JC.17.Pl.7.

BIBL. VITT. EMANUELE
37
26 A
1
FONDO ... ROMANO
A.C.A.257
Digitized by Google

71:—

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Ant. Baldi Sculp. Neap. 1730.

Google

PETRI DANIELIS HUETII
EPISCOPI ABRINCENSIS
DEMONSTRATIO EVANGELICA,
AD SERENISSIMUM
DELPHINUM.

Septima editio recognita, & pluribus mendis expurgata.

IN DUAS PARTES DIVISA.

PARS I.

NEAPOLI,
EXPENSIS BERNARDINI GESSARI.
Ex Typographia FELICIS MOSCA, M.DCC.XXX.
SUPERIORUM PERMISSU.

PRÆFATIO.

NOn eram ignarus, cum Chriſtianum dogma novo demonſtrandi genere aſſerere primum inſtitui, multos ſtudioſe contradicturos, mihique expectanda eſſe ſiniſtra iniquorum judicia, vel excipiendas etiam fortaſſe obtrectationes. Quod etſi vitare nullo modo poteſt, quisquis animum confert ad ſcribendum, calumniæ tamen in primis obnoxium me ſentiebam fore, qui arcem impietatis, atque hoc hominum genus oppugnare me profiterer, cujus maxime intereſt, vel propter depravatos mores, vel propter corruptas opiniones, omne Dei, Chriſti, Religionis & Fidei nomen extingui. Accedebant privatim cauſſæ aliquot eventus pertimeſcendi. Malevolorum primum livor & odium, quæ nimis ſæpe ſumus experti, etſi nos utroque indignos eſſe ſcimus. Noveram deinde ægre laturos pleroſque, hoc ſumi ſcribendi argumentum, quod totius Theologiæ velut fundamentum eſt, ab eo, qui nunquam triviſſet Theologorum ſubſellia; quaſi niſi cum Scholæ pulvere imbibi Theologia non poſſit. Futuros quoque videbam parum æquos, qui in eodem verſati eſſent argumento, quaſi venirem ad poſſeſſa, partamque ſibi jam palmam præreptum irem. Formidandum vero potiſſimum intelligebam quoddam genus hominum, qui ut gregalium ſuorum dictis omnibus, factis, ſcriptis per occultas coitiones & factionem quærere commendationem ſolent; ſic reliquorum nomen obterere, quos a partibus ſuis alienos eſſe ſentiunt. Minime tamen his rebus deterritus ſum ab eo propoſito, quod vulgo utile exiſtimabam futurum: pluſque apud me valuit Chriſtianæ doctrinæ propagandæ ſtudium, quàm obtrectatorum perverſitas. Præſertim cum non defutura mihi prævidérem candidorum hominum ſuffragia, quos æqui conſulturos ſperabam laborem hunc, pio rectoque animo ſuſceptum. Nec ſpem fefellit eventus. Prodiere apud exteros, & in hac Gallia, viri complures eruditi & integri, ab omni gratiæ, favoris, aut aſſentationis ſuſpicione longe poſiti, nec ulla mecum conjuncti vel popularitate, vel gratia, qui graviſſimis teſtimoniis commentarios noſtros ſunt proſecuti. Si nos aliqua tangeret gloriolæ cupido, poteramus exornare frontem libri hujus tam ſplendidis præconiis; verum talia ab aliis fieri malumus quam a nobis. Præterire id non poſſum, hominem quemdam longinquum & alienigenam, nobilem inter ſuos, optime de patria ſua meritum, doctis & laborioſis ſcriptionibus clarum, a Catholicis partibus averſum, lecto opere noſtro ita eſſe affectum animo, ut qua arte hac ratione conatus ſum Chriſtianæ legis adverſarios convincere, eamdem artem a nobis valde cuperet adhiberi ad dirimendas ſacræ doctrinæ controverſias, quibus tot jam annos, & nunc cum maxime, Chriſtianus orbis, non diſputationibus ſolum aut ſcriptis, ſed decretoriis

etiam armis quaſſatur. Nec intra vota judicium hoc vir præclarus continuit. Valde bellam atque gravem ſcripſit epiſtolam; in ſpeciem ad fratrem, hominem itidem dignitate, eruditione, rebus pro patria geſtis conſpicuum, a quo librum noſtrum dono acceperat, reipſa ad me: quam & Chriſtianiſſimi Regis legato, mihi amiciſſimo, in hac aula tunc agenti, præferendam ad me dedit. Ea quidem ad operam hanc quam dixi ſumendam magnopere me adhortabatur. Et feciſſem ſane pro viribus atque captu, ſi in partium illarum hominibus, qui tum apud nos erant, par ineſſe deſiderium cognoviſſem. Quam acceptum præterea eſſet in vulgus hoc commentarium, intelligere ſatis licuit, vel ex iteratis editionibus, vel ex facili atque promta exemplarium omnium venditione; multo vero magis ex eo, quod viri docti per Europam plerique ad ſuſcipiendum certatim Chriſtianæ cauſſæ patrocinium exemplo noſtro ſunt incitati. Incredibile dictu eſt, quam multi ab eo tempore libri prodierint, hujus argumentis erudite omnes & luculenter, nonnulli etiam ſubtiliter & exquiſite elaborati. Qua re vel unica optime nos de re Chriſtiana meritos cenſemus, cum multis non ſcribendi ſolum occaſionem præbuerimus & materiam, ſed rationem quoque, argumentationes, ſententias, & Scriptorum veterum teſtimonia. Quod & ante emiſſum opus in lucem factum animadvertimus, cum raptim ſublecta fuiſſent in officinis Typographorum folia, ut in prima editione Lectorem monuimus. Nec ita tamen efferimur aſſentione hac literatorum hominum & vulgi plauſibus, ut reprehenſorum querelas æquo animo pati nolimus: nec concedi nobis poſtulamus, ut regnemus in literis. Regnare enim eſt, & quidem inique, opprimere judiciorum libertatem, & in verba legesque ſuas homines adigere. Itaque admonitiones benignas, & modeſtas animadverſiones accepimus placide; in nos noſtraque ſummum arbitrium amicis permiſimus; ultroque etiam laceſſivimus ſilentes, & ad contradicendum hortati ſumus. Verum uſque eo ferendæ ſunt reprehenſiones, reprehenſiones dum ſint, & acerbitate careant. Quod ſi erumpant in contumelias & maledicta, remaledicere utique licet lege civili, & convitium convitio ulciſci. Nec ea tamen lege uti velim: alia patientiæ propoſita nobis a Chriſto lex eſt, quam ſequamur: *non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed e contrario benedicentes, quia in hoc vocati ſumus, ut benedictionem hæreditate poſſideamus*(a). Cum priſcus ille Cato Cenſorius, qui a virtute decus ſibi peperit, de militari diſciplina commentaretur, paratosque ſibi præſentiret adverſarios, qui alienæ ſcientiæ obtrectatione nomen quærerent, quam parum moveretur eorum malevolentia ſic declaravit: *Scio ego quæ ſcripta ſunt, ſi palam proferantur, multos fore qui vitilitigent: ſed ii potiſſimum, qui veræ laudis expertes ſunt. Eorum ego rationes ſino præterfluere.* Quamvis plurimum poſſit apud omnes graviſſimi

(a) 1 Petr. 3. 9.

viſſimi & ſapientiſſimi viri exemplum, plus tamen poſſe debet apud nos præceptum Chriſti. Ac exiſtimaveram profecto, ſi conſilium noſtrum improbaſſent cæteri homines, at in viris certe ſanctioris inſtituti poſitum eſſe nobis certum tutumque præſidium, & iis qui pietatem colunt placiturum, qui cauſſam defendat pietatis. Verum evenit multo aliter. quamvis enim plurimorum petulantiam & importunitatem ſenſi, præ cæteris tamen omnibus inſignis duorum protervitas fuit, quorum nomini parco, etſi non pepercerunt meo. Horum neuter læſus a me fuit unquam dicto, factove; immo ne notus quidem antehac, vel de facie, vel de nomine. Alter homo ſimplex, minimeque malus, ejus argumenti in ſe recepit tractationem; cujus cum plane rudis eſſet, noſtra aperte ſuppilare, in ſeque transferre aggreſſus, non ſententiis, non verbis abſtinuit: ut ſi omnia mea repetere velim, nudata cornicula riſum moveat. Hominis præterea neſcio cujus ſtudiis ac conſiliis ita uſus eſt, ut ejus quoque maledicentia opus ſuum aſpergeret; & ut aliena ſubnixus eruditione de rebus ſibi ignotis diſſeruit, ita alieno livore & improbitate nos proſcidit. Ergo non ullam in vegrandi libro paginam temere reperias, quæ non atroci aliquo adverſum nos convitio ſit inſignita. Ego vero, quæ ad doctrinam noſtro hoc opere traditam pertinent, ſuis locis excuſſi: contumelias bono viro, qui & alterius inſtinctu nos læſit, & non repugnanter, etſi alterius quoque juſſu, nobis ſatisfecit, facile condonans. Cum enim ad id ſtudeamus, ut nos ipſi erudiamus; ad id ſcribamus, ut alios; non injucundum fuit, per nos eum ita profeciſſe, ut jam alios docere ſe poſſe crederet. Alter deploratæ cauſſæ patronum ſe ferens, ubi argumenta deficerent, maledictis pugnare inſtituit; totque bonos ſcriptorum plauſtris violavit, ut jam contumelioſe ab eo appellari, laudari ſit. Pateremur, ſi ſatis habuiſſet imitari Rhetorem illum, qui in rebus adverſis ſe præfationibus de fortuna vindicabat. At toti prope humano generi bellum indicere, & obvios quosque ferociter pulſare, uti factum eſt ab eo, furere id quidem eſt; ut coercendus potius ſit qui faciat, quam dedocendus. Poteramus profeſſoriæ linguæ intemperiem ulciſci, & virorum doctorum ætatis hujus exemplo nos tueri, qui vel leviter perſtricti excandeſcunt, & convitiis prœliantur; ut cum aliquis ab iis liber exit, aliquot alios continuo ſubmitti videas, tanquam armatos ſatellites. Minime vero ingenii dignitatisque noſtræ eſt, certare verborum contumeliis. Aliter inſtituti ſumus, aliter viximus; nec committendum nobis eſt, ut quam ſcriptis defendimus Evangelicam doctrinam, factis prodamus. Sciantque adverſarii, qui ſe Evangelicos dici volunt, ſi ad maledicentiam ſua ſe invitat religio, noſtra nos ad patientiam vocari. Videamus tamen, quid in commentario noſtro bonus ille vir reprehendat. Farraginem eſſe ait Rabbiniſmi & diſputationum de libris Novi & Veteris Teſtamenti, & aliquibus eorum lo-

tis. Quo dicto nobiſcum una ſugillat multos ſuarum partium Criticos, quorum valde probata eſt opera, quique nuper in unum corpus tanto labore, tantiſque ſumtibus, congeſti ſunt in Anglia. Addit, bona me malis, firma infirmis miſcuiſſe; temerarium eſſe & inconſideratum delectum hunc rerum, levia argumenta, inanes conjecturas: quæ etſi generatim ita dicta, capitibus ſigillatim non adnotatis, levia ipſa ſunt & inania, librum tamen mihi indicari velim, in quo paria ſint rationum omnium momenta, par auctoritas. Ait deinde damnoſam eſſe tot opinionum in rebus ſacris tractandis varietatem, quibus alatur potius Deiſtarum impietas, quam opprimatur; niſi eos abnormis libri moles a legendo deterreat. De mole libri non noſtra ſolum cauſſa eſt, ſed & tot eruditione & ſanctitate nobilium Scriptorum, quorum ingentia volumina cum leguntur, ea voluptas eſt, is fructus, ut videantur etiam brevia, deque iis dici poſſit, quod olim de orationibus Demoſthenis, meliores eſſe quæ longiores. Uſus vero & ratio poſtulant, ut, quamcunque rem vocamus in quæſtionem, antequam de ea noſtram proferamus ſententiam, varias explicemus eruditorum opiniones, ut ex contentione cæterarum noſtræ veritas eluceſcat. Verum quid prodeſt ratione cum eo agere, cui impotens partium ſuarum ſtudium rationem excuſſit? Inde adeo probatiſſimi viri complures ſectæ hujus, neque mihi noti, neque rogati, pro candore ſuo per amicos ſignificarunt, ſe congerronis ſui facinus tam inhumanum deteſtari. Igitur cum maxime huc pertinet vetus illud Manilii: *Pro captu lectoris habent ſua fata libelli*. Captum dico, non ingenii ſolum acumen, aut ubertatem doctrinæ, ſed æquitatem etiam animi: quem animum ſi quis vel iracundia tumidum, vel ſuffuſum malevolentia, vel præjudicatis opinionibus excœcatum, vel cerritum, appellat ad legendum quantivis pretii opus, ſibi opinionibuſque ſuis contrarium; exiſtent illico motus præcipites, quos non exquiſitis rationibus, non veritatis ipſius oppoſitu ſedare poſſis. Sed quod rideamus, homo idem ille alium nactus adverſarium, aliam orditur cantilenam, librumque me ait ſcripſiſſe mere Calviniſticum, ſive ut ejus verbis utar, *mere Hugonotticum*: quod quin ab eo ſit in laudis parte poſitum, pro immoderato ejus in hanc factionem ſtudio dubitare non poſſumus. Atque egregium hoc operis noſtri præconium expreſſit, id quod ſcriptum a me probatumque eſſe ait, Librorum ſacrorum divinitatem ex ſacris ipſis Libris demonſtrari; cum tamen probatio divinitatis Librorum ſacrorum præter inſtitutum meum ſit, & ſtrictim tantum delibata; nec ex Libris ipſis ſacris, ſed ex Traditione, tota fere petita ſit. Quod & alibi oſtendam pluribus. Quin etiam perlatum ad me eſt, extitiſſe nuper librum in Anglia, quo ex traditis a me Demonſtrationis hac Evangelica principiis Catholicum dogma de Sacroſancto Euchariſtiæ Sacramento oppugnatur. Quidni vero? cum & ex ſacris Voluminibus tam

apert-

Digitized by Google

aperte ſibi adverſariis oppugnetur a gregalibus factionis hujus. Credo jam prope idem ex principiis Euclidis vel Archimedis probare tentabunt. Plane ſimiles fatuorum illorum Chymiſtarum, qui ex primo Geneſeos capite artem conficiendi auri percepturos ſe prædicant. Quid eſt vero κορυβαντιᾶν, quid videre geminum Solem,& duplices Thebas, ſi hoc non eſt? Ergo non ea ſolum, quæ nuſquam ſunt, ſed futura quoque,quæ nuſquam erunt, & jam exitu ipſo falſitatis convicta ſunt, cernere ſe coram putant, & fanaticos ac prophetas agunt. Ita *Dominus miſcuit in medio eorum ſpiritum vertiginis, & errare fecerunt Ægyptum in omni opere ſuo,ſicut errat ebrius & vomens*(a). Sed pergamus objecta nobis crimina expendere. Sunt qui querantur, me, ſuſcepta dogmatis Chriſtiani probatione, nihil omnino probaſſe. Ac vetus quidem hoc convitium eſt, Chriſti diſcipulis ac Chriſto ipſi objectum, poſt edita miracula, ægros ſanatos, & receptam vitam: ſimulata illa, hos ſubornatos, fictum iſtud. Non tam acuta ingenia, quam dociles ac pios animos, poſtulat hæc divinæ Veritatis diſciplina. Itaque nec eam recepiſſent adverſarii noſtri, etiamſi epicheremata attuliſſemus Geometricorum conſimilia. Deinde non omnes probationum moralium vim ſentiunt. Qui libros ſolent, non legere, ſed libare & ſaltuatim attingere: qui continenter quidem atque fractim, ſed oſcitanter legere, ſibique in longo opere ſomnum ſinunt obrepere: qui filum argumentationum non pervident: quos magna rerum varietas obruit, hos effugit Demonſtrationis noſtræ contextus & cohærentia. Idcircone nos hanc ingenii infirmitatem præſtabimus? Et occurriſſe tamen ſperabamus huic querelæ, cum ad calcem propoſuimus ſummam operis totius paucis verbis abſolutam, tam apte, tam conſerte colligatam, ut nulla ſui parte vitium minetur. Ac optaverunt multi,& ſæpe poſtularunt a me, ut librum in epitomen contraherem. Ego vero optabam id quoque, verum numquam impetravi ab animo, ut eumdem fœtum bis parturirem; atque hæc alienæ potius induſtriæ opera viſa eſt, quam meæ. Ab eadem incogitantia profecta eſt altera multorum criminatio, me nimis multa ad propoſitum haudquaquam pertinentia congeſſiſſe. Quorſum enim, inquiunt, tot fabulæ in opere ſerio? quorſum tot aliarum gentium ritus & hiſtoriæ? quorſum illæ diſputationes de propagata ad Græcos ſacrorum Codicum notitia? de Græcis horum interpretationibus?de eorumdemCanone? de origine linguæ Hebraicæ, & literarum Samariticarum & Judaicarum? Reſponſio eſt in promtu. Cum Librorum ſacrorum antiquitatem & γνησιότητα probare inſtituiſſem ex ſequentium ætatum teſtificatione, juxta primum noſtrum axioma,nihilque priſca illa Græcia, eruditionis fere omnis per Occidentem parens & magiſtra, ac ipſe deinde Italia, fabulis ſuis habeant antiquius, quibus tota eorum continetur Theologia ac religio; aptiusne aliquid & cauſſæ noſtræ uti-

(a) Iſa.19.14.

utilius afferri potuit,quam quod a me luculenter demonſtratum eſt,Mythologiam hanc omnem ex Codicibus ſacris, ſacriſque hiſtoriis, mutatis, diſſimulatis, interpolatis prodiiſſe ? Cui tractationi annon conſequens erat altera illa de notitia librorum horumce Græcis prodita ? Nam cui perſuaſeris, Theologiam ſuam ex Hebræorum voluminibus depromſiſſe Græcos, niſi hæc ad ipſos perveniſſe oſtenderis ? Id vero ut demonſtres, rei quoque modus eſt demonſtrandus. Quo maxime pertinet quæſtio his proxime conjuncta de priſcis interpretationibus Græcis ſacrorum Voluminum,earumque ætate & antiquitate. Vel ſolam eam interpretationem, quæ Septuaginta illorum Senum eſt,ſi Ptolomæi Philadelphi ævo concinnatam eſſe obtinuerimus, obtinuerimus una quoque Ptolomæo hoc vetuſtiores eſſe Codices ſacros, quod cauſſæ noſtræ peropportunum eſt. Jam ſi inſtituto noſtro valde accommodatas eſſe conceſſeris has diſſertationes, multo magis idipſum de reliquis fatebere, quæ ſunt de legibus, ritibus,& hiſtoriis aliarum Gentium,Græca & Romana antiquiorum;Ægyptiæ puta & Phœnicæ. Has ſi manaſſe etiam conſtat ex ſcriptis Hebræorum, conſtat itidem nullum extare monumentum antiquius. Atque idem in pari cauſſa, eodemque argumento, demonſtratum quoque eſt a vetuſtis Eccleſiæ Patribus. Diſputatione vero de Canone diſputationes reliquæ de ætate Librorum ſacrorum continentur, ut illic Lectorem monui. Qui enim Canonis auctorem eſſe Eſdram oſtenderit, uti factum a me eſt;ſimul oſtenderit, Eſdra vetuſtiores eſſe Libros omnes in hunc Canonem conjectos,ac proinde genuinos: quo propoſitionis quartæ veritas comprobatur. Nec inane veritatis argumentum petitur ex lingua, qua Libri hi conſcripti ſunt. Id uſurpare ſolent Criticorum filii, cum ſcripti alicujus antiquitatem ſcrutantur. Et ut nihil faceret ad rem, vel ad ornamentum operis addi potuit, tanquam corollarium. Verum quod aliis vulgo conceditur, nobis negatur. At quæ pars operis in plures incurrit criminationes, ea eſt, qua priſcos illos nobiliſſimarum & vetuſtiſſimarum Gentium Deos aut Heroas Moſem diſſimulare probavimus. Quam cum a multis reprehendi cognoverim, nondum tamen cauſſam reprehenſionis intelligere potui. Nec enim jure objiciat quiſquam, id eſſe præter inſtitutum: nam cum per ſcripta Moſis fere diſſeminata ſit apud exteras Gentes ejus notitia, nihilque illæ habeant Numinibus ſuis antiquius; liquet quoque Moſaicorum ſcriptorum antiquitas, ſi Numina hæc Moſem perſonatum eſſe liquet. Atqui jamdiu id ſuboluit priſcis nonnullis ſcriptoribus, ſuboluit & recentioribus. Nec ſuboluit tantum, ſed & affirmate dictum eſt. Moſem eſſe Theuth Ægyptium, conditamque ab eo Hermopolin urbem, de nomine nempe Mercurii conditoris ſic dictam, nulla circuitione uſus aſſeveravit Artapanus: ejuſque verba, ut obſervatione digna, in libros ſuos retulerunt Euſebius,& Auctores Alexandrini Chronici,& Hypomne-

Digitized by Google

matis in Hexaemeron. Et in codice quodam Lactantii pro voce Thoth ſubjectum eſt Moſis nomen. Theuth autem ille, ſive Thoth, is ipſe eſt Phœnicum Taautus, Hermes Græcorum, Mercurius Romanorum, Tautates Gallorum; Theuth ſive Wodan Germanorum, Tiis Danorum, Teves Anglorum. Moſis item ſimulacrum eſſe Oſiridem, ſive Bacchum, pridem deprehenſum eſt Gerardo Johanni Voſſio, a quo non multum recedit Bochartus. Quem Mneven appellat Diodorus, idem Juſtino Martyri Moſes eſt. Typhone adumbrari Moſem, is quidem dixit Bochartus clariſſime demonſtravit. Docuit nos mox laudatus Artapanus, eum, qui a Græcis dicitur Muſæus, ipſum eſſe Moſem. Herculem eſſe Joſuam luculente probavit memoratus nobis Voſſius. Laudi huic fuit, aliiſque eruditis viris, ac Bocharto inprimis, demonſtraſſe ſub perſonis Saturni, & liberorum ejus, Jovis nempe, Neptuni, & Plutonis, latere Noachum, Chamum, Japhetum, & Semum; Ruthi ſimulacrum eſſe Apollinem Pythium; Mercurium Chanaani vel Jethronis, ſoceri Moſis; Nemrodum Bacchi; Magogum Promethei; Apim, & Serapidem, ac Mneven etiam Joſephi; Lilith, (a)
cujus meminit Iſaias(a), Ilythyiæ. Conjecit quoque Bochartus, & accurata 34. 14.
contentione declaravit, ex Silo, quem venturum ſpondet Jacobus(b), exti- (b)
tiſſe Silenum. Suſpicati ſunt quidam Zoroaſtrem Chami eſſe effigiem; Gen. 49.
alii Misraimi; Japheti nonnulli; nonnulli Chuſi; aliqui Aſſueri; alii Nem- 10.
rodi. Exiit in lucem paucis abhinc annis literatiſſimi viri libellus, quo probatur Jabelem, & Jubalem eſſe Mercurium, & Apollinem; Adam & Sellam, Lamechi uxores, Junonem & Latonam; Noemam Venerem; Tubalcainum Vulcanum; item Mercurium Triſmegiſtum eſſe Verbum Dei. Talia comminiſci ſtudioſis hominibus cæteris jus faſque eſt, mihi non eſt. Jam ſi noſtrarum ſuper his Moſis ſimulacris opinionum explorentur argumenta, etſi non omnium idem pondus eſt, eadem vis, at pleraque tamen ſunt hujuſmodi, ut qui iis contradicat, is meridie facem velit accendere. Vel in noſtra Zoroaſtris cum Moſe comparatione, quam ſimilia omnia, quam paria ſunt! Parum diſcrepant Patrum nomina; ſtatim ab ortu riſiſſe uterque dictus eſt. Mundi principia quinque libris uterque tradidiſſe; idolorum cultum ſuſtuliſſe; ad mortem a rege eſſe quæſitus; a Deo ſervatus; immiſſis in impium regem venenatis culicibus, periculum fuga evaſiſſe; fluenta incolumis & ſiccus tranſmiſiſſe; exul uterque receſſiſſe in montem, qui cœleſtibus ignibus ardere viſus ſit; illic Deum flammis obſitum oculis ſuis intueri non potuiſſe; legum prope earumdem codicem a Deo accepiſſe, flammaſque inde retuliſſe; mirifico quodam cibo in deſertis paſtus eſſe; ignis perpetui ritum ſanxiſſe; ignota morte ex hominum oculis uterque evanuiſſe. His ſi adjungas, fuiſſe qui crederent, nullum unquam extitiſſe Zoroaſtrem, & perſonam eſſe commentitiam; quis homo frontis non perfrictæ unum videri neget eos, quorum vita, fa-

cta,

cta, caſus, mors, cetera adeo mirabilia, adeo inuſitata conſentiant? Janum ſcripſit Albricus radiatum & fulgidum pingi ſolere, baculum manu gerentem, quo ſaxum percutit, ex eoque aquam educit: ineptus ſcilicet ego, qui Moſem illic putem ineſſe; nam cui alteri tributum id perhibent hiſtoriæ, quam Moſi, baculi percuſſu aquas e rupe elicere? Venerem deſcribunt Orphica, Ægypti lavacra tenentem, in thuriferæ Syriæ campis vagantem, Nympharum choro ſtipatam, & tripudiantem in litore: o ego lævus, qui Mariam Moſis ſororem illic agnoſcam, ex Ægypto digreſſam, trajecto mari ſaltantem in litore Syriaco, non longe a thurifera Arabia, tripudiantibus & tympana quatientibus mulieribus comitatam. Temerarius ego quoque, qui inde ortas opiner Muſas Græcorum nomen id habuiſſe ex Moſe, qui & cantionibus ſuis celeber fuit, & Græcis μῶσος dictus eſt, unde proclive fuit, & ſororem Mariam item pſaltriam μῶσαν appellare, & ſocias μῶσας ut a Jovis nomine ζὰν, nomen ſorori Græci fecerunt ζανὼ, quod eſt Latinorum Juno; ut a Baccho Bacchas dixerunt; deinde ex Mariæ & ſociarum cantibus ac tripudiis idem adſcriptum eſt Muſis officium: præſertim cum & Ægyptias fuiſſe Muſas ſcribat Diodorus, & Oſiridis ſocias, quem Moſem eſſe demonſtravit Voſſius. Stephanus Monachius Profeſſor Leydenſis, quem multo magis ob ſingularem bonitatem, candorem, æquanimitatem, innatum in maledicos & obtrectatores odium, & dilexi vivum, & nunc extinctum deſidero, quam vel ob popularitatem, vel ob eximiam eruditionem, qua paucos hac ætate pares habuit; ſcribebat ad me paullo ante obitum, deprehendiſſe ſe Venerem ipſam Mariam Moſis ſororem; ex ejuſque nomine, quod *Gutta maris* (a) exponi poteſt, finxiſſe Græcos Venerem ex ſpuma maris ortam. Gaudebam idem veniſſe in mentem viro erudito, quod jampridem mihi. Ergo acutam nominis originationem, quam primum excogitavit, gratulatus ſum; Venerem eſſe Mariam jam ante a me indicatum eſſe monui, quod ei exciderat. At qui iſta repudiant, iidem libros Veriſimilium, Suſpicionum, Conjecturarum, Dubiorum amplectuntur. Quid ergo cauſſæ eſſe dicam, cur lævia hæc probentur in aliis; abſtruſiora iſta & certiora in nobis culpentur? Multa ſane concurrunt: ac id primum, quod dixi, partium ſtudium, quo ita nunc turgeſcunt animi, ut ex hoc Religionis quam quisque profitetur diſcrimine, vel ad vituperandum paratus ſit, vel ad laudandum. Facit id præterea præcipitis judicii temeritas, qua res non ſatis exploratas, nec ex momentis rationum ſatis perſpectas, nec fortaſſe ſatis intellectas, ſed oculis ſtrictim & per tranſennam delibatas, velut ſummo jure plerique dijudicant. In muſteo quodam opere, cum multa Demonſtrationis noſtræ Evangelicæ capita venenato dente arroſa ſunt, tum hoc præcipue, quod his Ethnicorum nominibus perſonam detraxi; palamque declarat novitius ille ſcriptor, parum ſibi probari, quod dixi,

(a) מרים

Mo-

Moſem eſſe Adonin, Mercurium, Oſirin, Serapin, Anubin, Zoroaſtrem, Cadmum, Apollinem, ac pleroſque porro Ethnicorum Deos. Egone vero Moſem dixi vel cogitavi unquam eſſe Cadmum? Cognoſcite vero diligentiam hominis & acumen. In Syllabo capitum libri hujus, nominibus Adonidis, Mercurii, Oſiridis, Zoroaſtris, Apollinis, & aliorum, permiſtum quoque Cadmi nomen ſtrictim inſpexerat. Nec attentius re explorata credidit, quorum nomina conjunxiſſem, eadem me de iis affirmaſſe; & opinionem leviſſime ſuſceptam temere literis prodidit. Quemquamne animo tam incogitante & omiſſo, non modo ad ſcribendum, ſed ad aliena etiam ſcripta expendenda & vellicanda accedere? Et quæ hominis verecundia eſt, ne eſſem malevolentiæ ſuæ & inconſiderantiæ neſcius, librum ad me ſuum officioſe detulit. En laborum noſtrorum gratia, quos poſtquam graves & diuturnos in ſtudiis literarum excepimus, fructum omnem plebeji alicujus ſcriptoris levitas intercipit. Ac quæſivi mecum ipſe ſæpenumero cauſſam inſaniæ hujus pruriginis contradicendi, carpendi, & calumniandi. Mihi videtur illa valde probabilis, facile exiſtimare homines inconſultos, iis ſe fieri ſuperiores, quos erroris coarguant; quippe acutiorem hunc eſſe aut doctiorem, qui plus alio aut viderit aut ſciverit. Fruſtra. Homerum inſectatus eſt Zoilus, multaque ejus peccata deprehendit: nec Homerus tamen deſiit eſſe Homerus, vir ſcilicet maximus; nec Zoilus alius evaſit quam Zoilus, vir leviſſimus & deſpicatiſſimus. Multum præterea obfuit operi noſtro jejunitas bonarum illarum artium, quibus continenter ingenuæ & liberales doctrinæ, quæque ita exaruerunt hac ætate, ut qui eas excolat vix ullus ſit; qui excolentibus honorem habeat, plane nullus. Et tamen ad ea quæ tractavimus, ſine hoc inſtructu comitatuque accedere, perinde eſt, ut ſi ruborum mora, quod ajunt, velis ſine uncino diſtringere, aut ad iter ſine viatico te accingas. Quid vero præmii erit labori noſtro apud homines ſimiles hominis illius, cujus in libris nuper conſignata eſt inhumana illa & ferina vox: levem fore jacturam, ſi aboleantur ſuperſtites omnes veterum Philoſophorum aut Poetarum reliquiæ? Haudquaquam ſane ea mihi acceſſit confidentia, ii ſpiritus, ut libro noſtro præfigere auſim titulum hunc, quem Iſagogicis ſuis Canonibus præfixit Joſephus Scaliger: Ἐλευθερίων μαθημάτων καὶ παντοδαπῆς παιδείας ἄπειρος οὐδεὶς εἰσίτω. *Nemo liberalium diſciplinarum, & omnigenæ doctrinæ expers ingrediatur.* Tantum licentiæ viro magno dabat quæſita meritis gloria. Certum tamen eſt, noſtros commentarios, quibus ex ſacris utriusque Teſtamenti fontibus hauritur Chriſtiana veritas; ex primigeniis vero exemplaribus, interpretationibus exoticis, ex profanis clararum gentium monumentis, Teſtamentum utrumque illuſtratur; nihil voluptatis aut fructus afferre poſſe iis, qui in his doctrinis ſunt peregrini, nec aliud ad intimam

ſacrarum literarum notitiam præſidii quærunt, quam Quodlibeta,& Poſtilla. Olim iſti fuit generi uſus apud priora ſecula: nunc in tanta luce florentium nuper, jam ſeneſcentium literarum, ex omnium retro ætatum memoria, ex reconditis & interioribus gentium omnium diſciplinis, corradendæ ſunt opes, arceſſenda ſubſidia, ad ſalutarem ſacrorum oraculorum intelligentiam & enodationem. Non id neſciebant Philo & Joſephus, non primi & doctiſſimi Patres Eccleſiæ. Quorum exemplum nos ſecuti ſi culpamur, culpantur nobiſcum una illi quoque. Ex hac humaniorum artium ignoratione & contemtu conflata eſt inepta, & inſulſitatis pleniſſima, & in libris nonnullis ad auctorum ignominiam expoſita querela, de inſtituta a me Priapi cum Moſe comparatione. Quod ſic interpretantur,quaſcunque commentitio huic Deo affinxit notas,quæcunque officia, quoſcunque caſus, fabuloſa antiquitas, eadem me Moſi tribuere. Cauſſam ergo mecum dicat Artapanus, qui Moſem eſſe dixit Mercurium, hoc eſt,ſi egregios iſtos interpretes audimus,furem, lenonem, doctorem furacitatis, profeſſorem lenocinii, furum ac lenonum tutorem & magiſtrum. Cauſſam dicat Voſſius,qui Moſem auſus eſt affirmare eſſe Bacchum, ebrioſum videlicet & potatorem;dicat Bochartus, qui ſcribere non erubuit, ſanctiſſimum virum Moſem eſſe Typhonem, monſtroſum, ferum, inhumanum, impium, Deorum hoſtem; Silo vero, hoc eſt, Meſſiam Orbi promiſſum,eſſe Silenum,Deum illum ridiculum,heſterno Jaccho venas ſemper inflatum. Plectamur & nos, qui Moſem eumdem eſſe ſcripſimus ac Adonin,mollem hunc ſcilicet puellum & effeminatum,Veneri & amoribus deditum, ex nefario & inceſto concubitu natum; qui Mariam ſororem Moſis eamdem eſſe ſtatuimus ac Venerem, Deam hanc nempe auctorem omnis libidinis & impudicitiæ. Plectamur iterum, qui alios propoſuimus Chriſti typos, Vaccam rufam, Hircum ἀποπομπαῖον, Adamum, Noachum, Samſonem,Davidem,Salomonem;quique Chriſtum proinde ſimilem finximus pecudum,ſtolidiſſimæ illius,hujus ſalaciſſimæ; item Adami, hominis noxii; Noachi repertoris vini, & aliquando temulenti; Samſonis meretriciis amoribus impliciti; Davidis adulteri & homicidæ; Salomonis mulieroſi & impii; quaſi vitia hæc eadem Chriſto tribuamus: abſit dicto impietas. Præpoſteri homines & imperiti,quos jamdiu caſtigavit Hieronymus(*a*), cum ob aſſimilatum Adamo Chriſtum ab Apoſtolo Paulo, acta omnia,dicta,ac notas Adami in Chriſto requirerent. Meminiſſent pervulgati adagii, ſimilitudinem omnem claudicare. Ipſe ſe Lapidem,ſe Viam,ſe Vitem Chriſtus(*b*)appellat; Johannes(*c*)Agnum;Petrus & Paulus(*d*)Petram,& quidem *offenſionis* ac *ſcandali*. An ut durus & ſaxeus,an ut pedibus noſtris proterendus, an ut truncus & ſtipes, an ut hebes,eſſe ſignificetur? Pudet inſcitiæ & ſtuporis. Scirent vero cenſores noſtri,Priapum,ut & reliquos Ethnicorum Deos, effigies eſſe rerum natu-

ralium,

(a) In Eph. 5.

(b) Matth. 21. 42. & ſeq. & Joh. 14. 6. & 15. 1.

(c) I. 29.

(d) 1. Petr. 2. 6. & ſeq. & Rom. 9. 33.

Digitized by Google

rallum, aut Heroum veteris ævi; plures ejuſdem rei extare nonnumquam imagines in fabulari hiſtoria; eamdemque aliquando rem pluribus imaginibus ſignificari. Præclare Plinius (a): *Jovem, aut Mercurium, aliterve alios inter ſe vocari, & eſſe cæleſtem nomenclaturam, quis non interpretatione naturæ fateatur?* Id & ex Macrobio (b) intelligas, qui Deos omnes unum eſſe Deum, atque eos Solis ſimulacrum, fuſe docuit; intelligas & ex aliis Scriptoribus vetuſtis & novitiis, qui occultas fabularum ſignificationes explicarunt. Atqui Priapo hi tradunt, vim genitalem Solis & fœcunditatem naturæ adumbrari. Quamobrem & cornu copiæ geſtans fingebatur, & patre Baccho natus, qui Sol eſt Macrobio. Sed & Sol ipſe dictus eſt nonnullis; fons nempe Vitæ, & Naturæ parens. Eumdem quoque eſſe volunt plerique ac Panem, qui Naturæ univerſitatem vel nomine exprimit, eumdem plerique ac Bacchum ſive Oſiridem, eumdem ac Orum ſive Apollinem, eumdem ac Thoyth ſive Mercurium, eundem ac Marſyam, eumdem ac Typhonem. Quibus cum deſignari Moſem jam alii oſtenderint, idipſum ab iis oſtenſum eſt, quod a nobis, Priapum videlicet eſſe Moſem. Quidquid vero obſcœnitatis inerat in commentitii hujus Dei ſimulacro, idem extabat & in ſimulacris Panis, Ori, Oſiridis, Mercurii, Marſyæ, & Typhonis. Sed quid ego conor expugnare inſcitiam hujus ævi, ante expugnandus eſt livor & malignitas. Nunc ſatisfaciendum Geometris, quibus dolet, quod a me depreſſa eſt ſua diſciplina, quam & propter dignitatem, & multo magis inſtituti noſtri gratia, extolli a me debuiſſe contendunt. Cum enim principia quædam moralia, ac ea præſertim, quibus incumbit opus noſtrum, non minus certa ſtatuamus eſſe quam Geometrica: quo plus, inquiunt, firmitatis conceſſum fuiſſet Geometricis, eo plus noſtris roboris acceſſiſſet. Nos quidem ſatis multa videmur illic ad nobiliſſimæ diſciplinæ commendationem attuliſſe. Verum eſt modus in rebus, nec poſtulandum eſt Geometris, ut vanis opinionibus, quibus inflati tument, cum veritatis diſpendio obſequamur. Deinde cum utrorumque principiorum firmitatem ex plurium hominum aſſenſu ſpectandam eſſe docuerim, exquirendus omnino fuit aſſenſus ille, cauſſæque ejus inveſtigandæ; quo aliter fieri non poterat, quam rimandis Geometriæ vitiis, iiſque conſulendis & appellandis, quibus ea jam ante fuerant perſpecta. Perſequamur reliquas criminationes. Nimis multa vocabula Græca, quaſi per oſtentationem, operi aſperſiſſe me queruntur. Futilem enimvero & puerilem oſtentationem, quam trivialibus magiſtris relinquimus. At ſi quis attendat animum, facile agnoſcet, tum me ſolum uſurpaſſe Græca, cum Latina deeſſent, ſubſidiumque in egeſtate a ditioribus ſumſiſſe. Quod non in proſa ſolum oratione, ſed & in verſu quoque, a Romanis factitatum eſt. Cum Græca quædam attuliſſet Agellius, (c) velut ſimili querelæ occurrens, ſubjecit: *Hæc ego ſuperſedi vertere,*

(a) Lib. 1. cap. 5.

(b) Saturn. lib. 1. cap. 17. & ſeq.

(c) Lib. 16. cap. 8.

 quia

quia novis & inconditis vocibus utendum fuit, quas pati aures per inſolentiam vix poſſunt. Atque idipſum re expertus ſum: nam cum multorum deſiderio vellem ſatisfacere, & in nova hac editione Græcis Latinam interpretationem ſubjungere, ea fuit verborum penuria, ut circuitione uti neceſſe aliquando habuerim. Eadem inopia coacti vocabula quædam adhibuimus, quæ non ferat purioris ævi Latinitas. Id nos excuſavimus in ipſo pene aditu operis; nec nunc quidem mutavimus admoniti, cum emendationem reſpuat inopia, cumque dogmatum & rerum ab uſu communi ſemotarum tractatio munditiarum illarum fere aſpernetur curam, nec repudiare liceat voces Eccleſiæ Chriſtianorumque conſuetudine conſecratas, adſcitis elegantioribus. Quod cum olim feciſſet Caſtalio, ſacrorum Librorum interpres, placuit fortaſſe Grammaticis, prudentioribus viris ineptire viſus eſt. *Id commune omnium fere eſt artium*, inquit Cicero (a), *aut nova ſunt rerum facienda nomina, aut ex aliis transferenda. Quod ſi Græci faciunt, quantò id magis nobis concedendum eſt?* Jam quid ſit nova hac editione præſtitum, ſi quis requirat; rem paucis verbis expediam. Emendata fuerunt quædam, nonnulla caſtigata, multo vero plura adjecta, illuſtrandi cauſſa vel confirmandi quæ reprehenſorum ſtilo aut querelis fuerant perſtricta. Sed nimis diu Lectorem moror: qui ſive æquus nobis benigniuſque continget, quod optamus; ſive alienus & averſus, quod patiemur facile, fruemur tamen recti conſilii & optime collocatæ operæ conſcientia.

(a) I. Acad.

Cum

Cum in Præfatione hac Auctor mentionem fecerit Viri cujuſdam clariſſimi, qui Demonſtrationem Evangelicam, cum primum in Gallia prodiiſſet, a Fratre muneris loco ſibi miſſam, juſta commendatione fuerit proſecutus, ejus epiſtolam hic adponendam duximus.

VIRO ILLUSTRI

ESAIÆ PUFENDORFIO

S. D.

SAMUEL PUFENDORF.

QVibus verbis gratias tibi agam pro transmiſſo PETRI DANIELIS HUETII Opere de Demonſtratione Evangelica, reperire vix poſſum, Fratrum optime. Nam etſi quivis illuſtrium ingeniorum fœtus, queis ad ſolidam ſapientiam proficitur, me delectent; fateor tamen, ità impenſe me iſtius Operis lectione captum, ut magnopere ſeculo gratulandum judicem, reperto tanto ingenio, cui infinitam eruditionis ac judicii vim circa ejusmodi potiſſimum materiam occupare placuit, quam nobilitate ac utilitate ſua nulla alia ſuperat. Auguſta heic omnia, ornata, ad gravitatem compoſita, qualia maximi Regum Filio offerri decebat. Nihil heic occurrit, quod pulverulentam illam, aut ad lucra ſacerdotum attemperatam Theologiam redoleat; ſed omnia ad vindicandam divinorum librorum auctoritatem, eorundemque genuinos ſenſus accommodata. Nec minus placet maſcula illa libertas, procul a ſuperſtitione ac ſervili obſequio remota; citra quam non video, qua ratione divini Codicis integritas adverſus profanos homines eo modo vindicari queat, ut, ſi quis adhuc negare audeat illa, quæ ipſo communi ſenſu comprobantur, cordatorum ludibrio ſeſe exponat. In primis autem id egregium, quod hæc materia ad genuinam demonſtrationum formam revocatur; per quam ſolam, excluſis vacillantibus diſceptationibus, res ad liquidam & immotam veritatem deduci poteſt, & per quam totius operis compages ita conſerta eſt, ut, qui eam convellere aggrediatur, communi hominum judicio ſe defectum, aut veſana malitia perditum arguat. Sic ut neque ex antiquis Patribus, neque e recentibus Scriptoribus, ullum in hoc genere Opus videam, cui Huetii ſcriptum non æquiparari, aut anteferri mereatur. Enimvero uti hanc laudem, quidquid eſt honorum & ſolide doctorum, Huetiano libro libenter tribuit; ita illud apud me peculiarem æſtimationem meruit, quod ex eo ſpes mihi nata ſuit alterius Operis, de quo neſcio an multis in mentem venerit. De quo non poſſum, quin tibi nunc, Fratrum optime, paucis exponam.

Non puto ullum bonum & cordatum eſſe, qui non optet, quidquid eſt Chriſtianorum, in unitate Spiritus Deum colere; quique non ingemiſcat, tam

tam horridis diſsenſionibus Eccleſiam Chriſti lacerari, ac tam acerbis odiis ob diſcrepantes circa ſacra opiniones inter ſe diſſidere, qui omnes Jeſum Chriſtum Salvatorem ſeſe profitentur agnoſcere. Has diſsenſiones non a genio veritatis divinæ, ſed a malitia humani ingenii promanare, mihi quidem dubium non eſt. Niſi tamen omnia me fallunt, haud modica iſtarum litium pars e lubrico ac diſsoluto modo provenit, quo Theologia vulgo tradi ſolet. Cui incommodo remedium haud ſpernendum afferri poſse dudum perſuaſus fui, ſi Theologia Chriſtiana in formam juſtæ artis per continuas demonſtrationes digeſtæ adornetur; ut nempe præmiſſis neceſsariis definitionibus, ac. ſi opus ſit, poſtulatis, tum indubiis axiomatibus, capita Chriſtianæ religionis ad ſalutem neceſsaria, ſufficientia, & velut adequata, ad modum propoſitionum mathematicarum demonſtrentur. Sane quin tali forma concinnari poſſit doctrina Chriſtiana, vel ex opere Huetiano apparet, quo præliminaris pars Theologiæ, atheis & Judæis oppoſita, feliciter abſolvitur. Nec enim video, quid obſtet, quo minus certa axiomata inveniri queant, partim e communibus ſuper ſciendi modo notionibus, partim e perpetuo & univerſali S. Scripturæ ſenſu, e quibus deduci queant articuli fidei, quorum notitia & aſsenſus ad hoc requiritur, ut quis propoſitum a doctrina Chriſtiana ſcopum adſequatur. Extra hæc ſi quæ Theologis vulgo agitatæ quæſtiones ſuperſint, eæ fundamentum fidei haud tangere, ſed vel ex inani philoſophia irrepſiſse, vel ad ſacerdotum emolumenta confictæ, vel innoxiam aut inexplicabilem in hac mortalium conditione diſceptationem habere, cenſendæ ſunt; & circa quas diſsenſus non prohibeat, quo minus fratres, & unius corporis myſtici membra haberi debeant, & qui eum caritatis gradum, quo Chriſtianorum pietas præcipue, exſplendeſcit, ſibi invicem exhibere teneantur. Ac ſi HUETIUS in demonſtrationis formam redigere potuit ea capita, e quibus veritas Chriſtianæ religionis adverſus atheos & Judæos evincitur; cur non ad eundem modum adornari queant ea capita, quæ ad hoc requiruntur, ut quis inter orthodoxos Chriſtianos cenſeatur? Quin autem ejusmodi opus magnam utilitatem orbi Chriſtiano, ſaltem per cultiorem Europæ partem, afferre queat, vix cuipiam dubium eſse poſſit. Non quod putem id felicitatis aſsecuturum orbem Chriſtianum, ut abolitis diſſidiis, omnes in eundem ſenſum circa ſacra conſpirent, niſi per ſingularem rerum revolutionem animi ad ſaniora admittenda præparentur; ſed ut veritate ad talem modum digeſta, & in medio poſita, qui recte ſentiunt, etiam hoc adminiculo confirmentur: cæteri eouſque urgeri queant, ut ſi amplius contra tendant, vel morbo mentis laborare, vel vitioſum ob affectum aut reſpectum veritati impudenter reniti cenſeantur. Sed uti de utilitate ejusmodi operis fortaſse paucis cordatis dubium erit; ita difficilius fuerit virum reperire, qui eidem pro dignitate conficiendo par ſit. Nam in eo, præter exactiſſimam rerum divinarum notitiam, id quoque requiretur, ut is origines contro-

ver-

Digitized by Google

verſiarum inter Chriſtianos agitatarum accurate norit, & quibus cauſſis atque reſpectibus iſtæ couſque induruerint. Tum ut ſumma animi moderatione & æquitate præditus ſit, & qui mentem omnibus præjudiciis evacuatam in ſola veritate inveſtigandu defigere poſſit. Denique ut idem ſapientem juxta ac potentem Principem habeat, cujus patrocinio tutus, hominum lucro & affectibus ſuis mancipatorum tumultus contemnere poſſit, quibus veritate nihil odioſius eſt. Ac ejusmodi viri inſtar cum fere ex HUETII opere concederim, optarem ſane, ut is altero hoc beneficio Chriſtianum orbem devincere in animum induceret, talemque nobis tractatum adornaret, quo neceſſaria, plena, atque ſufficientia dogmata, orthodoxum Chriſtianum conſtituentia, deſignentur, ſimul cauſſas inſinuaret, quare ab una vel altera parte, extra iſtæc poſita ſcita tanto cum fervore, tantaque pertinacia propugnentur. Si ulla mihi cum Viro notitia intercederet, non dubitarem, ad ſuſcipiendum pulcherrimum laborem eundem invitare. Sed ut ignotum ignotus ipſe ſuper tanta re, nulla velut præparatione facta, compellem, mea modeſtia non concedit. Cum autem tibi, Fratrum optimæ, ſine dubio veteres in Gallia amici ſint, quibus aditus ad eum Virum patet, magnopere rogo, velis per illos curare, ut huic jam propoſita inſinuentur. Saltem enim id obtinebimus, ut egregius iſte Vir exponat, quid ſuper ejusmodi inſtituto ipſe judicet, & quem fructum inde ſperet. Ac ubi ſemel iſtoc ipſi probatum fuerit, nec ejus tempora ferant manum eidem admovere; vix tamen dubium eſt, quin iſto in regno, magnorum ingeniorum feraci, inveniri queat ei operi moliendo par. Præſertim cum major huic auctoritas futura ſit, ſi id abs Romanam religionem profeſſo ſuſcipiatur, quam ab aliorum quopiam, qui ab hac Eccleſia diſceſſerunt. Id igitur ſi efficere queas, ac ut ejus Viri ſententiam hac ſuper re intelligere liceat, rem ſane mihi gratiſſimam feceris. Scripſi Holmiæ XXIV. Februarii, MDCLXXXI.

Sequuntur litteræ Auctoris ad Marchionem de Feuquieres, Regis Galliæ in Suecia Legatum, ſuper eodem argumento datæ.

A MONSIEUR LE MARQUIS DE FEUQUIERES,

Ambaſſadeur extraordinaire du Roy Tres-Chrêtien en Suede.

MONSIEUR,

J'Ay veu la lettre, que Vous avez eſcrite depuis peu à Mr. l'Evèque de Condom, & j'y ay veu des paroles ſi obligeantes pour moy, que je me crois obligè de Vous en rendre tres-humbles graces, & Vous tèmoigner, combien je m'eſtime heureux, que la diſtance des lieux & la longueur des annèes, ne m'ait pas derobè la part, que Vous m'avez fait l'hon-

l'honneur de me donner dans voſtre ſouvenir. L'on m'a auſſi communiqué, Monſieur, la lettre de Monſieur de Puſendorf, à laquelle je donnerois volontiers toutes les loüanges qu'elle merite pour les marques, qu'elle porte d'eſprit, de bon ſens & d'erudition, ſi une partie de ces loüanges ne ſembloient retourner ſur moy, & eſtre une eſpece de payëment de celles, dont il a honorè mon dernier ouvrage. Il me fait une propoſition dans cette lettre, laquelle ne m'eſt pas nouvelle, & qui m'a paſsè pluſiours fois par l'eſprit depuis quelques années. Et ce que Vous avez ajouſtè dans la voſtre, de la diſpoſition favorable, ou ſont preſentement les eſprits des quartiers ou Vous eſtes, de gouſter des moyens d'accommodement, reveille ſi vivement dans mon coeur le deſir, que j'ay depuis long temps de contribuer à un ſi ſaint & ſi grand ouvrage, que je tiendrois tresbien employè à ce deſſein non ſeulement mon loiſir & mes eſtudes, mais encore mon ſang & ma vie. Cependant je ne Vous diſſimuleray point, Monſieur, que de traiter cette matiere de la meſme methode, dont je me ſuis ſervi dans le livre, que je viens de publier, ainſi que le propoſe Mr. de Puſendorf, j'y vois de tres-grandes difficultès & presque inſurmontables, non ſeulement du coſte du ſujet, mais encore du coſtè des parties intereſsèes, dont les uns pourroient blàmer un trop grand relachement, qu'on apporteroit pour faciliter la reünion, & les autres pourroient tirer avantage des avances qu'on leur feroit, ſans rien demordre de leur enteſtement. Ces difficultès ne me rebutent pourtant point. Et je puis Vous aſſurer ſans cajolerie, Monſieur, qu'apres le deſir de faire en cela quelque choſe d'utile pour les intereſts de Dieu, rien ne m'encourage davantage que l'honneur de voſtre approbation, que voſtre ditte lettre ſemble me permettre d'eſperer. Je connois le prix de cette approbation, Monſieur, & je la deſire avec l'ardeur & l'empreſſement, que l'on a, quand on eſt auſſi reſpectueuſement, & auſſi ſincerement, que je ſuis,

MONSIEUR,

Le 10. *May*, 1681.

Voſtre tres-humble Serviteur

L'ABBE' HUET.

PETRI

PETRI DANIELIS HUETII,

EPISCOPI ABRINCENSIS,

DEMONSTRATIO EVANGELICA,

AD SERENISSIMUM

DELPHINUM

PRÆFATIO.

I. *Operis hujus argumentum*, II. *Et occaſio*. III. *Probari poteſt Religionis Chriſtianæ veritas eo genere demonſtrationis, quod non minus certum ſit, quam demonſtrationes ipſæ geometricæ*. IV. *Ad faciendam Fidem inanis eſt, ſine Gratia DEI, omnis argumentatio*. V. *Eccleſiæ tandem arbitrio & poteſtati Opus hoc permittitur.*

POſtquam Chriſtianiſſimi Regis, parentis tui, juſſu factum eſt, LUDOVICE DELPHINE, ut ad literarum & ſapientiæ ſtudia opera noſtra uterere, gaviſus ſum equidem plurimum, cum intellexi inſtitutionis tuæ curas in id potiſſimum conferri, ut timore Dei, unde omnis proficiſcitur ſapientia, animus tuus ante omnia ſubigeretur: quo & veræ hujus, ad quam contendis, eruditionis compos fieres; & majorum tuorum, ad quorum imitationem jam aſſurgis, pietatem referres. Et vero cum in te Deus plurima & ampliſſima beneficia larga manu contulerit; eam generis claritatem, cui, ſi fidem ſequamur Hiſtoriæ neque decurratur ad fabulas, parem in tanta vetuſtate ſplendorem jactare nulla gens poteſt; Patrem ad multorum invidiam, ad omnium admirationem vere magnum, ſic tanquam propoſitum tibi ob oculos, nunc bene agendi, olim etiam bene regnandi exemplar; formam corporis eximiam, & deſtinato tibi imperio dignam; laudis appetentem animum; liberale ingenium atque ſolers, quodcunque vult facile complectens, nec jam iis ſolum quibus ad humanitatem inſtitui pueritia ſolet, ſed interioribus etiam doctrinis informatum; candidos mores ac ſuaves, decenti gravitate temperatos; præclaram ad virtutem indolem, & magnarum etiam jam inde a parvulo rudimenta virtutum; tanto magis elaborandum eſt, ut tot donorum Auctorem agnoſcas, & ad ejus timorem ac cultum exciteris. Quod quamquam ultro ipſe facis, & ſingulare præ te fers ſtudium pietatis, adjuvanda tamen hæc tua voluntas eſt, ut Deum, quem ſponte colis, jure abs te coli ſcias. Itaque ne muneri huic deeſſem, cujus in partem fueram adſcitus, dedi operam, ut quæ ſinceris documentis & accurata diſciplina, menti tuæ indita eſt & impreſſa Dei notitia, eadem tibi hac ſcriptione traderetur. Quæ ſcriptio, tametſi ad primam hanc, quam vix tua deſignat ætas, adoleſcentiam minus accommodata videri poteſt, utilis erit certe in conſequentes annos, poſtquam progreſſu temporis, uſu rerum, & lectiſſimis præceptionibus, roboratus animus tuus ad majora ſe attollet.

I. INterea dum adoleverit, & maturitatem ſuam fuerit aſſecutus, graſſantem in dies impietatem oppugnabit Liber iſte, & quæ temere ac ſine ratione abjicitur a multis Chriſti fides, eamdem ratione retinendam eſſe oſtendet. Ea quippe eſt ætatis hujus corruptela, ut ſi quis præter ſolitum ſapere videri velit, tum id ſe adepturum ſperet, cum vaticiniis Prophetarum, & Chriſti ſanguine ac miraculis fundatam Religionem, tot gentium conſenſu receptam, tot virorum doctorum lucubrationibus aſſertam, magna ſibi

A cura

I. Operis hujus argumentum.

cura a parentibus traditam, nec penitus tamen ſibi perſpectam, homo in ejus gremio natus & eductus, mediocris fortaſſe ingenii, parum doctrinæ, temeritate ſatis inſtructus, peſſumdat, & ſic tanquam ſubdolorum hominum figmentum, errorem ſtolidorum, ſolertiorum ludibrium, traducit ac proculcat. Quod ſi quis rem maturiori diſquiſitione dignam cenſet, ad ejusque examen plus aliquanto vel ſolertiæ confert, vel eruditionis, vel diligentiæ; ſic fere tamen ab animo paratus accedit, ut quantumlibet futile argumentum, divinationem, ſuſpicionem, conjecturam, rumorem, ſophiſma, adverſus Religionis Chriſtianæ veritatem valere velit; pro eadem, nullus idoneus videatur eſſe teſtis, nullus auctor ſatis locuples, nulla ſatis firma probatio; vixque tandem ἀποδεικτικοῖς (*demonſtrativis*) epicherematis, ac ne vix quidem difficilis ac faſtidioſus diſceptator concedat. In hujuſmodi trutina examinata Religio, juſto quippe apparet eſſe levior levibus & iniquis ingeniis. Atque hoc porro nequitiæ omnis ſeminarium eſt. Quæ enim non ſe proripit ac projicit cupiditas, eum deſpicatui habetur criminum inſpector & ultor Deus? Quapropter ne ſerpat longius iſta vitiorum labes, fibræ primum ipſæ impietatis elidendæ ſunt: cujus tutiſſima cautio hæc eſt atque proviſio, ut adducantur in contrarium rationes, quibus innititur Chriſtiana Religio, ſuiſque momentis æſtimentur. His enim probe confirmatis, & veritate perſpecta, falſitas omnis evaneſcat neceſſe eſt. Utilem in iis colligendis impenderunt operam, cum priſci Eccleſiæ Patres, tum viri eruditi complures, noſtra & patrum noſtrorum avorumque memoria. Ego unicum ſelegi de multis argumentum, ex Prophetiarum eventu conflatum, quod propoſui hoc Opere, & quo olim ad retundendam Judæi cujuſdam, viri acuti ſane & ſubtilis, contumaciam uſus ſum.

II. Cum enim eſſem Amſtelodami, & Judeorum, quorum magna eſt his in locis frequentia, ritus ac myſteria penitius introſpicere vellem, ad eum deductus ſum, qui tum inter illos peritiſſimus, ac totius Judaicæ diſciplinæ conſultiſſimus habebatur. Multa inter nos de doctrina ipſorum, deque noſtra, ultro citroque agitata ſunt. Cumque differentes nox oppreſſiſſet, ſequenti die convenimus, atque inde porro tertio; ſicque nobis totus menſis adeundo, colloquendo, diſputando contritus eſt. Memini autem aliquando me eum audire, cum diceret, levia eſſe & infirma quæcumque adverſus Judæos Chriſtiani veteres ſcripſiſſent, Juſtinus puta, Tertullianus, Cyprianus, Euſebius, & alii bene multi; noſque in ſacris voluminibus explicandis hebetes eſſe & plumbeos. Reſpondebam ego, Judæos ipſos anilibus fabulis, & putidiſſimis figmentis ſanctum Dei Teſtamentum deformaſſe: ex iis vero argumentis, quibus partes ſuas tutati ſunt Chriſtiani, vel id unum ad revincendam adverſariorum perfidiam ſatis eſſe, quod è vaticiniorum complemento peti ſolet: levi id fortaſſe manu & perfunctorie miſſum non alte penetraturum; quod ſi torqueretur validius, nulla arte vitari, nulla vi ſuſtineri poſſe. Ridebat ille, ut eſt ſuperbum & procax hoc hominum genus, & mirari ſe dicebat Chriſtianorum omnium ſupinitatem, meamque potiſſimum, qui telum hoc, quod nobis Prophetiæ ſubminiſtrant, futile ipſum ſponte ſua & imbelle, a noſtris etiam jactando ſæpius & intentando obtuſius factum; repellendo vero, a ſuis fractum penitus & contritum, denuo ad ſe perterrendum in manus ſumerem: cur de me ſperarem autem, quod nec præſtitiſſet Ammonius in libro de conſenſu Moſis & Jeſu; nec deinde Theodorus in libro ejuſdem argumenti; nec Ariſto Pellæus in Diſputatione Jaſonis & Papiſci; nec Origenes in libris contra Celſum; nec alii quamplurimi Chriſtianarum partium pugiles; nec Apoſtoli ipſi & Evangeliſtæ; nec caput ac Princeps Apoſtolorum Petrus (*a*), etiamſi Chriſtianos collaudat, quod ad propheticum ſermonem ſic tanquam ad lampadem in caliginoſo loco lucentem attendant, firmiſſimum quippe id eſſe Chriſtianæ cauſæ præſidium; nec Jeſus ipſe denique, qui per tam crebras iterationes doctrinam ſuam Prophetarum teſtimoniis prætexebat? Judæos itidem & Ethnicos argumentum id flocciſeciſſe, nec eo fuiſſe a crucifigendo Jeſu, & divexandis Chriſtianis abſterritos: inanem itaque ſumere me laborem, niſi demonſtrationibus, vel probabiliſſimis certe argumentis, pugnarem. Atqui ἀποδεικτικὸν (*demonſtrativum*) eſſe reſpondi argumentum illud, ſi quidem ordine ac ratione tractetur; ἀπόδειξιν πνεύματος (*oſten-*

II. Et occaſio. (*a*) II. Pet. I. 19.

(*oſtenſionem ſpiritus*) a Paulo (*a*) appellari; quod vero ducitur ex miraculis ἀπόδειξιν δυνάμεως (*oſtenſionem virtutis*) ex Veteris porro Teſtamenti prædictionibus, in Novo exitum nactis, apparere Teſtamenti utriuſque cohærentiam & concordiam; atque hinc etiam utriuſque, ac Chriſtianæ proinde Religionis, quæ iis incumbit, veritatem liquido extare; aſſerta autem Chriſtiana Religione reliquas ſectas corruere, ut in iis convellendis nulla deinceps opera collocanda ſit: breviſſimam igitur hanc eſſe & ſimpliciſſimam veritatis aperiendæ viam; addebam etiam tutiſſimam, utpote quæ conſtet hoc genere demonſtrationis, quod non minus certum ſit, quam demonſtratio quævis geometrica. Miraris, inquam, confidentiam meam; & merito ſane: novum quippe illud eſt & paradoxum, tam certo ſciri poſſe res hujuſmodi, opacas ſponte ſua & obſcuras, quam quæ ſciuntur κατ' ἐπιστημονικὸν λόγον (*per rationem qua gignitur ſcientia*). Verum id tamen eſſe, rebus addicam neceſſariis.

III. Scitum eſt Philoſophorum omnium, talem eſſe demonſtrationem, qualia ſunt principia demonſtrationis. Demonſtrationem appello, quam Ariſtoteles ἀπόδειξιν, ratiocinationem videlicet, quæ veris & primis conſtat, vel iis quæ ex primis & veris quibuſdam cognita ſunt. Etſi non me fugit, haudquaquam ſatis probari purioris Latinitatis ſtudioſis, ut ἀπόδειξις hoc ſenſu Demonſtratio appelletur. Verum hac dictione, alliſque vulgo receptis, parum licet probatis, abuti per Orbilios & Palæmones nobis liceat, cum aliæ commodiores in præſentia non ſuppetant. Cum igitur eadem ſit vis Demonſtrationis, qualis eſt principiorum, non plus geometricis demonſtrationibus adjungendum eſt Fidei, quam principiis ipſis geometricis adjungi ſolet; quibus ſi dubium inerit quippiam vel ſubobſcurum, Geometriam univerſam pervadet labecula iſtæc. Geometricorum autem ipſorum principiorum fides omnis a nativa ipſorum evidentia & claritate pendet, qua colluſtrata mens noſtra facillime in iis acquieſcit. Aſſenſionis itaque & exploratæ cognitionis, tam principiorum iſtorum, quam reliquorum omnium, fons & origo, κριτήριον (*id quod dijudicatur*) & norma, ſi qua eſt, perſpicuitas profecto ea eſt, qua animis noſtris veritas illorum nota per ſe & aperta eſt: quæ ſi in theoreticis poſita ſunt, Principia; ſi in moralibus, Dictata Naturæ appellantur. Quæ plurimum ergo demerentur fidem, majorique omnium admittuntur conſenſu, clariora ea eſſe & certiora fatendum eſt. Adeo ut quod de probabilibus dixit Ariſtoteles (*b*), de veris merito dici poſſit; vera nempe eſſe, τὰ δοκοῦντα πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτοις, ἢ τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις καὶ ἐνδόξοις. *Quæ videntur omnibus, vel pleriſque, vel ſapientibus: atque iis, vel omnibus, vel pleriſque, vel maxime notis & claris*. Nam cum ait, vera eſſe τὰ δι' αὐτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν, *quæ habent fidem a ſeipſis*; nempe apud homines fidem habere vult. Quæ igitur apud plures homines habebunt fidem, veriora eſſe neceſſe eſt. Itaque Salluſtius (*c*) Philoſophus, cum Axiomata, ſive Notiones communes definire vellet, eas eſſe dixit, quas omnes homines veras eſſe faterentur. Nec aliud ſane nomen ipſum indicat. Hoc principio nituntur formæ judiciorum in quibus ex ſuffragiorum numero de hominum vita & fortunis arbitria fieri ſolent. Minime vero hic paucos aliquot ingenioſos & ſolertes viros ſtolidorum multitudini, eruditos indoctis opponi velim, ſed paria exæquari paribus, & ſimiles utrobique rerum æſtimatores adhiberi. Atqui theſes quædam morales & practicæ, ſive poſitiones, ſive principia appellare mavis, vel experientia vel hiſtorica fide nixæ, plures aſſentientes habent, pauciores repugnantes, quam principia geometrica. Rem exemplis illuſtrabimus. Conſtantinopolim, primariam Turcici Imperii urbem, eſſe ad Boſphorum Thracium ſitam, pro certo & comperto habemus, quam neque ego vidi, neque fortaſſe tu. Auguſtum olim Romæ imperium tenuiſſe, in confeſſo eſt apud omnes; quem hominum qui vivunt nullus vidit omnino, & ex libris tantum ac fama novimus. Dignum admotum igni aduſtum iri, nemo homo eſt tam ſtipes aut bardus, nemo tam opinioſus & pertinax, qui non fateri malit, quam experiri. Quis futurum dubitat, ut ver hyemem excipiat, æſtatem autumnus conſequatur? Quis adeo refractarius & pugnax in-

(*a*) I. Cor. II. 4. III. Probari poteſt Religionis Chriſtianæ veritas eo genere demonſtrationis, quod minus certum ſit, quàm demonſtrationes ipſæ geometricæ. (*b*) Top. Lib. I cap. 1. (*c*) *De Diis & Mundo* cap. 1.

diſputando, quæ gens eſt adeo barbara, quæ Solem occaſurum, quæ ſe aliquando moriturum non agnoſcat? Nemo ſe cogitare, ſe eſſe, ſe hominem eſſe, ſe ex muliere, ſe ex hac muliere natum eſſe, ſe corpore præditum eſſe, ſe capite, pedibus, manibuſque inſtructum negare auſit. Atque hæc quidem ita credimus, ut pro eorum veritate fortunas omnes vellmus vitamque adeo ipſam paciſci, & ex eorum explorata notitia res noſtras componamus. Geometrica vero principia pro veris habent acuti tantum quidam & ſubtiles viri; reliquorum hominum magna pars ne capit quidem; nonnulli etiam præfracte negant. Cum Auguſtinus (*a*) olim inter Philoſophorum Chriſtianorumque dogmata incertus diu multumque fluctuaſſet, tandem ad Scripturæ Sacræ Veritatem amplectendam hac præcipue ratione adductus eſt, quod ſibi videretur ineptum, tam multa credere, quæ neque vidiſſet, neque cum gererentur affuiſſet, velut in gentium hiſtoria, in locorum & urbium deſcriptionibus; fidem habere medicis, amicis, aliiſque multis, ſine quorum ope vita haudquaquam vitalis eſſe poteſt; pro certo denique habere ſe, his ortum eſſe parentibus, quod aliis dumtaxat renunciantibus cognoviſſet; Libris vero ſacris derogare fidem, quorum auctoritatem omnes fere gentes ſuſciperent. Ruſticum conſule de vicibus temporum, de Solis ortu & occaſu, ſine ulla dubitatione reſpondebit; nec a dictis facta abludent; arabit, ſeret, metet, reliqua, prout poſtulabit tempeſtas, adminiſtrabit: quære utrum duæ rectæ lineæ ſpatium comprehendant, nec ne; quære, ſi in duas rectas lineas altera recta incidens internos angulos, & ad eaſdem partes ſitos, minores faciat duobus rectis, utrum duæ illæ rectæ in infinitum productæ ex ea parte concurrent, in qua ſiti ſunt anguli minores duobus rectis; hæſitabit ſcilicet, titubabit. Principia geometrica Academici repudiant; repudiant & Sceptici, multaque iis confutandis ſubtiliter & erudite diſſerunt: dictatis tamen Naturæ, & præceptis moralibus, quæque ſunt ad vitæ uſus opportuna, obſequendum eſſe cenſent. Democritus adverſus demonſtrationes acriter decertavit, iiſque Canones ſuos oppoſuit. Plurima adverſus eaſdem collegit Sextus Empiricus. Ratiocinandi artem aſpernatus eſt Seneca; & ante eum Epicurus, qui & Geometriam, & reliquas artes Mathematicas, utpote ab initiis non veris profectas, veras eſſe non poſſe docebat: id perſuaſit Polyæno Lampſaceno familiari ſuo, magno Mathematico; idemque ex mente Epicuri pronunciat L. Torquatus apud Ciceronem (*b*); pronunciat & Ariſtotelis interpres Simplicius (*c*). Alia via adverſus Geometriam graſſabatur Zeno Epicureus, imperfecta ejus eſſe docens initia, unde nihil effici poſſet, niſi alia quædam adjicerentur, quæ in iis prætermiſſa ſunt: quam ejus ſententiam toto libro confutare conatus eſt Poſidonius. Quamquam & alii prodierunt ſubinde, a quibus querela eadem inſtaurata eſt. Quin etiam a Mathematicis nonnullis in controverſiam vocata ſunt Geometriæ principia, ut oſtendam deinde: eaque nuperrime oppugnavit acriter Hobbius Anglus. Qui fidem principiis moralibus a me propoſitis, eorumve ſimilibus, detraheret, adhuc repertus eſt nemo. Utra ergo certiora dicenda ſunt? moralia certe; ſiquidem æqua eſt eorum diſceptatrix & judex humana ratio, cujus nutus & decreta, non ex ingenioſorum aliquorum effatis, ſed ex univerſorum hominum, cum acutiorum, tum tardiorum conſenſu exiſtimantur. Ut quod Joſephus (*d*) de Hiſtoria, nobis de Principiis illis ſari liceat: *τῆς μὲν γὰρ ἀληθοῦς ἐστι τεκμήριον ἱστορίας, εἰ περὶ τῶν αὐτῶν ἅπαντες ταυτὰ καὶ λέγοιεν καὶ γράφοιεν.* *Indicium enim eſt veræ hiſtoriæ, ſi de rebus iiſdem omnes eadem & dicant & ſcribant.* Elegantius etiam, nec ſemel Cicero (*e*): *Omnium conſenſus, Naturæ vox eſt.* Adſtipulantur Juriſconſulti (*f*), quorum hoc ſcitum eſt: *Quod a majori parte fit, ab omnibus fieri exiſtimatur.* Atque hinc factum putant veritati nomen apud Græcos: *ἀλήθεια enim eſt τὸ μὴ λῆθον, quod non latet.* Et Seneca (*g*): *Apud nos veritatis argumentum eſt aliquid omnibus videri.* Quod ſi igitur æque explorata eſt moralium quorumdam principiorum veritas, ac geometricorum, demonſtrationes itidem morales, quæ ab his capitibus fluunt, haud minus certæ erunt, ac demonſtrationes geometricæ. Atqui Religionis Chriſtianæ veritatem demonſtrari poſſe ajo ex iis principiis moralibus, quibus fidem experientia magiſtra conciliat, quæque nemi-

(*a*) Conf. Lib. V. cap. 1. (*b*) I. de Finib. (*c*) In Ariſtot. de Anima Lib. I. cap. 2. (*d*) Lib. I. contra Apion. (*e*) Lib. I. Tuſcul. (*f*) L. 160. D. De Div. reg. jur. (*g*) Epiſt. 117.

nemine adhuc contradicente, & tritiſſimo ac pervulgatiſſimo omnium uſu & conſenſu recepta ſunt. Quidni vero, cum & virtutem ipſam per principia, per poſtulata, inquam, & hypotheſes, perinde tradi poſſe probaverit Plato in Menone, ut Geometria tradi ſolet? cum de officiis Marco filio præcepta tradens Cicero (a), quo facilius quæ poſuerat, explicaret, Geometrarum morem ſequi ſe velle dixerit, quædam ut ſibi concederentur poſtulando? cumque Proculus Elementa ſua Theologica & Phyſica per Definitiones, & Propoſitiones, ac Demonſtrationes more Geometrico digeſſerit? Quæ cum dixiſſem, tum illud quod è vaticiniis ducitur argumentum, in eam digeſſi formam, quæ eſſet ἀποδεικτικὴ καὶ ἐπιστημονική, *demonſtrativa & ſcientiæ effectrix*, ſicque ejus explicata eſt a me ratio, ut multum de ſua pertinacia adverſarius meus remittere videretur.

IV. Hoc qualecumque eſt, tibi, Sereniſſime DELPHINE, fuſe expoſui, hoc Libro, multaque præterea per otium meditata & collecta adjeci. Argumentum ipſum quidem vetus eſt, at argumentatio nova. Quotuſquiſque enim eſt, qui Chriſti fidem propugnans, Prophetarum oracula non allegat? Et merito quidem eorum obducitur auctoritas: hoc eſt enim adverſus impiorum aſſultus tutiſſimum perfugium, & velut ancora ſacra. Quamvis autem noſtræ Religionis eluceſcat inde manifeſto veritas, nullæ tamen ad capeſſendam Fidem ſufficiunt argumentationes, niſi accedat Gratia Chriſti, cujus ſolius ope fidem eam conſequimur, ſine qua, juxta Pauli (b) decretum, placere Deo non poſſumus. Merum quippe ea Dei donum eſt, non rationis noſtræ fœtus. Duplex eſt ſiquidem via, per quam in animos noſtros illabitur cognitio rerum; alia ſenſuum ac rationis, alia Fidei: obſcura illa, anceps & fallax, ad veri notitiam maleſida & intuta, infinitis obſepta Philoſophorum tricis & quæſtionibus; clara hæc, aperta, & conſtans, prælucens animo, ejuſque ancipites motus & fluctuationes admiſſo cœleſti lumine componens. Plane corneam hanc portam dicas, Poetarum carminibus celebrem; eburneam alteram. Cui Fidem largitus eſt Deus, probationes non requirit: qui Fide caret, nulla illi ſufficit demonſtratio. Neque vero ita ex ratione pendet Græcanica Philoſophia, ut non Fidei etiam alicujus neceſſitatem agnoſcat: cum enim in rebus ſacris promtum a nobis poſtulet Deus ad dictata ſua, nutuſque, animi obſequium, parem in civilibus Plato (c) docilitatem deſideravit: unamque hanc ex præſtantiſſimis legem eſſe cenſuit, quæ vetat, ne juvenum quiſquam in leges inquirere audeat, & quænam bene conſtitutæ ſint, & quænam ſecus, definire; at unumquemque jubet eas ſic tanquam a Diis profectas admittere. Nec aliter erga res divinas animatos eſſe vult; verum quæcunque ſuper iis, etiam ſine probabilibus vel neceſſariis argumentis, credenda proponuntur, ea pronis bibi auribus & animis præcipit. Cum ergo ſalutem noſtram Deus Gratiæ ſuæ donum eſſe velit, & Fidei noſtræ fructum; idcirco non perſpicacis & certæ, ſed cœcæ & hebetis rationis nobis conceſſit uſum, ne manifeſtam ſacrorum myſteriorum notitiam ratione adepti, Fidem aſpernaremur. Atque ita Chriſtianiſmo longe minus adverſari videntur, quam exiſtimatur vulgo, eæ Philoſophorum diſciplinæ, quæ incertum habent ac dubium, quidquid ſenſuum & rationis ope cognoſcimus, quæque ſuſtinent ſe ab omni aſſenſu. Sic enim præjudiciis expurgatos animos ac opinionibus liberos, Deo regendos, & fidei divinæ moderandos facile permittunt, *conſilia deſtruentes*, utar verbis Apoſtoli (d), *& omnem altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei, & in captivitatem redigentes, omnem intellectum in obſequium Chriſti.* Egregia multa in hanc ſententiam variis locis diſſerit Auguſtinus (e); velut iſtud in libro de moribus Eccleſiæ: *Unde igitur exordiar*, inquit, *ab auctoritate, an a ratione? Naturæ quidem ordo ita ſe habet, ut cum aliquid diſcimus, rationem præcedat auctoritas: nam infirma ratio videri poteſt, quæ, cum reddita fuerit, auctoritatem poſtea per quam firmetur aſſumit: ſed quia caligantes hominum mentes conſuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perſpicuitati, ſanctitatique rationis aſpectum idoneum intendere nequeunt, ſaluberrime comparatum eſt, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & veluti ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas.* Tum ſubjicit (f): *Nihil in Eccleſia Catholica ſalubrius fieri potuit,*

(a) Lib. III. de Offic. IV. Ad faciendam Fidem inanis eſt ſine Gratia Dei omnis argumentatio. (b) Ebr. XI. 6. (c) Lib. I. de Legib. (d) II. Cor. X. 4. & 5. (e) De Morib. Eccleſ. Cath. cap. 2. (f) Loc. cit. cap 25.

Digitized by Google

tuit, quam ut rationem præcedat auctoritas. Quamobrem ex operum ſuorum portentifica vi rationem credendi & argumentum eos capere jubet Chriſtus, quos auctoritas ſua non perpulerat (*a*). *Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me eſt, alioquin propter opera ipſa credite.* Auguſtinus (*b*) alibi: *Niſi eſſet & aliud credere, & aliud intelligere, & primo credendum eſſet quod magnum & divinum intelligere cuperemus, fruſtra Propheta (c) dixiſſet: Niſi credideritis non intelligetis. Ipſe quoque Dominus noſter, & dictis, & factis ad credendum primo hortatus eſt, quos ad ſalutem vocavit. Sed poſtea cum de ipſo dono loqueretur, quod erat daturus credentibus, non ait, Hæc eſt autem vita æterna, ut credant; ſed, Hæc eſt, inquit, vita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum. Deinde jam credentibus dicit: Quærite & invenietis; nam neque inventum dici poteſt, quod incognitum creditur, neque quiſquam inveniendo Deo ſit idoneus, niſi antea crediderit, quod eſt poſtea cogniturus.* Eadem inculcat paſſim; ſed & totum de Utilitate credendi librum ſcripſit. Quin etiam extiterunt ſubinde viri ingenio ac eruditione præſtantes, qui ut viam munirent doctrinæ Chriſti, prius ex hominum animis eradicandam cenſuerunt Philoſophiam, & Scepticis ad id argumentis commode ac feliciter uſi ſunt: atque eo tutius, quod ſcirent, & aperte prædicarent, irrita fore eadem vimque omnem amiſſura, ſi adverſus Chriſtianam diſciplinam torquerentur: quippe cujus principia non ab hominibus, rebuſve humanis, ſed a Deo ipſo ducerentur. Verum hæc alias, neque enim locus patitur, neque res, ut plura congeram. Quorſum igitur iſta Demonſtratio? nempe ad parandam & confirmandam Fidem, quam per ſcientiam gigni in nobis, nutriri, defendi, ac roborari ſciſcit Auguſtinus (*d*); non quaſi per propriam & præcipuam cauſſam, ſed ut per extraneum & aſcititium adminiculum, quo in obſequium Chriſti, debitæque Chriſto Fidei, mens noſtra ſenſim flectitur. Præterea cum fere mihi concertatio ſit adverſus impios, apud quos inanis eſt eorum principiorum auctoritas, quæ a Deo tradita & revelata ſunt, & ex quibus Theologia noſtra pendet; alia ſcilicet aſciſcenda fuerunt principia nullis obnoxia controverſiis; & ab omnibus explorate cognita, & ſine dubitatione percepta: ut hinc demum intelligant, ne in humanę quidem rationis argutiis ullum ſibi quęrendum eſſe adverſus vim veritatis perfugiū.

V. Deum optimum maximum oro ac veneror, ut Opus hoc ad Nominis ſui gloriam ſuſceptum benigna gratiæ proſequatur aura; nec laboris noſtri fructum mendis & erroribus patiatur intercipi, quos mihi, ſive per aſſiduoſum hoc vitæ genus & inquies, ſive per imbecillitatem, cujus mihi ſum conſcius, & excidiſſe bene multos ſentio & agnoſco; Lectorumque ſic corda temperet, ut omni pertinaciæ tumore depreſſo ad hanc veritatis diſciplinam dociles ſe præbeant; atque ita paratis eorum animis ſic tanquam egregie ſubacto agro, bonæ frugis, ſinceræ videlicet Fidei, ſemina committat; in me vero præclarum illud Fidei ſuæ donum, quod pro immenſa ſua bonitate largiri dignatus eſt, probe confirmet & augeat; *Ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar (e).* Hoc tandem quidquid eſt operis, ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ, Apoſtolicæ & Romanæ arbitrio permitto, cui non in iſtam ſolum lucubrationem, ſed & quaſcunque moliar olim, integrum jus ac poteſtatem eſſe volo. Sed nunc tandem aggrediamur ad rem ipſam.

DEFINITIONES.

QUod in principio facere Geometræ ſolent, ut rerum de quibus ſunt acturi notitiam definiendo aperiant & circumſcribant; deinde ut concedi ſibi poſtulent nonnulla, quæ ab omnibus conceduntur vulgo, nec ſine injuria negari poſſe putant; tum ut manifeſta quædam & confeſſa omnibus effata proponant; idem mihi faciendum eſt, ut ordine procedat noſtra Demonſtratio, & concedatur ἐπιςημονικῶς, *per rationem ex qua gignitur ſcientia.* Principium ergo ducamus a Definitionibus, quarum prima hæc eſto.

DEFI-

(*a*) Joh. XIV. 11. (*b*) De Liber. arbitr. Lib. II. cap. 2. (*c*) Iſa. VII. 9. juxta Septuaginta.
(*d*) Lib. XIV. de Trin. cap. 1. V. Eccleſiæ eaidem poteſtati & arbitrio Opus hoc permittitur.
(*e*) I. Cor. IX. 27.

Digitized by Google

DEFINITIO I.

Liber genuinus is eſt, qui ab eo auctore ſcriptus eſt, a quo ſcriptus eſſe dicitur, & eo circiter tempore, quo ſcriptus eſſe fertur.

HErodoti (*a*) puta hiſtoriam genuinum librum dicimus, quod & Herodotum, cujus nomine inſcripta eſt, auctorem habeat; & iis circiter lucubrata ſit temporibus, quibus lucubrata eſſe fertur. Quamvis enim Pamphila, ex cujus verbis ætas Herodoti intelligitur, initio belli Peloponneſiaci tres & quinquaginta annos non natum eum eſſe, ſed natum videri dixerit, neque ſatis conſtet, quo ætatis ſuæ anno Hiſtoriam ſcripſerit; quia tamen paucorum annorum controverſia eſt, non idcirco è genuinarum ſcriptionum ſerie expungitur. Quod ſi Conſtantini temporibus confictum fuiſſet hoc opus, uti Jacobo Gauderio perſuaſum fuit, in genuinorum cenſum neutiquam veniret. Imo, nec genuinus diceretur, ſi conſtet quidem fœtum eſſe Herodoti, ac commentitia eſſet Herodoti ætas, & inſigne eſſet temporis diſcrimen: puta ſi, qui circa Olympiadem octogeſimam tertiam creditur floruiſſe, vixiſſet ævo Conſtantini: cum genuinus è contrario poſſit eſſe liber incerti auctoris, vel penitus ignoti, modo ſcriptus ſit eo circiter tempore, quo ſcriptus eſſe fertur. Quamobrem Definitioni omnino addenda fuit hæc temporis notatio. Altera hæc eſt Definitio:

DEFINITIO II.

Liber coætaneus is eſt, qui eo circiter tempore ſcriptus eſt, quo res in eo ſcriptæ contigerunt.

LIbrum (*b*) σύγχρονον poteram appellare, non *coætaneum*, aut *coævum*: verum jam benignum Lectorem oravimus, vocum ut aliquot ſequioris ætatis nobis concedat uſum, quos eruditæ & caſtæ Latinorum aures non admittunt. Porro hujus librorum generis, quos definimus, eſt Thucydidis hiſtoria; quippe quæ ea narret, quibus Thucydides ipſe interfuit. Talis eſt Xenophontis liber De expeditione Cyri, quo ea habentur, quibus Xenophon ipſe præfuit. Auctores hujuſmodi Lampridius *Scriptores ſuorum temporum* appellat (*c*). Docet autem Verrius Flaccus *earum proprie rerum eſſe Hiſtoriam, quibus rebus gerendis interfuerit is, qui narret* (*d*). Qua tamen Hiſtoriæ definitione omiſſa, illam damus:

DEFINITIO III.

Hiſtoria eſt narratio rerum, quæ jam contigerant eo tempore, quo Hiſtoria illa ſcripta eſt.

DIxiſſem (*e*) paucioribus verbis vulgus Grammaticorum ſecutus, Hiſtoria eſt narratio rei geſtæ: ſed cum Prophetia itidem, qua Hieroſolymitanum excidium prædicitur, ſit narratio rei geſtæ, & geſtæ quidem a multis annis, jamdiu enim exciſa ſunt Hieroſolyma, vitanda fuit ambiguitas, ut intelligeret Lector jam tum rem fuiſſe geſtam, non modo cum hæc quam definimus legeretur Hiſtoria, ſed etiam cum ſcriberetur, atque ita Hiſtoria diſtingueretur a Prophetia, cujus quarto loco Definitionem pono his verbis:

DEFINITIO IV.

Prophetia eſt narratio rerum futurarum, quæ nondum contigerant eo tempore quo Prophetia illa edita eſt, quæque ex naturalibus cauſis prævideri non poſſunt.

NAm (*f*) eſt etiam præteritorum & præſentium prophetia: *Prophetiza nobis, Chriſte, quis eſt qui te percuſſit?* ajebat impius Satelles (*g*), poſtquam colapho Jeſum ceciderat. Sic aſinas, quas nudius tertius amiſerat, eſſe inventas Samuel Propheta (*h*) Sauli ſignificavit. Sic quæcunque Naaman inter & Giezi pacta fuerant Eliſæus perſpecta habuit. Sic Epimenidem Cretenſem, quem Prophetam Paulus Apoſtolus (*i*) appellat, de futuris haudquaquam vaticinatum fuiſſe teſtatur Ariſtoteles in Rhetoricis, ſed de præteritis, at obſcuris. Quamquam eum & de futuris Athenienſes, Lacedæmonios, ac Cretenſes monuiſſe Plato (*k*), Plutarchus (*l*), & Diogenes Laertius (*m*) aſſeverant. Προφήτης, inquit Procopius, *ὁ προφαίνων ἢ τὸ μέλλον ἢ τὰ παρόντα λανθάνοντα*. *Propheta is eſt, qui prædicit, vel futurum, vel præſentia occulta*. Plurima in id argumentum congerit Theodoretus, Præfatione in Pſalmos, quem conſuli velim. Prudens quoque illa & ſagax futurorum præſentia, Prophetia eſt.

(*a*) Explicatur prima Definitio. (*b*) Explicatur ſecunda Definitio. (*c*) In Alex. Sev. cap. 29.
(*d*) De verb. ſig. Lib. IV. apud Gell. Lib. V. cap. 18. (*e*) Explicatur tertia Definitio. (*f*) Explicatur quarta Definitio. (*g*) Matth. XXVI. 6. (*h*) I. Reg. IX. 20. (*i*) Tit. I. 12. (*k*) I. De Legibus.
(*l*) Plutarch. Solon. (*m*) Diog. Laert. Epimen. Procop. init. ἐξηγ. in Iſa.

eſt. Hinc vetus illud Euripidis:

Μάντις δ' ἄριστος ὅστις εἰκάζει καλῶς.

Qui bene conjecit, vatem perhibebo optimum.

Et iſtud Menandri:

Ὁ νοῦν πλεῖστον ἔχων, μάντις πλείστων.

Qui plurimum mente pollet, plurimorum vates eſt.

Hinc & illud Ovidii: (a)

Augurium ratio eſt & conjectura futuri.

Et Cornelius Nepos (b): *Facile exiſtimari poteſt, prudentiam eſſe quodammodo divinationem.* Et Apollonius apud Philoſtratum (c) negat ſe vaticinandi peritia præditum, quam Deus Philoſophis largiri ſoleat. Hoc ſenſu inſignis Propheta habendus eſt Thales Mileſius, qui exploratis ac præcognitis naturæ viribus uberum olearum proventum prædixit. Hæc Prophetiarum genera non ſunt inſtitutæ diſputationis, ſed ea tantum quæ futura ſpectant, & ad quæ nullum poſitum eſt in naturalium cauſarum conſideratione præſidium. Progrediamur ad quintam Definitionem, quæ talis eſt:

DEFINITIO V.

Religio vera ea eſt, quæ res ſolum veras ad credendum propoſitas habet.

SCio (d) Religionem proprie dictam definiri a Theologis, virtutem per quam Deo debitum cultum exhibemus. Hic autem latius Religionis nomen patere volo, & ad omnia virtutis officia pertinere, quibus Deum nobis conciliamus; adeo ut virtutes quoque theologicas, fidem, ſpem, & charitatem complectatur. Quo ſenſu dixit Auguſtinus (e) Deum cole fide, ſpe, & charitate. Ex noſtra autem Definitione ſequitur, falſas eſſe Ethnicorum Religiones, utpote quæ res falſas ad credendum habent propoſitas; & falſam itidem Judaicam, utpote quæ rebus veris detrahat fidem; quod tantumdem eſt, ac falſis fidem adjungere: perinde enim fallitur, qui vera habet pro falſis, ut qui falſa pro veris. Sive autem pertinacia, ſive ignoratione occæcatus aliquis, rebus fidei obſequium meritis aſſenſum non præbeat, in falſa æque Religione hærebit. His verbis concluditur ſexta Definitio:

DEFINITIO VI.

Meſſias eſt homo Deus a Deo divinitus miſſus ad hominum ſalutem, & a Prophetis in Veteri Teſtamento prædictus.

MEſſiam (f) eſſe hominem Deum negant quidem Judæi, & Chriſtiani nonnulli; ſi modo Chriſtiani dicendi ſunt Carpocratiani, Ebionitæ, Samoſateni, eorumve fraterculi Sociniani. Fatentur illi tamen Meſſiam, ſi non hominem Deum, at hominem divinum eſſe, & reliquæ Definitionis parti ultro aſſentiuntur. Verum ex poſtrema hac Definitionis parte infra quoque aſſeremus veritatem prioris, quæ nihil nunc quidem facit ad propoſitum. Capitalis hæc eſt & decretoria Chriſtianorum cum Judæis controverſia, utrum Jeſus Nazarenus ſit Meſſias: atque eo pertinet poſtrema definitio, quæ talis eſt:

DEFINITIO VII.

Religio Chriſtiana ea eſt, quæ Jeſum Nazarenum Meſſiam eſſe ſtatuit, & quæcunque in Libris ſacris, ſive Veteris, ſive Novi Teſtamenti, de eo ſcripta ſunt, pro veris habet.

HIs (g) ſeptem Definitionibus contenti ſimus. Nullæ in iis ambages, tricæ nullæ, tenebræ nullæ; cujuſmodi in ipſo Geometricarum definitionum aditu denſiſſimæ occurrunt: nam & ea definiuntur quæ nuſquam ſunt, nec fuerunt unquam, neque humana induſtria eſſe poſſunt; & ita definiuntur, ut nihilo plus intelligas. Cum enim punctum eſſe dicunt, cujus nulla eſt pars; vel lineam, longitudinem latitudinis expertem; verbis id ſane dicunt, mente ipſi neutiquam percipiunt: quantumvis enim contendant ingenii vires, nunquam rem in animum inducere poterunt partium penitus inopem, vel longitudinem latitudine penitus carentem, vel longitudinem, ac latitudinem ſine ulla altitudine. Quæ ſi nuſquam ſunt nec eſſe poſſunt, proinde nec circuli, nec triangula, aliæve planæ figuræ, imo nec ſphæræ, aut pyramides, aut cubi; aliave corpora in quorum conſideratione ars Geometrarum verſatur. Non ſum neſcius multa in contrarium afferre ipſos, & magnifice ſe jactare. Geometria, inquiunt, (h) ſcientia eſt rerum æternarum: *τοῦ ἀεὶ ὄντος γεωμετρικὴ γνῶσις ἐστι*: *Geometrica cognitio eſt rei, quæ ſemper eſt*: punctorum

---

(a) Ovid. I. Triſt. Eleg. 8. (b) Attic. (c) Philoſtr. vit. Apoll. Lib. IV. cap. 15. (d) Explicatur quinta Definitio. (e) Enchir. cap. 3. (f) Explicatur ſexta Definitio. (g) Conferuntur Definitiones noſtræ cum Definitionibus Geometrarum. (h) Plat. lib. X. de Reipubl.

ctorum, & linearum adamantina vis eſt æterna, & immutabilis, juxta Platonem: *(a)* animo, non manibus materiam Geometria ſubminiſtrat: *ἡ ψιλὴ μὲν τῶν πράξεων ἐςὶ, τὸ δὲ γνῶναι παρέχεται μόνον. Operibus quidem perficiendis addicta non eſt; ſed cognitionem ſolum præbet*, inquit Plato alibi: puncta, lineas, ſuperficies, & quæ ex his gignuntur Geometrica corpora, etiamſi imaginari non poſsumus, animo tamen cognoſcimus. Ego vero non intelligo quo ſenſu æterna dici poſſint, quæ ne ſunt quidem. At puncta, & lineas reipſa exiſtere docuerunt Ammonius, *(b)* & Proclus, *(c)* nec non & ipſe Ariſtoteles, *(d)* axes nempe, polos, & centra in orbibus cœleſtibus. Fateor, corpora ipſa exiſtere; ipſorum vero centra, axes, polos, & ſuperficies, corpora ipſa eſse ajo, ut facile demonſtrari poteſt. Tangat planum unus aliquis ex orbibus illis cœleſtibus per unum è polis ſuis; vel corpus ipſum globi cœleſtis tanget planum, vel non tanget: ſi tanget, cum tangat per polum, ſequitur polum eſſe corpus ipſum; ſi non tanget, at polum ſuum ſibi inhærentem tangit; eundem vero tangit & planum, nec tamen globus tangit planum: unde efficitur polum habere partes, quod eſt contra definitionem puncti; nam ſi non haberet partes, totus polus tangeretur à globo, atque item totus à plano, ac proinde ſeſe contingerent globus & planum, quod mox negabatur. Igitur puncta, & lineę in orbibus cœleſtibus, ipſa ſunt orbium corpora. Viderunt id Stoici, quamobrem ſola cogitatione hæc exiſtere cenſuerunt, reipſa vero corpora eſſe, & lineam quidem corpus ſine latitudine, ſuperficiem vero corpus ſine altitudine; quod perinde eſt ut ſi dicant, lineam latam eſſe ſine latitudine, ſuperficiem altam ſine altitudine: cum corpus, ſive ſolidum, ex definitione, longum ſit, latum, & altum. Reſpondent, altam hanc, latam illam eſſe, ſed mente abſtrahi ab illis latitudinem, & altitudinem: quam ſententiam defendebant Ammonius, & Alcinous, & nuper amplexus eſt Hobbius, aliique nonnulli. At cum abſtrahi latitudinem, & altitudinem ajunt, vel animo agente & operante ejuſmodi ſejunctionem fieri volunt; quo animum, quantumlibet ſeſe torqueat vireſque intendat, pervenire poſſe omnino negamus: vel fieri id putant, animo longitudinem ſolum ſpectante, ad altitudinem, & latitudinem non attendente, earumque velut oblito; quemadmodum cum itineris alicujus exploramus longitudinem, nullam habemus rationem latitudinis: uti nec craſſitiei, cum areæ ſpatium. Verum qui obliviſcitur latitudinis, & altitudinis, deque iis non cogitat, uti eas ad rem longam non addit, ita neque ab ea detrahit. Ad principii autem percipiendam cognoſcendamque naturam, non ſatis eſt ad unam partem definitionis attendere, de altera non cogitare; ſed utraque pars menti obverſari debet: definitas enim & determinatas rerum formas, expreſſas & accuratas circumſcriptiones poſtulat Geometria; & in definitione puncti, partes omnes actu detrahi & recidi jubet; latitudinem, & altitudinem in definitione lineæ; craſſitiem, in definitione ſuperficiei; non otioſo animo inſuper haberi tantum, & prætermitti. Alioquin incertam animo informabimus & ancipitem principiorum notitiam; quæque ex iis fluent demonſtrationes, ancipites itidem erunt & ambiguæ. Proclus quidem ea nos imaginari poſse credidit, non ut *ἀμέριςα, individua*, nam fieri id non poſſe ſciebat; neque ut *μεριςὰ, dividua*, nam tantumdem id fuiſset, ac ſi ea nos imaginati non poſse dixiſset; ſed ita ut ab *ἀμερίςοις individuis*, ad *μεριςὰ dividua*, fieret progreſſio. At ſi ea non imaginamur, ut *ἀμέριςα individua*, quomodo ab *ἀμερίςοις individuis*, quæ non imaginamur, progrediemur ad *μεριςὰ dividua*? Contra vero à *μεριςοῖς, dividuis*, cujuſmodi res ſenſiles ſunt, quarum ſpecies phantaſia noſtra in ſe recipit, progredi tentamus ad *ἀμέριςα individua*, verum deficimus in conatu, neque ad metam pertingimus. Qui vero animo, non phantaſia, nos ea percipere volunt, ratione id nobis perſuadere non poſsunt: oſtendant enim aliquid eſse poſse in intellectu, quod non fuerit in ſenſu; tum fatebimur punctum in intellectu eſse poſse, etiamſi nequeat eſse in ſenſu. Præterea animum eorum, qui punctum ſe percipere ajunt, de meo animo æſtimare poſsum: cur ego animo percipere non poſsum, quid ipſi percipere ſe ajunt? cur id nihilo magis percipiunt alii, qui Definitiones illas aſpernati ſunt? Tantum vero abeſt, ut id animo percipere poſſim, ut potius valida mihi argumenta animus meus ſuppeditet, quibus commentitia principia hæc nec eſse, nec percipi poſse perſuadeor. Urgent tamen Geometræ,

(a) Polit. *(b)* In Categor. cap. *de quanto*. *(c)* Lib. II. in Euclid. *(d)* Metaph. Lib. II. cap. 2.

atque hæc eſse ſaltem ajunt in mente Dei. Eſto: an id definire poſsunt, quod eſt in mente Dei, nec in mente humana eſse poteſt? nam ignotum non poteſt definiri: quod autem in mente mea non eſt, ignotum mihi eſt. Quales ergo dicemus eſse eos, qui ignotarum ſibi rerum naturam & proprietates explicare audent? Dixi, nihil eſse in intellectu, quod non fuerit in ſenſu, juxta decretum Peripateticæ Scholæ: contra vero Plato, ejuſque gregales, Timæum, alioſque Pytaghoreos ſecuti, animas noſtras, vel ab ipſo ortu, rerum formis imbutas, ac diſciplinarum principiis informatas eſse volunt, & nativis prodire inſtructas dotibus, non peregrinis & adventitiis, è rerum ſenſilium, & materiæ ſinu eductis. Movet hanc quæſtionem Proclus, & acute ac ſubtiliter diſputat, an formæ illæ ac ſpecies animis noſtris inſitæ, à rebus ſenſilibus proficiſcantur, ſive κατὰ ἀφαίρεσιν τῶν ἐνύλων, *per detractionem eorum, quę conſtant materia*, ſive κατὰ συναθροισμὸν τῶν ἐν τοῖς καθ᾽ ἕκαστα, καὶ μερικῶν, εἰς ἕνα τὸν κοινὸν λόγον, *per coacervationem eorum, quę ſunt particulatim in ſingulis in unam communem notionem*; an vero ſint αὐτοφυῶς, *à natura inſitæ* in animis noſtris, non extrinſecus aſcitæ. Poſtremam hanc opinionem amplectitur, & juxta magiſtri ſui effata in anima conſtituit πρωτουργούς τινας ἀρχὰς *principia primaria quadam vi, & efficientia prædita*, figurarum, numerorum, rationum, & motuum; hæc figurarum omnium, numerorum, rationum, & motuum exemplaria eſse ζωτικῶς καὶ νοερῶς, τῇ ψυχῇ δημιουργικῶς ἱδρυνθέντα, *per modum quemdam, vitæ efficientem, & intelligentia præditum, anima ab opifice jam inde ab initio inſita*. Splendida ſane dictu ſunt iſta, quorum tamen ſi penitius ſpectamus argumenta, ſtatim concident. Nam primum hoc affert Proclus, res ſenſiles, καὶ ὑλικάς, *& quę materia conſtant*, certi nihil & accurati, puri nihil, ſinceri, ac immobilis habere, nihil expers partium, nihil latitudine carens, aut craſſitudine; hæc autem ineſse formis illis, ac ſpeciebus mathematicis, quas animo comprehenſas habemus; non ergo oriri à rebus ſenſilibus; productum ſiquidem producente nobilius, ac perfectius eſse non poſse; igitur ex anima ipſa educi. Quæ cum ait Proclus, ſumit τὸ ἀμφισβητούμενον ἀντὶ τοῦ ὁμολογουμένου *controverſum pro conceſſo*: nec enim concedimus, puncta, vel lineas, vel ſuperficies, vel circulos, formaſque mathematicas, nos animo comprehenſas tenere, nec quæ ex his conflantur, demonſtrationes accuratas, puras, ſinceras, & immobiles eſse fatemur; quippe ex ſenſilibus ortas, quæ fluxa, mobilia, mutabilia, craſsa, & ſectilia ſunt. Nihilo validius pugnat, cum ait: meliores fore demonſtrationes, quę à ſenſilibus proficiſcuntur, utpote à cauſa & principio; deteriores, quæ ab univerſalibus & ſimplicibus, ſi ſenſilia cauſsæ ſint & principia univerſalium; cum tamen ſcitum certumque ſit, ex magis univerſalibus conflari demonſtrationes, proindeque priora hæc eſse, & præſtare ſingularibus, non igitur ex iis oriri. Quod utique recte concludi negamus: ex ſenſilibus enim & ſingularibus efficiuntur univerſalia: ex univerſalibus vero gignitur ſcientia, & demonſtrationes conſtant. Quemadmodum autem validius telum concinnatur ex ramo arboris, trabs ſolidior ex trunco, quam ex radice; cum tamen truncus, & rami ex radice oriantur; ita certior & firmior conflatur demonſtratio ex univerſalibus, quam ex ſingularibus, & ſenſilibus, & materia concretis univerſalia efflorefcant. Tantum igitur demonſtrationibus iis veritatis ineſt, quantum univerſalibus illis principiis, quæ quidquid veri certique habent, à ſenſilibus & ſingularibus acceperunt. Urget denique Proclus, & animam materia ignobiliorem nos fingere cauſſatur, cum docemus à natura ipſa materiam accipere rerum πρωτουργὰ παραδείγματα, *primaria exemplaria*, & manifeſtiores formas καὶ οὐσιώδεις, *ſubſtantia præditas*, quæque magis ſunt; animam vero poſtmodum ab his ſimulacra educere ac ſpecies, & in ſeſe informare. Quæ cum ita fieri fatemur, nihil tamen de animæ dignitate detrahimus; aliter enim formas à natura recipit materia, mere ſcilicet παθητικῶς, *paſſive*, aliter eas anima colligit ex materia, & ſenſilibus, per vim nempe activam, qua præſtat anima, & inertem ſuperat otioſæ materiæ ceſſationem. Quam infirmis igitur opinio iſthæc radicibus hæreat, perſpicuum eſt; unde liquet vere autumaſſe Ariſtotelem, animam tabellam eſſe, ſive album quoddam formis ac rationibus vacuum, non nativis rerum imaginibus depictum, ſed externas & aſcititias formas inpreſſus gerens. Id quod fateri cogitur Proclus, cum animam, externam quamdam mentis imaginem eſſe docet, & in mente res cōtineri παραδειγματικῶς, *tanquam exemplaria*, in anima εἰκονικῶς, *tanquam*

quam

quam imagines, menti nempe rerum exemplaria νοερὰ, *quæ vim dant intelligendi*, ineſſe αὐτογόνως, *ab ipſo ortu*, quæ in anima ſui ſimilitudines exprimant, eamque pingant & exornent. Pluribus hæc perſecutus ſum, nec tamen abs re; tum etiam propter dignitatem quæſtionis ac momentum, & ut appareat quo jure dixerit Proclus, jam à multis confutatam opinionem hanc quam tuemur, ac convictam. Aliæ præterea ſunt Geometricarum definitionum labes. Reciprocari debere invicem definitionem & definitum, decretum eſt Philoſophorum. Homo eſt animal rationis particeps; animal rationis particeps eſt homo: æqua eſt & legitima converſio. Jam fac periculum in definitione puncti: *Punctum eſt cujus nulla eſt pars*: id ergo cujus nulla eſt pars, eſt punctum: atqui Dei nulla eſt pars: Deus igitur punctum eſt. Falſum hoc & ineptum; inepta ergo puncti definitio. Præterea cum ait ὁ στοιχειωτὴς, *Elementorum Geometricorum Auctor*, *ſive Euclides*, punctum eſſe cujus nulla eſt pars, id voluit, nullam ejus eſſe poſſe partem, atque ita ἀμερὴς, *partibus carens*, confundit cum ἀμερίστῳ, *individuo*. Gravius etiam peccat, cum lineam definit, longitudinem illatabilem; aut ſuperficiem, longitudinem & latitudinem altitudine carentem. Quid hoc monſtri eſt? Longitudo accidens eſt, linea ſubſtantia eſt, (utamur enim vocibus Philoſophorum) qui ſubſtantiam definire queas per accidens? Dixiſſent rem eſſe longam ſine latitudine: pateremur. Pergamus vero. Tertia definitio hæc eſt: *Lineæ extrema ſunt puncta*. Sexta, *Superficiei extrema ſunt lineæ*. Hæc quam falſa ſint, non quæro, quæ ſunt falſiſſima. Certe propoſitiones hæ ſunt, non definitiones. Rectam lineam ſic definiunt: *Quæ ex æquali ſua puncta interjacet*, nulla, vel certe intricatiſſima ſententia. Aliter itaque eam definivit Plato, aliter Archimedes; aliter & alii, quorũ definitiones afferr Lycius ille Proclus (*a*). Pari vitio laborat & ſeptima, quæ eſt planæ ſuperficiei. Quamobrem & alias ejus definitiones Proclus propoſuit. De natura anguli quantæ extiterint controverſiæ Geometrarum, cognoſcitur ex ejuſdem Procli (*b*) diſputationibus, quas cum legeris, incertior eris multo quam dudum. Quam autem ejus definitionem dat Euclides, eam ſequentibus Propoſitionibus haudquaquam tuetur, ut optime Ramus animadvertit. Quid ſimile vero in noſtris Definitionibus? quid non ſimplex? quid non apertum? quid non communi omnium aſſenſione comprobatum? Sed jam tranſeamus ad Poſtulata. Nonnulla ſunt enim, quæ Lectorem mihi gratificari velim; atque ea quidem ejuſmodi, quæ ſine injuria negare non poſſit. Primum hoc eſt:

POSTULATA.

POSTULATUM I.

Poſtuletur adhiberi hic animum docilem, & veritatis ſtudioſum, non refractarium, & pertinacem.

NEc enim hic animum convinci, quàm perſuaderi velim (*c*). Illud rationes fortaſse noſtræ efficere poterunt; ea eſt Chriſtianæ cauſæ veritas. hoc de ſola animi æquitate & candore ſperare licet. Quod ſi ab æquo lectore impetro, uti me impetraturum confido, alterum hoc facile mihi concedet.

POSTULATUM II.

Tam certo ea credi, quæ hic probabuntur, quam creduntur reliqua, quæ paris roboris rationibus nituntur.

I. *Poſtulati ſecundi æquitas oſtenditur.*
II. *Præmittuntur nonnulla de Poſtulatis Geometrarum.*

I. QUidni hoc impetrem quod poſtulo, cum non hic de lana caprina, non de vanis Philoſophorum quæſtionibus, non de temporariis rebus controverſemur; ſed de re omnium maxima, unde ſalus æterna pendet, vel nunquam deſitura calamitas? Quod ſi ex iis quæ vel experientia teſte, vel lumine naturali duce, vel ratione, vel morali fide habemus perſpecta aut perſuaſa, vitæ hujus normam abſque dubitatione ulla aut tergiverſatione ſumimus; cur non paris auctoritatis rationibus ad idem in re longe graviſſima faciendum impellimur, æterna nimirum beatitate conſequenda: Ad iter accingeris in craſtinum: æſtate ligna reponis in hyemem, hyeme glacies in æſtatem: ſeris arbores quæ alteri ſeculo proſint; nec certi tamen habes quicquam, vel de ſeculo futuro, vel de futura æſtate & hyeme, vel de die craſtino, præter conjecturam, quam de præteritis feciſti. Spe lucelli fortunas omnes ſuas mari committit mer-

(*a*) Lib. I. in Euclid. (*b*) Loc. cit. (*c*) Poſtulati primi æquitas oſtenditur. I. Poſtulati ſecundi æquitas oſtenditur.

mercator, & ad Indos mittit, quos nunquam adiit, & quos eſſe fando tantum accepit. Quod ſi res propoſuero, ſimilibus argumentis, moralibus nempe, comprobatas & compertas, cur non parem adjunges fidem? cur in fluxis rebus & vanis tantum hujuſmodi rationibus tribues, in graviſſimis & æternis tantum iiſdem detrahes? cumque Geometrarum imperia patienter feras, nec eorum poſtulatis quantumlibet iniquis parere detrectes; æquiſſimo huic poſtulato non annues?

II. Iniqua dixi Poſtulata Geometrarum, qui ea concedi ſibi volunt, quæ nec facta ſunt unquam, nec futura, nec ulla arte humana fieri poſſunt. A puncto ad punctum lineam duci, quovis centro & intervallo circulum deſcribi jubent, ut facile factu, *ὡς πρόχειρον καὶ εὐπόριστον*, *ut factu & inventu facile*, (ſic enim loquitur (*a*) Proclus) cum nec punctum eſſe poſſit, nec linea. Neque me fugit quid cauſſentur Geometræ: lineam & circulum animo fieri poſtulant, non reipſa; ex iiſque animo informatis eaſdem ajunt utilitates capi, ac ſi opere fierent; & quamvis circulus perfectus fieri non poſſit, quem tamen deſcribimus circulum, uſu non diſcrepare ab eo qui perfectus ſit. Hic vero Geometriam *πρακτικὴν*, *activam*, cum theoretica ſe confundere non intelligunt: nos autem non quærimus quid ex imperfectis principiis ad vitæ commoda opis & emolumenti proveniat, verum qua vi polleant illa ad legitimæ & *ἐπιστημονικῆς*, *ex qua gignitur ſcientia*, demonſtrationis concluſionem. Deinde ea non magis animo quam re fieri poſſe ajo. Cæterum dubitabat Timon in libris contra Phyſicos, an aliquid ſumendum eſſet ex Hypotheſi, atque hanc Hypotheſeon licentiam Sextus Empiricus ſolerter coërcuit. Plurima præterea Euclidis Poſtulatis ineſſe vitia mox probabimus, poſtquam Communes notiones aliquas præmiſerimus, quarum prima hæc eſt:

AXIOMATA.

AXIOMA I.

Omnis liber eſt genuinus, qui genuinus habitus eſt ab omnibus proxime & continuata ſerie ſequentibus eum ætatibus.

HOc Axioma (*b*) ſi quis vocaverit in controverſiam, jam certum nihil habebit in literis. Cæſaris Commentarios genuinos eſſe non aliunde ſcio, quam ex proxime conſequentium ætatum, aliorumque iis ſuccedentium conſtanti teſtimonio: nam & genuinos agnoſcunt Cicero, & Hirtius, ac deinde Strabo, tum Suetonius, & Plutarchus, & Grammatici poſtmodum veteres, ac reliqui ſubinde ad hanc uſque ætatem Scriptores. Ludovici XI. Francorum Regis geſta perſecutus eſt Philippus Cominæus. Hunc Hiſtoriæ, quæ ipſi adſcripta eſt, verum eſſe auctorem credimus, quia id à Matthæo Atrebate domeſtico ipſius audivit Johannes Sleidanus, & aliis ipſe poſtea prodidit, unde & nos demum accepimus. Idem Axioma uſurpabat Moſes, cum beneficiorum Dei, totiuſque Hiſtoriæ Sacræ veritatem apud populares ſuos comprobare vellet. *Hæccine*, inquit, *reddis Domino, popule ſtulte & inſipiens, numquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creavit te? Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; majores tuos, & dicent tibi: quando dividebat Altiſſimus gentes; quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum juxta numerum filiorum Iſrael*. (*c*) Simile illud eſt Pſalmi ſeptuageſimi ſeptimi (*d*). *Quanta audivimus, & cognovimus, ea & patres noſtri narraverunt nobis? Non ſunt occultata à filiis eorum in generatione altera, narrantes laudes Domini, & virtutes ejus & mirabilia ejus quæ fecit. Et ſuſcitavit teſtimonium in Jacob, & legem poſuit in Iſrael. Quanta mandavit patribus noſtris nota facere ea filiis ſuis, ut cognoſcat generatio altera, filii qui naſcentur, & exurgent, & narrabunt filiis ſuis, ut ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliviſcantur operam Dei, & mandata ejus exquirant*. Item Lucas (*e*): *Quoniam quidem multi conati ſunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ ſunt, rerum: ſicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt ſermonis; viſum eſt & mihi aſſecuto omnia à principio diligenter, ex ordine tibi ſcribere, optime Theophile, ut cognoſcas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem*. Auguſtinus quoque adverſus Fauſtum Manichæum, (*f*) adulteratos eſſe novi Teſtamenti libros fingentem, hoc ipſo

II. Præmittuntur nonnulla de Poſtulatis Geometrarum. (*a*) Lib. III. in Euclid. (*b*) Axiomatis primi veritas confirmatur. (*c*) Deuter. XXXII. 6. 7. 8. (*d*) LXXVII. à num. 3. uſque ad 7. (*e*) I. 1. 2. & ſeq. (*f*) Lib. XXXII. cap. 6.

Digitized by Google

ipſo Axiomate pugnabat: *Platonis*, inquit, *Ariſtotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque ejuſmodi auctorum libros unde noverunt homines quod ipſorum ſint, niſi eadem temporum ſibimet ſuccedentium, conteſtatione continua? Multi multa de literis Eccleſiaſticis conſcripſerunt, non quidem auctoritate canonica, ſed aliquo adjuvandi ſtudio, ſive diſcendi: unde conſtat quid cujuſque ſit, niſi, quia his temporibus, quibus ea quiſque ſcripſit, quibus potuit inſinuavit atque edidit; & in alios atque alios continuata notitia, latiuſque formata, ad poſteros etiam uſque ad noſtra tempora pervenerunt, itaut interrogati cujus quiſque liber ſit, non hæſitamus quid reſpondere debeamus?* Quod ſi quis ne id quidem ad fidem faciendam ſatis firmum putet, videat quo argumento probare poſſit proavita bona hæreditario jure ad ſe pertinere: nec tutior eſt enim publicarum tabularum, aut domeſticorum inſtrumentorum auctoritas, quam Hiſtoriæ: imo etiam infirmior; illorum enim cuſtodes ſunt pauci homines & obſcuri; hujus vero univerſus orbis. At enim inquies, ſupponuntur quandoque libri; ſuppoſitus eſt Prochori liber De vita Johannis; ſuppoſitus eſt & ille Abdiæ Babilonii De certamine Apoſtolorum; atque ita non rudibus ſolum & imperitis, ſed acutioribus etiam fit fucus & eruditioribus. Contingere id quidem poteſt; ſi Auctorum jampridem fato functorum uſurpatur nomen; & aliquando ſane contigiſse fatendum eſt; vivis illis, vel nuperrime defunctis, vix ac ne vix quidem fieri poteſt: nam quis id pateretur, ſe vivo? quis non ſuppoſitionem proderet? Ne id quidem adverſum recens defunctos licet; quippe reclamarent amici, propinqui, hæredes, quorum in poteſtatem ſcripta defuncti ac libraria omnis ſuppellex veniſset. Neque vero auſit id ipſe hæres, eruditione, ſi forte, inferior, ſtilo diſſimilis. Præterea quæ facti gratia? quæ merces in re litteraria, unde quæſtus nullus, nulla viro alienum nomen uſurpanti, ſuum diſſimulanti gloria? Denique demus id quoque, ſupponi poſse libros vivis ſcriptoribus, vel recens defunctis; quid, teſtamenta nonne ſupponuntur? nonne adulterantur tabulæ? num propterea nulla eſt teſtamentorum, vel tabularum auctoritas? quæ ſi manet integra, ut certe manet, manere quoque integram librorum illorum fidem æquum eſt, juxta poſtulatum ſecundum. Progrediamur itaque ad aliud Axioma, quod eſt hujuſmodi:

AXIOMA II

Omnis hiſtoria eſt verax, quæ res geſtas ita narrat, uti narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati proximis qua res geſta ſunt.

HOc Pronuntiato (*a*), & ſuperiore, tota nititur Hiſtoriæ fides, totius antiquitatis memoria: Τῆς μὲν γὰρ ἀληθοῦς ἐστι τεκμήριον ἱστορίας, εἰ περὶ τῶν αὐτῶν ἅπαντες ταυτὰ καὶ λέγοιεν καὶ γράφοιεν. *Veracis enim hiſtoriæ indicium eſt, ſi de rebus iiſdem omnes eadem dicant, & ſcribant*; inquit Joſephus (*b*); cujus verba hæc ſupra jam attuli. Unde enim virum quemdam bello clarum, cui Cæſari nomen fuit, aliquando vixiſse ſcio? ex Cæſaris nempe ipſius Commentariis, ex Hirtii, Ciceronis, Bruti, Livii, Vellei, Lucani, aliorumque ſcriptis, qui vel temporum illorum, quibus Cæſar vixit, æquales fuerunt, vel ſuppares. Horum autem ſcripta genuina eſse ex ſuperiore Axiomate oſtenditur. Non aliter enim ſciri aut credi poſsunt, quæcumque ipſi oculorum noſtrorum teſtimonio non cognovimus, quam ex aliorum verbis: alioqui Mediterraneus Oceanum eſse non credet; nec Americam, aut Indiam eſſe credent Amſtelodamenſes, qui patrio ſolo nunquam exceſſerunt, & virgula divina ſibi ſuppeditari putabunt pretioſiſſimas merces, quæ inde quotannis referuntur. Teſtium autem eo major eſt fides, quo à re geſta propius abſuerunt; adeout æqualium certior ſit, quam recentiorum; præſentium, quam abſentium; certiſſima vero ſit eorum, qui rem oculis ipſi ſuis inſpexerunt. Quoniam autem æquales, & præſentes, & oculatos teſtes rebus geſtis diu ſupereſſe non patitur brevitas vitæ; inde fit ut res à noſtra, vel patrum, aut avorum memoria remotas, nonniſi ex aliorum relatione noſcere, vel credere poſſimus, rerum oblivionem reparante hominum ſtudio, dum longinquitatem temporum memoria excipiente, monumentiſque poſteritati traditis repræſentant. Quod in rebus igitur ætate noſtra actis valet oculatorum teſtium fides, idem in rebus ab ævo noſtro diſſitis valet coætaneorum librorum auctoritas. Unde intelligitur quo pertineat effatum hoc, & ſuperius, & quantam ex eorum

(*a*) Axiomatis ſecundi veritas confirmatur. (*b*) Lib. I. contra Apion.

Digitized by Google

eorum labefactione rerum perturbationem incidere neceſſe ſit. Tertium illud eſt:

AXIOMA III.

Omnis Prophetia eſt verax, quæ prædixit res eventu deinde completas.

MAniſeſto id ſequitur ex Prophetiæ definitione ſuperius allata, (a) & res eſt in promptu, nec eget diſputatione. Propheta quidem ille vera prædicens, mendax cæteroquin eſſe poteſt, & pios homines à veri Dei cultu abducere, vel falſis ipſe religionibus implicari; qualis exhibetur Balaamus in libro Numerorum; & qualis ille eſt Propheta, quem interfici jubet Moſes in decimo tertio capite Deuteronomii. Nihilominus tamen Prophetia ipſa verax eſt. Poſtremum Axioma hoc eſt:

AXIOMA IV.

Omnis Prophetica facultas à Deo eſt.

I. *Axiomatis quarti veritas confirmatur.* II *Conferuntur Poſtulata & Axiomata noſtra cum Poſtulatis & Axiomatis Geometrarum.* III. *Laus Geometriæ.*

I. A*Nnuntiate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quod Dii eſtis vos*: inquit Iſaias (b). Idem alibi (c) ſic loquentem inducit Deum: *Quis ſimilis mei? Vocet & annuntiet. & ordinem exponat mihi, ex quo conſtitui populum antiquum; ventura & quæ futura ſunt annuntient eis.* Rurſus idem (d): *Priora ex tunc annuntiavi, & ex ore meo exierunt, & audita feci ea; repente operatus ſum, & venerunt ...... Prædixi tibi ex tunc, antequã venirent indicavi tibi, ne forte diceres: Idola mea fecerunt hæc, & ſculptilia mea, & conflatilia mandaverunt iſta. Quæ audiſti, vide omnia, vos autem num annuntiaſtis? Audita feci nova ex tunc & conſervata ſunt quæ neſcis; nunc creata ſunt, & non ex tunc; & ante diem, & non audiſti ea; ne forte dicas: Ecce ego cognovi ea. Neque audiſti, neque cognoviſti.* Atque hac quidem propria & certa nota Prophetam θεόπεμπτον καὶ θεόληπτον, *à Deo miſſum & Deo afflatum* à Pſeudopropheta Moſes diſcrevit, ſi quæ ab hoc prædicta eſſent, eventus non comprobaſſet. *Quod in nomine Domini*, inquit (e), *Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non eſt locutus, ſed per tumorem animi ſui Propheta confinxit.* Unde ſequitur, quæcumque prædicta ſunt, & eventu deinde complera, hæc Dominum eſſe locutum. Quin etiamſi Pſeudoprophetæ contingat aliquãdo prænuntiare verum, hoc ipſum Deo auctore pronuntiatur. *Si Pſeudopropheta*, inquit alibi Moſes (f) *vera prædixerit, & te voluerit deinde à Deo avertere, cave facias, te enim tentat Dominus.* Hinc illud Tertulliani (g): *Idoneum teſtimonium divinitati, veritas divinationis.* Homini vero penitus occulta eſt futurarum rerum cognitio. Quid mirum vero, cum & præteritorum notitia multis tenebris obſepta ſit, nec ea niſi per nubila mens humana cernere valeat? *Multa hominis afflictio*, inquit Eccleſiaſtes (h), *quia ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuntio.* Monitum quoq; eſt Salomonis in Proverbiis (i): *Ne glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperventura pariat dies.* Nulla mihi cum Judæis ſuper hoc Axiomate concertatio eſt: imo vix ulla quidem cum Ethnicis: uni quippe Deo futurorum cognitionem omnes fere adjudicant: eorum dico, non quæ ex præſentibus, vel præteritis ita apta ſunt, ut à peritis, & prudentibus prævideri poſſint, ſed quæ in fortuna poſita ſunt. Unde vates futurorum præſcios, divinos & ἐνθέους; & Aſtrologiam, *divinas artes* appellaverunt. Homines, juxta Orphica carmina:

. . . . οὔτέ τι ἐσθλὸν
Εἰδότες οὔτε κακοῖο προσερχομένοιο νοῆσαι
Φράδμονες.

. . . . Neque boni cujuſdam
Scientes ſunt, neque malum venturum noſcere
Periti.

Scitum illud Heſiodi:

Μάντις δ' οὐδείς ἐστιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων
Ὅστις ἂν εἰδείη Ζηνὸς νόον αἰγιόχοιο.

Vates autem nullus eſt inter homines terræ incolas:
Qui noverit mentem Jovis Ægiochi.

Cujus & illud eſt:

Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ νόον ἀνθρώποισιν.
Dii mentem ſuam homines celant:

Item illud Pindari:

Τὰ θεῶν βουλεύματα ἐρευνᾶσαι,
Βροτέᾳ φύσει δύσκολον.
Deorum conſilia explorare
Humanæ naturæ difficile.

Et

(a) Axiomatis tertii veritas confirmatur. I. Axiomatis quarti veritas confirmatur. (b) LXI. 23. (c) XLIV. 7. (d) XLVIII. 13. & ſeq. (e) Deut. XVIII. 22. (f) Deut. XIII. 3. (g) Apol. cap. 20. (h) VIII. 6. (i) XXVII. 1.

Et hoc Anacreontis: (*a*)

Πόθεν οἴδαμεν τὸ μέλλον;
Ὁ βίος βροτοῖς ἄδηλος.
Unde cognoſcimus futurum?
Vita hominibus ignota eſt.

Et id Æſchyli:

Διὸς ἵμερος οὐκ εὐθήρατος ἐτύχθη.
Jovis voluntas facile deprehendi non poteſt.

Atque id quoque: (*b*)

Μελαίναι ξυντυχίαι
Μερόπεσσι λαοῖς.
Obſcuri ſunt caſus
Hominum ſeclis.

Nec non & iſtud:

Τί δὲ μέλλω φρένα δῖαν
Καθορᾶν, ὄψιν ἄβυσσον;
Quomodo potero mentem divinam
Pervidere, quæ oculis penetrare non poteſt?

Sic & Sophocles: (*c*)

Τὰ μὲν οὖν μέλλοντ' οὐδεὶς ὁρᾷ.
Nemo ergo futura perſpicit.

Sic & Menander:

Οὐδεὶς τὸ μέλλον ἀσφαλῶς ἐπίσταται.
Nemo futurum certo novit.

Non aliter Solon:

Πάντων δ' ἀθανάτων ἀφανὴς νόος ἀνθρώποισι.
Omnium Deorum incognita mens eſt hominibus.

Inſigne & hoc Pacuvii, quod affert Gellius (*d*):

Nam, ſi qui, quæ ventura ſunt, provideant,
Æquiparent Jovi.

Sciſcit & Favorinus Philoſophus apud eundem; *tolli quod maxime inter Deos atque homines differt, ſi homines quoque res omnes poſt futuras prænoſcerent*. Et præclarus ille inter Romanos vates Marcius (*e*), cum fidem vaticiniis ſuis facere vellet: *Nam mihi*, inquit, *ita Jupiter fatus eſt*. Adde hoc Horatii (*f*):

Prudens futuri temporis exitum
Caliginoſa nocte premit Deus.

Et iſtud Manilii (*g*):

Pene Deos, & qui poſſunt ventura videre.

Et id præterea Juvenalis (*h*):

Et genus humanum damnat caligo futuri.

Accedat & illud Statii (*i*):

Quid craſtina volveret ætas
Neſcia mens hominum fati, ſortiſq; futuræ.

Egregie itaque Hieronymus (*k*): *Confitentur magi, confitentur arioli, & omnis ſcientia ſecularis literaturæ, præſcientiam futurarum non eſſe hominum, ſed Dei; ex hoc probatur Prophetas Dei ſpiritu locutos, quia futura cecinerunt*. Cum hanc quæſtionem tractarent veteres Philoſophi, in varias ſectas diſſipati ſunt. Alii Deo prorſus detraxerunt futurorum præſenſionem: proindeque ab homine, rebuſque cæteris omnibus multo id magis abjudicarunt. In eo errore verſati ſunt Epicurei; eodemque videtur inclinare Cicero (*l*) cum ait: *Nihil eſt tam contrarium rationi & conſtantiæ quam fortuna, ut mihi ne in Deum quidem cadere videatur, quid caſu & fortuito futurorum ſit. Si enim ſcit certe illud eveniet. Sin certe eveniet, nulla fortuna eſt. Eſt autem fortuna: rerum igitur fortuitarum nulla eſt præſenſio*. Sed hæc Academicorum more, pertentantium ſententias omnes, nulli adhærentium, diſputata ſunt a Cicerone. Eadem injuria Deum rerum opificem, quem bonum eſſe negabat, afficiebat Marcion: ſic enim loquentem hunc inducit Tertullianus (*m*): *Si Deus bonus & præſcius futuri, & avertendi mali potens, cur hominem, & quidem imaginem & ſimilitudinem ſuam, imo & ſubſtantiam ſuam, per animæ ſcilicet cenſum paſſus eſt labi de obſequio Legis in mortem, circumventum a Diabolo? Si enim & bonus, qui evenire tale quid nollet; & præſcius, qui eventurum non ignoraret; & potens, qui depellere valeret, nullo modo eveniſſet, quod ſub his tribus conditionibus divinæ majeſtatis evenire non poſſet. Quod ſi evenit, abſolutum eſt è contrario Deum neque bonum credendum, neq; præſcium, neq; potentem*. Sciſcunt alii minime demittere ſe Deum ad rerum ſingularium curam, ſed in univerſalibus tantū conſiſtere: quæ mens fuit Ariſtotelis, recentiorumque aliquot Peripateticorum, Alexandri Aphrodiſæi, Themiſtii, & Averrois. Ex quorum opinione conſectarium eſt, ad Deum futurorum, ut vocant, contingentium cognitionem neutiquam pertinere, cum ne præſentium quidem contingentium cognitio ad eum pertineat; ita nec ad alium quemvis. At Stoici Deum ſolum futura hæc prænoſcere volunt, nec quemquam præterea alte-

(*a*) Od. 41. (*b*) Æſchyli Supplic. (*c*) Trachin. (*d*) Lib. XIV. cap. 1. (*e*) Liv. Lib. XXV. (*f*) Carm. Lib. III. Od. 29. (*g*) Lib. V. (*h*) Sat. 6. (*i*) Theb. 3. (*k*) In Daniel. (*l*) Lib. II. De divin. (*m*) Lib. II. contra Marcion.

alterum. *Nota eſt Diis*, inquit Seneca (*a*) : *operis ſui ſeries, omniumque illis rerum per manus ſuas iturarum ſcientia in aperto ſemper eſt; nobis ex abdito ſubit; & quæ repentina putamus, illis proviſa veniunt ac familiaria*. Alter Seneca (*b*) : *Quis eſt qui futurorum ſcientiam ſibi vindicet? novæ oportet ſortis ſit, qui jubente Deo canat: non eodem contentus ſit utero, quo imprudentes naſcimur: quamdam imaginem Dei præferat, qui juſſa exhibeat Dei: ſic eſt*. Celſus (*c*) quoque Philoſophus, ἂν πῶς πνεῦμα θεῖον κατιὸν ἐκ θεοῦ προαγγέλλῃ τὰ θεῖα, τοῦτ᾽ ἂν εἴη τὸ πνεῦμα τὸ ταῦτα κηρῦττον, οὗ δὴ πλησθέντες ἄνδρες παλαιοὶ πολλὰ ἀγαθὰ ἤγγειλαν. *Si forte divinus Spiritus ex Deo deſcendens, divina prænuntiat, nempe Spiritus hæc prædicans, is eſt, quo repleti viri antiqui multa, eaque bona nuntiarunt*. Jamblicus, magni inter ſuos nominis Philoſophus, egregium opus ſcripſit De myſteriis, in quo paſſim micant lucidiſſimæ veritatis ſcintillæ, & ſtricturæ quædam Chriſtianiſmi. Poſtquam enim fulgere cœpit Chriſti Philoſophia, jam inde Ethnicam Philoſophiam lucis ſuæ radiis late perfudit. Id cum in Porphyrii, Procli, aliorumque ſcriptionibus perſpicias, tum maxime in hoc, quem memoramus, Jamblichi libro (*d*). Illic totam fatidicam vim, quod vel ſolius tamen rationis ductu noſcere potuit, ad unum Deum referendam eſſe ſæpius inculcat: πρόγνωσις δὲ οὐκ ἔστιν ἓν τῶν ἐν τῷ γίγνεσθαι, οὐδ᾽ οἵαν φυσική τις ἀπεργάζεται μεταβολή, οὐδέ τι τέχνασμα ἐξεύρηται τοῦτο εἰς τὴν τοῦ βίου κατασκευὴν χρήσιμον μεμηχανημένον, οὐδ᾽ ὅλως ἀνθρωπικόν ἐστι τὸ ἔργον, θεῖον δὲ καὶ ὑπερφυές, ἄνωθέν τε ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καταπεμπόμενον, ἀγέννητόν τε καὶ ἀΐδιον αὐτοφυῶς προηγεῖται. Hæc ita vertit eruditiſſimus Galæus, cujus beneficio librum hunc patrio ſermoni reſtitutum, & egregio ornatu excultum, adepta eſt reſpublica literaria: *Præſcientia revera nihil eſt ex omnibus quæ generantur, nec ad modum Phyſicæ mutationis efficitur: ſed nec inventa eſt & excogitata, tamquam ad vitæ uſum neceſſaria. In univerſum nihil in ſe humani habet; ſed divinum quid & ſupernaturale eſt, cælituſq; ad nos dimittitur, ingeneratum & ſponte ſua præexiſtit*. Et deinde: ἔστι δαιμόνων, θεῶν δὲ γίνεται ἐπίπνοια. *Sed nec illa aſflatio* (ἐπιπνευσμὸς) *a Dæmonibus fit, ſed a Diis*. Tum: ἔστι δὲ προηγούμενον τούτων τὸ κατέχεσθαι ὅλως αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ᾧ ἐπακολουθεῖ ὕστερον καὶ τὸ ἐξίστασθαι· ψυχῆς μὲν οὖν καὶ τινος τῶν ἐν αὐτῇ δυναμένων, ἢ νοῦ, ἢ ἐνεργειῶν, ἢ σωματικῆς ἀσθενείας, ἢ ἄνευ ταύτης, οὐκ ἄν τις ὑπολάβοι δικαίως τὸν ἐνθουσιασμὸν εἶναι, οὐδὲ ἂν οὕτω γίνεσθαι εἰκότως ἂν ὑπόθοιτο· οὔτε γὰρ ἀνθρώπινόν ἐστι τὸ τῆς θεοφορίας ἔργον, οὔτε ἀνθρωπίνοις μορίοις καὶ ἐνεργήμασι τὸ πᾶν ἔχει κῦρος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἄλλως ὑπόκειται, καὶ χρῆται αὐτοῖς ὁ θεὸς, ὡς ὀργάνοις. τὸ δὲ πᾶν ἔργον τῆς μαντείας δι᾽ αὐτοῦ πληροῖ καὶ ἀμιγῶς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀφειμένος, οὔτε ψυχῆς κινουμένης οὐδ᾽ ὁτιοῦν, οὔτε σώματος ἐνεργεῖ καθ᾽ αὑτόν. *Præcipuum autem eſt, ipſos aſflatos penitus a Deo obſideri: quam quidem obſeſſionem poſtea ſequitur, tanquam accidens, extaſis & alienatio. Non recte igitur quis exiſtimaverit enthuſiaſmum pendere ab anima, aut ab aliquibus animæ facultatibus, aut ab intellectu, aut ab operationibus, aut a corporea valetudine, aut ſine hac fieri, aut non fieri. Opus namque pluſquam humanum eſt divinus raptus, nec facultatibus operationibuſque mortalibus innititur, quanquam iis quaſi ſubjectis & organis utatur Deus; qui tamen totum vaticinii munus per ſe præſtat, & penes ſe pure, ſeparatimque ab aliis omnibus (anima & corpore nihil miniſtrantibus) operatur*. Quæ & aliis locis fuſe (*e*) iterat. Quamobrem Porphyrium præceptorem ſuum haud ſegniter caſtigat, quod vaticinii cauſam in quadam animi motione poſuerit; quæ cum inſtabilis ſit & inordinata, vaticinium, quod conſtans eſſe debet & ſtabile, ex ejuſmodi motione pendere non poteſt. Nec ab hac doctrina deflexit Proclus ille Diadochus ſæpe jam a me laudatus, cum Platonis Alcibiadem primum interpretaretur. Idem dogma ſequacibus ſuis non uno Alcorani loco tradidit Moslemiorum ſignifer Muhammedus (*f*). Pythia, auſpices, augures, engaſtrimythi, aruſpices, genethliaci, non aliunde quam a Deo ipſo futurorum præſenſionem ad ſe olim pervenire putabant; Deum quippe, mundi animum, omnia pervadere, & futura hominibus variis modis portendere. *Quod quæris, Deus eſt*, inquit Manilius, (*g*) Aſtrologum ad capeſſenda præcepta ſua adhortans Qui natura ſignificari futura ſine Deo poſſe cenſebant, (ſi quorū tamen tanta ſtoliditas fuit) quid eſſet natura ne ſatis quidem intelligebant: nam vel cœcam & temere vagantem opinabantur, proindeque

(*a*) Lib. IV. de Benef. cap. 32. (*b*) Suaſ. 4. (*c*) Apud Origen. contr. Celſ. Lib. VII. (*d*) Sect. III. cap. 1. & 7. & 8.
(*e*) Jambl. ſect. III. cap. 27. & 28. (*f*) Alcor. Sur. 41, & 44. (*g*) Lib. IV.

que futuri inſciam; vel intra certns fines, & tanquam ex præſcripto agentem; atque ita vel a Deo gubernatam, vel quæ Deus ipſa eſset; quorum utrumvis dixerint, Axioma noſtrum confirmaverint. Præterea neque rerum naturalium, neque earum etiam quæ fortuitæ appellantur, ulla fieri poteſt, niſi ex concurſu plurium cauſarum. Harum pariter cauſarum nulla ſuis caret ſuperioribus cauſis, nec illæ quoque antecedentibus aliis: itaque ad unumquemque producendum effectum tanta cauſarum multitudo neceſsaria eſt, ut totam rerum univerſitatem, & omnem earum connexionem ac ſeriem comprehendat. Hinc Marcus Aurelius (a): πάντα πάντων τῶν γινομένων συναίτια. *Omnia omnium quæ fiunt ſimul cauſa ſunt*. Quiſquis igitur futurum illum effectum prænoverit, ex cauſis prænoſcat neceſse eſt; cum infinitæ ſint, πανδαὴς *omnium peritus eſt*, & omnia ſciat neceſse eſt. Atqui ſolus Deus πανδαὴς, *omnia ſciens* eſt, neque id in humanam naturam cadit. Præclare Jamblichus ex interpretatione Ficini: *Ergo eſt impoſſibile judicare certos eventus, cum omnium cauſarum concurſum comprehendere nequeamus, niſi per inſpirationem divinam id aſſequamur*. Præclare & Cicero (b): *Si quis talis poſſit eſſe, qui colligationem cauſarum omnium perſpiciat animo, nihil eum profecto fallet: qui enim teneat cauſas rerum futurarum, idem neceſſe eſt omnia teneat, quæ futura ſint. Quod cum facere nemo niſi Deus poſſit, relinquendum eſt homini, ut ſignis quibuſdam ſequentia declarantibus futura præſentiat*. Sed quid communem hanc notionem pluribus tueor, cum ex Prophetæ Definitione, quam attulimus quarto loco, neceſsario conſequatur? nam ſi Prophetia eſt narratio rerum futurarum, quæ ex naturalibus cauſis prævideri non poſſunt, petenda eſt cauſa ſupra naturam, Deus videlicet.

II. Jam vero confer pauciſſima hæc & ſimpliciſſima Principia, & conſentiente hominum omnium uſu & auctoritate recepta: cum multiplici geometricorum Principiorum ſerie; quanto pluribus hæc dubitationibus obnoxia deprehendes? Vel ſolæ Geometrarum altercationes indicant, ecquæ ſit illorum ἀναμαρτησία, *veritas, quæ nullam poteſt falſitatem admittere*. Infinitis controverſiis oppugnata fuiſſe non negat horum aſſertor Proclus Diadochus (c). Pleraq; deſiderari, præter ea quę ab Euclide aſſumta ſunt, atque hæc in exemplum tantum fuiſſe propoſita, Geometrę quidam tradiderunt. De Poſtulatorum & Axiomatum diſcrimine magna inter ipſos concertatio eſt. Diſcrepare ea inter ſe cenſuit Geminus, ut Problemata a Theorematis. Poſtulata Geometriæ propria eſſe volunt quidam; Axiomata vero communia eſſe diſciplinarum, quæ circa quantum, & circa quotum verſantur. Ariſtoteles Poſtulata vult eſſe, quæ cum ab audiente ſtatim non concedantur, & demonſtrari poſſint, ut principia tamen admittantur; Axiomata vero, quæ demonſtrari non poſſint: unde ſequitur Axiomata non eſſe quæ Euclides propoſuit, quippe quæ ab Apollonio Pergæo, eo qui ob inſignem artis peritiam magnus Geometra dictus eſt, aſſumtis aliis Principiis univerſa demonſtrata ſint. Proindeque Principia nulla ſunt, cum ex Philoſophorum Geometrarumque conſenſu, ἀναπόδεικτα, *quæ demonſtrari non poſſunt*, eſſe debeant: quod ſæpius iterat Proclus, & diſerte teſtatur Plato (d) his verbis: ἀρχὴ δὲ ἀγένητον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός. εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἀρχὴ ἐγίνετο, *Principium autem expers eſt originis: ex principio ſiquidem, quidquid oritur, oriri neceſſe eſt; ipſum autem ex nihilo. Nam ſi ex re aliqua oriretur principium, principium utique non eſſet*. Quæ ſumſit Plato pene πρὸς λέξιν *ad verbum*, ex Timæo; Cicero vero ex Platone, cum alibi, tum maxime in Somnio Scipionis. Adverſus Geometrarum Poſtulata uti poſſumus hoc argumento, quo univerſas ipſorum Hypotheſes Sextus Empyricus (e) ſcite, & argute confutat: Quæ poſtulas, vel fieri poſſunt, vel non poſſunt; ſi fieri poſſunt, cur jure tuo non uteris, & quæ vi obtinere poteras, precibus impetrare mavis: ſi fieri non poſſunt, cur iniqua poſtulas, & tibi a me concedi vis quod nec in mea, nec in tua poteſtate eſt? Culpant Euclidem Geminus & Proclus, quod inter Poſtulata reſcripſerit, quę poterant demonſtrari; nempe Principia ab illo credita ſunt, ſecus ab iſtis. Culpant ii quoque Apollonium, quod Axiomata demonſtrare ſit aggreſſus, quæ erant ἀναπόδεικτα, *quæ demonſtrari non poterant*. Ex his colligitur

(a) Lib.IV. (b) De divin. Lib.XI. II. Conferuntur Poſtulata, & Axiomata noſtra, cum Poſtulatis, & Axiomatis Geometrarum. (c) Lib.III.in Euclid. (d) In Phædr. (e) Adv.Mathem.Lib.III.

incertam eſſe Poſtulatorum & Pronuntiatorum notitiam & numerum. Propoſitionem hanc, *Omnes recti anguli inter ſe ſunt æquales*, inter Axiomata collocant Ariſtoteles, Geminus, & Theon; at Proclus inter Poſtulata, quam & demonſtravit. Tum & propoſitio hæc, *Si recta linea in duas rectas incidens inter nos, & in eadem parte ſitos angulos duobus rectis minores fecerit, productæ duæ hæ rectæ in infinitum ad eam partem concurrent, in qua ſiti ſunt anguli minores duobus rectis*; hæc, inquam, Propoſitio e numero Poſtulatorum expungitur a Theone, & inter Axiomata rejicitur: e numero vero Principiorum eximitur a Gemino & Proclo, quod demonſtrari queat, multiſque ad id egeat Definitionibus & Theorematis, & quod ejus *ἀντίϛροφον, ex adverſo reſpondens*, Euclides demonſtraverit in decimaleptima Propoſitione libri primi; & quod multas habeat difficultates, quas Ptolemæus extricare conatus eſt. Jam vero ipſa Axiomata quod attinet, ea a nemine vocari in dubium confidenter aſſeverat Proclus, licet Ariſtoteles, vel ipſo Proclo teſte, de illis nonnullas moveri quæſtiones faſſus ſit. Neque vero hoc animi tantum gratia factum putem, ut Ariſtoteles cenſuit: id apparet ex Apollonii epicheirematis; qui cum ea demonſtranda ſuſcepit, demonſtratione indigere utique credidit, nec pro Principiis habuit; apparet & ex Heronis ſententia, qui tria tantum Axiomata propoſuit, cũ duodecim ponat Theon, viginti Clavius, novem Campanus, iiſque innumerabilia adjungi poſſe putet. Decem vulgo recepta ſunt. His nonnulla adjicit Pappus, quorum tamen quædam non eſſe *ἀναπόδεικτα, quæ demonſtrari nõ poſſunt*, oſtendit Proclus, qui & decem illis alia adjunxit. Hoc Axioma, *Quæ ſibi mutuo congruunt, æqualia ſunt*, pertinet ad quantitatum ſibi mutuo applicandarum, & ſuperponendarum rationem, quæ, licet a Proclo, & Archimede uſurpata, tota mechanica eſt, & Geometriæ ignominia merito dici poteſt. Quamobrem quartæ Propoſitionis libri primi Euclidis vulgata demonſtratio, quæ hoc conſtat Axiomate, vitioſa dicta eſt ab eruditis Geometris; & pro Definitione, non Theoremate habendam hanc Propoſitionem duxit Peletarius; quamvis eandem & ipſe, & Candalla, aliter ac vulgo fit, demonſtrare conati ſint. Eo etiam ferunt progreſſos Philoſophos quoſdam, ut totum negarent eſſe majus ſua parte. Et Carneades, quo nemo præclarius de Philoſophia meritus eſt, negavit, Galeno teſte, (a) quæ æqualia alteri eſſent, inter ſe eſſe æqualia. Axioma vero iſtud, *Duæ rectæ ſpatium non comprehendunt*, fruſtra propoſitum eſſe, juxta Gemini ſententiam ratus eſt Proclus, utpote quod demonſtrari poſſit, quemadmodum & a Proclo factum eſt. Inter Poſtulata vero a Campano rejicitur. Videant nunc Geometræ an ſua Principia clariora ſint animo, quam clara ſunt oculis, quæ ſunt aſpectabilia, quod ad Principii naturam requirebat Speuſippus: & an ita certa ſint, ut calidum eſſe ignem certum eſt; aut ut alia certa ſunt, quæ ſunt manifeſtiſſima, & quæ qui negent, aut ratione aut caſtigatione opus habeant: haud minus enim certa eſſe debere Axiomata Proclus definiebat. In quo id notari velim, cum ſummam & exploratam in Principiis veritatem requirerent Speuſippus, & Proclus, talem eam deſideraſſe, qualis reperitur in rebus vel experientia, vel ſenſuum ope cognitis; atque ita ſignificaſſe, ſe moralium principiorum fidem, pro certiſſima habere, neque de iis, deque Geometricis a nobis diverſa ſentire.

Jam ipſas, quæ ex his derivantur Principiis, demonſtrationes ſi aggrediamur, multis eas, quod neceſſe fuit, magniſque laborare vitiis comperiemus: ipſis Geometris teſtibus, quorum nonnulli Demonſtrationes quaſdam Euclidis reprehenderunt. Agnovit Proclus plures ejus Propoſitiones mutuam ſibi elementorum, hoc eſt cauſarum vicem præſtare: unde omnino efficiatur falſas eſſe Propoſitionum illarum cauſas ac demonſtrationes; alioquin res una ſui ipſius cauſa eſſe poſſet. Agnovit is quoque Geometriam in uſus ſuos adhibere Dialectica omnia inſtrumenta ac probationes; proindeque incerta multa, & veri tantum ſpeciem, non vim habentia. Agnoverunt alii Proclum ſecuti, Demonſtrationes pleraſque ab Euclide, aliiſque præſtantioribus Mathematicis uſurpatas, infirmas eſſe, nec gignere ſcientiam; ſed eam tantum cognitionem, quæ ad diſcentium uſus ſufficiat. Prodiit ante annos aliquot liber De proportionibus, in quo *παραλογισμοῦ, falſæ ratiocinationis*, arguitur Euclides in aliquibus circa Propoſitiones Demon-

(a) De optim. diſcipl.

monſtrationibus. Ex hoc Axiomate, quod ea æqualia eſſe ſcit, quæ ſibi mutuo congruunt, deducta eſt, ut diximus, Demonſtratio quartæ Propoſitionis libri primi Euclidis; quam cum reſpuant Geometræ inſignes, reſpuant quoque neceſſe eſt Propoſitiones omnes, quæcunque hujus ſubſidium arceſſunt. Sunt autem quamplurimæ, totamque Geometriam vitium hoc inficit. Argumentandi genus, quod conſtat deductione ad abſurdum, & quo Archimedes uſus eſt, ut παραλογισμὸν, *fallaci ratione nitens*, repudiabat Joſephus Scaliger; atque item illud, quo æquale aliquid alteri eſſe concluditur, quod ne majus eo ſit, nec minus. Docebat certe Chryſippus magnitudines ejuſdem generis, puta ſuperficies, poſſe eſſe neque æquales, neque inæquales. Demonſtrationes illas, quæ conflantur deductione ad impoſſibile, ad id genus referebat Averroes, *(a)* quod appellatur Demonſtrationum ſigni; quæ nimirum veritatis indicium ſint, non cauſam contineant ſcientiæ; quod poſtulat natura demonſtrationis. Vero, inquiunt; at ſiqui Geometriæ errores ſunt artificium, non artis ipſius, in quam error non cadit. Atqui nos aliam artem non novimus, quam quæ ab artificibus inventa & tradita eſt. Quoniam vero omnibus ignota eſt Geometria hæc quæ jactatur eſse erroris expers, id utique de re ſibi incomperta temere affirmant Geometræ, & nos merito repudiamus. Adde nec ullam eſse artem, vel ſcientiam, quantumlibet erroribus obnoxiam, quæ joculari hac reſponſione defendi non poſſit. Legi digna ſunt, quæ ſubtiliter diſseruerunt Piccolomineus, & Barocius de cognitione, quæ per Mathematicas diſciplinas comparatur. Hæc ſi diligenter explorarent Geometræ, cauſam eſse intelligerent, cur ſupercilium ponant. Plura in id argumentum afferre poſsem, ſed ea colligere otii noſtri non eſt. Atque hæc ſane ad inſtitutam diſputationem ſufficiunt.

III. Quid igitur? Geometriam aſpernamur? non equidem obtuſa adeo pectora gerimus: imo vero artis miramur ſubtilitatem, præclaraque ad veri notitiam ἐπιχειρήματα, *argumenta*, & dia reperta Geometrarum. Quantæ hinc porro humano generi utilitates extiterint, quis adeo hebes eſt & fungus qui neſciat? Quapropter ſi quis Geometriæ contemnat opem, maximis ſe ipſe exuat commodis, eique ritu ferino vita ducenda ſit. Hanc olim ſtudioſe coluimus, plurimaque nos inde ad reliquas diſciplinas adjumenta percepiſse profitemur: & ſi quid ex aliis, in quibus elaborandum nobis eſt, ſtudiis otii ſupereſset, nobiliſſimæ huic doctrinæ libenter & jucunde tribueremus. Verum quantum ab eorum barbarie abſumus, qui ſuam dignitatem detrahunt Geometriæ, cujus præſtantiam nec intelligunt; tantum ab iis recedimus, qui veritatem ejus extollunt in immenſum, pluſque ipſi habendum eſse cenſent fidei, quam cæteris rebus humanis, ſenſuumque adeo ſuorum teſtimonio, aut experientiæ magiſtræ, aut evidentiæ denique cuilibet, & perſpicuitati morali. Nam certiores has eſse ajo ad veritatis cognitionem vias, quam quas Geometræ inſiſtunt. Nec tamen in moralibus illis Principiis & decretis nunquam errari puto: hoc tantum volo, quædam eſse Principia moralia, cujuſmodi ea ſunt quæ propoſuimus, quorum non minus integra ſit auctoritas, & explorata fides, quam Geometricorum; ac proinde Demonſtrationes quas ex illis ad Chriſtiani dogmatis aſsertionem deducemus κατ' ἐπιστημονικὸν λόγον, *per rationem ex qua gignitur ſcientia*, haud minus veras habendas eſse, quam quæ ex geometricis Principiis naſcuntur. Decretum certe eſt a Simplicio, & Philopono *(b)* explanatoribus Ariſtotelis, & a Proclo *(c)* Platonis interprete, & ab ipſo quoque Platone, *(d)* rerum divinarum ſcientiam certiorem eſse ſcientia, quæ verſatur circa animæ naturam: certiorem vero ſcientiam hanc Mathematicis diſciplinis. Unde intelligant impii, & Dei, omniſque religionis oſores ac perduelles, quantum eos fallat ratio; dum inania hominum opinantur eſse figmenta, quæcunque de Deo, Deique cultu, & obſequio, ac rebus divinis ſibi ad credendum tradi ſolent.

(a) I. De Cœlo comm. 96. III. Laus Geometriæ. *(b)* In Ariſtot. de Anima Lib. I. cap. 1. *(c)* In Euclid. Lib. I. *(d)* In Phædr.

Digitized by Google

PROPOSITIONES.

POſitis Principiis quibus omnis noſtra nititur Demonſtratio ; nunc ipſa ex iis educenda eſt. Quoniam autem in rerum geſtarum veritate perſcrutanda, & in moralibus explicandis quæſtionibus fere verſatur hæc diſputatio, minime a nobis expectanda eſt geometrica illa brevitas ac ſimplicitas, quam non fert rei natura. Recte enim ab Ariſtotele definitum eſt initio Nicomacheorum, ad rerum ſingularum naturam ac modum inſtitui tractationem & accomodari debere. Sed ut diffuſior & uberior ſit argumentorum tractatio, inerit iis tamen ἐπιςημονικὴ, vis ex *qua gignitur ſcientia*, quam initio pollicitus ſum. Decem Propoſitionibus abſolvitur Demonſtratio illa, quarum prima hæc eſt.

PROPOSITIO I.

Genuini ſunt libri Novi Teſtamenti.

I. *Probatur γνησιότης librorum Novi Teſtamenti* ; II. *Evangelii ſecundum Matthæum*; III. *Evangelii ſecundum Marcum*; IV. *Evangelii ſecundum Lucam* ; V. *Et ejuſdem Actorum Apoſtolorum*; VI. *Evangelii ſecundum Johannem* ; VII. *Et ejuſdem Epiſtolarum, Primæ* ; VIII. *Secundæ, ac Tertiæ* ; IX. *Et Apocalypſeos* ; X. *Tum Epiſtolarum Pauli* ; XI. *Ac præſertim Epiſtolæ ad Ebræos* ; XII. *Deinde Epiſtolæ Jacobi* ; XIII. *Et ambarum Petri* ; XIV. *Ac demum Epiſtolæ Judæ*. XV. *Probatur præterea γνησιότης librorum Novi Teſtamenti ex vetuſtate codicum quorundam*. XVI. *Refelluntur argumenta adverſariorum. Primum argumentum*. XVII. *Secundum argumentū*. XVIII. *Tertium argumentum.*

I. GEnuinos appello libros, ſcriptos ab iis Auctoribus, a quibus dicuntur eſſe ſcripti, & iis circiter temporibus, quibus ſcripti eſſe feruntur, juxta primam Definitionem. Cum autem ex primo Axiomate conſtet librum omnem eſſe genuinum, qui genuinus habitus eſt ab ætatibus proxime & continuata ſerie ſequentibus, conſectarium eſt, librum hunc eſſe genuinum, quem proxime ſubſequentes ætates ab eo Auctore ſcriptum eſſe cenſuerunt, a quo ſcriptus eſſe dicitur, & eo circiter tempore, quo ſcriptus eſſe fertur. Atqui Novi Teſtamenti libros proximæ & continuata ſerie ſequentes ætates ab iis Auctoribus ſcriptos eſſe crediderūt, a quibus dicuntur eſſe ſcripti, & iis circiter temporibus, quibus ſcripti eſſe feruntur. Unde concluditur genuinos eſſe libros Novi Teſtamenti. In aſſumptione probanda vertitur hujus cardo Propoſitionis.

Quatuor Evangeliis conſtat Novum Teſtamentum, quæ ſingula ſingulis ſcriptoribus, Matthæo, Marco, Lucæ, & Johanni tribuuntur: tum Actis Apoſtolorum, quorum Auctor fertur eſſe Lucas idem Evangeliſta; quatuordecim Epiſtolis, quæ Paulo adſcribuntur uno conſenſu omnes, præter poſtremam quæ eſt ad Ebræos; de hujus enim ſcriptore aliqua extitit inter eruditos contentio; Epiſtola Jacobi unica; ejus qui frater Domini appellatus eſt; Petri duabus; tribus Johannis Apoſtoli; unica Judæ; & Apocalypſi demum Johannis; qui Apoſtolus ne fuerit, an alter aliquis, nonnullis aliquando dubium fuit.

II. Non hic Lectorem longis diſputationibus, & magno teſtimoniorum apparatu morabor; cum id quod agimus, jam actum ſit velut ex inſtituto ab Euſebio in Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libris: & res ſane clarior eſt, quam ut in ea confirmanda multum laborandum ſit. De ſingulis tamen Novi Teſtamenti libris agam breviter, quantum ſat erit ad fidem cordatis Lectoribus faciendam: ac primum de Evangelio ſecundum Matthæum. Teſtimonia ex eo manifeſte depromta affert in ſua ad Corinthios Epiſtola Clemens Romanus, Apoſtolicorum temporum æqualis, & a Paulo ipſo celebratus in Epiſtola ad Philippenſes. Afferuntur indidem & nonnulla in altera Epiſtola*, quæ Clementis ejuſdem nomen præfert. Quippiam etiam indidem depromtum comparet in Epiſtola, Barnabæ nomine inſcripta: laudatur præterea ab Ignatio, qui Chriſtum a mortuis ſuſcitatum vidiſſe ſe gloriabatur; laudatur & a Polycarpo Apoſtolorum, Johanniſque potiſſimum diſcipulo, & a Papia Johannis itidem auditore, & Polycarpi ſodale. Quocirca ſolum Matthæi probabat Cerinthus hæreticus, Apoſtolorum æqualis, reliqua repudiabat. Hos

I. Probatur γνησιότης Librorum Novi Teſtamenti. II. Evangelii ſecundum Matthæum.

Digitized by Google

Hos excipit Juſtinus Martyr, librorum omnium Novi Teſtamenti laudator aſſiduus, præterquam Epiſtolæ Pauli ad Philemonem, Catholicæ Judæ, & duarum Johannis poſtremarum; quarum, propter brevitatem, nulla citandi videtur ipſi data occaſio. Succedit Athenagoras; huic Irenæus, Polycarpi diſcipulus, quique ſe primam Apoſtolorum ſucceſſionem attigiſſe jactabat. Is ſcriptum a Matthæo narrat Evangelium patria lingua, cum Romæ Petrus & Paulus Evangelium promulgarent. Tum ſubſunt Scriptorum agmina, libris iiſdem auctoritatem ſuam aſſerentium: quibus commemorandis ſuperſedeo, nam res liquet, nec de recentioribus illis dubitatur. Tota de primis illis contentio eſt.

III. Marcum Petri diſcipulum, ab eoque in Epiſtolis laudatum, Evangelii, quod ejus nomine circumfertur, fuiſſe conditorem ſcripſit idem, quem proxime nominavi, Papias Hierapolitanus Epiſcopus; ſcripſit & Clemens Alexandrinus. Ejus auctoritate ſæpe utitur Juſtinus, ut dixi. Ex iis quæ Petrum prædicantem audierat Marcus, Evangelium hoc eſſe conflatum Irenæus tradidit. Hinc crebra ejus mentio apud alios ſuppares Irenæo. Porphyrius quoque dum quædam in eo temere carpit, ipſius antiquitatem & γνησιότητα confirmat.

IV. Lucæ, qui Paulum peregrinantem affectatus eſt, Evangelium Paulus ipſe elogio conſecravit in Epiſtola poſteriore ad Corinthios, (*a*) his verbis: *Miſimus etiam cum illo fratrem, cujus laus eſt in Evangelio per omnes Eccleſias; non ſolum autem, ſed & ordinatus eſt ab Eccleſiis comes peregrinationis noſtræ.* Idem Evangelium a Paulo ſignificari volunt his verbis, quæ ſæpe ab eo uſurpata reperias; *Secundum Evangelium meum*. Auctor Euſebius (*b*). Itaque teſtem eum ſæpe allegat Clemens Romanus in memoratis Epiſtolis ad Corinthios, ac deinde Juſtinus. Nonnihil etiam ex eo petitum habet Epiſtola Barnabæ. Sed & proxime laudatum Pauli teſtimonium ex altera ad Corinthios, Ignatius ad Epheſios ſcribens ipſi accomodavit. Meminit ejus & Irenæus; ſolumque illud Evangelium, aliis rejectis, admiſerunt Cerdo & Marcion. Scio hunc duo ejus priora capita, ſic tanquam ſuppoſititia, expunxiſſe: verum ſuam illis aſſeremus γνησιότητα in Propoſitione nona, tum cum Mariæ virginitatem tuebimur.

V. Actis quoque Apoſtolorum cum fidem haberi vetent Cerinthus, & Severus, quemadmodum ab Euſebio (*c*); Cerinthum autem Apoſtolorum temporibus vixiſſe conſtet, Severum M. Aurelii ævo, libri vetuſtas hinc deprehenditur. Se autem hujus ſcriptorem prodiit Lucas in Proœmio ad eundem Theophilum, quem in Evangelii ſui aditu compellat, illicque ſe res a Chriſto geſtas literis jam ante mandaſſe ſignificat. Ita hi ſibi libri, alter alteri, auctoritatem conciliant. Egregium autem cum univerſæ Evangelicæ hiſtoriæ, tum præcipue Evangelio Lucæ, atque Actis etiam Apoſtolorum ab eo ſcriptis, antiquitatis teſtimonium commodat Philoſtratus, (*d*) Severi Auguſti æqualis. Pleraque enim Chriſti, Apoſtolorumque miracula ex his libris adeo manifeſte in Apollonium ſuum tranſcripſit, ut ne a verbis quidem ipſis uſurpandis abſtinuerit. Id nos luculenter in Propoſitione nona demonſtrabimus.

VI. Ad Evangelium ſcribendum jam magno natu Johannes Apoſtolus animum adjecit. Ejus ipſe ſe auctorem manifeſte declarat ad calcem operis. Nec video quo argumento vel Auctore freti nonnulli conjecerint poſtremam hanc partem a Johanne altero, Epheſino Epiſcopo, Epheſinæ Eccleſiæ nomine, poſt Johannis Apoſtoli obitum fuiſſe adjectam. An quod Johannem de futura ſua morte tam certo ac definite loqui non poſſe ſenſerint? Quaſi ſcire non potuerit ſe communi moriendi lege natum eſſe, atque hæc Chriſti verba de ſe, *Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?* (*e*) ſibi immortalitatem neutiquam ſpondere, & perverſam iis afflictam eſſe ſententiam a fratribus. Deinde quod additur: *Et ſcimus quia verum eſt teſtimonium ejus*, (*f*) id putant nonniſi a pluribus ſcripta eſſe de uno; non ergo a Johanne ſolo de ſeipſo; quippe non ſimul, & plurali numero, & ſingulari, de ſe potuiſſe loqui. Ego contra ajo pervulgata eſſe generis hujus exempla apud Scriptores. Sic Chriſtus ad Nicodemum, in eodem Johannis Evangelio: *Amen*,

III. Evangelii ſecundum Marcum. IV. Evangelii ſecundum Lucam. (*a*) VIII. 18. (*b*) Hiſtor. Lib. III. cap. 4. V. Ex ejuſdem Actorum Apoſtolorum. (*c*) Hiſt. Lib. IV. cap. 29. (*d*) Hæret. 36. VI. Evangelii ſecundum Johannem. (*e*) Joh. XXI. 22. (*f*) Joh. XXI. 24.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Amen, amen dico tibi, quia quod ſcimus loquimur (a). Præterea vox *Scimus*, non ad Johannem ſolum; ſed ad reliquos etiam Diſcipulos ſpectat: ac ſi dixiſſet, Ego, ac diſcipuli reliqui, ſcimus ea vera eſſe, quæ de Chriſto teſtificatus ſum. Ad hæc cum ait: ἑτεροπροσώπως *ſub aliena perſona* de ſe: *Hic eſt Diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit hæc*, conſtabat ſibi, qui ſupra pari modeſtia ſe ipſe diſſimulavit, cum dixit; *Erat ergo recumbens unus ex Diſcipulis ejus in ſinu Jeſu, quem diligebat Jeſus (b)*. Poſtremo unicum clauſulæ hujus auctorem iſta indicant: *Nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos, qui ſcribendi ſunt, libros (c)*. En tibi ſcriptorem de ſe numero ſingulari loquentem: quod utique non feciſſet, ſi nomine Epheſinæ Eccleſiæ, uti volunt, numero plurali ſupra fuiſſet uſus. Cæterum multa ex hoc Evangelio teſtimonia depromit Juſtinus, Johannis ætati proximus, teſtis locuples, & nulli exceptioni obnoxius. Ejus item auctoritatem uſurpat paulo recentior Irenæus. Refert denique Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, ſe accepiſſe a majoribus poſtremum omnium Evangeliſtarum Johannem res Chriſti geſtas memoriæ prodidiſſe. Præterea de rerum origine diſſerens Amelius, *(d)* Platonicus Philoſophus, ſuppar his temporibus, ex Evangelio Johannis, quem celato nomine Barbarum appellat, prima verba uſurpat, a Chriſti licet religione alienus.

VII. Johanni quoque adſcribuntur Epiſtolæ tres, & Apocalypſis. Primam Epiſtolam citra controverſiam ab univerſis Chriſtianorum Eccleſiis nunquam non admiſſam fuiſſe, & Johanni Apoſtolo tributam, reliqua veniſſe aliquando in contentionem, deque eorum Auctore dubitatum eſſe tradit Euſebius *(e)*. Ac e prima quidem Epiſtola teſtimonia ſumſit Papias, quo nemo melius veritatem illius perſpectam habere potuit: quippe qui Johannis fuerit auditor, ut ſupra dixi. Laudant eandem Irenæus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes, & reliqua deinceps Eccleſiaſticorum Auctorum caterva. Inter quos Inſignis eſt Dionyſii Alexandrini teſtificatio libro ſecundo De promiſſionibus: ab uno ſiquidem eodemque Auctore profecta eſſe docet Evangelium & Epiſtolam Catholicam, quæ Johannis nomen gerunt; idque cum ex verborum ac ſententiarum conſonantia, tum ex conſimili ſcriptionis genio demonſtrat.

VIII. De Secunda, ac Tertia major eſt diſceptatio; nec ea tamen de vetuſtate ipſarum, ſed de Auctore; quem quidam Apoſtolum Johannem, nonnulli Johannem alium Presbyterum, Chriſti itidem diſcipulum eſſe volunt, Johannis Apoſtoli æqualem. Johanni quidem Chriſti diſcipulo ſecundam adſcribit Irenæus, *(f)* & teſtimonium ex ea recitat. Obſervatione vero dignum eſt teſtimonium alterum, indidem alibi ab eo depromtum, quod tamen e prima Epiſtola petere ſe ait. En tibi ipſius verba: *Quos & Dominus nobis cavere prædixit: & diſcipulus ejus Johannes in prædicta Epiſtola fugere eos præcepit, dicens: Multi ſeductores exierunt in hunc mundum. Qui non confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe, hic eſt ſeductor & Antichriſtus*. Quam prædictam appellat Johannis Epiſtolam, ea eſt Prima, proxime ab eo laudata, cum verba tamen, quæ affert, jaceant in Secunda. Sane videtur ſanctum virum fefelliſſe locus huic conſimilis, qui in Prima extat: *Multi Pſeudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoſcitur Spiritus Dei. Omnis ſpiritus, qui confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt: & omnis ſpiritus, qui ſolvit Jeſum, ex Deo non eſt, & hic eſt Antichriſtus (g)*. Clemens Alexandrinus *(h)* Johannis majorem Epiſtolam, hoc eſt Primam citat. Ex quo efficitur Johannis ejuſdem eſſe reliquas duas, vel alterutram certe, Apoſtoli nimirum, quem Primæ Auctorem eſſe demonſtravimus. Nam ſi unica Johannis Apoſtoli haberetur Epiſtola, cur majorem eam appellaret, qua minorem nullam Auctor idem dediſſet? Has poſtremas duas cum reliquis Catholicis in cenſum ſacrorum Librorum conjecit idem Clemens in libris ὑποτυπώσεων, ut Auctor eſt Euſebius *(i)*. Tertullianus *(k)* teſtimonia ex Secunda, tanquam Canonica, depromit. A multis quidem dubitari ait Origenes, an genuinæ ſint Secunda, & Tertia, hoc eſt, an Johannis Apoſtoli; ſe tamen id concedere. Dionyſius Alexandrinus,

(a) Joh. III. 11. (b) Joh. XIII. 23. (c) Joh. XXI. 25. (d) Apud Euſ. Præp. Lib. XI. cap. 19. VII. Et ejuſdem Epiſtolarum, Primæ. (e) Hiſtor. Lib. III. cap. 24. VIII. Secundæ, ac Tertiæ. (f) Lib. I. cap. 13. (g) I. Joh. IV. 1. & ſeqq. (h) Strom. 2. (i) Hiſt. Lib. VI. cap. 14. (k) De carne Chriſti cap. 24.

Digitized by Google

nus, (a) ubi de Johannis Apocalypſi diſſerit, ut eam Johannis alterius ab Evangeliſta eſſe probet, a Secunda & Tertia, Johannis Epiſtolis diſcrepare oſtendit. Sexcentos tulerunt anni ſequentes, qui eas Johanni Apoſtolo abſque hæſitatione tribuerunt. Meminerimus præterea eum nos genuinum appellare librum, qui ab eo Auctore ſcriptus eſt, a quo dicitur eſſe ſcriptus; & eo circiter tempore, quo ſcriptus eſſe fertur: has autem Johannis Epiſtolas cujuſcunque ſint Auctoris, ſive Johannis Apoſtoli, ſive alterius Johannis Presbyteri, eo tempore ſcriptas eſſe conſtat, quo feruntur eſſe ſcriptæ, cum uterque hic Johannes Chriſti fuerit diſcipulus; ab eo autem Auctore ſunt ſcriptæ, a quo dicuntur eſſe ſcriptæ, Johannis enim Presbyteri præ ſe ferunt nomen, nec quiſquam ab eo ſcriptas eſſe negat: is autem, ſive ſit Apoſtolus Johannes, ſive Johannes alter, certe Johannes Presbyter eſt, quicunque tandem ille eſt. Qui etiamſi incertus eſſet adhuc & dubius, ita ut olim fuit, (quem tamen Johannem Apoſtolum eſſe cum Eccleſia Catholica certum habeo) nihilominus ſtaret noſtra ſententia; nam cum ab incerto Auctore ſcriptæ eſſent, & ejuſdem Auctoris incerti nomen præ ſe ferrent, fatendum certe eſſet ſcriptas fuiſſe ab eo Auctore, a quo vulgo dicerentur eſſe ſcriptæ. Atque eadem valere debet ratio ad propugnandam Apocalypſeos, Epiſtolæ ad Ebræos, Secundæ Petri, aliarumque Jacobi, & Judæ duarum fidem. Denique ut Chriſtianis excuterentur duæ illæ Johannis Epiſtolæ, tam breves illæ ſunt & exiguæ, ut ſua nihilominus Chriſtianæ Religioni, abſque illarum ope, conſtare poſſit auctoritas.

IX. Veniat nunc ad examen Apocalypſis, de cujus ætate ambigit nemo, ut quæ vel Johanni Apoſtolo adſcribatur, uti fit ab Eccleſia Catholica; vel Johanni, qui Marcus cognominatus eſt, & Paulo ſocium ſe dedit; vel Johanni Presbytero; vel (quæ fuit Alogorum væſania ab Epiphanio (b) confutata) Cerintho Hæreſiarchæ, quemadmodum referunt, Cajus in diſputatione adverſus Proclum Cataphrygarum patronum, & Dionyſius Alexandrinus libro ſecundo De promiſſionibus. Hos enim omnes eadem ætas vidit: de Auctore ſolum controverſia eſt. Hunc eſſe Johannem Apoſtolum affirmate tradit Juſtinus (c), his temporibus non multo inferior, quibus in literas relata eſt Apocalypſis. Affirmat hoc ipſum Irenæus (d), qui & recens fuiſſe ſua ætate hoc opus teſtatur, & ſua pene memoria, ſub finem nempe imperii Domitiani, viſa eſſe Johanni, quæ in Apocalypſi memorantur. Addit Hieronymus eam interpretatos eſſe Juſtinum, & Irenæum; quorum neutrum apud Euſebium reperias, ex quo opus De ſcriptoribus Eccleſiaſticis, in quo hæc habentur, Hieronymus conſarcinavit: nam ubi Euſebius (e) recenſet opera Juſtini, ait Johanni Apoſtolo Apocalypſim manifeſte tribuere Juſtinum in libris adverſus Tryphonem, interpretatum fuiſſe non ait. Niſi forte pro eo quod extat in Euſebio; μέμνηται δὲ καὶ τῆς ἰωάννου ἀποκαλύψεως, σαφῶς τοῦ ἀποστόλου αὐτὴν εἶναι λέγων. *Meminit & Apocalypſeos Johannis, Apoſtolo manifeſte adſcribens*; legerit Hieronymus; ἑρμηνευτὴς δὲ καὶ τῆς ἰωάννου ἀποκαλύψεως. In ejuſdem vero Chronico, ad annum decimumquartum Domitiani, hæc legas: δωμετιανὸς κατὰ νέρωνα δεύτερος χριστιανοὺς ἐδίωξεν· ὑπὶ αὐτῷ δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος ἰωάννης εἰς πάτμον ἐξορίζεται, ἔνθα τὴν ἀποκάλυψιν ἑώρακεν, ὡς δηλοῖ εἰρηναῖος. *Domitianus alter a Nerone Chriſtianos perſecutus eſt. Sub eo Johannes Apoſtolus in Pathmon relegatur, ubi Apocalypſin vidit, quemadmodum declarat Irenæus*. Ubi legiſſe videtur Hieronymus: ἣν δηλοῖ εἰρηναῖος. Vertit enim *quam Irenæus interpretatur*. Sed hæc obiter. De Apocalypſeos conditore idem ac Juſtino, & Irenæo, perſuaſum fuit Tertulliano (f), Clementi Alexandrino (g), Apollonio adverſus Cataphrygas (h), Origeni (i); & plurimis demum, ac omnibus propemodum aliis. Et in hoc certe opere, præter ſtylum, licet obſervare plurima, quæ Johannis Evangeliſtæ ingenium ſapiunt.

X. Pauli Epiſtolæ jam inde ab ipſis Eccleſiæ primordiis inter Chriſtianos ſummo conſenſu receptæ ſunt. Eas quidem repudiabat Ebion ille Hæreticus, Apoſtolorum ætate conjunctus; & deinde Severus Encratitarum hæreſeos aſſertor; ac poſtmodum Elceſaitæ, ab

(a) Lib. II. de promiſſionibus. IX. Et Apocalypſeos. (b) In Alog. (c) Dialog. cum Tryphon. (d) Lib. IV. cap. 37. & 50. & Lib. V. cap. 30. & apud Euſeb. Hiſt. Lib. V. cap. 8. (e) Hiſt. Lib. IV. cap. 18. (f) Adv. Marc. Lib. III. cap. 14. & Lib. IV. cap. 5. (g) Apud Euſ. Hiſt. Lib. III. cap. 23. (h) Apud Euſ. Hiſt. Lib. V. cap. 18. (i) In Matth. & in Job. & apud Euſ. Hiſt. Lib. IV. cap. 25. X. Tum Epiſtolarum Pauli.

ab Elxæo orti, quem vixiſſe Trajani temporibus docet Epiphanius. Sed & ipſi ab Eccleſia Dei repudiati ſunt. Hinc tamen Epiſtolarum ætatem colligas. Honorificam præterea earum mentionem facit Petrus in poſteriore Epiſtola (*a*). Clemens ille, qui cum Petro, & Paulo ſe conſervatum fuiſſe non obſcure indicat in priore ſua ad Corinthios Epiſtola, ex Pauli Epiſtolis depromptas locutiones uſurpat. Ex utraque ad Timotheum teſtimonia depromit Judas in ſua (*b*). Priorem ad Corinthios, & illas quæ ad Galatas, & Philippenſes ſcriptæ ſunt, in teſtimonium adducit Polycarpus Johannis Apoſtoli auditor; & nonnulla ex illis, aliiſve Athenagoras. Ex eadem ad Philippenſes arceſſit quippiam Barnabas in Epiſtola Catholica. Probabat omnes Tatianus, Athenagora non multo recentior, exceptis iis quæ ſunt ad Timotheum. Tuebantur eandem opinionem Encratitæ a Tatiano ſubornati. Et Marcion deinde, ac Baſilides, in alias temere graſſati ſunt. Tangit illos obiter Clemens Alexandrinus, (*c*) qui & Pauli auctoritate diſputationes ſuas ſæpenumero prætexit, quod & luculentius deinde a Tertulliano, aliiſque recentioribus factum eſt.

XI. De una ad Ebræos Epiſtola non levis habita eſt inter Veteres diſceptatio, cum Paulo eam adjudicarent nonnulli, Lucæ vero tribuerent alii, alii Barnabæ, quidam Clementi. (*d*) Eos quippe non moror, qui Tertulliano aſſenſerunt; ſi quorum tamen adeo inſignis eſſe potuit oſcitantia & ſupinitas; cum Tertullianus ipſe (*e*) meminerit Epiſtolæ hujus, eamque Barnabæ vindicaverit; cumque eam reſpuerint Tertulliano vetuſtiores Tatianus, Marcion, & Cajus in Dialogo adverſus Proclum. Ex eorum igitur ætate, quorum eſſe fertur, non minus antiquam eam eſſe deprehendas, ac vulgo creditur. Pauli quippe æquales fuerunt Lucas, Barnabas, & Clemens. Longe vero certiorem temporis, quo ſcripta eſt, notam reperire licet in ipſis Epiſtolæ verbis, ex capite ſecundo; (*f*) quibus ſalutaria documenta a Chriſto primum tradita, ſe demum ab iis, qui audierunt accepiſſe ait. Ipſe certe Clemens multas inde in Epiſtolam ſuam ad Corinthios transfert ſententias, eaſque αὐτολεξεὶ, *ipſis verbis*, ut illam ex Ebræo in Græcam linguam convertiſſe ipſum non immerito exiſtimari poſſe cenſuerit Euſebius (*g*). Contra vero Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, eundem orationis colorem in Actis Apoſtolorum, atque in hac Epiſtola reperiri affirmat; quippe illorum Auctorem eſse Lucam, hujus ſcriptorem. Et facile agnoſcas germanum Epiſtolæ hujus ſcriptorem a Clemente Alexandrino, & Euſebio creditum eſse Paulum. Quod ſi tantorum virorum judiciis, judicium quoque meum interponere liceat, Græce primum ſcriptam eſse non abſurdis argumentis exiſtimaverim. Sed res eſt alterius diſquiſitionis: nunc quod agimus. Origenes (*h*) re in utramque partem diſcuſſa, non temere eam a Majoribus Paulo adſcriptam fuiſse ait; & quæcunque Eccleſia eam ut Pauli opus ſuſpexerit, laudandam cenſet; quippe ſententias ſibi Pauli ipſius videri, dictionem & compoſitionem eſſe alterius, qui Apoſtoli dictata exceperit, & in literas retulerit. Hieronymus in Epiſtola ad Dardanum ſcribit, non ab Eccleſiis ſolum Orientis, ſed ab omnibus retro Eccleſiis, ut germanum Pauli fœtum fuiſse admiſsam; quæ quamvis a Latinis in Canonem ſua ætate nondum relata eſset, ſe tamen veterum Scriptorum auctoritatem ſequi, neglecta temporis ſui conſuetudine. In Epiſtola quoque ad Evagrium, recipi eam ait ab omnibus Græcis, & a nonnullis Latinorum. Propterea vero ab his in Eccleſia legi ſolitam non fuiſse tradit Philaſtrius (*i*), quod ab Hæreticis depravata, & additamentis quibuſdam fuiſset inquinata. Utut eſt, ſatis apparet vetuſtas Epiſtolæ, eo tempore neutiquam inferior, quo ſcripta eſse fertur: & quamvis incerti eam Auctoris eſse concederemus, vel Pauli nimirum, vel Barnabæ, vel Lucæ, vel Clementis; cùm incertum quoque olim fuiſse oſtenderimus, a quo illorum eſset profecta, ſequitur ejus eſse Auctoris cui vulgo adſcribitur, incerti nimirum, ſed unius tamen ex illis quatuor, ac proinde genuinam eſse juxta primam Definitionem. Nos tamen eam, quæ Paulo Apoſtolo Epiſtolam hanc adſcribit, amplectimur ſententiam; non ſolum quod plurimorum ſeſe ac graviorum Scriptorum auctoritate tueatur, ſed etiam quod Eccleſiæ

(*a*) III. 15. 16. (*b*) 17. (*c*) Strom. 2. XI. Ac præſertim Epiſtolæ ad Ebræos. (*d*) Hieron. De Script. Eccleſ. in Paulo. (*e*) De pudic. cap. 20. (*f*) II. 3. (*g*) Hiſtor. Lib. III. cap. 38. (*h*) Lib. V. in Joh. (*i*) Hæreſ. 88.

cleſiæ Catholicæ decreto fuerit roborata, & quod Timothei meminerit, fratremque ut in aliis Epiſtolis appellet (a).

XII. Sequitur Epiſtola Jacobi. Hæc in eorum Scripturæ Sacræ librorum cenſum conjicitur ab Euſebio (b), qui dubiæ erant auctoritatis, & admittebantur a nonnullis, ab aliis repudiabantur; nec multos ex Antiquis ejus meminiſse ait. Saltem igitur aliqui ex antiquis meminerunt. Inter Epiſtolas Canonicas recenſuiſse illam Clementem Alexandrinum in libris ὑποτυπώσεων, teſtis eſt idem Euſebius. Ejus verba uſurpat non ſemel Tertullianus (c). Ipſius quoque patrocinium ſibi Cyprianus (d) aſciſcit. Aſciſcit & Origenes (e) Euſebio antiquior; idemq; novi Teſtamenti Scriptores enumerans, Jacobum haudquaquam prætermittit, uti nec Athanaſius in Synopſi, nec Gregorius Nazianzenus in Carmine de libris Canonicis. Eamdem Epiſtolam, licet initio controverſam, procedente tempore auctoritatem obtinuiſſe Hieronymus (f) aſſeverat. Cum ergo longe vetuſtiorem hanc eſſe appareat Clemente Alexandrino, & Tertulliano; incidit profecto ejus ætas in Apoſtolorum tempora. Cum vero citra ullam hæſitationem Jacobo hanc tribuat Origenes, jamdiu inoleviſſe opinionem iſtam neceſſe eſt. Atque id quidem ſufficit ad ſanciendam fidem Epiſtolæ hujus, de qua non præcipua nobis eſt cum Chriſti adverſariis velitatio.

XIII. Huic ſuccedunt ambæ Petri Epiſtolæ, quarum prior eſt extra controverſiam inter Chriſtianos: ταύτῃ οἱ πάλαι πρεσβύτεροι, ὡς ἀναμφιλέκτῳ, ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν καταχέχρηνται συγγράμμασι. *Hac priſci Presbyteri, ut auctoritatis neutiquam controverſæ, in ſuis ſcriptionibus uſi ſunt*: inquit Euſebius (g): Scribit idem alibi teſtimonia ex ea petiviſſe Polycarpum, ab Apoſtolis ipſis Chriſtiana doctrina imbutum, multiſque qui Chriſtum Dominum viderant familiariter uſum, & Papiam Johannis diſcipulum, atque iis ætate proximum Irenæum, & alios veteres Chriſtiani dogmatis aſſertores. Factum idem ſæpe videmus ab Origene, qui & Petrum ipſius auctorem eſſe non ſemel prædicat. Major ineſt Secundæ concertatio, quam inter dubias collocari ab aliquibus, & Petro abjudicari ſcribunt Origenes (h), Euſebius (i), & Hieronymus (k), propter ſtyli cum priore diſcrepantiam. At aliter ſe de ipſa ſentire declarant iidem, & Petro indubitanter adſcribunt. Et merito quidem: quippe cum in Monte ſancto ſe Chriſto adfuiſſe dicat Auctor (l), & Paulum chariſſimum ſuum fratrem appellet (m), ſeque jam priorem Epiſtolam ſcripſiſſe ſignificet. Sed & nonnulla ex ea tranſtulit Judas in ſuam, palamque teſtimonio illius uſus eſt. Hanc itaque in ſacrorum Librorum ſerie inter Catholicas Epiſtolas poſuit Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, & Athanaſii poſtmodum Synopſi, & Gregorii Carmini, in quo ſacri percenſentur Libri, inſeri merita eſt.

XIV. Idem atque illa perſequitur argumentum Epiſtola Judæ, & utraque inſectari videtur Simonem, & Nicolaum, Hæreticos; ipſorumque Diſcipulos, Apoſtolorum æquales. Itaque altera alteri præſtat opem, & fidem facit. Venit quoque in contentionem illa Judæ, ut teſtificantur Origenes, Euſebius, & Hieronymus, eam tamen conſecutam demum fuiſse ait auctoritatem, & inter Sacras Scripturas numeratam. Idem affirmat Origenes (n) compluribus locis, ejuſque verbis ſe defendunt Tertullianus (o), & Cyprianus (p); eamdemque Canonicorum librorum Catalogo intexuerunt Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, Athanaſius in Synopſi, Gregorius Nazianzenus, aliique porro omnes (q). Præterea cum ex Veteribus non multos ejus meminiſse ab Euſebio traditum ſit (r), hinc colligitur aliquos ſaltem ex antiquis illis ejus meminiſse. Sed hæc nimis; quoniam non ex harum, ut dixi, Epiſtolarum auctoritate præcipue pendet ea, quam ſuſcipimus, Chriſtianæ doctrinæ defenſio. Cæterum & ex Apoſtolorum Epiſtolis, & Actis, ipſiſque Evangeliis non pauca depromta reperias in Dialogo, Luciani operibus inſerto, cui titulus eſt Philopatris.

D XV. Quid

(a) Ebr. XIII. 23. XII. Deinde Epiſtola Jacobi. (b) Lib. II. Hiſt. cap. 23. & 25. & Lib. VI. cap. 14. (c) Adv. Jud. cap. 2. & Lib. de Orat. cap. 8. (d) Adv. Nuvat. (e) Homil. XIII. in Gen. & Homil. VII. in Joſ. (f) De Script. Eccleſ. in Jacob. XIII. Et ambarum Petri. (g) Hiſtor. Lib. III. cap. 3. & 39. Lib. IV. cap. 14. Lib. V. cap. 8. (h) Tom. V. in Joh. & Hom. XIII. in Geneſ. & Hom. VII. in Joſ. (i) Hiſt. Lib. III. cap. 25. (k) De Script. Eccleſ. in Petro. (l) II. Petr. I. 17. 18. (m) Ead. III. 15. XIV. Ac demum Epiſtola Judæ. (n) Homil. XIII. in Gen. & in Joſ. & in Matth. (o) De hab. mul. cap. 3. (p) Adv. Nuv. (q) Hieron. de Script. in Judas. (r) Hiſt. Lib. II. cap. 23. & 24. & Lib. III. cap. 25.

XV. Quid quod ſcriptas ipſis Apoſtolorum manibus literas, in Apoſtolicis quibuſdam Eccleſiis ſuo tempore recitari ſolitas fuiſſe teſtificatur Tertullianus in libro De præſcriptionibus? Quippe manu ſua pleraſque ſcripſiſſe ſe Epiſtolas non uno loco prædicat Paulus. Sed & Johannis Evangelium ſancti ipſius Apoſtoli manu ſcriptum Epheſi ad Honorii uſque tempora ſervatum fuiſſe proditum eſt a nonnullis. Atque ex fide primigeniorum iſtorum exemplarium, quæ ſervabantur in Eccleſiarum tabulariis, dirimebantur controverſiæ, & hæſitantium dubitatio tollebatur. Clariſſime id colligitur ex genuina Ignatii Epiſtola ad Philippenſes: nam quæ interpolata eſt, nativum loci intellectum pervertit. Queritur Ignatius adeo pertinaciter hærere nonnullos archivorum teſtimonio, ut nihil prorſus admittant, quod in iis non extet: qua religione ac ſcrupulo perimebatur traditio, fideique ipſius meritum tollebatur. Ergo ſubjicit ſanctiſſimus Martyr, Chriſtum, Chriſtique crucem, ſuamque adeo fidem, archivum ſibi eſſe, tabularium, & exemplar, in quo velit acquieſcere. Quid quod exemplaria quædam Novi Teſtamenti, vel aliquarum ejus partium, hac ætate extant, tantæ vetuſtatis, ut proximo Apoſtolorum ævo ſcripta videri queant?

XVI. At enim probaſſe non ſatis eſt genuinos eſſe libros Novi Teſtamenti: nam nec plures eſſe probandum præterea eſt. Multa quippe olim circumferebantur Evangelia; velut illa fuerunt ſecundum Ægyptios, ſecundum Ebræos, ſecundum duodecim Apoſtolos, ſecundum Petrum, ſecundum Paulum, ſecundum Matthiam, ſecundum Bartholomæum, ſecundum Thomam, ſecundum Andream, ſecundum Philippum, ſecundum Thaddæum, ſecundum Barnabam, ſecundum Nicodemum; & Syriacum Evangelium; & illa Baſilidis, Apellis, & Tatiani. Multa quoque Apoſtolorum nominibus inſcripta legebantur Acta: velut illa Andreæ, & Philippi, & Thomæ, quæ cenſura ſua notavit Gelaſius Papa *(a)*. Aliæ etiam Pauli uſurpabantur Epiſtolæ, velut illæ ad Laodicenſes, & illæ ad Senecam: aliæ quoque Apocalypſes; quales illæ Pauli, & Thomæ, & Stephani, & Petri: aliæque ſcriptiones apocryphæ complures, quarum nonnullas jam inde a primævis Eccleſiæ temporibus ortæ Lucam perpulerunt, ut Evangelii ſui veritatem falſis, & tenebricoſis ſcriptionibus opponeret, quemadmodum ipſo ſacri operis initio profitetur. Jam tum enim præſagiebat futurum, id quod comprobavit eventus, ut ex his radicibus hæreſeon fructus ſuccreſcerent. Verum quæ ratio genuinorum Evangeliorum aſſerit auctoritatem, petita ex ſuffragiis proxime & continuata ſerie ſequentium ætatum, eadem apocryphorum auctoritatem elevat ac diluit; utpote quorum falſitatem deprehenderint & prodiderint ſuccedentia tempora, nec conſtantem illis ac perpetuum conſenſum præbuerint. Hoc enim inter apocryphos iſtos fœtus, & eos intereſt qui *ἀντιλεγόμενοι*, *Controverſi*, dicebantur, & intercesſioni nonnullorum erant obnoxii; velut Epiſtola ad Ebræos, aut Apocalypſis, quod his robur & auctoritatem addiderit poſterior ætas, illis detraxerit. Tanta præterea inerat illis doctrinæ, ſententiarum, ac verborum a genuinis diſcrepantia, quemadmodum ab Euſebio *(b)* proditum eſt; ut ſi horum ſatis comprobata a nobis eſt *γνησιότης*, uti certe eſt, conficta illa eſſe, & ſuppoſita omnino neceſſe ſit. Hoc argumento Pauli, & Theclæ *περιόδων*, *peregrinationum* vanitatem arguit Hieronymus *(c)*, quod iis continerentur narrationes quædam, quarum nulla extaret in Actis Apoſtolorum mentio.

XVII. Objici quoque poſſunt teſtimonia nonnulla, non ex Veteri ſolum, ſed ex Novo etiam Teſtamento a Patribus depromta, quæ nuſquam in iis reperias: quale illud eſt apud Patres Chriſto tributum: *δόκιμοι τραπεζῖται γίνεσθε. Eſtote probi nummularii*: & qualia multa proferre poſſemus, quorum in ſacris libris neque veſtigium apparet, neque vola. Item alia quædam, aliter a Patribus relata, ac in Evangeliis ſcripta leguntur; cujuſmodi illud eſt in Clementis Epiſtola ſecunda uſurpatum: *εἰ τὸ μικρὸν οὐκ ἐτηρήσατε, τὸ μέγα τίς ὑμῖν δώσει; λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστιν. Si exiguum non ſervaſtis, quis magnum vobis dabit? Dico enim vobis, qui fidelis eſt in minimo, &*

in

XV. Probatur præterea *γνησιότης* librorum Novi Teſtamenti ex vetuſtate Codicum quorumdam. Refelluntur argumenta adverſariorum. XVI. Primum argumentum. *(a)* Dec. part. I. diſt. 15. *(b)* Hiſtor. Lib. III. cap. 25. *(c)* De Script. Eccl. in Lucas. XVII. Secundum argumentum.

In multo fore fidelem: quæ alio modo apud Lucam concepta ſunt. Quod ſi hæc luxata dicamus, vel ex Evangeliis extrita, quænam Evangeliis demum conſtabit fides, librariorum vel Criticorum temeritatem paſſis, itidem ut aliis vulgaribus ſcriptis contingit? ſi ex apocryphis Evangeliis petita, parem apocryphis tributam a Patribus illis fidem fatendum erit, quæ Canonicis tributa eſt. Certe ſi quis nonnulla e ſacris Voluminibus, ipſiſque adeo Evangeliis excidiſſe neget, palam eum revincet diſcrepantia codicum, & collectiones variantium lectionum jampridem inolitarum, quemadmodum ipſi fatebantur Origenes (*a*), Ambroſius (*b*), & Hieronymus (*c*). Quæ ſane lectionum varietas nulla eſſet, ſi par uſquequaque fuiſſet vocularum omnium coagmentatio, & contextus integritas. Cæterum vel ex iis collectionibus ſatis apparet, quam leves eæ ſint diſcrepantiæ: quamque exigua & nullius ad ſanciendam Chriſti fidem momenti, quæcunque diuturnitate temporis eraſa ſunt. Nam ſi aliqua in Libris ſacris olim habita eſſent propugnandis Chriſtianæ fidei dogmatis utilia, ea procul dubio libris ſuis inſeruiſſent vetuſti Eccleſiæ Patres, a quibus reliqua cauſæ ſuæ opportuna tam ſtudioſe collecta ſunt, ac tequam vitium ullum paſſos eſſe Codices ſanctos, vel dici, vel credi poſſit. Nullum autem ejuſmodi teſtimonium in Patrum ſcriptis reperire licet, quod non alii quoque magno uſurpent conſenſu, & Codices ſacri præ ſe ferant. Atque ea ſane Patrum, tum vetuſtiorum, tum recentiorum in repetendis Nov. Teſtam. verbis conſenſio, validiſſimum eſt & certiſſimum probandæ illius integritati, & ſinceritati argumentum, ab Auguſtino (*d*) uſurpatum. Quas autem ſententias indidem Patres alio verborum ordine depromunt ac conceptæ ſunt, minime vero id probat luxatas eas eſſe ac diſtortas in Libris ſacris, ſed a Patribus orationi ſuæ accommodatas. Tritior quippe hæc eſt apud illos teſtimoniorum e Scriptura ſancta depromendorum ratio, cum uſurpantur ipſæ dumtaxat ſententiæ, negliguntur verba, quam cum utraque recitantur. Sic ipſi Novi Teſtamenti Scriptores e Veteri teſtimonia proferre ſolent.

XVIII. Denique ad id quod objici poteſt, pleroſque Novi Teſtamenti libros fuiſſe ab Hæreticis aliquibus repudiatos, ideoque non conſtantem fuiſſe omnium in admittendis iis conſenſum, ac proinde genuinos haberi non poſſe; expedita eſt ac proclivis reſponſio, hoc ipſo in approbandis iis Eccleſiæ conſenſum apparere, quod quicunq; illorum labefactare tentarunt fidem, ab Eccleſia exterminati ſunt. Nempe quem quiſque N. T. librum veſaniæ ſuæ putabat adverſari, hunc ſcil. calculo ſuo damnabat. Hinc Manichæi quaſdam N. T. partes cauſæ ſuæ opportunas recipiebant, reliqua aſpernabantur, quorum audaciam hac ætate imitati ſunt Anabaptiſtæ. Hinc Evangelium ſecundum Ebræos probabant Ebionitæ, reliqua parvi pendebant. Hinc ſelecta quædam excipiebant ex Lucæ Evang. Marcioniſtæ, aliique ipſorum gregales; Cerinthus vero, & Carpocrates totum penitus repudiabant. Nempe ſic ut uiquiſque cauſæ ſuæ ſerviebat. Evangelium Johannis ſpreverunt Alogi, quod Dei λόγον, quem prædicaverat Johannes, non agnoſcerent. Similes ob cauſas Acta Apoſtolorum non admittebant Severiani; Pauli quoq; Epiſtolas abjiciebant iidem, & Elceſairæ. Unus illis error, ſed variis partibus illudebat. Cum doctrinam ſuam ex libris ſacris debuiſſent temperare, Libros contra ſacros ad doctrinam ſuam accommodabant. Media incedit Chriſti Eccleſia, & quem ab initio tramitem tenuit, huic conſtanter inſiſtere perſeverat. Patet ergo luculenter ex ſuperioribus genuinos eſſe libros Novi Teſtamenti. Quod erat probandum.

PROPOSITIO II.

Coætanii ſunt libri novi Teſtamenti.

EX ſuperioris (*e*) Propoſitionis veritate pendet hujus probatio. Nam cum genuinos eſſe libros Novi Teſtamenti demonſtravimus, ſequitur ſcriptos eo circiter tempore quo feruntur eſſe ſcripti, juxta primam Definitionem. Atqui feruntur eſſe ſcripti iis circiter temporibus, quibus res in iis ſcriptæ contigerunt, nempe non longe poſt obitum Chriſti, in ipſis Eccleſiæ primordiis, cum jam cœleſti gratia roborati Apoſtoli, novæ Legis myſterium Judæis primum, deinde orbi univerſo promulgarent. Coætanei ſunt autem libri, qui iis circiter temporibus ſunt ſcripti, quibus res in iis ſcriptæ contigerunt, uti Definitione ſecunda tradidimus: unde ſequi-

(*a*) Hom. in Matth. (*b*) In Rom. VI. (*c*) In Gal. V. & Præf. in Pent. & Præf. in 4. Evang. (*d*) De utilitate credendi cap. 3. XVIII. Tertium Argumentum. (*e*) Probatur ſecunda Propoſitio.

tur coætaneos eſſe libros Novi Teſtamenti. Quod erat probandum.

PROPOSITIO III.

Hiſtoriæ in novo Teſtamento ſcriptæ, veraces ſunt.

I. *Probatur ex conſenſu Scriptorum Novi Teſtamenti, & ſuffragiis exterorum, veraces eſſe hiſtorias*; II. *de Johanne Baptiſta, Jacobo Fratre Jeſu, Jeſu ipſo, & aliis in Novo Teſtamento commemoratis*; III. *iterum de Jeſu*; IV. *tum de ejus patria & parentibus*; V. *de nova ſtella Magis viſa, & infantibus ab Herode occiſis*; VI. *de virtutibus Jeſu*; VII. *ejuſque morte*; VIII. *de Solis defectione, & terræ motu, quæ, moriente Jeſu, contigerunt.* IX. *Refelluntur nonnulli, qui hanc Eclipſin, & hunc terræ motum eſſe negant ea, quæ a Phlegonte notata ſunt.* X *de morte Jacobi fratris Domini.* XI. *Expenditur memorabile Joſephi teſtimonium de Chriſto Jeſu, & defenditur.* XII. *Refelluntur argumenta adverſariorum. Primum argumentum.* XIII. *Secundum argumentum.* XIV. *Tertium argumentum.* XV. *Quartum argumentum.* XVI. *Quintum argumentum.* XVII. *Sextum argumentum.* XVIII. *Seorſum refellitur Tanaquilli Fabri diſſertatio ſuper hoc Joſephi Teſtimonio de Chriſto Jeſu.* XIX. *De editis a Diſcipulis Chriſti prodigiis.* XX. *De virtutibus Chriſtianorum.* XXI. *De Chriſtianæ Religionis incrementis, & Chriſtianorum martyriis.* XXII. *Chriſto Jeſu divini honores tributi ab aliquibus Romanorum Imperatoribus.* XXIII. *Defenditur adverſus Caſaubonum Lampridii teſtimonium de Templis Jeſu Chriſto ab Hadriano extructis.* Πόρισμα I. *Jeſus eſt Meſſias.*

I. VErax ea eſt hiſtoria, quemadmodum ſciſcit Axioma ſecundum, quæ res geſtas ita narrat, uti narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati proximis, qua res geſtæ ſunt. Scriptæ autem in Novo Teſtamento hiſtoriæ ſunt ejuſmodi. Facilis eſt aſſumtionis hujus probatio. Cum enim coætaneos eſſe conſtet Novi Teſtamenti ſcriptores; & ſingulæ illius hiſtoriæ, paucis quibuſdam exceptis, non ab uno aliquo ex illis, ſed ab omnibus uno conſenſu traditæ ſint; puta quæ Matthæus de Chriſti Jeſu morte, a Marco eadem, & a Luca, & a Johanne, & a Paulo ſcripta ſunt, qui Matthæi æquales fuerunt; plane fatendum eſt ſcriptas in novo Teſtamento hiſtorias, ita narrare res geſtas, uti narrantur in multis libris coætaneis. Verum ad pleniorem Propoſitionis hujus aſſertionem, Ethnicorum etiam, qui ætatis hujus proximi fuerunt, aliorumque qui diſſenſerunt a Chriſtianis, teſtimonio pugnabimus. Minime vero ad id neceſſe eſt ſingula Jeſu, Apoſtolorumve Acta repetere, vel alio etiam pertinentes N.T. hiſtorias perſequi, quod ab Euſebio factum eſt: nos illuſtriora tantum Chriſti, Chriſtianorumve geſta ac caſus hac tractatione complectemur, utpote quorum præcipue controverſa eſt fides, & ex quorum confirmatione reliquorum probatio conſequitur.

II. Ac primum Johannem cognomento Baptiſtam Judæos ad virtutem & pietatem adhortationibus excitaſſe, atque lavacrum dimittendis peccatis adhibuiſſe, multos ad ſe allexiſſe, & ab Herode demum cæſum fuiſſe, teſtis eſt Joſephus uterque, Matthiades, & Gorionides. Meminit ille quoque Jacobi fratris Chriſti Jeſu, Chriſtique adeo ipſius, ut mox demonſtrabo fuſius; meminit Quirini, Pontii Pilati, Feſti, & Felicis; meminit Caiphæ; meminit Johannis, & Alexandri, quorum nomina capiti Actorum quarto Lucas inſeruit; meminit Herodis, Herodiadis, & Agrippæ, in iiſque commemorandis Novo Teſtamento conſentit.

III. Iiſdem temporibus vixiſſe in Judæa virum quemdam, nomine Jeſum, nemo, opinor, tam obductæ frontis eſt, qui inficiari auſit, neque tot retro ſæculis extitit quiſquam qui negaret. Si quis fecerit tamen, os ei occludet Joſephus (*a*); tum Ethnici inſignes, Suetonius (*b*), Tacitus, Plinius Junior, Porphyrius, Phlegon Trallianus, Celſus, Numenius, Lucianus; item Trajanus, Antoninus Pius, & Marcus Philoſophus, aliique ſexcenti.

IV. Oppidulo terræ Judææ ortum fuiſse Jeſum, paupercula puella, fabri materiarii uxore, victum opera ſua quæritante natum, in Ægyptum profugiſse agnoſcit Celſus (*c*) Chriſtiani nominis hoſtis infenſiſſimus. Bethlehemi

I. Probatur ex conſenſu ſcriptorum Novi Teſtamenti, & ſuffragiis exterorum, veraces eſſe hiſtorias. II. De Johanne Baptiſta, Jacobo fratre Jeſu, Jeſu ipſo, & aliis in Novo Teſtamento commemoratis. III. Iterum de Jeſu. (*a*) Antiq. Lib. XX. cap. 8. (*b*) In Claud. cap. 25. IV. Tum de ejus patria & parentibus. (*c*) Apud Origen. contr. Celſ. Lib. I.

Digitized by Google

lehemi natum probant Tabulæ Cenſuales Romanorum, ad quas provocabat Juſtinus in Apologia ſecunda, & Tertullianus ſæpe adverſus Marcionem;& Chryſoſtomus. Profeſſio illa, quam in Auguſti cenſu ediderunt Joſephus,& Maria Jeſu mater, ac Jeſus ipſe infans, in tabulas diligenter relata eſt, tabulę ipſæ aſſervatæ ſunt in tabulariis, neque earum fidem tam confidenter appellaſſent vetuſti illi Chriſtianæ doctrinæ defenſores,niſi perfectam eam probe & exploratam habuiſſent. Quo validiſſimum ſane veritatis argumentum continetur. Præterea ſpelunca, in qua Jeſum filium peperit Maria, ab ipſis Chriſtianæ Religionis adverſariis ſequenti ævo Bethlehemi oſtendebatur,& in ea fuiſſe Jeſu Chriſtianorum Doctoris,ac Magiſtri cunabula prædicabant. Teſtis Origenes in libris contra Celſum: teſtis & Euſebius *(a)*, qui ſua ætate idem fieri ſolitum narrat ab incolis loci, fama ipſis a majoribus tradita. Itaque locum hunc templo Helena mater, donariis Conſtantinus filius decorarunt. Atque hinc etiam ad ſedem in eo figendam, ejuſque ſanctitatem per Epiſtolas celebrandam invitatus eſt Hieronymus. Nec illic Jeſum in lucem editum negant Judæi: imo id ultro agnoſcit R. David Ganz in germine Davidis.

V. Novum ſidus poſt Chriſtum natum apparuiſſe, ad eumque Magos veniſſe; non diffitetur Julianus, ſed ad cauſas naturales ſtellæ ortum accommodare ſtudet. Atrocem Herodis adverſus infantes, ſuumque adeo filium ſævitiam memorabili dicto Auguſtus proſecutus eſt, *Præſtare Herodis porcum eſſe, quam filium.* Auctor Macrobius in Saturnalibus *(b)*, cujus verba ſuo loco accuratius expendemus.

VI. Prophetam fuiſſe Jeſum, futuraque ab eo cognita, & prædicta tradidit in Chronicis Phlegon, Hadriani Imperatoris libertus. Edita ab ipſo prodigia confeſſi ſunt Ebręi proceres, Thalmudici conditores operis *(c)*; nec teterrimi Chriſti adverſarii inficiati ſunt, Celſus *(d)*, & Julianus *(e)*; quorum ille, cum rem negare non poſſet, falſam rei cauſam commentus eſt, incantamenta ſcilicet & præſtigias; hic rem non negat, ſed verbis elevare ſtudet. Profligatam a Jeſu, & coercitam vim Dæmonum queritur Porphyrius; ubi non mirum eſſe ait peſte urbes vaſtari, unde Æſculapius, aliique Dii exceſſerint; quippe poſt admiſſum Jeſu cultum nihil Deos hominibus vulgo prodeſſe.

VII. Mortem vero Chriſti quod attinet, tot eam monumentis, tam claris & inſignibus conſignatam reperies; nihil ut certius & manifeſtius memoria vetus tradiderit. Commemorabilis in eam rem Taciti teſtificatio, qua cum a Nerone Chriſtianos exquiſitos affectos ſuppliciis dixiſſet, hæc addit: *Auctor nominis ejus Chriſtus, qui Tiberio imperitante per Procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat (f)*. Hinc Chriſtus *ἀνασκολοπισμένος palo affixus*, a Græcis appellatur: a Judæis vero uſitato nomine, *talui, Suſpenſus*; & Chriſtiani, *bobede talui, Cultores Suſpenſi.* Et in Thalmudico libro Sanhedrin legitur *Peſach talù liſù bebereb, in veſpera Paſchatis ſuſpenderunt Jeſum.* Chriſtum quoque Judæi appellare ſolent *bebereb charub ſceti, Laceratum in ſtamine & ſubtemine*; hoc eſt, in cruce; quod ut ſubtemen in ſtamen, ſic palus tranſverſarius in arrectarium imponitur.

VIII. Mirabilis illa Solis defectio, & ingens terræ motus, quæ moriente Chriſto contigerunt, itidem narrantur a Phlegonte illo ſupra laudato, libro Olympicorum Chronicorum decimotertio: *τῷ δ' ἔτει τῆς σβ' ὀλυμπιάδος ἐγένετο ἔκλειψις ἡλίου, μεγίστη τῶν ἐγνωρισμένων πρότερον, καὶ νὺξ ὥρᾳ ϛ' τῆς ἡμέρας ἐγένετο, ὥστε καὶ ἀστέρας ἐν οὐρανῷ φανῆναι· σεισμός τε μέγας κατὰ Βιθυνίαν γενόμενος τὰ πολλὰ Νικαίας κατεστρέψατο.* Quæ ſic vertit Hieronymus: *Quarto autem anno CCII Olympiadis* (is eſt ſcilicet Tiberii decimus octavus, qui annus Chriſto mortalis fuit) *magna & excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio Solis facta. Dies hora ſexta ita in tenebroſam noctem verſus, ut ſtellæ in cœlo viſæ ſint, terræque motus in Bithynia Nicæa urbis multas ædes ſubverterit.* Atque hæc ipſa in aliis Ethnicorum commentariis reperiri teſtatur in Chronicis Euſebius; reſtantur & alii. Quos inter præcipua eſt Thalli auctoritas, quem libro Hiſtoriarum ſuarum tertio eamdem Eclipſin memo-

(a) Dem. Lib. VII. cap. 2. V. De nova ſtella Magis viſa, & de infantibus ab Herode occiſis. (b) Lib. II. cap. 4. VI. De virtutibus Jeſu. (c) Thalm. Part. IV. Lib. VI. Abod. Elilim cap. 1. (d) Apud Origen. contr. Celſ. Lib. II. (e) Apud Cyrill. Lib. VI. contr. Julian. VII. Ejuſque morte. (f) Ann. Lib. XV. VIII. De Solis defectione, & terræ motu, quæ moriente Jeſu contigerunt.

Digitized by Google

moraſse prodidit inſignis temporum metator Africanus. Eamdem autem notari & in Evangeliſtis, & in Phlegonte hiſtoriam; tria oſtendunt potiſſimum; quod in eundem annum utramque incidat, annum nempe Tiberii decimum octavum; quod eadem diei hora contigerit utraque, ſexta nimirum; & quod ingens terræ motus utriuſque admirabilitatem vehementer auxerit. Merito itaque Chriſtianorum cauſam apud Ethnicos agens in Apologetico Tertullianus (a), miraculi hujus teſtes citat tabularia ipſorum & publica inſtrumenta; ſive quæ a Rectoribus Provinciarum, ſive quæ ex inſtituto Cæſaris Romæ conficiebantur, in quæ diurna referebantur Acta Populi, & Senatus. *Eodem momento*, inquit, *dies medium orbem ſignante Sole ſubducta eſt; deliquium putaverunt qui id quoque ſuper Chriſto prædicatum non ſcierunt, & tamen eum mundi caſum relatum in Archivis veſtris habetis*. Archiva eadem Nicomediæ coram Præſide citavit quoque Lucianus Antiochenus martyr, cum diceret: *Conſulite annales veſtros, invenietis Pilati temporibus, dum pateretur Chriſtus, media die fugatum Solem, & interruptum diem*. Accuratiſſima vero & attentiſſima obſervatione dignum eſt, quod habet nupera Sinenſis Hiſtoria Hadriani Greſſonii, adnotaſſe Sinas in rerum ſuarum monumentis, ad id tempus, in quod annum ætatis Chriſti triceſimum ſecundum nos Chriſtiani conferimus, circa menſem Aprilem, ſolare deliquium præter ordinem naturæ, & leges curriculis Aſtrorum præfixas contigiſſe: qua rei novitate Quamvutium Imperatorem vehementer fuiſse commotum.

IX. Factum itaque eſt imprudenter a Keplero (b), viro alioqui candido, & Aſtronomicæ artis peritiſſimo, & contra ac Chriſtianum hominem decuit, cum memoratam illam a Phlegonte Solis Eclipſin in annum ſecundum rejecit Olympiadis CCII, diem vero Novembris menſis viceſimum quartum. Nihilo magis ferri poteſt Gerardi Voſſii (c), optimi itidem viri & eruditiſſimi ratio, cum aliam a Phlegonte notari vult Eclipſin, quam quæ in Evangeliis deſcripta eſt. Cujus opinionis has cauſas affert. Phlegon, inquit, hanc Eclipſin pro naturali habuit. Unde id collegerit, non addit. At deceptum eum, perinde ut alios eximiæ eruditionis viros, veriſimile eſt vocabulo Eclipſis, quo naturalem duntaxat ſideris defectum ſignificare rati ſunt. Id quantum a vera ratione repulſum ſit, mox oſtendero. Scripſit quidem Origenes (d) non adnotaſse Phlegontem plenilunio caſum contigiſſe. At neque interlunio factum id adnotavit. Quare rem in medio reliquit. At longe aliter verba Phlegontis interpretatus eſt Africanus; φλέγων, inquit, ἱςορεῖ ἐπὶ τιβερίου καίσαρος ἐν πανσελήνῳ ἔκλειψιν ἡλίου γεγονέναι; *Narrat Phlegon imperante Tiberio Cæſare Solis Eclipſin plenilunio contigiſse*. Hæc extant in Chronographia Georgii Syncelli. Philoponus quoque, libro ſecundo De mundi creatione, Phlegontis teſtimonium longe aliis conceptum verbis repræſentat ac Euſebius: τούτου τοῦ σκότους, inquit, μᾶλλον δὲ τῆς νυκτὸς ταύτης καὶ φλέγων ἐν ταῖς ὀλυμπιάσιν ἐμνήσθη· λέγει ὅτι γὰρ δευτέρῳ (lege τετάρτῳ, ut legit ipſe Philoponus pagina ſequente) ἔτει τῆς διακοσιοςῆς δευτέρας ὀλυμπιάδος, ἐγένετο ἡλίου ἔκλειψις ἐκ ἐγνωσμένων πρότερον. *Harum tenebrarum, vel hujus potius noctis meminit & Phlegon in Olympiadibus. Ait enim anno quarto ducenteſimæ ſecundæ Olympiadis, contigiſſe Eclipſin Solis, cujuſmodi nulla ante cognita eſt*. Quæ ne quis apud ipſum Philoponum mendoſa putet, ſubjicit: ὅτι δὲ τῆς ἐν τῷ ςαυρῷ τοῦ δεσπότου χριςοῦ γενομένης τοῦ ἡλίου ἐκλείψεως, καὶ οὐχ ἑτέρας, ἐμνήσθη καὶ φλέγων, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ λέγειν μὴ ἐγνῶσθαι τὴν τοιαύτην ἔκλειψιν τοῖς πρότερον χρόνοις, ἐςὶ δῆλον. *Meminiſſe autem Phlegontem ejus Eclipſeos, quæ contigit cum Chriſtus Dominus de cruce penderet, & non alterius, liquet primum ex eo quod ait ſuperioribus cognitam non eſſe Eclipſin hujuſmodi*. Quæ ſi germana Phlegontis lectio eſt, Eclipſin quidem vocaverit Solis defectum hunc, ſed cui Eclipſis nunquam ſimilis contigerit. Recte ſane; nam quocunque modo Sol deficiat, ἐκλείπειν dici poteſt, & omnis defectus, ſive ordinarius, ſive extraordinarius, eſt ἔκλειψις. Teſtem damus Herodotum (e), qui Solem ait ἐκλελοιπέναι, cum Xerxes trajecit in Græciam: ὁρμημένῳ δὲ ὁ ἥλιος ἐκλιπὼν τὴν τοῦ οὐρανοῦ ἕδρην ἀφανὴς ἦν, ἐπὶ νέφεων ἐόντων, αἰθρίης τε τὰ μάλιςα, ἀντὶ ἡμέρης τε νὺξ ἐγένετο. *Eo vero movente, Sol ſuam in cœlo ſtationem deſerens apparere deſiit, cum nullæ tum nubes eſſent, verum aëre valde ſudo & pro die nox facta*

(a) Cap. 21. (b) In Eclog. (c) Harmon. Evang. Lib. II. c. 10. (d) In Matth. (e) Lib. VII.

IX. Refelluntur nonnulli, qui hanc Eclypſin, & hunc terræ motum eſſe negant ea, quæ a Phlegonte notata ſunt.

facta eſt. Atqui ordinaria Eclipſis hæc non fuit, ſed prodigialis & portentoſa, ut demonſtravit Petavius (*a*). Portentoſa fuit & illa Solis, quæ contigit in exceſſu Auguſti: & tamen dixit Dio: ὁ ἥλιος πᾶς ἐξέλιπε. Et Pſeudo-Dionyſius Areopagita (*b*): τί λέγεις περὶ τῆς ἐν σωτηρίῳ σταυρῷ γεγονυίας ἐκλείψεως; *Quid ais de Eclipſi, quæ in ſalutari cruce contigit?* De Carneade ſic diſſerit Heſychius illuſtris: Καρνεάδου Λίβυος φιλοσόφου τελευτήσαντος, ἡ σελήνη ἐξέλιπε, καὶ ὁ ἥλιος ἀμυδρὸς ἐγένετο. *Carneade Lybiæ Philoſopho mortuo, defecit Luna, & Sol obſcurus factus eſt*. Quæ verba Suidas deſcripſit. Vides Solem & Lunam ſimul defeciſſe; quo caſu, incertum eſt: non uſitati haud dubie fuerunt hi defectus: & tamen Luna dicitur ἐκλελοιπέναι. Quare valde falluntur Scaliger (*c*), & Voſſius, qui Phlegontem ſignificaſſe naturalem Eclipſin ex eo colligunt, quod Eclipſeos vocabulo uſus ſit. Fallitur etiam Origenes (*d*), qui quod apud Lucam (*e*), pro eo quod vulgo legitur, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ἐννάτης, καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος. *Et tenebræ factæ ſunt in univerſam terram, uſque in horam nonam, & obſcuratus eſt Sol*; exemplaria nonnulla habuerint, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐννάτης, ἐκλείποντος ἡλίου. *Et tenebræ factæ ſunt in univerſam terram, uſque in horam nonam, deficiente Sole*; ſuppoſita hæc opinatur ab hæreticis, ad depravationem ſententiæ, ut reprehenſionibus obnoxia eſsent Evangelia. Utcunque enim ſcripſerit Lucas, eadem exurget ſententia, ab omni reprehenſione tuta. Fallitur & ipſe Africanus, qui Thallum reprehendit, quod hunc defectum Eclipſin appellaverit. Nec audiendus Chryſoſtomus, qui negat patiente Chriſto Solarem Eclipſin contigiſſe. Mala autem fide Phlegontem citat Bodinus in peſtilenti Dialogo, cui titulum fecit, De abditis rerum ſublimium arcanis, in quo Judaicum omne ſuum virus evomuit. Fingit enim Phlegontem Eclipſin hanc in annum quartum Olympiadis CCX. contuliſse, verſante Sole in Piſcibus; cum anno quarto Olympiadis CCII. adſcripſerit Phlegon, de loco Solis ſiluerit. Falli denique videtur Tertullianus, cum ait loco proxime indicato; *Deliquium putaverunt, qui id quoque ſuper Chriſto prædicatum non ſcierunt*: deliquium enim vere fuit; at inſolitum, & præter naturam. Sed redeamus ad Voſſium. Terræ motum, inquit, in Bithynia fuiſſe narrat Phlegon, at ſilet de terræ motu in Palæſtina: nempe ſingulas regiones motu hoc concuſſas percenſere non inſtituerat; ſed eam notare ſatis habuit, quam vehementer afflictam, ac præ multis perculſam eſſe ſciverat. Si tam miraculoſa, inquit, Eclipſis variis terris fuiſset conſpecta, non ſolus Phlegon ejus meminiſſet. Vero & meminit quidem Tallus; meminerunt & Sinenſes: & ut meminiſset præter Phlegontē nemo, parum infitiali argumento tribuimus. Eadem quoque ratione uſus jam ante fuerat Origenes, cum probare vellet Judæam ſolam has tenebras ſenſiſse; cujus rationis infirmitas convicta eſt. Poteramus & Dionyſii Areopagitæ teſtimonio pugnare, qui in Epiſtola ad Polycarpum, rem a ſe, & ab Apollophane Sophiſta Heliopoli Ægypti obſervatam narrat: verum quoniam has Dionyſii Epiſtolas, aliaſque ejuſdem ſcriptiones in controverſiam vocari video, neque ſane immerito, ſi quid judicio valeo, hæc prætermittimus.

X. Jacobi interitum, ejus qui fuit frater Chriſti, (ἀδελφόθεον Greci appellant) quemque ſibi viſum fuiſſe tradidit Paulus (*f*), in literas retulit Hegeſippus, ſcriptor Apoſtolorum temporibus proximus, in quinto libro Commentariorum, cujus narrationem Hiſtoriæ ſuæ Euſebius intexuit (*g*). Caſum eumdem Jacobi, paulo quidem aliter ac Hegeſippus, & Anani Pontificis, a quo letho datus eſt, crudelitatem diſertis & inſignibus verbis commemorat Joſephus, atque id factum bonos omnes deteſtatos eſse ait, hancq; potiſſimum fuiſſe cauſam, cur Deus ejuſmodi impietatem ulciſcens teterrima ſtrage Hieroſolymam exſcinderet. Teſtimoniorum Joſephi alterum recitat Origenes in libris contra Celſum (*h*): utrumque Euſebius (*i*); quorum nunc unum duntaxat apud Joſephum (*k*) reperire licet. Nos utrumque, quoniam ad rei memoriam illuſtria ſunt, & expreſſam Jeſu Chriſti mentionem continent, hic recitabimus: ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ, τοῦ λεγομένου χριστοῦ. ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν. *Hæc autem contigerunt Judeis, in*

ultio

(*a*) De doctr. temp. Lib. X. cap. 24. (*b*) Lib. LVI. (*c*) In Euſeb. Chron. (*d*) In Matth. (*e*) XXIII. 44. 45. X. De morte Jacobi fratris Domini. (*f*) Gal. I. 19. (*g*) Hiſt. Lib. II. c. 23. (*h*) Lib. I. & II. & In Matth. XIII. (*i*) Hiſtor. Lib. II. cap. 23. (*k*) Antiq. Lib. XX. cap. 8.

ultionem Jacobi juſti, fratris Jeſu, qui dicitur Chriſtus : quoniam eum, cum juſtiſſimus eſſet, Judæi interfecerunt. Tum alibi: ὁ δὲ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην εἴπομεν παρειληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον, καὶ τολμητὴς διαφερόντως. ἅτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος καθίζει συνέδριον κριτῶν. καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ, τοῦ Χριστοῦ λεγομένου (Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ) καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λιθασθησομένους· ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ τὰ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ. *Junior autem Ananus, quem ſummum ſacerdotium aſſumſiſſe diximus, confidens erat animo, & ſummopere audax. Talis ergo cum eſſet Ananus, judicum conſeſſum cogit, & coram eo ſiſtens fratrem Jeſu, qui dicitur Chriſtus, (Jacobo illi nomen erat) & alios quoſdam, impacta illis dica, tanquam violatarum legum, lapidibus necandos tradidit. Quicunque vero ex urbis incolis erant æquiores, & leges accurate ſervabant, ægre id tulerunt*. Prior locus è Joſephi libris eraſus eſt. Quem quoniam tam aperte & fidenter uſurpant Origenes, & Euſebius, cum ille diſputaret adverſus Ethnicos, uterque vero in media Judæorum colluvie ſcriberet, & eum præterea deſignat Hieronymus *(a)*, minime credi poteſt vel confictum ab iis fuiſſe, vel ab aliis, aut omnino ſuſpectum fuiſſe & dubium. Simile & illud eſt, quod Joſepho prædicat Hieronymus, & poſt Hieronymum Freculphus *(b)*, & Suidas *(c)*, manifeſtiſſime eum confiteri decimo octavo Antiquitatum libro, *Johannem Baptiſtam vere Prophetam fuiſſe*, quod tamen illic nuſquam occurrit. Ait alibi Suidas ſcripſiſſe Joſephum, ὅτι Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ μετὰ τῶν ἱερέων ἠγίαζε. *Jeſum in templo cum Sacerdotibus victimas adoleviſſe*: quæ in ipſius libris hodie non comparent. Quid ergo? falſarios dicemus Origenem, Euſebium, Hieronymum, & alios? minime vero. Longe credibilius eſt hæc è Joſephi libris expunxiſſe priſcos illos Judæos; qui cum adverſus patres ſuos tam memorabilem impietatis teſtificationem a gentili ſuo, clariſſimo Scriptore, litteris conſignatam pati non poſſent, hanc dolo malo abolere conati ſunt: atque ita majorum ſuorum cædes ac ſævitiam fraudibus ſuis & uefariis artibus cumularunt. Atque id quidem tanto probabilius eſt, quanto facilius eſt conſtat e ſcriptis detrahere quippiam, quam in ea infarcire. Similis fuit in re graviori Judæorum dolus, quos hiſtoriam Suſannæ ex Ebraicis Scripturæ ſacræ voluminibus detraxiſſe queritur Origenes in Epiſtola ad Africam: cum divinorum oraculorum codices ſacrilega manu violare maluerint, quam majorum ſuorum, virorum ſcilicet in hac gente ſpectabilium, impietatem & impudicitiam ingenue confiteri.

XI. Id ſi fit, veri quoque fuerit haud abſimile, pari vafritie inductum olim eſſe ab iis Joſephi locum alium *(d)*, doctorum contentionibus celebrem, in quo Chriſti Jeſu virtus, prodigia, interitus, reditus ad vitam, Prophetarum de eo vaticinia, & Chriſtianorum conſtans adverſus eum pietas, ac fides clariſſime prædicantur. Id non abs re fuerit huc referre emendatum ex codicibus Regiis: Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς, σοφὸς ἀνὴρ εἴ γε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή· ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής, διδάσκαλος ἀνθρώπων, τῶν οὐκ ἡδονῇ τ' ἀληθῆ δεχομένων· καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἐπηγάγετο· ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. καὶ αὐτὸν ἐν δείξει τῶν πρώτων παρ' ἡμῖν σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τὸ πρῶτον ἀγαπήσαντες. ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία θαυμάσια περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων· εἰς ἔτι τε νῦν χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὠνομασμένων οὐκ ἐπέλιπε τὸ φῦλον. *Fuit autem hoc tempore Jeſus, vir ſapiens: ſi tamen virum illum oportet dicere. Erat enim mirabilium operum effector, magiſter hominum qui vera libenter amplectuntur. Et plurimos quidem ex Judæis, plurimos etiam ex Gentibus ad ſe pertraxit. Hic erat Chriſtus: cumque eum a primoribus gentis ſuæ accuſatum Pilatus ad crucem damnaſſet, ab eo diligendo non abſtinuerunt, qui primum cœperant. Nam poſt tertium diem redivivus ipſis apparuit; cum divini vates hæc, aliaque quamplurima admiranda de eo prædixiſſent. Neque ad hanc diem defecit denominatum ab eo Chriſtianorum genus*. Præclarum enim vero ad Chriſtiani dogmatis confirmationem teſtimonium, utpote ab homine Judæo, magnique nominis Auctore profectum, ſi non anxia hominum nimis curio-

(a) De Script. Eccleſ. in Joſepho, & in Jacobo. (b) Tom. II. Chron. Lib. II. cap. 5. (c) In Ἰώσηπος, & in Ἰησοῦς. XI. Expenditur memorabile Joſephi teſtimonium de Chriſto Jeſu, & defenditur. (d) Antiq. Lib. XVIII. cap. 4.

noſorum & odioſa ſedulitas pene illud labefactaſſet. Collecta ſunt aliquot abhinc annis, & in unum libellum compacta, quæcunque ad loci hujus examen recentiores Scriptores diſputarunt; aliis adulterinum, & a priſcis Chriſtianis pio dolo Hiſtoriæ Joſephi aſſutum contendentibus; aliis contra germanum Joſephi fœtum eſſe defendentibus. Me vero quando inſtituti operis ratio non patitur quæſtionem inexploratam prætermittere, meamque in re tot jam controverſiis agitata diſſimulare ſententiam, confidenter pronuntio me iis aſſentiri non poſſe, a quibus in dubium vocata eſt teſtimonii hujus ſinceritas. Cur ita ſentiam, facit conſtans & perpetuus codicum omnium Joſephi, ſive exaratorum calamo, ſive typis impreſſorum, in eo retinendo conſenſus. Facit & Euſebii auctoritas, qui illud & in libris Demonſtrationis Evangelicæ (a), & in Eccleſiaſtica Hiſtoria (b), tanquam legitimum & geminum repræſentavit. Expreſſit id quoque Latine Hieronymus in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis in Joſepho. Retulit idipſum in Epiſtolas ſuas Iſidorus Peluſiota (c): in Hiſtoriis vero ſuis conſecrarunt Hermias Sozomenus (d), Georgius Cedrenus (e), & Nicephorus Calliſti (f), & in Lexico ſuo Suidas (g), & in Hiſtoria ſua Theodorus Metochita, & in Excidio urbis Hieroſolymitanæ Hegeſippus; atque hinc porro continua ſerie ad nos uſque propagatum eſt: quod ad probandam ſcriptionis γνησιότητα ſatis eſſe docuimus. Suadet idem præterea & ratio: nec enim probabile eſt Joſephum, ſcriptorem non indiligentem, cum res Judæorum perſequeretur, de eo viro tacuiſſe, qui maximos in ea gente, ac per univerſum fere orbem excitavit motus, ſectam de nomine ſuo condidit, complures habuit diſcipulos, & Chriſti ſibi nomen aſſumſit; quo ſolo celebrari potuit inter Judæos, apud quos magna erat Chriſti expectatio, quippe eorum nomina haud quaquam ſilentio prætermiſerunt in ſuis Hiſtoriis, qui titulum hunc ſibi arrogarunt. Quis eum putet elogio dignos cenſuiſſe Johannem Baptiſtam, & Jacobum ἀδελφόθεον, indignum vero mentione Chriſtum Jeſum exiſtimaſſe, cujus longe clarius nomen fuit? cum præſertim Jacobum laudans, ut notum hunc faceret, fratrem eſſe ſcripſerit Jeſu, qui Meſſias dictus eſt; quem videlicet longe notiorem eſſe ſciebat. Tantum certe abeſt, ut locum hunc a Joſepho profectum mirer, ut potius mirabile mihi videatur, arbitrari potuiſſe quemquam de Jeſu Joſephum ſiluiſſe; neque quiſquam eſt in Joſepho non omnino peregrinus, qui non ſolitam ejus requireret diligentiam, ſi teſtificationem ſuam tantæ Jeſu claritati non commodaſſet. Conſentit ad hæc orationis filum, & dictionis color; talis nimirum, qualis Helleniſtarum eſſe ſolet. Locutiones etiam quaſdam obſervare licet Joſepho familiares. Has igitur habeo cauſas, cur germanum eſſe cenſeam hunc locum, quæ ſunt hujuſmodi, ut non certioribus vel certiſſimum ſcriptoris cujuſcunque teſtimonium defendi poſſe putem.

XII. Nunc quid opponant Adverſarii videamus. Origenem non uno loco aperte ſcripſiſſe ajunt, Jeſum a Joſepho non fuiſſe pro Chriſto agnitum: idem quoque Theodoretum aſſeveraſſe: imo vero, vaticinia Prophetarum Meſſiæ prænuntia Joſephum, ſive aſſentatorie, ſive ex animi ſententia, Veſpaſiano accommodaſſe; cum in hoc tamen loco Jeſus clariſſimis verbis Meſſias fuiſſe dicatur: ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, *Hic erat Chriſtus*. Unde efficitur, vel hæc in Joſephi exemplaribus, quibus uſi ſunt, non extitiſſe, vel falſis & ſuppoſititiis habuiſſe. Ego vero reſpondeo in mutilos & Judæorum manus expertos codices incidere potuiſſe Originem, & Theodoretum, ut oſtendam paulo poſt; ac proinde inſigne hoc Joſephi teſtimonium nuaquam vidiſſe. Fac tamen vidiſſe; aliter ſumere potuerunt & debuerunt verba hæc: ὁ χριστὸς οὗτος ἦν; ac prima fronte videntur eſſe ſumenda: non enim id ſignificatum voluit Joſephus, Jeſum eſſe revera Chriſtum hunc, qui ab Iſraelitis expectabatur, ſed vulgata appellatione Chriſtum nominari fuiſſe ſolitum; quod alibi conceptis verbis expreſſerat; Ἰησοῦ τοῦ χριστοῦ λεγομένου, *Jeſu, qui Chriſtus dicitur*. Nam ita nuncupandi Jeſu mos invaluerat. Sic Matthæus (h): ἐξ ἧς ἐγεννήθη Ἰησοῦς, ὁ λεγόμενος χριστός. *De qua natus eſt Jeſus, qui vocatur Chriſtus*. Sic & hi etiam qui ab illo averſi erant: velut Pilatus cum diceret: *Quem vultis dimittam vobis, Barabbam,*

(a) Lib. IV. (b) Lib. I. cap. 11. (c) Lib. IV. Epiſt. 125. (d) Lib. I. cap. 1. (e) Hiſtor. Comp. p. 169. (f) Hiſt. Lib. I. cap. 39. (g) In Ἰώσηπος. XII. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. (h) I. 16.

an Jeſum, qui dicitur Chriſtus? Et paulo poſt: *Quid igitur faciam de Jeſu, qui dicitur Chriſtus* (a)? Impii quoque Satellites: *Prophetiza nobis, Chriſte, quis eſt, qui te percuſſit* (b): Et ſummi Sacerdotes cum Scribis: *Chriſtus Rex Iſraël, deſcendat nunc de Cruce* (c). Ethnicis etiam non alio nomine innotuerat, quam Chriſti. Unde Suetonius in Claudio (d): *Judæos impulſore Chriſto aſſidue tumultuantes Romæ expulit*. Et Tacitus (e): *Auctor nominis ejus Chriſtus, qui Tiberio imperitante per Procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat*. Nec aliter Plinius in Epiſtola ad Trajanum, & Lampridius in Alexandri Severi vita (f). Atque inde demum conflata Chriſtianorum appellatio. Audiendus Euſebius, qui in Evangelica Demonſtratione (g) ſic diſſerit: ὅθεν καὶ μᾶλλον ἁπάντων τῶν πώποτε παρ᾽ ἑβραίοις σωματικώτερον χρισθέντων, μόνος ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Χριστὸς παρὰ τοῖς πᾶσι βεβόηται, καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ χριστιανῶν προσηγορίας τὴν σύμπασαν ἔπλησεν οἰκουμένην. *Unde & præ cæteris omnibus, qui unquam apud Hebræos corporali unctione ſunt delibuti, ſolus per omnem terram Chriſtus ab omnibus appellatus eſt, & nomine Chriſtianorum ex ipſo ducto univerſum orbem complevit*. Et in primo Hiſtoriæ (h): τῆς δ᾽ εἰς αὐτὸν γενομένης ἀσωμάτου καὶ ἐνθέου δυνάμεως μέγα καὶ ἐναργὲς τεκμήριον τὸ μόνον αὐτὸν ἐξ ἁπάντων τῶν πώποτε εἰσέτι καὶ νῦν πᾶσιν ἀνθρώποις καθ᾽ ὅλου τοῦ κόσμου χριστὸν ἐπιφημίζεσθαι, ὁμολογεῖσθαί τε καὶ μαρτυρεῖσθαι πρὸς ἁπάντων ἐπὶ τῇ προσηγορίᾳ, παρά τε ἕλλησι καὶ βαρβάροις μνημονεύεσθαι. *Incorporeæ autem & divinæ virtutis, quæ in ipſo fuit, magnum & luculentum indicium eſt, quod ſolus ipſe ex omnibus, qui unquam extiterunt ad hanc diem, nunc quoque ab omnibus hominibus per univerſum orbem Chriſtus vulgo appellatur, & ab omnibus communi conſenſu & teſtificatione hoc celebratur cognomine, & a Græcis ac Barbaris prædicatur*. Itaque cum dixit Joſephus, ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, ſuppleri voluit, ὁ λεγόμενος. Similis ἐλλείψεως opportunum nobis exemplum ſuppeditat λεύκωμα, hoc eſt, tabella inſcripta αἰτίᾳ, ſeu titulo crucis Chriſti: nam cum ſcripſit Pilatus: *Jeſus Nazarenus Rex Judæorum* (i), ſubaudiri voluit, *a ſeipſo dictus*: quod & adſcribi poſtulabant Judæorum Pontifices. Jeſum ergo Joſephus perinde Chriſtum eſſe voluit, ut Pilatus Regem Judæorum. Sic intellexit Hieronymus: nam verba hæc; ὁ χριστὸς οὗτ-ος ἦν, ita reddidit: *Et credebatur eſſe Chriſtus*. Attendit ad ſenſum Auctoris, verba inſuper habuit. Quæ cum ita ſint, minime mirum eſt dixiſſe Origenem, & Theodoretum, non eam fuiſſe probatam a Joſepho ſententiam, quæ Jeſum eſſe Chriſtum ſtatuit; & Joſephum ipſum Prophetarum de venturo Chriſto prædicta alteri aptaſſe. Urgebunt adverſarii: Si Joſepho perſuaſum non fuit Jeſum eſſe Meſſiam, planum eum ac deceptorem utique exiſtimare debuit, quippe qui Meſſiam ſe eſſe falſo jactarit; nedum eum celebrare laudibus, & Deo proximum facere. Ego vero Joſephum periti Hiſtorici munere egregie functum eſſe dico; cujus officium eſt, res uti geſtæ ſunt, ſuis licet partibus adverſas, candide referre, uni veritatis ſtudere, ſuum vero ipſius judicium neutiquam interponere. Id præclare a Joſepho præſtitum eſt. Jeſum mirabilia opera patraſſe dixit, hominibus præcepta dediſſe, plurimos ſectatores habuiſſe, dictum & habitum eſſe Chriſtum, a primariis viris accuſatum, a Pilato in crucem actum, Diſcipulis poſt mortem redivivum apparuiſſe, in hunc vaticinia Prophetarum convenire, ab eoque Chriſtianorum ſectam originem nomenque duxiſſe. Horum omnium adeo perſpecta fuit & conteſtata veritas, ut ſine livoris ſuſpicione a Joſepho prætermitti non potuerint. Quid vero ſentiret ipſe, quid Chriſtiani, quid Judæi, non appoſuit. Nam quod ait doctrinam Jeſu ſuſceptam eſſe ab iis qui veritatem amant, non ita intellige, quaſi pro veris ipſe ſe habere ſignificet, quæcunque Jeſus effatus eſt. Id vero ſibi vult, Diſcipulos Jeſu veritatis ſtudium præ ſe ferre, atque hanc præ cæteris laudem affectare. Cæterum ſi quis pertendat in Chriſtianorum partes videri ſaltem inclinaſſe Joſephum, per me id credere liceat, dummodo certum ſit hunc iis verbis ſententiam ſuam conſignaſſe, quibus nullam criminandi ſui anſam præbuerit. Quo artificii genere alias callide utendum eum deprehendemus.

XIII. Objiciunt præterea plurimos e priſcis Chriſtianæ ſectæ propugnatoribus tam valido teſtimonio cauſam ſuam nunquam eſſe tutatos; non Juſtinum, non Tertullianum,

(a) Idem XXVII. 17. 22. (b) Idem XXVI. 68. (c) Marc. XV. 32. (d) Cap. 25. (e) Annal. Lib. XV. cap. 44. (f) Cap. 29. & 43. (g) Lib. V. (h) Cap. 3. (i) Joh. XIX. 19. 21. XIII. Secundum Argumentum.

num, non alios pleroſque; non Photium præcipue, qui Joſephi ſummarium & cenſuram dedit; non Joſephum ben Gorion, qui Hiſtorias ſuas Judaicas ad Joſephi Matthiæ filii exemplar expreſſit: quod feciſſent utique, ſi vel cognitus ipſis fuiſset iſte locus, vel pro legitimo eum habuiſſent. Nempe cauſæ fuerunt doli Judæorum, qui ex pluribus eum libris extriverant jam inde a primis poſt Joſephum temporibus; cum alia de Jacobi nece, de Johanne Baptiſta, de Jeſu ipſo ſupra memorata teſtimonia ab iiſdem eraſa eſse vehemens, ut dixi, ſuſpicio ſit. Firmat conjecturam noſtram Baronii adverſus Judæos expoſtulatio (*a*), a quibus abraſum fuiſse ſcribit hoc Joſephi de Chriſto Jeſu teſtimonium, in veteri quadam ipſorum membrana, qua Joſephi Hiſtoria de Græco in Ebraicam linguam converſa continetur. Hanc Baronii criminationem adverſus Judæos cum falſitaris ſuſpectam conjecturis ſuis facere voluit Caſaubonus (*b*), parum certe æquum Baronio, ſpectatæ integritatis & diligentiæ viro, ſe præbuit: facti enim erat, non juris controverſia; in qua fidem probo viro derogare, vel tarditatem ſolerti objicere, qualem fuiſse Baronium conſtat, hominis fuit nimio partium ſtudio abrepti. Atqui ſi recentiori candidi cujuſdam & literati viri (*c*) ſtamus teſtimonio, viſitur hodieque codex ille in Vaticana Bibliotheca, & Baronium abſolvit. Firmat quoque noſtram conjecturam, cum aliorum, tum præcipue Juſtini conſimilis adverſus Judæos querela (*d*), dum procaces & adulteras manus ſacris ipſos Voluminibus intuliſse ait, ſi quando perfidiæ ipſorum contrarium aliquid occurreret. Adulteratis ergo, & nobili hoc teſtimonio mulctatis pleriſque Joſephi exemplaribus, fieri aliter non potuit, quam ut quicunque iis uterentur Chriſtiani ſcriptores, patrocinium cauſæ ſuæ haudquaquam ex eo poſsent aſciſcere. In ejuſmodi fortaſse codicem incidit Photius. Quanquam, quod ad ipſum attinet, aliter factum puto: nec enim credibile eſt ignoraſse virum ſummæ diligentiæ & doctrinæ, hunc locum in aliis Joſephi codicibus bene multis reperiri. Diſcere ſaltem id potuerat ex Euſebio (*e*), aliiſque rei hujus teſtibus. Verum in excerptis ſuis nullam tam clari teſtimonii injecit mentionem, quippe nec totius *ἀρχαιολογίας*, *narrationis antiquitatum*, Joſephi *χρηστομαθίαν*, *excerpta*, aut epitomen dare inſtituerat. Legatur Tmema ipſius CCXXXVIII. paucula tantum ibi de Herode ſelecta deprehendentur. Si Joſephi teſtimonium de Chriſto Jeſu, idcirco adulterinum eſse creditur, quod a Photio prætermiſſum ſit, adulterini quoque habeantur quatuordecim priores libri Antiquitatum, a Photio itidem illic prætermiſſi. Verum particulam tantum libri hujus delibavit. Itaque non *ἐκλογάς*, *Selecta*, inſcripſit; quæ illuc attulit ex Joſepho, ſed *ἐκλογήν*, *Selectum*: Atque hanc ipſam ἐκλογὴν non ea fide deſcripſit, ut detrahere quicquam, vel adjicere religio ipſi fuerit. Quædam in ea habentur, quæ non extant in Joſepho: cujuſmodi hoc eſt: *οὗτος Ἡρῴδης ἐστὶν, Ἀντιπάτρου τοῦ Ἰδουμαίου καὶ τῆς Ἀραβίσσης (Κύπρις δ' ὄνομα αὐτῇ) παῖς, ἐφ' οὗ καὶ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἡμετέρου γένους παρθενικῆς ἀποτίκτεται μήτρας· καθ' ὃ καὶ μανεὶς Ἡρῴδης, τοῦ μὲν ἀποτόχου διήμαρτε, φονεὺς δὲ πολλῶν νηπίων γίνεται.* *Hic eſt Herodes, Antipatri Idumæi & Arabiſſæ (Cypris autem nomen ipſi fuit) filius: ſub quo Chriſtus Deus noſter pro ſalute noſtri generis virgineo utero editur: adverſus quem furore actus Herodes, aberravit quidem a Domino, plurimorum autem infantium interfector fuit.* Si abjudicamus Joſepho, quæcunque non repræſentavit Photius; eidem æquum eſt adjudicare, quæ Photius exhibuit: ergo & Jeſum Deum eſſe, & Virgine natum, & humani generis Servatorem ſcripſit Joſephus, & *βρεφοκτονίας*, *cædis infantium*, Herodis meminit, utpote quæ iſtic a Photio commemorentur. Videant ergo Adverſarii utrum malint; vel prius hoc Joſephi de Jeſu teſtimonium, vel poſtremum hoc nobis concedere. De Joſephi Archæologia jam ante egerat Photius, Tmemate LXXVI. at ejus initium ac finem deſignaſſe contentus, in reliquis de Joſepho tantum ipſo diſſeruit: proptereane dicemus ſuppoſititiam eſſe omnem Archæologiam Joſephi, præter finem & initium? Huc adde jampridem doluiſſe viris eruditis, frivola quædam diligenter excerpſiſſe aliquando Photium ex futilibus Scriptoribus, cum optimos Auctores & perutiles ſatis leviter delibarit. Queritur in Epiſtolis Scaliger (*f*) neglexiſſe eum totos Diodori libros, quibus antiquitates Aſſyriorum,

(*a*) Ad Ann.Chr.XXXIV.cap.226. (*b*) Ann.Exerc.XVI.ad ann.XXXIV.cap.221. (*c*) Hackſpan. de uſu libr. Rabb. cap.2. (*d*) Dialog.cum Tryph. (*e*) Hiſt.Lib.IV. cap.18. (*f*) Ep.401. ad Rhodomann.

Chaldæorum, & Phænicium continebantur; cum Jamblici Babylonica accurate repræſentarit. Ex Gorionidæ vero ſilentio quid homo ſanus poſſit colligere, non intelligo: Nam Judæi alicujus ſatis recentis fœtum eſse abſurdam hanc hiſtoriam, acute probavit Scaliger adverſus Munſterum (*a*), eique viri deinceps eruditi complures aſsenſi ſunt. Atqui Joſephum Græcum, non accurate interpretari, ſed in pauciora contractum popularibus ſuis exhibere fraudis architecto propoſitum fuit. Quis autem miretur verpum illum, pro more recentium Judæorum vaſrum & verſipellem, tam illuſtrem locum gentiles ſuos celaſse, neque teſtificatione ſua confirmatum iviſse? Itaque exiſtimare poſsumus duas cauſas habuiſſe Gerioniden, quamobrem id teſtimonium in librum ſuum non retulit: ſtudium brevitatis, & partium ſuarum. Cæterum quam parum valeat inficiale argumentum commemorare nihil attinet.

XIV. Quod cum iis quæ præcedunt, & quæ ſequuntur, minus cohærere videatur ille locus, hinc aliam repudiandi illius rationem ducunt Adverſarii; atque eam quidem levem prorſus, ſi quid video, & infirmam. Familiare quippe eſt Hiſtoricis diſconvenientes & diverſas narrationes congerere, prout rerum poſtulat varietas, nulla argumentorum commiſſura. Ni faciant, magna quippe voluptate Lector, magnis hiſtoria fraudetur ornamentis, infinitis ſeſe Scriptor anguſtiis impediat, & in connectendis ſingulis & aptandis fruſtra deſudet; ac legem præterea pervertat Hiſtoriæ, quæ temporum ordinem, non rerum perſequi debet; uti præclare hic a Joſepho factum eſt. Nam quamvis ea, quæ proxime ſubeſt, Paulinæ, & Decii Mundi hiſtoria contigerit ante Chriſti mortem, quæ narratur in hoc Joſephi loco, non minus propterea ordo temporum ab eo ſervatus eſt: nec enim mortem tantum Chriſti, ſed vitam etiam, munus, ac res geſtas, velut in brevi tabella complexus eſt; quam in id tempus conjecit, quo vixiſſe eum conſtabat; non vero ſingula per annos digeſta explicare inſtituit. Quem morem nobiliſſimos Hiſtoricos ſervaſſe demonſtrat Caſaubonus (*b*).

XV. Ad hæc falſum eſſe ait Blondellus (*c*), quod illic legitur, πολλοὺς ἑλληνικοὺς ἐπηγάγετο, *Plurimos e gentibus ad ſe pertraxit*: cum ex Ethnicis unam tantum, alteramve mulierem ad ſuam ſectam Jeſus Chriſtus traduxerit. Verum id quidem; at totas ſubinde gentes per Apoſtolos ad ſe convertit. Ad ſuum ergo tempus reſpexit Joſephus, quo maximis jam incrementis Chriſtianum nomen florebat; & Chriſto jure tribuit, quod per Chriſtum, ac Chriſti virtutem facere ſe Apoſtoli prædicabant.

XVI. Addit deinde Chriſtianos, ex Gentibus & Judæis promiſcue collectos, φῦλον, *gentem*, dici non potuiſſe. De ſignificatione dictionis, φῦλον, diſputent Grammatici: ego quidem pro certo habeo, κατὰ σχῆμα, *per figuram*; ſectam Chriſtianorum, φῦλον, recte dici poſſe. Præterea quis ab Helleniſta Judæo accuratam Græcæ orationis munditiem expectet?

XVII. Abſurdum poſtremo eſſe ait, Joſephum, cujus in Ethnicorum vanitatem potius, quam in Apoſtolorum diſciplinam animus inclinabat, fatentem inducere, Prophetas prædixiſse caſus ac geſta Chriſti Jeſu, ac reditum præſertim ad vitam. Verum eodem ſenſu id dictum eſt, ac ſuperius illud: ὁ χριστὸς οὗτος ἦν. Quod perinde eſt, ut ſi dixiſset, cum credatur hic eſse Chriſtus, prædictiones Prophetarum, quæ genti noſtræ Meſſiam ſpoponderunt, in eo feruntur exitum habuiſse.

XVIII. Nunc adoriendus mihi eſt Tanaquillus Faber, municeps & popularis meus, vir ingenio florens, dum viveret, & liberalibus diſciplinis perpolitus; qui (nec id enim ſileri decet) cum ex ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ ſinu, in quo natus fuerat & inſtitutus, juvenili quadam levitate profugiſset; ætate maturior & conſilio in eum redire rurſum, & agnitum errorem ejurare geſtiebat; quemadmodum paucis ante obitum annis, pro candore ſuo, litteris ad me datis ſignificavit: verum nimis cunctantem inopina mors oppreſſit. Is teſtimonii hujus veritatem & γνησιότητα epiſtola bene longa oppugnavit, partim recuſis argumentis, quæ jam ab aliis fuerant intentata, & nos proxime retudimus;

(*a*) Elench. Trihær. 4. 5. XIV. Tertium argumentum. (*b*) Adv. Baron. Exerc. XI. ad Ann. XXI. cap. 11. XV. Quartum argumentum. (*c*) Ep. ad Arnold. XVI. Quintum argumentum. XVII. Sextum argumentum. XVIII. Seorſum refellitur Tanaquilli Fabri Diſſertatio ſuper hoc Joſephi teſtimonio de Chriſto Jeſu.

mus; partim novis excogitatis. Nos ſingula expendemus. Ac primum obſervat Sacerdotum genere prognatum fuiſse Joſephum, addictum ſectæ Phariſæorum, quos præ aliis Chriſtus Jeſus ſibi inceſsendos propoſuerat; proindeque veriſimile non eſse laudatum eum eſse a Joſepho, qui Joſephi gregales graviſſimis injuriis affecerat. At Phariſæus quoque fuit Paulus, & Chriſtianæ quidem legi infenſiſſimus, cui tamen demum paruit: Joſephus contra, generis ut voles *ἱερατικοῦ*, *ad Sacerdotes pertinentis*, & Phariſæorum ſodalis, Veſpaſianum tamen capitalem Judaicæ gentis hoſtem, aut Meſſiam eſse credidit, aut credere ſe finxit. Styli deinde diſcrepantiam vir eruditus obtendit: frigidum eſse ait, & laxum, hærere, ſudare, balbutire, qui hoc *ἔμβλημα* *hanc inſertam* operi accudit. Felicem Tanaquillum, cui tam emunctas nares largitus eſt Deus: nobis quidem tam acutis & ſolertibus eſſe non licet; nam nihil horum mihi ſubolere fateor, nec ovum mihi videtur ovo ſimilius, quam περιοχὴ hæc reliquarum Joſephi ſcriptionum ſimilis eſt. Tum hæc culpat verba: *Ἰησοῦς τις. Jeſus quidam:* quam poſtremam voculam notare ait vilem aliquem homuncionem, cum ſequentia maximis eum laudibus ornent. Euſebianæ quidem Hiſtoriæ codices dictionem, τις exhibent; ſecus vero libri Demonſtrationis Evangelicæ *(a)*; ſecus ipſa Joſephi exemplaria, quæ plurima conſului; ſecus Hieronymus, cujus hæc interpretatio eſt: *Eodem tempore fuit Jeſus, vir ſapiens;* ſecus Iſidorus Peluſiota, & Cedrenus & Suidas, & Nicephorus, & Metochita, & Hegeſippus. Quocirca expungendam eſſe voculam hanc ex Hiſtoria Euſebii manifeſtum eſt. Sed nec expungatur, genuinaque ſit, attamen negamus de ejus dignitate detrahi, cui tribuitur. An Zachariæ ignobilitatem & humilitatem notare volebat Lucas *(b)*, cum diceret: ἱερεύς τις ὀνόματι Ζαχαρίας. An Ananiæ Paulus, cum diceret: Ἀνανίας δέ τις *(c)*. An Tertulli oratoris Lucas, cum diceret: ῥήτορος Τερτύλλου τινός *(d)*. An Johannis Apoſtoli Juſtinus martyr *(e)*, cum diceret: ἐπειδὴ καὶ παρ' ἡμῖν ἀνήρ τις, ᾧ ὄνομα Ἰωάννης. *Quandoquidem & apud nos vir quidam, cui nomen Johannes?*

An Ciceronis Auguſtinus *(f)*, cum diceret: *Perveneram in librum cujuſdam Ciceronis?* An ſuam Hippolytus, cum de ſe diceret apud Ovidium:

Fando aliquem Hippolytum, veſtras ſi contigit aures,
Occubuiſſe neci (g).

Subeſt poſtea apud Joſephum: εἴγε αὐτὸν ἄνδρα λέγειν χρή· ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής. *Si modo eum oportet virum dicere: erat enim mirabilium effector operum.* Ad ea ſic ratiocinatur Faber: Joſephus hominem dici non vult Jeſum; Deum igitur eſſe vult; quod de Meſſia ſuo nunquam Judæi arbitrati ſunt: ac Deos itidem habere debuit Moſem, Eliam, Eliſæum, alioſque mirabilium quoque operum perfectores. Nego enimvero Judæos Meſſiæ ſuo θεότητα, *Deitatem* nunquam adſcripſiſſe, quod contra factum infra in Propoſitione nona a me demonſtrabitur. Præterea dictum hoc eſſe apparet κατὰ σχῆμα, *per figuram*, & oratorio more, ut prodigiorum a Jeſu patratorum admirabilitatem, & beneficiorum in homines collatorum magnitudinem extolleret: ac ſi dixiſſet: Tanta geſſit Chriſtus Jeſus, ut Deo quam hominibus propior videatur. Vere Arnobius: *Etiamſi eſſet id verum*, Chriſtum natum eſſe hominem, *tamen pro multis & tam liberalibus donis, quæ ab eo profecta in nobis ſunt, Deus dici appellarique deberet.* Apollonium Tyaneum, ob præſtigias quaſdam, quibus fucum ſtolidis faciebat, naturæ alicujus humanum modũ ſupergreſſæ, & Diis proximæ dixerunt eſſe Tigellinus *(h)*, Hierocles *(i)*, quidam etiam Deum. Priſci Heroes propter res præclare geſtas & beneficentiam, Dii ab hominibus habiti ſunt. Hinc natum proverbium, Homo homini Deus. Unde Plinius: *Deus eſt mortali juvare mortalem (k)*. Hinc orti omnes Ethnicorum Dei. Hinc & Reges plerique & duces divinos honores conſecuti ſunt. Danaus, apud Æſchylum *(l)*, jubet filias ſacrificiis & libaminibus proſequi Argivos, haud ſecus quam Deos, quod ab iis benigne exceptæ ſint. Lycurgo Spartani Templum condiderunt tanquam Deo. Ageſilaum Thaſii propter collata ab eo in ſe beneficia, retulerunt in numerum Deorum. Antigonum, & De-

(a) Lib. III. cap. 5. (b) V. 5. (c) Act. XXII. 12. (d) Act. XXIV. 1. (e) Dial. cum Tryph. (f) Confeſſ. Lib. III. cap. 4. (g) Meth. Lib. XV. (h) Ap. Philoſtr. Vit. Apoll. Lib. IV. cap. 15. (i) Apud Euſ. in Hier. (k) Lib. II. cap 7. (l) Supplic. V. 9. 87. & ſeq.

& Demetrium Athenienſes, & ante eos Alexandrum; quem & Apelles fulmine armatum pinxit. Ex conſilio Hammonis Ptolemæum Rhodii Deum renuntiant, eique lucum conſecrant, propter ſuppetias ſibi adverſus Demetrium latas. Antiochus Dei cognomen meruit, propter liberatos Timarchi tyrannide Mileſios. Dionem Syracuſani, ob reſtitutam ſibi non ſemel libertatem, Servatoris & Dei titulis decorarunt. Deus dictus eſt Theodorus Philoſophus, Jupiter Menecrates medicus. Deum fecit Pythagoram ſua ſchola: & Pythagoræ diſcipuli Charondas, Zaleucus, Timaratus, Theætetus, Helicaon, Ariſtocrates, & Phytius, a civitatibus ſuis, quas legibus inſtruxerant, Diis pares honores tulerunt. Magi Platnni defuncto victimas immolaverunt, amplioris ſortis eſſe quam humanæ rati. Apud Romanos Siccius Dentatus, propter navatam fortiter & feliciter ipſius ductu operam, Pater, Servator, & Deus appellatus eſt. Faliſcorum liberi Camillo, qui eos ſibi a Præceptore proditos liberaliter dimiſerat, eadem nomina tribuunt. Divinis honoribus, & titulis, dum etiamnum in vivis eſſent, affecti ſunt, Auguſtus, Tiberius, & Antoninus Pius. Deos ſe juſſerunt nuncupari, Caligula, Domitianus, & Diocletianus. Itaque & Joves, & Tonantes, & domus eorum cœlum & aſtra in adulationem prona hæc ætas appellavit. Ne ab hac quidem aſſentatione erga Caligulam & Claudium abſtinuit Seneca, dictis Philoſophus, reipſa opum & honorum etiam per ſordidas artes appetentiſſimus. Recentiores quoque Cæſares Chriſtianos certatim Deos fecerunt. Sic & Perſæ reges ſuos: quamobrem Atoſſa, apud Æſchylum *(a)*, Dei conjux, & Dei mater dicitur, quod Darii conjux eſſet, & mater Xerxis. Perſarum Regem Mitranes Deum appellat apud Heliodorum *(b)*. Iſmaëlem Sophum, poſt partam victoriam, ſui milites dixerunt Deum. Phraates Parthorum rex Deus eſt cognomento dictus. Sic Dicti & Æthiopibus ſuis Reges, & exteri etiam aliquando Ægyptiis, puta Darius, cum adhuc ſuperſtes eſſet. Charicles item, in Heliodori Æthiopicis *(c)*; Calaſirin Soſpitatorem ſuum & Deum nuncupat. Tigranis idem cognominis habuit. Divinos honores Buttæ ſuo exhibuerunt Indi, Zamolxi ſuo Getæ. Cicero *(d)*: *Te in dicendo ſemper putavi Deum*: propter facundiam. Item: *Diſpoſitio argumentorum, in qua tu mihi ſemper videri ſoles*. Quod imitatus Quintilianus *(e)*: *Hunc*, inquit, Oratorem, *ut Deum homines intuebantur*. Terentius *(f)*: *Facio te apud illum Deum*, dum tuas virtutes prædico. Et alio loco *(g)*: *Non tu hunc habeas plane præſentem Deum*; qui victum tibi large præbeat. Pleni ſunt hujuſmodi locutionum Scriptores antiqui, quorum ſcrinia compilare nihil neceſſe eſt. Factum id apud Ethnicos dixiſſet Faber; non item apud Judæos, cultores veri Dei, quem de ſe ipſum dixiſſe ſciebant: *Dominus zelotes nomen ejus, Deus eſt æmulator (h)*: quamobrem Herodem, cum ſimile palpum ſibi obtrudi paſſus eſſet, impietatis pœnas dediſſe. At ſæpe tamen Magiſtratus in Libris ſacris dicuntur Dii. Sichemitis Dei titulum Antiocho Epiphani tribuere, cum ad eum ſcriberent, religio nulla fuit. Nec locutionibus hujuſmodi Chriſtiani pepercere. Gregorius Nazianzenus *(i)* Chriſtiannm ait Filium Dei fieri, coheredem Chriſti, & Deum ipſum; & eumdem adhortatur ut egenis Deus fiat, Dei miſericordiam imitando. Auctor Commentariorum in Pſalmos, qui Hieronymi nomen præferunt: *Quamdiu homines ſumus, mentimur; quando autem fuerimus Dii, deſinimus mentiri. Si quis igitur ſanctus, Deus efficitur: & quando factus fuerit Deus, deſinit eſſe homo, & jam non mentitur (k)*. Et Boetius *(l)*: *Deus natura unus, participatione plures*. Veneti fractis a Ludovico XII. Francorum Rege rebus ſuis, ad Maximilianum Cæſarem mittunt Oratorem Antonium Juſtinianum; qui ut eum ad miſericordiam flecteret, dixit Venetam Rempublicam pro Deo cœleſti aliquo colere eum ac venerari. Quod a Guicciardino *(m)* in literas relatum eſt. Notiſſimum eſt Matthiæ Corvini Pannoniæ Regis epitaphium, quod refert Jovius:

Corvini brevis hæc urna eſt, quem magna fatentur
Facta fuiſſe Deum, facta fuiſſe hominem.

Triſtem poſtmodum ac putidam elegantiam his

(a) Perſ. V. 158. (b) Lib. V. (c) Lib. IV. (d) Lib. I. & II. de Orator. (e) Lib. XII. c. 10. (f) And. IV. 2. 40. (g) Phorm. II. 1. 30. (h) Exod. XXXIV. 14. (i) Orat. περὶ φιλοπτωχίας. (k) Comment. in Pſ. cxv. 11. (l) Conſ. Lib. III. Proſ. 10. (m) Hiſt. Ital. Lib. VIII.

his ineſſe ſcribit Faber: διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν τ' ἀληθῆ σὺν ἡδονῇ δεχομένων. Mihi vero inaffectatum hoc eſſe videtur & ſimplex, tantumque ab omni triſtitia, quantum ab omni adſcita & ambitioſa elegantia abeſſe, quod ſic reddas: *Præceptor hominum qui veris libenter aſsentiuntur*. Tum ſubjungit eum inſanire qui hæc ſcripſerit: τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκότων. *Cum divini Prophetæ hæc, aliaque plurima admiranda eo prædixiſsent.* Attendiſſet Faber, quicunque Jeſum eſſe vel haberi dixerit Chriſtum, & tertio poſt obitum die ad vitam rediiſſe, quod proxime dixerat Joſephus, conſequens eſſe ut dicat eumdem Prophetarum oraculis eſſe, vel credi prænuntiatum: quod ſexta noſtra probat Definitio.

Poſtquam Jeſum queſtus eſt Faber nimis in hoc teſtimonio elatum fuiſſe præconiis, nunc contrariam orditur næniam, neque ſatis multa de Chriſto Jeſu, pro eo ac meritus fuerat, dicta eſſe arguit ab eo qui Meſſiam eum credidiſſet. Ait itaque Joſephum, ſi teſtimonii hujus verus fuiſſet Auctor, debuiſſe quid eſſet Chriſtus, quæ ejus officia, Græcis exponere, in quorum gratiam ἀρχαιολογίαν ſuam ſcripſiſſe eum opinatur, propter hæc ipſius verba ex Præfatione: ταύτην δὲ τὴν ἐνεστῶσαν ἐγκεχείρισμαι πραγματείαν, νομίζων ἅπασι φανεῖσθαι τοῖς Ἕλλησιν ἀξίαν σπουδῆς. Quæ ſic interpretanda eſſe cenſet Faber. *Hanc commentationem ſuſcepi, ratus Græcis omnibus viſum iri ſtudio dignam.* Atqui in gratiam Romanorum, non Græcorum opus hoc eſſe conditum ſciunt, quibus Joſephi cognita vita eſt. Verum Fabro fraudi fuit vox; Ἕλλησιν, quæ Ethnicos omnes, non Græcos ſolum, notat apud Helleniſtas, & veteres Chriſtianos. Utut eſt, hoc ipſo argumento, quo nos urget, ſententiam noſtram confirmat. Fatemur enim Joſephum exponere debuiſſe quid eſset Chriſtus, & fuiſse haud dubie expoſiturum, ſi Jeſum pro Meſſia habuiſset: cum inexplicatum prætermiſerit, recte concludimus non id ſibi voluiſse, Jeſum vere eſse Chriſtum, ſed eum eſse qui Chriſtus cognominatus eſt. Cognominis autem hujus cauſas explicare nihil neceſſe fuit. Collato deinde Joſephi teſtimonio de Johanne, cum hoc teſtimonio de Jeſu, paratragœdiat, & magnam inter utrumque diſcrepantiam pro ſuo acumine obſervat, quam nos neutiquam agnoſcimus. Tum quærit cur illic nulla extet de præcurſione Johannis Baptiſtæ mentio: quia nimirum neque doctrinam Judæorum de expectato Meſſia hoc opere exponere ſtatuerat, neque Jeſum Meſſiam ſibi perſuaſerat. Hic ipſe vero Faber, qui nihil de præcurſione Johannis dictum eſſe queſtus eſt, rationem comminiſcitur quare id fieri non debuerit. Non vult, ubi velis; ubi nolis, cupit ultro: ita in utrumque paratus eſt, quicquid reſpondero, contradicere. Secundum iſta, inter hunc locum, & quæ proxime antecedunt, quæque ſubnexa ſunt, diſconvenire docet, quod nos jam ſupra refellimus. Tum locum indicat, in quem aptius fuiſſet inſertus; & deinde fallendi præcepta dat, ac ipſa ſubjicit verba, quibus ad fraudem comparandam uti debuiſſe ait fabricatorem doli: cujuſmodi ſane non egebat documentis, qui non fallebat. Exin Hieronymum, quod Græca hæc, ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, ſic non expreſſerit, *Hic erat Chriſtus*, ſed ad hunc modum, *Hic credebatur eſse Chriſtus*, fraudis conſcium facit; atque ita duos damnare mavult, quam unum abſolvere. Talem injuriam ſanctiſſimo viro factam nollem, quem credere ſatius erat verba neglexiſſe teſtimonii quod germanum putabat, ſicuti revera erat, ſententiam ipſam retuliſſe. Vanam vero eſſe concluſionem, quam ex Juſtini, Tertulliani, Clementis Alexandrini, Origenis, & Photii ſilentio elicit, ſuperius obducta a nobis ſecundo argumento reſponſio perſpicuum facit. Cauſam quoque attulimus in primi argumenti confutatione, quamobrem Origenes, & Theodoretus, quos laudat, etiamſi integris uſi eſſent Joſephi exemplaribus, & hunc in iis locum legiſſent, non propterea tamen exiſtimare debuerint Joſephum eſſe Chriſtianum. Quod vero ex Origenis teſtimonio conſequi opinatur, Joſephum, non modo in gratiam Chriſti Jeſu non ſcripſiſſe memorata hæc, quæ nunc agitamus verba; ſed alia contra loco eodem ſcripſiſſe, quæ ad Jeſu minuendam exiſtimationem, eumque vulgo traducendum pertinerent, omnino mihi præter rationem creditum, ac dictum eſſe videtur. En tibi verba ipſa Origenis de Joſepho, e Tomo undecimo in Matthæum: καίτοι θαυμαστόν ἐστιν, ὅτι τὸν Ἰησοῦν ἡμῶν οὐ καταδεξάμενος εἶναι χριστὸν, οὐδὲν ἧττον Ἰακώβῳ δικαιοσύνην ἐμαρτύρησε τοσαύτην. *Et vero mirabile eſt, quod cum Jeſum noſtrum non agnoſceret eſse Meſſiam, nihilominus tale juſtitiæ teſtimonium Jacobo dederit*. Rurſum in libro prima contra Cel-

Celſum: *ὁ δ' αὐτὸς (Ἰουδαῖος) καίτοι γε ἀπιστῶν τῷ Ἰησοῦ, ὡς Χριστῷ. Idem autem* (Joſephus) *etſi Jeſum eſse Chriſtum non credebat*. Ex his, inquam, duo colligit Faber, Joſephum non habuiſſe Jeſum pro Chriſto, proindeque adulterinum eſſe teſtimonium, in quo dixiſſe fingitur Joſephus Jeſum eſſe Chriſtum; imo etiam Joſephum adverſus Jeſum ſcripſiſſe. Prioris concluſionis falſitatem arguit legitima, quam attulimus, horum verborum expoſitio: *ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν*, quæ ita accipienda ſunt, ut accepit Hieronymus: *Credebatur eſse Chriſtus*. Poſteriorem refellunt hæc ipſa, quibus nititur Faber, verba Origenis, *Jeſum non agnoſceret eſse Meſſiam; Jeſum eſse Chriſtum non credebat*: idem enim de Pilato, idem de Herode, idem de Suetonio, idem de Tacito, idem de Antonino Pio, idem de Marco Philoſopho dici poteſt. An ideo recte concludemus Pilatum, Herodem, & alios, quos dixi adverſus Chriſtum ſcripſiſse? Nec iſta fine ſtetit critica Tanaquilli ſacultas: non modo enim in Origenis verbis eam olfecit ſententiam, quæ nobis non ſuboluiſset unquam, Joſephum videlicet adverſus Jeſum ſcripſiſse, ſed & ea inſuper, quæ ſcripſerat, odoratus eſt; (quod facere quoque attentavit Johannes Cloppenburgius in Epiſtola ad Capellum) atque auctorem item adulterandi Joſephi, & ſtrophæ artificem conjectura deprehendit eſse Euſebium. Nos aperte & ſimpliciter agimus, & ut iis detrahere non audemus fidem, quæ palam ſunt; ita nec iis quæ nuſquam ſunt, adhibere: nec tantum nobis licere arbitramur, ut teſtimonium, codicum omnium conſenſu priſcorumque Scriptorum ſuffragiis nixum, repudiemus; ac conjecturas interim acutas, ut voles, & eruditas, ſed meras tamen conjecturas admittamus. Cum cæteroqui Chriſtianum hominem deceat parti huic favere quam defendimus; & antepoſita quidem veritate rebus cæteris, optare ſaltem, ut quæ veram doctrinam confirmare poſſunt, vera ea ac ſincera ſint. Sed nunc inſtitutum perſequamur.

XIX. Edita a Chriſti Diſcipulis prodigia, quorum in actis meminit Lucas, quod adhuc obſcura eſſent naſcentis Eccleſiæ primordia, in Ethnicorum libris non multum ſane celebrantur. Quanquam Suetonius (*a*), cum Chriſtianorum religionem appellat, *ſuperſtitionem novam, ac maleficam*; & cum Lucianus (*b*) ſcribit Peregrinum, poſtquam Chriſto nomen dedit, nõ mediocrem ſibi auctoritatem conciliaſſe *πρὸς τὸν ἑξῆς βίον, καὶ τὴν τερατείαν*, hoc eſt, prodigiorum ſive effectricem vim, ſive oſtentationem & jactantiam; & ſi quis præſtigiator ac planus ad Chriſti partes tranſiret, multis opibus brevi locupletari; videntur mirificam ipſorum virtutem incantamentis & veneficiis tribuere. Porphyrius (*c*) pœnam a Petro Ananiæ & Saphiræ illatam commemorans, trahit eam quidem in calumniam, non tamen negat. Mox autem ut adoleſcere cœpit Eccleſia, perpetrata a Chriſtianis miracula Scriptores temporum illorum æquales memoriæ tradiderunt. Velut inſigne illud, quod Marco Aurelio adverſus Marcomãnos, & Quados pugnanti contigit, cum Romano exercitui, anguſtiis locorum preſſo, & aquæ penuria laboranti, imbres de cœlo Chriſtiani milites impetrarunt, dum grandine & fulminibus copiæ Barbarorum obruerentur. Id Marcus ipſe Imperator literis ſuis ad Senatum datis publice teſtatus eſt. Itaque Chriſtianæ cauſæ patrocinium miraculum hoc jactaſse Apollinarem Hierapolitanum Epiſcopum ſcribit Euſebius (*d*); in ſuo nempe, uti conjicio, ad Marcum Imperatorem Apologetico. Rem tanquam vulgo cognitam & creditam refert Tertullianus in libello ſupplici ad Scapulam Africæ provinciæ Præſidem (*e*); auctoritate etiam literarum Marci Aurelii confirmat in Apologetico ad Romani Imperii Antiſtites (*f*). Quod ſane facere non eſsent auſi, vel Apollinaris, vel Tertullianus, ſi res dubia fuiſset, aut literæ ſuppoſitæ. Euſebius (*g*), Oroſius (*h*), & Xiphilinus (*i*), extare illas ſua cujuſque ætate ex aliorum quidem fide narrant: at Hieronymus in interpretatione Euſebiani Chronici, non ex aliorum relatu, ſed velut rem ſibi compertam aſſeverat. Ne id quidem feciſsent Tertullianus, aut Apollinaris, ſi prodigii hujus Auctor fuiſset, vel Ægyptius ille magus Arnuphis, quemadmodum Dion aut a ſe, aut ab aliis confictum prodidit; vel Julianus magus alter, quem miraculi hujus

effe-

XIX. De editis a Diſcipulis Chriſti prodigiis. (*a*) Ner. cap.16. (*b*) Peregrin. (*c*) Apud Hier. Epiſt. ad Demetriad. De Virgin. ſer. cap.7. & Euſeb. Præp. Evang. Lib.V. cap.1. (*d*) Hiſtor. Lib. IV. cap.26. & 27. & Lib.V. cap.5. (*e*) Cap.4. (*f*) Cap.5. (*g*) Chron. (*h*) Lib.VII. cap.15. (*i*) Marc. Aur. Dion. apud Xiph. In Marc. Aur.

Digitized by Google

effectorem a quibuſdam dictum fuiſse ait Suidas (a). Adſcribit Julius Capitolinus (b) Marci Imperatoris pietati & precibus, Antonini Pii Themiſtius (c) patrem cum filio confundens, qui & eum in tabula quadam depictum vidiſſe ſe narrat, cum imbres de cœlo poſceret & impetraret; milites vero exciperent galeis & potarent. Utris tribuat, Magisne, an Marco, dubitat Claudianus (d): ſic enim ait:

Chaldæa mago ſeu carmina ritu
Armavere Deos: ſeu, quod reor, omne Tonantis
Obſequium Marci mores potuêre mereri.

Lampridius in Heliogabalo: *Quum Marcomannis bellum inferre vellet, quos Antoninus pulcherrime profligaverat, dictum eſt a quibuſdam per Chaldæos, ac Magos Antoninum Marcum id egiſſe, ut Marcomanni populo Romano ſemper devoti eſſent atque amici; idque factum carminibus, & conſecratione*. Facile equidem Baronio (e) aſſentior, ſuſpicanti Chriſtianorum precibus conceſſum a Deo beneficium, Magis tribui ab Ethnicis, qui Chriſtianos magiæ inſimulabant. Probari poteſt hæc conjectura proxime allatis Lampridii, & Claudiani ſuffragiis: quos enim Magos appellant, ipſi videntur eſſe Chriſtiani: nam Ethnici, rerum ad Chriſtianos pertinentium imperiti, Chriſtianos a Judæis neutiquam diſtinguebant: Judæi autem Chaldæorum progenitorum ſuorum nomine noſcebantur. Hinc Philo (f) Libros ſacros ex Chaldaica lingua converſos fuiſſe ait. Hinc oraculum vetus, quod referunt Juſtinus (g), & Euſebius (h)

Μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἠδ' ἄρ' ἑβραῖοι
Αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς.

Soli Chaldæi ſapientiam ſortiti ſunt & Ebræi,
Pure colentes Deum regem per ſe genitum.

Chaldæi, & Ebræi, *ἓν διὰ δυοῖν unum per duo*, Chaldæi enim proprie dicti vaniſſimis religionibus dediti erant. Priſcianus in Periegeſi Judæos appellat,

Chaldæo nimium decoratam ſanguine gentem,
Arcaniſque Dei celebratam legibus unam.

Verum hos perperam cum Phœnicibus confundit. Adde Magorum præſtigiis numquam delectatum fuiſſe Marcum: quod de eo Xiphilinus, & ipſe quoque de ſe Marcus affirmat in aureo libello *εἰς ἑαυτόν*. *Præceptorum ſibi traditorum*. Habetur harum Marci literarum ad Senatum exemplar apud Juſtinum, ad calcem Apologiæ ſecundæ; ſed ejus *νοθείαν* & *κιβδηλίαν*, *falſitatem*, *& ſuppoſitionem*, tum etiam novitatem, quod Juſtiniano recentius ſit, tot argumentis approbaverunt viri eruditi, Criticæ artis principes, Joſephus Scaliger (i), & Salmaſius (k), ut nihil contra opponi poſſit.

Memorabile & illud prodigium eſt, quo Eugenii, & Arbogaſtis rebellionem fregit Theodoſius, & adverſus *robuſtiſſimum exercitum magis orando, quam feriendo pugnavit*, ut Auguſtini verba uſurpem (l). Is ſe milites qui prælio interfuerant, audiſſe refert, cum dicerent, *extorta ſibi eſſe de manibus quæcumque jaculabantur, cum a Theodoſii partibus in adverſarios vehemens ventus iret, non ſolum quæcunque in eos jaciebantur, concitatiſſime raperet; verum etiam ipſorum tela in eorum corpora retorqueret.* Rem inuſitatam, & mirabilem dicendo amplificavit Oroſius (m); carminibus vero ſuis celebravit Claudianus, a Chriſti fide licet alienus, & ad virtutem Dei, pietate Theodoſii ac precibus inflexi, retulit:

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad claſſica venti (n).

Ad Martyrum ſepulcra mirificam ſeſe vim exeruiſſe identidem, & naturæ vires ſuperaſſe, non inficiati ſunt Porphyrius, & Eunomius, ſed Dæmonũ præſtigiis tribuerunt (o).

XX. Jam vero Chriſtianorum pietas, aſſiduæ ad Deum conciliandum preces, inſignis hominum omnium charitas, mirabilis in ſuppliciis tolerandis conſtantia, inexpugnabilis fides, & ab omni ſcelerũ contagione integer animus, tam claris Ethnicorum teſtimoniis expreſſa ſunt, ut ne ipſa quidem contradicere poſſit pertinacia. Quid enim ad horum teſtificationem illuſtrius nobili illa Plinii ad Trajanum epiſtola (p), qua ſe tormentis adhibitis Chriſtianorum crimina quæſiviſſe ait, nec aliud reperiſſe quicquam, quam cœtus ipſorum

(a) In ἀγνευεῖς, & in ἰνδικανός. (b) Marc. Aur. cap. 24. (c) Orat. ad Theodoſ. (d) In VI. Conſul. Honor. (e) Ann. CLXXII. c. 8. (f) Lib. VI. de vit. Moſ. (g) In Paræn. (h) Demonſtr. Lib. III. (i) Anim. in Euſeb. Chron. (k) In Jul. Capit. Marc. Aur. (l) De Civit. Dei Lib. V. cap. 25. (m) Lib. VII. cap. 35. (n) De III. Conſul. Honor. (o) Hieronym. adv. Vigilant. cap. 4. XX. De virtutibus Chriſtianorum. (p) Lib. X. Epiſt. 79.

rum antelucanos, carmina Chriſto quaſi Deo decantata, ſanctum ſcelerum vitandorum etiam adhibito Sacramento propoſitum, cibi una capiendi conſuetudinem? Damnat tantum ſuperſtitionem pravam & immodicam, tum & pervicaciam ac inflexibilem obſtinationem; nos ſingularem pietatem ac fidem, tum & invictam fortitudinem, & in propoſito ſervando perſeverantiam ac firmitatem interpretamur. Itaque Reſcripto ſuo Chriſtianos conquiri vetuit Trajanus, delatores puniri juſſit. Quod ipſum tamen ut iniquum merito carpit Tertullianus (*a*) fruſtra obloquente Balduino Juriſconſulto, quaſi ita etiam Chriſtianos beneficio obſtrinxerit Trajanus, qui pejora adverſus eos non decreverit. Nam ſic quoque benefici erga viatores dicendi erant Sciron, & Procruſtes, qui quos miſere necabant, crudelius etiam tortos poterant interficere. Scripſerat item ad Hadrianum Serenius Granianus, Proconſul Aſiæ, iniquum eſſe Chriſtianos nullius criminis reos indicta cauſa in vulgi gratiam trucidari. Reſcripſit Imperator ad Minutium Fundanum Serenii ſucceſſorem, jubere ſe, ſi quid adverſus leges admiſſum eſſet a Chriſtianis, id ab illis animadverti; ſin per calumniam accerſiti eſſent, delatorem ipſum pro criminis gravitate pœnas luere. Hoc reſcriptum Apologeticis ſuis ad Antoninum, Aurelium, & Verum Imperatores intexuerunt, & celebrarunt Juſtinus, & Melito Sardianus, viri æquales temporum illorum, res ætate ſua geſtas, & vulgo notas palam referentes, cum eos ipſos alloquerentur, quorum intererat præcipue harum rerum veritatem habere perſpectam. Stabilitatem quoque, & *ἀδιατρεψίαν*, *inflexibilem conſtantiam* Chriſtianorum, licet aliud agens, ſummopere tamen extollit Arrianus Philoſophus (*b*), ſub Hadriano Imperatore doctrinæ fama conſpicuus. Hac enim præcipue nota diſcerni ait: *τοὺς βεβαμμένους ἀπὸ τῶν παραβαπτιςῶν*, hoc eſt, baptiſmo rite initiatos, ab iis, qui licet baptiſmo tincti eſſent, Chriſti tamen fidem ore tantum, non operibus profitebantur, ſi conſtantem animum & firmum, non varium & ancipitem præ ſe ferrent. Galenus quoque (*c*) cum Medicorum, & Philoſophorum quorundam pertinaciam notare vellet, citius ait Chriſtianos religionem ſuam ejuraturos, quam illi meliorem ſententiam induant. *Proh mira ſtultitia, & incredibilis audacia!* inquit Cæcilius apud Minutium Felicem, *ſpernunt tormenta præſentia, dum incerta metuunt & futura: & dum mori poſt mortem timent, interim mori non timent: ita illis pavorum fallax ſpes ſolatia rediviva blanditur*. At Marcus Aurelius Imperator, Chriſtianæ rei parum conſultus, martyrum conſtantiam in adeunda morte, animo ſolum & fortitudini, non pietati potius illorum, & fidei tribuebat. Quamobrem in eximia illa, & Chriſtiano homine prope digna, præceptorum congerie, quibus ſe ipſe ad bene beateque vivendum ac moriendum inſtituebat, conſiderate & graviter ſapientem mori jubet, *non*, inquit (*d*), *more Chriſtianorum*; animoſe ſolum & fortiter, quaſi in prælio res geratur. Hinc adeo Chriſtiani, Deſperati dicti ſunt, & Parabolani; quo nomine vulgo ſignabantur quidam projectæ audaciæ homines, qui ſponte, & auctoramenti ſpe ad beſtias pugnabant, vel petauro per ignem tranſiliebant. Confectores iidem, a conficiendis beſtiis, & *παραβαλλομένους*, *ſeſe periculis temerarie objicientes*, dicebantur. Parabolanorum quoque appellatio ordini cuidam Alexandrinorum Chriſtianorum tributa eſt, qui neglecto mortis periculo ægros, quolibet morbo, etiam peſte laborantes, curabant. At ex hoc mortis contemtu tantos ſibi ſumſerunt animos, ut ad Alexandrinorum Epiſcoporum, ſub quorum diſpoſitione erant, tutandas partes, in apertam demum ſeditionem nonnunquam eruperint, & coërcendi fuerint ab Imperatore, & ad certum numerum redigendi. Id apparet ex legibus (*e*) Codicis Theodoſiani. Sed hæc poſt fuere: prius autem Ethnicis Imperatoribus Martyres Chriſti, Paraboli dicti ſunt, & Parabolani, quod corpori ſuo minime parcerent, ſed laniandum in carnificinam darent. Facit huc etiam Epiſtola ad Commune Aſiæ, non ab Antonino Pio, (ut cenſuerunt Euſebius (*f*), Xiphilinus (*g*), & Zonaras (*h*), & noviſſime Petrus Halloxius, & ut præfert inſcriptio ipſa Epiſtolæ in Juſtini codicibus editæ) ſed ab eodem Aurelio Imperatore ſcripta, ut conſtat ex Chronicis *ἐπιλογισμοῖς*, *ratiociniis*, & ex faſtis, tum Siculis, tum Onuphrianis; & ut

(*a*) Apol. cap. 2. (*b*) Epict. Lib. II. cap. 9. (*c*) De differentia pulſuum Lib. III. (*d*) Cap. 21. (*e*) 26. 42. & 43. Tit. 2. de Epiſc. Eccl. & Cleric. (*f*) Hiſt. Lib. IV. cap. 12. (*g*) Antonin. Pio. (*h*) Tom. II. in Antonin. Pio.

& ut oſtendit lemma Epiſtolæ ipſius, quemadmodum repræſentatur (a) ab Euſebio. Hac Epiſtola Chriſtianorum commendatur pietas, & conſtantia in tolerandamorte potius, quam ut Ethnicorum impietati obſequantur; tum & fortitudo in periculis; præcipue vero cum terra motibus quaſſaretur; quo tempore animo concidentibus Ethnicis, tum maxime Deo confidebant Chriſtiani. Addit Imperator complures Provinciarum Rectores ad Patrem ſuum de iis ſcripſiſſe, ipſumque adeo Reſcriptis ſuis caviſſe, ne quis negotium iis faceſſeret, niſi adverſus imperium quidpiam molirentur; ſe Conſtitutionem eamdem velle ſervari; delatos Chriſtianiſmi nomine abſolvi, delatores puniri. Hoc decreto adductus videtur Melito Sardianus, ut in Apologia ad eundem Imperatorem, ipſum diceret idem ac patrem Antoninum, & avum Hadrianum de Chriſtianis ſentire (b). Quippe & Reſcripto ad Civitates Græcas vetuerat Antoninus Pius tumultus adverſus Chriſtianos concitari (c). Laudatur id Reſcriptum ab hoc ipſo Melitone in eodem Apologetico, & a Marco etiam Imperatore commemorata ſuperius Epiſtola ad Commune Aſiæ. Cum ergo Apollonium datæ Chriſto fidei accuſaſſet quidam; crurifragium, & capitale ſupplicium adverſus accuſatorem decretum eſt; uti narrat Euſebius (d). Lucianus quoque, pietatis omnis ac religionis deriſor, cum Chriſtianam traducere vult, tum eam vel maxime extollit: nam in bello adverſus Peregrinum Philoſophum, qui ad Chriſti caſtra tranſierat, eoque nomine fuerat in carcerem detruſus, ſumma Chriſtianos eum charitate ac liberalitate proſecutos fuiſſe ait, pias mulieres cuſtodiæ foribus aſſediſſe, viros conſolandi, & adjuvandi gratia a Communi Chriſtianorum legatos ſomnum una & cibum cepiſſe: ſumma id eos alacritate facere ſolitos, cum aliquid ejuſmodi incidiſſet, neque labori aut bonis parcere, univerſa in egenos prompto animo profundere, mortem contemnere, & ſponte obire, ſe quippe futuros immortales ſperare; ſic a ſuarum legum latore accepiſſe, uno eos inter ſe germanitatis vinculo obſtrictos eſſe; & poſtquam ſemel a Diis Ethnicorum deſciverunt, ad ejus præſcriptum vitam inſtituerunt, & debitum ei cultum, ac honorem exhibuerunt, tum vero ſua omnia præ eo parvi facere, & ſibi, Chriſtianiſque reliquis communia dicere. Quæ omnia ab impuro Sophiſta in Chriſtianorum opprobrium jacta, vera agnoſcimus, ſummoque ipſis honori eſſe arbitramur. Clariora etiam reperias in Dialogo, qui inſcribitur Philopatris, & Luciani nomen præ ſe fert: Chriſti quippe & Chriſtianorum nominatim meminit, plurima profert ex Evangelio, & Apocalypſi Johannis, ex Actis Apoſtolorum, & ex Epiſtolis Pauli, cujus os & habitum depingit, & evectionem in cœlum refert. Chriſtum appellat Chreſtum, pro temporum illorum more, quo nomen id a bonitate, non ab unctione ductum credebatur ab Ethnicis, apud quos ungendorum Sacerdotum, aut Regum mos erat inuſitatus. Illud ex Suetonio (e), & Galeno (f), & ex vetuſtiſſimis Eccleſiæ Doctoribus, Juſtino (g), Theophilo Antiocheno (h), Clemente Alexandrino (i), Tertulliano (k), & Lactantio (l) intelligitur. Error fortaſſe ductus eſt ex inoleſcente jam tum apud aliquos perverſo illo more confundendæ pronuntiationis Græcarum vocalium η & ι, quem ab Æolibus Latinæ linguæ auctoribus profectum ſuſpicor, quibus ι in η mutare proclive fuiſſe tradunt Grammatici. Hinc apud Martialem (m) Chreſtillæ nomen degeneravit in Chriſtillam; hoc in Chriſtianam. Ex eadem prava jotaciſmi conſuetudine factum reor, ut Veteres ſcripſerunt, χρηςὸς cum diphthongo. Ex Chriſtianarum autem rerum peritia, quæ Major in hoc Dialogo, quam in reliquis Luciani ſcriptionibus elucet, colligi poteſt eum alterius eſſe Auctoris.

XXI. Cæterum ex Luciani Pſeudomanti, & libello de morte Peregrini, ſed & multo magis ex Tranquilli, Plinii, & Taciti memoratis teſtimoniis diſcere licet, quanta incrementa Chriſtiana jam res cepiſſet. Quo pertinet L. Senecæ, his etiam temporibus antiquioris, adverſus Judæos, quorum nomine tunc Chriſtiani vulgo cogniti erant, expoſtulatio, quam refert Auguſtinus (n): *Interim uſque eo ſceleratiſſimæ gentis conſuetudo convaluit, ut per omnes jam terras recepta ſit.*

(a) Hiſt. Lib.IV c.13. (b) Euſ.eod.Lib.IV.c.26. (c) Idem Lib.cit.c.13. (d) Hiſt Lib.V.c.21. (e) Claud.25. (f) De diff.pulſuum Lib.III. (g) Apol.2. (h) Ad Autol.Lib.I. (i) Strom. 2. (k) Apol. cap. 3. (l) Inſtit. Lib.IV. cap.7. Conſt. Orat. ad cœtum Sanct. cap.18. In Achroſtich. (m) Lib. II Epigr.38. XXI. De Chriſtianæ Religionis incrementis, & Chriſtianorum martiriis. (n) De Civit.Dei Lib. VI.c.11.

Victi victoribus leges dederunt. Quæ verba in ſuum Itinerarium tranſtulit Numatianus (*a*), de Chriſtianis ſub Judæorum nomine ſic diſſerens:

Latius exciſæ gentis contagia ſerpunt:
Victoreſque ſuos natio victa premit.

Idem de Judæis a Dione (*b*) proditum eſt, καὶ ἐςι, inquit, καὶ παρὰ τοῖς ῥωμαίοις τὸ γένος τοῦτο, κολουθὲν μὲν πολλάκις, αὐξηθὲν δὲ ἐπὶ πλεῖςον, ὥςε καὶ ἐς παῤῥησίαν τῆς νομίσεως ἐκνικῆσαι. *Eſt etiam apud Romanos genus iſtud, imminutum quidem ſæpe numero, adeo tamen auctum, ut vim legum pervicerit.* Quamobrem Tertullianus in Apologetico (*c*), multitudinem Chriſtianorum, innocentiæ ipſorum argumentum eſse dicit; quippe non ſolum bello cuilibet pares ipſos fore, ſi arma ſumere vellent; ſed inermes etiam Reipublicæ plurimum eſse nocituros ἀκοντὶ καὶ ἀναιμωτί, *ſine pulvere & ſanguine*, ſeceſſione ſolum facta; quæ ſi fieret, ad magnam ſolitudinem ac vaſtitatem Romanum Imperium fuiſse rediturum. Invaleſcente itaque Chriſtiana ſecta, Reipublicæ metuentes Magiſtratus, novi dogmatis defenſores coërcendos cenſuerunt. Eos Claudius exiliis, exquiſitis tormentis Nero pro indole ſua multavit. Auctor Suetonius (*d*); Auctor & Tacitus (*e*), cujus hæc verba ſunt: *Pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti; laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi, atq; ubi defeciſſet dies in uſum nocturni luminis urerentur.* Qua rei atrocitate permotus Hiſtoricus, ab his licet partibus ſeſe alieniſſimum ferens, vulgo id fuiſse damnatum, & publicam miſerationem excitaſse ſcribit. Immanem hanc quoque ſævitiam carpit Juvenalis (*f*):

Pone Tigellinum, tæda lucebis in illa,
Quę ſtantes ardent, qui fixo gutture fumãt,
Et latus mediam ſulcus diducit arenam.

Et alibi:

Auſi, quod liceat tunica punire moleſta.

Saxum viſitur Romæ, Neroni inſcriptum, *Ob provinciam latronibus, & his qui novam generi humano ſuperſtitionem inculcabant, purgatam.* Iiſdem temporibus Pomponiam Græcinam, inſignem feminam, Plautii conjugem, ſuperſtitionis externæ, hoc eſt, uti veriſimile fit, fidei Chriſto datæ ream, mariti judicio permiſsam fuiſse narrat Tacitus (*g*). Sequentibus dehinc annis, cum Flavium Clementem, Domitiani patruelem, ejuſque uxorem Flaviam Domitillam, Domitiani ſororem, Glabrionem quoque, & alios complures, Judaicæ religioni addictos fuiſse, eamque ob cauſam Cæſaris ſævitiam expertos ſcribat poſt Dionem Xiphilinus (*h*) intelligere licet fuiſse Chriſtianos: nam ſub Judæorum appellatione, ut dixi, Chriſtiani quoque apud Ethnicos harum rerum parum conſultos veniebant. Unde Suetonius (*i*) Judæos, impulſore Chreſto, tumultus edidiſse ſcribit. Itaque Domitillam confeſſione Chriſtiani nominis nobilitatam, & in exilium fuiſse actam tradunt Euſebius (*k*), & Hieronymus (*l*): quod de hominibus imperatorii generis, propterea que illuſtribus, & vulgo notis confictum eſse, & falſum nemo ſanæ mentis dicere queat. Atque hanc ſane Clementis, & Domitillæ calamitatem, per Stephanum mulieris libertum Domitiano interitum conflaſse narrat Philoſtratus (*m*). Atqui declarat ea res, quantum jam potuerit Chriſtiana diſciplina, quæ hujus ordinis, & loci homines, aulicis delitiis innutritos, & falſorum numinum cultui inſuefactos, ad meliorem ſententiam traducere, & inſtituere potuerit. Denique per hæc & ſequentia tempora tam male accepti ſunt publice ac privatim Chriſtiani, ut non temperarit ſibi nobilis ille Juriſconſultus Ulpianus, conſiliarius Alexandri Severi, & Magiſter Scrinii, quin ſcriptis ſuis Chriſtianum dogma ſibi confutandum proponeret.

XXII. Mirifica hac ergo Chriſti, Chriſtianorumque virtute excitati Imperatores aliquot Romani, Chriſtum cenſuerunt inter Deos referendum, honoreſque illi divinos tribuerunt. Princeps in his Tiberius, de rebus a Chriſto præclare geſtis certior factus a Pilato, retulit ad Senatum, ut inter Deos allegeretur. Abnuit quidem Senatus, ſive propter ſupplicii dedecus, quo extinctus eſt Chriſtus; ſive propter Judaicæ gentis infamiam, quam his verbis jam ante notaverat Cicero (*n*): *Sua cuique civitati religio, Leli, eſt; noſtra nobis. Stantibus Hieroſolymis, pacatiſque Judæis, tamen iſtorum religio ſacrorum a ſplendore hujus Imperii, gravitate nominis noſtri, majorum inſtitutis abhorrebat: nunc*

vero

(*a*) Lib.I. Itin. (*b*) Lib.XXXVII.& Xiphilin. Pompeju. (*c*) Cap.37. (*d*) Claud. cap.25. Neron. cap.26. (*e*) Ann. Lib.XVII. cap.44. (*f*) Sat.1. & 8. (*g*) Ann. Lib.XIII. cap.32. (*h*) Domit. (*i*) Claud. cap.25. (*k*) Chron.Lib.II.& Hiſt.Lib.III.c.18. (*l*) Epitaph.Paulæ c.3. (*m*) Apollon.Lib.VIII.c.20. XXII. Chriſto Jeſu divini honores tributi ab aliquibus Rom.Imper. (*n*) Pro Flacco.

vero hoc magis, quod illa gens, quid de Imperio noſtro ſentiret, oſtendit armis; quam cara Diis immortalibus eſſet, docuit, quod eſt victa, quod elocata: ſive quod ſe inconſulto rem jam tranſactam eſſe videret Senatus; ſive quod externa ſacra recipi jam vetuiſſet, ut eſt apud Livium (*a*); ſacrificulos, vateſque Foro, Circo, Urbe prohibendos eſſe, vaticinos libros conquirendos, & comburendos, & omnem denique diſciplinam ſacrificandi, prærerquam more Romano, abolendam eſſe decrevisſet. Utut eſt, perſeveravit Tiberius in ſententia & benevolentia adverſum Chriſtianos, & pœnis propoſitis eos accuſationibus prohibuit. Auctorem habemus Tertullianum (*b*), ſcriptorem quidem Chriſtianum, ſed fidei nihilomagis ſuſpectæ, cum hæc objecerit Senatui ipſi, Populoque Romano, qui rei falſitatem facile deprehendiſſet ex Commentariis publicis, iiſque potiſſimum, quibus res ſub Pilato geſtæ continebantur, & quorum fidem non ſemel implorat Juſtinus (*c*). Hæc vero longe diverſa erant a ſuppoſititiis aliis Pilati Actis, quæ Maximi ſubinde ævo conficta ſunt. Quibus autem utebantur Teſſareſcædecaticæ Hæretici, Juſtini ætati proximi, ea videntur ex prioribus illis, quæ allegabat Juſtinus, ſed adulterata & corrupta, profluxiſſe, utpote diſcrepantia ab illis, & diverſa. Quæ Templa paſſim Hadrianus ſine idolis condidit, ea ferebatur eſſe Chriſti nomini conſecraturus, niſi ſacrorum conſultores deterruiſſent, veriti ne id ſi feciſſet, ad Chriſti partes relicto idolorum cultu univerſi tranſirent. Proditum id a Lampridio (*d*), in cujus ſententiam mox diligenter inquiram. Narrat idem Alexandrum quoque Severum Chriſto Templum extruere, eumque in Deum cooptare voluiſſe, & pie coluiſſe in larario, ſæpiuſque hoc effatum, ſive a Judæis, ſive a Chriſtianis ſibi traditum pronuntiaſſe, & per præconem, quum aliquem emendaret, proclamari juſſiſſe: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*. Denique in præjudicium pro Chriſtianorum cauſa trahere poſſumus; id quod jam fecerunt Melito (*e*), & Tertullianus (*f*) & ex utroque Euſebius (*g*); quotquot nefarii, & crudelitate inſignes fuere Romanorum principes, bellum indixiſſe Chriſtianis; eoſdem foviſſe, vel eſſe certe ſiviſſe, quotquot æquitas ſua, & probitas mores nobilitarunt.

XXIII. Sed revertamur ad Lampridium, quem haud me fugit Caſaubono pœnas dediſſe, quaſi vanis vulgi opinionibus obſecutus Templa Chriſto deſtinata fuiſſe tradiderit, quæ ſibi ipſe Hadrianus in omnibus eivitatibus condere cœperat, & ſuo nomini conſecrare propoſuerat, ut habet Spartianus in illius vita. Cogitabat autem, inquit Caſaubonus, illuc ſimulacra mittere Hadrianus, vel præſens ipſe conſecrare, poſtquam eſſent abſoluta. Quod cum morte præventus perficere non potuerit, & Templa complura manſerint imperfecta, multis poſt hanc ætatem annis vulgo creditum eſt Templa illa ſimulacris carentia, Chriſti Jeſu honori ab Hadriano fuiſſe extructa. Cauſam cur hæc in animum ſuum induceret, & Lampridio contradiceret, non aliam habuit Caſaubonus, quam Patrum vetuſtiorum ea de re ſilentium. Verum Lampridii mentem parum videtur introſpexiſse vir ſolers cæteroquin & eruditus: non enim ſcripſit Hiſtoricus Templa illa, quæ extruere cœperat Hadrianus, manſiſse ſine numinibus, ſed Hadrianum *Templa in omnibus civitatibus ſine ſimulacris juſſiſſe fieri*; quo ſignificatur certum deſtinatumque fuiſse Hadriani conſilium, ut Templa Chriſto extruerentur, nullis omnino vel exornata, vel exornanda idolis; cum ea quæ ſibi, ſuoque nomini ipſe condebat, ſimulacris inſignita eſsent. Hujuſmodi fuit illud, quod Jovi Olympio, ipſique Hadriano, Athenis dedicatum, aram habuiſse, quam ipſe ſibi Hadrianus erexerat, refert Spartianus (*h*). Inerant præterea, & plura ejus ſimulacra, ut teſtatur Pauſanias in Atticis. Pergit Lampridius loqui de Templis Chriſto Jeſu ab Hadriano excitatis: *Quæ hodie*, inquit, *quia non habent numina, dicuntur Hadriani*. A quibus ita dicuntur? utique ab Ethnicis, qui cum Templis nomina tribuere ſoleant, a Diis petita, quorum honori conſecrata ſunt, appellare illa noluerunt de famoſo inter eos, & invidioſo Chriſti nomine. Addit Lampridius: *Quæ ille ad hoc paraſſe dicebatur*; ab Ethnicis nimirum dicebatur; nam quis putet Lampridium, hominem itidem Ethnicum, ea de re Chriſtianos conſuluiſse, fidemve illis tribuiſse

(*a*) Lib. XXXIX. (*b*) Apol. cap. 5. & 21. (*c*) Apol. 2. (*d*) Alexandr. Sev. cap. 43. & 51. (*e*) Apud Euſeb. Hiſt. Lib. IV. cap. 26. (*f*) Apol. cap. 5. (*g*) Hiſt. Lib. V. cap. 5. XXIII. Defenditur adverſus Caſaubonum Lampridii teſtimonium de templis Jeſu Chriſto ab Hadriano extructis. (*h*) Hadr. cap. 13.

buiſſe ullam? Ergo ab Ethnicis acceperat, Hadrianum ad hoc paraſſe Templa, ut in iis Chriſtus coleretur, verum a Sacerdotibus prohibitum, veritis ne ſi invaleſceret Chriſtiana religio, Ethnica concideret, ab incepto deſtitiſſe: quod adverſariis noſtris atteſtantibus credendum eſt. Fallitur præterea Caſaubonus, cum ſcripſit juſſiſſe Hadrianum Templa fieri in omnibus Civitatibus ſuo nomini ſine dubio conſecranda, teſtemque citat Spartianum *(a)*. Narrat enim Spartianus Hadrianum Templa ſui nominis conſecraſſe, non conſecranda ſolum deſtinaſſe. Quæ ergo Templa ſibi extruere cœperat Hadrianus, eadem abſolverat, & inſtruxerat ſimulacris, & ſuo demum nomini conſecraverat. Quæ vero Chriſto ædificari mandaverat, iis ſimulacra vetuerat inferri, & monitu Sacerdotum imperfecta fere reliquit. Cujus generis fuit Tiberiadenſe, & aliud Alexandrinum, quæ a Judæis in profanos uſus converſa fuiſſe, refert Epiphanius *(b)*. Verum illud a Joſepho Comite, hoc ab Athanaſio, repurgata, ac perfecta ſunt, & Chriſto non tam tributa quam reſtituta. Minime vero jactandum id & extollendum cenſuerunt Chriſtiani Scriptores; quod Ethnicis parata eſſet reſponſio, Templa quidem Hadrianum Chriſto extruere cœpiſſe, verum pœnituiſſe poſtea propoſiti, & mandatum revocaſſe, proindeque Chriſto deſtinata quidem fuiſſe Templa hæc, non dedicata.

Satis igitur luculenter docuiſſe videor ſcriptas in Novo Teſtamento hiſtorias ita res geſtas narrare, uti narrantur in multis libris ejuſdem ætatis, vel ætati certe proximis, qua res geſtæ ſunt. Hoc ſi tenemus, quod non poteſt convelli, profecto veraces eſſe hiſtorias in novo Teſtamento ſcriptas neceſſe eſt. Quod erat probandum.

ΠΟΡΙΣΜΑ.

Jeſus eſt Meſſias.

Quod ſi veraces ſunt hiſtoriæ, quæcunque in novo Teſtamento ſcriptæ extant; ſi tot miracula patravit Jeſus, ſi tot Prophetias edidit, quæ deinde ſunt eventu comprobatæ; ſi poſtquam ipſe rebus terrenis exemptus, & in cœlum receptus eſt, vim portentificam, & prodigialem, ſanctumque adeo Spiritum in Diſcipulos ſuos immiſit; ſicuti, dum inter ipſos verſaretur, fuerat pollicitus, adeout gentium omnium linguis loquerentur; ægros ſanarent, mortuos revocarent ad vitam; fatendum omnino eſt divinum hominem fuiſſe Jeſum, pium ac ſanctum, Deo afflatum, Deoque plenum; quem fraudis, vafritiei, ac vaniloquentiæ ſuſpectum habere, nefas ſit. Atqui ſe ipſe Meſſiam eſſe palam profeſſus eſt. Igitur Meſſias fuit. Id proponimus pro re nata, & in anteceſſum, quod ſuo loco fuſius demonſtrabitur.

PROPOSITIO IV.

Genuini ſunt Libri Veteris Teſtamenti.

Ab iis enim *(c)* Auctoribus ſcripti ſunt, a quibus dicuntur eſſe ſcripti, & iis circiter temporibus, quibus ſcripti eſſe feruntur. Id ut obtineamus, definite ac partite loci hujus quæſtio tractanda eſt, ac ſingulæ Veteris Teſtamenti partes ſigillatim explorandæ. Magnum opus, ſi res fuſe agatur & enucleate pro merito ſuo. Nos adhibebimus modum, & intra legitimos fines noſtra ſeſe diligentia continebit: non ita in arctum deſilientes, ut quæſtiones aliquas inſtituto operi haudquaquam penitus conjunctas obiter attingere occaſione data religio ſit; neque vero ita exſpatiantes, quoad ingens ac prope infinita materies & ubertas rerum poſtulabit. Ac primum duobus argumentis omnium fere Veteris Teſtamenti librorum antiquitatem probabimus. Prius arceſſemus ex Librorum ſacrorum Canone, qui ab Eſdra, auctoritate Synagogæ magnæ, Artaxerxis Longimani temporibus, conflatus eſt: ut ad calcem Propoſitionis hujus demonſtrabo. Unde ſequitur libros ipſos, qui eo continebantur Canone, fuiſſe ea, quam dixi, ætate antiquiores. Alterum argumentum ſubminiſtrat vetus interpretatio Græca, ſive ab Interpretibus Septuaginta elaborata Ptolomæi Philadelphi ævo, quod vulgo creditur; ſive multo recentiore, uti viris quibuſdam eruditis viſum eſt; ſive partim ab his, partim ab aliis, ut opinati ſunt nonnulli; omnium certe conſenſu ante Chriſti ætatem concinnata. Cum in ea enim libri haberentur iidem qui in Canone, prorſus hinc efficitur Chriſti temporibus eſſe vetuſtiores. Ex ea etiam ſcire licet, nomina ac titulos libris præfixos, unde ad agnoſcendos Auctores non inania ſæpe capimus argumenta, minime illuc fuiſſe recentiorum

rum

(a) Loc. cit. (b) Ebion. Hær. 30. cap. 12. & Arrian. Hær. 69. cap. 2. (c) Librorum Vet. Teſt. antiquitas generatim probatur.

Digitized by Google

rum hominum ſtudio appoſitos, ſed jam inde a prima origine iſtas ſedes occupaſse. His generatim præmiſſis, ſingulis deinceps libris ſuum continget examen, ſua probatio: ſupervacua ceteroquin futura, ſi mihi res eſset cum Chriſtianis, qui non genuinos modo, ſed divinos quoque libros illos fatentur; nunc vero adverſus impios diſputantibus nobis plane neceſsaria; juxta illud Gregorii Magni (*a*): *Quis hæc ſcripſerit, valde ſupervacue quæritur, cum tamen Auctor libri Spiritus Sanctus fideliter credatur. Ego vero a quo ſcripti ſint libri ſacri diligenter quæſivi, quippe adverſus eos diſputans, qui Spiritum Sanctum Auctorem eorum eſſe non credunt.*

DE LIBRIS MOSIS.

AC ordiemur (*b*) primum a Moſis Pentateucho: qui quoniam librorum omnium, qui ſuperſunt, antiquiſſimus eſt, utile juxta erit & operoſum vetuſtatem ejus, & γνησιότητα quæſitis undique argumentis tueri. Quod ut ordine fiat, Scriptorum primo Sacrorum utemur teſtimoniis; tum decurremus ad Auctores reliquos: inde alterius generis aſciſcemus probationes, & oſtendemus Moſem ipſum, ac res ab eo geſtas & literis proditas, unicum fere fontem fuiſse, unde univerſæ propemodum per orbem gentes confinxerunt Deos ſuos, Heroas, & Auctores, totamque Theologiam ſuam hauſerunt; Phenices dico, Ægyptios, Perſas, Indos, Thraces, Germanos, Gallos, Britannos, Hiſpanos, ipſos etiam Americanos; præcipue vero Græcos, & Romanos: quos omnes Moſem, perſonatum quidem, at certis tamen internoſcendum indiciis, retuliſse inter Deos, & divino cultu proſecutos eſse reperiemus: quod mirabile ſane eſt, & impietati retundendæ ſummopere efficax. Nam quæ ſe expugnari non patietur pertinacia, ſiquidem oſtendero quidquid apud antiquiſſimas gentes, & ingenii ac doctrinæ laude imprimis florentes, divinum, præſtans, illuſtre, & valde vetuſtum habitum eſt, Deos puta, Diiſque propugnatos Heroas, conditores etiam urbium, ac legumlatores, nihil aliud fuiſse quam expreſsas ad Moſis exemplar imagines; & quem divinis honoribus tot homines magno affecerunt conſenſu, hunc ſummi, quem nos colimus, Dei cultorem ac ſervum ſe tuliſse? Si cui ergo prolixior æquo fortaſse videbitur argumenti hujus tractatio, is reputet apud ſe utilitatem rei, ac momentum ad cauſam, quam tuemur, obtinendam, ita breviorem etiam fatebitur. Atque hæc cum ipſe mecum commentarer, miratus ſum equidem ſæpe numero in tanta literarum, ac ſacrarum præſertim luce, neminem extitiſse adhuc, qui hanc aperiret ſcenam, detractaq; tot commentitiis Heroibus, ac Diis larva, quam iis priſci ævi ſuperſtitio impoſuit, Moſem Moſi reſtitueret, ac publice agnoſcendum proponeret. Id a me factum eſt hac diſsertatione; nec ita quidem ut hoc argumentum exhauſiſse me putem, quod operis haudquaquam patiebatur ratio, neque ipſe iniquis excluſus ſpatiis potuiſſem; ſed unde tamen excitari poſſint ſtudioſi ad perſequenda reliqua, & antiquitates ſacras e profanis Hiſtoriis eruendas. Huic diſputationi ſubjiciemus alteram non diſſimilis generis, qua reliquas Græcorum fabulas ex libris Moſis arceſſitas eſse & expreſsas evincemus. Indidem derivatos eſse priſcos earum prope omnium, quas dixi, gentium ritus complures demonſtrabimus. Tum quæremus poſtmodum quomodo ſacrorum Librorum notitiam habuerint Græci, quos Hebraicæ, ac externarum linguarum rudes fere & imperitos fuiſſe conſtat; & an librorum Moſis interpretatio aliqua fuerit Alexandri ævo vetuſtior. Dehinc linguæ Ebraicæ, literarumque Samariticarum, & Judaicarum originem perſcrutabimur. Demum refellemus argumenta, quibus Librorum Moſis oppugnari ſolet & dignitas & γνησιότης. Ac tandem de depravationibus Pentateuchi paucis tractabimus.

CAPUT PRIMUM.

I. *Probatur Scriptorum ſacrorum teſtimoniis γνησιότης librorum Moſis.* II. *Utrum ſolum Deuteronomium, an univerſum Pentateuchum in Templo Helcias Pontifex repererit.*

I. NUnc ergo probemus conſequentes proxime & continua ſerie ætates Libros illos, qui dicuntur eſſe Moſis, adſcripſiſſe Moſi, ac proinde ea ætate eſſe ſcriptos, qua ſcripti eſſe feruntur. Ac primum res a populo Dei geſtas in literas retuliſſe Moſem liquet ex decimo ſeptimo capite Exo-

(*a*) Præfat. in Job. (*b*) Diviſio diſſertationis hujus de libris Moſis. I. Probatur Scriptorum ſacrorum teſtimoniis γνησιότης librorum Moſis.

Exodi *(a)*, in quo Amalecitanam victoriam jubet Moſem Deus *ſcribere ob monimentum in libro*. Mandata quoque a Deo accepta libris commiſiſſe oſtendunt illa e vigeſimo quarto libri ejuſdem capite; *Scripſit autem Moyſes univerſos ſermones Domini*: & paulo poſt: *Aſſumenſque volumen fœderis legit audiente populo (b)*: Et hæc e triceſimo tertio Numerorum *(c)*: *Hæ ſunt manſiones filiorum Iſraël, qui egreſſi ſunt de Ægypto per turmas ſuas in manu Moyſi & Aaron, quas deſcripſit Moyſes juxta caſtrorum loca, quæ Domini juſſione mutabant*: nec non & iſta triceſimo quarto Exodi *(d)*: *Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum, & cum Iſraël pepigi fœdus*. Deuteronomium vero a Moſe primum, & deinde a Joſua fuiſſe deſcriptum, clariſſimis indiciis teſtatum extat: ſed hoc præcipue triceſimi primi capitis Deuteronomii *(e)*: *Scripſit itaque Moyſes legem hanc, & tradidit eam Sacerdotibus filiis Levi, qui portabant Arcam fœderis Domini, & cunctis Senioribus Iſraël*: nempe ut ad latus Arcæ fœderis ſervaretur. Dum eam ſeptimo quoque anno publice prælegi ſancit. Alio loco jubet Moſes Regem Iſraëlitis olim præficiendum, Deuteronomium a Sacerdotibus Leviticæ tribus acceptum deſcribere. Canticum præterea juſſu Dei ſcribit Moſes *(f)*, atque id Iſraëlitas docet, ut habetur in poſtremis Deuteronomii capitibus. Frequentem hujus Deuteronomii uſum, & latarum in eo legum cuſtodiam commendat Auctor libri Joſuæ *(g)*: ipſum vero Joſuam in lapidibus Deuteronomium deſcripſiſſe narrat *(h)* in monte Hebal; & populum hinc precibus, inde diris devoviſſe, juxta traditum ſibi a Moſe præceptum in ipſo Deuteronomio. Librum Juſtorum, qui capite decimo *(i)* libri Joſuæ laudatur, & libri ſecundi Regum capite primo *(k)*, quidam putant eſſe librum Exodi; R. Selomoh ipſum Pentateuchum. Joſue præterea, in libro ipſius nomine inſcripto *(l)*, mandata executus eſſe dicitur, quæcunque a Moſi tradita fuerant: quod ut accurate fieri poſſet, deſcripta eſſe oportuit. Id confirmatur loco hoc Exodi *(m)*: *Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade auribus Joſuæ*: & ex iſto libri Joſuæ *(n)*: *Confortare igitur, & eſto robuſtus valde, ut cuſtodias & facias omnem Legem, quam præcepit tibi Moyſes ſervus meus: ne declines ab ea ad dexteram vel ad ſiniſtram, ut intelligas cuncta quæ agis. Non recedat volumen Legis hujus ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut cuſtodias & facias omnia quæ ſcripta ſunt in eo*. Ex his ſequitur Legem Moſis Joſuæ temporibus ſcriptam extitiſſe: nec Legem ſolum ſecundam, quæ Deuteronomium eſt; ſed priorem etiam, quæ poſteriore amplior fuit; nam multa habuit prior Lex, quæ repetita non ſunt in ſecunda. Atqui non poſteriorem ſolum, ſed priorem quoque deſcriptam habuiſſe Joſuam neceſſe fuit, ut univerſis Moſis præceptis obtemperaret, & populum quoque in eorum obſequium flecteret: nam pars hæc præcipua fuit mandatorum Moſis. Itaque ante latum Deuteronomium Joſuam præceptis inſtruit Moſes, quæcunque ipſe a Deo acceperat. Hæc enim leguntur capite Numerorum viceſimo ſeptimo *(o)*: *Fecit Moyſes ut præceperat Dominus: cumque tuliſſet Joſue, ſtatuit eum coram Eleazaro ſacerdote, & omni frequentia populi. Et impoſitis capiti ejus manibus cuncta replicavit, quæ mandaverat Dominus*. Et Joſue ipſe morti proximus, ſic affatur Iſraëlitas *(p)*: *Eſtote ſolliciti, ut cuſtodiatis cuncta, quæ ſcripta ſunt in volumine Legis Moyſi*. Imprimis vero notabilis eſt locus ille libri ejuſdē Joſue *(q)*: *Tunc ædificavit Joſue altare Domino Deo Iſraël in monte Hebal, ſicut præceperat Moyſes famulus Domini filiis Iſraël, & ſcriptum eſt in volumine Legis Moyſi; Altare de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit: & obtulit ſuper eo holocauſta Domino, immolavitque pacificas victimas. Et ſcripſit ſuper lapides Deuteronomium legis Moyſi, quod ille digeſſerat coram filiis Iſraël*. Hic manifeſte diſtinguitur primaria lex Moſi a Deo in monte Horebo tradita, quæ *Thorath Moſeh, Lex Moſis* appellatur, a ſecundaria Lege *Miſneh Thorath*, hoc eſt, Deuteronomio. Nam ex priori Lege citatur caput Exodi viceſimum *(r)*, quo aram de ſectis lapidibus ædificari vetitum eſt. Hinc quoque, ut ex aliis quoque locis, quos infra afferam, refelluntur, qui Deuteronomium ſolum a Moſe ſcriptum eſſe cenſent, non reliquas partes Pentateuchi. Commemo

mo

(a) 24. (b) 4.7. (c) 1.2. (d) 27. (e) 9. 10 11. 25. 26. (f) Cap.eod.19. 22. (g) I. 8.& XXIII. 6. (h) VIII. 31. & ſeq. (i) 13. (k) 18. (l) VIII. 35.& XI. 15. (m) XVII. 14. (n) I. 7. 8. (o) 22. 23. (p) XXIII. 6. (q) VIII. 30. & ſeq. (r) 25.

morantur quoque mandata Moſis in libro Judicum (*a*), his verbis: *Dimiſitque eos, ut in ipſis experiretur Iſraëlem, utrum audiret mandata Domini, quæ præceperat patribus eorum per manum Moyſi, an non.* Frequentior etiam horum mentio in libris Regum (*b*): velut cum Amaſias narratur interfectis patris ſui percuſſoribus, a filiis eorum manum abſtinuiſse: *juxta quod ſcriptum eſt in libro legis Moyſi, ſicut præcepit Dominus dicens: Non morientur patres pro filiis, neque filii morientur pro patribus: ſed unuſquiſque in peccato ſuo morietur.* Atqui hæc conceptis verbis extant in Deuteronomio (*c*). Adde iſthæc e ſecundo capite tertii Regum (*d*): *Obſerva cuſtodias Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, ut cuſtodias cæremonias ejus, & præcepta ejus, & judicia, & teſtimonia, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi, ut intelligas univerſa quæ facis:* & hæc quoque e viceſimo primo capite quarti Regum (*e*): *Si cuſtodierint univerſam Legem, quam mandavit eis ſervus meus Moyſes:* tum & illa e viceſimo tertio capite libri ejuſdem (*f*): *Similis illi non fuit ante eum Rex, qui reverteretur ad Dominum in omni corde ſuo, & in tota anima ſua, & in univerſa virtute ſua, juxta omnem Legem Moyſi.* Paria his extant in Paralipomenis. Tale hoc e decimo ſexto capite libri prioris (*g*): *Juxta omnia quæ ſcripta ſunt in Lege Domini, quam præcepit Iſraël:* & hoc quoque e decimo ſeptimo capite poſterioris (*h*): *Docebantque populum in Juda, habentes librum Legis Domini:* atque id etiam e viceſimo tertio capite ſequente (*i*): *Ut offerrent holocauſta Domino, ſicut ſcriptum eſt in Lege Moyſi:* tũ & illud e viceſimo quinto capite ſequente (*k*): *Cumque roboratum ſibi videret imperium, jugulavit ſervos, qui occiderant Regem, patrem ſuum, ſed filios eorum non interfecit, ſicut ſcriptum eſt in Lege Moyſi: Non occidentur patres pro filiis, neque filii pro patribus, ſed unuſquiſque in peccato ſuo morietur.* Plurima apud Eſdram, qui fuit *ſcriba velox in Lege Moyſi* (*l*), Moſaicæ Legis mentio. Sic tertio capite (*m*): *Et ſurrexit Joſue filius Joſedec, & fratres ejus, & ædificaverunt altare Dei Iſraël, ut offerrent in eo holocautomata, ſicut ſcriptum eſt in libro Moyſi viri Dei:* ſic ſexto (*n*): *Et ſtatuerunt Sacerdotes in ordinibus ſuis, & Levitas in vicibus ſuis, ſuper opera Dei in Jeruſalem, ſicut ſcriptum eſt in libro Moyſi.* Crebro etiam in libro Nehemiæ commemoratur Lex Moſis. Sic capite nono (*o*): *Et legerunt in volumine Legis Domini Dei ſui quater in die:* & capite ſequenti (*p*): *Ut ambularent in Lege Dei, quam dederat in manu Moyſi ſervi Dei,* & paulo poſt bis in teſtimonium eadem Lex adducitur: in decimo tertio quoq; capite (*q*): *In die autem illo lectum eſt in volumine Moyſi, audiente populo: & inventum eſt ſcriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites, & Moabites in Eccleſiam Dei uſque in æternum.* Quæ itidem ut alia in libris Moſis ſcripta leguntur. Præcipuum vero illud eſt, quod extat in eodem libro Nehemiæ (*r*), Eſdram Moſaicæ Legis volumen prælegiſse univerſe Iſraëlitarum genti, & interpretationibus explanaſse. Jam vero liber Pſalmorum, quorum Moſem Auctorem habent nonnulli, quid aliud eſt, quam frequens Moſaicorum mandatorum iteratio? Pſalmi præcipue, ſeptuageſimus ſeptimus, centeſimus quartus, centeſimus quintus, & centeſimus triceſimus quintus, totam Pentateuchi hiſtoriam ab initio repetunt. Teſtimoniis Moſaicæ Legis aliquoties utuntur Prophetæ, Baruchus (*s*), & Daniel (*t*). Meminit uterque dirarum, quibus impii devoventur in Lege Moſis (*u*). Sic præterea Baruchus ſecundo capite (*x*): *Sicut locutus eſt in manu pueri tui Moyſi, in die qua præcepiſti ei ſcribere Legem tuam:* & Daniel decimo tertio (*y*): *Erudierunt filiam ſuam ſecundum Legem Moyſi.* Inſigne & illud Malachiæ (*z*): *Mementote Legis Moyſi ſervi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Iſraël, præcepta, & judicia.* Tobiæ conſanguineo ſuo Saram deſpondere ſe ait Raguel (*aa*); *ut conjungeretur cognationi ſuæ ſecundum Legem Moyſi.* Jeſus Siracides eximio Moſem ornat elogio, creatumque eſse ait Iſraëlitici populi legumlatorem (*bb*): quod apud eum non ſemel legere licet. Plurima denique in Machabaicis libris Moſaici operis commemoratio: velut in ſeptimo capite libri ſecundi (*cc*): *Non obedio præcepto Regis, ſed præcepto Legis, quæ data eſt nobis per Moy-*

G ſem:

(*a*) III. 4. (*b*) 4. XIV. 6. (*c*) XXIV. 16. (*d*) 3. (*e*) 8. (*f*) 25. (*g*) 40. (*h*) 9. (*i*) 18. (*k*) 3. (*l*) 1. VII. 6. (*m*) 2. (*n*) 18. (*o*) 3. (*p*) 29. 34. 16. (*q*) 1. (*r*) VIII. 1. & ſeq. (*s*) I. 20. (*t*) IX. 11. (*u*) Deuter. XXVII. 5 & ſeq. XXVIII. 15. & ſeq. & 29. & 30. & 31. & 32. (*x*) 28. (*y*) 5. (*z*) IV. 4. (*aa*) Tob. VII. 14. (*bb*) Eccl. XXIV. 33. & XLV. 6. (*cc*) 30.

Digitized by Google

ſem: quo capite (a), & Cantici Moſis fit mentio, ex eoque teſtimonium quoddam (b) profertur.

II. Notabile vero imprimis illud eſt, quod habent Libri Regum, & Paralipomena, Helciam Pontificem, cum ſarta tecta Templi curaret, librum Legis, ipſa Moſis manu ſcriptum, ut indicare videntur Paralipomena (c), & Interpretes plerique volunt, in Domo Domini reperiiſse: quem ad ſe miſsum cum Joſias legiſset, ejuſdem juſsu, univerſo populo audiente fuiſse recitatum (d). Id ad omnes Moſis libros referendum manifeſto cenſet Joſephus (e), quod ad unicum Deuteronomii pertinere arbitrati ſunt, Athanaſius (f), Chryſoſtomus (g), & recentiores plerique: propterea, opinor, quod librum eumdem ab Helcia repertum fuiſse crediderunt, quem manu ſua deſcriptum ad latus Arcæ fœderis locari juſserat Moſes, ut narratur Deuteronomii ipſius triceſimo primo capite (h); hunc autem, non totam Legem, ſed Deuteronomium ſolum fuiſse complexum, multorum opinio eſt: & quod decimo ſeptimo capite (i) ſcriptum legitur de futuro Iſraëlitarum Rege: *Poſtquam ſederit in ſolio regni ſui, deſcribit ſibi Deuteronomium Legis hujus in volumine, accipiens exemplar a Sacerdotibus Leviticæ tribus, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, ut diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba, & cæremonias ejus, quæ in Lege præcepta ſunt*. Huc accedit quod libri Joſue capite octavo (k), cum aram Domino extruit Joſue in monte Hebal, factum hoc legitur, *ſicut ſcriptum eſt in volumine Legis Moyſi*; cum id Deuteronomii viceſimo ſeptimo capite (l), nec alio præterea Pentateuchi loco reperiatur: & quod decimo quarto capite libri quarti Regum (m) teſtimonium recitatur ex *libro Legis Moyſis*, quod Deuteronomii viceſimo quarto capite (n), nec alibi uſpiam in Lege habetur: & quod in libro Nehemiæ (o) arceri jubentur ab Eccleſia Dei Moabitæ, & Ammonitæ, prout lectum fuerat *in volumine Moyſi*, quod non alibi quam Deuteronomii capite viceſimo tertio (p) occurrit, & quod teſtimonia aliquot e Lege Moſis depromuntur a Barucho (q), & Daniele (r), quæ extra Deuteronomium fruſtra requiras. Ea jam a me ſuperius allata ſunt. Verum & reliquos præterea Pentateuchi libros *in latere Arcæ* ſimul fuiſſe aſſervatos, & ab Helcia repertos, neque negat Auctor libri Regum, neq; rationibus ſuis Toſtatus (s) conficit, quæ ſunt ejuſmodi, ut facile ex illis appareat poſitum fuiſſe in latere Arcæ Deuteronomium, non ut priores quatuor illinc fuiſſe excluſos nos fateri cogat, cum præſertim cenſeant Judæorum plerique, non Deuteronomium ſolum, ſed & totam Legem in Arca a Moſe fuiſſe incluſam. Viſum id eſt Iſaaco Abrabanieli (t), & R. Levi ben Gerſon (u). Plus aliquid legitur in Debarim rabba, nempe Moſem inſtante morte tredecim exemplaria Legis deſcripſiſſe, quorum duodecim in uſum cederent duodecim tribuum, unum vero in Arca ſervaretur; ex quo reliqua emendari poſſent, ſi quæ forte iis labes inoleviſſet. Hæc retulit & amplexus eſt Maimonides (x), & ad eorum probationem uſus eſt ipſis verbis Moſis (y): *Tollite librum iſtum, & ponite eum in latere Arcæ fœderis Dei veſtri, ut ſit tibi contra te in teſtimonium*. Hinc etiam occaſionem habuiſſe videtur Epiphanius (z), aliique poſt Epiphanium complures, ut crederent non Legem ſolum totam, ſed & libros omnes Canonicos intra Arcam fuiſſe reconditos, cum inde Apocryphi ſecluderentur; quod vanum tamen eſt ac frivolum; nam in Arca ſolas fuiſſe Tabulas lapideas a Deo ſcriptas diſcimus ex libris Regum (aa), & Paralipomenon (bb): Lex autem fuit ad latus Arcæ exterius; quod & urna aurea mannæ plena, & Aaronis virga (cc), hoc eſt, ſi Jonathanem Paraphraſtem Chaldæum (dd) audimus *becophſa*, *in capſa*, ad latus dextrum Arcæ: vel ſi Gemaram Thalmudici libri *Scekalim*, in *gheloskom*, in γλωσσοκόμῳ, hoc eſt, ſcrinio. Cum autem poſt Templi ædificationem, Tabernaculum, plurimaque Tabernaculi vaſa & ſuppellectilem, in Templi ipſius Gazophylaciis fuiſse repoſita veriſimile ſit, illuc quoque illatam fuiſse capſulam,

(a) 6. (b) Deut. XXXII. 36. & ſeqq. II. Utrum ſolum Deuteronomium, an univerſum Pentateuchum in Templo Helcias Pontifex repererit? (c) 2. XXXIV. 14. (d) 4. Reg. XXII. 8. & XXIII. II. Par. loc. cit. 18. (e) Ant. Lib. X. c. 5. (f) Ep. ad Marc. (g) Hom. IX. in Matth. 2. & Hom. VII. in 1. Cor. 2. (h) 9. 25. 24. 26. (i) Ejuſd. 18. 19. (k) 31. (l) 5. & ſeqq. (m) 6. (n) 16. (o) XIII. 1. (p) 5. (q) I. 20. & II. 28. (r) IX. 11. 13. & XXIII. 62. (s) Qu. X. in 4. Reg. 22. (t) In Deut. XXXI. 9. 26. (u) Ibid. (x) Præfat. in Jad. Chazac. (y) Deut. loc. cit. (z) De pond. & menſ. cap. 4. (aa) 3. VIII. 9. (bb) 2. V. 10. (cc) Ebr. IX. 4. (dd) In Deut. loc. cit.

lam, legis volumini recondendo deſtinatam, credere par eſt: quæ poſtquam diu illic neglecta & ignorata jacuit, tandem ab Helcia Pontifice reperta ſit. Quamobrem non in Arca Domini, ſed *in domo Domini* repertum a ſe librum Legis prædicat Helcias *(a)*; non ſimeto infoſſum, ut conjectavit Chryſoſtomus *(b)*, ſed, ut Ebræi ſentiunt, in capſula illa reconditum, quæ ſtante Tabernaculo fuerat ad latus dextrum Arcæ. Sed de his infra. Libet huc adjicere Arabum quorumdam opinionem, qui tradunt Phinee quinque libros Legis, ſervatam Mannæ portionem, Tabulas duas, virgam Moſis, & illam Aaronis, quæ folia produxerat, in urnam æneam conjeciſſe; tum vas plumbo obturatum clam abdidiſſe in ſpelunca, cui deinde inædificatum eſt Templum Salomonis *(c)*. Quæ ſomnia ſunt variæ gentis. Ad teſtimonia vero illa e Deuteronomio deprompta quod attinet, ſciendum eſt fuiſſe Deuteronomium, velut compendiariam priorum Pentateuchi librorum explanationem, & Legis totius breviarium, in familiarem & quotidianum populi Iſraëlitici uſum compoſitum. Id declarat ipſe Moſes, cum ait initio Deuteronomii *(d)*: *Cœpit Moyſes explanare Legem & dicere: Dominus Deus noſter locutus eſt ad nos in Horeb*. Prioris fœderis iterationem, ad quaſi novum fœdus fuiſſe ſignificant illa e viceſimo nono capite Deuteronomii *(e)*: *Hæc ſunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Moyſi, ut feriret cum filiis Iſrael in terra Moab, præter illud fœdus quod cum eis pepigit in Horeb*. Atque hinc porro Liber ille dictus eſt Deuteronomium, ſecunda Lex; relata in literas itidem ut prima; quam primam Legem ſi quis a Moſe ſcriptam ut ſecundam negare auſit, opprimetur hoc loco Exodi *(f)*: *Scripſit autem Moyſes univerſos ſermones Domini*. Et deinde *(g)*: *Aſſumenſque volumen fœderis, legit audiente populo*. Atque ea ſane a Deo ipſo fuerat jam ante ex parte deſcripta: ſic enim habetur in Exodo *(h)*: *Dixit autem Dominus ad Moyſem: Aſcende ad me in montem, & eſto ibi, daboque tibi Tabulas lapideas, & Legem, ac mandata quæ ſcripſi, ut doceas eos*. At Deuteronomium cum eſſet Legis, ut dixi, ſummarium, hinc illud præcipit Moſes ſuſpendi pro ſigno in manibus, inter oculos collocari, poſtibus domuum adſcribi, nocturna ac diurna manu verſari, propter brevitatem nimirum, & condiſcendi facilitatem. Res itaque illic delibatas tantum, & quaſi perſtrictas animadvertere licet, quæ jam fuerant enucleatius deſcriptæ. Quod autem tritior ejus eſſet & promptior uſus, idcirco teſtimonia ex eo peti ſolebant. Cum hominum eſſet eruditiorum, & accuratiorem rerum notitiam quærentium, tractatio reliquorum Librorum: ex quibus tamen non pauca itidem depromta videas in recentioribus Scripturæ ſacræ Libris. Cujuſmodi eſt illud ſecundi Paralipomenon *(i)*: *Immolaverunt autem Phaſe quarta decima die menſis ſecundi. Sacerdotes quoque, atque Levitæ tandem ſanctificati obtulerunt holocauſta in domo Domini. Steteruntque in ordine ſuo juxta diſpoſitionem, & Legem Moyſi hominis Dei*. Et capite ſequenti *(k)*: *Pars autem Regis erat, ut de propria ejus ſubſtantia offerretur holocauſtum mane ſemper & veſpere; Sabbatis quoque, & Calendis, & ſolennitatibus cæteris, ſicut ſcriptum eſt in Lege Moyſi*. Et capite trigeſimo quinto *(l)*: *Et immolatum eſt Phaſe, aſperſeruntque Sacerdotes manu ſua ſanguinem, & Levitæ detraxerunt pelles holocauſtorum, & ſeparaverunt ea, ut darent per domos, & familias ſingulorum, & offerrentur Domino, ſicut ſcriptum eſt in libro Moyſi*. Et in Nehemiæ libro, capite decimo, plurima recenſentur ex Lege Moſaica: quæ ſane in Deuteronomio nuſquam leguntur. Plura hujuſmodi proferre poſſem. Adde & allata Deuteronomii verba, *Deuteronomium Legis hujus*, ab Onkelo, Aben Ezra, & Kimchio, aliiſque Interpretibus exponi, *Legis exemplar*, ἀπόγραφον, *deſcriptionem*, minime vero ad quintum Pentateuchi librum referri. Sed hæc ſufficiunt, & ad reliqua properandum eſt.

CAPUT SECUNDUM.

I. *Probatur aliorum Scriptorum teſtimoniis* γνησιότης *librorum Moſis*: II. *Sanchoniathonis*, III. *Homeri*, & *Heſiodi*, IV. *Pentateuchi Samaritani*, V. *Thaletis*, VI. *Solonis*, VII. *Pherecydis*, VIII. *Pythagoræ*, IX. *Anaxagoræ*, X. *Hellanici*, XI. *Charondæ*, XII. *Socratis*, XIII. *Theopompi*, & *Theodectis*, XIV. *Platonis*, XV. *Ægyptia-*

(a) 4. Reg XXII. 8. (b) In Matth. II. Homil. IX. & in 1. Cor. 2. Hom. VII. (c) Abulfarag. Hiſtor. Or. Dyn. II. (d) I. 5. (e) 1. (f) XXIV. 4. (g) 7. (h) Eod. 12. (i) XXX. 15. 16. 17. (k) 3. (l) 11. 12.

ptiacarum Mercurii Columnarum, quæ quid fuerint oſtenditur; XVI. *Ariſtotelis*, XVII. *Hecatai*, XVIII. *Eudoxi*, XIX. *Megaſthenis*, XX. *Beroſi*, XXI. *Abydeni*, XXII. *Demetrii Phalerei*, XXIII. *Septuaginta Interpretum Scripturæ ſacræ, & Ariſteæ*, XXIV. *Ezekieli*, XXV. *Manethonis*, XXVI. *Philochori*, XXVII. *Ariſtobuli Judæi*, XXVIII. *Polemonis*, XXIX. *Eupolemi*, XXX. *Demetrii Judæi*, XXXI. *Cleodemi*, XXXII. *Theodoti*, XXXIII. *Philonis Senioris*, XXXIV. *Alexandri Polyhiſtoris*, XXXV. *Apollonii Molonis*, XXXVI. *Caſtoris Rhodii*, XXXVII. *Diodori Siculi*, XXXVIII. *Chæremonis*, XXXIX. *Trogi Pompeji, & Juſtini*, XL. *Nicolai Damaſceni*, XLI. *Ptolemæi Mendeſii*, XLII. *Strabonis*, XLIII. *Apionis*, XLIV. *Philonis, Joſephi, & Juſti Tiberienſis*, XLV. *Auctorũ libri tertii, & quarti Eſdræ, & tertii Machabæorum*, XLVI. *Juvenalis*, XLVII. *Plutarchi*, XLVIII. *Philonis Byblii*, XLIX. *Galeni*, L. *Ptolemæi Chenni*, LI. *Taciti*, LII. *Plinii, Apuleji*, LII. *Luciani*, LIV. *Numenii*, LV. *Longini*, LVI. *Porphyrii*, LVII. *Trebellii Pollionis*, LVIII. *Jamblichi*, LIX. *Juliani* τοῦ παραβάτου, LX. *Helladii Beſantinoi*, LXI. *Artapani*, LXII. *Thalli*, LXIII. *Hiſtiæi*, LXIV. *Lyſimachi*, LXV. *Poematis* νοθευτικοῦ *Phocylidi adſcripti*, LXVI. *Onkeloſi, Jonathanis, Hieroſolymitani Interpretis, Hagiographorum Paraphraſtis, Syri Interpretis, Aquilæ, Theodotionis, Symmachi, Hierichuntinæ, & Nicopolitanæ Interpretationis.*

I. EX ſuperioribus, ni fallor, ſatis luculenter demonſtratum eſt, quam perpetua, jam inde a Moſis ævo, & certa Libris ejus conſtituerit auctoritas: quam ſi externis jam confirmare libet teſtimoniis, & aliorum Auctorum aſciſcere auxilia, qui vel Moſis ipſius, vel Moſaicarum ſcriptionum aliqua ſe notitia imbutos fuiſſe prodiderunt, a proximis Moſi temporibus, ad confirmatum jam in orbe Chriſtianiſmum, clarius etiam Propoſitionis hujus veritas eluceſcet. Tam alte ergo repetitis diſquiſitionis hujus initiis, per conſequentes ætates noſtra decurret oratio.

II. Ac ordiemur primum a Sanchoniathone Berytio, antiquiſſimo Phœnicarum rerum Scriptore, quem Trojanis vetuſtiorem fuiſſe temporibus, & Moſe uno alterove ſæculo recentiorem, ex Phœniciæ regum ſucceſſionibus probari ſcribit Porphyrius (*a*). Hujus opus e lingua Phœnicum Græce reddidit Philo Byblius, unde nonnulla excerpſit Euſebius, & libris ſuis de Evangelica præparatione intexuit. Atque ea quidem talia ſunt, ut attendenti appareat pleraque ipſum e Moſis fontibus in lacunas ſuas derivaſſe. Non eſt otii noſtri rem accuratiori examine ventilare, & ab aliis jam hæc occupata provincia eſt (*b*). Id obſervandum nobis eſt, quod tradidit Porphyrius, & eſt ad rem quam tractamus appoſitum, commentaria accepiſſe Sanchoniatonem ab Jerombalo Sacerdote Dei Jevo, & Judæis veriſſima prodidiſſe. Jerombalum autem eum eſſe Gedeonem, ex libro Judicum (*c*), ubi non ſemel Jerobaal cognominatur, ſciunt eruditi, & docuit Suidas (*d*), ſed in vocis originatione falſus eſt; quemadmodum in ipſa re Georgius Syncellus (*e*), qui Jerombalum Gedeonis fratrem eſſe credidit, nominis duplicis ambiguitate deceptus. Quæ autem a Gedeone commentaria Sanchoniathon accepit, quid aliud eſſe dicamus, quam ipſos Moſis libros, quorum doctrina tinctæ ſunt & aſperſæ, ut dixi, ſuperſtites Sanchoniathonis reliquiæ? Omnem vero dubitationem tollit, quod notatum eſt a Philone Byblio (*f*), Sanchoniathonem, cum de rerum principiis & mundi origine commentaturus eſſet, ſumma diligentia Taauti libros evolviſſe, utpote quem ſciret eſſe literarum repertorem, & primum commentaria reliquiſſe; ab eoque ſumſiſſe ſcribendi argumentum. Tum poſteaquam Sanchoniathonis diſſertationes de mundi & animalium procreatione expoſuit, hæc omnia ait in Taauti Coſmogonia fuiſſe deſcripta, quæ ſibi comperta ex ſignis & conjecturis mens ipſius nos docuit; atque hunc Taautum, ab Ægyptiis Thoyth, a Græcis Mercurium appellari. Jam vero hæc omnia mecum argumenta recollige: De mundi generatione ſcripſit Taautus; ſcripſit & Moſes: literarum inventio Taauto tribuitur; tribui-

tur

I. Probatur aliorum Scriptorum teſtimoniis γνησιότητος librorum Moſis. II. Sanchoniathonis. (*a*) Apud Euſ. de præp. Ev. Lib. I. & X. (*b*) Boch. Chan Lib. II. cap. 17. (*c*) VI. 32. & VII. 1. & VIII. 35. (*d*) In ἱεροβάαλ. (*e*) Chronogr. ad annum Mund. 4115. (*f*) Apud Euſ. de Præpar. Evang. Lib. I.

tur & Moſi ab Eupolemo (*a*), Theodoreto (*b*), & Iſidoro (*c*): Taauti libris ad opus ſuum lucubrandum uſus eſt Sanchoniathon, idemq; a Gedeone commentaria ad id ipſum accepit; Moſis doctrinam ſpirant paſſim & repræſentant Sanchoniatonis reliquiæ, planeq; in locis & nominibus exprimendis conſentiunt, vel ipſo Porphyrio teſte (*d*): quis non inde conjiciat Taautum illum fuiſſe Moſem? At nos id quoque infra multiplici argumentorum congerie clarius etiam & certius approbabimus. Neque me fugit de Sanchoniathonis antiquitate multum detraxiſſe Scaligerum (*e*), aliosque poſt eum novitios Scriptores. At certum nobis eſt adhærere ſententiæ Porphyrii, Euſebii, Cyrilli, & Theodoreti, innixæ ſucceſſionibus regum Phœnices, petiiſque inde Chronologicis ratiociniis: quoad nos ab hac opinione validiora dimoveant argumenta, quam quæ hactenus allata ſunt.

III. Sanchoniathonem excipient Homerus, & Heſiodus, quorum ſcriptis nullum antiquius habent Græci: nam Orphica quæ circumferuntur, Piſiſtrati ævo haudquaquam vetuſtiora ſunt. Homerum ſtudiorum cauſa Ægyptum petiiſſe tradit Diodorus (*f*): imo & Ægyptius a plurimis exiſtimatus eſt, ut aſſeverat Clemens Alexandrinus (*g*). Cum autem dubitare nos non ſinant ea quæ dicturi ſumus inferius, quin tum apud Ægyptios vigeret Moſis memoria, atque illuc jam penetraſſent ipſius ſcriptiones, quis illas, unde tantarum rerum notitiam poterant comparare, neget ab iis lectas & ſublectas, qui illuc diſcendi gratia proficiſcebantur? Multis id confirmat Juſtinus in Paræneſi, & libri ipſi Homeri loquuntur (*h*), in quibus ſexcenta deprehendere licet ex Moſe depromta. Velut cum ſcribit Deos peregrinorum habitu urbes circumire, ad exploranda hominum bene vel mala facta. Id ipſi ſuppeditavit Moſes, cum tres Angelos Abrahamo apparuiſſe ſcribit. Augurium, ejuſque expoſitio, quæ habentur in Odyſſea (*i*), cum aquilas in capita procorum involantes mortem ipſis Augur portendere declarat; nonne ſimilis oſtenti imitatio eſt, quod Ægyptio piſtorum magiſtro in ſomnis contigit, & in paris eventus ſignificationem traxit Joſephus? Multa etiam hujus generis apud Heſiodum nanciſcare. Græcanicæ Theogoniæ architectos fuiſſe Homerum, & Heſiodum diſertis verbis Herodotus (*k*) pronuntiat: quam multa autem in tota hac Mythologia e Moſe manifeſto petita? quod & infra probabimus. Chaos Heſiodo memoratum, ex Moſis verbis confictum eſſe agnoſcunt omnes. Ariſtoteles libello de Xenophane, Zenone & Gorgia, Chaos illud Heſiodi, ex quo orta ſunt omnia, nihil eſse diſſerre pronuntiat. Heſiodi ejuſdem Erebus, ipſum eſt *aaereb*, Moſis. Diem Nocte ſatum, proindeque recentiorem finxit: Moſes quippe veſpertinum tempus matutino antepoſuit, & poſt tenebras lucem creatam dixit. Septimum diem ſacrum eſse, & hic docuit, & Homerus, qui & eo cuncta perfecta fuiſse addit, ut ab Ariſtobulo (*l*) adnotatum eſt: *Hominem* luto formatum, & primorum hominum vitam noſtra hac fuiſse diuturniorem ſcripſit Heſiodus: quæ mere Moſaica ſunt. Ate Homeri, Pandora Heſiodi, Eva eſt parens generis humani. Omnia Homerum ex Oriente deprompſiſſe, demonſtraturum ſe ſpondet non ſemel Heinſius in Ariſtarcho ſacro (*m*). Prodiit libellus ante annos aliquot, quo locutiones Homericæ, & Heſiodeæ, Moſis aliorumque Scriptorum ſacrorum locutionibus ſimiles colliguntur. Ex quibus cognoſcitur tantam Hebraiſmorum ſegetem, nonniſi ex Librorum ſacrorum lectione ſuboriri potuiſse. Atque hinc factum opinor, ut Ariſteæ Proconneſii, qui ſæpe confunditur cum Ariſtæo Apollinis filio, quem Moſem eſse oſtendemus, diſcipulum credi ab aliquibus Homerum Strabo (*n*), & Euſtathius (*o*) prodiderint.

IV. Ex omnibus argumentis, quæ ad fidem Moſaicis libris adſtruendam colligi poſsunt, vix validius ullum reperias, quam quod ex Pentateuchi Samaritani vetuſtate, & auctoritate ducitur. Cum enim jam inde ab Jeroboami perduellione, decem tribus ſeceſſione facta ſuis legibus, ſuaque Religione uti cœpiſsent; majorque deinde exarſiſſet invidia, poſtquam Templi Hieroſolymitani, Urbiſque adeo ipſius inſtaurationem Eſdras inter-

ter-

(*a*) Ap.Clem.Al.Str.Lib.I. (*b*) In Gen.Inter.LXI. (*c*) Origin.Lib.I.c.3. (*d*) Lib.IV. contr.Chriſt. (*e*) In Fragm. pag.40. III. Homeri, & Heſiodi. (*f*) Lib.I. (*g*) Strom.1. (*h*) Od.ρ. (*i*) Od.β. (*k*) Lib.II. cap.53. (*l*) Ap.Euſ.Præp.Lib.XIII.c.12. (*m*) Part.I, cap.1. (*n*) Lib.XIII. (*o*) In Hom.Il.β. IV. Pentateuchi Samaritani.

terpellantes devovit, & horrendi carminis pronuntiatione ſacras & infames eſse juſſit, capitale demum odium, & perpetua diſsociatio conſecuta eſt ab Alexandri Magni temporibus, ex quo Manaſses Jaddi Pontificis frater, Sanabelletis Satrapæ, qui Darii nomine Samariam regebat, filia uxore præter fas, & legis præſcripium ducta, Sacerdotio exauctoratus eſt. Cujus injuriæ impatiens, ne amatam conjugem dimitteret, confugit ad ſocerum, & templo ab eo in monte Garizim extructo præfectus, Pontificem ſe geſſit. Tempore ab hoc nullus amor populis, nec fœdera fuerunt, ſed implacabile diſſidium, quod ad hanc diem perſeverat. Et tamen utraque gens ſuum Pentateuchi codicem habet, nihil vel parum certe diſsentientem: hunc Samaritanis literis exaratum, qui veteres fuerunt Chananæorum characteres; illum Judaicis, qui poſt captivitatem Babylonicam ex Aſsyriis detorti ſunt. Etſi probabile eſt viros generis utriuſque eruditos, & ſtudioſos Legis, quorum in ea emendanda ſumma erat diligentia, adverſariorum codicibus nonnunquam eſse uſos, alioſque ex aliis vel caſtigaſse, vel ſupplevisse. Nam populorum odia, & diſsenſiones ad privatos aliquando parum vel nihil pertinent, & flagrante nonnunquam bello animadvertimus conſtare nihilominus literatorum commercia; vel iis certe deſitis, mutuo tamen utroſque librorum uſu frui. Quæcumque autem alios ex aliorum codicibus vel ſupplevisse, vel emendavisse fateamur, levia hæc ſunt, vel nihil potius ad totius libri ſummam, quæ in utriſque codicibus par & integra permanſit. Ex hac autem amborum codicum conſenſione recte colligitur, tales ad hoc tempus perſeveraſſe, quales tum fuerunt, cum gentis utriuſque divortium intervenit: cum neque dici neque credi poſſit, totas conſpiraſſe gentes ambas, in utroque codice confingendo, & ſupponẽdo: *Non enim coutuntur Judæi Samaritanis* (a). Quamvis negari non poſſit, privatos fortaſſe utrimque homines aliquos mutuam familiaritatem coluiſſe. Quocirca ad Moſaicorum librorum γνησιότητα comprobandum hoc argumento jure uſus eſt R. Joſephi in libro Ikkarim.

V. Circiter trigeſimam quintam Olympiadem florebat Thales, oriundo Phœnix, Ægyptiorum, & Chaldæorum ſine controverſia diſcipulus, uti de ipſo prædicat Joſephus (b). In Epiſtola autem Thaletis ad Pherecydem, quæ refertur a Laertio (c), & κιβδηλίας (*falſitatis*) mihi ſuſpecta eſt, in Ægyptum penetraſſe ſe ait, non ut cum Aſtronomis ſolum, ſed & Sacerdotibus congrederetur. Quem deinde morem adeundæ Ægypti tenuerunt vetuſtiorum Græciæ Philoſophorum plerique, ut ex ipſis fontibus puriores patriæ doctrinæ latices haurirent. Non ſemel igitur candide agnoſcit Plato, aliique complures, quæcunque de rebus divinis a Græcis diſputata ſunt, ex Ægyptiis ſcholis eſſe profecta. Idem argumentum perſequuntur Diodorus (d), Plutarchus (e), & alii, clariſſimoſque Græcanicæ eruditionis, & Philoſophiæ antiſtites, Melampodem, Dædalum, Muſæum, Orphæum, Homerum, Thaletem, Solonem, Pherecyden, Pytaghoram, Lycurgum, Anaxagoram, Democritum, Oenopidem, Eudoxum, & Archimedem, in Ægyptum philoſophandi cauſa ſe contuliſſe narrant, & Ægyptiis magiſtris eſſe uſos, quorum & nomina recenſent. Ex Ægyptiorum ergo quos adierat, & Phœnicum ad quos genus ferebat, rivis, in quos magnam Moſaicæ doctrinæ copiam confluxiſſe mox oſtendemus, abunde Thales hortulos ſuos irrigavit. Hinc Deum definiebat, *quod rerum omnium antiquiſſimum eſt*: atque hanc ajebat eſſe Mentem, quæ cuncta ex aquis formavit. Hinc hominum cogitata Deo perſpecta eſſe diſcebat. Hinc hominum animos primum immortales eſſe dixiſſe fertur. Hinc lucem tenebris poſteriorem eſſe ſtatuit. Quæ non ex apothecis Philoſophiæ, ſed ex intimis veræ Theologiæ myrotheciis depromta ſunt.

VI. In dubia eadem & ſuſpecta ad Pherecyden Epiſtola, Solonem itineris in Ægyptum ſocium habuiſſe ſe ait Thales, & cum Sacerdotibus, ac Aſtronomis Ægyptiis utriſque eſſe converſatum. Idem teſtatur Plato in Timæo. Sonchin, & Pſenophin Sacerdotum illorum celeberrimos nominat Plutarchus (f). Tradit Diodorus (g) Solonem, itidem ut Lycurgum, multa de legibus Ægyptiorum in legum ſuarum collectionem tranſtuliſſe, cum alibi Moſaicis legibus uſos Ægyptios docuiſſet. Inde fit ut pleraque Athenienſium inſtituta Moſaicis fuerint conſimilia, ut

paulo

(a) Joh. IV. 9. V. Thaletis. (b) Lib. I. contr. Ap. (c) In Thalete. (d) Lib. I. & V. (e) De Iſid. & Oſirid. VI. Solonis. (f) Iſid. & Oſirid. (g) Lib. II.

paulo poſt notabimus. Inde inter illuſtriora ejus effata celebratur illud, quo Diis honorem, parentibus reverentiam exhiberi præcipiebat. Atque ea ſane Decalogo petita erant.

VII. Ægyptiorum quoque, & Chaldæorum diſcipulus fuit Pherecydes; imprimis vero Phœnicum, ex quorum ſecretis voluminibus, cum nullo magiſtro uſus eſſet, magnam fertur adeptus eſſe rerum divinarum peritiam. Secreta hæc Phœnicum volumina, Moſis volumen interpretor, quod arcanum Juvenalis (*a*) appellat. Phœnicibus autem tribuitur, qui ſæpe apud exoticos Scriptores, ut non ſemel a me notatum eſt, pro Judæis veniunt. Vel Sanchoniathonis fortaſſe opus recte intelligas, quod a Moſaico exceptum eſt.

VIII. Hos excipit Pythagoras Samius, in Syria natus, juxta Jamblichi (*b*), aliorumque ſententiam (*c*). Is itaque patriæ reviſendæ deſiderio, Sydonem, Tyrum, & Byblum navigavit, ac totam fere luſtravit Syriam; & Chaldæos, Hebræos, Arabes, ac Ægyptios præceptores habuit. Scribit Jamblichus (*d*) Sidone congreſſum fuiſſe Pythagoram cum Mochi Phyſiologi ſucceſſoribus. Mochi hiſtorici Phœnicis, qui res gentis ſuæ patria lingua prodidit, meminerunt Athenæus (*e*), Joſephus (*f*), & Tatianus (*g*). Ochus appellatur apud Diogenem Laertium (*h*), & Suidam (*i*). At is quem commemorat Jamblichus, de rerum natura diſſeruit. Itaque hic ipſe eſt, quem Moſcum Sidonium appellat Strabo (*k*), quemque Phyſica tractaſſe ait, & Trojano excidio fuiſſe vetuſtiorem. Meminit ejuſdem & Sextus Empyricus (*l*), ab eoque doctrinam ſuam Democritum petiviſſe ſtatuit, Auctore Poſidonio. Hinc ergo emendandus Jamblichus, & pro, Μόχυ, quod etiam in ſcriptis Codicibus reperi, ſcribendum, Μόχυ. Atqui Μόχος, ipſiſſimum videtur; *Moſce*, Moſes, qui merito φυσιολόγος dictus eſt, utpote qui ſcripſerit de rerum primordiis, quique Trojanum bellum ætate præceſſit, & Sidonius credi potuit ab iis qui patriam ipſius ignorabant, vel quod in hac potiſſimum urbe propagata fortaſſe fuerit ipſius doctrina, multique eam amplexi ſint; vel propter Judææ viciniam: nonnunquam enim cum Phœnicibus Judæos confundi certum eſt. Adeundæ Ægypti Auctor Pythagoræ fuit Thales: abeuntem Polycrates commendatitiis ad Amaſim Ægypti regem literis proſecutus eſt, Amaſis vero ad Ægyptios Sacerdotes. Quo cum perveniſſet, Sonchidi Archipropheta in diſciplinam ſe tradidit. Ac primum eum circumciſum ferunt: tum deinde per viginti duorum annorum decurſum, non Aſtronomicis ſolum, & Geometricis, ſed ſacris etiam, & interioribus doctrinis inſtitutus eſt, & omnibus Deorum myſteriis initiatus. Chaldæos quoque, Aſſyrios, & Perſarum Magos audivit, & magna demum diſciplinarum merce ditatus Philoſophiam ſuā inſtruxit. Quam multa autem Moſaica, inter Judæos, & vicinas gentes conquiſita, illuc contulerit, optimus teſtis Hermippus, qui Judæorum dogmata, ac leges Pythagoram in ſuam tranſtuliſſe Philoſophiam ſcripſit; ut ex Joſepho (*m*), & Origene (*n*) diſcimus. Teſtis & Ariſtobolus Judæus apud Clementem Alexandrinum (*o*), & Euſebium (*p*). Horum ille colligit aliquot Pythagoræ dogmata, & Moſaicis conſentire oſtendit; velut illud e Decalogo, quo ſculptilibus interdicitur, expreſſiſſe Pythagoram oſtendit; cum vetuit imaginem Dei annulo inſcribi. Moſem etiam ſecutos eſſe docet Pythagoreos, cum hominem ad Dei imaginem conditum eſſe definiunt. Quod eorum dogma ex teſtimonio Jamblichi, & laudati ab Jamblicho Architæ Tarentini facile colligitur. Multa ad hæc ſimilia congerit, quæ prætereo. Eodem pertinent alia quoque jam obſervata a Grotio (*q*): cujuſmodi eſt ea lex, qua morticinorum prohibetur eſus, quamque inter præcepta ſua Pythagoras retulit. Cum nudis pedibus idem ſacra fieri juſſit, nonne mandatum Moſi de rubo ardenti editum videtur in mente habuiſſe, quemadmodum ab Ambroſio (*r*) notatum eſt? Nonne ex eodem ſumſit aſperſionem, & levationum uſum, per quem eam dicebat comparari munditiem, quæ Deorum cultui eſſet idonea? Integrum quoque præceptum Moſis repræſentavit Pythagoras, quo ne frugiferæ ſucciderentur arbores interdixit. Ex hiſtoria

Ba-

VII. Pherecydis. (*a*) Sat. XIV. VIII. Pythagoræ. (*b*) De Vit. Pyth. Lib. X. cap. 2. (*c*) Euſeb. Præp. Lib. X. cap. 4. Cleanth. apud Malch. de Vit. Pyth. & Clem. Alexand. Strom. 1. (*d*) Eod. Lib. I c. 3. (*e*) Lib. III. (*f*) Antiq. Lib. I. cap. 4. (*g*) Orat. contr. Gent. (*h*) Proœm. (*i*) In Ὦχος. (*k*) Lib. XVI. (*l*) Adv. Math. (*m*) Lib. XI. contr. Ap. (*n*) Lib. I. contr. Celſ. (*o*) Strom. 1. & 2. & 5. (*p*) Præp. Lib. IX. & XIII. (*q*) De verit. relig. Chr. Lib. I. & Annot. (*r*) Epiſt. Lib. III. Ep. 20.

Balaami, & Aſinæ prodit Pythagoricum illud, non tranſeundum illac, ubi aſinus procubuerit. Adde Timæum Locrum Pythagoreum, & Platonem in libro, quem Timæi hujus nomine inſcripſit, de mundi opificio pleraque Moſis doctrinæ conſona diſſerere. Adde & veri perſimilem conjecturam Seldeni (*a*), & Wendelini (*b*), qua mirificam illam Pythagoræ τετρακτὺν ipſum eſſe ſuſpicantur Dei nomen τετραγράμματον, *jeova*, atque ejus notitiam a Daniele jam ſene Pythagoram, cum in Babylonia degeret, accepiſſe. Danieli adjungi poterat & Ezechiel, ut oſtendam infra. Notabile hoc habet Plutarchus (*c*), Pythagoram, & Platonem aſſeveraſſe mundum a Deo eſſe factum, & ſuapte natura corruptioni eſſe obnoxium. Idem alibi pleraque Pythagoræ dogmata, Numæ Pompilii dogmatis conſentanea profert; quæ ex Moſaicis legibus expreſſa eſſe manifeſtum eſt. Velut cum Deum neque corrumpi poſſe, neque ſenſu percipi, ſed intelligi ſolum uterque ſtatuit: & cum vetuit Numa Deum ad hominis, aut animalis cujuſcunque formam exprimi; unde nec centum ac ſeptuaginta prioribus Romani regni annis ulla Dei effigies Romæ extitit: & cum farinam, ac vinum ſacrificiis utrique adhibuit. Adde & referre Malchum (*d*) ſive Porphyrium, certas quaſdam victimarum partes nonnunquam comediſſe Pythagoram, qui animatorum ceteroquin eſu fere abſtinebat; alias victimarum partes conſtanter reſpuiſſe. Sciebat enim quarundam victimæ partium eſum ex præſcripto Moſis Sacerdotibus concedi. Et Cyrillus (*e*) hæc ipſius verba refert, quibus Deum unum eſſe ſtatuit, rerum omnium principium, patrem, & effectorem; mundi lucem, animam, & vitam. Quamobrem cum Pythagoram ex Columnis Mercurii in Ægypto doctrinam ſuam hauſiſſe docet Jamblicus (*f*) in libro de myſteriis, pertinere id utique videtur ad libros Moſis, ut mox oſtendam. Denique cum ſcripſerit Cyrillus Pythagoram Zoroaſtris imitatorem fuiſſe & æmulum; Jamblichus vero, compoſuiſſe cum ſuam Philoſophiam ad Orphei doctrinam; Zoroaſtres autem, & Orpheus fuerint ipſe Moſes, quod infra probaturus ſum; nonne merito dicendus eſt Pythagoras Moſis hauſiſſe diſciplinam, ſuique tradidiſse? Atque ex hac Moſaicæ doctrinæ affectatione factum puto, ut Judæis prognatum eum plerique crediderint, quemadmodum refert Ambroſius in Epiſtola ad Irenæum (*g*). Splendide ergo hallucinantur Lactantius (*h*), & Theodoretus (*i*), cum mirari ſe ajunt, quod cum Pythagoras ad Ægyptios, Magos, & Perſas veritatis indagandæ ſtudio penetraſset, ad Judæos tamen non acceſserit, penes quos tunc ſolos veritas erat, & ad quos facilius ire potuiſset. Conceptis enim verbis tradit Porphyrius in vita Pythagoræ, Ægyptios, Arabes, Chaldæos, & Hebræos ipſum adiiſse, ab iiſq; vaticinandi per ſomnia ſcientiam accepiſse. Sæpiſſime autem Hebræis Deum in ſomnis occulta revelaſse Jacobi, & Joſephi probant hiſtoriæ. Quod non pietate promereri, ſed arte comparare Hebræos eſse ſolitos Ethnici arbitrabantur. Alia vero, atque inſigniora veritatis monumenta ab illis hauſit Pythagoras. Præterea cum inter Ægyptios, ac Perſas tanquam in medio poſiti Judæi ultro citroque commeanti Pythagoræ ſeſe velut obviam darent; vix credibile eſt apud eos ſaltem non interjunxiſse.

IX. Anaxagoram de ſacris Moſis fluentem Philoſophiam ſuā temperaſſe, etiamſi taceret Theodoretus (*k*), ſatis declarant Diogenes Laërtius (*l*), Plutarchus (*m*), Euſebius (*n*), qui ipſum ſcriptioni ſuæ hoc initium feciſse ſcribunt: Omnia ſimul erant, deinde Mens ſuperveniens ea in ordinem digeſſit. Idem prius ſcripſiſse Linum narrat quoque Diogenes, qui & Anaxagoram ſua vult inde ſumſiſſe. Verum Linum ipſum eſse Moſem ſuo loco demonſtrabimus. Geneſin autem Moſes ea ſententia exorſus eſt, ex qua operis ſui exordium Anaxagoram expreſſiſse liquet.

X. Juſtinus in Paræneſi, poſtquam a Græcis proditum dixit Judæos ex Ægypto ſeceſſiſſe Moſe duce, teſtem inter alios Hellanicum citat, vetuſtiſſimum hiſtoricum Mytilenæum. Citat & Cyrillus tanquam Moſis memorem.

XI. Suppar illi Charondas, qui Thurinam civitatem a Sybaritis, & Athenienſibus recens

(*a*) De Diis Syr. Synt. II. c. 1. (*b*) Differt. de Pythagor. Tetracty. (*c*) De Placit. Philoſoph. & in Numa. (*d*) In Vita Pyth. (*e*) Contr. Jul. Lib. III. (*f*) De Vit. Pyth. Lib. I. cap. 28. (*g*) Epiſt. Lib. III. Ep. 20. (*h*) Inſtit. Lib. IV. cap. 2. (*i*) Therap. Serm. IV. cap. 2. IX. Anaxagoræ. (*k*) De cur. Græc. affect. ſerm. II. de princ. (*l*) Anaxag. & Proœm. (*m*) De Placit. Philoſ. Lib. I. cap. 3. & 7. (*n*) Præp. Lib. IX. cap. 14. X. Hellanici. XI. Charondæ.

cens extructam legibus temperavit. Is cornutus pingitur in vetuſtis Nummis, itidem ut & alii legumlatores, ad exemplum Moſis; nempe ut qui in legum ferendarum munere pares eſſe ſtuduerant, vultu quoque ſimiles & ſpecie viderentur.

XII. Moſaicarum quoque ſententiarum aura aliqua afflatum fuiſſe Socratem ſenſiſſe videntur Ariſtobulus apud Euſebium (*a*), & Clemens Alexandrinus (*b*). Ipſe vero Socrates in Phædro Platonis, Teuth Ægyptium plurimarum rerum inventorem prædicat. Teuth autem Moſem eſſe docebimus.

XIII. Hic ſibi locum poſtulant, quæ de Theopompo, & Theodecte dicta a Demetrio Phalereo referunt Ariſteas (*c*), & Joſephus (*d*): hunc nempe oculorum, illum mentis uſu fuiſſe divinitus orbatum, quod nonnulla de ſacris Voluminibus delibata ſcriptionibus ſuis intexuiſſent, & vulgaſſent Judæorum myſteria; ac agnito demum & emendato errore fuiſſe utrumque ſanitati reſtitutum.

XIV. Ægyptios quoque Hierophantas adiit Plato, & Sechnuphidi præcipue Heliopolitæ in diſciplinam ſe tradidit. Illic etiam ex Columnis Mercurii Philoſophiam arripuit, itidem ut Pythagoras, & Eudoxus, quemadmodum teſtatur Jamblichus in libro de myſteriis. De quibus Columnis quid ſentiam mox explicabo. Narrat præterea Ariſtobulus Peripateticus (*e*) partem aliquam Scripturæ ſacræ, ante Senum Septuaginta ætatem, ipſiuſque adeo Alexandri expeditionem, in Græcam linguam fuiſſe converſam, atque inde pleraque Platonem hauſiſſe. Inde Numenius (*f*) Pythagoreus Platonem nihil aliud eſſe dixit, quam Moſem Atticiſſantem. Et Cyrillus (*g*) ait Platonem, item ut Pythagoram, de Deo æquiora quam reliquos gentis ſuæ Philoſophos ſenſiſſe, quod diutinam fecerit inter Ægyptios manſionem, apud quos Magi nomen atque virtus magno tum erat in pretio & admiratione. Quapropter libros Moſis involaſſe Platonem uno ore arguunt Joſephus (*h*), Juſtinus (*i*), Clemens (*k*), Theodoretus (*l*), & alii. Perſuaſum etiam aliquando fuit Auguſtino (*m*), Jeremiæ Prophetæ conſuetudine uſum fuiſſe Platonem, dum eſſet in Ægypto; ſed rationibus temporum accuratius ſubductis eam demum opinionem repudiavit. Certum tamen eſt, cum in Ægyptum appulit Plato, maximum illic tum fuiſſe Judæorum numerum, ex iis videlicet prognatorum, quos una cum Jeremia traduxerat illuc Johanan, poſt interfectum ab Iſmahele Godoliam; tum & eorum, qui regionis vicinitate, aliiſve cauſis invitati, illuc migraverant.

Verum etiamſi alia nos indicia deſtituerent, vel ſola Platonicæ doctrinæ cum Moſaica conſenſio, alterius ab altera propagationem oſtenderet. Res abiret in immenſum, ſi ſingula perſequerer; præcipua duntaxat delibabo quædam, unde documentum de reliquis ſumi poſſit. De mundi primum opificio ita diſſerit Plato in Timæo, & Timæus ipſe Locrus, ut Moſem pene ipſum diſſerentem putes: nam & Deum ſupremum rerum opificem agnoſcunt, & mundum ab eo creatum ad exemplar, ſive ideam æternam, in mente ejus expreſſam. Mundi materiam προϋπάρχουσαν (*prius extantem*) & æternam ſtatuiſſe Platonem ex illis Moſis verbis: *Terra autem erat inanis & vacua*, contendunt Interpretes plerique, & Juſtinus in Parænesi; quaſi inanem illam terram aliam eſſe crediderit, quam quæ priore Geneſeos verſu a Deo creata dicitur. Certe ἀγέννητον illam appellat Plato, & ὄντα πρὶν καὶ τὸ πᾶν γενέσθαι, *Exiſtentem priuſquam omnia fierent.* In commodum ſenſum trahunt id Platonici quidam, & Chriſtianis dogmatis accomodant, materiam dicentes, itidem ut ideam, in Dei decreto æternam ſpectaſſe Platonem. Verum ſatis illi, & ex Theogonia Heſiodi, & ex Pythagoreorum, ex Anaxagoræ, ex Stoicorum, ac deinde Valentinianorum, & Marcioniſtarum conſentiente cum Platonicis decretis doctrina refelluntur. Finem hunc ſibi, cum mundum crearet, propoſuiſſe Deum ait Plato (*n*), ut optimum opus, & bonitatis ſuæ particeps conderet; quod poſtquam perfectum vidit, mirifice eſt delectatum.

XII. Socratis. (*a*) De Præp. Ev. Lib. XIII. (*b*) Strom. 5. XIII. Theopompi, & Theodectis. (*c*) De 70. Interpr. (*d*) Antiq. Lib. XII. c. XIV. Platonis. (*e*) Apud Euſeb. Præp. Ev. Lib. IX. cap. 6. & Lib. XIII. cap. 12. & Clem. Alex. Strom. 1. (*f*) Apud eund. Præp. Evang. Lib XI. cap. 10. & Clem. Alex. Strom. 1. (*g*) Contr. Jul. Lib. I. & II. (*h*) Lib. II. contra Apion. (*i*) Paræn. & Apol. 2. (*k*) Paſſim Pæd. Lib. III. & Strom. 1. & 5. & alibi ſæpe. (*l*) De cur. Græc. affect. Serm. 2. (*m*) De Civ. Dei Lib. VIII. c. 11. & de Doctr. Chr. Lib. II. c. 28. & Retract. Lib. II. cap. 4. (*n*) Tim.

ſtatum. Nempe a Moſe acceperat, Deum opera ſua, poſtquam creata ſunt, probaſse: *Viditque DEUS*, inquit Moſes, *cuncta quæ fecerat, & erant valde bona* (*a*). Aſtra ad determinanda temporis ſpatia, condidiſse Deum dixit Plato, juxta Moſis effata, verbis etiam ejus uſurpatis; Dum res verbo creaſse pronuntiat αὐτολεξεί, (*ipſis verbis*) in Timæo. Itaque univerſitatem rerum creatam a Deo & conſervatam cum animo conſideraret ipſe, & Socrates, & Pythagoras, Dei vocem audire ſibi videbantur: ut dixiſſe illos tradunt Ariſtobulus apud Euſebium (*b*), & Clemens Alexandrinus (*c*): quippe legerant apud Moſem verbo Deum res condidiſse: *Dixitque Deus, Fiat lux, & facta eſt lux* (*d*). Hominem partim a Deo, partim a Dei miniſtris ipſius juſsu creatum eſse docuit Plato in Timæo (*e*). Idem hominem Dei ſimulacrum eſse, a Moſe acceptum tradidit. Paradiſum voluptatis a Moſe deſcriptum refert Jovis hortus, Platoni commemoratus, ut notatum eſt ab Euſebio (*f*). Sed & ſerpentis hiſtoriam expreſſit allegorice. Primorum hominum vitam ita deſcripſit, ut Adami & Evæ vitam poſſis agnoſcere: & Diluvii meminit: & νομοθεσίαν (*Legum lationem*) ſuam condere exorſus, eumdem narrationis ordinem tenuit, quem Moſes eſt perſecutus. Servitutem a Græcis lege ſua prohibuit, quemadmodum ab Hebræis Moſes, ſeptimo ipſos anno in libertatem reſtitui jubens, ſi qui fuiſſent ſervituti mancipati: τῶν γὰρ Ἑβραίων οὐδεὶς ἐδούλευε. *Hebræorum enim nullus ſerviebat*: inquit Joſephus (*g*). De reſtitutione rerum furto ſubreptarum, & nocturni furis cæde, & bove cornu feriente, paria fere utrique placuerunt. Rempublicam ſuam in duodecim tribus, perinde ut Iſraëliticam, diſcretam eſse voluit Plato. Ideas ſuas quemadmodum a Moſe ſumſerit, docent Juſtinus (*h*), & Clemens (*i*), & ex eo, ac Philone Euſebius (*k*). Deum unicum eſse demonſtravit Plato in Timæo, aliiſque locis: id ipſi Moſem perſuaſiſse idem Euſebius oſtendit, quem Cyrillus (*l*) aſsectatur. Deum ita definit Plato (*m*), ut ipſe ſe Deus, cum ait: *Ego ſum qui ſum* (*n*). Declarat id pluribus Juſtinus in Parænesi, & ex Numenio Euſebius (*o*) & Auguſtinus (*p*). Quod niſi Socratis ſupplicio fuiſset abſterritus, citra ambages, Moſem ſecutus, de Deo diſseruiſſet; ſed vera de Dei natura ad vulgum proloqui tutum ſibi non eſse faſsus ipſe eſt. Nec aliam ob cauſam priſcis Chriſtianis Platonis dogmata (*q*) placuerunt, adeout Platonici haberentur, frequentioremque Platonicorum operum lectionem Julianus ipſis objiceret, quam quod recoctus ipſis & perſonatus Moſes videretur eſse Plato, aut, ut ait Numenius, Moſes Atticiſsans. Hinc ſatis extat, Moſis libros Platonem diligenter excuſſiſse. Plura collegerunt Juſtinus (*r*) & Euſebius (*s*). Lactantium (*t*) itaque & Auguſtinum (*u*) non multum moror, quorum ille, uti ſupra jam ex parte notavi, mirari ſe ait, quamobrem Pythagoras & Plato Ægyptios, Magos, & Perſas, non item Judæos adiverint; cum Syriam luſtraſse Pythagoram, utrumque autem cum Judæis eſse converſatum oſtenderim: Auguſtinus vero Platonem Libros ſacros evolviſse negat, ut qui nondum eſsent Græco ſermone donati, quod refellemus infra; vel certe per interpretem quid iis libris contineretur didiciſse, quod facile conceſserim.

XV. Quæſitu dignum eſt, quid fuerint illæ Mercurii Columnæ, quibus ad Philoſophiam velut magiſtris uſi ſunt Pythagoras, Plato, & alii. Sciendum eſt ante repertum papyri uſum, ſaxis veteres animi ſenſa ſignaſse. Vetuſtiſſima fuit hæc conſuetudo apud Phænices, & Ægyptios. Diſerte id docent Herodotus (*x*), Strabo (*y*), Lucanus (*z*), Plinius (*aa*), Tacitus (*bb*), Proclus (*cc*), & Ariſtophanis Scholiaſtes (*dd*). Mos ille diu perſeveravit, etiam poſt inventam papyrum; præſertim ſi quid vulgo notum eſse vellent, vel poſteris. Eximia generis hujus monumenta quamplurima extabant olim in Ægypto, quæ a Diodoro (*ee*) deſcripta ſunt. Mirabiles imprimis fuere ſubterranei quidam ſeceſsus, prope Thebas Ægyptias, quos Syringes appellabant, ma-

gno

(*a*) Gen. I. 31. (*b*) Præp. Evang. Lib. XIII. (*c*) Strom. Lib. V. (*d*) Gen. I. 3. (*e*) Et Lib. III. de Leg. (*f*) Præp. Ev. Lib. XII. (*g*) Antiq. Lib. VIII. cap. 2. (*h*) Paræn. (*i*) Strom. 5. (*k*) Præp. Ev. Lib. XI. cap. 23. (*l*) Lib. VIII. contr. Jul. (*m*) Tim. (*n*) Exod. III. 14. (*o*) Præp. Ev. Lib. XI. c. 5. 9. & 10. (*p*) De Civ. Dei Lib. VIII. cap. 11. (*q*) Tim. (*r*) Paræn. (*s*) Præp. Ev. Lib. XI. & XII. (*t*) Inſt. Lib. IV. c. 2. (*u*) De Civ. Dei Lib. VII. cap. 11. XV. Ægyptiacarum Mercurii Columnarum, quæ quid fuerint oſtenditur. (*x*) Lib. II cap. 102. 103. (*y*) Lib. XVII. (*z*) Lib. III. (*aa*) Lib. VI. cap. 29. (*bb*) Ann. Lib. XI. cap. 14. (*cc*) In Tim. (*dd*) In Nub. & Av. (*ee*) Lib. I.

Digitized by Google

gno labore excavati, Veteribus memorati, Ammiano præcipue (*a*), qui eorum parietibus Hieroglyphicas literas inſculptas fuiſſe perhibet ante Diluvium, a viris, qui calamitatis hujus præſcii priſcorum rituum rationem ad poſteritatis memoriam hac arte commendarunt. Inſignes horum operum reliquias ad noſtram ætatem supereſse Viatores teſtantur. Lex a Deo in Tabulis lapideis deſcripta eſt. Moſes jubet Deuteronomium lapidibus inſcribi (*b*). Inde cipporum ſive columnarum lapidearum uſus ad ſepulcra; non, ut vult Servius (*c*), *mortuis nobilibus ſuperpoſitarum, ad oſtendendum eorum columen*, ſed excipiendis elogiis, cujuſmodi vetuſtiſſimæ duæ memorantur a Diodoro, ad Iſidis, & Oſiridis ſepulcra ſacris literis ſignatæ. Inde columnis in Tingitana erectis Phœnices ſe a Joſua patria exterminatos adſcripſerunt. Inde columnæ Amphictyonum, Olympionicarum, & ducum victorum. Refert Plutarchus tria Epigrammata, ab Athenienſibus inciſa Hermis, poſt res ad Strymonem a Cimone præclare geſtas. Hermas illos, Mercurii Columnas recte appelles. Sic enim proprie dicebantur ſimulacra Mercurii: & ſic quoque baſes quadratæ, quibus aliorum Deorum capita imponebantur. Hinc Hermathenæ, Hermeraclæ, Hermerotes: Sed & vetuſtum idolum Germanorum *Irmenſul* nomen habuit, quod *Mercurii Columnam* interpretari poſſis. Memorabiles & Roſtrata Duillii, & illæ Appii Claudii, & nobiles illæ Trajani & Antonini. Hinc & eæ, quibus fœdera incidebantur: velut illa, cui leges fœderis Romanos inter & Latinos icti Servius Tullius impreſſit; & illa Amarynthia Straboni (*d*) memorata, in qua Eretrienſes & Chalcidenſes deſignaverant genera armorum, quibus de compacto uterentur: & illæ, quibus Alexandri fœdera cum Mitylenæis & Tenediis inſculpta ſunt. Inde & columnæ ad regionem fines determinandos poſitæ, quarum frequentem fuiſse apud Veteres uſum ſcripſit Strabo (*e*). Tales fuerunt illæ, quas ad ſignandos terrarum a ſe domitarum limites adſcriptis titulis Seſoſtris deſtituit: talis fuit & celebris illa, in Iſthmo Corinthiaco a Theſeo collocata ad fines Joniæ & Peloponneſi notandos (*f*). Talis fuit & quam Rhegini in litore poſuerunt. Plurima hujuſmodi ſuppeditat liber inſcriptionum Gruteri. At nihil hoc in genere Marmora Oxonienſia æquiparare queat; quibus inſigniores priſcorum Græcorum Epochæ, Fœdus Smyrnæorum & Magnetum, aliaque egregia vetuſtatis monumenta inſcripta ſunt. Quibus lapides deerant, ut Babylonii, hi lateribus utebantur. Quamobrem Ezechieli Babylone degenti mandat Deus, ut in latere civitatem Jeruſalem deſcribat (*g*). Talem fuiſſe opinor columnam Acicari, e qua Democritus apud Babylonios ſua expreſſit. Coctilibus quoque laterculis ſiderales plurimorum annorum obſervationes inſcripſiſſe eoſdem, docet gravis Auctor Epigenes apud Plinium (*h*). Quem morem retinuiſſe Ptolemæum, cum obſervationes ſuas in cippis incideret, teſtificatur Olympiodorus in Phædonem. Ut ſileam de gemina hac columna, lapidea altera, altera lateritia, cui Sethi nepotes Aſtronomicæ doctrinæ præcepta, ſi Joſephum (*i*) audimus, inciderunt. Ex auro autem, & argento conflatas fuiſſe ſcribit Philoſtratus (*k*) columnas illas Gadibus poſitas, quas in domo Parcarum ignotis vulgo literis inſcriptas eſſe, ab Hercule, ut ſuum ordinem elementa ſervarent, dicebat Apollonius Tyanæus; quaſque a Columnis illis Herculeis vulgo notis diſtinguit Strabo (*l*). Perhibet hic ipſe Strabo, extitiſſe in templo Herculis Gaditano æneas columnas, quibus inſcripti erant ſumptus in templi conſtructionem facti. Aurea fuit Panchaica illa in Jovis Triphilii templo columna, in qua Cœli, Saturni, & Jovis deſcripta Panchaicis literis fuiſſe facinora narrant ex Euhemero Meſſenio Diodorus (*m*), & Lactantius (*n*). Trunci quoque arborum, pugillares axes, & cippi lignei excipiendis inſcriptionibus adhibebantur. Juſſu Dei quædam in ligno Ezechiel deſcripſit (*o*). Noti Solonis axes, in quibus Athenienſibus leges tulit. Romani præcipue, ſub prioribus Regibus, antequam columnarum ænearum uſum opum amplificatio, & luxus invexiſſet. Fœdera ſæpe illis incidebant. Numæ commentarios, legeſque ac ritus Sacrorum quernis tabulis Ancus Martius adſcripſit. Sed & in ligneo clypeo, pelle bubula tecto, antiquis literis notatæ

H 2 ſunt

(*a*) Lib. XXII. (*b*) Deut. XXVII. 2. 3. Joſ. VIII. 32. (*c*) In Æn. VIII. Plut. in Cim. (*d*) Lib. X. (*e*) Lib. III. (*f*) Plut. Theſ. (*g*) Ezech. IV. 1. (*h*) Lib. VII. cap. 56. (*i*) Antiq. Lib. I. cap. 3. (*k*) De Vit. Apoll. Lib. V. c. 2. (*l*) Lib. III. (*m*) Lib. V. apud Euſ. Præp. Ev. Lib. II. c. 2. (*n*) Lib. I. c. 11. (*o*) Ezech. XXXVII. 15. & ſeq.

Digitized by Google

ſunt leges fœderis Tarquinium Superbum inter & Sabinas. At jam ante in columnis æneis exaraverat Servius Tullius leges Panegyreos Latinorum a ſe inſtitutæ. Hæc fere in Templis proponebantur. Æneæ erant duodecim illæ Tabulæ, in quibus Leges a Decemviris ſignatæ ſunt; æneæ & in quibus fœdus ſuum cum Judæis Romani ſculpſerunt Machabaicis temporibus. Æneis uſi ſunt & Græci, velut illa, in qua induciarum tricennalium Athenienſes inter & Lacedæmonios conditiones ſunt expreſſæ: & in qua decretum adverſus Antiphontem inciſum. Idonei quoque ad id viſi ſunt poſtes, & limina januarum, muri & columnæ domorum, tum publicarum, tum privatarum. Unde Iſraëlitas jubet Moſes præcepta Decalogi in liminibus domorum deſcribere *(a)*. Leges Athenienſium in ligneis cippis deſcriptæ proſtabant. Sic quoque ſcripſiſſe Ægyptios, & Scythas docet Euſtathius *(b)*. Hinc vox γράφειν, *ſcalpere & ſcribere* ſignificat, ut & hic Theocriti Scholiaſtes *(c)* tradunt: quemadmodum & Hebræis *bhakak*. Sed quid ego pluribus hæc perſequor, quæ nuper exquiſita & recondita eruditione tractata ſunt a Stephano Monachio *(d)*, de cujus ſingulari in retinendis amicitiis fide, animo liberali, doctrina, invidiam doctiſſimis, non hujus ævi, qui perpauci ſunt, ſed priſci factura, nihil a me dici poteſt, quod virtus ejus non ſuperet. Meminerimus præterea vetuſtiſſimum apud Ægyptios legum-latorem habitum fuiſſe Moſem, ut conſtat ex Diodoro. Moſem autem Mercurium eſse, certiſsimis rationibus infra conficiam. Suſpicor igitur doctrinam Moſis de principiis rerum, ipſiuſque Leges, cum pro veris & æquis haberent Ægyptii, & apud ſe ratas eſse vellent, in columnis ligneis, vel lapideis deſcriptas publice propoſuiſse; atque has Columnas, quod doctrinam continerent Moſis, qui Mercurius dicebatur, Columnas Mercurii eſse dictas. Hiſtoriam vero creationis rerum iis inſcriptam, interpolatam fortaſse, & figmentis, quibus dedita ea gens eſt, perperſam, γενεὰ τοῦ ἱεροῦ appellat Manethos apud Euſebium *(e)*: quod interpretor, Moſis Geneſin; quam & *ſeper toledot*, ***Librum generationum***, dictam ab Hebræis oſtendit Scaliger *(f)*. Fallor, an ea ſunt, quæ ***Deorum*** *ſtemmata* appellat Martianus Capella *(g)*, in ſubterraneis adytis Ægyptiorum adſcripta eminentibus ſaxis, quæ nominat Stelas? Tradunt autem Euſebius, & Georgius Syncellus *(h)*, has Columnas ſacris notis inſcriptas a Thoyth, ſive priore Mercurio, in Seriadica terra fuiſse poſitas, ac deinde poſt diluvium ex ſacra lingua in Græcam eſse tranſlatas, & ſacris Ægyptiorum penetralibus concluſas ab Agathodæmone, ſive altero Mercurio, Tati patre. Videntur certe Columnæ illæ principia mundi, ut dixi, juxta Moſaicam doctrinam eſse complexæ; atque inde petita eſse, quæ ſacris Ægyptiorum libris continebantur, ſubnexis tantum ſequentis ævi geſtis. Videntur item plurima naturæ arcana exarata in iis fuiſse. ait enim Melampus ἱερογραμματεὺς, *(ſacer ſcriba)* initio libri de palpitationibus, multa ſe ex ſecretis Columnis deprompta ad Ptolemæum Regem ſcripſiſse. Publica autem conditi fuerant auctoritate hi libri, & in tabulariis ſervati; unde commentaria ſua Manethos deſcripſit. Eſt apud Jamblichum *(i)*, Bithin Prophetam Ammoni Regi quædam eſse interpretatum ex Mercurialibus libris, quos in adytis Saitici Templi ſacris literis exaratos repererat: hos in Græcam linguam ex Ægyptia converſos eſse. Mercuriales dicti ſunt libri iſti; quod ex Mercurii Columnis eſsent delibati. Hinc inſtructi ſunt Pythagoras, & Plato. Sæpe item laudantur a Veteribus. Quoniam autem illi libri Ægyptiorum ex Columnis Mercurii fuerant excerpti, idcirco ex Columnis Mercurii eruditi dicebātur, quibus facta fuerat librorum illorum copia, & ex Columnis Mercurii petita itidem dicebantur, quæ ex myſticis illis voluminibus fuerant collecta. Id oſtendit Epiſtola Manethonis ad Ptolemæum Philadelphum, in qua compilaſse ſe fatetur ſcriptos a proavo ejus Mercurio, poſteriore videlicet, libros. Quamquam negare nolim ad Columnas ipſas aditum Ægyptiis Magiſtris patuiſse.

Quod autem ait Manethos apud Euſebium, & Georgium Syncellum, Mercurii Columnas, ante Diluvium extitiſse in Seriadica terra, in eo videtur Columnas Mercurii Ægyptias confundere cum Columnis duabus, lapidea una, lateritia altera; quibus Sethi nepotes

(a) Deut. VI. 9. *(b)* In Homer. Il. ζ. *(c)* In Idyll. VI. *(d)* Proleg. ad Var. ſac. 2. *(e)* Chron. Græc. Lib. I. *(f)* In Euſ. Chron. Gr. Lib. I. *(g)* Lib. II. *(h)* Chronogr. *(i)* De myſt.

potes ſideralem ſcientiam inſculptam commendaſſe Joſephus (*a*) tradidit: quarum & lapideam (legendum enim hoc loco, λιθίνην, non ut vulgo editum extat, πλινθίνην,) ſua ætate in Syriade manſiſſe affirmat. Pſeudo-Euſtathius in Hexaëmeron fuiſſe eam ſcribit ἐν γῇ Σηϊριάδ, *in terra Seiriad*, ad ſua uſque tempora. Cedrenus: ἥτις σώζεται, ὡς Ἰώσηππος μαρτυρεῖ, εἰς τὸ Σίριδον ὄρος, ἕως καὶ νῦν. *Quæ ſervatur, ut teſtis eſt Joſephus, in Sirido monte, ad hoc tempus*. Igitur Euſebius Mercurii Columnas confundit cum Columnis poſterorum Sethi; & quoniam has κατὰ τὴν Συριάδα poſitas legerat ibidem & illas ſtatuit. Hinc factum ut Syriadem, & Seriadicam terram, circa Ægyptum quærerent nonnulli. Nam Seres Æthiopica gens eſt, & Ser fluvius inſulam Seriam in mari rubro efficiens, & Seres oppidum in vicinia Ægypti. Verum quis credat Sethum, aut Sethi filios in Æthiopiam penetraſſe, cum vix credibile ſit, ante Diluvium, Aſia exceſſiſſe quemquam? Opinabar ipſe quoque Siriadem terram dictam Ægyptum, quaſi Niliacam: Nilus enim eſt Siris. At propius vero videtur ſignari a Joſepho (*b*) Syriam illam, quam ad Cophenem fluvium ipſe alibi locat: vel legendum σηριάδα, ut intelligatur Sehirath, locus in Galgalis, in quo fuiſſe *peſilim*, τὰ γλυπτά, *lapides ſculptos* docet nos liber Judicum (*c*). Quæ veriſimillima eſt conjectura ampliſſimi Voſſii (*d*), quem & pro ſua ſingulari virtute ſummopere colo, & pro veteri noſtra neceſſitudine valde amo.

XVI. Ariſtotelem cum Judæo quodam in Aſia fuiſſe converſatum, Clearchus Ariſtotelis diſcipulus memoriæ prodidit. Frequens quippe fuit hoc tempore Græcorum conſuetudo cum Judæis, qui & bellis interfuerunt Alexandri, & ſub eo, ipſiuſque ſucceſſoribus ſtipendia meruerunt. Verba Clearchi recitant Joſephus (*e*), & Euſebius (*f*). Itaque Ariſtoteles rerum omnium cauſam eſſe dixit Deum, & Materiam; quod ex eodem fonte, Moſis videlicet doctrina, quippe adulterata & corrupta, videtur eſſe profectum, unde ſententiam eamdem hauſiſſe Platonem diximus, qui & Ideam præterea addidit: eamdem hauſerunt & Stoici (*g*). Idem poſt principem Deum Deos alios inferiores, ſub intelligentiam tantum cadentes poſuit, Angelos nimirum; Auctore Moſe, vel aliis certe Scriptoribus ſacris. Denique in libello de Mundo vetuſtam quamdam ait eſſe doctrinam, quæ Deum rerum omnium conditorem, & ſervatorem eſſe ſtatuit, quod ad Moſem utique videtur pertinere. Promtum ergo & facile fuit Ariſtobulo Judæo oſtendere, ex Moſe, & Prophetis Peripateticam Philoſophiam manaſſe; quod factum ab eo teſtatur Clemens Alexandrinus (*h*).

XVII. Æqualis fuit Ariſtotelis Hecatæus Abderita, qui de Judæis librum reliquit. Hujus quoque extabat liber de Abrahamo: quem librum Hiſtoriæ hujus Judaicæ partem fuiſſe opinantur quidam. Horum accedo ſententiæ: nam non ad Abrahamum ſolum, ſed & ad Ægyptios quoque pertinebat hic Hecathæi liber, ut cognoſcitur ex Clementis quinto Stromate. Hæc autem hiſtoria Judæorum inſtituta ita probabat, ut vel religionem Judaicam eum eſſe amplexum ſuſpicatus ſit Herennius Philo, vel librum certe ſuppoſitum eſſe: futili ſane, & inani conjectura. Quid enim mirum, hominem eruditum, Alexandri, & Ptolemæi Lagidæ æqualem ac ſocium, ac proinde cum Judæis ſæpe converſatum, res eorum voluiſſe cognoſcere, quæ magnam antiquitatis, ac veritatis ſpeciem præ ſe ferebant, cognitas magni, ut debuit, feciſſe, dignaſque cenſuiſſe, quæ ad notitiam Græcorum venirent. An æqua cauſa hæc eſt, cur moveatur de Auctore controverſia? Pari ergo jure veniant in dubium tot priſci Scriptores, quos in teſtimonium adducunt Joſephus, Clemens, & Euſebius, tanquam antiquitatum Judaicarum peritos, & Judaicæ gentis fautores. Narrabat præterea hoc opere Hecatæus, quomodo erga ſuas leges affecti eſſent Judæi, eaſque conſtanter & fortiter retinerent: id quod ajebat ſe ab Ezechia ſummo eorum Pontifice audiviſſe, qui gentis ſuæ inſtituta, & vitæ rationem e libro, in quo deſcripta hæc erant, audiente ſe prælegebat. Librum hunc autem, Moſaicum volumen eſſe ajo. Cauſam idem alibi affert, cur neque Moſaicæ Legis, neque memoratorum in ea virorum meminerint Hiſtorici, vel Oratores, vel Poëtæ; quod nempe ſacra myſteria ore impuro enunciari minime liceat. Quæ

(*a*) Antiquit. Lib. I. cap. 3. (*b*) Antiquit. Lib. I. cap. 7. (*c*) III. 19. 26. (*d*) De ætat. Mundi, cap. 10. XVI. Ariſtotelis. (*e*) Lib. I. contr. Apion. (*f*) De Præp. Ev. Lib. IX. cap. 5. & 6. (*g*) Clem. Alex. Strom. 5. (*h*) Strom. 5. XVII. Hecatæi Abderitæ.

Quæ quidem rei non veræ vera ratio eſt: quam multorum enim ſcriptis celebrata ſit Judaica Lex, ſatis indicat hæc a nobis inſtituta diſquiſitio.

XVIII. Conuphidem in Ægypto audiit Eudoxus Cnidius. Illic autem ex Columnis Mercurii Philoſophiam didiciſſe ipſum commemorat Jamblichus. Atqui Columnas illas Lege Moſis ac doctrina fuiſſe inſcriptas non infelici conjectura ſupra deprehendimus.

XIX. Nec prætereundus hic eſt Megaſthenes, a quo condita eſt Indicarum rerum Hiſtoria, qui poſtquam ad Orientis intima penetravit Seleuci Nicanoris temporibus, opus ſuum condidit; in quo cum ſcripſerit naturæ hiſtoriam perſpectam Judæos habuiſſe, Moſin Geneſin manifeſto viſus eſt indicare.

XX. Sequitur Chaldaicæ hiſtoriæ florentiſſimus ſcriptor Beroſus, quam ex vetuſtis quidem Annalibus Chaldæorum collegit. Attamen de generis humani corruptela & effuſo puniendis hominum noxis Diluvio, deque Arca in Armeniæ vertices delata, qua ſobolis humanæ reparator Noachus ſervatus eſt, ita differit, ut a Moſe plurima, vel ipſum, vel quos ſecutus eſt Annales, habuiſſe appareat. Atque hunc ſubinde aſſectati ſunt Abydenus, & Alexander Polyhiſtor, ex quorum ruderibus Moſaici auri ramenta eruemus.

XXI. Demus ergo hic locum Abydeno, qui idem videtur ac Abydenus ille Palæphatus, Ariſtotelis, ut ferunt, amaſius: uterque enim in ſcribendis hiſtoriis induſtriam ſuam exercuit; & ut hic Arabica, Cypriaca, & Deliaca ſcripſit, ita ille Aſſyriaca, Medica, & Chaldaica, paris argumenti res ac tituli. Nec moror varietatem ſcripturæ in nomine hoc exprimendo, quam obſervavit Scaliger (*a*): nam ea ex inolito in veteribus libris jotaciſmo provenit. Fragmentum porro inſigne ex ejus Aſſyriacis, & Medicis affert Euſebius in libris de præparatione Evangelica (*b*); in quo Diluvii Noachici, Arcæ ad Armenios montes appellentis, & avium inde emiſſarum caſus, turris quoque Babylonicæ hiſtoria, ita narrantur, ut Moſem tanquam per nubila facile agnoſcas.

XXII. Quod Moſem Græce loquentem audimus in interpretatione Septuaginta Senum, id Demetrio Phalereo debemus. Hoc enim Auctore & incentore egregia hæc, & memorabilis opera ad literarum ſacrarum illuſtrationem collata eſt. Ex quibuſdam Joſephi verbis adverſus Apionem (*c*), exiſtimari poſſit aliquid de Judæis ſcripſiſſe; ſed ſi veris locum damus, videtur illic Joſephus Phalereum Demetrium confudiſſe cum Demetrio Judæo, qui de Judæorum regibus diſſertationem edidit. Quod & a viris eruditis alias peccatum eſt.

XXIII. Hic recenſendi celeberrimæ hujus Librorum ſacrorum Interpretationis Græcæ Auctores Septuaginta, & ipſe rei narrator Ariſteas: cujus tamen nomine inſcriptum quod extat opus, genuinum eſſe contendere nolim. Interpretationis quoque hujus hiſtoriam, & Auctores in controverſiam revocari ſcio. Sed ne ipſi quidem ſententiæ receptæ oppugnatores, negant ſub Ptolemæo Philadelpho Græcis literis explicatos eſſe Libros ſacros. Et ex Prologo Eccleſiaſtici manifeſtum eſt ante tempora Ptolemæi Evergetis extitiſſe Græcam interpretationem Legis, & Prophetarum. Atque hoc mihi in præſentia ſatis eſt.

XXIV. De numero Septuaginta horum Interpretum fuiſſe Ezechielum unum, Judaicarum tragediarum Poëtam, quibuſdam perſuaſum eſſe video. Certe non Euſebium ſolum (*d*), & Clementem Alexandrinum (*e*) præceſſit ætate, ſed & Alexandrum Polyhiſtorem, qui fuit L. Sullæ æqualis; & Demetrium Judæum, qui ex ejus ſcriptis fragmenta depromit apud Euſebium. Vixiſſe autem Demetrium hunc, inter Ptolemæos, Philopatora, & Lathyrum, paulo poſt pateſaciam. Drama ejus hodieque extat, ἐξαγωγὴ inſcriptum, quo Hebræorum exitus, duce Moſe, explicatur.

XXV. At Manethos Sebennyta in Ægyptiaca Hiſtoria luculentam Moſaicarum rerum collegit memoriam, ſive ex ſacris Columnis a priore Thoyth poſitis, ſive potius ex libris ſacris, qui ex Columnarum inſcriptionibus fuerant expreſſi. Hæc autem ſupra demonſtravi fuiſſe ex Moſaicis libris delibata. Conſulito ergo fragmenta Scriptoris hujus apud Joſephum (*f*), Iſraëlitici populi hiſtoriam a Moſe traditam, quanquam fabulis aliquot infuſcatam, reperies. Sed & Moſis ipſius

XVIII. Eudoxi. XIX. Megaſthenis. XX. Beroſi. XXI. Abydeni. (*a*) In Euſ. Chr. (*b*) Lib. IX. cap. 12. XXII. Demetrii Phalerei. (*c*) Lib. I. XXIII. Septuaginta Interpretum Scripturæ ſacræ & Ariſteæ. XXIV. Ezechieli. (*d*) De Præp. Ev. Lib. IX. cap. 21. (*e*) Str. 1. XXV. Manethonis. (*f*) Lib. I. cont. Apion.

ipſius meminit nominatim, quem leges Hebræis poſuiſse, & Oſarſiphum eſse dictum narret, at genere Heliopoliten fuiſse mentitur.

XXVI. Meminit & Moſis Philocorus Athenienſis, tanquam vetuſtiſſimi Judæorum ducis. Id diſcimus ex Juſtini Parænesi. Vixit autem Philocorus Ptolomæi Philopatoris temporibus.

XXVII. Librorum Moſis explanationem lucubravit Ariſtobulus Judæus, Peripateticus Philoſophus. Unum hunc quoque de Septuaginta Interpretum numero fuiſse comminiſcitur Anatolius apud Euſebium (*a*), quod temporum ratio non patitur; nam Ptolemæi Philometoris magiſter fuit, eique opus ſuum inſcripſit, atque inde nonnulla profert Clemens Alexandrinus (*b*); nec alius eſt ab eo cujus mentio fit libro Machabæorum poſteriore (*c*); uti quidem cenſent Clemens Alexandrinus (*d*), & Euſebius (*e*); ſed reclamante Scaligero (*f*), & aliis poſt Scaligerum nonnullis. Multum hic operæ, ac ſtudii in literis ſacris poſuit, & Judæorum Legem plurimum Pythagoræ, Platoni, ac Peripateticis Philoſophis inſtrumenti ad veri diſquiſitionem ſubminiſtraſse oſtendit, & ante Ptolemæum Philadelphum Græcam Moſis interpretationem extitiſse. Verba ipſius in volumina ſua Clemens (*g*), & Euſebius (*h*) retulerunt.

XXVIII. Ptolemæi Epiphanis ævo floruit Polemon, e cujus Græcanica hiſtoria inſigne affert monumentum Africanus, de exitu Iſraëlitarum ex Ægypto. Africani verba ipſa & in Cronicis Canonibus, & in libris de præparatione Evangelica conſecravit Euſebius (*i*). Moſis ipſius, tanquam ducis Judaicæ gentis diſerte meminiſse Polemonem ſcribit Juſtinus in Parænesi, & ex Juſtino Cyrillus adverſus Julianum.

XXIX. Subnectendus huic Eupolemus, quem quoniam laudat apud Euſebium (*k*) Alexander Polyhiſtor, ſequitur antiquiorem fuiſse Sullæ temporibus. Certe hunc ipſum eſse Eupolemum filium Johannis, quem ad Romanos fœderis ineundi cauſa miſit Judas Machabæus (*l*), multa perſuadere poſsunt; nam & tempora congruunt; etenim quinto Demetrii Soteris anno, Ptolemæi vero Evergetis duodecimo videtur hiſtoriam ſuam contexuiſse, ut apparet ex προθεσμίας ab illo petita, quam notat Clemens Alexandrinus (*m*). Unicus me movet Joſephi locus (*n*), quo inter Græcos locat Eupolemum, & Philonem Seniorem, & Libros ſacros neutiquam ipſis lectos fuiſse fatetur. Sed tamen videtur Græcos eos dixiſse, quia Helleniſtæ erant. Ait deinde non potuiſse ipſos ſancta Volumina ſatis accurate perſequi, quia propter linguæ ſanctæ ignorationem, quam pauci omnino hoc ævo callebant, ad exemplaria Hebraica non poterant recurrere. Fieri ſane potuit, ut cum animum appulerunt ad ſcribendam hiſtoriam, non tam Veterum commentariis, & priſcis inhærerent memoriis, quam traditionibus πατροπαραδότοις (*propagatis a Patribus*) vel famigerationibus: quod ſcriptores faciunt nimis multi. Quid ſi aperte dicamus hic hallucinatum Joſephum, cum inter Græcos Eupolemum recenſet, quem Hieronymus (*o*) Judæum fuiſse aſseverat, perinde ut Ariſtobulum & Demetrium? Sed & in hoc Demetrio erraſse videtur Joſephus, cum Phalereum eum eſse putavit, qui longe alius eſt, Judæus nempe, & qui de Judæorum regibus ſcripſit, uti mox declarabimus. Eupolemum Moſis, & Judaicæ gentis antiquitatem retuliſſe in literas, itidem ut a Joſepho factum eſt, tradit ibidem Hieronymus. Illuſtria ejus fragmenta profert apud Euſebium (*p*) is quem dixi Polyhiſtor. Moſem ille alicubi ſcripſit primum ſapientem fuiſſe, cum tamen Abrahamum reliquos ſapientia præſtitiſſe antea dixiſſet. Sed notabile imprimis habet illud, falſum licet, Judæis primum Moſem literas tradidiſſe, Judæos Phœnicibus, Phœnices Græcis. Verius hoc adjicit, primum leges Judæis Moſem poſuiſſe.

XXX. Celebratus ab Alexandro Polyhiſtore apud Euſebium (*q*) Demetrius ille ſupra a me memoratus, quem Judæum fuiſse, itidem ut Ariſtobulum, & Eupolemum, indicat Hieronymus (*r*), & Moſis ac Judæorum ἀρχαιογονίαν (*antiquitatem*) demonſtraſſe, quemadmodum e Joſepho factum eſt.

Librum

XXVI. Philocori. XXVII. Ariſtobuli Judæi. (*a*) Hiſt. Eccl. Lib. VII. cap. 32. (*b*) Strom. 1. (*c*) I. 10. (*d*) Str. 5. (*e*) Præp. Ev. Lib. VIII. cap. 9. (*f*) In Euſ. Chr. (*g*) Str. 1. & 5. (*h*) Præp. Ev. Lib. XIII. XXVIII. Polemonis. (*i*) Lib. X. XXIX. Eupolemi. (*k*) Præp. Evang. Lib. IX. cap. 17. (*l*) 1. Mach. VIII 17. & 2. IV. 11. (*m*) Strom. 1. (*n*) Contr. Apion. Lib. I. (*o*) De Scrip. Eccl. in Cl. Alex. (*p*) Præp. Evang. Lib. IX. cap. 17. 26. 30. & ſeq. XXX. Demetrii Judæi. (*q*) Præp. Evang. Lib. IX. (*r*) De Script. Eccl. in Clem. Alex.

Librum de Judæorum regibus fortaſse ſignificat, quem ab ipſo lucubratum eſse narrat Clemens Alexandrinus *(a)*. Quibus temporibus vixerit, ignoratur vulgo. Mihi certe conſtat inter Ptolemæi quarti, ſive Philopatoris, & Ptolemæi Lathyri ætatem floruiſse. Hujus enim ætate vixit Alexander Polyhiſtor, a quo citatur; illius vero meminit Demetrius ipſe in fragmento quod affert Clemens Alexandrinus. Longe ampliora hoc fragmenta, ex Alexandri illius libris deprompta ſervavit Euſebius *(b)*, quibus Jacobi profectio in Meſopotamiam, & reliqui ipſius, filiorumque ac nepotum caſus ad mortem uſque continentur; nec non & Moſis fuga in Madianitarum regionem ad Jethronem, ejuſque cum Sephora conjugium; ac mirifica item virtus, qua amaros fontes conjecto ligno dulces effecit in Mara; unde in Elim profectus eſt, ubi duodecim fontes & ſeptuaginta palmas reperit. Atque hæc accurate ad Moſaicæ ſcriptionis veritatem exacta ſunt. Perperam, ut dixi, confunditur a Joſepho *(c)* Demetrius ille Judæus cum Phalereo: nam conjungitur illic cum Philone Seniore, & Eupolemo, qui Judæi fuerunt, quemadmodum ab Hieronymo *(d)* quoque cum Eupolemo & Ariſtobulo conſociatur, & a Clemente Alexandrino *(e)* cum Philone Seniore. Cum ergo Demetrium Judæum illi ſignificaverint, debuerat idem a Joſepho ſignificari.

XXXI. Cleodemum præterea, qui & Malchus dictus eſt, laudat Alexander idem Polyhiſtor, apud Joſephum *(f)*, Prophetam quoque appellat, & juxta Moſis narrationem hiſtoriam Judæorum elaboraſse ait: tum ſubjicit ejus fragmentum de liberis Abrahami, ex Chætura natis.

XXXII. Theodoti quoque auctoritate ſe tuetur Alexander Polyhiſtor, & ex ejus libro de Judæis particulas depromit verſa oratione ſcriptas: unde librum hunc non aliud fuiſse colligas, quam Moſaicæ hiſtoriæ metricam expoſitionem. Narrantur illic. Jacobi in Meſopotamiam ad Labanem profectio, duplex ibi cum Lia, & Rachele conjugium, undecim marium liberorum, & puellæ unius procreatio; reditus Jacobi ad ſuos, Dinæ ſtuprum, Sichemo, ac Sichemitis illatus a Symeone, & Levi, reliquiſque Dinæ fratribus interitus. Quibus demum Joſephi caſus ſubjuncti erant. Atque ea penitus ad mentem Moſis, neque ulla te diſcrepantia. Plane is ipſe eſt, quem Joſephus primo contra Apionem Judæorum meminiſse ait ὡ παρέργως (*non obiter*). Eumdem eſse qui res Phœnicum Phœnicia lingua proſecutus eſt, & Sanchoniathonis continuavit hiſtoriam, quique Græce a Læto redditus eſt, ut extat apud Tatianum *(g)*, viri graves & eruditi affirmarunt *(h)*. Ego vero vix credere auſim tantum in Phœniciæ & Græcæ linguæ facultate potuiſse, ut geminam hiſtoriam utraque lingua conderet. Et vero præter nominis ſimilitudinem nulla cauſa eſt, cur id ſibi perſuadeat quiſquam.

XXXIII. Laudat & Philonem Seniorem Alexander Polyhiſtor. De regibus Judæorum ſcripſiſse illum, & alia ac Demetrium de iis ſenſiſse, teſtis eſt Clemens Alexandrinus *(i)*. Citantur a Polyhiſtore apud Euſebium *(k)* libri ejus de Hieroſolymis, ex iiſque nonnulla depromuntur fragmenta, numeris poëticis adſtricta, quibus Abrahamus, Iſaacus, Jacobus, & Joſephus celebrantur. Sive autem is Auctor eſt libri Sapientiæ, qui Salomonis nomen præfert, quod nonnullis Scriptorum veterum perſuaſum fuiſſe affirmat Hieronymus *(l)* ſive eum collegit ſolum & deſcripſit, quod communi ſententiæ magis eſt conſentaneum; ſive liberiori interpretatione expoſuit, quod mihi videtur probabilius, Moſis libros compilaſſe credi poteſt, & multa in hunc librum transtuliſſe. Judæum fuiſſe notat Hieronymus *(m)*. Unde erroris manifeſtus eſt Joſephus *(n)*, qui in Græcorum ſeriem conjecit, & Codicem ſacrum legere ipſum non potuiſſe ait: vel ita certe exponendus eſt Joſephus, uti expoſuimus ſupra, cum de Eupolemo ageremus; nempe cum eſset Hebraicæ linguæ imperitus Philo, Hebraico exemplari uti non potuiſse.

XXXIV. Fuit æqualis Ptolemæi Lathyri ſæpe jam laudatus Alexander Polyhiſtor, qui non plurimas ſolum Moſaicæ hiſtoriæ partes e ve-

(a) Strom. 1. *(b)* Præp. Ev. Lib. IX. cap. 21. & 29. *(c)* Lib. I. contr. Apion. *(d)* De Scrip. Eccl. in Clem. Alex. *(e)* Strom. 1. XXXI. Cleodemi. *(f)* Antiq. Lib. I. cap. 16. XXXII. Theodoti. *(g)* Or. contr. gent. *(h)* Voſſ. de Hiſt. Gr. Lib. III. Boch. Chan. Lib. II. cap. 17. XXXIII. Philonis Senioris. *(i)* Strom. 1. *(k)* Præp. Ev. Lib. IX. cap. 20. & 24. *(l)* Præf. in Lib. Salom. *(m)* Præf. in Lib. Salom. *(n)* Lib. I. contra Apion. XXXIV. Alexandri Polyhiſtoris.

e vetuſtis auctoribus excerptas Commentariis ſuis complexus eſt, velut ex Beroſo Coſmogoniam, figmentis licet deformatam, & Diluvii, ac Arcæ Noachi in Armenios montes delatæ, & avium ad explorandam aquæ altitudinem emiſſarum hiſtoriam: ex Eupolemo vero, Artapano, Cleodemo, & Demetrio, turris Babylonicæ ædificationem, Abrahami ex Ur Chaldæorum profectionem in Phœniciam, e Phœnicia in Ægyptum, famis tolerandæ cauſa, Pharaonis amorem adverſus Saraiam, Abrahami victoriam ex Loti hoſtibus, oblata ei a Melchiſedeco dona, liberos ejus ex libera & ex ancilla ſuſceptos, ex priore nempe Iſaacum, quem Riſum nominat (quippe id ſonat vox Iſaac;) inchoatum Iſaaci, non conſummatum ſacrificium; alios etiam ex Chætura genitos liberos; tum deinde accuratam Jacobi, & liberorum ac nepotum ejus hiſtoriam, ad Moſem uſque & Aaronem, Chami etiam, Chanaani, Meſraimi, Enochi quoque, & Mathuſalæ mentionem; poſtmodum ſtuprum Dinæ, & Sichemi interitum ex Theudoto; ſed Moſis etiam Judaicæ Legiſlatoris res geſtas, Moſemque ipſum, ut antiquum Judæorum ducem laudat. Quæ cum ita ſint, comminiſci ſane non poſſum, quo Auctore, qua ve ratione ſcripſerit, Judæorum Legem opus eſſe Hebrææ mulieris, cui nomen Moſo. Quanquam & ſexum utrumque ab exoticis Scriptoribus Moſi tributum fuiſse infra oſtendemus.

XXXV. Apollonio Molonis gravem impingit calumniæ & ſycophantiæ dicam Joſephus, quod leges a Moſe ſancitas, Moſemque adeo ipſum fictis criminibus, & probris vexarit. Errorem quoque ejus notat in aſſignando tempore exitus Judæorum ex Ægypto; & diluit demum oblatas ab eo adverſus Judæos criminationes, quod alienos ritus, & falſas reliquarum gentium de Deo opinıones repudiarent. Apollonium Molonis dixi, non, ut Joſephus (*a*) ipſe eum appellat, Apollonium Molonem: quare Apollonium Molonis, qui μαλακὸς dictus eſt, cum Molone perperam confundit, quos eſse diſtinguendos docet Strabo (*b*).

XXXVI. Moſem noverat & Caſtor, ſive Rhodius, ſive Galata, Dejotari gener, & inter eos recenſetur a Juſtino (*c*), qui Moſis tanquam vetuſtiſſimi Judæorum principis meminerunt.

XXXVII. Memorabili teſtimonio Moſem Diodorus Siculus (*d*) proſequitur, quo & virtutes ejus prædicat, & ait primum Ægyptiis leges poſuiſse. Verba Diodori referunt Juſtinus (*e*), & Cyrillus (*f*), verum variante ſcriptura: ſic enim legitur in vulgatis Diodori codicibus: Μετὰ γὰρ τὴν παλαιὰν τοῦ κατ' αἴγυπτον βίου κατάστασιν, τὴν μυθολογουμένην γεγονέναι ἐπί τε τῶν θεῶν, καὶ τῶν ἡρώων, πεῖσαί φασι πρῶτον ἀγράπτοις νόμοις χρήσασθαι τὰ πλήθη βιοῦν τὸν Μνεύην, ἄνδρα καὶ τῇ ψυχῇ μέγαν, καὶ τῷ βίῳ κοινότατον τῶν μνημονευομένων. *Nam poſt vetuſtum hoc in Ægypto vivendi genus, quod Deorum & Heroum ævo viguiſſe fertur, primum Mneven ajunt, magni animi virum, & inter celeberrimos de vita præclare meritum, vulgi multitudini perſuaſiſſe, ut legibus uteretur non ſcriptis, ad eaſque vitam accomodaret.* Ita vero habent edita exemplaria Juſtini: πεῖσαί φασιν ἐγγράφοις νόμοις πρῶτον χρῆσθαι τὰ πλήθη καὶ βιοῦν Μωϋσῆν ἄνδρα καὶ τῇ ψυχῇ μέγαν, καὶ τῷ βίῳ ἱκανώτατον μνημονευόμενον. Paria fere habet Cyrillus; qui hunc Juſtini locum videtur, cum ſcriberet, reſpexiſſe. Certe utrum, Μνεύην, an Μωϋσῆν, ſcripſerit Diodorus, dubitatio eſt. Verum quomodocunque legas, parum intereſt, cum Mneves, ſeu Mnevis, ipſe ſit Oſiris; Oſiris autem, ipſe Moſes: quod ſuo loco demonſtrabitur. Videtur id quidem ignoraſſe Diodorus, &, ne verum diſſimulem, Μνεύην, ſcripſiſſe; nam paulo poſt Moſem inter latores legum nominatim recenſet. Sed nihil adverſus verum valere debet Diodori ignoratio; cum præſertim, poſt fabuloſa Deorum, & Heroum tempora leges tuliſſe dicat Mneven, virum magnum, quem & alibi Menam appellat: quæ tamen nomina diverſa ſunt, & originis diverſæ. Atque hoc Moſi aptius convenit; qui vere vir magnus fuit, quam Heliopolitano illi Deo, qui vir dici non potuit, cum Deus eſſet. Mnevis ille, ſeu Menas Diodori (*g*), Men appellatur ab Herodoto (*h*), Minæus a Joſepho (*i*), Minis a Plutarcho (*k*), Menis ab Æliano (*l*), Maneros a Julio Polluce (*m*), qui & eum Muſarum diſcipulum vocat, quod Moſes, ſeu Mercurius literarum

XXXV. Apollonii Molonis. (*a*) Lib.II. contr.Apion. (*b*) Lib.XIV. XXXVI. Caſtoris Rhodii. (*c*) Paræn. XXXVII. Diodori Siculi. (*d*) Lib.I. (*e*) Paræn. (*f*) Lib.I.contr.Julian. (*g*) Lib.I. (*h*) Lib.II.c.99. (*i*) Antiq.Lib.VIII.c.2. (*k*) De Iſid.& Oſir. (*l*) De anim. Lib.XI.c.10 & 40. (*m*) Lib.IV.c.7.

Digitized by Google

rarum repertor habitus ſit, & Muſicæ artis peritus. Quam ob cauſam & Apollo μουσηγέτης *Muſarum dux* dictus eſt, & Bacchus quoque, quos Moſis eſſe typos oſtendemus. Adſtipulantur noſtræ conjecturæ ſequentia Diodori verba, quibus ait finxiſſe Mnevenſe leges illas accepiſſe a Mercurio, qui Moſes eſt. Porro non ἀγράπτοις, ſed ἐγγράφοις, vere legitur apud Juſtinum, & Cyrillum: alioqui legumlatores Ægiptios recenſens Diodorus, primum notaſſet Auctorem ἐγγράφων legum, haud ſecus ac ἀγράπτων. Præterea ſi primus leges ἀγράπτους Ægyptium poſuit Mneves, quibus ante Mnevem legibus uſos eos dicemus? nam credibile non eſt exleges penitus vixiſſe per octodecim annorum millia, dum a Diis, & Heroibus, prout habent ipſorum tabulæ, regerentur. Subjungit Diodorus commentum eſſe Mneven leges ſuas ſibi a Deo traditas, quemadmodum & Minoëm, & Lycurgum, & Zatrauſtem, & Zamolxim παρὰ δὲ τοῖς ἰουδαίοις Μωϋσῆν τὸν Ἰαὼ ἐπικα... θεὸν εἴτε θαυμαστὴν καὶ θείαν ὅλως ἔννοιαν εἶναι κρίναντας, τὴν μέλλουσαν ὠφελήσειν ἀνθρώπων πλῆθος, εἴτε καὶ πρὸς ὑπεροχὴν καὶ δύναμιν τῶν εὑρεῖν λεγομένων τοὺς νόμους ἀποβλέψαντα τὸν ὄχλον, μᾶλλον ὑπακούσεσθαι διαλαβόντας. Hoc ſibi vult Diodorus, latores illos legum, eas a Diis ſibi traditas finxiſſe, ſive quod mirabilem & divinam prorſus eam exiſtimarent eſſe cogitationem, quæ hominibus tanta futura eſſet uſui: ſive quod libentius obtemperaturam arbitrarentur multitudinem, dum ad Auctores legum tanta dignitate, & poteſtate pollentes reſpicerent. Hæc autem quamvis aperta, & perſpicua, parum tamen videtur intellexiſſe ſanctiſſimus Martyr Juſtinus, apud quem ita conceptus eſt ille locus: Παρὰ μὲν τοῖς ἰουδαίοις μωϋσῆν τὸν καλούμενον θεὸν, εἴτε θαυμαστὴν καὶ θείαν ὅλως ἔννοιαν εἶναι κρίναντ☉ τὴν μέλλουσαν ὠφελήσειν ἀνθρώπων πλῆθ☉, εἴτε καὶ πρὸς ὑπεροχὴν καὶ δύναμιν τῶν εὑρεῖν λεγομένων τοὺς νόμους ἀποβλέψαντα τὸν ὄχλον, μᾶλλον ὑπακούσεσθαι διαλαβόντ☉. Hæc ſenſu a ſuperioribus diſcrepant: Nam ſibi volunt Moſem apud Judæos Dei nomen fuiſſe conſecutum, ſive quod a divina mente profectas crederent leges hominibus adjumento futuras; ſive quod promtiores ad obſequium homines fore cenſerent, ſi ad eorum præſtantiam, & virtutem oculos intenderent, qui repertores legum habebantur. Atque hanc lectionem ſecutus eſt Cyrillus: ſed vitioſam, ut videtur, & corruptam. Conſtat tamen ex hoc loco, cognitum ſaltem Diodoro, & memoratum Moſem, Judaicæ gentis legumlatorem, & Dei Jao, ſive Jehova nomen invocantem, quæ ad hujus diſputationis propoſitum ſufficiunt. Sed & ſplendidioribus præterea Moſem celebravit præconiis, quæ ex libris ſequentibus excerpſit Photius (a): quanquam plurimis dehoneſtata fabulis, in Judæorum contumeliam, ut moserat Ethnicorum, vel odio gentis, vel veritatis ignoratione. In eo autem quod adjecit Diodorus, hæc habuiſſe ſe ex Hecatæo Mileſio, vel diligentiam requiras, vel candorem. Nam Hecatæum Abderitam ſecutus eſt, non Mileſium. Niſi id Photii peccatum eſt, qui quod multa ex Mileſio prompſiſſe Diodorum ſciret, indidem quoque petita hæc eſſe ratus eſt, quæ habuiſſe ſe ſignificaverat Diodorus ex Hecatæo, non adjecta patriæ notatione. Præterea cum Judaicis rebus uſque adeo faverit Abderita, ut vitio id ipſi datum ſive ab Herennio Philone, quis putet tam vanis, tamque injurioſis criminationibus eos appetiiſſe, quorum diſciplinam moreſque probabat?

XXXVIII. Claruit Auguſti ætate Ægyptiacæ conditor hiſtoriæ Chæremon, qua Hebræos narrat exceſſiſſe ex Ægypto, duce Moſe: ſed narrationibus ſuis mendacia aſpergit; uti fieri ſolitum ab aliis: velut cum Joſephum Moſi expeditionis hujus comitem adjungit.

XXXIX. Tulit eadem ætas Trogum Pompejum laudatiſſimum Hiſtoricum, cujus opus in epitomen contraxit Juſtinus, Antonini Pii temporibus. Paucis ille complexus eſt geſta Moſis, at ea tamen aliquot fabulis inquinavit. Quæcunque tamen affert Trogus, utcunque adulterata, ex Moſaicis tamen adytis deprompta eſſe liquet. Notabile hoc præ aliis, quod Judæis Sacerdotibus juſtitiæ religione temperatæ teſtimonium præbet.

XL. Herodis, & Auguſti familiaritate floruit Nicolaus Damaſcenus, Auctor Hiſtoriæ univerſalis: qui cum & Syrus eſſet, & Herodis Judæorum regis amicus, res profecto Judaicas ignorare non potuit. Ex hac ergo ipſius Hiſtoria narrationibus ſuis confirmandis teſtimonia quædam affert Joſephus. Celebratiſſimum illud eſt, quod Moſis Judæorum

(a) Cod. 244. ex Diod. Lib. XL & XXXIV. XXXVIII. Chæremonis. XXXIX. Trogi Pompeji, & Juſtini. XL. Nicolai Damaſceni.

rum legiſlatoris libros advocat. In eo de Arca Noachi agens, & Armeniæ monte ad quem appulit, appellari ait montem hunc, βαρίδα. Ab Arca ipſa ita dictum vere exiſtimabat Scaliger (a); naves enim βαρίδες, appellabantur: & religionibus ac templo conſecrata fuit ab incolis illa Baris: cujus vocis originem, vulgo ignorabilem; docuit me Æſchyli Scholiaſtes. Is ad hæc Æſchyli (b) verba: Ξέρξης δὲ παντ' ἐπέσπε δυσφρόνως βαρίδεσσι ποντίαις, ſic diſſerit: ὁ Ξέρξης δὲ πάντα τὰ κακὰ δηλονότι ἐπέσπε, καὶ ἐπεσπάσατο ταῖς βαρίδεσσι ναυσί, ταῖς ἀπὸ τῆς Βάρεως οὔσαις, ἥ τίς ἐστι πόλις περσίδος, ἐξ ἧς καὶ αἱ νῆες βαρίδες. *Xerſes autem mala videlicet omnia oppetiit, & attraxit navibus Baridibus, Bari profectis, quæ Perſiæ urbs eſt, ex qua & naves Barides dictæ.* A Perſis tranſiit ea vox ad Jonas, ut intelligitur ex Corinthi libro de dialectis: hinc ad Græcos, & Latinos. Sed hæc obiter.

XLI. Hoc ævo vixiſſe videtur Ptolemæus Mendeſius, qui res Ægyptias tribus libris complexus eſt. Minime ille quidem Hebræorum præeunte Moſe exitū ex Ægypto prætermiſit, quem ad Amoſios regis Ægypti tempus retulit. Verba ipſius repræſentavit Apion, ex Apione Clemens Alexandrinus (c). Meminerunt eorumdem Juſtinus in Parænesi, Tatianus, Africanus apud Euſebium (d), & Cyrillus (e).

XLII. Huic ſubjiciemus Strabonem, virum pretii quantivis, qui de Moſe, & Judæis ſummo candore diſſeruit. Scribit enim (f) profanos Ægyptiorum mores exoſum Moſem, collecta ingenti piorum hominum multitudine conceſſiſſe in Judæam, illicque fixis ſedibus, & ſanctis Dei colendi ritibus inſtitutis, adjectoque potiſſimum, & ejurato idolorum cultu, non tam vi & armis, quam pietate imperium confirmaſſe: verum in pejus deinde vergentibus Judæorum animis, puram religionem ſuperſtitionibus fuiſſe labefactatam; & quæſitum ſanctitate, ac integritate vitæ imperium gentem nefariam tyrannide & latrociniis auxiſſe. Falſa quidem veris nonnulla admiſcet, ſed viro veritatis amanti, ac res ab aliis ſibi traditas ingenue referenti condonanda.

XLIII. Quæ a Ptolemæo Mendeſio acceperat, non retulit modo Apion Grammaticus, ſed ſuo etiam aſſenſu comprobavit, peſſime licet erga Judæam gentem affectus, quam & ſcriptis proſcidit. Moſem igitur Judæis Ægyptum fugientibus præiviſse fatetur, cum Argis Inachus, Amoſis in Ægypto regnaret. Itaque eum in teſtimonium adducit Juſtinus (g); adducunt & Tatianus, & Africanus apud Euſebium (h). Verba ipſa exhibet Clemens Alexandrinus (i). Verum longe plura affert Joſephus (k) ex libris Grammatici hujus, qui ſincerum licet veritatis vas incruſtare tentet, Moſis tamen res geſtas mirifice confirmat.

XLIV. Huc conferendi, Philo Judæus Apionis hujus æqualis, qui eruditiſſimis lucubrationibus Moſem illuſtravit; Flavius Joſephus Judaicarum Antiquitatum vernaculus vindex, qui Veſpaſiani, ac Titi præcipue temporibus enituit; & Juſtus Tiberienſis Joſephi æqualis, & adverſarius, qui Chronicon regum Judæorum ſcripſit, & a Moſe auſpicatus eſt.

XLV. Cuinam vero potiſſimum ætati tribuendi ſint Auctores apocryphorum librorum Eſdræ, tertii & quarti; item tertii Machabæorum, incertum eſt: neque vero hæc eſt præſentis loci tractatio. Conſtet modo expreſſas in iis Moſaici operis notas extare.

XLVI. Arcano Moſis volumine Judaicum jus contineri, atque a Judæis ediſci, ſervari, & metui, ſcriptum reliquit Juvenalis (l).

XLVII. Columbæ e Deucalionis arca ad explorandam tempeſtatem emiſsæ meminit Plutarchus (m). Atque id quidem vel a Moſe ſumpſit ipſe, vel quod potius exiſtima verim, ab aliis qui a Moſe ſumſerant. Quanquā ex ſacris Libris ſuos ipſum, & Plotinum, & Numenium, & alios complures, exornaſſe vult Theodoretus (n). Quæcunque certe de Typhone narrat in libro de Iſide, & Oſiride, ad Moſem pertinere, & nos dicemus infra, & alii demonſtrarunt: velut cum ait Typhonem Aſino vectum per dies ſeptem fugiſſe, & liberos demum Hieroſolymum, & Judæum genuiſse. Quippe legitur in Exodo (o):

I 2 *Tulit*

(a) Ad Fragm. (b) Perſ. v. 522. XLI. Ptolemæi Mendeſii. (c) Strom. 1. (d) Præp. Evang. Lib. X. cap. 10. (e) In Jul. Lib. I. XLII. Strabonis. (f) Lib. XVI. XLIII. Apionis. (g) Paræn. (h) Præp. Evang. Lib. X. cap. 10. (i) Strom. 5. (k) Lib. II. in Apion. XLIV. Philonis, Joſephi, & Juſti Tiberienſis. XLV. Auctorum libri tertii & quarti Eſdræ, & tertii Machabæorum. XLVI. Juvenalis. (l) Sat. xiv. XLVII. Plutarchi. (m) Lib. Terr. an aquat. anim. calid. (n) De curand. Græc. aff. Serm. 2. (o) Exod. IV. 20.

Tulit Moyſes uxorem ſuam, & filios ſuos, & impoſuit eos ſuper aſinum. Poſt ſex dierum fugam, ſeptimo conquievisse Moſem fabulantur Trogus (*a*), & Apion (*b*). Idem habet Tacitus (*c*), atque id præterea, Judæorum *exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hieroſolymo, ac Juda, proximas in terras exoneratam*. Scribit ibidem Plutarchus ex Phrygum hyſtoriis Typhonem filium fuiſſe Iſaaci, qui fuit Herculis filius. Comitem quoque eum adjungit Æthiopiſſæ Reginæ; hoc eſt, ut videtur, Sephoræ, quæ filia fuit Raguelis, horum locorum reguli, juxta Artapanum, Exechielum, & alios, quæque Æthiopiſſa appellatur in libro Numerorum (*d*), hoc eſt Chuſitis: nam Chus, quæ Arabia eſt, Æthiopia fere redditur ab Interpretibus. Pluribus id argumentum perſecutus eſt Bochartus in Hierozoicho (*e*).

XLVIII. Locum hic ſibi vindicat Phylo Byblius Sanchoniathonis interpres, cujus opus ad Moſis libros eſſe expreſſum ſupra docuimus.

XLIX. Huic ſubjungemus Galenum Pergamenum, qui quam pertinaciter Moſi adhærerent Judæi, in opere de differentia pulſuum (*f*); quam pie etiam, ac prolixe de infinita Dei potentia ſentiret Moſes, obiter in libro de uſu partium corporis humani (*g*) ſignificavit.

L. Fuit etiam hoc ævo Ptolemæus Alexandrinus, Hephæſtionis filius, cognomento Chennus, cujus ineptiſſimum hoc commentum refert Photius (*h*) Moſem Judæorum legislatorem Alpha fuiſſe dictum, quod vitiligine laboraret, quæ ἀλφὸς Græce appellatur. Veteri hac calumnia jamdiu ante Ptolemæum iſtum vexati ſunt Judæ, conflaſſe ipſos agmen hominum impetigine, ac lepris affectorum, atq; collecta hac hominum languentium colluvie Syriam repetiiſſe. Hoc ipſis objecerunt Manethos, Liſimachus, Diodorus, & Apion; Joſephus vero (*i*) confutavit.

LI. Objecit id & Trogus apud Juſtinum; objecit & Tacitus (*k*), qui veram Moſis, totiuſque Judaicæ gentis hiſtoriam infuſcavit aliis pleriſque figmentis; cujuſmodi multa hoc tempore adverſus Judæos, vulgo odioſam gentem jactabantur. Sed tamen non tantum fama mendax potuit, ut penitus veritatem extingueret: multis illa ſiquidem, iiſque illuſtribus ſeſe in hac narratione Taciti prodidit indiciis.

LII. Hauſit Plinius ex eadem mendaciorum fæce, quod de Moſe ſcripſit (*l*), magicæ nempe cujuſdam factionis Auctorem ipſum fuiſſe. Hauſit & Apulejus (*m*), inter famoſos Magos Moſem celebrans.

LIII. Lucianus quidem de Moſe pertinaciter ſiluit; ſed Moſaica tamen nonnulla habet, velut accuratam Diluvii, & Arcæ hiſtoriam, quam ſe a Græcis accepiſſe ait. Multa quoque de Adonide, & Oſiride narrat (*n*), quibus adumbrari Moſem ſuo loco a nobis demonſtrabitur. At Auctor Dialogi, qui inſcribitur Philopatris, & inter opera Luciani edi ſolet, Luciano licet videatur aliquanto vetuſtior, & circa Trajani tempora lucubratus, mundi creationem ipſis fere Moſis verbis narrat, eumq; Auctorem citat, & βραδύγλωττον appellat, quod impeditioris eſſet, & tardioris linguæ.

LIV. Numenius autem Apameus, Pythagoricus juxta, & Platonicus Philoſophus vir magni inter eruditos nominis, non apertam modo, & explicatam Moſis injecit ſæpe mentionem, ſed ſuos etiam libros Moſaica doctrina locupletavit. Tradunt id Porphyrius (*o*), & Origenes (*p*); plurima vero affert Euſebius (*q*), unde id conſtare poſſit. Fertur imprimis hoc ejus dictum, τί γάρ ἐςι Πλάτων, ἢ Μωσῆς ἀττικίζων; *Quid eſt enim Plato, niſi Moſes Atticiſſans?* quibus ingenue agnoſcit Ethnicus Philoſophus, Platonem illum qui a ſuis divinus appellatus eſt, dogmata ſua a Moſe ſumliſſe. Moſem præterea, non Prophetam ſolum dicit, ut teſtatur Porphyrius, ſed Theologum etiam, & legum divinarum interpretem, ut ejus verba indicant, quæ recitat Clemens Alexandrinus (*r*). Alio loco Muſæum eum nominat, Judæorum ducem, virum Dei precibus exorandi ſcientiſſimum, & calamitatum Ægypti Auctorem.

LV. Longinus, Zenobiæ Palmyrenorum reginæ conſiliis & ſtudiis, criticæ artis princeps,

(*a*) Juſtin. Lib XXXVI. cap. 2. (*b*) Joſeph Lib. II. in Apion. (*c*) Hiſtor. Lib. V. cap. 2. (*d*) XII. 1. (*e*) Part. I. Lib. II. cap. 34. XLVIII. Philonis Byblii. XLIX. Galeni. (*f*) Lib. III. (*g*) Lib. XI. cap. 14. L. Ptolemæi Chenni. (*h*) Cod. 190. (*i*) Lib. I. contr. Apion. LI. Taciti. (*k*) Hiſt. Lib. V. cap. 3. & 4. LII. Plinii, Apuleji. (*l*) Lib. XXX. cap. 1. (*m*) Apol. II. LIII. Luciani (*n*) De Dea Oſir. LIV. Numenii. (*o*) De antr. Nymph. (*p*) Contr. Celſ. Lib. IV. (*q*) De Præp. Ev. Lib. IX. cap. 6. & 8. (*r*) Strom. 1. LV. Longini.

Digitized by Google

ceps, in aureolo libello περὶ ὕψους *de ſublimi genere dicendi*, eximio Moſem elogio exornat; nam Dei poteſtatem pro dignitate cognoviſse, & elocutum fuiſſe ait: quippe qui, inquit, initio legum Deum dixiſſe ſcribat: *Quid? Fiat lux, & facta eſt; Fiat terra, & facta eſt.* Verumtamen quæ hic tanquam ſublimia & ἐσχηματισμένα (*figurata*) affert e Moſe Longinus, ut ejus ſtyli ἀδρότητα (*granditatem*) approbet, ſimpliciſſima ſunt. Rem quidem narrat Moſes longe maximam, ſed ſtylo λιτῷ (*ſimplici*). Atque hinc adducor ut credam, hæc aliunde Longinum accepiſſe: nam ſi ad ipſos recurriſſet fontes, & Moſis libros evolviſſet, ſummam deprehendiſset ubique χαρακτῆρα ἰσχνότητα, (*characteris tenuitatem*) quam perſecutum eſse Moſem puto, propter dignitatem materiæ, quæ doceri contenta reſpuit omnem ornatum. Cum cæteroqui cognoſcatur ex ipſius Canticis, & ex libro Jobi, quem ejus fœtum eſse oſtendam, in ſublimi hoc genere dicendi exercitatiſſimum fuiſſe. Alio præterea argumento cognoſcitur verba Moſis in peregrino loco Longinum reperiiſſe; quod nempe aliter ab eo recitentur, ac a Moſe ſcripta ſunt. Nec enim Moſis illud eſt: *Fiat terra, & facta eſt:* nec interrogatio illa, *Quid?* quam manifeſto tanquam ex Moſe retulit Longinus, cujus ipſa verba recitare inſtituerat; nihil ipſe de ſuo intruſit, uti neque in aliis plurimis Scriptorum recitandis teſtimoniis. Huc adde hujuſmodi geminationes verborum, quas ornatus cauſa uſurpare ſolent Græci, & Latini, apud Hebræos crebros eſſe & familiares, & extra omnem ſtyli granditatem uſurpari ſolitas. Nam juxta Quintiliani (*a*) legem, pro figuris non ſunt habenda, quæ communia ſunt. Talia ſexcenta obvia ſunt in libris ſacris. Paucula ſufficient: atque hoc primum Exodi (*b*): *Extende virgam tuam, & percute pulverem terræ, & ſint ſcinipbes in univerſa terra Ægypti. Feceruntque ita. Et extendit Aaron manum, virgam tenens, percuſſitque pulverem terræ, & facti ſunt ſcinipbes in hominibus, & in jumentis.* Et deinde (*c*): *Extende manum tuam in cœlum, ut fiat grando in univerſa terra Ægypti. Extenditq; Moyſes virgam in cœlum, pluitque Dominus grandinem ſuper terram Ægypti.* Sic Centurio apud Matthæum (*d*): *Dico huic, Vade, & vadit: & alii, Veni, & venit: & ſervo meo, Fac hoc, & facit.* Dixit Chriſtus Matthæo (*e*): *Sequere me: & ſurgens ſecutus eſt eum.* Sic poſtea homini debili (*f*): *Extende manum tuam, & extendit.* Sic cœco apud Johannem (*g*): *Vade, lava in natatoria Siloë: abiit ergo, & lavit.* Sic cœcus ipſe: *Dixit mihi, Vade ad natatoria Siloë, & lava: abi, lavi.* Frequentia hæc ſunt & in Thalmudicis, & Rabbinis. Deum fere ſic notant: *Qui dixit, & factus eſt mundus.* Quæ ſi quis geminata eſſe ad vim conciliandam, vel leporē exiſtimet, ridebimus; & Hebraiſmi imperitum dicemus: cum apud Græcos, & Romanos, juxta Quintilianum (*b*) Ciceronis præcepta ſecutum, *Geminatio verborum habeat interdum vim, leporem alias: ſintque orationis lumina, & quodammodo inſignia, cum duplicantur, iteranturq; verba.* Atq; hinc error Longini, Græcis inſuefacti literis, Hebraicarum ignari. Ut paucis rem conficiam, ſciendū eſt in oratione quadruplex eſſe genus ὕψους, ſive granditatis: granditatem verborum, cum aut tranſlata ſunt, aut facta aliunde, aut plane nova, aut priſca: granditatem collocationis verborum, ex qua concinnitas oritur, quæ disjectis iiſdem verbis, & aliter collocatis intercidit: granditatem ſententiarum, quæ manet mutatis etiam verbis, aut alio ordine diſpoſitis: & granditatem denique rerum, quæ tota in natura ipſa poſita eſt. Priora genera tria pertinent ad oratorem, deque ipſis tradit præcepta, & ad artem ſuam revocat. In quartum nullum oratori jus eſt; totum eſt enim in rebus. Cum autem in controverſo Moſis loco nulla ſit granditas verborum, quæ ſimplicia ſunt, propria, & uſitata; nulla collocationis verborum, quæ trita Hebræis eſt & pervulgata; nulla ſententiæ, quæ eadem extat apud Scriptores omnes ſacros, & exoticos etiam pleroſque, Deum nimirum verbo res omnes condidiſſe; omnino dicendum eſt, granditatem eſſe in re, qua major vel ſublimior nulla fingi poteſt. Atqui Longinus, arte Rhetor, præcepta tradens artis oratoriæ, ſolerter quidem deprehendit illic ineſſe granditatem. Verum quæſita erat in re, eam ad verba perperam retulit, & a præceptis artis ſuæ pendere putavit. Quod caviſſet ſane pro ſuo acumine, ſi loci ſententiam ex Moſaici ipſius operis, non ex tenuis frag-

(*a*) Lib.IX. cap.3. (*b*) VIII. 16. 17. (*c*) IX, 22, 23. (*d*) VIII. 9. (*e*) Id.IX. 9. (*f*) Id.II.13. (*g*) IX. 7.11. (*b*) Lib.IX. cap.3.

fragmenti lectione ſpectaſſet. Hæc fuſius perſecutus ſum, quam fortaſſe poſtulabat locus; ſed id extorſit a me legitima opinionis noſtræ a nuperis quibuſdam Scriptoribus oppugnatæ defenſio.

LVI. Longinum audivit Porphyrius Tyrius Philoſophus, qui res Judaicas tractavit peculiari opere, & ſcriptis a ſe libris peſtiferis Chriſtianos oppugnavit. Atque utinam tam æqua de his ſenſiſset, quam recte ſcripſit Moſem veriſſima de Judæis narraſse, quemadmodum deprehendiſse ſe ſignificat ex conflictu Commentariorum Sanchoniathonis. Itaq; ex ἐπιλογισμοῖς (*ratiocinijs*) temporum, juxta Porphyrii rationes ductis, colligit Euſebius (*a*) Moſem annis pluſquã octingentis Trojæ ἅλωσιν præceſſiſse, celeberrimos vero Græciæ Philoſophos, Pythagoram, Democritum, & reliquos ſequentis ævi, annis mille & quingentis. Quin etiam de Eſſæis Judæis loquens Porphyrius (*b*), eos eſſe ait *βίβλοις ἱεραῖς, καὶ διαφόροις ἁγνείαις, καὶ προφητῶν ἀποφθέγμασιν ἐμπαιδοτριβουμένους. In ſacris libris, & variis expiationibus, & Prophetarum oraculis a tenera ætate exercitatos*: Legem & Prophetas his vocibus ſignificans. Moſem quoque deſignare volens, τὸν νομοθέτην *Legislatorem* appellat κατ' ἐξοχὴν (*per excellentiam.*)

LVII. Narrat Trebellius Pollio (*c*), jactare ſolitos Mathematicorum doctiſſimos, non amplius quam centum & viginti annos homini ad vivendum eſſe conceſſos, *etiam illud addentes; Moſem ſolum, Dei (ut Judæorum libri loquuntur) familiarem, centum viginti quinque annos vixiſſe: qui quum quæreretur quod juvenis interiret, reſponſum ei ab incerto fuerunt numine, neminem plus eſſe victurum*. Simile quid habet Joſephus (*d*), nempe vitæ terminum annorum centum & viginti ſpatio Deum circumſcripſiſſe poſt Moſem, qui tantumdem vixit. Incertum illud numen hoc ipſum eſt quod deſignat Lucanus (*e*) cum ait; *Incerti Judæa Dei*. Hic ipſe eſt ἄγνωστος θεὸς, in Actis Apoſtolicis (*f*), & Philopatride Dialogo, qui Luciano perperam adſcribitur, memoratus. Hic ipſe denique, cui Samaritæ in Epiſtola ad Antiochum, quæ extat apud Joſephum (*g*), Templum ἀνώνυμον in monte Garizim extructum eſſe ſcribunt. Cauſa porro fingendæ hujus querelæ Moſis de immatura ſua morte & fato præcoce, his videtur ineſſe verbis Deuteronomii (*h*): *Moyſes centum & viginti annorum erat, quando mortuus eſt: non caligavit oculus ejus, nec dentes illius moti ſunt.*

LVIII. Porphyrii auditor fuit Jamblichus Chalcide Syriæ natus. Is librum ſuum de myſteriis Ægyptiorum decerpſiſſe ſe ait ex Columnis Mercurii, quas Moſis doctrina fuiſſe inſcriptas oſtendimus

LIX. At minime mirum, cognitum fuiſſe & memoratum Moſem Juliano imperatori τῷ παραβάτῃ (*transfugæ*) qui in Eccleſia Chriſti adolevit. Moſis enim, & Prophetarum, aliorumque Veteris ac Novi Teſtamenti ſcriptorum oraculis fundata nititur Chriſtianorum fides.

LX. Porphyrii veſaniam laceſſendi Chriſtianis imitatus eſt Proclus Lycius, quam Johannes Philoponus luculenter confutavit. Commentum hoc ſuæ expoſitioni Tetrabibli Ptolemæi inſeruit (ſi modo Procli ea eſt) Moſem reciprocante æſtu ſibi fuga conſuluiſſe. Quod ab antiquioribus Judaici nominis hoſtibus acceperat.

LXI. Quod de Moſe ſcripſerat Ptolemæus Chennus, Alpha ſcilicet fuiſſe dictum, quia corpus ſcabie & vitiligine compunctum ac turpatum gereret, idem literis prodidit Helladius Beſantinous, cujus vanitatis teſtem laudat Philonem. Id extabat in illius Creſtomathiis, e quibus excerpta quædam Photius (*i*) repræſentavit.

Atque hos quidem ſcriptores retulimus, juxta temporum ſuorum ſeriem, reliquos qui ſequuntur, quoniam ignotæ ſunt & incertæ ætatis, nullo certo ordine, ſed prout quemque tulerit fors, digeremus.

LXII. Primus occurrit Artapanus, Alexandro Polyhiſtore vetuſtior, qui Commentarium de Judæis reliquit, unde nonnulla apud Euſebium (*k*) depromit Alexander; in quibus Abrahami & Joſephi caſus pleriq; diſerte narrantur. Inſigne vero & nobis perutile fragmentum illud affert, in quo Palmenothen Ægypti regem ait Artapanus male

erga

LVI. Porphyrii. (*a*) De Præp Evang. Lib. X. (*b*) Περὶ ἀποχ. ἐμψ. LVII. Trebellii Pollionis. (*c*) Claud. c. 2. (*d*) Antiq. Lib. I. c. 7. (*e*) Lib. II. (*f*) XVII. 23. (*g*) Antiq. Lib. XII. c. 7. (*h*) XXXIV. 7. LVIII. Jamblichi. LIX. Juliani τῷ παραβάτῃ. LX. Procli. LXI. Helladii Beſantinoi. (*i*) Cod. 145. & 179. LXII. Artapani. (*k*) Præp. Ev. Lib. XI. cap. 18. 23. 27.

erga Judæos affectum, filiam ſuam Merrhin Cenephri, ſive Nechephri, ut legitur apud Clementem Alexandrinum (a), aut Chenebroni, ut in Faſtis Siculis, ſuperioris Ægypti regi deſpondiſſe: quæ cum ſterilis eſſet, Moyſem Judæum adoptaſſe, qui Muſæus à Græcis dictus eſt, & Orphei præceptor fuit; hunc deinde, poſtquam virilem attigit ætatem, optimis inſtitutis Chenephris imperium fundaſſe, & egregiis inventis exornaſſe; quorum ea fuit apud Ægyptios admirabilitas, ut divinos ipſi honores ſub Mercurii nomine tribuerent; ſolum Chenephrem virtuti Moſis invidentem, bellatum adverſus Æthiopes, ſic tanquam in certiſſimum miſiſſe interitum; verum rem cecidiſſe præter ſpem, gloriam enim eum hoc bello reperiſſe; boum uſum ad terræ cultionem oſtendiſſe Nacherotis; & ſubmiſſum demum Chanethoten ſicarium ad interficiendum Moſem, dum Merrhin defunctam humaret, ab ipſo Moſe fuiſse interfectum; eum deinde cum Aarone fugiſſe in Arabiam ad Raguelem hujus regionis toparcham, & ejus filiam duxiſse. His ſubnectit viſum Moſi in deſerto ignem, & vocem auditam, quæ eum juberet ab Ægyptiaca captivitate eximere Judæos, & in antiquam patriam reducere; id exequi parantem, ab Ægypti rege fuiſſe in vincula conjectum, ſed noctu patentibus ſponte cuſtodiæ foribus ad regem introiiſſe, apertis vi divina regiæ valvis, & nemine prohibente: viſo Moſe attonitum regem petiiſſe ab eo Dei nomen, cujus ope talia perpetrare auderet; quo ad ejus aurem inſuſurrato corruiſſe mutum, & mortuo ſimilem, ſed vitæ ſtatim a Moſe reſtitutum, ſignum ab eo legationis poſtulaſse; tum prodigia Moſem edidiſſe prope eadem, quæ in Exodo narrantur: his regem valde perterritū, copiam Hebræis abeundi feciſſe; eaque impetrata, & ſpoliatis Ægyptiis aufugiſſe Hebræos, & obſervato a Moſe Maris Rubri receſſu, uti quidem memorant Memphitæ, incolumes trajeciſſe; juxta Heliopolitanorum vero ſermonem, diviſo mari a Moſe, vi mirificæ illius virgæ; quo cum incauti ſeſe intuliſſent Ægyptii, aquis fuiſſe obrutos: at in deſerto per annos triginta erraſſe Hebræos, cum manna cœleſti alerentur: procerum fuiſſe Moſem, rufum, canum, capillatum, majeſtate oris venerandum. Hæc Artapanus iſto loco; e quibus nonnulla apud Clementem (b), & in Chronico Alexandrino reperiuntur.

LXIII. Moſis, circa Ogygis & Inachi tempora Judæorum ducis ac principis, mentionem extitiſſe in Syriaca Thalli hiſtoria teſtis eſt Juſtinus in Parænesi.

LXIV. De campo Sennaar in Babylonia ſito diſſerit Hiſtiæus Mileſius Phœniciæ Hiſtoriæ ſcriptor apud Joſephum (c); quod mere Moſaicum eſt.

LXV. Moſem & promulgatas a Moſe leges calumniis & maledictis proſcidit Lyſimachus quidam incertæ ætatis & originis, quem conjectant nonnulli Alexandrinum eſſe Lyſimachum, Thebaicorum auctorem. Fabulatur ille Judæos, dum in Ægypto agerent, Bocchori regnante, lepris ac ſcabie languentes, morbi luem in vulgus ita diffudiſſe, ut ſterilitas conſequeretur: quibus malis ut occurreretur, ex Ammonis reſponſo Bocchorin juſſiſſe in mare ægros demergi; reliquos in deſertis locis expoſitos, Moſe duce, in Judæam aufugiſſe. Atque id commentum variis mendaciunculis exornat. Sed ea demum a Joſepho (d) exploſa ſunt.

LXVI. Ægre recenſemus in hac ſerie νουθετικὸν (*monitorium*) Poëma, quod Phocylidis ſibi nomen præſcribit, Moſaicis quidem præſcriptis manifeſto perſperſum, quorum partem adnotavit Joſephus Scaliger in Animadverſionibus Euſebianis, partem nos quoque obſervavimus; ſed quod Helleniſtæ Judæi videtur eſſe fœtus, aut Chriſtiani potius ſatis recentis, utpote cujus veterum Patrum nullus omnino meminerit. Locum hic ergo ſuum, nominis ſolum ratione tueri poteſt, quod vetus alter Poëta geſſit, Simonidis, Theognidis, & Anacreontis æqualis.

LXVII. Huc addam Chaldaicas Paraphraſes Onkeloſi, Jonathanis ben Uziel, Hieroſolymitani Interpretis, & Joſephi Cæci, cui Hagiographorum vulgo adſcribitur Paraphraſis; Syriacam quoque Veteris Teſtamenti interpretationem; etſi ambigua horum ætas eſt & controverſa: Aquilam præterea Sinopeum, Theodotionem Epheſium,

(a) Strom. 5. (b) Strom. 1. LXIII. Thalli. LXIV. Hiſtiæi. (c) Lib. I. c. 5. LXV. Lyſimachi. (d) Lib. I. & II. contra Apion. LXVI. Poëmatis νουθετικοῦ, Phocylidi adſcripti. LXVII. Onkeloſi, Jonathanis, Hieroſolymitani Interpretis, Hagiographorum paraphraſtis, Syri Interpretis, Aquilæ, Theodotionis, Symmachi, Hierichuntinæ & Nicopolitanæ interpretationis.

Digitized by Google

ſium, proſelytum utrumque Judæum, & Symmachum Samaritanum; quorum primus imperium tenente Hadriano; alter ſub Marco Aurelio, vel Commodo, vel prius etiam; & tertius demum ſub Commodo, & iterum ſub Severo Libros ſacros Græco ſermone repræſentarunt. Repertæ quoque ſunt Scripturæ ſanctæ interpretationes duæ; altera Hierochunte ſub Caracalla, Nicopoli altera ſub Alexandro Mammeæ filio.

Ex hoc Auctorum cenſu manifeſtum eſt, a proximis uſque Moſaico ævo temporibus ad adultum jam in orbe Chriſtianiſmum, pervulgatum fuiſſe Moſis nomen, & ſcriptæ ab eo hiſtoriæ ac conditæ Legis veſtigia palam extitiſſe; vereque dixiſſe Conſtantinum Imperatorem (*a*), Moſem reliquos omnes, qui ante ipſum vixerant, ſapientia adeo ſuperaſſe, ut qui deinceps inter Ethnicos clariores fuerunt Sapientes & Philoſophi, ſapientiam ejus ſibi imitandam propoſuerint: e contrario autem longe a vero aberraſſe Hecatæum Abderitam (*b*), cum ſcripſit nullum vel Oratorem, vel Poëtam, vel Hiſtoricum Hebraicæ Legis meminiſſe.

CAPUT TERTIUM.

I. *Univerſa propemodum Ethnicorum Theologia ex Moſe, Moſisve actis, aut ſcriptis manavit:* II. *Velut illa Phœnicum. Taautus idem, ac Moſes.* III. *Adonis idem, ac Moſes.* IV. *Thammuz Ezechielis, idem ac Moſes.* V. Πολυώνυμος *fuit Moſes.* VI. *Marnas Gazenſium Deus, idem ac Moſes.*

I. ETſi ea, quam contexuimus, teſtimoniorum ſeries, ſive quæ nobis Scriptores ſacri, ſive quæ exotici ſuppeditant, uſquequaque cohæret, neque ulla prorſus parte dehiſcit; atque illa juxta inſtituti operis leges, ad demonſtrandum Moſem, Moſaicorumque Scriptorum antiquitatem, & γνησιότητα poſſit ſufficere, alio tamen inſuper utemur genere probationum, ac priſcos illos gentium fere Deos, & Heroas, quicunque per univerſum fere orbem culti ſunt; eorundem etiam conditores pleroſque, ac legumlatores, totamque Ethnicorum Theologiam, ex Moſe ipſo, Moſisve actis, aut ſcriptionibus manaſſe demonſtrabimus. Quo argumento vix validius ullum, aut ſplendidius, ex eorum genere, quæ ratio ſuppeditat, ad ſanciendam Scripturæ ſacræ dignitatem reperire queas. Iterum enim dicam, quod nimis ſæpe dici non poteſt: quid in cauſam noſtram magis prodeſſe poſſit, quam ſi planum fiat vetuſtiſſimas, & optime conſtitutas civitates hunc ut Deum coluiſſe, Deumque habuiſſe, qui ſummi, quem nos colimus, Dei ſervum ſe profiteretur? Hoc autem ne cui incredibile videatur, aut mirum, attendat primum Iſraëlitas Ægypto reduces, poſtquam promiſſam ſibi a Deo Chananæam, velut poſtliminio repetitam, armis occuparunt, veri Dei cultum a Moſe ſibi traditum inter vicinas gentes pro ſua pietate propagaſſe; nec aliter fieri potuiſſe, quã ut Phœnicum Theologia Moſaicis dogmatis imbueretur. Quemadmodum enim ex gentis utriuſque, Iſraëlitarum, inquam, & Phœnicum commercio, & vicinitate factum eſt, ut Iſraëlitæ, ſanctæ licet & divinæ Legis myſteriis inſtituti, haudquaquam immunes ſe Phœniciæ impietatis labe tuerentur; ita longe facilius evenit, ut tot portentis aſſerta Moſaicæ doctrinæ veritas Phœnicum animis illaberetur: cum præſertim a Chananæa gente plerique in media Palæſtina inter ipſos Iſraëlitas diu incolumes permanſerint: velut familia meretricis Rahab, Gabaonitæ, Jebuſæi, aliiq; complures. Itaque poſterioris ævi Scriptores utramque gentem confuderunt; atque ipſi etiam Phœnices ſe e Mari quondam Rubro in Phœniciam fuiſſe tranſgreſſos commemorabant: quod de Hebræis audiverant, ad ſe pertinere exiſtimantes. Hoc etiam facilius Iſraëliticæ religionis notitiam habuit Ægyptus, per tot annos Hebræorum hoſpes, altrix, & domina; & poſt eorum ſeceſſionem crebris deinde commerciis, fœderibus, connubiis, bellis, exiliis, peregrinationibus, eidem genti permixta. Idem prope de Perſis dicas, Aſſyriorum, ac Babyloniorum ſucceſſoribus, per quos domiti Iſraëlitę, & in Orientem migrare juſſi, diutinam inter eos moram traxerunt; pars etiam illic in perpetuum conſedit. Ex Perſide porro ſtricturæ quædam Hebraicæ doctrinæ in vicinæ Indiæ tenebris fulſerunt. Per Phœnices vero Ægyptios ejuſdem diſciplinæ aura Græci, ac pleræque per Occidentem maritimæ gentes, per Græcos Romani afflati ſunt. Atqui dignum erat oblatæ veritati integritatem ſuam ſervare, quod

(*a*) Or. ad Coet. Sanct. cap. 17. (*b*) Apud Joſ. Ant. Lib. XII. cap. 2. & Euſeb. Præp. Evang. Lib. VII. cap. 3.

I. Univerſa propemodum Ethnicorum Theologia ex Moſe, Moſisve actis aut ſcriptis manavit.

quod longe ſecus evenit: eam quippe tot figmentorum involucris obſepſerunt; ut vix tandem explicari, & perplexis fabularum nodis expediri queat. Ex quibus intelligat Lector non inanem nos operam ſumere; nec induſtriæ noſtræ exercendæ gratia, aut στοχαστικῆς (*artis conjecturalis*) oſtentandæ, ſed unius veritatis ſtudio ductos, vetuſta gentium numina in ſacris Voluminibus quærere. Verum res ipſa facit indicium.

II. Ac initium capiemus a Phœnicibus, in quorum antiquitatibus Moſem latentem deprehendere licet ſub Taauti perſona, qui Deus ab ipſis habitus eſt. Quam multa ei cum Moſe conveniant, jam ſupra breviter oſtendimus, cum ageremus de Sanchoniathone; & idem quoque tam certis infra evincemus rationibus, cum de Thoyth Ægyptiorum (quem Mercurium eſse Græcorum, & Taautum Phœnicum non ſemel affirmant (*a*) Philo Byblius, & Porphyrius) diſſeremus, ut nullus dubitationi poſſit locus ſupereſse. Nunc pauca hæc præmittemus in anteceſſum, unde rei veritas liquido cognoſcatur. Ægypti regem ſuiſse Taautum narrat ibidem Philo: Moſem paterni regni ſucceſſorem deſtinaverat Thermuthis Ægyptiorum regis filia; eique rex ipſe diadema ſuum impoſuerat, ut legitur apud Joſephum (*b*): atque hunc etiam σοφὸν, βασιλέα, νομοθέτην Clemens appellat (*c*). Et regium titulum ſibi ipſum aſciſcere volunt docti Interpretes hoc loco Deuteronomii (*d*): *Erit apud rectiſſimum rex*. Sapientia inter Phœnices præſtitiſse Taautum tradit Porphyrius in libro de Judæis (*e*): eruditum fuiſse Moſem omni ſapientia Ægyptiorum acta Apoſtolorum (*f*) indicant. Literarum repertor Taautus creditus eſt: idem de Moſe tradiderunt Eupolemus (*g*), Thodoretus (*h*), & Iſidorus (*i*), ut jam a me notatum eſt. Cum gentium origines ab orbe condito Sanchoniathon vellet cognoſcere, Taauti commentarios conſuluit, quibus Coſmogonia continebatur: Moſes initia gentium a mundi exordio diligenter eſt perſecutus. Primus quæ ad Dei pertinerent cultum, Taautus retulit in literas; primus retulit & Moſes. Sacras appellat Porphyrius (*k*) Taauti lucubrationes: ſacris notis inſcriptæ erant Columnæ Mercurii, & ex iis deſcripti fuerant ſacri Ægyptiorum libri, quibus Moſis, ut ſuperius obſervavi, doctrina explicabatur. Prima rerum exordia Chaos, & Spiritum ponit Sanchoniathon, Taauti diſciplina eruditus: hæc ex Moſaicæ Geneſeos initio ſunt manifeſte depromta: ut & alia pleraque, quæ a Bocharto (*l*) adnotata prætereo. Unam repetam Abrahami, Saræ, & Iſaaci immolandi hiſtoriam, quam ſub Iſraëlis, ſive Saturni, Anobret, & Jehud nominibus exponi a Porphyrio, ante Bochartum notavit Scaliger (*m*). Et *Jehud* quidem eſſe *Jahid*, *Unigenam*, uterque vidit. *Anobret* alii aliter interpretantur; optime Bochartus, *Ex gratia concipientem*. *Iſraël* poſitum mihi videtur pro ἰλ, ſic enim Saturnum dictum docet ibidem Philo Byblius Sanchoniathonem interpretans. Nam librarii vocem ἰσραὴλ ſic contrahere ſolent, ἰηλ, &, ἰλ. Cum ergo a Phœnicibus dictum Saturnum, ἰλ, legiſſet incautus librarius, hoc eſt, *el*, id ſignificare putavit, ἰσραὴλ, atque ita reſcripſit. Nihil tamen affirmare velim. Alia porro memoratu digna de Abrahamo, ſub Saturni nomine, refert ex Sanchoniathone Philo; Cœlo nempe patri unigenam filium totum flammis abſumptum ſacrificaſſe; tum ſibi circumcidiſſe virilia, & commilitones omnes idem ut facerent adegiſſe. Quis negare poteſt hæc eſſe ex Moſe petita? Scribit Porphyrius (*n*), ſumma fide de Judæis Sanchoniathonem diſſeruiſse, cum ab Hierombalo, quem Gedeonem eſſe ſuperius docui, commentarios accepiſſet: commentarios illos fuiſſe libros Moſis, ex eo qui tradidit, conjecturam ducere licet: atque iidem videntur eſſe qui traditi ſunt ab Hierombalo commentarii, ac commentarii Taauti, quibus ad operis itidem ſui lucubrationem uſus eſt Sanchoniathon. Taautus denique ſerpentibus divinitatem quamdam adſcripſit: Moſes ſerpentem æneum mirifica quadam & divina vi pollentem palam propoſuit. Minime porro credendum eſt, Moſis libros ita fuiſſe aſſectatum Sanchoniathonem, ut rerum principia deſcribens nuſquam ab iis receſſerit. Ea excerpſit duntaxat, quæ cum gentis ſuæ religionibus, & receptis dogmatis con-

K ſen-

II. Velut illa Phœnicum. Taautus idem ac Moſes. (*a*) Apud Euſ. Præp. Ev. Lib. I. (*b*) Antiq. Lib. II. cap. 5. (*c*) Strom. 2. (*d*) XXXIII. 4. (*e*) Apud Euſ. Præp. Ev. Lib. I. (*f*) VII. 22. (*g*) Ap. Clem. Alex. Strom. 1. (*h*) In Gen. Interr. 61. (*i*) Orig. Lib. I. cap. 3. (*k*) Apud Euſ. Præp. Evang. Lib. I. (*l*) Lib. II. cap. 2. (*m*) Fragment. p. 48. (*n*) Apud Euſ. Præp. Ev. Lib. I.

ſentirent. Neque vero, quæ a Sanchoniathone ſcripta erant, fideliter retulit interpres Philo Byblius. Ex iis quæ extant apud Euſebium facile agnoſcas, quam multa ſibi in interpretando permiſerit. Moſem itaque Sanchoniathon, Sanchoniathonem Philo Byblius interpolavit. Hinc plurima e Taauti libris a Sanchoniathone deprompta eſſe dicuntur, quæ a Moſaica tamen doctrina prorſus abhorrent.

III. Alteram Moſis imaginem Phœnices affinxerunt Adonidi, qui non ab iis ſolum, ſed a vicinis quoque gentibus inter Deos celebratus eſt. Natus quippe dicitur Adonis in Sabæis, Arabica gente: Moſes in Arabia annos complures traduxit. Scribit Apollodorus (*a*) in Adonidis etiamnum infantis forma commotam Venerem, clam Diis omnibus eum occuluiſſe in arca, & Proſerpinæ tradidiſſe; hanc pupum tam bellum conſpicatam retinuiſſe, atque ea re excitatam inter Deas contentionem Jovem ſedaſſe, hac lege atque omine, ut tertiam anni partem penes ſe maneret Adonis, tertiam penes Venerem, penes Proſerpinam tertiam: unde τριφίλατος dicitur Theocrito (*b*). Sciebant enim figmenti hujus artifices Jocabed Moſe filio auctam, *videntem eum elegantem abſcondiſſe tribus menſibus; cumque jam celare non poſſet, ſumſiſſe fiſcellam ſcirpeam, & poſitum intus infantulum* (*c*) abjeciſſe in carectum, hoc eſt in certam perniciem & præſentem mortem dediſſe; ſive, ut lepide fabulatores dixerunt, Proſerpinæ tradidiſſe; miſertam vero Pharaonis filiam extractum aquis infantem ipſi matri Jocabedæ commiſiſse alendum, ſpectataque demum pueri venuſtate ſibi adoptaſſe; hunc vero prodeuntibus ſubinde annis ad Deum frequenter itaſſe. Ex quibus ſatis aperte extat, cur partim apud Venerem, partim apud Proſerpinam, partim apud Jovem annum degere dictus ſit. Sororis ſuæ filius eſſe fertur Adonis, quod ſororis ſuæ induſtria Moſes infans ſervatus, ac velut renatus ſit. Φιλέρημος eſſe Adonis, hoc eſt loca ſola ſectari, dicitur in Orphicis (*d*): Moſes in deſertis totum fere vitæ tempus contrivit. Ibidem jactatur Adonidis prudentia: ſummam prudentiæ gloriam rebus geſtis tulit Moſes. Illic Adonis omnium altor vocatur: Moſis precibus, manna, coturnices, & aquam Hebræis eſurientibus, & ſitientibus Deus largitus eſt. Fulgidus, & tenebricoſus eſſe dicitur Adonis, & in cœlum ex inferis, ad inferos de cœlo ultro citroque commeare: his conſimilia narrantur de Mercurio: nam partim atra facie, partim aurea exhibetur ab Ægyptiis, geminoque mundo, cœleſti & inferno, commercia facere dicitur: Mercurium autem ipſiſſimum eſſe Moſem infra demonſtrabimus. Philoſophum fuiſſe Adonin tradunt, Auctor Chronici Alexandrini, & Cedrenus: Moſes de mundi, rerumque omnium principiis diſſeruit:

Et formoſus oves ad flumina pavit Adonis (*e*):

pavit & Moſes in Arabia. Canticis gaudere Adonin Orphica narrant, quod Mercurio etiam Lyræ repertori tribuitur. Horum comminiſcendi cauſæ fuerunt, quod paſtoralem vitam egit Moſes; quod de Sina monte ad ſuos reverſus, primum lucida, deinde velata facie in medium proceſſit; quod in ſummo montis ejuſdem cacumine, ac velut in cœli ſuburbiis Deum ſæpe affatus eſt, poſtmodum vero ad nutum ipſis turbulenti ac ſeditioſi cives, Core, Dathan, & Abiron terra abſorpti ſunt, *deſcenderuntque vivi in infernum* (*f*); & quod Deo hymnos non ſemel Moſes decantavit. Sed & longe plura Adonis communia habet cum Baccho, quem expreſſam eſse Moſis imaginem conſtabit ex ſequentibus. Imo vero, non alium eſſe Adonin, atque Bacchum, & ſimilibus utrumque religionibus coli, diſertis verbis a Plutarcho (*g*) traditum eſt. Sexus utriuſque particeps uterque fingitur in Orphicis, & apud Ptolemæum Chennum; cornutus uterque, & ἀβροκόμης, quæ Moſi quoque tribui inferius patebit. Bacchus autem idem eſt qui Oſiris, ac Oſiris proinde Adonis eſt. Hinc illud Auſonii Epigramma (*b*):

Ogygia me Bacchum vocat,
Oſirin Ægyptus putat,
Myſi Phanacen nominant,
Dionyſion Indi exiſtimant,
Romana ſacra Liberum,
Arabica gens Adoneum,
Lucaniacus Pantheum.

Martianus Capella (*i*) Oſirin appellat Byblium Adonem; & utriuſque mors, ac reditus ad

III. Adonis idem ac Moſes. (*a*) Lib.III. (*b*) Idyll.XV. (*c*) Exod.II. 2. 3. (*d*) Hymn. in Adon. (*e*) Virg. Ecl.X. (*f*) Num.XVI. 33. (*g*) Symp.Lib.IV.Quæſt.5. (*h*) XXX. (*i*) Lib.II.

ad vitam, hujus apud Phœnices, illius apud Ægyptios, pari luctu & gaudio utrobique celebraretur. Oſirin autem, & Liberum nemo Solem eſſe neſcit. Unde efficitur Moſem, non Adonin ſolum, & Oſirin, & Bacchum eſſe, ſed Apollinem quoque, quod pluribus etiam infra probabitur. Adonin autem eſſe Solem & aſſeverat Macrobius (*a*), & Orphica oſtendunt, cum ipſum omnium altorem, & σβεννύμενον καὶ λάμποντα, *extinctum & lucentem* appellant: quotis enim quibuſque annis & diebus Sol σβέννυται καὶ λάμπει. Et extinguitur quidem, cum in interioribus verſatur Zodiaci ſignis, & a nobis velut ad Proſerpinam, hoc eſt ad inferius hemiſphærium abit; fulget rurſum ſuperiora ſigna repetens, cum lucis & dierum incremento. Præclara eſt Macrobii ſuper hoc argumento diſſertatio. Et extingui quidem prius dicebatur quam fulgere, quia annum a Septembri menſe auſpicabantur Ægyptii & Phœnices; quo tempore Solis lumen & calor decreſcere incipiunt, & ad hyemem vergit annus: vel quia in occaſu Solis diei initium Hebræi conſtituebant; quem morem ab illis acceperunt Græci veteres; unde Dianam, quæ Luna eſt, & nocti præeſt, priuſquam Apollinem, ſive Solem, natam eſſe fingebant; Ægypti vero a media nocte diem inchoabant: vel quod Phœnices, & Hebræi, & Arabes, quemadmodum & Numidæ, & Galli veteres, ac Germani, & nunc quoque Poloni, ac Bohemi, ex noctibus temporum ſuorum ſpatia, non ex diebus computant. Minime vero mirandum eſt eodem Adonis figmento res tam diſcordis naturæ, Moſem puta, & Solem, priſcos illos Mythologos adumbraſſe: hic enim φυσικῶς ſignificatur, ille ἱστορικῶς, quod in pleriſque ſæpe factum jam alii obſervarunt. Adonin ſtatis diebus mulieres quotannis ſolemni ritu complorabant; propterea quod Moſem per dies triginta Hebræi luxerunt, ut legitur ſub finem Deuteronomii (*b*). Quod ſpectat vero ad hortulos illos, quos in teſtis atque etiam in ſuburbiis diligenti cura excolebant mulieres, ἀδωνιάζειν, & Adonios appellabant, Regem Adonidem hortorum curæ impenſe fuiſſe deditum narrantes; minime id quidem pertinet ad hiſtoriam Moſis; nec aliam appellationis hujus cauſam comminiſcor, quam vocum, *Hadon*, & *Heden*, ſimilitudinem, quarum illa *Dominum*, ſive *Adonin* ſignificat; hæc *voluptatem*, ſive *Eden*. Proclive ergo fuit propter vocũ conſonantiam, *gan hedan*, *hortum voluptatis*, quo nomine Phœniciæ mulieres hortulos illos ſuos in ſuburbiis, & in vaſis voluptatis gratia conſitos appellabant, reddere, *gan Hadon*, *hortum Adonidis*.

IV. Scribit Ezechiel (*c*) ſe per Aquilonare oſtium in Templum introëuntem offendiſſe mulieres plangentes Thammuz. Vertit Hieronymus (*d*), *Adonidem*, & ſic intellexit quoque Procopius (*e*): itaut planctus ille mulierum, ſit ἀδωνιασμός. Nec enim moror fabulam illam de Thammuz, quam refert Maimonides in More Nevochim (*f*). Equidem Tethmoſin dictum Moſem reperio apud Cedrenum; quæ vox ab appellatione Thammuz non valde recedit. Pharaoni certe, quo regnante Ægypto profugerunt Hebræi, Themoſi nomen fuiſſe docet Manethos apud Joſephum (*g*). Thammuz dicitur Philaſtrio (*h*), & Euſebio (*i*), quorum uterque Joſephum ſecutus eſt. Theuth quoque ſive Mercurium, qui Moſes eſt, ut mox apparebit, Ægypti regem Thamum adiiſſe, artiumque, quas callebat, ſpecimina coram eo edidiſſe, graviſſimus Auctor Plato (*k*) teſtatur. Verum non hæc eodem modo apud Chronologos temporibus diviſa ſunt: quidam enim, ipſeque adeo Manethos (*l*), vetuſtiorem Moſe Themoſin faciunt. Memoratur etiam ab eodem Manethone Timæus Ægyptiorum rex, Themoſi antiquior, quo regnante Judæos ſcribit Ægyptum invaſiſſe. Quanquam autem in re adeo incerta, & propter antiquitatem obſcura vix conjecturis ſupereſt locus, ſuſpicor nihilominus Thammuz, ſive Themoſin, aut Tethmoſin dictum fuiſſe eum Ægypti regem, non quo regnante Moſes exceſſit Ægypto, ſed quo natus eſt: nam conſonum nomini huic nomen habuit ejus filia Thermuthis, quemadmodum appellatur a Joſepho, & aliis; nam ex Thammuz fieri potuit Thermuthis, ut a νόμος, *norma*; *a tego*, *tergus*. Atqui nomina patronymica, de patrum nominibus facta, apud Ægyptios liberis aliquando fuiſſe impoſita, probari poteſt ex Joſepho (*m*), qui ait Se-

(*a*) Sat. Lib. I. cap. 21. (*b*) XXXIV. 8. *IV. Thammuz Ezechielis idem ac Moſes.* (*c*) VIII. 14. (*d*) In Ezech. loc. cit. & Epiſt. XIII. ad Paulin. (*e*) In Iſa. XVIII. (*f*) Part. III. c. 29. (*g*) Lib. I. contr. Apion. (*h*) Hær. 23. (*i*) Chron. (*k*) In Phædr. (*l*) Apud Joſ. Lib. I. contr. Apion. (*m*) Lib. I. contr. Apion.

thonem dictum fuiſse Rameſses, de nomine patris Rhamſe: & ſcimus ex Georgio Syncello Ægyptiorum reges plura nomina geſſiſse. Cum autem Moſem Thermuthis adoptaſset, a caſu quo ex aquis extractus eſt, Moſem dixit, de patris vero ſui, ſuoque adeo nomine, Thammuz ipſi nomen feciſse ſuſpicari poſsum. Sin potior videtur eorum ſententia, qui *Thermuthidis* nomen, *Aſpidem* exponunt: (Aſpidem enim, ut Deum, colebant Ægyptii, & de Deorum ſuorum nominibus ſibi nomina ſæpenumero faciebant) non valde equidem repugnabo: conſtet modo probabile videri nomen *Thammuz* de nomine *Themoſeos* factum eſse.

V. Diſcimus porro ex libro de vita & morte Moſis, quem edidit Gaulminus, ſingulos propemodum ipſius agnatos & affines nomina ei indidiſse, & a patre quidem vocatum fuiſse Chabar; a matre, Jechotiel; ab avia, quam ait obſervaſse infantem in Nilo expoſitum, vel ſorore potius, Jared, ab Aarone, Abizannach; a Caatho, Abigedur; a nutrice, Abizuco; ab Iſraëlitis, Schemaja. R. Eliezer in Pircke ſcribit Moſem a parentibus nominatum fuiſse Jekothiel, quo die circumciſus eſt; & præterea propter elegantiam, *buſt*, eſſe dictum. Hoc ipſo die accepiſſe nomen Phaltiel; vel, ut habetur in Sidra-Paralipomenon, Jamchil, tradit Iſabar Ali. Plurima ex his nominibus reperias apud R. Gedaliam in Catena Cabalæ. Hic quidem Moſem, a ſorore dictum vult Jether, a quibuſdam Tobia, ſæpe etiam Sopher, ab Ægyptiis Honios; quod vitioſe ſcriptum eſt pro Mônios. Aliis Hebræis Magiſtris (*a*) placet decem ipſum nomina geſſiſſe. Sed & nonnulla, ex iis quæ attulimus, refert & interpretatur Hieronymus (*b*). *Jared vocatur*, inquit, *ideſt Deſcendens, quod e monte deſcenderit: pater Jedor, ideſt ſepium, eo quod quaſi quadam ſepe Legis circumdederit populum, Heber, junctor, eo quod populum Dei ſervitio junxerit: pater Socho, ideſt Prophetiæ, eo quod ipſe ſit doctor Prophetarum: Icuthiel, ideſt ſperans in Deum, eo quod ſpem habuerit liberandi populum de Ægypto; ſive quod ſpe parentum de aquæ periculo liberatus ſit: pater zanoba, qui interpretatur Gubernator, eo quod magnam populo in eremo gubernationem exhibuerit, ſive quod doctrina ſua quotidie gubernaret.* Clemens Alexandrinus (*c*) ab Amramo patre, cum circumcideretur, Joachimum nuncupatum fuiſſe ait; Melchi vero in cœlo, poſtquam illuc evectus eſt, juxta Myſtarum doctrinam. Oſarſiphum ab Oſiridis nomine Ægyptii dixerunt, ut ait Manethos; Tiſithen, ut Chæremon (*d*). Admoſin & Tethmoſin, atque item Melchiam dictum fuiſſe narrat Cedrenus: quod poſtremum nomen agnoſcunt etiam Pſeudo-Euſtathius in Hexaëmeron, & Georgius Syncellus. Auctor libri de agricultura, ex Ægyptia lingua in Arabicam converſi, quem citat Aben Ezra (*e*), ſcribit Moſem Ægyptiace Monios fuiſſe appellatum, cujus vocabuli originem infra quæremus. Alpha præterea nomen fuiſſe Moſi, quod vitiligine laboraret, quæ ἀλφὸς Græce appellatur, Ptolemæus Chennus, & Helladius Beſantinous mentiuntur; cujus ineptiæ teſtem hic Philonem citat: otioſorum Græculorum figmentum, Judaicæ religionis Auctorem ita ſuggillantium, ſupra jam a me caſtigatum. Ipſius etiam Thermuthidis, quæ Moſi nomina fecit, non unum nomen fuit; Phareis, & Pharia appellatur a Georgiis, Syncello, & Cedreno, nomine patronymico, quod a Pharaone, vel a Pharo Poëtæ ut videtur deflexerunt, & ut proprium Georgius uterque accepit. Bathia dicitur R. Eliezero in Pirke, & R. Gedaliæ in Catena Cabalæ, hoc eſt, Dei filia. Merrhin, & Merrhinam nominat Artapanus (*f*). Muthidem alicubi Cedrenus appellat, ſed vôce, ut opinor, a librariis corrupta ex Thermuthidis nomine, quod filiæ huic Pharaonis alibi tribuit. At Saido ben Batrik dicitur Styun in Annalibus Alexandrinis.

VI. Locum hic ſibi poſtularet Marnas Gazenſium Deus, quem Jovem Cretenſem eſſe docet Stephanus: hunc quippe non alium eſſe quam Moſem rationes evincunt neceſſariæ. Verum de eo opportunius infra diſſeremus.

CA-

V. Πολυώνυμος fuit Moſes. (*a*) Vajicr. Rabb. Sect. 1. (*b*) Quæſt. Hebr. in Paral. (*c*) Strom. 1. (*d*) Apud Joſeph. Lib. I. contr. Apion. (*e*) In Exod. II. (*f*) Apud Euſ. Præp. Evang. Lib. IX. *VI. Marnas Gazenſium Deus idem ac Moſes.*

CAPUT QUARTUM.

I. *Moſes ab Ægyptiis inter Deos relatus.* II. *Theuth, ſive Mercurius, idem ac Moſes.* III. *Oſiris, ſive Bacchus, idem ac Moſes.* IV. *Apis, & Mnevis, iidem ac Moſes.* V. *Serapis, idem ac Moſes.* VI. *Orus, idem ac Moſes*, VII. *Anubis, idem ac Moſes.* VIII. *Vulcanus, idem ac Moſes.* IX. *Typhon, idem ac Moſes.* X. *Probatur Veterum teſtimoniis Moſem ab Ægyptiis Deum fuiſſe habitum.* XI. *Refellitur Simplicius Moſaicæ doctrinæ originem ad Ægyptios referens.*

I. IN Ægyptiorum quoque Theologia multiplex apparet Moſaicæ doctrinæ veſtigium. Imo Moſem ipſum, quem mira apud ſe patraſſe, & Regis ſui impietatem ac contumaciam egregie ultum eſſe, & ſummas deinde res in Arabiæ deſertis geſſiſſe acceperant, majorum ſuorum edocti damnis, & edomita tandem ſupremo fine invidia, divinis honoribus conſecrarunt; credula quippe gens, & ad idolorum cultum proclivis, & in Deos referre ſolita quæ ſibi commoda eſſent, vel noxia. Paucis id demonſtrare operæ pretium eſt.

II. Inter Ægyptiorum Deos celebrabatur imprimis Mercurius, Theuth ab iis dictus, ut eſt apud Platonem *(a)*; vel Thoyth, ut apud Ciceronem *(b)*, & Martianum Capellam *(c)*, qui ex ἰσοψήφοις, hoc eſt arithmetico literarum vocabuli hujus valore, per eam artem, quam Gematriam Rabbini appellant, collecto mira quædam comminiſcitur. Idem Alexandrinis Thoth dicitur; Taautus, ut dixi, Phœnicibus; quem Varro *(d)*, Togatorum licet doctiſſimus, rerum ſane exoticarum valde rudis, cum Cœlo, & Saturno perperam confundit. Hunc Mercurium, non vanis opinationibus, & veriſimilimis ductus conjecturis, ipſum eſſe Moſem exiſtimo. Ea ſane eſt copia argumentorum, ut iterare nihil attineat, quæ ſupra attulimus, cum Taautum Moſem eſſe probaremus. Ad nomen Thoyth quod ſpectat, perſuaſum fuit Scaligero *(e)*, & aliis, factum illud ex *tahu*, quæ dictio inter primas Geneſeos Moſaicæ dictiones occurrit. Nempe Auctori de ſcriptione ſua nomen finxerunt. Scribit Julianus Apoſtata *(f)* Monimum, & Azizum cum Sole Edeſſæ coli. Quo loco pro ἔδεσσαν, haud dubie legendum eſt, ἔμεσαν: nam ſacram Soli urbem eſſe ait; quod de Edeſſa nemo, de Emeſa plerique tradunt. Præterea id de Edeſſa prædicat Julianus, poſtquam de Phœnicum Theologia ſe acturum dixit, atqui Emeſa Phœniciæ, ſive Syriæ Apamenæ urbs eſt; Edeſſa Meſopotamiæ. Deinde Azizum Emeſæ regnaſſe ſcripſit Joſephus *(g)*; Deo illi nempe cognominem, quem Julianus commemorat. Denique alias etiam Emeſæ, & Edeſſæ nomina permiſta & confuſa obſervavi. Monimus ergo Emeſæ colebatur, quem ex Jamblichi ſententia Mercurium eſſe Julianus ibidem aſſeverat. Atqui ſupra obſervavimus Auctorem libri de Agricultura, laudatum ab Aben Ezra, ſcripſiſſe nomen Ægyptiacum Moſi fuiſſe, Monios. Addit Aben Ezra *(h)* idipſum in Græcorum libris reperiri, atque vocabuli, Monios, interpretationem eſſe dictionem, Moſes. Cum ait vocem, Monios, extare in libris Græcorum, videtur nomen Monimos, intelligere; ac proinde voces, Monimos, Monios, & Moſes, unam eamdemque perſonam ſignant. At R. Iſaac Abrabaniel *(i)*, etſi nomen, Monios, Moſi inditum plane non negat, ejus tamen nominis interpretationem eſſe vocem, Moſes, negat; quippe ait nomina propria in aliam linguam minime transferri ſolere, etſi verba ipſa unde prodierunt transferuntur. Moſem itaque a Matre Moſem dictum cenſet, non a Pharaonis filia. Vocem autem, Monios, ipſum eſse ſuſpicatur vocabulum, Moſes, ſic interpolatum & corruptum ab Interpretibus, dum ex Hebræa lingua in Ægyptiam, ex Ægyptia in Arabicam, & ex Arabica fortaſſe in Græcam tranſit. Conjecturæ huic aliam ſubjicit, vocem, *Monios*, ipſam eſſe dictionem, *Mohnios*, quæ Græce, *Magnum*, ſonat. Latine, puto, dicere voluit. Hæc eſt igitur Rabbini ſententia, *Monios*, nomen eſse proprium, quod ex voce, *Magnus*, detortum ſit, ſeu potius ipſam eſse dictionem, *Magnus*. At credibile profecto non eſt quempiam, qui libros Latine ſcriptos legerit, Latinæ linguæ fuiſse adeo imperitum & rudem, ut tritiſſimæ

I. Moſes ab Ægyptiis inter Deos relatus. II. Theuth, ſive Mercurius, idem ac Moſes. (a) In Phædr. & Phileb. (b) Lib. III. de natura Deorum. (c) Lib. II. (d) De ling. Latin. Lib. IV. c. 9. (e) Not. in Fragm. (f) Hymn. in Sol. (g) Antiquit. Lib XX. cap. 9. (h) In Exod. II. (i) In Exod. eod.

mæ vocis, *Magnus*, ſignificationem ignoraverit, & pro nomine proprio acceperit. Præterea quis credat Ægyptium ſcriptorem, ex Latino Auctore didiciſse nomen Moſis? nec nomen ſolum, ſed etiam nomen Ægyptium? Ac ſi quis dicat ſcriptorem Gallum, Caroli magni itidem Galli nomen a Perſico aliquo Auctore didiciſse. Nam conceptis verbis affirmat Aben Ezra, in libro de agricultura, Ægyptia primum lingua ſcripto, deinde Arabica converſo, & in libris quoque Græcis ſcriptum reperiri, nomen Ægyptium Moſis fuiſse, Monios. Obiter Lectorem monebo librum illum de Agricultura ab Abrabaniele appellari, *Sepher tſheba*, & *Sepher tſeba*, hoc eſt, *Librum Sabiorum*, ſive mavis, *Librum Orientalem*; ab Arabico nomine, *Tſeba*, quod Apelioten ventum ſignificat, unde Sabii dicti, Maimonidæ, aliiſque Arabibus ſcriptoribus tam ſæpe commemorati; hoc eſt *tſebaim*, *Orientales*, quo nomine Chaldæi deſignantur. Nam ex Chaldæa primum profectos eſse Sabios docet Abulfaragius. Hi autem hæretici habentur a Judæis, & Arabibus, qui iiſdem erroribus infectos ſuiſse narrant vetuſtiſſimos Chaldæos, atque in hac ſecta natum, & eductum fuiſſe Abrahamum, ſed eam demum ejuraſſe. At Sabii ipſi auctorem diſciplinæ ſuæ jactant Sabium Sethi filium, Adami nepotem. Doctiſſimos viros hæreſeos ſuæ affines habuerunt: in his Thebith ben Corrah, & Albathegnium, præſtantiſſimos Aſtronomos. Alias nominis eorum originationes affert doctiſſimus Pocockius (*a*), easque veri non abſimiles. Velut illa, quæ nomen arceſſit ab Arabico verbo, *Tſeba*, quod eſt, *priſtinos Dei cultus novis admiſſis relinquere*. Cui confirmandæ afferre poſſumus nomen Chriſtianorum illorum Bilſarenſium, qui Sancti Johannis vulgo dicuntur. Hi hodieque appellantur, Sabbi, uti a peregrinatoribus accepimus. Quod nomen tribui ſolet antiquarum religionum perduellibus, & transfugis. Verum certiſſimam eam eſſe, quam damus, oſtendit libri hujus de agricultura titulus, quem citat Abrabaniel. Nam hunc Sabiorum fœtum eſſe docet Moſes ben Maimon (*b*). Sed revertamur ad propoſitum. Fuit tempus, cum exiſtimarem dictionem, Monios, factam eſſe ex epitheto Mercurii, Νόμι@. Fuit & cum ſuſpicarer, quemadmodum ex Hebraico *Maſca*, *traxit*, factum eſt nomen, Moſes: ſic ex Hebraico *min main*, vel *min amain*, *ex aquis*, factum eſſe nomen, Monimos, cum legatur in Exodo (*c*), dixiſſe filiam Pharaonis *chi min amaim meſcithiu*, *quia ex aquis traxi eum*. Verum vocabuli hujus veriloquium omnino petendum eſt ex Ægyptia lingua. Id exponens Gaulminus (*d*) ait, *Mo*, Ægyptiace, *aquam*, ſonare: *Ni*, vero, *ex*; Monios igitur αὐτολεξεὶ (*ad verbum*) eſſe, *ex aqua*, ſive ὑδρογενῆ, ut in ſuppoſitiis Orphicis appellatur. Equidem apud Philonem (*e*), Joſephum (*f*), & Clementem Alexandrinum (*g*), μῶς, ſive μῶ, ſive μῶυ Ægyptium, exponitur, *aqua*. In Scala quoque magna Ibno Cabar a Kirchero edita, reperio, πιμῶυ, ſignificare, *aquam*; νιμ vero, *ex*. At, ὔσης, juxta Joſephum (*h*), vel σῆς, juxta alios (*i*), *ſervatum* ſonat. Nempe opinor, ab Ægyptio, σι, quod eſt, *capere*, & dictioni præfixum activa vi pollet, paſſiva ſubnexum. Abjecto ergo ex πιμῶυ, articulo πι, fieret Græcanica forma, Μωΰνιμοι, vel Μωΰνιμώσης, aut Μωνιμώσης, ſive Μόνιμ@, vel Μόνιμ@, quo nomine dictum fuiſse Mercurium tradit Jamblichus, ut notavi ſupra. Ex Monimos autem facile prodiit Monios, extrita litera, quod nonnunquam fieri docent Grammaticorum filii; cum præſertim in nominum propriorum coagmentatione ſæpiſſime pars aliqua excidat. Ita, *Samuel*, factum eſt ex, *Saul meel*; & *Abraham*, ex *Ab rahamon*; & σιαλόγ@ ex σιελολόγ@. Porro, *Monios*, & *Mnevis*, una videtur eademque vox, poſitura ſolum literarum diſcrepans. Mnevin autem Moſem eſse demonſtrabo. Atqui ab Ægyptiis ad Emeſenos vicinam gentem facile tranſit vocabulum, Monimos. Græcum etiam Mercurii nomen, ἑρμῆς, ex Moſis hiſtoria prodiit; nam cum dixerimus ſupra Ægyptios nonnunquam de patrum nominibus appellaſse filios, credibile eſt ipſos Moſi nomen Amrami patris tribuiſse. Id nomen Cares intulerunt ex Ægypto in Græciam, atque ex eo inſulæ Imbro nomen fecerunt, in qua colebatur Mercurius, quem Imbramum Cares appellabant. Auctor Euſtathius in Dionyſii

Perie-

(*a*) In Albufar. de morib. Arab. (*b*) In More Nevoch. Lib. III. cap. 29. (*c*) II. 10. (*d*) In Lib. de vita & mort. Moſis. (*e*) Lib. I. de vit. Moſ. (*f*) Antiq. Lib. II. cap. 5. (*g*) Strom. 1. (*h*) Antiq. Lib. II, c. 5. (*i*) Euſtath. in Hexaëm.

Periegeſin . Imbramus ille , qui Mercurius eſt, ipſe eſt Amram, ſive Moſes Patris Amrami nomen gerens . Hoc autem nomen , *aamram* , ſi ad Græcanicum morem refingas. erit ἀμβρας, ſive ἰμβρας , inſerto β , propter euphoniam: atque inde tranſpoſitis literis fiet ἄρμας , vel ἴρμας, vel ἑρμας, quod eſt ἑρμῆς.

Vidimus nomina Mercurii ex Moſe eſſe profecta ; nunc videamus res ipſas. Mercurium Thebæum fuiſſe narrat Clemens Alexandrinus (*a*) Cicero vero (*b*) Nilo patre natum; Moſes Ægyptius fuit, & infans Nili aquis impoſitus,atque inde extractus a Thermutide Pharaonis filia, ejuſque famulabus. Id etiam cauſæ fuit, cur in Tricrenis lotus a Nymphis Mercurius creditus ſit, quemadmodum Pauſanias in Arcadicis ſcriptum reliquit. Vulcanus, in Luciani Dialogis, Apollini prædicat Mercurii recens nati venuſtatem, eamque omnibus placere ait ; formæ quoque ſuæ elegantiam illic jactat Mercurius: ſcitulus quippe infans fuit Moſes & pulchellus, uti legitur in Exodo (*c*) cujus rei fama & ad Ethnicos manaverat ; ſic enim de eo Juſtinus (*d*): *Quem præter paternæ ſcientiæ hæreditatem , etiam formæ pulchritudo commendabat*. Mercurio ſexum utrumque tributum eſſe ab antiquis, cum utriuſque inſignibus lancea & colo, Albricus (*e*) obſervat: leges accepiſſe Judæos a muliere,cui nomen Moſo, ſcripſit Alexander Polyhiſtor,ut habetur apud Suidam . Horæ naſcentem Mercurium exceperunt, & aluerunt ; lac ſuum Juno ipſa præbuit : Moſes a Regiis puellis Nilo extractus,ab ipſa regis filia educatus eſt. Quidam Mercurium Arcadem dixerunt; propter Ægyptiorum, & Argivorum,qui Arcadibus vicini fuerunt , affinitatem , ab Ægypto, & Danao Beli filiis prognatorum , ut eſt in fabulis. Paſtorum Deus habitus eſt Mercurius, ut ex Homeri Iliade probat Pauſanias (*f*) , & ut habetur in Epigrammatis Anthologiæ (*g*). Hinc appellatur νόμιος a Sophocle (*h*) , & Ariſtophane (*i*), μηλοσσόος ab aliis: hinc lacte & melle placabatur. Paviſſe quoque oves ferunt, & boves dono ei ab Apolline datas,quo tempore fiſtulam paſtoralem compegit . Panos etiam Ægyptiaci Dei , & paſtorum patroni pater fuiſſe dicitur . Paſtoralem vitam egit Moſes, & ſoceri ſui Jetro oves duxit ; & præfuit Iſraëlitis, qui ſe paſtores ovium a prima origine fuiſſe profitebantur ; & pecudum cultui in Ægypto præcipue dediti fuerunt: unde, Hycſos, dictos fuiſſe Ægyptio vocabulo, hoc eſt, *Reges Paſtores* , tradit Manethos apud Joſephum (*k*). Νόμιον Mercurium Phurnutus , quem rectius Cornutum appelles, commodiori ſenſu dictum putat a latione legum : quod appoſite quadrat in Moſem legumlatorum omnium antiquiſſimum , & nobiliſſimum. An a paſtione pecudum, quæ fere fit in montibus , Mercuriales omnes montes dici poſse perhibet Scholiaſtes Sophoclis (*l*) ; an quod eximia quædam Moſi in montibus contingerint? velut in Sinai leges a Deo accepiſſe , in monte ſublatis ad Deum manibus victoriam adverſus Amalecitas genti ſuæ impetraſse; in Hor Aaronem moriendi cauſa duxiſse , eique filium Heleazarum illic ſucceſsorem ſubdidiſse; ipſum in monte Nebo obiiſse . Ponitur Mercurius & inter piſcatorum Deus, litorumq; præſides, propter mare rubrum a Moſe trajectum. Mercurius unus fuit e Cabiris Samothracum Diis , Camillus dictus , vel Caſmilus , vel Cadmilus , ἀπὸ τῆς διακονίας (*a miniſterio*) , inquit Plutarchus (*m*). Nam veteri Etruſcorum lingua Caſmillum miniſtrum ſignificabat , quam vocem Romani eadem notione uſurparunt ; ac præcipue in ſacris. Teſtes Dionyſius Halicarnaſseus (*n*) , Feſtus (*o*) , Macrobius (*p*), & Servius (*q*) . Hinc Pacuvius Medeam dixit,Cœlitum camillam,hoc eſt miniſtram. Mercurius autem miniſteria in cœlo , etiam infima obibat , quod apud matrem queritur in Luciani Dialogis. Itaque ὁ τῶν θεῶν ὑπηρέτης, *Deorum miniſter* , dicitur in veteribus Epigrammatis (*r*), & Mercurius Miniſtrator in Inſcriptionibus (*s*) . Atqui Moſes ſervus Dei quaſi proprio,& peculiari cognomento dictus eſt . *Et crediderunt* , inquit ipſe de ſe, *Domino , & Moyſi ſervo ejus* (*t*) . Dominus Ipſe alibi (*u*) : *At non talis ſervus meus Moyſes . Quare ergo non timuiſtis detrahere ſervo*

(*a*) Strom. 1. (*b*) Lib. III. de natura Deorum. (*c*) II. 2. (*d*) Lib. XXXVI. cap. 2. (*e*) De Deor. imag. (*f*) Corinth. Antholog. Lib. IV. (*g*) Epigr. 57. (*h*) Oedip. Tyr. (*i*) Theſmoph. (*k*) Lib. I. contr. Apion. (*l*) In Philoctor. (*m*) In Numa. (*n*) Lib. I. (*o*) In Flamin. (*p*) Sat. Lib. III. cap. 8. (*q*) In Virg. Æn. XI. (*r*) Anth. Lib. II. cap. 25. (*s*) Sponii Miſcellan. Sect. 3. (*t*) Exod. XIV. 31. (*u*) Num. XII. 7. 8.

vo meo Moyſi? Rurſus (*a*) : *Mortuuſque eſt ibi Moyſes ſervus Domini.* Et paulo poſt (*b*): *Et factum eſt poſt mortem Moyſi ſervi Domini, ut loqueretur Dominus ad Joſue, & diceret ei, Moyſes ſervus meus mortuus eſt.* Et Paulus ad Hebræos (*c*) : *Et Moyſes quidem fidelis erat in tota domo ejus* (Dei) *tanquam famulus*. Præſtigiator fingitur Mercurius, propter edita a Moſe per totum vitæ decurſum prodigia. Quæcumque autem adverſus Magos Ægyptios vi divina geſſit, Incantamentis, & vi Dæmonum gerere creditus eſt. Caduceum Mercurio tribuitur, virga nimirum ſerpentibus intexta, portentorum effectrix: virgæ ſcilicet illius mirificæ inſtar, quæ a Moſe demiſsa in terram colubri more reptavit, veneficorum Ægyptiorum abſorbuit virgas, & mirabilia ſubinde opera patravit. Atque his etiam ratio ineſt, cur ἀργειφόντης, *Argi interfector*, Mercurius dictus ſit: nam quæ vulgo afferri ſolet, cædes nempe paſtoris illius πολυομμάτου (*multis oculis instructi*) qui Argus dicebatur, nænia eſt ſopiendis infantibus idonea. Verius eſt, quod propoſuit Pauſanias (*d*) in Lexico, ἀργειφόντην, ſonare, ὀφιοκτόνον, ac ſi dicas *anguicidam*; quippe, ἄργην, *anguem*, notare. Idem hoc teſtantur Grammatici veteres, Heſychius (*e*), Harpocration, & Suidas (*f*): teſtificatur & Plutarchus (*g*) eo ſenſu dictionem hanc apud Poëtas aliquos reperiri. Addit Euſtathius, Pauſaniam non ſubjeciſse cauſam, cur ὀφιοκτόνος dictus ſit Mercurius; at nos ſubjiciemus: nempe quod Magorum Ægyptiorum virgas in angues converſas, illa Moſis, anguis itidem facta, deglutierit: vel quod ſerpentium ignitorum lethalem vim Moſes propoſito æneo ſerpente repreſserit. Unde nata quoque fabula Pythonis ſerpentis, interfecti ab Apolline, quem aliud eſse Moſis ſimulacrum ſequentia demonſtrabunt. Pergamus vero Mercurium cum Moſe contendere. Argum Mercurius juſsu Jovis occidit, *ob eamque cauſam in Ægyptum profugiſſe*, ait Cicero (*h*): ſic enim emendandus eſt ex Lactantio (*i*): virum Ægyptium interfecit Moſes ad Iſraëlitarum ſalutem a Deo excitatus, & ex Ægypto profugit. Furax habetur Mercurius, & furum Deus: quippe vaſis aureis, & argenteis, ac plurima veſte Ægyptios ut fraudarent Hebræi, Moſes auctor fuit. Unde Trogus de Moſe: *Dux exulum factus ſacra Ægyptiorum furto abſtulit* (*k*). Boves Apollinis abegiſse dicitur Mercurius: Moſes Pharaonem fugiens e ripis Nili, qui Siris & Oſiris dicitur itidem ut Apollo, abegit *oves & armenta, & animantia diverſi generis multa nimis* (*l*). Actum id ajunt a Mercurio etiamnum cunis involuto; memores Moſem in cunis Nilo innataſse. Statuæ Mercurii pro foribus domorum ponebantur ad arcendos fures; unde στροφαῖος dictus eſt, a cardine nimirum januæ, & προπυλαῖος. Quam etiam ob cauſam σῶκος appellatur ab Homero (*m*); hoc eſt, juxta Heſychium (*n*), & Phurnutum (*o*), σωτήριος, σῶκος, *domorum ſervator*: an quod ſuadente Moſe & jubente, domorum poſtes ac ſuperliminaria ſanguine aſperſerunt Hebræi, atque ita majores natu filios a tranſeuntis Domini cæde prohibuerunt? Semitalis Deus, ſive ἐνόδιος, ac itinerum præſes exiſtimatus ac dictus eſt Mercurius; ἡγεμόνιον etiam appellari auctor eſt Phurnutus (*p*): quod per annos quadraginta in deſertis, & a viis locis viæ ducem Iſraëlitis ſe Moſes præbuit. Inde lux veteri epigrammati ad Fortunam Præneſtinam, quod habetur in Catalectis, ubi de mercatore agitur, qui erat, ut habet ipſum Epigramma,

ire per altos
Conſuetus portus:

tum etiam:

Fortunæ ſimulacra colens, & Apollinis Aras,
Arcanumque Vii.

Vium ajo eſse Mercurium, a viis quibus præeſt ſic dictum, quod perinde eſt, ut ἐνόδιον dicas, vel Semitalem; mercatorum & nautarum Deum, Viacum, & Trivium appellant Inſcriptiones Grutheri; & viis ac ſemitis delectari tradunt Epigrammata (*q*). Cabiri, quorum unum fuiſse Mercurium, ſive Moſem diximus, navigantibus præerant, & favebant. Diſerte id produnt Apollonius (*r*), Diodorus (*s*), & Suidas (*t*). Arcana autem fuiſse Samothracum myſteria nemo neſcit. Atque hoc eſt *Arcanum Vii*. Erat in Troa-

(*a*) Deut. XXXIV. 5. (*b*) Joſ. I. 1. (*c*) III. 5. (*d*) Apud Euſtath. in Iliad. β. (*e*) In Ἀργειφόντης. (*f*) In Ἀργῆς. (*g*) Demoſth. (*h*) Lib. III. de natur. Deor. (*i*) Inſt. Lib. I. cap. 6. (*k*) Juſtin. Lib. XXXII. cap. 2. (*l*) Exod. XII. 38. (*m*) Iliad. (*n*) In Σῶκος. (*o*) De nat. Deor. in Mercur. (*p*) De nat. Deor. (*q*) Anth. Lib. IV. (*r*) Arg. Lib. I. (*s*) Lib. V. (*t*) In Σαμοθρᾴκη.

Troade, quemadmodum refert Pauſanias (*a*), ad ſepulchrum Herophiles Sibillæ, in loco Sminthei Apollinis, ſtatua Mercurii, ad lævam aquas habens in labrum defluentes: propter aquas nimirum a Moſe ex rupe eductas. Quam ob cauſam Priapus quoque, quem non alium eſſe probabo quam Moſem, viam ad fontes indicat in Priapejis (*b*). Obſervavimus ſupra, ſcriptum reliquiſſe Philonem Biblium (*c*), Taauto deberi inventionem literarum, primamque commentariorum lucubrationem. Idem de Mercurio Ægyptio, præter Ciceronem (*d*), Diodorum (*e*), Plutarchum (*f*), & alios, memoriæ prodidit Plato in Phædro, & Philebo. Ait ille ſcribendi, ac legendi artem excogitaviſſe Theuth Ægyptium, & variarum rerum fingendis nominibus operam dediſſe: quia, opinor, Moſaicos libros omnium quos cognoviſſet antiquiſſimos eſſe acceperat. Sine ulla vero ambage Eupolemus (*g*), quem ſecuti ſunt Theodoretus (*h*), & Iſidorus (*i*), Moſem affirmat primum fuiſſe ſapientem, & Judæis Grammaticam tradidiſſe, Judæos Phœnicibus, Phœnices Græcis. Quod merito tamen refellit Auguſtinus (*k*). Ægyptiis leges tradidiſſe Mercurium docent Cicero (*l*), & Ælianus (*m*). Ἱερογραμματέα Oſiridis Diodorus (*n*) fuiſſe ait, & ſacrorum doctrinam prodidiſſe. Paria his habet Johannes Tzetzes (*o*). Narrat Porphyrius (*p*) Taautum rudes populos, & rerum divinarum, ſacrarumque ignaros ad Dei cultum traduxiſſe. Addunt Strabo (*q*), Manilius (*r*), Arnobius (*s*), & alii, ſiderum curſus ab eo obſervatos, anni dierumque rationes ordinatas, & Philoſophiæ Auctorem extitiſſe. Artem numerandi, & Geometriam eidem, præter Aſtronomiam adſcribit Plato (*t*), Lyram Hormeus, Muſicam Plutarchus (*u*); Rhytmicam & metricam Philo (*x*), tum & Symbolicam Philoſophiam, ac artes denique cæteras liberales. Inſtructiſſimum omni genere doctrinæ fuiſſe Lactantius (*y*) affirmat, & propter multiplicem rerum ſcientiam Triſmegiſtum dictum. Verum in eo pueriliter hallucinatus eſt, aliiſque errandi cauſam dedit, quod ab hoc Mercurio vere ſcriptos cenſuit libellos iſtos, qui Pœmandræ, & Aſclepii titulis inſcripti, & Mercurio Triſmegiſto adſcripti circumferuntur; adulterinum opus, & a primi, ſecundive Eccleſiæ ſeculi Chriſtianis quibuſdam male feriatis, ac ut videtur hæreticis ſuppoſitum. Rerum omnium inventionem Mercurio ſuo tribuiſſe Ægyptios, teſtificantur Jamblichus in libro de myſteriis, Cyrillus in primo libro adverſus Julianum, & Johannes Tzetzes (*z*), proptereaque libros ei ſuos inſcripſiſſe, & ſapientiæ totius præſidem exiſtimaſſe. Quid ita vero? quia ſcilicet rerum omnium primordia libro ſuo Moſes complexus eſt, nec mundi ſolum & naturæ, ſed religionis etiam & Theologiæ, hiſtoriæ quoque humani generis & animalium, Geographiæ, politicæ ſcientiæ, caſtrenſis diſciplinæ, æqui bonique, ac legum ferendarum doctrinæ, ſtaticæ artis, architectonicæ, fabrilis, fuſoriæ, ſutoriæ, baphicæ, coriariæ, phrygionicæ, aliarumque compluriam; ſanxit idem ſacrificia ac perpetuos ritus ſacrorum; annum ſacrum & civilem feſtis diſtinxit quibuſdam, ſpatia temporum in certas diſcrevit periodos; & Iſraëlitis leges tulit. Merito ergo ſcripſit Pſeudo-Euſtathius in Hexaëmeron, & ante Euſtathium Artapanus (*aa*) in libro de Judæis, armorum, navigiorum, antliarum, tollenonum, ſacrarum literarum, & civilis diſciplinæ inventionem Moſi Ægyptios debere. Merito quoque dixit Clemens Alexandrinus (*bb*): ἔστιν οὖν ὁ μωϋσῆς ἡμῖν προφητικός, νομοθετικός, τακτικός, στρατηγικός, πολιτικός, φιλόσοφος· *Eſt ergo nobis Moſes præſcius futurorum, legumlator, aciei inſtruendæ, exercitus ducendi, Reipublicæ adminiſtrandæ peritus, & Philoſophus*. Quemadmodum autem e Taauti libris nonnulla proferuntur a Porphyrio (*cc*), quæ nuſpiam extant in libris Moſis, ita plurima Mercurii hujus Ægyptii opera recenſentur a Clemente Alexandrino (*dd*), & Cyrillo, quæ nullus ſanæ mentis ad Moſem referre auſit: etſi Moſaicam doctrinam, licet non puram, ſed commentis adulteratam ſpirant, ut optime Cyril-

(*a*) Phoc. c. (*b*) Epigram. 69. (*c*) Apud Euſ. Præp. Ev. Lib.I. (*d*) Lib.III. de natura Deorum. (*e*) Lib.I. (*f*) Sympoſ. Lib.IX. quæſt.3. (*g*) Apud Clem. Alex. Strom.1. & Euſ. Præp. Lib. IX. cap. 29. (*h*) In Gen. Interr.61. (*i*) Or. Lib.I. c.1. (*k*) De Civit. Dei Lib.XVIII. cap.39. (*l*) Lib.III. de natur. Deorum. (*m*) Var. Hiſt. Lib XIV. cap.34. (*n*) Lib.I. (*o*) Chil.4. (*p*) Apud Euſ Præp.Ev. Lib.I. (*q*) Lib.XVII. (*r*) Lib.I. (*s*) Lib.II. (*t*) Phædr. (*u*) De Iſid. (*x*) De Vita Moſ. Lib.I. (*y*) Lib.I. cap 6. (*z*) Chil. 4. (*aa*) Apud Euſ. Præp.Evang. Lib.IX. c.27. (*bb*) Strom.Lib.I. (*cc*) Apud Euſ. Præp.Evang. Lib.I. (*dd*) Strom.Lib.VI.

lus (*a*) adnotavit. Multa ſcilicet propter viri auctoritatē, & antiquitatem, ei, ut fieri amat, adſcripta ſunt a ſubdolis hominibus, favorem ſcriptionibus ſuis & plauſum illuſtri nomine conciliantibus: quemadmodum & Pœmandram deinde non multo poſt Chriſtum eidem Chriſtiani attribuerunt. Parem habuit cauſam librorum ſuppoſitio, qui ſub Zoroaſtris nomine prodierunt. Manethos (*b*) Ægyptius Moſi nomen Oſarſiph fuiſſe commemorat, ex nomine Oſiridis. Equidem ab Oſiridis, hoc eſt Solis, obſervatione factum id nomen conjecerim; nam Hebraicum *tzophe, ſpeculatorem* ſonat. Sic apud Philonem Byblium, Ζωφασημὶν, hoc eſt, *tzophe ſcamaim*, redditur, οὐρανοῦ κατόπται, *Cœli ſpeculatores*. Igitur Oſarſiph, ſi verbum verbo reddas, erit, *Soli ſpeculator*; quia nimirum Moſes, ut erat Ægyptiorum diſciplinis inſtructus, Aſtronomiam apud eos præ cæteris diſciplinis florentem videtur coluiſſe. Θεόπτης (*Dei ſpeculator*) appellatur a Georgio Syncello, & Theodoro Metochita. Hujus diſciplinæ quantum ſtudioſi fuerint Ægyptii, præclare exponit apud Heliodorum (*c*) Calaſiris Ægyptius antiſtes: duplicem ſiquidem eſſe ait ſapientiam Ægyptiorum; aliam vulgarem, quæ Necyomantia eſt; aliam divinam, quæ vera Sapientia eſt; ἣν ἱερεῖς, inquit, καὶ προφητικὸν γένος ἐκ νέων ἀσκοῦμεν, ἄνω πρὸς τὰ οὐράνια βλέπουσαν, θεῶν συνόμιλον, καὶ φύσεως κρειττόνων μέτοχον, ἄστρων κίνησιν ἐρευνῶσαν, καὶ μελλόντων πρόγνωσιν κερδαίνουσαν. *Cui nos Sacerdotes, & Prophetis prognati ab adoleſcentia ſtudemus; cœleſtia ſpectantem, Deorum ſociam, naturæ divinæ participem, aſtrorum motus ſcrutantem, & notitiam futurorum lucrifacientem*. Scio afferri a nonnullis aliud nominis hujus etymon, qui Oſarſiph idem eſſe volunt ac πυρσῶος, *ab igne ſervatus*, quod non aquis ſolum, ſed & ignibus Moſes liberatus ſit. Verum præſtat Manethonem ſequi, qui ab Oſiride id nominis deductum eſſe diſerte affirmat. A *ſcaphah* repetebat vetus amicus noſter Stephanus Morinus; quod eſt *perdere, deſtruere*. Ac ſi *Oſiridis interfectorem* dixiſſes, quod Typhoni convenit. Acute, & erudite, ut cætera excellentis hujus viri omnia. Quod ſi quis Oſarſiph corruptum putet ex dictione, Oſirapis, quæ juxta Clementis Alexandrini (*d*) ſententiam conſtat nominibus Oſiridis, & Apios, me quidem non valde repugnantem habebit. Eſt apud Plutarchum (*e*), Bacchum Iſidis filium apud Ægyptios, non Oſiridem, ſed Arſaphen appellari, atque ea voce *Fortem* ſignificari. Videtur profecto id vocabulum detortum ex Oſarſiph. Ut enim Moſes eſt Bacchus, quemadmodum probabitur infra, ita Oſarſiph eſt Arſaphes. Poſtquam autem primigenia vox Oſarſiph degenerare cœpit in Arſaphes, ignorato etymo, adulterina aſcita eſt ſignificatio. Deorum hominumque nuntius ac ſequeſter dictus eſt Mercurius, & Jovis juſſa deferre ad homines, hominum preces ad Deum allegare, propter itiones crebras Moſis, & diutinas manſiones in Sinæ montis faſtigio, ac crebra cum Deo colloquia, & Dei mandata ad homines perlata. Hinc Moſes ipſe de ſe: *Ego ſequeſter & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, ut annunciarem vobis verba ejus* (*f*). Unde factum quoque reor, ut Mercurio conſiliario, & ſcriba uſum Saturnum dixerit Sanchoniathon apud Euſebium (*g*): uſum Oſiridem, atque item Iſidem dixerit Diodorus (*h*). Petaſatus pingitur Mercurius: Moſes velato vultu alloquebatur Iſraëlitas, ne acies eorum ad radiorum a ſe prodeuntium fulgorem hebeſceret. Unde & Mercurium ait Æſchylus (*i*) noctem ante oculos & tenebras ferre. Vel ita certe peregrinantis habitu exhibetur Mercurius, *tanquam vias aggredi præparet, & Solem pulveremque declinet*, inquit Arnobius (*k*): quod res memoratu digniſſimas Moſes peregrinus geſſerit. Petaſum Mercurii media parte album, media nigrum fuiſſe ſcribunt; ejus quoque ſimulacrum, partim atra, partim aurea facie ab Ægyptiis pingebatur: quia poſt habitum cum Deo congreſſum, Moſes de monte deſcendens luminoſa facie prodiit. Quæ cum legiſſent, ac perperam accepiſſent Interpretes, & pro lumine cornua Moſi affinxiſſent, vocis *queren* ambiguitate decepti, hinc hirco ſeſe aſſimilaſſe Mercurium Fabulatores dixerunt, ut tutius Penelopes amore frueretur; unde & arietem humeris vel ſub ala geſtans pingi ſolet, & κριοφόρος appellatur, ex eoque ipſius & Penelopes concubitu Pan dicitur eſſe natus, quem hircina quoque forma Ægyptii itidem ut Græci repræſentant.

Cor-

(*a*) Contr. Jul. Lib. I. II. & IV. (*b*) Apud Joſ. Lib. I. contr. Apion. (*c*) Lib. III. (*d*) Protrept. (*e*) De Iſid. & Oſir. (*f*) Deut. V. 5. (*g*) Præp. Evang. Lib. I. cap. 10. (*h*) Lib. I. (*i*) Choep. v. 815. (*k*) Lib. VI.

Digitized by Google

Cornua etiam iſta Moſis cauſæ fuerunt, cur τρικέφαλος Mercurius a Lycophrone, Harpocratione, aliiſque dictus ſit. Ex his quoque Moſis radiis, & fulguribus, ac tonitribus in Sinai monte editis, cum Deus Moſem alloqueretur, factum eſt, ut Jovis fulmen Mercurium ſurripere voluiſſe dixerit Lucianus (*a*). Ex his utique Deum inter & homines obitis a Moſe legationibus Mercurius legationum, ac fœderum repertor creditus eſt. Ad inferos quoque legatus mitti fertur, quod velut ad Moſis Imperium Core, Dathan, & Abiron, adverſus legem ipſius perduelles, terræ hiatu hauſti ſint, *& deſcenderint vivi in infernum* (*b*), ut notavimus ſupra, cum de Adonide ageremus. Mercimoniis præfectus eſt Mercurius, & ponderum menſurarumque inventor creditur, quamobrem pingebatur cum ſaccuio, & a negotiatoribus plurimum coſebatur: quippe Moſes in emptionibus, venditionibus contrahendis fraudes legibus ſuis coërcuit, ponderum; & menſurarum æqualitate ſanxit, & fœnebrem licentiam ſuſtulit. Lyræ, fiſtulæ paſtoralis, atque adeo Muſicæ repertor Mercurius exiſtimatus eſt: geminum hymnum, omnibus Poëticæ artis pigmentis ſplendeſcentem, Deo Moſes decantavit. Idem buccinam eam reperit, quæ *Aſoſra* ab Hebræis appellatur, & deſcribitur a Joſepho (*c*): cum alioqui lyra, & alia pleraq; inſtrumenta muſica ex Oriente prodierint. Id nomina ipſa ſatis oſtendunt: ex *cannod* factum eſt κίνυρα; ex *nevel*, νάβλα; ex *thophepb* τύμπανον; ex *ſabechab*, σαμβύκη; ex *Gingra*, qui Phœnicum lingua fuit Adonis, γίγγροι, genus quoddam tibiarum; & ex *bavou*, *tibia*, (cujus etymon eſt in primitivo *bavav*, unde *baviv*, *calamus ſpicæ*; quia olim tibiæ fiebant e calamis) nomen habuerunt Ambubajæ, quod perinde eſt ut ſi tibicinas dicas. Hinc Juvenalis (*d*):

Jampridem Syrus in Trim defluxit Orontes,
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana ſecum
Vexit, & ad circum juſſas proſtare puellas.

Habet idipſum Strabo (*e*), qui citharam tradit ab aliquo Aſiaticam dici, & Muſica Inſtrumenta peregrinis nominibus appellari, Nablia, Sambucam, Barbiton, Magades, & alia plurima. Legas quæ de Tyriorum inſtitorum ſaltationibus, inſtrumentis muſicis, & Aſſyriaco modo ſcripſit Heliodorus (*f*), quantum ea gens Muſicæ dedita fuerit, intelliges. Mercurio veteres vitulo feciſſe Auctor eſt Ovidius (*g*), propter conflatum ab Aarone vitulum aureum, quem combuſtum igni, in pulverem comminutum, & in aquam conjectum Moſes Judæis propinavit; nam quæ Deo cuique valde odioſa eſſent animalia, hæc ipſis ſacrificabant. Atque inde eſt quod & porcus Mercurio cæſus fuit; ut indicat Ariſtophanes: ob vetitum nimirum Moſaicis legibus porci eſum. Scribit Plutarchus (*h*), aliique ſeniorum Mercuriorum ſimulacra pedibus, manibuſque truncata exhiberi, quadam vero parte nimium parata; propterea quod ſenes, non celeritate pedum, vel manuum robore, ſed mentis vigore ac fecunditate res adminiſtrare ſolent; quæ Moſis ita propria ſunt, ut non alteri cuiquam magis conveniant. Cyllenium dictum vult Feſtus; non a Cyllene monte, ſed quaſi κύλλον, truncum & manibus carentem; quod omnia ſine manibus ſermo conficiat. Futurorum prænotionem, & artem divinandi ab Apolline Mercurium accepiſſe narrant: hinc Fatalis dicitur in veteri Lapide (*i*); hinc Jovis decreta, hoc eſt fatum hominibus pandere dicitur; hinc Oraculum apud Pharenſes habuiſſe eum narrat Pauſanias (*k*); hinc & futura in ſomnis homines monere fingitur a nonnullis: Moſes a Deo propheticā habuit facultatem, & inter Prophetas cenſetur. Quam ob cauſam Pſonthomphanech, hoc eſt, *Futurorum præſcium*, haud ſecus ac Joſephum, fuiſſe ab Ægyptiis appellatum, legitur in Chronico Alexandrino. Summa Mercurium inter, & Herculem neceſſitudo, ac ſocietas ab antiquis conſtituitur, adeout communes eorum fuiſſe ſtatuas Ariſtides (*l*) prodiderit: atqui Herculem Joſuæ typum eſſe infra demonſtrabo. Scribit Apollodorus (*m*) Jovem, ſimul ac ſoluta femoris futura Bacchum enixus eſt, Mercurio eum tradidiſſe; hoc eſt Moſem Moſi; nam & Mercurium Moſem eſſe jam oſtendi ſatis; & Bacchum quoque Moſem

(*a*) Dial. Apoll. & Vulc. (*b*) Num. XVI. 13. (*c*) Antiq. Lib. III. cap. 11. (*d*) Sat. III. (*e*) Lib. X. (*f*) Lib. IV (*g*) IV. Metam. (*h*) An ſeni ſit gerenda Reſp. (*i*) Grut. Inſcr. p. 64. (*k*) Achaic. (*l*) Orat. in Herc. (*m*) Lib. III.

eſſe mox oſtendam ; ſic enim unum eumdemque hominem multiplici ſpecie, plures homines una perſona Fabulatores adumbrabant. Symbolum Mercurii canem fuiſſe docet Plutarchus (*a*), & facie canina ipſe pingebatur : quod Calebum Moſes ſocium habuerit. Vox autem *Caleb*, Hebraice *canem* ſignificat. Facit hoc Chronologorum quorundam, ac imprimis Auguſtini (*b*) ſententia, qui Mercurium Moſis ætati conjungunt. Facit huc & adnotatio quædam inſerta nuperæ editioni Lactantii, ad locum ſupra allatum e libro primo Inſtitutionum (*c*), in qua legitur codicem quemdam manuſcriptum Bibliothecæ S. Pauli Lipſienſis, pro voce *Thoth*, ſubſtituere, *Moyſin*. Finem faciam diſſertationis hujus in opportuniſſimo ad opinionem noſtram Artapani teſtimonio, quod proferunt Euſebius (*d*), & Auctor Alexandrini Chronici, cuique adſtipulatur Auctor Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Euſtathio tribuitur. Illic legitur Moſem ab Ægyptiis pro Deo habitum fuiſſe & cultum, & Mercurium appellatum; cumque bellum gereret adverſus Æthiopas, condidiſſe urbem, & Hermopolin appellaſſe. Atqui Hermopolin a Mercurio Ægyptio eſſe conditam perhibet Lactantius. Unde veterum ipſorum teſtificatione cognoſcitur, Moſem eſſe Mercurium.

III. At non in Theuth ſolum, ſive Mercurio, ſed ſub Oſiridis quoque perſona, quem eumdem eſſe ac Dionyſium, ſive Liberum Indorum domitorem aſſeverant Antiqui, Moſem Ægyptii coluerunt. Cum enim non politicis ſolum & œconomicis, ſed militaribus etiam virtutibus claruerit, illas in Mercurio, has in Oſiride, ſeu Libero adumbrarunt priſci illi artifices fabularum. De Mercurio vidimus, & quidem ita luculenter, ut mirabile ſit in re tam perſpicua neminem adhuc, quod ſciam, verum olfeciſſe. Bacchum autem quoniam doctorum hominum ſtudiis jam deprehenſum eſt Moſis eſſe ſimulacrum, argumenta eorum contrahemus in pauca; tum ſi quid ad rei confirmationem ſuppeditet penus noſter adjiciemus. Nati ſunt in Ægypto Moſes, & Bacchus, in arcam uterque incluſus, & in profluentem abjectus. Huic Moſi nomen, illi Miſi, ut eſt in Orphicis (*e*), Utrique tributus eſt ſexus uterque. Bimater uterque; nam & velut alteram matrem Thermuthin Pharaonis filiam habuit Moſes, *quem illa adoptavit in locum filii*, ut loquitur ipſe Moſes (*f*); & bis etiam propriæ matri, primum a natura, deinde a Thermuthide traditus eſt alendus. Venuſtus uterque & forma præſtans. Eductus uterque in Arabia ; hic ad Sinam montem, ille ad Niſam, quæ Sina ipſa eſt, ut diſerte habent Faſti Siculi. Exulavit uterque. Bacchæ cujuſdam virga in terram projecta ſerpentis inſtar repere viſa eſt, ut illa Moſis. Bacchi chorus fruebatur lucis aſpectu, dum indi tenebris obſiti erant, quemadmodum Iſraëlitæ inter Ægyptios. Fugiens uterque Ægyptios, pedibus mare Rubrum trajecit. Tranſmiſit ille fluvios Hydaſpem, & Orontem thyrſo areſactos ; hic Rubrum Mare mirifica virga bipertitum. Cornutus uterque fingitur. Leges tulit uterque duplici tabulæ inſcriptas. Νόμιος uterque fuit : de Moſe quidem vidimus ipſa : de Baccho teſtatur vetus Epigramma Anthologiæ (*g*). Bacche, itidem ut Moſes, virga aquas de rupe elicuerunt. Hic ſerpentem æneum erigit; illæ ſe tortis ſerpentibus incingunt, ſerpentibus coronantur. Bacchicorum orgiorum inſigne habent ſerpentem, & iis qui Sabaziis ſacris initiantur ſymbolum eſt ſerpens ſinum pervadens. Calebum, quod vocabulum exponitur canis, ſocium habuit Moſes, canem Liber, Moſis juſſu racemum e promiſſa terra retulit Calebus: Bacchi auſpiciis reperta eſt ſatio vitis. Denique manat utrique terra lactis, mellis ac vini fluentis.

Hæc ab aliis jam obſervata ſunt: iſta a me. Oſarſiph Ægyptiis dictus eſt Moſes, Bacchus Arſaphes, ut jam dixi : quas voces non affines ſolum, ſed eaſdem eſſe proclivis eſt ſuſpicio. Fulminibus ambuſtam eſſe Semelen, & inter ignes natum Bacchum prodit fabularis hiſtoria ; unde πυρισπόρος, & *Ignigena* dicitur; propter viſum Moſi in rubo ignem, & habita eidem cum Deo colloquia inter ignes & fulgura. Hinc λαμπρὸν Διόνυσον σὺν πεύκαις σελαγεῖν, πηδᾶν μετὰ λαμπάδων καὶ πυρὸς χορεύειν, καὶ διάπυρον εἶναι θεόν. *Commeſſatorem Bacchum cum tædis fulgere, hoc eſt cum lampadibus, et igne tripudiare, et fervidum ac igneum eſſe Deum*, aiunt Ariſtophanes (*h*) ipſiuſque Scholiaſtes. Hinc inſtituta Baccho λαμπτῆρι (*Fulgido*) apud Pellenenſes λαμπτηρία ἑορτὴ (*Fe-*

(*a*) De Iſid. & Oſir. (*b*) Lib. XVIII. de Civ. Dei, cap. 8. (*c*) Cap. 6. (*d*) Lib. IX. Præp. Evang. cap. 27. III. *Oſiris, ſive Bacchus idem ac Moſes.* (*e*) Hym. in Miſem. (*f*) Exod. II. 10. (*g*) Lib. I. c. 38. (*h*) Nub.

(*Feſtum lampadum*) Pauſaniæ in Achaicis commemorata. A Nymphis educatus fuiſſe dicitur Bacchus; quod in Nili aquas projectus ſit Moſes: nam Nymphæ aquæ ſunt. Caſus ille Moſis aliis cauſam fingendi dedit, Bacchum ſtatim a partu concluſum in arcam ligneam, & in mare fuiſſe cum matre abjectum. Miſes ille in Orphicis Hymnis laudatus, qui idem Bacchus eſt, Iſidis filius fingitur; & cum ea ac famulabus ad Nili fluenta exultans, & tripudians exhibetur; quod ancillis comitata Thermuthis, cum ad Nilum lavandi cauſa deſcenderet, Moſem in Nilo expoſitum ſervaverit. Hinc a Mercurio ad Macrin Ariſtæi filiam alendi cauſa deportatum volunt quidam: hoc eſt Merrhin Pharaonis filiam, quod ipſi nomen Artapanus tribuit. Volunt alii ab Ino matertera fuiſſe nutritum; hoc eſt a Matre, cui Moſes ex indicio ſororis alendus traditus eſt a filia Pharaonis. Ex hujus Miſis nomine factum videtur Miſagenis nomen, qui Maſiniſſæ filium fuit, Livio (*a*) ſæpe memoratus; quemadmodum a Jove Diogenes, a Mercurio Hermogenes, ab Oro, Origenes: ut facilis inde conjectura ſit M ſis, ſive Moſis religionem ad Numidas quoque tranſiiſſe. Auctor eſt Philoſtratus (*b*), Indos quoſdam exiſtimare, Bacchum Indi fluvii filium eſſe, quod Moſes velut Nilo patre renatus ſit. Scribit Diodorus (*c*) Oſiridis exercitum duxiſſe Herculem; quod Moſis exercitus ducem habuerit Joſuam, cujus effigiem eſſe Herculem infra approbabo. Virorum, ac mulierum exercitum Bacchus circumduxit, perinde ut Moſes. Nefarios uterque & facinoroſos ſuppliciis affecit. Bacchum cognomine γιγαντολέτην (*interfectorem gigantũ*) dicit vetus Poëta (*d*), propter expugnata Moſis auſpiciis *monſtra filiorum Enac de genere giganteo*, & exciſas *reliquias Raphaim, quas percuſſit Moyſes atque delevit*, ut eſt in libris Numerorum (*e*), & Joſue (*f*). Ab Indis in Græciam victor Bacchus fingitur remeaſſe; quia Ægyptus contermina eſt Æthiopiæ, quã ab India veteres Geographi non diſtinxerunt: Moſes autem adverſus Æthiopas bellum geſſiſſe dictus eſt, ut ſupra docui; & ex Ægypto deinde, quæ vicina Æthiopiæ regio eſt, in Aſiam progreſſus, ab India venire dictus eſt; quemadmodum Nilus Virgilio, *amnis devexus ab Indis* (*g*) dicitur. Bacchus patriam in libertatem vindicaſſe, & in rei monumentum urbem condidiſſe, & de facti nomine Eleutheras appellaſſe dicitur a Diodoro (*h*); unde ἐλευθερεὺς & ἐλεύθερος cognominatus eſt a Græcis (*i*), Liber a Romanis, teſte Alexandro apud Plutarchum (*k*): Moſes populares ſuos Ægyptiaca ſervitute exemit. Mercurio χθονίῳ (*terreſtri*) Bacchi nomen Orphica (*l*) tribuunt; quia Bacchus, & Mercurius unus idemque eſt, Moſes videlicet. Ob eam cauſam Ægyptii Mercurio, ſive Thoth dicarunt, & de ejus nomine appellarunt Septembrem menſem, quo vindemiam colligere ſolent. Unde vetus epigramma Anthologiæ (*m*)

> Πρῶτος Θὼθ ἐδάη δρεπάνην ἐπὶ βότρυν ἐγείρειν.
> *Primus Thoth novit falcem uvis admovere.*

Hinc quoque ortum eſt, quod de Jove narrat Apollodorus (*n*), cum partum Semeles Junonem celare vellet, Bacchum mutaſſe in hœdum, & Mercurio tradidiſſe deferendum ad Nymphas Nyſſæ montis. Comatus, & crines flavos gerens inducitur Bacchus, propter radios quibus Moſis vertex cingebatur. Mitra eidem imponitur, & quidem Tyria, propter Aaronis mitram. Aaronem autem fratrem cum Moſe, itidem ut Amramum patrem, hiſtorici Scriptores ſæpe confundunt. Trogo (*o*) quidem Moſis filius Aaron eſſe dicitur, & Aruas appellatur. Terram Bacchus concutit, quamobrem ῥηξίχθων (*Terram rumpens*) nominatur in Orphicis (*p*), flammæque ejus opera e terra erumpunt: terræ hiatu hauriuntur Core, Dathan, & Abiron, cum adverſus Moſem rebellaſſent; tum alii ejuſdem perduellionis rei erumpentibus ignibus ſuccenſi ſunt. Thyrſum Bacchus, ſive ferulam, ſive baculum manu geſtat, unde θυρσοτινάκτης (*Tyrſum concutiens*) & σκηπτοῦχος *Sceptriger*, & ναρθηκοφόρος (*narthecem ferens*) dicitur; propter mirificam virgam Moſis. Columnæ ſymbolo deſignabatur Bacchus, & περικιόνιος (*Circum-columnius*) appellabatur, & columnas pleraſque, expeditionum ſuarum monumenta, paſſim dicebatur poſuiſſe; propter columnam illam nubis, diuturni Iſraëli-

(*a*) Lib. XLII. cap. 29. & 61. & 63. & 67. & Lib. XLIV. cap. 4. (*b*) Vit. Apoll. Lib. II. cap. 4. (*c*) Lib. I. (*d*) Anth. Lib. I. cap. 38. (*e*) XIII. 34. (*f*) XIII. 12. (*g*) IV. Georg. (*h*) Lib. IV. (*i*) Pauſan. Attic. Heſych. in ἐλευθερος. (*k*) In Ρωμαϊκοῖς. (*l*) Hymn. Ἑρμοῦ χθονίου. (*m*) Lib. I. (*n*) Lib. III. (*o*) Juſt. Lib. XXXVI. cap. 2. (*p*) Hymn. Τριετηρ. & Hymn. εἰς περικιόνιον.

raëlitarum itineris ducem, igneam vero nocturni. Id tangit Clemens Alexandrinus *(a)*. Non unius autem figuræ fuerunt quas Columnas, ſive στήλας veteres dixere. Quadratæ fuerunt aliquando: cujuſmodi fuit illa apud Arabes, quos hoc ſimulacro coluiſſe Auctor eſt Maximus Tyrius *(b)* Deum aliquem ſibi incompertum. Vetuſtiſſimam autem fuiſſe apud eos religionem hanc tradunt Clemens Alexandrinus *(c)*, & Arnobius *(d)*. Plane is eſt λίθος τοῦ βραχθὰν (*Lapis Brachthanis*) Euthymio memoratus in Saracenicis a Sylburgio editus, in Alcaaba, ſive Meccano Templo ſervatus, quem Arabes ante Muhammedi tempora ſibi cultum, non tamen poſt invectam ab eo novam religionē divinis honoribus proſequi deſierunt. Is quanquam Veneris effigies eſſe dicitur ab Euthymio; quoniam tamen lapides plerique Meccæ colebantur, vel Brachthanem, vel alium iſtorum quempiam Bacchi apud eos educati ſimulacrum eſſe conjecturam licet ex ſuperioribus facere. Etſi non neſcio lapides olim rudes fere & informes, vel in umbilicum faſtigiatos, vel quadratos, Diis referendis fuiſſe poſitos. Niger eſt lapis Brachtan; ut alia plurima Deorum ſimulacra, utpote inquit Porphyrius *(e)*, quorum obſcura eſt, & incognita natura. At candidus alter viſitur Hiſpahani, quem ex Arabia itidem ab Ali Propheta advectum putant Perſæ, & ſummopere venerantur. Et candidum quoq; olim fuiſſe lapidem Brachthan bardi Arabes putant. Sed redeamus ad Bacchum. Τελεστάρχης dicitur, quaſi dicas, ritum & ceremoniarum Auctorem: Deorum quippe colendorum rationem, legeſque ac judicia ſanxiſſe fertur; quod Iſraëliticæ religionis, & πολιτείας (*Reipublicæ*) ex Dei præſcripto conditor fuerit Moſes. Proditum eſt a veteribus Bacchum, cum Ammonis Jovis templum extrueret, nullam intuliſſe Dei imaginem, ſed unius & veri Dei clara ſymbola inesse voluiſſe: apte id congruit in Moſem, qui Iſraëlitas in Ægyptiorum πολυθεότητα proclives ad veri Dei cultum revocavit. Prudentem fingunt Bacchum, & εὐβουλίας (*boni conſilii*) qua laude floruiſſe quoque fertur Ægyptius ille Mercurius, cum eum ſibi conſiliarium Oſiris adhibuerit, & ad bellum proficiſcens juſſerit monitis, atque conſiliis Iſidem juvare: quia maximis rebus geſtis, ſummæ prudentiæ Moſes ſpecimina edidit, unde σύμβουλος συνετώτατος (*conſiliarius prudentiſſimus*) vocatur a Joſepho *(f)*. Bacchi demeſſa fuiſſe pudenda, in ciſtam condita, & a Cabiris in Thuſciam delata, cur fingerent veteres, cauſę fuit iſtud quod legitur in Exodo *(g)*: *Tulit illico Sephora acutiſſimam petram, & circumcidit præputium filii ſui, tetigitque pedes ejus, & ait: Sponſus ſanguinum tu mihi es. Et dimiſit eum, poſtquam dixerat, Sponſus ſanguinum, ob circumciſionem.* Hinc φαλλοφορίαι (*Phallorum lationes*) Ægyptiorum, & Græcorum in ſacris Oſiridis, & Bacchi. Hinc Præbia, faſcini forma, quæ collo puerorum legimus pro amuletis fuiſſe appenſa. Rem aliter narrat Diodorus *(h)*, Typhonem nimirum poſt interſectum Oſiridem, & membratim ſectum, virilia ejus projeciſſe in fluvium, atque ea demum cum Iſis, cæteris viri membris collectis, non reperiſſet, divinis honoribus in templis conſecraſſe. Alii Bacchum ajunt a Titanibus diſcerptum, & elixatum a Cerere fuiſſe reſtitutum. Diverſis modis narratæ ejuſdem fabulæ una tamen origo eſt. Etſi pertinere id quoque poteſt ad Thermuthidem, per quam Moſes ab undis ſervatus eſt. Cur autem ἐξορθιάζον τῷ αἰδοίῳ fingeretur ſimulacrum Oſiridis, ut eſt apud Plutarchum *(i)*, hæc ipſa fuit cauſa, qua effectum eſſe diximus, ut eadem forma Mercurio tribueretur. Muſicæ deditus fuiſſe fertur Bacchus, & Satyros ſaltatores, & cantores ſecum, Muſaſque adeo ipſas circumegiſſe; & tympanorum ac cymbalorum, non in acie modo, quod teſtatur Diodorus *(k)*, ſed in Deorum etiam, ſuique adeo ipſius cultu ac ceremoniis, quemadmodum habet Arrianus *(l)*, uſum Indis tradidiſſe; propter hymnos a Moſe recitatos: quo canente *ſumſit Maria Prophetiſſa, ſoror Aaron, tympanum in manu ſua, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cũ tympanis et choris, quibus præcinebat* *(m)*. Inde eſt quod Oxydracæ, qui ſe Baccho prognatos ferebant, orgia cum tympanis celebrabant, & Indorum reges in publicum prodeuntes tympana cum tintinnabulis præceſſiſſe refert Strabo *(n)*. His perperam & confuſe intellectis ſic diſſeruit Tacitus *(o)*: *Quia Sacerdotes Judæorum tibia tympaniſque conci-*

(a) Str. I. *(b)* Diſſer. XXXVIII. *(c)* Protrep *(d)* Lib. VI. *(e)* Apud Euſ. Præp. Ev. Lib. III. c. 7. *(f)* Lib. II. contr. Apion. *(g)* IV. 25. 26. *(h)* Lib. I. *(i)* De Iſid. & Oſirid. *(k)* Lib. II. *(l)* Indic. *(m)* Exod. XV. 20. *(n)* Lib. XV. *(o)* Hiſt. Lib. V. cap. 5.

cingebant, hedera vinciebantur, vitiſque aurea Templo reperta; Liberum patrem coli domitorem Orientis quidam arbitrati ſunt, nequaquam congruentibus inſtitutis: quippe Liber ſeſtos lætoſque ritus poſuit; Judæorum mos abſurdus ſordiduſque. Plutarchus (*a*) quoque Tabernaculorum feſtum, quod poſt collectas fruges, & vindemiam agebatur, Bacchicam quamdam celebritatem, & θυρσοφορίαν (*thyrſorum lationem*) eſſe cenſet; Sabbathum etiam meram eſſe βακχείαν (*Bacchi feſtivitatem*) eo die ſeſe largius invitare Judæos, & vino madere; nomen Sabbatho eſſe a Sabo, Levitis a Lyſio, vel ab Evio, quæ Bacchi cognomina ſunt. Hæc valde inepta ſunt; ſed ex iis tamen apparet confuſam Moſis, & Bacchi notitiam Græcos habuiſſe; & qui ſanciti fuerant ab illo ritus, in hujus honorem inſtitutos exiſtimaſſe. Credat aliquis ex nomine ſerpentium, quibus incinctæ Bacchæ procedunt, factam vociferationem Evoë, & Evan, quam in ore habebant, unde & Evantes dictæ, & Bacchus Evius: nam ſerpentem Syri *chovih* appellant. Clemens Alexandrinus in Parænesi, de Bacchis: ἀνεστεμμένοι τοῖς ὄφεσιν, ἐπολολύζοντες εὐάν. *Coronati ſerpentibus, ululantes Evam*. Quod arripuit Epiphanius (*b*): οἱ τοὺς ὄφεις ἀνεστεμμένοι, inquit, ἐναλζοντες τὸ εὐά, εὐά. *Qui ſerpentibus coronati ſunt, vociferantes, Va, Va*. Pergit Clemens: σημεῖον ὀργίων βακχικῶν ὄφις ἐστὶ τετελεσμένος· αὐτίκα γοῦν κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῶν ἑβραίων φωνὴν, τὸ ὄνομα τὸ εὐιά δασυνόμενον ἑρμηνεύεται ὄφις θήλεια. *Inſigne orgiorum Bacchi, ſerpens eſt ſacris dicatus. Nunc igitur juxta accuratam Hebræorum linguam, vox Hevia aſpirata exponitur Serpens femina*. Verum ad eos potius accedimus, qui hæc referunt ad inſanos temulentorum clamores, a Salomone in Proverbis (*c*) notatos, *hoi* quod eſt εὐά Epiphanii, & *bavoi*, quod eſt εὐοῖ. Itaque Clementi, & Epiphanio aſſentiri non poſſum, qui Bacchantium ſerpentes, & clamores, Evam hominum omnium matrem, & inſidiatorem ſerpentem notare putant. Nam quid Bacchis myſteriis cum Eva? Præterea ut ſplendorem vultus ſui amiculo obducto Moſes occuluit, ita Oſiridis imaginibus velamen flammeum αἱματοχόνην φλογοειδῆ, circumponi Plutarchus (*d*) teſtatur; & luteam ipſi pallam Poëtæ tribuunt. Tribuunt & veſtem floridam, propter Pontificalem veſtem Aaronis. Tribuunt & muliebrem, propter adſcriptum Moſi ſexum utrumque. Copias ſuas æſtu fatiſcentes ad ſalubres montis Meri fontes deduxit Bacchus (*e*) ſuas Moſes ſiti laborantes aquarum ſcatebris e montis Orebi rupe virgæ ſuæ tactu elicitis recreavit. Baccho tribuuntur vaticinia, ob propheticam facultatem Moſi a Deo conceſſam. Juvenis & ſenex fingitur, barbatus & imberbis, ob crudam vegetamque ſenectutem Moſis. Mille formas habere dicitur, ut Apollo, & Proteus; montibus gaudere, ut Pan; tauriformis eſſe, ut Apis; hœdi formam gerere, ut Mercurius; qui Moſis effigies fuerunt ut Bacchus: quod nos & jam ſupra, & mox demonſtrabimus. Erro nominatur, propter diuturnos Moſis in deſertis errores. Nominatur & ἐπιμηλοχορεύς, quaſi *oviſalum* dicas, propter paſtoralem vitam a Moſe diu actam. Bacchus mare ſubiit, cum Lycurgum fugeret; Moſes cum Ægyptios. Ignotum denique Oſiridis ſepulchrum fuit, juxta Diodorum (*f*): quod & de ſepulcro Moſis Literæ ſacræ teſtantur. Quæ cum ita ſint, jam apparet, cur res Bacchi, & Herculis fabuloſas eſſe exiſtimaverit Eratoſthenes cum pleriſque aliis; veras Megaſthenes cum paucis; falſæ quippe fuerunt in Baccho, & Hercule; veræ in Moſe, & Joſue.

IV. Oſiridi ſacri erant boves illi, Heliopolitanus, & Memphiticus; hic Apis dictus; ille Mnevis: vel erant potius ipſe Oſiris, quem Moſem eſſe diximus. De Apide id Plutarchum docuerunt Ægyptii Sacerdotes, quemadmodum fatetur ipſe in libro de Iſide, & Oſiride. Præterea apud Euſebium (*g*) narrat Artapanus, Nacherotem Ægyptium, cum a Moſe quæreret ecquid hominibus valde eſſet utile, hunc boum genus reſpondiſſe, qui terram arant: Chenephrem itaque Ægypti regem, taurum nominaſſe Apim, eique Templum extrui juſſiſſe. Quoniam ergo cauſæ fuit Moſis dictum, cur hoc cultu Apim conſecraret Chenephres, promtum fuit poſteris, qui Moſem ipſum haud ſecus ac Deum jam ſancte venerabantur, ut mox dicemus, Apim cum Moſe confundere. Polemo quidem apud Africanum (*h*) Apidem Phoronei filium Moſis æqualem facit. Quid aliud autem

(*a*) Sympl. Lib. IV. Quæſt. 5. (*b*) Hær. 80. (*c*) XXXIII. 29. (*d*) De Iſid. & Oſir. (*e*) Diod. Lib. II. (*f*) Lib. I. *IV. Apis & Mnevis, iidem ac Moſes.* (*g*) Præp. Ev. Lib. IX. (*h*) Chr. Lib. III. apud Euſ. Præp. Ev. Lib. X. cap. 10.

tem apud Georgium Syncellum dicamus iſta ſignificare: ἐπὶ αὐτοῦ Ἀσὴθ ὁ Μόσχος θεοποιηθεὶς, Ἄπις ἐκλήθη. *Eo regnante (Aſetho) Moſchus inter Deos relatus, Apis appellatus eſt*. Mnevem autem eſſe Moſem colligitur ex Juſtino in Parænesi; ubi teſtimonium proferens ex Bibliotheca Diodori, quo de Sacerdotibus Ægyptiis audiviſſe ait primum legislatorem fuiſſe Mnevem, pro Μωσῆν; quod præferunt hodiernæ Diodori editiones, Juſtinus ſcribit Μωϋσῆν. Unus nimirum idemque eſt Mnevis, & Moſes. Firmatur id ex nomine Monios, quod Moſi tributum eſſe diximus ſupra. Voces autem Monios, & Mnevis elementorum ſolum ordine diſcrepant. Firmare id etiam poſſum ex dictione Μόσχος, quæ Græcis vitulum, & bovem ſonat. Μόσχος autem ipſum eſt Moſis nomen, ut oſtendi ſupra, cum de Pythagora agerem. Appellationem vero hanc ex Ægypto tranſiſſe in Græciam minime mirabitur, quicunque meminerit Ægyptiorum diſcipulos fuiſſe Græcos, totamque Græcanicam Theologiam ex Ægypto manaſſe per frequentia gentis utriuſque commercia, & crebras Philoſophorum Græcorum peregrinationes, & manſiones in Ægypto, condiſcendæ Philoſophiæ cauſa. Id ſæpe fatetur Plato; fatentur etiam Diodorus, Plutarchus, Proclus, Jamblichus, & alii; quod commemoravi jam ſupra, & infra quoque multiplex erit commemorandi locus. Cum igitur Moſchi nomen aſciverunt Græci quidam, non ad obviam, & patentem nominis ſignificationem; ſed ad nobiliorem, & occultam ſpectaſſe reor, utpote non ignaros penitus, id nominis virum quemdam magnum prius geſſiſſe. Scio Apin imaginem Joſephi eſſe habitum, nec inficiari velim; nam eidem fabulari perſonæ ſæpe duorum hominum facta veteres affinxerunt. Minime quoque negare auſim vetuſtiorem Moſe ipſo apud Ægyptios fuiſſe boum cultum, qui propter inſignem animalium illorum utilitatem toto Oriente hodieque viget; & in quem pronos fuiſſe Iſraëlitas, Ægyptiis moribus imbutos, oſtendunt Aaronis, & Jeroboami facinora. Sed Apin ob memoratas cauſas cum Moſe permiſtum fuiſſe contendo.

V. Serapin quoque eumdem eſse ac Oſirin docuit Sanchoniathonis interpres Philo Byblius (*a*), & multis oſtendit Macrobius (*b*). Itaque Serapis etiam fuerit Moſes. Id confirmat Ptolemæi Lagidæ ſomnium, quod refert Tacitus (*c*), oblatum ei ſecundum quietem Serapidem, viſum in cœlum igne plurimo attolli. Hinc origo nominis: nam *ſcaraph* eſt *incendere*, unde & *ſcoreph* dicti, quod reddit Dionyſius ἐμπρηστὰς, θερμαίνοντας, Gregorius *incendentes, ardentes*, ut notavimus in Origenianis. Indidem ergo Serapis, quod igne plurimo in cœlum tolleretur; non pro Oſirapis, ut volunt Clemens Alexandrinus (*d*), & Cyrillus (*e*); nec pro Soroapis, vocabulo conflato ex σορὸς, (*loculus*) & Apis, ut tradit Clemens (*f*) ex Nymphodoro, & ex Varrone Auguſtinus (*g*); neque ex Ægyptiaca voce σαίρει; quæ *diem feſtivum* ſonat, ut docet Plutarchus (*h*). Merito autem appellationem ex igne habuit Moſes, qui vultu flammeo de monte ad ſuos reverſus eſt, & inter ignes legem a Deo accepit. Gemmæ formam exhibet Pignorius in Expoſitione menſæ Iſiacæ, in qua ſculpta videtur imago Serapidis cornuti, & radiati, virgam tricuſpidem angue circumplicatam geſtantis. Symbola hæc ſunt Moſis, qui radiatus de Horebo deſcendit, qui cornutus pingitur vulgo, cujus geſtamen virga fuit in ſerpentem non ſemel mutata. Tricuſpis illa eſt, qualem Neptuno ad temperandos maris fluctus Mythologi tribuunt: quippe Rubri maris undas protenſa virga diſcedere juſſit Moſes, & coire; Ægypti aquas vertit in ſanguinem, ex iiſque ranas eduxit.

VI. Oſiridis filium fuiſſe Orum plerique cenſent; eumdem ac Oſiridem Macrobius (*i*) & Euſebius (*k*). Is pingebatur alatus, ſceptrum dextra geſtans, obſcœnam partem ſiniſtra tenens: quæ omnia Mercurio, qui Moſes fuit, tribui fuiſſe ſolita, partim diximus ſupra, partim ſciunt omnes. Idem etiam fuit ac Priapus, quo, ut oſtendemus paulo poſt, Moſes quoque expreſſus fuit.

VII. Anubin eumdem eſſe ac Mercurium ſuadet Apulejus (*l*): *ille*, inquit, *ſuperum commeator ac inferum, nunc atra, nunc aurea facie ſublimis, attollens canis cervices arduas*,

V. Serapis, idem ac Moſes. (*a*) Sanchon. apud Euſ. Præp. Evang. Lib.I. (*b*) Sat. Lib.I. (*c*) Hiſt. Lib.IV. cap.83.84. (*d*) Protrept. (*e*) Lib.I. contr. Julian. (*f*) Strom.1. (*g*) Lib.XVIII. de Civit. Dei, c.6. (*h*) De Iſid. & Oſirid. *VI. Orus, idem ac Moſes*. (*i*) Sat. Lib.I. (*k*) Præp. Ev. Lib.III. *VII. Anubis idem ac Moſes*. (*l*) Met.XI.

arduas, læva caduceum gerens, dextera palmam virentem quatiens. Suadent & Hieroglyphica Georgii Herwarti; in quibus eumdem hunc habitum geſtat Anubis, ſi dexteræ ornatum excipias, qui non palmæ termes, ſed ſphæra eſt. Cur autem Plutarchus (a) eumdem Anubin & Hermanubin appellari ſcribat, cauſa eſt, quod ſtatuta inferiore parte ſimilis eſſet Hermarum, nempe quadrata. Suadet & Servius in octavum Æneidos. Typhone, quem eſſe Moſem ſumus mox probaturi, natum eum priſca ætas docuit. Sane, quod idem eſſe fertur ac Mercurius, quod ſuperos, & inferos adire, quod facie ambigua eſse, quod virgam, circumplexoſque eam angues gerere, hæc Moſem aperte indicant, ut ex ſuperioribus manifeſtum eſt. Sphæram vero propterea huic tribui crediderim, quod Cœli ac Terræ originem Moſes docuerit. Canino capite cur pingatur, hæ cauſæ ſunt in promtu; vel ejus vigilantia, & ſapientia, quibus virtutibus Moſes imprimis enituit; vel quod, ut eum nonnunquam cum Joſua ejus miniſtro, ſic cum Calebo ejus legato poſterior ætas confuderit. Caleb autem canem ſignificare quis neſcit?

VIII. Celeberrimum quoque inter Ægyptios Deos Vulcanum, nil aliud quam perſonatum eſse Moſem approbabimus. Vulcanus Ægyptiis Opas dictus eſt, Cicerone teſte. Ignorabili vocabulo *Opas* ſubſtituendum *Phthas* viri docti jampridem ſuſpicati ſunt, vel fortaſse *Aphthas*; Vulcano enim Phthas, & Aphthas nomen fuiſse ſcribir Suidas (b). Narrat Euſebius (c) Phtha Ægyptiorum eundem eſſe ac Vulcanum Græcorum; patrem ipſi fuiſſe Cneph rerum opificem, qui cum ovum ore emiſiſſet, inde Phtha eſſe procreatum. Alia quidem de Cneph, & Phtha traduntur ab Jamblicho in libro de myſteriis, alia a Proclo. In eo conſentit uterque eumdem eſſe Amun, Phtha, Vulcanum, & Oſiridem. Atqui jam obtinuimus Oſiridem eſſe Moſem. Vulcanus ergo Moſes eſt. Multis de Phtha illo erudite ſane, & ingenioſe diſserit Kircherus in Prodromo Copto (d); eumdemque eſse docet, ac Taautum Phœnicum, Thoth Alexandrinorum, Græcorum Vulcanum, ac Mercurium, & Suadam ſive Πειθώ, cujus & nomen a φθᾶ derivatum opinatur. Quæ ſi vera ſunt, jam cauſam certe vicimus. Sed & September menſis, quia a Deo Thoth nomen habuit, Phtha quoque appellabatur. Pro Phtha in libris quibuſdam ſcriptum reperias φθᾶ, ſed perperam. Perperam quoque pro Cneph, apud Jamblicum legitur Emeph, quod miror Kircherum (e) non vidiſſe: nec enim ſolum adulteratam ſcripturam vocabuli Emeph retinuit, ex eaque ſententiam invita Minerva extundere tentavit; ſed & legitimum Euſebii Cneph corruptum eſſe temere opinatus eſt. Cneph ille, rerum omnium parens eſt & conditor Deus; ortus, juxta Plutarchum (f), & interitus expers; is ipſe, ni fallor, qui Cnuphis appellatur a Strabone (g), cujus templum Syene viſebatur. Hunc cave confundas cum Deo altero Ægyptiorum, qui poſtremus eſt Decanus ſigni Cancri, & dicitur χνοῦφις, cujus nomen ac figuram ſæpe reperias in περιάμμασι, & τελέσμασι, ſive στοιχειώμασι, quæ Taliſman appellantur. Græce diceres, χρυσοῦς, ab Ægyptia voce νὺβ, quæ exponitur *aurum* in Scala magna Ibno Cabar, quam edidit idem Kircherus. Quapropter Eratoſthenes Regis Thebi nomen, χνοῦβος, interpretatur, χρυσοῦς; & Ariſtides in Oratione Ægypriaca *Canobum* exponit, χρυσοῦν ἔδαφος, *aureum ſolum*. Atque hæc vox in Americanas inſulas tranſiit, in quibus *Caunt*, *aurum* ſonat; *Caunoboa*, *domum auream*. At alius erat Cneph ſive Cnuphis, ac Chnubis. Cneph pingebatur ab Ægyptiis ſupra caput habens πτερὸν βασίλειον (*alam regiam*); Πτερὸν *alam* ſignificat; quoniam autem alis pullos ſuos aves protegunt, fovent, & inumbrant, hinc apud Scriptores ſacros (b) crebra *umbræ alarum*, *tegminis alarum*, *velamenti alarum* mentio: hinc & σκιάδια, ſive umbellas Græci πτερὰ (*alas*) dixerunt. Heſychius, πτερόν, σκηνή. Alam autẽ Hebræi *chanaph* appellant. Chaldæi quidẽ tentorium vocant *quanaph*, ſed dictio eſt alterius originis, & a Græco κωνωπεῖον detorta, quod tentorii genus erat, ab Ægyptiis ad arcendos culices excogitati. A *chanaph* autem prodiiſſe videtur nomen Cneph; ex qua voce ad Græcæ linguæ genium accõmodata κνηφαῖος dictus eſt ſupremus ille Deus. Thebæos quoſdam mercatores de Deo diſſerentes inducit Pſeudo-Athenagoras in Eroticis (i), unumque illum eſſe pronuntiantes,

M & κυ-

(a) De Iſid. & Oſirid. *VIII. Vulcanus, idem ac Moſes.* (b) In φθᾶς. (c) Præp. Evang. Lib.III. (d) Cap.6. (e) Eod. cap.5. & 6. & ult. (f) De Iſid. (g) Lib.XVII. (b) Euſeb. Lib.III. Præp. Ev. cap.11. (i) Lib.VI.

Conſulatur inſignis Doctor Maimonides in More Nevochim. Scribit Juſtinus in Parænetico, Acmonem priſcum Auctorem Deum appellare, πάγκρυφον (*totum latentem*); Mercurium autem aperte pronunciare difficile eſſe Deum cognoſcere; qui vero cognoſcere potuerit, cognita eloqui non poſſe. At Amun, qui juxta Jamblichum (*a*), & Proclum idem eſt ac Phtha, ſive Vulcanus, & Oſiris, ut dixi, proindeque idem ac Moſes; Amun, inquam, Ægyptiorum lingua *occultum* ſignificat, Manethone Sebennyta teſte apud Plutarchum (*b*): quod Moſes de Monte deſcendens faciem ſuam ex Dei congreſſu fulgidam velamine occuluerit. Jamblichus vero, qui Amun Moſem eſſe neſcivit, & intellectum opificem eſſe cenſuit, appellationis illius attulit rationem his verbis: quod *Opifex intellectus, qui & veritatis eſt dominus atque ſapientia, quatenus in generationem progrediens occultam, latentium rationum potentiam traducit in lucem, Amun Ægyptiaca lingua vocatur*. Sed hæc obiter. De origine vero nominis Phtha Kirchero aſſentior, qui a perſuadendo factū putat: *phathah* enim Hebræi reddunt, *perſuaſus eſt*; unde & πείθω, nam ut oratione mentes mollit ac flectit Mercurius, ſic res alias Vulcanus flexibiles & tractabiles præſtat; quamobrem & Mulciber dictus eſt, hoc eſt μειλίχιος (*manſuetus*). Hinc emendandus Philo Byblius (*c*), qui de Chryſo ſive Vulcano differens, ait καλεῖσθαι αὐτὸν καὶ Διαμίχιον. *Vocari eum & Diamichium*. Id exponit Bochartus (*d*), *Jovem machinatorem*, ab Hebraico *methai*, quod *machinam* ſonat. Perperam: legendum enim, Δία μειλίχιον (*Jovem Manſuetum*) Jupiter μειλίχιος inter Græcos fuit valde celebratus. Διάσια in ejus honorem inſtituta fuerunt apud Athenienſes. Sed & ita cognominatus fuit Bacchus, ut legitur non ſemel apud Plutarchum (*e*), & Athenæum (*f*): Bacchus autem Moſes eſt. Non minus commode originem vocabuli Phtha referre poſſis ad dictionem *phathach*, quæ tranſiit ad Ægyptios, ut docet Ibno Cabar in Scala magna. Significat autem *aperuit, ſolvit*; quod omnia pervadat, & diſſolvat ignis. Aliter Jamblichus, qui Phtha nuncupatum vult, *Quatenus ſine mendacio peragit omnia*: hoc eſt, aperte & candide. Atque ita etiam origo nominis eſſet *phathach*. Utramvis nominis originationem ſequare, ſive a *phathah*, ſive a *phathach* in Moſem nomen congruet, qui refractarias, & pervicaces Iſraëlitarū mentes mollivit, & ad Dei obſequium flexit; & maris clauſtra, vaſtaſque ſolitudines hoſtilibus copiis inſeſſas, & difficilem longamque viam, ac prope inviam Hebræis aperuit. Cæterum multa quæ de Vulcano commenti ſunt artifices fabularum, in Moſem cadunt. Oſiridis, quem Moſem eſſe dixi, æqualem facit Tzetzes (*g*). Nilo genitus Vulcanus dictus eſt a Cicerone (*h*), & Diogene Laërtio (*i*), quod infans inter Nili undas, & carecta Moſes repertus ſit. Alii Jove ſupremo Deo natum Vulcanum volunt, ob ſingularem in Deum pietatem, qua qui præditi ſunt, filii Dei appellantur. Ea de cauſa filium ſuum appellat Iſraëlem Deus in Exodo (*k*), & apud Jeremiam (*l*). Quo reſpexit Paulus cum hæc ad Corinthios (*m*) ſcriberet: *Propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos: & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens*. Sic & apud Oſeam (*n*): *Et erit in loco ubi dicetur eis: Non populus meus vos, dicetur eis, Filii Dei viventis*. Sic apud Johannem (*o*): *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus; qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt*. Sic apud Paulum (*p*): *Quicunque enim ſpiritu Dei aguntur, ii ſunt Filii Dei*. Quod & alibi pluribus inculcat. Qui autem præter pietatem, manſuetudine, ac clementia præcellunt, ii præcipuo quodam jure filii Dei dicuntur. Auctor Chriſtus apud Matthæum: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur*. Et paulo poſt: *Ego autem dico vobis, Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos, ut ſitis filii Patris veſtri qui in cœlis eſt*. Inſignis autem Moſis lenitudo prædicatur in libro Numerorum (*q*): *Erat enim Moyſes vir mitiſſimus ſuper omnes homines, qui morabantur in terra*. Alii Vulcanum ſtatuunt, ſola Junone ſine opera mariti editum: propterea quod a Thermutide Moſes ſervatus,

(*a*) De myſter. (*b*) De Iſid. & Oſirid. (*c*) Apud Euſ. Præp. Evang. Lib. I. cap. 10. (*d*) In Chan. Lib. II. cap. 2. (*e*) In Anton. & περὶ σαρκοφαγίας, Lib. I. (*f*) Lib. I. (*g*) Chil. X. Hiſt. 315. (*h*) Lib. III. de nat. Deor. (*i*) In Proœm. (*k*) IV. 22. (*l*) XXXI. 9. (*m*) VI. 17. 18. (*n*) I. 10. (*o*) I. 12. 13. (*p*) VIII. 14. (*q*) XII. 3.

& velut vita donatus, ac demum adoptatus eſt. Itaque filius ejus ſine patre Moſes cenſebatur. Vulcanum ἀνδρόγυνον eſse ſciſcit Ægyptiorum Theologia, ut Auctor eſt Horus Apollo; quod & de Baccho, qui Moſis itidem ſimulacrum fuit, dictum fuiſse ſupra docuimus. Juno ſe Vulcani filii deformitate, & claudicatione offenſam, cum debilem eum, & loripedem inter Deos peperiſset, de cœlo præcipitaſse in mare; hunc vero Thetidis, ipſiuſque ſororum beneficio ſuſceptum, & ſervatum fuiſse, narrat apud Homerum, Hymno in Apollinem: quem Hymnum eſse Homeri auctore Thucidide probare poſsumus. Sed & primo Iliados Vulcanus ipſe ſe a Jove de cœlo deturbatum affirmat. A Moſe quoque fabula illhæc profluxit, qui a matre in aquam abjectus, a filia Regis, nobilibuſque puellis extractus, & educatus eſt. Vel quod conſcenſo monte Sinai poſt manſionem illic diutinam, & longa cum Deo colloquia, in cœlum abiiſse creditus, tandem velut cœlo delapſus, ex inſperato apparuerit. Vel potius claudicatione Vulcani notatur dubitatio illa, & hæſitatio Moſis ad aquas contradictionis, qua offenſus Deus Terræ promiſſæ ingreſsu hunc prohibuit. Clauditas enim illa ſymbolum eſt, & nota hominis ἐνδοιάζοντος καὶ ἐπαμφοτερίζοντος (*dubitantis, & in utramque partem nutantis*). Quamobrem Elias, Iſraëlitas Deum inter & Baal ancipites, & incertos, his inceſſit verbis (*a*): *Uſque quo claudicatis in duas partes; ſi Dominus eſt Deus, ſequimini eum; ſi autem Baal, ſequimini illum.* Eadem notio eſt locutionis hujus ex Epiſtola ad Hebræos (*b*): *Greſſus rectos facite pedibus veſtris, ut non claudicans quis erret, magis autem ſanetur.* Primum in Ægypto regnaſse Vulcanum narrat Diodorus (*c*); Cicero (*d*) cuſtodem Ægypti fuiſse; Stephanus (*e*), & Euſtathius (*f*) de Vulcani nomine Ægyptum ἥφαιστον eſse dictam: nempe quod Ægyptum Moſes ſervaverit, tum cum Æthiopas Ægypto imminentes armis domuit; ut refert Joſephus (*g*). Vulcanus uxorem duxit Venerem, quam Sephoram eſse Moſis uxorem infra oſtendemus. Totius Ægyptiorum philoſophiæ auctorem eſse Vulcanum Laërtius (*h*) docuit; quod rerum origines, & mundi principia luculentis ſcriptis Moſes tradiderit. Diodorus (*i*), propter repertum ignem, primum Vulcanum Ægypti regnum tenuiſse commemorat; cujus etiam beneficii gratia Vulcanalibus λαμπαδηφορίας, ſive Lampadis certamen in Ceramico celebrabant Athenienſes. Qui honos & Prometheo, propter idē ignis reperti beneficium, tributus eſt. Quamobrem & ara utrique communis eſt. Prometheus autem Moſes eſt. Inde & conflatum Vulcano nomen: nam ἥφαιστος eſt, *baobeſcatbah, Pater ignis*, juxta Bochartum (*k*), non ἀπὸ τοῦ ἧφθαι, quod vult Cornutus (*l*). Inde etiam perpetuus ignis a Siculis alebatur in Ætneo Vulcani Templo, cui cuſtodes additi ſunt ſacri canes, blandientes piis hominibus, in impios ferocientes. Hæc quam Moſi conveniant, ex ſuperioribus ſatis liquet, in quibus declaravimus, cur Bacchus λαμπτήρ, & διάπυρος dictus ſit. Canum vero cuſtodia Templo appoſita, originem trahere videtur a Calebo, ad luſtrandam Terram Chananæam cum aliis miſſo, & officio gnaviter ac fideliter functo, quem ſervum ſuum Deus idcirco agnoſcit, & appellat. Caleb autem, ut ſæpius jam dixi, Hebraice canem ſonat. Eamdem ob cauſam fabulati ſunt Veteres, canem vivum ex ære a Vulcano fuiſſe fabrefactum, & ita ab arte comparatum, ut nulla cum oblata præda effugeret, & Jovi dono datum. Nec enim ignis ſolum, ſed & præclarorum operum, & artium præcipue omnium, quæ per ignem exercentur, inventio Vulcano tributa eſt: cujus figmenti cauſas ſupra attulimus, cum quæreremus, cur Mercurio rerum omnium inventionem Ægyptii adſcripſerint. Arma Jovi adverſus Gigantes formaſſe, & ſubminiſtraſſe dictus eſt Vulcanus, quod ad Moſis preces Core, Dathan, & Abiron, aliorumque ſeditioſorum impietatem Deus ultus ſit; vel quod ejus ductu, ac conſiliis populus Dei filios Enac, robuſtiſſimam, ac proceriſſimam gentem ſubegerit. Pandoram ornatiſſimam fœminam, malorum omnium inter homines Auctorem, e luto Vulcanus finxiſſe fertur; quod Evam, & illatam humano generi ab Eva perniciem Moſes poſterorum memoriæ commendarit. Quod vero mirabilem Dei in creando orbe prudentiam, artem & conſilium Moſes ſcriptis celebraverit, idcirco dictus eſt Vulcanus Jovi, Minervam e capite parienti, obſtetricis officium præſtitiſſe. Diis in cœlo domos extru-

(*a*) 3. Reg. VIII. 21. (*b*) XII. 13. (*c*) Lib. I. (*d*) De natur. Deor. Lib. III. (*e*) In Αἴγυπτος. (*f*) In Dion. Per. (*g*) Antiq. Lib. II. c. 10. (*h*) Proœm. Lib. I. (*i*) Lib. I. (*k*) Lib. I. cap. 12. (*l*) De nat. Deor. De Vulc.

truxiſſe fertur Vulcanus, & homines quoque in antris prius habitantes domorum ædificandarum, & incolendarum rationem docuiſſe; Deo quippe Tabernaculum erexit Moſes; & Iſraëlitis exulibus, & ad alienum arbitrium viventibus certos lares, propriaſque domos quæſivit. Futura quoque per ignem prænoſcere dictus eſt Vulcanus, quod in igne Moſem allocutus Deus futura præmonuerit.

IX. At non omnes Ægyptii vi veritatis, ac detrimentis ſuis convicti Moſi debitas laudes tribuerunt, ſed refractarii plerique, & pertinaces mitem in eum, & placidum animum numquam ſumſerunt; & dum ab his Adonidis, Theuthi, Oſiridis, aut Vulcani appellationibus honeſtabatur, & titulis, Typhonis contumelioſo nomine ab illis infamabatur. Vetuſtum quippe hunc Typhonem Ægyptiorum commentis celebratum, & maledictis proſciſſum, ipſum eſſe Moſem, ex lectione libelli Plutarchi de Iſide, & Oſiride deprehenditur. Probarem id pluribus, niſi inſtituta nuper Bocharto (*a*), viro doctrinæ ſingularis, rei hujus demonſtratio ſimilem nobis operam eximeret. Typhonem autem, quem contumeliis ſæpe afficiunt Ægyptii, eumdem ſacrificiis placant aliquando, *παρηγοροῦσι θυσίαις, καὶ πραΰνουσι*. *Leniunt ſacrificiis, & mitigant*, inquit Plutarchus (*b*). Quod Typhoni ergo, qui Moſes eſt, præſtabant Ægyptii, cultum nimirum, & ſacrificia, idem Moſi ſub Oſiridis, alteriuſve perſona præſtitiſſe nihil mirum eſt.

X. Liquet ex ſuperioribus de nihilo eſſe, quod objicit Bochartus, veriſimile non eſſe Moſem, Ægyptiis, & Phœnicibus odioſum, pro Deo benefico ab illis fuiſſe habitum: credibilius quippe eſt timorem ab Ægyptiis pleriſque, religioſum hunc erga Moſem cultum primo expreſſiſſe. *Primus in orbe Deos fecit timor*, ajunt Ethnici Poëtæ. Ab aliis æquioribus æſtimatoribus rerum, & edita a Moſe prodigia pro merito mirantibus, vir magnus, uti erat, & excellentis virtutis habitus eſt. Id legitur in Exodo (*c*): *Fuitque Moſes vir magnus valde in terra Ægypti coram ſervis Pharaonis, & omni populo.* Alios autem probabile eſt, quem vivum oderant, extinctum amaviſſe, & meritis honoribus coluiſſe; ſopita, & ſedata per mortem invidia. Teſtis Cyrillus (*d*), qui virtutem Moſis, & mirabilem ſapientiam ſummæ apud Ægyptios admirationi fuiſſe non ſemel aſſeverat; quippe non Judæos ſolum, quod & Juſtinus (*e*) confirmat, ſed aliquos etiam ex Ægyptiis Dei nomine Moſem affeciſſe ſcribit, gnaros fortaſſe hæc ipſi Deum dixiſſe: *Ecce dedi te Deum Pharaoni* (*f*). Teſtis & Joſephus (*g*), qui Moſem ait ab Ægyptiis ita mirabilem, & divinum exiſtimari, ut eum ſibi vindicent, ac Heliopolitèn fuiſſe fingant. Idem in fine libri tertii *ἀρχαιολογίας* tradit Moſem, propter leges latas, quibus tantum ineſſe videbatur divinitatis, ſua ipſius natura majorē fuiſſe exiſtimatum. Nec aliud ſonat, ſi recte intelligas, hoc Georgii Syncelli teſtimonium ſupra a me adductum, *ἐπὶ αὐτοῦ (Ἀσήθ) ὁ Μόσχος θεοποιηθεὶς Ἄπις ἐκλήθη*. *Eo regnante (Aſetho) Moſchus Diis adſcriptus, Apis appellatus eſt.* Moſchus enim ipſe Moſes eſt; ſic interpolato a Græcis nomine ipſius *Moſcheh*. Quid quod Artapanus apud Euſebium (*h*), & Auctor Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Euſtathio Antiocheno adſcribitur, & Cedrenus, Moſem etiam in vivis agentem, Deum ab Ægyptiis habitum fuiſſe narrant? Quid quod tradit Suidas (*i*), quemdam ex Hierogrammateis Ægyptio regi prædixiſſe futurum, ut olim naſceretur aliquis inter Iſraëlitas, virtute præſtans, & meritis, qui Ægyptiorum dominatum, & potentiam eſset acciſurus, & depreſſurus, res vero Iſraëlitarum, ac gloriam valde promoturus; quibus Moſem deſignabat. Quæ ſi vera ſunt, nihil ſane non auguſtum atque ingens, & humana forte ſublimius ſentire potuerunt de eo, cujus ortum majoribus ſuis a Deo præſignificatum eſse acceperant. Prona ſane erat illa gens ad ea inter Deos adſcribenda, quæ ſibi utilia, vel damnoſa ſentiebat, velut Solem, & ſerpentes, *Omnigenumque Deum monſtra*. Quod a Perſis Oromaſden, & Arimanium colentibus, & a Græcis Apollini maleficam vim, & beneficam; peſtilentiam, & medicinam; lyram, & ſagittas adſcribentibus, aliiſque gentibus plurimis factum legimus. Neque vero putandum eſt ab Ægyptiis eſse profectum, quicquid in Bacchi, & Mercurii

IX. Typhon, idem ac Moſes. (*a*) Hier. Part.I. Lib.II. cap.34. (*b*) De Iſid. & Oſir. *X. Probatur Veterum teſtimoniis Moſem ab Ægyptiis Deum fuiſſe habitum* (*c*) XI. 3. (*d*) Lib.I. & II. contra Julian. (*e*) Paræn. (*f*) Exod.VII. 1. (*g*) Lib.I. contra Apion. & Antiq. Lib.III. cap.13. (*h*) Præp. Evang. Lib.IX. (*i*) In *ἱερογραμματεῖς*.

curii hiſtoria Grecia mendax auſa eſt: quamvis enim διονυσιακὴν πανήγυριν (*Bacchicas ceremonias*) & φαλληφορίαν (*Phallorum geſtationem*) & Mercurii fabulam ad Græcos tranſtulerit, ſive Cadmus Ægyptius Thebæus, ut vult Diodorus (*a*), ſive Orpheus, ut idem ſtatuit, ſive Melampus Amythaonis filius, ut habet Herodotus (*b*), veriſimile tamen eſt Græcos eas coloribus ſuis, & multiplici eventorum figmento pro conſuetudine exornaſse.

XI. Præclare etiam ex iis, quæ diximus intelligitur, quam temere, & impudenter affirmaverit Simplicius (*c*), adverſus Johannem Philoponum diſputans, quæ a Moſe de rerum creatione tradita ſunt, eſse fabuloſa, & ex fabulis Ægyptiorum expreſsa. Quod contra eſt; cum ex divina Moſis doctrina Theologiam ſuam adornaſse Ægyptios ſatis clare ſuperiora demonſtrent. Nempe animis multorum inſederat falſa hæc opinio, Hebræos Ægyptiorum eſse progeniem, quam Scriptores Ethnici complures in libros ſuos retulerunt. Ergo veriſimile his factum eſt, avorum Ægyptiorum doctrinam retinuiſse nepotes Hebræos. Verum ſi Hebraicarum rerum, & priſcæ hiſtoriæ conſultiores fuiſsent, intellexiſsent utique toto cœlo diſcrepare Hebraicam Theologiam, & Ægyptiam; & Hebræos oriundo Chaldæos fuiſse, non Ægyptios. Quanquam cæteroquin non negaverim Moſem, cum jura conderet, retinuiſſe leges aliquas Ægyptiorum, quæ cultui divino, ſanctitati morum, & rectæ rationi non officerent: præſertim cum iis ſervandis jam inſuefactos Iſraëlitas, in earum obſequium facile conſenſuros eſse ſciret.

CAPUT QUINTUM.

I. *Ex libris Moſis fluxit priſca Perſarum religio*. II. *Zoroaſtres, idem ac Moſes*.

I. INdidem quoque e libris Moſis priſca fluxit Perſarum religio, quam hodieque aliqua ex parte retinent plerique Perſidis incolæ, Arabes etiam nonnulli, & qui e Perſide in Indiam paulo poſt Jeſdegirdis tempora a Muhammedanis expulſi profugerunt. Quoniam autem jam inde a primis Reipublicæ Chriſtianæ temporibus Perſidem, totumque Orientē pervaſit Chriſti religio, quæ Moſis, Moſaicæque doctrinæ notitiam, partim figmentis his in locis diſſimulatam emendavit, partim obſoletam vetuſtate renovavit, magna cautione priſca veterum Perſarum dogmata a recentioribus ſeponenda, & dijudicanda ſunt. Nam quod Deum unicum, æternum, immenſum agnoſcunt; quod mundum a Deo conditum non aliter narrant ac Moſes; quod Deum poſt ſingulorum dierum opus, quietis cauſa, ceſsaſse volunt; quod primos hominum parentes a Deo eſse procreatos, & horum gratia facta reliqua; Adamo, illi: huic, Evæ nomen fuiſse; quod Luciferi perduellionem, & perpetuas adverſus homines inſidias prædicant; quod Diluvium, & generis humani reparationem fatentur; quod Noachum alterum Adamum appellant, magna hæc ex parte debere videntur inſtitutioni, & diſciplinæ Chriſtianæ, in multis licet ab illis adulteratæ. Quod Legumlatoris ſui matrem ſcalptori nupſiſſe; quod poſt miſſum ad eum Angelum a Deo, gravidam ſe ſenſiſſe; quod ex Aſtrorum inſpectione natum Zoroaſtrem, eique imperium in animos hominum deſtinatum deprehendiſſe illorum temporum Aſtrologos; quod Regem, qui tum per vim regnum obtinebat, veritum ne ab infante recens nato olim ſolio deturbaretur, mulieres omnes uterum ferentes trucidari juſſiſſe; quod abſentem a parentibus anxie quæſitum eſſe dicunt; quod baptiſmatis ritum ſervant; quod quamdam ſacræ Confeſſionis adumbrationem retinent; quod acceptas injurias condonari, & ex animo deleri jubent, hæc ex Evangelicis hiſtoriis, ac præceptis manifeſto arceſſita ſunt.

II. Quod autem inter Deos ſuos principem ponunt Tauthe, eique filium adſcribunt Moymin, ut traditum eſt a Damaſcio in librum nondum edito περὶ ἀρχῶν, qui ſervatur Oxonii, id ex vicinis populis Phœnicibus, & Ægyptiis, cum quibus maxima geſſerunt bella, & commercia, omnino videntur ſumſiſſe, quorum Taautum, & Theuth ſupremum Deum eumdem, ac Moſem eſſe oſtendimus. Apud Ægyptios etiam, & Emeſenos diximus Moſi nomen fuiſſe Monimos, & Monios. Sed & Solis, ignisque colendi ritus, cui Perſæ obſequuntur ad hanc diem, ac plurimæ veteris eorum inſtituti reliquiæ; præcipue vero Zoroaſtris hiſtoria, & præcepta, etſi ab ulti-

(*a*) Lib. I. (*b*) Lib. II. cap. 49. *XI. Refellitur Simplicius Moſaica doctrinæ originem ad Ægyptios referens.* (*c*) In Lib. VIII. Phyſic. Sect. 11. *I. Ex libris Moſis fluxit priſca Perſarum religio. II. Zoroaſtres, idem ac Moſes.*

ultima vetuſtate, & a multis ante natum Chriſtum annis ad eos a majoribus tranſmiſſa ſunt; non apud Deos tamen nata, ſed exotica & adventitia eſſe non inani conjectura opinatus eſt Agathias (*a*), uti paulo poſt declarabimus. Hunc Zoroaſtrem legumlatorem, doctrinæ ſuæ, & religionis reformatorem, ac morum cenſorem venerantur. De eo multiplex eſt prorſus incerta virorum doctorum ſententia. Alii Chamum Noachi filium eſſe cenſent; quidam Chami filium Meſraimum; Japetum nonnulli; nonnulli Chus; alii Aſſur; quidam Nemrod. Alia mihi eſt, nec levibus conjecturis nixa opinio, non alium eum fuiſſe quam Moſem. Non prorſus quidem tempus convenit: verum adeo diſcrepantia de Zoroaſtris ætate ab Auctoribus tradita ſunt, ut hæc varietas falſa omnino de ejus ætate ſcripta eſse, ac fuco circumlitam eſse veritatem ſatis probet. Nec enim Eudoxum, Ariſtotelemve (*b*) moror, qui ſex millibus annorum Platone vetuſtiorem Zoroaſtrem finxerunt; nec Hermodorum (*c*) Platonicum, aut Hermippum (*d*), qui eum annorum millibus quinque Trojanum bellum præceſſiſſe rati ſunt, & Plutarcho (*e*), ac Suidæ (*f*) idem ſentientibus præiverunt. Hos pro merito confutat Plinius (*g*). Sunt qui Nini æqualem faciunt, & Abrahamo paulo antiquiorem, atque ita Chriſti ortum plus duobus annorum millibus prævertiſſe. His conſentiunt recentiores hujus ætatis Perſæ, Abrahami æqualem ſtatuentes Perſarum regem Guſtaphum, qui acceptam a Zoroaſtre religionem in Perſide propagavit. Nec deſunt tamen, qui Guſtaphum illum quingentis annis ſolum Chriſto antiquiorem opinantur. Alia eſt Xanthi Lydi (*h*) ratio, a Zoroaſtre ad Xerxis tranſitum ſexcentos annos ponentis. id propius ætatem Moſis accedit; cujus obitus mille circiter annis Diabaſin Xerxis anteceſſit. Auctor eſt Agathias (*i*). Hyſtaſpis æqualem feciſse eum Perſas ſuis temporibus, nec facile ætatem ejus deprehendi poſse. Cyri avum fuiſſe vult Iſmaël Abulfeda in Hiſtoria (*k*). Cambyſis æqualem ponit Said ebn Batrix; ponit & Gregorius Abulfaragius (*l*). Hyſtaſpen ipſum eſſe conjicit Pocockius (*m*) in his literis apprime verſatus. Ex hac ſententiarum fluctuatione id colligo, ſuppoſititiam eſſe Zoroaſtris perſonam, cui etſi vera ſubeſt Moſis perſona, falſa tamen ipſa eſt, & tota figmentis conſuta, de qua certi nihil cognitum eſt, aut literis proditum. Idem concludas & ex ignoratione patriæ Zoroaſtris: de ea quippe non minus quam de ætate inter Scriptores diſconvenit. Sinam recentiores Perſæ apud Indos degentes faciunt: at Carmaniæ Incolæ Franco patre genitum, hoc eſt homine ad occaſum nato, qualis fuit Moſes in Ægypto natus, quæ ad Perſidis occaſum ſita eſt. Atqui hodierni hi Perſæ Carmanienſes majorum ſuorum doctrinam alienis opinionibus, & ritibus minus obiltam, ac permiſtam videntur retinuiſse, quam priores illi Indiæ inquilini, a patria ſua jamdudum exterminati, & moribus exterorum, ac dogmatis imbuti. Itaque valde a prioribus religione, & ceremoniis diſcrepant: quamquam & in multis conveniunt, ut facile eamdem originem poſſis agnoſcere. Zoroaſtrem nunc Perſam, nunc Medum ponit Clemens Alexandrinus (*n*), Perſomedum Suidas (*o*), plerique Bactrianum, alii Æthiopem: quos inter ait Arnobius (*p*) ex Æthiopia interiore per igneam Zonam veniſſe Zoroaſtrem. An quod ex Chuſitide regione uxorem duxit Moſes? Chus autem ab Interpretibus Septuaginta, & deinde a Joſepho, aliiſque plurimis, Æthiopia nunquam non exponitur: quod ut ita aliquando eſſe intelligendum alibi docuimus, ita longe ſæpius Arabiam notare alii demonſtrarunt. Ergo Moſis uxor, Chuſitis cum eſſet, & ex Arabia orta, in libro tamen Numerorum (*q*) Æthiopiſſa vocatur. Hinc & Moſes Æthiops credi potuit, qui tot annos tranſegit in Arabia apud ſocerum Jethro, & tamdiu per Arabiam gentem Iſraëliticam circumduxit. Alia præterea opinionis huius cauſa eſſe poteſt bellum, quod adverſus Æthiopas geſſiſſe Moſem Joſephus (*r*) ſcriptum reliquit. Quod autem Æthiops habitus ſit, inde factum eſt, ut Sina quoque, & Perſa, & Medus fuerit exiſtimatus. Veteris enim Geographiæ imperiti Æthiopiam, & Nili fontes verſus ortum eſſe ſitos rati ſunt: quocirca Memnonem Æthiopem, Auroræ filium dixerunt; idem-

(*a*) Lib.II. (*b*) Apud Plin. Lib. XXX. cap.1. (*c*) Apud Laërt. Proœm. (*d*) Apud Plin. ibid. (*e*) De Iſid. & Oſirid. (*f*) In Ζωροάστρης. (*g*) Loc.cit. (*h*) Apud Laërt. in Proœm. (*i*) Lib.II. (*k*) Cap. de Perſis. (*l*) Hiſt. Dyn V. (*m*) in Abulfar. de morib. Arab. pag.147. (*n*) Strom. 1. (*o*) In Ζωροάστρης. (*p*) Lib.I. Obſer. in Origen. (*q*) XII.1. (*r*) Antiq. Lib.II. cap.5.

idemque Suſis, & Thebis Ægyptiis colebatur: & Nilum ab ortu fluere ſcripſit Statius (*a*), & Perſidem præterfluere Virgilius (*b*). Sed & Æthiopum Aſiaticorum meminerunt Herodotus (*c*), & Philoſtratus(*d*). Nec alius videtur Zoroaſtres Proconneſius; etſi diſtinguit Plinius (*e*). Omnino is eſt, quem Petrus Comeſtor in Hiſtoria Eccleſiaſtica Thraciæ regem fuiſſe narrat. Quod & Moſi convenit: nam Thraciam pro Palæſtina ſumunt aliquando fabulatores; cujus rei infra aperiemus cauſas, cum de Orpheo diſseremus. Has inter ſe pugnantes ſententias acute conciliaturos ſe exiſtimarunt nonnulli, ſi plures ſtatuerunt Zoroaſteas. Præluxit illis Plinius, qui unus Zoroaſtres fuerit, an poſtea & alius, non ſatis conſtare ait: item Suidas (*f*), qui Zoroaſtrem alium Bactrianum, Perſomedum alium ſtatuit. Certe regem illum Bactrianorum, qui cum Nino parum proſpere conflixit, non Zoroaſtrem, ſed Oxyartem ex Cteſia Diodorus (*g*) appellat. Neque qui unicum Zoroaſtrem poſuit, ſed vel æquo vetuſtiorem, aut recentiorem; neque qui plures, rem uti erat aſſecuti ſunt. Unus utrique error, ſed variis partibus illuſit, quia hunc eſse Moſem uterque ignoravit, quod ſequentia oſtendent. Levius ii peccarunt, ſed peccarunt tamen, qui Zoroaſtrem cum Ezechiele confuderunt, uti ſuo loco demonſtrabitur. Felicius conjecit Goropius Becanus (*h*), qui neque Zoroaſtrem, neque Mercurium Triſmegiſtum, neque Orpheum unquam extitiſse contendit. Oromaſi, ſive Ormaſdis filium eſse Zoroaſtrem finxerunt fabularum architecti (*i*), alludentes ad Amrami nomen, qui fuit pater Moſis. Riſiſse eum ferunt, quo die natus eſt, quia matri ſuæ Moſes, ſtatim ut natus eſt, apparuit elegans, quod exponit Interpres Arabs, *venuſte ridens*. Præceptorem habuiſſe Azonacem ſcripſit Hermippus (*k*): at ſupra notavimus Abizannac unum fuiſſe ex nominibus Moſis, ſecunda litera extrita; ut fit in *omitto*, quod eſt *obmitto*, in *oſtendo*, quod eſt *obſtendo*, in *rudis*, quod eſt ῥάβδας. Zoroaſtri ergo Azonacem præceptorem dare, tantumdem eſt ac adſcriptam Zoroaſtri doctrinam ad Moſem referre. Ad nomen quod ſpectat, non Zoroaſtrem, ſed *Zarduſt* Perſæ appellant. Hanc vocem Græcorum nonnulli pro more inter eos recepto ad linguæ ſuæ genium temperatam recuderunt in Zoroadus, & Zaradas. Utroque enim nomine, Agathia teſte (*l*), Zoroaſtres appellatus eſt. Zaradas autem ſive Zoroadus, ſive ut a Theodoro Mopſueſteno appellatur apud Photium (*m*) Zafrades, idem eſt qui Zaras Pythagoræ præceptor, Alexandro Polyhiſtori (*n*) memoratus, & qui Zaratas Plutarcho (*o*), & qui Zares Suidæ (*p*), & qui Zaroës Pſeudo-Abdiæ (*q*), & qui Zabratus Porphyrio (*r*) dictus, quippe in corruptis, ut videtur, Clementis Alexandrini (*s*) codicibus Nazaratus perperam appellatur, & qui, ni valde fallor, Zathrauſtes vocatur apud Diodorum (*t*), & legumlator Arimaſporum fuiſſe dicitur. At longe plures Zoroaſtrem nuncuparunt, & quaſi vox eſſet Græcanicæ originis, ex ζωός, & ἀστρον conflata, *vivum ſidus* expoſuerunt. Dinon (*u*) ἀστροθύτην, ſive ut aliis legendum placet, ἀστροθεάτην interpretatur, Perſæ vero *Zarduſt* exponunt, *amicum ignis*, atque id illi nomen ex eo factum eſſe dicunt, quod eum eum mater geſtaret in utero, cœlum ardens, & igneo rubore undique perfuſum aliquando viderit; fortaſſe & propter viſum Zoroaſtri ipſi flammis coruſcantem Deum, & delatum de cœlo ignem. Utramque nominis originem tangere videtur Clemens Recognitionum auctor (*x*); cum ait, Perſas *extructo ſepulchro ad honorem ejus, tanquam amicum Dei, ac fulminis vehiculo ad cœlum ſublatum adorare auſos eſſe, & quaſi Vivens aſtrum colere. Hinc enim & nomen. Poſt mortem ejus Zoroaſtrum, hoc eſt Vivum ſidus, appellatum eſſe*. Originem prioris partis vocabuli hujus indicent, ſi qui vetuſtam Perſarum linguam callent; in poſtrema certe nominis parte dictio *heſcathah* facile dignoſcitur, quæ Chaldaice *ignem* ſonat. Perſæ dicunt *Ateſch*, tranſpoſitis literis. Quam vocem retinuerunt Tartari. Qua ratione & Magus, ſive Cultor ignis nuncupatur. Quemadmodum autem iſthæc appellatio Moſi conveniat, facile intelligitur &

ex

(*a*) Theb. Lib. IV. & VIII. (*b*) IV. Geor. (*c*) Lib. III. (*d*) Vit. Apoll. Lib. III. cap. 6. (*e*) Lib. XXX. cap. 1. (*f*) In Ζωροάστρης. (*g*) Lib. II. (*h*) In Gallic. (*i*) Plin. Lib. VII. cap 16. (k) Apud Plin. Lib. XXX. cap. 1. (*l*) Lib. II. (*m*) Cod. 81. (*n*) In Libro de Pythagoricis ſymbolis, apud Cyrill. Lib. IV. contr. Jul. (*o*) Περὶ τῆς ἐν Τιμαίῳ ψυχογονίας. (*p*) In Πυθαγόρας. (*q*) Hiſt. Apoſt. Lib. VI. (*r*) In Vit. Pythag. (*s*) Strom. 1. (*t*) Lib. I. (*u*) Apud Laërt. in Proœm. (*x*) Lib. IV. cap. 28.

ex conſpecto illi Deo in rubo ardenti, & in faſtigio Horebi montis inter ignes & fulgura, & ex ſplendida ejus & candenti facie poſt habita cum Deo colloquia. Quo accedit pervulgata inter Rabbinos narratio, qua Moſem ferunt ex ardentibus Ægyptiorum catinis evaſiſſe, quibus Hebræi torrebantur. Inde eſt quod Zoroaſtres Carmanienſibus Perſis *Zer ateuch* nuncupatur, hoc eſt juxta ipſorum expoſitionem, *Argento lotus*, quod Regis Perſarum juſſu, inquiunt, certius explorare volentis quam Deo carus eſſet, in vas liquefacto argento plenum ſe ipſe dimiſerit, ex eoque illæſus exierit. Legitur in Annalibus Alexandrinis Saidi Ebn-Batrik, Nemrodum, cum in Oriente vidiſſet aliquando erumpentem e terra ignem, acceſſiſſe ad eum propius, & adoraſſe; ac ignis exinde inſtituiſſe cultum, eique Andeſchanum præfeciſse, vel Audeſchanum potius, hoc eſt *ngeved beſc* (*miniſtrum ignis*) quē de medio ignis Diabolus allocutus eſt; Nemrodum autem vixiſse Zorodaſchti temporibus, qui fuit auctor religionis Sabiorum, & ab aliis Zoroaſtres appellatur. Notavimus ſupra eumdem exiſtimatum eſſe Nemrodum ab aliquibus ac Zoroaſtrem. Non eumdem, ſed æqualem ponit Said:, verumtamen ex iis quæ de Nemrodo narrat, manifeſtum eſt confundi eum cum Zoroaſtre. Mirabilis autem ille caſus conſpecti huic, & adorati ignis, ex eoque locuti Diaboli; quem ex Moſis hiſtoria detortum eſſe perſpicuum eſt, Zoroaſtrem oſtendit ſimulacrum eſſe ad Moſis effigiem expreſſum. Sunt qui Zoroaſtrem, ut dixi, nomine proprio *Mog*, hoc eſt *Magum*, dictum fuiſſe putant. Hoc ſi ſit, ab auctore Mago diſciplina Magorum habuerit vocabulum. Magagiſtiam, vel Magichagiſtiam (non, ut in Ammiano (*a*) legitur, Machagiſtiam,) myſtico nomine Plato appellat: quaſi dicas μαγικὴν ἀγιστείαν (*magicam religionem*.) Arabibus certe dicitur *Magus*. Cum hunc enim ignis colendi ritus tradidiſſe hominibus, ac Dei myſteria nuntiaſſe narrant, non alium quam Zoroaſtrem fuiſſe ſatis oſtendunt. Nomina autem *Magus*, & *Mog* ex nomine Moſis recuſa, & recocta credere licet. Ut ex *Moſcheh* factū μῶχος, hinc μόχος, ita Magus, & Mog; quemadmodum ex βλακὸς, *valgus*: cum præſertim Arabica litera, quam in dictione Magus *g* exprimit, efferatur per *g* molle, quale illud eſt quod nos Galli pronuntiamus ante *e* & *i* vocales. Hoc autem elementum ſic pronuntiatum accedit ad ſonū Hebraicæ literæ *ſcin*. Dixi a Mago, ſive Zoroaſtre, nomen habuiſſe Magorum ſcientiam; quippe ſcientiæ ipſius auctor habitus eſt. *Primum artes Magicas inveniſſe, & mundi principia, ſiderumque motus diligentiſſime tractaſſe* ſcribit Juſtinus (*b*). Atque id inter Auctores magno conſenſu convenit. Quippe *eruditus erat Moyſes omni ſapientia Ægyptiorum, & erat potens in verbis, & in operibus ſuis* (*c*); & totam prodigiis ſuis, ac mirifica vi conturbavit Ægyptum, & Jamnis, ac Mambris incantamenta retulit. Quapropter Plinius (*d*) nobiliſſimos magicæ artis auctores recenſens, Moſis ſimul cum Zoroaſtre meminit: *Eſt & alia*, inquit, *magices factio, a Moſe, & Jamne, & Jotape Judæis pendens, ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem*. An inde rati ſunt quidam, apud Laërtium (*e*), Magorum diſcipulos fuiſſe Judæos, an quod a Chaldæis orti ſunt? Cæterum magiam Zoroaſtris, non præſtigiatricem illam γοητικὴν intelligi volunt Veterum peritiſſimi, ſed Dei cultum & divinarum rerum ſcientiam. Sic viſum locupleti auctori Platoni (*f*), quem itidem ut Pythagoram, Empedoclem, & Democritum, ad eam comparandam *navigaſſe*, *exiliis verius*, *quam peregrinationibus ſuſceptis*, docet Plinius (*g*). Multus eſt in magica arte tuenda Apulejus (*h*), quem ſi cui conſulere vacat, is magiam Zoroaſtris intelliget *eſſe Diis immortalibus acceptam, colendi eos, ac venerandi pergnaram, piam ſcilicet, & divini ſcientem, jam inde a Zoroaſtre nobilem, cælitum Antiſtitem*: & *Magum* Perſarum lingua, nihil aliud quam *Sacerdotem* ſonare. Non multum hinc abeunt Dio Chryſoſtomus (*i*), & Porphyrius (*k*); cum homines rerum divinarum peritos, & Dei cultores, Magos ajunt a Perſis appellari; id enim Perſica dialecto vocem hanc ſignificare. Philo (*l*) Magos vult eſse Philoſophos naturæ arcana rimari ſolitos. Dicit Heſychius (*m*) Perſas appellare Magum, qui pius ſit, & Theologus, & ſacerdos. His adſti-

(*a*) Lib. XXXII. (*b*) Lib. I. cap. 1. (*c*) Act. VII. 22. (*d*) Lib. XXX. cap. 1. (*e*) In Proœm. (*f*) Alcib. I. (*g*) Loc. cit. (*h*) Apol. I. (*i*) Orat. XXXIV. (*k*) Περὶ ἀποχῆς. Lib. IV. (*l*) Lib. Quod omnis probus liber. (*m*) In Μάγοι.

pulatur Suidas *(a)*, cum Magos Perſas, Zoroaſtris diſciplinis inſtitutos, Philoſophos eſſe tradit, & Dei amantes. Itaque Zoroaſtrem creationis myſteria a Deo edoctum fuiſse Perſæ affirmant, futurorum prænotione, aliarumque rerum complurium ſcientia imbutum, quæ revelare nefas eſset; mundi quoque tractaſse principia perhibet Juſtinus *(b)*, & res Aſtrologicas, de quibus libri quinque ei adſcripti a Suida *(c)* memorantur. Moſis quippe de mundi creatione, huic a Deo tradita, quinque libri extant, quibus futura multa vaticinatus eſt, & præter legem ἔγγραφον (*ſcriptis traditam*) quam habemus, ἄγραφα (*non ſcripta*) multa, & diſciplinarum principia, ut volunt Hebræorum magiſtri, ſenioribus Iſraëlitis, & ſapientioribus prodidit: quem cum Stephanus in Actis *(d)* eruditum omni ſapientia Ægyptiorum eſse dixit, Matheſin præcipue, & medicinam intelligi voluit, ut exponit Clemens Alexandrinus *(e)*. Eſt apud Abulfedam *(f)* vetuſtiores Zarduſto Magos, duo rerum principia poſuiſse, lucem, ac tenebras; ſive Deum, ac Diabolum: hanc ipſorum doctrinam reformaſse Zarduſtum, cum luce, ac tenebris antiquiorem docuiſset eſse Deum, unicum ac ſocio carentem, lucis, & tenebrarum, & mundi ex earum permiſtione conflati opificem. Abulfaragius *(g)* vero Eliæ diſcipulum a nonnullis creditum fuiſse narrat, & Perſis Meſſiæ adventum prædixiſse, atque ejus vaticiniis præmonitos Magos ſtellam Meſſiæ nuntiam agnoviſse. Addunt alii ex Arabibus, idola ipſum ſuſtuliſse. In his Moſem licet deprehendere, qui veram originis mundi a Deo uno rerum omnium opifice conditi hiſtoriam æquales ſuos, magnis, ut videtur, ignorantiæ tenebris circumſeptos, & poſteros quoque ſcriptis voluminibus docuit, quorum initium a tenebris, & luce ducitur. Eliæ diſcipulus creditus eſt, cum Eliæ magiſter credi debuiſſet, qui Legis a Moſe traditæ diſciplinam, ac præcepta ſecutus eſt, & ex eadem gente eſt prognatus. Meſſiæ adventum vere prædixit Moſes, & libris ſuis clariſſimas tanti beneficii prædictiones inſeruit. Quamobrem fieri potuit, ut Magi illi, qui Chriſtum Jeſum adorandi cauſa adierunt, cum ex aliis indiciis, tum ex Moſaicarum ſcriptionum lectione genus ejus, ſedem, ac ætatem cognoverint.

Denique Idolorum cultum graviſſimis verbis Moſes interdixit. A rege Sinenſium, apud quos fingitur natus, inſidiis appetitum, & morti deſtinatum Zoroaſtrem narrant, ſubmiſſis etiam percuſſoribus. Alii regis Perſarum, infanti plagam gladio inferre parantis, manum illico exaruiſſe fabulantur; & tamen prodigiali pœna haudquaquam absterritum in ignem inferri Zoroaſtrem juſſiſſe: verum Dei omnipotentis nutu ardentem rogum in roſeum cubile converſum molliter puerum excepiſſe, & leni ſomno foviſſe: nec ita tamen reſipiſcente Rege, cum nova ei compararet ſupplicia, Deum hominis impietatem venenatis culicibus immiſſis ultum eſſe. Moſes, itidem ut reliqui Iſraëlitici generis pueri, ad mortem ex regis Ægyptii mandato damnatus, in profluentem miſſus eſt; atque inde ſervatus cum eſſet, rurſum ad ſupplicium a Pharaone quæſitus eſt. At is longo poſt tempore, ex Madianitico exilio redux in patriam, Regis tum in Ægypto Iſraëlitas duriſſima tyrannide prementis pertinaciam magna culicum vi excitata multavit. Zoroaſtrem deinde a regis Sinenſis inſidiis tutum ajunt in Perſidem profugiſſe. Moſes a Pharaonis malevolentia incolumis in Madianitidem regionem conceſſit: rurſumque Iſraëlitas Ægyptiorum ſævitiæ fugiendo ſubduxit. Zoroaſtre ad Perſas fugiente, fluvios iter morantes congelaſſe dicunt; mirificum Maris Rubri duce Moſe tranſitum hac fabula ſignificantes. Quod autem Moſes rupem virga percuſſam aquas dare coëgerit, id adumbrarunt Perſæ fabula alia, quam ex Eubulo narrat Porphyrius *(h)*; primum apud Perſas Zoroaſtrem ſpeluncam quamdam fontibus ſcatentem Mithræ conſecraſſe. Dio Chryſoſtomus in oratione, quæ Boryſthenica appellatur, nonnulla habet ex doctrina Perſarum, ad hanc diſſertationem perappoſita. Zoroaſtrem dicit ſapientiæ, & æquitatis ſtudioſum, vitatis hominum congreſſibus in montem ſeceſſiſſe, qui delapſis de cœlo ignibus conflagravit: hac rei novitate perterritos fuiſſe Perſarum primores: qui cum monti ſuccederent, & Deum precibus placare vellent, illæſum ex igne prodiiſſe Zoroaſtrem, bonoque eos animo eſſe juſſiſſe, & quoſdam ſacrificiorum docuiſſe ritus, tanquam a Deo ſibi in monte traditos: poſtea vero, non vulgo ſe immiſcuiſse,

(a) In Μάγοι. (b) Lib. I. cap. 1. (c) In Ζωροάστρης. (d) VII. 22. (e) Strom. 1. (f) Hiſt. cap. de Perſis (g) Hiſt. Dyn. V. (h) De antr. Nymph.

fuiſſe, ſed cum hominibus ſolum ad pietatem colendam natis eſſe converſatum,& divini cultus petitis,quos Perſæ Magos dixere. Non valde diſcrepant,quæ de Zoroaſtre Perſæ recentiores tradidere. Zoroaſtrem enim narrant in Perſide profugum, cum aliquando ſolus in agro devia loca ſectaretur, in cœlum fuiſſe evectum, & Deum flammis obſitum vidiſſe, non oculis quidem ſuis, qui tantum fulgorem ferre non poterant, ſed aſcititiis Angeli oculis; ab eoque librum Legis, quem Zundavaſtaw appellant, accepiſſe,& ignem de cœlo in terras detuliſſe. Nempe Moſem audiverant in Arabia oves aliquando paſcentem,ad radices Horebi montis rubum ardentem vidiſſe;cui cum ineſſe Deum intellexiſſet, *Abſcondiſſe faciem ſuam,non enim auſum eſſe aſpicere contra Deum* (a); & in eodem poſtmodum monte *Facie ad faciem locutum eſſe* Deum Moſi *de medio ignis*, & inter flammas, ac fulgura Legem manu Dei ſcriptam (librum Arabes (b), appellant) accepiſſe, *cum totus mons Sinai fumaret, eo quod deſcendiſſet Dominus ſuper eum in igne, & aſcenderet fumus ex eo,quaſi de fornace,eſſetque omnis mons terribilis* (c); ipſumque ad ſuos ſubinde remeantem, perfuſam luce nova faciem, & igne cœleſti coruſcam retuliſſe; & ad contundendam Pharaonis pervicaciam fulgura & tonitrua grandine miſta de cœlo eduxiſſe,ut habetur in Exodo (d). Inde quoq; eſt quod habent Suidas (e), & Glycas, (f) optaſſe Zoroaſtrem igne cœleſti interire; & quod habent Faſti Siculi,& Cedrenus, & Gregorius Turonenſis (g), reipſa de cœlo tactum periiſſe; & quod habet Auctor Recognitionum (h), a Dæmone, quem importunius frequentabat, igni ſuccenſum arſiſſe. Sunt qui ex hominum oculis evanuiſſe garriant: unde Carmanienſium Perſarum plerique in cœlum evectum fuiſſe affirmant; nonnulli in ſandapilam forte oblatam ſe prope Bagdadum condidiſſe, in eaque raptum fuiſſe ab Angelis. Quibus ignoratio ſepulchri Moſis continetur. Deum non aperta facie, & revelato vultu, ſed ignibus obductum, & tectum flammis, Zoroaſtri viſum eſſe volunt Perſæ; quia Moſi dixit Deus: *Videbis poſteriora mea, faciem autem meam videre non poteris* (i). Prodigiis fidem Legi ſuæ Zoroaſtrem adſtruxiſse volunt, itidem ut Moſem ſuæ. Zoroaſtrem in deſertis caſeo vixiſſe annis viginti, ita temperato, ut vetuſtatem non ſentiret, tradidiſse nonnullos refert Plinius (k): ita videlicet mannæ in deſerto Iſraëlitis ſubminiſtratæ,& tolerati a Moſe per quadraginta dies ac noctes in monte jejunii,& veſtium poſt annos quadraginta neutiquam detritarum portentum hoc commento diſſimularunt. Ad hæc in multis conveniunt Zoroaſtris,& Moſis Leges. Alienas facultates concupiſci vetat Zoroaſtres,vetat & Moſes (l), ſtudium legis ſuæ valde commendat Zoroaſtres, itidem ut Moſes (m) ſuæ. Ciborum mundorum,& immundorum diſcrimen ſtatuit Zoroaſtres, perinde ut Moſes (n), atque horum uſu, cadaverum, aliarumque rerum impurarum contactu uterque interdixit. Id retinent etiam nunc Perſæ, magniſque religionibus contractum fœditatem eluunt. Adipem adolent in ſacrificiis, quod ſolenne fuit, & in illis Hebræorum (o). Injurias condonari ſanxit uterque. Ad legem uterque ſuam addi quicquam vetuit, aut ab ea detrahi (p). Unum uterque Pontificem Maximum eſse juſſit, cui frequens præſcribitur lavationum uſus,& bonorum omnium decimę attribuuntur (q). Cum uxore ægra ex καταμηνίοις congredi Pontificem vetuit Zoroaſtre; Moſes Iſraëlitas univerſos (r). Mulieres hoc affectu laborantes, ab hominum conſortio ſegregatas ſeorſim degere jubet uterque. Suilla Perſæ abſtinent; abſtinent & Iſraëlitæ (s). Statuas Perſæ non habent, nec Hebræi (t). Delatum autem a ſe de cœlo ignem ſubjectis pabulis indeſinenter & perpetuo ali ita ſanxit Zoroaſtres, ut præcipuum illud & velut Legis ſuæ χαρακτηριστικὸν (*quo ab aliis diſtinguitur*) mandatum eſse voluerit. Adeout vocabulum *Magus*, quod Zoroaſtris ſequacibus tribuitur, apud Perſas, & Arabes, pro Cultore ignis, translatitio uſu ſumi ſoleat. *Guebri* hodie dicuntur. Atque hunc ritum non apud ipſos natum, ſed a Chaldæis, vel aliunde, uti & ipſorum pleraque, traductum merito ſuſpicatus eſt Agathias (u). Scilicet hoc ipſum eſt præceptum Moſis: *Ignis autem in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacer-*

(a) Exod. III. 6. (b) Abulfarag. Dyn. II. (c) Exod. XIX. 18. (d) IX. 23. (e) In Ζωροάςρης. (f) Ann. Part. II. (g) Lib I. Hiſt. Franc. cap. 5. (h) Clem. Recogn. Lib. IV. cap. 27. (i) Exod. XXXIII. 23. (k) Lib. II. cap. 42. (l) Exod. XX. 17. (m) Deut. XI. 18 & ſeq. (n) Levit. XI. (o) Levit. VII. 30. & ſeqq. (p) Deut. IV. 2. (q) Num. XVIII. & XIX. (r) Lev. XVIII. 19. (s) Levit. XI. 7. (t) Exod. XX. 4. (u) Lib. II.

dos ſubjiciens ligna mane per ſingulos dies, & impoſito holocauſto deſuper adolebit adipes pacificorum. Ignis eſt iſte perpetuus, qui nunquam deficiet in altari (*a*). Hinc orta apud Judæos feſtivitas, quam appellabant ξυλοφοριῶν (*lationum lignorum*) qua ligna in Templum portare conſueverant, ad ignis illius inextincti pabulum. Meminit Joſephus (*b*). Et ab Antiocho Epiphane extinctum fuiſse Diodorus perhibet. Is porro ritus apud exteras gentes propagatus eſt, quæ in prytaneis ſuis ignem perpetuum magna cura aſservare ſolitæ ſunt. Vetuſtiſſimum hunc eſse apud Chaldæos morem memoriæ prodidit R. Moſes ben Maimon in More Nevochim (*c*). Invaluit eadem conſuetudo apud Medos, & Cappadocas; apud Dugbimos quoque Benjamino Tudelenſi memoratos, & in Aſiæ inſulis Cheneiag ignem adorantes, in eumque ſe ſponte ſæpe, itidem ut apud Indos fieri ſolitum legimus, cultus & obſequii cauſa immittentes, ſeque vivos concremantes. Invaluit & apud Phryges, aliaſq; Aſiæ gentes. Memoriæ proditum eſt a Saido Batrikide, Bahramum Perſarum regem Jezdegirdis filium, profligatis Turcis, & interfecto ipſorum rege Chacano, duodecimo Theodoſii Junioris anno, Aderbijanum Armeniæ urbem petiiſse; cumque ad conſecratum illic igni Templum acceſſiſset propius, prolapſum equo inceſſiſse pedibus, ædemque ingreſsum hoſtium ſpolia Deo ſuſpendiſse. In cultum ignis conſenſiſse Caimachitas Indicam gentem, & priſcos Turcos ad Orientem ſitos intelligas ex Geographo Nubienſi (*d*). Conſenſit in eamdem religionem tota Ægyptus, quam in templis ignem immortalem ſervaſse ait Porphyrius (*e*). Unde tot in hac regione Vulcani ſimulacra. Jarbas apud Getulos,

> *Centum aras poſuit, vigilemque ſacraverat ignem,*
> *Excubias Divum æternas.*

ut habet Virgilius (*f*). In templo Gaditano Herculis ignem arſiſse perpetuum tradit Silius (*g*). Factum id etiam in templo Jovis Ammonis: factum apud Arabes, qui ſtatis ſingulorum dierum horis igni ſacrificabant, ſeque ei devovebant, ut accurate refert R. Menachem Lonzano (*h*): factum & in Delphico templo; quippe & alius Moſis typus Apollo fuit, ut infra demonſtrabimus: factum & Athenis in templo Minervæ Poliadis: nec Athenis ſolum, ſed & in omnibus Græciæ urbibus, ut probatum eſt a Caſaubono in Athenæum (*i*): factum & in Ætneo Vulcani templo, & in Erycino Veneris, auctore Æliano (*k*): factum id quoque Romæ a Veſtalibus, traducto more ad Romanos ab Albanis, qui eum a Lavinienſibus, hi a Trojanis acceperant: vel traducto potius a Græcis: dubitat enim Prudentius (*l*), a Phrygia, an a Græcia arceſsenda ſit ea conſuetudo; mihi vero haud paulo fit veriſimilius per colonias Græcorum in Italiam fuiſse illatam. Ipſi demum Romanorum Imperatores, Regum Perſarum exemplum ſecuti, ignem ſacrum ſibi præferri voluerunt. Nec ita pridem ignis perpetui ſervandi ritus exolevit apud Lithuanos, Samogitos, & Moſcovitas, cum quibus olim per Armeniam, & Iberiam, ut hodieque, commercia Perſis eſse potuerunt: cum præſertim celeberrimum in Caucaſo regionibus illis imminente Pyreum per multa ſecula inreſtinctum perſeverarit. Id manere ad hanc diem affirmavit Teixeira, aliique compiures; quod falſum eſſe deprehendit Olearius (*m*), oculatus teſtis, ſcriptor integerrimæ fidei. Hunc a Perſis ritum profecto acceperunt Sarmaticæ iſtæ gentes, & vetuſtiſſimum quidem hoc eſt, cum Sauromatas ignem venerari tradiderit Nymphodorus in libro de barbaricis inſtitutis, ut teſtatur Clemens Alexandrinus (*n*). Scribunt idem de Tartaris Gulielmus de Rubruquis (*o*), & Johannes Piancarpinius (*p*). A gentibus iſtis Borealibus tranſiit eadem conſuetudo ad Britannos, apud quos in ædibus Minervæ perpetui ignes alebantur; tranſiit & ad Hibernos, apud quos virgines ſacræ Kildarienſes ignem a multis annis, vel potius ſeculis ſervaſſe narrat Giraldus Cambrenſis (*q*). Ignis Brigidæ vocabatur, quaſi rei auctor pia virgo fuiſſet. Cœnobium ipſum dicebatur, Domus ignis. Verum ab Ethnicis traductum fuiſſe inſtitutum indicat Henrici Archiepiſcopi Dublinienſis factum, qui ſuperſtitionem hanc, utpote profanam, & Chriſtiana pietate indignam abo-

(*a*) Lev. VI. 12. 13. (*b*) De bell. Jud. Lib. II. (*c*) Lib. III. cap. 30. (*d*) Clim. IV. Part. 10. Clim. III. & V. Part. 9. (*e*) Περὶ ἐμψ. ἀποχ. Lib. II. (*f*) Æn. IV. (*g*) Lib. III. (*h*) In Durab. manib. (*i*) Lib. XV. cap. 19. (*k*) De anim. Lib. X. cap. ult. Lib. XI. c. 3. (*l*) Lib. II. contra Symmach. (*m*) Tom. I. Lib. IV. (*n*) Protrept. (*o*) Cap. 3. (*p*) Cap. 3. (*q*) Topogr. Hibern. Diſtinct. II. cap. 34.

abolevit. Quamquam & renovatam ſubinde, ad Henricum octavum perſeveraſſe, ſunt qui conſtanter affirment. Quin etiam morem eumdem ſervaſſe Mexicanos notat Herrera (*a*). Sed & Sinas quoque, apud quos natum Zoroaſtrem volunt Perſæ recentiores, ignem adorare, & injecti ſuccini crematione colere narrant peregrinatores. Legimus porro apud maximum Tyrium (*b*), priſcos Perſas cenſuiſſe ignem eſſe divinitatis ſimulacrum; quæ videtur Brachmanum quoque fuiſſe opinio. Item Porphyrius (*c*): θεοῖς γὰρ καὶ τὸ πῦρ ἀθάνατον φυλάττομεν ἐν τοῖς ἱεροῖς, ὃ μάλιστα αὐτοῖς ὁμοιότατον. *Diis enim ignem immortalem ſervamus in Templis; utpote qui ſit ipſis quam ſimillimus.* At poſtmodum, non ut Dei imaginem, ſed ut Deum ipſum, ignem coluerunt. Quo eos fortaſſe perpulit illud Moſis (*d*): *Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt.* Item illud (*e*): *Scies ergo hodie quod Dominus Deus tuus ipſe tranſibit ante te, ignis devorans atque conſumens, qui conterat eos, & deleat, atque diſperdat ante faciem tuam velociter.* Vere itaque adverſus Apionem prædicat Joſephus (*f*), cum alios ritus plerosque a Judæis accepiſſe gentes propemodum univerſas, tum maxime λύχνων ἀνακαύσεις. (*Lychnorum incenſiones*). Redeamus ad Zoroaſtrem, ex cujus fama, & exiſtimatione provenit eorum fallacia, qui ſub ejus nomine Oracula quædam magica Græce ſcripta incautis obtruſerunt. Edita illa ſunt cum Pſelli, & Plethonis ſcholiis; ſed ſi nares admoveris, fraus ſubolebit. Vetuſtiora quidem illa ſunt, nihilo tamen γνησιώτερα (*ſinceriora*) Oracula, quæ Crœſi temporibus extitiſſe narrat Nicolaus Damaſcenus (*g*). Inſinceros quoque eos dixerim libros, quos Chaldaice ſcriptos, & Chaldaicis commentariis illuſtratos, & effata, ac ſententias complexos Johannem Picum habuiſſe ferunt; inſincerum & librum Zind, mihi de nomine ſolum cognitum, quo ritus magicos, & ignis colendi diſciplinam ajunt contineri; de cujus vocabulo quæri poteſt an aliquid habeat commune cum vocabulo Lituanorum Zincz, quo ignem ſignificari legimus apud Matthiam Michovium (*h*): inſinceros & quos Hermippus, Plinio teſte (*i*), ducentis verſuum millibus ſub Zoroaſtris nomine conditos indicibus quoque poſitis explanavit. Ex iiſdem falſariorum incudibus profectus eſt ſupra memoratus Perſicarum Legum codex Zunda vaſtaw, quem vetuſtiſſimum tamen conjicio, & eumdem fortaſſe, qui ab Euſebio (*k*) Collectio ſacra Perſicarum rerum appellatur. Indidem profectus & quem ſe in arcanis habere jactabant, qui Prodici Philoſophi doctrinam ſectabantur, ut eſt apud Clementem Alexandrinum (*l*); indidem & quos commemorat Suidas (*m*); & qui de Magia, Zoroaſtris nomine, ſcripti circumferebantur, ut habet Auctor Recognitionum (*n*); & quem tradit Auctor Aſtrologiæ cujuſdã Perſicæ, Hebraice redditæ, ab eo lucubratum, & Regnum Dei fuiſſe inſcriptum, & manibus Perſarum aſſidue geſtari eſſe ſolitum. Narrat Porphyrius (*o*), Plotini temporibus a Chriſtianis ſuppoſitos fuiſſe, & confictos libros pleroſque, in his Apocalypſin Zoroaſtris, cujus νοθείαν (*ſuppoſitionem & falſitatem*) a ſe, cum ſermonibus, tum ſcriptis fuiſſe demonſtratam. Hoc genere fraudis nimis ſæpe uſi ſunt priſcorum Eccleſiæ temporum Hæretici. Adulterinæ illæ lucubrationes, quarum meminit Porphyrius, Gnoſticos auctores habuerunt, ad quos & confutationem ſuam ſcripſit. Nec dictu facile eſt, quantum Reipublicæ Chriſtianæ nocuerint ejuſmodi fallaciæ: nec enim Hæreticos ab Orthodoxis diſcernebant Ethnici. Illorum itaque doli, & nefariæ artes infamiam utriſque, & odium conflabant. Cæterum Perſas in Zoroaſtrem geſta Moſis contuliſſe hinc etiam confirmatur, quod & in Dario Notho ſimile quiddam auſi ſunt. Refert enim Teixeira (*p*), Homayæ Darii matri vates prædixiſſe, futurum ut ex ea naſceretur filius, qui Perſis magnarum calamitatum auctor eſſet: id veritam matrem flumini Jebuni infantem in arca commiſiſſe; ruſticum fluvio arcam extraxiſſe, repertumque infantem ob mirificam pulchritudinem alendum ſuſcepiſſe, & nomen ex caſu illi feciſse, quippe Darabeum ſignificare, qui arca incluſus in flumine expoſitus ſit. Quæ quamvis fabuloſa ſunt, aſſerunt tamen veritatem. Nunc cum ex hac diſſertatione clariſſime pateat Zoroaſtrem ipſum eſſe Moſem, & vetuſtiſſimæ Perſarum reli-

(*a*) Dec.3. Lib.II. cap.15. (*b*) Orat. XXXVIII. (*c*) Περὶ ἐμψ. ἀποχ. Lib. II. (*d*) Deut. IV. 24. (*e*) Ibid. IX. 3. (*f*) Lib. II. (*g*) Hiſt. Lib. VII. in Exc. Conſt. Porphyr. (*h*) Sarmat. Lib. II. cap.2. (*i*) Lib. XXX. cap.1. (*k*) Præp. Evang. Lib. I. (*l*) Strom.1. (*m*) In Ζωροάστρης. (*n*) Lib. IV. cap.27. (*o*) In Vit. Plotin. (*p*) Lib. XIX. cap.1.

Digitized by Google

religionis fontem eſſe Moſaicam Legem, Moiſis certe antiquitas luculenter mihi videtur eſſe comprobata.

CAPUT SEXTUM.

I. *Ex libris Moſis fluxit priſca Indorum religio; cum Guzarattenſium,* II. *tum & Coromandelenſium:* III. *Item Sinarum, & Japonenſium.* IV. *Quâ factum, ut ad Indos Moſaica doctrina penetrarit.*

I. VEtuſtiſſimam eſse Indorum Guzarattenſium religionem nemo neſcit. Præcipua ejus dogmata libro quodam continentur, cui nomen fecerunt *Chaſter*; tantæ antiquitatis, ut omnem apud illos memoriam ſuperet exoleta lingua ſcripto, & ab hominum, præterquam doctorum aliquot, uſu intermiſſa. Antiquos etiam habent priſcorum Brachmanum codices, quos novitii Brachmanes ſtudioſe legunt. Tam manifeſtis autem, & illuſtribus inſignita eſt ſecta hæc Moſaicæ hiſtoriæ, & doctrinæ monumentis, ut nulli dubium eſſe poſſit, quin ex iis expreſſa ſit: nam & de mundi, & primi hominis, primæque mulieris creatione eadem differit, deque primæ horum progeniei vitioſitate, exitio, & reparatione. Deum narrant de cœlo delapſum in montem Meropurbateum, luce, & radiis coruſcum, Bremavio Patriarchæ legum ſuarum codicem Chaſter de nube tradidiſſe: quia videlicet Moſem a Deo ſic Legem in Horebo monte accepiſſe audiverant. Meropurbateum montem Meron eſſe ſuſpicor Indiæ montem, Nyſſæ proximum, hederis & vitibus conſitum, ab iis celebratum, qui Bacchi res geſtas memoriæ commendarunt: nam & hinc ortum eum ferunt. Meros autem, quæ vox Græce *Femur* ſonat, occaſionem dediſſe creditur Græcis Bacchum e Jovis femore natum fingendi. Æque certe commentitius videtur ille mons Meros; ac Bacchi ortus: ſed tamen cum Bacchum conſtet Moſis eſſe effigiem, uti probatum eſt a nobis, eum ſibi ſub alio nomine aſciſcentes Indi, Meron quoque in fabulas ſuas tranſtulerunt. At fabulæ hujus de Baccho intra Jovis femur inſuto, longe aliam poſſumus, & probabiliorem originem aperire, quæ & Bocharto (*a*) in mentem venit. Vox *jarchab* non femur tantum, ſed rei etiam cujuſque latus notat. Sic in libro Judicum: *Vejarchete har hephraim.* (*In latere montis Ephraim*): Sed & voci μηρὸς, quæ vulgo *femur* ſonat, eamdem ſignificationem tribuunt Interpretes Septuaginta: vertunt enim ἐν μηροῖς ὄρους Ἐφραίμ. Cum ergo aſcenſum Moſis in Horebum montem, diutinamque manſionẽ narrarent Hebræi, rem ita videntur expoſuiſſe: *behelohim, vehoſceſc vejarcheto hel babar*. Vel cum rei geſtæ hiſtoriam recte percepiſſet Græcus aliquis, atq; his eã deinde verbis fortaſſe retuliſſet: ὅτε Μωϋσῆς ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ, καὶ κεχώρηκε ἐν τῷ μηρῷ αὐτοῦ. Exiſtimavit incautus Lector μηρὸν Θεοῦ (*femor Dei*) eſſe intelligendum; cum ſignificaretur μηρὸς ὄρους (*latus montis;*) cumque Moſem illic in foramine a Deo poſitum fuiſſe accepiſſet, intra foramen femoris ſui a Deo inſutum fuiſſe, vel ſibi perſuaſit ipſe, vel aliis perſuadere voluit. Tota hæc gens in certas tribus diſtincta eſt, quarum nulla eſt unquam per connubia, vel adoptiones, vel affinitates conſociatio: quippe ſic in duodecim tribus diſcretam Iſraëliticam gentem cognoverant; inter quas quemadmodum Levitica ſacris dedita eſt, ita apud illos ſacris procurandis Brachmanes vacant. Megaſthenis (*b*), accuratiſſimi rerum Indicarum ſcriptoris, qui Alexandri magni temporibus apud ipſos Indorum reges hiſtoriam ſuam concinnabat, verba ea repræſentat Clemens Alexandrinus, ex quibus intelligas veteribus Græcis, in iis quæ ad naturam pertinent, Brachmanes, & Judæos fere conſentire. Itaque de mundi origine ea crediſſe ipſos ex Megaſthene refert Strabo (*c*), quæ credenda eſſe Moſes docuit; a Deo videlicet conditum, ab eodem regi, & olim interiturum. Paradiſi terreſtris notitiam habuiſſe eos, cognoſcitur ex colloquio Calani cujuſdam cum Oneſicrito, quod refert Strabo. Portentificam ipſos virgam geſtaſſe teſtatur Philoſtratus (*d*); inſtar ſcilicet Moſaicæ. Veſtes olim ipſis geri ſolitas deſcribit Philoſtratus, non multum earum abſimiles, quas Judæorum Sacerdotes gerebant. Olei quoque unctione ad conſecrationem utebantur, & nudis pedibus incedebant, perinde ut Moſes cum ad rubum ardentem acceſſit. Decalogi præcepta vetuſtis literarum monumentis

I. *Ex libris Moſis fluxit priſca Indorum religio; cum Guzarattenſium.* (*a*) Lib.I.cap.18. (*b*) Lib.III. Indic. apud Clem.Alex.Lib.I.Strom. (*c*) Lib.XV. (*d*) Apoll Lib.III.cap.4 & 5.

mentis ſibi tradita retinent; ex quibus etiam literis futurum cognoverunt; ut omnes homines unicæ legis imperio contineantur. Præclare hæc intellexit Gulielmus Poſtellus noſtras, cum ſcripſit in Commentario ad Jezirah, Brachmanes *ad hanc uſque diem ſervare ſacræ doctrinæ præcepta, in quibus eadem præſcripta habent, quæ & Moſes cœlitus accepit*. Prodidit ſupra memoratus Megaſthenes, Strabone (a), & Arriano (b) teſtibus, nefas eos habuiſſe vitiatam Deo aut mancam victimam offerre, & quamdam ſervaſſe legem talionis; quæ conſentanea ſunt præceptis a Moſe in Exodo (c), & Deuteronomio (d) traditis: & lege apud eos cautum fuiſſe, ne Indus quiſquam ſe daret in ſervitutem; quam legem a vetuſtis ipſorum Philoſophis latam eſſe Diodorus (e) affirmat. Nempe ortum habuit ex hoc decreto Moſis in Levitico (f): *Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, non eum opprimes ſervitute famulorum, ſed quaſi mercenarius & colonus erit: uſque ad annum Jubilæum operabitur apud te, & poſtea egredietur cum liberis ſuis, & revertetur ad cognationem, & ad poſſeſſionem patrum ſuorum: mei enim ſervi ſunt, & ego eduxi eos de terra Ægypti: non veneat conditione ſervorum; nec affligas eum per potentiam, ſed metuito Deum tuum*. Nunc etiam, dum peregrinantes matutinis horis ad iter ſe accingunt, Sacerdotes ipſorum perticam depangunt in terram, cujus ſummitas circumplicata eſt ſerpentis ſimulacro. Id venerantur ſinguli, & ſalutant: traducto nimirum more ex æneo ſerpente Moſis, vel ex ſerpente, a quo Eva decepta eſt. Secta quædam apud Indos eſt, in qua fratris defuncti uxorem frater ſuperſtes ducere tenebatur. Qui mos mere Moſaicus lege lata non ita pridem ſublatus eſt. Atque hæ cauſæ fuerunt, cur ex decem tribubus ortos Brachmanes nonnulli crediderint.

II. At non una eſt Indorum omnium Ethnicorum de rebus divinis ſententia: nam ſectæ ſunt apud eos longe plures, quarum omnium diſcrimina notare nihil neceſſe eſt. De Coromandelenſibus huc adjeciſſe quædam ſufficiet. Hi quamvis a Guzarattenſibus diſcrepent religione, & moribus, non pauciora tamen retinent Moſaicæ doctrinæ veſtigia: nam & ipſum quoque Moſem ſub Annuræ nomine celebratum ipſis fuiſſe nonnulli arbitrati ſunt. Deum unicum, mundi conditorem agnoſcunt. Caſſiopam a Bramma Dei filio genitum ferunt citra mulieris conſortium, primum Brachmanum parentem fuiſſe, Diti uxorem duxiſſe, liberos alios pietate inſignes & æquitate, alios impios procreaſſe; ſic Adami, (quem & de nomine Bengalenſes norunt) Evæ, Abelis, & Caini hiſtoriam adumbrantes. Ante orbem conditum nihil extitiſſe ajunt præter Deum, & aquam, propter illud Geneſeos (g): *Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas*. Gigantum fabulam ad ſextum Geneſeos caput expreſſam habent. Coram Idolis ſuis ſaltant, itidem ut Hebræi coram vitulo aureo: quem tamen morem, ut verum fatear, videntur utrique ab Ægyptiis accepiſſe. Quemadmodum enim ritus pleroſque hauſerunt Ægyptii ab Hebræis, ita Hebræi viciſſim ab Ægyptiis, apud quos diuturnam fecerunt moram, multos acceperunt. Indorum vero Ethnicorum, de quibus agimus, religio ab Ægyptiis fere, ſed & a Perſis, aliiſque prodiit, qui inſtitutis Hebraicis imbuti, eadem ipſis communicarunt. Porro ſacra illa coram idolis ſaltatio invaluit apud omnes propemodum gentes, jam inde ab antiquis temporibus. Ad idola accedentes Brachmanes tintinnabulum geſtant, inſtar tintinnabulorum ſummi Hebræorum Pontificis. Pueris aures perforant, quos in perpetuam ſervitutem Deo ſunt mancipaturi; quo ritu, inter Hebræos, dominis ſuis ſervi in perpetuum ſe addicebant. Ex inextincto Hebræorum igne prodierunt lychni interdiu noctuque coram idolis Indorum ardentes. Puerperas, & pueros a partu recentes immundos eſſe, atque hanc immunditiam aquis ablui rentur; tum pueris nomina paucis ab ortu diebus imponunt: quæ Hebræorum inſtitutis omnia conſentiunt. Inceſta, & adulteria ſupremo ſupplicio ſanciunt, juxta præſcriptum Moſis. Solis Brachmanibus, itidem ut Levitis, patent interiora Templi, reliqui arcentur. Luſtricis aquis lavantur utrique ad eluendas impuritates, & noxas expiandas. Morticinorum contactu ſeſe pollui cenſent utrique. Cibaria idolis Brachmanes apponunt, inſtar Panum propoſitionis,

(a) Lib. XV. (b) Indic. (c) XXI. 24. (d) XV. 21. (e) Lib. II. (f) XXV. 39 & ſeqq. *II. Tam & Coromandelenſium.* (g) I. 2.

nis. Brachmanes puellas impuberes ducere tenebantur, quod & de ſummo Judæorum Pontifice ſcribunt Rabbini. Ritus nuptiarum apud Brachmanes perficitur oryza ter a ſponſo in caput ſponſæ profuſa: quod frumento profuſo Judæi faciunt. Atque hujus moris imago fuiſse videtur confarreatio. Brachmanibus, & Judæis uſurpatur mortuorum lavatio. Brachmanis cædes, itidem ut Judæi, peregrinationibus expiatur. Celebris eſt apud illos Merowe montis mentio, de quo mira quædam narrant; quæ vox nomina Meropurbatei, & Meri montium repræſentat, de quibus proxime egimus. Scribit præterea Rabbinorum doctiſſimus Maimonides *(a)*, idolorum cultores Indos, Adami & Evæ, vetitæ arboris, & ſerpentis fallacis hiſtoriam ſua etiamnum ætate noviſse. Verum, ne quid diſſimulem, hæc Coromandelenſium Indorum religio, multo videtur Guzarattenſi recentior, utpote Judæorum poſterioris ævi inſtitutis aliquot perſperſa. Redolet quoque Chriſtianorum doctrinam, vel olim a ſanctis Apoſtolis Thoma & Bartholomæo, & deinde a Pantæno, aliiſque; vel ex Perſarum Chriſtianorum commercio acceptam. Nam Brammam quemdam Deo genitum, Deum inter & homines *μεσίτην*, & ſequeſtrum fingunt, eademque ipſi tribuunt, quæ nos Chriſto. Summum Deum ſub Chriſti nomine in mundum veniſse ajunt, & Dæmonem totius orbis victorem debellaſse, ejuſque vinculis exemiſse ſexdecim captivarum puellarum millia, atque has ſubinde ipſius pulchritudine captas ei nupſiſse; quæ Chriſtum animarum noſtrarum vindicem, & inferorum domitorem apertiſſime repræſentant. Narrant idem Gayazoram mundi peccata ſuſtuliſse, & a Deo deinde morti fuiſse datum, ſed ea tamen lege, ut qui corpori ejus maſsam, ſive farinam coactam aqua, & ſubactam imponeret, amicos defunctos vinculis tartareis liberaret. Quæ germanæ ſunt, & ſimilia veteris illius calumniæ, a Cæcilio apud Minutium Felicem memoratæ, qua dicebantur Chriſtiani infantem farre contectum iis apponere, qui ſacris imbuebantur, ut eum cæcis, occultiſque vulneribus confoderent. Hæc autem ſacroſanctum Euchariſtiæ myſterium; & ſub ſpecie panis deliteſcens Chriſti corpus non obſcure adumbrant. Utcunque eſt, ſatis evincunt ſuperiora vetuſtiſſimæ Indorum religionis architectis multum inſtrumenti, ac copiæ Moſaicos libros ſuppeditaſse.

III. Plurima quoque Moſaica a Brachmanibus magiſtris acceperunt Sinæ, & Japonenſes. Moſi conſentiunt de Deo uno, qui nec videri oculis, nec animo comprehendi, nec ſimulacris exhiberi queat. Conſentiunt de origine rerum, de Paradiſo terreſtri, de primo homine. Nec abludunt diſtinctiones, & metationes temporum. Arbori, cui inſidere Deum mundi conditorem putant, anguem circumplicant: ſic nempe ſerpentem doloſum adumbrantes, qui Evæ verba dedit. Sodomæ, & Gomorrhæ interitum traduxerunt in ſua: pari cauſa, ſceleribus nempe generis: & pari exitu, cum magna urbs terræ hiatu hauſta eſt, & lacus, quem Chin vocant, rudera connexit. Moſis a matre in fluvium miſſi, ac deinde ſervati hiſtoriam uſurpant. Mirabile ejus factum, cum aquas populo ſitienti dare ſilicem juſſit, tribuunt Leanghooio, exercitus Sinenſis ductori, & adverſus Tartaros bellum gerenti: tribuunt & ſeni alteri, qui terram baculo increpitam alio loco, & tempore aquas fundere coëgerit.

IV. Indi porro myſteriis Hebraicis per Ægyptiorum commercia fortaſse, & Hebræorum ipſorum, videntur fuiſse imbuti. Hebræos enim Arabicum, Perſicum, & Indicum mare illuſtraſse perſuadent navigationes juſſu, & auſpiciis Salomonis in Ophir ſuſceptæ. Nec enim putandum eſt, hoc ſine ita ipſorum cōſtitiſse claſses, ut non in alias quoque regiones excurſus tentaverint. Manifeſta extant in Promontorii Comorinenſis nomine Hebraicæ linguæ veſtigia. Appellari id *Reſcomaran* ſcribit Marcus Paulus *(b)*: hoc eſt *Robſç cumerim*: (*Promontorium ſacerdotum Ethnicorum*), ſive Brachmanū. Nam Benjamin Tudelenſis *camerim* appellat præſtigiatores ſacerdotes, qui Inſulas Indicas colunt. Incolæ regionis Indiæ Tanguth filios ſuos redimunt Ariete, quem & ſacrificant ritu Hebraico, ut eſt apud eumdem Paulum *(c)*. Ad eos nempe perveniſse videtur Moſaica lex de redemtione *omnis primogeniti, aperientis vulvam in filiis Iſraël, tam de hominibus, quam de jumentis (d)*; quorum quædam

ove

(a) Part.III.cap.29. *III. Item Sinarum, & Japonenſium. IV. Quid factum, ut ad Indos Moſaica doctrina penetrarit.* (b) Lib.III.cap.43. (c) Lib.I.cap.45. (d) Exod.XIII.a.13.

ove mutabantur. Ægyptios vero in Indiam pleroſque confluxiſse docent nos Hiſtoriæ. Narrat Diodorus (a) Oſirim ad Indos penetraſse, illic regnum per duos & quinquaginta annos tenuiſse, præclara multa gentem rudem, & incultam docuiſse, urbes condidiſſe, leges poſuiſſe, multaſque in India paſſim Ægyptiorum colonias diſſeminaſſe: adeout poſteriores Indi ortum Dei hujus patriæ ſuæ adſcripſerint, quem veteres ex occiduis partibus veniſſe dicebant. Nec me fugit hanc Oſiridis in Indiam expeditionem, perinde ac illam Herculis, (quem itidem ut Bacchum, alii Thebanum, Ægyptium alii fuiſſe volunt) fabuloſam & eſse, & haberi ab Eratoſthene, atque id a Strabone adverſus Megaſthenem egregie eſſe probatum. Cauſas quoque figmenti hujus perſpectas habeo, quas & ſupra tetigi. Verumtamen malæ hæ, & infabre cuſæ fuiſſent fabulæ, niſi priſca gentis utriuſque commercia colorem iis aliquem, forſitan & occaſionem dediſſent. Sed miſſis iis recurramus ad Hiſtoriam, unde cognoſcimus Seſoſtrin totam Aſiam, ad Indiam uſque, maris Indici inſulas, & terras mari finitimas imperio ſuo ſubjeciſſe, & longis navibus ex Arabico ſinu profectum in Indiam perveniſſe: cognoſcimus & in Indiam confugiſse Ægyptios complures, cum Ægyptum Cambyſes invaſit. Multas quoque in India ditiones jam inde a priſcis temporibus poſſederunt Arabes: quoſdam etiam ad Indum fluvium collocat Dionyſius Periegetes. Crebra quoque cum Indis Ægyptios agitaſse commercia oſtendit iter ab Ægypto in Indiam a Plinio (b), & Solino (c) propoſitum, tanquam ſingulis annis ſolitum frequentari. Nec obſcura id probant argumenta. Velut utrorumque conſimilis opinio de mundo a Deo in ovi figuram condito; illa vaccarum reverentia, quam ab Ægyptiis eſse profectam tradit Artapanus (d); duplex Indorum lingua, ut duplices Ægyptiorum characteres: Sinica ſcribendi ratio Hieroglyphicæ Ægyptiæ perſimilis, cujus apud utramque gentem egregia monumenta in ſpeluncarum ſaxis conſignata ſunt, myſtici quoque Indorum characteres, quorum ſpecimen ex Johanne Lucena exhibet Kircherus in Prodromo Copto: (quo libro, & longe fuſius Oedipi Ægyptiaci prima parte, Syntagmate quinto, demonſtrat Ægyptiacos ritus in Orientem permanaſse); Dei nomen utriuſque prope idem, Thoth his, Tao illis; Pyramis quædam a Brachmanibus culta, & Dei cujuſdam oſſa complecti credita, ut refert Clemens (e); Pyramidum Ægyptiarum inſtar; Pyramides item utrobique ſepulcris impoſitæ; gentis utriuſque in certas tribus, ac prope eaſdem diſtinctio, quas accurate adnotatas habes apud Strabonem (f), Diodorum (g), & Arrianum (h); lex utriſque poſita, qua non aliam artem condiſcere ulli licet quam paternam: ex inſtituto Seſonchoſidis, qui Seſoſtris eſt. Teſtis Dicæarchus, quem laudat Scholiaſtes Apollonii (i). Mulierum domi continendarum a Sinis uſurpata ratio, pedibus earum tam arcte ab infantia conſtrictis, & citra naturalem modum coactis, ut iis vix inſiſtere, ac ne vix quidem ingredi poſſint, Ægyptii inſtituti affinis, quo eamdem ob cauſam mulieres calceis omnino uti prohibebantur; veſtimentorum in utraque gente par ornatus, intextis ſerpentium figuris; magnum utrobique Chymicæ artis ſtudium; fabula de Phœnice ave utrobique jactari ſolita, quem *Fung* Sinæ appellant; dictione ex Occidente petita, ipſum quippe eſt Phœnicis vocabulum; par apud Ægyptios, Indos, Sinas, & Japonenſes ſimilium idolorum, & in ſerpentium formam fere fabricatorum cultus; & præcipua omnia Pythagoricæ Philoſophiæ capita, quæ ab Ægyptiis fere Pythagoras acceperat, quæque Brachmanes pertinaciter ad hanc diem retinuerunt; potiſſimum vero doctrina Metempſychoſeos, quam primi Ægyptii tradiderunt, ut auctores ſunt Herodotus (k), & Clemens Alexandrinus (l), & a quibus profecta in Indiam, & Sinenſes tractus manavit. In quo turpiter lapſus eſt Philoſtratus (m), qui doctrinam hanc a Pythagora inventam, Brachmanibus ab eo traditam, ab his in Ægyptum fuiſse tranſmiſſam ſcripſit. Idola Japonenſes colunt bubulo capite, quædam canino, haud ſecus quam Ægyptii. Cum ait ergo Lucianus (n), primos omnium hominum Ægyptios Deorum habuiſse notitiam, templaq; iis, ac lucos poſuiſse, ſic intelligo, profani idolorum cultus, & πολυθεότης (*multorum Deorum cultus*) Auctores Ægyptios

O ptios

(a) Lib. I. & II. (b) Lib. VI. cap. 23. (c) Cap. 54. (d) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib. IX. (e) Strom. 5. (f) Lib. XV. & XVII. (g) Lib. I. & II. (h) Indic. (i) Arg. Lib. IV. v. 272. (k) Lib. II. c. 123. (l) Strom. Lib. III. & VI. (m) Vit. Apoll. Lib. III. cap. 6. (n) De Dea Oſir.

Digitized by Google

ptios extitiſſe; ab iiſque plurimas gentes, Indos in his eadem dogmata, ac ritus accepiſſe. Optimis illi quidem ad colendum Deum ritibus a primis gentis ſuæ auctoribus, Noacho oriundis, olim fuerant inſtituti; quamobrem nulla olim in ipſorum templis ſimulacra viſebantur, uti neque apud Syros: quemadmodum ibidem Lucianus affirmat. Verum progreſſu temporis a priſtina pietate ad nefarias religiones deflexerunt. At vera religio penes Hebræos fuit; quam a Noacho, & deinde ab Abrahamo per manus ſibi traditam conſtanter retinuerunt. Sed hæc uberiorem ſibi tractationem depoſcunt.

CAPUT SEPTIMUM.

I. *Moſes a gentibus ad Septentrionem, & Occaſum poſitis agnitus, & cultus: a Thracibus*, II. *Germanis*, III. *Gallis*, IV. *Britannis*, V. *Hiſpanis*, VI. *Et ipſis etiam Americanis.*

I. CÆterum Theuti illius, ſive Mercurii Ægyptii, de quo dixi, quemque jam Moſem credere licet, cultus apud exteras gentes ita propagatus eſt, ut inter Thraces, Germanos, Scythas, noſtrates Gallos, & ipſos quoque Britannos, ac Hiſpanos ſummum numen habitus ſit. De Tracibus teſtis locuples Herodotus *(a)*, qui non popularem apud eos Deum eſſe Mercurium ait, ſed Regum tantum, qui ſummis illum religionibus colunt, & cujus ſolius numen jurant, ſeque ab eo prognatos ferunt. In mediis quidem Boſphori Tracii anguſtiis Mercurii fanum in rupe viſebatur, Polybio teſte *(b)*. Erat & in Bithynia Traciæ proxima, & trans Boſphorum poſita, locus Ἑρμοῦ οἰκία (*Domus Mercurii*) dictus, non ab Hermo Athenienſi neſcio quo, Theſei ſocio, ut vult Plutarchus *(c)*, ſed a Mercurio ipſo, ut Pythopolitæ in vicinia ſiti aſſeverabant. Commemnrat Arrianus ſimulacrum Mercurii ad oram Ponti Euxini poſitum; fluvium Iſidis, non longe a Phaſide; & portum Iſiacorum. Erat & Lampſaci ſimulacrum Priapi, quem Moſem eſſe oſtendam, & navigationibus præerat, ob Mare Rubrum a Moſe cum copiis feliciter tranſmiſſum. In Imbro etiam, Thracica inſula, colebatur Mercurius, alio nomine Imbramus dictus; unde & Imbrus inſula nomen habuit. Scriptum id reliquit Euſtathius ad Dionyſium Periegeten: ἡ δὲ Ἴμβρος, inquit, Θρᾳκικὴ μέν ἐστι νῆσος, ἱερὰ Καβείρων καὶ αὐτή· ὄνομα δὲ δαιμόνων οἱ Κάβειροι· ἐτιμᾶτο δὲ αὐτόθι καὶ Ἑρμῆς, ὃν Ἴμβραμον λέγουσιν οἱ Κᾶρες, ὡς ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἀναγράφεται. *Imbrus Thracica inſula eſt, ſacra & ipſa Cabiris. Cabiri autem Deorum nomen eſt. Ibidem colebatur & Mercurius, quem Imbramum Cares appellant, ut ſcriptum extat in Ethnicis.* Stephani Ethnica intelligit, in quorum Epitome quæ ſupereſt, verba hæc reperias: Ἴμβρος, νῆσος ἱερὰ Καβείρων, καὶ Ἑρμοῦ, ὃν Ἴμβρον λέγουσι μάκαρες. *Imbrus, inſula Cabiris, et Mercurio ſacra, quem Imbrum Beati appellant.* Utra emendatior ſcriptura, Stephani, an Euſtathii, ſtatuere promtum eſt. Cares quippe Lemnum occupaſſe ſcribit Cornelius Nepos *(d)*, unde facilis conjectura eſt, nec a vicinis locis abſtinuiſſe. Ergo Stephanum ſic emendabis ex Euſtathio: ὃν Ἴμβραμον λέγουσιν οἱ Κᾶρες. *Quem Imbramum appellant Cares.* Quod & alii e priſcis Scriptoribus confirmant. Nos autem in Imbrami vocabulo, Amrami, qui fuit Moſis pater, nomen perſpicue agnoſcimus, cui euphoniæ gratia inſertum eſt. Sic in Gallicis vocibus, *chambre*, *nombre*, ex *camera*, & *numerus*; ſic in γαμβρὸς, ex γάμος, in μεσημβρία, ex μεσημέρια. Itaque Septuaginta Interpretes Hebraicum nomen *ngambram* reddiderunt Ἀμβράμ, quemadmodum legendum quoque eſt in exceptis Demetrii, quæ repræſentat Alexander Polyhiſtor apud Euſebium *(e)*; non uti legitur in vulgatis codicibus, Ἀβραάμ. Ex Ἀμβρὰμ vero manifeſto fecerunt Cares Ἴμβραμον. Patrum autem nomina filiis aliquando tribuiſſe Ægyptios ſupra ex Joſepho probavimus. Itaque Moſes patris Amrami nomen tulit, & ab eo Imbrus inſula nomen traxit. Ex Ægypto autem Amrami, & Moſis notitiam Cares, & Jones attulerunt, jam inde a Pſammitichi ævo; quo Ægypti regnum tenente, ſedem ipſos in ea regione fixiſſe Herodotus *(f)* memoriæ prodidit: vel ad eos intulerunt Phœnices, cum patria relicta Bithyniam, Thraciam, & finitima loca duce Phœnice; Rhodum quoque, & vicinas regiones, Cadmum ſecuti inſederunt. Clare id intelligas ex Diodoro *(g)*. Sed & alias illuc veniſſe Phœnicum

I. *Moſes a gentibus ad Septentrionem & Occaſum poſitis agnitus & cultus: a Thracibus.* (a) Lib.II.cap.30.& Lib.V. cap.7. (b) Lib.IV. (c) Theſeo. (d) In Miltiad. (e) Præp.Ev. Lib.IX. cap.22. (f) Lib.II.cap.61.& 152. & 154. & Lib.III.cap.12. (g) Lib.V.

cum colonias oſtenditur ex Ergea Rhodio apud Athenæum (*a*), & Conone apud Photium (*b*), & aliis. Igitur in Rhodi vicinia loca de Phœnicum nomine appellata agnoſcunt Ptolomæus (*c*), & Stephanus (*d*); & Cariam Phœnicen fuiſſe dictam docet nos ex Corinna, & Bacchylide Athenæus (*e*). Sed & Pamphyliam, ac Piſidiam Cariæ vicinas regiones Plutarchus (*f*) Phœnicen appellat; & vicini Solymi φοίνικον ἔθνος nuncupantur a Quinto Smyrnæo (*g*), & Phœnicio genere prognati a Chœrilo (*h*) prædicantur. Quid quod & Samum Jonicam ab Amramo quoque nomen traxiſſe veri haud diſſimile eſt? ab Imbraſo ſiquidem fluvio, cui & Parthenio nomen fuit, Imbraſiam eſſe dictam tradit Strabo (*i*). Nam vocem Amram ad nominum ſuorum formam flectentes Græci dixerunt ἄμβρος, & ἴμβρος. Ut pro Adam & Abraham, Adas & Abrahas. Ab ἴμβρος prodiit Imbraſus. Sed & Imbrum quidam e veteribus appellant. Samum autem Jonicam ſequentibus Phœnicum commerciis fuiſſe frequentatam ſatis ſuperq; a Bocharto (*k*) probatum eſt. Huc facit & Serapidis Templum, quod in Thracia extitiſſe Polybius (*l*) perhibet; cujus Dei effigiem ex Ponto accivit Ptolemæus Lagides: facit & Liberi, quem Moſem eſſe probavimus, receptus apud Thraces cultus, & a Poëtis tantopere celebratus: facit & Vulcano, qui Moſes quoque eſt, honos in Lemno Thracica inſula habitus: in qua & Mercurii montem ponit Æſchylus (*m*). Adde myſteria Cabirorum, non ex Phrygia profecta, nec a Cabiris Phrygiæ montibus, quod tradit Apollonii Scholiaſtes (*n*), vel potius Scholiaſtæ; (erudita hæc enim & optima Scholia, Lucilli, Tarrhæi, Sophoclei, & Theonis, doctiſſimorum Grammaticorum eſſe docet (*o*) Ariſtophanis Scholiaſtes:) ſed e Phœnicia. Beryti enim cultos fuiſſe diſcimus ex Sãchoniathone (*p*), & Damaſcio (*q*). Unum autem e Cabiris fuiſſe Bacchum prodit idẽ Scholiaſtes Apollonii (*r*), unum quoque ex illis fuiſſe Mercurium aſſeverat ex Dionyſodoro. Horum vero fratrem fuiſſe Æſculapium narrant Phylo Byblius ex Sanchoniathone (*s*), & Damaſcius apud Photium. Atqui Serapidem, Bacchum, Mercurium, & Æſculapium, unius Moſis ſimulacra fuiſſe partim jam vicimus, partim infra vincemus. Itaque mera Moſis myſteria in Cabyrorum myſteriis deliteſcere credendum eſt. Recepta autem ea fuerunt, & in Imbro, ut ex Stephano, & Euſtathio docuimus; & in Lembo ut habet Heſychius (*t*); & in Samothrace, quæ Thraciæ inſulæ ſunt, ut Veteres teſtantur. Delata fuiſſe, & ad Tyrrhenos a Cabiris ipſis fratribus ſcribit Clemens Alexandrinus (*u*). Delata & ab Ænea in Italiam fuiſſe colligitur ex ejus narratione apud Virgilium (*x*):

Feror exul in altum
Cum ſociis, natoque, Penatibus, & Magnis DIS.

Magni Dii ſunt Dii Cabiri, hoc eſt *chabirim*, ſic dicti a *chavar*, quod Hebraice, & Arabice ſignificat, *magnus fuit; potens fuit*. Unde in Augurum libris *Divipotes* appellabantur, θεοὶ δυνατοὶ in Samothrace, ut eſt apud Varronem (*y*): θεοὶ μεγάλοι διόσκυροι κάβειροι, (*Dii magni Dioſcori Cabiri*) ut habet Vetus Marmor apud Grutherum (*z*). Aliud apud eundem CASTORI, ET POLLUCI DIIS MAGNIS. Perveniſſe ea & ad inſulam uſque Britannię finitimam tradit Artemidorus (*aa*). Quin & Samothracen ipſam, prius Leucoſiam, deinde a Sao Mercurii, & Renes filio Samum fuiſſe dictam docuit Ariſtoteles in Samothraces Republica, ut legitur apud Apollonii Scholiaſten (*bb*). Samon appellatur a Dionyſio Halicarnaſſeo (*cc*) Ubi & Moſem denuo in Mercurio agnoſcis. Et vero cũ Joſaphatus, & Ochazias, hic Iraëlis rex, ille Juda, inita ſimul ſocietate commercia ſubinde cum Thracibus, & Ponti accolis agitaverint, ut refert Joſephus (*dd*), vel inde Moſem, & Amramum noſcere potuerunt. Verum igitur eſt, quod probandum ſuſceperam, Moſis famam, & cultum ad Thraces quoque penetraſſe.

II. De Germanis illuſtre eſt Taciti (*ee*) teſtimonium, quo præcipuos in illis honores Mercurium occupaſſe docet. Tum addit:

O 2 *Pars*

(*a*) Lib. VIII. (*b*) Tim. 186. (*c*) Lib. V. cap. 2. (*d*) In Ἄζυρα & Φοινίκη. (*e*) Lib. cit. (*f*) In Alex. (*g*) Lib. I. (*h*) Apud Joſeph. Lib. I. contr. Apion. (*i*) Lib. X. & XIV. (*k*) Lib. I. cap. 8. (*l*) Lib. IV. (*m*) Agam. v. 291. (*n*) Lib. I. Argon. (*o*) Nubib. (*p*) Apud Euſeb. Lib. I. Præp. Evang. (*q*) Apud Phot. Cod. 242. (*r*) Lib. I. Argon. (*s*) Euſeb. loc. cit. (*t*) In Κάβειροι. (*u*) Param. (*x*) III. Æn. (*y*) De R. R. Lib. IV. (*z*) Inſcr. XCVIII. p. 329. (*aa*) Apud Strab. Lib. IV. (*bb*) Lib. I. Argon. (*cc*) Cap. 2. (*dd*) Lib. IX. c. 1. *II. Germanis.* (*ee*) De mor. Germ.

Pars Suevorum & Iſidi ſacrificat. Unde cauſſa, & origo peregrino ſacro, parum comperi, niſi quod ſignum ipſum in modum Liburnæ figuratum docet advectam religionem. Unde vero advectam? nempe ex Ægypto, ubi Iſis colebatur, per Euxinum Pontum, atque inde per Danubium in Suevos, & ex illis in reliquam porro Germaniam. Atque inde fortaſſe eſt, quod in veteri Calendario apud Gruterum (*a*), inter feſtos dies notatur Iſidis navigium. Certe ad fontes Danubii penetraſſe Ægyptios Oſiride duce teſtatur Diodorus (*b*), Herodotus (*c*) vero duce Seſoſtri Scythas, & Thraces ſubegiſſe, in eorum regionibus trophæa ſtatuiſſe, perveniſſe ad Phaſim, & in Colchide partem exercitus reliquiſſe; at Euſtathius (*d*) Oſirin aratri uſum docuiſſe Tauros Scythicam gentem. Alio poſtea nomine Germanos appellaſſe Mercurium obſervat Paulus Diaconus (*e*), & *Wodan*, ſeu *GWodan* dixiſſe. Id autem ex Moſis doctrina habuerunt, quod non ex DEI magnitudine eſſe cenſerent, in ullam eum humani oris ſpeciem aſſimilari. Itaque ſtatuas Deorum non habebant; imo ne templa quidem. Auctor idem qui ſuperiorum Tacitus. Quanquam templa extiterunt aliquibus in locis, vel poſteriori certe ævo excitata ſunt. Proxima his erant ingentia labra, inſtar ænei illius labri a Moſe conflati. Tempora noctium computabant, non dierum, perinde ut Galli: ex Moſe ut videtur, qui noctem diei antiquiorem poſuit. Sortes ducebant ex virgis: an ab illa Aaronis, quæ inter cæterarum tribuum virgas ſola floruit? Ciborum mundorum, & immundorum diſcrimen nunc quoque obſervant Moſcovitæ. Quid ſi dicamus Germanorum vocabulum ſapere Moſaicum aliquid? Scimus quidem ex Tacito (*f*) Germanicæ id eſſe originis. An ab *Herman*? Tam enim ab *Herman* duci poteſt *Germanus*, quã e Latino *Germanus* ductum eſt Hiſpanicum *Hermano*. *Herman* autem item eſt ãc *Irmin*, quod nomen in hac gente Mercurius quoque eſt, dicti ſunt Theuthoni, ſic ab Herman dicti ſunt Germani. Hinc & nomen Herminii; ut ex *Theuth* nomina propria pleraque conflata ſunt; quod mox ſumus dicturi.

III. Ex Germania videtur in Galliam demum tranſiiſſe idem cultus Mercurii. Gallos eadem de Mercurio ac Græcos ſenſiſſe perhibet Cæſar (*g*): *Deum*, inquit, *maxime Mercurium colunt: hujus ſunt plurima ſimulacra; hunc omnium inventorem artium ferunt; hunc viarum atque itinerum ducem; hunc ad quæſtus pecuniæ, mercaturaſque habere vim maximam arbitrantur*. Ad utroſque autem, Gallos dico & Germanos, Theuthi quoque appellatio penetravit, unde & hi Theuthoni dicti, & plurimi ex iis ſibi hinc nomina fecerunt, velut Theutha nobilis illa Illyriorum regina, Teutobochus, Theodobaltus, Theodomannus, Theocebaldus, Theodebertus. Scio Aventinum (*h*) nominum illorum originem repetere a *Dieths*, vocabulo antiquo linguæ Germanicæ, quod *divitias*, *officium*, & *facinora præclara* ſignificat; Grotium (*i*) vero a *Theud*, quod *populum* ſonat; ſed veriſimilior eſt originatio noſtra, & doctorum virorum ſuffragiis comprobata. Dani, & ad Septentrionem poſitæ gentes Germanicæ propaginis, *Tiis* Mercurium appellabant, Angli *Teves*. Teſtes Monumenta Danica Wormii (*k*). Galli vero Teutaten ſupremum Deum venerabantur, & ſanguine humano placabant. Nomen fortaſſe compoſitum ex *Theuth*, & *Thaith*. *Thaith* Armorica lingua & Britannica veteri, quæ valde affines ſunt, & prope eadem, & quarum utramque a veteri Gallica manaſſe eruditi ſciunt, *viam* ſignificat. Itaut *Theuth taith*, ſive *Teutates*, idem ſonet ac *Deus viæ*, ſive ἐνόδιος, quod unum eſſe diximus ex cognomentis Mercurii. Hoc nominis etymon debemus Camdeno (*l*). Arceſſere id quoque poſſumus ex vocibus *Theuth*, & *Tat*, quæ poſtrema dictio patrem notat eadem Celtica veteri lingua, & dialectis quibuſdam Germanicæ veteris, ac ſi *Mercurium patrem* dixiſſes, ut Romani dixerunt Dieſpiter, ſive Jupiter, & Marſpiter. Inſigne præterea Ægyptiacæ religionis ad Germanos, & Gallos propagatæ monumentum, e ſepulchro Childerici Francorum regis Tornaci effoſſum ante aliquot annos, hodie viſitur in Bibliotheca Regia; bubulum nempe caput auro effictum, Solis imagine in fronte notatum. Hæc erat ſcilicet Apis Ægyptiorum Dei effigies, cui Solis ſymbolum inerat, ut Macrobius docet. Et ne quis Apim eſſe neſci-

(*a*) Inſcript. pag. 138. (*b*) Lib.I. (*c*) Lib.II. cap.103. (*d*) In Dion. Per. (*e*) De geſt. Long. Lib.I. cap.9. (*f*) De mor. Germ. cap.2. *III. Gallis.* (*g*) De bell. Gall. Lib.VI. (*h*) Nomencl. præfix. Ann. Bojor. (*i*) In Hiſt. Goth. (*k*) Dan. Lib.I. cap.4. (*l*) Brit. pag.13.

neſciret, adjectæ fuerant apes aureæ pluſquam trecentæ, ut ex harum nomine nomen illius intelligeretur. Nam cum ex putrefactis boum viſceribus naſci apes magno conſenſu veteres tradiderint, patrium illis nomen fuiſſe inditum veriſimile eſt; & quoniam ex Api, qui bos eſt, ortæ ſunt, Apes eſſe dictas, & quaſi patronymicum nomen tuliſſe. Quod vocis hujus etymon longe probabilius eſt, iis omnibus, quæ adhuc lata ſunt. Boum autem capita ab Ægyptiis eſſe culta docet Octavius apud Minutium Felicem. Penetravit in Græciam ille ritus: narrant enim peregrinatores, in Melo inſula etiamnum extare ingentem aram marmoream, bubulis capitibus exornatam. Indi etiam, qui bovis cultum acceperunt ab Ægyptiis, & ad hanc diem retinuerunt, capita bubula vexillis ſuis appingunt. Quin etiam ſimulacrum illud aureum ab Aarone conflatum, ab Iſraëlitis adoratum, non vitulum, ſed vituli caput fuiſſe ſanctorum Patrum plerique affirmarunt; Tertullianus (a), Lactantius (b), Optatus (c), Hieronymus (d), & alii. Atqui ritum hunc ab Ægyptiis ſumſerant Hebræi, & id agebant quod agentes eos viderant, bubulum nempe caput colentes. Sed & traditum eſt a Plutarcho (e), Cimbros, qui Celtoſcythæ erant, cum Italiam infeſtis armis adorirentur, taurum æneum, Ægyptiacæ haud dubie originis Deum, ſic tanquam præſens numen circumtuliſſe, per eumque, ſi quando res poſceret, juraſſe; atque hunc tandem, profligato Barbarorum exercitu, in Lutatii Catuli Imperatoris domum, quaſi victoriæ primitias, fuiſſe illatum. Notabo & id obiter, vocem quoque Theuth uſurpaſſe Græcos, & in Θεὸς recoxiſſe: pleroſque enim Græcorum Deos ex Ægypto eſſe allatos ſcire licet ex Diodoro (f), & ex iis quæ diximus. Ex Θεὸς autem Græco, prodiit Latinum *Deus*.

IV. De Britannis vero nihil eſt cur dubitemus affirmare receptum fuiſſe inter eos cultum Mercurii; cum Gallorum ſacra apud eos fuiſſe deprehenſa Tacitus (g) teſtetur, & pluribus demonſtrari poſſit. Liberi etiam Patris cultum, ac ceremonias apud Amnitas Britannicam gentem, magno apparatu celebratas fuiſſe tradit Dionyſius Periegetes. Liber autem, Moſes ipſe eſt. Samothracum quoque myſteria, in quibus deliteſcit Moſes, in inſulam Britanniæ proximam trajeciſſe narrat Artemidorus apud Strabonem (h), ut dixi.

V. Nec ſum animi dubius Gallis in Teutate colendo, ſicut in aliis pleriſque, Hiſpanos conſenſiſſe: non quod prope Carthaginem Novam tumulus extiterit, qui Mercurii Teutatis diceretur, ut vulgo creditur: ſed quod apud Livium, qui rei hujus auctor jactatur, mentionem tantum fieri *tumuli Mercurii* fidem faciat emendatiſſima Gronovii editio; & quod magno numero Celtæ confluxerint in Hiſpanias, illucque mores ſuos ac religionem intulerint, ſedibuſque in ea poſitis Celtiberi dicti fuerint.

VI. Obſervatione quoque dignum exiſtimo, quod nonnullis fortaſſe leve videbitur. Mexicanos Deum lingua ſua *Teutl* appellare: unde factum nomen *Teutlille*. A Theuth Ægyptio veniſſe dictionem hanc affirmare vix auſim, vereor enim hominum judicia. Sed tamen notum eſt quid de vaſta illa & uberrima Atlantici maris inſula, multorum dierum navigatione a Gadibus diſſita, a Pœnis reperta, & magna cautione celata, ſcripſerint Diodorus (i), & Auctor Mirabilium, quæ Ariſtoteli adſcribuntur. Hoc ſi ſit, uti eſſe fertur, ex Taauto Phœnicum, a quibus ortum & religionem Carthago habuit, & ex Theuth Ægyptiorum prodiiſſe Teutl Mexicanorum, & ex horrendis illis Phœnicum, & Carthaginenſium ſacrificiis, quibus homines immolabantur, extitiſſe ſimilia illa Mexicanorum, aliorumque Novi Orbis incolarum, vehemens ſuſpicio eſt. De Americanorum originibus totis jam voluminibus ventilata eſt & excuſſa quæſtio. Mihi quidem ſemper veriſimile viſum eſt, ſive priſcorum Phœnicum, ſive Carthaginenſium naves freto Gaditano digreſſas, ſive alias ex Europæ, & Africæ oris ad occaſum devexis ſolutas, Auſtrum verſus proceſſiſſe, quo ſæpiſſime illas commeaſſe ex antiquis hiſtoriis ſatis conſtat: cum autem perveniſſent intra Tropicos, & ventos illic ſecundos ab ortu in occaſum perpetuo flantes, & mare eodem curſu incitatum nactæ eſſent, ſeſe mari & vento permiſiſſe, & in Americam expedita & commoda navigatione appuliſſe; ac invitatas poſtmodum ubertate

terræ,

(a) Adv. Jud. cap. 1. (b) Lib. IV. cap. 10. (c) Mil. Lib. III. (d) In Oſe. IV. (e) In Mario. (f) Lib. I. *IV. Britannis.* (g) In Vit. Agric. (h) Lib. IV. *V. Hiſpanis. VI. Et ipſis etiam Americanis.* (i) Lib. V.

terræ, ſedes illic fixiſſe: cum præſertim difficilior eſſet regreſſus; nam venti in ortum ferentes ab occaſu, circa ſeptimum tantum ac viceſimum ab Æquinoctiali gradum petendi erant; illic enim fere flant: quanquam extra Tropicos magna eſt ventorum inconſtantia. Nullam itaque itineris ſui notitiam antiquo Orbi, unde venerant, dare potuerunt; vel ſi forte dederunt, temporum deinde lapſu, aut caſu aliquo, aut hominum negligentia commercium omne intercidit. Quemadmodum florens olim Norvegos inter, & priſcos Grœnlandos ſocietas, & ratio negotiorum, graviſſima demum peſtilentia ita ſoluta eſt, ut ejus etiam obliterata ſint veſtigia. Sententiam noſtram apprime confirmāt tradita a laudatis ſcriptoribus, Franciſco Lopezio a Gomara (*a*), Joſepho a Coſta (*b*), & Garcilaſso a Vega (*c*) opinio, viam in has oras inſtituiſse Chriſtophorum Columbum, Hiſpani cujuſdam navarchi indicio, cui nomen Alphonſo Sanctio ab Huelva. Hunc ajunt in Canariis, & Azoribus commercia agitantem, vento abrepta navi, ad longinquas terras & ignota litora appuliſse, & reditus demum explorata via ac reperta Maderam perveniſse; & a Columbo, quem forte illic nactus erat, domi benigne & liberaliter exceptum, navigationis ſuæ commentarios, & ephemerides, ſic tanquam hoſpitalitatis munus, ipſi morientem reliquiſse. Quod igitur Sanctio contigit, hoc ipſum jam aliis prius contigiſse credibile eſt. Aſtipulantur ſententiæ eidem, plurimæ apud Americanos priſcarum antiqui Orbis religionum, & rituum notæ. Diluvium norunt, unicam familiam ſervatam, linguas multiplicatas. Canadenſes poſt Diluvium ajunt orbē fuiſse reparatum a Meſou, hoc eſt Meſſia. Iidem, & alii quoque, Abelis, & Caini caſus fabulis adumbratos habent. Circumciduntur Mexicani Infantes, Jucataneoſes, & alii. Ignem perpetuum, & inextinctum ſervant Mexicani: quod a Moſis lege profectum diximus. Quo loco Dęmonis ſui reſponſum acceperant Mexicani venefici, illic ara lapidea ab iis extructa eſt: quod prius fecerat Jacob poſt oblatam ſibi Dei ſpeciem. Sacrificia illic humana, ut dixi, ex Pœnorum Inſtitutis. Sanguinem ſuum per membrorum inciſuras fundunt; quemadmodum Prophetæ Baalis, Eliæ temporibus. Jubilæum celebrant quinquageſimo quoque recurrente anno, & Sabbathum ſeptimo quoque die. Inter Deos ſuos Mammonam ponunt Hiſpaniolenſes. Neomenias etiam obſervant Caraibæ, & renaſcentem Lunam, ut buccinæ clangore Judæi, ſic magnis clamoribus celebrant, & ſalutant. Quidam etiam Americani feſtivitates tubarum ſonitu indicunt. Iidem porcina abſtinent, & adipe, multiſque animalibus, quæ lege Moſis immunda habentur. Alii urſinum adipem adolent, & cœlo offerunt. Apud Peruvianos fiunt quædam agnorum ſacrificia, Moſaicis pacificorum ſacrificiis conſimilia. Eſt & apud illos quiddam Paſchæ ſimile, cum limina domorum farina ſanguine diluta tingunt. Narrant illi Solem, cum liberos ſuos Mancocapacum, & Coyam Mammam ad manſuefaciendos gentis ſuæ mores mitteret, virga aurea inſtruxiſſe, monitos ut quo loco eam deſtituere poſſent in terram, illic imperii ſedem ponerent. Quo Moſaicæ virgæ mirifica vis exprimitur. In America Boreali ſecedunt, ſeque vulgo ſegregant menſtruales mulieres. Ad impetrandas, & promerendas puellarum nuptias voluntarium famulatum ſoceris exhibent proci, ut Labani Jacob. Apud Mechoacanenſes, qui cadaver hominis attigit, corpus abluit. Peruviani, Guatimalenſes, & Novæ Hiſpaniæ incolæ fratrum defunctorum uxores ducere conſueverunt. Apud Hiſpaniolenſes defuncti mariti agnato nubit vidua. Caraibæ cognatas ex Inſtituto ducunt. Iidem fratres appellant patrueles. Captivas etſi ducunt, & uxores habent, tondent tamen, reliquis uxoribus comam promittentibus. Matrimonium contrahunt Peruviani per alligationem calcei, quem ſponſæ pedi vir obducit. Id a lege Moſis non valde diſcrepat, qua vidua fratrem viri ſui ſine prole defuncti, matrimonium ſecum contrahere recuſantem, calceo exuit. In Nicaraga immundæ habentur fęminæ recens enixæ: cum quibus & congredi nefas alii eſſe ducunt. Hæc Moſaicam doctrinam ſapiunt. Quin & voces illic audiuntur Hebraicæ. Sacerdos Mexicanis dicitur. Quin quod eſt *chohen*: vir magnus, & potens Melinx, quod eſt *melech*: Reparator orbis poſt Diluvium Canadenſibus dicitur Meſou, quod eſt *Meſchu*: Caraibis princeps eſt Sacchus, uti rex Perſis, quod eſt *Scich*. Aliquos etiam poſterioribus temporibus e noſtro Orbe illic commeaſ-

ſe

(*a*) Hiſt. Indic. Lib.I. cap.23. (*b*) Hiſt. Indic. Lib.I. cap.19. (*c*) Hiſt. Hungar. Lib.I. cap.3.

Digitized by Google

ſe oſtendunt quamplurima Chriſtianiſmi indicia illic reperta: oſtendunt & Auguſti Cæſaris nummi illic effoſſi; & vocabula quædam mere Latina. Nec enim uni alicui ætati, vel uni cauſſæ, unisve auctoribus regionum illarum explorationem aſſignandam puto. Quod illic effecerunt venti intra Tropicos perpetuo flantes ab ortu, idem alibi tempeſtas præſtare potuit; cujuſmodi ea fuit quæ Luſitanos primum detulit in Braſiliam. Tempeſtate in Fortunatas inſulas abreptos primum fuiſſe Phœnices, cum oram Auſtrinam Africæ legerent, atque illuc deinde contendiſſe Tyrrhenos, & Cartaginenſes, proditum eſt a Diodoro *(a)*. Hoc ipſum caſus alter alibi, alibi vicinitas potuit efficere. Quid ſi novum Orbem, alicubi vel hærere veteri dicamus verſus Septentrionem, vel hæſiſſe; ſed Oceani ingruentibus undis olim convulſum diſſiluiſſe; quod de Sicilia fertur, & de Britannia non abſurde credi poteſt, & de aliis pleriſque inſulis jactatur, & in terris mari adjacentibus non raro contingit? tum vero manifeſta erit cauſa; qui feræ omnis generis & pecudes illuc tranſmigrare potuerint. Atqui id ita eſſe credunt multi, & cur credant, cauſas afferunt multas, & non abſurdas. Quoniam vero Africanis Gujneenſibus, & Angolanis, qui intra Zonam Torridam degunt, commodiſſimus fuit in Americam trajectus, multos inde tranſmiſiſſe, & Peruvianæ fortaſſe genti, per Amazonem flumen navigantes, ortum dediſſe exiſtimo. Carent enim utrique literis, & ſcriptura; funiculos autem diverſicolores certis nodis diſtinctos adhibent ad computos utrique; quod & ad Sinas tranſiit. Solem etiam, & Lunam utrique adorant; & utrorumque reges Sole ſe ſatos gloriabantur; Amazonas quoque America habet perinde ut Africa. Nam cum Africæ interioris incolis commercia habuerunt Æthiopes ad occaſum prope Oceanum ſiti. Atrum autem colorem per frequentia connubia cum albis hominibus illic repertis, perque aëris mutationem, ſubinde fuiſſe dilutum reor: quod & aliis eveniſſe notum eſt. Sed & in aliquibus Americæ locis homines nigros repertos eſſe ferunt. Multa huc adderem, ſed ea ſunt præter inſtitutum.

CAPUT OCTAVUM.

I. *Græci Moſaicam doctrinam infinitis fabulis obduxerunt.* II. *A Cadmo, & Danao Moſis notitiam habuerunt.* III. *Apollo, idem ac Moſes.* IV. *Pan, idem ac Moſes.* V. *Priapus, idem ac Moſes.* VI. *Æſculapius, idem ac Moſes.* VII. *Prometheus, idem ac Moſes.* VIII. *Cecrops, idem ac Moſes.* IX. *Minos, idem ac Moſes.* X. *Explicatur 1. Machab. XII. 21. in quo agitur de Judæorum, & Spartanorum germanitate.* XI. *Perperam locum hunc interpretatus eſt Joſephus.* XII. *Rhadamanthys, idem ac Moſes.* XIII. *Æacus, idem ac Moſes.* XIV. *Proteus, idem ac Moſes.* XV. *Perſeus, idem ac Moſes.* XVI. *Moſes inter aſtra relatus, & Libræ geſtandę adhibitus.* XVII. *Ariſteus, idem ac Moſes.* XVIII. *Muſæus, idem ac Moſes.* XIX. *Orpheus, idem ac Moſes.* XX. *Linus, idem ac Moſes.* XXI. *Amphion, idem ac Moſes.* XXII. *Eumolpus, idem ac Moſes.* XXIII. *Tireſias, idem ac Moſes.*

I. PRogrediamur nunc ad Græcos, memoriæ veteris, & hiſtoriæ priſcæ, ac veræ adeo ignaros atque rudes, ut Ægyptius ille Sacerdos, cum quo in urbe Sai diſſeruiſſe Solonem narrat Plato in Timæo, & cui *Pateneit* nomen fuiſſe ſcripſit Proclus *(b)*, merito ei objecerit numquam ſeneſcere Græcos, nec pueros eſſe deſinere. Hanc doctrinæ Græcanicæ novitatem multis comprobat Joſephus in Diſſertationibus ſuis adverſus Apionem; & Legislatores omnes Gręcorum, præ Moſe, novellos eſſe oſtendit; itaut ne Legis quidem Græcum nomen apud Homerum reperiatur. Cum enim Græci primævæ rerum originis notitia aliqua a Phœnicibus, & Ægyptiis eſsent imbuti, a quibus & univerſos homines Theologiæ ſuæ principia petiiſſe aſseverat Phylo Byblius *(c)*, & egregios Moſaicæ diſciplinæ ſatus ab iis accepiſsent, hæc puerilibus fabulis ad ſua tempora, & ætatis ſuæ homines accommodatis ita implicuerunt, quas nova ſubinde figmentorum acceſſione conſequens ætas cumulavit, ut veritatem extinxerint pene totam, in denſiſſimas certe tenebras demerſerint. Id in ipſorum Theogonia potiſſimum obſervare licet, cujus cum præcipua capita foris nata eſsent, & extrin-

(a) Lib. V. *I. Græci Moſaicam doctrinam infinitis fabulis obduxerunt.* (b) In Tim. (c) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib. I.

trinſecus quæſita, magnam tamen ejus partem ab Homero,& Heſiodo fuiſse excogitatam Herodotus *(a)* confeſsus eſt. Simile quidpiam apud Phœnices eveniſse refert Philo Byblius *(b)*,quibus poſtquã in Taauti, hoc eſt Moſis,& Sanchoniathonis libris,prima mundi exordia tradita fuiſse dixit,& veræ Theologiæ poſita fundamenta, merito queritur deformata hæc eſse a recentioribus, & tanta mendaciorum vanitate infuſcata,ut veritatem jam inde eruere difficile ſit. Neque tamen ita ſunt eraſa apud Græcos veri veſtigia,ut non in fabulis illorum, ſi quis attendat, Moſaica doctrina, & nonnunquam etiam ſententiæ,ac verba emineant. Occuparunt hoc argumentum, ac pene jam exhauſerunt Joſephus. Juſtinus,Clemens Alexandrinus,Euſebius,aliique complures,antiqui juxta & recentes, ut in probanda re jam ſatis probata ſuperfluus omnis labor videri poſſit. Quoniam tamen illud eſt diſputationis hujus, temperare mihi non poſſum, quin aliqua afferam, unde appareat priſcas fabulas, quibus nihil habent Græci antiquius, & quæ Deos ipſis quos colerent, totamque religionem ſuppeditarunt, e Moſis ſcriptionibus prodiiſſe; vereque Moſem a Tatiano eſſe dictum barbaricæ omnis ſapientiæ auctorem; cum præſertim nova aliqua, & ab aliis nondum obſervata huc conferre mihi poſſe videar.

II. Ac primam quidem Moſis cognitionem a Cadmo, & Danao veriſimile eſt Græcos accepiſſe: quorum ille, juxta nonnullos Ægyptius Thebæus, juxta plures ac pene omnes Phœnix,cum eſſet Moſis æqualis, & a Joſua una cum aliis Phœnicibus plerisque patria pulſus veniſſet in Græciam, ejus incolas rudes, & barbaros ad meliorem cultum traduxit, in urbes coegit,literis imbuit, & doctrina, Moſemque inter Phœnices ſuos rebus præclare geſtis celebrem apud eos prædicavit. Per idem tempus in Græciam quoque profugus appulit Danaus Ægyptius, multaque,ut credere par eſt, de virtutibus Moſis genti ſuæ nimium cognitis commemoravit. Factum idem ſubinde ab illis,quos ex utraque regione in Græciam varii caſus intulerunt. Cum his igitur præconibus Moſis fama fuiſſet ſparſa in vulgus, Græci ad fingendum, & mentiendum proni multis eam perſperſerunt fabulis, variaſque Moſi Deorum, & Heroum perſonas impoſuerunt, quemadmodum a doctoribus ſuis Phœnicibus, & Ægyptiis jam ante factum acceperant. Quin etiam Deos quoſdam ad Moſis exemplar confictos ab his ſumſerunt, Mercurium puta, Bacchum, ac Vulcanum, & Theologiæ ſuæ inſeruerunt. Vere quippe ab Herodoto *(c)*, & Diodoro *(d)*, & Euſebio *(e)* ſcriptum extat, illuſtres quoſque Ægyptiorum Deos, ac Heroas ſibi ſumſiſſe Græcos, ſuoſque feciſſe. Quinam Græcorum Deorum indigenæ ſint, quinam advenæ, in præſentia non diſputo: hoc unum mihi probandum ſumo, complures eorum Moſem diſſimulaſſe.

III. Hujus generis Apollinem eſſe ajo; qui βάκχιος dicitur in Orphicis *(f)*, βοηδρόμιος apud Callimachum *(g)*: quæ nomina Bacchum eum eſſe denotant. Apollo præterea,qui Sol eſt,idem eſt qui Oſiris: Oſiris autem Liber, ut dixi;unde Sol Virgilio Liber dicitur: Apollo ergo Liber eſt, ſive Bacchus. Oſiridis filium eſſe docet Herodotus *(h)*, atque Orum ipſum, quem alii Oſiridis fratrem faciunt. Hic cum eſſet a Titanibus per inſidias interfectus, mortuuſque jaceret in aqua, a matre dicitur eſſe ad vitam excitatus; ut eſt apud Diodorum *(i)*: quibus Moſis expoſititii caſus, & per matris, ac ſororis induſtriam ſalus ſignificatur. Notabile hoc,quod tradit Plutarchus in libello de Iſide,& Oſiride,quæcunque Græci narrant de Gigantibus,ac Titanibus, Apollinis quoque adverſus Pythonem dimicationes,Bacchi exilia,& errores Cereris,nihil ab iis differre, quæ apud Ægyptios de Oſiride,& Typhone celebrantur. Atqui Oſiris,& Typhon Moſes eſt, ut docui. Pan quoque Apollo nominatur in Orphicis *(k)*: & in ejus poteſtate eſſe dicuntur rupes, ſpeculæ, & juga montium,& monti vagus appellatur, quæ in Panem,atque etiam Bacchum conveniunt. Vulcani ejus,qui Nilum patrem habuit, filium fuiſſe Apollinum antiquiſſimum prodit Cicero *(l)*: ſecundum natum in Creta,qua Palæſtinam ſæpe exprimi infra oſtendam; tertium Jovis filium; nempe, opinor, quod Dei filii dici ſoleant viri pii,cujuſmodi fuit Moſes; quartum in Arcadia natum,quod

& ab

(a) Lib.II.cap.53. (b) Apud Euſ.Præp.Ev.Lib.I. *II. A Cadmo, & Danao Moſis notitiam habuerunt.* (c) Lib.II. cap.50. (d) Lib.I. (e) Præp. Lib.II.cap.1. *III. Apollo, idem ac Moſes.* (f) Hymn.in Apoll. (g) Hymn. in eumdem. (h) Lib.II. cap.144. (i) Lib.I. (k) Hymn.in Apoll. (l) Lib.III. de nat. Deor.

& ab Ariſtotele perhibetur apud Clementem Alexandrinum (*a*). Itaque Apollinis Parrhaſii lucum, templum, & ſacrificia commemorat Pauſanias in Arcadicis; atque item Apollinis Epicurii, & Oncæatæ, & Pheneatæ, & Theoxenii. Atqui indidem quoque ortum credi Mercurium ſupra notavimus. Bacchi patrem Apollinem fingit Proclus (*b*). Idem & Adonin eum facit. Animarum etiam ductorem appellat, itidem ut Mercurium. Sermonum, & facundiæ Artemidorus (*c*) inventorem ſtatuit, quod alii Mercurio tribuunt. Cithara Apollini a Mercurio dono data esse dicitur: idemque Muſica, non ſecus ac Mercurius, & Bacchus, gaudere fertur. Gaudet & ſaltationibus, uti habet Homerus Hymno in Apollinem: unde & χορευτής (*ſaltationibus gaudens*) dicitur in Orphicis (*d*): propter Canticum videlicet Moſis, & Mariæ, ſociarumque tripudium, decimo quinto Exodi capite celebratum. Ergo & Μουσηγέτης (*dux Muſarum*) habetur Apollo, perinde ut Bacchus. Dicitur & γιγαντολέτης (*Gigantum interfector*) uterque. Et quam multa denique in utroque ſimilia ſint & eadem, ex Hymnorum contentione facile intelliges, qui utrique ſcripti extant in Anthologia. Mercurii virga ab eo profecta fingitur. Famulum Jovis facit Apollinem Ariſtophanes (*e*), ut Mercurium, & communem ambobus aram dicarunt Elei. Θυραῖον (*Limentinum*) vocari, quod exitus, & introitus potens ſit, teſtis eſt Nigidius apud Macrobium (*f*). & προπύλαιον appellat Ariſtides (*g*): fuiſſe vocatum & προστατήριον (*pro foribus ſtantem*) quod ante fores ſtatueretur, Veteres docent (*h*): nuncupatur & ἀγυιεύς (*vialis*) a Græcis (*i*), & ab ipſo quoque Horatio (*k*), quaſi viis præfectum dicas: quæ in Mercurium convenire oſtendimus. Medicinæ parens eſſe dicitur, itidem ut Æſculapius. Dicitur & Æſculapii pater. Juvenis exhibetur & imberbis, itidem ut Bacchus, & ipſe quoque Æſculapius; qui quamvis barbatus pingi ſoleat, juvenis tamen Phœbejus appellatur a Statio (*l*). & αὐξιθαλὴς κόρος (*adoleſcens floridus*) in Orphicis Hymnis (*m*); & ſtatuam ejus imberbem fuiſſe apud Phliaſios ſcribit Pauſanias (*n*). Quemadmodum autem barbatum illum Æſculapium, inveſtem etiam quandoque fingebant; ita imberbes illos, Apollinem, & Bacchum, barbatulos aliquando & veſticipes, nonnunquam etiam promiſſam, & ſenilem barbam gerentes exhibuiſſe, teſtes habeo Lucianum (*o*), & Macrobium (*p*) & πολιόν, hoc eſt, canum Apollinem in honore fuiſſe apud Thebanos priſcis temporibus ſcimus ex Pauſania (*q*). Scimus ex eo quoque, Mercurii ſimulacris barbam aliquando Veteres addidiſſe. Paſtor ab Amphryſo, & ἐπιμήλιος (*cuſtos ovium*) & ποίμνιος (*qui greges curat*) & ἀρνοκόμης, (*agnorum curator*) & ναπαῖος (*in ſaltibus degens*) & νόμιος (*paſtoralis, & legumlator*) appellatur Apollo, ut Mercurius, & Bacchus. Καρνεῖος (*Cornutus*) quoque dicitur a Callimacho (*r*), non a Carno vate, ut vult Scholiaſtes, nec ὅτι καιόμενος ὁρᾶται νέος, *quod ardens cernatur Juvenis*, ut cenſet Macrobius (*s*); ſed, uti quidem conjicio, ab Hebraica voce *queren*, quæ cornu ſignificat: δικέρως (*bicornis*) enim Apollo, haud ſecus quam Bacchus nuncupatur in Orphicis (*t*). Hinc Carnea feſtum Apollinis apud Lacedæmonios, & Cyrenæos, in quibus & Scenopegia quædam celebrabatur, quod rei originem clarius patefacit. Ex his aperte liquet eamdem eſſe Apollinis nationem ac Bacchi, & Adonidis, & Mercurii, & Æſculapii, & ad Vulcanum accedere; quos diverſas eſſe ejuſdem exemplaris, Moſis nimirum, effigies, & jam partim oſtendi ſupra, partim infra demonſtraturus ſum. Huc accedit Apollinem in Lybia natum, & Jovis Ammonis filium fingi a quibuſdam, quod Moſis patriam propius contigit, quam Delos: quia vero cornutum fuiſſe Moſem audiverant, ideo a patre Ammone, cornuto & ipſo, veluti ex traduce habuiſſe Apollinem cenſuerunt. Imo vero Ægyptium cognomento Epidaurii appellabant. Inter duo fluenta natum eſſe docet Plutarchus (*u*), quod in Nilo infans expoſitus ſit. In Arabum arvis eruditum eſſe dicit Statius (*x*), quod in Moſem aptiſſime quadrat. Ex Sinope dicitur a Diodoro (*y*), & Plutarcho (*z*) Syrum filium ſuſtuliſſe: Sinopes nomen non mul-

P tum

(*a*) Protr. (*b*) Hymn. in Sol. (*c*) Lib. II. cap. 35. (*d*) Anthol. Lib. I. cap. 38. (*e*) Avib. (*f*) Sat Lib. I. cap 9. (*g*) Hymn. in Minerv. (*h*) Soph. Electr. & Sch. Pauſan. Attic. (*i*) Heſych. in Προστατήριος. (*k*) Lib IV. Od. 6. (*l*) Lib. III. Sylv. in Coma Ear. (*m*) Hymn. in Æſcul. (*n*) Corinth. (*o*) De Dea Syria. (*p*) Sat. Lib. I. cap. 17. & 18. (*q*) Bœotic. (*r*) Hymn. in Apoll. (*s*) Sat. Lib. I. cap. 17. (*t*) Hymn. in Apoll. (*u*) Pelopid. (*x*) Sylv. Lib. I. Soter. (*y*) Lib. IV. (*z*) Luc.

tum abludit a Sephoræ nomine, quæ Moſis uxor fuit; Syri vero pater dicitur, quod velut parens habitus ſit Iſraëlitarum, quæ gens inter Syros numerata eſt, & in Syria ſedes habuit. Non ἀκερσεκόμης (*intonſus*) tantum ſed & χρυσοκόμης (*auricomus*,) & χρυσοκέρως (*aurea cornua gerens*) Apollo cognominatur, propter fulgorem e Moſis vultu exeuntem: unde & Typhonem fuiſſe πυῤῥὸν καὶ ὀνώδη τὴν χρόαν (*rufum & aſininum colore*,) ait Plutarchus (*a*); cum Moſem πυῤῥάκην (*rufum*) fuiſſe dixerit Artapanus (*b*); & poſt eum Bedavi ſcriptor Arabs, Alcorani interpres. Apollinem Ægyptii ſub Solis perſona exhibebant capite ſemiraſo, & ſimulacris nonnunquam cœruleis, hoc eſt atro colore infectis; claris nonnunquam & ſplendidis; eamdem videlicet ob cauſam, propter quam Mercurius, altera Moſis imago, facie partim aurea, partim atra pingebatur ab iiſdem Ægyptiis, & petaſum capite geſtans media parte candidum, media nigrum. Inde eſt quod Genium, naturæ humanæ Deum, vultu mutabilem eſſe, album & atrum dixit Horatius (*c*). Atqui Genius eſt μὴν, unde μῆνες, Æolice μᾶνες, Latine Manes, hoc eſt Genii, atque etiam Menſes. Μὴν autem eſt Sol, ſeu Apollo (*d*). Id nos alibi fuſe oſtendimus. Ergo Apollo eſt albus & ater. Radiato etiam vertice pingitur, quale habuit Moſes, poſtquam Dei alloquio fruitus eſt. Hinc nomen, ut puto, Didymeo Apollini, in Branchidis, non ut vult Macrobius (*e*), *Quod geminam ſpeciem ſui numinis præferat, illuminando, formandoque Lunam.* Unde & Janus, quem Moſem quoque eſſe dicemus ſuo loco, bifrons pingitur, & cum eodem Didymeo Apolline a Romanis, teſte eodem Macrobio, confunditur. Atque hoc quidem ἱστορικῶς, nam φυσικῶς Solem Apolline ſignificari non inficior, cujus radios notat quoque aurea & intonſa Apollinis cæſaries. Quapropter & pecten Soli tribuebatur. Unde adagium vetus quod habet Tertullianus (*f*), *Lamiæ turres, & pectines Solis.* Ex quo ſcias etiam, cur *Turriculas Lamias* appellet Lucilius apud Lactantium (*g*). Sic enim legendum eſſe liquet, non ut vulgo, Terricolas. Futurorum præſcius habitus eſt Apollo: Propheta fuit Moſes. Sagittæ tribuebantur Apollini, ob bella plurima feliciter confecta. Atque hinc Apollinis nomen ἀπὸ τοῦ ἀπολλύναι (*a perdendo*,) beneficum enim eumdem, & maleficum Deum eſſe declarat inſignis Servii locus (*h*). Repeti hic vellim quæ ſupra diximus de Typhone. Cum Apollinis imaginem deſcriberet Albricus (*i*), coronam duodecim gemmis inſignem capite cum geſtare dixit; ob Moſis de monte deſcendentis radiatum caput, & duodecim gemmas Urim & Thummim: corvum nigrum ſupra caput ejus volare, uti ſupra Deorum multorum capita aves aut alas appoſitas fuiſſe a Veteribus annotavimus ſupra, cum de Cnepho ageremus; indicium ſcilicet obſcuritatis naturæ Dei a Moſe traditæ; quod & corvi nigror confirmat. Novem Muſæ in eadem Albrici imagine choreas ſub lauro ducunt; Hebrææ nempe mulieres poſt tranſmiſſum mare Rubrum laudes Deo canentes in litore, duce Maria Moſis ſorore. Videtur illic & Python ſagitta a Moſe transfixus, Pharao nempe; quippe Crocodilus, ſerpens maximus, juxta Arabes Grammaticos, Pharao appellatur. Sedet illic Apollo inter duo juga Parnaſſi, unde manat fons Caſtalius, quæ juga ſunt Sinai & Horeb, unde aquas Moſes extudit. Narrat vetus Poëta apud Clementem Alexandrinum (*k*), ſtatuam Apollinis in Delphico templo eſſe columnam; propterea quod Moſes per Arabiæ deſerta Iſraëlitas duxit, præeunte Domino *per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis* (*l*). Cui ſimile aliquid de Baccho, aliiſque Diis ſupra retulimus. Statuebantur quidem pro foribus domorum ſtatuæ quædam, metarum in acutum deſinentium forma, Apollini ἀγυιεῖ, ſive θυραίῳ, ſive προςατηρίῳ ſacræ; vel, ut alii volunt, Baccho; vel, ut plurimi, utrique. Columna ipſa dicebatur ἀγυιεύς. Pyramidis quoque forma Apollinem a Megarenſibus fuiſſe exhibitum ait Pauſanias (*m*). Qua figura nulla aptius exhibere potuit ignem Columnæ. Ad eamdem faciem Apolloniatæ exhibuerunt in Numinis Apollinem ἀγυιέα. Ad eamdem fingebatur Deus Elagabalus, ut fidem quoque faciunt Nummi & Herodianus (*n*). Poſtulat Proclus (*o*) a Sole, ſive Apolline, ut Deum precibus ſuis propitium faciat, noxarum veniam ſibi impetret & pœnarum

(*a*) De Iſid. & Oſir. (*b*) Apud Euſ. Præp. Ev. Lib. IX. (*c*) Lib. II. Epiſt. 2. (*d*) Obſerv. ad Orig. p. 109. 110. (*e*) Sat. Lib. I. cap. 17. (*f*) Adv. Valent. cap. 3. (*g*) Lib. I. cap. 22. (*h*) In Virgil. Ecl. V. verſ. 61 66. (*i*) De imag. Deor. cap. 4. (*k*) Strom. 1. (*l*) Exod. XIII. 21. (*m*) Attic. (*n*) Lib. V. (*o*) Hymn. in Sol.

narum juſtitiam divinam placabilem præſtet & in animam ſuam lucis divinæ radios infundat: quæ ſunt hujuſmodi, ut Iſraëlitas Moſem alloquentes audire mihi videat. Admeto ſervlit Apollo, ejuſque pecudes pavit: a Pharaone viro revera ἀδμήτῳ (*indomito*) & inflexo duriſſima ſervitute oppreſſi ſunt cum Moſe cæteri Iſraëlitæ; cum operam ſuam Pharaoni venditaſſet Iſraël: *Petimus*, inquiebat (*a*), *ut eſſe nos jubeas ſervos tuos in terra Geſſen*: Tum deinde ſuper iis hæc Joſepho præcipit Pharao: *Quod ſi noſti*, inquit (*b*), *in eis eſſe viros induſtrios, conſtitue illos magiſtros pecorum meorum*. Idem quoque ſocero ſuo Jethroni Moſes officium præſtitit. Eſt apud Ciceronem (*c*), *Apollinem Arcades* Νόμιον *appellare*, (ſic enim legendum, non ut vulgo, *Nomionem*) *quod ab eo ſe leges ferunt accepiſſe*: vel potius quod Moſes Hebræis leges poſuerit. Φύξιος (*Fugæ auctor & dux*) dicitur apud Philoſtratum (*d*), quemadmodum & Pan, alterum Moſis ſimulacrum; non ab Herculis fuga, ut vult Theocriti Scholiaſtes (*e*); ſed quod ſuaſore ac duce Moſe Hebræi ex Ægypto in Canaæam profugerint. Ἐπίσκοπος (*inſpector*) dicitur apud Cornutum, quod Iſraëliticæ reipublicæ cuſtos Moſes, tutor, & præfectus fuerit. Λεσχηνόριος (*collocutionum præſes*) dicitur, non quod λέσχαις, hoc eſt confabulantium circulis præſit, ut vult Suidas (*f*); ſed propter colloquia Moſi cum Deo in monte habita: *Loquebatur enim Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum* (*g*): Ῥηξικέλευθος (*Viifragus*) dicitur; quod per deſertas & incultas Arabiæ ſolitudines iter Moſes aperuerit. Quamobrem & Minoëm Moſis effigiem, ut mox dicam ὀαριστὴν (*cum quo habentur colloquia*) Homerus (*h*) appellat. Narrat Artemidorus (*i*), auctor locuples, a Daldianis popularibus ſuis Myſten nuncupari Apollinem: Moſes quippe divinorum myſteriorum interpres fuit. Megaris ſimulacrum extabat Apollinis Δεκατηφόρου (*decimas ferentis*) ſic dicti propter ritum decimarum Deo ſolvendarum, a Moſe inſtauratum. Argonautæ apud Apollonium (*k*) ſacra faciunt Apollini ἐμβασίῳ, & ἐκβασίῳ (*qui præeſt conſcenſioni & excenſioni navium*) non ſic dicto a conſcenſione eorum in navim, & exſcenſione, Apollinis auſpiciis facta, ut garriunt fabularum Interpretes; ſed a Moſis potius & Iſraëlitarum ingreſſu in mare Rubrum, & egreſſu. Hinc & Baccho ἐμβατήρια cani & libari fuiſſe ſolita docet Heliodorus (*l*). Cernebatur Athenis Phidiæ opus, æneum ſimulacrum Apollonis Parnopii; non ſic dicti, quod regionem locuſtis, quas Græci πάρνοπας vocant, vaſtatam liberaſſet: vera enim nominis origo eſt in locuſtis, culicibus, & muſcis, quibus Ægyptum Moſes infeſtam habuit. Peregrinationes ſignificare conſueviſſe Apollinem Delphinium diſcimus ex Artemidoro (*m*); propter diuturnam Moſis, Hebræorumque in Arabiæ deſertis peregrinationem. Apollo Trojæ muros ad citharæ cantum fertur condidiſſe: Iſraëlitica gens ut in civitatis coaleſceret formam, & legibus contineri ſe pateretur, Moſes perfecit. Narratur Apollo apud Tibullum (*n*):

Saturno rege fugato
Victoris laudes concinuiſſe Jovis:

ſubmerſo Pharaone & Ægyptiis, hymnum victori Deo cecinit Moſes, & alterum quoque debellatis gentibus, quæ iter in Chananæam terram morabantur. Pythonem ſerpentem ab Apolline interfectum narrant fictores fabularum; fortaſſe quod Hevæos, Chananæam gentem, Moſis præcepta ſecuti Iſraëlitæ domuerint: *heveu* autem Hæveum & ſerpentem ſonat, ut a Bocharto (*o*) demonſtratum eſt; vel potius quod virga Moſis verſa in colubrum, Magorum Ægyptiorum virgas mutatas quoque in ſerpentes abſorbuerit, & quod ſerpentium ignitorum a Deo in Iſraëlitas immiſſorum vim viruſque excitato Serpente æneo Moſes repreſſerit. Tityon etiam terræ omniparentis alumnum & filium Apollo occidit. Hic mortuus, juxta Homerum (*p*), ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα, *per novem terræ jugera porrigebatur*: Moſes Og regem Baſan interfecit, virum *de ſtirpe gigantum, cujus lectus novem cubitos habebat longitudinis* (*q*). Nomen Tityo a *Thith*, quod *lutum* ſignificat, quaſi dicas πηλογόνον, (*luto genitum*) quo nomine Gigantes Callimachus (*r*) appellat: Og Baſanitidis terræ

P 2 Indi-

(*a*) Gen. XLVII. 4. (*b*) Ibid. 6. (*c*) De nat. Deor Lib. III. (*d*) Heroic. (*e*) Idyll. VII. (*f*) In Λέσχαις. (*g*) Exod. XXXIII. 11. (*h*) Od. τ. (*i*) Oniroct. Lib. II. cap. 75. Pauſan. Attic. (*k*) Lib I. Argon. (*l*) Lib. V. & Pauſ. Attic. (*m*) Oniroct. Lib. II. cap. 35. (*n*) Lib. II. Eleg. 5. (*o*) Phal. Lib. IV. cap. 36. Chan. Lib. I. cap. 19. & 23. (*p*) Od. λ. (*q*) Deuter. III. 11. (*r*) Hymn. in Jov.

Indigena & filius fuit. In Eubœam ad viſedum Tityon ivíſſe Rhadamanthyn cecinit Homerus (*a*): quippe Ogi regionem adiit & ſubegit Moſes, quem Rhadamanthyn eſſe ſuo loco probabimus. Apollini Diradiotæ ſacrificabatur agnus, Delphino & πολιῷ (*cano*) taurus, Myrenſi vitulus (*b*): nempe has Apollini, qui Moſes eſt, gratiſſimas fore rebantur victimas, quas ipſe ſanxiſſet: ac forſitan etiam Vituli aurei a Moſe comminuti meminerant (*c*): nam quæ Deo cuique odioſa eſſe putabant, huic ea ſacrificabant. Nobilis illa templi Delphici inſcriptio εἶ, Dei naturam indicat, Moſi a Deo ipſo ſignificatum, cum ex ardenti rubo eum ſe eſſe dixit qui eſt.

IV. Nec obſcuriorem ejus imaginem refert Pan Deus Arcadiæ: ſeu potius Ægypti, ubi Deorum vetuſtiſſimus habebatur. Multa quidem illi cum Apolline ſive Sole communia ſunt, ut docet Macrobius (*d*), plura cum Mercurio; quod & hi, & ille ad idem exemplar, Moſem ſcilicet conficti ſint. Futurorum præſcius eſt, ab eoque vaticinandi artem ferunt Apollinem accepiſſe. Sinoën nutricem habuit, unde Sinois dictus eſt; Sinopen uxorem Apollo. Cultus uterque in Arcadia, & νόμιος dictus, Apollo quidem apud Pindarum (*e*), & Ciceronem (*f*), Pan vero in Pauſaniæ Arcadicis. Dictus uterque & ἀγρεὺς, Apollo item apud Pindarum, Pan apud Apollodorum, teſte Heſychio (*g*). Saltator uterque. Montivagus uterque, atque item Bacchus. Pan Nympharum dux & comes; Apollo Muſarum. Pan quoque, ut Apollo, Sol eſſe creditus eſt, & Panos nomine Apollinem Orphica (*h*) indigitant, ut dixi. His ille Apollini ſimilis eſt, iſtis Mercurio. Natus dicitur in Arcadum montibus; itaque Evander Arcas Panos potiſſimum & Mercurii cultum ac ceremonias Italis tradidit:

Sacraque multa quidem, ſed Fauni prima bicornis
Has docuit gentes, alipedisque Dei.

inquit Ovidius (*i*). Hircinam formam gerere dicitur, (perinde ut Bacchus quem ſub hædi figura delituiſſe narrat (*k*) Apollodorus) quod Mercurio patre in hircum mutato genitus ſit; hominum preces allegare ad Deos, damnare votis, improbos punire pro meritis, Deorum eſſe nuntius, baculum manu geſtare, lacte & melle placari, plurimarum rerum artificia callere, quod & ipſi cum Vulcano commune eſt. Apollini vero ſimul & Mercurio his ſimilis eſt, quod Muſicam colit, quod paſtoribus præeſt, quod κεράστης (*cornutus*) eſt, quemadmodum & Bacchus, altera Moſis imago; qui & Satyros & Muſas ſecum ducere dicitur, itidem ut Pan. Tradit præterea Pauſanias (*l*) ignem Pani perpetuum & inextinctum ali; quare Vulcano & Zoroaſtri ſimilis eſt. Lampadephoria Pani, itidem ut Vulcano & Prometheo, inſtituta eſt. Vulcanus autem, Zoroaſtres, & Prometheus, Moſis imaginem gerunt. Plurimæ etiam propriæ ac peculiares Pani notæ inſunt, ad archetypum Moſis compoſitæ. In deſertis locis degit, quod per deſerta tot annos Moſes vagatus ſit. Miniata facie pingitur & ignea, capite puniceo; cornibus vero aureis, & ad cœlum pertingentibus, propter cœleſtes radios, quibus Moſis de monte deſcendentis facies perfuſa apparuit. Apollinis oraculum apud Branchidas editum refert Porphyrius (*m*), in quo Pan deſcribitur manu altera virgam tenens, altera fiſtulam, eaque Nymphas deliniens, & agricolas territans, qui & eo viſo periiſſe dicuntur. Panos virga Moſaicæ virgæ ſymbolum fuit. Moſis Canticum Maria cum comitibus fœminis ad tympanum modulata eſt: tum deinde paulo poſt ipſius obitum, Joſue præceptis ab eo inſtructus ſolo tubæ cantu Hierichuntina mœnia proſtravit, & terræ incolas exſcidit. Ἀλίπλαγκτος (*marivagus*) appellatur a Sophocle (*n*), ob mare pedibus tranſmiſſum, & choreas in litore exercitas. Montivagus habetur & κρημνοβάτης, montiumque verticibus, & ſaxorum faſtigiis præeſſe creditur, & habitare in montibus ac ſcopulis, quippe Moſes in montis cacumine legem a Deo accepit, in monte victoriam adverſus Amalecitas petiit a Deo, & impetravit. De montis Nebo culmine Terram promiſſam luſtravit, ibidem obiit, & ſepultus eſt. Ex uva illa inuſitatæ magnitudinis, quam ad Moſem retulerunt Terræ ſanctæ exploratores, factum puto, ut Pan Scolita ſit dictus: ſic enim appellatur apud Pauſaniam

(*a*) Od. η. Plut Theſ. (*b*) Pauſan. Corinth. & Bœotic. (*c*) Ælian. de animal. Lib XII. cap. 1. *IV. Pan, idem ac Moſes.* (*d*) Sat. Lib. I. cap. 22. (*e*) Pyt. Od. 9. (*f*) De nat. Deor. Lib. III. (*g*) In Ἀγρεύς. (*h*) Hymn. in Apoll. (*i*) Lib. V. Faſt. (*k*) Lib. III. (*l*) Arc. (*m*) Apud Euſeb. Præp. Lib. V. cap. 6. (*n*) Ajac. v. 700.

niam (*a*): non uti quidam hic cenſet a colle Scolita, ſed potius ab Hebraica voce *eſchol*, quæ uvam ſonat; quaſi dicas βοτρυόδωρον (*uvarum datorem*). Bacchi enim, qui Moſes eſt, ſocius eſſe fingitur, & θιασώτης (*choreas ſimul agitans*), & famulus, laborumque & Indicæ expeditionis particeps; nam non paſtorem ſolum, & ſaltatorem, ſed bellatorem quoque ſe fert Pan: nec Bacchicis modo pugnis interfuit, ſed in Deorum quoque bello adverſus Typhonem ſtrenue ſe geſſit, & Marathonio etiam prælio Athenienſibus opem tuliſſe prædicatur. At Moſis ductu, & auſpiciis maxima bella geſta ſunt; quamobrem a Joſepho (*b*) ἄριστος ἡγεμών, (*optimus dux*); & στρατηγὸς ἄριστος (*Imperator egregius*) appellatur. Quoniam autem homines procero corpore, & gyganteo Chananæa terra ab Hebræis depulſos acceperant fabularum artifices, & tubarum clangore Herichuntina mœnia corruiſſe; hinc præbita illis anſa fingendi Panem conchæ ſonitu exterruiſſe Gigantes, & in fugam dediſſe. Nec de nihilo eſt, quod Cererem narrant, rapra Proſerpina, mœſtam ſe in Arcadiæ ſpecubus occuluiſſe, diuque a Diis quæſitam, a Pane demum fuiſſe repertam; ni feciſſet, fame quippe homines fuiſſe interituros: his enim Iſraëlitarum in ſolis locis, & ſterilibus errantium ſignificatur fames, & apud Moſem expoſtulationes, & querelæ; cujus precibus panes de cœlo pluerunt; ſic enim Manna appellatur in Exodo (*c*). Mundi harmoniam fiſtula concinere Pan narratur in Hymnis Orphicis (*d*), quemadmodum Silenum Virgilius in Ecloga (*e*) canentem inducit, ut ſeminibus magnum per inane coactis mundi tener orbis concreverit; quia mundi creationem Moſes ſcriptis celebravit. Atque hinc eſt, quod Pan naturæ Deus dicitur: quo titulo gaudet Silenus in Plauti Suppoſitis (*f*). Silenum autem eſſe Moſis effigiem, nec alium quam Panem a veteribus fuiſſe habitum, probabitur inferius. Pan manu ſupra oculos contra Solem protenſa ſpeculans longinqua pingebatur; unde & σκοπιήτης (*ſpeculator*) dictus eſt: quibus exprimitur, & velamen vultui Moſis obductum; & nos quem a ſpeculatione Oſarſiphum, & θεόπτην dictum ſupra oſtendimus. Dicitur & ex ſpelunca Pan viſum in montem intendere, unde & φιλοσπήλυγξ (*ſpeluncas amans*) cognominatur a Poëtis; nimirum quod Moſes ex Sinæ montis ſpelunca ad videndum Deum oculos intendere conatus ſit.

V. Eundem vero eſſe Panem, ac Priapum docet nos Phurnutus, ſeu potius Cornutus in libro de Natura Deorum (*g*). Deus agricola, & ruſticus Tibullo (*h*) dicitur Priapus, ruricola Ovidio (*i*): Pan ἀγρεύς (*venator*) appellatur ab Apollodoro, ut habet Heſychius (*k*); & Apollo quoque a Pindaro (*l*). In Apolline autem, & Pane Moſem occultum jam agnovimus. Bellicoſus præterea uterque eſt, Pan & Priapus; ſaltator uterque: quippe has quoque in Priapum dotes tranſcribit Lucianus (*m*). Traditis quoque unum fuiſſe Priapum ex Idæis Dactylis: at nos infra docebimus quantum Judæos inter & Idæos affinitatis infuerit. Eumdem hunc eſſe ac Orum & teſtatur Suidas (*n*), & multa perſuadent. Hic Oſiridis filius eſt, ille Bacchi: Bacchus autem eſt Oſiris. Hoc ipſum ex utriuſque ſimulacro oſtenditur: uterque enim ſiniſtra manu tenet αἰδοῖα, quod etiam commune illis erat cum Oſiride, cujus ſimulacrum ἐντεταμένον ubique fingebatur, ut diſcimus ex Plutarcho (*o*); & cum Mercurio, qui in eamdem formam pingi ſolebat. In triviis quippe, Priapi, & Marſyæ, & Mercurii, & Termini fontium & viarum indices, nbſceno hoc habitu omnes ponebantur; unde Hermæ capite tantum ac pene conſtare dicebantur. Mercurios iſtos Cornutus (*p*), & Plutarchus (*q*) ſeniores eſſe ajunt, nempe opinor, quod barbati eſſent; & ſenes Mercurii appellantur, qui Priapi erant dicendi. Barba autem & caput Priapi canis capillis albicabant, ut habet vetus Epigramma (*r*). Quanquam & puerili quandoque ætate fuiſſe exhibitum Suidas (*s*) docet; quemadmodum & ſupra de Apolline, Æſculapio, & Baccho diximus; qui omnes Moſem diſſimulant. Sunt ad hæc qui hortorum, vinearum, & agrorum tutorem faciunt Mercurium itidem ut Priapum: ſunt & qui viarum cuſtodem faciunt Priapum itidem ut Mercurium. Hinc Priapus φιλοδίτης dictus

(*a*) Arcad. (*b*) Lib. II. contr. Ap. (*c*) XVI. 4. 8. (*d*) Hymn. in Pan. (*e*) VI. (*f*) In Prolog. Bacchid. *V. Priapus, idem ac Moſes.* (*g*) Cap. de Pane. (*h*) Lib. I. Eleg. 1. & xv. 7. (*i*) I. Triſt. (*k*) In Ἀγρεύς. (*l*) Pyth. Od. 9. (*m*) De ſalt. (*n*) In Πρίαπος. (*o*) De Iſid. & Oſir. (*p*) De nat. Deor. (*q*) De Iſid. & Oſir. (*r*) Priap. Epigr. 77. (*s*) In Πρίαπος.

dictus. Bacchi præterea, & Priapi affinitatem ſacra Bacchi oſtendunt, in quibus fiebat φαλληφορία (*Phallorum geſtatio*). At Phallus, & Triphallus, & Ityphallus, Priapi erant cubitales. Sed & Priapum Oſiridis partem obſcœnam eſſe fabulantur Ægyptii, ut perhibet Diodorus (*a*). Ergo Priapus eſt Pan, Orus, Mercurius, Bacchus, & Oſiris: eſt & Typhon, eodem Diodoro teſte. Hi autem omnes Moſis ſymbola: igitur & Priapus. Quo accedit & aſini effigies, quæ Priapo adjungebatur: ut ex Priapejis (*b*) diſci poteſt: nempe ex veteri fabula, Plutarcho (*c*), & Tacito (*d*) credita, qua aſini agreſtes Moſi, & Iſraëliticæ genti in ſolitudine aquæ penuria laboranti ad largas aquarum venas viam præiviſſe ferebantur. Unde & aſini caput in ſacrario collocaſſe, & adoraſſe dicti Judæi, ut eſt apud Joſephum (*e*), & Minutium Felicem; & ut Damocritum ſcripſiſſe refert Suidas (*f*). Unde & Onocychites Tertulliani (*g*). Præſertim cum traditum ſit ab Æliano (*h*). Ægyptios, inter quos tamdiu conſederant Hebræi, juſſu Ochi Perſæ aſinum inter Deos recepiſſe. Hinc & fontium index Priapus celebratur in Priapejis (*i*): *Priape, ad fontem quæſo dic mihi qua ſit iter*. Priapus infans a matre expoſitus eſt, juxta Suidam (*k*); expoſitus eſt, & Moſes. Litoribus præeſt Priapus, ob Rubrum mare a Moſe feliciter trajectum. Cornu copiæ geſtat Priapus, & vitium cuſtodiæ præficitur, teſte Cornuto (*l*): quod ad terræ illius uberrimæ, lacte, & melle manantis aditus populum Dei Moſes deduxerit, ejuſque iteratis pollicitationibus erumpentes ſeditiones ſæpe compeſcuerit. In tutela Priapi virorum eſſe genitalia opificibus fabularum placet; puto quod ad ſobolis propagationem homines a Deo non ſemel fuiſſe excitatos, & quod inſignem Iſraëliticæ genti fœcunditatem, & prolis ubertatem pollicitum eſſe Deum Moſes teſtatus ſit. *Non erit apud te*, inquit, (*m*) *ſterilis utriuſque ſexus, tam in hominibus quam in gregibus tuis*. Atque hinc etiam factum reor, ut hortorum curam Priapo demandaverint iidem fabularum auctores; nam κῆπος & hortum, & obſcœnam mulieris partem notat; quam & ſæpe Hortum Poëtæ Latini nuncupant. Quemadmodum & λειμὼν (*pratum*) apud Euripidem (*n*), & πεδίον (*campus*) apud Ariſtophanem (*o*), & νάπος (*ſaltus*) apud Heſychium (*p*), & *ſaltus* apud Plautum (*q*). Hinc Venus in Hortis dicta, cujus ſimulacrum extabat Athenis. Nam & in Veneris quoque tutela hortos poſuit Antiquitas Græca, & Romana. Unde & virgo nuptura in hortos deducebatur jure Romano, uti liquet ex Pandectis (*r*). Itaque Priapum κήπων Deum eſſe dicentes, ludebant in ambiguo, & in hortis ſimulacrum ejus ſtatuentes, verum ejus munus per figuram diſſimulabant. Sceptrum Priapo tribuitur, auctore Suida: virga Moſi. Scribit idem Suidas alas Priapum geſtare; quare Mercurio quoque ſimilis eſt: Mercurius autem eſt Moſes. Nec alas ipſi ſolum, eaſque aureas affingit Orphicus Hymnus in Πρωτογόνον, ſed & duplicem naturam: quod & de Baccho, & de Vulcano ſuperius diximus, quorum uterque Moſes eſt. Hoc inſuper cum Mercurio, & Vulcano, qui Moſis ſimulacra ſunt, commune habet, quod artifex juxta Cornutum (*s*) & artium peritus fuerit.

VI. In Æſculapii quoque fabula Moſem deprehendo. Ipſum, uti & ipſius patrem Apollinem, Ægyptium fuiſse ſcribit Pauſanias (*t*), & cognomento Ægyptium dictum; Memphiten Clemens Alexandrinus (*u*): Moſes, ac Moſis pater Ægyptii fuerunt, vel, ſi accuratius loquendum eſt, Ægyptienſes. Serapin eſse conjectant quidam, ut refert Tacitus (*x*): Serapin autem Moſem eſse a nobis probatum eſt. In ſuppoſititio illo Mercurii Triſmegiſti Pœmandra obſervatione dignum eſt, primas Dialogi partes Pœmandræ tribui, ſecundas Mercurio Ægyptio, Æſculapio amico ejus & neceſsario tertias, poſtremas filio ipſius Tat, quem & Euſebius in Chronico commemorat; alterum vero Dialogum Æſculapii ipſius nomine inſcribi. At Damaſcius apud Photium (*y*), non Græcum, nec Ægyptium, ſed Phœnicem vult Æſculapium fuiſse; quia Ægyptius licet natalibus Moſes, Syrus tamen origine fuit; Eſ-

munum

(*a*) Lib.IV. (*b*) Epigr.53. (*c*) Symp. Lib.IV. Probl.5. (*d*) Hiſt. Lib.V. (*e*) Lib.II. contr. Ap. (*f*) In Δαμόκριτος. (*g*) Apolog. cap.16. (*h*) De anim. Lib.X. cap.28. (*i*) Epigr.69. (*k*) In Πρίαπος. (*l*) De nat. Deor cap. de Pane. (*m*) Exod.XXIII.26. Deut.VII.14. (*n*) Cyclop. (*o*) Lyſiſtr. (*p*) In Νάπος. (*q*) Caſin. (*r*) Leg. 66. §. 1. D. de donat. inter vir. & uxor. (*s*) De nat. Deor. cap. de Pane. *VI. Æſculapius, idem ac Moſes*. (*t*) Corinth. (*u*) Strom.1. (*x*) Hiſt. Lib.V. (*y*) Tim.242.

munum autem appellat Phœnicio nomine, atque id *Octavum* ſignificare ait, quod verum eſſe fatebuntur Hebraicarum literarũ periti: Cabirorum autem octavus fuit, in quibus non uno modo latentem Moſem ſupra notavimus. Hæc petita ſunt e Sanchoniathone (*a*), qui ad ſuperiora addit, fratrem Taauti fuiſse Æſculapium: Taautus autem Moſes eſt. Itaque non inter Græcos primum Æſculapius divinos honores conſecutus eſt; Tyro enim profecta eſt religio iſthæc, & in Græciam ſive a Cadmo, ſive ab aliis Phœnicibus Græciæ oras commercii cauſa crebro perluſtrantibus delata (*b*): Tyri quippe magnũ erat Moſis & illuſtre nomen, propter res in vicinia præclare geſtas. Opinioni huic accedit ex eo fides, quod Carthaginenſes Tyriorum propago in ſummo Byrſæ arcis faſtigio templum Æſculapio conſecratum habuerunt; atque idem poſtmodum, cum Carthaginem novam in Hiſpania conderent, Ædem Æſculapii in collibus vicinis adſtruxerunt. Fingitur Æſculapius, Apolline patre natus eſſe: Apollo autem ipſe eſt Sol; Sol Liber, ſive Bacchus. Æſculapio autem eumdem prope ortum ac Baccho affinxit antiquitas: matrem nempe ejus a Diana occiſam; cumque rogo impoſita eſſet, Æſculapium infantem flammis a Mercurio ereptum commenta eſt. Liber autem, ſive Sol, idem eſt qui Oſiris, ſive Siris. Commune vero hoc nomen habet Sol cum Canicula, commune & cum Nilo, qui ſub Caniculæ ortum exundare ſolet. Sic appellatur Nilus Æthiopum lingua, ab Hebraica dictione *Scachor*, hoc eſt *Niger*; unde & a Græcis Melas nominatur, ab Ennio, Auſonio, aliiſque Melo, non, ut cenſuit Scaliger (*c*), deflexa voce ex Nilo; a Claudiano (*d*), *nigrans*: nempe quod *viridem Ægyptum nigra fœcundet arena* (*e*); & Oſirim nigro colore inficiunt Ægyptii (*f*); & Ægyptus ipſa ἀερία, hoc eſt *nigricans*; & μελάμβωλος, & μελάγγειος, & κυανάυλαξ, dicta eſt, & fuſcum Ægypti ceſpitem Lucanus (*g*) appellat. Inde in Gloſſis, *Ægyptius* redditur *Niger*: & αἰγυπτιῶσαι, μελᾶναι. A nigrore etiam Plutarchus Chemiam vocatam cenſet; *Chum* enim nigrum ſonat. Luſit itaque Ariſtophanes (*h*), cum Ægyptum λευκὴν, *candidam* dixit, & contrarium contrario notavit. Moſes autem Nilo extractus, concinne dici potuit Nili ſive Siris filius: unde & Æſculapium Apollinis filium dixerunt auctores fabularum, occaſione captata ex ambiguitate vocis Siris, quæ Nilum, & Solem, hoc eſt Apollinem ſignificat. Oſiridem enim & Orum, quorum uterque Sol eſt, Nilum quoque eſſe, Ægyptiorum myſtæ in ſecretioribus doctrinis habebant, & vulgus etiam apud illos maximum Deorum ducebat eſſe Nilum, & cœli æmulum appellabat; unde eum *imitari ſidera mundi* dixit Manilius (*i*). Annum etiam eſſe volebant; tum quod anni tempeſtates, & æſtivam quidem incremento, autumnalem decremento, vernam floribus & crocodilorum ὠοτοκίαις, (*ovorum partibus*) deſignet; tum quod collecto valore arithmetico ſingularum literarum, quibus conſtat dictio Νεῖλος, numerus exurgat dierum anni, quinque nempe & ſexaginta ſupra trecentos. Perhibentur hæc ab Heliodoro (*k*) in Æthiopicis. Porro etiam ſi niger hic Oſiridis color rationem nominis a nigrore petitam eſſe ſatis perſuadet, Salmaſius (*l*) tamen arceſſere id conatur a vocabulo σιρι, quod *filium* ſonare ait: unde præfixo articulo fieri Ægyptium ὄσιρι, & Græcum ὄσιρις, quod eſt κοῦρος, a Latinis dictus *Liber*. Sed in eo videtur falli: nam Ibno Cabar in ſcala magna a Kirchero edita, *filium* appellari docet ab Ægyptiis σήρι non σιρι, & *filiam*, σίρε. Atqui vox Oſiris fit a σιρι, non a σήρι. Nomina etiam βώσιρις, παπόσιρις, τενδοσιρις, χαλδόσιρις, a Siri formata ſunt, qui Nilus eſt; non a σήρι, qui *filius*; ut putat Salmaſius. Afferuntur nomina quædam regum Thebæorum, in quibus apparet dictio σιρι, quam υἱὸν reddit Eratoſtenes, qui hæc nomina a ſacrarum literarum doctoribus Dioſpolitanis accepta, de mandato Regis Græce expoſuit. Velut χρυβοσιρι, quod redditur χρυσοῦ υἱὸς, & σίριος, quod eſt υἱὸς κορῆς, & σιριοφθα, quod eſt υἱὸς ἀφραιςῶ. Verum ea ita in exemplaribus corrupta ſunt, ut germanam lectionem vix queas internoſcere. Itaque pro χρυβοσιρι, legebat Scaliger, χρυῦρος. Luparæa editio Georgii Syncelli habet γνευρὸς; pro σίριος legebat Scaliger σιρόης; σιριοφθα ſcriptum extat σιφωις, & σιφωάς. Adde quod ex pravo librariorum jotaciſtarum more η in ι facile degeneravit. Ter-

(*a*) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib. I. (*b*) Arnob. Lib. III. (*c*) Conject. in Varron. (*d*) Phœnic. Feſt. Sere. Auſon. Ep. 5. (*e*) IV. Georg. (*f*) Plut. de Iſir. & Oſir. (*g*) Lib. VIII. (*h*) Theſmoph. (*i*) Lib. III. (*k*) Lib. IX. (*l*) De ann. clim.

Tertium Æſculapium, filium fuiſſe Arſinoës & Arſippi a Cicerone (a) proditum eſt: in qua Arſippi appellatione obſervare licet manifeſta veſtigia vocis Oſarſiphus, quod nomen geſſiſſe Moſem tradidit Manethos (b), ut ſuperius dictum eſt. Ad ripam Amyri fluvii in Theſſalia natum fuiſſe Æſculapium canit Apollonius in Argonauticis (c): Moſes in ripa Nili inter carecta infans repertus eſt. Æſculapium a partu recentem mater expoſuit, itidem ut Moſem ſua. Infantis Æſculapii caput ardere viſum eſt: Moſes poſtquam in monte cum Deo congreſſus eſt, radiatam & ſplendidam faciem ad ſuos retulit. Chirone Æſculapii præceptore adumbratus videtur Jethro ſacerdos Madianitarum, cujus monitis Moſes commodam regendi Iſraëlis formam inſtituit. Morbos ſanabat Æſculapius, & mortuos ad vitam revocabat: Mariam ſororem lepris affectam Moſes ſanitati reſtituit: idem præterea mortiferam ſerpentium ignitorum luem propoſito Serpente æneo coërcuit: *Fac ſerpentem æneum*, inquit Dominus (d): *& pone eum pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, vivet. Fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum, & poſuit eum pro ſigno, quem cum percuſſi aſpicerent, ſanabantur.* Hinc Æſculapio appingitur draco: hinc fabularum inventores & Aſtronomi Græci, ac fortaſſe etiam Ægyptii, inter ſidera eum ſub Ophiuchi perſona collocarunt: hinc medicis reliquis tribuuntur angues: hinc in locis ſacris angues pingebantur; hinc baculus angue circumplicatus geſtamen Æſculapio tribuitur; niſi ejus cauſam virga Moſis in ſerpentem mutata malis arceſſere: hinc denique mutatus ipſe fingitur in ſerpentem; atque hac forma Epidauri cultus eſt, & Romam demum illatus. Quoniam autem medicæ artis, ut aliarum quoque diſciplinarum, notitiam in Ægypto comparaverat Moſes; hinc medicinam reperiſſe fingitur Apis, Æſculapius promoviſſe. Divinationibus, & auguriis præeſſe Æſculapium tradit Apollodorus in libris περὶ θεῶν, quos citat Macrobius (e). Eadem dote præditus fuit Apollo: quod utriuſque exemplar Moſes præſcientiam rerum a Deo conſecutus ſit. Canes Æſculapii templo adhibiti ſunt, non quod canis uberibus nutritus ſit, ut nugantur: ſed propter Calebum, cujus opera Moſes feliciter uſus eſt. Hæc autem vox *canem* ſonat. Fulmine tandem a Jove tactus Æſculapius interiit, quod inter murmura tonitruum, & fulgurum ſplendores Moſem Deus allocutus ſit. Mercurii, & Herculis æqualis ponitur Æſculapius; nempe Moſes idem eſt ac Mercurius, ut dixi; Hercules autem, qui & Ægypto ortus eſt, Joſue ipſe eſt, quod infra oſtendam.

VII. Venio ad Prometheum, Moſis quoque effigiem, ſi quis vero falſum ſeponere ſciat. Conſentit quidem computatio Chronologorum, qui Prometheum Moſis, & Herculis æqualem faciunt. Teſtis Auguſtinus in libris de Civitate Dei (f). Plutarchus in libro de Iſide, & Oſiride Mercurium, hoc eſt Moſem ita cum Prometheo confundit, ac permiſcet, ut ambigi dicat utro nata ſit Iſis, Mercurioque Grammaticam, & Muſicam, Prometheo ſapientiam, & providentiam, a pleriſque acceptas referri; cum viderimus tamen philoſophiæ, prudentiæ, ſapientiæ, & futurorum præſenſionis laudibus Mercurium inſigniri. Confunditur quoque cum Æſculapio altera Moſis icone. Erat apud Panopenſes ſimulacrum, quod Æſculapii ne eſſet an Promethei incertum fuit. Cabirorum unus fuiſſe fertur Prometheus, itidem ut Æſculapius & ipſe quoque Mercurius. Aſiæ maritum fuiſſe narrat Herodotus (g), alii filium: ex Aſia oriundus fuit Moſes, totaque Iſraëlitica gens in Aſiam ex Ægypto remeavit. Atlantis frater, aut ut aliis placet, pater fingitur Prometheus; nepos Mercurius, quem Moſem eſſe dixi: unde patet Prometheum inter & Moſem affinitas. Alii fratrem fuiſſe Deucalionis, quem primum templa Diis conſtituiſſe ait Apollonius (h); quia primus Aaron Moſis frater, ſummus Iſraëliticæ gentis ſacerdos a Deo creatus eſt. Refert Diodorus (i) in quadam Ægypti parte regnaſſe Prometheum, in quam aliquando reſtagnans Nilus magnam hominum pecudumque ediderit ſtragem, & in magnas anguſtias Prometheum redegerit; ſed Herculem demum tuliſſe ipſi opem, & exundantem Nilum coërcuiſſe, & in priſtinum alveum coëgiſſe. Hebræorum dux, legumlator,

(a) Lib. III. de natura Deor. (b) Apud Joſ. Lib. I. contra Apion. (c) Lib. IV. (d) Num. XXI. 8. 9. (e) Sat. Lib. I. cap. 20. *VII. Prometheus, idem ac Moſes.* (f) Lib. XVIII. cap. 8. & 38. (g) Lib. IV. cap. 45. (h) Argon. Lib. III. (i) Lib. I.

tor, & veluti Rex habitus eſt Moſes; unde rixoſus ille Iſraëlita Moſi reſpondit (a): *Quis te conſtituit principem, & judicem ſuper nos?* & a Clemente Alexandrino (b) dicitur σοφὸς, βασιλεὺς, νομοθέτης. Quin & paterni ſucceſſorem eum deſtinabat Thermuthis Pharaonis filia. Ægypti autem portionem, terram nimirum Geſſen, occuparunt Hebræi. Exundatio Nili homines, & bruta diſperdens, quam Herculis tandem ſuppetiis Prometheus evaſit, quid aliud ſignificare putem, quam Ægyptiorum cladem, cum Iſraëlitis tuto tranſmiſſis, ipſi mari Rubro abſorpti ſunt? Herculem vero Joſuæ figuram eſſe, Moſis adminiſtri, & conſiliarii, & Iſraëlitarum imperatoris, infra probabitur. Sceptrum dextra manu tenebant Promethei ſtatuæ; ut & illæ Priapi, & Æſculapii, effigiem videlicet prodigialis virgæ Moſis. Ipſe ſe Prometheus, remedia morborum reperiſſe jactat apud Æſchylum, quod & Apollini, & Æſculapio, Moſis ſimulacris, adſcriptum vidimus. Viarum ſe quoque indicem prædicat, quod & de Mercurio, & Priapo fertur, quorum uterque Moſes eſt. Fertur Prometheus hominem de luto finxiſſe, fabula inde ducta, quod hominis originem primus Moſes literis conſignarit, eumque de terra a Deo formatum eſſe homines docuerit. Quadrat & in Moſem Hygini Mythologi (c) explicatio: *Prometheus*, inquit, *propter excellentiam ingenii miram*, homines finxiſſe exiſtimatur. Africanus (d) vero quod homines rudes & ſimplices Prometheus diſciplinis inſtruxerit, idcirco hominum fictorem creditum eſſe cenſet. Atque id etiam in Moſem congruit, a quo egregiis inſtitutis Hebraica gens informata eſt. Cum Jove colloquia Prometheus habuiſſe fertur: Moſem Dei ὀαριστὴν fuiſſe, & cum eo ſermones miſcuiſſe conſtat. Aruſpicinæ artis in ſacris exerceri ſolitæ rationem a ſe deprehenſam narrat Prometheus in tragœdia Æſchyli: Moſes ſacrificiorum, & victimarum in partes ſecandarum ritus, quæque Deo acceptiores eſſent, quæ igni dandæ, quæ Sacerdotibus ſeponendæ, Iſraëlitas docuit. Atque hanc originem eſſe puto fabulæ de Prometheo ab Heſiodo (e) proditæ, bovem in duas ipſum diviſiſſe partes; hinc oſſa adipe contecta, inde carnes appoſuiſſe Jovi, tentandi cauſſa; ſic enim, opinor, interpolavit profana illa vetuſtas præcepta Moſis, quorum alterum hoc eſt: *Omnis adeps Domini erit: nec ſanguinem, nec adipem omnino comedetis* (f): alterum eſt illud: *Pectuſculum elevationis & armum ſeparationis tuli a filiis Iſraël de hoſtiis eorum pacificis, & dedi Aaron Sacerdoti, & filiis ejus lege perpetua, ab omni populo Iſraël* (g). Futuri præſcius inducitur Prometheus in Luciani Dialogo: qua facultate Moſes pollebat. Metallorum repertorem apud Æſchylum ſe fert Prometheus; propter tot opera, ex Moſis præſcripto, fuſoria arte fabricata. Aſtronomiæ, literarum, & artium denique omnium inventionem ſibi arrogat Prometheus; quæ Mercurio quoque, Moſis imagini, cur ab Ægyptiis tributa ſit, ſupra oſtendimus. Incertum porro eſt, an ex illa metallicæ artis, an ex Aſtronomicæ peritia, qua pollebat Prometheus, an ex uſu ignis ab eo reperto, dictus ſit de cœlo ignem rapuiſſe: cujus ignis cauſſa in Prometheis, Athenienſium feſto, lampadibus ad Aram in Academia accenſis certabatur. Utut eſt, idipſum profecto narratur de Zoroaſtre, nec multum diverſa de Vulcano, quos Moſem eſſe invictis rationibus demonſtravimus. Quid quod Prometheum ac Vulcanum iiſdem religionibus placatos fuiſſe, ſimulque cultos, diſcimus ex Sophoclis Scholiaſte? Nam ad hunc Sophoclis locum in Œdipo Coloneo: ὁ πυρφόρος θεὸς Τιτὰν Προμηθεύς. *Deus ignifer Titan Prometheus*, Vulcanum eſſe ait hunc πυρφόρον θεὸν (*igniferum Deum*). Tum ex Apollodoro & Lyſimachida addit in Academia communem utrique aram ſpectari. His ortum dederunt & fulgura, quæ ſublata a Moſe virga Deus cum grandine ad perterrendam Ægyptum de cœlo miſit; & flammæ in tutelam Moſis, adverſus Core & ſocios exortæ, & ignis ille perpetuus, quem in rubo vidit Moſes; & cœleſtis ille fulgor in vertice montis Sinæ ſplendens, cum Moſem Deus colloquio ſuo dignabatur; & lucida Moſis facies, cum e monte regrederetur; & ignis ille perpetuus, *quem nunquam deficere in altari* (h) juſſit Moſes. Pandora, vaferrima mulier, tot dotibus a Diis ornata, tot malorum hominibus auctor, quid aliud eſt quam Eva hominum mater? Hanc ad Prome-

(a) Exod. II. 14. (b) Strom. 1. (c) Poët. Aſtron. Lib. II. (d) Lib. III. Chronogr. apud Euſeb. Præp. Lib. X. cap. 10. (e) Theog. (f) Levit. III. 16. 17. (g) Ibid. VII. 34. (h) Ibid. VI. 13.

theum miſſam a Jove narrant, & a Prometheo repudiatam, ab Epimetheo exceptam; quia ejus hiſtoria a Moſe conſignata eſt, qui Evæ Adamo traditæ vafritiem & ſcelus ſcriptis ſuis damnavit. Similem ob cauſam Prometheum Deucalionis patrem dictum crediderim, quia veram Noachi & Diluvii hiſtoriam Moſes hominibus tradidit. Eſt apud Nicandrum in Theriacis, Jovem poſt deptehenſum hominum indicio Promethei furtum., præmium hominibus Juventam conceſſiſſe; quam cum aſino impoſuiſſent, aſinus vero ſitiens ad ſontem acceſſiſſet, & potu a ſerpente prohiberetur, ita bibendi ab eo impetraſſe veniam, ſi ſibi, quod geſtabat dorſo, donare vellet; id urgente ſiti pactum eſſe aſellum; propterea que ſenium deponere ſerpentes & juveneſcere. Ad ea ſi quis attendat, perpetuo hoc juventutis dono expreſſum deprehendet beneficium Iſraëliticæ genti in deſerto conceſſum a Deo, ne veſtes eorum aut calceamenta vetuſtare detererentur; ſitientem hunc aſinum typum eſſe aſinarum agreſtium, quos Moſi totique Judæorum populo ſiti jam exareſcenti ad fontes viam præmonſtraſſe mendax vetuſtas commenta eſt; ſerpentem vere ſignare æneum Serpentem, cujus aſpectu inflicta a ſerpentibus ignitis vulnera ſanabantur. Narrant ſcriptores fabularum Jovis mandato Prometheum a Mercurio & Vulcano in Caucaſum montem fuiſſe ductum, & in ſpelunca vinctum, propter raptum de cœlo ignem: Moſes Dei juſſu Sinai montem conſcendit, & cum Dei gloriam intueri vellet, a Deo poſitus eſt *in foramine petræ (a)*. Aquila Typhonis filia Promethei jecore paſcitur; Typhonem eſſe diximus Moſem; Aquilam autem Hebræi *Baſar* appellant, cujus vocis origo eſt in radice *Sarar*, *contemplatus eſt*, *ſpeculatus eſt*; quia ex hac ſpelunca, in qua fuerat a Deo conſtitutus, tanquam e ſpecula, Dei gloriam contemplatus eſt. Supplicio demum & vinculis ab Hercule Prometheus exemtus eſt: in quo mihi obſcure adumbrata videtur pugnæ Amalecitanæ hiſtoria, quam dum pugnabat Joſue, quem Herculem eſſe oſtendam, Moſes in vertice montis manibus per totum diem expanſis manſit, nec inde abſtitit, quam per partam a Joſua victoriam veluti ſolutus eſt. Hanc ipſam Promethei fabulam, nominibus diſcrepantem, re ipſa pene ſimilem reperias in apocrypho libro Enoch, apud Georgium Syncellum, & in Joſephi Scaligeri Notis ad Euſebii Chronicon: narrat enim Azalzelem, decimum inter Egregoros, metallicæ fabricæ artem hominibus tradidiſſe; id indignatum Deum juſſiſſe Raphaëlem, manibus pedibuſque conſtrictum Azalzelem, in loco ſolo & tenebricoſo, ſubſtratis acutis petris ſtatuere. Agnoſcis, Lector, in Azalzele Prometheum, in Raphaële Mercurium. Azaël porro, & Azalzel, voces corruptæ ſunt ex *Azazel*, de quo hæc leguntur in Levitico *(b)*: *Duos hircos ſtare facit* (Aaron) *coram Domino, in oſtio tabernaculi teſtimonii, mittenſque ſuper utrumque ſortem, unam Domino, & alteram laazazel Azazeli*. Septuaginta verterunt, τῷ ἀποπομπαίῳ. Ex hoc loco perperam accepto anſam arripuerunt Judæi, ut Azazelem Dæmonem quemdam eſſe crederent, ad quem alter hircorum in deſertum mitteretur. Id docent R. Eliezer in Pirka, & R. Abraham Menachem in Leviticum. Qui error tranſiit & ad Valentinianos. Idem de hoc ἀποπομπαίῳ arbitrati ſunt Græci quidam, in iiſque Julianus Apoſtata. Hinc ergo inter Egregoros numeratus eſt Azazel. Sed & hæc Moſis verba de hircis ſortito delectis, quorum alter a ſummo Sacerdote ſacrificaretur Deo, alter vero poſt fuſas ſuper eo preces emitteretur in deſertum, ſuſpicari quoque poſſumus ortum dediſſe fabulæ ſupra a nobis ex Heſiodo narratæ, de bove Jovi immolato, & in duas portiones doloſe diſtributo, & pellibus duabus incluſo, quarum una carnem, altera oſſa contexit Prometheus, optionemque alterius eligendæ Jovi dedit. Quemadmodum enim hircorum alter Deo, alter Azazeli ſortito cedere exiſtimabatur; ita pellium una Jovi, Prometheo altera ſortito ceſſiſſe dicta eſt. Quod igitur Aaron, quem exotici fabularum fictores cum Moſe ſæpe confuderunt, ſorte victimas duas cum Deo quaſi partiretur, alteramque mactaret, alteram in deſertum emitteret, idem eſſe Azazel ad quem emittebatur, ac Aaron, a quo emittebatur, creditus eſt. Utramvis fabulæ hujus Promethei originem, vel hanc quam indicamus, vel eam quam attulimus ſupra, perſequi Lectori per me liceat, dummodo ex alterutra ipſam prodiiſſe certum habeat. Cæterum Enocho liber

(a) Exod. XXXIII. 22. (b) XVI. 7. 8.

Digitized by Google

liber hic apocryphus idcirco afflictus eſt, quod Enochum crediderint Veteres ab Angelis Dei eruditum, Aſtronomiam primum reperiſſe, ab eo accepiſſe Chaldæos, a Chaldæis Ægyptios per Abrahamum, ab Ægyptiis Græcos. Hæc partim Joſephus (*a*), partim ex Eupolemo & Artapano Alexander Polyhiſtor referunt apud Euſebium (*b*).

VIII. Quin & Cecrops, primus ille Athenienſium rex, Moſis effigies eſt. Ætas convenit in Euſebii Chronico. Facit huc quod ab Honorio Auguſtodunenſi, inepte licet, ſcriptum eſt, Cecropem in mari Rubro cum Pharaone periiſſe. Ægyptius Cecrops fuit. Ægyptius Moſes. Vulcano patre Cecropem ortum ferunt, propter rubri & Sinai montis ignes, & *tonitrua & grandinem ac diſcurrentia fulgura ſuper terram* (*c*) Ægypti, & flammas quæ Coræ, Dathanis, & Abironis socios conſumſerunt. Δίμορφος, & δίχροος, & διφυής, & ambiguæ eſſe naturæ dictus eſt Cecrops, vel propter geminæ linguæ Ægyptiæ & Græcæ peritiam, vel quod ſuperiori parte homo eſſet, inferiori ſerpens: Moſi ſexum utrumque tributum fuiſſe, proindeque διφυῆ creditum, bicolorem etiam ſub Mercurii perſona depictum fuiſſe diximus. Cum autem virgam quæ divina vi in ſerpentem coram Ægyptiis mutata fuerat geſtaret, & Serpentem æneum ad curandos ſerpentium morſus in Arabicis deſertis propoſuiſſet, id ad fabulam torſerunt mendaces Græci, & inferiori eum parte ſerpentem fuiſſe finxerunt. Athenienſium antea diſperſorum, & barbaro ritu vitam agentium, rempublicam inſtituit, iiſque leges dixit, ut Hebræis Moſes. Duas calluit linguas Græcam & Ægyptiam, Moſes Ægyptiam & Hebraicam. Primus Jovi bovem immolaſſe dictus eſt Cecrops, vel quod Vitulum aureum confregerit Moſes, vel quod ſacrificiorum ritus Iſraëlitas docuerit.

IX. Licet etiam in Minoë Cretenſium rege Moſem reperire. Eadem certe utriuſque ætas eſt; Europa quippe Cadmi ſorore natus eſt Minos; Bacchi autem, qui Moſes eſt, Cadmus avus fuit. Rurſum Herculis æqualis fuit Minos; Herculem autem Joſuam eſſe infra oſtendam. Cum Moſem Minois æqualem dico, non verum Moſem intelligo, qui vetuſtior fuit; ſed perſonatum, qualis eſt Bacchus. Qui ſenſus his quas inſtituimus comparationibus ſæpe adhibendus eſt. Deinde & cum Herculi ac Baccho æqualem Minoëm ponerent priſci ſcriptores fabularum, non erant neſcii a vetuſtioribus etiam fabulam Minois repetendam eſſe temporibus ac vulgo fieret: ejus enim antiquitatem prædicant Thucydides (*d*), & Diodorus (*e*). Et Minois conjux Itona appellata eſt, auctore eodem Diodoro, hoc eſt, ut conjicio *aadna*, *antiqua*, ex Chaldaico *aadan*, quod tempus ſonat. Et leges a Minoë Cretenſibus poſitas omnium antiquiſſimas eſſe definit Plato in Minoë. Matrem Phœniſſam Minoi adſcripſerunt fabulatores: Moſis enim progenitores ex Phœnicia veniſſe ſciebant. Regnaſſe porro in Creta fingitur Minos, quod Moſes in Palæſtinam Hebræos deduxerit: Paleſtini autem in Libris ſacris ſæpe appellantur *cheretim*. Vulgata reddit *Cerethi*, & *Palæſtinos*: Septuaginta aliquando κρῆτες, *Cretenſes*, ut a Becharto (*f*) obſervatum eſt. Gaza ipſa Palæſtinorum urbs, Minoa dicta eſt, teſte Stephano (*g*); & prope Gazam Minois oppidum collocatur ab Hieronymo (*h*). Idem Stephanus Gazæorum Deum Marnam, Jovem Cretenſem eſſe ait, Minois nempe patrem. Nos vero ſequimur Epiphanium, qui Marnam, non Cretenſem Jovem, ſed Aſterii Cretenſium Regis famulum fuiſſe docet. Aſterium autem illum Euſebius (*i*) Europam a Jove jam vitiatam duxiſſe ſcribit, & Minoëm genuiſſe. Apollodorus vero (*k*) Aſterium duxiſſe quidem Europam cenſet, ſed jam trium liberorum ex Jove matrem, Minois, Rhadamanthyos, & Sarpedonis, nulloſque ex ea liberos ſuſcepiſſe. At unus tamen idemque fuit Aſterius ille, & Jupiter Cretenſium rex Minois pater. Jovem Aſterium Tzetzes (*l*) appellat, & propterea Jovem dictum eſſe vult, quod olim Reges omnes Joves vocarentur. Marnam autem ejus famulum, Minoëm ipſum fuiſſe puto, qui urbi & vicino oppido nomen dedit. Is filius Jovis habitus eſt, quod reges antiquitas Jovis filios dixerit: ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες. *Ex Jove autem ſunt Reges*, inquit Heſiodus (*m*). In Scriptura quoque ſancta optimates dicuntur Filii Dei. Sic in ſexto

Q 2 Ge-

(*a*) Antiq. Lib. I. cap. 9. (*b*) Præp. Ev. Lib. IX. cap. 17. 16. & 17. *VIII. Cecrops, idem ac Moſes.* (*c*) Exod. IX. 23. *IX. Minos, idem ac Moſes.* (*d*) Lib. I. (*e*) Lib. IV. & V. (*f*) Chan. Lib. I. cap. 15. (*g*) In γάζα. (*h*) De Locis Hebr. (*i*) Chr. Lib. I. (*k*) Lib. III. (*l*) Chil. I. Hiſt. 19. (*m*) Theog.

Geneſeos (*a*), qui Filii Dei nominantur, eos *δυναστεύοντας*, (*Principes*) Symmachus appellat. Sæpiſſime etiam viros pios, manſuetos, ac lenes, Filios Dei appellant Scriptores ſacri, ut docui ſupra cum de Vulcano agerem. Famulus vero Jovis dictus eſt Minos, quod divinorum præceptorum fuerit obſervantiſſimus. Atque in his Moſem licet agnoſcere, qui Hebræis jure regio præfuit, qui pietate ac lenitudine clarus fuit, & quem ſervum ſuum ſæpe Deus appellat. Vox autem Marnas, quam Scaliger (*b*), & Seldenus (*c*) interpretantur, *κύριος ἀνθρώπων*, (*dominus hominum*) ego vocem Ægyptiam eſſe reor *Maneros*, quo nomine affectus fuit Linus, qui Moſes eſt, uti paulo infra demonſtrabo. Maneros autem eadem vox eſt ac Monimos, & Monios, quæ Moſis cognomina eſſe diximus. Ex Monios itidem excuſa eſt vox Minos. Adeout non nomina ſolum, Monimos, Maneros, Marnas, Monios, & Minos, ſed res ipſæ his ſignatæ nominibus, unum eumdemque hominem, Moſem nempe ſignificent. Aliam præterea Minoam, a Minoë item dictam collocat Stephanus (*d*) in Arabia: Arabiam autem per multos annos Moſes incoluit. Minæos etiam Arabiæ populos, a Minoë originem trahere creditos, Plinius (*e*) commemorat. Sane & in portubus ſuis Muſa & Moſcha, Moſis nomen Felix hæc Arabia videtur retinuiſſe. Huc referri poteſt, quod legitur apud Tacitum (*f*): *Judæos Creta inſula profugos, noviſſima Lybiæ inſediſſe: argumentum e nomine peti, inclytum in Creta Idam montem, accolas Idæos, aucto in barbarum cognomento, Judæos vocitari.* Unde cognoſcitur, quamobrem Hercules ex Idæis Dactylis unus eſſe dictus ſit, & Idæus appellatus, cumque iis & hunc, & Minoëm ex Aſia veniſſe in Europam ſcripſerit Diodorus (*g*) Ephori teſtimonium ſecutus. Ratio in promtu eſt. Minos is erat Moſes, Hercules Joſue, quemadmodum ſuo probabitur loco; uterque Hebræus, ſive ut poſteri locuti ſunt, Judæus; uterque ex Aſia ortus. Liquet ergo Idæos Cretenſes cum Judæis exoticos Scriptores confudiſſe. Expeditionis ſocios Moſi adjungit Diodorus (*h*), quod Iſraëliticæ genti ducem ſe Moſes præbuerit. Præſtigiatores fuiſſe ait, propter crebra illa & ſtupenda prodigia, quibus ſuum erga Hebræos favorem Deus declaravit. Ait & ceremoniis Deorum, ſacriſque myſteriis vacaviſſe, quod & a Strabone (*i*) proditum eſt; quippe veræ religionis cultores extiterunt Hebræi, rituumque præcepta a Deo acceperunt. Idem Deos omnes, & collata a Diis in homines beneficia, artium nempe omnium inventionem, & bonorum largitionem, ex Creta docet eſſe profecta: quod ex Moſe nimirum, Moſiſque ſcriptionibus profluxerit fabuloſitas, & fabularis omnis Deorum hiſtoria; artiumque & utilitatum complurium primus ipſe repertor extiterit; quæ & ſupra jam attigimus, & in ſequentibus declarabuntur. Addit Curetes Idæis ortos greges ovium coëgiſſe, curaſſe pecudes, & mellificium docuiſſe; quod Ariſtæo, Moſi altero, adſcriptum proxime videbimus: homines vagos & diſperſos a ferino ritu ad humaniorem cultum, convictumque & concordiam traduxiſſe; quod in Orpheum, & Amphionem, Moſis item ſimulatas effigies, convenire mox patefaciam. Saltandi arte præſtiterunt; quæ laus Baccho, Pani, Priapo, Proteo, Orpheo, & Muſæo, Moſis ſimulacris, a Luciano (*k*) tribuitur. Ignis uſum invenerunt; quod & de Vulcano, & Prometheo, Moſis item perſonam gerentibus, prædicatur. Jam quoque perſpicuum eſt, cur Cretam dixerit Solinus primam literis jura junxiſſe: nempe ob leges a Moſe in tabulis propoſitas. Sed redeamus ad Minoëm. Fratrem is unicum habuit Rhadamanthyn: nam qui tertius his adjungitur a nonnullis Sarpedon, non Europa natus eſt, ſed Laodamia Bellerophontis filia, juxta Homerum (*l*), & Apollodorum: Moſes fratrem unicum habuit Aaronem. Minois complures recenſet liberos Apollodorus (*m*); at duos tantum Diodorus (*n*), Deucalionem, & Molum, quot nempe Moſes habuit. Primus leges inveniſſe perhibetur Minos, eaſque Cretenſibus propoſuiſſe, non a ſe excogitatas, ſed a Jove ipſo ſibi traditas, cum nono quolibet anno in antrum Jovi ſacrum ſecederet, illicque cum ipſo colloqueretur, atque eo tanquam præceptore uteretur. Homerus (*o*):

Τοῖσι δ' ἐνὶ Κνωσσὸς μεγάλη πόλις, ἔνθά τε Μίνως
Ἐννέωρος βασίλευε Διὸς μεγάλου ὀαριστής.

Apud

(*a*) 2. (*b*) Ad Fragment. (*c*) De Diis Syr. Synt. II. cap. 2. (*d*) In *Μίνως*. (*e*) Lib. VI. cap. 28. (*f*) Hiſt. V. cap. 2. (*g*) Lib. V. (*h*) Ibid. (*i*) Lib. V. & X. (*k*) De ſaltat. & in Bis accuſ. (*l*) Il. ζ. (*m*) Lib. III. (*n*) Lib. V. (*o*) Od. τ.

Apud eos erat Cnoſsus magna urbs, ubi Minos
Regnabat, qui nono quolibet anno cum Jove magno confabulabatur.

Ἐννέωρος enim conjungendum eſt cum ὀαριςὴς, non cum βασιλεὺς, quod perperam fecerunt Interpretes. Sic iſta igitur interpretatur Plato in Minoë: Homerus, inquit, vult Minoëm nono quoque anno cum Jove congredi, & ad eum ſic tanquam ad doctorem erudiendi cauſſa accedere; atque hanc laudem in neminem prorſus Heroum ab Homero fuiſſe collatam addit, prærerquam in Minoëm, Jove præceptore uſum eſſe. Ὀαριςὴν ergo exponit, συνουσιαςὴν ἐν λόγοις, *qui cum alio colloquitur*. In Ida monte antrum hoc collocat Maximus Tyrius (a), unde emendare licet Euſebium, cujus verba hæc leguntur in Chronico: Μίνως ἐθαλασσοκράτει, καὶ χρησὶ παρὰ διὸς ἐνομοθέτει, κομίζων τὸς νόμους ἐξ ἄντρου τοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐννεαετηρίδι. Scribe, ἐξ ἄντρου τοῦ ἐν τῇ Ἴδῃ, ut exſurgat hæc ſententia: *Minos imperium maris obtinebat, & leges a Jove acceptas Cretenſibus ſtatuebat; afferens leges ex antro quod erat in Ida, nono quoque anno.* Ephorus apud Strabonem (b) deſcriptas leges ex antro Minoëm attuliſſe ait. Hæc nobis Moſem præclare exprimunt. Leges ipſi in monte traditæ ſunt a Deo, & deſcriptas in Tabulis lapideis ad populum retulit: in monte a Deo poſitus eſt *in foramine petræ* (c), ut Deum tranſeuntem a tergo videre poſſet: *Loquebatur Dominus ad Moyſem facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum* (d); vereque Dei ὀαριςὴς, & συνουσιαςὴς erat Moſes. Notat Plato (e) nuſquam finxiſſe Homerum cum Jove collocutum eſſe Rhadamanthyn. Atque hoc ipſum eſt quod legitur in libro Numerorum (f), Aaronem & Mariam, cum hæc de ſe jactaſſent: *Num per ſolum Moyſem locutus eſt Dominus? nonne & nobis ſimiliter eſt locutus?* ſic increpuiſſe Dominum: *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum: at non talis ſervus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt; ore enim ad os loquor ei; & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt.* Vere igitur ſcriprum eſt a Clemente Alexandrino (g): Παρά τε ἄλλοις ᾄδεται ὁ Μίνως, ἐννέωρος βασιλεὺς, ὀαριςὴς διὸς ἀκηκοότων αὐτῶν ὅπως ποτε μετὰ μωϋσέως διελέγετο ὁ Θεὸς, ὡς ἄν τις λαλήσαι πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον. *Apud Græcos decantatur Minos, nono quoque anno Rex cum Jove colloquens: cum inaudiſsent ipſi quemadmodum aliquando cum Moſe collocutus ſit Deus, ut ſi quis amicum ſuum affaretur.* Addit Plato ad ſuperiora, Talum, quo legum ſuarum cuſtode Minos uſus eſt, eas in tabulis exaratas habuiſſe; quod ad Moſaicarum Tabularum exemplum confictum eſt. Rex fuit Minos, & quidem βασιλεύτατος (*valde rex*) juxta Heſiodum: regiam poteſtatem in ſuos Moſes exercuit. Minoëm θαλασσοκρατῆσαι, (*maris imperio potitum eſſe*), auctor eſt Ariſtoteles (h), aliique deinceps: Moſes mare Rubrum dicto audiens habuit, & manu protenſa diſcedere pro imperio juſſit, & accedere. Apud inferos jus dixiſſe Minoëm fingunt. Factum id in rebus tantum obſcuris narrat Plato in Gorgia, & quarum ſpiſſa eſset, ac operoſa dijudicatio, quæque Rhadamantho Aſianorum, Æaco Europæorum judici non liquerent: plane hoc eſt, quod de Moſe in Exodo (i) legitur, ipſum judices ex conſilio Jethro ſoceri ſui conſtituiſſe, qui leviores cauſſas deciderent; de gravioribus vero ad ipſum fuiſſe relatum. Sceptrum aureum Minoi tribuit Homerus (k). Jovis id ſceptrum Heſiodus appellat apud Platonem (l): Mirifica hæc virga Moſis eſt, de qua Deus ad Moſem: *Virgam hanc ſume in manu tua, in qua facturus es ſigna* (m). Alii ſapientem Minoëm, τῇ πεφνώμῃ καὶ τῇ κρίσει διενέγκοντα (n) (*conſilio, judicioque præſtantem*), juſtum quoque fuiſſe volunt; alii tyrannum, violentum, difficilem, imperitum, & injuſtum. Cauſſam fuiſſe cenſet Plato (o), & Plutarchus (p) Tragicorum Athenienſium dicacitatem, & calumnias propter vaſtatam a Minoë Atticam, & expugnatas, graviſſimoque tributo oppreſſas Athenas. At ſupra notavimus Ægyptiorum maledicentia proſciſſum fuiſſe Moſem, & Typhonis nomine dedecoratum. Notavimus beneficum habitum, & maleficum. Id a Chananæis, viciniſque gentibus, quas funditus delendas ſuſceperat, factum opinari debemus. Non aliam ob cauſſam latrocinia Minos, & piraticam a nonnullis dicitur exercuiſſe, teſte Euſtathio (q): cum

Ægy-

(a) Diſſ. XXII. (b) Lib X. (c) Exod. XXXIII. 22. (d) Ibid. 11. (e) In Min. (f) XII. 2. 6. & ſeq. (g) Str. 2. (h) Pol. Lib. II. cap. 8. & 12. (i) XVIII. (k) Od. λ. (l) In Minoë. (m) Exod. IV. 17. (n) Sch. Hom. Od. τ. (o) Min. (p) Theſ. (q) In Iliad. a. & Odyſſ. λ.

Ægypto præſertim exceſſerint Iſraëlitæ, revera ſpoliatis Ægyptiis. Ergò & Joſuam Iſraëlitarum ducem, & Moſis ſucceſſorem Phœnices in Africam Tingitanam profugi, λῃςὴν (*latronem*) poſitis columnis, & inſcriptionibus Phœniciis appellaverunt, ut eſt in Procopii Vandalicis. Cum priſci fabularum fabricatores magnificum illum Labyrinthū, quem deſcripſit Herodotus (*a*), eſse accepiſſent in Ægypto, unde prodierat Moſes; a Minoë quoque ſuo, quem ad Moſis formam expreſſerant, Labyrinthum in Creta extructum finxerunt. Itaque teſtantur Diodorus (*b*), & Plinius (*c*), Dedalum Labyrinthi Cretici ex Ægyptio exemplar ſumſiſſe. Cæterum falſum eſſe conſtat Labyrinthum ullum in Creta fuiſſe ædificatum; verum fabulæ occaſionem dederunt ingentes, & tortuoſæ ſecturæ, quæ ad radices Idæ montis actæ ſunt: cum ad Cnoſſon, aliaſque urbes condendas lapides exciderentur. Viſuntur hodiéque eæ lapidicinæ, & a Bellonio (*d*) perluſtratæ ſunt. Cnoſſon autem ædificaſſe dicitur Minos a Strabone (*e*), proptereaque Labyrinthus juſſu ejus conditus dicitur. His adſtipulantur Etymologus (*f*), Cedrenus (*g*), & Euſtathius (*h*), qui hunc Labyrintum ſubterraneam ſpeluncam contortuplicatam, & ſinuoſam fuiſse ajunt. Ejuſmodi fuerunt Labyrinthi Nauplienſes Straboni (*i*) memorati, quos Cyclopia appellarunt. Scripſit Philocorus, Plutarcho (*k*) teſte, negare Cretenſes, quæ narrantur de Labyrintho; nec aliud fuiſſe, quam cuſtodiam, in quam conjiciebant, quos aſservatos vellent. Idem habent Tzetzes (*l*), & Nicetas (*m*). Atqui credibile eſt Latomias illas Creticas, itidem ut Syracuſanas, carceris uſum præſtitiſse. Taurus Paſiphaës, qui e mari prodierat, quemque in furorem egit Neptunus, cum alium ipſi Minos immolaſset, Vituli aurel adumbratio quædam fuit; de quo dicebat Aaron: *Projeci illud* (aurum) *in ignem, egreſſuſque eſt vitulus* (*n*). Paſiphaës autem adulterium, impium Hebrææ gentis cultum ſignat, Vitulo huic exhibitum: notum enim eſt idolorum cultum, fornicationis, & adulterii nomine ſæpe in Scriptura Sacra ſignari. Porro Vitulum hunc Moſes iratus combuſſit, & contrivit, cum legitimum aliorum vitulorum ſacrificandorum ritum populares ſuos docuiſſet. Notiſſima eſt Scyllæ fabula, Niſi Megarenſium Regis filiæ, quæ Minoëm Megaram obſidentem conſpicata, tanto ejus amore exarſit, ut patrem ipſi, patriamque proderet: mutatis nominibus idem de Moſe narrant Joſephus, & Auctor Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Euſtathio Antiocheno tribuitur: eum nempe cum exercitu adverſus Æthiopas a Chenephre ſuiſse miſſum, & re egregie geſta Æthiopas in urbem regiam Sabam probe munitam compulſos obſediſse; (Megara dixere, hoc eſt *megor*, *Habitationem*; ſic enim exponit (*o*) Bochartus) Tharbin vero regis Æthiopum filiam, conſpecto de mœnibus Moſe, forma ejus ac virtute captam, ita hominem adamaſse, ut per internuncios de prodenda ipſi patria, nuptiiſq; cum eo contrahendis paciſceretur, atq; id re præſtitum fuiſse. Inde forſitan originem habuit pervulgata opinio veterum, quæ ab Heliodoro (*p*) literis prodita eſt, Sole atque etiam Baccho, & Perſeo, qui Moſis ſimulacra ſint, prognatos eſse Æthiopum Reges. Porro ex uno hoc Moſis caſu, non iſta ſolum, de Niſo, Scylla, & Minoë hiſtoria prodiit; ſed & conſimilis quoque de Leucippo, & Leucophry Mandrolyti filia; & par altera de Piſidice Lesbia, & Achille; & germana etiam alia de Ciro, & Nanide Crœſi filia; quas hiſtorias Parrhenius in Eroticis (*q*) recitavit. Manifeſtum eſt autem, nuptiis hiſce Æthiopicis Moſis confingendis cauſsam præbuiſse Sephoram Moſis uxorem Madianitidem; quæ in libro Numerorum (*r*) Æthiopiſsa appellatur a Septuaginta Interpretibus, & a Vulgato, cum in Hebraico exemplari dicatur *Chuſith*, hoc eſt *Chuſitis*. Quippe Chus Arabiam ſæpius notare, a Bocharto (*s*) probatum eſt. Refert Plutarchus (*t*) Minoë Africam armis vaſtante Deos velut ipſi ſuccenturiatos, regionem quoque morbis, ſiccitate, & ſterilitate ſœdaſse: cui fabulæ præbuit argumentum Moſis adverſus Chananæos, proximaſque gentes, Dei nutu ſuſcepta, ope confecta expeditio. Merito ergo Moſem cum Minoë compararunt Strabo (*u*), & Joſephus (*x*): merito-

(*a*) Lib. III. cap. 148. (*b*) Lib. I. (*c*) Lib. XXXVI. cap. 13. (*d*) Obſ. Lib. I. cap. 6. (*e*) Lib. X. (*f*) In Λαβύρινθος. (*g*) Synopſ. Hiſt. p. 122. (*h*) In Odyſſ. λ. (*i*) Lib. X. (*k*) Theſ. (*l*) Ch. XI. cap. 179. (*m*) De Imp. Andr. Lib. I. (*n*) Exod. XXXII: 24. (*o*) Chan. Lib. I. cap. 14. (*p*) Lib. IV. (*q*) Cap. 5. & 21. & 22. (*r*) XII. 1. (*s*) Phal. Lib. IV. cap. 2. (*t*) Theſ. (*u*) Lib. XVI. (*x*) Lib. II. contr. Ap.

rito ille (a) quoque incerta eſse dixit, quæ de Minoë tradita ſunt, nec conſtare quidem inter Auctores Cretenſis ne ortu fuerit, an inquilinus. Liquidum etiam eſt vanam eſse diſtinctionem, quam inter duos Minoas; avum, Jovis, vel Aſterii filium, Lycaſti patrem; & nepotem Lycaſti filium, Scriptores plerique ineſse voluerunt, cum uterque vere unicus Moſes fuerit. Sprevit igitur diſtinctionem iſtam Apollodorus, & unum dumtaxat Minoëm agnovit.

X. Ex his porro, quæ de Judæorum, & Idæorum Cretenſium affinitate vulgo credita fuiſse diximus, lux accedere poteſt obſcuro Machabaici prioris loco, ubi Spartanorum rex Arius Oniæ Judæorum Pontifici hæc ſcribit: *Inventum eſt in Scriptura de Spartiatis, & Judæis, quoniam ſunt fratres, & quod ſunt de genere Abraham*. Docet Strabo (b) Lyctum, Grotynam, aliaſque urbes Creticas a Spartanis fuiſse conditas, Lycurgum in Cretam abiiſse, Minoëm, & Rhadamanthyn eſſe imitatum, indeque leges in patriam reportaſse, ac utroſque ſimillimis uſos moribus, & inſtitutis: quod & Plato docet in primo de legibus, & Ariſtoteles in ſecundo Politicorum. Lacedæmonii autem cum florerent omnibus copiis, credibile eſt Cretenſes Spartanæ originis gloriam, aliquot tantum civitatum ſuarum propriam, ad totam gentem Creticam prorogaſſe, ſeque Sparta oriundos jactaſse: nec abnuiſse Spartanos, laudi ſibi ducentes auctores haberi clariſſimæ gentis. Credebant præterea Cretenſes, vel credere ſe fingebant, Judæos ex ſe prodiiſse: unde & hos quoque, tanquam progeniem ſuam agnoſcere poterant Lacedæmonii; ac proinde arbitrari communem ſibi eſse cum Cretenſibus, & Judæis originem, quemadmodum filii, patris, & avi communis origo eſt. Videtur autem opinionibus iſtis, tum cum in Creta eſset, imbutus fuiſse Arius: ſcriptum enim reliquit Plutarchus (c) Arium Gortyniis ſuppeditas latum iviſse in Cretam. Ergo cum pro certo haberi ſciret Abrahamum vetuſtiſſimum, ac nobiliſſimum Judaicæ gentis auctorem, & parentem eſse, eum quoque genti ſuæ parentem aſciſcendum ratus eſt: non quod ita ipſi eſset fortaſse perſuaſum, ſed quod in rebus favorabilibus, cum ignoratur veritas, figmenta pro veris habere deceat; ad eamque ſimulationem Lacedæmonios gratia Judaicæ gentis invitaret. Sic Turcæ cum oppugnarent Græciam, ut a mittendis ipſi ſubſidiis Italos averterent, ſcribebant ad ſummos Pontifices Turcicam, & Italam gentem a Trojanis ducere originem; qui cum a Græcis olim magnis calamitatibus fuerint affecti, debere Italos ſibi favere, dum majorum injurias perſequuntur. Quapropter Arius de communi illa Judæorum, & Spartanorum origine, velut re explorata, & comperta non diſserit, ſed ut re fortuito ſibi cognita ex libro, cujus nec titulum, nec Auctorem indicat; propter obſcuritatem videlicet: εὑρέθη ἐν γραφῇ. (*Inventum eſt in Scriptura*): & apud Joſephum: ἐντυχόντες γραφῇ τινὶ εὕρομεν. (*Legentes Scripturam quamdam reperimus*.) Videtur autem ſcriptum habuiſse liber ille, Judæos Abrahami ſobolem, Cretenſium Idæorum colonos eſse, Cretenſes vero Spartanorum. Id e re nata arripuit Arius, atque hinc collegit vel Abrahamum illum, Judæorum parentem, ex Spartanis quoque eſse ortum, itidem ut poſteros ejus Judæos; vel Spartanos itidem, ut Judæos ex Abrahamo prodiiſse: ſi verum fuiſset prius illud, non valde antiquum utique id eſse poſse propter gentis ſuæ, ſi cum Hebræorum vetuſtate, & nobilitate comparaſses, novitatem; nec ignorari id potuiſse, propter nimis recentem rei memoriam, claraque tam egregii, ac nobilis civis ſui apud ſe manſura fuiſse veſtigia; quæ cum extarent plane nulla, unum ſupereſse, ut Spartanos, perinde ac Judæos, Abrahami progeniem eſse agnoſceret. Hoc in tanta originis obſcuritate, qualis illa erat Lacedæmoniorum, impune credere, & dicere licuit. Cujus originis dubiæ, ac controverſæ conſcius Arius vetuſtiſſimum, ac clariſſimum genti ſuæ Auctorem, & parentem, qualem fuiſse Abrahamum acceperat, adſcribere poſſe putavit. Simili ratiocinatione uti neceſſe eſt eos, qui Arium putant idcirco Jonathæ ſcripſiſse, Spartanos eſse fratres Judæorum, quod a Judæo Spartone Bacchi commilitone Thebis profecto, cujus meminit Claudius Jolaus apud Stephanum (d), ortos utroque crediderit: atque ita Judæum illum Spartonem cum alio Spartone Phoronei filio, Sparræ, juxta nonnullos, conditore confuderit. Nam ſi Spartonem communem gentis utriuſ-

que

(a) Strab. Lib. cit. *X. Explicatur 1. Mach. XI. 21. in quo agitur de Judæorum, & Spartanorum germanitate.*
(b) Lib. X. (c) Pyrrh. (d) In *Judaia*.

que Auctorem eſse cenſuit Arius, Abrahamo prognatum eum credere debuit.

XI. Eamdem repræſentavit Epiſtolam Joſephus, in libris Judaicæ ἀρχαιολογίας (a), (*Narrationis antiquitatum*) ſed ita ut a legitima Machabaici hiſtorici ſententia prorſus aberret. Res ex utriuſque contentione apparebit. Sic Machabaicus: ἔτι πρότερον ἀπεστάλησαν ἐπιστολαὶ πρὸς Ὀνίαν τὸν ἀρχιερέα παρὰ Ἀρείου βασιλεύοντος ἐν ὑμῖν, ὅτι ἐστὲ ἀδελφοὶ ἡμῶν, ὡς (lego, ὧν) τὸ ἀντίγραφον ὑπόκειται· καὶ ἐπεδέξατο Ὀνίας τὸν ἄνδρα τὸν ἀπεσταλμένον ἐνδόξως, καὶ ἔλαβε τὰς ἐπιστολὰς, ἐν αἷς διεσαφεῖτο περὶ συμμαχίας καὶ φιλίας· καὶ ἡμεῖς οὖν ἀπροσδεεῖς τούτων ὄντες, παράκλησιν ἔχοντες τὰ βιβλία τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν, ἐπειράθημεν ἀποστεῖλαι τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀδελφότητα καὶ φιλίαν ἀνανεώσασθαι, πρὸς τὸ μὴ ἐξαλλοτριωθῆναι ὑμῶν. *Jampridem miſſæ erant epiſtolæ ad Oniam ſummum Sacerdotem ab Ario, qui regnabat apud vos, quod eſtis fratres noſtri; quarum exemplar ſubnexum eſt. Et Onias virum qui miſſus fuerat, honorifice excepit, & accepit literas, in quibus ſignificabatur de ſocietate & amicitia. Nos igitur his non indigentes, ſolatio habentes Libros ſanctos, qui ſunt in manibus noſtris, aggreſſi ſumus mittere ad renovandam germanitatem & amicitiam, ne alieni a vobis efficiamur*. Apertiſſima ſententia: Oniam ait jampridem ab Ario literas accepiſſe, in quibus de gentis utriuſque Judææ, & Spartanæ germanitate ſcriptum erat; legatum honorifice fuiſſe ſuſceptum; & literas quoque ipſas, quæ ſocietatem & amicitiam proponebant: qua ſocietate quanquam tuto carere poſſint Judæi, omnem ſpem & ſolatium in ſacrorum Voluminum pollicitationibus repoſitum habentes, conditionem tamen ipſos accipere, ac libenter amicitiam & germanitatem renovare cum Spartanis, ne amicitiæ ſolvatur nexus, ac neglecta ſocietas diuturnitate extabeſcat. Sic intellexit Vulgatus Interpres, ſic Syrus. Longe vero aliter Joſephus: nam iſthæc: ἡμεῖς οὖν ἀπροσδεεῖς τούτων ὄντες. *Nos igitur his non indigentes*, refert, non ad, συμμαχίας καὶ φιλίας, *ſocietate & amicitia*, quæ proxime præcedunt, ſed ad, ἀπεστάλησαν ἐπιστολαὶ, ὅτι ἐστὲ ἀδελφοὶ ἡμῶν. *Miſſæ ſunt epiſtolæ, quod eſtis fratres noſtri*; atque ita exponit: οὐ δεόμενοι τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως. *Non indigentes hujuſmodi declaratione*. Tum quod ſubeſt in Machabaico: παράκλησιν ἔχοντες τὰ βιβλία τὰ ἅγια τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν. *Solatio habentes Libros ſacros qui ſunt in manibus noſtris*, ſic reddit Joſephus; διὰ τὸ ἐκ τῶν ἱερῶν ἡμῶν πεπιστεῦσθαι γραμμάτων. *Quod ſacræ noſtræ literæ his fidem fecerint*: hoc eſt, ejuſmodi ſignificatione, & admonitione nobis opus non erat, ea nempe qua de germanitate noſtra nos monuiſtis, quippe quam jam ex Libris noſtris ſacris compertam habeamus. Velim æquus & attentus Lector totam Machabaici Scriptoris ſententiam expendat, & cum antecedentibus ac ſequentibus controverſum locum confligat, omnino intelliget ea, quorum ἀπροσδεεῖς (*indigentes*) Judæos eſſe ſcribit Jonathas, eſſe συμμαχίαν (*ſocietatem*) & φιλίαν (*amicitiam*) Spartanorum, quarum proxime præcedit & ſubeſt mentio. Nam ſi id ſibi voluiſſet Jonathas; Judæos non eguiſſe admonitione illa, qua de germanitate ſua cum Spartanis docebantur, dixiſſet utique, ἡμεῖς οὖν ἀπροσδεεῖς ταύτης: *Nos igitur non indigentes ea*. Nunc cum dixerit τούτων, *harum*, manifeſtum eſt reſpexiſse ad συμμαχίαν (*ſocietatem*) & φιλίαν (*amicitiam*) proxime commemoratas. Quod opponit autem Grotius, hujus interpretationis aſsertor, παράκλησιν hic ſignificare ἀπόδειξιν (*declarationem*) velut nono capite prioris hujus Machabaici (b): παρεκάλεσε τοὺς Ναυαταίους αὐτοῦ παραθέσθαι αὐτοῖς τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν τὴν πολλήν, vanum & frivolum eſt: nam παρεκάλεσε illic non uſurpatur pro ἀπέδειξε (*declaravit*) ſed pro ἱκέτευσε, ἐδεήθη, ἠξίωσε. Vulgata, *rogavit*. Et παράκλησιν, *adhortationem*, *deprecationem*, *evocationem*, ſignificare fateor; ἀπόδειξιν, prorſus nego. Perperam igitur Jonathæ epiſtolam interpolavit, & adulteravit Joſephus; quemadmodum & illam Arii, uti recte animadvertit Scaliger in Canonibus Iſagogicis (c). Quod ſi cui noſtra hæc de Judæorum & Spartanorum conſanguinitate conjectura non ſatisfacit, alteram afferemus infra: nam in re dubia & incerta ſuſpicionibus patet locus, & quæcunque probabilitatem habent aliquam & ſimilitudinem veri, confidenter & utiliter proponi poſsunt.

XII. In pleriſque Minoi & Rhadamanthi convenit, ætate, patria, parentibus, quæ nobis itidem argumento eſse poſsunt, & hunc quoque ad Moſis exemplar a figmentorum

XI. Perperam locum hunc interpretatus eſt Joſephus. (a) Lib. XIII. cap. 9. (b) Et ibid. XXXV. (c) Lib. III.
XII. Rhadamanthys, idem ac Moſes.

torum artificibus eſse adornatum. Nominis origo obſcura eſt & incerta. Hanc proponit Euſtathius (*a*), ἐπεὶ ἡ μήτηρ ἐμάνη, τουτέστι πάνυ ἐρωτικῶς διετέθη περὶ τὰ ῥόδα, ἅπερ ὁ αὐτὴν ἁρπάσας ταῦρος προΐσχετο. *Quia mater ejus inſaniit, hoc eſt inſana cupiditate affecta fuit erga roſas, quas ipſi taurus præbuit, a quo rapta eſt*. Quod valde ineptum eſt. Ex Oriente petenda fuit nominis hujus originatio: nempe ex *rada*, quod eſt, *caſtigavit*, *erudivit*, *ſubegit*, *præfuit*, *dominatus eſt*; unde *raduib*, *pædagogus*, *præceptor*: & ex *manath*, *terruit*. Itaut ex *raduib manath*, quod *Præceptorem terribilem* ſonat, conflatum ſit nomen *Rhadamanthyos*. Illius ecquod ſit apud inferos officium, malo Virgilii (*b*) verbis, quam meis referre:

Gnoſſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna,
Caſtigatque, auditque dolos, ſubigitque fateri,
Quæ quis apud ſuperos furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuo ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans.

Atqui id in Moſem aptiſſime convenit, qui & ſeveras leges Hebræis dixit, & ſi qui eas perrumpere auderent, acerbiſſimis ſuppliciis punivit. Hoc autem munere apud inferos defungi Rhadamanthyn finxerunt Veteres, quod dum viveret, juri dicundo fuiſset a Minoë præfectus. Sunt qui legumlatorem fuiſse dicant, alii primum legum repertorem. Ex Ephoro autem refert Strabo (*c*) imitatorem fuiſse Minoëm priſci cujuſdam Rhadamanthyos, qui primus Cretenſibus leges conſtituerit, a Jove eas ſe accepiſse fingens. Has inter Rhadamanthyos leges memorabilis illa erat, quæ vetabat ne per Deum quis juraret, nomenque Dei temere uſurparet, ὑπὲρ τοῦ μὴ θεὸν ὀνομάζειν ἐπὶ πᾶσιν. *Ne Deus omnino nominaretur*, inquit Euſtathius (*d*); per anſerem vero, aut canem, aut arietem, aut quid ſimile, & jurabat ipſe, & alios jurare jubebat; quod & a Socrate factum ferunt. Atque id Rhadamanthyos juramentum quamobrem inter Proverbia retulerint Græci ſcriptores Parœmiarum, Zenobius (*e*), & Apoſtolius (*f*), & poſt illos deinde Eraſmus (*g*), prorſus non video. Ipſiſſima autem Moſis lex eſt: *Non aſſumes nomen Dei tui in vanum: nec enim habebit inſontem Dominus eum, qui aſſumſerit nomen Dei ſui fruſtra* (*h*). Virgam, dum jura reddit, manu tenere Rhadamanthyn ait Plato (*i*), in quo Moſis virgam poſsumus agnoſcere. Multas Aſiæ maritimæ terras Imperio ſuo ſubjeciſse Rhadamanthyn memorat Diodorus, quod & de Moſe Hiſtoriæ ſacræ prædicant. Addit Diodorus (*k*) hunc ἐρυθρῷ, ἑνὶ τῶν ἑαυτοῦ παίδων, παραδοῦναι τὴν βασιλείαν τῶν δι' ἐκεῖνον ἐρυθρῶν ὀνομασθέντων. *Erythro, uni ex filiis ſuis, regnum eorum tradidiſſe, qui propter eum Erythri dicti ſunt*. Ita & Perſeo, alteri Moſis imagini, Erythras filius adſcribitur, qui in Rubri maris ora regnaverit; ut ſuo loco notabimus. Certe Rhamnæos Arabicam gentem a Rhadamando nomen habuiſſe tradit Plinius (*l*), nec alios eſſe puto, quam qui a Strabone (*m*) Rhadamanitæ, & a Nonno Rhadamanes appellantur. Legimus enim in Dionyſiacis Nonni (*n*) Minoëm ex inſula Creta expuliſſe Rhadamanas in Arabiam: unde & alibi (*o*) Dictæos eos appellat, & in expeditionis Indicæ ſocietatem a Baccho aſcitos fuiſſe narrat. Legimus & apud Stephanum (*p*), Rhadamanthyn cum fratribus Gazam Phœniciam urbem iviſſe. Atqui Moſes & in Arabia, non privatus ſolum apud ſocerum Jethro, ſed dux etiam, ac gentis ſuæ princeps diutinam moram traxit; & ejus conſiliis, ac præceptis Hebræi obſecuti, Palæſtinos, quorum regio fere maritima eſt, maximis damnis affecerunt. Memoriæ prodidit Iſacius Tzetzes (*q*) propter interfectum fratrem patria exulaſſe Rhadamanthyn: hæc hiſtoriæ Moſis interpolatio eſt, qui *virum Ægyptium, percutientem quemdam de Hebræis fratribus ſuis, percuſſum abſcondit ſabulo* (*r*), & in Madianitidem terram profugit. Rhadamanthyn Homerus (*s*) non ſemel flavum appellat: πυῤῥακὴ fuiſſe Moſem tradit Artapanus apud Euſebium (*t*); ruſum, & criſpum faciunt Muhammedani; πυῤῥόχρουν quoque fuiſſe Typhonem, qui ad Moſis exem-

 plar

(*a*) In Iliad. ξ. (*b*) Æn. VI. (*c*) Lib. X. (*d*) In Hom. Od. τ. (*e*) Cent. V. Prov. 81. (*f*) Cent. XVII. Prov. 7. (*g*) Chil. II. Cent. IX. Prov. 31. (*h*) Exod. XX. 7. (*i*) Gorg. (*k*) Lib. V. (*l*) Lib. VI. cap. 28. (*m*) Lib. XVI. (*n*) Lib. XXI. (*o*) Lib. XXXVI. (*p*) In Γάζα. (*q*) In Lycophr. (*r*) Exod. II. 12. & ſeq. (*s*) Od. δ. & η. (*t*) Præp. Evang. Lib. IX.

plar factus eſt, Plutarchus *(a)* ſcriptum reliquit.

XIII. Quin & Æacus, tertius inferorum Judex, Moſem exhibet. Minois æqualis fuit; æqualis & Bacchi, & Ariſtæi, in quibus latet occultus Moſes; æqualis & Aſterii, qui Minois filius fuit, avo cognominis. Atque hos, Æacum, inquam, Minoëm, Ariſtæum, & Aſterium, Baccho Indicæ expeditionis ſocios addit Nonnus in Dionyſiacis *(b)*. Jovis filius fingitur, item ut pleræque Moſis imagines, Bacchus, Minos, Rhadamanthys, alii. Jove in ignem mutaro natus dicitur, perinde ut Bacchus. Teſtis Ovidius *(c)* cum ait de Jove:

Aureus ut Danaën, Aſopida luſerit ignis.

Aſopis illa, Ægina eſt, Aſopi filia, Æaci mater. Non ex Jove ignibus celato, at in aquilam verſo genitum eum ſcribit Nonnus *(d)*, ſed prope ardentem, & ignitum fluvium. Fabulam fuſius narrat Apollodorus *(e)*, Aſopum, cum Jovem Æginam rapientem pertinaciter inſequeretur, a Jove fulmine fuiſſe ictum, & ad fluenta ſua remiſſum; proptereaque ex fluvio hocce carbones efferri. Quæ manifeſto alludunr ad ſatum Bacchi, igneo & fulgurante Jove, ac Semele prognati; & ad Moſem itidem referenda ſunt. Mater Æaco tribuitur Ægina Aſopi fluvii filia; quod Thermutis, velut altera Moſis mater, eum ex fluvio extraxerit. Piiſſimum omnium hominum fuiſſe Æacum teſtificatur Apollodorus *(f)*, Græcorum omnium Plutarchus *(g)*: ſanctitatem, ac pietatem Moſis prædicare nihil attinet. Virgam inter judicandum tenuiſſe Æacum dicir Plato *(h)*; quo ſacra illa Moſis virga notatur. Græciæ ſiccitate, ſterilitate, ac fame laboranti largos imbres, & vilem ac uberem frugum annonam precibus & ſacrificiis a Jove Æacus impetravit: Moſes Iſraëliris aquam, manna, & coturnices. Obſervatum eſt a Panſania *(i)*, ex Æaci liberis nullum ipſi in regnum Æginæ ſucceſſiſſe: Moſis filiorum nullus paternæ dignitatis hæres fuit. In Æaci Templo, quod in urbe Ænigna viſebatur, ara erat paulum e terra extans, quam Æaci monumentum fuiſſe in arcanis habebatur, ut Auctor eſt Pauſanias *(k)*: de ſepulcro Moſis ſic poſtremum caput Deuteronomii *(l)*: *Et non cognovit homo ſepulcrum ejus uſque in præſentem diem.*

XIV. Occulit Moſem, & Proteus, Deus ille multiformis. Moſis æqualis fuit; nam conſulit eum apud Virgilium *(m)* Ariſtæus, quem Moſem eſſe paulo poſt oſtendam. Bacchum etiam, larvatum Moſem, excepit hoſpitio, ut eſt apud Apollodorum *(n)*. Et ejus filios denique interfecit Hercules, quem Joſuæ imaginem gerere probabo. Neminem vero fallat, quod excidii Trojani æqualem facit Homerus. Chronologorum leges ſpernunt Poëtæ: ad quos ſi quis ſingula fabularis hiſtoriæ capita revocare velit, Deum perdet. Nec me movet jactatio Scaligeri, qui Apollodori hiſtoriam cardinibus Chronologicis conſentire, idque probare ſe poſſe dicebat. De ſummis fortaſſe rerum faſtigiis, non de partibus ſingulis, & perſonis dictum hoc putem. Quamquam & ea ſperare, ac polliceri potuit homo vanus, & confidens, quæ præſtare non poſſet. Ægyptium faciunt veteres, qualis Moſes fuit: alii Thracem; Pallenen enim, quam ipſi Patriam aſſignat Virgilius, in Thracia Stephanus, aliòque collocant: cujus rei cauſſam ad Moſem quoque pertinere docebo infra, ubi de Orpheo diſſeram. Patrem Jovem habuit, ſi Luciano *(o)* fides eſt: nam quibus regia poteſtas, & dignitas contigerat, eos Jove prognatos antiqui fingebant, ut ſupra dixi. Atqui regem Ægypti Proteum fuiſſe dicunt Herodotus *(p)*, & Euripides *(q)*; & id dignitatis Moſes obtinuit. At Johannes Tzetzes *(r)* Neptuno, & Phœnice, Phœnicis filia, natum Proteum eſſe docet; in quo Moſis, Hebræorumque, quorum avi olim venerant ex Phœnicia, originem licet animadverrere. Atque hæc mihi videtur fuiſſe ratio, cur Memphi templum ipſi conditum fuerit eo loco, qui Caſtra Tyriorum appellatus eſt, inter Tyrios Phœnices circum habitantes: quod diſcimus ex Herodoto *(s)*. Cur autem Neptuni dicatur filius, vel ſi Homerum *(t)* ſequimur, famulus, cauſſa fuit mirabilis maris Rubri tranſitus, cujus qui fuit Auctor, & dux Moſes, ita faventem, & propitium viſus eſt fabularum ſtructoribus habuiſſe Neptunum, ut eo natum eſſe

(a) De Iſid. *XIII. Æacus, idem ac Moſes.* *(b)* Lib. XIII. *(c)* Met. Lib. VI. *(d)* Loc. cit. *(e)* Lib. III. *(f)* Ibid. *(g)* Theſ. *(h)* Gorg. *(i)* Attic. *(k)* Corinth. *(l)* 6. *XIV. Proteus, idem ac Moſes.* *(m)* Georg. Lib. IV. *(n)* Lib. III. *(o)* De mort. Peregr. *(p)* Lib. II. cap. 112. *(q)* Hel. Prol. *(r)* Chil. II. Hiſt. 44. *(s)* Loc. cit. *(t)* Od. δ.

eſſe ſtatuerent. Hanc etiam videtur habuiſſe cauſam Pſeudo-Orpheus *(a)*, quamobrem maris claves Proteum gerere diceret; eamdem & alii, cur paratum ipſi a Neptuno alveum ſub mari finxerint, per quem ex Pallene in Ægyptum ſiccus penetraret, uti referunt Iſacius Tzetzes *(b)*, & Phylargirius *(c)*. Forſitan & quod accepiſſent vetuſti opifices figmentorum, *ingreſſum Moſem medium nebulæ aſcendiſſe in montem, nube denſiſſima opertum (d)*; & a Deo locatum *in foramine petræ (e)*; idcirco Proteum in obſcuris illis meatibus, vel in ſpecubus latitantem finxerunt. Ob quam etiam cauſſam ex Thracia, regione Septentrionali, profectum eſſe voluerunt, uti & Orpheum, & Eumolpum, Moſis itidem, ut mox oſtendemus, imagines: Septentrionem enim Veteres caliginoſum, & denſis tenebris obſitum cenſuerunt. Ideo ζόφον *(tenebras)* apud Homerum *(f)*, Strabo *(g)* Septentrionem interpretatur. Origo vocis eſt in Hebraica *tzaphan*, quod eſt *occultavit*. Unde *tzaphon*, *Aquilo*, *Septentrio*. Tibullus Panegirico ad Meſſalam de Septentrione:

Illic & denſa tellus abſconditur umbra.

Riphæos montes, quod poſiti ſint ſub Septentrionibus, tenebricoſos, & nocte damnatos eſse dicunt Poëtæ veteres, Sophocles *(h)*, & Alcman. Septentrioni cum religioſos cultus exhibent Tunquinenſes, menſam apponunt nigram, nigras inferunt lances, nigras ipſi veſtibus ſunt induti. Aquilonem Turcæ appellant *Karaiel*, hoc eſt, nigrum ventum: Circaſsos Septentrionales *Caraeberkes*, hoc eſt, Circaſsos nigros. Nec aliam ob cauſsam Pontus Euxinus videtur etiam nominatus ab Euripide *(i)* Mare nigrum; Propontis, Mare album; quam quod ille ad Boream Boſphori, hæc ad Auſtrum ſita ſit. Circius, qui & Traſcias, Straboni eſt Μελαμβορέας *(niger Boreas)* & is in aliquibus Galliæ noſtræ locis, Ventus niger vocatur. Arabes quoque Mare Septentrionale, Tenebroſum & Piceum appellant. Ita paſſim Geographus Nubienſis *(k)*. Meminit & regionis cujuſdam Septentrionalis Marcus Paulus *(l)*, quam Obſcuritatem nominari ait. Hinc & Aquiloni vento nomen. Aquilus enim color, niger eſt. Gloſſarium: *Aquilum*, μέλαν, ὡς Λουκίλλιος *(nigrum, ut Lucillius)*. Suetonius *(m)* opponit candido. Feſtus fuſcum, & ſubnigrum interpretatur. Virgilius itaque quod ſubfuſcus eſſet, aquilo dicitur fuiſse colore *(n)*. Eodem ſenſu dixit Plautus *(o)*, corpus aquilum; Varro *(p)*, fluctum aquilum; Martianus Capella *(q)*, Deos aquilos. Apulejus *(r)*, aquilum agmen, quod opponit cano. Eodem dicitur & Aquilo. Nos Galli dicimus, *La Biſe*, pari ſignificatu: nam Gallice *bis*, nigrum ſonat. Aquilæ etiam a nigrore nomen eſt: nam Homero nigra dicitur, Æſchylo *(s)* κελαινὸς ὄρνις, *(nigra avis)*. Et duo aquilarum genera Ariſtoteli *(t)* commemorata hinc nomen trahunt, Melanæetus, & Percnopterus. Inventores ergo fabularum, ut exprimerent denſam illam montis caliginem, & opacam nebulam, e qua egreſsus ad ſuos rediit Moſes, ex ea mundi parte veniſse dixerunt, quæ opacis obſepta tenebris credebatur. Duos filios Proteus habuit; duos & Moſes. Omnia ſeſe in rerum miracula transformabat; In ignem, propter fulgura, & flammas Sinai montis verticem obſidentes, cum Deum Moſes alloqueretur; in ſerpentem, propter virgam Moſis, quæ in ſerpentem, & rurſum ex ſerpente in virgam mutata eſt; & in alias denique formas, propter varia, prodigia virgæ hujus ope edita. An eandem ob cauſsam, propter quam Mercurio facies partim aurea, partim nigra dabatur, petaſus item partim candidus, partim niger; Apollini vero caput ſemiraſum; & ſimulacra aliquando atra, aliquando ſplendida? Id quidem velle videtur Horatius *(u)*, cum Prntea, non quidem corpus, ſed tantum vultus mutare dixit. Præterita, præſentia, & futura callere dictus eſt Proteus, quod præteritorum hiſtoriam, deſcriptionem præſentium, & futurorum prædictionem lucubrationibus ſuis Moſes complexus ſit. Magnum fuiſse Proteum, & præſtigiatorem, tradunt Auctores plerique; quo nomine & Moſem Apollonius Molon, Lyſimachus *(x)*, & alii traducere conati ſunt. Λεκανομάντιν etiam fuiſse, hoc eſt futura per pelviſpicium, ut ita loquar, præno-

R 2 viſse

(a) Hymn. in Proteum. (b) In Lycogr. (c) In Virgil. Georg. IV. (d) Exod. XXIV. 18. & 19. (e) Eod. XXXIII. 22. (f) Od. ι. & κ. (g) Lib. I. & X. (h) Oedip. Colon. v. 1311. (i) Med. v. 211. (k) Clim. VII. P. 1. & 9. (l) Lib. XXXIX. cap 49. (m) Aug. cap. 79. (n) Auct. vit. Virg. (o) Pœn. V. 2. (p) Περὶ φθορᾶς κόσμου. (q) Lib. II. (r) De Deo Socr. (s) Agam. v. 115. (t) Hiſt. Anim. Lib. IX. cap. 31. (u) Lib. I. Epiſt. 1. (x) Apud Joſeph. Lib. II. contr. Apion.

viſſe teſtatur Johannes Tzetzes *(a)*: Protei columnas commemorat Virgilius *(b)*: ejuſdem in Aſtrologicis ſcientiam Diodorus *(c)* prædicat. Horum omnium cauſſæ brevi Apionis narratione continentur. In Ægyptiacis quippe ſcripſiſse hunc refert Joſephus, Moſem Heliopolitanum fuiſse, & in patria ſua ſtatuiſse quoddam inſtrumentum, quod verbis ipſius deſcribere ſatius eſt: ἀντὶ δὲ ὀβελῶν ἔςησε κίονας, ὑφ' οἷς ἦν ἐκτύπωμα σκάφη, σκιὰ δ' ἀνδρὸς ἐπ' αὐτὴν διακειμένη, ὡς ὅτι ἐν αἰθέρι τοῦτον ἀεὶ τὸν δρόμον ἡλίῳ συμπεριπολῇ. Hæc ita leguntur in Codice manuſcripto Bibliothecæ Regiæ, & in libris editis, licet valde mendoſa ſint, quemadmodum & totus iſte liber: quæ ſic reſtituere conabar: ἀντὶ δὲ ὀβελῶν ἔςησε κίονας, ὑφ' οἷς ἦν ἐκτύπωμα σκάφης, σκιὰ δ' ἀπ' ἄκρων ἐπ' αὐτὴν διακειμένη, ὡς, ὃν ἐν αἰθέρι, τοῦτον ἀεὶ τὸν δρόμον ἡλίῳ συμπεριπολεῖν. Senſus eſt: *Pro veruculis columnas ſtatuit, quibus ſcaphæ forma ſubjecta erat; ab harum vero ſummitatibus umbra in eam incidebat; itaut eumdem curſum, quem ſol in æthere, abſolveret*. Dictionem, ἀνδρὸς, Interpres non agnoſcit. Cæterum intricatus eſt ſermo, quapropter a Joſepho deridetur. Hac ergo correctione contenti ſimus, dum melioris Codicis nobis contingat ſubſidium. Moſem ait pro veruculis columnas in ſcapha ſtatuiſse, quarum umbra ſolarem curſum deſignaret. Scaphen, ſive Hemiſphærium intelligit, quod ab Ariſtarcho Samio inventum eſse Vitruvius *(d)* docet. Deſcribitur a Martiano Capella *(e)* his verbis: *Scaphia dicuntur rotunda ex ære vaſa, quæ horarum ductus ſtili in medio fundo ſui* (iego ſiti) *proceritate diſcriminant, qui ſtilus gnomon appellatur*. At Sciotheron Moſi ab Apione adſcriptum, pro gnomone columnas habebat in medio, quarum uſum ignoravit Grammaticus ille. Nam ſi umbræ ſolum projiciendæ utiles erant, longe melius id feciſset ſtilus unicus. Atqui hoc ipſum videtur eſse horologium, quod nonnulli de grege Rabbinorum, a majoribus ſuis acceptum, & ab Ægyptiis, ut videtur, ac Babyloniis inventum deſcribunt, quodque ſupra tres columellas in media ſcapha ſitas magnam compactilium armillarum coagmentationem, multaſque inſcriptiones Hebraicas præferebat: atque id tamen fuiſse Sciotheron oſtendit Scaphe ſubjecta. Verum Moſe inventum hoc longe eſſe recentius multa ſuadent, quæ nunc explicare non vacat. Plurimum differebat hoc horologium ab Achazi *mangaloth*; quarum deſcriptionem dederunt iidem Rabbini. Utut eſt, vides Moſi, itidem ut Proteo, attributas ab Apione columnas, pelvim, ſive Scapham, & Aſtrologiæ peritiam. Egregius ſaltator fuit Proteus; quod de Orpheo itidem, & Muſæo, quos ex Moſis quoque hiſtoria prodiiſſe oſtendam, Lucianus *(f)* tradidit; & nos ſupra de aliis, qui Moſem itidem diſſimulant, ſcripſimus; propter cantatos a Moſe Hymnos, & Mariæ ſororis Moſis choros. Naturæ principia aperuiſſe Proteum legitur in Hymnis Orpheo adſcriptis *(g)*, & in Chiliadibus Tzetzis *(h)*: quod unice Moſi convenit, qui de rerum origine, & mundi creatione luculenter, veriſſimeque diſſeruit. Proteus πολύβουλος (*multi conſilii*) appellatur in iiſdem Orphicis: ſic Mercurius Oſiridis σύμβουλος (*conſiliarius*) fuiſſe dicitur a Diodoro *(i)* διὰ τὸ φρονήσει τοῦτον διαφέρειν τῶν ἄλλων φίλων. *Quod aliis omnibus ejus amicis hic prudentia præſtiterit*: ſic Bacchus in iiſdem Hymnis *(k)* εὔβουλος, (*boni conſilii*) & εὐπολύβουλος, (*bonis conſiliis plenus*) dicitur: Bacchus autem, & Mercurius ſimulacra ſunt Moſis: ſic Moſes ipſe a Joſepho *(l)* dicitur *prudentiſſimus conſiliarius*, σύμβουλος συνετώτατος. *Proteum fortiſſimum, & invictum fuiſſe conſtat*: verba ſunt Servii *(m)*, qui & propter fortitudinem Herculem eum ait fuiſſe dictũ: de Moſe perhibet Joſephus, ἐν ἅπασι στρατηγὸν ἄριστον γεγονέναι. *In omnibus excellentem imperatorem extitiſſe*. Neptuni armenta, & turpes phocas paſcere Proteum cecinerunt Homerus *(n)*, & Virgilius *(o)*: Moſes diu paſtoralem vitam egit. Ex iis, quæ de Proteo narrat Herodotus *(p)* ſumma ipſius æquitas, & integritas intelligitur, qua præcipue laude Moſes floruit. Divinos denique in Ægypto honores Proteus conſecutus eſt, itidem ut Oſiris, Mercurius, Vulcanus, & Typhon, in quibus fallax vetuſtas Moſem adumbravit.

XV. Moſes quoque Perſeo multis rebus ſimilis

(a) Chil. II. Hiſt. 44. (b) Æn. XI. (c) Lib. I. (d) Lib. IX. cap. 9. (e) Lib. VI. cap. 2. (f) De ſaltat. (g) Hymn. in Prot. (h) Chil. II. Hiſt. 44. (i) Lib. I. (k) Hymn. in Dionyſ. (l) Lib. II. contr. Ap. (m) In Virg. Æn. XI. (n) Od. δ. (o) IV. Georg. (p) Lib. II. cap. 115. *XV. Perſeus, idem ac Moſes.*

ſimilis eſt. Liberi, & Amphionis, quorum uterque Moſes eſt, Perſeus æqualis fuit. Ægyptium fuiſſe tradunt Herodotus (*a*), ac Diodorus (*b*): addit ille Chemmi poſitum ei fuiſse templum, & a Chemmitis ſolitum gymnicis ludis celebrari: Strabo (*c*) vero in Ægypto περσέως σκοπὴν, (*Perſei ſpeculam*) ponit; quod & ſpeculatorem fuiſſe Perſeum indicat: Ægyptius fuit Moſes; fuiſſe & ſpeculatorem oſtendit cognomen ipſius Oſarſiph, hoc eſt, Solis ſpeculator: idem & θεώπτης a Georgio Syncello dictus eſt, ut ſupra obſervavimus. Statim ab ortu in arcam concluſus, & in mare abjectus eſt Perſeus & in Polydectæ deinde regia educatus; quorum conſimilia de Tenne & Hemithea Cycni regis Troadis liberis, de Œdipo Thebanorum rege, Telepho Herculis filio, & Cypſelo Corinthiorum tyranno finxerunt. Atque hæc in Moſem apposite congruunt. Magicæ artis peritum fuiſſe narrat auctor Philopatridos, qui libellus Luciano tribuitur: idem de Proteo, qui Moſes eſt, a nonnullis vulgo creditum eſſe diximus, ob prodigia a Moſe edita. Andromeden Cephei Æthiopum regis filiam duxit uxorem: Tharbis Æthiopum regis filia Moſis nuptias ambivit & impetravit, ut affirmat Joſephus (*d*); hic deinde uxorem duxit Sephoram Æthiopiſſam, hoc eſt Chuſitidem; nam Chus populos ad utrumque Rubri maris littus pertinentes ſignificabat. Perſei filium Erythram quidam faciunt, qui ad maris hujus oram imperitarit. Sic Rhadamanthyi, qui figura eſt Moſis, tribuit Diodorus (*e*) Erythrum filium, qui regnum tenuerit Erythrorum, ut dixi ſupra; quod liberos Moſes hoc in litore genuerit. Mercurii talaria & gladium geſtavit Perſeus; quippe Mercurius ipſe Moſes eſt.

XVI. Non alio etiam quam ad Moſem videntur referenda, quæ in libro Memoriali ſcripſit Lucius Ampelius, rudis homo quidem & imperitus, ſed aliorum in ſcribendo ſubnixus ſtudiis, & aliquibus bonæ vetuſtatis reliquiis conſpicuus. *Libra*, inquit, *quam Græci ζυγὸν appellant, virile nomen eſt adeptus. Is omni clementiæ juſtitia Mochos dictus, qui primus dicitur libræ pondus hominibus inveniſse, quæ utiliſsima mortalibus æſtimantur, ideoque in numerum ſtellarum receptus eſt, & Libra eſt dictus*. En tibi Moſem proprio nomine appellatum, ſi pro *Mochos* legas *Moſchos*, quod eſt *Moſceh*. Quo nomine ab aliis Scriptoribus deſignatum Moſem ſupra diximus. Statices ipſi inventionem tribuit Ampelius, quod ſancte caverit, ne qua fraus ponderibus, menſuris, aut regulis ineſſet: *Nolite facere*, inquit (*f*), *iniquum aliquid in judicio, in regula, in pondere, in menſura. Statera juſta, & æqua ſint pondera, juſtus modius, æquuſque ſextarius*. Eadem graviſſimis verbis alio loco (*g*) iterat: *Non habebis in ſacculo diverſa pondera, majus & minus; nec erit in domo tua modius major & minor: pondus habebis juſtum & verum; & modius æqualis & verus erit tibi, ut multo vivas tempore ſuper terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. Abominatur enim Dominus Deus ſuus eum qui facit hæc, & adverſatur omnem injuſtitiam*. Ineptum autem eſt, quod ait ineptus Ampelius, Libram, quam Græci ζυγὸν appellant, virile nomen eſſe adeptam. Libra a veteribus Aſtronomis, non ſola, uti nunc, ſed ſimul cum Libripende in Aſtrotheſia pingebatur. Diſerte Manilius (*h*): *Humana eſt facies Libræ*. Oſtendit hoc etiam vetus Calendarium ruſticum, marmori inſcriptum, quod repræſentavit Gruterus in Inſcriptionibus (*i*); in quo inter ſigna Zodiaci juvenis Libram geſtat. Munus cœleſtis Libræ pendendæ Auguſto delegavit ipſius ætas, quo optimo & æquiſſimo principi gratificaretur. Alii id Virgini adſcripſerunt. Atqui ex Ampelio intelligimus Moſi hunc honorem jam ante fuiſſe habitum, propter æquitatem, ac ſtatices inventionem, nempe, ut veriſimile eſt, ab Ægyptiis, viciniſque nationibus, Aſtronomiæ ſtudio deditis, quas Moſis fama pervaſerat. Certe Ægyptii in mappis ſuis & Sphæris cœleſtibus, ſeptimo Zodiaci loco virum pingebant ſtantem, gerentem in dextra Libram, in ſiniſtra decempedam, in quam Moſaica virga progreſſu temporis mutata eſt.

XVII. Quin etiam in Ariſtæo nobilis conſtat Moſis effigies. Apollinis, vel ut aliis placet, Liberi filius dictus eſt Ariſtæus: Moſem in Libero, & Apolline latere docuimus. Atque hic pater cum filio, ut alias ſæpe confun-

(*a*) Lib.II. cap.91. (*b*) Lib.I. (*c*) Lib.XVII. (*d*) Antiq. Lib.II. cap.5. (*e*) Lib.V. *XVI. Moſes inter aſtra relatus, & Libra geſtanda adhibitus*. (*f*) Levit. XIX. 35. (*g*) Deut. XXV. 13. & ſeq. (*h*) Lib. II. (*i*) Pag.139. *XVII. Ariſtæus, idem ac Moſes.*

ſunditur : nam Apollo ipſe Ariſtæus habitus eſt, & Apollo quidem νόμιος, ſive paſtoralis, quod appoſite in Moſem convenite oſtendimus. Paſtorem dicit Ariſtæum Virgilius (*a*), & tercentum ipſi Juvencos Ceæ dumeta tondere; Cyrenes ab Apolline raptæ, cum pecudes ad Penei ripam paſceret, filium fuiſſe prodit Apollonius in Argonauticis (*b*); & Apollo ipſe, Paſtor ab Amphryſo memorandus dicitur: Paſtor fuit Moſes πατρόθεν (*a paterna origine*) & prognatus Iſraëlitis, qui paſtores ovium fuerunt. Bacchi ſocium Ariſtæum faciunt Diodorus (*c*), & Nonnus (*d*): Bacchus Moſes ipſe eſt eſt, & Mercurius; ac propterea naſcentem Ariſtæum a Mercurio fuiſſe ſublatum canit Pindarus (*e*). Ariſtæus Nymphis nutriendus eſt traditus, ut habet Diodorus: in aquas ſtatim ab ortu abjectus eſt Moſes, ab iiſque ſervatus, & extractus: Nymphas autem, lymphas eſſe, ſive aquas notum eſt; quam ob cauſſam & Liber, qui Moſes eſt, a Nymphis educatus fuiſſe dicitur. Indidem factum eſt, ut Ariſtæi mater Cyrene, Penei filia eſſe fingeretur; quod videlicet Moſem ſua mater fluvio commiſerit. Triplici nomine a Nymphis altricibus nuncupatus eſt νόμιος, ἀγρεύς, Ariſtæus. Prius geſſerunt quoque Mercurius, & Apollo; alterum Apollo, & Pan. Pan autem, Apollo, & Mercurius, Moſes ſunt. Duos ex Cyrene filios ſuſcepiſſe Apollinem, Autuchum, & Ariſtæum docent Scholia Apollonii (*f*): duos Ariſtæum Diodorus (*g*), Carmum, & Callicarpum: duos Amramus filios genuit, Aaronem, & Moſem: (filios dico, nam & filiam præterea Mariam habuit) duos & Moſes, Gerſamum, & Eliezerum. Ariſtæum Heſiodus (*h*) βαθυχαίτην (*promiſſos capillos gerentem*) appellat, propter radios e Moſis vertice micantes. Scribit Pindarus (*i*) Libyæ terræ portionem Cyrene Ariſtæi matri donatum, ab eaque ἔννομον factam, hoc eſt legibus bene temperatam: legiſlatoris munere functus eſt Moſes, atque id quidem in locis Cyrenaicæ proximis. Fertur Ariſtæus in Thraciam ad Bacchum eſſe profectus: Thraciam autem pro Palæſtina poni; Bacchum, larvam eſſe Moſis, & ex ſuperioribus, & ex ſequentibus conſtat. Primum Ariſtæum Diis bovem immolaſſe a quibuſdam traditum eſt; quod & de Cecrope, qui Moſes eſt, tradidit Euſebius in Chronico; & quod Prometheo, qui Moſes quoque eſt, ab aliis tribuitur: quia nempe Moſes ſacrificiorum rationem ſuos docuit; vel quod Vitulum aureum comminuerit. Ceos aſtri Sirii inclementia torrefactos ſacris Jovi factis Ariſtæus ſublevavit, & blandos Eteſiarum flatus ad æſtus mitigandos impetravit: Moſes populares ſuos ad Nili ripas in miſerabilem ſervitutem redactos, & ſæviſſime habitos, libertatis compotes fecit, & in deſertum ad ſacra Deo facienda deduxit. Sirius autem idem eſt qui Nilus, ut ſupra monui: Æthiopibus Siris dicitur, teſte Dionyſio Periegete. Ubi perperam Euſtathius nomen id Nilum a Sirio ſtella habuiſſe tradit, ὑπὸ κύνα γάρ φασιν, ὃ μέρος ὁ σείριος ἀστήρ, πλημμυρίζει ὁ νεῖλος, ἐν ἐπιτολῇ κυνὸς ἀναβαίνων. *Sub cane enim, inquiunt, cujus pars eſt ſtella Sirius, exundat Nilus, oriente Cane intumeſcens*: cum e contrario a Nilo Sirius ſtella nomen habeat; Nilus vero *ſcichor* dicatur, a nigrore aquæ limo turbidæ, a Græcis Μέλας, a Latinis Melo. Unde Nili ſimulacra ex nigro lapide fiebant, aliorum fluviorum ex albo. Ariſtæum fingit Virgilius (*k*) matrem ſub undis adiiſſe, rerum ſuarum jacturam, & calamitates conqueſtum: Moſes flumine extractus cum Pharaone de gentis ſuæ miſeriis expoſtulat. Ariſtæum medicinam, agriculturam, & vaticinandi artem Muſæ docuerunt, ut diſcimus ex Apollonii Argonauticis (*l*), & Politicis Heraclidis: Propheta fuit Moſes, & naturas rerum percalluit, fuit enim *eruditus omni ſapientia Ægyptiorum*, ut habet Lucas in Actis(*m*); eumque ob medicinæ peritiam laudat Clemens Alexandrinus (*n*). Ariſtæum artes omnes tenuiſſe ſcribit Germanicus in Arateis Phænomenis (*o*), & ab antiquis ſub Aquarii ſigno cœlo conſecratum credi; alii relatum eum eſſe narrant in Deorum numerum; propter res in uſum generis humani, & commodum inventas, & dia ipſius reperta, quæ recenſet Nonnus in Dionyſiacis (*p*), unde & βιοσσόον, *vitæ ſervatorem* appellat: quam multis gentem ſuam hominesque univerſos beneficiis devinxerit Moſes, ſupervacuum eſt exponere; hinc certe divinos honores apud Ethnicos conſecutus eſt. In Hæmo

(*a*) Georg. I. & IV. (*b*) Lib. II. (*c*) Lib. IV. (*d*) Dion Lib. III. (*e*) Pyth. Od. IX. (*f*) Arg. Lib. II. (*g*) Lib. IV. (*h*) Theog. (*i*) Pyth. Od. cit. (*k*) IV. Georg. (*l*) Lib. II. (*m*) VII. 22. (*n*) Strom. 9. Lib. I. (*o*) Cap. Aquar. (*p*) Lib. V.

mo monte ex hominum oculis evanuiſſe, Ariſtæum refert Diodorus (*a*): mortuus eſt Moſes in monte Nebo: *& non cognovit homo ſepulchrum ejus uſque in præſentem diem* (*b*).

Ariſtæus hic cum Ariſtæo Proconneſio ſæpenumero confunditur, & res alterius alteri ſæpe adſcriptæ ſunt, quemadmodũ oſtendam in propoſitione nona: Ariſtæum autem fuiſſe Philoſophum, & de rerum natura ſcripſiſſe docet diſerte Maximus Tyrius (*c*): Philoſophiæ totius principia, veraſque rerum origines libris ſuis Moſes conſignavit; Philoſophiæ inventorem eum prædicant Artapanus, & Eupolemus (*d*), atque ob Philoſophiæ peritiam laudatur a Clemente Alexandrino (*e*). Præſtigiator fuit Ariſteas, ἀνὴρ γόης, εἴ τις ἄλλος *Vir præſtigiator, ſi quis alius*; inquit Strabo (*f*): propter prodigia a Moſe in Ægypto edita, quibus Magos ipſos Ægyptius ſuperavit: unde γόης (*præſtigiator*) & ἀπατεὼν (*deceptor*) ab extraneis dictus, & creditus eſt, Joſepho teſte (*g*). Inter vates futurorum præſcientia celebratos ponitur a Clemente Alexandrino Ariſteas: Moſis extant vaticinia. Homero antiquiorem Ariſteam facit Tatianus (*h*); multis quippe annis Homerum Moſes præceſſit. Quin & præceptor Homeri a nonnullis Ariſteas creditus eſt, juxta teſtificationem Strabonis (*i*), & Euſtathii (*k*): non pauca enim ex libris Moſis depromta in Homero deprehendas, quod ſuo loco demonſtravimus. Animam ponere, & ſumere pro libitu Ariſteam ſolitum veteres commenti ſunt, vivumque ſæpius apparuiſſe, cum mortuus putaretur: Moſes in Nili profluentem demiſſus, & morti devotus, vivus exiit; idem, cum a Pharaone ad mortem quæreretur, *fugiens de conſpectu ejus moratus eſt in terra Madian* (*l*); cum mora deinde in monte facta periiſſe crederetur, ſalvus illæſusque deſcendit. Corpus denique Ariſteæ, in fullonica defuncti, neutiquam quærentibus apparuit, uti neque illud Moſis, poſtquam in monte obiit.

XVIII. In Muſæo Moſaicum ineſſe quippiam, vel nomen ipſum nos admonet: nam Numenius Pythagoreus (*m*) mentionem Moſis faciens, non aliter eum, quam Muſæum appellat. Lunæ filium fuiſſe auctores ſunt Pſeudo-Orpheus apud Juſtinum (*n*), & Euſebium (*o*), & Hermeſianax apud Athenæum (*p*); idcirco, opinor, quod e Madianitide prodiit Moſes ad Hebræos ſervitio liberandos. Atqui circumſtantes Madianitidem gentes, & Madianitarum non pauci, Lunæ cultui erant dediti. Cubar eam appellabant, ſeu potius Cabar, hoc eſt *Magnam*, ut exponunt Euthymius (*q*), & Cedrenus (*r*); ab Hebræo *chabar*. Appellabant & Alilat, quod interpretatur Scaliger, (*s*) *Noctilucam*: Hebræi dixerunt *Lilith*: apud Herodotum (*t*) eſt ἀλίττα, & ἀλιλάτ; cujus religionis veſtigia hodie etiam retinere Muhammedanos recte a Seldeno (*u*) obſervatum eſt. Sed de eo nos alibi. Propter diuturnam etiam illam Moſis in Arabia manſionem, Liber, quem Moſem eſſe conſtat, in Arabia educatus eſſe dictus eſt a Poëtis. Fertur & Ægyptios Muſæus ſtudiorum cauſſa adiiſſe: quod eruditus fuerit Moſes omni ſapientia Ægyptiorum. Muſæo tribuitur Muſices ſtudium, ac Lyricæ poëſeos: calluiſſe Moſem ſcribit Clemens Alexandrinus (*x*) ῥυθμητικήν τε, καὶ ἁρμονικήν, ἔτι τε ἰατρικὴν ἅμα καὶ μουσικήν. *Numerorum muſicorum, ſonorumque ſcientiam, medicinam præterea, & muſicam*: ac ejus certe hymni extant in Pentateucho. Orphei a quibuſdam diſcipulus, a nonnullis imitator, ab aliis filius fuiſſe dicitur; Orpheum autem Moſem eſſe mox oſtendam. Primus Muſæus Theogoniam, & ſphæram docuit, & ex uno omnia eſſe, in idque reſolvi dixit, teſte Diogene Laërtio (*y*); quapropter Philoſophus, & Theologus fuiſſe dicitur a Servio: hæc mirifice in Moſem conveniunt, qui mundi creationem, & rerum principia explicavit; qui de Deo, uno omnium auctore, ac fine, Deique colendi ritibus præclare diſſeruit; qui a Chaldæis denique, & Ægyptiis cœleſtium motuum doctrinis accurate inſtructus eſt, ut habet Clemens Alexandrinus. Dicitur Muſæus in bello Giganteo, a Gigantibus defeciſſe; ob bella a Moſe adverſus Ogum Baſanitidis regem, aliosque Chananæorum gigantes

(*a*) Lib. IV. (*b*) Deut. XXXIV. 6. (*c*) Differt. XXII. (*d*) Apud Euſeb. Lib. IX. Præp. Evang. (*e*) Strom. 1. (*f*) Lib. XIII. (*g*) Lib. II. contr. Ap. (*h*) Orat. adv. Gr. (*i*) Lib. XIV. (*k*) In Hom. Iliad. β. (*l*) Exod. II. 15. *XVIII. Muſæus, idem ac Moſes.* (*m*) Lib. III. de bono, apud Euſeb. Præp. Ev. Lib. VIII. (*n*) Paræn. (*o*) Præp. Ev. Lib. XIII. cap. 12. (*p*) Lib. III. (*q*) Zic. Sarac. (*r*) Chr. (*s*) Not. in Fragm. (*t*) Lib. I. cap. 131. & Lib. III. cap. 8. (*u*) De Diis Syr. Synt. II. cap. 4. (*x*) Strom. 1. (*y*) Proœm.

gantes pro populo Dei feliciter geſta. Tres futurorum præſcios vates ſimul commemorat Strabo *(a)*, Orpheum, Muſæum, & Moſem, qui tres unus, idemque ſunt. Et Ariſtophanes *(b)* Muſæum oracula, & expiationum ritus docuiſſe ait. Igitur χρησμοὺς (*oracula*) ſub Muſæi nomine Onomacritus ſuppoſuit, & Onomacritum χρησμολόγον τε, καὶ διαθέτην χρησμῶν τῶν Μουσαίου. *Oraculorum interpretem, & oraculorum Muſæi ordinatorem*, appellat Herodotus *(c)*; & alibi quoque prædictorum quorumdam Muſæi meminit. Floruiſſe vult Suidas *(d)* ſub Cecrope ſecundo, in cujus ætatem conjiciunt Clemens Alexandrinus *(e)*, & Euſebius *(f)* Liberum, & Perſeum, & Amphionem. Hi autem expreſſæ ſunt Moſis imagines, uti partim jam demonſtratum a me eſt, partim mox demonſtrabitur. Atqui ad ætatem primi Cecropis τοῦ διφυοῦς (*duplici natura præditi*) quem Moſem eſſe dixi, referenda iſta erant. Sed Græci Chronologiam ad Mythologiam ſuam accommodarunt. Hic a me impetrare non poſſum, ut Turnebi *(g)*, viri ſane quam docti, puerilem errorem prætercam: mirari ait pleroſque tam honorificam Muſæi mentionem a Virgilio factam, Homeri prorſus nullam, ac propterea ipſi aliquam a Græcis livoris labem aſpergi. Quaſi vero Æneas in inferis nanciſci potuerit Homerum, qui diu poſt Trojanum bellum natus eſt. Tam diverſæ certe de Muſæo hominum ſententiæ, quas agnovit, & conqueſtus eſt Servius *(h)*, veritatem fabulis diſſimulatam olent. Diſconvenit de parentibus; nam alii Orphei, quidam Antiphemi, nonnulli Lunæ, aliqui Eumolpi, alii Thamiræ filium fuiſſe fingunt. Diſconvenit de patria; alii quippe Eleuſinium, aliqui Thracem, quidam Thebanum faciunt. De ætate diſconvenit; alii enim Orphei æqualem, alii antiquiorem, quidam recentiorem ſtatuunt. Deſinam in præclaro Artapani *(i)* teſtimonio, qui diſertis affirmat verbis, eum qui ab Hebræis Moſes appellatus eſt, eumdem a Græcis Muſæum eſſe nominatum, eumdemque Orphei præceptorem fuiſſe.

XIX. Ad Moſis etiam exemplar Orpheus ipſe expreſſus eſt. Tempus convenit, nam ponitur Herculis æqualis, Joſuæ videlicet miniſtri Moſis. Æqualis ponitur & Ariſtæi, & Muſæi, & Perſæi, & Liberi, quibus omnibus Moſes unus adumbratur. Adſcribuntur autẽ hi a Clemente Alexandrino *(k)*, & Euſebio *(l)* Cecropis ſecundi ævo, cum ad ætatem primi Cecropis τοῦ διφυοῦς (*duplici natura præditi*) qui fuit Moſi, σύγχρονος (*æqualis*) verius pertineant. Quamobrem duos Orpheas finxerunt veteres, ut legimus apud Euſtathium *(m)*; quorum alter alterum undecim γενεαῖς (*generationibus*) præceſſerit: quod poſtremum inter Argonautas, quorum pars magna fuit, vixiſſe accepiſſet; alterum autem longe vetuſtiorem eſſe ſuaderet ratio. Quod ſi juxta Herodotum *(n)*, & Euſtathium *(o)*, alioſque complures, γενεὰν (*generationem*) ſtatuamus annorum circiter triginta, & undecim τριακοντάδας annorum (*ſpatia triginta annorum*) ab Argonautarum expeditione retro numeres, in tempora Moſaica incides. Idem fiet ſi a belli Trojani temporibus retro numerandi ducas initium; centum enim & viginti Moſes explevit vitæ annos. Unde alii undecim ætatibus Trojano bello antiquiorem ponunt Orpheum. Nec inde abludunt, qui novem vixiſſe eum ætates volunt. Apertiſſime convenientiam æraris demonſtrat Artapanus in libro de Judæis *(p)*, cum Orpheum Moſis diſcipulum fuiſſe ſcribit. Similis error in Minois, qui Moſes eſt, aſſignando ævo a Tatiano *(q)* admiſſus eſt: eum enim undecima ætate, ἑνδεκάτῃ γενεᾷ, poſt Inachum floruiſſe tradit, cum Moſis æqualem Inachum ſtatuerit. Merito ergo Orpheum, Linum quoque, & Muſæum, Theologorum omnium primos, ac vetuſtiſſimos a Græcis haberi ſcribit Euſebius *(r)*. Poëtarum omnium antiquiſſimum Orpheum appellant, Jamblichus *(s)*, & Lactantius *(t)*; & Theodoretus *(u)*; ipſique adſcriptos libros, antiquitatis eſſe divinæ ſcribit Arnobius *(x)*; & neminem eum habuiſſe quem imitaretur, Plutarchus *(y)* aſſeverat. Minime ab hac opinione diſcrepat Suidas *(z)*, cum

(a) Lib. XVI. (b) Ran. Act. IV. ſc. 2. (c) Lib. VII. cap. 6. & Lib. VIII. cap. 96. (d) In Μουσαῖος. (e) Str. 1. (f) Chron. Lib. II. (g) Adv. Lib. LXXXVIII. cap. 46. (h) In Virg. Æn. VI. (i) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib. IX. *XIX. Orpheus, idem ac Moſes.* (k) Strom. 1. (l) Chr. (m) In Hom. Il. β. (n) Lib. II. (o) In Hom. Il. α. (p) Apud Euſeb. Præp. Lib. IX. cap. 27. (q) Orat. contr. gent. & apud Euſeb. Præp. Ev. Lib. X. cap. 11. (r) Eod. Lib. IX. cap. 4. (s) De Vit. Pyth. cap. 34. (t) Lib. I. Inſt. cap. 4. (u) Serm. II. de princ. (x) Lib. V. (y) De muſic. (z) In Ὀρφεύς.

cum Oeagrum Orphei patrem ab Atlante quintum facit, ac Orpheum proinde ſextum. Nam ſic Atlantem inter & Orpheum quinque intererunt γενεαὶ (*generationes*), ſive anni centum & quinquaginta, quod circiter ponunt Chronologi Atlantem inter, & Moſem. Arcadem fuiſſe putant nonnulli, quod & de Mercurio, & de Pane traditum eſt, quorum uterque Moſes eſt. Thrax tamen fuiſſe vulgo creditur: Mercurii enim, quem & Moſem eſſe conſtat ex ſuperioribus, ſacra in Thraciam penetraſſe, mihi docuiſſe videor. Hanc præterea opinionis hujus valde probabilem cauſam reperio. Dixi ſupra Minoëm, qui Moſes eſt, Cretæ regem fuiſſe dictum, quod Palæſtini *choretbim* dicerentur. Ex hac voce facile prodiit vox altera *thorechim*, tranſpoſitis literis, quod ipſiſſimum Thracum nomen eſt. Atque inde factum puto, ut Eumolpus quoque, & Muſæus, quos Moſis ſpeciem tuliſſe mox patefaciam, & Proteus de quo idem demonſtratum eſt, Thraces ab aliquibus habiti ſint. Factum & hinc, ut primi religionũ auctores dicti ſint Cretenſes. Hinc factum etiam, ut Ariſtæus, alter Moſes, in Thraciam ad Bacchum, alterum itidem Moſem, iviſſe a Diodoro (*a*) dictus ſit, ab eoque Orgiorum ſacris fuiſſe initiatus, & in Hæmo Thraciæ monte ex hominum oculis evanuiſſe. Factum hinc quoque, ut Bacchus appellatus ſit Sabazius a Sabis gente Thracica, quemadmodum perhibet Euſtathius ad Dionyſii Periegeſin; & poſt debellatos Lycurgum Thracum regem, Thraceſque ipſos, regem ipſis Tharopem præfeciſſe dictus ſit, Orgiorumque ritus eum edocuiſſe, quos Oeagro filio deinde Tharops, Orpheo filio Oeagrus tradiderit. Horum auctorem Diodorum (*b*) habeo, qui ſubjungit Poëtas quoſdam, & in iis Antimachum, dicere, non Thracum regem, ſed Arabum Lycurgum fuiſſe. Unde colligere poſſumus Thracum nomen, gentis alterius Judæis proximæ nomen extruſiſſe. Hinc factum denique, ut ſcripſerit Hermippus (*c*) Pythagoram Judæorum, & Tracum opinionibus fuiſſe imbutum. Quid quod, & Odomantes, gens Thracica, Judæi dicuntur in Scholiis Ariſtophanis (*d*). Filius Apollinis habetur Orpheus, Moſis itidem perſonati. Orphei nomen non multum recedit a nomine Oſarſiph, quod Moſi tribuit Manethos (*e*), & nos ſupra *Solis Speculatorem* expoſuimus: quippe Aſtrologiæ ſtudiis ab Orpheo primum inſtitutos eſse Græcos Lucianus (*f*) affirmat; primus & cœlorum harmoniam deprehendiſse fertur, auctore Servio (*g*). Narrat Euſtathius (*h*) Orpheum primo circulatorem fuiſse, & collecta demum valida hominum manu, magnam ſibi potentiam comparaſse: Moſes locis pleriſque peragratis rediit tandem ad ſuos, aſsumtoque Aarone *Venerunt ſimul, & congregaverunt cunctos ſeniores filiorum Iſraël* (*i*), totiq; deinde Hebræorum genti præfuit, & ſummo quidem jure, ac vere regio. Quocirca Philoni (*k*), & Clementi Alexandrino (*l*) merito Moſes appellatur rex, & legislator; & a Thermuthi Pharaonis filia, non adoptatum ſolum, ſed & in paterni regni ſucceſſionem eductum fuiſse ait Joſephus (*m*); & ab Æthiopibus ut regem fuiſse obſervatum ſcripſit Pſeudo-Euſtathius in Hexaëmeron: & R. Bechai, ut Moſem Regem fuiſse probet, ei iſtud Geneſeos (*n*) accommodat: *Et ad eum erit aggregatio populorum*; & hoc quoque Deuteronomii (*o*): *Erit apud rectiſſimum Rex congregatis principibus populi, cum tribubus Iſraël*. Hinc ergo Orpheus in Thracia regnaſse dictus eſt. Hunc tiaram auream capite geſtantem exhibent Philoſtratus (*p*), & Calliſtratus (*q*); quod Moſes fratri ſuo Aaroni, cum quo ſæpe confunditur, cidarim lamina aurea inſtructam concinnarit. Sacerdotem appellat Orpheum Virgilius (*r*), quod Levitici generis fuerit Moſes. Ægyptum ſe adiiſſe prædicat Orpheus in adſcriptis illi Argonauticis; nec non reconditas hauſit Ægyptiorum diſciplinas: produnt enim memoriæ veteres illuc erudiendi cauſſa fuiſſe profectos e priſcis Græcis pleroſque, qui ad doctrinæ non vulgaris laudem aſpirarent; ut ſupra jam monui. Atque idipſum de Muſæo etiam finxerunt, quem Moſem eſſe demonſtravi. At Theodoretus (*s*), non ab Ægyptiis ſolum, ſed ab Hebræis etiam veritatem hos accepiſſe docet. Ægyptius vero fuit Moſes, *& eruditus omni ſapientia Ægyptio-*

S

(*a*) Lib. IV. (*b*) Lib. III. (*c*) Apud Joſeph. Lib. I. contr. Ap. (*d*) In Acharn. (*e*) Apud Joſeph. Loc. cit. (*f*) De Aſtrol. (*g*) In Virg. Æn. VI. (*h*) In Hom Il. x. (*i*) Exod. IV. 29. (*k*) De Vit. Moſ. Lib. III. (*l*) Strom. 2. (*m*) Antiq. Lib. II. cap. 5. (*n*) XLIX. 10. (*o*) XXXIII. 5. (*p*) Vit. Apoll. Lib. I. cap. 18. & Jun. Icon. (*q*) In Stat. (*r*) Æn. VI. (*s*) Serm. 1. de fide: & Serm. 2. de princip.

ptiorum (*a*). Magna igitur doctrinarum omnium laus Orpheo tributa eſt, ac Aſtronomiæ præſertim, ut dixi. Idem & poëtica facultare floruit. Summa vero ejus fuit in Muſicis, ac Lyræ cantu præſtantia; quo nomine celebratum quoque ſupra diximus Moſem, & cujus geminus extat Hymnus; unde & Hymnos Orpheus ſcripſiſſe dicitur apud Suidam (*b*), & Hymni ejus nomine inſcripti circumferuntur. Nec de nihilo eſt, quod cum Poëtarum vetuſtiſſimus ab aliquibus fingatur Orpheus, alii poëticæ artis inventorem faciunt Mercurium, alii Oſiridem; quippe his rribus unus notatur Moſes. Singularem ſuiſſe ajunt Orphei in Philoſophiæ ſtudiis eruditionem. Philoſophorum omniũ antiquiſſimus fuit Moſes, ut qui veras mundi origines primus in literas retulerit. Quapropter Euſebius (*c*) ad annum ab Abrahamo 467. *Moyſes*, inquit, *Ægyptum derelinquens in eremo philoſophatur*: & Eupolemus (*d*) primum ſapientem ait Moſem fuiſſe. Tanrum in Theologicis nomen adeptus eſse fertur Orpheus, ut a ſuis Theologus cognomento appellatus ſit, ab aliis ἱεροφάντης (*ſacrorum interpres*), & ejus Theologia Myſtagogia, & ἱερολογία (*Diſſertatio de rebus ſacris*) a Luciano (*e*), Clemente Alexandrino (*f*), & Proclo Diadocho (*g*) celebrentur: primumque inveniſse ſcribanr Ariſtophanes (*h*), & Pauſanias (*i*), quomodo Diis initia fierent, expiarentur ſcelera, curarentur morbi, & Deorum ira placaretur. Hæc Orpheum ab Idæis Dactylis accepiſse Diodorus (*k*) affirmat: Idæos autem Judæorum progenitores fuiſse, imo Judæos ipſos, & Tacirus, & veterum crediderunt complures, & nos ſupra docuimus. Primus quoque Bacchi Orgia ab Ægypriis accepta tranſtulit in Græciam, quæ Orphica ab eo ſunt dicta. Addit Lucianus (*l*) non dilucide hæc ipſum explanaſse inter ſuos, ſed myſteriis occultaſse. Quamobrem Diagoram impietatis notatum fuiſse ſcribit Athenagoras (*m*), quod vulgarit doctrinam Orphei, quæ Arcana eſſe debebat & in arcano tradi. Unde Proclus (*n*) Orphicum de rebus divinis diſſerendi modum, eum eſſe ait, qui ſit per ſymbola; quem cum tenuerit Pythagoras, dictum fuiſſe teſtatur Jamblichus (*o*), ζηλωτὴν τῆς ὀρφέως ἑρμηνείας τε καὶ διαθέσεως: *Imitatorem modi, quem in interpretando & conſtituendis rebus tenuit Orpheus.* Idem de Moſis doctrina Ethnici ſenſerunt, & ejus volumen arcanum eſſe dixerunt. Quid quod & Panathenæa, & Theſmophoria, & Eleuſinia Athenas eum derulisse Theodoretus (*p*) aſſeverat, & Iſidis, ac Oſiridis ſacra in Cereris, & Liberi orgia convertiſſe; teſteſque citat Plutarchum, Diodorum, & Demoſthenem. Quibus ſignificatur rotam Græcorum Theologiam, fabularum figmentis infuſcatam, a Moſe proveniſſe; qui quam peritus fuerit ſymbolicæ Philoſophiæ, diſcere licet ex libro primo Stromatnm Clementis Alexandrini. Scripſiſſe ſe Orpheus ait in ſuppoſititiis Argonauticis, de Chao, de Jovis cultu, & de ſacrificiis ἱλαστικοῖς (*quæ fiunt propitiandi cauſa*:) adſcribuntur ei quoque a Tzetze (*q*) Ephemerides, & Dodecaeterides; quo reſpexiſſe opinor Moſchodulum, & Proclum, Heſiodi interpretes (*r*), cum de bonis & malis diebus ſcripſiſſe Orpheum dixerunr. Quin etiam tabulas ab eo deſcriptas commemorat Euripides in Alceſti: & qui Scholiis eum ſuccinxit ſcribit in Hecubam, in Hæmo monte extitiſſe Orphei commentarios, tabulis inſcriptos. Moſi manifeſto hæc congruunt, qui Leges divinas in Tabulis exaratas propoſuit, feſta ſolennia ſuis aſſignavit temporibus, ſacrorum ritus ſanxit, & rerum principia poſteris prodidit. At quæ ex Orpheo attulerunr Ariſtobulus Peripateticus apud Euſebium (*s*), Juſtinus (*t*), Clemens Alexandrinus (*u*), Cyrillus (*x*), & alii, ea prorſus videntur a vereribus Chriſtianis conficta, & ex ſacrorum Codicum ſegminibus conſuta: neque verum eſt Orpheum, poſtquam πολυθεότητα (*doctrinam de multis Diis*) dedidiciſſet, & Moſis doctrina fuiſset imbutus, hæc ſcripſiſse; quod putavit Juſtinus, & Cyrillo perſuaſit, & ſuppoſititiis carminibus conare probatus eſt. Mimum aperiunt ea quæ de Orpheo refert Suidas; ex cujus ὑποβολιμαίοις (*ſuppoſititiis*) ſcriptionibus περὶ θεογνωσίας (*de cognitione Dei*) ea depromit de rerum primor-

(*a*) Act. VII. 22. (*b*) In Ὀρφεύς. (*c*) Chr. (*d*) Apud Clem. Alex. Strom. 1. & Euſeb. Præp. Evang. Lib. IX. cap. 26. (*e*) De Aſtrol. (*f*) Strom. 6. (*g*) Plat. Theod. Lib. IV. cap. 5. & Lib. VI. cap. 8. (*h*) Ran. Act. IV. ſc. 2. (*i*) Bœot. (*k*) Lib. V. (*l*) De Aſtrol. (*m*) Legat. (*n*) Lib. I. cap. 4. (*o*) De Vit. Pyth. cap. 28. (*p*) Serm. 1. de fide. (*q*) Chil. XII. Hiſt. 399. (*r*) In Heſiod. ἡμέρ. (*s*) Præp. Evang. Lib. XIII. (*t*) In Paræn. & de Monarchia. (*u*) Strom. 5. (*x*) Lib. I. contr. Jul.

mordiis & fabricatione mundi, de ſummo omnium opifice, de Sanctiſſima Trinitate, de hominis creatione, & animæ origine, quæ ex Chriſtianorum ſcholis prorſus videntur eſse profecta. Ejuſdem ſunt commatis, quæ apud Patres proxime laudatos Orphei nomen ferunt. Moſes illic appellatur ὑδρογενής, (*aquis genitus*) hoc eſt, *aquis ortus*; illic Legis Moſi a Deo traditæ, & duabus Inſcriptæ Tabulis fit mentio; tum verbi Dei, quo conditus eſt orbis, & πλαστουργίας (*formaturæ*) hominis, & infuſionis animæ ratione pollentis in humanum corpus; commemoratur illic & Chaos, & tenebræ rebus omnibus incubantes, & lux deinde orta, & nox prior die; tum & Unigena quidam Chaldæis oriundus, cui ſoli mortalium omnium videndum ſe Deus permiſerit. Tam infabre hæc interpolata ſunt, ut fraus manifeſta ſit, ſuamque novitatem prodat. Veteres enim qui Moſis ſcrinia compilabant, parce id faciebant & ſobrie, ſcite etiam & induſtrie; hic intemperanter & media luce graſſatur. Cæterum quando rerum ſeries eo loci nos deduxit, quæramus obiter quis ſit ille Unigena. Clemens Alexandrinus (*a*) eum vel Abrahamum eſse conjectat, vel filium ejus Iſaacum. At unigena non fuit Abrahamus, qui fratres habuit Nachor, & Aran; neque rerum cœleſtium ac naturalium peritia claruiſse fertur Iſaacus, quod iſtic de illo unigena prædicatur. Ego intelligo Moſem, poſse cenſeo, qui quanquam unigena non fuit, unigena tamen ab exoticis quibuſdam gentibus habitus eſt; velut ab iis qui ſub Adonidis eum, aut Zoroaſtris ſimulacro expreſserunt. Omnibus autem Ægyptiorum diſciplinis fuit innutritus, proindeque Aſtronomiæ, cujus ſtudio plurimum delectata eſt Ægyprus, ut ſæpius jam notavi. Verumtamen id dubium relinquo; nam nec eorum penitus improbo ſententiam, qui hæc poſt Clementem referunt ad Abrahamum: ei enim adſcripta eſt a Beroſo (*b*), & Eupolemo, & Artapano (*c*), Aſtronomiæ inventio; & de eo ait Dominus apud Iſaiam: *Quia unum vocavi eum*: & ad eum Jonathan, & Jonathanem ſecuti Hebræi referunt iſtud Malachiæ (*d*): *Nonne unus fecit, & reſiduum ſpiritus ejus eſt? & quid unus quærit, niſi ſemen Dei?* Et de eo ſic Apoſtolus ad Hebræos (*e*): *Propter quod & ab uno orti ſunt, (& hoc emortuo) tanquam ſidera cœli in multitudinem*. Unde μονογενὴς (*Unigena*) dictus videri poteſt: quamquam *abbad* dicitur Abrahamus (*f*), hoc eſt *Unus*, non *iabbid Unigena*. Itaque unus eſt ratione ἀπογόνων (*poſterorum*), qui innumeri ex uno illo prodierunt; non vero ratione ὁμογόνων (*congenerum*); quod tamen neceſse erat, ut *Unus* exponi poſset μονογενὴς (*Unigena*). Adde & illud Ezechielis (*g*): *Unus erat Abraham, & poſſedit terram*: & hoc ex Pſeudo-Eſdrinis (*h*): *Et demonſtraſti ei ſoli voluntatem tuam*. Priſca vero illa Argonautica, Orphei ſunt cujuſdam Crotoniatæ, quem Suidas (*i*) Piſiſtrati temporibus floruiſse docet. Hymnos autem, & librum de lapidibus ſibi vindicat Onomacritus, Piſiſtrati itidem æqualis. Teſtes ſunt Tatianus (*k*), & Suidas. Quemadmodum enim ſub Muſæi nomine χρησμοὺς (*oracula*) ediderat, ut perhibent Herodorus (*l*), & Clemens Alexandrinus (*m*); ita & ſub Orphei nomine has ſcriptiones lucubravit. Sed ad rem. Vaticinia in Ægypto a ſe edita eſse profitetur Orpheus in Argonauticis, quod vere præſtitit Moſes. Itaque inter gnaros futurorum vates, Orpheum, Muſæum, & Moſem Strabo (*n*) collocavit; veriuſque dixit Celſus (*o*) quam cenſuit, cum Orpheum *haud dubie ſancto afflatum fuiſſe ſpiritu*, ὁμολογουμένως θείῳ κεχρημένον πνεύματι affirmavit. Lyra a Mercurio inventa, ab Apolline Orpheo tradita eſt; quippe unus Moſes tribus his exprimitur: proptereaque in cœlum translata eſse fertur Orphei lyra, quod Dei laudes Hymnis ſuis Moſes concelebrarit. Feras cantu manſuefacere dictum eſse Orpheum teſtatur Horatius (*p*), quod ſylveſtres homines victu fœdo, & cædibus deterruerit: quo Moſis in Iſraëlitis deliniendis, & ad obſequium ſuum flectendis, ac per deſerta circumducendis notatur induſtria, & eloquentiæ vis ad perſuadendum efficax. Grandinem & nives de cœlo ruentes repreſſiſse Orpheum, fluvios cantu moratum eſse, & mare quoque pacaſſe finxerunt, ob Ægyptiaca prodigia, & Rubri maris ſinus Iſraëlitis patefactos. Leges etiam, itidem ut Moſes, Orpheus ſcripſiſſe ſer-

(*a*) Strom. 5. (*b*) Apud Joſeph. Antiq. Lib. I. cap. 8. (*c*) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib. IX. (*d*) II. 15. (*e*) XI. 12. (*f*) Iſa. LI. 2. (*g*) XXXIII. 24. (*h*) 4. Eſdr. III. 14. (*i*) In Ὀρφεύς. (*k*) Or. contr. gent. (*l*) Lib. VII. cap. 6. (*m*) Strom. 1. (*n*) Lib. XVI. (*o*) Apud Orig. contr. Celſ. Lib. VII. (*p*) De art. poët.

fertur : multaque vitæ utilia, regendiſque hominibus commoda reperiſse. Magiæ ſcientiſſimus dicitur fuiſse Orpheus, & Idæorum Dactylorum occultis artibus inſtitutus; atque hinc etiam nomen habuiſse acute & erudite conjectat vir florentiſſimæ doctrinæ Stephanus Monachius; nimirum ab *Orphon*, quod Arabibus Magum notat: & hinc quoque eſt quod Euridicen incantamentis ab eo fuiſse vitæ reſtitutam contendit Tzetzes (*a*): nempe quod Magorum Ægyptiorum præſtigias eluſerit Moſes, omnemque eorum induſtriam ſuperarit. Quamobrem & Moſem, ὡς γόητα & ἀπατεῶνα, *ut præſtigiatorem & fallacem*, nonnulli calumniati ſunt. Orpheo denuntiat Jaſon, in Argonauticis, ſine eo in Colchidem pervenire non poſse Argonautas: quippe Iſraëlitis Chananæam adeundi auctor & dux Moſes fuit (*b*). Quemadmodum Bacchus matrem Jovis ignibus necatam, ita uxorem ſerpentis morſu interemtam Orpheus ad vitam revocavit; an quod Moſes Iſraëlitas ſerpentium morſibus infeſtatos, excitato Serpente æneo, incolumes præſtitit? an quod Mariam ſororem lepris laborantem ſanavit? Ad inferos bis adiiſse dicitur Orpheus; quod & infans in Nilum tanquam periturus abjectus ſit Moſes, & quod propter diuturnam in monte cum Deo peractam moram periiſse creditus ſit. Quidam Orpheum fulmine a Jove percuſsum interiiſse volunt; argumento ducto vel a fulgoribus & tonitribus grandine miſtis, quæ ad domandam Pharaonis contumaciam Moſes extenſa virga de cœlo elicuiſse memoratur in Exodo (*c*); vel ab iis in quibus Sinai montis vertex perſtrepebat, cum Deum Moſes alloqueretur. Diſcerptus tamen a Bacchantibus vulgo dicitur, ut Oſiris altera Moſis effigies a Typhone. Caput Orphei in Hebrum fluvium projectum fuiſse fertur, quod profluenti Nili Moſes infans commiſſus ſit. Unde & Œagri fluvii filius dictus eſt. Caput Orphei revulſum a cervice fabulantur fuiſse loquax, & conſultum de futuris veridica reſponſa dediſse: fortaſse quod Moſes, Propheta ut erat, in libris ſuis ſuperſtitibus, & futurorum prænuntiis, tanquam in re præſenti loqui viſus ſit. Latet & ænei Serpentis hiſtoria in fabula, quam narrat Ovidius (*d*) de ſerpente, qui caput Orphei dentibus invadens ab Apolline in lapidem mutatus eſt. Orphei mortem infinitis fletibus Biſtonides feminæ proſecutæ ſunt, ut ſcriptum extat in Anthologia (*e*). Quotannis ſimiliter Adonin, quem Moſem eſse oſtendimus, mulieres lugebant. Moſem *fleverunt filii Iſraël in campeſtribus Moab triginta diebus* (*f*). In Olympo monte, juxta Pauſaniam (*g*), & alios (*h*), ſepultus eſt Orpheus: Moſes in monte Nebo obiit. Quid plura, cum ſcenam hanc omnem aperte retegat Ariſtoteles, quem ſcripſiſſe teſtificatur Cicero (*i*), Orpheum numquam fuiſſe? Ejuſdem aſſertorem ſententiæ Dionyſium quemdam citat Suidas (*k*). Sed & Androtion apud Ælianum (*l*), docet nullam literarum notitiam Thracas habuiſſe; imo vero literis uti in rebus turpiſſimis habuiſſe; unde colligit, male inter ſapientes recenſeri Orpheum, ipſique adſcripta carmina eſſe ſuppoſititia. At ſi minus literarum, Muſices certe valde ſtudioſos fuiſſe Thraces perhibet Strabo (*m*), Muſarumque cultui deditos, ab iiſque profectam eſſe Muſicam; vetuſtiſſimoſque Muſicos, Orpheum, Muſæum, Thamyrin, & Eumolpum, Thraces fuiſſe. In quibus falſa veris permiſta ſunt; & Thracum, ac Palæſtinorum confuſa eſt notitia: ſed ita tamen, ut liquido appareat ſuppoſititium eſſe Orpheum, & quaſcunque de eo fabulas Mythologi referunt, mutato nomine de Moſe narrari.

XX. Multa Linus cum Orpheo communia habet; tempus, parentes: nam Mercurio natum Linum quidam ſtatuunt, alii Apolline; quapropter & Orphei fratrem fuiſſe tradit Apollodorus (*n*). Sapientia commendatur uterque; & cum eos collocet inter ſapientes Celſus apud Origenem (*o*), tum Lino primum locum tribuit. Scripſiſſe dicitur uterque de rerum principiis. Linum quidem memorant Diogenes Laërtius (*p*), & Johannes Tzetzes (*q*), de mundi ortu, de plantarum, animaliumque generationibus ſcripſiſſe, atq; hoc Poëmatum ſuorum exordium feciſſe:

Ἦν ποτέ τοι χρόνος οὗτος, ἐν ᾧ ἅμα πάντ' ἐπεφύκει.

Fuit aliquando tempus illud, cum omnia ſimul orta ſunt.

quod

(*a*) Ch. II Hiſt. 54. (*b*) Joſeph. Lib. II. contr. Ap. (*c*) IX. 23. (*d*) Met. Lib. II. (*e*) Lib. III. cap. 25. Epig. 10. (*f*) Deut. XXXIV. 8. (*g*) Bœot. (*h*) Antip. Ant. Lib. III. cap. 25. Ep. 9. (*i*) Lib. I. de natura Deor. (*k*) In Ὀρφεύς. (*l*) Var. Hiſt. Lib. VIII. cap. 6. (*m*) Lib. IX. & X. XX. *Linus, idem ac Moſes.* (*n*) Lib. II. (*o*) Lib. I. contr. Celſ. (*p*) Proœmio (*q*) In Heſiod. ἔργ.

quod Moſaicæ Geneſeos exordio ſimillimum eſt. Verſus utrique falſo ſunt adſcripti; nec enim ullos vel ſcripſiſſe Linum, vel ad poſteros perveniſſe recur Pauſanias (*a*). Theologus uterque, & de rebus Theologicis ſcripſiſſe fertur: nam de Lino id Servius (*b*) affeverat. Poëta uterque: muſicus quoque, muſices inventor, & citharœdas. Quæ tribuitur ipſi lyræ repertæ laus, eamdem ab aliis concedi Orpheo, ab aliis Amphioni, quem Moſem quoque perſonatum eſſe oſtendam, Plinius (*c*) docet. Vaticinator uterque, & fatidicus: talem quippe fuiſſe Linum Servii (*d*) ſententia eſt. Orphei denique præceptor Linus fuiſſe dicitur. Maximis uterque lamentis, & planctibus poſt mortem comploratus eſt. Unde & lugubre quoddam cantionis genus Ægyptiis, & Græcis *Linus* dictum eſt. Unde & Heſiodus apud Euſtathium (*e*), ait cantores omnes, & citharœdos in conviviis, & tripudiis a Lini deploratione ordiri, & in eadem finire. Quod & ab Ægyptiis fiebat. Atque hæc quidem omnia ut Moſi conveniant, proxime demonſtravi. Sed & alia quædam ſibi propria habet Linus, quibus etiam Moſes eſſe approbatur. Ægyptium fuiſſe narrat Herodotus (*f*), & nomen Ægyptium habuiſse, *Maneros*: in quo veſtigia agnoſco nominum, Monimos, & Monios, quibus Moſes affectus eſt, inſerta canina litera, vel extrita, uti ſæpe fit. Primi Dionyſi res geſtas Pelaſgicis literis deſcripſiſse Linum teſtatur Diodorus (*g*). Atqui Dyoniſus ille fuit Moſes. Ergo id ſibi vult, Moſem geſta Moſis deſcripſiſse; quod veriſſimum eſt. Pelaſgicæ literæ barbaræ erant, uti teſtis eſt Herodotus (*h*), & Græcis ignorabiles, perinde ut Hebraicæ. Itaque in diſcernendis illis errare promtum fuit. Atqui legimus apud Suidam (*i*), primum Linum ex Phœnice in Græciam literas intuliſse: unde credi poſset Phœniciis literis, quas callebat, Dionyſi hiſtoriam conſignaſſe. Verum res aliter ſe habet: eo quippe intelligendum eſt, Hebraica lingua, quæ Phœniciæ proxima, & perſimilis erat, Moſis hiſtoriam a Moſe ipſo fuiſse exaratam. Cæterum auctor eſt Eupolemus apud Clementem (*k*), & Euſebium (*l*), & ſic ſenſerunt Ethnicorum plerique, Hebraicæ hiſtoriæ parum conſulti, a Moſe Judæos literas accepiſse, ab his Phœnices, ab iſtis deinde Græcos: & nos præterea notavimus literarum uſum Mercurio ſuo, qui Moſes eſt, Ægyptios acceptum referre. Herculis præceptor fuiſse fertur Linus: Joſuam Herculem eſse ſuo docebimus loco. En tibi vero Moſem Joſuæ præcepta tradentem in libro Numerorum (*m*): *dixitque Dominus ad eum:* (Moſem) *Tolle Joſue filium Nun, virum, in quo eſt ſpiritus, & pone manum tuam ſuper eum: qui ſtabit coram Eleazaro Sacerdote, & omni multitudine: & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ*. In Deuteronomio (*n*) etiam ſic Deus ad Moſem: *Præcipe Joſue, & corrobora eum, atque conforta*. Ex Lino denique verſus quoſdam affert Ariſtobulus apud Euſebium (*o*), Moſaica doctrina imbutos. Veluti ille eſt: ἑβδομάτῃ δὴ οἱ τετελεσμένα πάντα τέτυκται, *Septimo autem die perfecta et omnia fuere*. Haud equidem credo verſus illos eſſe genuinos, qui Linum ipſum fictum eſſe ſciam: ex iis tamen apparet, quicunque eos affinxit Lino, hunc habuiſſe perſuaſum, eadem Linum, ac Moſem de mundi origine ſenſiſſe.

XXI. Cum Orpheo etiam, ac Lino communia multa habet Amphion. Æquales fuerunt, ut ex Euſebii Canonibus intelligitur. Mercurii filium faciunt Amphionem nonnulli; quod & de aliis duobus itidem dictum eſt. Lyræ cantu hi tres nobilitati ſunt. Lyram ab Apolline Orpheum, & Amphionem ajunt accepiſſe. Inventio citharæ Orpheo a quibuſdam, ab aliis Lino, Amphioni a nonnullis addicitur, teſte Plinio (*p*). Orpheus apud Philoſtratum (*q*) tiaram geſtat, Amphion mitram. Jaſoni ad Colchicam expeditionem nomen dedit uterque. Quod feros homines, & agreſtes uterque ad mitiores vitæ cultus traduxerit; feras ille, hic ſaxa movere cantu, & allicere a fabularum ſcriptoribus dictus eſt. Utrique magicarum artium peritia tribuitur; nam de Amphione tradunt id quidem Pauſanias (*r*), & Clemens Alexandrinus (*s*). Regia uterque dignitate præditus fuit: de Amphione certe teſtificatur Tzetzes (*t*). Pari fato occubuere Linus, & Am-

(*a*) Bœot. & Arcad. (*b*) In Virg. Ecl. IV. (*c*) Lib. VII. cap. 56. (*d*) In Virg. Ecl. VI. (*e*) In Hom. Il. σ. (*f*) Lib. II. cap. 79. (*g*) Lib III. (*h*) Lib. I. cap. 57. (*i*) In Λῖνος. (*k*) Strom. 1. (*l*) Præp. Evang. Lib. VIII. (*m*) XXVII. 18. (*n*) III. 28. (*o*) Præp. Evang. Lib. XIII. XXI. *Amphion, idem ac Moſes*. (*p*) Lib. VII. cap. 56. (*q*) Imag. Lib. I. (*r*) Eliac. (*s*) Protrept. (*t*) Ch. I. Hiſt. 13.

Amphion, Apollinis ſagittis confoſſi, quod ſe illi æquaſſent. Quippini, qui Apollo ipſe erant, Moſes videlicet? Quibus autem rebus Amphioni cum Orpheo, & Lino convenit, iiſdem fere Orpheo, & Lino cum Moſe convenire probavimus, unde efficitur iiſdem quoque Amphionis, & Moſis convenientiam argumentis comprobari. Huc adde, & unicum fuiſſe Amphionis fratrem Zethum, unicum Moſis Aaronem; utrumque in cunis expoſitum; Antiope Amphionis matri patrem ab Homero *(a)* aſſignari Aſopum fluvium, quemadmodum & Æginæ matri Æaci, qui Moſes eſt, pater idem aſſignatur, ut ſupra docui; quod in fluvium Moſes a matre miſſus ſit; Amphionem a patre Jove inſtitutum, citharæ cantum reperiſſe, ut apud Plutarchum *(b)* tradit Heraclides; quemadmodum Moſes a Deo præceptis inſtructus eximia inventa protulit; juxta alios, diſcipulum Mercurii fuiſſe Amphionem, lyramque ab eo, atque alia præclara dona accepiſſe; ac primum aram Mercurio excitaſſe. Quibus cognoſcitur quanta Mercurium inter & Amphionem interceſſerit neceſſitudo, & affinitas, tanta certe, quanta eſſe potuit maxima, adeout unus idemque eſſent, nempe Moſes.

XXII. En tibi rurſum Moſem in Eumolpo: nam & tempora conſentiunt; filius quippe, vel juxta alios pater Muſæi fuiſſe fingitur, & Orphei diſcipulus, quos Moſem ipſum eſſe diximus. Herculem fidibus docuit, juxta Theocritum *(c)*, quod alii Lino tribuunt; quippe Joſuam, qui ut dixi Hercules eſt, præceptis Moſes informavit. Eamdem ob cauſſam Eleuſiniis Cereris ſacris initiatum ab Eumolpo Herculem, & cæſi Centauri crimine purgatum, priuſquam ad inferos Cerberum abducturus deſcenderet, Mythologi ſcribunt. In quo ſane aliud diſſimulatur Moſaicarum rerum myſterium. Ceres quippe legum inventrix, legifera, & θεσμοφόρος eſt: Moſes autem legumlator cum artibus ſuis, adminiſtrandæ nimirum Reipublicæ, populorumque regendorum præceptis Joſuam imbueret, Cereris eum ſacris initiaſſe dictus eſt, non Theſmophoriis quidem, at Eleuſiniis: nec enim in fabulis ſuis concinnandis accuratam convenientiam fabularum architecti ſectabantur. Indidem eſt, quod & Bacchum, & Æſculapium, qui Moſis effigiem gerunt, ad eadem ſacra admiſſos finxerunt. Inde quoque eſt, quod non Eumolpo, ſed Muſæo, qui Moſes quoque eſt, Eleuſinia adſcribit Tertullianus *(d)*. Eſt apud Apollodorum, Chionen Boreæ filiam, cum Eumolpum ex Neptuno clam patre ſuſcepiſſet, veritam patris iram, infantem in mare dejeciſſe; at exceptum eum in Æthiopam detuliſſe Neptunum, & Bentheſicyme filiæ ſuæ, & Amphitrites alendam mandaſſe: viriles autem aſſecuto annos virum Bentheſicymes filiarum alteram nuptui dediſſe; (Sic enim legenda, & emendanda ſunt verba Apollodori, quæ in editis libris vitiata ſunt: καὶ δίδωσι Βενθεσικύμῃ τρέφειν αὐτῷ θυγατρὶ καὶ ἀμφιτρίτης· ὡς δὲ ἐτελειώθη, αὐτῷ δ' Βενθεσικύμης ἀνὴρ τὴν ἑτέραν αὐτῆς τῶν θυγατέρων δίδωσι·) cum is autem uxoris ſuæ ſorori vim poſtmodum inferre paraſſet, in exilium pulſum ad Tegyrium Thracum regem abiiſſe, ipſiuſque filiam filio ſuo ſumſiſſe uxorem, ac ei demum in regnum ſucceſſiſſe. Hæc e Moſis hiſtoria manifeſte profluunt. Traditum quippe eſt a Joſepho *(e)*, & auctore Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Euſtathio adſcribitur, Moſem qui a matre in Nilo fuerat expoſitus, indeque a Pharaonis filia extractus, Ægyptiis bellum adverſus Æthiopas moventibus fuiſſe a Rege præfectum; qui cũ maximis cladibus attriviſſet Æthiopas, & in urbem Saba compulſos obſidione cinxiſſet, Tharbin Æthiopum regis filiam, forma viri, & virtute captam, miſiſſe ad eum ſervorum fidiſſimos, qui de nuptiis paciſcerentur; accepiſſe illum conditionem, ea lege, ſi urbs ſibi traderetur; nec facta dictis abſuiſſe: reducem deinde, cum paratas ſibi ab Ægyptiis intellexiſſet inſidias, fugiſſe in Arabiam ad Jethro, quem Joſephus *(f)* Ἰεθεγλαῖον appellat, & cujus nomen a Tegyrii nomine non multum abludit, ejuſque filiam duxiſſe. Quod additur vero in regnum ipſi ſucceſſiſse, id quoque Moſi convenit, quem Thermuthis Pharaonis filia Patris ſucceſſorem eſſe optabat. Pater huic quoque videtur aſſignari Neptunus, ob tranſmiſſum prodigialiter mare Rubrum. Duo filii Eumolpo fuerunt, Dairas, & Immarus; duo Moſi; & in

(a) Il. λ. (b) De Muſic. *XXII. Eumolpus, idem ac Moſes.* (c) Heracliſc. (d) Apolog. cap. 21. (e) Antiq. Lib. II. cap. 5. (f) Eod. cap. 6.

in Immaro Amramum Moſis patrem agnoſcis, cujus nomen in Imbramus, Imbras, Immarus, Hermes recoctum eſt. Græci autem, ut ſæpius monui, exoticarum rerum non ſatis conſulti, patrum, filiorum, fratrum, ſororum, & uxorum nomina, non ſatis accurate diſtinguebant. Præterea paſtorem fuiſse Eumolpum docent Clemens (*a*), & Arnobius (*b*); Muſicam calluit; Philoſophus fuit, Luciano (*c*) auctore: quæ omnia in Moſe jam ante reperimus. Nec me fugit duos Eumolpos diſtingui a Suida (*d*), quorum alter alterum ætate præceſserit: verum confunduntur ab Euripide in Phœniſſis, & ab Apollodoro (*e*). Et vero Eumolpus ille, Neptuni filius, Chionen matrem habuit; Chiones fratres fuerunt Zetes, & Calais, qui erant ex Argonautis; quorum temporibus vixiſse fingitur alter Eumolpus Muſæi filius, vel pater, Orphei diſcipulus.

XXIII. Quin & Tireſiam Moſem eſse ajo. Fuit ille Baccho, & Eumolpo æqualis. Uterque autem Moſes eſt. Sua opera victoriam de Eumolpo Athenienſes reportaſse gloriatur Tireſias apud Euripidem (*f*): Moſis opera Æthiopes ab Ægyptiis ſunt devicti. Hoc bello retulit Tireſias coronam auream, primitias ſpoliorum hoſtilium, qua radii Moſis verticem cingentes deſignantur. Geminos angues ſemel iterumque magno quodam baculo cyaneo dicitur percuſſiſse, propter Moſis virgam in ſerpentem mutatam. Factum id in Cyllene monte, juxta aliquorum ſententiam, in quo natum audiverant Mercurium, & Pana, quorum uterque Moſes eſt. Ambigui ſexus fuit Tireſias, ſexum enim ſæpe mutaſse docet Soſtratus apud Euſtathium (*g*); hoc ipſum notavimus de Baccho, & Vulcano, qui Moſis ſimulacra ſunt, fuiſſe creditum. Scribit ibidem Euſtathius eum in Cretam abiiſse, quam pro Palæſtina ſumi ſupra docuimus. Palladem nudam vidit; Deum vidit Moſes. Juppiter & Juno altercantes judicem eum litis ſuæ conſtituunt: Judex a Deo Iſraëlitis datus eſt Moſes. Has ob cauſſas excæcatum Tireſiam fingunt, quidam a Pallade, alii a Junone: an potius ob velamen, quo Moſes de monte deſcendens caput obnupſit? Aliam calamitatis hujus Tireſiæ illatæ cauſam affert Apollodorus (*h*); quod mortalibus revelaret, quæ ipſos Dii celata vellent: idem Prometheum, qui Moſes eſt, peccaſse fabulati ſunt. Tireſias montivagus fuit, juxta Euſtathium (*i*), perinde ut Pan, & alii, qui Moſes quoque ſunt. Firmam ipſi mentem, φρένας ἐμπέδους, Homerus tribuit (*k*), propter inſignem Moſis prudentiam & ſapientiam. Tireſias in conſilium adhibetur a Thebanis in bello adverſus Polynicen, & in altero Thebanorum bello adverſus Epigonos: auctor Euripides (*l*), cui ſuccinit Diodorus (*m*): Moſem σύμβουλον συνετώτατον, (*conſiliarium prudentiſſimum*) Joſephus (*n*) appellat. Vates fuit futurorum ſciens Tireſias, haud ſecus quam Moſes; quem & prophetam fuiſse agnoſcit Strabo (*o*). Inter Aſtrologos Tireſiam recenſet Lucianus (*p*), qui & notabile hoc habet, geminum ipſi ſexum fuiſse tributum, quod ſtellarum maſculas alias, alias femineas eſse dixerit, ab aſtris etiam, quæ τέρεα appellantur, nomen ipſi fuiſſe impoſitum Euſtathius (*q*) affirmat: Moſes impenſe fuit eruditus diſciplinis Ægyptiorum; ii autem Aſtronomiam diligenter coluerunt. Muſicæ artis peritiam ab Apolline conſecutum eſse Tireſiam legitur apud Euſtathium (*r*): dote eadem clari fuerunt Orpheus, Linus, Amphion, Eumolpus, Mercurius, Pan, Apollo, in quibus Moſem diſſimulatum eſse evicimus. Scribit Lucianus (*s*) Diis ſacrum fuiſse Tireſiam, ac puriſſima vivendi ratione fuiſse uſum; quod Moſis quam proprium ſit, dicere ſupervacaneum eſt. Addit diutiſſime eum hanc ob cauſam vixiſſe: plus quam quinque ætates aſſignat Euripides, quo nomine & ab Agatharchide (*t*) reprehenditur; ſex Lucianus (*u*); ſeptem Phlegon (*x*), & Hyginus (*y*): cujus figmenti ratio continetur hoc Trebelli Pollionis (*z*) teſtimonio, quo Mathematicos ait dicere ſolere, centum & viginti annis humanæ vitæ ſpatia determinari; *etiam illud addentes, Moſem ſolum Dei, ut Judæorum libri loquuntur, familiarem, centum viginti quinque annos vixiſſe: qui quum quereretur, quod juvenis interiret, reſponſum ei ab incerto ferunt numine, neminem plus eſſe victurum*. Ad radices Tilphoſii montis extorrem

(*a*) Protrept. (*b*) Lib.V. (*c*) Fugit. (*d*) In Εὔμολπος. (*e*) Lib.III. *XXIII. Tireſias, idem ac Moſes.* (*f*) Phœnom. (*g*) In Hom. Od. *x*. (*h*) Lib.III. (*i*) Loc. cit. (*k*) Ibid. (*l*) Phœn. (*m*) Lib.IV. (*n*) Lib.II. contr. Ap. (*o*) Lib.XVI. (*p*) De Aſtrol. (*q*) In Hom. Od. *x*. (*r*) Ibidem. (*s*) Macrob. (*t*) De Mari Rubr. Lib.V. (*u*) Loc. cit. (*x*) De reb. mirab. cap.4. (*y*) Fab.75. (*z*) Claud. cap.2.

rem obiiſſe Tireſiam tradidit Strabo (*a*): extra patriam obiit & Moſes, & in valle ſepultus eſt. Prudentia Tireſias etiam poſt mortem clarus fuit:

Τῷ καὶ τεθνειῶτι νόον πόρε Περσεφόνεια
Οἴῳ πεπνῦσθαι.
Huic etiam defunćto mentem dedit Proſerpina,
Solus ut ſapiens eſset.

inquit Homerus (*b*); vel ut Callimachus (*c*):

Καὶ μόνος, εὖτε θάνῃ, πεπνυμένος ἐν νεκύεσσι
Φοιτασεῖ, μεγάλῳ τίμιος Ἀγεσίλᾳ.
Et ſolus, poſtquam obierit, ſapiens inter mortuos
Itabit, magno bonoratus Plutoni.

proptereaque ipſum de futuris Ulyſſes conſulit. Quibus ingenioſe expreſſus eſt Moſes, ad vitam pie rećteque inſtituendam ſcriptis libris homines poſt mortem juvans, ipſiſque vaticinia futurorum pandens. Idem Tireſiæ defunćto honos a Thebanis habitus eſt ac Diis ipſis, Diodoro (*d*) teſte: Moſem gentes plurimæ in Deorum album retulerunt. Denique Strabo (*e*) Moſem cum Orpheo, Muſæo, & Tireſia comparat; Moſem videlicet cum Moſe ipſo.

CAPUT NONUM.

I. *Ex Arcadia fere profluxit omnis Romanorum Theologia.* II. *Janus, idem ac Moſes.* III. *Vertumnus, idem ac Moſes.* IV. *Faunus, idem ac Moſes.* V. *Silvanus, idem ac Moſes.* VI. *Evander, idem ac Moſes.* VII. *In Penatibus etiam & Laribus latet Moſes.* VIII. *Multa quoque ex biſtoria Moſis in Romuli biſtoriam tranſlata ſunt.*

I. Romanorum Theologia Græcanicæ Theologiæ propago fuit, ac ejus potiſſimum quæ vigebat in Arcadia. Nam ſi temporum replicemus memoriam, multas ex Arcadia colonias veniſſe in Italiam, illicque ſedes poſuiſſe reperiemus. Primum enim Aborigines, gens Arcadibus prognata, ducibus Oenotro & Peucetio fratribus, multis ante Trojanum bellum annis, in Italiam transfretarunt, ut ex antiquis ſcriptoribus ſoleiter probat Dionyſius Halicarnaſſeus (*f*). Eodem deinde profećtos Pelasgos in ſedes ſuas receperunt Aborigenes, *κατὰ τὸ συγγενὲς* (*propter cognationem*), inquit Dionyſius, quippe ex Peloponneſo ortos, *καὶ Ἀρκάδας τὸ ἀνέκαθεν* (*& Arcades ab origine*). Unde & Arcadia dićta eſt Pelaſgia, Stephano (*g*) teſte. Hi vero eam ſibi delegerunt regionem, in qua deinde Roma condita eſt. Iiſdem locis conſederunt Arcades, Evandrum, ut fertur, ducem ſecuti, Palantio Arcadiæ urbe relićta. Nec longum abierat tempus, cum aliæ Arcadum Pheneatarum, Elidenſibus Epeis permiſtorum, copiæ Herculis dućtu eamdem tenuerunt regionem. Poſtremus illuc appulit Æneas cum Trojanis, qui & originem ad Arcades referebant: Dardanus enim aućtor Trojæ Arcas fuit, Elećtræ filius, Atlantis nepos, qui Arcadiæ regnum tenuit, ut ab eodem Dionyſio (*b*) ſcriptum extat. Ergo Romanorum, Latinorumque progenitores, Arcades fuere. Patrios autem illi ritus & religiones in Italiam intulerunt. Atqui ſatis declaratum eſt ſuperiori capite, ex omnibus Græciæ regionibus non aliam ſæpius eſse delećtam quam Arcadiam, cui natales eorum adſcriberent architećti fabularum, quos ad Moſis exemplar adornare vellent. Teſtis Mercurius, & Mercurio prognatus Pan; Æſculapius quoque, quem cultum ab Arcadibus, & apud eos humatum eſſe cognoſcimus ex Cicerone (*i*), Pauſania (*k*), & Stephano (*l*): nec non & Prometheus, qui cum Mercurio, & Æſculapio confunditur; quippe Atlantis Arcadiæ regis, vel frater, vel pater fuiſse dicitur: teſtis denique & Ariſtæus. Danaus præterea in Peloponneſum invexit Ægyptias pleraſq; religiones & inſtituta, quarum magna fuit cum Moſaicis affinitas. Hinc colligitur Peloponneſios, ac in iis præcipue Arcades, Moſis nomen, rerum geſtarum famam, rituſque etiam ac præcepta detuliſse ad Italos, gentemque iiſdem moribus & inſtitutis imbuiſſe. Ergo Myrſilus Lesbius (*m*) aućtor eſt, ſterilitate laborantes in Italia Pelaſgos proventuum omnium decimos Jovi, Apollini & Cabiris voviſse: in quo manifeſta cernuntur Moſis & Moſaicæ Legis veſtigia. Et vetuſtiſſima Græcorum, & Etruſcorum ſimulacra Ægyptiis ſimilia fuiſse prodit Strabo (*n*). Evander deinde ſacra multa, præcipue vero Panis, quem Arcades præ Diis aliis ſummo

(*a*) Lib IX. (*b*) Od. x. (*c*) Hymn. in Laud. Pall. (*d*) Lib. IV. (*e*) Lib. XVI. *I. Ex Arcadia fere profluxit omnis Romanorum Theologia.* (*f*) Lib. I. (*g*) In ἀρκάς. (*h*) Lib. I. (*i*) De nat. Deor. Lib. III. (*k*) Arcadic. (*l*) In Καῦς. (*m*) Apud Dion. Lib. I. (*n*) Lib. XVII.

mo in honore habebant, & antiquiſſimum omnium arbitrabantur, & Mercurii, quorum utrumqne nos Mnſem eſse vicimus, cultum ſanxit apud Italos, ſi Ovidio (*a*) credimus. Literarum inſuper uſum, & Muſicorum quorumdam inſtrumentorum eoſdem docuit; & latis legibus mnres eorum feros ac rudes emendavit, quæ ab Hebræis ad Arcades profectæ erant, atque ex Moſis hiſtoria arceſſitæ & conflatæ. Exin Hercules harum regionum incolis decimarum Diis impertiendarum ritum fertur tradidiſse: cum prius Regibus darentur. Et ipſi demum Herculi profanatæ ſunt. Meminerunt & ſacrificiorum Dionyſius (*b*), ac Strabo (*c*), Græcanico ritu Romæ fieri ſolitorum, & ab Evandro ac Hercule inſtitutorum. Poſtrema hæc Romani acceperunt a Sabinis, qui Sancum, ſeu Herculem, auctorem gentis ſuæ jactabant: idcirco nimirum quod colnni eſſent Lacedæmoniorum, ut auctor eſt Plutarchus (*d*). Lacedæmonii autem ortos ſe ab Hercule ferebant. Ita quoque hi ritus a Peloponneſiis ad Romanos venerunt. Æneam poſtmodum, capta Troja, Samothracia Cabirorum myſteria clam abſtuliſſe, & in Italiam deportaſſe volunt quidam, Plutarcho (*e*) teſte: quæ Trojam condens Dardanus contulerat. In Cabiris autem non uno modo deliteſcere Mnſem ſupra evicimus. Mere quoque Moſaicum eſt, qund de Numa tradit Plutarchus (*f*), & retuli ſupra; edicto ipſum caviſſe, ne quis Romanorum effigiem Dei ullam vel pingeret, vel ſculperet; atque id fieri nefas habitum fuiſſe apud Romanos per annos centum & ſeptuaginta. Igitur quæ ſibi numina Romani colenda propoſuerunt, vel eadem omnino fuere, ne mutatis quidem nominibus, quæ Græci venerabantur; vel interpolato parumper habitu ac nomine, manſerunt tamen eadem apud illos; vel eorum propria ac peculiaria fuere; cujuſmodi erant, Quirinus, Evander, Carmenta, Arca Laurentia, Anna Perenna, aliaque hujuſmodi. Ea prætereo, *propter quæ*, inquit Cicero (*g*), *datur homini aſcenſus in cœlum, Mentem, Virtutem, Pietatem, Fidem, eaſque laudes*, quarum delubra Romæ publice dedicata erant. Prætereo & illa, quæ hominibus, hominumve bonis tuendis & ſervandis præſunt, qualia fuerunt Domiducus, Catius, Volumnus, Tutanus, Robigus, Terminus, aliaque hujus generis ſexcenta. Omnia recognoſcere, nec vacat, nec neceſſe eſt. Seligam aliquot, quæ ſi ſuis exolvero involucris, Moſes in iis ſtatim apparebit.

II. Primus in ſcenam prodeat Janus, cujus ætatem cum Liberi, Perſei, & Amphionis ætate conjungunt Chronologi. Illos autem jam Moſem eſſe ſcimus. Nomen Jani variis modis Grammatici ἐτυμολογοῦσι. (*ad originem referunt*). Mihi probabile eſt fieri ab Æolico Ζὰν, quod Jovis nomen eſt; unde Ζανὸς, *Janus*, *ut* a Ζανὼ *Juno*; a Ζεὺς πατήρ, *Juppiter*; a ζύγον *jugum*. Ergo Janus eſt Juppiter, juxta rationem nominis. Sed & reipſa, eumdem fuiſſe habitum id oſtendit, qund ad expiandam ſororis cædem ab Horatio admiſſam, duas aras, Jano alteram, alteram Junoni, Pontifices ſtatuerunt. Jovem autem eſſe Solem Macrobius (*h*) demonſtravit. Ita Janus eſt Sol; ut Jana, Luna, apud Varronem (*i*). Unde *Diana* dicta quaſi *Diva Jana*, quemadmodum & *Divos Janos* pro Sole, ut alibi notat idem Varro (*k*). Id jam obſervatum aliis. Item cum ait Plutarchus (*l*) Janum eſſe Dæmonem, Solem intellige: *Dæmonem* enim eſſe Solem declaravi in Obſervationibus ad Origenem. Matutinus pater Horatio (*m*) dicitur Janus: quidam diei dominum, quidam anni faciunt, juxta Arnobium (*n*), & Servium (*o*); ex quibus concluditur Solem eſſe. Idem probant & alia plurima, quæ viri docti collegerunt. Multus eſt in hoc argumento Macrobius (*p*), apud quem aſſeverat Nigidius *Apollinem Janum eſſe, Dianamque Janum*. Apollo autem Moſes eſt, ut ſuperiora indicant; meminiſse enim debemus eadem re nonnunquam phyſica & hiſtorica ſymbolica contineri. Sororem Cameſen in Perrhæbia Janum duxiſſe perhibet Dracon Corcyræus apud Athenæum (*q*): ſororem patruelem Jochabed duxit Amram, ex quibus genitus eſt Moſes. Bifrons pingebatur Janus, qund Græcus inter Italos degens priſtinæ linguæ uſum, ac vitæ rationem mutaverit; vel quod homines agreſtes manſuefecerit, inquit Plutarchus (*r*);

(*a*) V. Faſt. (*b*) Lib. I. (*c*) Lib. V. (*d*) Rom. (*e*) Camill. (*f*) Num. Clem. Alex. Str. 1. Euſeb. Præp. Ev. Lib. IX. cap. 6. (*g*) Lib. II. de legib. *II. Janus, idem ac Moſes.* (*h*) Sat. Lib. I. cap. 23. (*i*) De re ruſt. Lib. I. cap. 37. (*k*) De Ling. Lat. Lib. VI. (*l*) Num. (*m*) Serm. II. Sat. 6. (*n*) Lib. III. (*o*) In Virg. Æn. VII. v. 607. (*p*) Sat. Lib. I. cap. 9. (*q*) Lib. XV. (*r*) In Quæſt. Rom. & in Numa.

vel *quod & præterita ſciverit, & futura providerit*, inquit Macrobius (*a*). Hæc Moſi omnia conveniunt, qui Hebræus in Ægypto diu vixit; qui Hebraicam & Ægyptiam calluit linguam; qui Hebræos legibus coërcuit; qui veterum peritus, & futurorum præſcius, utraque literis commendavit. Mihi vero cauſſa ineſſe videtur probabilior in velamine quo Moſes de monte deſcendens faciem texit: nam hoc fuit velut nova frons, & nova facies priori & nativæ ſuperappoſita. Ex luce vero, quam ex Dei colloquio retulerat, factum eſt ut fulgidus & radiatus Janus pingi ſolitus ſit, quod factum diſcimus ex Albrico (*b*). Januis præſidet Janus, quod & nomen indicat, & clavis quam dextra gerit; unde & θυραῖος (*Januarum præſes*) dicitur. Gloſſæ Philoxeni: *Janus*, θυραῖος θεός. Dicitur & Patulcius & Cluſivius. At, θυραῖος, Apollinis quoque cognomen eſt, ut docet Nigidius (*c*). Apollo autem Moſes eſt. Mercurius etiam, alter Moſes, προπυλαῖος (*ante portas poſitus*) & στροφαῖος (*cardinibus vertendis præfectus*) a cardinibus januarum dicitur. Ego vero aliam fabulæ hujus reperio originem in hiſtoria Moſis: ſic enim legitur in Exodo (*d*): *Vocavit autem Moyſes omnes ſeniores filiorum Iſraël, & dixit ad eos: Ite tollentes animal per familias veſtras, & immolate Phaſe; faſciculumque hyſſopi tingite in ſanguine qui eſt in limine, & aſpergite ex eo ſuper liminare, & utrumque poſtem: nullus veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ uſque mane. Tranſibit enim Dominus percutiens Ægyptios: cumque viderit ſanguinem in ſuperliminari, & in utroque poſte, tranſcendit oſtium domus, & non ſinet percuſſorem ingredi domos veſtras & lædere*. Vidimus ſupra Apollinem ἀγυιεύς (*vialem*) eſſe dictum, quod viis itidem ut Mercurius præſit. Uterque autem Moſes eſt. Janum ſimiliter rectoſem eſſe viarum Macrobius (*e*) teſtificatur. Ait idem, *Mythicos referre, regnante Jano, omnium domos religione ac ſanctitate fuiſſe munitas;* quod de Moſe veriſſime & aptiſſime dici poteſt. *Viam pandere Deorum ad audientiam* creditur Janus, auctore Arnobio (*f*). Cauſſam affert Ovidius (*g*), quod cum limina ſervet, per ipſum habetur aditus ad Deos. Hanc ipſam eſſe cauſſam, cur primus Deorum omnium invocetur, cenſet Macrobius (*h*). Quam ſæpe munere hoc functus ſit Moſes, Deumque inter & homines medium ſe & ſequeſtrum præſtiterit, docet ſacra Hiſtoria. Hoc autem officium Mercurio delegatum fuiſſe vidimus. Quem ne dubites eumdem fuiſſe ac Janum, utrumque vero Moſem, ſcias Mercurium nonnunquam exhibitum fuiſſe bifrontem. Omni vero obſervatione dignum eſt, & rem penitus evincit ac conficit, quod legitur apud Albricum de imagine Jani: *In dextra habebat clavem, in ſiniſtra vero habebat baculum, quo ſaxum percutere, & ex illo aquam producere videbatur*. Baculum contra dextra, ſiniſtra clavem tenet apud Ovidium (*i*). En tibi Moſem virga e rupe aquas elicientem. Memorabile & illud portentum, quo protenſa manu effecit Moſes, ut aquæ maris rubri in alveum revolutæ imminentem Ægyptiorum exercitum obruerent, hoc adumbratur figmento, quod poſt Ovidium (*k*) refert Macrobius (*l*); bello Sabino, irruentibus per portam Janualem hoſtibus, *ex æde Jani, per hanc portam, magnam vim torrentium undis ſcatentibus erupiſſe, multaſque perduellium catervas devoratas rapida voragine periiſſe*. Navis illa in Jani numiſmatis expreſſa, non navigium quo Saturnus trajecit in Italiam, ſed fiſcellam illam ſciream pice ac bitumine oblitam mihi videtur ſignificare, in qua Moſes expoſitus eſt. Regem fuiſſe Janum auctor eſt Plutarchus (*m*): quamobrem in throno ſedentem eum Albricus (*n*) repræſentat: in Hebræos Jus regium Moſes exercuit, & βασιλεύς a Clemente Alexandrino (*o*) appellatus eſt. *Quis te conſtituit principem & judicem ſuper nos?* (*p*) ajebat ei rixoſus ille Hebræus in Ægypto. Italorum Janus legumlator fuit, teſte eodem Plutarcho (*q*): Moſes Iſraëlitarum. *Xenon primo Italicorum tradit Janum in Italia primum Diis templa feciſſe, & ritus inſtituiſſe ſacrorum*: ipſa ſunt verba Macrobii (*r*): præcipua hæc Moſis laus eſt. Jano divini honores in Italia ſunt decreti: Moſi ſub aliis nominibus, paſſim. Ex variis denique, quæ de Jano feruntur fabulis, concludamus cum Arnobio (*s*), nullum

(*a*) Sat. Lib. I. cap. 9. (*b*) De Deor. Imag. (*c*) Apud Macr. Sat. Lib. IX. cap. 9. (*d*) XII. 21. & ſeq. (*e*) Sat. Lib. I. cap. 9. (*f*) Lib. III. (*g*) I. Faſt. (*h*) Sat. loc. cit. (*i*) I. Faſt. (*k*) Ibidem. (*l*) Sat. ibid. (*m*) In Numa. (*n*) De Deorum imag. (*o*) Strom. 2. (*p*) Exod. II. 14. (*q*) Qu. Rom. (*r*) Sat. loc. cit. (*s*) Lib. III.

nullum unquam extitiſſe Janum; credamuſque potius, allatis convicti rationibus, nihil aliud quam impoſitam Moſi larvam fuiſſe.

III. Vertumnum eumdem eſſe ac Janum bene longa diſſertatione probare conatus eſt Johannes Annius Viterbienſis, quem & alii affectati ſunt. Hoc ſi illi concedatur, concedatur quoq; nobis neceſſe eſt Vertumnum eſſe Moſem. Scribit Propertius (a) in Elegia Vertumni laudibus dicata, ſpeciem illum Jacchi nonnunquam furari ſolitum, Phœbi etiam, nec non & Fauni. Atqui Phœbus, & Jacchus Moſem diſſimulant, ut docui; diſſimulat & Faunus, ut mox docebo. Hortorum quoque Deus eſt Vertumnus, itidem ut Priapus, qui Moſes eſt. In omnes fingitur formas, ut Proteus, & Faunus; quorum uterque, Moſes eſt; & ut Genius, quem vultu mutabilem eſſe teſtatur Horatius (b); viribus ambiguum geminis Manilius (c): Genius autem ad Solem refertur, ut oſtendi ad Origenem; Sol autem Apollo eſt, Apollo Moſes. Eadem enim res, ut ſæpe jam monui, alium ſignificatum habet phyſicum, alium hiſtoricum. Mentibus etiam humanis præeſſe, & cogitationes hominum vertere ac mutare Vertumnum Acron (d) cenſet; quod aliud Genii officium eſt. Se puellam & virum fieri prædicat Vertumnus apud Propertium (e); quod & de Mercurio, & de Baccho, & de Vulcano, & de Tireſia legitur. Itaque in omnibus Italiæ municipiis ambiguo vultu Vertumni ſimulacra fingebantur, quæ pro habitu impoſito, diverſas Numinum facies exhibebant. Auctor Acron (f). *Vertumnus Deus invertendarum rerum eſt, ideſt mercaturæ*, inquit Aſconius Pedianus (g). Idem tradunt Acron & Porphyrion (h). Id ille cum Mercurio, qui Moſes eſt, commune habet; item cum Jano, ut illic ſcribit Acron. Primitias fructuum ſibi vindicat apud Propertium (i), & Ovidium (k); quod primitiæ frugum omnium, quas Deo offerebant Iſraëlitæ, pertinerent ad Sacerdotes, quorum de genere erat Moſes. Arma etiam apud Propertium tuliſſe gloriatur: Moſem *ἐν ἅπασι στρατηγὸν ἄριστον γεγονέναι*, *in omnibus rebus eximium ducem ſe geſſiſſe* perhibent Joſephus (l), & Clemens Alexandrinus (m). Vertumnum Deum Etruriæ facit Varro (n): Moſem divinis honoribus infinitæ gentes conſecrarunt.

IV. Rurſum Moſem nobis exhibet alter Romanorum Deus Faunus: quod probare promptum eſt, cum idem ille ſit ac Pan, quem Moſem eſſe vicimus. Corniger uterque, pinu coronatus uterque, Panicorum terriculorum auctor uterque: nam & id Fauno Dionyſius Halicarnaſſeus (o) adſcribit. Bacchi comes uterque: nam & id Fauno tribuit Nonnus in Dionyſiacis (p). Fatidicus uterque: nam præter alios Virgilius (q) Fauni oracula prædicat. Quin etiam in nomine Panis habetur origo nominis Fauni, ſi Salmaſio (r) credimus. Itaque Fauni, qui Pan eſt, & Mercurii ſacra primus in Italia fertur inſtituiſſe Evander Arcas. Sacra autem patria hæc erant: nam Panem & Mercurium colunt imprimis Arcades; Panem vero præcipue, qui Deus omnium antiquiſſimus ipſis eſt & honoratiſſimus, ut ſcribit Dionyſius (s). Antiquiſſimum item Ægyptiis haberi tradit Herodotus (t): unde non obſcure collegimus ex Ægyptiaca Theologia Arcadicam eſſe ortam. Panem eſſe Faunum oſtendit Ovidius (u), cum Lupercalia, quæ Pani celebrabantur, Fauni ſacra appellat; & Fauni ac Panis nomina promiſcue uſurpat. Idem alibi:

Exul ab Arcadia Latios Evander in agros
Venerat, impoſitos attuleratque Deos;
Sacraque multa quidem, ſed Fauni prima bicornis
Has docuit gentes, alipedíſque Dei.

Idem oſtendunt Cincius & Caſſius apud Servium (x), cum ajunt *ab Evandro Faunum Deum appellatum*: Servius alibi docet eumdem eſſe Deum, Inuum, Panem, Ephialtem ſive Incubonem, Faunum, Fatuum, & Fatuellum. Paria propemodum diſſerit Probus Virgilii Interpres (y): paria & Auctor libelli de origine gentis Romanæ: paria & Rutilius Numatianus in itinerario (z). Quare inſigniter falſus eſt Libelli ejuſdem Auctor, & ante eum Dionyſius (aa), & quicunque advenientem cum Arcadibus Evan-

III. *Vertumnus, idem ac Moſes.* (a) Lib. IV. Eleg. 2. (b) Lib. II. Epiſt. 2. (c) Lib. II. (d) In Horat. Serm. Lib. II. Sat. 7. (e) Loc. cit. (f) In Horat. Serm. loc. cit. (g) In Cic. Verr. III. (h) In Horat. Epiſt. 10. Lib. I. (i) Lib. IV. Eleg. 2. (k) Met. XIV. (l) In Ap. Lib. II. (m) Strom. 1. (n) Lib. IV. de Ling. Lat.
IV. *Faunus, idem ac Moſes.* (o) Lib. V. (p) Lib. XIII. (q) Æn. VII. (r) In Solin. (s) Lib. I. (t) Lib. II. cap. 145. (u) II. Faſt. & V. (x) In Georg. I. & in Æn. VI. (y) Georg. I. (z) Lib. I. (aa) Lib. I.

drum a Fauno Aboriginum rege exceptum fuiſſe prodiderunt : nam quomodo excipi ab eo potuit in Italia, qui per eum primum cognitus in Italia & cultus eſt? Nec alium dicas ; nam ſcribit diſerte Dionyſius Faunum Evandri hoſpitem, eum ipſum eſſe, quem Romani inter Indigetes retulerunt : Auctor vero memorati Libelli eumdem eſſe ac Panem. Nec idcirco negaverim Fauni nomen ulli deinde in Italia fuiſſe tributum; at Faunum Deum, ipſum eſſe Panem pertendo. Quædam tamen Fauni propria textores fabularum voluerunt eſſe, ex quibus & Moſem eum eſſe conjicimus ; cujuſmodi eſt tempus quo dicitur vixiſſe; Orphei enim, qui Moſes eſt, æqualem facit Lactantius (*a*). Æqualis quoque dicitur Herculis, qui eſt Joſue. Fatuam Faunam ſororem eum Lactantius uxorem habuiſſe ſcribit : Amram Moſis pater, quem ſæpe cum filio confundi obſervavimus, uxorem habuit Jochabed ſororem patruelem. Faunam hanc eamdem eſſe ac Majam notat Cornelius Labeo apud Macrobium (*b*): Majam autem quidam Vulcani uxorem, plerique Mercurii matrem, quidam Semelen Bacchi matrem putant, ut ibidem monet Macrobius. Vulcanus autem, Mercurius, & Bacchus, Moſes ipſe eſt. Narrant Cedrenus, Chronici Alexandrini auctor, & Suidas (*c*) Faunum eumdem eſſe ac Mercurium ; vatrum illum fuiſſe, diſertum, Mathematicarum & naturalium diſciplinarum peritum, Philoſophum, & futurorum præſcium ; quæ in Moſem omnia apprime quadrant. Addunt fratrem deinde inſidiis appetitum in Ægyptum fugiſſe, magna auri copia ſuffarcinatum ; ibique pro Deo habitum, per annos undequadraginta regnaſſe. His male diſſimulatur vera Moſis hiſtoria, qui fratrum & Ægyptiorum inſidias veritus, non in Ægyptum, ſed ex Ægypto profugit, & annis quadraginta, multi itidem auri locuples, Iſraëlitis præfuit, & divinos demum honores in Ægypto adeptus eſt. Ægyptios locupletaſſe dicitur Faunus apud eumdem Suidam : Iſraëlitas Moſes conſiliis ſuis ditavit, tum expilatis & ſpoliatis Ægyptiis, tum parta armis uberrima regione. Vult Macrobius (*d*) Majam Fauni filiam fuiſſe. (Oma dicitur Servio (*e*), ſed mendoſe) & cum patri concubitum ejus appetenti, ne myrtea quidem virga ab eo cæſa, & vini poculis onuſta, morigeram ſe præbere vellet, ei tandem in ſerpentem mutato eſſe obſecutam ; propterea que in ejus templis vitem ſuperextendi, ex iiſque ſerpentes caute abigi. In his Moſis virga in ſerpentem mutata, & Moſes ipſe in vini Deum a Mythicis converſus agnoſcitur. Metalla, metallorumque fundendorum, ac conflandorum artem reperiſſe Faunum idem Suidas (*f*) perhibet : quare Vulcano, & Prometheo, quos Moſem eſſe diximus, ſimilis eſt. Prudentiam Fauni laudat Dionyſius (*g*) ; Moſis Joſephus (*h*), qui eum, ut dixi jam ſæpius, *prudentiſſimum conſiliarium* appellat. Aſtronomus fuit Faunus, teſte Suida : Moſes Oſarſiph dictus eſt, quod *Solis contemplatorem* ſonat. Rex Aboriginum dicitur fuiſſe Faunus : Rex dicitur Moſes a Clemente Alexandrino (*i*). Magiam calluiſſe Faunum nonnulli fabulati ſunt, ut prædicat Plutarchus (*k*) : idem a pleriſque de Moſe proditum eſſe ſupra notavimus. Omnes quoque formas inducere ſolitum Faunum narrant ; quod & de Proteo & Vertumno, qui Moſem adumbrant, dictum vidimus. Faunus civium ſuorum feritatem narratur manſuefeciſſe : Moſes piis ſanctiſque legibus Iſraëlitarum mores mitigavit. Tradit Probus (*l*) Faunum *primum loca certa numinibus, & ædificia quædam, lucoſque ſacraſſe, à quo & fana dicta eſſe* : (ſic enim hæc emendamus, quæ in editis libris vitiata ſunt ;) Lactantio (*m*) quoque dicitur *inſtitutor ineptarum religionum* : Moſes inter Iſraëlitas piarum & verarum auctor fuit. Faunus demum Deorum albo adſcriptus eſt, quem honorem & Moſi pleræq; gentes habuerunt. Poſt mortem oracula dabat Faunus : Moſes in ſcriptis futura mortuus prænuntiavit.

V. Conſtabit quoque Moſem eſſe Silvanum, ſi probaverimus hunc eſſe Panem, & Faunum, & Apollinem : quippe cum hi Moſes ſint. Hoc autem ex Libello de origine gentis Romanæ liquidum eſt, ubi legitur Faunum, Silvanum, Inuum, & Panem, unum eſſe & eumdem. Gloſſæ Philoxeni : *Silvanus*, Πάν, θεὸς ὑλαῖος (*Pan*, *Deus ſylveſtris*). Aliæ Gloſſæ : Πάν, ὁ δαίμων, *Incubus Silvanus*. Onomaſticon vetus : *Silvanus*, Πάν.

(*a*) Lib. I. Inſt. cap. 22. (*b*) Lib. I. Sat. cap. 12. (*c*) In φαῦνος. (*d*) Sat. Lib. I. cap. 12. (*e*) In Æn. VIII. (*f*) In φαῦνος. (*g*) Lib. I. (*h*) Lib. II. contr. Ap. (*i*) Strom. 1. (*k*) In Numa. (*l*) In Virgil. Georg. I. (*m*) Lib. I. Inſt. cap. 22. *V. Silvanus, idem ac Moſes.*

Digitized by Google

πᾶν. Iſidorus (*a*): *Pan dicunt Græci, Latini Silvanum*. Idem docet & Papias. Naturæ primordia canens uterque inducitur, Pan in Orphicis, Silenus in Virgilii Bucolicis. Sed & naturæ Deus appellatur uterque, ut dixi ſuperius. Utrumque veteres piabant lacte. Teſtis Horatius (*b*) de Silvano: de Pane idem nos ſupra oſtendimus. Fiſtula adſcribitur utrique, & corona pinea, quam capitis Silvani agreſtem honorem Virgilius (*c*) appellat; & ſic viſitur in Marmoribus antiquis (*d*). Hic eſt, quem Sylvicolam Faunum Virgilius (*e*), & Statius (*f*) nominant, indicata obiter nominis origine: nam Silvani a ſylvis dicuntur, teſte Plinio (*g*), Græci ὑλικὸν & ὑλικὸν θεὸν (*ſylveſtrem Deum*) nuncupant; quod tamen Macrobius (*h*), & Servius (*i*) κύριον τῆς ὕλης, *dominum materiæ*, non τῶν ὑλῶν (*ſylvarum*) exponunt. Apollinem eſſe indicant Auctores finium regundorum; cum tres Silvanos faciunt, quorum unus dicitur *Agreſtis*, *paſtoribus conſecratus*. Quod cognomen in Inſcriptionibus (*k*) ſæpe quoque obtinet Silvanus, ubi perperam pro SILVANO AG. legitur non ſemel, SILVANO AUG. Idem nempe, quem Virgilius (*l*) *Agrorum pecoriſque Deum* nuncupat. Apollinem autem, & Ariſtæum, quorum utrumque Moſem eſſe evicimus, ἀγρέα καὶ νόμιον (*agreſtem, & paſtoralem*) Pindarus (*m*) dici affirmat. Trium horum Silvanorum alter dicitur Orientalis in iiſdem libris de limitibus agrorum: quo cognomine continetur origo religionis hujus, oriens nimirum in quo natus eſt Moſes. Junguntur quoque in Inſcriptionibus Silvanus Apollini, Æſculapio, & Nymphis; Moſi nempe, & Mariæ, ac ſociabus. Cypariſſi caſum, quem Apollini adſcribit Ovidius (*n*), Servius (*o*) ad Silvanum refert. Alii Silvanum, & Silenum eumdem eſſe, & illum ab hoc nomen habere putant, inſerto digamma. Unde apud Heſychium (*p*) Σιλγῖνοι dicuntur Satyri, digamma mutato in gamma, ut ſæpe fit. Id ſi ita eſt, res quoque pertinet ad Moſem; nam Bacchi, qui Moſes eſt, ſocius fingitur Silenus. Idem futura prædicit; prædicit & Moſes. Aſino vehitur Silenus; propter notam, & ſupra a nobis memoratam fabulam de grege aſinorum agreſtium, quorum ductu venas aquarum Moſes reperiſſe narratur apud Tacitum (*q*). Silenus ſuis juvenilior annis dicitur Ovidio (*r*), quod cruda fuerit, & viridis Moſis ſenectus, itaut *non caligarit oculus ejus, nec dentes illius moti ſint* (*s*). Mercurium, Herculem, & Silvanum, συνναοὺς (*in eodem templo cultos*), fuiſſe vetus Marmor oſtendit, quod repræſentat Grutherus in Inſcriptionibus (*t*). Aliud Silvano, Mercurio, & Libero poſitum eſt. Sæpe reperias apud eumdem Herculi, & Silvano ſolis poſita monumenta: quippe & Mercurius, & Liber Moſes eſt; Hercules vero Joſue Moſis ſocius. Silenus minio rubens pingitur (*u*), uti Pan; & mundi primordia canens, uti Pan mundi harmoniam in Orphicis. Quamobrem & in ſuppoſititio Prologo Bacchidum Plauti, ſe naturæ Deum Silenus appellat: quod & de Pane dictum nemo neſcit. Memorabile eſt, quod legitur apud Pauſaniam (*x*) Sileni ſepulcrum eſſe in regione Hebræorum: quod de Moſe intelligendum eſt, qui cornutus dictus, & pictus eſt; itidem ut ſæpe Sileni exhibebantur, cujuſmodi complures marmorei hodieque ſuperſunt.

VI. Nec notis, ac ſymbolis Moſem ſignantibus Evander vacat. Æqualis dicitur fuiſſe Fauni, qui Moſes eſt; & Herculis, qui Joſue. Scribunt igitur primum Evandrum coluiſſe Herculem tanquam Deum: an propter iſta libri Numerorum (*y*): *Dixitque Dominus ad eum:* (Moſem) *Tolle Joſue filium Nun, virum in quo eſt ſpiritus, & pone manum tuam ſuper eum: qui ſtabit coram Eleazaro Sacerdote, & omni multitudine; & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Iſraël. Pro hoc ſi quid agendum erit, Eleazar Sacerdos conſulet Dominum*. Mercurii, qui Moſes eſt, ac Themidis, quæ juſtitiæ, & legum Dea eſt, filius habitus eſt Evander, teſte Dionyſio Halicarnaſſeo (*z*); propter leges a Moſe Iſraëlitis latas. Carmentam Romani dixerunt, a carminibus, & vaticiniis, ab eaque Evandrum futura didiciſſe; quo notatur prophetica facultas Moſis.

Eam-

(*a*) Orig. Lib. VIII. cap. 11. (*b*) Ep. Lib. II. Epiſt. 1. (*c*) Ecl. X. (*d*) Inſcript. Grut. p. 61. (*e*) Æn. Lib. X. (*f*) Theb. Lib. V. (*g*) Lib. XII. cap. 1. (*h*) Sat. Lib. I. cap. 22. (*i*) In Æn. VIII. (*k*) Iſcript. Gruter p. 61. (*l*) Æn. VIII. (*m*) Pyth. Od. 9. (*n*) Met. Lib. X. (*o*) In Georg. I. (*p*) In Σιλγῖνοι. (*q*) Hiſt. Lib. V. cap. 3. (*r*) Met. Lib. X. (*s*) Deut. XXXIV. 7. (*t*) Pag. 1. & 42. & 62. (*u*) Virg. Ecl. V. & VI. (*x*) Eliac. 2. *VI. Evander, idem ac Moſes*. (*y*) XXVII. 18. ſeq. (*z*) Lib. I. & II.

Eamdem Ladonis fluvii filiam facit Pauſanias (a), quod a matre Moſes in Nilum demiſſus ſit. Arcas fuiſſe fertur Evander, perinde ut Mercurius, & Pan, & Ariſtæus, aliique, quibus Moſem adumbratum eſſe oſtendimus. Nomen etiam, quod hominem viris egregiis ſtipatum ſonat, Moſi congruit. Evandro literarum uſum debere Latinos ſcripſerunt complures: notavimus ſupra literarum inventionem Taauto Philonem Byblium, Mercurio Ægyptio Platonem adſcripſiſse. Hyginus (b): *Has autem Græcas* (literas) *Mercurius in Ægyptum primus detuliſſe dicitur, ex Ægypto Cadmus in Græciam, quas Evandrus profugus ex Arcadia in Italiam tranſtulit*; *quas mater ejus Carmenta in Latinas commutavit*. Taautus autem ille, & Mercurius, Moſes ipſe eſt; a quo & Eupolemus (c), & alii Eupolemum ſecuti, ajunt Grammaticam Judæos accepiſse, ab his Phœnices, a Phœnicibus Græcos. Italis leges dixiſse Evandrum auctor eſt Dionyſius (d): Hebræi legislatorem Moſem habuere Muſicam quoque Italis tradidit Evander, eodem Dyoniſio teſte, propter egregios illos Moſis Hymnos, qui extant in Pentateucho. Evander Italis *fruges in Græcia primum inventas oſtendit, ſerendique uſum edocuit, terræque excolendæ gratia primus boves in Italia junxit*; ut habet Auctor libelli de origine gentis Romanæ: idem beneficium acceptum refertur Oſiridi, qui Moſes eſt. Evandrum præterea ad artes plurimas, & ſtudia Italos inſtituiſse idem Dionyſius affirmat; uti Moſem Hebræos inſtituiſse vidimus ſuperius, cum de Mercurio ageremus. Religionum ceremonias in Italia ſanxit Evander, templa extruxit, aras, & ſtatuas erexit: Moſes ſacros ritus Hebræis præſcripſit. Nec aliam ob cauſsam cultum Panis, & Mercurii, qui Moſes eſt, in illas oras invexiſse dictus eſt Evander, quam quod ex Moſis hiſtoria Evandri fabula detorta ſit. *Excellentiſsimæ juſtitiæ vir* fuiſse legitur in memorato jam ſæpius libello de origine gentis Romanæ: eumdem Arcadum omnium ſapientiſſimum, & fortiſſimum fuiſſe Pauſanias (e) aſseverat: quibus dotibus commendatiſſimum fuiſse Moſem ſæpe jam obſervavimus. Regiam dignitatem obtinuit Evander; rex dictus eſt Moſes a Clemente Alexandrino (f). Heroibus denique, & Dæmonibus, ac Diis adſcriptus eſt Evander; ipſeque, ac Carmenta mater aras, & ſacrificia inter Romanos promeruerunt: quo honore apud alias gentes Moſes affectus eſt. Quæ cum ita ſint, veriſſimum eſſe patet, quod dixit Voſſius (g), *nullum fuiſſe regem, cui proprium fuerit Evandri nomen*. Jure quoque Strabonem (h) exiſtimaſſe liquet, fabuloſum eſſe, quod ſermone omnium pervulgatum eſt, Evandrum in Italiam coloniam Arcadicam duxiſſe. Sed & nos præterea commentitiam eſſe perſonam, ad Moſis exemplar compoſitam, merito pronuntiamus.

VII. Penates, Deos Romanorum proprios eſſe Macrobius (i) ſignificat. De iis autem magna eſt veterum ſcriptorum concertatio. Nigidius, & Cornelius Labeo (k) Neptunũ, & Apollinem eſſe rentur. Apollo autem Moſes eſt. Verum aliud nobis ſuadere videtur Virgilius, cum libro Æneidos tertio Penates ab Apolline miſſos inducit: itaque diverſi fuerint ab Apolline. At Varro, & Caſſius Hemina (l) Deos eſſe Samothracas affirmant. Fuiſſe autem in his Mercurium, Bacchum, & Æſculapium, Moſis ſimulacra, ſuperius a me demonſtratum eſt. Ineſſe Mercurium indicat quoque eorum effigies, quam ex Timæo proponit Dionyſius Halicarnaſſeus (m), cum ait fuiſſe ærea, & ferrea caducea. Multi volunt Penates eoſdem eſſe ac Lares. Certe Deos Samothracios cum Laribus nonnunquam confundi, teſtis eſt Nigidius apud Arnobium (n). Ergo in Laribus quoque Moſem habemus. Plures vero diſtinguunt Lares a Penatibus; & apertiſſime Plautus in Mercatore (o). Verum, diſtinguantur licet, plurimam quoque iis contineri Moſis imaginem deprehendetur. Mercurii, qui Moſes eſt, Lares filii eſſe dicuntur. Gemini ſunt, ut Aaron, & Moſes. Curetes quoque eſſe & Dactylos Idæos ſtatuunt Hyginus, & Arnobius; Creteſes nimirum, quod Palæſtinæ incolæ *Cherethim* dicti ſint, ut ſupra monui: cum de Minoë diſſererem. Lares Varro (p) Manes eſſe vult, Maniæ filios,

quæ

(a) Arcad. (b) Cap.277. (c) Apud Clem.Alex.Strom.1. (d) Lib.I. (e) Arcad. (f) Strom.2. (g) De Idol.Lib.I.cap.13. (h) Lib.V. *VII. In Penatibus etiam & Laribus latet Moſes.* (i) Sat.Lib.III.cap.4. (k) Apud Mac. Ibid. & Serv. in II. Æn. (l) Apud Macr. Sat. loc. cit. & Serv. II. & III. Æn. (m) Lib. I. (n) Lib. III. (o) V.1.5. & 7. (p) Apud Arnob. Lib.III.

Digitized by Google

quæ dicitur vulgo Larunda. Apulejus, in libro de Deo Socratis, Larem docet appellari Manem. At nos obſervavimus in Notis ad Origenem Manem eſſe Μῆνα, hoc eſt Dæmonem. Gloſſæ Philoxeni: *Larunda*, δαιμόνων μήτηρ. (*Dæmonum mater*). Ergo Lar eſt Μὴν, & Manis, & Dæmon, hoc eſt Sol, ut ibidem a me notatum eſt; nempe φυσικῶς. (*Phyſice*): idem & Apollo, hoc eſt Moſes, ἱςορικῶς. (*Hiſtorice*). Vulgus Lares itinerum Deos eſſe arbitratur. Viales dicuntur Plauto (*a*), & in Inſcriptione veteri (*b*); Compitales Svetonio (*c*); unde Compitalia. Græce ἐνοδίους dicas. Dii porro ἐνόδιοι, ſive Semitales, ſunt Mercurius, & Hecates, ſive Bivia. Mercurius autem Moſes eſt. Compitalibus aliquamdiu obſervatum refert Macrobius (*d*), ut Maniæ Larum matri pro familiarum incolumitate pueri mactarentur; deinde vero Junium Brutum Conſulem, Infauſtum, & cruentum ſacrificium abrogaſſe, pro puerorum capitibus alliorum, & papaverum capita offerentem, ut Apollinis oraculo ſatisfieret, qui pro capitibus capita poſtulaverat. Tum addit Macrobius: *Factumque eſt, ut effigies Maniæ ſuſpenſæ pro ſingulorum foribus periculum, ſi quod immineret familiis, expiarent*. Quem ritum ſuſpicor ex Dei mandato profectum, cum per Moſem Iſraëlitas Ægyptiaca tyrannide jamjam eximendos juſſit fores ſanguine aſpergere: *Et tranſibo*, inquit (*e*), *per terram Ægypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Ægypti ab homine uſque ad pecus; & in cunctis Diis Ægypti faciam judicia, ego Dominus. Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus, in quibus eritis; & videbo ſanguinem, & tranſibo vos; nec erit in vobis plaga diſperdens, quando percuſſero terram Ægypti. Habebitis autem hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam ſolennem Domino in generationibus veſtris cultu ſempiterno*. Deſignari videtur & Moſes per Lares illos Permarinos, quibus ſedem dedicavit in Campo Martio M. Æmilius Cenſor, quam undecim annis ante voverat L. Æmilius Regillus, navali prælio, adverſus Præfectos regis Antiochi. Meminit Livius (*f*). Permarini ſunt διαπόντιοι, (*Tranſmarini*), ut habent veteres Gloſſæ Philoxeni; quo nomine Moſis per mare Rubrum tranſitus deſignatur. In antiquo marmore (*g*) Laribus conjungitur Silvanus, & SILVANUS LARUM dicitur; ſupple, ductor: ut in alia Inſcriptione, apud Macrobium (*h*), Hercules Muſarum, hoc eſt μουσηγέτης (*Muſarum ductor*). Atqui Silvanus Moſes eſt. Canina pelle amiciuntur, iiſque canis aſſidet, quemadmodum, præter alios, deſcribit eos eleganter Pſeudo-Athenagoras (*i*): propter Calebum a Moſe ad explorandam Palæſtinam miſſum, cujus nomen *canem* ſignificat. Minime mirum igitur, ſi in Ægyptiorum quoq; Theologia, quæ tam multa a Moſe mutuata eſt, Lares reperiuntur.

VIII. Haudquaquam ſane, quæcunque de Romulo prodita ſunt, conficta ac falſa eſſe dixerim. At ſi fidem ſeguimur hiſtoriæ, fabuloſa pleraque de eo narrari, contraria multa, ac pugnantia comperiemus. Atque id eo credibilius eſt, quod docuerit non uno loco Plutarchus (*k*), qui & Livium auctorem citat, cladem Romæ a Gallis illatam veterum temporum monumenta ita comſumſiſſe, ut recentia multa, non priſca ſolum illa, effecerit ambigua, & incerta. Veris autem ſic falſa permiſta ſunt, & involuta, ut non ægre tamen poſſis agnoſcere ex Moſaicis promtuariis hæc fere proveniſſe. Res indicium faciet. Filiam Regis matrem habuit Romulus; a filia Regis adoptatus eſt Moſes, & filii loco habitus. Contra Veſtalium, & Amulii legem conceptus a matre, & editus eſt Romulus: contra Pharaonis edictum a matre Moſes infans per tres menſes clam educatus eſt. Magna in Romulo etiam tum infante apparuit corporis dignitas: elegans in cunis viſus eſt Moſes. Fratrem unicum Romulus habuit Remum; Aaronem Moſes. In alveo, ſeu ſcapha Romulus expoſitus eſt in alluvie Tiberis fluvii, ſuper ripas lenibus ſtagnis effuſi: Moſes in fiſcella jacens expoſitus eſt in carectis Nili. Paſtoribus natus Romulus diu creditus eſt, & paſtoralem vitam egit: gente paſtoritiæ rei dedita progenitus eſt Moſes, & paſtor ipſe fuit. Gabiis egregie inſtitutum eſſe Romulum, & literas, Muſicam, artem militarem, καὶ ὅσα χρὴ τοὺς εὐ γεγονότας, *& quæcunque generoſos pueros ſcire decet*, edoctum teſtantur Dionyſius Halicar-

(*a*) Mercat. V. 2. (*b*) Grut. p. 98. (*c*) Aug. cap. 31. (*d*) Sat. Lib. I. cap. 7. (*e*) Exod. XII. 12. & ſeq. (*f*) Lib. XL. cap. 52. (*g*) Inſcr. Grut. p. 65. & 1070. (*h*) Sat. Lib. I. cap. 12. (*i*) Erot. Lib. VI. *VIII. Multa quoque ex hiſtoria Moſis in Romuli hiſtoriam tranſlata ſunt*. (*k*) In Numa, & Camillo, & de Fortun. Roman.

licarnaſſeus (*a*), & Plutarchus (*b*): *eruditus eſt Moyſes omni ſapientia Ægyptiorũ* (*c*). Idem afflictis præſto erat, ab iiſque graſſatorum & ſicariorum vim prohibebat: Moſes Hebræos ab Ægyptiorum injuriis tutatus eſt. Inſidiatus eſt vitæ Romuli Amulius, Moſis Pharao. Romulus Amulium ſibi infeſtum obtruncavit: Moſe manum protendente, maris fluctibus Pharao obrutus eſt. Fratrem Romulus interfecit: Moſes *Ægyptium percutientem quemdam de Hebræis fratribus ſuis* (*d*). Genti ſuæ uterque leges poſuit. Populum Romanum in tribus, curias, & decurias Romulus diſcrevit, & ſingulis rectores præfecit, tum & Patrum Senatum inſtituit: *Moſes electis viris ſtrenuis de cuncto Iſraël, conſtituit eos principes populi, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui judicabant plebem omni tempore* (*e*): tum & Dei juſſu elegit ſeptuaginta viros de ſenibus Iſraël, quibuſcum regendi populi munus partitus eſt (*f*). Romulus Sabinas rapuit; Moſes Ægyptios ſpoliavit. Romulus Acrone victo votum ſolvit Jovi Feretrio, & in Capitolio templum dedicavit; impetum item Tatii, Sabinorumque repreſſit; ἀνατείνας εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας, καὶ εὐξάμενος τῷ Διὶ στῆσαι τὸ στράτευμα, καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα πεσόντα μὴ περιιδεῖν, ἀλλ' ὀρθῶσαι. *Protenſis in cœlum manibus, & cum Jovem precatus eſſet, ut exercitum ſiſteret, neve collapſas deſpiceret res Romanorum, ſed reſtitueret*: Verba ſunt Plutarchi (*g*). Tum voti compos templum Jovi Statori condidit, *quod monumentum eſſet poſteris*, inquit Livius (*h*), *ejus præſenti ope ſervatam urbem eſſe*. In Amalecitano prælio *cum levaret Moyſes manus, vincebat Iſraël* (*i*), fugatiſque tandem & cæſis Amalecitis, *dixit Dominus ad Moyſem; Scribe hoc ob monumentum in libro... Ædificavitque Moyſes altare.* Scribunt Dionyſius (*k*), & Plutarchus (*l*), ignis perpetui, Veſtaliumque conſecrandarum ritum Romulo auctori adſcribi. Ignem inreſtinctum Moſes ſubjectis lignis indeſinenter ſervari juſſit, ut eſt in Levitico (*m*). Lituum geſtavit Romulus, virgam Moſes. Romulum religioſum, φιλοθύτην, (*ſacrificiorum ſtudioſum*) rerum divinarum peritum, Inſtituendorum templorum, altarium, feſtorum dierum, & ſolennium feriarum auctorem & ſuaſorem faciunt Dionyſius (*n*), & Plutarchus (*o*); quibus notis quam Moſi ſimilis ſit, dicere nihil opus eſt. Romulum coorta tempeſtate ſublimem procella raptum ex oculis hominum ferunt evanuiſſe, & a Marte patre in cœlum fuiſſe evectum (*p*): Moſes in monte Nebo mortuus eſt, & a Deo ſepultus, nec ulli mortalium ſepulcrum ejus innotuit. Romulus poſt mortem in Deorum album relatus eſt: Moſi dixit DEUS (*q*), *Ecce dedi te Deum Pharaoni*; & eum præterea, tanquam Deum, gentes plurimæ coluerunt.

CAPUT DECIMUM.

I. *Fabulares omnes Dii, unus idemque ſunt, nempe Moſes.* II. *Exponitur quid ſit Myobarbum Auſonii.* III. *Fabulares omnes Deæ, una eademque Dea ſunt, atque hæc Sephora eſt Moſis uxor.* IV. *Fabularium quoque Dearum pleræque Mariam Moſis ſororem referunt.* V. *Uni, eidemque fabulari perſonæ inſunt diverſæ ſignificationes; & aliæ quidem* φυσικαὶ, *aliæ* ἱστορικαί. VI. *Fabularis hiſtoriæ Græcorum bona pars ex Moſis libris & doctrina, atque ipſis etiam verbis profluxit.* VII. *Geographica a Moſe in Geneſi obiter tradita, Scriptoris ac Scriptionis vetuſtatem indicant.*

I. NUnc ſi recolligamus ſuperiora, Moſem perſonatum quidem, & commentitiis nominibus ac geſtis, pro gentium ſingularum captu, diſſimulatum, & velut peregrinis indutum veſtibus, ſed agnoſcendum tamen, ſi quis oculos adhibeat, & ſummis per totum fere orbem religionibus dignatum cernemus; Taauti quippe, & Adonidis, & Thammuz, & Marnæ perſonam geſſiſſe apud Phœnices; Mercurii ſive Theuthi, Oſiridis ſive Bacchi, Apis, Mnevis, Serapidis, Ori, Anubis, Vulcani, & Typhonis apud Ægyptios; Zoroaſtris apud Perſas; Mercurii rurſum ſive Theuthi apud Thraces, Germanos, Gallos, Britannos, Hiſpanos, & ipſos quoque fortaſſe Mexicanos; Apollinis, Panos, Priapi, Æſculapii, Promethei,

(*a*) Lib. I. (*b*) Rom. (*c*) Act. VII. 22. (*d*) Exod. II. 11. (*e*) Exod. XVIII. 25. 26. (*f*) Num. XI. 16. (*g*) Rom. (*h*) Lib. I. cap. 12. (*i*) Exod. XVII 11. & ſeq. (*k*) Lib. II. (*l*) Rom. (*m*) VI. 12. 13. (*n*) Lib II. (*o*) Rom. (*p*) Hor. Carm. Lib. III. Od. 3. Ovid. Met, Lib. XIV. (*q*) Exod. VII. 1. *I. Fabulares omnes Dei, unus idemque ſunt, nempe Moſes.*

methei, Cecropis, Minois, Rhadamanthyos, Æaci, Protei, Perſei, Libripendis cœleſtis, Ariſtæi, Muſæi, Orphei, Lini, Amphionis, Eumolpi, & Tireſiæ apud Græcos; Jani, Vertumni, Fauni, Silvani, Evandri, unius etiam ex Penatibus, & Laribus apud Romanos; & Indis quoque præcipua religionis ſuæ dogmata & ritus ſubminiſtraſſe. Fidem his facit quod ab aliis jampridem obſervatum eſt, multiplicem illam Deorum turbam, quam nobis obtrudit fabularis hiſtoria, unum eumdemque eſſe Deum, pro variis effectis varia nomina ſortitum. Legi velim eruditiſſimum Plutarchi librum de Iſide & Oſiride, in quo plurima habentur ad hoc argumentum appoſita: velut eumdem eſſe Aruerin, Apollinem, & Orum; eumdem Plutonem, ac Serapidem, & Bacchum; eumdem Oceanum, ac Oſirin. Præclara vero eſt imprimis Macrobii (*a*) diſſertatio, omnes Deos ad Solem referri copioſe demonſtrans, Apollinem videlicet, Janum, Liberum, Martem, Mercurium, Æſculapium, Serapin, Adonin, Attinem, Oſirin, Orum, Pana ſeu Inuum, Saturnum, Ammonem, & Jovem. Notabile præcipue illud affert (*b*) Apollinis Clarii oraculum, quo ſupremum Deorum omnium Iao, Plutonem hyeme appellari pronuntiat, Jovem ineunte vere, æſtate Solem, autumno Iao. Cui & germanum iſtud depromit ex Orphicis:

Εἷς Ζεὺς, εἷς ᾅδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος.
Unus Juppiter, unus Pluto, unus Sol, unus Bacchus.

Quem verſum ex oraculo Apollinis ita conceptum refert Julianus Imperator (*c*):

Εἷς Ζεὺς, εἷς ᾅδης, εἷς ἥλιός ἐστι σάραπις.
Unus Juppiter, unus Pluto, unus Sol eſt Serapis.

quo probat Apoſtata eumdem eſſe Solem & Jovem, additque Cyprios Sacerdotes communem utrique aram ſtatuere. Hoc quoque ex Orphicis repræſentat Macrobius (*d*):

Ἄγλαε Ζεῦ, διόνυσε, πάτερ πόντου, πάτερ αἴης,
Ἥλιε παγγενέτορ, παναίολε, χρυσεοφεγγές.
Splendide Juppiter, Bacche, pater maris, pater terræ,
Sol omnium parens, vario ornatu inſignis, aurea luce fulgens.

Idem ergo Juppiter, Dionyſius, Neptunus, Pluto, & Sol: Eadem eſt Porphyrii ſententia, docentis apud Euſebium (*e*) Solem pro variis virtutibus Apollinem dici, & Herculem, & Æſculapium, & Dionyſium, & Horum, & Plutonem, & Mercurium, & Hermopanem, & Hermanubin. Quorum omnium ſignificationem parum videtur perſpexiſſe Euſebius (*f*), cum probare conatus eſt diverſos fuiſſe. Alibi vero docet eumdem eſſe Solem, Oſirin, Bacchum, & Sirion. Deinde Apollinis de ſe profert oraculum, quo declarat ſe eſſe Solem, Horum, Oſiridem, & Bacchum. Adde Æſchyli, Sophoclis, & Euripidis teſtimonia, quæ repræſentat Clemens Alexandrinus (*g*), ut Jovem omnia eſſe probet, unumque ab illis Deum ſtatui. Adde & illud Diodori (*h*), unde intelligas eumdem credi ab aliquibus Oſirin, ac Serapin, ab aliis eumdem, ac Liberum, a quibuſdam eumdem, ac Plutonem, a nonnullis eumdem, ac Ammonem, ab his eumdem, ac Jovem, ab illis eumdem, ac Pana. Adde & illud Tzetzæ (*i*), quo unum eumdemque eſſe perhibet Vulcanum, Noachum, Bacchum, & Oſirin. Adde & illa Jamblichi (*k*), & Procli, quibus unus idemque eſt, Amun, Phtha, Vulcanus, Juppiter μειλίχιος (*manſuetus*), & Oſiris. Itaque Aphtas Suidæ (*l*) Bacchus eſt, & a Kirchero probatum eſt in Prodromo Copto (*m*), eumdem eſſe Phtha, ac Taautum, & Thoth, & Vulcanum, & Mercurium, & πυθῶ. Adde & illud Nonni (*n*), apud quem Bacchus Solem invocans, Herculem eum appellat, & Belum, & Ammonem, & Apin, & Saturnum, & Jovem, & Serapin, & Tempus, & Phætontem, & Mithram, & Apollinem, & Pæonem, & Æthera. Adde & illud Pauſaniæ (*o*), apud Eleos communem aram fuiſſe Deorum omnium. Adde & illud Stephani (*p*), qui de Amathunte Cypri civitate diſſerens ait, ἐν ᾗ ἄδωνις ἐτιμᾶτο, *in qua Adonis Oſiris colebatur*, quaſi duplici nomine perſonam unam deſignans. Adde & illud Suidæ (*q*), qui ſcribit ſimulacrum quoddam communi Oſiridis, & Adonidis nomine ab Alexandrinis fuiſse cultum. Adde & illud Auguſtini (*r*), quo docet perſuaſum fuiſse Ethnicis in uno Jove latere omnes Deos,

V quo-

(*a*) Sat. Lib.I. cap.17. & ſeq. (*b*) Ibid. cap.18. (*c*) Or. in Solem. (*d*) Lib.cit. cap.23. (*e*) Præp.Evang. Lib.III. cap.11. & 13. (*f*) Ibid. Lib.I. cap.9. & 15. (*g*) Strom.5. (*h*) Lib.I. (*i*) Ch.X. Hiſt.335. (*k*) De myſter. (*l*) In Ἀφθᾶς. (*m*) Cap.6. (*n*) Lib.XI. Dionyſ. (*o*) I. El. (*p*) In Ἀμαθοῦς. (*q*) In Ἡραΐσκος. (*r*) De Civ.Dei Lib.IV. cap.11. Lib.VII. cap.9. & ſeqq.

quorum ſeriem ſubtexit. Idem alibi ex Varrone profert hos verſus Valerii Sorani:

Juppiter omnipotens, regum rex ipſe, Deûmque
Progenitor, genetrixque Deûm, Deus unus, & omnes.

Adde & illud Martiani Capellæ (*a*), qui ait ſub diverſis Phœbi, Lyæi, Serapidis, Oſiridis, Mithræ, Ditis, Tiphonis, Attinis, Ammonis, & Adonidis nominibus, idem numen ab universo Orbe coli. Adonidem quidem Apollinem ipſum eſse diſerte docet Proclus Lycius Hymno in Apollinem. Cauſam affert Clemens Alexandrinus in Protreptico, cur Bacchus ab aliquibus *Attis* appelletur. Jovem vero Serapin eſse tradit Achilles Tatius in Eroticis (*b*): tradit & Euſtathius (*c*), cum ait ſimulacrum Jovis Serapidis Sinope advehi curaſse Ptolomæum Lagiden, nec cujus eſset naturæ ſpectatores diſcernere potuiſse: ut vel inde capi poſset argumentum Diis pleriſque communem eſse naturam Jovis. Rem aliter narrat Plutarchus (*d*), & ſimulacrum id Plutonis fuiſse docet, nec alium hunc eſse quam Serapin. De Sinopenſi hoc Dite diſserens Tacitus (*e*) tradit multos ex inſignibus, quæ in ipſo manifeſta erant, conjectaſse eum eſse Æſculapium, quoſdam Oſirin, pleroſque Jovem, plurimos Ditem patrem. Jovem quoque eſse Æſculapium liquet ex Ariſtide (*f*), cui commemoratur ζεὺς ἀσκλήπιος (*Juppiter Æſculapius*). Eumdem eſse conſtat Pana ex Orphico Hymno (*g*), in quo Pan *verus Juppiter cornutus* appellatur. D[illegible] nempe naturæ uterque. Hinc Stoici Deum unum eſse dicebant, ſi univerſum mundum ſpectares; plures, ſi varias mundi partes ſpiritu divino repletas: unumque eſse Deum, Jovem, Minervam, Junonem, Vulcanum, Neptunum, & Cererem. Probatur item eſse Bacchum ex eodem Ariſtide (*h*); probatur & ex Pomponio Mela (*i*), qui Indicum Montem Meron, Bacchi myſteriis celebrem, Jovi ſacrum eſſe ſcribit; & ex Valerio Maximo (*k*), & ex Julio Firmico (*l*), & ex veteribus Inſcriptionibus (*m*), in quibus Juppiter *Sabazius* appellatur; quod unum eſſe ex Bacchi cognominibus nemo neſcit. Romæ in Tabula ærea delineatus apparet Deus quidam modium capite geſtans, quod Serapidis proprium eſt; nudus & lyram dextram tenens, quod Apollinis; fulmen ſiniſtra quatiens, quod Jovis. Hæc eadem ſymbola, ac Ammonis præterea cornua, & Plutonis tridentem gerit ſimulacrum Dei cujuſdam in averſa parte veteris nummi Antonini. Mercurium eſſe Faunum decernit Cedrenus, Anubin Apulejus (*n*), & Servius (*o*); unde & κυνοπρόσωπον (*canina facie præditum*) eum pingebant Ægyptii, Luciano teſte (*p*). Apollinem eſſe indicant communia utriuſque cognomina & officia. Pugil enim Delphis, Curſor Cretenſibus, & Lacedæmoniis Apollo colebatur: quæ in Mercurium conveniunt. Solem, Orum, & Priapum ab Ægyptiis eumdem Deum haberi declarant Suidas (*q*), & Codinus (*r*). Priapum vero eumdem eſſe, ac Typhonem cenſet Diodorus (*s*). Reperitur in Poëmatis antiquis, a Pithœo editis, carmen in laudem Solis, quod eum eſſe Liberum, & Cererem, & Jovem ſtatuit, & mille nominibus gaudere. Jovem Orphica (*t*) Dæmonem indigitant: Dæmon autem eſt Apollo, ut dixi. Communis igitur ara utrique, Soli, inquam, & Jovi a Cypriis poſita eſt; & Rhodi ſub Pæanis nomine Juppiter colebatur; & in Orphicis (*u*) Juppiter immortalis appellatur Sol; & eumdem eſſe Solem, & Jovem veteri ſama traditum eſſe perhibet Euſtathius (*x*). Idem quoq; Juppiter eſt & Juno. Panem Saturnum eſſe pronuntiat Macrobius (*y*); Varro (*z*) vero eoſdem eſſe Deos Harpocratem, Serapidem, & Iſidem; Taautem, & Aſtarten; Saturnum, & Opem; & Deos Samothracum. Saturnum eſſe Baalem, & Belum affirmat Servius (*aa*) eſſe Evandrum, & Janum non obſcure conjicit Voſſius (*bb*): eſſe Herculem colligitur ex Athenagora (*cc*). Janum eſſe Vertumnum probare nititur Johannes Annius (*dd*). Eumdem & Anubin eſſe quidam opinati ſunt, ut perhibet Plutarchus in libro de Iſide, & Oſiride. Unum eſſe Pana, & Apollinem Orphica indicant. Docuimus

ſupra

(*a*) Lib. II. (*b*) Lib. XV. (*c*) In Dion. Per. (*d*) De Iſid. & Oſir. (*e*) Hiſt. Lib. IV. cap. 84. (*f*) Or. in Æſculap. (*g*) In Pan. (*h*) Orat. in Bacch. (*i*) Lib III. cap. 7. (*k*) Lib. I. cap. 3. (*l*) De err. prof. relig. (*m*) Grut. p. 22. (*n*) Met. Lib. XI. (*o*) In Virg. Æn. VIII. (*p*) De ſacrif. (*q*) In [illegible]. (*r*) Exc. de origin. Conſtant. (*s*) Lib. IV. (*t*) In Dæmon. (*u*) Hymn. in Solem. (*x*) In Hom. Il. α. (*y*) Sat. Lib. I. cap. 22. (*z*) Lib. IV. de Ling. Lat. (*aa*) In Vir. Æn. Lib. I. (*bb*) De Idolol. Lib. I. cap. 22. & 20. & de art. Gramm. Lib. I. cap. 11. (*cc*) Leg. (*dd*) Vit. ad Propert. Lib. IV. Eleg. 2.

ſupra ex Auctore libelli de origine gentis Romanæ, & ex Servio (a), eumdem eſſe Pana, Inuum, Faunum, Ephialtem, Fatuum, Fatuellum, & Silvanum. Silvanus autem eſt Apollo, & Ariſtæus, ut ſuperius oſtendi, idem & Mars, ſi Catonem (b) audimus, qui vota fieri jubet Marti Silvano. Mars autem, & Janus eſt, auctore Plutarcho (c), & Servio (d): & ſacrificia fiebant Jano Quirino. Eſt & Hercules ſecundum Pontificalem ritum, ut idem Servius affirmat. Martis ſimulacrum in Pantheo multorum Deorum imagines continebat, unde & templo nomen, juxta Dionem (e). Æſculapium, Pæanem, & Attinem, unicum eſſe Deum aſſeverat Damaſcius apud Photium (f). Melicarthum, ſive Melicertam, qui & Palæmon, & Portunus, eſſe Herculem notat Philo Byblius, Sanchoniathonis interpres (g). Liberum eſſe Apollinem, & Solem, certum eſt ex Porphyrio (h), qui in libro quem Solem appellavit, Apollinem dixit eumdem eſſe Solem in cœlo, Liberum patrem in terris, Apollinem apud inferos; ex Arnobio (i), cujus verba hæc ſunt: *Nam ſi verum eſt Solem eumdem Liberum eſſe, eumdemque Apollinem*; & ex Statio (k), cui dicitur, *lucidus Evan*: & ex Cornelio Severo (l), cum ait, Liberum venire per celſa ſidera cœli; & ex his Ovidii ad Bacchum: *Tu formoſiſſimus alto conſpiceris cœlo*; potiſſimum vero ex Virgilio, cujus hoc eſt: *Labentem cœlo qui ducitis annum, Liber, & alma Ceres.* Quod petitum eſt ex ſcholis Ægyptiorum; eos enim ſciſcere ait Herodotus, Liberum & Cererem rebus his inferioribus præeſſe. Liberum eumdem eſſe ac Mercurium & Herculem, ſententia eſt Stoicorum, teſte Seneca (m). Hæc quæ diximus propemodum omnia unica clauſula comprehendit Hermeſianax:

Πλούτων, Περσεφόνη, Δημήτηρ, Κύπρις, Ἔρωτες,
Τρίτωνες, Νηρεὺς, Τηθὺς, καὶ Κυανοχαίτης,
Ἑρμῆς θ' Ἥφαιστός τε κλυτὸς, Πὰν, Ζεύς τε καὶ Ἥρη,
Ἄρτεμις ἠδ' ἑκάεργος Ἀπόλλων, εἷς θεός ἐςι.

Pluto, Proſerpina, Ceres, Venus, Amores,
Tritones, Nereus, Tethys, & Neptunus,
Mercurius, & inclytus Vulcanus, Pan, Juppiter, & Juno,
Diana, & longe operans Apollo, unus Deus eſt.

Simile eſt & illud Euphorionis:

Ζεὺς ἐςιν αἰθὴρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανὸς
Ζεύς τοι τὰ πάντα.

Juppiter eſt æther, Juppiter terra, Juppiter cœlum,
Juppiter eſt omnia.

Afferuntur & verſus quidam ex minore Cratere Orphei, in quibus cum de Mercurio, Nymphis, Vulcano, Cerere, Neptuno, Marte, Venere, Baccho, Themide, Apolline, & Æſculapio commemoraſſet, ſubjicit tandem, ἓν τάδε πάντα. *Omnia hæc unum ſunt.* Merito itaque ait Seneca (n): *Quæcunque voles Jovi nomina proprie aptabis, vim aliquam, effectumque cœleſtium rerum continentia. Tot appellationes ejus poſſunt eſſe quot munera.* Atque hinc Poëtæ veteres Græci & Latini unicum eſſe Deum crebris effatis declararunt, quæ ab aliis ſtudioſe ſunt collecta. Quod ſi Dii fabulares univerſi unus idemque ſunt, cum pleroſque eorum Moſem eſſe vicerimus, ſequitur fabulares omnes Deos unum exhibere Moſem ἱϛορικῶς, (*hiſtorice*) aliam enim ſignificationem ineſſe phyſicam non negamus.

II. Addendum ſuperioribus Epigramma Auſonii (o), quod recitavi ſupra; unde noſcitur eumdem eſſe Bacchum, Oſirin, Phanacen, & Adonidem; eumdemque Lucaniaci Pantheum appellari. Lemma Epigrammatis eſt ejuſmodi: *Myobarbum Liberi patris, ſigno marmoreo in villa noſtra omnium Deorum argumenta habentis.* Jamdiu eſt cum viros ætatis ſuæ eruditiſſimos, Turnebum (p), & Scaligerum (q), torſit vox illa *Myobarbum*. Ille factam putat a *mure*, in qua latet myſterii ſignificatio, & *barbo*, quo in myſteriis Cereris legiferæ utebantur, ut eſt apud Heſychium (r). Hæc confutat Scaliger, & merito; nihil ipſe affert veriſimilius: nam quod Bacchus pingi ſoleat cum canthro oblongo, & infima parte anguſto ac turbinato, canthrum illum dictum putat *Myobarbum*, voce hybrida, a ſimilitudine & muris & barbæ quæ in conum deſinit. Pudet ineptiarum. Myobarbum dicitur ipſum ſimulacrum, quo refertur & vox Pantheum. Ratio nomi-

 nis,

(a) In Vir. Æn. VI. (b) De re ruſt. cap. 83. (c) In Numa. (d) In Æn. VII. (e) Lib. LIII. (f) Tmem. 242. (g) Apud Euſeb. Præp. Ev. Lib. I. (h) Apud Serv. in Vir. Eclog. V. (i) Lib. III. (k) Theb. V. (l) Ætna. (m) De benef. Lib. IV. cap. 7. (n) Ibid. *II. Exponitur quid ſit Myobarbum Auſonii.* (o) XXX. (p) Adv. Lib. III. cap. 19. (q) In Auſon. (r) In βαρβός.

nis, quod barbam prolixam in acutum deſinentem gereret. Quemadmodum enim Parones naves, cum oblongæ ſunt & acuminatæ, Myoparones dicuntur, a murium ſimilitudine, qui utrimque ſunt acuminati, & a roſtro, & a cauda; unde μύουρος dicitur, qui extrema parte ſubtilis & anguſtius eſt; ita a barba promiſſa & acuta, Myobarbum dictum eſt ſimulacrum Bacchi. Tali id fuiſſe barba colligo ex Macrobio (*a*): ***Hierapolitani***, inquit, ***qui ſunt gentis Aſſyriorum***, ***omnes Solis effectus atq; virtutes ad unius ſimulacri barbati ſpeciem redigunt***, ***eumdemque Apollinem appellant. Hujus facies prolixa in acutum barba figurata eſt***. Tum ita id depingit, ut Deorum prope omnium argumenta habeat, haud ſecus ac Myobarbum illud Auſonii. Hæc Apollinis effigies ea ipſa videtur eſſe, quam in templo Deæ Syriæ Hierapoli fuiſſe narrat Lucianus (*b*): utraque enim barbata eſt, utraque & veſtibus induta. At enim, inquies, Apollinem exhibet Macrobius, Bacchum Auſonius. Reſponſionem præbet ex Ariſtotele Macrobius ipſe capitis ſequentis initio: ***Ariſtoteles***, inquit, ***Theologumena ſcripſit***: ***Apollinem & Liberum patrem***, ***unum eumdemque Deum eſſe multis argumentis aſſerit***. Et Liberum quidem ſuum Auſonius cum Oſirim eſſe dicit, ſatis indicat Apollinem eſſe, ſive Solem. Liberum autem, perinde ut Apollinem, Veteres barbatum quandoque pingebant: καὶ γὰρ παῖδα, inquit Ulpianus (*c*), καὶ πρεσβύτην, καὶ ἄνδρα γράφουσιν αὐτόν. ***Puerum enim, & ſeniorem, & virum eum exhibent***, Adſtipulatur Macrobius (*d*), cum ait: ***Liberi patris ſimulacra***, ***partim puerili ætate***, ***partim juvenili fingunt***; ***præterea barbata ſpecie***, ***ſenilique ore***, ***uti Græci ejus quem Baſſarea***, ***item quem Bryſea appellant***, ***& ut in Campania***, ***Neapolitani celebrant***, ***Hebona cognominantes***. Quorum affinia & apud Cornutum (*e*) nanciſcare. Atqui Liber & Apollo iidem erant ac Mercurius. Quare & Mercurius σφηνοπώγων (***barbam cuneatam gerens***) exhibebatur. Auctor Artemidorus (*f*). En tibi tres Deos, Liberum, Apollinem, & Mercurium, eamdem barbam gerentes. Quo habitu cum fabricatum eſſet Myobarbum, tres illos utique repræſentabat. Statua communis Panis, Herculis, & Mercurii, memoratur in Anthologia (*g*). **Cave autem exiſtimes**, Hermeraclas, Hermathenas, Hermerotes, Hermopanes, Hermarpocrates, Hermaphroditos, Hermanubidas, inde ſic dictos omnes, quod in idem ſimulacrum cum Mercurio ſint conjuncti. Inde ſic dictos aliquos eſſe conſtat, velut Hermerotes, Hermarpocrates, Hermaphroditos, Hermanubidas, & ſi Kirchero (*h*) credimus, Hermathenas. At ratio fere nominis eſt, quod pars inferior ſtatuæ columna eſſet quadrata; quo habitu ſæpe Mercurius exhibebatur. Scribit Lucianus (*i*), in Templo Hieropolitano Syriæ Deæ ſimulacrum aureum fuiſſe, formam propriam aut nomen haudquaquam habens, at aliorum omnium Deorum ſpecies gerens, quod alii ad Dionyſium, nonnulli ad Deucalionem, quidam ad Semiramidem retulerunt. Hujuſmodi item fuiſſe dicas Sinopenſe illud Ditis ſimulacrum, de quo proxime egimus. Signum Harpocratis, Cupidinis, & Æſculapii notas gerens exhibet Sponius in Miſcellaneis: item aliud cui inſunt notæ Solis, Lunæ, Harpocratis, Cereris, Cupidinis, Æſculapii, Mercurii, & Bacchi: & aliud præterea inſigne notis Iſidis, Lunæ, Junonis, Veneris, Victoriæ, Dianæ, Cupidinis, Cereris, Salutis, Baccharum, Minervæ, & Fortunæ: & aliud deinde in quo agnoſcas Jovem, Mercurium, Proſerpinam, Cererem, Iſidem, Fortunam, Nemeſin, Martem, Minervam, & Victoriam. Videtur itaque Bacchi Auſoniani effigies, Deorum omnium argumenta habens, ad Hierapolitanas illas imagines, Deorum quoque omnium inſignia habentes, fuiſſe expreſſa, & barbam prolixam acutamque geſtaſſe: unde manifeſta origo vocis Myobarbum; origo vero nominis Pantheum, ex inſignibus Deorum omnium, quæ inerant Myobarbo. Signa enim multiformia Deorum *Panthea* appellabantur. Hujuſmodi fuerunt illa, quæ intulit Agrippa in magnificum illud templum, Romæ a ſe extructum; unde & nomen ei factum cenſet Dio (*k*): ὅτι πολλῶν θεῶν εἰκόνας ἐν τοῖς ἀγάλμασι, τῷ τε τοῦ Ἄρεως, καὶ τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἔλαβεν. ***Quia plurimorum Deorum imagines in ſimulacris Martis & Veneris continebat***. Et Dii quibus dedicata erant ſigna hujuſmodi, *Panthei* appellabantur; & hoc cognomine affectum videas Liberum

patrem

(*a*) Lib.I. Sat. cap.17. (*b*) De Dea Syr. (*c*) In Or. Demonſt. κατὰ Μειδίου. (*d*) Sat. Lib.I. cap.18. (*e*) In Perſ. Sat.1. (*f*) Lib.I.cap.41. (*g*) Lib.IV. (*h*) Latii p.2.cap.2. (*i*) De Dea Syr. (*k*) Lib.LIII.

patrem in Inſcriptionibus, & hic apud Auſonium. Atque hinc ſcias quam inepte cenſuerit Lipſius (*a*) ita dictum, quaſi *omnino Deum*.

III. Quanta autem magnorum, minutorum, & pateliariorum Deorum, & Heroum ſoboles ex Moſe propagata eſt; tantam Dearum fœturam Sephora ipſius uxor dedit. Nam primum Aſtarte ipſa eſt, quam Cicero (*b*) Adonidi nupſiſſe ait: ſiquidem Moſes eſt Adonis. Sunt autem alia pleraque quæ idem perſuadeant. Aſtarte nomen habet ab *ngaſhteroth*, quod *greges* ſonat, utpote uxor Moſis, viri pecuariæ rei dediti, de genere Iſraëlitarum, qui erant *Viri paſtores ovium, curamque habebant alendorum gregum* (*c*). Taurinum caput & corniculatum geſtare Aſtarten narrat Sanchoniathon (*d*): qua figura Iſis Ægyptiis, Io Græcis exhibebatur, ut cornuti Moſis uxor eſſe ſignificaretur. Narrat & terram peragraſſe, quemadmodum Io poſt multos errores in Ægyptum perveniſſe fabulantur: quod Moſi Ægyptum repetenti Sephora comes per aliquod itineris ſpatium adhæſerit. Ergo Sephora Aſtarte eſt. Aſtartem autem, ſive Deam Syriam, ipſam eſſe Cybelen Deûm matrem, ex Luciano, Apulejo, Damaſcio, aliiſque, ex Veteribus Nummis, ac Inſcriptionibus probarunt jam Seldenus (*e*), & Grotius (*f*): quod Scaliger in Notis ad Fragmenta ignoraſſe deprehenditur. Idem vero aliunde nos præterea arguimus. Attinem urgente & ſtimulante Cybele ſeipſum eviraſſe Mythici tradunt: hoc ipſum de Aſtronoë, & Eſmuno, ſive Æſculapio ſcribit Damaſcius (*g*); qui & hoc amplius addit, juvenis cauſſam miseratam Deam vim ei genitalem reſtituiſſe. Æſculapium autem eſſe Moſem demonſtravimus. Eumdem eſſe Attinem indicant fiſtula & virga, quibus ornari eum diſcimus ex Macrobio (*h*): utrumque enim inſigne paſtoris eſt, qualis fuit Moſes; hoc præterea patrandorum prodigiorum inſtrumentum. Atqui ad Sephoræ factum pertinent iſta, cum ad virum ab interitu vindicandum, *Tulit acutiſſimam petram, & circumcidit præputium filii ſui* (*i*). Porro Cybele eadem eſt quæ Rhea, & Veſta, & Ops, & Pales, & Tellus: eadem etiam quæ Pandora, Diodoro teſte (*k*): eadem etiam quæ Ceres; unde δημήτηρ, quaſi γῆ μήτηρ (*terra mater*) dici credita eſt. Igitur πυργοφόρος (*Turrigera*) utraque pingebatur; utraque Terra dicebatur, & habebatur, teſte Codino in Parecbolis; iiſdem myſteriis utraq; placabatur, teſte Clemente Alexandrino in Protreptico; & plauſtra Cereris eadem quæ Cybeles, juxta Servium (*l*). Diſſertationem quamdam Porphyrii repræſentat Euſebius (*m*), qua docetur unum eſſe atque idem, Veſtam, Rheam, Cererem, Themidem, Priapum, Proſerpinam, Bacchum, Attin, Adonin, Silenum, Bacchas, & Satyros. Pronunciat inſuper Macrobius (*n*) unam eſſe Deam, Majam, Bonam Deam, Faunam, Opem, Fatuam, Proſerpinam, & Medeam. Cæterum Veſta dicta eſt βουλαία (*conſultrix*) a Dinarcho apud Harpocrationem (*o*); propter prudentiam Moſis, & leges ab eo latas; quaſi hæc Sephoræ cum ipſo communia ſint. Narrat Albricus (*p*) pingi ſolitam fuiſse Veſtam, infantem gremio foventem: fortaſſe propter adminiſtratam a Sephora filii circumciſionem. Eſt apud Ptolomæum in Tetrabiblo (*q*), Venerem a Syris ut Matrem Deum coli, & variis affici nominibus. Eamdem credi Libitinam a peritiſſimis Romanorum perhibet Plutarchus in Numa. Venus autem eſt Aſtarte, ut ſcribit ex Sanchoniathone Philo Byblius (*r*), & Cicero (*r*), & Procopius Gazæus (*s*). Non autem ſub Veneris illius mollis & voluptariæ, ſed bellatricis & victricis habitu colebatur: ἐγχεῖον Græci appellabant, hoc eſt *Haſtatam*. Talis a Spartanis pingebatur, atque ea erat Venus Victrix Romæ celebrata, crebris inſcriptionibus nobilitata (*u*), quæ Cæſar & annuli ſigno & bellica teſſera utebatur. Porro Deos omnes, Deaſque, armis inſtruebant Spartani, gens bellicoſa; in his & Junonem, cujus ſimulacrum habebant Junonis Veneris dictum: Juno quoque Romæ armata erat, ab haſta Quiritis dicta (*x*). Ex his colligas Venerem, eamdem

(*a*) Adm. Lib.III. cap.6. *III. Fabulares omnes Deæ, una eademque Dea ſunt; atque hæc Sephora eſt, Moſis uxor.* (*b*) Lib. III. de natura Deorum. (*c*) Gen. XLVI. 32. (*d*) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib. I. cap. 10. (*e*) De Dis Syr. Synt. II. cap. 2. (*f*) In Lib. Judic. (*g*) Apud Phot. Tm. 242. (*h*) Sat. Lib. I. cap. 21. (*i*) Exod. IV. 25. (*k*) Lib. III. (*l*) In Georg. I. (*m*) Præp. Ev. Lib. III. cap. 11. (*n*) Sat. Lib. I. cap 12. Serv. in Georg I. (*o*) In βουλαία. (*p*) De Deor. Imag. (*q*) Lib. II. (*r*) Apud Euſeb. Præp. Ev. Lib. I. (*s*) Lib. III. de nat. Deor. (*t*) In Lib. I. Reg. cap. 7. (*u*) Grut. p. 59. 60. (*x*) Xiphil. in Nerone.

eamdem eſſe ac Junonem. Eamdem etiam fuiſse, ac Pytho ſive Suadam diſces ex Epigrammate Anthologiæ *(a)*. Sed revertamur ad Haſtatam. Ea quoque erat Andraſte, ſive Adraſte, ſive Aſtarte, memorata Dioni, & pro victoria a Britannis culta. Fallor, aut eadem eſt Andarta Dea, in marmoribus antiquis *(b)*, Deæ Vocontiorum repertis, celebrata. Scribit Macrobius *(c)* Veneris ſignum fuiſse Cypri, barbatum quidem, ſed veſte muliebri, cum ſceptro, ac ſtatura virili, eamque ab illis marem, & feminam eſse credi, & ab Ariſtophane ἀφρόδιτον appellari, & legi debere apud Virgilium; *Diſcedo, ac ducente Deo;* non, ut vulgo, *Dea*; cum & apud Calvum legendum eſse affirmet Acterianus *Pollentemque Deum Venerem*, non, *Deam*. Veterem Auctorem, qui de Amathunte ſcripſerat, dixiſse refert Heſichius *(d)*, πώγωνα ἀνδρα τὴν θεὸν ἐσχηματίσθαι ἐν Κύπρῳ. *Deam viri barbati figura exhiberi in Cypro*. Idem habet & Servius *(e)*. Statuam Veneris deſcribens Codinus Curopalates in Parecbolis, pectinē eam geſtare ait, barbatam eſse, utriuſque ſexus inſtrumenta habere, utpote rerum omnium generationis præſidem, ſuperiori parte maſculam, inferiori feminam eſse, & equo inſidere. Meminerimus interim partem ſexus ambiguitatem Moſi eſse tributam. Ceterum Stoici, ut id obiter moneam, Diis omnibus, Deabuſque ſexum utrumque adſcribebant. Item Lacedæmonii. Sed & aliæ quoque gentes idem pleriſque tribuebant Diis. Hinc Juppiter ἀρσενόθηλυς (*mas, & femina*) idem nempe Juppiter, & Juno; proptereaque imberbis, hoc eſt ἄξυρος (*qui non raditur*), ſive ut habet Servius *(f)* ἄνευ ξυροῦ (*ſine novacula*); unde Anxuris nomen, ubi colebatur. Quædam Dearum effigies barbatæ erant, ut Veneris, & Fortunæ. Hinc etiam Bacchus, & Baccha; Lunus, & Luna. Hinc ſtatua portentoſa Indorum, partim virilis, partim feminea, cujus meminit Porphyrius *(g)*. Hinc Hermathena, quæ in Tuſculano Ciceronis extabat, quamque ad hanc diem ſupereſse exiſtimat Kircherus Athanaſius *(h)* facie, & membris cæteris femina, præter genitale quo vir eſt. At Ægyptiis ſoli geminum ſexum gerebant Vulcanus, & Minerva. Cæterum quid aliud eſse dicas Venerem armatam, quam Minervam? Quamobrem Deam Syriam Minervæ, ſive Veneris Victricis habitu exhibent Nummi veteres quidam. Minervam autem Lunæ effigiem eſse vult Euſebius *(i)*: & ante eum Ariſtoteles *(k)*, Plutarchus *(l)*, & Arnobius. Hinc ut Luna *Siderum Regina* dicitur Horatio *(m)*, ſic Minerva Beliſama in Inſcriptione veteri *(n)*, hoc eſt, *Domina cœli*, *Vangalath Scamaim*; Juxta veriſſimam Seldeni *(o)* conjecturam: quæ Jeremiæ *(p)* dicitur *malcuth haſcamaim*; hinc βααλτίδα vocat Philo Byblius *(q)*, quam & διώνην appellat, hoc eſt, Venerem, cui ſub *balthi*, βααλτίδος nomine ſexum cujuſq; hebdomadis diem conſecrarunt Sabii, & quartum noni menſis, qui eſt Canun primus, quo & Balthæ thalamum ſolent extruere, eamque per ſeptem dies ſacrificiis placare: hinc Lucianus, aliique complures, Aſtarten, quam Minervam eſse dixi, Lunam eſse decernunt: hinc cœli filiam eſse ait Sanchoniathon: hinc quoque nomen ejus ab aſtris derivatum Procopius Gazæus, & Suidas, exoticarum linguarum imperiti crediderunt. Quorum uterque Luciferum, aſtrum eſse Aſtartes innuit, quod Veneris ſit, quæ Aſtarte eſt. Eamdem etymologiam Aſtartes ab Aſtris probaſſe videntur ii, qui in Orphicis Hymnis *(r)*, & apud Herodianum *(s)* pro ἀστράρτη, perperam ſcripſerunt ἀστάρχη, & ἀστροάρχη, cum origo vocis petenda eſset ex *ngaſctheroth*. Affert iſtud ex Lævin Macrobius *(t)*: *Venerem igitur almam adorans, ſive femina, ſive mas eſt, ita uti alma Noctiluca eſt*. Tum ſubjungit eamdem eſse Lunam, juxta Philochorum in Atthide, & ei ſacrificium facere viros cum veſte muliebri, mulieres cum virili, quod eadem mas æſtimetur, & femina. Venus iſta Noctiluca, eadem eſt, quæ Venus Noctuvigila appellatur in Curculione Plautina *(u)*. *Alilat* Arabibus dici, Aſsyriis *Mylittam*, diſcimus ex Herodoto *(x)*. Nempe eadem eſse videtur, quam in Alcorano *(y)* dictam videmus *Allatt*, & quæ illic una e Dei filiabus eſse narratur. *Allatt* ſignificat

Deum,

(a) Lib. VII. (b) Inſcr. Grut. pag. 88. (c) Sat. Lib. I. cap. 8. (d) In Ἀφρόδιτος. (e) In Æn. II. (f) In Æn. Lib. VII. (g) Lib. de Styg. (h) Latii Part. II. cap. 2. (i) Præp. Evang. Lib. III. (k) Apud Arnob. Lib. III. (l) De Fac. in orbe Lun. (m) Carm. Sæc. (n) Grut. p. 1067. (o) De Dis Syr. Synt. II. cap. 2. (p) VII. 8. & 44. XVII. 18. 19. & 25. (q) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib. I. (r) In Lun. (s) Lib. V. (t) Sat. Lib. III. cap. 8. (u) Act. I. ſc. 3. (x) Lib. II. cap. 131. & Lib. III. cap. 8. (y) Surat. ol. Noim.

Deum, & eſt femininum nominis *Alla*, quod Deum ſonat. Deæ hujus idolum, quod ab Arabibus colebatur, Muhammedi juſſu obtritum eſſe ſcripſit Abulfeda, ut docet nos Pocockius (*a*), Arabicæ literaturæ, ad ipſorum etiam Arabum invidiam, facile princeps. Sexum utrumque Lunæ affingunt ψευδώνυμα (*falſo nomine inſcripta*) illa Orphei initia (*b*): & apud Carrenos Lunus Deus colebatur, ut diſcimus ex Spartiano (*c*). Huc confert Lunæ cultus ad Arabes, & Saracenos propagatus, ab his ad Turcas, qui & Lunæ corniculatæ effigiem, velut ſacrum quoddam inſigne præferunt. Falluntur enim, qui aliam Turcicæ hujus religionis cauſſam quærunt. Hanc enim a Syris, & Phœnicibus, Aſtartes, quæ Luna eſt, cultoribus acceperunt: quæ & in alias gentes manavit. Itaque ad Lunæ motus tempora metantur annua, & menſtrua, atque etiam diurna, ſiquidem apud illos dies menſis cujuſque ineunt a prima Lunæ viſione. Quapropter & auſpicari diem civilem ſolent ab occaſu Solis. Tradit id Alfraganus in Elementis Aſtronomicis. Eamdem etiam χαβὰρ, vel κάβαρ, appellabant: utroque enim modo ſcriptum habetur in Saracenicis a Sylburgio editis: hoc autem *magnam* ſonat. Iſto nomine proprie appellatur Venus, ſed illic cum Luna confunditur, ut alii jam obſervarunt. Hinc Muhammedani ad primam Lunæ ᾠδὴν vociferantur, *Allah cobar*, quod idem eſt, ac *Deus magnus*. Legantur ſuper his eruditæ Pocockii Notæ in Abulfaragium. Hanc Arabum precationem paulo aliter interpretatur Conſtantinus Porphyrogeneta (*d*); ſed rem non mutat. Cæterum ex uno Lunæ ſidere Deas extitiſſe Minervam, Dianam, Hecaten, Parcas, Cererem, & Proſerpinam, apud Euſebium (*e*) Porphirius aſſeverat. Sic etiam de Cappadocum Dea diſſerit Plutarchus in Sylla, ut appareat eamdem exiſtimaſſe Lunam, Minervã, & Enyo. Ita hæc omnia Aſtarte fuerit, quæ Luna eſt. Hanc Cererem eſſe probamus etiam aliunde: Lunam quippe Dianam eſſe notum eſt. Ut autem Diana πολύμαστος (*multimamma*) fuit Epheſi, quemadmodum legitur apud Minutium Felicem, & Hieronymum (*f*); ita Cererem Mammoſam Lucretius (*g*) appellavit. Aſtarte quoque Juno eſt, ſive Lucina: nam Plutarchus (*h*), & Appianus (*i*), Aſtartena nonnullis Venerem, Junonem ab aliis haberi ſciſcunt: vere, nam Junonem Pœni Phœnicibus oriundi devotiſſimo cultu proſequebantur; atque inde Sarrana Juno, & Carthago Junonia a C. Graccho dicta (*k*), & in Junonis tutela eſſe credita eſt. Itaq; Auguſtinus (*l*) Junonem ſine dubitatione a Pœnis Aſtarten vocari ait. Horatius in Carmine ſæculari Deam eamdem Ilithyam, ſeu Lucinam nuncupari ſignificat, & Genitalem. Ilithya autem Juno eſt, Genitalis Venus. Sed & commune in Laconica Deæ utrique ſimulacrum a vetuſtis temporibus fuiſſe poſitum, quod Veneris Junonis dicebatur, perhibet Pauſanias (*m*). Quamobrem Syria Dea, quæ Juno erat, Dearum omnium formas continebat: aliquid enim ſimile habuiſſe, & Veneris, & Lunæ, & Rheæ, & Dianæ, & Nemeſis, & Parcarum, auctor eſt Lucianus (*n*). Auctor eſt & Plotinus (*o*) idem numen eſſe Theologis Junonem, & Venerem; ab iiſque ſtellam Veneris appellari ſtellam Junonis. Auctor quoque Plutarchus apud Euſebium (*p*), Junonem eamdem, ac Latonam eſſe creditam. Atergatidem etiam, quæ Dea Syria erat, eamdem fuiſſe, ac Rheam Cornutus (*q*) affirmat. Refert Herodianus (*r*) fuiſſe Carthagine ſignum Uraniæ, e Phœnicia illuc a Didone illatum, quam Afri Cœleſtem, Phœnices Aſtroarchen appellant, & Lunam eſſe volunt. Urania illa, ſive Cœleſtis, Tertulliano, Auguſtino, aliiſque Chriſtianis, & Ethnicis memorata, & Invicta Cœleſtis in veteri Inſcriptione (*s*) dicta, Venus eſt; unde & Veneris appellationem derivatam arbitror: nam nominandi caſu *Veneris* olim dicebatur: ut *carnis*, Livio, Andronico (*t*); *cujatis*, Accio (*u*), & Plauto (*x*): *concordis*, Cæcilio (*y*); *diſcordis* Pomponio (z); *præcoquis*, & *pedis*, Nævio (*aa*); *vulturis*, Ennio (*bb*); *Ferentinatis*, Titinnio (*cc*); *Sortis*, *Opis*, *Polluces*, *Sarſinatis*,

(*a*) In Abulfar. de mor. Arab. (*b*) Hymn. in Lun. (*c*) In Carac. (*d*) De Admin. imper. cap. 14. (*e*) Præp. Ev. Lib. III. cap. 11. (*f*) Proœm. Comm. in Ep. ad Eph. (*g*) Lib. IV. (*h*) In Craſſo. (*i*) In Parthic. (*k*) Plutarch. in Gracch. (*l*) Lib. VII. Quæſt. cap. 16. (*m*) Lacon. (*n*) De Dea Syr. (*o*) Enn. 3. Lib. VI. (*p*) Præp. Ev. Lib. III. (*q*) Proœm. & cap. 1. (*r*) Lib. V. (*s*) Grut. p. 59. (*t*) Odyſſ. (*u*) Teleph. (*x*) Curc. Act. III. ſc. 2. (*y*) Crat. (*z*) Sat. (*aa*) Apud Nonium. (*bb*) An. (*cc*) Pſaltria.

tis, Plauto (*a*); *cobortis*, Polybio (*b*); *Ditis* Petronio (*c*); *frontis*, Sereno Sammonico (*d*), & Servio (*e*); *aſſis*, Acroni (*f*); & ſexcenta ejuſmodi. Ex *Veneris* dictione συντόμως (*compendiario*) *Venus*, factum eſt, ut ex iſtis *caro*, *cujas*, *concors*, *diſcors*, *præcox*, *pes*, *vultur*, *Ferentinas*, *ſors*, *ops*, *Pollux*, *Sarſinas*, *cobors*, *Dis*, *frons*, *as*. Vocabulum autem *Veneris*, fit ab οὐρανὶς, tranſpoſitis literis. Οὐρανὶς vero dicta eſt eo ſenſu quo Cœli filia a Sanchoniathone (*g*); & Beliſama in Inſcriptione antiqua (*h*), hoc eſt, Domina Cœli, & Regina Cœli a Jeremia (*i*). Urania ergo, ſive Cœleſtis, Venus eſt: quo fit ut utraque Veneris, & Cœleſtis appellatio conjunctim ipſi in Marmoribus antiquis (*k*) tribuatur, & ut ambigui ſexus fuiſſe Carthaginenſis illa Dea, itidem ut Venus, credita ſit: id quod oſtendit veteris Evocationis formula apud Macrobium (*l*): *Si Deus, ſi Dea eſt, cui populus, civitaſque Carthaginenſis eſt in tutela*. Quin & Europam eſſe Aſtarten colligi poteſt ex Luciani (*m*) verbis, cum ait eſſe quoddam Phœniciæ templum a Sidoniis celebratum, Aſtarte, ut ipſi dicunt, conſecratum; Europæ, ut Sacerdotes. Fere præterea convenit Europæ a tauro raptæ, id quod de Aſtarte tradidit Sanchoniathon (*n*), taurinum ipſam geſtare caput, atque eo habitu variis per orbem erroribus eſſe actam. Quod & Joni, quæ Iſis eſt, convenit, ut dixi. Europam vero eſſe Lunam intelligas ex Scholiis Sophoclis (*o*). Iſidem autem omnia eſſe teſtatur Capuana vetus Inſcriptio: TE TIBI UNA QUÆ ES OMNIA DEA ISIS ARRIUS BALBINUS V. C. & Saitica altera Inſcriptio in templo Minervæ, quam Iſin eſſe Ægyptii ajunt, a Plutarcho (*p*), & Pſeudo-Athenagora (*q*) relata: ἐγώ εἰμι πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον. *Ego ſum omne quod fuit, quod eſt, quod erit*. Item Apulejus (*r*) Iſidem eſſe ſignificat rerum naturam, eamque Deorum, ac Dearum faciem uniformem appellat, *cujus*, inquit, *numen unicum multiformi ſpecie, ritu vario, nomine multijugo totus veneratur orbis*; tum hanc ipſam eſſe ait, quam Phryges Deum matrem, Attici Minervam, Cretes Dianam, Siculi Proſerpinam, Eleuſinii Cererem, alii Junonem, alii Bellonam, alii Hecaten, & Nemeſin alii indigitant; quæ & in fronte ſignum Lunæ gerit. Legas item apud Plutarchum (*s*) Iſidem eſſe naturæ ſexus muliebre, omnis generationis capax; eamdemque a Platone dici nutricem omnia recipientem, & Myrionymum appellari, quod omnimodas formas, & ſpecies ſuſcipiat. Ita quidem certe nominatur in veteri Inſcriptione (*t*). Quare Dianæ ſimilis eſt, quæ apud Callymachum (*u*) a Jove πολυωνυμίαν poſtulat, & impetrat, ne hac parte ab Apolline ſuperetur: Apollo quippe, itidem ut Moſes, quem repræſentat, πολυώνυμος eſt. Similiter Veneri multorum Deorum notæ inerant. Quocirca Pantheon, quod ab Agrippa Romæ extructum eſt, ſic dictum fuiſſe opinatur Dio (*x*), quod multorum Deorum formas in Martis, & Veneris ſtatuis contineret: quod ſupra jam monui. Nec aliam ob cauſſam Pantheæ nomen tributum crediderim Druſillæ; poſtquam diem ſuum obiit, quam quod ipſius ſtatua ad Veneris ſpeciem fabrefacta in foro collocata eſt, ut refert idem Dio. Ridiculus vero eſt Lipſius (*y*), ut jam monui, qui ſic dictam ait Druſillam, quaſi dixiſſes *omnino Deam*. Auctor eſt Porphyrius apud Euſebium (*z*), eamdem eſſe Iſidem, ac Lunam, & Terram, & Cererem, & Proſerpinam. Iſidem quidem eſſe Cererem non ſemel Herodotus (*aa*) aſſeverat; Tertullianus (*bb*) Cererem Phariam appellat; & ſpicis redimita exhibetur ab Ovidio (*cc*), & Minutio. Eſſe Aſtarten, & Opem, Varronis (*dd*) ſententia eſt; eſſe Terram, Iſidori (*ee*); eſſe Proſerpinam, & Tethyn, Plutarchi (*ff*), ex Archemacho, & Heraclide; eſſe Cererem, Lunam, & Junonem, Diodori (*gg*); eſſe ſtellam Sirium dictam oſtendit Inſcriptio vetus de Iſide, quam refert Diodorus (*hh*), & quam Calletiæ extare teſtatur Adolphus Occo (*ii*). Gemmæ veteris ſcalptura, cujus formam Pignorius refert in Tabulæ expoſitione

(*a*) Caſ. Act.II. ſc.6. & Bacch. Act.IV. ſc.8. Moſt. Act.III. ſc.2. (*b*) Lib. XI. (*c*) Cap.80. (*d*) Cap. 23. & 31. (*e*) In Georg.II. (*f*) In Hor. Art. Poët. (*g*) Apud Euſ. Præp. Ev. Lib.I. (*h*) Grut.p.82.1067. (*i*) VII.18. (*k*) Grut.p.59. (*l*) Sat. Lib.III.cap.9. (*m*) De Dea Syr. (*n*) Apud Euſeb. Præp. Ev. Lib.I.cap.10. (*o*) Ajac. v.170. (*p*) De Iſid. & Oſir. (*q*) Erot. Lib.VI. (*r*) Met. Lib.XI. (*s*) De Iſid. & Oſir. (*t*) Grut. pag.83. (*u*) Hym. in Dian. (*x*) Lib.LIII. & LIX. (*y*) Adm. Lib.III.cap.6. (*z*) Præp. Ev. Lib.III cap.11. (*aa*) Lib.II. cap.59. & 156. (*bb*) Apol.cap.16. (*cc*) Met.IX. (*dd*) Lib.IV. de Ling. Lat. (*ee*) Orig. Lib.VIII.cap.11. (*ff*) De Iſid. & Oſir. (*gg*) Lib.I. (*hh*) Lib.V. (*ii*) Inſcr. Hiſp.

tione (*a*), Iſidem expreſſam habet capite cornuto,& radiis cinctο. Addita eſt tricuſpis virga, cui circumvolutus eſt anguis, ut Moſis conjugem eſſe appareat, qui ſub imagine Serapidis iiſdem notis inſignitus eſt in altera gemma a Pignorio itidem exhibita, de qua ſupra dixi. Iſidem Mercurii filiam faciunt quidam, alii Promethei: quorum uterque Moſem diſſimulat. Eadem dicitur Juſtitia a Sapientia: qua gemina laude Moſes imprimis floruit. Quin etiam notat Ovidius (*b*) Annam Perennam ab aliquibus exiſtimari eſſe Io, ab aliis Lunam, Themin a nonnullis. Addo & unam videri Deam, ac eamdem, omnes eas quas hoc diſticho Varro (*c*) complexus eſt:

Ted, Anna Perenna, Panda, te Lato, Pales,

Nerienes, Minerva, Fortuna, ac Ceres.

Empandam quidem eſſe Cererem putat Ælius apud Varronem (*d*). Vides ergo confundi Aſtarten, Cybelen, Venerem, Minervam, Lunam, Dianam, Hecaten, Parcas, Junonem, Cererem, Iſidem, ac Themin. Atqui Aſtarte Sephora eſt, Moſis uxor. Ergo Sephora fabulares Deas omnes una complectitur.

IV. Quemadmodum autem Moſes cum fratre Aarone ſæpe confunditur; ita Mariam Moſis ſororem a Sephora glore non ſemper diſtingui indicat Inſcriptio vetus Iſidi poſita, quam refert Diodorus (*e*). Hæc Oſiridis, qui Moſes eſt, uxorem & ſororem Iſidem facit. Ejuſdem matrem faciunt Minutius, & Lactantius (*f*); uxorem, ſororem, matrem, Euſebius (*g*) ex Porphirio. Obſervavimus præterea, cum Deabus pleriſque ad Sephoræ exemplar confictis multa Mariam habere communia; puta cum Cybele, quæ tympanum gerens pingitur; quippe de Maria hæc legimus in Exodo (*h*): *Sumſit Maria Prophetiſſa ſoror Aaron tympanum in manu ſua, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis, & choris, quibus præcinebat.* Ex his tympaniſtriis, & ſaltatricibus, Dei & Iſraëlitarum victoriam in maris littore celebrantibus, factum eſt, ut Dianæ Juppiter apud Callimachum (*i*) attribuat ἑξήκοντα χορίτιδας ὠκεανίνας. *Sexaginta ſaltatrices Oceani filias*. Viis item, & portubus Dianam in eodem Hymno præficit Junpiter: καὶ μὲν ἀγυιαῖς, inquit, Ἔσῃ καὶ λιμένεσσιν ἐπίσκοπος. *Sed & viis, ac portubus præficieris.* Viis quidem, quaſi hoc munus cum Mercurio fratre, qui Moſes eſt, partita ſit; portubus, quod poſt tranſmiſſum ſicco pede mare Rubrum, ad littus eximium pietatis ſuæ ſpecimen Maria tripudiis ſuis, & canticis in Dei honorem celebratis ediderit. Pertinet ad virgam Moſis in ſerpentem mutatam, & ad ſerpentem æneum ab eo conflatum, quod incompitis cum Draconum voluminibus Diana ſtatuebatur. Mariam item Venerem eſſe probat mos vetuſtus Mercurii juxta Venerem, & Gratias collocandi; Moſis nempe juxta Mariam, ac ſocias. Probat & Pſeudo-Orphei Hymnus in Venerem; ubi Bacchi, qui Moſes eſt, comes appellatur, & feſtis gaudere dicitur, unde & φιλόργιος (*amans orgia*) vocatur in Anthologia (*k*); quod Maria tripudiis, ac cantibus operam dederit. Ibidem in Anthologia nuncupatur φιλορμίστειρα, (*portuum amans*) perinde ut Diana, & ob eamdem cauſſam. Ex qua factum quoque, ut ex mari orta fingatur. In Minerva etiam, poſt debellatos Titanas, Pyrricham ſaltanti apud Dionyſium Halicarnaſſeum (*l*), ineſt Mariæ effigies, poſt demerſos Ægyptios tripudiantis in litore. Hinc etiam Iſis, Mariæ perinde ut Sephoræ effigies, & Iſiaci ſiſtra gerunt; atque hujus etiam inſtrumenti notæ Ægyptus ipſa deſignata eſt. Quamobrem Iſaias (*m*) eam appellat *Terram cymbali alarum.* Cymbalum alarum, Hebraice *tziltzal chenaphaim*, ſignificat *cymbalum alatum*; ut, *avis alæ*, avem alatam; *arbor fructus*, arborem fructiferam; *corpus mortis hujus*, corpus hoc mortale; *urbs muri*, urbem muro cinctã; *vas electionis*, vas electum; *caro peccati*, carnem peccatis obnoxiam; *odor ſuavitatis*, odorem ſuavem; *Spiritus promiſſionis*, Spiritum promiſſum; *verbum veritatis*, verbum verum: & apud Plautum (*n*) *Sarapis ſementium*, Sarapidem ſementinum; & *ſcelus pueri*, puerum ſceleſtum; & *deliciæ pueri*, ſuaviſſimum puerum; & *cibus perennitatis*, cibum perennem; *forma amœnitatis*, formam amœnam; apud Manilium (*o*), & Martialem (*p*), *pectus amicitiæ*, pectus amicum;

X

(*a*) In Expoſ. Menſæ Iſiac. (*b*) Lib. III. Faſt. (*c*) Apud Gell. Lib. XIII. cap. 22. (*d*) Lib. I. de Vit. Pop. Rom. apud Nonium. *IV. Fabularium quoque Dearum pleraque Mariam Moſis ſororem referunt.* (*e*) Lib. I. (*f*) Lib. II. cap. 21. (*g*) Præp. Evang. Lib. III. cap. 11. (*h*) XV. 20. 21. (*i*) Hymn. in Dian. (*k*) Lib. I. cap. 31. (*l*) 27. (*m*) XVIII. 1. (*n*) Pœn. V. 5. 33. Perſ. II. 2. 10. & 22. & III. 1. 2. Milit. IV. 4. 36. (*o*) Lib. II. (*p*) Lib. IX. Epig. 15.

V. Atenim, dices, ſi Aſtarte Luna eſt, Sol Oſiris, & Adonis, & Bacchus, Diique, ac Deæ omnes quos diximus; quorſum illam ad Sephoram, hos ad Moſem referre ſatagimus? Nempe poſtquam a vero deflexerunt homines, in multiplices errorum anfractus delapſi fabulas fabulis congeſſerunt. Plurimum vero ipſis placuiſſe comperio, uni eidemque fabuloſæ perſonæ diverſas adjungere ſignificationes; & alias quidem φυσικὰς, alias ἱστορικὰς quod ſæpe jam monui. Sic Jovis nomine, Planetam ita dictum, & ſummam etiam aëris regionem φυσικῶς; tum & Cretenſium regem, & Hammonem præterea, ſive Chamum Noachi filium ἱστορικῶς deſignabāt. Oſiridis appellatione, Sol, & Nilus φυσικῶς, Miſraimus Chami filius ἱστορικῶς continebantur. Neptuni nomen, mare ſignabat φυσικῶς, Japetum ἱστορικῶς. Saturni nomen Planetarum omnium ſupremo, & Noacho; illud Vulcani, igni, & Tubalcaino tributum eſt. Janus ille bifrons, annum vertentem, & in ſe ſua per veſtigia redeuntem, atque item Solem notabat φυσικῶς, Moſem, & Noachum ἱστορικῶς. Similiter igitur, quæ ſtellis, aut elementis, aliiſve rebus naturalibus Veteres accommodarunt nomina; eadem Moſi, Hiſtoricorum monumentis, & hominum memoria celeberrimo, ejuſque uxori Sephoræ, aut ſorori Mariæ indiderunt.

VI. Cum demonſtratum ſit Græcanicos Deos, ex ipſa Moſis perſona larvata, & aſcititio habitu contecta proveniſſe, nunc probare aggredior ex Moſis ſcriptionibus, verbis, doctrina, & inſtitutis, aliquos etiam Græcorum eorumdem Deos, ac bonam fabuloſæ ipſorum hiſtoriæ partem manaſſe. Ac primum de rerum principiis, quam Moſi conſentiant Græci veteres, probat erudite Clemens Alexandrinus *(a)*. Non valde certe a Moſe diſcrepant, quæ Heſiodus, & longe etiam minus, quæ Ovidius ſcripſerunt. Spiritus ille Domini, qui ferebatur ſuper aquas, Mens eſt, juxta Anaxagoræ doctrinam, materiæ incubans, eamque digerens. Mandatum quo ſidera juſſit Deus eſſe in ſigna, & tempora, & dies, & annos, conſimilibus prope verbis Aratus retulit. Hominem luto eſſe fictum, & ad Dei ſimilitudinem factum, Hebræis Græci aſſentiuntur. Serpentem malorum aureorum cuſtodem, ſerpentis ejus qui Evam ad peccatum pellexit, ſymbolum eſſe manifeſtum eſt: ignem vero de cœlo ſubreptum, arboris ſcientiæ boni, & mali. Evam diſſimulant Ate Homero, & Pandora Heſiodo memoratæ: quod ſupra eſt a me notatum. Adamum, & naturæ integritatem, qua primum pollebat, ac horti Edenici voluptates refert Saturnus, (ante quem Deum penes Græcos neminem fuiſſe ait Tertullianus *(b)*,) & aurea Saturni ætas, ac veris illius æterni deliciæ, quas Poëtæ concelebrant. Apollinem Muſicæ parentem, ejuſque fratrem Vulcanum ferrariæ, & ærariæ artis auctorem, Jubalis, & Tubalcaini filiorum Lamechi expreſſas eſſe a Mythicis ſcriptoribus imagines jam obſervatum eſt. Obſervatum quoque, ſorori illorum Noëmæ textoriæ artis inventionem tribui a pleriſque, quod præclare Minervæ convenit lanificii invento celebratæ. Cui confirmando hoc addo; in Plutarchi libello de Iſide, & Oſiride, Minervam dictam reperiri Νεμανοῦν, hoc eſt Noëmam, eamque Diluvio Ogygio antiquiorem fingi ab auctoribus fabularum, ut annotat Auguſtinus *(c)*. Nec improbabile eſt, eamdem hanc eſſe, ac Neomam, apud Sinas precationibus, & ſacrificiis impenſe cultam, navibus ſic tanquam tutelam imponi ſolitam, mulierem ſanctam, & magicarum artium longe peritiſſimam. Obſervatum item ab aliis eſt Titanes a *Maim*, *luto* eſſe dictos, quaſi πηλογόνους (*luto genitos*): & ex Gigantibus prodiiſſe Cabiros, hoc eſt *Chabirim*, ſive juxta Caſſium Heminam *(d)* θεοὺς μεγάλους (*Deos magnos*) θεοὺς δυνατούς (*Deos potentes*), hoc eſt, Deos potes: quos & χθονίους, hoc eſt terreſtres eſſe docet Plutarchus *(e)*. Gigantes vero ipſos Poëtarum fabulis celebres, ex iis quæ de Gigantibus narrat Moſes ſexto capite Geneſeos, eſſe confictos. Diluvium agnoviſſe Græcos ex Platone probat Euſebius *(f)*, quemadmodum & a Barbaris fuiſſe agnitum jam ante probaverat ex Abydeno, & Joſepho, Joſephus *(g)* ex aliis. Americanos quoque notitiam ejus habere alii teſtati ſunt. Noachum ex undis ſervatum Deucalione ſuo expreſſerunt Græci, ejuſque navigium λάρνακα (*ar-*

V. Uni eidemque fabuloſæ perſonæ inſunt diverſæ ſignificationes: & alia quidem φυσικῶς, alia ἱστορικῶς. VI. Fabularis hiſtoria Græcorum bona pars ex Moſis libris & doctrina, atque ipſis etiam verbis profluxit. (a) Strom. 5. (b) Apol. cap. 10. (c) Lib. XVIII. de Civ. Dei cap. 8. (d) Apud Serv. in Æn. I. (e) Symp. Lib. III. Quæſt. 1. (f) Præp. Evang. Lib. XII. cap. 15. (g) Antiq. Lib. I. cap. 4.

(arcam), & κιβώτιον *(capſulam)* appellarunt, quod nomen tulit, & illud Noachi: adumbrarunt vero turrim Babelicam Giganteo bello, & inſana Theſſalicorum montium ſubſtructione. In Saturno quoque, & tribus filiis adumbratam habemus Noachi, (qui fuit alter Adamus, & generis humani reparator, cujus Adamus auctor) triumque Noachi filiorum hiſtoriam; qui ut orbem terrarum diviſerunt inter ſe, ita Jovem, Neptunum, & Plutonem totum orbem inter ſe partitos eſſe fabulantur Græci. Id prædicat Lactantius *(a)*, & accuratius comprobarunt recentiores; ex quorum diſſertationibus conſtat Chamum eſſe Jovem, Japhetum Neptunum, Plutonem Semum. Ipſum Japheti nomen in fabulas ſuas tranſtulerunt Græci, & Japetum appellarunt. Memoriæ prodidit Dicæarchus *(b)*, regnante Saturno, frugibus & baccis arborum veſci ſolitos fuiſſe homines, carnibus vero abſtinuiſſe: quippe ſcribit Moſes *(c)* fructuum frugumque eſum humano generi ante Diluvium fuiſſe conceſſū; poſt Diluvium vero, etiam carnium animalium. Nec Saturno ſolum Noachum diſſimularunt, ſed Jano præterea, quem Moſis etiam ſimulacrum eſſe vidimus: atque hunc, quod Noachus vidiſſet utrumque hominum genus, & quod Diluvio antiquior fuerat, & quod recentior, bifrontem & utrimque oculatum finxerunt. Saturno quoque Phœnices tribuiſſe ὄμματα τέσσαρα ἐκ τῶν ἐμπροσθίων, καὶ τῶν ὀπισθίων μερῶν, *oculos quatuor ex antica, & poſtica parte* ex Sanchoniathone Philo Byblius *(d)* obſervat. In libro etiam Noachi imago extat, vitis conſitoris, vini repertoris, & poſt Diluvium velut renati, univerſo hominum genere peremto. Saturnum patris virilia falce demetentem, Chami figuram eſſe, patrem nudatum deridentis, & fratribus monſtrantis probabilis conjectura eſt. Nemrodum Belum eſſe Babylonis conditorem docuerunt alii: Belum autem Saturnum eſſe ſtatuunt Euſebius *(e)*; Theophilus *(f)*, Damaſcius *(g)*, & Servius *(h)*. Ex his colligo, propterea Saturnum temporum rectorem, & metatorem eſſe dictum, quod Belus ille χρονιαῖος *(antiquus)* cognomine dictus ſit; Chaldæis *Belitana*, quemadmodū appellatur a Cteſia in Perſicis *(i)*; hoc eſt *bel ngidanab*, ad verbum, *Bel Tempus*, ſive Bel χρόνος *(Tempus)*, vel χρονιαῖος *(antiquus)*. Ælianus *(k)* ἀρχαῖον *(vetuſtum)* cognominat. Sic Cretæ urbs *Itanus*, hoc eſt *ghidanah (antiqua)* nunc etiam ſervato nomine *Paleocaſtro* appellatur. Sic uxor Minois Itona, pari ſignificatione, ut notavi ſupra. Veram ergo nunc habemus originem fabulæ de Saturno temporum præſide. Hieronymo in libro de nominibus Hebraicis *Bel* redditur *vetuſtas*, ac ſi id nominis haberet a *balah*, quod eſt, *conſenuit*, unde Græcum παλαιὸς, *(vetuſtus)* cum verius ſit ita dici a *bangal (dominatus eſt)*. Quemadmodum autem Nemrod, ſive Belus, ſive Saturnus ſignificationem habet vetuſtatis; ita Nemrodi filius Ninus, juventutis; nam *nin*, *filium*, ſonat. Mars præterea bellorum Deus eumdem Nemrodum exhibet, qui *cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram Domino (l)*. Nemrodus autem, cujus *Babylon regni principium* fuit, is eſt, ut dixi, Belus Babylonici imperii conditor, quem Jovem ἐνυάλιον, hoc eſt Martem, Hiſtiæus ſcriptor pervetus, apud Joſephum *(m)* appellat. Hujus quoque filium Ninum bella finitimis primum intuliſſe memorat Trogus *(n)*: ſive filio patris geſta poſteri tribuerint, ſive viciſſim quæ filii erant adſcripſerint patri. Aliis placet Marte exprimi Thurram Nini ſucceſſorem virum bellis deditum, & armorum laudibus inſignem. Ad hæc exiſtimant nonnulli, & argumentis haudquaquam futilibus approbant Nemrodum eſſe Bacchum; Magog Prometheum; Chanaan, qui fuit *ſervus ſervorum fratribus ſuis (o)*, Mercurium Jovis miniſtrum & nuntium. Mirabitur quoque hic aliquis nos ex una perſona Nemrodi plures Deos feciſſe, Saturnum, & Martem, & Bacchum: & in unum itidem Deum, puta Bacchum, plures perſonas, puta Noachi, & Nemrodi, & Moſis contuliſſe. Nempe, ut unica veritatis via eſt, plures erroris, multi fuerunt apud Græcos fabularum artifices, qui confuſa de Djis ſuis ac pugnantia ſenſerunt; multorumque hominum geſta tribuerunt uni, vel acta unius in plures partiti ſunt; omnia vero, vel pleraque certe ex Codicibus ſacris hauſerunt, ac præcipue ex Pentateucho Moſis,

(a) Lib.I. cap.11. Inſtit. (b) Apud Hieron. adv. Jovin. Lib.II.cap.9. (c) Gen.I.29. & IX.3. (d) Apud Euſ. Præp.Evang.Lib.I. (e) In Chron. (f) Lib.III. ad Autol. (g) Apud Phot.Tm.241. (h) In Aen.I. (i) Apud Phot.Tm.72. (k) Var.Hiſt. Lib.XIII, cap.3. (l) Gen.X. 8. 9. 10. (m) Antiq. Lib.I. cap.5. (n) Juſt. Lib.I. (o) Gen.IX.25.

ſis, quem perpetuum Theologiæ ſuæ, ſeu potius Mythologiæ fontem habuerunt. Sed pergamus ad reliqua. Aditum illum Domini ad Abrahamum, cum ei pro tabernaculi foribus ſedenti in convalle Mambre tres viri apparuerunt, a quibus apud ſe liberaliter acceptis filii promiſſionem, pietatis præmium tulit; Græci adumbrarunt figmento Orionis, cujus ortum conceſſerunt Hyrieo improli, a quo benigne excepti fuerant hoſpitio Dii tres, Juppiter, Neptunus, & Mercurius. Aditus quoque ille Jovis, & Mercurii ad Philemonem, & Baucida, a quibus comiter habiti, humanitatis mercedem utrique rependerunt, Angelorum duorum acceſſum ad Lot & uxorem videtur ſignificare: nam & his & illis patria eductis, & in tuto collocatis, popularium, vicinarumque gentium impietatem ulti ſunt, illic Dii, hic Angeli, & totam regionem ſtagnum effecerunt. Ex Græcis & Latinis Scriptoribus intelligere licet cognitum illis fuiſſe Sodomiticum interitum. Quod pertinet ad ſtatuam ſalis, in quam mutata eſt uxor Loti, non ex libris ſolum Moſis, ſed ex ipſa re cognitam habere potuerunt Veteres; ſi modo Joſepho (*a*) habenda fides eſt, qui eam ſuis narrat extitiſſe temporibus; eamq; hodie ſupereſſe affirmant qui has oras adierunt. Fides ſit penes ipſos. Lapis a Jacobo erectus in titulum, & dictus *Bethel*, originem dedit fabulæ Bætyliorum, qui lapides animati fuerunt, & a Cœlo excogitati, ſi quid credimus Philoni Byblio (*b*) hæc ex Sanchoniathone differenti. Iſtud deinde nomen a Græcis tributum eſt lapidibus, quos Saturno vorandos Rhea objecit, & lapidibus quibuſdam ſacris, quos *Vivos* appellabant, ut ex Damaſcio (*c*), Heſychio, & Etymologo (*d*), Lampridio (*e*), aliiſque diſcere licet. Ex eo quod ſui a tergo videndi facultatem Moſi conceſſit Deus, a fronte non item, inolita eſt apud Græcos, aliaſque gentes opinio, Deos videri adverſos nolle, nec niſi abeuntes & excedentes a tergo agnoſci: quod pluribus locis Poëtæ teſtantur. Hinc averſa Jovis ſtatua Callimachi Epigrammate (*f*) celebrata. Columna illa dux Hebræorum in deſerto, noctu ignea, nubila interdiu, locum habuit in Delphico templo, & in Bacchi myſteriis, ut ſupra notavi. Ex virga Moſis orta eſt, non mirifica ſolum Mercurii virga, de qua multa jam diximus, ſed & illa Palladis, qua Ulyſſis figuram ſæpius mutatam canit Homerus, & de qua librum ſcripſerat Antiſthenes Cynicus, Laërtio teſte; & illa quoque Circes, qua Ulyſſis ſociis novam figuram ſaga hæc induit. Atque hinc porro abiit in proverbium *Virgula divina*, quæ res omnes ex voto ſuppeditare fingebatur. Elicitam fuiſſe aquam e rupe cuſpide percuſſa ab Atalanta, & a Jano, perinde ut a Moſe, Mythici narrant. Quod Iſraëlitarum victimæ flammis de cœlo lapſis non ſemel conſumtæ ſint, hinc adductus eſt Servius (*g*) ut talia ſcriberet: *Apud majores aræ non incendebantur, ſed ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebant altaria.* Hinc & Plinius (*h*) tradit: *In Salentino oppido Egnatia, impoſito ligno in ſaxum quoddam ibi ſacrum, protinus flammam exiſtere.* Cum ergo in itinere Brunduſino Egnatiam perveniſſet Horatius (*i*), municipes hoc prodigium apud ſe fieri ſolitum jactantes deriſit: *Credat Judæus Apella*, inquit, *Non ego*. Idem Hierocæſareæ, & Hypæpis in Lydia arte magica fieri refert Pauſanias (*k*); idem de ſuo igne jactat Pharmaceutria Virgilii; idem de Erycinorum igne legimus apud Ælianum (*l*), de alio collis Vulcanii, qui in Sicilia quoque eſt apud Solinum (*m*), de illo Chaldæorum apud Ammianum (*n*). Ignis ad altaria perpetuo ardentis uſum apud tot gentes receptum, ex Moſis mandato proveniſſe ſupra veriſſime docui. Enacæi, ſive filii Enac, qui tantum terrorem intulerunt Iſraëlitis, homines gigantei roboris & ſtaturæ, Inachidis nomen & originem dederunt, juxta quorumdam ſententiam. Convenit certe inter eruditos ex illorum nomine factam vocem ἄναξ, qua reges & principes Græci appellant. Indidem ἄνακες dicti Caſtor & Pollux, viri corporis robore & animi fortitudine præſtantes. Ex Joſephi Patriarchæ hiſtoria heræ ſuæ concubitum aſpernati, expreſſæ ſunt Bellerophontis, Hebri, Tanis, Myrtili, Pelei, Hippolyti, & Cnemonis fabulæ; qui cum Sthenobœæ, Damaſippes, Peribœæ, Hippodamiæ, Hippolytes, Phædræ, & Demænetes amores ſprevïſſent, ab impuris mulieribus apud viros tentatæ ſuæ pudicitiæ accuſati,

(*a*) Antiq. Lib. I. cap. 22. (*b*) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib. I. cap. 10. (*c*) Apud Phot. Tm. 242. (*d*) In βαίτυλος. (*e*) Heliog. cap. 7. (*f*) In Epig. & Poëm. Vet. Pithœi. (*g*) In Aen. XII. (*h*) Lib. II. cap. 107. (*i*) Serm. Lib. I. Sat. 5. (*k*) El. 1. (*l*) Hiſt. Anim. Lib. X. cap. 50. (*m*) Cap. 5. (*n*) Lib. XXIII.

cuſati, in maxima pericula inciderunt; quidam etiam triſtiſſimam mortem oppetierunt. Eamdem habet originem ſimilis Myeni caſus, quem refert Plutarchus in libello de fluminibus *(a)*.

Dicat aliquis harum rerum famam, non ex Moſaicis ſcriptionibus, ſed vulgi ſermonibus traditam, & continua ſucceſſione per multas ætates propagatam, ad Græcos perveniſſe, vel ex aliorum librorum lectione ipſos hauſiſſe. Nec inficias ivero aliquam, ſi forte, Mythologiæ partem ſic extitiſſe: neque id contendo ſane, ex uno Moſis volumine fuiſſe petitum, quidquid nobis Mythici obtruſerunt. Nonnulla ipſis ſubminiſtrarunt Ægyptii, fabuloſa gens, quorum figmentis nova ſua addentes Græci eo provexerunt, ut in tam diverſa commenta velut membratim diſcerpta veritas vix recolligi, & uni formæ reddi poſſit. Hoc tantum mihi credi velim, & ad rem quam probo ſatis eſt, ſi non omnia, at plurima certe a Moſe Græcos ſumſiſſe. Non enim res tantum ab eo deſcriptas, ſed ipſa ejus verba fabulas ſexcentas peperiſſe, cum alii obſervarunt, tum maxime Samuel Bochartus, homo literariis laudibus abundans, in pleriſque locis locupletiſſimi de Geographia ſacra operis. Exemplo ſit celebre illud Jacobi de Chriſto vaticinium *(b)*: *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat ſciloh, qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium: ligans ad viteam pullum ſuum, & ad vitem aſinam ſuam. Lavabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine uvæ pallium ſuum. Pulchriores ſunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Juſtinus Martyr *(c)* non uno loco hæc ad Bacchum Dæmones retuliſſe ait. At hinc potius detortam eſſe Sileni fabulam ſolerter & acute vidit eruditus ille vir *(d)*; ex dictione quippe *ſciloh*, quam Chriſto illic tribuit Jacobus Patriarcha, excuſum eſſe Sileni nomen, & aſino vectum fingi Silenum, & comitem Bacchi, & venas ſemper inflatum vino, & lacte paſtum. Plurima ejuſmodi reperias in hoc ſacræ & prophanæ antiquitatis penu, quæ non res ſolum a Moſe traditas, ſed voces etiam ab eo uſurpatas mendacem Græciam adulteraſſe, & anilibus fabulis deformaſſe manifeſto indicant. Unde Pentateuchi veritas, antiquitas, & auctoritas præclare ſtatuuntur.

VII. Idem egregie illuſtravit hoc opere Geographica Geneſeos, quæ quamvis Moſi velut aliud agenti exciderint, ſunt tamen ejuſmodi, ut antiquiſſimarum nationum contineant origines, & Auctoris ipſius vetuſtatem ac ſtudium veritatis unice demonſtrent, quippe qui ea tradat, quæ cum extantibus apud ſingulas gentes antiquitatis argumentis mirifice conſentiunt, & priſcis ac præcipuæ auctoritatis Scriptoribus cum ſuper hoc argumento, tum ſuper aliis pleriſque rebus, multa de ſuo videatur ſuppeditaſſe, ab iis ipſe nihil omnino acceperit. Plurima de Geographicis Moſis diſſeruerat Joſephus in Archæologia: nonnulla quoque ſingularis eruditionis congeſſerat Hugo Grotius; ſed omnem demum funditus materiam Bochartus exhauſit. Poſt tam amplam meſſem, ſupereſſet tamen qualicunque ſpicilegio locus: ſed hæc ſunt alterius loci.

CAPUT UNDECIMUM.

I. *Ex Moſis libris complures manarunt variarum gentium leges, ritus, ac hiſtoriæ:* II. *præcipue vero Græcorum;* III. *atque in his maxime Athenienſium:* IV. *tum & Romanorum.*

I. EST præterea in vetuſtiſſimis priſcarum gentium legibus, ritibus, & quibuſdam etiam hiſtoriis, ac dividendorum temporum ratione, certiſſimum antiquitatis Moſaici operis, unde hæc petita ſunt, indicium. Suam ſibi tractationem, ſuum volumen poſtularet ea materies, ſi quis eam pro merito ac dignitate perſequi vellet. Quæ quoniam multorum jam exercuit operam ac ſtudium, & nonnulla ad eam cauſſam pertinentia obiter attigimus ſupra, cum de Phœnicibus, Indis, Perſis, Ægyptiis, & Americanis ageremus; nunc nobis ſumma reliquorum quæ ſuperſunt capita perſtrinxiſſe ſufficiat, & quædam aliis non obſervata adjeciſſe. Ac primum ad Indos & Perſas quod attinet, præter ritus ipſorum, quos cum Moſaicis cognationem habere deprehendimus, ſervatur a quibuſdam ex illis, nec non a Tartaris Iberiam & Albaniam incolentibus, Moſaica ea lex,

qua

(*a*) In Lycorma. (*b*) Gen. XLIX. 10. & ſeq. (*c*) Apolog. 2. & Dial. cum Tryph. (*d*) Boch. in Chan. Lib. I. cap. 18. *VII. Geographica à Moſe in Geneſi obiter tradita, Scriptoris ac Scriptionis vetuſtatem indicant. - I. Ex Moſis libris complures manarunt variarum gentium leges, ritus, ac hiſtoria.*

qua fratris abſque liberis defuncti uxorem frater ducere tenetur, *& ſuſcitare ſemen fratris ſui* (*a*). Taprobanenſium Regi in cauſſis capitalibus ſeptuaginta dabantur conſiliarii, juxta Moſis inſtituta. Bertenſium maris Indici accolarum unica hæc erat religio, teſte Nubienſi Geographo (*b*), lapides erigere, & adipe piſcium delibutos adorare; more traducto ex lapide quem erexit in titulum Jacobus, & oleo unxit. Sunt apud Sinas quidam magiſtratus, quorum veſtes infima parte tintinnabulis ſunt redimitæ, uti illa ſummi Hebræorum Pontificis. Gallorum Syrorum Hierapolitani Deæ Syriæ templi miniſteria obeuntium ritus quoſdam Moſaicis valde conſentaneos Lucianus (*c*) tradidit. Poſt ſepultum e numero ſuorũ aliquem, Templo per ſeptem dies abſtinebant: quem morem hodieq; retinent Perſæ cultores idolorum. Cauſſam dedit iſtud Moſis (*d*): *Si quis in agro tetigerit cadaver occiſi hominis, aut per ſe mortui, ſive os illius, ſive ſepulcrũ, immundus erit ſeptem diebus*. Quiſquis Gallorum cadaver aſpexerat, nonniſi poſtridie, ac luſtratus, Templum ſubibat. Moſes ibidem (*e*): *Omnis qui tetigerit humanæ animæ morticinum, & aſperſus hac commixtione non fuerit, polluet Tabernaculum Domini*. Mortuos conſanguinei lugebant per triginta dies, nec niſi raſo capite in Templum ingrediebantur. Totidem dies Moſi lugendo Iſraëlitæ tribuerunt. Convenit præterea ex Deuteronomii (*f*) de captiva a Domino amata: *Introduces eam in domum tuam, quæ radet cæſariem, & circumcidet ungues, & deponet veſtem in qua capta eſt, ſedenſque in domo tua flebit patrem, & matrem ſuam uno menſe*. Hanc legem repræſentans Joſephus (*g*) addit numerum iſtum dierum ſapienti ad lugendos amicos ſufficere: & in libris de bello Judaico narrat interitum ſuum Hieroſolymitanis falſo nuntiatum, per dies triginta fuiſſe ab ipſis comploratum. Hierapolitani Galli immundos exiſtimabant ſues, iiſque nec veſcebantur, nec in ſacris utebantur; uti nec Galatæ Peſſinuntii; quod prorſus Moſaicum eſt (*h*). Plurima quoque Moſaica habent feri, & hominum extremi Lappones. Immundas habent feminas menſtruales. Sanguine victimæ tingunt idola. Ejus adipem cum parte carnium Diis ſuis offerunt, reliquam comedunt. Poſt nuptias per aliquod tempus in ſoceri contubernio, & famulatu morantur. Circa montem, quem ſacrum habent, certos fines determinant, intra quos pedem temere inferre non liceat.

Tyriorum colonia fuerunt Gades. Vetuſtiſſimum illic Herculis Templum a Phœnicibus conditum viſebatur, & ceremoniis Phœniciis celebratum. Sic autem deſcribitur a Silio (*i*), ut multa in eo religionis Hebraicæ veſtigia appareant. Templum illud non ſaxis, ſed trabibus conſtabat, ad modum Tabernaculi Hebræorum: nam Templo Salomonis vetuſtius fuit Gaditanum. Hoc ſues arcebantur. Linea veſte induebantur, qui ad ſacra accedebant. Pedibus erant nudis, quemadmodum & Moſes coram ardente rubo. Uxoribus abſtinebant. ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερίας. *In ordine vicis ſuæ*. Ignis illic perpetuus.

> *Sed nulla effigies, ſimulacrave nota Deorum;*
> *Majeſtate locum, & ſacro implevere timore.*

Atque hos ritus ne aliunde petitos putes quam e Phœnicia, cavet Appianus in Ibericis, ubi de hoc Templo diſſerens ait: θρησκεύεται νῦν ἔτι φοινικῶς. *Colitur etiam nunc ritu Phœnicio*. Idem habent Diodorus (*k*), & Arrianus (*l*). Carthaginenſes Tyriorum propago vinum fundebant in ſacrificiis, & frugum ſuarum primitias, & decumas Tyrum ad Herculem mittebant, ritu Hebraico. Penetraverat & ad Indos mos idem decimarum ſolvendarum. Sed & vicini Judæorum Arabes, juxta Plinium (*m*), decumas thuris Sabotam miſſi offerebant Deo ſuo Sabi; quem Bacchum eſſe diſcant obiter ſtudioſi, non Solem, ut vult Bochartus (*n*), niſi quatenus Sol idem eſt ac Oſiris, qui & Bacchus. Fruſtra ergo pro *Sabis*, legit *Samis*, ut ſit, *ſcemeſc*, *Sol*. Sabis enim Arabum non alius eſt, ac Sabbus, quod Bacchi cognomen eſſe perhibet Plutarchus (*o*); nec alius ac Sabacius Phrygum, & Thracum, quem Bacchum eſſe conſtat; nec alius ac Sabus, vel Sabinus, qui Sabinorum Deus eſt, teſtibus Dionyſio (*p*), & Silio (*q*), ipſoque Virgilio (*r*), cui pater Sabinus vitiſator nuncupatur; nam Sabinorum

(*a*) Deut. XXV. 5. (*b*) Clim. I. Part. 7. (*c*) De Dea Syr. (*d*) Num. XIX. 16. (*e*) 13. (*f*) XXI. 12. 13. (*g*) Antiq. Lib. IV. cap. 8. (*h*) Levit. XI. 7. 8. (*i*) Lib. III. (*k*) Lib. V. (*l*) De exped. Al. Lib. II. (*m*) Lib. XII. cap. 14. (*n*) Lib. II. Phal. cap. 27. (*o*) Symp. Lib. IV. Qu. 5. (*p*) Antiq. Lib. II. (*q*) Lib. VIII. (*r*) Æn. VII.

Ægyptios; ſed ii ſolum qui literis, aut ſacris operam dabant, cum Judæi ad unum omnes lege Moſis ad ponendum præputium adſtringerentur. Verum quod Ægyptios, vanam gentem & Judæos exoſam, de ſe, deque his prædicantes audiverat Herodotus, id bona fide retulit, & poſteris, Strabonique (*a*), ac Celſo (*b*) Epicureo imprimis ad eumdem errorem præivit. Tenebras Ægyptii luce antiquiores cenſebant. Per hebdomadas dierum diſcreta fuerunt Ægyptiis temporum ſpatia, nec non & Brachmanibus Indis, & Gallis noſtris, & Germanis, nec non & Britannis, & ipſis etiam barbaris Americanis; & Græcis quoque, ut mox dicam. Inſignis eſt locus R. Gedaliæ in Catena Cabalæ, quo in confeſſo apud Ethnicos eſſe ait, univerſum orbem Sabbathum celebrare. Inſignis & ille Joſephi (*c*), quem repræſentare operæ pretium eſt: *οὐδ' ἐστιν ἡ πόλις Ἑλλήνων οὐδητισοῦν, οὐδὲ βάρβαρος, οὐδὲ ἓν ἔθνος, ἔνθα μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος, ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκεν.* *Nulla omnino urbs eſt vel Græcorum, vel Barbarorum, neque ulla gens, ad quam non penetraverit mos celebrandi ſeptimi diei, quem feriati traducimus.* Inſignes & illi Philonis (*d*), & Theophili Antiocheni (*e*), quibus ritum hunc declarant, non unius urbis aut gentis eſſe, ſed omnium. Factum id apud illos crederem, *quod e ſeptem ſideribus queis mortales reguntur, altiſſimo orbe & præcipua potentia ſtella Saturni feratur, ac pleraque cœleſtium vim ſuam & curſum ſeptimos per numeros conficiant*; ut falſo de Judaici Sabbathi origine diſſerit Tacitus (*f*); quorum ſimilia habent Chæremon apud Porphyrium (*g*), & Dio Caſſius (*h*), qui in eo etiam peccat, quod moris hujus originem recentem eſſe vult, & ab Ægyptiis profectam, unde in Judæos & reliquos homines dimanarit; quod & nuper viri docti probare ſunt conati, cum vetuſtiſſimam eſſe doceat Herodotus (*i*), ut ante nos obſervavit Grotius (*k*); cumque ejus antiquitatem hoc quem indicavi loco Tacitus prædicet: etſi vulgo recepta non fuit, palamque obſervata Sabbathi colendi conſuetudo, ante ætatem Theodoſii. Verum tamen ſcimus pleraſq; gentes ſacrum habuiſſe ſeptimum diem, & die hoc mundi creationem abſolutam exiſtimaſſe. Ex urbibus illis, in quas tutum patre perfugium homicidii non ſpontanei reis ſanxerat Moſes, orta videntur aſyla illa Neptuni & Oſiridis in Ægypto: & illa Jovis & Veneris in Cypro, quorum meminit Tacitus (*l*). Ex legum ſuarum præſcripto fratrum defunctorum uxores ducebant Ægyptii, ut diſcimus ex lege quadam Codicis (*m*): nempe juxta jus Moſaicum.

Manavit quoque a Judæis ad Ammonios Ægyptiorum colonos ritus lychni in templo ſemper ardentis. Ammonis templo Præfectus erat Pontifex, cujus veſtimenta deſcribit Pſeudo-Athenagoras in Eroticis (*n*), veſtimentorum ſummi Judæorum Sacerdotis ita ſimilia, ut ad illorum exemplum ſuiſſe elaborata nemo dubitare poſſit. Reliqui vero Ammonis Sacerdotes ad modum Hebræorum Sacerdotum lineis veſtibus utebantur. Sinum Arabicum deſcribens Diodorus (*o*), apud accolas Ichthyophagos fama a patribus accepta ferri ait, æſtu ingenti mare hoc olim ita fuiſse exſiccatum, ut fundus appareret; tum revolutis deinde aquis in priſtinum fuiſſe ſtatum reſtitutum: quæ non alia ſunt, quam quæ in mirifica Hebræorum *διαβάσει* (*tranſmiſſione*) contigiſſe narrat Moſes. Suillam averſari Arabes teſtatur Solinus (*p*), qui & addit invectos in Arabiam ſues interire. Caffari, gens prope ferina, ſi quando interfuerunt funeri, corpus lavant. Gentis Sinenſis, quæ magna florent ingenii & eruditionis laude, Chronologiam nobis ſumma fide repræſentavit Martinus Martinius: quam ſi quis ad Moſaicos *ἐπιλογισμοὺς* (*ratiocinia*) exegerit, tantam deprehendet congruentiam, ut fidem utrique adjungere neceſſe ſit. Lux quoque accedet & robur Moſaicis annorum computationibus, ſi confligantur cum Siamenſibus, Perſicis, Chaldaicis, Arabicis, Ægyptiis, & Æthiopicis. Sinis finitimi Tartari animalium quorundam idolis ſuis immolatorum oſſa confringere religioni ducunt: Calendas cantibus & compotationibus celebrant: mortuos luctu triginta dierum proſequuntur: porcos non alunt: adulterium morte plectunt: uti ex Johanne Plancarpinio, aliiſque diſſerit Vincentius Bellovacenſis (*q*). Atque hæc mere Moſaica ſunt.

(*a*) Lib. XVII. (*b*) Apud Origen. Lib. I. contra Celſ. (*c*) Lib. II. contra Apion. (*d*) De opif. mund. (*e*) Ad Autol. Lib. II. (*f*) Lib. V. Hiſt. cap. 4. (*g*) De abſtin. ab anim. Lib. IV. (*h*) Lib. XXXVII. (*i*) Lib. II. (*k*) De verit. relig. Chriſt. Lib. I. (*l*) Ann. Lib. III. (*m*) Lib. V. Tit. 5. Leg. 8. (*n*) Lib. V. (*o*) Lib. III. (*p*) Cap. 33. (*q*) Specul. hiſt. Lib. XXX. cap. 72. 78. 86. 89. & Lib. XXXII. cap. 4. & 6.

II. Sed hæc levia, prout illa ſunt, quæ a Judæis mutuati ſunt Græci. Amplis jam & luculentis diſſertationibus id argumentum perſecuti ſunt Joſephus, Juſtinus, Clemens Alexandrinus, & Euſebius. Cum præſentes Deos dixerunt Græci caſtas domos inviſere ſolitos fuiſſe, & ſeſe mortalium cœtibus oſtendere, antequam ſpreta eſſet pietas, manifeſto iis præluxit Moſes, qui crebras Dei ad homines itiones, habitoſque cum iis congreſſus narrat. Paucula tamen vel ſtrictim delibata, vel omnino prætermiſſa ab aliis hic quoque attingemus; ne pars illa a nobis penitus neglecta videatur. Ex nebulis illis, unde ſæpe ad Jobum, ad Moſem, & Iſraëlitas oracula edidit Deus, Homerus, eumque ſecuti Poëtæ Deos in nubibus locare ſolent. Septimum diem Græcis veteri inſtituto ſacrum fuiſſe Joſephus (*a*) aſſeverat, & alii deinde demonſtrarunt. Luculenter id probant apud Euſebium (*b*), Ariſtobulus, & Clemens Alexandrinus, ex Homero, Heſiodo, Lino ψευδωνύμου (*falſum nomen gerente*), Solone, & Callimacho, ex quorum verbis intelligitur credidiſſe eos, ſeptimo die completam fuiſſe rerum omnium procreationem. Igitur eo die feriæ in Scholis puerorum indicebantur. Et eum elegerat Diogenes Grammaticus, quo Rhodi publice diſputaret. Septenarium numerum nuptiarum feſtivitatibus & lætitiis dicatum fuiſſe Moſaica nos docet Hiſtoria. *Imple hebdomadam dierum hujus copulæ*, inquit Laban ad Jacobum (*c*), poſtquam pro Rachele Lia huic ſuppoſita eſt. Quæ conſuetudo manavit ad Jacobi poſteros, eamque in Samſonis nuptiis obſervatam prodit liber Judicum (*d*). Tobiam cum uxore Sara redeuntem ſeptem dierum epulis Tobias pater excepit: cum apud Raguelem per quatuordecim dies ejuſdem nuptiæ fuiſſent celebratæ. Morem autem eumdem tenuiſſe Ethnicos oſtendit Claudianus in præfatione Epithalamii in nuptias Honorii & Mariæ, & per ſeptem dies Pelei & Thetidis nuptias celebratas fuiſſe ſcribit. Oſtendit & Donatus in Terentium (*e*): *In nuptiis*, inquit, *ſeptimus dies inſtaurationem voti habet*. Hinc ereptam ſibi conjugem ſeptem totos menſes Orpheus luxit. Haudquaquam profecto me fugit ſeptenarium numerum propter ſterilitatem, & quod neque gignat, neque gignatur, Virginem, & Minervam a Pythagoreis fuiſſe appellatum. Ita a Plutarcho (*f*), Theone Smyrneo (*g*), Macrobio (*h*), & aliis accepimus. Docuit quoque me Philo (*i*) ab iiſdem Philoſophis fuiſſe comparatum Deo ipſi numerum hunc, quod immobilis ſit; quippe qui neque gignatur, neque gignat, generationem enim eſſe & nullam ſine motu. Verum ex eodem quoque Philone didici ſenarium eſſe γονιμώτατον, (*fecundiſſimum*); marem enim eſſe & feminam, & ex utriuſque viribus conflatum; ex ternario videlicet numero, qui imparium primus eſt & maſculus, ducto in binarium, qui parium primus eſt & femineus. Hanc ob cauſſam *Veneri eſſe attributum* ſcribit Martianus Capella (*k*). Propterea quoque Conjugium a Pythagoreis eſſe nominatum ſtatuunt Plutarchus (*l*), Clemens Alexandrinus (*m*), & Ariſtides Quintilianus (*n*): vel quod γάμου ἔργον ὅμοια ποιεῖ τὰ ἔκγονα τοῖς γονεῦσι. *Conjugii opus liberos genitoribus ſimiles efficit*, ut vult Theon (*o*). Cenſorinus (*p*) vero *fundamentum gignendi* ſenionem eſſe tradit, quod ſit perfectus, & ex partibus ſuis, ſexta, tertia, & dimidia conſtet. Et Jamblichus Veneri vult fieri ſacra die ſexto, quod hic numerus omnis numerorum naturæ ſit particeps. Itaque propter hanc ipſam ſenario attributam fecunditatem videntur Veteres ſtatim poſt completum ſenarium numerum, die nempe proxime ſequente, ſeptimo videlicet, feſtivitatem nuptialem celebraſſe. Nec enim vi ſua pollet numerus, niſi ſit abſolutus & perfectus; quamobrem nec fecunditatem ſuam expromere putabatur ſenarius, niſi completus fuiſſet & evolutus, ineunte nempe ſeptimo, cujus in decurſu vigebat genitalis illa ſenarii vis, & conjuges ipſos ſubibat. Nec ante afficere eos incipiebat ſeptenarii ſterilitas, quam cum integritatem ſuam numerus hic fuerat aſſecutus, octavo videlicet inchoato. Atque hæc quidem exiſtimaverim ſpectaſſe Ethnicos, eamque moris hujus cauſſam credidiſſe; ignaros videlicet Hebraicorum rituum a Moſe traditorum, unde conſuetudinem iſtam ad ipſos primum manaſſe vero

II. *Præcipue vero Græcorum.* (*a*) Lib. II contr. Ap. (*b*) Lib. XIII. Præp. Ev. (*c*) Gen. XXIX. 27. (*d*) XIV. 12. & ſeq. (*e*) Phorm. Act. I. ſc. 2. (*f*) De Iſ. (*g*) Mathem. cap. 46. (*h*) In Somn. Scip. Lib. I. cap. 6. (*i*) Περὶ κοσμοποι. (*k*) Lib. VIII. (*l*) Περὶ τῆς ψυχογονίας. (*m*) Strom. 5. (*n*) De Muſic. Lib. III. (*o*) Math. cap. 45. (*p*) Cap. 11.

vero propius eſt: cum præſertim diem ſeptimum, ut dixi, ſacrum haberent. Hebræi autem ad has numerorum virtutes haudquaquam attendebant. Inventa hæc fuerunt Pythagoreorum. Rationem potius habuiſſe reor ſenarii dierum numeri, quo hæc univerſitas rerum a Deo condita eſt; quo peracto opere, velut feſtum quoddam, & feriæ ſolennes conſecutæ ſunt: cujus feſti ſymbolum fuit celebritas nuptiarum. Neque vero contra Auguſtini (*a*) auctoritatem negare velim, idcirco ſex diebus opificium mundi hujus Deum compleviſſe, quod ſenarius numerus ſit perfectus. Vere enim obſervatum ab eo eſt, non propterea perfectum eſſe numerum ſenarium, quod ſex diebus opera ſua Deus perfecerit; ſed ſex diebus opera ſua Deum perfeciſſe, quod ſenarius numerus perfectus ſit: quippe numerum hunc fore perfectum, etiamſi ſex diebus mundus non eſſet conditus; Deum vero ſex diebus mundum non fuiſſe conditurum, ſi ſenarius numerus perfectus non fuiſſet. Id tantum volo, idcirco quod ſex diebus mundum Deus condiderit, propterea plurimas gentes ſenarium numerum ſacrum habuiſſe. Cæterum & ſeptenario numero animam humanam generatam eſſe Timæus Platonis docuit, & ex eo Macrobius (*b*); ex Cicerone vero, hunc *numerum rerum omnium fere nodum eſſe*, & *geminam vim obtinere vinciendi*. Nunc ad rem. Neomenias Græcis ſacras fuiſſe cognoſcitur ex Porphyrio (*c*). Inde Laconicæ Lunæ fuere in proverbio. Jonica gens in partes duodecim diſtributa eſt, ad exemplum, ut videtur, Hebraicæ gentis in tribus totidem diſtinctæ. Jam ſupra oſtendimus Plutarchum (*d*) exiſtimaſſe Tabernaculorum feſtum, βακχείαν (*bacchationem*) eſſe & θυρσοφορίας (*thyrſorum geſtationem*), cum βακχεία contra & θυρσοφορία videantur natæ ex Hebraica Scenopegia; atque hoc potiſſimum feſtum quod Cereri poſt collectas æſtivas fruges, & illud quod Baccho & Minervæ poſt autumnales fructus conditos celebrabatur. Ὀσχοφόρια (*feſtum geſtationis ramorum*) Græci hoc appellabant, illud θαλύσια (*Cerealia*) & συγκομιστήρια (*feſtum vectionis frugum*). Sed & in Carniis, feſto Apollinis, apud Cyrenenſes, & apud Lacedæmonios, cum Copidem celebrarent, σκιάδες (*umbracula*) erigebantur quædam, in iiſque convivia agitabantur. Decumarum Deo offerendarum inſtitutum tranſiiſſe a Judæis ad Græcos & Romanos tralatitium eſt. Ergo decima quæque Diis ſuis pene omnibus hos obtuliſſe, cum ex aliis, tum præcipue ex Feſto cognoſcimus. Indidem prædæ Jovi & Diis offerendæ venit ad utroſque conſuetudo. Unde Virgilius (*e*):

Irruimus ferro, & Divos, ipſumque vocamus
In partem prædamque Jovem.

Unde & Romæ templum Jovis Prædatoris. Quippe & manubiarum partem Deo obtulerat Abrahamus (*f*). Tranſiit & ad illos fœderum per hoſtiarum ſectionem pangendorum mos ab Abrahamo, quem hoc ritu fœdus ſanxiſſe cum Deo legimus. Ex nemore etiam, quod plantavit in Berſabee, *ut invocaret ibi nomen Domini Dei æterni* (*g*), propagata videtur apud Ethnicos lucorum ad profanos Deorum cultus & ſacrificia conſerendorum conſuetudo. Lapides in triviis ungebant, & poſitis genibus adorabant: & *tanquam ineſſet vis præſens, adulabantur, affabantur, & beneficia poſcebant* (*h*): quod a ſe factum aliquando queritur Arnobius (*i*). Unde natum Proverbium, a Clemente Alexandrino (*k*) adnotatum, πάντα λίθον λιπαρὸν προσκυνῶν. *Omnem lapidem unctum adorans*; traducto inde more, quod Jacob lapidem, cui capite innixus ſcalam in ſomnis viderat, *erexit in titulum, fundens oleum deſuper* (*l*). Ex eo quod Moſes ad Deum accedens, & in terra ſancta conſiſtens nudis pedibus eſſe juſſus eſt (*m*), votorum nudis pedibus ſolvendorum conſuetudo invaluit in Judæâ,

Obſervant ubi feſta mero pede ſabbatha Reges (*n*):

quam & tenuiſſe Berenicen legimus apud Joſephum (*o*), cum ſacrificiis Deo rite peractis nudo pede ad Flori tribunal acceſſit. Uſurpatum deinde fuiſſe morem hunc narrat Juſtinus (*p*) ab exteris gentibus, quæ pedes exuere ſolebant, cum fana ingrederentur. Hoc habitu Diis ſacra faciebant Pythagoras, & Proclus; hoc Cretes, cum in ædem Britomartis introibant; hoc Græci ſæpius, ut ſci-

(*a*) De Geneſ. ad liter. Lib.IV. cap.7. (*b*) In Somn. Scip. Lib.I. cap.6. (*c*) Περὶ ἐμψ. ἀποχ. (*d*) Symp. Lib.IV. Qu. 5. (*e*) Æn. Lib.III. (*f*) Gen.XIV.20. (*g*) Ibid.XXI.33. (*h*) Ibid. XV. 9.17. (*i*) Lib. I. (*k*) Str.7. (*l*) Gen.XXVIII.18.19. & XXXV.14. (*m*) Exod.III.5. (*n*) Juv.Sat.6. (*o*) De bell.Jud. Lib.II. cap.15. (*p*) Apol.2.

ſcimus ex Callimacho (*a*), & Valerio Flacco (*b*); hoc Romani, cum ad impetrandos de cœlo imbres denunciatis populo Nudipedalibus Aquilicia Jovi immolabant; hoc *proceres togati*, *matris Idææ ſacris*, *ante carpentum*, ut eſt apud Prudentium (*c*). Cujus moris ſpecimen aliquod in variis Galliæ noſtræ locis hodieque retineri, & ad eliciendas aquas nudis pedibus loca ſacra homines ſupplices adire cognovimus. Quid quod & in Judæorum gratiam Nudipedalia exercuiſse Paulum tradit Hieronymus (*d*): nudis enim pedibus Templum inire ſolebant Judæi, præcipue feſto Propitiationum die. Quod unde habuerit Hieronymus, comminiſci ſane non poſsum: nihil enim hujuſmodi in Libris ſacris reperias. Quemadmodum aram cremandis victimis dicatam pro foribus Tabernaculi ſtatuit Moſes, cum ſanctiora eſſent in adytis; ita altaria fere in Templorum veſtibulis collocabant Græci, cum ſigna intus eſſent. Pedes, manuſq; abluebant Græci ſacris operaturi, ex Moſis inſtituto (*e*). Hinc & vela prætendebant in templis, velut in Olympico Jovis, & in Epheſio Dianæ. Indidem & ſacris vinum adhibebant. Sanguinem victimarum circa aram fundi ſanxit Moſes (*f*): idipſum a Græcis, & Romanis uſurpatum eſt, ut ſcitur ex Porphyrio in libro περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας, (*de philoſophia ex oraculis*) cujus fragmentum affert Euſebius (*g*); & ex Luciani libro de ſacrificiis. Ait Moſes (*h*), *In oblatione tua offeres ſal*: ait Plinius (*i*), *Nulla ſacra conficiuntur ſine mola ſalſa*. Οὐλὰς & οὐλοχύτας Græci appellant. Oraculum refert illic Porphyrius, quod cœleſtibus Diis ſupremas victimarum partes adoleri jubet, reliqua comedi; quod ex præſcripta a Moſe partitione hoſtiarum pro delicto, aliarumque, ortum habuit. Auctor is quoque Græcis fuit ritus illius, ab Homero, & Apollonio notati, & ab Æſchylo (*k*) tributi Prometheo, operiendarum adipe partium victimæ, quæ cremandæ eſſent: auctor & holocauſtorum faciendorum. Quanquam & ante Moſem ab aliis gentibus fiebant. Pervenit & ad Græcos lex Moſis de victimis integris & omni vitio carentibus Deo offerendis, & de partibus quibuſdam victimarum ſecernendis, partimque conſecrandis Deo, partim comedendis. Menſæ hujus aureæ, cui imponebantur Panes propoſitionis, inſtar fuerunt menſæ illæ ſacræ, Diis olim apponi ſolitæ, non apud Græcos ſolum, ſed apud Romanos etiam, & Babylonios, & Perſas, & Æthiopas. Ex lege in Levitico (*l*) tradita, de veſtibus ejus abluendis, qui vel emiſſarium caprum dimiſiſſet, vel immolatos pro peccato vitulum aut hircum combuſſiſſet, manavit illa altera, a Græcorum Theologis uno conſenſu recepta, juxta Porphyrii teſtimonium (*m*), quæ eum piaculis uti, & corpus ac veſtes aqua ſancit eluere, quiſquis victimas ἀποτροπαίους (*per quas mala avertuntur*) attigerit. Vetabantur item Pythagorei funeribus intereſſe, propter ſimilem Levitici (*n*) legem, qua & Græcorum Sacerdotes adſtricti erant. Repetendus & ab Hebræis mos veſtium in luctu ſcindendarum, & pulveris capiti inſpergendi. Erant apud Græcos, & Hebræos, qui cæſariem ſuam Deo conſecrarent. Immundus erat utriuſque quiſquis humanum cadaver tetigiſſet: & ſacris faciendis arcebatur, quiſquis ſanguine humano pollutus eſſet. Ex lege Zelotypiæ, quæ traditur in libro Numerorum (*o*), prodiit Stigis fabula (*p*), cujus numen Dii jurare timent & fallere; & varii diverſarum gentium ritus, quibus aqua vel igne occultorum facinorum veritas exploratur. Ex lege Jubilæi, qua in ſolido rurſus locabantur, qui fundo ſuo exciderant, prodiiſſe videtur Locrenſium lex, qua cautum erat ne quis avitum fundum alienaret. Nonne ex Moſaicis qunque profectam dicas Oxyli Heraclidarum ducis & Eleorum regis legem, qua agros pignori opponi vetuit? Placuit Rhadamanthyi, atque item Charondæ, ἀντιπαθεῖν, ſive *lex talionis*, quam primo invexerat Moſes. Suilla denique ſancte abſtinuiſſe Cretenſes refert Agathocles Babylonius apud Athenæum (*q*). Et Veneri cæterarum victimarum femora offerebant Sicyonii, minime vero ſuillarum. Et apud Cherſonitas Hemitheæ ſacris intereſſe ei non licebat, qui porcum attigiſſet, vel comediſſet.

III. Nulla tamen Græciæ regio plures, quam Attica, Iſraelitarum ſervavit ritus, partim

(*a*) Hymn. in Cerer. (*b*) Lib. II. (*c*) Περὶ στεφ. (*d*) Lib. I. adv. Jovin. c. 8. & in Gal. IV. (*e*) Exod. XXX. 18. & ſeq. (*f*) Exod. XXIX. 16. (*g*) Præp. Ev. Lib. IV. cap. 9. (*h*) Levit. II. 13. (*i*) Lib. XXXI. cap. 7. (*k*) Prometh. v. 495. & ſeq. (*l*) XIV. 26. & ſeq. (*m*) Lib. II. περὶ ἐμψ. ἀποχ. (*n*) XXI. 11. (*o*) V. (*p*) Virg. Æn. VI. (*q*) Lib. IX. *III. Atque in his maxime Athenienſium.*

partim a Phœnicibus ſibi traditos, qui hæc littora, commercii cauſſa, frequentabant; partim a Solone, quem multa de legibus Ægyptiorum, quæ Moſaicis conſimiles erant, tranſtuliſſe ex Diodoro (*a*) notavimus: & jam ante a Cecrope, ſeu quiſquis eos ex Ægypto in Atticam traduxit; Saitarum enim colonia ſunt Athenæ, & ad Ægyptiæ Reipublicæ formam Athenienſis conſtituta eſt: & multo poſt deinde a Platone, cum legum ſuarum opus conderet, uti ab Ariſtobulo (*b*), & Euſebio (*c*) adnotatum eſt. Hujuſmodi lex ea eſt, qua filia ἐπίκληρος (*ad quam pertinebat univerſa hæreditas*) gentili ſuo nubere jubebatur: atque is ſi ad res Veneris imbecillius erat, puellæ licebat, ejus qui proximus eſſet agnatus, opera uti: cujus legis vetuſtatem oſtendit Danaidum conjugium: quæque a Charonda in Thurinos ſuos tranſlata eſt, licet deinde fuerit immutata: & altera, qua Sacerdos uxorem ducens, virginem cogebatur & civem ducere; ipſe caſto & integro corpore eſſe debebat: & illa, qua ſanxerat Solon (*d*) victimas eſſe ἀφελεῖς. hoc eſt ὁλοκλήρους καὶ ἐντελεῖς, *integras & perfectas*; & agnum anniculo minorem non mactari: nec non & illa, quæ homicidio admiſſo, cujus ignorabatur auctor, totum vicinæ civitatis populum purgari præcipiebat; & hæc quoque per quam furem nocturnum interficere licebat. His addo obſervari ſolitas fuiſſe Neomenias, & Hebdomades Lunæ, qui Dies Apollini ſacri erant; & ſeptimi potiſſimum, quibus & juvenes convivia agitabant: addo & aram æneam a Moſe fabricatam, cauſæ fuiſſe cur Diipolia celebrantes in Acropoli Athenienſes, ſuper ænea menſa placentas, & liba apponerent, uti factum refert Porphyrius (*e*): addo & ψαιστὰ (*liba*) Jovi offerri ſolita, nihil aliud fuiſſe quam ἄλευρον ἐλαίῳ δεδευμένον, *farinam oleo conſperſam*, ut diſcere licet ex Scholiaſte Ariſtophanis (*f*): qualem nempe Deo offerri præcepit Moſes. Vetuſtiſſimis temporibus Deo ſolis illis θυλήμασι (*placentis*) placaſſe homines docet Ovidius (*g*): neque morem hunc intermiſerunt, cum cœperunt pecudes ad ſacrificia cædere; nam & abſolutis ſacrificiis θυλήματα (*placentas*) offerebant: ἔτι καὶ νῦν πρὸς τῷ τέλει τῆς θυηλῆς τοῖς ψαιστοῖς θυλήμασι χρώμεθα. *Nunc quoque ſub finem ſacrificiorum liba adhibemus*; inquit Porphyrius (*h*). Inde & far in ſacrificiis. Sal quoque in iis adhibebant Athenienſes, ex præſcripto Moſis. Auctor eſt Theophraſtus (*i*) victimæ partes quaſdam, cum eadem gens ſacra faceret, Diis ceſſiſſe. Scribit inſuper Ariſtophanis Scholiaſtes (*k*), pecudum armos, κωλῆν ſcilicet, uti ab Ariſtophane appellatur, Mercurio conſecratos Athenis fuiſſe: quia nimirum armum cum pectuſculo *de hoſtiis pacificorum* cædere juſſerat Deus Sacerdoti, Aaroni nimirum fratri Moſis; quem Mercurio adumbratum fuiſſe diximus. Docet præterea ſacrificiorum reliquias Sacerdotum fuiſſe; quod & ex Levitici (*l*) ſanctionibus manaſſe perſpicuum eſt. Decimas Athenienſes Diis ſolvebant, & Regibus, & Prytanibus, unde ſacra, aliique legitimi ſumtus fierent. Docet idem (*m*), atque alii etiam, moris id fuiſſe Athenienſibus, ut poſtquam extuliſſent mortuum, purgandi cauſſa lavarent; quod ante præſcripſerat Moſes in libro Numerorum (*n*), cum quiſquis humanum tetigiſſet cadaver; aquæ aſperſione mundari juſſit. Solonis ea lex a decemviris Romam lata, & cum aliis inſcripta duodecim Tabulis, qua vetitum erat, ne mulieres genas raderent in luctu, a Moſe provenit (*o*), qui prius caverat, ne ſuper mortuo inciderent carnes ſuas Hebræi. Uti Judæis immundæ habebantur puerperæ, & per quadraginta dies Templo arcebantur, juxta Moſis legem: ita moribus Athenienſium ad eas accedere nefas erat, ut tradunt Theophraſtus (*p*), & Chryſoſtomus (*q*); qui feciſſet, altaribus prohibebatur, teſte Euripide (*r*). Urbes illæ denique, in quas velut in aſyla Moſes tutum perfugium eſſe voluerat iis, qui imprudentes homicidium admiſiſſent, exemplum præbuere nepotibus Herculis, Aræ Miſericordiæ Athenis conſecrandæ, quo quiſquis confugiſſet, per vim inde minime poſſet abduci: præbuere exemplum & Athenienſibus delubri Theſeo condendi, quod ſervis, & tenuioris fortunæ hominibus eſſet perfugium; & alterius etiam in inſula Calauria Neptuno dicandi, eodem jure pollentis: ac reliquorum etiam per Græciam & maris Ægæi inſulas,

& Græ-

(*a*) Lib. I. (*b*) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib. XIII. cap. 12. (*c*) Ibid. Lib. XII. cap. 36. (*d*) Plutarch. in Solon. (*e*) Lib. II περὶ ἐμψ. ἀποχ. (*f*) Plut. & Pace. (*g*) Faſt. Lib. I. (*h*) Lib. II. περὶ ἐμψ. ἀποχ. (*i*) Charact. περὶ ἀνελευθερίας. (*k*) Plut. & Veſp. (*l*) VII. 34. (*m*) Ariſtoph. Schol. Nub. & Pace. (*n*) XIX. 11. (*o*) Levit. XIX. 28. & XXI. 5. (*p*) Charact. περὶ δεισιδαιμονίας. (*q*) Hom. XIII. in Ep. ad Epheſ. (*r*) Iphig. in Tauris.

& Græcas Aſiæ urbes : quorum ſtatuendorum tanta fuit licentia & impunitas, ut non ſemel modus fuerit Senatuſconſultis præſcribendus. Atque idem jus deinde Chriſtianorum templis conceſſum eſt legibus Imperatorum, quæ habentur in Codice Juſtiniani. Ciſtæ denique, cum in aliis Græcorum, Ægyptiorumque feſtis, tum maxime in Eleuſiniis, & illis incluſæ quiſquiliæ, quas recenſet Clemens Alexandrinus (*a*), ſimulacra fuerunt Arcæ fœderis.

IV. Porro ex Græciæ civitatibus, atque Athenis potiſſimum, ubi Solonis conſtitutiones vigebant, Romam leges reportarunt legati tres, in Græciam hac una de cauſſa miſſi; quas deinde a Decemviris ad populum latas centuriatis comitiis populus univerſus ratas eſſe juſſit. Sed & Romanos Valerii Publicolæ opera, & auctoritate adductos, jam ante plurima Solonis inſtituta admiſiſſe perhibet Plutarchus (*b*). Earum Legum, quas tulerunt Decemviri, reliquias collegerunt eruditi horum temporum viri; quas ſi quis evolvat, Moſem in pleriſque capitibus agnoſcet. Major eſt etiam Imperatoriarum ſanctionum, quæ his ſucceſſerunt, cum Moſaicis affinitas. Libellum ſcripſit olim Licinius Rufinus hoc titulo: *Collatio legum Judaicarum, & Romanarum*. Primus e tenebris opus hoc eruit Petrus Pithœus, & typis ſubjecit. Adeatur modo; res quam probamus apparebit. Præter illas vero, alias etiam in veterum ſcriptis obſervavimus, e quibus aliquot hic ob oculos Lectorum proponemus, e jure Pontificio Romanorum potiſſimum ſelectas. Herculi in culina fiebat ſacrificium proficiſcendi cauſſa, quod *Propter viam* dicebatur, hoc eſt ἐξιτήρια, (*ſacrificia in diſceſſu fieri ſolita*) in quo mos erat, ut ſi quid ex cibis pollinctis fuiſſet reliquum; igne conſumeretur. Id qui faceret, *Propter viam* facere dicebatur, non *Proterviam*, ut habent vulgati Macrobii (*c*) Codices; qui viros doctos complures in fraudem illexerunt. Sed hic error a Feſto (*d*) arguitur. Idem in ſacrificio Paſchæ factum eſt a Judæis ex Ægypto profecturis; Propter viam nimirum, quam in Chanaam capeſſebant. Ex azymis feſti ejuſdem factum puto, ut farina fermento miſta Flamines abſtinuerint. Victimarum ſanguinem in ara fundebant Romani: ſic nempe a Moſe fuerat inſtitutum. Ψαιςῶν (*liborum*) Jovi offerendorum morem ab Athenienſibus Romani acceperunt, Athenienſes a Judæis. Quanquam id a Trojanis potius Romanos habuiſſe credent, qui commentitium illum Æneæ in Italiam adventum pro vero, certoque habent: nam ritus Trojanorum, a quibus ortos ſe ferebant Romani, deſcribens Virgilius (*e*) in funere Miſeni, thus illos, dapes, hoc eſt farra, & oleum cremaſſe narrat; juxta præceptum Moſis (*f*). Certe hoc inſtitutum apud Aſiaticas gentes fuiſſe receptum ſcimus ex Appiano (*g*); qui Mithridaten Ponthi regem perhibet, cum Jovi στρατίῳ (*Militari*) ſacra patrio ritu faceret, congeſtis in excelſo monte lignis; ſuffimenta omne genus, oleum, lac, vinum, & mel ſuperaddidiſſe. Far autem toſtum ad ſacrificia adhibebant Romani a Numa inſtituti, Moſaicarum diſciplinarum (*h*) haudquaquam imperito. Hinc feſtum Fornacaliorum, quibus farra ad ſacrificiorum uſum torrebantur. Ejuſdem Numæ tempore farina, & vino ſacra fiebant, ut auctor eſt Plutarchus in ipſius vita. Ad ritum jugis ſacrificii, mane, & veſperi ſacra ſibi fieri Potitio, & Pinario Hercules mandavit. Ad ſacraria aditus vulgo non patebat apud Romanos, ſed ſolis Sacerdotibus, & Veſtalibus; uti Sancta Sanctorum ſoli Pontifici jure Hebraico. Moſaicæ ſanctioni idem obſecutus eſt, cum agrorum terminos moveri vetuit. Quæ lex ut ſanctior haberetur, finxerunt Romani Deum Terminum, & Terminalem Jovem, & Terminalia celebrarunt. Imprimis vero notabile eſt, quod illic ſcribit Plutarchus, ut oſtendat maximam fuiſſe dogmatum Numæ, ac Pythagoræ conſenſionem: Numam ſcilicet opinatum eſſe Deum, neque ſenſilem eſſe, neque quicquam pati poſſe, aut videri, aut corrumpi, ſed animo ſolum cognoſci; eumdemque caviſſe, ne qua ad humanam, aut aliam quamcumque ſpeciem elaborata effigie exprimeretur; neque Romæ ullum fuiſse vel fictum, vel pictum Dei ſimulacrum, ante ſeptuageſimum, & centeſimum annum ab Urbe condita. Quæ Moſaicam originem ſatis produnt. Auctor quoque Romanis fuit Moſes Nudipedaliorum, & molæ ſalſæ; auctor & ritus, quo quadraginta diebus a partu templis abſtinebat puerpera; & alterius, quo lavabat mulier poſt congreſ-

ſum

(*a*) In Protr. (*b*) Tum & Romanorum. (*b*) In Compar. Solon. & Public. (*c*) Sat. Lib. II. cap. 2. (*d*) In Propter viam. (*e*) Æn. Lib. VI. (*f*) Levit. II. 1. (*g*) Mithrid. (*h*) Levit. II. 14 16.

ſum vicilem: id quod aquam ſumere dicebant. Piſcibus, qui ſquamoſi non eſsent, pollucere vetuit lex Numæ, quam refert Caſſius Hemina apud Plinium (*a*): at hujuſmodi piſces abominabiles, & exectandos Moſes declaravit. Romanorum mos fuit, deriſus a Prudentio (*b*) in ſupplicio S. Romani, ut bove mactato in pulpito tabulis perforatis inſtrato, & profluente per rimas ſanguine, Pontifex infulatus ſub pulpito in ſcrobe abditus aſpergeretur. Cauſsam præbuit huic conſuetudini, ritus conſecrationis Sacerdotum Hebræorum, quo dextræ eorum autes, ac pollices, & veſtimenta, mactati arietis ſanguine tingebantur. Decimas Diis offetre conſueverant Romani, more a Pelaſgis ducto, ut opinari licet ex Myrſilii Lesbii verbis, quæ affert Dionyſius Halicarnaſseus (*c*). Morem hunc autem ab Hebræis tranſiiſse ad Græcos jam diximus. Feſto Annæ Perennæ die, & Neptunalibus, umbras, hoc eſt frondeas caſas, extruebant Romani inſtar Hebraicæ Scenopegiæ. Aſylum Romæ inſtituit Romulus, inſtar Aræ Miſericordiæ, quam Athenis Heraclidæ dedicarunt: præeunte utriſque Moſe, qui urbes perfugii receptaculum eorum eſse voluerat, qui hominem incauti occidiſsent. Quemadmodum autem hi jus ad ſuos redeundi morte Pontificis conſequebantur, ita profugi in Aricinum Templum morte Sacerdotis ſolvebantur. Inde quoque eſt, quod Romanis ad mortem damnatis tutus Neapolim, Præneſte, & Tibur receptus fuit, ut docet nos Polybius (*d*). Romanis Sacerdotibus, itidem ut Hebræis, funeſtam domum ingredi, aut attrectare feralia, piaculum erat; Flamini præcipue Diali, cui, teſte Gellio (*e*), etſi funus procurare licebat, mortuum tamen tangere non licebat; imo ne aſpicere quidem, quod ex multis Hiſtoriæ Romanæ teſtimoniis colligitur. Flaminum pilea, iiſque virgæ impoſitæ, quos *Stroppos* appellabant; item Inatcula ex malo Punica, quæ Reginæ ſacrificantes in capite geſtabant; & velamenta ac litui Augurum; Commotacula quoque eorumdem Flaminum, virgæ nempe, quibus cum pergerent ad ſacrificia homines a ferro amovebant, originem ducere videntur ex virga quam geſtabat Moſes, & velamine quo ex monte deſcendens vultum texit; ut & mos capite adoperto precandi, qui non penitus apud Judæos exolevit. Cum autem purpureo amictu in ſacrificiis uti Æneam, Æneadaſque jubet Helenus apud Virgilium (*f*), qui & Phrygium amictum appellat, color originem rei indicat, fulgorem nempe de Moſis vertice micantem, quem amictu impoſito contexit. Unde factum quoque ſupra notavimus, ut Oſiridis, qui Moſes eſt, ſimulacra velamine flammeo obnuberentur. Hinc orta etiam ſuffibula Sacerdotum, & Veſtalium; item luculi Flaminicarũ. Sabbatha peculiari aliquo cultu Romanis fuiſſe obſervata ex Ovldio (*g*), Seneca (*h*), Vulcatio Gallicano (*i*), & veteribus Calendariis manifeſtum eſt: ſed magis etiam ex Dione (*k*), qui numerandorum per hebdomadas dierum modum ſua ætate apud omnes homines, præſertim vero apud Romanos uſitatum fuiſſe tradit. Calendæ Romanis ſacræ, ut Neomeniæ Hebræis. Feriis utrique opere abſtinebant. Veſte lana & lino contexta, cujus uſum univerſis interdixit Moſes, Flaminicam indui neſas erat. Sacris operaturi Romani uxoribus abſtinebant, ut erudite oſtendit Briſſonius in Opere de formulis: abſtinebant & Judæi. Pecorum fœtus ante diem octavum mactari vetabant Romani: vetuerat & Moſes. Thymiamatum, & lavationum uſus in ſacris, quæ Moſaicis inſtitutis ſancita ſunt, non Romanos ſolum, & Græcos, ſed gentes omnes, etiam penitus barbaras pervaſit. Saturnaliorum feſtum manavit ex Saturnalibus quibuſdam Hebræorum, per novem dies agitari ſolitis, initio quinquageſimi cujuslibet anni, qui *Jubilæus* erat: quippe tum ſervi libertatem recuperaturi, a primo die Tiſrl, uſq; ad feſtum Expiationum, quod in diem decimum cadebat, jucunditati ſedabant, vacabant compotationibus, & coronati procedebant; quoad tubarum clangore Senatores Sanhedrin libertatis ſignum darent. Hæc habentur apud Maimoniden (*l*). Romulus, perinde ut Hebræi, *Initium cujuſque menſis ex illa ſumebat die, quo novam Lunam contigiſſet videri:* Verba ſunt Macrobii (*m*). Præterea mere Moſaica fuit lex illa Romanorum, qua cautum erat, ut ſi quis excavaſſet foveam, quam prætereuntes providere non poſſent, in eamque prolapſum aliquid factum eſſet deterius, auctor

(*a*) Lib. XXXII. cap. 1. (*b*) Lib. de coronis. (*c*) Lib. I. & VI. (*d*) Lib. VI. (*e*) Lib. X. cap. 15.
(*f*) Æn. III. v. 405. & ſeq. & v. 545. (*g*) Amat Art. Lib. I. (*h*) Epiſt. 95. (*i*) In Avid. cap. 6. (*k*) Lib. XXXVI.
(*l*) In Libro de ritu anni Sabbathici & Jubilæi, cap. 10. (*m*) Sat. Lib. I. cap. 15.

auctor foveæ damnum ſarcire cogeretur. Jus Talionis, quod in Codice Theodoſiano (*a*) appellatur *Pœna reciproci*, & in Lege XII. Tabularum ſancitum eſt, a Jure Moſaico habuit originem, quod dentem pro dente, oculum pro oculo repoſcit. Divortii jus Sp. Carvilio auctore apud Romanos introductum, manavit e jure Moſaico. Indidem & cenſus agendi natus eſt ritus, & tributi ex cenſu conferendi. Juxta plagarum modum ad quadragenas Iſraëlitico jure coërcitum in plectendis ſontibus, cædi itidem jubentur Encolpius, & Giton apud Petronium. Carnem in funere lacerare Hebræis non licebat, uti nec genas radere Romanis mulieribus. Qui cadaver humanum attigerat, immundus habebatur Hebræis, & aqua Expiationis poſt ſeptem dies purgabatur: Romani funus proſecuti, mox ut redierant, aqua aſpergebantur, mundandi ſui cauſſa, & ſuffitione ignem ſupergredientes ſe luſtrabant. Luctus deniq; Romanorum ob Canenſem cladem Senatusconſulto diebus triginta definitus eſt (*b*): diebus quippe totidem Moſem luxerant Iſraëlitæ, atque hoc luctui tempus legibus ſuis præfinitum habebant, ut ſupra docui. Ex ſuperioribus patet non inaniter adverſus Apionem jactaſſe Joſephum (*c*) nullam eſſe Græcorum vel Barbarorum civitatem, in quam Judæorum ritus jampridem, ἐκ μακροῦ (*a longo tempore*), non penetrarint. Sed verba ipſa referre ſatius eſt: οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλήθεσιν ἤδη πολὺς ζῆλος γέγονεν ἐκ μακροῦ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας, οὐδ᾽ ἔστιν οὐ πόλις ἑλλήνων οὐδητισοῦν, οὐδὲ βάρβαρος, οὐδὲ ἓν ἔθνος, ἔνθα μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος, ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκεν, καὶ αἱ νηστεῖαι, καὶ λύχνων ἀνακαύσεις, καὶ πολλὰ τῶν εἰς βρῶσιν ἡμῖν οὐ νενομισμένων παρατετήρηται· μιμεῖσθαι δὲ πειρῶνται καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν ὁμόνοιαν, καὶ τὴν τῶν ὄντων ἀνάδοσιν, καὶ τὸ φιλεργὸν ἐν ταῖς τέχναις, καὶ τὸ καρτερικὸν ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν νόμων ἀνάγκαις. *Et vero jampridem noſtrorum Dei colendi rituum imitandorum multis deſiderium inceſſit; neque ulla Græcorum urbs eſt, vel Barbarorum, neque ulla gens, ad quam non pervenerit ſeptimi diei, quem otioſi traducimus, celebrandi conſuetudo; & apud quam jejunia, & lucernarum incenſiones, multaque legibus noſtris circa cibos ſancita non obſerventur. Conantur autem mutuam noſtram imitari concordiam, & bonorum largitionem, & in artibus exercendis ſedulitatem, & tolerantiam in tormentis, quæ pro legibus noſtris ſuſtinemus.*

CAPUT DUODECIMUM.

I. *Quomodo Librorum ſacrorum notitiam habuerint Græci.* II. *Utrum Librorum Moſis Alexandro vetuſtior fuerit interpretatio.* III. *Partes tantum quædam Pentateuchi ante Alexandrum Græce redditæ ſunt.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum.*

I. At enim quæri poteſt, unde notitiam Librorum ſacrorum habuerint Græci. Judaica quippe gens ex inſtituto ſuo ita fuit a reliquis gentibus diſcreta, ut nullo ſe commercio, nulla affinitate conſociari pateretur cum iis qui viverent alieno more, & diverſis ritibus ac religione uterentur. Id ſæpe experti Ethnici ab iis expoſtulaverunt. Querebatur Lyſimachus (*d*) Moſem juſſiſſe Judæos, μήτε ἀνθρώπων τινὶ εὐνοήσειν, μήτε ἄριστα συμβουλεύσειν, ἀλλὰ τὰ χείρονα. *Erga nullum hominum benevolos eſſe, neque optima iis ſed peſſima conſilia dare.* Quod etſi verum non eſt, vulgatam de Judæis hominum reliquorum opinionem oſtendit. Querebatur & Apollonius Molonis (*e*): ὅτι μὴ παραδέχονται οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς ἄλλαις προκατειλημμένοις δόξαις περὶ θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ᾽ ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις. *A Judæis non admitti, quicunq; diverſis de Deo opinionibus eſſent impliciti, nec conſuetudinem iniri cum iis qui aliam vivendi rationem eſſent amplexi.* Trogus quoque (*f*): *Caverunt ne cum peregrinis communicarent; quod ex cauſſa factum, paulatim in diſciplinam religionemque convertit.* Quam expoſtulationem tantum abeſt, ut ſibi probroſam putarent Judæi, ut ſibi eam potius laudi ducerent; atque id præceptum de republica ab extraneorum contage prohibenda, Platonem a Moſe ſumſiſſe Joſephus (*g*) glorietur. Qui ergo perſuaderi poteſt gentium aliarum oſores & contemtores Judæos, tam facile iis totius religionis, legum, ac rituum ſuorum penus reſeraſſe, quos vix allocutione etiam ſua & commercio dignarentur? Ut ſolvatur iſte nodus, meminerimus

poſt

(*a*) L. Qui foveas, D. ad Legem Aquiliam. (*b*) Plutarch. in Fabio. (*c*) Lib. II. contr. Ap. *I. Quomodo Librorum ſacrorum notitiam habuerint Græci.* (*d*) Ap. Joſeph. Lib. I. contr. Ap. (*e*) Ap. Eund. Lib. II. contr. Ap. (*f*) Juſtin. Lib. XXXVI. cap. 2. (*g*) Lib. III. contr. Ap.

poſt Alexandri expeditionem, jam tum magnum Judæos inter & Græcos uſum interceſſiſſe; ut qui non illius ſolum eſſent imperio ſubditi, ſed in ejus etiam exercitu ſtipendia facerent. Meminerimus præterea ſtatim poſt Alexandri obitum Ptolemæum Lagi occupata Hieroſolyma magnum Judæorum numerum traduxiſse in Ægyptum, & jus Alexandrinæ civitatis iis tribuiſse. Meminerimus quoque, ejus deinde & Ptolemæi Philadelphi filii juſſu Libros ſacros in Græcam linguam ab interpretibus Septuaginta fuiſse converſos. Meminerimus & ſub Antiocho Epiphane Judæos demum ipſos *ædificaſse gymnaſium in Jeroſolymis ſecundum leges nationum, & feciſse ſibi præputia, & receſſiſse a Teſtamento ſancto, & junctos eſſe nationibus* (a). Meminerimus deniq; Simonem *accepiſſe Joppen in portum, & feciſſe introitum in inſulas maris* (b) At de temporibus quæ Alexandri ævum præceſſerunt major eſt difficultas: ſed & tunc quoque fuit aliquod Judæorum cum vicinis regionibus conſortium. Nam primum ex Ethnicis pleroſque ſervaverunt incolumes, cum Palæſtinam armis ſubegerunt; velut Gabaonitas, Jebuſæos, alioſque complures: qua importuna clementia divinam adverſus ſe iram ſæpe conciverunt. Unde & ab Aſsyriis, Moabitis, Chananæis, Amalecitis, Palæſtinis, Ægyptiis, & Chaldæis identidem cæſi, profligati, in ſervitutem redacti, & extra patriam abducti ſunt. Quas inter clades & captivitates, tum Aſsyriacam, tum Babylonicam, & reliquiarum etiam Judaicarum una cum Propheta Jeremia tranſmiſſionem in Ægyptum, fieri non potuit, quin Libri ſacri in Ethnicorum poteſtatem venirent. Præterea Judæis vel propter vicinitatem frequens interceſſit cum Phœnicibus commercium; David etiam & Salomoni cum Hiramo; Salomoni præterea cum Regina Chuſitide, & cum Ægyptiorum rege, cujus & filiam duxit. Quin & Sidonias ſumſit uxores, & Tyrias, & Ammonitidas, & Idumæas, quarum impiis & profanis ceremoniis patrios ritus, & avitam religionem inquinavit. Quocirca conſociatas ab Iſraëlitis cum impuris gentibus amicitias & fœdera Deus identidem criminatur. Inde adeo Sanchoniathon Phœnix libros ſuos, ut dixi, Moſaicis documentis oblevit. Inde nobiles illæ Mercurii columnæ Moſis legibus & hiſtoria notatæ fuerunt. Porro Phœnices diſſeminatis per totum orbem coloniis, Moſis circumtuliſſe libros, & in varias gentes intuliſſe veriſimillimum eſt. Græcorum item in Ægyptum, & Ægyptiorum in Græciam itiones erant crebræ, & diutinæ manſiones jam ante Trojana tempora. Ex Ægypto veniſſe in Græciam Cadmum, & Herculem tradunt Herodotus (c), & Diodorus (d). Bacchica, aliaque ſacra permulta ex Ægypto in Græciam traduxiſſe fertur Melampus. Athenienſes ipſi Ægyptiorum propago ſunt & Saitarum colonia. Et Lacedæmoniorum leges ex Ægypto Lycurgus petivit. In Ægyptum quoque appuliſſe dicuntur Paris, & Menelaus. Deinde vero Joſaphatum regem Juda, & Ochoziam Iſraëlis, negotiatum miſiſſe aliquos de ſuis in Thraciam, vicinaſq; Ponti regiones perhibet Joſephus (e). Pſammitichus Ægypti rex, Jonum, & Carum ope in regnum reſtitutus, agrum illis habitandum aſſignavit ad oſtium Peluſiacum: quo tempore Græca primum lingua in Ægyptum eſt illata. Ab oſtio autem Peluſiaco Memphim eos tranſtulit Amaſis, tuendi ſui cauſſa; atque hi ſedibus tandem in media Ægypto collocatis, ac præcipue Naucrati, cum reliqua Græcia creberrima commercia agitaverunt. Ægyptiorum autem narrationibus, mirifice capiebantur Græci, & quæcunque jactabat ea gens pronis accipiebant auribus, & inter ſuos ſparſa proprios demum in uſus convertebant. Αἰγύπτιον γὰρ ἄκουσμα καὶ διήγημα πᾶν, Ἑλληνικῆς ἀκοῆς ἐπαγωγότατον, inquit Heliodorus (f). *Omnis enim Ægyptiaca hiſtoria & narratio Græcanicas aures valde allicit*. Quamobrem maximam Græcanicæ Theologiæ partem ex Ægypto profluxiſſe Herodotus confeſſus eſt. Græcis quoque innotuiſſe reor Moſis nomen & ſcripta per bella Perſarum, tum in Aſia minore geſta, tum in Græcia: quos inter militaſſe Hebræos aliquos, & Hebraicis etiam rebus imbutos fuiſſe Perſas pleroſque probabile eſt; cum in ipſo Perſicæ regionis meditullio etiamnum hærerent Hebræi decem tribuum, quas tranſtulerat Salmanaſar, & per annos ſeptuaginta in media Babylonia reliquæ tribus captivæ fuiſſent. Cum autem in conſervandis legum ſacrarum Voluminibus tantam

Z curam

(a) 1. Mach. I. 15. & ſeq. (b) Ibid. XIV. 5. (c) Lib. II. cap. 43. & ſeq. (d) Lib. I. (e) Antiq. Lib. VIII. cap. 2.
(f) Lib. II.

curam adhiberent Judæi, ut tenerentur ſinguli Legis exemplar, vel per ſe, vel ſi literas neſcirent per alium deſcriptum habere, quemadmodum tradunt Judæorum Magiſtri; qui tandem fieri potuiſſet, ut non eos, quibuſcum aſſidue converſabantur, ſtudium aliquod legendarum harum ſcriptionum tangeret? Ita quidem eveniſſe ſcribit Philo (*a*), & generi humano perutile opus diu deliteſcere in tenebris, & intra gentis unius, ejuſque exiguæ anguſtias contineri non potuiſſe agnoſcit. Igitur Perſis & Ægyptiis cognitas eas ſcriptiones, lectas, & quoad verborum ſaltem ſenſum intellectas fuiſſe dicendum eſt. Id ſi eſt, uti ſane eſt & eas quoque ad Græcos manaſſe negari non poteſt; quorum creberrima fuere in has regiones itinera, quique Perſicam & Ægyptiam linguam frequenter, & facile condiſcebant. Teſtis Temiſtocles, qui ut Perſarum regem abſque interprete alloqui poſſet, Perſicæ linguæ notitiam intra anni ſpatium comparavit. Teſtes Pythagoras, & Plato, qui non aliter Ægyptias diſciplinas capeſſere ſe poſſe cenſuerunt, quam ſi regionis hujus loquelam pernoſcerent.

II. Quid ſi Moſaici operis partem aliquam jam ante Perſici Imperii excidium Græca lingua donatam dicamus? Vetus hæc eſt profecto, & ab eruditis in utramque partem multum diſputata controverſia. Negat præciſe Auguſtinus (*b*) interpretationem ullam Græcam Ptolemaica vetuſtiorem extitiſſe: nec Platonem Scripturam ſacram in Ægypto legere potuiſſe ait, quæ nondum eſſet Græce converſa. Idem ſentit Baronius (*c*), & recentiores plerique: ajunt enim novam interpretationem haudquaquam procuraturum fuiſſe Philadelphum, nec actum acturum, ſi quis hoc jam labore fuiſſet defunctus; huic ſignificaſſe Demetrium Phalereum, vel e Poëtis, vel ex Oratoribus, vel ex Hiſtoricis neminem auſum eſſe libros ſacros attingere, eorumve meminiſſe; ſcripſiſſe Clearchum (*d*), multa Ariſtoteli a Judæo quodam fuiſſe expoſita, quæ in Libris ſacris habebantur; quod cur feciſſet, ſi jam interpretatione fuiſſent donati? negare id ipſum Ariſteam (*e*), & Philonem (*f*), & Epiphanium (*g*); nullam denique priſcæ illius interpretationis particulam ſupereſſe. At his opponitur Clementis Alexandrini (*h*), & Euſebii (*i*) ſuffragium, qui diſerte docent ante expeditionem Alexandri aliquam Moſaicarum ſcriptionum interpretationem Græcam extitiſſe: quorum ſententiam non minor doctorum hominum numerus defendit. Pugnant illi auctoritate Ariſtobuli Philoſophi Peripatetici, qui is ipſe eſt Ptolemæi Philometoris magiſter, ad quem ſcripta extat epiſtola Judæ, Senatus, populique Judaici, in Epitome Machabaicorum (*k*), ut dixi ſupra. Quod cur inficiaretur Scaliger (*l*) adverſus Clementis, & Euſebii auctoritatem, nullam utique cauſam attulit. Hæc, inquam, Ariſtobuli auctoritas, unica eſt opinionis hujus anchora. Atque ea profecto eſt hujuſmodi, ut aliis præpollere videatur, cum hic ætatis illius fuerit proximus, qua interpretationem ſuam elaborarunt Septuaginta Senes, & antiquior illa uſurpabatur: reliqui vero longe recentiores rei veritatem nonniſi per nebulam explorare potuerint.

III. Has inter pugnantes ſententias mediam, eamque novam amplector. Ajo enim non totum Pentateuchum, ſed partes tantum quaſdam ante Alexandrum Græce redditas fuiſſe. Nihil aliud ſonant, ſi quis animum advertat, Ariſtobuli (*m*) verba: διερμήνευται δὲ πρὸ δημητρίου, ὑφ' ἑτέρων, πρὸ τῆς ἀλεξάνδρου κατὰ περσῶν ἐπικρατήσεως, τά τε κατὰ τὴν ἐξ αἰγύπτου ἐξαγωγὴν τῶν ἑβραίων τῶν ἡμετέρων πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων αὐτοῖς ἐπιφάνεια, καὶ κράτησις τῆς χώρας, καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπεξήγησις. *Ante Demetrium, priuſquam Perſas domuiſſet Alexander, alii interpretati ſunt ea quæ pertinent ad Hebræorum popularium noſtrorum exitum ex Ægypto, & ad rerum quæ ipſis contigerunt celebritatem, & regionis expugnationem, & totius legiſlationis enarrationem.* Si totum Pentateuchum voluiſſet ſignificare, quorſum ejuſmodi circuitione uſus eſset? aperte dixiſset ante Demetrium Græce expoſitum fuiſſe Moſis volumen. Quod quoniam ita non erat, nempe id quod erat locutus eſt, & partes Græce converſas

recen-

(*a*) De Vita Moſ. Lib. II. *II. Utrum Librorum Moſis Alexandro vetuſtior fuerit interpretatio.* (*b*) De Civit. Dei Lib. XVIII. cap. 42. (*c*) An. 23. n. cap. 21. & ſeqq. (*d*) Lib. I. de ſomno apud Joſ. Lib. I. cont. Ap. & Euſeb. Præp. Ev. Lib. IX. cap. 5. (*e*) Proœm. Lib. de Septuag. (*f*) Lib. II. de Vita Moſis. (*g*) De pond. & menſ. cap. 9. (*h*) Str. 5. (*i*) Præp. Evang. Lib. VIII. (*k*) 2. Mach. I. 10. (*l*) In Euſ. Chron. Lib. II. *III. Partes tantum quædam Pentateuchi ante Alexandrum Græce redditæ ſunt.* (*m*) Apud Euſeb. Præp. Ev. Lib. IX. cap. 6. & Lib. XIII. cap. 12.

recenſuit; exitum nimirum Hebræorum ex Ægypto, præcipua miracula a Deo in eorum gratiam edita, pugnas & victorias, & legiſlationis denique hiſtoriam. Igitur eo opere, non Geneſis, neque Arcæ, aut Tabernaculi fabrica, non conſtructio inſtrumentorum, & utenſilium quæ pertinebant ad ſacrificia, non Pontificalium & Sacerdotalium inſtrumentorum deſcriptio, non populi recenſio, non Legis repetitio, non Lex ipſa continebatur. Aliud eſt enim νόμος, aliud νομοθεσία, Lex, & Legiſlatio: habebatur illic νομοθεσία, non νόμος, quæ tamen aliquando confunduntur. Inſigniter igitur errarunt, qui hæc ad propheticos & hiſtoricos libros ſpectare nuper ſcripſerunt, cum de νομοθεσία tantum agere ſe Ariſtobulus teſtificetur. Manifeſta hæc ſunt, ſed manifeſtiora etiam quæ ſubjungit: poſtquam enim ex hac interpretatione partium quarumdam Pentateuchi, pleraq; Pythagoram, & Platonem in ſuos uſus tranſtuliſſe dixit: ἡ δὲ ὅλη, inquit, ἑρμηνεία τῶν διὰ τοῦ νόμου πάντων ἐπὶ τοῦ προσαγορευθέντος φιλαδέλφου βασιλέως, σοῦ δὲ προγόνου, προσενεγκαμένου μείζονα φιλοτιμίαν, δημητρίου τοῦ φαληρέως πραγματευσαμένου τὰ περὶ τούτου. An integra interpretatio eorum omnium quæ in lege habentur, adornata eſt ſub rege eo qui Philadelphi nomen tulit, progenitore tuo, a quo major rei huic adhibita eſt cura & ſtudium; rei adminiſtrationem procurante Demetrio Phalereo. Habetur locus hic apud Euſebium libro Præparationis Evangelicæ nono (a), & decimo tertio (b). Idem alter ſignificat, quem refert Joſephus (c) ex Epiſtola Demetrii Phalerii ad Ptolemæum Philadelphum: Δηλῶ σοι τὰ τῆς ἰουδαίων νομοθεσίας βιβλία λείπειν ἡμῖν σὺν ἑτέροις· χαρακτῆρσι γὰρ ἑβραϊκοῖς γεγραμμένα, καὶ φωνῇ τῇ ἐθνικῇ, ἐστὶν ἡμῖν ἀσαφῆ· συμβέβηκε δ' αὐτὰ καὶ ἀμελέστερον, ἢ ἔχει, σεσημάνθαι, διὰ τὸ βασιλικῆς οὔπω τετυχηκέναι προνοίας· ἔστι δὲ ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ταῦτα παρά σοι διηκριβωμένα - - - - ἐὰν οὖν σοι δοκῇ, βασιλεῦ, γράψεις τῷ τῶν ἰουδαίων ἀρχιερεῖ, ὅπως ἀποστείλῃ τῶν πρεσβυτέρων ἓξ ἀφ' ἑκάστης φυλῆς τοὺς ἐμπειροτάτους τῶν νόμων, ἀφ' ὧν τὸ τῶν βιβλίων σαφὲς καὶ σύμφωνον ἐκμαθόντες, καὶ τὸ κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ἀκριβὲς λαβόντες τῶν πραγμάτων, ἀξίως ταῦτα τῆς σῆς προαιρέσεως συναγάγωμεν. Significo tibi librum legiſlationis Judæorum deeſſe nobis cum aliis. Cum enim Hebraico charactere & patria ipſorum lingua ſcriptus ſit, intelligi a nobis non poteſt. Contigit autem & ipſum negligentius quam poſtulat expoſitum eſſe, quod nondum regia ei cura conſuluerit. (Quæ profecto opinionem noſtram apprime confirmare, & rem omnino conficere fatendum eſt:) Neceſſe eſt autem ut hos quoque habeas accurate elaboratos.... Quamobrem ſi ita tibi viſum erit, Rex, ſcribes ad Judæorum Pontificem, ut ad te mittat ſeniores ſex ex ſingulis tribubus, legum peritiſſimos, a quibus poſtquam librorum illorum apertum & conſonum ſenſum intellexerimus, & accuratam acceperimus rerum interpretationem, digna hæc deſiderio tuo colligemus. Significat hoc ipſum alius quoque locus, qui eſt apud Ariſteam (d), & Euſebium (e); ubi ait Philadelpho Demetrius ἀκηκοέναι περὶ θεοπόμπου, διότι μέλλων τινὰ τῶν προηρμηνευμένων ἐπισφαλέστερον ἐκ τοῦ νόμου προσιστορεῖν, ταραχὴν λάβοι τῆς διανοίας πλεῖον ἡμερῶν τριάκοντα. Audiviſſe ſe Theopompum, cum ex Lege nonnulla eorum, quæ jam fuerant interpretatione donata, audaciori & liberiori ſermone referre voluiſſet, mente emotum per dies plus triginta fuiſſe. Quid aliud autem ſignificant, τὰ προηρμηνευμένα ἐκ τοῦ νόμου, quam partes Legis jam ante converſas? Unde plane efficitur, non omnes tum fuiſſe converſas.

IV. His poſitis, jam in promtu eſt argumentorum ſolutio, quibus cauſſæ ſuæ patrocinantur Adverſarii. Ad lucubrandam novam interpretationem animum adjecit Philadelphus; plenam ſcilicet & integram, quia mutila, & dimidia antea circumferebatur. Dixerunt Philadelphus, & Demetrius nullum Græcorum auſum eſſe Libros ſacros attingere, vel eorum meminiſſe, quod feciſſent utiq; ſi vetuſtior extitiſſet interpretatio: nempe deterrebantur pœna Theopompi, & Theodecte, qui id temere attentaverant; cum Libros illos, non in piorum uſus interpretari, ſed iis jam interpretatis abuti vellent. Unde etiam telum nobis ad defenſionem ſententiæ hujus ſubminiſtratur: nam ſi Libros ſacros attigerunt Theopompus, & Theodectes, homines Græci, & ut veriſimillimum eſt Hebraicæ linguæ prorſus rudes, ſequitur libros illos jam tum Græco ſermone aliqua ſaltem ex parte fuiſſe expoſitos. Ariſtoteli ſan-

Z 2

(a) Cap. 6. (b) Cap. 12. (c) Antiq. Lib. XII. cap. 2. & Euſeb. Præp. Ev. Lib. VIII. cap. 3. (d) Hiſt. Septuag. Interpr. (e) Præp. Ev. Lib. VIII. cap. 5. *IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum.*

ſanctum Volumen interpretatus eſt Judæus quidam: quippe viro magni & curioſi ingenii pars Voluminis hujus ſatis eſſe non poterat. Negarunt Ariſteas, Philo; & alii ante Philadelphum Moſaicæ Legis ullam extitiſſe interpretationem; abſolutam videlicet & perfectam. Nulla priſcæ hujus Interpretationis particula ætatem tulit: vetuſtiorem enim recentior, ut fieri amat, abolevit. Ariſtobuli opus confictum eſt ab Helleniſtis, longeque recentius ac creditur; ruit ergo noſtra Ariſtobuli auctoritate nixa opinio: minime vero tota Ariſtobuli, ſed Demetrii quoque Phalerei auctoritate nititur noſtra opinio; deinde Ariſtobuli opus confictum eſſe ſcripſit quidem Scaliger, non nobis approbavit. Scaligeri autem dicta omnia nobis non ſunt κυρίαι δόξαι (*axiomata*); & quamvis confictum denique eſſe demus opus Ariſtobuli, atque ipſam etiam Demetrii Epiſtolam, antiquiora certe hæc fuerunt Joſepho, & Euſebio; unde colligitur ſcripſiſſe aliquem Joſepho, & Euſebio vetuſtiorem aliquas Pentateuchi partes ante Alexandrum Græce fuiſſe redditas; quod opinioni noſtræ adverſus pertinaciam ipſam tuendæ ſatis eſſe poteſt.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

I. *De linguæ Hebraicæ origine*. II. *Lingua Hebraica ea non eſt, quæ ante Babelicam confuſionem vulgo uſurpabatur*. III. *Probatur argumentis*. IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum*: V. *Secundum argumentum*. VI. *Tertium argumentum*. VII. *Quartum argumentum*. VIII. *Quintum argumentum*. IX. *De origine literarum Samariticarum & Judaicarum*. X. *Refelluntur argumenta Rabbinorum ſuper utriſque*.

I. POſt habitam quæſtionem de vetuſtate Græcarum Moſaici voluminis Interpretationum, non erit, opinor, abs re de linguæ ipſius Hebraicæ, qua volumen illud ſcriptum extat, vetuſtate paucis diſſerere: cum antiquiſſimum hoc ſit loquelæ illius monumentum; cumque præſertim Moſem Hebraicarum literarum inventorem dixerint Eupolemus (*a*), Theodoretus (*b*), Iſidorus (*c*); alii ſaltem reformatorem. Quæ tamen ſententiæ a multis jam exploſæ ſunt. Exiſtimarunt nonnulli varias linguas ante confuſionem Babelicam ab hominibus fuiſſe uſurpatas; ſed linguarum illarum notitiam, quæ nunc arte comparatur & ſtudio, tunc ſingulari Dei beneficio univerſis hominibus fuiſſe conceſſam, quemadmodum & Apoſtolis ſubinde conceſſa eſt: at in Babelici ſceleris pœnam, non novas a Deo conditas fuiſſe linguas, ſed quæ ab omnibus intelligebantur, tum vulgo ignorabiles factas, & a paucis duntaxat fuiſſe perceptas. Sed quoniam manifeſte pugnat iſta opinio cum Scriptura ſacra, quæ hoc tempore *terram labii unius & ſermonem eorumdem* (*d*) fuiſſe ſciſcit, merito inter Hæreſes a Philaſtrio (*e*) rejecta eſt. Probabilior hæc eſt ſententia, & doctorum hominum, ac ſanctorum etiam Patrum aliquot conſenſu receptiſſima, linguam Hebraicam mundo ipſo recentiorem non eſſe, & Adami, priorumque Patriarcharum uſu concelebratam, poſt Babelicam linguarum diviſionem, in Semi ac deinde Eberi familia integram ad Abrahamum uſque & Iſraëliticam gentem perſeveraſſe. Literas autem antiquiores, quas Chananæas, & Phœnicias, & Samariticas appellant, alii Setho, Abrahamo alii acceptas referunt; Eſdræ vero temporibus Babylone reportatas fuiſſe conſtat eas quæ hodie ſunt in uſu, quæque Hebraicæ dicuntur vulgo, & Chaldaicæ potius, aut ut a Judæis ipſis appellantur, Aſſyriæ nominandæ ſunt; utpote ex illis detortæ & depravatæ. In ea ſententia, præter alios, præcipuum nomen eſt Origenis, Hieronymi, & Auguſtini. Eamdem deinde opinionem ſecuta eſt ſanior Rabbinorum pars; atque eam demum calculo comprobarunt ſuo Chriſtiani, qui linguarum Orientis peritiores habiti ſunt. Huic firmandæ plurima proferuntur argumenta; quorum pleraque excogitavit Aben Ezra, ad pompam & ſpeciem nonnulla, quæ ut frivola & futilia prætermittimus: validiora tantum proponemus. Primum ac præcipuum, & a Theodoreto (*f*) pro lingua Syriaca uſurpatum, petitur ex nominibus propriis ſive hominum, ſive locorum, quæ ab orbe condito uſque ad linguarum confuſionem commemorantur in hiſtoria Moſis, & quorum origines in Hebraica lingua reperiuntur. Adam, verbi gratia, ita dictus eſt, quod factus ſit

ex

I. *De lingua Hebraica origine*. (*a*) Apud Clem. Alex. Strom. I. & Euſeb. Præp. Evang. Lib. IX. (*b*) In Gen. Interr. 61. (*c*) Orig. Lib I. cap. 3. (*d*) Gen. XI. 1. (*e*) Hær. 103. 104. (*f*) Interr. 60. in Gen.

ex barhtadamah, *terra*: Eva, *chavah*, *eo quod mater eſſet col choi*, *omnis viventis* (*a*): Cain, a *quanah*, *poſſedit*: quod dixerit Eva, *poſſedi hominem per Deum* (*b*): Hortus Eden ab *ngeden*, *voluptas*; quaſi dicas, *Hortum voluptatis*. Eodem pertinent nominum alluſiones ad voces Hebraicas, ut Evæ, quæ dicta eſt a Deo *biſcah*, *virago* (*c*), quia ſumta eſt ab *biſc*, *viro*: ut Japheti, cum ait Noë, *Iapheth helohim lelapheth*, *Dilatet Deus Japhet* (*d*). Alterum argumentum ſuppeditant antiquæ variarum gentiam appellationes, propagatæ ex nominibus originis plerumque Hebraicæ, ut fuſe oſtendit Hieronymus in libro de nominibus Hebraicis. Tertium arceſſitur ex nominibus Deorum & Heroum Ethnicorum, quibus nihil in gentibus occurrit antiquius; atque eorum tamen veriloquia ſubminiſtrat Hebraica lingua; velut Saturni *ſathar*, *abſcondit*, quod in Latio latuerit; Jovis, ex tetragrammato Dei nomine *Iehovah*; Vulcani ex Tubalcain; Japeti ex Japhet. Quartum præbent Hebraicæ linguæ veſtigia, quæ in omnibus aliis linguis deprehenderunt viri eruditi. Quintum denique oritur ex Hebraicæ linguæ caſtitate & ſimplicitate, quæ cum per alias linguas diffuſa ſit, ipſa nihil ſibi ex aliis linguis adhæreſcere paſſa eſt.

II. Hæc quantumvis credibilia & ſimilia veri, non me abſterrent tamen, quin de linguæ Hebraicæ origine aliter exiſtimem, ac vulgo exiſtimatur. Sic enim ſencio, non aliam fuiſſe quam Chananæam ipſam, unam ex iis quæ ortæ ſunt ex Babelica confuſione; priſtinam vero illam & primigeniam, quæ ante confuſionem linguarum obtinebat, quum terra omnis erat *labii unius & ſermonum eorumdem* (*e*), vel funditus interiiſſe, vel in alias linguas eſſe diſſeminatam; vel ſi perſeveravit integra, ecquænam illa fuerit, Aſſyria, an Chananæa, an alia quævis, abſque temeritate aſſignari non poſſe. Quæ ne pium & æquum Lectorem offendat ſententia, Theodoreti (*f*) patrocinio utar, qui idem tractans argumentum, οὐδὲν, inquit, τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας λυμαίνεται, κἂν τοῦτο, κἂν τε ἐκεῖνο δεξώμεθα. *Nihil officit pietatis rationibus*, *ſive hoc*, *ſive illud recipiamus*. Adſciſcam & Gregorii Niſſenii (g) ſuffragium, qui Moſem uſum eſſe definit una ex iis linguis, quæ poſt Turris ædificationem ortæ ſunt. Tum ſubjungit exiſtimare nonnullos in Scripturæ ſacræ ſtudio ſubactos, recentiorem eſſe aliis linguis Hebraicam, tumq; repente in Hebræorum gratiam extitiſſe, cum ex Ægypto egreſſi ſunt; atque id comprobare hoc Prophetæ dicto: *Teſtimonium in Joſeph poſuit illud*, *cum exiret de terra Ægypti*: *linguam quam non non noverat*, *audivit* (*h*). Cum igitur Chaldæa patria profectus Abraham in Chananæam veniſſet, linguam regionis illius perdidicit, & linguæ hujus characteres ſcribendo uſurpavit: quod faciunt, qui in externa regione ſedem figunt; & quod a Cuthæis deinde & Babyloniis factum eſt, cum deſertas a decem Tribubus ſedes occuparunt. Bilinguis itaque fuit Abraham, Chaldaicæ nimirum linguæ, quam ad Babelem ex confuſione quoque natum puto, & Chananææ peritus. At ejus poſteri una Chananæa, utpote vernacula, contenti, aliam neglexerunt. Hebraica vero dicta eſt, quoniam ab Hebræis uſurpabatur. Qui poſtquam Babylonem captivi abducti ſunt, tum vero ex Chaldæorum, inter quos diſperſi erant, commercio, patriam inquinarunt loquelam: & ex Chaldaicæ, ac Hebraicæ confuſione tertia prodiit lingua, quæ Syriaca dicta eſt, quaque Chriſtus & Apoſtoli uſi ſunt.

III. Cur autem de Hebraicæ linguæ antiquitate, ac dignitate tantum detraham, cauſſas has habebo. Conſtat primum inter eruditos, nihil aut certe parum Chananæam inter & Hebraicam linguam, hoc eſt linguam inter Phenicum, & Iſraëlitarum interfuiſſe; falli que Origenem (*i*), cum a Phœnicia lingua Hebraicam differre autumat: niſi fortaſſe differentiam intereſſe quidem, at exiguam, & levem intellexerit. *Lingua Chananitis*, ait Hieronymus (*k*), *inter Ægyptiam*, *& Hebræam media eſt*, *& Hebrææ magna ex parte confinis*. Liquido patet id ex nominibus hominum, locorum, & gentium, quas illuc advenientes Hebræi repererunt: Hebraica ſiquidem ea plane ſunt. Ut reliqua prætermittam argumenta, quibus hoc ab aliis jam ſatis, ſuperque probatum eſt. Nam quid opus eſt argumentis, & diſputationibus, cum diſputationem omnem præci-

dat

(*a*) Gen.III. 20. (*b*) Ibid.IV.1. (*c*) Ibid.II. 23. (*d*) Ibid.IX. 26. *II. Lingua Hebraica*, *ea non eſt quæ ante Babelicam confuſionem vulgo uſurpabatur.* (*e*) Gen.XI.1. (*f*) Interr.61.in Gen. (*g*) Orat.XII.contra Eunom. (*h*) Pſal.LXXX.6. *III. Probatur argumentis.* (*i*) Lib.III. contra Celſ. (*k*) In Iſa.XIX.

dat Iſaias (*a*): *In die illa*, inquit, *erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum*. Linguam Chanaan hic Hebraicam ſignificare conſentiunt Interpretes univerſi. Ergo, juxta Iſaiam, lingua Chanaan Hebraica ipſa lingua eſt. At ab Aſſyria, ſive Chaldaica diſcrepuiſſe Hebræam multa probant; velut notatio illa Moſis (*b*), qua *Acervum teſtimonii* a Labane, & Jacobo erectum, ab illo quidem vocatum ſignificat *Iegar ſahadutha*; ab hoc autem, *Galaad*. Et tamen Laban ille erat de ſtirpe Semi, & Jacobi conſanguineus. Rabſacen præterea Aſſyrium Hebraice Hebræos alloquentem rogant horum primores, ut ſe alloquatur Aſſyria lingua, ne a populo intelligatur. Jeremias (*c*) quoque Hebræis exitium impendere a Chaldæis vaticinans: *Ecce ego*, inquit, *adducam ſuper vos gentem de longinquo, domus Iſraël, ait Dominus; gentem robuſtam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquetur*. De eadem gente ait Iſaias (*d*); *in loquela labii, & lingua altera loquetur ad populum iſtum*. Idem Baruch (*e*): *Adduxit enim ſuper illos gentem de longinquo, gentem improbam, & alterius linguæ*. Pueros etiam Hebræos jubet Nabuchodonoſor inſtrui literis, & lingua Chaldæorum. Tum verba illa, *Mane, Thekel, Phares*, Hebraice deſcripta, neque legere potuit Chaldæus ullus, neque intelligere: Daniel vero facile perlegit. Non quod alio ordine diſpoſitæ literæ eſſent, quam quo ſolebant collocari, uti ſomniavit Abrabaniel, ſed quod multum differrent Hebraica lingua, & Chaldaica. Plurima Chaldaice ſcripta extant a Daniele, & ab Eſdra, quæ loquelam hanc in multis diſcrepare patefaciunt. Denique diſcrimen literarum utriuſque gentis, Hebrææ, & Aſſyriæ, linguarum quoque diſcrimen oſtendit. Literas antiquas Hebraicas intelligo, quæ ante captivitatem Babilonicam in Hebrea gente vulgares fuerunt; & Samariticæ ſolent appellari, propter Samaritas, ſive Cuthæos, Babylonios, alioſque, qui in locum decem Tribuum ſucceſſerunt, & Samariam urbem ditionis ſuæ caput habuerunt. His idipſum contigit, quod ante contigerat Abrahamo; in has quippe tranſlati oras, linguam literaſque illic repertas uſurparunt, omiſſis vernaculis; eaſque diutiſſime retinuerunt: cum Judæi contra in Babyloniam deportati, lingua ſua, literiſque deſitis aſciverunt Aſſyrias, quibus ad hanc diem uti pergunt. Ex his efficitur, vel linguam ſanctam in familia Semi, & Eberi puram, & integram non perſeveraſſe; vel linguam Hebraicam, ſanctam illam, & primigeniam non eſſe. Efficitur quoque neceſſe habuiſſe Abrahamum, cum venit in Chananæam, popularem gentis hujus linguam condiſcere, a patria lingua ſua Chaldaica diſcrepantem. Unde Hieronymus (*f*): *Niſi forte*, inquit, *juxta quorundam opinionem duas Abraham linguas, & Hebræorum, & Chaldæorum ſciſſe dicamus*. Atque hinc factum puto, ut Hebraicæ linguæ inventor Abrahamus a nonnullis creditus ſit; quia nempe linguam hanc primus poſteris ſuis tradidit, cum aliam a majoribus accepiſset. Hinc factum quoque ut lingua hæc dicta ſit Hebraica (*g*); Ab Hebræis nimirum, ita dictis ab Abrahamo, qui a trāſmiſſo Euphrate dictus eſt *ngavarui*, *περάτης*, quaſi dicas Tranſitor (quemadmodum, & Niger Idumææ rector, ut docet Joſephus (*h*), quod genus ex regione Tranſjordanenſi duceret: & quemadmodum Perſæ Judæam, regioneſque finitimas ſolebant Transfluvianas; Rectoreſque regionum illarum, ac duces a Perſarum rege miſſos Transfluvianos nuncupare; quod in plurimis libri Eſdræ locis agnoſcas:) non vero lingua Adami, vel Sethi, vel Semi appellata eſt, itaut debuiſset appellari, ſi Adamum, vel Sethum, vel Semum auctorem habuiſſet. Factum hinc quoque dicerem, poſt Joſephum, & Euſebium, ut ſcripſerit Chœrilus Poeta (*i*), Solymos, hoc eſt, ut ipſi interpretantur, Judæos Hieroſolymitanos, (nam Solymi carminibus Homeri celebrati Hieroſolymis nomen feciſse crediti ſunt) Phœnicio ſermone loqui:

Γλῶσσαν μὲν φοίνισσαν ἀπὸ στομάτων ἀφιέντες,

non vero Phœnices Judaico, niſi docte, & ſolerter demonſtraſset Cunæus (*k*), & poſt eum Bochartus (*l*), Piſidas Chœrilum, non Judæos notaſse. Quod autem opinatur Joſephus Scaliger (*m*), quem proxime aſſectatur

(*a*) XIX.18. (*b*) Gen.XXXI.47. (*c*) V.15. (*d*) XXVIII.11. (*e*) IV.45. (*f*) In Dan. I.4. (*g*) Gen. XIV.13. (*h*) De bell. Jud. Lib.II. cap.42. (*i*) Apud Joſeph. Lib.I. cont.Ap. & Euſeb.Præp.Ev.Lib.IX. cap.9. (*k*) De rep.Hebr.Lib.II.cap.18. (*l*) Lib.I.cap.6. (*m*) Ep.242.& 362.

Digitized by Google

tur Johannes Seldenus (*a*), ex Aſsyria lingua Chananæam manaſse per colonias illinc in Phœniciam deductas; atque Aſsyriam demum linguam, propter frequentem aliarum gentium uſum, & commercia crebra negotiatorum, priſtinam integritatem amiſiſse, quum Chananæi interea incorruptum linguę Aſsyriæ nitorem retinerent, raro ad eos commeantibus peregrinis, id ſane gratis dicitur, nec ullo argumento, vel cujuſquam auctoritate firmatur; neque ſane probabile eſt. Præterea ſi ante Abrahamum jam adulteratam fuiſse dicas Aſsyriam linguam, quod dixit Scaliger, neutiquam conſtabit ratio: nam a linguarum confuſione ad Abrahami ortum vix ſexquiſeculum numeres, juxta receptiſſimam ſententiam: quo ſpatio quis tantam mutationem illatam credat, quanta fuit? Sin poſt Abrahami profectionem in Chananæam eveniſse hoc dicas, ut dixit Elias Levita (*b*), hærebit itidem aqua; nam ab exitu Abrahami ex Haran, ad Jacobi diſceſsum ex eodem loco a Labane; non toti ducenti effluxerunt anni; quo intervallo tantam corruptelam pati non potuit Aſsyria lingua, quicquid opponat Seidenus (*c*), quantam fuiſse neceſse eſt, ut *Acervum teſtimonii* tam diverſis nominibus appellarent Jacob, & Laban. Gratis quoque, & ſine auctore pronuntiant alii, Semum, aut Eberum Babelicæ conſpirationis participem non fuiſse, atque hanc propterea a Deo mercedem tuliſse, ſanctæ, ac primævæ linguæ ſibi, poſteriſque retinendæ prærogativam. Nam ſi id fuit pietatis præmium, cur Judæi poſt Babylonicam captivitatem, cur Chriſtus ipſe demum, & Apoſtoli eo fraudati ſunt, cum eo interea Samaritani impii, & perduelles fruerentur? cur ipſe Eſdras vir ſanctus, & Judaicæ religionis conſultiſſimus, priſcis, ac ſanctis characteribus repudiatis, novos, & profanos aſcivit? Egregiam vero mercedem; quam Chananæi, gens deteſtabilis, & a Noacho execrationibus devota, perinde ut Semi poſteri, conſecuti ſunt. Reſpondent Adverſarii factum id, non in Chananæorum, ſed in Abrahami, poſterorumque ejus gratiam, quo minori negotio inter Chananæos converſari, & peregrinari poſset. Quorſum ergo nec in Ægyptum lingua illa tranſmiſsa eſt, ubi Abrahamus quoque, ac deinde Jacob cum filiis, & tota Iſraëlitarum gens tot annos manſura erat? Quorſum Babylone contaminata eſt, ut volunt, quo diſpergendi erant Judæi Chaldaicæ linguæ plane inſcii?

IV. His animadverſis facile diſcutiuntur argumenta Adverſariorum. Hebraicæ eſse ajunt originis nomina propria hominum, & locorum, quorum ante gentium διασπορὰν (*disjunctionem*) meminit Moſes, proindeque receptam tum, & vulgatam fuiſse Hebraicam linguam. Reſpondet Grotius (*d*) nomina illa Hebraico ſermone a Moſe eſse expreſſa, Hebræorum gratia, in eumdem ſignificatum, quem in primæva lingua obtinuerant; cujus mutationis exempla affert complura; velut illa e Curtio, milites quoſdam a Perſis vocatos eſse Immortales, Chiliarcos vero, eos qui mille militibus præeſsent: quas voces aliter extuliſse Perſas haud dubium eſt; Clupeam præterea appellaſse Latinos, quę Aſpis dicebatur; Pithecuſam, & Ampeluſiam Græcos appellaſſe, quæ Punica nomina habebant ejuſdem notionis; & Græcos Scripturæ Interpretes nomina quædam Hebraica locorum Græce reddidiſſe. His addo vulgati Scripturæ Sanctæ Interpretis exemplum, qui iſtud exponens (*e*): *Hæc vocabitur biſcach, quoniam mebiſc, ſu mta eſt*: eamdem originationem nominibus Latinis expreſſit: *Hæc vocabitur Virago, quoniam de Viro ſumta eſt*: Arabs Interpres Paralipomenon pro Phalego reddidit Caſem, quod eſt ejuſdem ſignificationis. Iſaacum cujus nomen Hebraice, *riſum* ſonat; γέλωτα appellat Alexander Polyhiſtor (*f*). Eſau, cui & Edom, hoc eſt Ruſo, nomen fuit, Erythras a Græcis dictus eſt Og, qui fuit Rex Baſan, & id nomen habuit ab uſtione, ſeu coctione, juxta nonnullos Græcis Typhon eſt appellatus; quæ dictio ejuſdem eſt ſignificationis. Qui Cephas a Chriſto nomen habuit, Petrus a Græcis eſt nuncupatus. Pan dictus a Græcis Lyceus, Lupercus eſt Romanis, quod idem ſonat. Πλούτων Latinis nominatur Dis; Carthago, Græcis Cænepolis, Rhodos Ophiuſa. Virgilius Neapolitanis appellabatur Parthenias; non quod eſſet virginali verecundia, ut nugantur Grammatici; ſed, uti ſuſpicor, ita Græce reddentes Virginii nomen, quod cum Virgilii nomine; uti

(*a*) De Diis Syr. Proleg. cap. 2. (*b*) In Præf. ad *metburgamam*. (*c*) De Diis Syr. loc. cit. *IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum, Primum argumentum.* (*d*) In Gen. XI. 2. (*e*) Gen. II. 23. (*f*) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib. IX.

Digitized by Google

uti alias nonnunquam factum obſervavimus, confundebant. Picti vocati ſunt a Romanis, qui Britanni a ſuis: eadem ſignificatione, ut docuit Camdenus *(a)*. Taphros urbs in Iſtmo Tauricæ Cherſoni ſita, Przecop dicta eſt, voce ejuſdem ſignificationis. Philonis ſubdititi Breviarium Hebraice reddens R. Azarias, Philonem appellat Jedidæum, quæ vox idem valet. Illuſtris ille Roterodamus, decus immortale Bataviæ, nativorum ſuorum nominum Gerardus Gerardi ſonum barbarum aſpernatus, Deſiderius Eraſmus dici maluit, ſignificatione Latine, & Græce expreſſa. Scribit Plato in Critia, Solonem in locum Ægyptiorum nominum Græca nomina in carminibus ſuis ſuppoſuiſſe. In exemplari Græco Speciminis ſcientiæ Indorum Latine a Poſſino verſi, quod manuſcriptum penes me eſt, nomina στεφανίτω, & ἰχνηλάτω, in Arabico libro, unde Græca profecta ſunt, erant καλίλε, & δίμνα. Interpres Arabs Scripturæ Sacræ nuper editus Hebraica nomina Arabice interdum exprimit. Omnem vero contradicendi anſam præcidit ipſum Moſis nomen, quod parum putum Hebraicum eſt; & tamen ex Ægyptio ductum eſt, quod ipſi primum impoſitum fuit. Nemo enim, opinor, finget ſibi Ægyptiam puellam, Pharaonis filiam, Hebraicæ, ut veriſimillimum eſt, ignaram linguæ, Hebraicum nomen ex Hebraica lingua petitum Moſi tribuiſſe. Sic enim ipſe de ſe: *quem illa adoptavit in locum filii, vocavitque nomen ejus Moyſes, dicens, Quia de aqua tuli eũ (b)*. Obſervavi ſuperius ſcripſiſſe Aben Eſram Moſi Ægyptium nomen fuiſſe *Monios*, atque hujus nominis Hebraicam interpretationem eſſe *Moſes*: quam ſententiam auctoritate libri Ægyptii de agricultura, & Græcorum tuetur. Hoc cum parum intelligeret R. Iſaac Abrabaniel, Moſem a matre ſic dictum cenſuit, non a filia Pharaonis: prorſus contra mentem Scriptoris ſacri. Manifeſtus vero eorum eſt lapſus, qui vocem *moſceh*, quæ haud dubie Hebraica eſt, Ægyptiam eſſe cenſuerunt. Quo in numero eſt Kircherus *(c)*. Nempe morem hunc interpretum complurium ignoraverunt, nomina ipſa transferendi, nec eorum ſonum, ac ſyllabas, ſed ſignificationem repræſentandi. Inſignis in eo genere fuit Aquila Scripturæ Interpres, qui ſignificationes propriorum nominum ſæpe reſpexit, & repræſentavit. Paris nominum permutationis illuſtre edidit exemplum patrum noſtrorũ memoria Jacobus Auguſtus Thuanus, nobilis Hiſtoricus, qui nominum propriorum ſignificatum Latina lingua fere retulit. Præterea quoniam nominum Hebraicorum originationibus, & veriloquiis vis inerat, ac ſenſus cognitu utilis, & Hebræis ad virtutem informandis opportunus, ea idcirco conſectatus eſt Moſes, nec rem populo Dei conducibilem inſuper habendam duxit, quam alias fortaſſe neglexiſſet; & reipſa neglexit, cum Ægyptiaca nomina, aliave externa referret, quorum nulli futura eſſet uſui interpretatio. Quippe ſanctæ illius gentis intererat ſcire, Adamo, exempli cauſſa, a terra nomen factum; ut omnes meminiſſent conditionis humanæ, cum primus hominum omnium parens terræ filius fuerit. Atque id etymon Latina quoque lingua exprimit, homini ab humo appellationem arceſſens. Origenis auctoritate fulciri poteſt hæc reſponſio. Docet hic quippe in Epiſtola ad Africanum, Græcos Interpretes παρώνυμα (*denominativa*) ſi quæ in Hebraicis occurrerent, ſimilibus παρωνύμοις (*denominativis*) Græcis, diverſæ licet ſignificationis reddidiſſe: & παρωνυμίας (*denominationes*) inter πρῖνον, (*ilicem*), ac πρίσιν (*fiſſionem*), & σχῖνον (*lentiſcum*) ac σχίσιν (*ſciſſionem*), quæ occurrunt in hiſtoria Suſannæ, excogitata fuiſſe ab Interprete Græco, ut aliis παρωνυμίαις (*denominationibus*) quas in alterius ſignificationis vocibus Scriptor Hebræus propoſuerat, ex æquo reſponderent. Exemplum in Latina loquela dat Hieronymus, in Præfatione ad Danielem: *Cujus rei*, inquit, *nos intelligentiam noſtris hanc poſſumus dare; ut, verbi gratia, dicamus de arbore ilice dixiſſe eum, Illico pereas; & a lentiſco, In lentem te comminuat Angelus; vel, Non lente pereas; aut, Lentus, id eſt flexibilis ducaris ad mortem; ſive aliud quid ad arboris nomen conveniens.* Simile quid nos in reddendis nominibus propriis a Moſe factum dicimus. Cum ait ergo, *Omne quod vocavit nomen Adam animæ viventis, ipſum eſſe nomen ejus*, refer ad ſignificationem nominum, non ad ſonum. Adde Syris, & Arabibus non minus utile eſſe hoc argumentum, quod pro linguæ Hebraicæ dignitate cuditur, ac Judæis: quippe ex priſcorum horum nominum ſignificatione, linguarum itidem ſuarum antiquitatem,

quam

(a) In Britann. (b) Exod. II. 10. (c) Copt. Prodr. cap. 5.

quam præ Hebraica jactant, pari jure potuerunt adſtruere.

V. Secundo argumento, quod ducunt Adverſarii ex antiquis variarum gentium appellationibus, ex Hebraica lingua plerumque derivatis, occurrere promtum eſt. Nam primum certum eſt plurima variarum illarum gentium nomina, quæ habet Moſes, nihil plane in Hebraica lingua ſignificare. Deinde probabile eſt, Moſem nomina illa exotica ad linguæ ſuæ inflexionem, & modum fere accommodaſſe, quemadmodum vulgo fieri ſolere notum eſt. Hunc morem præ cæteris habuerunt Græci. Hi Rhodum, Samum, Naxum ita extulerunt, quaſi a ῥόδον (*roſa*), σάμος (*locus excelſus*), νάξαι (*conſtipare*) derivata eſſent; Italiam quaſi ab ἰταλὸς (*vitulus*); Phœnices quaſi ἀπὸ τῶν φοινίκων (*a palmis*); Byrſam quaſi ἀπὸ τῆς βύρσης (*a corio*); Thebas quaſi ἀπὸ τῆς θεύσεως, ἤτοι τοῦ δρόμου τοῦ βοὸς (*a curſu bovis*); Diu Socoteram quaſi a Dioſcoride; torrentes Cedron, & Ciſon quaſi ἀπὸ τῶν κέδρων (*a cedris*); & ἀπὸ τῶν κισσῶν (*a picis*). Similiter Moph recoxerunt in Memphim, quæ vox Græcam originem ſapit; Piboſeth in Bubaſtum. Eadem fuit & Romanorum ratio: hi Latium quaſi Latinæ originis nomen formarunt, quod in eo *latuerit* Saturnus; Siciliam, quaſi *Sicilitam*, hoc eſt diviſam, ſive ut loquitur Manilius (*a*), *præciſam*: quæ tamen origines ab aliis repudiantur. Simile quoque in alterius generis nominibus e materna lingua derivandis ſtudium, & affectationem deprehendas. Saturnum ita cenſent appellatum, quod *ſaturetur annis*, cum alii derivent a *ſatar*, *occuluit*; Jovem a *juvando*, alii a *jehova*; Cererem a *cerendo*, alii a *gheres*, *fructus Lunæ vi protruſus*; Janum ab *eundo*, cum ſit, ut ſuperius notavi, a ζανός, qui genitivus eſt τοῦ ζάν, quod Æolicum eſt pro ζὴν, ζηνός. Inde & ζανὼ, unde Latinum *Juno*, quod a *juvando* itidem alii arceſſunt. Veſtam Ovidius (*b*) nuncupatam vult, quod *vi ſua ſtet*; Iſidorus (*c*) quod herbis *veſtita* ſit; cum ſciamus tamen factum id nomen ab ἑστία, hoc a Chaldaico *eſcta*, illud ab *eſc*. Multus eſt in his veriloquiis Cicero, multus & Varro: parum uterque etymologicæ artis peritus. Quæſiviſſes a Goropio Becano vocabuli alicujus etymon, recurriſſet ad Brabantinas, & Cimbricas origines; conſuluiſſes Bochartum, Hebraicas propoſuiſſet: & tamen unica eſt vocabuli hujus origo. Adeo facilis eſt hac in arte lapſus, parata, & proclivis offenſio. Probandus quidem eſt, & laudabilis eorum conatus, qui nominum Geographicorum rationem perveſtigantes, ad Hebraicam potiſſimum linguam, utpote antiquiſſimam, & quoquoverſus diſſeminatam, & per varias linguas late patentem reſpiciunt; modo conjecturas non plus, quam conjecturas valere velint; nec quod in duobus, ſi forte, tribusve ſucceſſerit nominibus, ad reliqua æque prorogare ſe poſſe ſperent; caveantque ne aliqua ſyllabarum, & ſonorum concentione decepti, ſibi ipſi fucum faciant. Hac cautione quicunque ſe munierint, tum vero aperte cognoſcent, quam infirmum ex hujuſmodi originationibus procudatur argumentum, ad nimiam linguæ Hebraicæ vetuſtatem comprobandam.

VI. Hæc quæ dixi oſtendunt argumenti levitatem, quod Deorum Ethnicorum nomina, ex Hebraica, ut volunt, lingua detorta ſubminiſtrant; nam ex notationibus illis nominum pleræque itidem valde incertæ ſunt; & ſi quæ certæ ſunt, profluxerunt illa nomina e Chananæa lingua, ſive Hebraica, per commercia, & colonias Ægyptiorum, & Phœnicum, quæ fere fuerunt Abrahamo recentiores. His gentibus bona Græcanicæ Theologiæ pars accepta referenda eſt, & Græcorum Deorum complures Moſe recentiores eſſe merito ſcripſit Clemens Alexandrinus (*d*); & nos Moſem ipſum eos eſſe ſatis probavimus. Græcorum autem numinibus recentiores ſunt etiam gentium Occidentalium Dii: nam quicquid iſtis vetuſtius jactant, nugæ ſunt, & fabulæ meræ, quarum in veteribus memoriis indicia extant omnino nulla.

VII. Ex eorundem Phœnicum peregrinationibus factum eſt, ut in Occidente multa extiterint Hebraiſmi veſtigia. In Oriente vero tot bella geſſerunt Iſraëlitæ; tot incurſionibus laceſſiti ſunt a vicinis gentibus; tot μετοικεσίαις, καὶ διασποραῖς (*migrationibus*, & *diſſipationibus*) in Ægyptum, in Babyloniam, & Aſſyriam diſſeminati, ut minime mirum ſit linguam Hebraicam cum ipſa gente quaquaverſus ſe diffudiſſe; ac proinde corruit, quod inde conflatum eſt, quar-

A a tum

V. Secundum argumentum. (*a*) Lib. IV. (*b*) Lib. VI. Faſt. (*c*) Orig. Lib. VIII. cap. 11. *VI. Tertium argumentum*. (*d*) Strom. 1. *VII. Quartum argumentum*.

tum argumentum. Adde linguarum diverſitatem tantam non fuiſſe, ut omnis omnino illarum affinitas extincta ſit. Conſtituerat Deus univerſalem illam linguam ita perturbare, uti opus inceptum Babelicæ turris intermitteretur. Satis ad id fuit alteram alterius loquelam non intelligere. Quantalibet autem Chaldaicæ, Arabicæ, Ægyptiacæ, aliiſque cum Hebraica intercedat affinitas; nihilo magis tamen, qui unam recte norit, omnes noverit. Plurima vocabula Perſicæ, & Germanicæ linguæ communia obſervarunt viri docti; plurima quoque Græcæ, & Germanicæ: non unam tamen ex altera proveniſſe quiſquam opinor dixerit. Hinc denique facile ſe expedient, qui primævam linguam diviſam in omnes linguas, ac diſperſam fuiſſe ſtatuunt, tum cum eæ exortæ ſunt: nemini enim non apertum erit, ac perſpicuum, unde contigerit ut aliquam cum aliis omnibus linguis affinitatem videatur Hebraiſmus retinere. Quod autem ſcripſit Hieronymus (a), linguam Hebraicam omnium linguarum eſſe matricem, nimis late patet, & anguſtius concludendum eſt, intra eas videlicet linguas, ac gentes, quarum auctores Chananæi habendi ſunt.

VIII. Poſtrema ratio ab Hebraicæ linguæ ſimplicitate, & caſtitate depromta, facili negotio retunditur; nam cum aliquam ipſi cum aliis linguis cognationem eſſe conſtet, puta cum Chaldaica, & Arabica, qui potius voces communes ex illa in has, quam ex his in illam tranſiiſse demonſtrabitur? Nam quod ajunt *malab* prius eſſe, quam *malachab*; neque ut hoc ita eſse probent, rationem afferunt, neque ullam, quæ id perſuadeat ego video. An quod hoc eſt illo litera una longius? Ergo Latinæ voces, *mors*, *ſors*, *ſub*, *ancilla*, antiquiores ſunt illis unde ortæ ſunt, μόρος, ὄρος, ὑπὸ, ἀμφίπολος; & Gallicæ voces, *temps*, *corps*, *œil*, *ſens*, *fouir*, *ouir*, *cruel*, antiquiores illis, *tempus*, *corpus*, *oculus*, *ſenſus*, *fodere*, *audire*, *crudelis*: quod falſum tamen eſt. Contra vero primi parentis nomen *hadam* brevius eſt *hadamah*, unde prodiit.

IX. Hebraicas literas, ſive characteres, dixi eſſe duplicis generis; Samaritanos, quorum auctorem alii Sethum, Abrahamum alii eſſe putant; & Judaicos, quos Eſdras, non ſine Synagogæ magnæ, uti quidem reor, auctoritate ac nutu, captivitatis Babylonicæ temporibus ad deſcribenda ſacra Volumina uſurpavit, deſitis Samaritanis, qui hactenus inter Hebræos fuerant in uſu. Ego vero de Elementis Hebraicis non aliter, ac de Hebraica lingua ſentio, priſca nempe illa, quæ Samaritana appellantur, mera eſſe Chananæa, iiſque tum primum uſum eſſe Abrahamum, cum in Chananæam venit, & regionis illius linguam didicit; ac ea demum poſteris cum lingua tradidiſſe, intermiſſo Aſſyriarum literarum, & linguæ uſu, quas ad hoc tempus uſurpaverat. Ante Diluvium, vel confuſionem Babelicam, ſcripturæ, & literarum uſus repertus ſit, nec ne, incertum relinquo; adeo obſcura res eſt, & argumenta levia, quibus probatur, vel refellitur. Poſtquam turbata eſt hominum loquela, ac diviſa; tum vero ad notandos animi ſenſus, & exprimendas voces, adhibitos reor characteres diverſis temporibus, prout ſingularium gentium neceſſitas, & ingenii largitor uſus poſtulabat; ſive jam ante uſurpari ſoliti eſſent, ſive jam tum primum reperti. Priſtina vero elementa, quæ ante Babelicam confuſionem in uſu fuiſſe dicuntur, quoniam incertum eſt an aliqua tum fuerint, eo etiam incertius eſt quid illis factum ſit: nec ſine temeritate, & reprehenſionis periculo affirmaverit quiſquam, vel ea exoleviſſe, vel in gentis alicujus uſum velut hereditario jure tranſiiſſe. Quocirca merito dubitat Auguſtinus (b), an ſatis probari poſſit Hebræas literas a primis hominibus fuiſſe inventas, Noacho deinde traditas, ad Abrahamum demum, ejuſque poſteros fuiſſe tranſmiſſas. Sua ergo elementa habuit Aſſyria gens, ſua etiam Chananæa. Illis cum aſſueviſſet a puero Abrahamus, Chananæis uti cœpit, cum in Chananæorum regionem venit; nec eorum abjecerunt uſum Abrahami poſteri, quoad in Chaldæam traducti, priſcos Aſſyriorum characteres reſumſerunt. In eam ſententiam his adducor argumentis Græcos a Phœnicibus, ſeu Chananæis literarum characteres accepiſſe, auctoritate Herodoti (c), aliorumque compluriũ ſatis conſtat. Atqui tanta eſt Samaritanos inter characteres, & Græcos ſimilitudo, quam ob oculos poſuit Joſephus Scaliger, in erudita diſſertatione de literis Jonum, ut manifeſtum ſit ad illorum exemplum Græcos eſſe formatos.

(a) In Soph. cap. 3. *VIII. Quintum argumentum.* *IX. De origine literarum Samaritanarum & Judaicarum.*
(b) Quæſt. 69. in Exod. (c) Lib. V. cap. 58.

matos. Unde efficitur Samaritanos, ſeu priſcos Hebraicos eoſdem eſſe, ac Chananæos. Patet præterea ab Aſſyriis elementis differre Samaritica: nam vel ipſo inſpectu tanta apparet utrorumque diſcrepantia, ut aliquando fuiſſe eadem minime credi poſſit. Nec enim tantis mutationibus obnoxii ſunt characteres literarum, quantis linguæ ipſæ, cum ſint certis ductibus, & figuris circumſcripti, ac determinati. Major autem Hebraicæ linguæ, ſeu Chananææ cum Aſſyria intercedit affinitas, quam literis ipſis; quæ ſi tantillum quid habere videntur ſimilitudinis, & cognationis, id ab Hebræis ipſis illatum reor, quorum manus Samaritanis literis inſuefactæ cum Aſſyrias aſciſcerent, priſtinos ductus non ita dedidicerunt, ut non ad eos etiam invitæ flecterentur; atque ita Chananæos, & Aſſyrios characteres coaluiſſe in Hebræos hodiernos: quemadmodum Chananææ, & Aſſyriæ linguæ permiſtio, poſt captivitatem Babylonicam, Aramæam, ſeu Syriacam linguam peperit. Quo ſenſu dixiſſe videtur Hieronymus (*a*) Eſdram Judaicas literas reperiiſſe, utpote ab Aſſyriis paulum diverſas, Chananæarum vero valde diſſimiles: quarum Judaicarum uſum præ cæteris invexit Eſdras, clariſſimus illa ætate inter Judæos Scriba, & Legis Doctor, ac reparator: accedente florentiſſimæ Synagogæ, quæ Magna appellabatur, imperio, ſine quo nec id attentaſſet Eſdras; nec ſi feciſſet, ſucceſſum res habuiſset. Huc adde tralatitiam fuiſse, & pervulgatam multorum e veteribus ſententiam, Phœnicibus literarum inventionem deberi, nedum literas ipſos ab aliis accepiſse. Cum ergo Samaritani characteres, quos ab Abrahami ætate Hebræi uſurpaverunt, ſint Chananæorum perſimiles, vel potius iidem, ab Aſsyriis vero prorſus diverſi, utrum veriſimilius eſse dicendum eſt, eos ex Aſsyria, in qua non fuerunt, in Chananæam, in qua fuerunt, detuliſse Abrahamum, & nepotibus tranſmiſiſse: an potius advenientem in Chananæam, gentis illius, cum qua converſaturus erat, linguam, ac ſcripturam didiciſse, patriæ linguæ, ac ſcripturæ uſu tantiſper omiſſo? Nec Diodorum (*b*) moror, qui Phœnices literas accepiſse ſcribit a Syris, quibus quidam Aſsyrios illic ſignificari volunt, ego vero Hebræos ipſos interpretor; Moſem nempe, aut Abrahamum, quos literarum inventores falſo, plerique exiſtimarunt. Unde Euſebius (*c*), εἰσὶ δὲ, inquit, οἳ σύρους γράμματα ἐπινοῆσαι λέγουσι πρώτους, σύροι δ' ἂν εἶεν καὶ ἑβραῖοι, τὴν γείτονα φοινίκης ἰουδαίαν οἰκοῦντες. *Sunt vero, qui Syros literas primos reperiſſe dicant. Syri ſane hi, fuerint Hebræi, qui Judæam Phœnices vicinam colunt.* Hinc Eupolemus (*d*), ut ſæpe jam dixi, Muſem Judæis literarum uſum tradidiſse docuit, Judæos vero Phœnicibus. Quæ a vera prorſus ratione repulſa ſunt.

Nam quod ad Syrorum, & Arabum characteres pertinet, ii ex Judaicis detorti ſunt; quod ex eorum contentione facile cognoſcetur. Magnam enim continuus ſcribendi uſus literis quibuſcunque mutationem inferre ſolet; longe etiam majorem ſermoni aſſidua loquendi conſuetudo. Chananæas literas cum Græcis contuleris, vix has ex illis proveniſse primo deprehendes intuitu: quod ita tamen eſse fateberis, ſi rem ſpectaveris attentius. Mutationis hujuſmodi præclarum extat exemplum in notis numerorum, quibus hodie uti ſolemus. Ab Arabibus, vel ab Indis inventas eſse, non vulgus eruditorum modo, ſed doctiſſimi quique ad hanc diem arbitrati ſunt. Ego vero falſum id eſse, meroſque eſse Græcorum characteres ajo, a librariis Græcæ linguæ ignaris interpolatos, & diuturna ſcribendi conſuetudine corruptos. Nam primum, 1, apex fuit, ſeu virgula, nota μονάδος. 2, eſt ipſum β, extremis ſuis truncatum. γ, ſi in ſiniſtram partem inclinaveris, & cauda mutilaveris, & ſiniſtrum cornu ſiniſtrorſum flexeris, fiet 3. Res ipſa loquitur, 4, ipſiſſimum eſse Δ, cujus crus ſiniſtrum erigitur κατὰ κάθετον, & infra baſim deſcendit; baſis vero ipſa ultra crus producta eminet. Vides quam 5, ſimilis ſit τῷ ε; infimo tantum ſemicirculo, qui ſiniſtrorſum patebat, dextrorſum converſo, Ἐπίσημον βαῦ, quod ita notabatur, ϛ, rotundato ventre, pede detracto, peperit τὸ 6. Ex Z baſi ſua multato, ortum eſt τὸ 7. Si H inflexis introrſum apicibus in rotundiorem, & commodiorem formam mutaveris, exurget τὸ 8. At 9. Ipſiſſimum eſt ϑ. Zero, punctum primo videtur fuiſse, ad decuplicem præcedentis notæ valorem deſignandum apponi ſolitum: quod ut magis appareret, inſigniuſq; fieret, & craſſius, circumducto in circulum calamo ſpatium inane, properantia primum,

(*a*) Prol. Galeat. (*b*) Lib. V. (*c*) Præp. Ev. Lib. X. cap. 5. (*d*) Apud Clem. Alex. Strom. 1.

deinde conſuetudine relictum eſt. Hinc Arabes, & Perſæ notam hanc, non circuli tantum figura, ſed puncto etiam craſſiore exprimunt: quam & *tzopher* appellant; unde vocabulum Cifra, quod vulgus ab Hebraica radice *ſaphar* derivat. Ad hanc notarum ſimilitudinem ſi advertetur animus, dubium omne tolletur. Sententiam noſtram unice confirmat, quod ſcripſit eruditiſſimus Voſſius in Melam, ſe notas illas vulgares deprehendiſse in Codice manuſcripto Genmetricorũ Boëtii, & in Notis Senecæ, ac Tyronis. Unde recte concludit vetuſtiores eſse, ac vulgo creditur. Ergo Arabicæ non ſunt: niſi quis putet Senecæ, & Boëtii temporibus Arabicas literas Romæ fuiſse uſitatas. At nos non hac ſolum ætate vetuſtiores eſse dicimus vulgares numerandi notas, ſed plane ipſa eſse elementa Græcorum: quæ Senecæ, & Boëtii ætate ita jam a nativa forma degeneraverant frequenti calculorum Pythagoricorum uſu, ut nec a Boëtio (*a*) agnita ſint. Putavit enim conficta fuiſse a Pythagoricis, quæ ab iis fuerant corrupta. Subjicit deinde literas quoque Alphabeti ab iiſdem fuiſse in numerando aſcitas. Quod de literis Romanis dici non potuit, quippe quæ ad operationes arithmeticas ineptæ ſint. Ergo Pythagorici literas eaſdem, vel integras nativa forma calculis ſuis adhibebant, vel adulteratas, & corruptas. Neque notas ſolum, ſed & decuplam progreſſionem numerorum Arabes a Græcis mutuati ſunt. Non enim putandum eſt peculiare quippiam ineſse progreſſioni huic, quamobrem alia aſciſci non potuerit; vel ita pervulgatam fuiſse, ut nullam aliam uſurpare potuerint. Duodecupla progreſſio longe utilior eſt decupla; nam plures recipit partitiones duodenarius numerus, quam denarius. Verum homines decupla, & quintupla progreſſione uſi ſunt; propter numerum digitorum, quos quum primum ad ſignandos numeros adhiberent, progreſſionibus hiſce aſsuefacti ſunt. Id aperte liquet ex eo, quem proxime indicavi, loco Boëtii. Arithmeticæ notæ Romanorum, progreſſionem quintanam, & binam ſervant, ex quino digitorum, & bino manuum numero; quæ facilia ſunt, & expedita numerandi inſtrumenta. Americani Topinambæ nullos ſupra quinque numeros norunt: unicam ſcilicet manum numerando adhibere ſoliti. Aliam quoque per manus & digitos, & digitorum articulos numerandi rationem a Græcis acceptam, Romani uſurparunt. Cum ipſa ergo numerandi ſcientia, aliiſque doctrinis, arithmeticas quoque notas a Græcis acceperant Arabes, & ut Græcanicæ ſcripturæ inſueti erant, deformarunt: quas cum ita vitiatas ſparſiſsent per orbem, earum auctores a pleriſque habiti ſunt, qui corruptores erant. Quidam acceptas retulerunt Indis, qui eas perinde, ut Occidentis incolæ ab Arabibus habuerunt. In ea ſunt opinione ipſi quoque Arabes; ultro agnoſcentes ſibi non deberi notatum illarum inventionem, ſed falſi in vera earum aſſignanda origine. Atque id quo planius fiat, ſciendum eſt propriis numerorum characteribus Arabes caruiſse, ac propterea notariis Chriſtianis eſse uſos; & vetuiſse Walidem Chaliſam Syriæ ullas numerorum notas in rationario imperii adhiberi; quod Græcas, quæ hactenus fuerant in uſu, aſpernarentur; Arabicæ vero deeſsent: *Quoniam*, inquit Landulſus Sagax (*b*), *impoſſibile eſt illorum lingua monadem, vel dualitatem, aut trinitatem, aut octo, & dimidium, aut tria ſcribi; propter quod & uſque hodie notarii ſunt Chriſtiani*. Quæ ſane ita non fuiſsent, ſi habuiſsent notas numerorum. Immerito itaque Sagax reprehenditur a Seldeno (*c*), hac potiſſimum ratione, quod Arithmeticas notas ab Arabibus Europa acceperit; cum eas e contrario Europæ Arabes debeant. Hoc argumentum doctiſſime, pro more ſuo, nuper perſecutus eſt Stephanus Monachius, ſingulare patriæ noſtræ, noſtræque adeo ætatis ornamentum, receptamque ſententiam defendit: neque tamen qui jure veteris noſtræ amicitiæ cætera omnia poteſt apud me, tantum poteſt apud me rationibus ſuis, ut ab opinione mea diſcedam; nec plus tribuere poſsum exquiſitis ejus argumentis, quam ipſi oculorum meorum teſtimonio. Nam quod ex nomine Sifrarum, quod nomen Arabicæ eſt originis, colligit ejuſdem eſse originis Sifras ipſas; pari argumento colligere poſsum, literas Romanis Romanæ eſse originis, quod nomen ipſum literarum Romanum ſit; cum tamen certum ſit detortas eſse ex Græcis; item Græcas literas Græcæ eſse originis, quod nomen ipſum earum, γράμματα, Græcum ſit: cum tamen certum ſit detortas eſse ex Phœniciis. Quod autem uſum notarum illarum in arte numerandi Ara-

(*a*) Geometr. Lib. I. ſub fin. (*b*) Lib. XX. & XXII. (*c*) Præf. in Eutych.

Digitized by Google

Arabibus deberi docet, non de uſu, ſed de origine agimus. Notas a Græcis accepiſse dicimus Arabes; uſum vero earum emendaſſe, & amplificaſſe non negamus. Sic Græci literas acceperunt a Phœnicibus, uſum earum ſitumque mutarunt. Quanquam, & magna ſcientiæ hujus pars vulgo adſcribitur Arabibus, quam a Græcis inventam excoluerunt, & interpolarunt. Ad Algebram fere ipſius præiverunt Græci, ut Arabes ipſi Vietæ. Et mirum ſane eſt notarum illarum inventionem tribui Arabibus, quam exoticam eſſe Arabes ipſi fatentur. Viderunt quidem ſuas non eſſe; at cujates eſſent, pervidere non potuerunt, Indicaſque putarunt eſſe, quæ Græcæ erant. Deſcriptionem Abaci Pythagorici ex veteri Codice Geometricorum Boëtii miſit ad me doctiſſimus Græviu͡s, elegantiorum Muſarum pater; cujuſmodi Codice uſum ſe ait Voſſius in Melam. Multum vero ab editione typis impreſſa diſcrepat iſta deſcriptio: non ſolum quoad formam notarum arithmeticarum, quæ noſtrarum vulgarium perſimiles ſunt, ſed etiam quoad collocationem illarum atque ſitum: nam a dextra progrediuntur ad ſiniſtram; cum e contrario in libro typis deſcripto a ſiniſtra procedant ad dextram. Nec id factum putes, quod literæ Arabicæ ſint, & Arabico more collocatæ: ſed quod minoris valoris numeri collocari ſoleant ad dextram; majoris ad ſiniſtram. Itaque vulgarem numerorum collocandorum morem retinuit librarius ille; cum libri Boëtii editi vulgarem noſtram ſcribendi rationem ſecuti ſint. Præterea in Codice illo manuſcripto ad notas arithmeticas appoſita ſunt vocabula quædam, quorum nonnulla originem Hebraicam præferunt: puta quaternarius appellatur *Arbas*; quod eſt *barbang*: quinarius, *Quimas*, quod eſt *chameſc*. ſeptenarius, *zenis*, fortaſſe *zevis*, quod eſt *ſcavang*: octonarius, *Temenias*, quod merum eſt Chaldaicum *temenib*: factum ex Hebraico *ſcemonah*. Addita autem ſuſpicor hæc vocabula a librario, in gratiam Orientalium; cum Codicem fortaſſe deſcripſerit eo tempore, quo literæ Arabicæ florebant. Sed hæc erunt alterius loci.

X. Plane vero aſpernamur deliria Rabbinorum, qui ut Samaritanæ ſcripturæ eriperent gloriam ſanctitatis, & in Judaicam hodiernam qua utuntur transferrent, nihil non moliti ſunt. Quidam affirmare auſi ſunt Judaica ſcriptura exaratam primum fuiſſe Legem, & reliquos deinde Libros ſacros; ac ſanctam fuiſſe ſcripturam hanc, & rebus ſanctis deſtinatam; Samaritanam vero profanam, & in rebus profanis a majoribus ſuis uſurpari ſolitam; cujus intermiſſo in Babylonia uſu Judaicam ſolum retinuerint. Sic R. Obadias de Barthenora (*a*), ſic R. Jacob in Oculo Jacobi, ſic R. Juda Muſcato in librum Cozri (*b*), ſic R. Azarias in Meor enailm (*c*), ſic alii multi. Probationes opinionis hujus ſolidas afferunt omnino nullas, nec vero quas afferant ullas habent; tantum ſomnia ſua ſic tanquam κυρίας δόξας (*Axiomata*) valere volunt. At Thalmudiſtæ (*d*) Angelum ſcripturæ hodiernæ auctorem fingere maluerunt. Eum enim, qui inter Baltbaſſaris epulas muro verba hæc inſcripſit, *Mane*, *Tekel*, *Phares*, hodierno Judæorum charactere uſum narrant, hunc ſuis Danielem tradidiſſe, Eſdram vero Libros ſacros eo poſtmodum deſcripſiſſe. Sic & R. Selomoh Jarchi, & R. Samuel Japhe in libro, cui nomen eſt *Pulcher viſu*. Addit ille characterem hunc ſtatim didiciſſe, non Judæos ſolum, ſed Aſſyrios quoque; nec enim Samaritanum fuiſſe, aut Aſſyrium, ſed prorſus novum, & ab Angelo inventum. Nempe pudebat Rabbinos ſcripturam ab Aſſyriis accepiſſe: quod ne faterentur, omnia mendaciis ſuis miſcere maluerunt. Verum cum in tribus dictionibus, *Mane*, *Tekel*, *Phares*, Angeli manu ad murum exaratis, non omnes reperiantur Judaicæ literæ, ecquem reliquarum auctorem jactabunt? Valeant ergo cum ſuis deliramentis Rabbini: nos certis inſiſtentes veſtigiis non ἀεροβατοῦντες. (*diſcurrentes per aërem*), nec temere errantes veritatem ſectamur.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

I. *Refelluntur argumenta adverſus* γνησιότητα *librorum Moſis*. II. *Primum argumentum*. III. *Secundum argumentum*. IV. *Tertium argumentum*. V. *Quartum argumentum*. VI. *Quintum argumentum*. VII. *Sextum argumentum*. VIII. *Septimum argumentum*. IX. *Octavum argumentum*. X. *Nonum argumentum*. XI. *Decimum argumen*

X. Refelluntur argumenta Rabbinorum ſuper utriſque. (*a*) In Miſn. tract. *Jedim* ſect. 4. Num. 5. (*b*) Cap. 68. (*c*) Part. III. cap. 58. (*d*) In Sanhedr. ſect. 2. & ibi R. Selom.

mentum. XII. *Undecimum argumentum*. XIII. *Duodecimum argumentum* XIV. *Decimum-tertium argumentum*. XV. *Decimum-quartum argumentum*. XVI. *Decimum quintum argumentum*. XVII. *Decimum ſextum argumentum*. XVIII. *Decimum ſeptimum argumentum*. XIX. *Decimum octavum argumentum*. XX. *Leviculæ quædam mendæ Pentateuchi, ac reliquorum etiam Scripturæ ſacræ librorum codices inſederunt.*

I. CUm ea ſit demonſtrationum ratio, ut veritatis inquiſitione, ac inventione contentæ, contrariis argumentis reſpondere negligant; idque merito, quoniam ſimplex eſt, ac unica veritas, eaque reperta, ac demonſtrata, quæcunque opponuntur, falſa eſſe neceſſe ſit; ego jure hoc poteram uti, & poſtquam ex principiis noſtris genuinos eſſe Moſis libros recte concluſi, contrarias rationes aſpernari, & labore reſponſionis ſuperſedere. Verum quoniam plurimis de facto quæſtionibus conſtant argumentationes noſtræ, proindeque nonnullis ſunt difficultatibus obnoxiæ, colligemus rationes aliquot, quibus impugnatur Pentateuchus Moſis; non eas quidem, quæ objiciendo ſæpius, ac repellendo jampridem contritæ ſunt, ſed recentiores quaſdam, & noviſſime inventas; vel jamdiu quidem objectas, nondum tamen pro eo, ac meritæ ſunt dilutas, & confutatas. Multos enim ſua ætate extitiſſe teſtatur Euſebius (*a*), a quibus Moſis hiſtoria falſa, & belle excogitata credebatur. Prodiit vero nuper e tenebris in lucem Tractatus, uti præſefert, Theologico-Politicus, cujus Scriptor philoſophandi libertatem affectans, non ſolidæ tantum pietatis, & ſinceræ Theologiæ, ac totius Chriſtianiſmi fundamenta convellit, ſed ſanam etiam Politicen, ac rectam Philoſophiam funditus labefactat; planeque eo inclinat, ut exitialem, ac peſtiferam, & nimis hac ętate contagioſam Deiſtarum, ut vocant, hæreſim tueatur. Res eſſet operæ levis, & exigui laboris, vanitatem, & impietatem ſcriptionis hujus merita confutatione retundere: ſed quoniam nobis ab inſtituto in præſentia divertere non licet, aliquas tantum ejus partes; quæ ad noſtrum pertinent propoſitum adorlar, & ſuam ſacris Codicibus dignitatem, quæ hac oppugnatur lucubratione, defendere conabor. Quoniam autem omnia undecumque adverſus Moſem collegit venena, & partem argumentorum ſubminiſtrarunt ipſi Aben Ezræ Explanationes; partem Syſtema Theologicum ex Præadamitarum hypotheſi (*b*), perniciosum itidem opus, ſed cujus virus ſalubri pœnitentia Auctor eluit; partem etiam Thomæ Hobbeſii Angli Leviathan (*c*); omnium argumenta una opera diſcutiam.

II. Principio igitur Aben Ezræ teſtimoniũ profert Scriptor Theologo-Politicus (*d*), quo teſtimonio ſex argumenta continentur adverſus Moſaici Pentateuchi γνησιότητα (*ſinceritatem*). Primum petitur ex his verbis Deuteronomii (*e*): *Hæc ſunt verba, quæ locutus eſt Moſes ad omnem Iſraël trans Jordanem*. Hæc, inquiunt, ſi ſcripſiſset Moſes, non *trans Jordanem*, ut hic, & alibi etiam in Deuteronomio, ſed *cis Jordanem* ſcribere ſe notaſset, quippe qui Jordanem non tranſgreſſus ſit; at liquet Deuteronomii Auctorem, quem Eſdram eſse cenſent, in terra ſancta fuiſse, cum hæc ſcriberet; cujus habita ratione Campeſtria Moab, in quibus Moſes extremum ad Judæos verba faciens Legem iteravit, ſunt trans Jordanem. Ad argumenti hujus levitatem cognoſcendam conſulenda ſunt Hebraica, quæ habent *bengever*, hoc eſt ad verbum, *in tranſitu*; quæ locutio aliquando citeriora, aliquando ulteriora deſignat: quemadmodum & vox *ngever*, quando vim præpoſitionis aſsumit, non ſolum *trans*, ſed & *cis* ſonat: nec aliud habent vocabulum Hebræi, quo citeriora denotent. Hinc Pagninus: *Fere, quum cis intelligunt, dicunt bengever; quum trans, mingever*. Exponunt quoque *cis*, & *trans* Schindlerus, & Buxtorfius. Rem probabimus exemplo. In libro Numerorũ (*f*) fatentur Gaditæ, & Rubenitæ ſe terras incolendas cepiſse *mingever*, *trans Jordanem*. Alio libri ejuſdem loco Deus Iſraëlitis aſſignat urbes refugii tres *mingever*, *trans Jordanem*, tres in terra Chanaanitide. In libro Deuteronomii (*g*) Moſes res geſtas Iſraëlitarum narrans, *Tulimusque*, inquit, *illo in tempore terram de manu duorũ regum Amorrhæorum, qui erant Jordan bengever*, hoc eſt, *cis*

I. *Refelluntur argumenta adverſus γνησιότητα librorum Moſis*. (*a*) De vit. Conſt. Lib. I. cap. 12. (*b*) Lib. IV. cap. 1. (*c*) Cap. 33. II. *Primum argumentum*. (*d*) Tract. Theologico-Pol. cap. 8. (*e*) I. 1. (*f*) XXXII. 32. (*g*) III. 8.

cis Jordanem, nam Amorrhæi illi reges, Og nempe rex Baſan,& Sehon rex Heſebon, ratione habita Moſis ſcribentis,erant cis Jordanem. Inde fit ut pluribus Deuteronomii locis, poſt *ngever bajordan*, & *bengever bajordan*; ſubjungatur, *ad Orientalem*, vel *ad Occiduam partem*; ad vitandam nimirum ambiguitatem, & apertius deſignandam, vel citeriorem, vel ulteriorem partem. Nunc retorquere libet argumentum. Leguntur iſta poſtremo capite Geneſeos: Veneruntque ad aream Atad, quæ ſita eſt *bengever bajordan, trans Jordanem*. Et deinde: *Et idcirco vocatum eſt nomen loci illius, Plantus Ægypti, qui eſt bengever bajordan, trans Jordanem*. Si Pentateuchum ſcripſit Eſdras in Chananæa, ad occaſum Jordanis,ut volunt, loca hæc utique ad orientem Jordanis quærenda erunt, quæ tamen ad occaſum Jordanis ſita eſſe conſtat. Contra vero ſi Moſem libri auctorem dicamus, cum hæc ſcripſerit nondum tranſmiſſo ab Hebræis Jordane, loca hæc ad occaſum Jordanis aſſignaverit, pro eo, ac debuit. Vides igitur vocem *bengever* ambiguæ eſſe ſignificationis, & nunc ulterioribus, nunc citerioribus locis notandis ab eodem Scriptore adhiberi.

III. Secundum argumentum ex his Aben Ezræ verbis depromitur: *Modo intelligas myſterium duodecim*. Quorſum hæc pertineant, intelligere ſe negat Auctor Tractatus Theologico Politici, ſed tamen ſignificare conjectat, vel Haram in monte Hebal a Joſua extructam ex mandato Moſis, quæ juxta Rabbinorum ſomnia lapidibus duodecim conſtabat, cuique lex Moſis fuerat inſcripta: Atqui, inquit, tam exiguo ſpatio Pentateuchus inſcribi non potuit, unde ſequitur Pentateuchum non eſſe legem Moſis; Vel notari ſuſpicatur duodecim Maledictiones viceſimo ſeptimo Deuteronomii capite memoratas; *quas*, inquit, *fortaſſe credidit* Aben Ezra, *non fuiſſe in Libro Legis deſcriptas, idque propterea, quod Moſes præter deſcriptionem Legis Levitas inſuper recitare illas Maledictiones jubet, ut populum jurejurando ad Leges deſcriptas obſervandum adſtringerent*. Vel notari denique putat poſtremum Deuteronomii caput; quod verſibus continetur duodecim, & quo narratur Moſis interitus; proindeque ab alio, quam a Moſe ſcriptum eſſe tam caput illud, quam reliquum Pentateuchum. Ex hac opinionum varietate, & inconſtantia, concluſionis apparet futilitas. Ad primam quod attinet, meminiſſet Diſputator ille ingentes fuiſſe lapides, juxta verba Deuteronomii, quibus conſtabat Ara hæc Hebalitana. Quod autem ex Rabbinorum auctoritate duodecim eos fuiſſe vult, merito ſomnium hoc rejicimus; cui originem præbuerunt, ni fallor, duodecim illi lapides, quos de medio Jordanis alveo in caſtro Joſue referri juſſit. Meminiſſet præterea non univerſum Pentateuchum, ſed Deuteronomium duntaxat in Hebalitana Ara fuiſſe deſcriptum. Sic enim habetur in libro Joſue (*a*); *Et ſcribit ſuper lapides Deuteronomium Legis Moyſi, quod ille digeſſerat coram filiis Iſraël*. Videat nunc egregius ille libertatis philoſophicæ vindex, quid inde adverſus Pentateuchum poſſit concludere. Secundam opinionem de duodecim Maledictionibus, quoniam mera conjectura eſt, meris innixa conjecturis, quibus nihil ſimile proferre debet, ſed certiſſimis rationibus pugnare, quiſquis antiquiſſimam, & receptiſſimam ſententiam tentat convellere, non reſponſione, ſed riſu excipimus. Tertia demum opinio, quæ his Aben Ezræ verbis notari ſtatuit verſus duodecim poſtremi capitis Deuteronomii, quam frivola ſit, & inepta intelligunt ii, qui ſacrorum Codicum per verſus diſtinctionem Moſe longe recentiorem eſſe ſciunt. Docet enim Elias Levita (*b*) Legem omnem olim verſum unicum fuiſſe, & a Magiſtris Tiberiadis, diu poſt Urbis excidium, diviſam fuiſſe per verſus. Mox autem argumentum refellemus, quod ex interitus Moſis narratione ad finem Pentateuchi adnexa oritur.

IV. Tertio argumento materiam ſubminiſtrant hæc Deuteronomii verba e triceſimo primo capite (*c*): *Scripſit itaque Moyſes Legem hanc, & tradidit eam Sacerdotibus filiis Levi*. Id volunt alterius eſſe Scriptoris, res a Moſe geſtas referentis, non Moſis ipſius: Moſem quippe cum legem ſcriberet non potuiſse ſcribere ſe eam Sacerdotibus tradidiſſe; ſcriptum igitur id ab alio poſtmodum fuiſſe. Sciant vero dicta hæc eſſe de Deuteronomio; quod in capite viceſimo nono deſinit: traditum id fuiſſe deinde Sacerdotibus a Moſe, & demum Pentateucho inſertum.

III. Secundum argumentum. (*a*) VIII. 32. (*b*) In Maſſor. hammaſſoreth. *IV. Tertium argumentum*. (*c*) 9.

tum. Quod cum faceret Moſes, poſteriora attexuit Deuteronomii capita, in iiſque notavit ſe id Sacerdotibus tradidiſſe.

V. Hæc habentur duodecimo Geneſeos capite (*a*): *Pertranſivit Abram terram* Chananæam, *uſque ad locum Sichem*, *uſque ad Convallem illuſtrem: Chananæus autem tunc erat in terra*: & hæc capite ſequenti (*b*): *Unde & facta eſt rixa inter paſtores gregum Abram, & Lot. Eo autem tempore Chananæus, & Pherezæus habitabant in terra illa.* Inde concludunt hæc a Moſe ſcripta non eſſe: manifeſtum quippe eſſe Chananæum jam non fuiſſe in Chananæa terra, quo tempore hæc ſcribebantur: nam ſi fuiſſet, quorſum addidiſſet Scriptor, tunc fuiſſe in Chananæa, tempore nempe de quo ſcribit, cum etiam tum eſset hoc tempore quo ſcribit? Atqui Moſis tempore nondum patriis finibus depulſi erant Chananæi; Minime igitur hæc Moſi adſcribi poſsunt. Cui rationi ipſe occurrit Aben Ezra: ait enim hoc commate ſignificari, vel Chananæos jam tum in terra hac ſedes poſuiſſe, quando illuc venit Abram; vel aliud ineſse rei huic myſterium, hoc eſt, jam his locis, fuiſse exterminatos, cum hæc ſcriberentur, proindeque Moſem auctorem non habere. En tibi igitur expoſitionis Aben Ezræ disjuncta membra duo: vel, jam tum Chananæus erat in terra; vel, etiam tum Chananæus erat in terra: hoc eſt, ἢ ἤδη ἦν ἐν τῇ γῇ, ἢ ἔτι ἦν ἐν τῇ γῇ· quorum poſterius, quoniam impietati ſuæ favet, arripit Theologico-Politicus Auctor; nos, quoniam veritati ſtudemus, in priore acquieſcimus. Atqui negant dictionem Hebraicam *baz* hoc loco adhibitam ſignificare ἤδη, *jam*, ſed utendum fuiſse vocibus *min baz*, vel *mebaz*, minime hi intelligunt ſe Aben Ezram Hebraicam linguam docere velle. Nec enim ſine cauſsa notavit Moſes Chanaanitidem terram jam tum invaſiſſe Chananæos, cum illuc primum venit Abraham: quippe id ignorare poterat Chronologicæ rei imperitus Lector, cum vix quadringenti Chananæorum inter, & Abrahami adventum interceſserint anni: qui niſi monitus fuiſset, cum qua deinceps gente victurus eſset Abrahamus, obſcuram tantum, & intricatam rerum habuiſset notitiam.

VI. Naſcitur quintum argumentum ex viceſimo ſecundo capite Geneſeos (*c*): ubi mons Moriia appellatur *har Jehova jerab*, *Mons Dominus videbit*; quo nomine tum primum vocari cœptum eſse volunt, quando ædificationi Templi deſtinatus eſt: quod nonniſi poſt Moſem contigit. Unde ſequitur librum hunc Moſe recentiorem eſse. Atenim ſi quis negaverit tum primum appellatum eſse montem *Dominus videbit*, cum extructioni Templi dicatus eſt, ruet Argutatoris noſtri ratiocinatio. Et merito ſane id negabitur: quid enim clarius his verbis: *Appellavitque* Abraham *nomen loci illius*, *Dominus videt* (*d*). Scio Hieronymum in traditionibus Hebraicis, ex Hebræorum doctrina, non ex ſua, ſcribere, montem Moriiam exponi *Illuminantem*, & *Lucentem*, &, ut vertit Aquila Judæus καταφανῆ (*conſpicuum*), quia cum eum eſse putent, in quo Templum extructum eſt, ibi putant eſse *Dabir*, hoc eſt, oraculum Dei, & Legem, & Spiritum Sanctum. Verum id ſibi vult Hieronymus, Hebræos cum Moriiam interpretantur *Illuminantem*, ejuſmodi interpretatione alludere ad rem nomine illo longe recentiorem, ædificationem nempe Templi, atque hanc eſse cauſſam, non nominis, ſed interpretationis nominis. Cæterum Hieronymus ipſe, & Symmachus eamdem eſse cenſent originem nominis *moriak*, & nominis *Jehova jerab*, *Dominus videbit* (*e*), nempe *rabe*, *vidit*: vertit enim Hieronymus, *barez hamoriah*, *terram viſionis*; Symmachus, τῆς ὀπτασίας, (*viſionis*) a viſo nempe Angelo, & Hirco; at *Dominus videbit*, a reſponſione Abrahami ad filium: *Deus providebit ſibi victimam holocauſti, fili mi* (*f*). Quanquam non ignoro alias afferri nominis Moriia interpretationes a Rabbinis: ſed hæ nihil ad rem. Ex hac porro voce *jerab*, *videbit*, & altera *Salem*, nomen habuit *Jeruſalem*: Salem enim Melchiſedeci regiam, ipſam eſse Jeruſalem pluribus probare poſsem.

VII. Ex tertio denique Deuteronomii capite (*g*) ſextum conſtat argumentum Aben Ezræ. Illic de Ogo Baſanitarum rege diſserens Hiſtoricus hæc ſcribit: *Solus quippe Og rex Baſan reſtiterat de ſtirpe gigantum. Monſtratur lectus ejus ferreus, qui eſt in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis, ad*

men

V. Quartum argumentum. (*a*) 6. (*b*) 7. *VI. Quintum argumentum.* (*c*) 14. (*d*) Gen. Ibid. (*e*) Ibid. 2. (*f*) Ibid. 8. *VII. Sextum argumentum.* (*g*) 10. 11.

Digitized by Google

menſuram cubiti virilis manus. Auctor Syſtematis Præadamitici (*a*), eumque aſſectatus Auctor Tractatus Theologico-Politici (*b*), his contendunt indicari novitatem Scriptoris Pentateuchi: nam, inquiunt, ſi eum ſcripſiſſet Moſes, quorſum Ogi proceritatem ex lecti ferrei magnitudine probaſſet Iſraëlitis, qui Ogum ipſum pugnantem, & cæſum deinde, ac humi jacentem conſpexerant? Unde factum, ut lectus ille non in Baſanitide terra viſeretur, ſed in urbe Ammonitarum Rabbatha; niſi ex temporum longitudine, quæ omnia mutare conſuevit? Reſponſio eſt in promptu, etſi Iſraëlitarum magna pars Ogum ipſum vel vivum, vel cæſum ſpectaverit, complures tamen ex ingenti eorum numero ſpectaculo huic non interfuiſſe; pueros, ſenes, feminas, ægrotos, abſentes. Sciendum præterea non ſuæ ſolum ætatis Hebræis, ſed futuris etiam legem poſuiſſe Moſem, & hiſtoriam ſcripſiſſe. Hos ergo ut de portentoſa Gigantis illius mole faceret certiores, quæ creditu difficilis erat, lectum ejus proſtare ait Rabbathæ, & ſuis dictis fidem facere. Quod autem diuturnitatis argumentum eſſe putant, lecti hujus tranſvectionem ex Baſanitica regione in urbem Ammonitarum Rabbatham, id Lectorum æquitati dijudicandum relinquo. Quaſi non adverſus Iſraëlitas præliaturus Og, & eventum reformidans, domeſticum inſtrumentum, & pretioſam ſupellectilem in tuto collocare potuerit apud Ammonitas, quos ſciebat Iſraëlitarum armis fore intactos: quaſi Baſanitidis regionis ſectionem pro jure ſuo vendere non potuerit victor Moſes, atque ita lectus ille ferreus ad Ammonitas pervenire.

Porro, ut id obiter moneam, non unum hoc extat teſtimonium apud Veteres, quo lectos ferreos in uſu ipſis fuiſſe cognoſcitur. Narrat Thucydides (*c*) Thebanos excïſis Plateis, ex reperto illic ære ac ferro lectos fabricaſſe, quos Junoni dedicaverunt. Apud Curtium (*d*) Alexander milites ſuos argenteis dicit cubitare lectis, cum paulo ante nihil haberent præter arma. Elagabalum quoque ſolido argento factos habuiſſe lectos & tricliniares, & cubiculares perhibet Lampridius (*e*). In aureo lecto tricliniari accubuiſſe Didonem videtur ſignificare Virgilius (*f*), cum ait:

Aulæis jam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda.

Argentea triclinia Punica, & Deliaca Plinio (*g*) memorantur. Quem morem, ut credere par eſt, ex Syria, in qua ſita erat Baſanitis regio, Elagabalus, & Dido, & Pœni attulerunt. Is autem mos toto Oriente invaluerat. Utebatur Salomo lectica, cujus argenteæ erant columnæ, ſtratum aureum: Aſſuerus lectis aureis, & argenteis. Cyrus poſt mortem in urna conditus eſt, urna lecticæ impoſita, cujus pedes erant aurei. In ſupellectile domeſtica lectos pedibus argenteis habuit Alexander, poſtquam Macedonicam temperantiam fregit Perſarum luxus. Calanus in aurea lectica rogo imponi voluit. Herodis aurei, & gemmati lecti memorantur: Sabæi lectos argenteis inſtruebant pedibus: & apud Pancheos lectus aureus Jovi conſecratus erat ſex cubitos longus, quatuor altus: ac ſi tribus cubitis Ogo brevior fuerit Juppiter ille Panchaicus. Eſt apud Plutarchum (*h*), Lucullum poſt debellatos Orientis reges Mithridatem, & Tigranem lectos aureos in triumpho inter manubias traduxiſſe. Scribit idem (*i*) Iberum regem, lectum, menſam, & thronum, omnia aurea, ad Pompejum dono miſiſſe. Aureo lecto cubiculari Cæſar in Bithynia exceptus eſt. Damnat lectorum aureorum, & argenteorum uſum in Alcorāno Muhammedus, vir ſcilicet frugi, & continens. Valet is autem etiamnum in Oriente. Nec eo caruerunt Romani: Carvilius Pollio eques Romanus primus inter ſuos argentum tricliniis addidiſſe traditur. Lectos quoq; aureos fecit. Auctor Plinius (*k*). At duo tantum triclinia argentea Romæ fuiſſe ante Sullæ victoriam proditum eſt a Cornelio Nepote (*l*). Mox autem increbuit eorum uſus. Sed & aureorum, & æneorum lectorum meminerunt Seneca, Juvenalis, & Martialis. Atque ex hoc more lectos aureos tricliniares apud inferos exhibet Virgilius (*m*). Mentio fit & apud Scævolam, libro tertio Reſponſorum, grabati argento inaurato tecti. Nec luxu hoc caruerunt Græci. Ulyſſis lectum auro, argento, & ebore exornat Homerus (*n*). Notat Scholiaſtes Ariſtophanis (*o*) lectis

(*a*) Lib. IV. cap. 1. (*b*) Tr. Theol. cap. 8. (*c*) Lib. III. (*d*) Lib. VIII. cap. 17. (*e*) Heliog. cap. 20. (*f*) Æn. I. (*g*) Lib. XXXIII. cap. 11. (*h*) Lucull. (*i*) Pomp. (*k*) Loc. cit. (*l*) Apud Plin. Lib. XXXIV. cap. 11. (*m*) Æn. VI. (*n*) Od. ψ. (*o*) Equitib.

olim additos fuiſſe carbunculos & electrum, ſuo vero tempore argentum & ſtannum: quod & de ſua ætate Plutarchus (*a*) obſervat. Sed & ante annos trecentos Ludovici Comitis Flandrenſis cunabula argentea fuiſſe notat Froſſardus (*b*). Quod idcirco refero, ut Interpretibus nonnullis reconditum aliquod myſterium hic apud Moſem anxie ſcrutantibus gratificer.

VIII. Sex illis argumentis ex Aben Ezra ſumtis ſua ſubnectit Diſputator Theologo-Politicus (*c*), quorum primum ab Auctore Syſtematis Præadamitici (*d*) jam ante uſurpatum arceſſit ex his ejuſdem capitis Deuteronomii (*e*) verbis; *Jabir filius Manaſse poſsedit omnem regionem Argob, uſque ad terminos Geſſuri, & Machati, vocavitque ex nomine ſuo Baſan, Havoth Jabir, id eſt villas Jabir, uſque in præſentem diem*. Ex quibus poſtremis verbis concludit Diſputator, longo poſt Moſis mortem tempore hæc eſſe ſcripta. Nos vero fatemur Scripturæ ſacræ reparatorem Eſdram, ſicubi ſe darent obſcuriores, aut difficiliores loci, huc & illuc de ſuo nonnulla in Libros ſauctos explicationis cauſſa inſarſiſſe. Præterea cum tot deſcriptionibus propagati ſint Codices ſacri, ut nullius unquam libri tot extiterint exemplaria, quid mirum ſi quod alias ſæpe evenit, factum hic quoque ſit, & adtextæ ad oram a viris piis, & doctis notæ in ipſum forte contextum irrepſerint? Hujuſmodi locum hunc eſſe utique non negamus. Scio eadem hæc emblemata ad Samaritanos codices accuſa reperiri, ac propterea non videri ab Eſdra profecta: ea erat Samaritanæ, & Judaicæ gentis diſſenſio. At notavimus ſupra veri abſimile non eſſe, inexpiabile hoc diſſidium ad privatos homines ac præſertim ſtudioſos neutiquam pertinuiſſe, nec eos ſibi vetitum putaſſe mutuum Moſaicorum exemplarium uſum, unde accuratiorem Legis cognitionem ſperare poſſent.

IX. Quoniam Auctor Pentateuchi de Moſe ita loquitur, quaſi alia perſona ſit, eumque variis præterea ornat elogiis, & ipſius prædicat laudes, ac vitia carpit; contra vero in Deuteronomio, ubi Legem ad populum recitans inducitur Moſes, & geſta ſua narrans de ſe ipſe ex propria loquitur perſona; tum deinde poſt hanc narrationem alia denuo ſuccedit perſona, quæ reliqua Moſis acta ad ejus uſque obitum perſequitur; hinc octavum exurgit argumentum. Cui ſic occurritur, ſuppoſititiam quoque dicendam, Κύρου ἀνάβασιν, (*Cyri expeditionem*) ſuppoſititios Cæſaris Commentarios, & Joſephi libros de bello Judaico, & Procopii hiſtoriam, & ipſum Matthæi Evangelium, (uti hac ipſa ratione deceptus aſſeverabat (*f*) Fauſtus Manichæus) in quibus Xenophontis, & Cæſaris, & Joſephi, & Procopii, & Matthæi mentio fit, tanquam diverſarum ab iis perſonarum: quod cum futile ſit, futile illud quod adverſus Moſaicum Pentateuchum objicitur. *Moris Scripturæ ſacræ eſt*, inquit Gregorius Magnus (*g*), *ut ipſi qui ſcribant, ſic de ſe in illa quaſi de aliis loquantur. Hinc eſt enim quod Moyſes ait; Erat Moyſes vir mitiſſimus ſuper omnes homines, qui morabantur in terra. Hinc Johannes dicit, Diſcipulus ille quem diligebat Jeſus. Hinc Lucas ait, quod ambularent duo ex diſcipulis in via, Cleophas, & alius*. Deinde: *Scriptores igitur ſacri eloquii, qui impulſu ſancti Spiritus agitantur, ſic de ſe in illo teſtimonium, quaſi de aliis proferunt*. Minime porro mirandum eſt, Moſem alias ubique de ſe tanquam ex diverſa perſona locutum, propriam induere perſonam, dum ad Iſraëlitas verba facit in Deuteronomio: hic enim loquitur, illic ſcribit: atqui ſcribenti alienam quidem aſſumere perſonam licet, loquenti non licet, & periculum ſane foret. Quod ſi virtutes ſuas jactare alicubi viſus eſt, minime id quidem arroganter fecit, ſed pro ſuo candore; quo fit ut errata ipſe ſua alias etiam ingenue agnoſcat. Sic Joſephus Hiſtoricus (*h*) ſua ſæpe merita decantat, Judæorum omnium prudentiſſimum eſſe ſe quandoque ſignificat, cum & errores ſuos alias fateatur: nec idcirco tamen ab eo libros ipſius abjudices.

X. Quod ad interitus Moſis, ſepulturæ, & Hebræorum luctus narrationem pertinet, & reliquorum quæ ad calcem Deuteronomii adtexta ſunt, unde nonum colligitur argumentum, pervulgata eſt omnium confeſſio; id vel a Joſua, vel a Synagoga magna, vel ab Eſdra denique fuiſſe adjectum. Nam poſt ſolutam captivitatem Babylonicam, & reverſos

(*a*) De Superſtit. (*b*) Lib. II. cap. 103. *VIII. Septimum argumentum.* (*c*) Tr. Theol. cap. 8. (*d*) Syſt. Theol. Lib. IV. cap. 1. (*e*) III. 14. *IX. Octavum argumentum.* (*f*) Aug. adv. Fauſt. Lib. XVII. cap. 2. (*g*) Præf. in Job. cap. 1. (*h*) De bell. Jud. Lib. III. cap. 14 & 24. & de vita ſua ſæpe. *X. Nonum argumentum.*

verſos in patriam Iſraëlitas, Eſdræ ſtudio recognitos fuiſſe Libros ſacros ſuo loco demonſtrabimus. Minime vero probabilis videtur Joſephi (*a*) ſententia, qui Moſem ipſum ſuam in literas mortem retuliſſe vult κατὰ πρόληψιν, (*per anticipationem*) ne ſe propter virtutem a Deo raptum poſt obitum Iſraëlitæ opinarentur. A qua ſententia non multum diverſus abit Maimonides (*b*).

XI. E limbo vero in contextum intrudi potuit vox *Dan*, hoc Geneſeos loco (*c*), ubi dicitur Abraham hoſtes Loti *perſecutus eſſe uſque Dan*. Conſtat enim ex decimo octavo libri Judicum capite (*d*), longe poſt Abrahamum, & Moſem etiam, *Dan* appellatam urbem hanc, quæ prius *Lais* dicebatur. Vel ipſe fortaſſe Eſdras, dum Libros ſacros recognoſceret, vocabulum *Lais* ſua ætate propter vetuſtatem, & deſuetudinem ignotum, trita & uſitata voce mutavit. Etſi hac exceptione propoſitum argumentum ſatis refellitur, malim tamen Joſephi (*e*) ſubſidio uti. Dan hic eſſe vult alterum e Jordanis fontibus. Ex duobus quippe fontibus & rivulis Jor & Dan, Jordanis flumen & nomen coaluiſſe Joſephi, ut videtur, opinio eſt, & Hieronymi, & Philoſtorgii, apud Johannem Antiochenſem (*f*) περὶ ἀρχαιολογίας (*de rerum antiquarum hiſtoria*). Id ſi ſit, certe antequam urbi Lais nomen Dan indidiſſent Danitæ, alter fontium Jordanis Dan nomen habuit: nam Jordanis nomen Dane urbe vetuſtius eſt. Hunc ergo Dan fluviolum ſignificavit Moſes, cum diceret Abrahamum hoſtes uſque ad Dan eſſe perſecutum.

Sententiæ noſtræ homines exquiſitæ eruditionis ſuffragari ſe palam profeſſi ſunt. Extitit tamen aliquis, qui hæc aperte impugnare auderet; non Marte quidem ſuo, homo eſt enim minime malus, ſed alterius cujuſdam inſtinctu. Unicum autem ſive ipſi, ſive ipſius impulſori, carpendæ opinionis noſtræ argumentum fuit, quod credibile non ſit Abrahamum tam exiguis ſuccinctum copiis, per longinquum adeo ſpatium inſequi potuiſſe quinque Regum exercitus, inopinata irruptione fractos jam & territos; nec illis ad reſtituendam aciem adverſus tam invalidum hoſtem animum fuiſſe. Ratus eſt nempe bonus ille vir impetum in eos primo feciſſe Abrahamum, & profligatos carpendo deinde & cædendo perſecutum eſſe Dan uſque. Quod contra eſt; manifeſtis enim verbis narrat, Moſes (*g*) abiiſſe Reges illos, poſtquam populati ſunt Sodoma, & Gomorrham, & Lothum captivum abduxerunt. Quod cum nuntiatum eſſet Abrahamo, copiolis ſuis expeditis adeuntes perſecutus eſt, ſecuroſque tandem, & incuſtoditos nactus prope Dan, caſtra eorum noctu aggreſſus, magna internecione cecidit; tumque perculſos a Dan ad Hobam uſque, quæ ad lævam, hoc eſt ad Septentrionem Damaſci jacet, eſt inſecutus. Lares ſuos repetentem Abrahamum, & Salemum, quæ in hac via eſt, prægredientem liberaliter excepit Melchiſedecus rex, & muneribus affecit. Hæc differens Joſephus (*h*) quinque dierum iter confeciſſe vult Abrahami exercitum; quinta enim nocte eum ait Aſſyrios invaſiſſe; redeunti occurriſſe Sodomorum regem verſus Salemum urbem, in valle regia, quæ Salemo proxima eſt. Præclare autem hæc omnia ſecum, & cum opinione noſtra conſentiunt. Re bene geſta patriam repetunt Aſſyrii, quæ ortum inter & Septentrionem ſita erat. Verſus has partes progredientibus occurrunt Jordanis fontes; tantum a Sodomis diſſiti, quantum homo expeditus quinque diebus peragrare poteſt. Quinque ergo diebus id emenſus Abrahamus, incautos demum adortus, magna clade affecit, inſtanſque a tergo fugientibus, præter Damaſcum, quæ Jordanis fontibus eſt proxima, inſecutus eſt: regredienſque domum ea peragrat loca, quæ Ebronem inter, & fontes Jordanis ſita ſunt. Aſſenſum hæc a viro, non dico erudito & acuto, ſed tantum æquo impetrare poterant: nec impetrarunt tamen ab eo quem dixi, maluitque alium hic Dan, aliam Damaſcum comminiſci. Dan, inquit, eſt Danna: Damaſcus eſt ager Damaſcenus, quorum utrumq; non multum Ebrone diſtat verſus occaſum. Primum confundit Dan, & Dannam; *dan* & *danah*, quæ manifeſto in Libris ſacris diſtinguuntur. Damaſcenum agrum in vicinia Ebronis ſitum, cujus nulla omnino in Libris ſacris extat mentio, confundit cum urbe Damaſco. Quod vero ridiculum eſt, reges Aſſyrios verſus Auſtrum regredientes facit, & patriæ oblitos quæ verſus Aquilonem jacebat; & Aſſyriam locat in Ægypto. Salemum præterea, in quam

(*a*) Antiq. Lib. IV. cap. ult. (*b*) In Tract. de precib. & ben. Sac. cap. 13. *XI. Decimum argumentum.* (*c*) XIV. 14. (*d*) 29. (*e*) Antiq. Lib. III. cap. 12. (*f*) Apud Salm. in Solin. (*g*) Gen. XIV. 11. (*h*) Antiq. Lib. I. cap. 18.

Abrahamus domum rediens divertit, Dannam inter & Ebronem locare debuit, ad Ebronis occaſum, quæ ad Aquilonem jacet: ſive eam Hieroſolymam eſſe dicas, ſive aliam Salemum ad radices montis Gelboe ſitam. En quam multa peccat homo ſimplex & incautus, dum alienæ maledicentiæ morigeratur.

XII. De nihilo eſt etiam, quod objicitur ex decimo ſexto capite Exodi (*a*), ubi hæc extant: *Filii autem Iſraël comederunt Man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti ſunt, uſque quo tangerent fines terræ Chanaan*. Nam cum ajunt hæc a Moſe ſcripta dici non poſſe, quæ poſt ejus obitum contigerunt, ut liquet ex quinto Joſuæ capite (*b*), neutiquam ad propheticam facultatem Moſi a Deo conceſſam attenderunt. Erroribus enim quadraginta annorum addictos a ſe Iſraëlitas, Moſi, & Aaroni multo ante præſignificavit Deus, ut indicat decimum quartum caput libri Numerorum (*c*). Ergo & jam tum id Moſi innotuiſſe, cum Manna e cœlo depluit, credibile eſt. Hoc ſi minus veriſimile eſſet, quod veriſimillimum eſt, verba hæc ab Eſdra, ut alia quædam, inſerta diceremus. Prius illud reſponſum poſteriori huic anteponit Abrabaniel.

XIII. Similiter cum ait Moſes Geneſeos ſexto capite ſupra triceſimum (*d*): *Reges autem qui regnaverunt in terra Edom, antequam haberent regem filii Iſraël, fuerunt hi*: Deo auctore prænoverat futurum, ut aliquando Reges ſibi præficerent Iſraëlitæ. Clarius id oſtendunt hæc Deuteronomii (*e*): *Cum ingreſſus fueris terram, quam Dominus Deus dabit tibi, & poſſederis eam, habitaveriſque in illa, & dixeris: Conſtituam ſuper me regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes, eum conſtitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum*. Sed & alibi (*f*) prænuntiat, futurum aliquando ut Iſraëlitica gens, cum præfecto ei Rege, in exteras regiones captiva ducatur. Prædicit item fore ut Terræ promiſsæ incolas carptim exſcindat Deus, non univerſos ſimul deleat. Duodecimo itidem Deuteronomii capite leges ſtatuit de cultu Templi, quod in Chananæa terra nondum ſubacta extruendum erat, quippe futurum id monſtrante Deo ſciebat. Monet quoque Hebræos alio Deuteronomii loco (*g*) de excindenda Amalecitarum gente, poſtquam Terræ promiſſæ compotes facti eſſent, quod futurum Dei beneficio prævidebat. Plurima hujuſmodi a Moſe prævisa & prædicta invenies. Quod qui a nobis dictum carpunt, Moſi non libros ſolum ſuos, ſed propheticam etiam facultatem eripiunt. Nec eſt quod addunt plures hic recenſeri generationes filiorum Edom, quam quæ a Jacobo Edomi fratre intercedere potuerunt: nam ſi recte calculum ponere diſcant, plures etiam intercedere potuiſſe intelligent. Ruit itaque duodecimum illud Philoſophi Theologo-Politi argumentum (*h*).

XIV. Imbecillius etiam eſt poſtremum illud, quo concludit Pentateuchum a Moſe neutiquam eſſe ſcriptum, quod citentur in eo alii Libri, ſine dubio a Moſe ſcripti: cujuſmodi eſt Liber Fœderis, & liber bellorum Dei, & Liber legis Dei, qui libri viceſimo quarto capite Exodi (*i*), & Numerorum viceſimo primo (*k*), & Deuteronomii triceſimo primo (*l*) commemorantur: atque item Canticum, quod repræſentatur triceſimo ſecundo capite Deuteronomii. Fac enim Libros omnes illos a Moſe fuiſſe ſcriptos; quoniam ipſe res ſuas, velut ex aliena perſona, non ex propria narravit, conſentaneum ſane fuit libros quoque ſuos, ut alienos, non ut ſuos citare. Mirum præterea eſt Argutatorem noſtrum, virum tam cautum ac ſuſpicioſum, nihil ut admittendum cenſeat, *niſi id quod ex ipſa Scriptura conſtat, aut quod ex ſolis ipſius fundamentis legitima conſequentia elicitur; at non ex eo quod rationi conſentaneum videtur* (*m*); pro certo tamen ſumere Amalecitanum bellum, & Iſraëlitarum ſtationes ſcriptas fuiſſe in libro Bellorum Dei, atque hunc proinde Librum Moſem auctorem habuiſſe; quoniam tum ſtationes Iſraëlitarum, tum Amalecitanum bellum conſtat a Moſe fuiſſe ſcripta: quæ valde incerta ſunt & dubia. De ſcriptore libri hujus Bellorum Dei alia omnia cenſent Hebræi Doctores, alia & Chriſtiani plerique; cum ſacer contextus habeat *jobmer*, *dicetur*, non *dictum eſt* (*n*): unde efficitur Librum hunc a Moſe

XII. Undecimum argumentum. (*a*) 15. & 16. (*b*) 12. (*c*) 33. *XIII. Duodecimum argumentum*. (*d*) 31. (*e*) XVII. 14 & 15. (*f*) XXXVIII. 36. (*g*) XXV. 17. 18. 19. (*h*) Tract. Th. Pol. cap. 8. *XIV. Decimum tertium argumentum*. (*i*) 4. & 7. (*k*) 14. (*l*) 9. (*m*) Tract. Th. Pol. cap. 8. (*n*) Num. XXI. 14.

Moſe laudari, non quaſi jam ſcriptum, ſed quaſi olim ſcribendum; quem propterea librum Judicum eſſe opinatur Aben Ezra. Non librum, ſed carmen ἐπινίκιον (*quo victoria celebrabatur*) alii interpretantur; carmen, inquam, tritum ore vulgi ad victorias Hebræorum concelebrandas, ſtatim poſt pugnam conditum, quod in rei teſtimonium affert Moſes, cum Pentateuchum diu poſt rem geſtam ſcriberet. Eadem confidentia de libro illo Fœderis diſputat Philoſophus Theologo-Politicus, quem pauculos illos habuiſſe verſiculos ſtatuit, qui leguntur in Exodo, a verſu viceſimo ſecundo capitis viceſimi, ad caput uſque viceſimum quartum; atque iis contineri fœderis leges a Deo cum Hebræis initi. Id ſi ſit, ipſe ergo Decalogus fuerit extra leges fœderis hujus; fuerit & præceptum Circumciſionis, quæ tamen ſignum fuit fœderis Deum inter & Hebræos. Quæ quam inepta ſint & abſurda manifeſtum eſt. Addit Auctor Syſtematis Præadamitici (*a*) Moſem laudare non potuiſſe librum illum Bellorum Dei, qui res in Arnon ab ipſo Moſe geſtas continebat, ac proinde Pentateuchum Moſem auctorem non habere: ſuſpicatur autem ex diurnis Moſis commentariis conflatum fuiſſe librum Bellorum Dei; ex hoc Pentateuchum fuiſſe exceptum. Verum quoniam de genuina loci hujus ſcriptura non ſatis conſtat, nulla inde poteſt certa exſculpi ſententia. Confer Hebraica commatis hujus verba, cum Septuaginta Seniorum interpretatione, & cum Vulgata, & Arabica, & Syriaca, & Paraphraſi Onkeloſi, fateberis non ex iiſdem verbis tam diverſos ſenſus extitiſſe.

XV. Atque hæ demum rationes ſunt, quibus Pentateuchum a Moſe abjudicare inſtituit male feriatus ille Diſputator, quarum partem aliquam e Leviathane Thomæ Hobbeſii Angli (*b*) mutuatus eſt; partem e Præadamitico Syſtemate. Prudenter vero factum ab eo eſt, quod cum alia argumenta e libro hoc in uſus ſuos ſumeret, poſtremum ut invalidum prorſus & imbecille ſprevit. Nititur hoc illud loco Deuteronomii (*c*): *In Seir autem prius habitaverunt Horræi, quibus expulſis atque deletis, habitaverunt filii Eſau, ſicut fecit Iſraël in terra poſſeſſionis ſuæ, quam dedit illi Dominus*. His ſignificari putat Præadamiticus Auctor, Horræos ab Idumæis de monte Seir fuiſſe dejectos, quemadmodum ab Iſraëlitis Idumæi poſtea ex eodem monte exterminati ſunt. Quod cum non ante Davidem contigerit, ſequitur Davide recentiorem eſſe Pentateuchum. Lectores & Interpretes, veſtram fidem! Teſtimonium hoc verſate, evolvite, expendite; tum ſi vel verbulum unum eo vergere deprehenderitis; quod Idumæos finibus ſuis ab Hebræis depulſos ſignificet, manus dabo. Quod ſi quis tamen pertendat, ſcripta ſaltem hæc fuiſſe poſtquam promiſſam terram armis invaſerunt Hebræi, proindeque poſt Moſem; reſpondebimus jam tum Rubenitas, Gaditas, & dimidiam Manaſſæorum partem, Amorrhæorum & Baſanitarum ſedes occupaſſe, cum hæc a Moſe ſcriberentur.

XVI. Decimum quintum argumentum ſuppeditat Andreas Maſius, eruditiſſimus libri Joſuæ Interpres, ex Cariath Arbæ; quæ ſæpe in libris Moſis Hebron appellatur, cum id nominis ab Hebrone Calebi filio ipſi obtigerit poſt ſubactum ab Hebræis Chananæam terram. Verum reſponſionem idem Maſius (*d*) ſuggerit, eam nempe quam ſupra jam adhibuimus, unum id eſſe ex inſertis ab Eſdra in librum hunc additamentis; & ſic appellatam urbem notiori nomine, κατὰ πρόληψιν (*per anticipationem*). Dicendum idem eſt de Galgala in Deuteronomio (*e*) a Moſe commemorata, quæ tamen id nominis obtinuit poſt Moſis obitum.

XVII. Decimum ſextum argumentum pepererunt verba Joſephi ad Eunuchum, qui Pharaoni vina miniſtrabat: *Furto ſublatus ſum de terra Hebræorum* (*f*). Atqui, inquiunt, nondum Chananæa terra cognomen habere potuerat ab Hebræis, qui unica tum domo omnes continebatur, & in gentem nondum fuerant propagati, nec terram Chananæam occupaverant armis, ſuamque fecerant. Igitur poſt illa tempora, Moſiſque ipſius obitum ſcripta hæc ſunt. Ajo vero Abrahamum, ejuſque filios & nepotes, Iſaacum præcipue, Jacobum, & Eſavum, qui Hebræi & erant, & dicebantur, & in terra hac ſedes fixerant, jam in magnum excreviſſe numerum, viciniſque gentibus, ac regibus cognitos fuiſſe; & cum terram Hebræorum diceret Joſephus, ignorare non potuiſſe Eunuchum ecquam terram ſignificaret; perinde-

(*a*) Lib. IV. cap. 11. *XV. Decimum quartum argumentum*. (*b*) Cap. 33. (*c*) II. 12. *XVI. Decimum quintum argumentum.* (*d*) Præf. Comm. in Joſ. (*e*) XI. 30. *XVII. Decimum ſextum argumentum.* (*f*) Gen. XL. 15.

rindeque ipſi fuiſſe ac ſi dixiſſet Joſephus : Furto ſublatus ſum de terra, in quam poſtremis hiſce annis viri Trans-Euphratenſes, ſive Hebræi larem poſuerunt. Jure præterea ſic eam appellabat Joſephus, atque hoc nomine cognoſci volebat, quam ſciebat patri ſuo, avo, & proavo Deum donaſſe, & propriam dicaſſe.

XVIII. Decimum ſeptimum oritur argumentum ex poſteriore ad Timotheum Epiſtola (*a*), quæ Jannis & Mambris magorum Ægyptiorum Moſis adverſariorum nomina refert, quorum nullum extat in Exodo veſtigium: item ex Epiſtola ad Hebræos (*b*), ubi Moſes ardentem montem conſpicatus, dixiſſe fertur, *Exterritus ſum & tremebundus* : quæ in Exodo nuſquam comparent. Unde concludi poſſe videtur, luxatum ſaltem, interpolatum, ac mutilum ad nos Pentateuchum perveniſſe, cuique propterea nulla fides adjungenda ſit. Sed non ita eſt: nec enim ex Pentateucho excepta hæc eſſe dicimus, ſed ex vetuſtis potius hiſtoriis, quas temporum diuturnitas conſumſerit. Cujuſmodi multas Judaicam ἀρχαιολογίαν (*antiquitatum hiſtoriam*) complexas intercidiſſe ſcimus.

XIX. Denique quod volumina Legis ab impio Antiocho conſciſſa, & concremata fuiſſe referant Machabaici libri (*c*), uſuramque eorum prohibitam, ac morte punitam ; abſurda hæc inceſſit nonnullis opinio, veros ac germanos Scripturæ Sacræ libros ab hoc tempore fuiſſe abolitos; qui vero hodie ſuperſunt, in priorum locum ſuppoſitos demum fuiſſe. Quaſi vero qui omnes Legis Codices conquirebat Antiochus, omnes repererit ; nec in tota paſſim Judæa latebræ ullæ fuerint, in quibus tuto occuli potuerint Volumina ſacra : quaſi non in exoticis Bibliothecis, & Alexandrina præſertim, quæ erat extra ditionem Antiochi, extiterint Codicum ſacrorum exemplaria, & Septuaginta Senum interpretatio ; quaſi Iſraëlitis, quos ſedibus ſuis moverat Salmanaſar, penitus exciderit Scripturæ Sacræ ſtudium, omneſque hi Codices abjecerint. Furorem igitur Antiochi aliqua Librorum illorum exemplaria evaſiſſe indicat Machabaicus ipſe Scriptor (*d*), cum ait deinde jejuniis maceratos Iſraëlitas, ciliciis indutos, cinere conſperſos, veſtibus laceros, *expandiſſe libros Legis* (*e*): & in Epiſtola ad Spartiatas ſolatio ſibi fuiſſe Libros ſanctos ſcribit Jonathas, & populus univerſus Judæorum. Pari propemodum reſponſione elevatur argumentum, quod ex illato Hieroſolymis a Nabuzardane incendio, & ex combuſtis a Manaſſe Codicibus ſacris petitur. Quo argumento adductos fuiſſe videmus Irenæum (*f*), Clementem Alexandrinum (*g*), Chryſoſtomum (*h*), Theodoretum (*i*), alioſque complures, ut crederent Eſdram Spiritu Sancto afflatum ſancta Volumina penitus conſumta reparaſſe. Quod & Scriptori libri quarti Eſdræ (*k*), homini male, & inepte fraudulento videtur fuiſſe perſuaſum.

XX. Quod autem ſubiicit Scriptor uterque Præadamiticus, & Theologo-Politicus, nonnulla in Moſaicis libris occurrere, vel obſcura, vel inordinata, vel mutila; quoniam minime pertinet ad propoſitum hoc opus, ad accuratum examen neutiquam revocabimus, quod ab aliis multum, ac ſæpe factum eſt; hac præſcriptione contenti, Verbum Dei; primum lapidibus, tum deinde libris, chartis, membranis fuiſſe mandatum, & hominum manibus vulgo uſurpatum ; vere theſaurum in vaſis fictilibus; primum digito Dei, aut Moſis fuiſſe ſcriptum; tum deinde digitis aliorum hominum, eorumque ſæpe incurioſorum, aut ſocordium, aut indoctorum : hinc in leviculis quibuſdam rebus, ad fidei dogmata neutiquam pertinentibus, mendas, ſi forte, aliquot irrepſiſſe; nec in Pentateucho ſolum, ſed & in reliquis Scripturæ Sacræ libris vitia hujuſmodi inoleviſſe; ut ex *thoquez ſopherim*, hoc eſt, *emendationibus Scribarum*, & ex variis Lectionibus Orientalium, & Occidentalium, & ex illis Ben Aſcher, & Ben Nephthali apparet. Quare nihil de Librorum illorum auctoritate decerpitur: nihilo ſane magis, ac aureorum minueretur pretium, ſi vel detritus eſſet ſacculus, vel inquinatus; nihilo magis ac labefacta eſt Lex, comminutis a Moſe lapidibus illis ſcriptis digito Dei. Neque eo tamen favere, vel tantillum volumus nefariæ Muhammedanorum, Anabaptiſtarum, & Servetanorum

XVIII. Decimum ſeptimum argumentum. (*a*) III. 8. (*b*) XII. 21. *XIX. Decimum octavum argumentum.* (*c*) 1. Mach. I. & ſeq. (*d*) 1. Mach. III. 48. (*e*) Ibidem. (*f*) Apud Euſeb. Hiſt. Eccleſ. Lib. V. cap 8. (*g*) Str. 1. (*h*) Hom. VIII. in Epiſt. ad Hebr. (*i*) Præfat. in Cantic. (*k*) XIV. 21. & ſeq. *XX. Levicula quædam menda Pentateuchi, ac reliquorum etiam Scripturæ ſacræ librorum Codices inſederunt.*

norum doctrinæ, qui depravata penitus, & adulterata ſciſcunt Veteris Teſtamenti volumina; non in minutis tantum, quod facile concederemus, ſed in gravioribus etiam, quod falſum eſse viri docti pluribus jam demonſtrarunt.

Sed de Moſe ſatis multa; cui quoniam Deus non per ænigmata, & figuras, non per viſa, aut ſomnia, quemadmodum reliquis Prophetis futura revelavit, ſed palam, & aperte, *ore ad os* (a), ut habet Scriptura Sacra, & *facie ad faciem* (b); proptereaque maximi ſunt ad propoſitum opus momenti, quæcunque de Chriſto vaticinatus eſt; idcirco hoc argumentum paulo fuſius ſumus perſecuti: cum præſertim Pentateuchus ſit quaſi ſummarium Judaicæ religionis, fœdus Dei, ac leges complexum; reliqui vero libri velut appendices. Unde Rabbini docent debere unumquemque Pentateuchi exemplar habere penes ſe; Prophetarum autem, aut Hagiographorum, non item. Sed tamen pergamus ad reliqua.

DE LIBRO JOSUE.

I. *Diſputatur de Auctore libri Joſuæ. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Joſuæ adſcribitur, ejuſque probatur* γνησιότης, *& antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.* VI. *Quartum argumentum.* VII. *Quintum argumentum.* VIII. *Sextum argumentum.* IX. *Septimum argumentum.* X. *Octavum argumentum.* XI. *Nonum argumentum.* XII. *Decimum argumentum.* XIII. *Hercules, idem ac Joſue.* XIV. *Unicus fuit Hercules.* XV. *Explicatur denuo 1. Macb. XII. 21. in quo agitur de Judæorum, & Spartanorum conſanguinitate.*

I. Quoniam Joſue imaginem Chriſti Domini, non nomine ſolum, ſed rebus etiam geſtis præfert, cum quæ Legi deerant impleverit Chriſtus Jeſus, quemadmodum quæ Moſes Legiſlator præſtare non potuerat, Iſraëlitas nempe in Terram ſanctam inducere, ejuſque compotes facere, id Joſue executus ſit; idcirco non tam ſpectandus eſt ipſius Liber, qui nulla nobis ad præſens inſtitutum utilia ſuppeditat vaticinia, quam Joſue ipſe. Nos tamen de utroque diſputabimus, ac primum de Libro, cujus Auctor, & ætas a viris doctis vocantur in dubium; aliis ad Eleazarum Pontificem, ad Samuelem nonnullis, quibuſdam ad Iſaiam, pluribus eum ad Eſdram referentibus. Auctor quidem Synopſeos, quæ Athanaſio tribuitur Librum hunc a Joſua abjudicat, Auctorem ipſe non aſſignat. Theodoretus (c) excerptum putat ex Libro Juſtorum, qui laudatus eſt decimo capite libri Joſuæ (d). A Samuele ſcriptum Abrabaniel affirmat, ſpreta congerronum ſuorum Thalmudiſtarum ſententia, quam proxime referemus. Andreas Maſius (e) Eſdram, ſive ſolum, ſive virorum doctorum æqualium ſuorum ſtudiis adjutum, Dei inſtinctu librum hunc, atque item alios, ex variis Annalibus, qui tum magna cura in Templo aſservabantur, compilaſse putat. Hugo Grotius (f) elaboratum conjicit poſt tempora Salomonis; tum quod aliquoties occurrat illa temporis notatio, *Uſque in præſentem diem* (g); tum etiam quod capite nono ſupra decimum (h) mentio fiat Terræ Cabul, quæ ab Hiramo Salomonis æquali id nomen accepir, ut habet liber tertius Regum (i); & quod capite eodem (k) narrentur ea de Danitis, quæ Judicum (l) demum tempore contigerunt. Joſua quoque recentiorem putat Thomas Hobbeſius (m), propter frequentem iterationem horumce verborum: *Uſque in præſentem diem*; tempus autem non definit. Ex laudatione libri Juſtorum, apographum librum arbitratur Auctor Syſtematis Præadamitici (n), non autographum. Eamdem habet cauſsam, & alias pleraſque, Diſputator Theologo-Politicus (o), cur in ævum Joſua poſterius libri hujus lucubrationem rejiciat; puta quod ſub finem ſexti capitis (p) fama Joſuæ per omnem terram vulgata dicatur; quod capite octavo (q), & undecimo (r), quæcumque præceperat Moſes, præſtiriſse ſcribatur; quod in calce Libri, ipſius obitus, & res poſt ejus obitum geſtæ narrentur; quod ſub finem decimi ſexti capitis, ea

de

(a) Num. XII. 8. (b) Deut. XXXIV. 10. *I. Diſputatur de Auctore libri Joſuæ, Variæ opiniones proponuntur.* (c) Quæſt. XIV. In Joſ. (d) 13. (e) Præf. Comm. in Joſ. & in Joſ. X. 13. (f) In Joſ. (g) Joſ. IV. 9. & VI. 25. & XV. 63. (h) 27. (i) IX. 13. (k) Joſ. n. 47. (l) XVIII. 29. (m) In Leviath. c. 33. (n) Cap. 3. (o) Cap. 8. (p) Joſ. n. 27. (q) 35. (r) 15.

Digitized by Google

de Chananæis Gazeritanis reſerantur, quæ primo libri Judicū capite *(a)* recitantur, tanquam Joſua demum defuncto acta *(b)*; quod narrationi huic, & alteri quoque de Jebuſæis, quæ eſt in fine decimi quinti capitis, appoſita ſit illa notatio temporis quam dixi, *Uſque in præſentem diem*; quod hiſtoria Calebi, quæ narratur commate decimo tertio, & ſequentibus capitis decimi quinti, poſt Joſuæ obitum eveniſſe dicatur in primo libri Judicum capite; & quod Joſua recentior videatur hiſtoria Aræ illius ingentis, ad ripam Jordanis a Rubenitis, Gaditis, & dimidia Manaſsæorum parte extructæ, quæ viceſimo ſecundo capite *(c)* refertur; & nullam habet Joſuæ mentionem; quippe cum veri haudquaquam ſimile ſit decem tribuum adverſus fratres ſuos conjurationi Joſuam non interfuiſſe; & quod decimo capite *(d)* legatur, neque ante Joſuam, neque conſequenti deinde tempore tam longum præteriiſſe diē, qualis ille fuit, quo Solem Deus ſtitit, velut ad nutum Joſuæ *(e)*; ac concludit demum librum Juſtorum, qui hoc ipſo laudatur capite, fœtum eſſe Joſuę; at libri hujus, qui Joſuę nomen ſibi præſcripſit, tempus non determinat.

II. Contra vero e Veteribus, ac recentioribus longe plures, imprimiſque Thalmudiſtæ in Baba bathra, primo capite, a Joſua ipſo ſcriptum eſſe arbitrantur; his perſuaſi verbis, quæ extant in poſtremi libri capite *(f)*: *Scripſit quoque Joſue omnia verba hæc in volumine Legis Domini*. Atque ea profecto, ſi quis animum advertat, ſunt ejuſmedi, ut prorſus ſignificent Joſuam ad exemplum Moſis res a ſe geſtas literis commendaſſe, & Librum ſuum ad calcem libri Legis a Moſe ſcripti adjeciſſe, quemadmodum ei adjunctus nunc quoque eſt interpretationibus Græcis, & Latinis. Sic intellexit, & expoſuit Chaldæus Interpres, quē penes ſe habebat Maſius. Confirmatur id teſtimonio Sirachidæ *(g)*, cum ait Joſuam Moſis ſucceſſorem fuiſſe ἐν προφητείαις, *(in prophetiis)* hoc eſt in Librorum ſacrorum, qui divinitus inſpirati ſunt, ſcriptione. Libri præterea vetuſtatem arguit iſtud capitis decimi ſexti libri tertii Regum comma *(h)*: *In diebus ejus ædificavit Hiel de Bethel Jericho: in Abiram primitivo ſuo fundavit eam, & in Segub noviſſimo ſuo poſuit portas ejus; juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Joſue filii Nun*. Quod liquido deprømptum eſt ex ſexto capite libri Joſuæ *(i)*: *in tempore illo imprecatus eſt Joſue dicens, Maledictus vir coram Domino, qui ſuſcitaverit, & ædificaverit civitatem Jericho: In primogenito ſuo fundamenta illius jaciat, & in noviſſimo liberorum ponat portas ejus*. Ergo ſaltem libris Regum vetuſtior eſt liber Joſuæ. Adde & verba iſta Calebi e capite decimoquarto *(k)*: *Hodie octoginta quinque annorum ſum; ſic valens ut eo valebam tempore, quando ad explorandum miſſus ſum: illius in me temporis fortitudo uſque hodie perſeverat, tam ad bellandum, quam ad gradiendum: da ergo mihi montem iſtum*. Quæ reſpexiſſe videtur Sirachides cum hæc ſcriberet *(l)*: *Et dedit Dominus ipſi Caleb fortitudinem, & uſque in ſenectutem permanſit illi virtus, ut aſcenderet in excelſum terræ locum*. Ex nominibus etiam menſium, ſi non demonſtrari, at conjici certe poteſt Libri hujus antiquitas. Sciendum eſt enim ante Babylonicam Captivitatem menſes Hebræorum vulgo fere appellatos fuiſſe ex ordine, & numero quem inter ſe habebant. Itaque non aliter quam menſem primum, ſecundum, tertium, alioſque deinceps, ſacri Scriptores Captivitate vetuſtiores nuncupant. Cave enim putes menſem *bavitu* ſic dictum eſſe proprio nomine: quod viris Hebraicarum literarum callentiſſimis viſum eſt. Nomen id fuit appellativum, quod ſpicam virentem ſonat. Quam dixiſſes *menſem ſpicarum virentium*. Recte Septuaginta, μὴν τῶν νέων *menſem novorum*. Vulgatus Interpres, *menſem novorum (m)*. Nomina vero Zio, Bul, & Ethanim, quamvis notandis temporibus Captivitate vetuſtioribus adhibita ſint in libro tertio Regum, non inde tamen efficitur temporibus illis apud Hebræos fuiſſe uſitata: imo, ne quidem cum ſcriberet auctor libri hujus; nam nomina hæc tanquam genti ſuæ incognita explicatione ſubjecta interpretatur; quem ordinem teneant inter alios menſes ſtatim indicans. *Menſe zio*, inquit *(n)*, *iſte eſt menſis ſecundus (o)*. *Menſe Bul, ipſe eſt menſis octavus. In menſe Ethanim; ipſe eſt menſis ſeptimus (p)*. Sydone certe, & Tyro arcel-

(a) 29. *(b)* Joſ.XVI.10. *(c)* Ejuſd.n.10 & ſeq. *(d)* Ejuſd.14. *(e)* Ibid.13. *II. Joſue adſcribitur, ejuſque probatur γνησιότης, & antiquitas.* *(f)* 26. *(g)* Eccl.XLVI.1. *(h)* 34. *(i)* 25.& 26. *(k)* 10.11.12. *(l)* Eccl. XLVI.11. *(m)* Exod.XXIII.15. *(n)* 3.Reg.VI.1. *(o)* Ibid.38. *(p)* Ibid.2.

Digitized by Google

arceſſita fuiſſe ſuſpicatus eſt Scaliger (a). In Babyloniam autem delati Iſraëlitæ, uſu quotidiano, & conſuetudine Chaldæorum, & tractu temporis paulatim nomina menſium illic uſitata aſciſcere inſuefacti ſunt. Eapropter in ſcriptis Captivitate recentioribus crebro occurrunt, velut in libris Eſdræ, & Eſtheris, in Aggæo, Zacharia, Barucho, Daniele, & Machabaicis. Atqui in libro Joſuæ menſes Babylonicis nominibus haudquaquam affectos reperias, ſed iis, quæ ex ordine, & numero, quem inter alios obtinent, ipſis debentur. Quod vetuſtatis indicium eſt. Verumtamen cum in Scriptoribus ſacris Captivitate recentioribus menſes etiam aliquando ex numero ſuo, & ordine appellentur, rationi huic vim conjecturæ tantum, auctoritatemque tribuimus. Huc adde aliquod vetuſtatis argumentum contineri pervetuſto more illo, quo duces cum urbes hoſtiles exſcinderent, diris devovebant, quicunque eas olim reſtituere auderent. Poſt deletam Trojam factum id refert Strabo (b) ab Agamemnone, κατὰ παλαιὸν ἔθος, *juxta morem antiquum:* quem addit & Darium tenuiſſe everſa Sidene. Propagatus autem videtur ille mos ab exemplo Joſuæ, quod libro hoc proditum extat, cum diruta Hierichunte perniciem ei imprecatus eſt, quiſquis illam aliquando reparare tentaret. Cum nihil autem Eccleſię decretis ſuper hoc Libro determinatum ſit, pręterquam ſacrum eſſe, & in priſcum ſacrorum Voluminum Canonem receptum, id modo jam conſtet quod negari utique non poteſt, etiamſi incerti Auctoris, & temporis eſſe concederemus, quemadmodum ex hac opinionum varietate credi poteſt, genuinum tamen eum eſſe conſtaret: cum ex prima Definitionum noſtrarum genuinus liber ille ſit, qui ab eo Auctore ſcriptus eſt, a quo ſcriptus eſſe dicitur, & eo circiter tempore, quo ſcriptus eſſe fertur.

III. Poteramus itaque eorum omnium, qui Joſuæ ipſum eripere conantur, argumenta contemnere. Nihilominus hæc quoque refellemus, ut retuſis omnibus Adverſariorum telis, tum maxime appareat opinionis illius firmitas, quæ in Joſuam opus hoc tranſcribit. Primum argumentum ſubminiſtrat decimum caput (c), in quo, ut dixi, citatur Liber Juſtorum, Joſua recentior, vel æqualis, ut qui Gabaonitanæ pugnæ a Joſua commiſſæ videatur meminiſſe: unde ſequitur Libro Juſtorum recentiorem eſſe librum Joſuæ nomine inſcriptum, ac multo etiam magis ipſo Joſua. Tantum certe apud Maſium (d) accuratiſſimum libri hujus Interpretem valuit illud argumentum, ut ex eo longe poſt ætatem Joſuæ elucubratum eſſe concluderet: quod & antea fecerat Theodoretus (e). Explicatus ſane quam difficiles habet iſte locus: nam primum non ſatis extat, an tota rei geſtæ hiſtoria in Libro Juſtorum ſcripta fuerit; an ea tantum verba, quæ proxime præcedunt: *Steteruntque Sol, & Luna, donec ulciſceretur ſe gens de inimicis ſuis*; an quædam per figuram, & poëtice dicta in Libro Juſtorum, cujuſmodi multa in Libris ſacris occurrunt, Joſue ad rem veram accommodaverit; an generatim in eodem Libro prænuntiata, huic miraculo aptaverit. Deinde magna eſt inter Scripturæ ſanctæ Interpretes de Libro Juſtorum concertatio, Judæos præſertim, qui multum hic pro more ſuo nugantur. Cenſent quidam ex illis hunc eſſe Librum Geneſeos, alii Exodi, alii quinq; Libros Legis, quibus juſtorum virorum, Abrahami, Iſaaci, Jacobi, & aliorum geſta continentur; in iis enim Deum polliceri ajunt ſe in Iſraëliticæ gentis gratiam prodigia editurum, cum ait in Exodo (f): *Signa faciam, quæ nunquam viſa ſunt ſuper terram, nec in ullis gentibus.* Maſius Annales rerum ab Iſraëlitis geſtarum intelligit. Maſio aſſentiuntur Junius, & Tremellius, nec ab eo multum recedit Bonfrerius. Grotius carmen ἐπινίκιον (*ad victoriam celebrandam compoſitum*) notari vult, ſtatim poſt reportatam de Gabaonitis victoriam compoſitum, & inter Hebræos pervulgatum, cujus auctoritate rei incredibili quam narrabat, fidem fecerit Joſue. Mihi probabile fit librum fuiſſe παραινετικὸν (*hortativum,*) ad pie ſancteque vivendum homines informantem; in quo fortaſſe ſcriptum erat, quod ſæpe in Libris ſacris ſcriptum legimus, debere ſe viros pios Deo in tutelam, ac fidem totos committere; hoc ſi faciant, futurum haud dubie, ut præſenti eos adverſus hoſtes Deus auxilio proſequatur; & quemadmodum, ut ab hoſtili impetu tuti eſſent, maris fluctus inhibuit,

(a) De emend. Temp. Lib. III. (b) Lib. XIII. *III. Refelluntur argumenta Adverſariorum, Primum argumentum.* (c) Joſ. 13. (d) In Joſ. X. 13. (e) Interr. XVI. in Joſ. (f) XXXIV. 10.

ita eum vel ipſos ſiderum curſus moraturum, quoad hoſtes ſuos ulciſcantur. Quod cum re contigiſſet, dignum cenſuit Joſue populo ſignificare, quam promiſſorum memor eſſet Deus, ut intelligeret ecquam reliquis ipſius pollicitationibus fidem deberent adhibere. Hoc poſito jam facile objectum argumentum diſcutiemus: potuit enim multo ante Gabaonitanam puguam ſcriptus eſſe hic Liber, & vulgi manibus tritus, vel in ſacris tabularils reconditus, ut in Templo ſervatum deinde fuiſſe docet Joſephus (*a*). Sin Grotii, aut Maſii ſequare ſententiam, facile quoque te expedies: nam carmen illud ἐπινίκιον (*ad victoriam celebrandam compoſitum*), aut Annales ſtatim poſt Gabaonitanum prælium ſcripti fuerunt: at annis aliquot poſt rem geſtam, & in ſumma ſenectute Librum ſuum exaravit Joſue, ut ex poſtremo ejus capite cognoſcitur. Itaque narrationi ſuæ fidem conciliat libri temporibus illis ſcripti de quibus diſſerit, & vulgo noti teſtimonio. Rabbini vero, qui vel aliquos, vel omnes Pentateuchi libros hic notari putant, extra omnem teli jactum longe ſunt.

IV. Secundum argumentum conſtant Abrabaniel, Maſius, Grotius, Hobbeſius (*b*), & Diſputator Theologo-Politicus (*c*), ex frequenti hac temporis notatione, *Uſque in præſentem diem*, quæ longi temporis intervallum ſignificat. Verum cum hunc Librum ſcripſerit Joſue jam ſenex, ut jam monui, pridem ea facta erant, quæ *Uſque in præſentem diem* perſeveraſſe ait: cum autem mutationem aliquam rebus lis inferre potuiſſet quantacunque hæc temporis diuturnitas, (multis enim annis Iſraëlitis præfuit) res in eodem ſtatu manſiſſe notandum duxit. Reſponſioni huic fidem conciliat Moſes in Deuteronomio (*d*), cum de rebus olim a ſe geſtis diſſerens, ſimiles locutiones uſurpat: *Reverſuſque de monte deſcendi*, inquit, *& poſui tabulas in arcam quam feceram, quæ huc uſque ibi ſunt*. Et iterum: *Cognoſcite quomodo operuerint eos* (Ægyptios) *aquæ maris Rubri, cum vos perſequerentur, & deleverit eos Dominus uſque in præſentem diem*. Fidem his facit & Matthæus, qui cum Evangelium ſuum non multis poſt Chriſti necem annis ſcripſerit, uſus eſt his verbis (*e*): *Propter hoc vocatus eſt ager ille Haceldama, hoc eſt, Ager ſanguinis, uſq. in hodiernum diem*: Et alibi (*f*): *Et divulgatum eſt verbum iſtud apud Judæos uſque in hodiernum diem*. Pari exceptione ſolvitur ſimile argumentum, quod cudit Theologo-Politicus Argutator ex hoc loco decimi capitis (*g*): *Stetit itaque Sol in medio cœli, & non feſtinavit occumbere ſpatio unius diei. Non fuit antea, nec poſtea tam longa dies*. Nec enim pridie, aut nudius tertius evenerat hoc prodigium, ſed ante multos annos quam hæc ſcripta ſunt.

V. Tertio argumento cauſam præbet decimum nonum caput libri Joſuæ (*h*), ubi mentio fit terræ Chabul; cui id nominis tributum putant Maſius, & Grotius ab Hiramo Tyri rege, ut eſt nono capite libri tertii Regum (*i*). Quaſi eadem ſit utraque terra Chabul, quæ penitus diverſæ ſunt: altera enim regiuncula eſt viginti conſtans oppidis; altera, vicus in confiniis Ptolemaidis: utraque in tribu Aſer. Diſtinxit eas Joſephus (*k*): alteram enim appellat γῆν Χαβαλών, libro octavo ἀρχαιολογίας, alteram Χαβωλὼ κώμην, in libro de vita ſua.

Valde autem futile eſt, quod opponit nuperus quidem Scriptor; nos cum hæc ſcriberemus non animadvertiſſe viginti tres fore Aſeritanæ tribus urbes, ſi in earum numerum Chabul admittimus; cum duas tantum & viginti Scriptor ſacer (*l*) agnoſcat. Nam primum non urbem futile diximus, ſed vicum κώμην, ut appellatur a Joſepho. Itaque propter ignobilitatem, quam & nominis origo videtur indicare, neutiquam venit in cenſum urbium; & toto hoc capite ac ſuperiore agnoſcas urbes tantum recenſeri, non viculos, & villas. Præterea conſtat illic vicum extitiſſe, Chabul dictum: quem ſi in Aſeritana tribu non colloces, pertinebit ſane ad Nephthalitidem; eademque recurret difficultas, aucto Nephthalidum urbium numero. Denique ſi hic regionem ab Hiram Chabul dictam intelligi jubeas, cur nulla ejus toto hoc Joſuæ libro mentio? cur ad unius tantum urbis notandum ſitum adhibita eſt, cum plurimas vel ei finitimas fuiſſe, vel in ipſo ſitas neceſſe ſit? Opponuntur alia quædam generis ejuſdem. Memoratur Luza decimo ſexto Joſuæ capite (*m*), tanquam a Be-

thele

(*a*) Antiq. Lib. V. cap. 1. *IV. Secundum argumentum*. (*b*) Leviath. cap. 33. (*c*) Cap. 8. (*d*) X. 5. (*e*) XXVII. 8. (*f*) XXVIII. 15. (*g*) Joſ. 23. 14. *V. Tertium argumentum*. (*h*) 28. (*i*) 13. (*k*) Antiq. Lib. VIII. cap. 2. (*l*) Joſ. XIX. 31. (*m*) 2.

Digitized by Google

thele diſtincta & diverſa. Unde colligunt non veterem eam eſſe Luzam, quæ eadem fuit ac Bethel ipſa, ſed aliam Luzam ab homine Bethelita conditam in terra Hetthæorum poſt mortem Joſuæ, uti primo Judicum capite *(a)* narratur: igitur recentiorem Joſua fuiſſe librum de ejus nomine dictum. Nos vero negamus hic ſignificari Luzam Hetthæorum: quippe Hetthæorum regio pertinebat ad Ebronem, & Berſabeam, & finitima loca in tribu Juda. Hæc autem tam diſſita reſpicere omnino non potuit auctor libri Joſuæ, cum Beniamitidis tribus ſortem deſcriberet. Proindeq; dicendum eſt Luzam ipſam veterem eſſe intelligendam; quæ cum eadem eſſe dicitur ac Bethel, ſic accipiendum eſt, in proximum veteris Luzæ locum lapſu temporis paulatim tranſiiſſe Bethelem, in eamque conceſſiſſe Luzam totam, ac Luzæ incolas. Sexcenta dari poſſunt exempla urbium, quæ in vicinia vetuſtiorum poſitæ, ex iiſque conflatæ & conditæ, pro eadem urbe habitæ ſunt. Notantur item in libro Joſuæ alia nomina locorum, quaſi Joſua recentiora: velut Tyrus, Galilæa, Jocthel. Sed hæc ſunt nauci. Tyri & Galilææ nomina incertæ ſunt ætatis & temporis. Jocthelem aliam eſſe cenſet Maſius, quam quæ libro quarto Regum *(b)* nominatur.

VI. Indidem ex decimo nono capite libri Joſuæ *(c)* quartum oritur argumentum, quod ab Abrabaniele, & a Maſio uſurpatur. Nam quæ illic narratur Danitarum expeditio adverſus Leſem, ea poſt mortem Joſuæ contigit Judicum temporibus, quemadmodum ex decimo octavo capite libri Judicum *(d)* ſcitur. Igitur unum hoc eſt ex additamentis, quæ huc illuc in libros ſacros infarſit Eſdras, ad pleniorem rerum intelligentiam. Nam cum aſſignatam Danitis portionem deſcripſiſſet Joſue, aliamque deinceps armis ipſi quæſiſſent, merito id Eſdras ſupplendum duxit. Clauſulam ergo hanc ſi detrahas, nihilominus conſtabit ſententia, neque luxatum orationis contextum, aut pendulum deprehendes. Quod miror Maſium *(e)* virum doctum non vidiſſe, aut viſum non probaſſe, cum in libris idem factum ſit. Ejuſdem generis eſſe dicas, quæ capite undecimo leguntur, deletos a Joſua fuiſſe Enacæos *de montanis Hebron, & Dabir, & Anab, & de omni monte Juda & Iſraël (f)*: nam poſtrema hæc verba quæ ſeceſſionem decem tribuum videntur indicare, additamenti loco poſita eſſe dicas ad pleniorem rei geſtæ notitiam. Itaque ſi eradantur, cætera coaleſcent. Sunt tamen qui montes Juda eos eſſe velint, qui extant in tribu Juda; montes vero Iſraël, quos Jacob olim coluerat. Simili modo intruſos in caput viceſimum primum verſus duos *(g)* reperies, quos vetuſta Hebræorum exemplaria non agnoſcunt, teſte R. Davide Kimchi. Infarta quoque videtur clauſula, quæ decimo quinto capite libri Joſuæ, commate decimo quarto, & ſequentibus quinque continetur; nam quidquid illic de Calebo, & extinctis ab eo tribus Enaci filiis, & de Dabira ab Othoniele expugnata, & nuptum ei data Axa Calebi filia, & addicta doti Dabira urbe, cum fundis irriguis, videntur pôſt mortem Joſuæ contigiſſe, ut colligitur ex primo libri Judicum capite. Agnovit id Theodoretus *(h)*, & ut libros Joſuæ & Judicum conciliaret, prophetice illis prænunciatam rem dixit, hic vero eventu comprobatam. Quin & Adoniſedecum regem Hieroſolymæ, cujus infelix prælium, fuga & ſupplicium capite decimo libri Joſuæ deſcribuntur, eumdem eſſe cenſuit Adonibezecum, Bezecæ regem, cujus item primo libri Judicum capite adverſa pugna, fuga, & interitus narrantur: atque illic rem itidem prædictam, hic fuiſſe completam. Quod non ita eſt: nam illi Adoniſedeco, huic Adonibezeco nomen fuit: ille Hieroſolymæ rex fuit, hic Bezecæ, cujus ſitum deſcribunt Euſebius, & Hieronymus in libro de locis Hebraicis: ille Gabaone victus eſt, hic Bezecæ: ille ferro confoſſus, de ſtipite ſuſpenſus, Macedæ ſepultus eſt; hic truncatis manibus & pedibus, Hieroſolymam adductus, ibi demum occubuit. Tam parum autem ſibi conſtat hoc loco Theodoretus, ut quamvis in Joſuæ libro res fuiſſe prædictas notaverit, quæ in priore libri Judicum capite geſtæ narrantur, tamen prius illud caput *ἀνακεφαλαίωσιν* (*brevem repetitionem*) eſſe pronuntiet rerum ſub Joſua actarum. Sed revertamur ad Calebum, Othonielem, & Axam, de quibus quidquid narratur hoc loco libri Judicum, putat Grotius eſſe *ἐπάνοδον* (*reditum*) ad ea quæ vivo Joſua geſta fuerant: ſed prorſus repugnat orationis ſeries hoc capite. Nam pri-

(a) 26. *(b)* XIV. 7. *VI. Quartum argumentum.* *(c)* 47. *(d)* 29. *(e)* Præf. in Joſ. *(f)* Joſ. XI. 21. *(g)* 35. 36. *(h)* Interr. I. in Jud.

primum ait: *Poſt mortem Joſuæ conſuluerunt filii Iſraël Dominum, dicentes: Quis aſcendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli? dixitque Dominus, Judas aſcendet* (*a*). Et mox (*b*): *Aſcenditque Judas; & tradidit Dominus Chananæum, ac Pherezæum in manus eorum*. Tum deinde (*c*): *Et poſtea deſcendentes pugnaverunt contra Chananæum qui habitabat in montanis, & ad meridiem, & in campeſtribus. Pergenſque Judas contra Chananæum qui habitabat in Hebron, percuſſit Seſai, & Abiman, & Tholmai: atque inde profectus abiit ad habitatores Dabir*. Et continuo (*d*): *Dixitque Caleb: Qui percuſſerit Cariath-Sepher, & vaſtaverit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem*. Vides hæc ita connexa & colligata, tum verbis, tum rebus ipſis, ut ab ipſo initio continuata ſerie manifeſto profecta ſint. Atqui initium illud eſt: *Poſt mortem Joſuæ*: unde efficitur poſt Joſuæ mortem eveniſſe, quæ his ſubnexa ſunt. At hæc eadem, quæ de Calebo, Othoniele, & Axa in decimo quinto capite libri Joſuæ referuntur, plane illuc videntur intruſa: nam cum tribus Judæ ſortem deſcribat γεωγραφικῶς (*Geographice*), poſtquam ad Calebi portionem ventum eſt, adjicienda putavit Eſdras ad pleniorem rei expoſitionem, quæ in libro Judicum de trium Enaci filiorum interitu, de Othoniele & Axa habebantur. Atque ea ſunt hujuſmodi, ut inde ſecluſa, integrum & cohærentem orationis contextum relinquant. Porro quæ illic deſcribitur ſors Judæ, ut & aliæ ſortes, non ſtatim ut ſingulis tribubus aſſignatæ ſunt a Joſua, in earum ditionem continuo ceſſerunt, nondum enim edomita fuerat penitus, & ſubacta Chanaanitis regio; ſed potius ex hac diviſione intelligebat unaquæque tribus, quæ ſibi deinceps regio armis adorienda eſſet, & expugnanda. Quod tamen pro virili non egerunt, dum paratam illis victoriam præſtabat Deus. Quamobrem remolleſcentibus quiete, & luxu animis, nec deinde hoſtes exſcindere potuerunt, cum maxime vellent; id permittente Deo, *ut in eis erudiret Iſraëlem* (*e*). Ab ea opinione non recedunt Hebræi Doctores. Videtur autem libri Judicum Scriptor horum bellorum privatim a ſingulis geſtorum ſummarium in prius caput conjeciſſe; quamquam, & in ſequentibus plurima habentur generis ejuſdem. Liquet etiam ex iis, quæ ad calcem capitis decimi ſexti in Septuaginta Senum interpretatione leguntur, nec in Hebraico exemplari uſpiam extant, adventitia quædam, & extranea in Libro hoc reperiri.

VII. Quod famæ ſuæ celebritatem jactat Joſue ſexto capite (*f*), & accuratam Moſaicis legibus obtemperationem aliis locis (*g*) prædicat, indignum ipſius modeſtia cenſet Philoſophus Theologo-Politicus; proindeque alteri adſcribendum hunc Librum arbitratur. Idem jam ſupra objectum adverſus libros Moſis argumentum refellimus, ex quo pari jure concludi poteſt Pauli Epiſtolas aliquot, Pauli non eſse, quod in iis pietatem ſuam, & benefacta, ac eximias dotes Paulus commemoret; & Cæſaris Commentarios, Cæſaris non eſse, quod in iis Cæſaris virtutes & præclara facinora celebrentur.

VIII. Quod poſtremo capite obitus Joſuæ, & res poſt ejus obitum geſtæ narrentur, hinc effici putat Philoſophus Theologo-Politicus (*h*) alterius eſse quam Joſuæ: quod ex Grotio, & Præadamitico patrono ſumſit. Cui rationi parem adhibemus reſponſionem, quam ſimili adverſus Moſis libros argumento adhibuimus; nempe hæc vel a Samuele, vel ab Eſdra illuc fuiſse adtexta.

IX. Objicit præterea verſum poſtremum decimi ſexti capitis (*i*), in quo legitur Chananæos Gazeritanos ab Ephraimitis neutiquam fuiſse deletos, ſed vectigales factos: quæ quoniam reperiuntur itidem in primo libri Judicum capite (*k*), Librum illum recentiorem eſse Joſua concludit. Frivola ac futilis argumentatio: nam res quæ fiunt, et neceſsario illigantur tempori, quo fiunt. At quæ factæ non ſunt, nulli certo adnectuntur tempori, nec ulla ætas eſt, qua factas non eſse jure dici non poſſit. Ut ſi quis dicat in vita Tiberii a Romanis deletam non fuiſse Germanorum gentem, hoc ipſum in Vita Veſpaſiani dicere poterit. At ſi Gallos dicat a Cæſare domitos, res hæc illigabitur decennio illi quo geſta eſt, neque ultro, citroque vagabitur. Itaq; cum ait Joſue Gazeritanos ab Ephraimitis non fuiſse exciſos, idem dicere licet de ſequenti ævo, quo nec exciſi ſunt.

X. In-

(*a*) Jud. I. 1. 2. (*b*) Ibid. 4. (*c*) Ibid. 9. 10. (*d*) Ibid. 12. (*e*) Joſ. III. 1. *VII. Quintum argumentum.* (*f*) 27. (*g*) VIII. 35. & XI. 15. *VIII. Sextum argumentum.* (*h*) Syſt. Præad. Lib. IV. cap. 1. *IX. Septimum argumentum.* (*i*) Joſ. 11. 10. (*k*) 29.

X. Inficiale vero eſt octavum argumentum, proptereaque invalidum ac leve; nam quod nulla fiat Joſuæ mentio in hiſtoria conjurationis decem tribuum adverſus Gaditas, Rubenitas, & Manaſſæorum partem, quæ viceſimo ſecundo Joſuæ capite facta narrantur propter Aram illam ingentem in ripa Jordanis erectam, hinc concludit Adverſarius Theologo-Politicus defuncto jam Joſua hæc eveniſſe. Quid ſi tunc æger erat Joſue? quid ſi aliis negotiis diſtrictus? Sed cur ad eas præſcriptiones confugimus, cum in hoc ipſo capite tutiſſima nobis pateat defenſio? narrat quippe ſacer Scriptor Rubenitas, Gaditas, & dimidiam Manaſſæorum partem, poſt domitam Chanaanitidem in proprias ſedes a Joſua dimiſſos, cum ad tumulos Jordanis perveniſſent, antequam disjungerentur, immanem illam Aram molitos eſſe, quæ reliquos Iſraëlitas concitavit. Vides connexionē rerum, & temporum: a Joſua dimittuntur Rubenitæ cum ſociis, iter faciunt verſus fines ſus, veniunt ad Jordanē, Aram extruunt, tumultuantur Hebræi reliqui, legatos mittunt, excuſationem accipiunt: hæc inter paucos dies, & vivo Joſua eveniſſe planiſſimum eſt.

XI. Capite poſtremo Joſuæ (a), hæc leguntur: *Percuſsit ergo Joſue in die illo fœdus, & propoſuit populo præcepta, atque judicia in Sichem. Scripſit quoque omnia verba hæc in Volumine Legis Domini*. Ex his verbis recte collegimus Librum hunc Joſuam auctorem habere. Sed mirare ingeniorum diſſenſionem: contrarium inde effici putat Scriptor Theologo-Politicus: nam pactum illud, inquit, a Joſua & populo cum Deo initum, deſcriptum eſt in Volumine Legis Domini, quod alterum pactum populi cum Deo continebat. Atqui nullus extat liber, in quo utrumque pactum extet; periiſſe ergo librum hunc dicendum eſt. Verum a Diſputatore noſtro quæſitum velim, annon viceſimo nono, aliiſque Deuteronomii capitibus alterum habeatur pactum; annon item viceſimo quarto Joſuæ capite poſtremum deſcriptum extet? Supereſt igitur liber, in quo habetur utrumque pactum, Pentateuchus nempe iis auctus, quæ Joſue adjecit, Libro nempe hoc, qui Joſuæ nomen præfert.

XII. Nec leve eſt, quod objici quoque poteſt, admiſſuros fuiſſe librum Joſuæ Samaritas, ſi Jeroboami diſſidio fuiſſet antiquior: quod vero unum accipiunt Pentateuchum, indicio eſſe ſolum hunc ante defectionem Jeroboami vulgo probatum, & admiſſum fuiſſe. Atque hæc petitio, non unius libri Joſuæ, ſed aliorum etiam quos decem tribuum ſeceſſione antiquiores ſtatuimus, auctoritatem convellit: quam duplici reſponſione tuemur. Nam primum etſi ſcripti erant hôc tempore, & magno cum pietatis fructu vulgo legebantur, nondum tamen publica fuerant auctoritate conſecrati. Deinde longe diverſa fuit Religio Samaritanorum, quos ex ditione ſua in Samariam tranſtulit Salmanaſar, & Iſraëlitarum, quos in Aſſyria ſedes locare juſſit. Etſi enim hi avitam corruperant legem, & profanos ritus pleroſque admiſerant, longe tamen vitioſior fuit, & inquinatior Samaritanorum religio, qui patriam impietatem, & nefarios omnigenum Deorum cultus Iſraëlitarum ceremoniis adjunxerunt, ſed ita tamen ut ab utriſque deficerent. Sic enim liber Regum quartus (b): *Et cum Dominum colerent, Diis quoque ſuis ſerviebant, juxta conſuetudinem gentium, de quibus translati fuerant in Samariam. Uſque in præſentem diem morem ſequuntur antiquum: non timent Dominum, neque cuſtodiunt ceremonias ejus, & judicia, & Legem, & mandatum, quod præceperat Dominus filiis Jacob, quem cognominavit Iſraël.* Qui ergo Dei legem Iſraëlitis traditam aperte fuerant aſpernati, haudquaquam mirabile eſt, libros quoque eorum aliquos, vel probatos vulgo, & pro ſacris habitos neglexiſſe, ſolo Pentateucho contentos, propter inſignem Scriptoris dignitatem, ac famam, & rerum ab eo traditarum, ac geſtarum præſtantiam, ſummamque gentium plurimarum, non Iſraëlitarum modo, in eo probando conſenſionem.

XIII. Hæc habui de libro Joſuæ, quæ dicerem: nunc agamus de ipſo Joſua; qui quoniam Moſis adminiſter fuit, & rerum geſtarum particeps, ac ſocius, hinc effectum eſt, ut falſis eum nominibus, perinde ut Moſem ipſum, diſſimularit conſequens ætas, & actorum ejus didita primum inter Chananæos, & Phœnices, inde in remotiores gentes fama innumeris ſubinde figmentis aucta accreverit. Joſuæ ergo optime demonſtraverimus vetu-

X. Octavum argumentum. XI. Nonum argumentum. (a) 25, 26. XII. Decimum argumentum. (b) XVII. 33. 34. XIII. Hercules idem, ac Joſue.

vetuſtatem, ſi vetuſtiſſimarum fabularum integumentis involutum eum deprehenderimus. Conſtat inter eruditos Joſuæ impoſitam eſſe Herculis perſonam. Id uberrime demonſtravit Gerardus Johannes Voſſius in libris de Idololatria (*a*). Argumenta ejus in pauca contraham. Hercules Indos bello appetiiſſe dicitur, quod in Syria, & Arabia bella geſſerit Joſue: terræ enim omnes ultra mare Mediterraneum ſitæ, Indiæ nomine olim a Græcis appellabantur. Hercules Diis adverſus Typhœum, alioſque Gigantes præliantibus opem tulit: Joſue bella Dei geſſit adverſus Chananæos, alioſque Terræ promiſſæ incolas, viros giganteæ proceritatis. Fuit unus ex illis Og rex Baſan, cujus lectus ferreus novem cubitos longus erat, latus quatuor: is eſt ipſe Typhœus, ut oſtendunt nominum ſignificationes; nam hoc a τύφω, illud ab *aaug*, quorum utrumque ſonat, *uſſit*, *coxit*. Nec obſtat, quod ſuperius obſervavimus, Typhonem Moſis eſſe ſimulacrum; ſæpe enim vel eamdem perſonam pluribus, vel varias perſonas eidem accommodarunt, ut a me quoque adnotatum eſt. Herculem adverſus Gigantes ad ripam Rhodani pugnantem imbre lapideo a Jove adjutum ferunt: Deus quinque Regum contra Joſuam præliantium copias lapidibus grandinis oppreſſit. In Arimis Typhœus profligatus jacuit: in Aramæis, hoc eſt Syriacis campis, Og rex Baſan, Philiſtæi, Chananæi, aliique Gigantes proſtrati ſunt. Herculis, non Thebani, ſed Ægyptii ætas cum ætate Joſue convenit, ut oſtendit Chronicon Euſebii. Hæc Voſſius acute, & erudite, quibus illuſtrandis, & confirmandis nos aliqua ſubjiciemus: ex quibus cognoſcetur verum eos feliciter eſſe odoratos, qui nullum unquam fuiſſe Herculem ſuſpicati ſunt.

Hercules Ægyptius fingitur, Nilo patre natus, & Moſis æqualis: Joſue in Ægypto natus eſt Moſis temporibus. Tyrius quoque dictus eſt Hercules, nam Phœnices cum Judæis confundere Græci ſolent: quippe & Palæſtinam Phœnicen eſſe dictam, & Judæos Phœnicibus permiſtos perhibent veteres Geographi (*b*). Moſchus ille Sidonius, quem teſtem citat Strabo (*c*), Moſes ipſe fuit, ut a me probatum eſt. Ea Tyriis tribuit Theophraſtus in libro de legibus, quæ Judæis ſolis convenire docet Joſephus diſputans contra Apionem (*d*): nec Phœnices, & Syros Palæſtinā incolentes a Judæis diſtinguit Herodotus, ut ibidem Joſephus adnotavit; nec diſtinguit Ariſtophanes, cum Phœnices appellat ψωλὰς, *recutitos*; cum non ipſi, ſed vicini eorum Judæi præputia ponerent. Hinc ergo patet, cur Herculi, qui Joſue eſt, patria Tyrus aſſignetur. Idæus quoque & Cretenſis dictus eſt Hercules; quod *keretim*, appellentur Palæſtini; ut ſupra docuimus in diſſertatione de Minoe, & Idæi cum Judæis confundantur. Trinoctio genitum eum ferunt, propter moram Soli a Joſua injectam per Gabaonitanæ pugnæ tempus: unde & finxerunt auctores Fabularum, Solis radiis aliquando aduſtum Herculem, arcum in eum intendiſſe: unde & aſtronomiæ peritus Hercules habitus eſt, adeout Aſtrologus cognomine ſit dictus, ut habet Feſtus: unde & Sol ipſe a Græcis creditus eſt, ut eſt apud Euſebium (*e*), & Macrobium (*f*): unde & Atlantem cœlum humeris geſtantem ſublevaſſe, & oneri ſucceſſiſſe commenti ſunt; vel fortaſſe quod in partem curarum, ac dignitatis Joſuam aſciverit Moſes, quando capiti ejus impoſitis manibus partem illi gloriæ ſuæ tranſcripſit, quemadmodum habet liber Numerorum (*g*), atque is Moſe demum defuncto Iſraëliticæ Reipublicæ adminiſtrationem capeſſiverit; vel quod montem Sinai ſubeuntem Moſem ſolus Joſue ſit comitatus. Mercurii, Oſiridis, Æſculapii, & Evandri, quos Moſis figuram gerere diximus, æqualis Hercules ponitur. Nec æqualis duntaxat, ſed ſocius quoque eſt Mercurii dictus: unde & communia olim utriuſque fuiſſe ſimulacra, tradunt Ariſtides (*h*), & Leonides (*i*), & communes utriq; viſuntur Inſcriptiones (*k*); & utriuſq; ſtatuæ in triviis collocabantur. Liquidum etiam eſt, quamobrem ſcripſerit Diodorus (*l*) Oſirim ad bella proficiſcentem copiis ſuis Herculem præfeciſſe. Quod vero addit, eumdem in exercitu Anubin habuiſſe, id Calebum notat, unum ex Terræ promiſſæ exploratoribus, Joſuæ ſocium; cujus nomen *keleb*, cum *canem* ſonet, idcirco Anubin Cynocephalum mendax vetuſtas confinxit; atque hinc etiam nata eſt fabula de Cane Herculis pur-

(*a*) Lib. I. cap. 16. (*b*) Strab. Lib. XVI. & Steph. in Ἰόππη. Priſc. in Perieg. (*c*) Lib. cit. (*d*) Lib. I. (*e*) Præp. Evang. Lib. III. (*f*) Sat. Lib. I. cap. 20. (*g*) XXVII. 18. & ſeq. (*h*) Or. in Hercul. (*i*) Anthol. Lib. I. cap. 38. (*k*) Grut. p. 2. (*l*) Lib. I. & III.

purpuræ repertore. Arma accepiſſe Herculem a Mercurio, & Apolline, & Vulcano fabulatur Apollodorus (*a*): hos tres unum Moſem eſſe docui, cujus imperiis arma ſumſit Joſue & tractavit. Heſionem ab irruente ceto tutam præſtitit; Andromedam Perſeus, qui Moſes eſt. Magum & præſtigiatorem fuiſſe Herculem idem Diodorus (*b*) aſſeverat; quod inuſitatis prodigiis Joſuæ victorias Deus promoverit. Μουσηγέτης (*Muſarum dux*) vocatus eſt, perinde ut Apollo, qui Moſes eſt, cum quo communia multa habet Joſue. Hercules Muſarum appellatur apud Macrobium (*c*), & in Inſcriptionibus (*d*): quo nomine Romæ cultus fuit. Πρόμαχος (*anteſignanus*) etiam nuncupatus eſt, quemadmodum & Mercurius, altera Moſis imago. Diſcas hoc ex Pauſania (*e*). Philoſophus eximius habitus eſt, Suida (*f*) teſte, quod in Moſem aptiſſime quadrare docuimus. Refert Cleodemus (*g*) adverſus Antæum gigantem cum filiis Abrahami Herculem eſſe profectum: Joſue adverſus Enacæos gigantes cum Iſraëlitis Abrahami nepotibus bellatum ivit. Poſt devictum Antæum coronatus dicitur Hercules a Mercurio, qui Moſes eſt: hic Joſuam ob res præclare geſtas meritis præmiis & laudibus proſecutus eſt. Παραστάτης cognomento dictus eſt Hercules Idæus, ut narrat Pauſanias (*h*), hoc eſt Satelles, & Stipator, & Comes, & Cuſtos, quemadmodum appellatur in Marmoribus antiquis; quod hoc officium Moſi Joſue præſtiterit. Ideo adverſus Indos bella geſſiſse dicitur, & adverſus Æthiopas; quod hos bello laceſſiverit Moſes, illos vero ſub Bacchi perſona expugnaſſe fingitur. Ideo etiam vatem Herculem & naturalium rerum ſcientem fuiſſe tradit Herodotus apud Clementem Alexandrinum (*i*); quippe Moſis pleræque dotes Joſuæ propter individuam ſocietatem adſcriptæ ſunt. Atque hæc penſanti mihi probabile fit Columnas illas celebres Herculis ex Columna ignea Hebræorum exercitui præeunte originem habuiſſe: quanquam valde incerta ſunt quæ de Herculeis Columnis jactantur. Unicam quidem Columnam ab Hercule Ægyptio in Africa poſitam Diodorus (*k*) commemorat. In Gaditano Herculis templo Columnas fuiſſe auro, & argento fuſas Philoſtratus (*l*) teſtatur, numerum columnarum non apponit; nec Strabo (*m*), qui non alias ad fretum Gaditanum poſitas fuiſſe arbitratur, Poſidonii auctoritatem ſecutus. Duas in Tyrio Herculis templo Columnas, alteram ex auro, ex ſmaragdo alteram, poſitas fuiſſe, perhibet Herodotus (*n*). Neque hic prætermittendum eſt, quod ex Sanchoniathone tradit Philo Byblius (*o*), Uſoum Hypſuranii fratrem duas Columnas Tyri, Igni, Ventoque conſecraſſe, & adoraſſe, ac ferarum ſacrificiis coluiſſe. Aperte vides Columnam illam ignis & nubis, in qua ducem ſe Hebræis præbuit Deus, qui crebris animantium immolationibus ex inſtituto Moſis placabatur. Adde fratribus his defunctis, eos qui ſuperſtites fuere, virgas conſecraſſe, eoſdemque columnas adoraſſe. Virgæ autem Moſem, & Aaronem denotant, & nomen quoque Uſous idem videtur eſſe, ac Ægyptium Ὕσης, quo nomine dictos fuiſſe qui eſſent ex aquis ſervati prodit Joſephus (*p*). Hujuſmodi autem fuit Moſes. Adſtipulatur Artapanus (*q*) qui narrat Ægyptios Moſaicæ virgæ portentorum effectrici id honoris habuiſſe, ut in omnibus templis virgas ſacrarent. Quinetiam virgas ſive fuſtes delibratos, pro Diis venerabantur, & Delubra appellabant. Sed diſſimulandum non eſt obſervaſſe me vocem, στήλην, qua uſus eſt Byblius ille Philo, non ſemper *columnam*, ſed & *ſtatuam* aliquando notare; uti & *mizbeahh*, apud Hebræos. Exempla nobis ſunt in promtu. Videndum igitur num & eamdem illic ſignificationem obtineat. Utut eſt, ſatis cognoſcimus apud Tyrios, Tyriorumque colonos Gaditanos, frequentem fuiſſe ſacrarum Columnarum uſum. Itaque Hiram Tyrius, artifex ille ærarius, quem ad opera Templi accerſiverat Salomon (*r*), cum duas illas ingentes Columnas æreas, quas Templi altitudinem æquaſſe tradit Eupolemus (*s*), in porticu conſtituit, mori patrio videtur obſecutus. Nec ab eo alienos fuiſſe Ægyptios probant obeli duo ſaxei, in templo Solis a Pherone Ægypti Rege poſiti. Sed redeamus

ad

(*a*) Lib.II. (*b*) Lib.III. & V. (*c*) Sat. Lib.I. cap.12. (*d*) Grut. p.1070. 5. (*e*) Bœot. (*f*) In Ἡρακλέους ἀγάλματα, & in Ἡρακλῆς (*g*) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib.IX. (*h*) Eliac.I. & II. (*i*) Strom.1. (*k*) Lib.I. (*l*) Vit. Apoll. Lib.V. cap.1. (*m*) Lib. III. (*n*) Lib.II. cap.44. (*o*) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib I. cap.10. (*p*) Antiq. Lib.II. cap.5. (*q*) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib.IX. cap.27. (*r*) 3.Reg.VII.13. & ſeq. (*s*) Apud Euſeb. Præp. Evang. Lib.IX. cap.34.

ad Herculem. Scribit Menander, a quo Tyriorum Annales e Phœnicio ſermone in Græcum tranſlati ſunt, in fragmenro quod libris ſuis ἀρχαιολογίας (*Hiſtoriæ antiquitatum*) Joſephus (*a*) intexuit, in Tyrio Jovis templo dedicatam fuiſſe ab Iromo rege auream Columnam: in gratiam, ut puto, Herculis, quem impenſe idem Iromus coluit, ut habet ibidem Menander, primuſque ipſum ſtatua honeſtavit, cum in templo ipſius Gaditano nullam fuiſſe effigiem doceant Silius (*b*), & Philoſtratus (*c*). Addit Eupolemus (*d*) auream hanc Columnam Tyri in templo Jovis conſecratam, donum fuiſse Salomonis. Hoc ſi verum ſit, jam tum in profanos gentium ritus declinaſse Salomonem dicendum eſt, cum Ethnicis impietatis inſtrumentum ſubminiſtravit. At credendum potius Theophilo (*e*), qui narrat Salomonem reſiduum ex Templi fabrica aurum ad Tyrium regem muneri miſiſse, hunc filiæ ſimulacrum ex eo conflaviſse, & in aurea Columna ſic tanquam theca concluſiſse. Manavit & ad alias gentes iſthæc Columnarum conſecrandarum religio. In templo Jovis Triphylii viſebatur Columna aurea, ab ipſo Jove, ut indicabat titulus, poſita; ex cujus præcipue inſcriptionibus Euhemerus antiquus Auctor Jovis cæterorumque Deorum hiſtoriam compilavit. Teſtes Diodorus (*f*), & Lactantius (*g*). Fuiſse & in fano Junonis Laciniæ Columnam auream ſcripſit Cicero ex Cœlio (*h*); quam a Tyriis poſitam perſuadet recepta apud Veteres opinio, fanum hoc ab Hercule fuiſse extructum. Hercules enim magno in honore erat apud Tyrios, ut credibile ſit geſta ſua & reperta, velut inventionem purpuræ, ipſi nonnunquam adſcripſiſse. Addit Cicero Hannibalem, Columnam hanc cum exterebraſset & ſolidam inveniſset, auferre voluiſse; verum monitu Junonis abſterritum, ex eo auro quod extritum fuerat, buculam conflari juſſiſse, & in ſumma Columna collocari. Quo facto geminum videtur conjunxiſse Moſaicæ hiſtoriæ ſymbolum, & Columnam, & buculam. Nam ad hanc quod attinet, nihil aliud fuiſſe puto quam Apidis ſimulacrum, quem Moſem eſse diximus. Hanc Ægyptiorum adverſus bucerum genus religionem, quam & ante Moſem jam in Ægypto receptam fuiſse ſupra diximus, imitati ſunt Aaron, & Jeroboam, cum vitulos aureos adorandos propoſuerunt Hebræis, qui mores Ægyptios nondum penitus dediſcere potuerant. Imitatæ videntur & finitimæ gentes, atque eam deinde a Tyriis Carthaginenſes, eorumque dux Hannibal accepiſſe. Præter memoratas Columnas, alias quoque ab Hercule, item a Baccho, qui Moſes eſt, in India poſitas fuiſſe legitur in Epigrammate Antipatri Sidonii (*i*); legitur & apud Servium (*k*), Herculem columnas in Ponto, ut & in Hiſpania ſtatuiſſe. Germanos etiam columnarum effigie imitatos eſſe Herculem Witichindus (*l*) memorat: & ſua ætate prope Friſios Herculis columnas ſuperfuiſſe teſtatur Tacitus (*m*). Et nos jam obſervavimus ex Clemente Alexandrino (*n*) Bacchum & Apollinem, qui Moſis icones ſunt, Columnæ ſymbolo, propter eamdem Columnam Iſraëlitarum ducem, fuiſse expreſſos. Queritur præterea Joſephus Apionem Grammaticum (*o*), Moſaicarum rerum non ſatis peritum, ſcripſiſse Moſem Heliopoli Columnas quaſdam ſtatuiſse ad Solis motus explorandos. Tot commentitias Columnas peperit una hæc Columna, in qua deliteſcens Dominus ducem ſe itineris Hebræis præbuit. Ac pro una quidem duas ab aliquibus videmus fuiſse confictas; quod Iſraëlitica hæc per diem nubilo eſset colore, per noctem vero igneo, atque ita quaſi duplex haberi poſset; juxta illud Moſis ad Deum (*p*): *In columna nubis præcedas eos per diem, & in columna ignis per noctem.* Alexicacon Græci Herculem appellabant, Coi contractius Alexin, hoc eſt Averruncum, ita alludentes ad nomen Joſuæ, *joſceaa*, quod Servatorem & Salutiferum ſonat. Sed & Herculem σωτῆρα (*Servatorem*) cognominatum ferunt in nummis Thaſiorum, qui fuerunt Phœnicum coloni, & uti par fuit, & teſtatur Pauſanias (*q*), Herculem eumdem colebant ac Tyrii; quemadmodum & Tyrios Herculis Thaſii templum habuiſse perhibet Herodotus (*r*). Hinc ſæpe in Inſcriptionibus appellatur Hercules conſervator, & Hercules defenſor: quo nomine Romæ

(*a*) Antiq. Lib. VIII. cap. 2. & Lib. I. contr. Apion. (*b*) Lib. III. (*c*) Vit. Apoll. Lib. V. cap. 1. (*d*) Apud Euſeb. Præp. Ev. Lib. IX. cap. 34. (*e*) Apud Euſeb. ibid. (*f*) Apud Euſeb. Præp. Evang Lib II. cap. 2. (*g*) Lib. I. cap 11. (*h*) De divin. (*i*) Anthol. Lib IV. cap. 12. (*k*) In Æn. XI. (*l*) De Germ. (*m*) De mor. German. (*n*) Str. 1. (*o*) Lib. II, (*p*) XIV. 14. (*q*) El. 1. (*r*) Lib. II. cap. 44.

Romæ templum habuit. Quædam habet DEO HERCULI COMITI ET CONSERVATORI. Alia, HERCULI COMITI CUSTODI. Calendarium Capranicorum, cujus fragmentum affert Gruterus (a), HERCULI MAGNO CUSTODI. Eſt apud Strabonem, & Euſtathium (b) κορνοπίωνα (*Locuſtarium*) cognominatum fuiſſe Herculem ab Œteis, ἀπὸ τῶν κορνόπων, hoc eſt παρνόπων, *a locuſtis*, quarum lue ipſos liberavit: cognominatum vero ab Erythræis ἰποκτόνον (*vermiculorum interfectorem*), a vermiculis vineas corrodentibus, quas abegit ex ipſorum regione & profligavit. Romanis ἀπόμυιον (*Muſcarum depulſorem*) dictum tradit Clemens in Protreptico. Scribit Pauſanias (c) hunc in Olympia ſacrificantem votum ἀπομυίῳ Jovi feciſſe, ut muſcas importunas & moleſtas a ſe depelleret, atque id impetraſſe. At Solinus (d), eumdem, cum illic ubi Roma deinde condita eſt, *Viſcerationem ſacricolis daret, Myiagrum Deum eſſe imprecatum* narrat. Fabularum iſtarum non alia origo quærenda eſt, quam translata in Joſuam culicum Ægyptiorum, muſcarum & locuſtarum prodigia a Moſe edita. Serpentes dicitur infans Hercules in cunis eliſiſſe, quod Hevæos Chananæam gentem expulerit Joſue, qui Cadmo duce in Græciam profugerunt: *cheveo*, autem *Hevæum*, & *Serpentem* Syriaca lingua ſignificat. Appoſita ad eam rem Clementis verba proferam e Protreptico, ubi de Bacchi Myſtis ſic diſſerit: τελίσκουσι τὰς κρεανομίας τῶν φόνων, ἀνεστεμμένοι τοῖς ὄφεσιν, ἐπολολύζοντες Εὐὰν Εὔαν ἐκείνην, δι' ἣν ἡ πλάνη παρηκολούθησε, καὶ ὁ θάνατος ἐπηκολούθησε, καὶ σημεῖον ὀργίων βακχικῶν ὄφις ἐστὶ τετελεσμένος· αὐτίκα γοῦν κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῶν Ἑβραίων φωνὴν τὸ ὄνομα τὸ Εὐα δασυνόμενον ἑρμηνεύεται, ὄφις θήλεια. *Hœdinarum carnium diſtributionem celebrant, coronati ſerpentibus, ululantes Evam illam, per quam error cum morte ſubſecutus eſt, & inſigne orgiorum Bacchicorum eſt ſerpens conſecratus. Igitur juxta accuratam Hebraicæ vocis ſignificationem, nomen Eva, ſi aſpiretur, exponitur, Serpens femina*. Ex hujus vocis ambiguitate Lerneam Hydram contudiſſe dictus eſt Hercules a fabularum artificibus, & exitialem anguem ad Sagarim flumen extinxiſſe, unde Ophiuchi nomine, & figura inter ſidera donatus eſt; dictus & Draconem Heſperidum mala ſervantem interfeciſſe, unde & Engonaſin, ſive Ingeniculi nomen, & formam habuiſſe ex Eratoſthene Hyginus (e) obſervavit. Ex Euryſthei arbitrio pendebat Hercules, & ad ejus nutum prœliabatur; quod & ipſius amore captum egiſſe volunt quidam: ita & ex præſcripto Moſis Joſue hoſtes adoriebatur, & labores ſuos exantlabat. Prometheum ad Caucaſi rupes expanſis manibus religatum liberaſſe fingitur Hercules, quo figmento expreſſum ſuſpicor Moſem, in vertice collis lapidi inſidentem, & manus paſſas in ſublime tollentem, quoad Joſue parta ab Amalecitis victoria hoc ipſum labore levaret. Narratur Hercules Acheloum fracto cornu domuiſſe, eique poſt victoriam cornu reddidiſſe; quod ita interpretantur Mythologi, intumeſcentem unum e fluvii alveis, & iter morantem, per colliquias & incilia alio derivaſſe, & poſt tranſitum in priſtinum alveum reduxiſſe. Dicitur quoque apud Pauſaniam (f) per Pheneatarum agrum excavaſſe alveum Olbio fluvio, quem Aroanium Arcadum alii vocant. Tempe quoq; & inſalubres Stymphali paludes fertur exſiccaſſe, apertis montibus aquarum curſum retinentibus. Quibus illud Dei beneficium exprimitur, cum arefecit Jordanem, Joſua Iſraëliticum exercitum tranſmittente, & priſtinis deinde ſedibus reſtituit. Mala Heſperidum ab Hercule detracta, & Geryonis abactos boves Mythici Scriptores commenti ſunt; an quod, ut Madianitarum Moſes (g), ſic & Chananæorum Joſue boves abegit & μῆλα, quæ vox & oves, & mala ſignificat? Buſiris, Augias, Sarpedon, Albion, Bergion, Dercynus, Eryx, Antæus, Eurypylus, Eurytus, Cteatus, Neptuni filii; Polygonus, & Telegonus, Neptuni nepotes, ab Hercule edomiti ſunt: a Joſua Chananæi & Phœnices, gens navigationibus & maritimis commerciis nobilitata. Tricorporem Geryonem dicitur Hercules cecidiſſe, propter enormem Gigantum quos debellavit Joſue ſtaturam, ſolita hominum proceritate longe majorem: quam ob cauſſam veriſimilius eſt πολυσωμάτους (*multa corpora habentes*) Gigantes fuiſſe creditos, quam propter geſtorum multitudinem, ut Diodorus (h) exiſtimavit. Crediti & adverſus Jovem, & Oſiridem, & Herculem bella geſſiſſe; quod monſtroſi illi Enacim

(a) Inſcr. p. 45. & 134. (b) In Il. α. (c) Eliac. I. (d) Cap. 2. (e) Poët. Aſtr. Lib. II. & III. (f) Arc. (g) Num. XXXI. 11 & ſeq. (h) Lib. I.

Idolis dediti, veri Dei cultum reſpuerint, & adverſus ejus miniſtrum Moſem, quem Oſiridem ab Ægyptiis fuiſſe appellatum diximus, & Moſis miniſtrum Joſuam, & Deo conſecratam gentem infeliciter bello contenderint. *Gigantes*, inquit Macrobius (a), *quid aliud fuiſſe credendum eſt, quam hominum quamdam impiam gentem Deos negantem, & ideo æſtimatam Deos pellere de cœleſti ſede voluiſſe? Horum pedes in draconum volumina deſinebant, quod ſignificat nihil eos rectum, nihil ſuperum cogitaſſe, totius vitæ eorum greſſu, atque proceſſu in inferna mergente*: Terrore perculſi finguntur Gigantes illi: ſic Rahab meretrix Hierichuntina de popularibus ſuis ad exploratores a Joſua miſſos: *Irruit in nos terror veſter, & elanguerunt omnes habitatores terræ* (b): ſic ipſi exploratores de iiſdem (c): *Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus noſtras, & timore proſtrati ſunt omnes habitatores ejus*: ſic ipſe deinde Scriptor Libri (d): *Poſtquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Jordanem ad occidentalem plagam, & cuncti Reges Chanaan, qui propinqua poſſidebant magni maris loca, quod ſiccaſſet Dominus fluenta Jordanis coram filiis Iſraël donec tranſirent, diſſolutum eſt cor eorum, & non remanſit in eis ſpiritus, timentium introitum filiorum Iſraël*. Terrorem hunc Gigantibus fabularum conditores ferunt injectum a Pane, quem probavimus eſſe Moſem, expeditionis hujus, ſecundum Deum, & belli auctorem. Poſt debellatos Gigantes duodecim Diis aras Hercules erexit: poſt interfectos Og & Sebon, & tranſmiſſum Jordanem, duodecim lapides a viris duodecim, e duodecim tribubus ſigillatim electis, in caſtris conſtitui juſſit Joſue ad perpetuam rei memoriam, & totidem in medio Jordanis alveo. Quæ exempla ſecutus eſt Alexander, extructis in India aris duodecim, victoriarum monumentum, antequam reditum pararet. Herculem Indicum cognominatum fuiſſe Belum perhibet Cicero (e); hoc eſt *bangal*, quam dictionem *Dominum* ſignificare pervulgatum eſt: quippe Chananææ terræ dominatum Joſue obtinuit. Mercurio clavam poſt cæſos Gigantes Herculem conſecraſſe tradunt, quod Moſis auſpiciis Joſue reges Og & Sehon deleverit. Hanc clavam ad Trœzenem, prope ſtatuam Mercurii Polygii, qui Moſes eſt, actis radicibus & ramis repullulaſſe, & ex oleaſtro cæſam cum fuiſſet in oleaſtrum evaſiſſe vetus ſermo eſt, a Pauſania relatus in Corinthiacis; cujus origo latet in Aaronis virga, quæ a Moſe in ſacro Tabernaculo depoſita refloruit, & amygdalas truſit. Joſuæ autem a Græcis Hebraicarum rerum non valde peritis attributum eſt, quod Aaroni debebatur: Ad Trœzenem quoque fons eſt, quem ab Hercule repertum fuiſſe dicunt; ſed & ſitienti flumen e terra erupiſſe fingunt: ſic in eum tranſcribentes patratum a Moſe prodigium: cum ſiccis Hebræis eductas e rupe aquas propinavit. Finium cuſtodiam Herculi adſcribit Leonides in Anthologia (f), atque item Mercurio; quemadmodum & Silvano Horatius, aliique; Moſi videlicet & Joſuæ, quod illius præceptis, hujus ductu & armis Hebræi Chananææ terræ a ſe ſubactæ adverſus circumſtantes hoſtes fortiter tutati ſint.

XIV. Quærat aliquis, quemnam hic Herculem ſignificatum velim, Phœnicium, Creticum, an Thebanum. Pervulgata quippe hæc eſt doctorum hominum ſententia, plures fuiſſe Hercules, & geſta omnium a Græcis fuiſſe in unum Thebanum collata; ſeu potius fortibus quibuſque viris Herculis nomen fuiſſe impoſitum. Tres ſtatuit Diodorus (g), Ægyptium, Creticum, & Thebanum: tres Arrianus in libris (h) de expeditione Alexandri, Ægyptum, Tyrium, & Græcum; quibus Indicum præterea addit in Indicis ex Megaſthene. Herculem alii antiquiſſimum arbitrantur Phœnicium, ſecundum Ægyptium, poſtremum ac recentiorem Thebanum. Quidam Ægyptios duos agnoſcunt; Herodotus (i) duos Græcos, Deum alterum, alterum Heroem; Cicero (k) ſex; duodecim alii; quidam etiam longe plures. Ego omnino unicum, eumque Joſuam fuiſſe ſtatuo; quæ enim tribuuntur aliis, ad Joſuam omnia commode referri poſſe video. Nam primum fabuloſam eſſe omnem Herculis hiſtoriam Erathoſtenes (l), aliique cenſuere. Antiquiſſimus præterea habetur ille Phœnix, qui Melicarthus dicitur a Phylone Byblio, ut eſt apud Euſebium (m): hoc eſt *melech*

(a) Sat. Lib.I.cap.20. (b) Joſ.II.9. (c) Ibid.24. (d) Idem V.1. (e) Lib.III. de natura Deor. (f) Lib.I. cap.18. *XIV. Unicus fuit Hercules.* (g) Lib.III. (h) II, & IV. (i) Lib.II. (k) De natura Deorum Lib.III. (l) Apud Strab.Lib.I.5. (m) Præp.Ev. Lib.I.

lech quereth, **Rex urbis**: θεὸς πολιοῦχος, (*Deus urbis cuſtos*) ut jam obſervarunt alii. Amathuſii μάλικα (*a*), hoc eſt *Regem*, ſimplicius appellabant; quod Iſraëlitis jure regio Joſue præfuerit. Ex hoc Melicartho Phœnicum, nomen habuit Græcorum Melicerta, qui & Palæmon, quem & Herculem eſſe teſtatur Heſychius (*b*). Phœnix idem Hercules, Deſanaus, ſive Diodas dictus eſt. Atqui hunc ipſum Moſis ætati æqualem faciunt ratiocinationes Euſebianæ, proindeque & Joſuæ. Quoniam autem a Joſua, quem Herculem habendum eſſe oſtendimus, circa hæc tempora patria ſua exterminati Phœnices, partim in Africam profugerunt, ut oſtendit vetus inſcriptio literis Phœniciis exarata in Numidia Tingitana, quam refert Procopius in Vandalicis (*c*): ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ φυγόντες ἀπὸ προσώπου ἰησοῦ τοῦ λῃστοῦ υἱοῦ ναυῆ. *Nos ſumus, qui fugimus a facie Jeſu latronis, filii Nave*; partim in Bithyniam & Thraciam, & vicina Thraciæ loca Phœnice duce; partim & in Bœotiam ac Illyricum præeunte Cadmo, quem & centum præterea urbes in Africa condidiſſe Nonnus (*d*) aſſeverat; hinc factum ut fama ejus per varias gentes ſparſa, horum animos terrore, illorum admiratione compleverit; ac ab aliis, puta Phœnicibus, λῃστὴς, *latro*; Deus ab aliis, puta Ægyptiis & Græcis, habitus ſit, quemadmodum & Moſi contigiſſe ſupra notavimus. Ac non Joſue quidem ſolum, ſed & reliqui Iſraëlitæ latrones ab exteris gentibus appellati ſunt, ut habet R. Selomoh Jarchi (*e*); ſive propter expilatos furto Ægyptios, ſive propter dejectos ſedibus ſuis Chananæos. Cum ergo Joſuæ virtutem in Græcia prædicaſſet expertus Cadmus, Cadmo oriundum & Thebis natum finxerunt Græci, quem ex Cadmi Thebarum conditoris verbis cognoverant. Quocirca cultum ejus Cadmum in Græciam intuliſſe traditum eſt a Pauſania (*f*). Similiter qui Africanis ex profugorum Phœnicum ſermonibus primum innotuerat, ab iiſdem Africanis ad ſuas appuliſſe oras confictus eſt, & Antæam circa Tingi regnantem domuiſſe. Atque ea commenta poſterior ætas, vel propter veri ignorationem, vel propter innatam hominibus fingendi libidinem, tanto fabularum incremento amplificavit, ut Herculem in multos, Phœnicium, Ægyptium, Indicum, Creticum & Thebanum ſejunxerit; & quidquid demum fortiter geſtum undeunde acceperat, ad Herculem quiſq; ſuum referret; ſed Græci præcipue, gens mendax & fabulis ſerendis nata. Cum ait ergo Herodotus (*g*) ſe Tyri accepiſſe, Herculis templum, quod illic extat, ſimul cum ipſa urbe fuiſſe conditum; Tyrum intellige Alexandri obſidione nobilitatam, quæ Trojano excidio non multo vetuſtior fuit, Joſua vero longe recentior, non vero Palætyrum, cujus fit in ipſo Joſuæ libro mentio. Opinionem noſtram plurimum juvat Pauſanias (*h*), cum narrat Herculem Idæum, ſive Creticum, Tyrii templum habuiſſe, ac Bœotis ignotum non fuiſſe. Unde facilis exiſtimatio eſt, Tyrium Herculem, Creticum, & Thebanum unum eſſe. Thaſii quoque Herculis templum, Tyri fuiſſe docet Herodotus (*i*); Pauſanias (*k*) vero Thaſios Herculem eumdem coluiſſe, ac Tyrios. Magnificum illud Gaditanum templum Herculi Tyrio Phœnices condidiſſe & res ipſa clamat & docent Appianus (*l*), & Arrianus (*m*). At Idem Ægyptio Herculi fuiſſe extructum ſcribunt Philoſtratus (*n*), & Pomponius Mela (*o*). Ægyptium Herculem patria lingua Chona dictum veniſſe in Italiam, & nomen Chonibus dediſſe legitur apud Phavorinum in Lexico (*p*). Is, ſi quid conjectura valeo, idem eſt ac Hercules Tyrius, ſive Chananæus. Nam Stephanus (*q*) Phœnicem perhibet appellatam fuiſſe χνᾶ, & Phœnices χνᾶες; & Sanchoniathonis Interpres Philo Byblius (*r*) Chna primum Phœnicem cognominatum eſſe ſcribit. Chna autem manifeſto eſt *chanongan*, *Chanaan*. Itaq; Herculem Chona, qui Ægyptius dicitur, liquet eumdem eſſe, ac Herculem Chnaum, ſive Chananæum.

XV. Jam vero munita nobis eſt via ad enodationem perdifficilis, & vexatiſſimæ quæſtionis, quæ oritur ex priore Machabaico, in quo Spartæ rex Arius Oniæ ſummo Judæorum Sacerdoti ſcribit, ex libro quodam didiciſſe ſe Judæorum fratres eſſe Spartanos, & utroſque Abrahami eſſe nepotes. Quamquam probabili conjectura ſupra ita explanata

(*a*) Heſych. in μάλικα. (*b*) In παλαίμων. (*c*) Lib. II. cap. 10. (*d*) In Dion. Lib. XIII. (*e*) In Gen. cap. 1. (*f*) Eliac. Lib. I. (*g*) Lib. II. cap. 44. (*h*) Bœot. (*i*) Lib. cit. cap. 44. (*k*) Eliac. I. (*l*) Iberic. (*m*) Exped. Alex. Lib. II. (*n*) Vit. Apoll. Lib. II. cap. 14. (*o*) Lib. III. cap. 6. (*p*) In χῶνες. (*q*) In χνᾶ. (*r*) Apud Euſ. Præp. Ev. Lib. I. *XV. Explicatur denuo 1. Mach. XII. 21, in quo agitur de Judæorum & Spartanorum conſanguinitate.*

Digitized by Google

nata eſt hæc quæſtio, ut expoſitio noſtra nemini non poſſit ſufficere; aliam nihilominus ſimpliciorem, & veri etiam, ne quid diſſimulem, mea ſententia aliquanto propiorem hic proponam. Lectori per me, utram volet, perſequi fas eſto. Conſtat Lacedæmoniorum reges, ac proinde Arium hunc, ad Herculem genus ſuum retuliſſe: quemadmodum fabuloſa fere ſunt initia vetuſtarum ac nobilium familiarum, & olim in Græcia generoſus quiſque ac natalibus clarus Deum aliquem ſtirpis ſuæ auctorem jactare ſolebat. Herculem autem quemdam Tyrium, nec non & Ægyptium Herculem pervulgata hominum fama celebrari ignorare non potuit Arius, re tot indiciis expreſſa. Hos, ipſumque adeo Thebanum, non multos ac diverſos, ſed unum & eumdem fuiſſe hominem, eumque Judæum, ex libri alicujus lectione, & ex rei veritate certior Arius fieri potuit; atque ita ſe Judæis, ipſoque Abrahamo oriundum, ac Judæorum fratrem reputare. Dices ſcripſiſſe Arium Spartanos, & Judæos fratres eſſe, atque eo non Lacedæmonios ſolum reges, ſed totam gentem ſignificari. Reſpondeo numeroſam fuiſſe & amplam regiam Heraclidarum familiam; teſte Plutarcho (*a*), cujus verba hæc ſunt; τῶν ἀναμιχθέντων Δωριεῦσιν Ἡρακλειδῶν, καὶ κατελθόντων εἰς Πελοπόννησον, πολὺ μὲν ἐν Σπάρτῃ καὶ λαμπρὸν ἤνθησε γένος. *Ex Heraclidis, qui Dorienſibus permiſti ſunt, & in Peloponneſum redierunt, ampla Spartæ & clara gens floruit:* in eaque, utpote præcipua ac nobiliſſima Spartanæ gentis parte, totam gentem potuiſſe comprehendi; præſertim cum orti eſſent ex ea Reges ipſi; totius autem Reipublicæ perſonam Rex ſuſtineat: *Eſt* enim, inquit Cicero (*b*), *proprium munus magiſtratus, intelligere ſe gerere perſonam civitatis.* Alia præterea conjectura nodum hunc ſolvere promtum eſſet, ſi fidem aliquam poſſemus iis adjungere, quæ de Lacedæmonis origine ab Honorio Auguſtodunenſi & Alberto Stadenſi tradita ſunt. Scribit ille libro tertio de imagine mundi, & hic in Chronico, tempore Moſis Lacedæmonem a Cecrope fuiſſe conditam. Cum autem Cecropem eſſe Moſem ſupra demonſtraverim, dicerem Arium ea re deprehenſa, Moſem urbis ſuæ conditorem, gentiſque auctorem crediſſe, atque hinc eſſe ratum unam eamdemq; fuiſſe Spartanorum ac Judæorum originem. Verum Honorii illius, & Alberti auctoritati parum tribuo, mihique Spartam cum Athenis a Cecrope conditis videtur confundere.

DE LIBRO JUDICUM.

I. Diſputatur de Auctore libri Judicum. Variæ opiniones proponuntur. II. *Samueli adſcribitur, ejuſque probatur* γνησιότης, *& antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.* VI. *Ex Judicum libro aliquot manarunt Græcorum, aliarumque gentium fabulæ ac ritus.*

I. Libri Judicum magis etiam quam ſuperioris Auctor ignoratur. Eum eſſe librum Bellorum Dei in libro Numerorum laudatum cenſuit Aben Ezra. Viſum eſt quibuſdam Judices ipſos ſua in libro hoc geſta conſignaſſe. Samueli adſcribunt Iſidorus (*c*), & Thalmudici Scriptores capite primo Babæ bathræ, & R. Moſes Kimchi Davidis frater, & Abrabaniel; alii Ezechiæ; Eſdræ nonnulli. Auctor Synopſeos de vita & morte Prophetarum, quæ Dorotheo tribuitur, ſcriptum fuiſſe ait in Tabernaculo, perinde ut librum Ruth, a Scribis nempe ſacris.

II. Utcunque eſt, vetuſtiſſimum eſſe Librum hæc arguunt, quæ in ſexageſimo ſeptimo Pſalmo (*d*) legimus: *Deus cum egrederetis in conſpectu populi tui, cum pertranſires in deſerto, terra mota eſt; etenim cœli diſtillaverunt a facie Dei Sinai, a facie Dei Iſraël.* Delibara illa manifeſto ſunt ex his libri Judicum verbis (*e*): *Domine, cum exires de Seir, & tranſires per regiones Edom, terra mota eſt, cœlique ac nubes diſtillaverunt aquis.* Hæc deinde ſubnexa ſunt: *Montes fluxerunt a facie Domini, & Sinai a facie Domini Dei Iſraël.* Hinc iſta Pſaltes expreſſit (*f*): *Montes ſicut cera fluxerunt a facie Domini, a facie Domini omnis terra.* Ex ejuſdem quoq; Libri capite decimo tertio (*g*) ſumtum eſſe conſtat, quod per Prophetas dictum eſſe pronuntiat Matthæus (*h*): *Quoniam*

(*a*) In Lyſandr. (*b*) Offic. Lib. I. *I. Diſputatur de Auctore libri Judicum. Variæ opiniones proponuntur.*
(*c*) Orig. Lib. VI. cap. 2. *II. Samueli adſcribitur, ejuſque probatur* γνησιότης, *& antiquitas.* (*d*) ſ. 9. (*e*) V. 4.
(*f*) Pſal. XCVI. 5. (*g*) 5. (*h*) II. 23.

niam Nazaræus vocabitur. Scriptum præterea habetur in libro Judicum (a): *Et ecce una mulier fragmen molæ deſuper jaciens, illiſit capiti Abimelech, & confregit cerebrum ejus*. Inde provenisſe ſuſpiceris illa libri ſecundi Samuelis (b): *Quis percuſſit Abimelech filium Jerobaal? nonne mulier miſit ſuper eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes?* Ex iis porro quæ propoſitæ ſunt a me ſententiis ad eam potiſſimum animus meus inclinat, quæ Samuelem libri auctorem eſse decernit. A Judicibus enim ipſis ſcriptum fuiſse veriſimile non eſt, nam unius videtur texturæ opus; nec credi poteſt ea de ſe poſteris tradere voluiſse Abimelechum, vel potuiſse Samſonem, quæ illic leguntur. Facilius aſsentiemur Dorotheo, qui factum id ſtatuit a Scribis ſacris, modo geſtarum rerum commentarios tantum ab iis ſcriptos, ipſorum vero commentariorum lectione inſtructum Samuelem, librum hunc compoſuiſse fateatur; cum unius, ut dixi, texturæ, ejuſdem textoris opus eſse appareat: id quod vel ex uno capite ſecundo cognoſcitur, quo velut totius Libri ſummarium continetur. Neque vero probabile eſt Samuelem, cum Hebraicam Rempublicam Dei nutu & conſilio reſtituendam ſuſcepiſſet, præteritarum rerum, quarum auctorem Deum agnoſcebat, memoriam ita neglexiſſe, ut Judicum hiſtoriam oblivione extingui & obſoleſcere pateretur; ſed potius, pro injuncti ſibi a Deo muneris ratione, ex Scribarum commentariis collectam concinnaſſe credendum eſt. Quamquam arbitrium quæſtionis hujus unicuique permitto, dummodo concedatur genuinum eſſe Librum, quippe qui ſit incerti Auctoris & temporis, qualis eſse vulgo dicitur.

III. Neque me movent, quæ ad Libri hujus dignitatem labefactandam ſolent objici. Poſt captivitatem decem tribuum ſcriptum eſſe colligunt quidam ex his verbis capitis decimi octavi (c): *Poſuerunt ſibi ſculptile, & Jonathan filium Gerſan filii Moyſi, ac filios ejus Sacerdotes in Tribu Dan, uſque ad diem captivitatis ſuæ. Manſitque apud eos idolum Michæ omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. In diebus illis non erat Rex in Iſraël*. Quæ poſtrema verba ſæpe hoc libro iterata reperias. Ergo, inquiunt, jam creati erant Reges Iſraëlitarum, & decem tribus captivas abduxerat Salmanaſar, cum hæc ſcriberentur. Fruſtra: nam Michæ idolum tum periit, cum de Silo ablata eſt Arca, ut in prælium adverſus Philiſtæos produceretur: quemadmodum aperte ſignificat iſtud comma. Sublato autem idolo quorſum idoli Sacerdos? Sublatus autem eſt, & Sacerdos una cum idolo, & belli jure captus una cum magna Iſraëlitarum multitudine: ſic enim habet Pſalmus ſeptuageſimus ſeptimus (d): *Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum ſuum, ubi habitavit in hominibus: & tradidit in captivitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici*. Deinde cum ait Auctor libri Judicum: *In diebus illis non erat rex in Iſraël*, liquido indicat captivitatem hanc contigiſſe antequam Iſraëlitis Reges Deus præfeciſset. Hæc enim verba ad præcedentia pertinere cum Septuaginta Senibus & Vulgato Interprete exiſtimamus. Atqui & infelix illud prælium, & Regum creatio, evenerunt Samuelis temporibus; & a Samuele ſcribi potuerunt.

IV. Alterum argumentum eſt Theodoreti (e), qui recentem Libri hujus confectionem eſse opinatur, quod mentio in eo fiat Jeruſalem, cui nomen id inditum putat poſteriori ævo. Eodem telo peti poterat & libri Joſuæ dignitas, in quo urbem hanc nomine eodem ſæpe affectam reperies. Certum eſt hanc ipſam eſse civitatem, quæ prius nominabatur Salem, & in qua Melchiſedeci regia fuit. Nam Pſaltes ait juxta Hebraicum exemplar (f): *Et factus eſt beſcalem, in Salem locus ejus, & habitatio ejus in Sion*. Proxima utique Vallis regia; hæc decimo quarto Geneſeos (g), illa decimo octavo capite ſecundi Samuelis (h) memorata. Sita utraq; eſt in via quæ a convalle Mambre, in qua habitabat Abraham, recta Hobam ducit, ad quam uſque idem Reges quinque perſecutus eſt. Certum quoque eſt factam dictionem Jeruſalem ex vocibus *jerah*, & *Salem*; ſumto priore hoc vocabulo ex nomine quod Moriæ monti, qui in eodem loco ſitus erat, fecit Abraham, cum dixiſset: *jehova jerah*; *Dominus videbit* (i). Quandonam vero hæ duæ dictiones in unam conflatæ ſint, ac Jeruſalem primum dici cœpta ſit.

(a) IX.53. (b) XI.21. *III. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* (c) Jud.30.31. (d) 60.61. *IV. Secundum argumentum.* (e) Interr.II. in Jud. (f) Pſalm. LXXV.3. (g) 17. (h) 21. (i) Gen.XXII.14.

ſit hæc civitas, obſcurum eſt & incertum. Ego quidem probabiliter dici poſse cenſeo, Iſraëlitas, ipſumque Joſuam, poſtquam vicina loca inſederunt, memores Abrahamici dicti, & impoſiti loco nominis; novum nomen urbi finxiſse ex veteri hoc *Salem*, quod a Jebuſæis finitimiſque gentibus habebat, & altero *jehova jerah*, quod ab Abrahamo habuerat. His autem recentior fuit libri Joſuæ, & libri Judicum lucubratio: unde irritum eſt, quod inde telum cuditur.

V. Perſtringenda interim Diſputatoris Theologo-Politici levitas, qui cum capite Tractatus ſui octavo hæc ſcripſiſſet: *Librum Judicum neminem ſanæ mentis ſibi perſuadere credo ab ipſis judicibus eſſe ſcriptum: epilogus enim totius hiſtoriæ, qui habetur cap.II. clare oſtendit eum totum ab uno ſolo Hiſtorico ſcriptum fuiſſe*: capite tamen ſequenti variorum Hiſtoricorum fragmentis conſutum eſſe affirmat: *Quis enim*, inquit, *non videt in cap.II. Judicum ex verſ.6. novum Hiſtoricum afferri (qui res a Joſue geſtas etiam ſcripſerat) ejuſque verba ſimiliter deſcribi? Nam poſtquam Hiſtoricus noſter in ultimo capite Joſuæ narravit, quod ipſe mortem obierit, quodque ſepultus fuerit, & in primo hujus Libri narrare ea promiſerit, quæ poſt ejuſdem mortem contigerunt; qua ratione, ſi filum ſuæ hiſtoriæ ſequi volebat, potuiſſet annectere ſuperioribus, quæ hic de ipſo Joſue narrare incipit*. Ergo in eodem capite cauſſam reperit homo perſpicax, cur ab uno Hiſtorico, & a pluribus ſcriptum hunc Librum opinaretur: quod ejus acumine dignum eſt. Attendiſset primo capite gentes recenſeri, quæ inter Iſraëlitas manſerunt incolumes, & ſedibus ſuis moveri non potuerunt; capite vero ſequenti cauſſas afferri, quamobrem eas Deus adverſus populi ſui vim tutatus ſit, peccata nempe poſt exceſſum Joſuæ, & ſub Judicum imperio ab Iſraëlitis identidem admiſſa; quibus comprobandis rem arceſſi a capite, a rebus nempe quæ κληρουχίαν (*diſtributionem ſorte factam*) Joſuæ proxime conſecutæ ſunt; verba autem illic e calce libri Joſuæ repetita (*a*), indicio eſse, tum calcem hanc, tum librum Judicum, ab eadem manu eſſe profecta; atque priora hæc capita duo ad pleniorem ſequentium intellectum viam munire.

VI. Sed & fabulis aliquot comminiſcendis anſam præbuit iſte Liber. Fatalis ille Niſi Megarenſium regis capillus, unde regni fortuna pendebat; quo demeſſo a Scylla amore perdita puella, præſens exitium Niſo, & Megaris conflatum eſt, nonne ad ipſam Samſonis cęſariem expreſſus eſt, quæ a Dalila meretrice reſecta maximum infortunium Samſoni peperit? Annon indidem prodiit & aureus capillus, Neptuni beneficio Pterelæ nepoti conceſſus, eo omine atque lege, ut quamdiu irreſectus in ejus capite maneret, tamdiu invictus ipſe eſſet: quem cum perfidia, ac ſcelere filiæ Comæthus, Amphitryonis hoſtis ſui amore captæ, amiſiſſet, regno ab ea, vitaque privatus eſt; ut habetur in Iſacii Tzetzæ Scholiis ad Lycophronem. Cæſum ab eo Tamnatam eunte leonem leo Nemæus ab Hercule interſectus refert; Dalilam, Omphale; columnas duas Gazææ domus, Columnæ Gaditanæ, quæ Herculi meta itinerum fuerunt, ut illæ Samſoni vitæ terminus. Uterque demum interitu voluntario periit. Atque ita Joſuæ, & Samſonis geſta uni Herculi fabularum auctores accommodarunt, uti ſæpe ab illis fieri ſolere obſervatum eſt. Ad Samſonis obitum confictus videtur celebris caſus Cleomedis Aſtypilæi, qui concuſſa domus columna, in qua plures pueri inerant, univerſos ruina oppreſsit. Jephthe ſacrificans filiam Deo, adumbratur Agamemnone Dianæ immolante Iphigeniam, quam a patre Jephthe ſic dictam, quaſi Jephthe genitam non abſurde viri docti conjecerunt: adumbratur & Idomeneo, qui tempeſtatibus jactatus cum Neptuno ſacrificaturum ſe pollicitus eſſet quidquid ſibi primum ad litus appellenti obvium foret, navi egreſſus incidit in filium, quem & ex voto mactare coactus eſt. Samgar ſexcentos Philiſtæos interficiens *bemalmad habaquar*, *ſtimulo bovis*, Lycurgo exprimitur Bacchas βουπλῆγι (*ſtimulo bubulo*) in Syria inſectante, qualis ab Homero(*b*), & Nonno (*c*) pingitur. Lunularum geſtandarum mos, quem Gedeonis temporibus uſurpabant Madianitarum Reges, ut ex libri Judicum octavo capite (*d*) diſcimus, priſcum indicat ritum, longe, lateque diditum; & apud Phœnices quidem, Aſtartes cultores, quæ Luna eſt, quemadmodum jam monui; & uti veriſimile eſt, cultus

hujus

V. Teitium argumentum. (*a*) XXIV.28. & ſeq. *VI. Ex Judicum libro aliquot manarunt Græcorum, aliarumque gentium fabulæ ac ritus.* (*b*) Iliad.ζ. (*c*) Dion.XX. (*d*) 21.26.

hujus auctores: apud Brachmanes quoque, qui etiam nunc Eſuvare caput Lunula inſignire ſolent. Eodem uti ornamento conſueverunt Arabes, gens Lunæ cultui a vetuſtiſſimis temporibus dedita, & ab Arabibus ad Turcas propagata eſt hæc religio. Madianitas dixi Lunulas geſtaſſe; nam quod reddit Vulgatus Interpres hoc loco quem dixi *bullas*, & *ornamenta*, Hebraice dicitur *ſcaronim*, quod *Lunulas* ſonat. Septuaginta reddunt μηνίσκους (*Lunulas*). Hiſtoria Serapidis illius, qui poſtquam Ptolemæo Lagi apparuit, viſus eſt in cœlum igne plurimo attolli, petita exiſtimari poteſt ex hiſtoria Angeli, qui Manuæ Samſonis patri apparuit, & deinde cum aſcenderet flamina ex altaribus in cœlum, Angelus Domini in flamma ſimul aſcendit. Hierombalum ſive Gedeonem Sanchoniathonis æqualem fuiſſe diximus ſupra: Sanchoniathonem autem Trojanum bellum multis præceſſiſſe annis, & ad Moſis ævum proxime acceſſiſſe conſtat ex certiſſimis Phœnicum Annalibus. Denique Hierombali iſtius, ſive Gedeonis, ipſiuſque filii Abimelechi meminerunt libri Samuelis (*a*). Hæc eo refero, ut tum libri hujus, tum & rerum de quibus Libro hoc agitur, vetuſtas appareat; ne qua poſſit de ea oriri dubitatio, ſi myſterii alicujus Novi Teſtamenti adumbrationem huic ineſſe Volumini quiſpiam pertendat.

DE LIBRO RUTH.

LIBRUM Ruth (*b*) partem eſſe, & velut appendicem Libri Judicum, Hebræorum ſententia eſt. Sic Origenes apud Euſebium (*c*) Κριταὶ, Ρὼθ παρ' αὐτοῖς ἐν ἑνί. Σωφετίμ. *Judices, Ruth, apud ipſos* (Hebræos) *uno libro continentur. Sophetim.* Hieronymus in Prologo Galeato: *Subtexunt* (Hebræi) *Judicum Librum, & in eundem compingunt Ruth*. Prætereo alios, Hilarium, Epiphanium, Johannem Damaſcenum. Rationem ſubjicit Hieronymus, *Quia in diebus Judicum facta ejus narratur hiſtoria*. Vero; nam & id indicat Libri initium. Cum igitur Auguſtinus (*d*), aliique ipſum aſſectati, dixerunt Librum Judicum exordium eſſe Librorum Samuelis, ſic intelligito, hiſtoriam hoc Libro expoſitam, cum iis quæ continent Samuelis libri ſponte ſua connexam eſſe: nam hiſtoria Ruth velut aditus quidam eſt ad hiſtoriam Davidis, cum Liber ipſe libri Judicum ſit portio. Quod cum ita ſit, par eſſe debuit uti re ipſa eſt, de libri utriuſque Judicum, & Ruth Auctore fluctuatio Interpretum, & ad eoſdem ab iis Scriptores referri; ad Eſdram videlicet a pleriſque, ad Ezechiam a quibuſdam, ad Scribas Tabernaculi a Dorotheo (*e*), ad Samuelem a Thalmudiſtis (*f*), Iſaaco Abrabaniele, compluribuſque aliis, ad quos libenter accedimus. De ætate item utriuſque paria ſentiamus; conſtetque ſaltem genuinum eſſe juxta noſtra Principia, cum ignorabilis ſit Auctoris, & temporis, uti vulgo eſſe fertur.

DE LIBRIS SAMUELIS.

I. Diſputatur de Auctore librorum Samuelis Variæ opiniones proponuntur. II. Partim Samueli, partim Nathani, & Gadò Prophetis deſcribuntur. III. Probatur eorum γνησιότης, *& antiquitas*. *IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. V. Secundum argumentum. VI. Tertium argumentum. VII. Quartum argumentum. VIII. Quintum argumentum. IX. Sextum argumentum. X. Ex Libris Samuelis quidam manarunt Græcorum ritus, & fabulæ.*

I. LIBRORUM quoque Samuelis dubia eſt ætas, & controverſus Auctor. Quidam poſt Samuelis tempora lucubrationem eorum rejiciunt, propter hanc clauſulam capitis noni Libri prioris (*g*): *Olim in Iſraël ſic loquebatur unuſquiſque vadens conſulere Deum: Venite, & eamus ad Videntem. Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns*. Scribit Grotius (*h*) Hebræorum eruditiſſimis auctorem credi Jeremiam Prophetam Librorum quatuor Regum: cauſſam affert ipſe non ſatis probabilem, ſimilitudinem ſermonis, quæ vix apparet. At Libros duntaxat Regum tertium, & quartum Jeremiæ adſcribunt Thalmudiſtæ in Babæ bathræ primo capite. Hos ac primum præterea & ſecundum eidem acceptos refert Abrabaniel.

II. Li-

(*a*) XII. 11. & II. 11. 21. (*b*) *Liber Ruth, pars & velut appendix libri Judicum*. (*c*) Hiſt. Lib. VI. cap. 25. (*d*) Lib. II. de doctr. Chriſt. cap. 8. (*e*) Syn. de vit. & mort. Prophet. (*f*) In Baba batra, cap. 1. *I. Diſputatur de Auctore librorum Samuelis. Variæ opiniones proponuntur.* (*g*) 9. (*h*) Præf. in Lib. Sam.

II. Librorum vero Samuelis viginti quatuor priora capita a Samuele ipſo fuiſſe adſcripta; reliqua, quibus res poſt Samuelis obitum geſtæ narrantur, a Nathane, & Gado Prophetis, ſentiunt iidem Thalmudiſtæ (*a*); ſic & R. Moſes Kimchi; ſic Iſidorus (*b*); niſi quod poſteriora ad calcem uſque operis a Davide vult fuiſſe ſcripta: quo argumento, nullus ſcio. Mihi quidem Hebræorum ſententia reliquis videtur anteferenda, utpote quæ his nitatur verbis Paralipomenon (*c*): *Geſta autem David regis priora, & noviſſima, ſcripta ſunt in libro Samuelis Videntis; & in libro Nathan Prophetæ, atque in volumine Gad Videntis*. Nec diſſentit a nobis Theodoretus, cum ait ſingulos Prophetas ſuorum temporum hiſtorias ſcribere conſueſſe, atque ex his ſcriptis libros Regum multo poſt tempore fuiſſe contextos: quatuor enim Libros Regum intelligit; nos vero de duobus prioribus agimus, qui Samuelis dicuntur ab Hebræis. Hos autem ſatis aperte ſignificat ſic fuiſſe vocatos, quod a Samuele ſcripti eſſent; ex priori videlicet parte: Προφητῶν ἕκαστος, inquit, εἰώθει συγγράφειν ὅσα συνέβαινε γίνεσθαι κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρόν· αὐτίκα γοῦν καὶ ἡ πρώτη τῶν βασιλειῶν, καὶ παρ᾽ ἑβραίοις, καὶ παρὰ σύροις, προφητεία σαμουὴλ ὀνομάζεται. *Unusquiſque Prophetarum ſcribere conſueverat quæcunque ſuis temporibus contingebant. Sic igitur primus liber Regnorum, & apud Hebræos, & apud Syros Prophetia Samuelis nominatur*. Atque eadem eſt Diodori Tarſenſis ſententia.

III. Sic & librorum Samuelis γνησιότητι, & antiquitati perhibent teſtimonium quæ eum ætates conſecutæ ſunt. Unde enim petitum dicas iſtud, quod habet liber Sapientiæ (*d*): *Tu enim es, Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis, & reducis*: cujus germanum & illud eſt e libro Tobiæ (*e*): *Quoniam tu flagellas, & ſalvas; deducis ad inferos, & reducis*: nempe e ſecundo capite libri primi Samuelis (*f*): *Dominus mortificat, & vivificat: deducit ad inferos, & reducit*. Cum in Pſalmo centeſimo duodecimo (*g*) hæc legis: *Suſcitans a terra inopem, & de ſtercore erigens pauperem, ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi ſui*: nonne ex eodem primi Samuelis capite (*h*) ducta agnoſcis, in quo legitur: *Suſcitat de pulvere egenum, & de ſtercore elevat pauperem, ut ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat*. Quorſum putas pertinere quod legitur in ſecundo capite libri tertii Regum (*i*): *Ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non eſſet Sacerdos Domini, ut impleretur ſermo Domini, quem locutus eſt ſuper domum Heli in Silo*; nimirum ad ſecundum caput Libri prioris Samuelis (*k*), quo res illæ prænunciantur. Samuelem inſigni hoc Sirachides (*l*) ornat elogio: *Et ante tempus finis vitæ ſuæ & ſeculi, teſtimonium præbuit in conſpectu Domini & Chriſti, pecunias & uſque ad calceamenta ab omni carne non accepit, & non accuſavit illum homo*: Davidem vero iſto (*m*): *Cum leonibus luſit, quaſi cum agnis; & in urſis ſimiliter fecit, ſicut in agnis ovium, in juventute ſua. Numquid non occidit Gigantem, & abſtulit opprobrium de gente?* Duodecimum libri primi Samuelis caput (*n*), & decimum ſeptimum (*o*) conſulito, fontes ibi laudum illarum reperies. Scitum hoc, *Melior eſt obedientia quam victimæ*, in libro Eccleſiaſtis (*p*), & apud Oſeam (*q*) uſurpatum, ex decimo quinto capite libri primi Samuelis (*r*) prodiit. Quæ Davidi domum Deo ædificare cogitanti denuntiat Nathan in ſeptimo capite libri ſecundi Samuelis de filio poſt ipſum regnaturo, magna eorum pars in Pſalmum octogeſimum octavum (*s*) translata eſt. Non ſemel declarat Ezechiel (*t*) nolle Deum ut pereat impius, ſed ut ad meliorem ſe recipiat frugem & vivat, argumento, ut videtur, petito ex verbis Thecuitidis ad Davidem, quæ leguntur in Libro ſecundo Samuelis (*u*). Confer denique libros Paralipomenon cum libris Samuelis, ex his illos conſarcinatos & conſutos eſſe liquido comperies; non quoad ſententias ſolum, ſed & verba ipſa. Nec ſacri tantum Scriptores, ſed exotici etiam, Eupolemus (*x*), & Nicolaus Damaſcenus (*y*), ſuffragio ſuo nos adjuvant; ea enim de Samuele, Saule, & Davide in Hiſtoriis ſuis retulerunt, quæ ex libris Samuelis ſublecta fuiſſe

II. Partim Samueli, partim Nathani & Gado Prophetis adſcribuntur. (*a*) In Balbathr. cap. 1. (*b*) Orat. Lib. VI. c. 2. (*c*) XXIX. 29. *III. Probatur eorum γνησιότης, & antiquitas.* (*d*) XXIII. 13. (*e*) VI. 2. (*f*) 6. (*g*) 7. 8. (*h*) 8. (*i*) 27. (*k*) 31. & ſeq. (*l*) Eccl. XLVI. 22. (*m*) Idem XLVII. 3. (*n*) 3. (*o*) 3. & ſeqq. (*p*) IV. 17. (*q*) VI. 6. (*r*) 22. (*s*) 29. & ſeqq. (*t*) XVIII. 32. & XXIII. 11. (*u*) XIV. 14. (*x*) Ap. Euſ. Præp. Ev. Lib. IX. (*y*) Lib. IV. Hiſt. apud Joſ. Antiq. Lib. VII. cap. 6.

Digitized by Google

fuiſſe minime dubitandum eſt. Ætas librorum Samuelis ex ſuperioribus abunde cognoſcitur: cognoſcuntur & eorumdem Auctores; quos ſi quis tamen incertos eſſe contendat, fatebitur nihilominus genuinum eſſe fœtum, ex Principiis a me ſupra poſitis, utpote qui incerti Auctoris ſit, uti eſſe putatur.

IV. Clauſulam vero hanc quæ e capite nono libri prioris Samuelis (*a*) objicitur, & a me ſupra allata eſt, *Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns;* quamque unam cauſſæ fuiſſe arbitror, cur verbis libri Paralipomenon, quæ operis hujus auctorem indicant, detraheretur, interpretationis cauſſa illuc adjectam, & deinde in ipſum contextum intruſam fuiſſe clara luce clarius eſt. Superius enim a me obſervatum eſt multa ſparſim Libris ſacris, lucis vel connexionis rerum cauſſa adjeciſſe, ſive Eſdram qui Canonem Synagogæ auctoritate compoſuit, ſive alios qui Scriptiones ſacras diverſis temporibus recenſuerunt. Hinc orta hæc παρεμβολὴ (*alienorum verborum interjectio*). Ita viſum Diodoro Tarſenſi, qui ſuper hoc loco, quem tractamus, ſic diſſerit; ἐκ τούτων δείκνυται, ὅτι ἅπερ τῶν προφητῶν ἕκαστος τὰ ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν χρόνοις ἔγραψε, ταῦτα δὲ μετὰ ταῦτα συναγαγόντες προστέθηκαν τὸ, ὅτι ἔμπροσθεν βλέποντα τὸν προφήτην ἐκάλουν. *Ex his oſtenditur, quod quæcunque ſinguli Prophetæ ſuis temporibus conſcripſerunt, hæc colligentes poſteri adjecerunt iſtud: Quod olim Prophetam appellabant Videntem.* Cum ergo priſci illius Scriptoris ſuffragio nixus exceptione hac uſus ſim, non erat cur nos tanquam ejus repertores petulanter carperet, novitius Scriptor, ſupra jam a me appellatus. Qui Interpretationem noſtram egregie confutaſſe ſe ratus eſt acuto hoc argumento, quod vox *nivab*, *Propheta*, quæ Samuelis temporibus in uſu non erat, ſæpe libro hoc repetita extet. Quaſi id voluerit Scriptor ſacer, vocabulum hoc Samuelis ætate plane ignotum fuiſſe. Quod certe minime fuit: nam ſæpe in Pentateucho reperitur. Cum ergo & ſuperiori & ſequente ævo tritum fuerit, an probabile eſt plane intercidiſſe, planeque extinctam fuiſſe ejus notitiam Samuelis temporibus, tum poſtmodum renatum fuiſſe? Minime vero: ſed ſententia loci hæc eſt, etiamſi ætate illa pervulgata fuerit vox *nivab*, *Propheta*, tritiorem tamen fuiſſe alteram *roheh*, *Videns*. Quemadmodum in vernaculis linguis obſervare licet ſuas eſſe vocabulorum ætates, quibus vel vigent, vel obſoleſcunt. Fieri ergo potuit ut dictio *roheh*, *Videns*, tum floruerit, cum rex creatus eſt Saul: ſequentibus vero annis vox altera, cum hæc Samuel ſcriberet. Dici quoque probabiliter poteſt, tum adhibitam eſſe dictionem *roheh*, *Videns*, cum Prophetam conſulendi cauſſa adirent, quaſi ex vulgari formula, *Venite & eamus ad Videntem*.

V. Non temperavit ſibi Philoſophus Theologo-Politicus (*b*), quin eodem argumento Libri hujus antiquitatem oppugnaret: ſed & alio præterea uſus eſt, ut eum non unius texturæ opus eſſe, ſed collectitium & ex variis ſegmentis concinnatum probaret. Nam quod decimo ſexto capite prioris libri Samuelis legamus Davidem in aulam Saulis ea de cauſſa primum fuiſſe accitum, ut Regem malo ſpiritu vexatum citharæ cantu oblectaret; capite vero ſequenti alia afferatur cauſſa unde Regi innotuerit, nempe ex conſerta cum Goliatho pugna; hæc, utpote contraria, a diverſis Scriptoribus profecta, & in unum ab aliquo compacta opinatur. Verum enimvero non recte hæc a Diſputatore noſtro diſtincta ſunt: primum enim citharæ cauſſa venit David ad Saulem jam intemperiis agitatum; tum deinde recrudeſcentia Philiſtæorum bella alio Saulis animum abſtraxerunt, ut jam citharista non egeret. Ergo David a Rege dimiſſus ad patrem rediit, & deinde a patre ad fratres cum cibariis in caſtra remiſſus certamen iniit cum Goliatho, eoque interfecto in comitatum demum & regiorum aſſeclarum numerum a Saule adſcriptus eſt. Ne cui locus hic eſſet fraudi præcaverat ſacer Scriptor: nam poſtquam Davidem citharæ cantu Saulem hilaraſſe dixit, tum capite ſequenti Philiſtæorum bellum ſcribens, cum de Davide iterum eſſet acturus, *David autem*, inquit (*c*), *erat filius viri Ephratæi, de quo ſupra dictum eſt:* vel, ut habet Hebraicum exemplar, *filius viri Ephratæi hujus*, *chob*; ut ſuppleat Lector, *quem ſupra deſignavi*, Deinde: *Tribus ergo majoribus ſecutis Saulem, abiit David, & reverſus eſt a Saul, ut paſceret gregem patris ſui in Bethlehem*. Eum quidem ad ſe in caſtra re-

Ee ver-

IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. (*a*) 9. *V. Secundum argumentum.* (*b*) Tractat. Theol. cap. 8. & 9. (*c*) 1. Sam. XVII. 12. & ſeq.

verſum non agnovit Saul: quid mirum vero, in tanto ſtipantium numero, quem tum viderat cum mentis eſſet impos, aliter fortaſſe indutum ac ornatum cum ad Regem iret ipſius obiectandi cauſſa, quam cum ad fratres in caſtra.

VI. In capitibus præterea viceſimo quarto, & viceſimo ſexto obtrectandi Libri hujus cauſſam nactus eſt Theologo-Politicus (*a*): rem quippe eamdem utrobique, ſed ex variis itidem Scriptoribus, de re eadem diverſa ſentientibus collectam opinatur. Quaſi ad antiquiſſimi & ſanctiſſimi Libri dignitatem labefactandam opinationes ſatis eſſe poſſint. Deinde attendat Lector, & mirabitur conjectoris audaciam. Illic latitat David *in locis tutiſſimis Engaddi* (*b*): hic in colle Hachila (*c*). Illic Saulis ſpeluncam ingreſſi (*d*) ad requiſita naturæ ſummam chlamydem David præcidit: hic dormientis ejuſdem in tentorio haſtam & ſcyphum aufert (*e*). Illic Saulem ſpelunca egreſſum David (*f*) blandiſſime alloquitur: hic Abnerum amariſſimis probris inceſſit (*g*). Diverſæ ſane res, neque temere ſolius conjecturæ ductu confundendæ.

VII. Inter ſeptimum etiam caput, & decimum tertium diſconvenire ait (*h*), quod illic talia legantur (*i*): *Et humiliati ſunt Philiſtiim, nec appoſuerunt ultra ut venirent in terminos Iſraël. Facta eſt itaque manus Domini ſuper Philiſtæos cunctis diebus Samuelis*: hic autem bellicus Philiſtæorum adverſus Iſraëlem apparatus, vivo etiam tum Samuele, & ingens Hebræorum terror deſcribantur. Hoc loco ſane ut alias ſæpe, ac fere ſemper, Scripturæ ſacræ verba perperam accepit Argutator iſte: nam in his verbis: *Nec appoſuerunt ultra*; dictio *ultra*, Hebraice *ngud*, non ſemper tempus perpetuum, imo ne diuturnum quidem, ſed exiguum quandoque ſignificat. Perinde igitur hoc eſt, ac ſi dixiſſet: per aliquod tempus Iſraëlitidem terram non invaſerunt. Quod autem ſubjungitur, per omnem Samuelis vitam manu Dei oppreſſos fuiſſe Philiſtæos, vere id contigit: quotieſcunque enim adverſus Iſraëlitas, ſuperſtite adhuc Samuele, arma moverunt, magnis cladibus ſunt attriti.

VIII. Eodem loco utitur Hobbeſius (*k*), ut libros Samuelis oppugnet; ſed & aliis etiam, quorum primus extat capite quinto Libri prioris (*l*): *Propter hanc cauſſam non calcant Sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum ejus ſuper limen Dagon in Azoto, uſq; in hodiernum diem*: unde effici putat multis poſt Samuelem annis ſcripta hæc fuiſſe. At meminiſſe debuerat Hobbeſius, quæ de Dagonis ſimulacro narrantur illic, Samuele etiam tum adoleſcente contigiſſe; Librum autem hunc a Samuele jam ſene fuiſſe ſcriptum, ac proinde intervallum ſatis grande interceſſiſſe, ut merito uſurpata ab eo fuerit clauſula hæc: *Uſque in hodiernum diem*. Quoniam autem priora tantum viginti quatuor capita Libri prioris adſcripſimus Samueli, reliqua Gado, & Nathani, quorum ætas longe poſt Samuelem excurrit, fruſtra eamdem locutionem viceſimo ſeptimo capite (*m*), & triceſimo Libri prioris (*n*), & ſexto poſterioris (*o*) adhibitam objicit Hobbeſius: cum præſertim non valde longum requiratur ſpatium, ut hæc notatio temporis locum habere poſſit. Quod ſupra probavi exemplo Matthæi Evangeliſtæ eamdem uſurpantis, cum de rebus tempore non multum diſſitis ageret. Nec reſponſionis hujus veritati officit, quod objicere pergunt nonnulli ex capite hoc viceſimo ſeptimo libri primi Samuelis (*p*): *Facta eſt Siceleg regum Juda uſque in diem hunc*; quod cum ſcriptum ſit temporibus regum Juda, aliis videtur tribuendum eſſe auctoribus, quam quos aſſignavimus. Verum cum non diuturnam vitam Salomoni indulſerit Deus, ejuſque obitum Iſraëlitarum tribuum divortium ſit conſecutum, veri non abſimile eſt, ad hæc uſque tempora Nathanem, aut Gadum vitam protraxiſſe.

IX. Futile quoque eſt, quod colligit Hobbeſius ex ſeptimo capite libri primi (*q*), ubi hæc leguntur: *Judicabat quoq; Samuel Iſraëlem cunctis diebus vitæ ſuæ*. Nempe vult nonniſi poſt obitum Samuelis hæc potuiſſe ſcribi. At minime hæc ita præciſe accipienda ſunt, uti ab Hobbeſio ſunt accepta, quaſi ſignificet Scriptor ſacer per totum vitæ ſuæ curriculum Iſraëlitis Samuelem præfuiſſe: nam

VI. Tertium argumentum. (*a*) Tract. Theol. c. 9. (*b*) 1. Sam. XXIV. 1. (*c*) Ibid. XXVI. 1. (*d*) Ibid. XXIV. 4. & ſeqq. (*e*) Ibid. XXVI. 5. & ſeqq. (*f*) Ibid. XXIV. 9. & ſeqq. (*g*) Ibid. XXVI. 15. & ſeqq. *VII. Quartum argumentum.* (*h*) Tract. Theol. cap. 9. (*i*) 1. Sam. VII. 13. *VIII. Quintum argumentum.* (*k*) Leviath. cap. 33. (*l*) 5. (*m*) 6. (*n*) 25. (*o*) 4. (*p*) 6. *IX. Sextum argumentum.* (*q*) 15.

nam certum eſt in pueritia ſua jus Iſraëlitis non dixiſſe. Ergo commoda adhibenda eſt interpretatio: nempe ab obitu Heli Sacerdotis, ad id uſque tempus, quo hæc ſcribebat Samuel, judicia ipſum inter Hebræos exercuiſſe; etiam poſtquam regnum adeptus eſt Saul: velut cum Agagum Amalecitarum regem, Saulis juſſu ſervatum, in fruſtra concidit. Favent huic interpretationi Acta Apoſtolorum (*a*), in quibus Saulis regno quadraginta anni tribuuntur; conjunctis videlicet in unum annis, quibus & Samuel, & Saul Iſraëliticam gentem rexerunt. Vel ſic comma hoc accipies, eo tempore de quo ſeptimo capite agitur, cum nondum Rex creatus eſſet Saul, Samuelem jura Hebræis reddidiſse tam aſſidua cura, ut nullam ſibi, ad relaxationem animi & requiem, diem vacivam ſumeret. Sed & ex eo quod legitur ſeptimo capite libri primi Samuelis (*b*), arcam fœderis per viginti annos Carjath-jarimis conſediſſe, colligit Abrabaniel (*c*) hæc a Samuele haudquaquam potuiſſe ſcribi, cum vivente Samuele per tredecim ſolum annos illic Arca conſtiterit; ſeptem vero poſt ejus obitum annis inde a Davide avecta ſit. Non potuerunt hæc venire in alterius mentem quam Judæi, adeo ſtuporis & inſcitiæ plena ſunt. Nam ſi Samuel Iſraëliticæ reipublicæ curam capeſſivit, quo tempore Carjath-jarimis Arca locata eſt, quod eruditi Chronologi cenſent; cum quadraginta annis Samuel, & Saul rerum ſummæ præfuerint, ut Acta Apoſtolorum (*d*) plane indicant; Samuelis vero obitus Saulis mortem biennio præverterit, juxta teſtimonium Clementis Alexandrini (*e*); hinc efficitur obiiſſe Samuelem octo & triginta annis, poſtquam Arca Carjath jarimis conſtitit. Atqui ſeptem a morte Samuelis inde amotam fuiſſe ſtatuit Abrabaniel: unde ſequitur annis quinque & quadraginta Carjath-jarimis conſediſse: quod Scriptoris ſacri auctoritati palam refragatur. At multo ſatius eſt credere, & eo nos inclinant Codicis ſacri verba, eodem anno aſportatam Carjath-jarimis fuiſse Arcam, & Samuelem ad abjicienda idola hortatum eſse Iſraëlitas, & in Maſphath congregaſse.

X. Magnum porro vetuſtatis indicium libris Samuelis poſitum eſt in ritibus quibuſdam & fabellis, quas inde proveniſse manifeſta eſt fides. Solennis illa apud Athenienſes Phallorum geſtatio in honorem Bacchi, ex oraculi mandato inſtituta, ad ſanandum morbum pudendis illorum a Baccho inflictum, cum ejus ſacra a Pegaſo Eleutherienſi apud ſe invecta ſprevisſent: hæc eſt hiſtoria Azotiorum recocta, qui propter Arcam Dei inhonoratam, & in templum Dagon temere illatam, hæmorrhoidibus afflicti ſunt, & tum demum ſanati, cum ſimulacra aurea partium ægrarum in ciſtella appoſuerunt. Narrant Mythici, Trojæ repertam a Græcis arcam Eurypylum reſeraſse, & poſt viſum Bacchi ſimulacrum illic reconditum ſtatim ceritum extitiſse; quo figmento adumbratur Bethſamitarum infortunium, qui propter viſam Domini Arcam maxima clade a Deo affecti ſunt. Notat Clemens Alexandrinus (*f*) Græcanicam fabulam de Æaco precibus pluvias eliciente de cœlo, cum ſqualiore & frugum penuria Græcia laboraret, prodiiſse ex Arabica hiſtoria de Samuele (*g*), ad fidem ſibi inter ſuos conciliandam, imbres & tonitrua ciente, cum ſudum eſset.

DE LIBRIS REGUM.

I. *Diſputatur de Auctore librorum Regum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Eos videtur Eſdras ex vetuſtiorum Scriptorum commentariis excerpſiſſe.* III. *Probatur eorum* γνησιότης, *& antiquitas.* IV. *Fidem etiam his conciliant Ethnici Scriptores.* V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.* VII. *Ex libris Regum quædam manarunt Ethnicorum fabulæ & ritus.*

I. Librorum Regum nihilo notior eſt Scriptor ac ſuperiorum. Eo tamen variæ recidunt Interpretum ſententiæ, ut Eſdram nonnulli, Jeremiam plerique, ac Thalmudiſtæ potiſſimum, aliique Rabini, compoſuiſse eos, vel aliunde potius excerpſiſse ſtatuant. Sciendum eſt enim, apud Hebræos, aliaſque gentes, quarum humanior eſset cultus, acta annua & diurna in literas diligentiſſime fuiſse relata. Apud veteres Ægyptios fiebat id a Sacerdotibus; apud recentiores,

(*a*) XIII. 21. (*b*) 1. & ſeq. (*c*) Præf. in Joſ. (*d*) XXIII. 20. 25. (*e*) Strom. 1. *X. Ex libris Samuelis quidam manarunt Græcorum ritus & fabulæ.* (*f*) Strom. 6. (*g*) 1. Reg. XII. 17. 18. *I. Diſputatur de Auctore librorum Regum. Variæ opiniones proponuntur.*

res, Ptolemæorum ævo, ab ὑπομνηματογράφοις (*ſcriptoribus commentariorum*), quorum commentarii, Regii dicti, utpote regia auctoritate ſcripti, Alexandriæ ſervabantur. Fiebat idem magna cura apud Tyrios; idem apud Babylonios a Chaldæis, ſive Philoſophis. Fiebat & apud Medos atque Perſas, quorum ex membranis regiis fides conſtabat hiſtoriæ. Qui eas deſcribebat, dicebatur γράφων τὰ προσπίπτοντα, *Scriptor eorum quæ eveniebant*: vel ut vertit Interpres libri tertii Eſdræ (*a*), *Ab accidentibus*. Factum id & apud Indos opera virorum doctorum, quos Rex ad id jubebat convenire. Nec illum morem apud eos deſiiſſe ferunt. Accuratiſſime quoque factum apud Sinas, Regis juſſu, ab eruditiſſimis Philoſophis, magno propterea in honore habitis. Nec tam utili ac neceſſario labori defuerunt Græci. Citantur regiæ Ephemerides Alexandri. At Romani ab initio rerum ſuarum, ſtatim poſt Romuli obitum annalium condendorum curam delegarunt Pontificibus Maximis, unde Annales maximi dicti. Præter quos Acta etiam diurna Senatus & populi colligi deinde cœpta ſunt, & in ærarium deferri: Acta item annua & diurna Imperatorum, quorum commentarii principales ab Hiſtoricis laudantur. Acta item ſua literis mandabant rectores provinciarum, & ex commentariis ſuis, Romam reverſi, rerum a ſe geſtarum rationem reddebant. Hoc munere qui fungebatur apud Hebræos, dicebatur *mizaquir*, *A commentariis*. Sic ſenſiſſe videtur Chaldæus Paraphraſtes. Hujus ordinis fuerunt Joſaphatus & Joahe, in libris Samuelis & Regum memorati. Prophetæ quoque perſcribebant accurate quæ ſibi mandata fuerant, & ſignificata a Deo, & quæ ſibi evenerant, dum Dei mandatis obſequerentur: quæ quoniam ad reges fere & optimates pertinebant, hinc libris ipſorum magna publicæ hiſtoriæ pars continebatur. Simile in Poëmatis ſuis egiſſe Solonem, ſi profana licet ſacris componere, refert Plutarchus (*b*). In verſus enim ſuos politica & hiſtorica pleraque inſarſerat, non ut res ipſas poſterorum commendaret memoriæ, ſed vel ut rerum geſtarum aperiret cauſſas, eaſque excuſaret; vel ut commonefaceret Athenienſes, aut caſtigaret. Sed & extra Prophetias, rerum etiam ætate ſua geſtarum ſcriptionem privata opera Prophetæ ſuſcipiebant. Teſtatur Theodoretus (*c*). Factum id ab Iſaia, quem Oziæ regis hiſtoriam ſcripſiſse docent Paralipomena (*d*). Factum & a Jehu, de quo hæc leguntur (*e*): *Reliqua Actorum Joſaphat ſcripta ſunt in verbis Jehu filii Hanani, quæ digeſſit in libros Regum Iſraël*. Unde colligo libros Jehu ejus fuiſse dignationis, ut relati ſint in libros Regum Iſraël, quos actorum diurnorum commentarios fuiſſe exiſtimo. Sed & alii etiam hanc in ſe operam recipiebant; nam ex ſacris Hiſtoriis nonnullas ſcriptas eſſe conſtat ab iis Auctoribus, quos Prophetas fuiſse dixerit nemo, etſi Spiritu Sancto dictante ſcriptæ ſunt. Mardochæus, poſt patefactas Eunuchorum adverſus Artaxerxem inſidias, *rei memoriam literis tradidit*, ut legitur in libro Eſther (*f*). Qui vero ſcite id & perite adminiſtrarent, hi fuiſſe videntur, quos appellabant *moſcelim*, ac ſi dicas *Elegantes ſcriptores*. Fiebat autem id utraque oratione, & proſa, & verſu. Quare valde fallitur Joſephus (*g*), cum ſolos Prophetas, in gente ſua, veteris ævi geſta literis mandaſse affirmat; parum memor ſe ibidem ſcripſiſſe, pontificibus quoque id muneris fuiſse injunctum.

II. Ex publicis vero commentariis excerptos fuiſſe libros Regum qui nunc extant, & in compendiariam hiſtoriam conflatos, pervulgata eſt multorum opinio, & veroſimillima; nam in iis laudatur *Liber verborum dierum Salomonis*; ſæpiſſime vero *Liber verborum dierum Regum Iſraël*, & *Liber verborum dierum Regum Juda*. Jam tum etiam extabant libri Semeiæ, Ahiæ, aliorumque Prophetarum, qui ſæpe laudantur in Paralipomenis. Iſaiæ totum triceſimum ac ſeptimum caput, cum initio ſequentis, ac triceſimo nono, in ſecundi Regum decimum nonum caput, & viceſimum αὐτολεξεὶ (*ipſis verbis*) deprompta ſunt. Planiſſime mecum ſentiunt Diodorus Tarſenſis (*h*), & Theodoretus (*i*), Prophetas res ætatis ſuæ memorabiles retuliſſe in literas, & ex eorum commentariis excerptos ſubinde fuiſse libros Regum. Manifeſtum vero argumentum hoc habeo, quod primi libri Regum capite nono conſtet Arcam in Templo etiam tum fuiſse, cum hæc

(*a*) II.17.25. (*b*) In Sol. (*c*) Præf.in Lib.Reg. (*d*) 2.XXVI.22. (*e*) Ibid.XX 34. (*f*) XII.4. (*g*) Lib.I. contr.Ap. *II. Eas videtur Eſdras ex vetuſtiorum Scriptorum commentariis excerpſiſſe.* (*h*) In 1.Sam.X.9. (*i*) Præf. in Lib.Reg.

hæc ſcriberentur; proindeque ſcripta eſſe ante Babylonicam Captivitatem. Conſtat rurſum lucubratum eſſe opus poſt eamdem Captivitatem, utpote quæ in calce referatur. Quæ contraria non aliter conciliari poſſunt, quam ſi dicas, operis auctorem id ex Scriptorum antiquorum fragmentis ita conflaſſe, ut verba etiam integra repræſentaret. Mihi vero id Eſdræ potiori jure tribuendum videtur quam Jeremiæ, quem ſparſas Regum hiſtorias in unum corpus coëgiſſe vult Iſidorus(a): nam in dirigendis & componendis libris ad res ſacras pertinentibus potiſſimum verſata eſt Eſdræ induſtria: & in teſtimonium ſæpe ab eo adhibitæ in his ſcriptionibus hiſtoriæ Regum Juda, & Iſraël, & Prophetarum libri, indices ſunt aſſidui ſacrorum librorum uſus, qualem Eſdras habuit. Præterea ſexto capite libri prioris Chaldaica uſurpat nomina menſium, ut hominem decuit Chaldaico ſermoni inſuefactum. Jeremiæ qui libros Regum tranſcribunt, cauſſas alias non habent, quam ſermonis ſimilitudinem, quæ non magna eſt, proptereaque intutum dat indicium: vel poſtremi capitis libri Regum cum poſtremo Jeremiæ capite convenientiam, nam alterum ex altero deſcriptum dicas; at caput illud adventitium eſſe, & ad Jeremiæ calcem ab aliena manu ſubnexum, oſtendit præcedentis capitis coronis, quæ talis eſt: *Huc uſque verba Jeremiæ*: atque ea narrantur illic, vel quæ Jeremiæ obitu recentiora ſunt, vel quæ jam in ſuperioribus capitibus Jeremias retulerat.

III. Nec deficiunt Librum hunc aliorum Scriptorum teſtimonia. Ita de Elia, Eliſæo, Ezechia, Joſia, aliiſq; diſſerit Sirachides (b), ut ex libris Regum, non res ſolum, ſed nonnunquam etiam verba ipſum hauſiſſe appareat. Confer hos cum libris Paralipomenon, tantam orationis deprehendes ſimilitudinem, ut parem propemodum utriuſque vetuſtatem odoreris. Quanquam propter illorum novitatem perpaucæ extant in ſacris Veteris Teſtamenti libris inde ſumtæ ῥήσεις (*dicta*) & ſententiæ. At in novo γνησιότητα illorum egregie confirmat Chriſtus Jeſus, cum ait: *In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ, in Iſraël, quando clauſum eſt cœlum annis tribus & menſibus ſex, cum facta eſſet fames magna in omni terra, & ad nullam illarum miſſus eſt Elias, niſi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem viduam. Et multi leproſi erant in Iſraël ſub Eliſeo Propheta, & nemo eorum mundatus eſt, niſi Naaman Syrus* (c). Hæc ſuppeditavit decimum ſeptimum caput tertii Regum, & quintum quarti. Confirmat & Paulus, dum hæc ſcribit ad Romanos (d): *An neſcitis in Elia quid dicit Scriptura: quemadmodum interpellat Deum adverſus Iſraël? Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua ſuffoderunt: & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi divinum reſponſum? Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua Baal*: quæ e decimo nono capite tertii Regum ſumta ſunt. Verumtamen his etiam omiſſis, quod a Septuaginta Senibus interpretatione Græca donati ſunt libri Regum, & quod in Canonem Librorum ſacrorum dedicati, vetuſtatem illorum ſatis iſta arguunt. Et ut dubii eos eſſe Scriptoris & ætatis incertæ demus, haud minus genuinos eſſe vincimus, utpote qui tales ſint, quales eſse creduntur.

IV. Præterea vero præclarum veritatis teſtimonium hiſce Libris commodant Ethnici Scriptores. Rerum enim novitas, qui iis narrantur, & major per novitatem parta celebritas, cauſſæ fuit, cur crebris exoticorum Auctorum, vel æqualium, vel ætate proximorum ſuffragiis confirmarentur. Magna eſt imprimis monumentorum Tyriorum fides, quæ publica auctoritate deſcripta, in tabulatiis diligenter aſſervabantur: Atqui ex iis conſtat Hieroſolymitanum Templum toto pene ſeſquiſeculo ante fuiſſe ædificatum, quam Carthago conderetur. Meminerant eadem Salomonis & Hirami, eorumque mutuas Epiſtolas repræſentabant, etiam temporibus Joſephi Hiſtorici (e), itidem ut illa Judæorum, unde & is ſacrorum Librorum veritatem defendit. Ex his, aliorumque locorum tabulariis, hiſtoriam ſuam depromſerat Menander Epheſius. Fiebatque illic mentio ἀνομβρίας (*penuriæ imbrium*), quæ Eliæ temporibus in Judæa, & Phœnicia contigit, Achabo apud Judæos, Ithobalo apud Tyrios regnante. Ex eo etiam, & Dio, integerrimo Phœniciarum rerum Scriptore, teſtimonia

(a) Lib. VI. Origin. cap. 2. *III. Probatur eorum γνησιότης, & antiquitas.* (b) Eccl. cap 48. & 49. (c) Luc. IV. 25. & ſeq.. (d) XI. 2. & ſeq. *IV. Fidem etiam his conciliant Ethnici Scriptores.* (e) Antiq. Lib. VIII. cap. 2.

monia affert Joſephus ex Menandro Theophilus (*a*), quibus commemorantur Salomon & Hiramus, & ſucciſæ cedri Libani in ædificationem Templorum. Idem extabat apud Theodotum, Hypſicratem, & Mochum, Phœniciæ conditores Hiſtoriæ, & horum interpretem Lætum; & Menandrum quoque Pergamenum, ut a Tatiano traditur apud Euſebium (*b*), & a Clemente Alexandrino (*c*), qui auctor præterea eſt, Vafræ Ægyptiorum regis, & Salomonis, & Tyriorum quoq; Regis epiſtolas retuliſſe Alexandrum Polyhiſtorem in libro de Judæis. Eas etiam ex Eupolemo repræſentat Euſebius. Hazaëlem Syriæ regem divinis honoribus ſuo ævo proſecutos eſſe Damaſcenos narrat Joſephus (*d*): Azelum Juſtinus Hiſtoricus (*e*) appellat. Salmanaſaris præterea in Syriam expeditio, Phœnicum Annalibus continebatur. Sennacheribi mentio extat apud Herodotum (*f*); extabat & apud Beroſum (*g*), & Demetrium (*h*). Nabuchodonoſori meminerant ex actis Tyriorum Megaſthenes, Abydenus, Beroſus, Diocles, Philoſtratus (*i*), & ex Megaſthene Strabo (*k*); victoriæ, quam Necoſus Ægyptiorum rex retulit de Judæis, Herodotus (*l*); Evilmerodachi, Abydenus (*m*), & Beroſus (*n*); Baladani Babyloniorum regis, Beroſus. Ex quibus cum pulchre intelligeret Julianus Apoſtata (*o*), quam integra eſſet librorum Regum fides, mirificum ignem, quo Eliæ holocauſtum abſumptum eſt, de cœlo miſſum eſſe negare non eſt auſus. Hæc Ethnicorum Scriptorum, cum Mythicorum, tum Hiſtoricorum conſenſio cum libris Regum, ſi aliis argumentis a nobis ſupra allatis adjungatur, reſque ſpectetur bona fide, horum antiquitas, & auctoritas claris indiciis demonſtrata agnoſcitur.

V. Ex incerta, & ut prima fronte apparet falſa annorum computatione his in libris poſita, cauſſam eorum carpendi petit Theologo Politicus ratiocinator (*p*). Nam cum ſexto capite libri Regum prioris legamus Salomonem quadringenteſimo octogeſimo anno poſt exitum Hebræorum ex Ægypto, Templi molitionem inchoaſſe, & longe tamen major numerus exurgat ex collectione annorum, quos ſingulis Hebræorum Judicibus, & Regibus Scriptura ſacra tribuit, hinc fidem ipſis derogare conatur. Ita nempe librariorum oſcitantiam, & ſupinitatem Scriptoribus ipſis ſacris tribuit: nam qui in hiſtoriarum lectione paulo diligentius ſunt verſati, frequentiſſimos in numerorum notis errores eſſe ſciunt: ut ſi abjiciendi libri juxta hæc habeatur cauſſa, maxima jam inde Hiſtoricorum, & Chronologorum pars repudianda ſit. Huc adde, nodum hunc ipſum, cui inhæret Adverſarius, doctorum Interpretum diſputationibus jamdiu eſſe ſolutum: quas quoniam ad trutinam noſtram revocare, ſupervacaneæ eſſet, ac longioris operæ, & ab inſtituto noſtro diverſæ, otioſum illuc amandabimus Lectorem, ſi quem fatui Diſputatoris movent convicia.

VI. Pari exceptione retundimus telum alterum, quod idem procudit ex eorum diſcrepantia Librorum in computatione annorum Regum Juda, & Regum Iſraëlis: nam vel mendæ irrepſerunt in numerorum notas, vel Chronologorum, & Interpretum ſtudio jampridem tricæ illæ diſcuſſæ ſunt, vel diſcuti certe facile poſſunt. Exemplo ſit hoc ipſum quod proponit. Primo capite Libri quarti Regum (*q*) legimus Joramum, filium Achabi, regem Iſraëlis, regnum eſſe auſpicatum anno ſecundo Jorami, ejus qui Joſaphati filius fuit, & Rex Judæ: cum capite libri ejuſdem octavo (*r*) is ipſe Joramus, Joſaphati filius, Rex Judæ, regnum inchoaſſe dicatur anno quinto Jorami regis Iſraël. Quibus adde, ſcriptum eſſe initio capitis tertii (*s*), Joramum Iſraëlis Regem regni initium ſumſiſſe ab anno decimo octavo Joſaphati regis Judæ. Hæc quantumvis diſſona conciliabuntur, ſi Joſaphatum ponamus per annos viginti & duos regnum obtinuiſſe; nam annorum illorum numerus non conſtat inter Chronologos; in regni vero ſocietatem aſciviſſe Joramum filium anno regni ſui decimo ſeptimo; at Joramum Iſraëlis regem regnare cœpiſſe decimo octavo anno regni Joſaphati: ita cadet annus ille primus regni Jorami regis Iſraël in ſecundum Jorami regis Judæ; defun-

(*a*) Lib. III. ad Autol. (*b*) Præp. Ev. Lib. X. (*c*) Strom. 1. (*d*) Antiq. Lib. IX. cap. 2. (*e*) Lib. XXXVI. cap. 2. (*f*) Lib. II. cap. 141. (*g*) Apud Joſeph. Antiq. Lib. X. cap. 1. (*h*) Apud Clem. Alex. Strom. 1. (*i*) Apud Joſeph. Antiq. Lib. X. cap. 11. & contra Ap. Lib. I. & Euſeb. Præp. Ev. Lib. X. (*k*) Lib. XV. (*l*) Lib. II. cap. 159. (*m*) Apud Euſ. Præp. Ev. Lib. IX. cap. 41. (*n*) Apud Joſeph. contra Apion. Lib. I. & Antiq. Lib. X. cap. 3. (*o*) Apud Cyr. Lib. X. contr. Jul. *V. Refelluntur argumenta adverſariorum, Primum argumentum.* (*p*) Tract. Theol. Pol. cap. 9. *VI. Secundum argumentum.* (*q*) 17. (*r*) 16. (*s*) Ejuſd. 1.

defuncto vero Joſaphato anno regni ſui viceſimo ſecundo, Joramus filius regnum Judææ capeſſet ſolus anno quinto regni Jorami regis Iſraël. Hoc exemplum valere debet ad alia ejuſmodi confutanda argumenta, quæ ex chronologicarum computationum ambagibus oriri ſolent. Cujuſmodi & illud eſt quod Scriptor idem arceſſit ex repugnantia Chronologiæ librorum Regum cum illa Paralipomenon.

VII. Porro quum res his Libris deſcriptæ longe magis innotuiſſent propter novitatem quam pleræque ſuperiorum, propterea que minus haberent auctoritatis in vulgus, hinc parum idoneæ ab Ethnicis habitæ ſunt, ex quibus confingerentur fabulæ, aut ritus arceſſerentur. Alexandro tamen tributum eſt memorabile Davidis facinus, cum aquam a fortiſſimis viris hauſtam ex ciſterna Bethlehemitica ab hoſtibus infeſſa bibere noluit, quamvis ardentiſſima ſiti conflictaretur. Ex igne tamen de cœlo precibus Eliæ lapſo propagata credi poſſunt ſimilium miraculorum figmenta pleraque, & pervulgata inter priſcos Ethnicos opinio, ſæpe flammam ſacrificia ſponte ſua corripuiſſe, atque eo læta omnia & fauſta portendi ſolere. Hinc Virgilius in Pharmaceutria:

Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe.

Hinc Horatius (a) Egnatianos deridet, qui advenis perſuadere cupiebant, thura apud ſe ſine flamma ſponte liqueſcere. Quod ut ex hiſtoriis Judæorum propagatum eſſe oſtendat, ſubjicit, *Credat Judæus Apella, non ego*. Dicam obiter Apellam famoſum aliquem fuiſſe temporum illorum Judæum, & ſuperſtitione fortaſſe ſua nobilitatum. *Apella*, nomen eſt proprium, quod apud Ciceronem non ſemel, apud Laërtium, apud Clementem Alexandrinum, apud Ariſtidem, alioſque reperitur. Hoc nomine fabulam inſcripſerat Nævius. Nomen idem eſt ac *Apelles*, Plautus (b): *O Apella, o Zeuxis!* Idem etiam ac *Apellas*: quemadmodum Apollo, Judæus alter, Lucæ & Paulo memoratus, idem eſt ac ἀπολλῶς. *Apellas* autem idem ac *Apollas*, quod nomen extat apud Athenæum (c); ut *Apello* ſcriptum legitur pro *Apollo*, *bemo* pro *bomo*; *Pellio* pro *Pollio*, apud Plautum (d); qui Pellio nobilis comœdus fuit hac ætate. *Apollas* autem & *Apollos*, contracta ſunt ex *Apollodorus*; qualia multa ab aliis jam obſervata ſunt. Hujuſmodi autem contractionibus nominum ætas Horatii plurimum delectabatur. Sed redeamus ad ignes cœlo devocatos ab Elia. Hinc idem de ſuis ignibus prædicarunt alii, quos ſupra commemoravimus. Quorum tamen originem per me referre licet, ſi quis malit, ad ignem, qui *aggreſſus a Domino* (e); hoc eſt, ut habet Machabaicus alter (f), *de cœlo, devoravit holocauſtum* Moſis; quemque ad Salomonem uſque perſeveraſſe traditur in Thalmudico Libro Zebachim (g); aut ad ignem qui Angeli nutu *aſcendit de petra, & carnes, azymoſque panes* Gedeonis *conſumſit* (h); aut ad eum qui Davidis Holocauſta & Pacifica hauſit, cum Deo ſacra faceret in area Ornan Jebuſæi (i); aut ad cœleſtes illas flammas, quibus Salomonis victimæ crematæ ſunt in Encæniis Templi (k), quas a Manaſſe demum extinctas fuiſſe docet liber memoratus Zebachim; at liber Siphra (l) & R. Abraham Zacuth (m), aliique Rabbini, a Chaldæis, cum Templum vaſtatum eſt; quaſque perhibet liber alter Thalmudicus Joma (n) Leonis figuram geſſiſſe; cum ignis Templi ſecundi Cani ſimilis fuerit; quod legas etiam in libro cui titulus Pomum & flos, & paſſim apud Rabbinos: cumque R. Samuel Laniado (o) formam Canis eas ſumſiſſe ſcribat, quotieſcunque peccati alicujus ſe Iſraëlitæ alligaſſent. Quæ ineptiæ ſunt Doctorum illorum. Ex raptu Eliæ in cœlum probabile eſt commentos fuiſſe Indos Bremavium ſuum in cœlum fuiſſe aſportatum. Tranſiit quoque ad finitimas Aſiæ gentes mos quarto libri quarti Regum capite (p) notatus, liberorum a parentibus in nexum creditoribus tradendorum, ab illis ad Athenienſes, hinc ad Romanos.

DE

VII. Ex libris Regum quædam manarunt Ethnicorum fabulæ & ritus. (a) Serm. Lib.I.Sat.5. (b) Pœn.IV.4.102. (c) Lib.IX. (d) Bach.II. 2. 37. (e) Levit. IX. 24. (f) II. 10. (g) Cap.6. (h) Judic.VI. 21. (i) 1. Par. XXI. 26 (k) 2. Par. VII. 1. (l) Part. *vulgata* cap.5. Par.10. (m) In Lib. Juchaſin. (n) Cap.1. (o) In 4. Reg. IX. 1. (p) 1.

DE LIBRIS PARALIPOMENON.

I. *Diſputatur de Auctore librorum Paralipomenon. Variæ opiniones proponuntur. Incertus eſt eorum Auctor: ætas aſsignatur.* II. *Probatur eorum* γνησιότης, *& antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.*

I. ESDRAM libros Paralipomenon lucubraſſe, Hebræorum eſt omnium fama conſentiens. Operas quoque ſuas Nehemiam contuliſſe volunt Thalmudiſtæ (*a*). Rem Chriſtiani Interpretes relinquunt in dubio. Ego vero exiſtimo collectum eſſe hoc opus, non ex Actis ſolum diurnis, ſed & ex Prophetarum Semeiæ, Addo, Jehu, Nathanis, Abiæ, Iſaiæ, aliorumque ſcriptionibus; fortaſſe & ex libris quibuſdam genealogiarum, ut tradit R. Selomoh: nec non & ex Scripturæ ſacræ Libris antea ſcriptis, ut R. Moſes Kimchi. Poſt Jeremiam conflatum eſſe Librum oſtendunt iſta ex triceſimo quinto capite libri ſecundi (*b*): *Univerſus Juda, & Jeruſalem luxerunt eum,* (Joſiam) *Jeremias maxime, cujus omnes cantores atque cantatrices uſque in præſentem diem Lamentationes ſuper Joſuam replicant; & quaſi Lex obtinuit in Iſraël: ecce ſcriptum fertur in Lamentationibus*. Poſt ſolutos quoque Babylonica captivitate Iſraëlitas, Libros Paralipomenon eſſe compoſitos, argumento eſt finis ſcriptionis, qui redditam Hebræis per Cyrum libertatem fuiſſe narrat. Præterea cum hic ipſe Libri finis repetatur αὐτολεξεὶ (*verbis non mutatis*) initio libri Eſdræ, hinc effici videtur unius eſſe utrumque & ejuſdem Scriptoris, qui pro ſuo jure ad hiſtoriarum ſuarum contexendam ſeriem verba ipſe ſua uſurpaverit, perinde ut a vetuſtis quibuſdam Scriptoribus factum Grotius (*c*) obſervavit. Initium autem libri Eſdræ incerti eſſe auctoris oſtendam inferius, qui Darium Hyſtaſpiden regnantem viderit, & ad Artaxerxis uſque Longimani ætatem vitam ſuam prorogaverit. Ergo & Auctor libri Paralipomenon incertus eſt; ætas vero in Darii Hyſtaſpidæ, & Artaxerxis Longimani tempora incidit. Nos igitur hac in parte diſcedimus ab Hebræis, qua libros Paralipomenon poſt librum Eſdræ ſcriptos opinantur, ac iſtum illoſque Eſdram habere Auctorem; quod eatenus verum eſt, quatenus eos digeſſit Eſdras, & ſex priora Libri ſibi cognominis capita ſubnexuit, quæ & deinde continuavit. Porro etſi libri Regum & Paralipomenon iiſdem circiter videantur elaborati temporibus, minime tamen exiſtimo deſignari libros Paralipomenon his verbis, quæ ſæpe occurrunt in libris Regum: *Nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum Regum Juda?* &: *Nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum Regum Iſraël?* nam & ea quoque frequenter reperias in libris Paralipomenon. His autem ſignificantur Acta illa diurna accurate ab Hebræis condita, unde librorum Regum & Paralipomenon ſumta eſt materia. Propius id accedit ad veriſimilitudinem, quam quod ſtatuit Hieronymus in Præfatione ad Domnionem & Rogatianum, & libros Paralipomenon eſſe intelligendos, ſi quando hæc in libris Regum leguntur: *Nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum Regum Juda?* & ſi res his locis indicatæ minime occurrant in Paralipomenis, tum eſſe ἀλληγορικῶς exponendas: *Sed & ipſæ appellationes*, inquit, *non homines, ut plerique exiſtimant, ſed urbes, & ſaltus, & provincias ſonant, & oblique ſub interpretatione & figura eorum quædam narrantur hiſtoriæ, de quibus in Regum libro dicitur: Nonne ecce hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum Regum Juda? quæ utique in noſtris Codicibus non habentur*. Id ſi recipimus, ſane omnia reperientur in omnibus, & magna figmentis hominum feneſtra patefiet. At Hebræi cum Jeremiæ acceptos referant libros Regum, Eſdræ vero libros Paralipomenon, hos in illis notari neutiquam credere poſſunt. Præterea vel ipſum nomen παραλειπομένων (*Omiſſorum*) libris illis a Græcis inditum, oſtendit poſteriores eſſe libris Regum, utpote in quibus ſuppleta ſint plurima, quæ cum in aliis Scripturæ ſacræ libris, tum maxime in libris Regum deſiderabantur.

II. Cæterum cum genuinum eſſe librum defi-

I. Diſputatur de Auctore librorum Paralipomenon. Variæ opiniones proponuntur. Incertus eſt eorum Auctor: ætas aſſignatur. (*a*) Bib. bathr. cap. 1. (*b*) Paral. 35. (*c*) In 2. Par. XXXVI. 22. *II. Probatur eorum* γνησιότης, *& antiquitas.*

d by Google

definiverimus, qui ab eo Auctore ſcriptus eſt, a quo ſcriptus eſſe dicitur, & eo circiter tempore quo ſcriptus eſſe fertur, omnino dicendum eſt genuinum eſſe librum Paralipomenon, qui controverſum habet Auctorem & ætatem, ita uti habere dicitur; quique genuinus alioquin habitus eſt ab ætatibus continuata ſerie, & proxime ſequentibus: nam & in Canonem relatus eſt, quem Eſdras ipſe compoſuit, & in Septuaginta Seniorum Interpretatione locum habuit, quæ non totis duobus ſeculis Eſdra recentior fuit. Atque hæc ad præſens opus ſufficiunt: nam propter Libri novitatem, vix ulla ejus teſtimonia occurrunt in Scriptoribus ſacris Veteris teſtamenti. Legimus tamen hæc in libro Nehemiæ (a): *Filii Levi principes familiarum, ſcripti in Libro verborum dierum*, quibus indicantur ea quæ extant nono capite libri prioris Paralipomenon, commate decimo & ſequentibus. At in novo Teſtamento librorum Paralipomenon auctoritatem agnovit Petrus, cum dixit (b): *Et ſi Patrem invocatis eum qui ſine acceptione perſonarum judicat ſecundum uniuſcujuſque opus; in timore incolatus veſtri tempore converſamini*. Hæc enim arceſſivit ex iſtis libri ſecundi Paralipomenon (c): *Sit timor Domini vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite: non eſt enim apud Dominum Deum noſtrum iniquitas, nec perſonarum acceptio, nec cupido munerum.*

III. Sed & hic intercedit Thomas Hobbeſius (d), & ex uſurpata aliquoties his in libris clauſula, *Uſque in præſentem diem*, ſcriptos eſſe colligit longo tempore poſt res ipſas geſtas. Quod magna ſane ex parte verum eſt; cum hiſtoria hæc initium ducat ab orbe condito, & in Cyro deſinat. Quotieſcunque autem adhibetur hujuſmodi clauſula, a tempore quo res illic narrata contigit ad id uſque tempus quo Librum concinnatum poſuimus, tale interceſſiſse ſpatium comperies, cui convenire poſſit iſta temporis determinatio. Scrupulum tamen injicit locus unus, qui habetur capite quinto libri ſecundi, ubi Arca in Templum a Salomone illata dicitur in eo fuiſſe, *uſque in præſentem diem*. Hinc poteſt concludi, non quidem recentiorem eſſe Librum eo tempore quod aſſignavimus, ut vult Hobbeſius, ſed vetuſtiorem; ſcimus enim ex ſecundo Machabaicorum (e) Jeremiam in ſpelunca montis Nebo Arcam occuluiſſe, cum Jeruſalem a Chaldæis diriperetur, & prædixiſſe locum fore ignotum, quoad Deus populum ſuum congregaret. Unde effici poſſe videtur ante Hieroſolymæ excidium ſcriptos eſſe Paralipomenon libros, cum ante motam Templo Arcam ſcripti ſint. Idem de libris Regum pronunciare queas, quibus paria propemodum continentur. At meminerimus tum Regum, quod ſupra jam monui, tum Paralipomenon libros ex variis vetuſtioribus hiſtoriis eſſe excerptos; quod ita factum exiſtimo, ut non ſententiæ ſolum, ſed & verba etiam ſæpe deſcripta ſint. Mihi itaque fit veriſimile, teſtimonium (f), quo Arcæ in Templo depoſitæ habetur mentio, ex libro antiquiore fuiſſe αὐτολεξεὶ (*ipſis ſervatis verbis*) depromtum, & in libros Regum, & Paralipomenon infartum. Utrobique enim verba extant hæc eadem, ut valde probabilis conjectura ſit ex eodem fonte eſſe profecta.

IV. De libris Paralipomenon nihil certi habere ſe ait Scriptor Theologo-Politicus (g), præterquam de ætate qua elaborati ſunt, quam inſtaurato per Judam Machabæum Templo recentiorem eſſe aſſeverat. Cujus opinationis has cauſſas affert: *Capite nono Libri prioris narrat Hiſtoricus, quænam familiæ primum (tempore ſcilicet Eſdræ) Hieroſolymæ habitaverint: & deinde verſu decimo ſeptimo Janitores, quorum duo etiam in Nehemiæ capite undecimo, verſu decimo nono narrantur, indicat. Quod oſtendit hos libros dudum poſt Urbis reædificationem ſcriptos fuiſſe.* Hæc ſatis obſcura ſunt; nam quod familias Babylone Hieroſolymam reverſas, ibique conſtituras, & Templi Janitores Hiſtoricus recenſeat, cur inde ſequatur librum Juda Machabæo recentiorem eſſe, non ſatis intelligo. Niſi forte cenſuit, in Urbe nondum penitus reædificata, & Templo vix reſtituto, neque Janitores officio fungi potuiſſe: quæ tamen facta fuiſſe apparet ex libris Eſdræ; in quibus pleraque etiam eorum nomina extant, quæ nono hoc capite prioris Paralipomenon commemorantur.

V. Quæ vero petuntur argumenta ex diſcrepantiis, quæ hos Libros inter, & libros

(a) XII.23. (b) I.17. (c) XIX.7. *III. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* (d) Leviath.cap 33. (e) II.5. (f) 3.Reg VIII.8. *IV. Secundum argumentum.* (g) Tract.Theol.cap.10. *V. Tertium argumentum.*

Regum intercedunt, jam ſæpe Interpretum ſtudio ſolutæ ſunt. Eæ autem fere oriuntur ex depravatis Hebraici exemplaris lectionibus. Cujuſmodi illud eſt quod profert Philoſophus Theologo-Politicus (*a*) ex viceſimo ſecundo capite ſecundi Paralipomenon (*b*), ubi fuiſſe legitur Ochozias quadraginta duorum annorum cum regnum capeſſeret: & octavo tamen capite quarti Regum (*c*), anni tantum huic viginti duo tribuuntur. Facilis eſt conjectura lapſum hic impingenda numeri nota librarium, ut alias ſæpe contingit, & pro ב notatum מ: quod penitus confirmatur ex interpretatione Septuaginta Senum: ἐτῶν εἴκοσι καὶ δύο, (*annorum duo & viginti*) quod habent & Syrus & Arabs. Aliter ſolvit hunc nodum Vatablus (*d*); ſed hæc quam affero potior mihi videtur ſolutio. Nec minus proclivis error in deſcribendis nominibus propriis, unde prodierunt ἐναντιολογίαι, (*differentiæ*) quas inter libros Paralipomenon, & Geneſin notat idem Argutator (*e*). Nam ſi nomina filiorum Beniaminis, quæ capite Geneſeos quadrageſimo ſexto (*f*) expoſita ſunt, cum iis contendat quæ habentur Numerorum capite viceſimo ſexto (*g*), & quæ prioris Paralipomenon capite octavo (*h*); item Hebraica cum interpretatione Septuaginta Senum, ſtatim magnam nominum depravationem deprehendet. Atque exceptio eadem pertinere debet adverſus objectas a Verpo noſtro ſimiles nominum diſcrepationes; eam vero præcipue quæ inter nomina Leviticarum urbium in Joſua expreſſa intercedit, & ea quæ habentur in Paralipomenis. Res erit ex utriuſque loci comparatione clarior. Quapropter id tantum his cavillationibus extorqueri poteſt, luxatum eſſe in nominibus quibuſdam propriis, aut in Arithmeticis aliquibus notis Scripturæ Sacræ contextum, quod neque quiſquam negat; & ſi negaretur, Maſorethæ lectionem differentiis quas collegerunt facile revincerent: imo & pleraſque Libris ſacris ineſſe fateor ſcriptionis varietates, quas neque Maſora adnotavit. Potiſſimum autem in libros Paralipomenon hæc calamitas incubuit. De nominibus urbium aliter reſpondent Hebræi Magiſtri, nempe Levitis commodato datas urbes ad habitandum, quoad illæ quæ proprie ipſis dicatæ erant Chananæis extorqueri potuiſſent; hinc diverſa urbium nomina in Joſua, & Paralipomenon Libris extitiſſe. Maſius (*i*) vero mutata hæc nomina lapſu temporis arbitratur.

DE LIBRIS ESDRÆ.

I. *Diſputatur de Auctore libri prioris Eſdræ. Vulgata opinio proponitur. Sex priorum capitum incertus eſt Auctor: ætas aſſignatur: Reliquorum Auctor eſt Eſdras.* II. *Probatur ejus* γνησιότης, *& antiquitas.* III. *Nehemias auctor eſt libri ſibi cognominis, cujus probatur* γνησιότης, *& antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.*

I. TRita eſt & vulgaris omnium opinio librum priorem Eſdræ, qui ſolus apud Hebræos Eſdræ dicitur, cum ſecundus Nehemiæ nomine inſcribatur, Eſdram auctorem habere: & vix quemquam ab hac ſententia deflectentem reperias. Ego Libri hujus capita ſex priora eumdem ſcripſiſſe ajo, qui Paralipomena, ut ex horum fine colligi poteſt, quæ initio libri prioris Eſdræ repetuntur, uti ſupra obſervavi, cum de Paralipomenis agerem. Præterea capitum illorum Scriptorem rebus ipſis quas narrat, interfuiſſe declarant hæc capitis quinti verba (*k*): *In ipſo tempore venit ad eos Thatbanai, qui erat dux trans flumen, & Stharbuzanai, & conſiliarii eorum; ſicque dixerunt eis. Quis dedit vobis conſilium, ut domum hanc ædificaretis? Ad quod reſpondimus eis, quæ eſſent nomina auctorum ædificationis illius.* Mox addit iſta: *Placuit ut res ad Darium referretur.* Tum ſubjicit: *Exemplar epiſtolæ a Thatbanai & Stharbuzanai ad Darium ſcriptæ.* Cum auctor libri ait, *Reſpondimus*, ſignificat utique ſe unum reſpondentium fuiſſe. Reſponderunt autem his rectoribus provinciæ a Dario præfectis. Hi rem ſcripſerunt ad Darium. Hinc clariſſime & certiſſime colligitur auctorem Libri hæc Darii ævo ſcripſiſſe, tumq; fuiſſe Hieroſolymis, cum de Templi ædificatione id a Rectoribus quæreretur.

(*a*) Tr. Theol. cap. 9. (*b*) 2. (*c*) 26. (*d*) In 2. Par. XXII. 8. (*e*) Tr. Theol. cap. 10. (*f*) 21. (*g*) 38. (*h*) 1. (*i*) In Joſ. XXI. 11. 16. *I. Diſputatur de Auctore libri prioris Eſdræ. Vulgata opinio proponitur. Sex priorum capitum incertus eſt Auctor: ætas aſſignatur. Reliquorum Auctor eſt Eſdras.* (*k*) 1. Eſdr. n. 3. & ſeq.

retur. Præterea ædificatio illa abſoluta eſt anno ſexto Darii, ejus videlicet qui fuit Hyſtaſpis filius. Id docet ſequens caput (*a*). Igitur quiſquis priora hæc ſcripſit capita, quem & Paralipomenon conditorem fuiſſe diximus, vixit Darii hujus temporibus. Quæ quantumvis perſpicua & indubitata probatio, bono tamen noſtro reprehenſori leviſſima videtur conjectura: adeo paucorum eſt bonas literas tractare; minime vero illorum quibus nihil ſapit præter Quodlibeta & Poſtilla. Sed & ad Artaxerxis tempora vitam idem produxit, utpote cujus non ſemel meminerit ſex his prioribus capitibus: & ſuadere nobis vult Beniamin Tudelenſis ad Regem hunc profectum Eſdram obiiſſe, & ad Semuram fluvium, in Perſici regni limite eſſe ſepultum, illicque tumulum ejus oſtendi. Is autem Artaxerxes alius eſſe non poteſt quam Longimanus. Porro Scriptorem horum ſex capitum alium eſſe ac Eſdram ex iſtis verbis concluditur, unde initium ſumit ſeptimum caput: *Poſt hæc autem verba, in regno Artaxerxis regis Perſarum, ipſe Eſdras aſcendit de Babylone.* Nam cum Hieroſolymæ fuerit tempore Darii Scriptor priorum ſex capitum, Eſdras vero Hieroſolymam venerit regnante Artaxerxe, ſequitur alium eſſe ſex priorum capitum ſcriptorem ac Eſdram. Reliquam autem Libri partem, quæ quatuor omnino conſtat capitibus, ab Eſdra eſſe profectam manifeſtum eſt, cum ex aliis ejus verbis, tum ex his potiſſimum, quæ extant ſeptimo capite (*b*), ubi poſtquam datas ad Eſdram ab Artaxerxe literas retulit, ſubjungit demum iſta: *Benedictus Dominus Deus patrum noſtrorum, qui dedit hoc in corde Regis, ut glorificaret domum Domini quæ eſt in Jeruſalem, & in me inclinavit miſericordiam ſuam coram Rege, & conſiliatoribus ejus, & univerſis Principibus Regis potentibus. Et ego confortatus manu Domini Dei mei, quæ erat in me, congregavi de Iſraël Principes qui aſcenderent mecum.* Ex quibus apparet eum qui ita de ſe loquitur ac ſcribit αὐτοπροσώπως, (*ex propria perſona*) hunc ipſum eſſe Eſdram. Idem probatur & ex nono capite (*c*), ubi cum de ſe dixiſſet, *Curvavi genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum;* & orationem demum adjeciſſet, quam fudit ad Deum; tum ſubnectit (*d*): *Sic ergo orante Eſdra, & implorante eo, & flente.* Cum igitur Thalmudiſtæ (*e*), aliique Hebræi doctores Eſdram ajunt librum ſuum ſcripſiſſe, id ad capita tantum poſtrema quatuor pertinere in eorum gratiam putandum eſt.

II. Porro ex hoc Opere deſcripſit Nehemias *ſepher hajachaſe*, ſive Librum genealogiæ eorum qui Babylone primum Hieroſolymam redierunt; & ſeptimo ſcriptionis ſuæ capite repræſentavit. Veruntamen quoniam illic in ſecundo prioris Eſdræ (*f*), Nehemiæ fit mentio, qui & Atherſata appellatus eſt, quique in priore reditu non fuit, hinc mihi videtur probabile Nehemiam, cum hæc deſcriberet, nomina quoque eorum recenſioni inſeruiſſe qui ſecundo reditui interfuerunt; atque ita Librum genealogiæ interpolaſſe. Alios vero deinde deprehenſis Eſdrinæ, & Nehemianæ genealogiæ diſcrepantiis; ad Nehemianæ exemplar Eſdrinam refinxiſſe, & recompoſuiſſe.

III. Nehemiam librum ſibi cognominem lucubraſſe Interpretes conſentiunt, & res ipſa indicat: nam & ſe Libri auctorem in fronte profitetur, pro more Scriptorum illius temporis, Herodoti, Thucydidis, Timæi Locri, Ocelli Lucani, Alcmænois Crotoniatæ, & vetuſtiorum Pythagoreorum; & reliquo opere res a ſe geſtas deſcribit αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*). Atqui narratæ illic reſtitutionis mœnium Hieroſolymæ, ejuſque Auctoris Nehemiæ, cum laude meminit Sirachides (*g*); Commentariorum autem ipſius & ſcriptionum, Auctor Machabaici poſterioris, ſecundo capite (*h*). Tum is autem Liber, tum & ille Eſdræ, in Hebreorum Canonem receptus, & a Septuaginta Interpretibus Græco ſermone redditus eſt. Vixit porro Nehemias Artaxerxis ævo, non Mnemonis, ut contendit Scaliger (*i*), ſed Longimani: atque ipſius in Judæam reditus Eſdræ reditu tredecim annis eſt recentior. Fuit de Tribu Juda, ut recte notant Euſebius, & Cedrenus. Nec obſtat decimum caput libri Nehemiæ (*k*), in quo Sacerdotes dicuntur ii, quorum nomina proxime præmiſſa ſunt, inter

(*a*) 1. Eſdr. n. 14. & 15. (*b*) 27. 28. (*c*) Ejuſd. 5. (*d*) Idem X. 1. (*e*) In Bab. bathr. cap. 1. *II. Probatur eius γενεαλογίας, & antiquitas.* (*f*) 2. *III. Nehemias auctor eſt Libri ſibi cognominis, cuius probatur γενεαλογίας, & antiquitas.* (*g*) Eccl. XLIX. 15. (*h*) 13. (*i*) Proleg. Op. de emend. temp. & Lib. VI. & An. in Euſ. Chr. Can. Gr. ad ann. 1584. (*k*) 1.

quæ primum eſt illud Nehemiæ ; nam ad reliqua, non ad hoc, pertinet notatio iſthæc. At vitioſa ſunt illa, quæ leguntur primo capite Machabaici ſecundi (*a*): *Juſſit Sacerdos Nehemias aſpergi ipſa aqua* : nam ſi Græcum exemplar conſulas, illa reperies : ἐκέλευσε τοὺς ἱερεῖς νεεμίας ἐπιῤῥᾶναι τῷ ὕδατι. *Juſſit Sacerdotes Nehemias aſpergere ipſa aqua*. Sub Eſdræ nomine laudatur liber Nehemiæ apud Euſebium (*b*) & alios, *Quia apud Hebræos Eſdræ, Nehemiæque ſermonis in unum volumen coarctantur*, inquit Hieronymus (*c*).

IV. Quamvis autem horum Librorum certa ſit fides, eos tamen Anabaptiſtæ penitus repudiant : ſed & argutationibus quoque ſuis eos appetit Theologo-Politicus Philoſophus (*d*), negatque ab Eſdra, & Nehemia eſſe ſcriptos, ſed longe poſt inſtauratum a Juda Machabæo Templi cultum confictos a Sadducæis, *forte ea de cauſa, ut populo oſtenderent Danielis Prophetias adimpletas eſſe, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de melioribus, & futura ſalutē in tantis calamitatibus deſperarent*. Tam novæ & temerariæ opinionis unicum hoc habet argumentum, quod capite Nehemiæ duodecimo (*e*) nomen eſſet Jeddoæ Pontificis, quem Alexandro Magno Hieroſolymam euunti obviam prodiiſſe Joſephus (*f*) narrat; & illud Darii, ejus nimirum qui Codomannus cognominatus eſt. Unde ſic concludit : *Neminem exiſtimare credo, quod Eſdras, aut Nehemias adeo longævi fuerint, ut quatuordecim Reges Perſarum ſupervixerint : nam Cyrus omnium primus Judæis veniam largitus eſt Templum reædificandi, & ab eo tempore uſque ad Darium decimum-quartum & ultimum Perſarum regem ultra* CCXXX *anni numerantur*. Vix plures potuiſſet errores tam paucis verbis colligere : nam primum putat Nehemiam Cyri temporibus floruiſſe, qui Artaxerxi æqualis fuit : quatuordecim Perſarum reges numerat, qui a Cyro ad Darium Codomannum fuerunt omnino decem, aut ſi Patizithen, & Smerdin Magos in iis numeres, ad ſummum duodecim. A tempore quo Judæis patriæ repetendæ poteſtatem fecit Cyrus, ad poſtremum Darium annos effluxiſſe cenſet CCXXX qui ad hujus obitum non multo plus quam ducenti fuerunt. Præterea, ut hæc concedamus omnia, non inde ſequitur libros Eſdræ recentiores eſſe Juda Machabæo, qui pluſquam CLX. annis poſt Darii Codomanni obitum Judæorum dux creatus eſt. Denique quidquid ex duodecimi Nehemiæ capitis verbis ſequatur, non id Eſdræ librum, ſed Nehemiæ ſolum oppugnat. Jam vero quod ſpectat ad Jeddoam Pontificem, & Darium Codomannum, quos Nehemiæ agnitos & commemoratos fuiſſe fatemur ; & ad Sanaballetum Horoniten, quem Manaſſis fratris Jeddoæ Pontificis ſocerum fuiſſe cauſſantur ; & a Dario ad Alexandrum defeciſſe, ut eſt apud Joſephum (*g*) ; cum multo prius Nehemiam Hieroſolymæ muros reparantem interpellaſſet, quemadmodum legitur Nehemiæ quarto capite ; nos reſpondemus Nehemiam puerum fuiſſe, cum primum in Judæam profectus eſt, ut qui regi eſſet a poculis, quo miniſterio fere pueri fungebantur ; iter autem illud incidiſſe in annum viceſimum Longimani. Hunc ſi regnum eſse auſpicatum ponamus anno Periodi Julianæ 4249. incidet viceſimus in annum ejuſdem Periodi 4269. a quo tempore ad obitum Darii Codomanni, annum videlicet 4384. intercedunt anni centum & quindecim. Itaque ſi Artaxerxis viceſimo, annum ætatis egerit decimum ſextum Nehemias, natus fuerit annos circiter centum triginta & unum cum obiit Darius ; quod profecto neque mirum eſt, neque novum. Optime id probat exemplis Scaliger (*h*) : verum argumento ipſe ſuo abutitur, cum quod de uno, vel duobus credibile eſt, pluribus nititur accommodare. Cauſæ itaque non erat, ut Petavius (*i*) ad refellendum hoc Scaligeri commentum, νοθείας incuſaret locum hunc, in quo Jeddoæ Pontificis & Darii fit mentio ; aliorum quorundam auctoritatem ſecutus. Nodum quem ſolvere poterat, ſecare non debuit. Plane vero huic in eo aſsentior, quod Sanaballetos arbitratur fuiſse duos, alterum Artaxerxis æqualem, Darii Codomanni, & Alexandri alterum. Unde Scaligeri argumentum ex unius Sanaballeti diuturnitate conflatum diſſolvitur.

V. Invidiam præterea facere conatur Libris Eſdræ Theologo-Politicus Diſputator

(*a*) 21. (*b*) Chron. ad ann. 1584. (*c*) Præf. ad Domn. & Rog. *IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum*. (*d*) Tr. Theol. cap. 10. (*e*) 11. & 22. (*f*) Antiq. Lib. XI. cap. 8. (*g*) Ibid. (*h*) De emend. temp. Lib. VI. (*i*) De doct. temp. Lib. XII. cap. 25. *V. Secundum argumentum*.

tor (*a*), ex eo quod in Epiſtola genealogiæ, quæ Eſdræ ſecundo capite, Nehemiæ ſeptimo continetur, ſingulæ hominum, qui per partes numerantur, ſummæ in unum collectæ ſolidam ſummam illic notatam non exæquent, & quod in nominibus crebra vitia deprehendantur: frequenti nempe librariorum errore, quibus in referendis arithmeticis notis, & exprimendis nominibus labi promtiſſimum eſt, ut jam dixi. Præcaverat incommodum iſtud Hieronymus (*b*), cum ad Domnionem, & Rogatianum ſcriberet, ut librorum emendata a ſe exemplaria cum fratribus communicarent, *Admonentes ut Hebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia eſt, diſtincte & per intervalla tranſcriberent. Nihil enim*, inquit, *proderit emendaſſe librum, niſi emendatio librorum diligentia conſervetur*. Adde & quod acute obſervavit Altiogius, ſummam hominum a Nehemia recenſitorum, qui in Eſdræ recenſione non extant, additam ad ſummam hominum ab Eſdra recenſitorum, eumdem efficere numerum ac ſummam hominum ab Eſdra recenſitorum, qui in Nehemiæ recenſione non extant. Unde apparet libri utriuſque conſenſus.

VI. Conflatur tertium argumentum ex Iſidori verbis (*c*), quibus ſecundum Eſdræ librum apud Hebræos non haberi, ſed inter apocryphos rejici docet. Verum ex hoc ipſo teſtimonio manifeſtum eſt, non ſecundum illum intelligi Librum, qui Nehemiæ nomen præfert; nam diſerte pronuntiat idem ille Iſidorus, Eſdræ libro ſermones Eſdræ, & Nehemiæ contineri. Probabile itaque eſt ipſum, cum ex Hieronymo didiciſſet (*d*), *apud Hebræos Eſdræ Nehemiæque ſermones in unum ſermonem coarctari*, unicum Eſdræ librum canonicum cenſuiſſe; cum autem alios Eſdræ libros apocryphos eſſe ſciret, eos quoque in unum conjungendos eſſe, ac unum canonicum, alterum apocryphum exiſtimaſſe.

DE LIBRO TOBIÆ.

I. *Diſputatur de Auctore libri Tobiæ. Scriptus videtur partim a Tobia patre, partim a filio, partim ab incerto Auctore.* II. *Probatur ejus* γνησιότης, *& antiquitas.* III. *Diſputatur de tribus Hebraicis libri Tobiæ editionibus;* IV. *Et de Græca.* V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.*

I. ETſi in Canonem ſacrorum Voluminum Tobiæ librum non dedicarunt Hebræi; quæcunque tamen in eo narrantur, Salmanaſaris, & Sennacheribi, & Ezechiæ ætate fatentur vere contigiſſe, ut eſt in Juchaſin, Librum autem ipſum *bis quæ Hagiographa memorant*, *mancipârunt*, uti de eo loquitur Hieronymus (*e*). De Libri ætate & Scriptore non ita convenit. Conſtat quidem ante Chriſtum fuiſſe relatum in literas, ut tradit Auguſtinus in Speculo. Partim autem ab ipſo Tobia patre, partim a Tobia filio ſcriptum eſſe, nonnulla etiam ab Incerto Auctore, aliquo fortaſſe e Tobiæ nepotibus, eſſe adjecta conſentit ſanior pars Interpretum; & capita quidem priora duodecim a Tobia patre; decimum tertium, & decimi quarti partem, qua ſenioris Tobiæ narratur interitus, ad poſtremos uſque verſus duos, a Tobia filio; duos illos verſus poſtremos, quibus Tobiæ filii mors continetur, ab incerto Auctore.

II. Concedo libens in hanc ſententiam, utpote quæ nitatur capite duodecimo, quo Tobiam utrumque jubet Angelus caſus ſuos literis tradere. Nam cum Vulgata habeat: *Narrate omnia mirabilia ejus* (*f*); ſic Græcus Interpres: γράψατε πάντα τὰ συντελεσθέντα εἰς βιβλίον. *Scribite in libro quæcunq; evenerunt.* Cui mandato quin pro ſua pietate paruerit Tobias uterque, dubitari non poteſt; cum præſertim Hebræorum mos eſſet res ſuas in commentarios referre. Hunc autem Librum quem habemus, eum ipſum eſſe qui ab illis ſcriptus eſt, multa perſuadent; primum quod credibile non ſit tantam fuiſſe poſterorum ſocordiam, ut Librum Angeli juſſu a viris tam perſpectæ pietatis lucubratum inter-

(*a*) Tract. Theol. cap. 10. (*b*) Præf. in Eſdr. & Nehem. *VI. Tertium argumentum.* (*c*) Orig. Lib. VI. cap. 2. (*d*) Præf. in Eſdr. & Nehem. *I. Diſputatur de Auctore libri Tobiæ. Scriptus videtur partim a Tobia patre, partim a filio, partim ab incerto Auctore.* (*e*) Præf. in Tob. *II. Probatur ejus* γνησιότης, *& antiquitas.* (*f*) Tob. XII. 20.

Digitized by Google

intercidere paſſi ſint. Perſuadet idem & Chaldaica loquela qua ſcriptus eſt, quæque in partibus illis uſurpabatur, ubi vitam egit Tobias uterque. Latinam enim quam teſtimus interpretationem ſe ex Chaldaico ſermone, ope hominis cujuſdam linguæ utriuſque periti, extudiſſe teſtatur Hieronymus (*a*); Unde recte quoque poſſumus concludere a Judæis Palæſtinam incolentibus haudquaquam fuiſſe compoſitum. Hoc ſi ita foret, dicendum prorſus eſſe, factum id fuiſſe poſtquam Babylonicis vinculis exemti ſunt Judæi. Traditur enim in Bereſit rabba, & in Thalmude Hieroſolymitano, Angelorum Raphaëlis, Michaëlis, & Gabrielis nomina, cum menſium nominibus, e Babilonia veniſſe. Verum aperte demonſtrat Chaldaica libri oratio, ut dixi, aliunde repetendam eſſe ejus originem. Præter ſuperiora perſuadet etiam a Tobia utroque ſcriptum eſſe narratio αὐτοπρόσωπος (*ex propria perſona*), quæ in Græca interpretatione, & Syriaca ad Græcam expreſſa, & Hebraica recentiore obſervatur. Hic enim Interpretum conſenſus indicare videtur quid exemplar primigenium habuerit. Hieronymi vero interpretatio etſi ex Chaldaico ipſo archetypo derivata eſt; nihilominus tamen quoniam a ſe elaboratam ait Hieronymus (*b*) adhibito Interprete, qui quæ legebat Chaldaice Hebraicis verbis reponebat, hinc alienum aliquid, & adventitium huic adhæſiſſe par eſt ſuſpicari; & quæ a Tobia αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*) dicta erant, velut ἑτεροπροσωπικῶς (*ex aliena perſona*) dicta ad Hieronymum fuiſſe relata.

Ad hæc demonſtrant Libri antiquitatem ſententiæ quædam a ſequentium ætatum Scriptoribus uſurpatæ. Cujuſmodi illa eſt e quarto capite (*c*): *Eleemoſyna ab omni peccato & a morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras*: quam ſic repræſentavit Jeſus Sirachides (*d*): *Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & hæc pro te exhortabit ab omni malo*. Legitur in eodem Tobiæ capite (*e*): *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*: comparet eadem ſententia apud Matthæum (*f*), & Lucam (*g*). Quamquam ex ipſius naturæ dictatis ſumi potuit. Scripſit Tobias (*h*): *Beatus ero ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad videndam claritatem Jeruſalem. Portæ Jeruſalem ex ſapphiro, & ſmaragdo ædificabuntur, & ex lapide pretioſo omnis circuitus murorum ejus: ex lapide candido, & mundo omnes plateæ ejus ſternentur*. Talis propemodum fuit illa Jeruſalem, quam Johanni oſtendit Angelus in Apocalipſi (*i*): *Et erat ſtructura muri ejus ex lapide jaſpide, ipſa vero civitas aurum mundum, ſimile vitro mundo. Et fundamenta muri civitatis omni lapide pretioſo ornata. Fundamentum primum jaſpis, ſecundum ſapphirus, tertium chalcedonius, quartum ſmaragdus .... Et duodecim portæ duodecim margaritę ſunt per ſingulas, & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis, & platea civitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum*. In quibus vides Tobiæ, & Johannis conſentientem novæ illius Jeruſalem deſcriptionem. Hęc autem conveniunt doctrinæ vetuſtiorum Prophetarum, qui Hieroſolymæ, ac montis Sion, & civitatis Dei ſymbolo, ac nomine Eccleſiam Chriſti præſignificare ſolebant. Apponamus hic denique notationem jam ſæpe adhibitam; genuinum eſſe Librum hunc, utpote qui ſit, uti eſſe fertur, ignorabilis Auctoris, & temporis.

III. Extant Libri Tobiæ Hebraicæ duæ editiones, a Munſtero, & a Fagio editæ: ſi modo duæ, non eædem credi poſſunt, quæ in multis licet diſſentientes locis, maximam tamen inter ſe affinitatem habent; nec minorem cum tertia quadam, quæ manuſcripta penes me eſt, quæque ad illam Munſteri propius accedit quam ad Fagianam. Multum illæ diſcrepant tum a Latina Hieronymi, tum & a Græca, quam pretius tamen affectantur; ut ſi minus ab hac, ab aliis certe quæ ad illam accuratæ ſint propagatam credere dignum ſit. Utcunque eſt, temerarium eſſe, & falſum liquet, quod a R. David de Ganz in Chronologia traditum eſt, editionem Munſteri ab ipſo Munſtero confictam fuiſſe, & ſuppoſitam, & quicunque nares habuerit non obtuſas, futurum ut frans ei facile ſuboleat, totumque opus ineptum eſſe, & ſtolidum, res vero quæ in eo narrantur, falſas penitus, & commentitias. Quod judicium quam vanum ſit, ex editione Fagiana, & exemplari noſtro manuſcripto intelligitur. ſed Judæum puduiſſet non ineptire. Scribit qui-

(*a*) Præf. in Tob. (*b*) Ibidem. (*c*) Tob. 11. (*d*) Eccleſ. XXIX. 15. (*e*) 16. (*f*) VII. 12. (*g*) VI. 31. (*h*) XIII. 20. & ſeq. (*i*) XXI. 18. & ſeq. *III. Diſputatur de tribus Hebraicis Libri Tobiæ editionibus.*

quidem Origenes ad Africanum accepiſſe ſe ab Hebræis libros Tobiæ, & Judith, ab eis Hebraice ſcriptos, in apocryphis haberi: ſed Chaldaicum ipſum archetypum intelligo. Chaldaica quippe lingua Hebraicæ nomine ſæpe continetur.

IV. Omnium Interpretationum Libri hujus, quæ hodie circumferuntur, antiquiſſima, ac proinde puriſſima, & exemplari ſimillima Græca eſt: nam ea, & veteri Latina ad illam accurata uſos eſſe videamus Auctorem Conſtitutionum, quæ Clementi adſcribuntur (*a*), Polycarpum (*b*), Clementem Alexandrinum (*c*), alioſque Patres Græcos, & Latinos Hieronymo vetuſtiores. Quid quod a Septuaginta Interpretibus concinnatam quidam arbitrati ſunt, ſed non ego credulus illis: cum enim in Canone non haberetur ille Liber, quis credat fuiſſe in luculento, & accurato exemplari, quod ad Ptolemæum Philadelphum tranſmiſit Eleazarus Pontifex? Neque vero ejus auctorem Theodotionem dicam, quod multi faciunt, quippe quam vidiſſe certum ſit Scriptores antiquiores Theodotione. Potius eſt ut eam Ægyptiis Helleniſtis adſcribamus, quos & eam ex Chaldaico exemplari excepiſſe veriſimile eſt, & ad reliquas Scripturæ Sacræ partes a Septuaginta Senibus Græce converſas, & uſu quotidiano verſari ſibi ſolitas accudiſſe; atque hinc porro accepiſſe Chriſti Eccleſiam, & in ſuum demum Canonem retuliſſe.

V. Nunc vero poſtularet hic locus, ut vulgaria argumenta, quibus oppugnari ſolet Liber iſte, pro more noſtro diſcuteremus: quod quoniam abunde factum eſt ab aliis, præſertim ab iis, qui ſuſceptis adverſus ætatis hujus Heterodoxos velitationibus, & controverſiis inclaruerunt, diſputatione hac ſuperſedebo. Unicum hoc refellam, quo ea Libri hujus antiquitas, quam ſtatui, convelli poteſt, quod nempe non fuerit in Canone, cum credibile ſit minime eum prætermiſſuram fuiſſe Synagogam magnam, ac Eſdram, a quibus Canon conditus eſt, ſi jam ante extitiſſet. Verum cum eo tempore maximis rerum difficultatibus premeretur Iſraelitica gens, quamvis libertati, & patriæ reddita, nondum Eſdras, quantumlibet ſtudioſus, ac diligens, omnes gentis ſuæ hiſtorias, & veteris memoriæ monumenta a popularibus ſuis ſcripta colligere potuerat. Quæ poſtmodum reperta ab aliis, in Canone jam clauſo, & obſignato locum non habuerunt.

DE LIBRO JUDITH.

I. *Diſputatur de Auctore libri Judith. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Incertus eſt ejus Auctor: conjectura ætas exploratur. Probatur ejus* γνησιότης, *& antiquitas.* III. *Libros Tobiæ, & Judith inter Hagiographos ab Hebræis eſſe poſitos contra Scaligerum defenditur.* IV. *Diſputatur de priſcis libri Judith interpretationibus.* V. *Judith tempore Manaſſis regis Juda facinus ſuum videtur edidiſſe.* VI. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VII. *Secundum argumentum.* VIII. *Tertium argumentum.* IX. *Quartum argumentum.*

I. QUæ de Libro Judith dicturi ſumus, paria ſunt propemodum iis, quæ de libro Tobiæ diximus: nam & ex Hebræorum Canone ſegregatus eſt, & a Chriſti tamen Eccleſia receptus, & quæ in eo narrantur minime commentitia eſſe agnoſcunt Judæi, & Librum ipſum inter Hagiographa collocant, Hieronymo teſte (*d*), & Libri auctor, ac ſcriptionis tempus veniunt itidem in controverſiam, & recentiorum diſputationibus adeo ventilata ſunt in utramque partem, & excuſſa omnia, ut vix quidquam videatur addi poſſe. Paucis tamen hanc quoque partem attingemus. Dixi incertum eſſe Libri Auctorem; & ita ſane eſse pridem dixit Iſidorus (*e*). Sunt qui Eliachimum velint, alio nomine Joachimum dictum, in ipſo Judithæ volumine memoratum, qui ſummum Judæorum Pontificatum tenuit Manaſſis Judæ regis temporibus, Librum elaboraſse. A Joſua Joſedeci filio, ſummo itidem Judæorum Pontifice, Zorobabelis comite, ſcriptum eſse affirmat Jedidæus, hoc eſt Philon Alexandrinus, in libro de temporibus, quem e Latino Hebraice retulit R. Azarius in *Meor Enajim*; quippe Judithæ hiſtoriam Xerſis ævo eveniſſe cenſebat. At quamvis hoc opus Jedidæi, ſit ipſum Pſeudo-Philonis Judæi Bræviarium

IV. *Et de Græca.* (*a*) Conſtit. Apoſt. Lib. I. cap. 1. Lib III. cap. 15. Lib. VII. cap. 2. (*b*) Ad Philipp. (*c*) Str. 2.
V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.* I. *Diſputatur de Auctore libri Judith. Variæ opiniones proponuntur.* (*d*) Præf. in Judith. (*e*) Orig. Lib. VI. cap. 2.

rium temporum, ita tamen interpolatum eſt, ut aliud videri queat; & Joachimo Joſuæ filio, ſummo itidem Pontifici, in Latina hac ſcriptione ſuppoſititia adſcribitur liber Judith, qui Joſuæ ipſi in Hebraica. Hieronymus in interpretatione Euſebiani Chronici ſcribit (*a*): *Cambyſen ajunt ab Hebræis ſecundum Nabuchodonoſor vocari, ſub quo Judith hiſtoria conſcribitur*: cum debuiſset ſcribere, *ſub quo Judith hiſtoriam ferunt contigiſſe*; ſic enim habent Græca: ἐφ' ὃ τὴν κατα ἰουδὶθ ἱστορίαν λέγουσι γεγενῆσθαι. Grotius (*b*) lucubratum putabat hoc opus Antiochi Epiphanis temporibus, paulo ante Aſsamonæorum principatum, totumque ænigma eſse cenſebat, & concinnatum ad confirmandos Judæos adverſus graſsantem impii hujus Regis tyrannidem.

II. Ego in re incerta ab omni me aſsenſu ſuſtineo. Quod ſi tamen in tenebris micare liceat, ſcriptum conjiciam Babylonicæ captivitatis temporibus, ad leniendam exilii hujus ægritudinem, & ſpe arrigendos Iſraëlitarum animos. Id ſuadet Chaldaicus ſermo, quo ſcriptum fuiſse hoc opus Hieronymus teſtificatur, unde & interpretationem ſuam exprompſit. Neque aliter accipio verba Origenis, cum ſcribit ad Africanum ſe ab Hebræis didiciſse librum Judith Hebraice ſcriptum haberi ab iis in apocryphis; hoc eſt Chaldaice, uti ſuperius de Tobiæ libro diſputantes obſervavimus. Qua potiſſimum nota Libri hujus antiquitatem R. Azarias (*c*) deprehendit. Suadet & interpretationis utriuſque Græcæ, & Hieronymianæ, quæ ſuperſunt, ſermo hebraiſmis perſperſus, & Hebraicam plane redolens originem.

Quædam præterea locutiones, & ſententiæ ex hoc libro videntur in Novum Teſtamentum tranſiiſſe. Qualis illa eſt Elizabethæ ad Mariam Chriſti matrem (*d*): *Benedicta tu inter mulieres*; quod jam ante uſurpaverat Ozias, cum ſic Judith (*e*) alloqueretur: *Benedicta es tu filia a Domino Deo excelſo præ omnibus mulieribus ſuper terram*. Ait Paulus in priore ad Corinthios Epiſtola (*f*): *Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidam eorum tentaverunt, & a ſerpentibus perierunt: neque murmuraveritis, ſicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore*. Proveniunt iſta manifeſto ex libro Judith (*g*), cujus hæc ſunt verba: *Illi autem qui tentationes non ſuſceperunt cum timore Domini, & impatientiam ſuam, & improperium murmurationis ſuæ contra Dominum protulerunt, exterminati ſunt ab exterminatore, & a ſerpentibus perierunt*. Cæterum meminerimus ſæpe jam dictum eſſe a nobis genuinum hunc eſſe librum, qui ejus ſit, & auctoris & ætatis, cujus eſſe fertur; unde ſequitur genuinum eſſe librum Judith, quippe qui ſit incerti auctoris, & ætatis, uti eſſe vulgo fertur.

III. Miratur Scaliger (*h*) Hieronymum (*i*) ſcripſiſſe libros Tobiæ, & Judith inter Hagiographos poni ab Hebræis, cum certum ſit in Canonem receptos non fuiſſe. Nempe in eo falſus eſt Scaliger, quod nulla extra Canonem Hagiographa Hebræos habere cenſuit. Erant autem apud eos Hagiographa duplicis modi, alia quæ dictata eſſe dicebant per Spiritum Sanctum, atque hunc ſtatuebant ſecundum Prophetiæ gradum ex undecim, & *Ruahh Acodeſc*, *Spiritum Sanctum*, appellabant. Hujuſmodi erant Hagiographa relata in Canonem, quæ *Ketubim* propriè, & κατ' ἐξοχὴν dicebantur. Teſtem locupletem damus Maimonideo in More nevochim (*k*). Verum nobilioribus Prophetiæ generibus deſitis poſt ſolutam Captivitatem, eo uſi ſunt Judæi quod *bet col*, *Filiam vocis* appellant, & cujus creberrima occurrit in libris Rabbinorum mentio; atque hujus ope alias ediderunt ſcriptiones, & eas quidem Hagiographas, & a Deo inſpiratas. Quoniam autem inferius habebatur genus hoc Prophetiæ, iis per quæ Libri ſacri editi, & in Canonem fuerant concluſi, ideo reſignare Canonem, aliiſque Libris ſacris iſtos adjungere, & in idem volumen compingere non ſunt auſi, quamvis ſacros & Dei afflatu compoſitos eſſe arbitrarentur. Tales autem fuiſſe volunt Libros Tobiæ, ac Judith. Atque hæc quidem Hebræi: nam Eccleſia Chriſti, hos itidem ut reliquos, qui Volumine ſacro continentur, Spiritu Sancto dictante conſcriptos eſſe pro certo habet, & aliis Hagiographis neutiquam inferiores eſſe decernit.

IV. Mul-

(*a*) Lib. I. (*b*) Præf. in Judith. *II. Incertus eſt ejus Auctor: conjectura ætas explicatur. Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* (*c*) Meor Enajim cap. 51. (*d*) Luc. I. 42. (*e*) XIII. 23. (*f*) X. 9. 10. (*g*) VIII. 24. 25. *III. Libros Tobiæ, & Judith inter Hagiographos ab Hebræis eſſe poſitos contra Scaligerum defenditur.* (*h*) In Euſ. Chron. Lib. II. (*i*) Præf. in Tob. & Judith. (*k*) P. II. cap. 45.

IV. Multum porro Hieronymianam inter Libri hujus interpretationem, & Græcam quæ hodie extat, intereſt. Verum utra exemplaris veſtigiis preſſius inſtitiſſe dicenda ſit, dubitare nos nequaquam patitur Hieronymus (a), cum ait *ſe magis ſenſum e ſenſu, quam ex verbo verbum tranſtuliſſe, multorum codicum varietatem vitioſiſſimam amputaſſe; ſola ea quæ intelligentia integra in verbis Chaldæis invenire potuit, Latine expreſſiſſe*. Huc accedit quod adhibitus hic quoque ab Hieronymo (b) interpres, ut & in Tobiæ libro e Chaldæo ſermone Latine reddendo, nonnulla etiam de ſuo videtur fuiſſe largitus. Chaldaici enim ſermonis ſatis rudem ſe Hieronymus non diſſimulat. Hinc tanta inter utramque interpretationem occurrit diſcrepatio. Græcam vero, itidem, ut illam libri Tobiæ, ex Chaldaico exemplari excerpſiſſe Judæos Helleniſtas credibile eſt: nam quis mulieris popularis ſuæ hiſtoria, adeo inter Hebræos celebri ut in Hagiographis collocaretur, caruiſſe putet Judæos Alexandrinos, & ad eam vernacula lingua, Græca nimirum, reddendam pauculas horas non contuliſſe? Ergo cum amœna ſit Libri lectio, & ad pietatem promovendam utilis, crebro eum uſu videntur triviſſe: nonnunquam etiam ſacris Libris adjunxiſſe, utpote quem Hagiographum eſſe, & ab Hebræis haberi ſcirent; adeout cum Chriſti deinde ſuſciperent dogmata, Chriſtianis eum communicarent cum reliquis Libris ſacris, nullo diſcrimine: atque ita demum ſacer ab Eccleſia Chriſti habitus ſit, Nicæna Synodo comprobante, ac decernente. Ex Græca porro illa interpretatione Latinam quamdam deinceps prodiiſſe exiſtimaverim, Hieronymiana vetuſtiorem, & Græcis magis conſonam, qua Latini Patres antiqui uſi ſunt; & Syriacam præterea. Minime ergo iis aſſentior, qui Septuaginta Senum, aut Theodotionis fœtum hunc quoque eſſe comminiſcuntur. Quis enim librum a Canone Hebræorum ſejunctum Ptolemæo Philadelpho inter ſacras Scripturas Eleazarum Pontificem venditaſſe cenſeat? Sed nec Theodotiani id adſcripſerim: nam quis ipſi elaboraſſe exiſtimet eam interpretationem, quam non æquales ſolum ejus, Clemens Alexandrinus (c), Origenes (d), & Africanus uſurparunt; ſed & vetuſtior quoque Clemens Romanus in Epiſtola ad Corinthios (e), & Auctor conſtitutionum (f) quæ Clementi eidem tribuuntur.

V. Etſi vero minime propoſitum hic habeo novam de Judithæ ipſius facinore, de Nabuchodonoſore, & Arphaxado, in ejus hiſtoria commemoratis, eorumque ætate diſputationem inſtituere, aut veteres recudere, quæ tot ac tantæ habitæ ſunt ſuper hoc argumento, ut penitus jam exhauſtum ſit, dicam tamen perpaucis mihi eam placere, quæ in Manaſſis Juda regis ætatem confert hanc hiſtoriam, & Nabuchodonoſorem ſciſcit unum eſſe ex Aſarhaddonis ſucceſſoribus, qui tum Aſsyriorum imperio præfuerit; regem vero Babyloniorum obnoxium habuiſse Aſsyrios hoc tempore, & ſtipendiarium; at Arphaxadum ipſum eſse Dejocem Herodoti libris celebratum; & quæcunque narrantur illic tum eveniſse, circa tempora captivitatis Manaſſis. Hæc ſententia partim a Bellarmino (g), partim a Serario (h); partim etiam a Petavio (i) edita, ita omnibus occurrit Adverſariorum vitiligationibus, & nodos omnes diſputationum præcidit, ita cum exteris, ac ſacris conſentit hiſtoriis, ut in ea facile acquieſcam.

VI. Dixi Grotium non hunc Librum rejicere duntaxat in Antiochi Epiphanis tempora, ſed totum etiam commentitium, meramque eſse Parabolam docere; & Judith, ſive *Judit*, eſse Judaicam gentem, Bethuliam eſse Templum Dei, *betel rabb*; Judithæ gladium eſse preces ſanctorum; Nabuchodonoſorem hic ut alias ſæpe Hebræis Diabolum ſignificare; Aſsyriam vero, faſtum; Holophernem typum eſse Antiochi, ita dictum ab *hel phar nahaſc*, quod Chaldaice *Lictorem ſerpentis* ſonat; Judith viduam fingi, ut Judæam omni auxilio deſtitutam exprimat; Joachimum, ſive Eliakimum *Deum ſurrecturum* ſignificare, quæ ſpes cum homines Deo conjungat, idcirco ad Sacerdotem referri; Simeone Rubeni filio ortam dici Juditham, quod Ruben contracte dicatur, pro *rabah benganei, vidit miſeriam* Deus, & ex ea Dei miſeratione naſci Simeonem, qui ab obe-

IV. Diſputatur de priſcis libri Judith interpretationibus. (a) Præf. in Judith. (b) Præf. in Tob. (c) Strom. Lib. IV. (d) Homil. XIX. in Jer. & Tom. III. in Joh. (e) I. (f) Lib. VIII. cap. 2. *V. Judith tempore Manaſſis regis Juda facinus ſuum videtur edidiſſe.* (g) De verb. Dei Lib. I. cap. 12. (h) In Judith. cap. I. qu. 2. & ſeq. (i) De doct. Temp. Lib. XII. cap. 26. *VI. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.*

obedientia nomen habet; Simeonem Rubeni filium nullum fuiſse ex eoque commenti ſuſpicionem firmari; Manaſsem virum ab oblivione dictum cœli æſtu mortuum fingi, quod adverſa nobis Dei oblivionem excutiant; diem victoriæ a Juditha relatæ, ab Hebræis celebrari ſolitum dici, ut ſignificetur dies Luminum, ſive Encæniorum, nempe purgati Templi, & dedicatæ Aræ a Juda Machabæo, quemadmodum legimus capite quarto prioris Machabaici (*a*). Denique Libri hujus Scriptorem Græcos auctores legiſſe ſuſpicatur; nono quippe capite (*b*), pro eo quod habet Hieronymi interpretatio: *Qui violatores extiterunt in coinquinatione ſua*, Græca habere οἳ ἔλυσαν μίτραν παρθένου εἰς μίασμα (ſic enim recte emendat, pro μήτραν, quod editi Codices habent): & quod decimoſexto capite (*c*) Ditanum filii commemorentur. Acute hæc quidem Grotius & & erudite, ut reliqua; ſed non tamen vere. Neque ſane primus opinionis hujus architectus habendus eſt: ipſi quippe præiuſerant Lutherus, Gythræus, Beroaldus, Reineccius, & alii ex Heterodoxis plerique, qui hiſtoriam Judith, poëticum figmentum, & tragœdiam appellant. Præterea Hebræus quidam Poëta Grotio videtur prælnxiſſe, ut factum ad ἐγκαινισμὸν θυσιαστηρίου (*Dedicationem Aræ*), & ad Aſſamonæorum ætatem referret. Laudatur a R. Davide Ganz in *zamab dud*, his verbis: *Tempus hujus facti ignoramus, nihil enim de eo reperi in libro Joſephi. Juxta verba Poëtæ Miſadjozer ſchelchanucha, e fundamento effigiantis dedicationem (Templi) evenit hoc facinus etiam diebus Aſſamonæorum*. Jam vero quod nomina in allegoriam, & parabolam trahit, fecit idem in veris Scripturæ ſacræ hiſtoriis Origenes, fecerunt & alii Patres, ac Interpreres Scripturæ plerique, pro captu ſuo unuſquiſque, & ſæpe quidem adeo ingenioſe & feliciter, ut res non veræ, & reipſa factæ, ſed fictæ & appoſite ad allegoriam excogitatæ videantur. Judithæ nomen Judaicam gentem ſignare ait; anne vero ſignabat Judaicam gentem, cum id gereret Judith uxor Eſau, filia Beeri Hethæi, cujus mentio extat in Geneſi (*d*)? Bethuliam vero, quam exponit *Domum Dei*, interpretantur alii, *Virginem Dei*, & aliam inde parabolam extundere poſſunt. Holophernis nomen, quod ab Hebraico derivat, Perſicæ eſt originis, perinde ut Tiſaphernes, Intaphernes, Pharnaces, & Pharnabazus. Holophernes ille Ariarathis Cappadocum regis frater, cujus meminit Appianus in Syriacis, num *lictor ſerpentis* fuit, aut Diaboli miniſter? Pari modo refelli poſſunt allegoricæ reliquorum nominum expoſitiones. Porro neque Ruben ille Simeonis pater, unde hiſtoriam hanc in dubium vocabat Grotius, neque poſtremus verſus ultimi capitis, qui annuæ feſtivitatis ex Judithæ victoria ab Hebræis inſtitutæ meminit, extant in Græca interpretatione, quam certiorem Hieronymiana & tutiorem dixi; & pro Rubene exhibet illa quidem Iſraëlem. Nam cum Latina habeat: *Filii Salathiel, filii Simeon, filii Ruben*, Græca ita ſunt concepta: υἱοῦ σαμαμιὴλ, υἱοῦ σαρασαδαΐ, υἱοῦ ἰσραήλ. Fulgentius vero (*e*): *Filii Suriſada, filii Simeon, filii Iſraël*. Quamvis autem nulla nunc feſtivitatis ex facto Judith inſtitutæ occurrat in Hebræorum libris memoria, tempore potuit abrogari, ut ſæpe fit. Græcanicæ vero locutiones, λύειν μίτραν, & υἱοὶ τιτάνων adventitiæ ſunt, & ab Interpreribus prodierunt, qui tum optime interpretandi munere functi ſunt, cum nativum quid & αὐτοφυὲς, ac vernaculum, non peregrinum ſapit ipſorum oratio. Exempla majoris licenriæ occurrunt apud Interpretes Scripturæ. In librum Jobi Interpretes Septuaginta & Vulgatus, Pleiadis, Hyadum, Orionis, Arcturi, & Amaltheæ nomine intruſerunt. Capite viceſimo ſexto Proverbiorum (*f*) Hebraicum *margama*, quod *acervum lapidum* ſonat juxta Aben Eſram, reddit Hieronymus, *acervum Mercurii*. Alexandriæ nomen præfert Vulgata Jeremiæ, Ezechielis, & Nahumi editio, pro Hebraico *nab*, cum longo poſt hos Prophetas tempore Alexandria condita ſit. Quis ſanus inde colligat hos Auctores Hebræos Græcorum ſcripta legiſſe? Vides ergo quam levibus argumentis ſua Libro huic derogetur veritas & antiquitas; atque eo levioribus, quo facilius exoticis & ſacris hiſtoriis conciliari poteſt. Merito itaque opinionem eam, quæ Judithæ hiſtoriam confert in Aſſamonæorum ætatem, refellit, ut dixi, R. Azarias, hoc præcipue argumento, quod Chaldaico ſermone conſcripta ſit.

VII. Qui poſt ſolutam captivitatem, Judithæ

(*a*) 59. (*b*) Judith. n. 2. (*c*) Ejuſd. n. 8. (*d*) XXVI. 34. (*e*) Epiſt. II. cap. 14. (*f*) 8. *VII. Secundum argumentum*.

dithæ caſus incidiſſe volunt, eo potiſſimum id approbare ſtudent, quod legitur capite quinto (*a*) Græcæ interpretationis: *ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἐγενήθη εἰς ἔδαφος*, quo Templi excidium ſignificari volunt. Notaſſent vero aliud eſſe, *γενέσθαι εἰς ἔδαφος*, aliud *καθελέσθαι εἰς ἔδαφος*, aut *καταβάλλεσθαι εἰς ἔδαφος*, ut recte obſervatum eſt a Serario (*b*): hoc enim ſonat, *in ſolum diſturbari & disjici, ſolo æquari*: illud vero eſt, *conculcari & pedibus proteri, ut ſolum proteri ſolet*. Itaque cum Manaſſes captus eſt ab Aſſyriis, veriſimile eſt impiam gentem reſeratis Templi foribus in id penetraſſe, atque ultro citroque nulla habita loci reverentia curſitaſſe, & profanis pedibus loca ſancta haud ſecus quam publicum ſolum proculcaſſe. Ita intellexit Syrus Interpres qui Græca expreſſit.

VIII. Recudi quoque poteſt adverſus Libri hujus antiquitatem argumentum illud, quo librum Tobiæ ſupra vidimus oppugnatum; locum videlicet in Canone fuiſſe habiturum, ſi Synagogæ magnæ, & Eſdræ temporibus ſuperior fuiſſet. At eadem utemur reſponſione quam ſupra adhibuimus, quo tempore compoſitus eſt Canon, res Judaicas in rantis fuiſſe poſitas anguſtiis, nondum cincta mœnibus Urbe, urgentibus undique adverſariis, ut nondum popularium ſuorum ſcriptiones omnes, quæ in eum recipi mererentur, Eſdras compilare potuerit, ac proinde quæ ſemel ſeclusæ fuiſſent a Canone, in eum non fuiſſe ab Hebræis deinceps admiſſas, poſtquam clauſus ac circumſcriptus eſt.

IX. Nihill vero facimus argumentum, quod adverſus libri Judith, ac libri etiam Tobiæ dignitatem & auctoritatem ex Joſephi ſilentio ducitur: nam & Jobi hiſtoriam & Bethlehemitarum infantium cædem, aliaque prætermiſit; & exiguam eſſe inficialis argumenti vim ſcitum eſt. Deinde vix alia retuliſſe Joſephum videmus, quam quæ habebantur in libris Canonicis. Nam quamvis paucula quædam de ſuo alicubi aſperſerit, fecit id tamen præter inſtitutum: profitetur quippe in Procemio Archæologiæ ſe eam ex literis Hebraicis translaturum. Clarius etiam in libro decimo (*c*): *καὶ γὰρ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἱστορίας πρὸς τοὺς ἐπιζητήσοντάς τι τῶν πραγμάτων, ἢ μεμψομένους ἠσφαλισάμην, μόνον τε μεταφράζειν τὰς ἑβραίων βίβλους ἄνωθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν, καὶ ταῦτα δηλώσειν, μήτε προστιθεὶς τι τοῖς πράγμασιν αὐτὸς ἴδιον, μήτ' ἀφαιρεῖν ὑποσχόμενος*. *Initio enim hiſtoriæ hujus reſpondi iis qui in rebus a me declaratis deſiderabunt quippiam, vel expoſtulabunt, me Hebræorum ſolum libros Græce redditurum profeſſus, promittens futurum ut in rebus exponendis nihil addam de meo vel detraham*. Hebræorum libros dicit, qui in Canone habebantur; in quem recepti non fuerant libri Tobiæ, & Judith, qui cæteroquin nec Hebraice ſcripti erant.

DE LIBRO ESTHER.

I. Diſputatur de Auctore libri Eſther. Variæ opiniones proponuntur. II. Opus eſſe videtur Synagogæ magnæ. III. Probatur ejus γνησιότης, & antiquitas; deque Græca illius interpretatione diſputatur. IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum, in quo diſputatur de ſex poſtremis libri Eſther capitibus. V. Secundum argumentum.

I. QUod ad librum Eſther attinet, etſi habitus eſt in Hebræorum Canone, nihilo tamen minus dubius eſt ipſius Auctor ac ſuperiorum. Eſdræ adſcribunt Epiphanius (*d*), Auguſtinus (*e*), & Iſidorus (*f*). Euſebius (*g*) Eſdra recentiorem putat. Pſeudo-Philo, ſive Jedidæus, quem repræſentavit R. Azarias in Lumine oculorum, Joachimum ſummum Hebræorum Pontificem, Joſuæ filium, ejus qui Joſedechum patrem habuit, id operis Mardochæi rogatu ſuſcepiſſe arbitratur. Theologo-Politicus Scriptor hunc Librum cenſet ab eodem Auctore profectum, qui Eſdræ, Nehemiæ, & Danielis libros elaboravit, idque poſt reparatum a Juda Machabæo Templi cultum; excerptumque fuiſſe ex altero libro, qui Eſtheræ nomine inſcribebatur, & cujus mentio extat ad calcem noni capitis libri hujus de quo agimus, quemque jam olim intercidiſſe ait: quippe ſecundi Templi perinde ut primi temporibus viros fuiſſe, quibus curæ erat res gentis ſuæ literis prodere. Quæ ut temere, & nulla ratione conficta jure a nobis exploduntur. Magnum vero recentiorum

(*a*) Judith. n.22. (*b*) In Judith II. Qu.2. *VIII. Tertium argumentum. IX. Quartum argumentum.* (*c*) Antiq. cap. 11. *I. Diſputatur de Auctore libri Eſther. Variæ opiniones proponuntur.* (*d*) De pond. & menſ. cap. 4. (*e*) De Civit. Dei, Lib. XVIII. cap. 36. (*f*) Orig. Lib. VI. cap. 2. (*g*) Chr. Lib. II.

Interpretum, & aliquot etiam Hebræorum agmen pro Mardochæo pugnat; Aben Ezra in his, & Abrahamus Hiſpanus, qui Sapientis cognomen reportavit. Quibus omnibus præit Clemens Alexandrinus (*a*). Nititur ea ſententia his verbis libri Eſther (*b*): *Scripſit itaq; Mardochæus omnia hæc, & literis comprebenſa miſit ad Judæos*. Et mox (*c*): *Suſceperuntque Judæi in ſolemnem ritum cuncta quæ eo tempore facere cœperant, & quæ Mardochæus literis facienda mandaverat*. Tum deinde (*d*): *Et cuncta quæ geſta ſunt, epiſtolæ, id eſt libri bujus volumine continentur*. Item hoc altero (*e*): *Sed & Mardochæus rei memoriam literis tradidit*. Serarius vero Mardochæum, & Eſther operas ſuas ſimul ad libelli hujus ſcriptionem contuliſſe colligit ex his Septuaginta Interpretum verbis, quæ extant nono capite: καὶ ἔγραψεν Ἐσθὴρ ἡ βασίλισσα, θυγάτηρ Ἀμιναδάβ, καὶ Μαρδοχαῖος ὁ Ἰουδαῖος, ἃ ἐποίησαν. *Et ſcripſerunt Eſther regina, Aminadabi filia, & Mardochæus Judæus, quæ fecerunt*. Quibus & hæc quoque potuit addere, quæ caput idem claudunt in Vulgata editione, & quibus narrantur Judæi, quæ ad ſe ſcripſerant Eſther, & Mardocheus, obſervanda ſuſcepiſſe, *& omnia quæ Libri bujus, qui vocatur Eſther, hiſtoria continentur*: quaſi id ſibi velit, Librum hunc, de nomine Eſtheræ dictum, illud ipſum eſſe quod ad Judæos a Mardochæo, & Eſthera ſcriptum eſt.

II. Mihi vero Thalmudiſtarum imprimis probatur ſententia, qui Babæ bathræ primo capite fœtum hunc eſſe decernunt Synagogæ magnæ. Idem cenſuerunt & Magiſtri compluresalii ex eodem grege. Hac ſententia ſuperiores omnes fere continentur ſententiæ, tum eorum qui Eſdram, quique Mardochæum auctorem agnoſcunt; tum & eorum qui Joachimum; quippe qui Synagogæ intereſſe potuit, utpote Joſuæ Pontificis filius. His quidem temporibus recentiorem neutiquam eſſe Librum cenſeo, quem conſtat fuiſſe in Hebreorum Canone. Atqui hunc Canonem Artaxerxe Longimano & Eſdra poſteriorem non eſſe diſerte docet Joſephus (*f*). Mardochæum, vel Eſther, vel utrumque, ſcripſiſſe opus hoc quod extat minime ſane probant teſtimonia illa ſuperius adducta. Nam quomodo in ipſo hoc Libro narrare potuiſſet Mardochæus ſe Librum ſcripſiſſe, ad Judæos miſiſſe, hunc ipſos ſuſcepiſſe, & quæcunque eo mandabantur peregiſſe? Librum ſcriptum ante eſſe oportuit, quam mitteretur ad Judæos, ab iis ſuſciperetur, & tradita in eo præcepta obſervarentur; multo etiam magis ante quam miſſio illa, ac ſuſceptio, atque obſervatio ſcriberentur. Atqui ſcripta ea ſunt in Libro hoc quem habemus. Ex quo plane efficitur Librum, ſeu Epiſtolam Mardochæi ante ſcriptam eſſe, quam hic quem uſurpamus Liber ſcriberetur. Cum autem ad Judæos miſſa eſſet Epiſtola hæcce, tantæ rei geſtæ hiſtoriam, tam inſignem divini favoris teſtificationem, quodque caput eſt, feſti diei ſolenni & anniverſario ritu celebrandi ſanctionem continens, dubitare profecto minime licet, quin accuratam rei narrationem in literas retulerint, vel ob id maxime ut feſti Phurim diei origo poſteris innoteſceret. Hanc enim præcipuam ac primariam perſcribendi Libri cauſſam fuiſſe opinor. Ac ſi quis attendat ad nonum caput, ac initium decimi quod opus claudebat, id profecto Scriptori unice propoſitum comperiet, ſolennium illorum cauſſam, ceremonias, & ſanctionem explicare. Hoc autem Synagogæ magnæ munus fuit. Ad hæc ſuadet ratio magnam Epiſtolæ Mardochæi, vel alterius quæ a Mardochæo & Eſther ſcripta eſt partem, ac fortaſſe totam, Synagogæ magnæ proceres, pro ſua adverſum illos reverentia, in librum quem lucubrabant inſeruiſſe; aliquibus duntaxat ad hiſtoriæ concinnationem adjectis. Mirari ergo ſubit unde tanta Anabaptiſtas, ac Lutheranos nonnullos væſania inceſſerit, ut commentitiam hiſtoriam hanc ac confictam eſſe arbitrarentur. Nam cum ſolemnia Phurim obſervaſſe tamdiu Judæos pateat ex Machabaico ſecundo (*g*), & Codice Theodoſiano (*b*), eaque dicta ſint dies Phurim, ſive Sortium, & Amanea, & Mardochaica; quis homo non plane cerritus aut væcors opinari poſſit ex figmento, aut ut Lutherani quidam loquuntur, ex Tragicomœdia, religionem feſti hujus diei & anniverſariam celebritatem profluxiſſe? Dixi dies Phurim fuiſſe appellatos: Septuaginta habent φρουραί, perperam pro φουραί, hoc eſt *phoret*, quod idem eſt ac *phorim*. Jamdiu eſt cum codicibus Septuaginta Interpretum mentum hoc inolevit; quippe & Joſepho (*i*) fraudi

(*a*) Strom. 1. (*b*) IX. 20. (*c*) 23. (*d*) 26. (*e*) XII. 4. *II. Opus eſſe videtur Synagogæ magnæ*. (*f*) Lib. I. contra Ap. (*g*) XV. 37. (*b*) L. Judæos, Tit. de Judæis. (*i*) Antiq. Lib. XI. cap. 6.

fraudi fuit: ſic enim habet: *διὰ ταῦτα μὲν ἰυδαῖοι τὰς προειρημένας ἡμέρας ἑορτάζουσι, προσαγορεύοντες αὐτὰς φρουραίας. Propterea Judæi ſupra memoratos dies celebrant, Phruræos eos appellantes*. Quod ne quis culpa librarii putet eveniſſe, nomen a *φρουρεῖν*, *ſervare*, videtur derivaſſe; mox enim dixerat: *ἔγραψε δὲ μαρδοχαῖος τοῖς ἰυδαίοις ταύτας παραφυλάσσειν τὰς ἡμέρας· μελλήσαντας γὰρ αὐτοὺς ἐν ταύταις διαφθείρεσθαι ταῖς ἡμέραις ὑπὸ ἀμάνυ, δίκαια ποιήσειν εἰ διαφυγόντες μὲν τὸν κίνδυνον ἐν αὐταῖς, τοὺς δ' ἐχθροὺς τιμωρησάμενοι, παρατηρήσονται αὐτὰς εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ. Scripſerat autem Mardochæus ad Judæos, ut hos dies obſervarent: nam cum diebus illis parum abfuiſſent ab interitu, quem ipſis paraverat Aman, recte facturos ſi periculo liberati, & hoſtes ſuos ulti, eos ſervarent Deo gratias agentes*. Vides *παραφυλάσσειν* & *παρατηρεῖν* pro *φρουρεῖν* uſurpata *συνωνύμως*. Appoſite itaque Rufinus & ad mentem Joſephi ſuperiorem hunc locum ſic reddidit: *Unde prædictos dies Judæi celebrant appellantes eos Conſervatores*. Pateret Perſicam vocem *phorim*, ignoraſſe Joſephum, ſi non & Hebraicorum etiam fuiſſet ſatis rudis, & gentilitii ſacrorum Codicum exemplaris ſecurus in Septuaginta Senum interpretatione acquieviſſet.

III. Porro feſtum hoc Phurim, quod ex Epiſtola Phurim originem, & inſtitutionem habuit, libri Eſther antiquitatem egregie approbat. Libri quippe hujus Epiſtola Phurim præcipua, & maxima pars eſt, ut qui genuinam hanc eſſe oſtenderit, Libri *γνησιότητα* una oſtenderit. Cognoſcitur ea quoque ex Hebræorum Canone, in quo liber Eſther locum habuit: Canon autem ille Artaxerxis Longimani ævo, ut dixi, conditus eſt. Sed & aliud vetuſtatis argumentum præ ſe fert ipſe Liber initio undecimi capitis, ubi leguntur iſta in editione tum Græca, tum Latina: *Anno quarto, regnantibus Ptolemæo, & Cleopatra, attulerunt Doſitheus, qui ſe Sacerdotem, & Levitici generis ferebat, & Ptolemæus filius ejus, hanc Epiſtolam Phurim, quam dixerunt interpretatum eſſe Lyſimachum Ptolemei filium in Jeruſalem*. Epiſtola Phurim magna pars eſt libri Eſther, ut jam monui. Ergo Librum hunc Lyſimachus magna ex parte Græce interpretatus eſt, vel Ptolemæo, & Cleopatra regnantibus, vel paulo etiam prius. Hieronymus vero in Præfatione in hunc Librum, Græcam interpretationem qua uſus eſt, quam eſſe eam ipſam, quæ nunc extat manifeſtum eſt, Septuaginta Senibus adſcribit, & in Vulgata editione repertam a ſe ſignificat, hoc eſt ea, quæ *κοινὴ* appellabatur. Hieronymo quoque vetuſtior Origenes (*a*) eoſdem interpretationis hujus Auctores agnoſcit. Quem ergo dicemus Interpretem, Lyſimachum, an Senes Septuaginta? Equidem ſic exiſtimo, cum bona pars libri Eſther conſtet Epiſtola Phurim, hanc autem Epiſtolam interpretatus ſit Lyſimachus, bonæ partis libri Eſther interpretem habendum eſſe Lyſimachum; Septuaginta vero Senes, ne actum agerent, interpretationem hanc lucubrationi ſuæ intexuiſſe, quemadmodum Synagoga magna Epiſtolam ipſam in Librum inſerat; & ne improvido Lectori fraudi eſſet diverſarum lucubrationum permiſtio, monitionem hanc adjeciſſe; illic autem memoratum Ptolemæum Philadelphum eſſe, cujus anno ſeptimo Libros ſacros interpretati ſunt Septuaginta Senes, ut habet Epiphanius in libro de ponderibus, & menſuris: cum ejuſdem anno quarto Doſitheus, & Ptolemæus filius Epiſtolam Phurim a Lyſimacho converſam attulerint. Cleopatræ vero nomen plurimis Ægyptiorum regum uxoribus commune fuit. Magna eſt interpretationis hujus licentia, exemplar *laciniofis hinc inde verborum finibus trahens*, ut ait Hieronymus (*b*); neque illic Septuaginta Seniorum caſtitatem in convertendo & fidem reperias; ut vel inde alienum Interpretem poſſis agnoſcere.

IV. His opponi poſſunt varia argumenta, quorum præcipuum oritur e ſex poſterioribus Libri hujus capitibus, quæ in Hebraico exemplari deſiderata, in Septuaginta Interpretum editionibus reperiuntur. Cum enim capita hæc e variis hinc inde locis excerpta ſint, ſequi ex eo videtur interpolatum eſſe Librum, diſcerptum, & aliqua ſui parte mutatum; atque hanc fortaſſis ob cauſam a Melitone Aſiano (*c*), Athanaſio (*d*), & Gregorio Nazianzeno (*e*) e ſacro Canone eſſe expun-

III. Probatur ejus γνησιότης, & antiquitas, deque Græca illius interpretatione diſputatur. (*a*) Epiſt. ad African. & Tom II. in Joh. (*b*) Præf. in Eſth. *IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum, in quo diſputatur de ſex poſtremis libri Eſther capitibus.* (*c*) Apud Euſeb. Hiſt. Eccleſ. Lib. IV. cap. 16. (*d*) In Synopſ. (*e*) Carm. de Scriptur.

punctum. Alii aliter reſpondent: Origenes in Epiſtola ad Africanum hæc in Hebraico exemplari olim habita fuiſſe, atque inde demum excidiſſe probabile eſſe putat. Grotius (*a*) compoſita cenſet a Proſelytis Helleniſtis ἑρμηνεύουσι, & ſtylum oratorio more exercentibus. Sixtus Senenſis (*b*) deprompta eſſe vult ex diverſis Hiſtoricis, præcipue vero ex Joſepho, in eoque αὐτολεξεὶ haberi Epiſtolas Artaxerxis: quorum poſtremum aperte falſum eſt; prius vero adeo incertum, ut ſua inde ſumſiſſe Joſephum longe ſit veriſimilius. Bellarminus (*c*) duas conjicit fuiſſe Libri editiones Hebraicas; priorem, breviorem, quæ ſupereſt; poſteriorem, laxiorem, & aliquot additamentis auctam, quæ interciderit quidem, ſed unde interpretatio Græca, quæ extat, prodierit. Ego vero quoniam Synagogæ magnæ Librum hunc acceptum refero, complures ad eum ſcribendum animum adjeciſſe puto; atque inde factum, ut diverſa ejus extiterint exemplaria; Hebraicum hoc quod habemus, atque item alterum paulo locupletius, unde Græca quæ uſurpamus eum additamentis derivata ſint. Horum autem additamentorum Interpretes eſſe ſenes Septuaginta, ex priſcis Auctoribus cognoſcimus: velut ex Origene (*d*), viro rerum harum conſultiſſimo, cum in Epiſtola ad Africanum, tum & in Tomis in Johannem; ubi e decimo quarto capite nonnulla proferens, ἐν τῇ, inquit, κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα ἐσθήρ. *In libro Eſther, qui eſt juxta Septuaginta.* Scimus id & ex Hieronymi minutis Annotationibus, quas capitibus illis inſeruit.

V. Graviter etiam eo pulſamur, quod Aman dicitur eſſe animo, & gente Macedo: unde non ſex tantum capita ſupra memorata vocantur in ſuſpicionem, ſed reliqua etiam vocari poſſunt: cum capite nono in Græca editione, itidem ut decimo ſexto (*e*), Aman Macedo appelletur. Macedonum autem nomen obſcurum fuit, & ignotum, præſertim in Perſide, longe poſt Artaxerxem Longimanum, quo regnante ſcriptum hunc Libellum diximus. Mirus eſt hic etiam interpretum æſtus, & fluctuatio. In nono capite (*f*) Hebraica habent *banani*: ita & tertio capite (*g*). Recte Hieronymus, *De ſtirpe Agag*; ejus nempe Agagi, qui fuit rex Amalecitarum: unde Joſephus (*h*), ἀμαληκίτης δὲ τὸ γένος. Quamobrem pro ὁ μακεδὼν legendum ſuſpicatur Grotius, ἀμαληκίτης, ingenioſa quidem, ſed audaci, ut ipſe fatetur, conjectura, quam nec defendere velit. Nihilo magis ipſi aſſentiri poſſum, cum vocem, βουγαῖος, quæ duodecimo capite (*i*) Ameni tribuitur, & ab Hieronymo redditur, *Bugæus*, eamdem eſſe putat, ac βαγώας, quo nomine ſpadones primum, tum & aulicos omnes dictos fuiſſe affirmat. Hujus autem ſententiæ neque ullum profert idoneum fidejuſſorem; neque vero proferre poſſe puto. Certe tertio capite (*k*), atque item nono (*l*), vocem *babanani* reddit ſimiliter Græcus Interpres βουγαῖος, atque in hac voce manifeſta cernuntur illius indicia. Itaque probabile eſt, vel Hebraica aliter legiſſe Græcum Interpretem; vel, quod potius crediderim, cum in eo Hebraica omnia nomina miſere luxata, & deformata ſint, pro βουγαῖος, legendum ἀγαγαῖος, quemadmodum & Druſio (*m*) viſum eſt. Eo me potiſſimum inclinat Complutenſis editio, quæ habet οὐγαῖος. Scio non ita deſinere ſolere patronymica nomina: ſed quis ab Helleniſta accuratam Helleniſmi peritiam expectet? Id ſi ſit, mendam illic jam ante Hieronymum inoleviſſe dicendum eſt. Sed ad rem. Dixi Lyſimachum in Libro hoc Græce convertendo intemperanter luxuriaſſe. Hunc ergo pro ea quam ſibi ſumſerat libertate facile crediderim pro *Agagita*, reddidiſſe *Macedonem*; nulla habita ratione temporis, quo hæc vel facta ſunt, vel ſcripta, ſed illius quo ea ipſe interpretatus eſt; cum nempe regnaret Ptolemæus Philadelphus, ut dixi, vel paulo prius. Hac autem tempeſtate Perſarum animis vehemens inſidebat adverſus Macedones odium, vel Regum ſuorum deſiderio, quos divinis proſequebantur honoribus, vel pudore ſubactæ alienis armis florentiſſimæ ſuæ gentis, vel Macedonum impotenter dominantium impatientia. Fortaſſe & hiſtoriæ parum peritus Interpres; cum magna Græcos inter & Perſas bella olim geſta, & multis demum cladibus acciſas penitus Perſarum res, & contuſas a Macedonibus fuiſſe ſciret, Macedones confudit cum Græcis, partem ſcilicet cum toto; (quanquam & extra Græciam ſæpe Macedonia cenſetur) quæ ab

(*a*) Præf. ad Addit. Eſth. (*b*) Bibl. Lib. I. & VIII. (*c*) De Verb. Dei, Lib. I. cap. 7. (*d*) Tom. I. in Joh. V. *Secundum argumentum*. (*e*) Eſth. n. 10. (*f*) 24. (*g*) 8. 10. (*h*) Antiq. Lib. XI. cap. 6. (*i*) Eſth. n. 6. (*k*) 1. (*l*) 10. (*m*) In Eſth. III. 1.

ab his, antiquis quippe Perſarum hoſtibus, jam olim geſta fuerant, novitiis illis adſcribens, & Macedonis nomen pro Græci nomine uſurpans. Præſertim cum credibile ſit, poſt debellatos Perſas, totam Græcorum gentem, apud peregrinos potiſſimum, Macedonum, nobilioris videlicet partis, nomine veniſse. Itaque cum in hac Lyſimachi interpretatione Macedonis nomen occurrat, Græcum intellige. Pro Amalecita autem Macedonem dixit Amanem, ut indignationem augeret. Sic Joſephus Gorionides (*a*) concubinam quamdam Darii Hyſtaſpidæ fuiſſe ait filiam Abbeſii Macedonis; & Darium hunc adverſus Macedones bellum geſſiſse; & Eunuchos duos Aſsuerum occidere feciſse, ejuſque caput ad Macedoniæ regem deferre. Objici ſolent alia quædam, ad elevandam Libri hujus auctoritatem, & fidem: verum quoniam hæc jamdiu diſputando contrita ſunt, ab iis præſertim, qui contra temporis hujus Heterodoxos pro Catholicis partibus decretarunt, fruſtra in iiſdem iterandis reſponſionibus ſtudium operamque conſumerem.

DE LIBRO JOB.

I. *Diſputatur de Auctore libri Job. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Moſi adſcribitur.* III. *Probatur argumentis.* IV. *Vera hiſtoria Jobi, ſed poëtice digeſta.* V. *Probatur libri Job* γνησιότης, *& antiquitas.* VI. *Diſputatur de clauſula, quæ habetur ad calcem libri Job in editionibus Septuaginta Interpretum.* VII. *Diſputatur de ætate Jobi.* VIII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* IX. *Secundum argumentum.* X. *Tertium argumentum.* XI. *Quartum argumentum.* XII. *Quintum argumentum.* XIII. *Sextum argumentum.* XIV. *Septimum argumentum.* XV. *Octavum argumentum.* XVI. *Nonum argumentum.* XVII. *Decimum argumentum.*

I. QUi de Libro Jobi diſſeruerunt Codicum ſacrorum Interpretes, cum de operis Auctore moverunt quæſtionem, in varias ac multiplices diverſi ſectas abiere. Quidam adſcripſerunt Jobo ipſi, aut Jobi amicis, his permoti Jobi verbis (*b*): *Quis mihi tribuat ut ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro, ſtylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte ſculpantur in ſilice?* & iſtis quoque (*c*): *Quis mihi tribuat auditorem, ut deſiderium meum audiat Omnipotens, & librum ſcribat ipſe qui judicat, ut in humero meo portem illum, & circumdem illum quaſi coronam mihi?* Hanc ſententiam defendunt Origenes (*d*), Gregorius Magnus (*e*), & Suidas (*f*). Sunt qui a Jobo, ipſiuſve amicis Siriace ſcriptum; a Moſe redditum Hebraice, & aliquot additamentis auctum opinentur: quorum familiam ducit Auctor prioris Commentarii in Jobum, qui Origeni tribuitur; illa adductus clauſula quæ in Græca editione finem imponit Libro, & e Syrorum lingua converſum eum fuiſſe docet. Moſem plerique, non interpretem, ſed Libri auctorem agnoſcunt, Gregorius Nazianzenus Salomonem, uti quidem de eo ſcribit Polychronius (*g*), & alii bene multi. Quam ſententiam Lutherus demum amplexus eſt. At Origenes (*h*) Moſem negat plus quam quinque libros reliquiſſe. Alicui e Prophetis librum Jobi tribuunt quidam, Idumæi Prophetæ fœtum eſſe ſuſpicatur Philippus Codurcus (*i*), ſed multo magis inclinat ut ab Iſaia profectum dicat: cujus ſententiæ cauſſas habet, partim acutas quidem, at futiles tamen & leves, partim vanas penitus, & inanes. Nonnulli etiam alicui ex Hebræis Babylone captivis aſſignant. Grotius (*k*) Ezechiele quidem vetuſtiorem Libri ſcriptorem arbitratur, quicunque tandem fuerit, quod Jobi mentio apud Ezechielem (*l*) extet; at Davide, & Salomone recentiorem, quod ex horum ſcriptionibus pleraque illuc translata agnoſci poſſint; videri autem habuiſſe propoſitum poſteros Eſau a Babyloniis tranſportatos hoc exemplo ad verum Dei cultum retinendum, & adverſa conſtanter ferenda excitare. Fridericus Spanhemius (*m*), qui Jobi hiſtoriam accurate nuper & erudite proſecutus eſt, a Jobo quidem, aut Jobi amicis res in adverſaria primum fuiſſe lingua patria relatas exiſtimat, Arabica nimirum, ſeu

(*a*) Lib. I. cap. 14. & Lib. II. cap. 1. & 5. *I. Diſputatur de Auctore libri Job. Variæ opiniones proponuntur.*
(*b*) XIX. 23. (*c*) Ejuſdem XXXI. 35. 36. (*d*) Lib. VI. contra Celſ. (*e*) In Job. Lib. I. cap. 1. (*f*) In Ἰώβ.
(*g*) In Job. Proœm. (*h*) Tom. V. in Joh. Philoc. cap. 5. (*i*) Præf. in Job. (*k*) Præf. comm. in Job. (*l*) XIV. 14.
(*m*) In Job. cap. 13.

ſeu Syriaca veteri, & ex iis demum circa Davidis, aut Salomonis tempora ab homine Hebræo conflatam eam quam habemus hiſtoriam. Quoſdam etiam refert R. Levi ben Gerſon poſtrema undecim Libri hujus capita in νοθείας ſuſpicionem vocaſſe, propter notulam ad triceſimi primi capitis calcem adtextam, qua illic deſiiſſe ſermones Jobi ſignificatur. Quaſi omnium ſermonum Jobi, non colloquii ſolum cum tribus amicis, Baldado, Sophare, & Eliphazo finis hac clauſula deſignetur.

II. In hac opinionum varietate, quam peperit vetuſtas Libri, ac rei obſcuritas, cum vix quicquam nobis pro certo definire liceat, ſuſpiciones noſtras, ac conjecturas in medium afferemus. Librum ſcripſiſſe Moſem ad ſolatium Iſraëliticæ gentis, cum Ægyptiorum tyrannide premeretur, mihi ſane videtur perquam probabile. Ea eſt Thalmudiſtarum ſententia in Baba bathra (*a*); ea R. Davidis Kimchi, & Rabbinorum compluriurn. Eamdem amplexus eſt Auctor poſterioris Commentarii in Jobum, qui Origenis ſibi nomen præſcripſit; eamdem Methodius apud Photium (*b*), Polychronius, & Julianus Halicarnaſſeus apud Nicetam in Catena in Jobum; eamdem denique recentiores bene multi. Idipſum ſenſiſſe Hieronymum diſcas ex ejus Epiſtola ad Paulinum, in qua Libros ſacros recenſens, Pentateucho Jobi librum ſubjicit, poſthabito etiam libro Joſuæ; quo ejuſdem eſſe utrumque & Auctoris, & ætatis ſignificet.

III. Præter hæc doctorum hominum ſuffragia, rationes quibus ea nititur opinio afferuntur complures. Mihi ea valde efficax videtur ad perſuadendum, quæ ex manifeſta characteris, ac ſtyli ſimilitudine petitur. Ea eſt autem hujuſmodi, ut ſi proſam orationem cum proſa, verſam cum verſa contuleris, maxima ſtatim appareat conſenſio: ſimplex illic, & nativa utrobique oratio, omni ornatu detracto; florida hic & ἐσχηματισμένη (*figurata*). Agnoſcit id Polichronius (*c*), & uno hoc argumento Libri confectionem in Moſem tranſcribit. Sin ſtrictam orationem cum ſoluta contenderis, quod non ſatis caute fecerunt viri docti, magna enimvero, uti par eſt, apparebit ſtyli diſſenſio, ſed non inde efficies diverſis ea Auctoribus deberi. Quod ſi grandius aliquid, & ἁδρότερον (*plenius*) ſonare videtur liber Jobi, crebrioribuſque diſtinctus eſſe luminibus, ac ſententiis; memineris hunc ſcriptum fuiſſe a Moſe, cum florentibus annis vigeret felix piæ mentis calor; illum vero, cum per ſenectam ætatem ignea vis animi deferbuiſſet. Etſi in Hymnis quoque ſuis, pro rei gravitate, ad ſublime, & magnificum dicendi genus ſplendide aſſurgit. Occurrunt quidem in Jobi libro Arabiſmi, & Syriaſmi, ut notatum eſt ab Hieronymo (*d*); nonnunquam etiam Chaldaiſmi. Verum poëtam agenti affines uſurpare dialectos licuit, & ſpecioſa vocabula rerum proferre in lucem, & obſcurata populo verba eruere. Id ſibi juris arrogant Poëtæ, id ab Homero ſumma licentia factitatum eſt. Præterea ſcito ſcriptum hunc librum a Moſe, cum apud ſocerum ſuum Jethro ad gentiles ſuos aut ſolatio, aut conſilio, aut re juvandos ſtudia ſua, & curas omnes conferret. Ad tolerandas igitur diuturnę ſervitutis miſerias, & meliora a Deo petenda, & ſperanda, propoſito Jobi exemplo inſtituere ipſos voluit. Sane Iſraëliticæ gentis caſus in Jobi hiſtoria perſpicue agnoſcas. Fortunati fuerunt Abrahamus, Iſaacus, Jacobus, & Joſephus, & magnas opes, pietatis fructum, a Deo retulerunt. Ab Ægyptiis deinde male habiti ſunt Hebræi; bonis, libertate, ac liberis etiam multati a Pharaone; quemadmodum & Jobus a Satana. Qui cum reſtitutus demum in integrum, ampliſſimis & uberrimis latifundiis Dei nutu ac ductu ditatus eſset, Moſes propoſito hoc divinæ bonitatis exemplo, populares ſuos in paris beneficii ſpem erigere voluit. Longe porro veriſimilius eſt Moſem, in ſuo illo Madianitico ſeceſſu, ad ſolamen genti ſuæ parandum mentem adjeciſſe, tum videlicet cum ei maxime hujuſmodi allevamento opus eſſet, animum ipſe gereret negotiis vacuum; quam cum Ægyptiis vinculis ſoluti Iſraëlitæ per Arabicas ſolitudines Terram promiſſam peterent; Moſem vero inexplicabiles diſtraherent curæ: quod aliquibus placuiſse video. Curarum autem neceſsaria pars fuit, deſcriptio Legis: in cujus obſequium ſuos facilius ut flecteret, Dei beneficiorum commemorationem ab ipſis mundi initiis repetiit. Atque hinc prodiit Pentateuchus,

II. Moſi adſcribitur. (*a*) Cap. 1. (*b*) Cod. 235. *III. Probatur argumentis.* (*c*) In Proœm. Cat. in Job. (*d*) *Præf. in Job.*

Digitized by Google

chus, Madianitæ porro, Arabica gens eſt, Syrorum, & Idumæorum vicina; quos inter per quadraginta annorum moram verſatus Moſes, ex peregrino commercio patriam loquelam, quod nulli non uſuvenire ſolet, facile inquinavit. Quum autem ad ſuos reverſus intermiſſum purioris Hebraiſmi uſum repetiit, allitas ſermoni ſuo ex congreſsu extraneorum ſordes ita abſterſit, ut quum ad ſcribendum Pentateuchum animum deinde appelleret, major exiſteret ſermonis caſtitas ac mundities.

IV. Porro Jobi, hominis Arabis, & inter ſuos valde nobilis, caſus in Arabia toleratos, Moſes inter Arabes degens, vel ex vulgi ſermone diſcere potuit. Quamvis autem longiſſime abſim a Thalmudiſtarum inſania, qui confictum eſse docent operis hujus argumentum, meramque parabolam, Iſraëlitis ad conſtantiam & virtutem informandis excogitatam: (cui eorum delirio cum ſavere ſubinde viſi ſint, Maimonides (*a*), vir alioqui ſolers & ſagax, & R. Schem tob (*b*); palam vero id atſectati ſint poſtremis hiſce temporibus Anabaptiſtæ, aliique Chriſtiani; a viris piis juxta & eruditis ſolidiſſimis rationibus confutati ſunt:) ego tamen rem poëtice digeſtam exiſtimo, allocutionibus & reſponſionibus inſtructam, eorumque delectu verborum, non quæ prolata ſunt, ſed quæ proferri pro tempore potuerunt. Ratio eſt in promtu: cum enim numeris illigatum eſſe id opus, ac στιχηρῶς (*verſibus*) ſcriptum conſtet, Hieronimi (*c*), aliorumque Patrum teſtimonio, quis putet Jobum in ſummis corporis & animi doloribus carmina ad uxorem & amicos fudiſſe? aut ipſos viciſſim virum tot malis oppreſſum verſibus eſſe allocutos? Jobum ergo revera extitiſse reor, in acerbiſſimas calamitates incidiſſe, & certo Dei conſilio bonis, & liberis Dæmonis opera fuiſse orbatum, diro etiam ac tetro ulcere eroſum, adiiſſe ad ipſum uxorem & amicos, verbaque ſimul ipſos conſeruiſſe in eam ſententiam quam retulit Moſes, controverſiam Jobi diremiſse Deum oraculo ſuo, ac querimonias compoſuiſse, Jobum ipſum denique ingens pietatis ac patientiæ præmium, reſtitutam ſanitatem, auctas opes, numeroſa prole fundatam domum a Deo eſſe conſecutum: verba vero, verborumque collocationem, dialogi compoſitionem, interlocutionum diſpoſitionem & diſtinctionem, figuras, & reliquum ſermonis ornatum eſſe Moſis.

V. Probatur præterea ejus γνησιότης, & antiquitas vel ex hoc Tobiæ (*d*) loco: *Hanc autem tentationem ideo permiſit Dominus evenire illi, ut poſteris daretur exemplum patientiæ ejus, ſicut & ſancti Job. Nam ſicut beato Job inſultabant Reges, ita iſti parentes & cognati ejus irridebant vitam ejus dicentes: Ubi eſt ſpes tua, pro qua eleemoſynas & ſepulturas faciebas?* quæ e libro Jobi depromta eſſe certa eſt fides. Non id quidem affirmare, ſuſpicari certe licet de iſtis Ezechielis (*e*): *Et ſi fuerint tres viri iſti in medio ejus, Noë, Daniel, & Job, ipſi juſtitia ſua liberarunt animas ſuas, ait Dominus exercituum.* Plurima quoque indidem delibata paſſim per totum Voluminum ſacrorum corpus Interpretes deprehenderunt. Nos decerpemus paucula quædam, ut Libri antiquitas eluceſcat. Scriptum eſt in libro Jobi (*f*): *Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt, Conceptus eſt homo.* Scripſit Jeremias (*g*): *Maledicta dies in qua natus ſum: dies in qua peperit me mater, non ſit benedicta.* Scriptum eſt in libro Jobi (*h*): *Quid eſt homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum? Viſitas eum diluculo, & ſubito probas eum.* Sic in Pſalmis (*i*): *Quid eſt homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam viſitas eum?* Scriptum eſt in libro Jobi (*k*): *Heſterni quippe ſumus, & ignoramus: quoniam ſicut umbra dies noſtri ſunt ſuper terram.* Scriptum eſt in Pſalmis (*l*): *Homo vanitati ſimilis factus eſt, dies ejus ſicut umbra prætereunt.* Scriptum eſt in libro Jobi (*m*): *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & uterus ejus præparat dolos.* Scripſit Pſaltes (*n*): *Ecce parturiit injuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem:* & Iſaias (*o*): *Conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem.* Scriptum eſt in libro Jobi (*p*): *Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet: vociferabor, & non eſt qui judicet. Semitam noſtram circumſepſit, & tranſire non poſſum, & in calle meo tenebras poſuit:* ſcripſit Jere-

IV. Vera eſt hiſtoria Jobi, ſed poëtice digeſta. (*a*) In More Nev. Part. III. cap. 22. (*b*) In Job. (*c*) Epiſt. ad Paulin. *V. Probatur libri Job γνησιότης, & antiquitas.* (*d*) II. 12. 13. (*e*) XIV. 14. (*f*) III. 2. (*g*) XX. 14. (*h*) VII. 17. (*i*) VIII. 6. (*k*) VIII. 9. (*l*) CXLIII. 4. (*m*) XV. 35. (*n*) VII. 14. (*o*) LIX. 4. (*p*) XIX. 7. 8.

mias in Threnis (*a*): *Sed & cum clamavero & rogavero, excluſit orationem meam: conclusit vias meas lapidibus quadris, ſemitas meas ſubvertit.* Scriptum eſt in libro Jobi (*b*): *Fratres meos longe fecit a me, & noti mei quaſi alieni receſſerunt a me.. Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me noverant obliti ſunt mei .... Stulti quoque deſpiciebant me, & cum ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi:* Sic in Pſalmis (*c*): *Super omnes inimicos meos factus ſum opprobrium, & vicinis meis valde, & timor notis meis. Qui videbant me foras fugerunt; oblivioni datus ſum, tanquam mortuus a corde.* Item (*d*): *Amici mei & proximi mei adverſum me appropinquaverunt & ſteterunt. Et qui juxta me erant, de longe ſteterunt.* Scriptum eſt in libro Jobi (*e*): *Videbunt recti & lætabuntur:* ſic in Pſalmis (*f*): *Videbunt recti, & lætabuntur.* In libri Job viceſimo primo capite (*g*) cum Deo Job de impiorum felicitate expoſtulat: totum id συντόμως (*compendiario*) in capite Jeremiæ duodecimo (*h*) repoſitum invenies. De ſapientia ſic diſſerit Job (*i*): *Non dabitur aurum obryzum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione ejus: non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi ſardonycho pretioſiſſimo, vel ſapphiro: non adæquabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabuntur pro eo vaſa auri, ... non adæquabitur ei topazius de Æthiopia, nec tincturæ mundiſſimæ componetur:* Sic de eadem Salomon in libro Sapientiæ (*k*): *Præpoſui illam regnis & ſedibus, & divitias nihil eſſe duxi in comparatione illius: nec comparavi illi lapidem pretioſum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena eſt exigua, & tanquam lutum æſtimabitur argentum in conſpectu illius.* Effatum hoc Jobi (*l*): *Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia*, non in Pſalmos ſolum (*m*), & Proverbia (*n*), ac Sirachidæ Eccleſiaſticum (*o*), ſed in Deuteronomium (*p*) quoque defluxit. Atque hoc itidem (*q*): *Interroga generationem priſtinam, & diligenter inveſtiga patrum memoriam & ipſi docebunt te: loquentur tibi, & de corde ſuo proferent eloquia.* Quod pene totum in ſua tranſtulit Moſes (*r*): *Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; majores tuos, & dicent tibi.* Nec mirandum profecto eodem parente ortos fœtus, non forma ſolum & loquela, ſed ſenſibus etiam inter ſe convenire. Legitur in libro Jobi (*s*): *Qui non accipit perſonas principum, nec cognovit tyrannum, cum diſceptaret contra pauperem: opus enim manuum ejus ſunt univerſi:* legitur in libro Sapientiæ (*t*): *Non enim ſubtrahet perſonam cujuſquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujuſquam: quoniam puſillum & magnum ipſe fecit.* De mari ſic Deus in libro Jobi (*u*): *Circumdedi illud terminis meis, & poſui vectem & oſtia, & dixi: Uſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos:* de eodem ſic Salomon in Proverbiis (*x*): *Quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos.* Scriptum eſt in libro Jobi (*y*): *Quis præparat corvo eſcam ſuam, quando pulli ejus clamant ad Deum, vagantes eo quod non haberent cibos?* ſcripſit Pſaltes (*z*): *Qui dat jumentis eſcam ipſorum, & pullis corvorum invocantibus eum.* Teſtimonium libri Jobi, ſit tanquam ſacri & canonici libri, ambit Paulus in priore Epiſtola ad Corinthios (*aa*): *Sapientia*, inquit, *hujus mundi ſtultitia eſt apud Deum: ſcriptum eſt enim: Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum.* Ubi ſcriptum? nempe in libro Jobi (*bb*), qui de Deo hæc fatur: *Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum.* Similiter Jacobus in Epiſtola Catholica (*cc*) exemplum indidem petit: *Sufferentiam Job audiſtis, finem Domini vidiſtis, quoniam miſericors Dominus & miſerator.* Quid quod nulla prorſus in libro Jobi Moſaicæ Legis, aut rerum ab Iſraëlitis geſtarum mentio occurrit: unde Libri vetuſtas certo argumento colligitur. Verum, inquies, Lege antiquior fuit Jobus, cujus congreſſus cum amicis hoc Libro referuntur; ac proinde nulla his affingi debuit mentio Legis, qui Legem ætate præceſſerunt. At neque priora duo capita, neque poſtremi pars, Jobi, amicorumve ſermonibus, ſed Scriptoris ipſius narrationi tribuuntur, in qua Legis aliquod utique

(*a*) III. 8. 9. (*b*) XIX. 13. 14. & 18. (*c*) XXX. 12. 13. (*d*) XXXVIII. 12. 13. (*e*) XXII. 19. (*f*) CVI. 42. (*g*) 7. & ſeq. (*h*) 1. & ſeq. (*i*) XXVIII. 15. & ſeq. (*k*) VII. 8. & ſeq. (*l*) XXVIII. 28. (*m*) CX. 10. (*n*) I. 7. & IX. 10. (*o*) I. 16. & XIX. 18. & XXI. 13. (*p*) IV. 6. (*q*) Job. VIII. 8. & 10. (*r*) Deuter. XXXII. 7. (*s*) XXXIV. 19. (*t*) VI. 8. (*u*) XXXVIII. 10. 11. (*x*) VIII. 29. (*y*) XXXVIII. 41. (*z*) CXLVI. 9. (*aa*) III. 19. (*bb*) V. 13. (*cc*) V. 11.

utique extaret veſtigium, aut portentorum a Deo in Iſraëliticæ gentis gratiam editorum ſignificatio, niſi confectio Libri bis omnibus ætate prior fuiſſet. His ſubjungam Ariſteæ teſtimonium, qui in ſuo de Judæis Commentario, legiſſe ſe Jobi librum multis de Jobo memoratis teſtatus eſt. Fuit autem id Ariſteæ opus Alexandro Polyhiſtore vetuſtius, qui inſignem ex eo depromtam pericopen lucubrationibus ſuis intexuerat, ut eſt apud Euſebium (*a*). Denique e tertia e Jobi filiabus, cui *queren hapbuc* nomen fuit, hoc eſt juxta Septuaginta Interpretes, *κέρας ἀμαλθείας*, natam eſſe fabulam Cornu Amaltheæ, & ex hiſtoria Jobi in Herculis fabulam multa Græcos tranſtuliſſe acute Spanhemius (*b*) conjectat.

VI. Nunc vero minime id quæro, utrum ex celebri illa, & controverſa clauſula, quæ in codicibus Septuaginta Interpretum libro Jobi accuſa eſt, quædam depromſerit Ariſteas; an ex Ariſteæ clauſula illa prodierit: nec item, ſi eam compilavit Ariſteas, an a Moſe, ut ſenſit Auctor poſterioris Commentarii in Job, qui Origeni adſcribitur; an a Septuaginta ipſis Interpretibus, ut viſum eſt Origeni in Epiſtola ad Africanum; an ab Helleniſtæ alicujus recentioris, aut alterius cujuſcunque manu, Jobi libro adtexta ſit. Id ajo, clauſulam iſtam, undecumque tandem extiterit, antiquiſſimam eſſe; a Theodotione in ſuam interpretationem fuiſſe receptam, ab Arabe itidem Interprete in ſuam, a Pſeudo-Origene in ſuos illos in Jobum Commentarios, & a Niceta in ſuam Catenam; ac ejus Origenem (*c*), Hieronymum (*d*), Chryſoſtomum, Polychronium, & Olympiodorum (*e*) meminiſſe; & in omnibus denique vel antiquiſſimis Codicibus Græcis reperiri: quamvis autem rejiciatur a nonnullis, utpote quæ abſit ab Hebræis exemplaribus, Eccleſiæ tamen, ut teſtatur Olympiodorus (*f*), ab Apoſtolis, cum reliquo Jobi libro, traditam fuiſſe. Animadverſum velim id quoque, cum ex Syriaca lingua tranſlatum Jobi librum notat hæc clauſula, non id ſibi velle, Hebraicum quod habemus exemplar ex Syriaco; ſive ut alii cenſent, ex Arabico fuiſſe tranſlatum a Moſe, ut voluit Auctor prioris Commentarii in Jobum, qui Origeni tribuitur, ſed ex Hebraico Codice ſuam interpretationem Septuaginta Senes excudiſſe. Ita intellexit Olympiodorus, qui cur Syriaca illic appelletur Hebraica dialectus, erudite oſtendit: ita & Scholiaſtes quem citat Nobilius (*g*).

VII. Ex ſuperioribus conficitur Moſe vetuſtiorem Jobum fuiſſe. Minime vero otii noſtri res eſt, certe nec inſtituti hujus, in aſſignanda accurate ipſius ætate anxie laboraſe; præſertim cum in ea diſquiſitione diligenter verſati ſint viri eruditi. Dicam obiter recentem mihi videri fuiſse Jobi caſuum memoriam, cum ad eos deſcribendos Moſes animum appulit; quo tempore apud ſocerum Jethro inter Madianitas degebat. Moſe vetuſtiorem fuiſse conſentiens eſt quidem Interpretum prope omnium, ac Chronologorum opinio, at eum a Moſis ætate nimium in ſuperiora removent quidam. Thalmudiſtæ eo anno natum ferunt, quo in Ægyptum venit Jacobus, denatum anno quo inde Iſraëlitæ exierunt: Verum hariolos mittimus. Nos conjecturis probabilibus nixi, & ſimiliora veri ſectantes, vel paulo ante deceſſiſse eum judicamus, quam ipſius calamitatem, & reſtitutionem Moſes literis mandaret, vel etiam tum fortaſse ſuperfuiſse.

VIII. Adverſus ea, quæ de libri Job Auctore ſtatuimus, plurima in contrariam partem objici ſolent, quorum cum maxima pars pervulgata ſit, & ab aliis jam confutata, fruſtra in iis referendis deſudarem, quæ aliunde peti poſsunt. Velut cum ex Gregorii Nazianzeni auctoritate, quæſitiſque argumentis, Salomonis opus id eſse volunt quidam, ut ſupra dixi; aut cum ex R. Levi ben Gerſon partem Libri ſuppoſititiam eſse pugnant. Potius eſt ut nova quædam diſcutiamus argumenta, quibus confectionem ejus Moſi detrahere literati quidam viri contendunt. Primum ſuggerit Aben Ezra (*h*), qui Sapientes ait Libri Moſem ſcriptorem cenſere, ſibi vero tranſlatum videri, ac propterea ſubobſcurum. Librum tranſlatum putat, a Moſe tranſlatum non negat. Imo vero ita videtur exiſtimaſſe: cur enim Librum tranſlatum ratus ſit, cauſſæ fuiſſe puto clauſulam

(*a*) Præp. Ev. Lib. IX. cap. 25. (*b*) Hiſt. Job. cap. 12. *VI. Diſputatur de clauſula, quæ habetur ad calcem libri Job in Editionibus Septuaginta Interpretum.* (*c*) Epiſt. ad Afric. (*d*) Trad. Hebr. in Gen. (*e*) In Proœm. & ad calcem Caten in Job. (*f*) In Cat. in Job. (*g*) Hoc loco. *VII. Diſputatur de ætate Jobi. VIII. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* (*h*) Comm. in Job.

illam ſuperius memoratam, quæ perperam acceptam multorum animos hac infecit opinione, e Syriaco Jobi ſermone Librum a Moſe Hebraice fuiſſe converſum; cum e Syriaca lingua, hoc eſt Hebraica a Senibus Septuaginta Græcæ redditum orationi ſignificet, ut mox docui.

IX. Ajunt deinde nuſquam librum Jobi Moſis nomine citari, quod fieret tamen, ſi Moſem haberet auctorem. Ego vero in re dubia, aut vulgo ignorabili fieri debuiſſe nego. Libri Joſue, Judicum, Ruth, aliique complures, quorum incerti ſunt Auctores, titulis ſuis indicantur, non ſcriptoribus: licet eos aliquis privata induſtria, certis quantumvis argumentis deprehenderit. Complures laudavi ſupra in Libro hoc Moſi aſſignando mecum ſenſientes, qui eum tamen, non ex Moſis ſcriptoris, ſed ex Jobi, cujus narratur hiſtoria, nomine appellare ſolent.

X. Ex loco, quem inter ſacra Volumina obtinet ille Liber, tertium prodiit argumentum: quippe inquiunt, ſi Moſis eſſet, Moſis libris adjungeretur; imo etiam Pentateucho ipſi ordine præiret, quem tempore anteceſſit: hunc enim poſt exitum ex Ægypto, illum in Madianitico receſſu exaratum diximus. Ac ſi in digerendis Libris ſacris ratio temporum quo ſcripti ſunt habita ſit. Libris Regum, Paralipomenon, Eſdræ, Nehemiæ, Tobiæ, Jndith, & Eſther, ſubjici ſolent, Pſalmi, Proverbia, Eccleſiaſtes, & Canticum; quæ tamen, ſi ſpectetur ætas, præfigenda illis erant. Alio ordine libros illos collocant Latini, & Græci, alio Hebræi. Ab his tres in claſſes eſſe diſtributos tradit Hiernnymus in Prologo Galeato: prior Legum habet Pentateuchum nempe Moſis; ſecunda Prophetis conſtat, libris videlicet Joſuæ, Judicum, Samuelis, Regum, Iſaiæ, Jeremiæ, Ezechielis, & duodecim Prophetarum: poſtrema denique continet Hagiographa, quibus liber Job præfigitur. Aliæ fuerunt ſanctorum Voluminum partitiones, de quibus conſulere licet Sixti Senenſis Bibliothecam (*a*): in his alium aliumque ordinem liber Jobi tenuit, prout diverſa ſpectarunt ii, quibus diſponendorum ſacrorum Codicum cura tradita eſt. Non alia autem de cauſſa Moſis Pentateucho librum Jobi conjunxiſſe videtur Hieronymus in Epiſtola ad Paulinum, quam quod ab eodem Auctore profectum utrumque crediderit.

XI. Quartum argumentum ſuppeditant vocabula quædam Libri hujus, vel μοναδικά, (*ſingularia*) vel nuſquam certe in ſcriptis Moſis, paſſim vero in recentioribus Scripturæ ſanctæ Libris extantia: unde Moſe recentius eſſe hoc opus colligi poteſt. Cui rationi ſupra occurri, cum dicerem nonnullas voces Hebræis non exauditas finxiſſe Moſem, pro ea licentia, quæ prudenter ſumta Poëtis conceditur; pleraſque etiam peregrinas admiſiſſe, cum librum hunc carmine ſcriberet; cum præſertim in alieno ſolo verſaretur, unde patriæ loquelæ adhæſit peregrinitas illa, quam deinceps ſcriptionis illius auctoritas in Hebræam gentem invexit. Sic enim comparatum eſt, ut quod arbitramur laude dignum, imitando conſequi ſtudeamus. Non ergo ex Davidis, & Salomonis ſcriptionibus Jobi operis conditor; ſed ex hoc opere potius exoticas ſuas locutiones David, & Salomon, aliique Prophetæ hauſerunt.

XII. Ex his quæ leguntur verſu penultimo libri Jobi: *Deditque filiabus pater ſuus hæreditatem inter fratres earum*, quintum effloreſcit argumentum, vel conjectura potius, aut levis ſuſpicio: id enim ab Hebræo ſcriptore notatum conſulto videtur; quod Hebraico jure in herciſcunda familia feminæ a fratribus in partem non vocarentur; unde effici putant latis jam a Moſe legibus Librum hunc eſſe confectum. Verum illud hinc effici nego; nam rem, uti acta eſt, referre potuit Scriptor, nulla habita Hebraicæ Legis ratione. Etſi enim Legem nondum tulerat Moſes de filiabus a ſucceſſione removendis, id fortaſſe jam Hebrϛorum, vel Arabum uſus obtinebat. Similiter jubentur amici Jobi ſeptem tauros, & ſeptem arietes holocauſta offerre: etſi nondum ſacrificiorum ritus in Levitico (*b*) præſcriptos ſanxerat Deus. Nec enim putandum eſt quidquid legibus ſuis præcepit Moſes, novum ad hoc tempus, & inuſitatum omnino fuiſſe: imo conſuetudinem in multis Lex juvit; & quæ invexerat uſus, jure firmata ſunt.

XIII. Ajunt præterea nemini, præterquam Jobo vel amicis, perſpectos eſſe potuiſſe ſermones ultro citroque habitos, qui ſcriptione illa continentur. Parata eſt ex ſuperioribus reſponſio: nec enim perſuadere

voluit

IX. Secundum argumentum. X. Tertium argumentum. (*a*) Lib. I. *XI. Quartum argumentum. XII. Quintum argumentum.* (*b*) XXIII. 18. *XIII. Sextum argumentum.*

voluit Moſes dicta hæc omnia, prout jacent in libro, a Jobo, vel amicis fuiſſe prolata: nam quis putet amicos inter ſe verba familiariter commutantes carmina edidiſſe? Plane ita eſt, ut dixi, rem geſtam, & ſermonum argumenta ad Moſem literis multorum, & ſermone omnium fuiſſe perlata, quæ uberiore deinde orationis filo, & numeris adſtricto convestivit.

XIV. Conflatur ſeptimum argumentum ex eo, quod dictus eſt Job (*a*): *magnus inter omnes Orientales, Beni quedem*: quo nomine Arabes Hebræis Palæſtinam incolentibus dici ſolebant; unde ſcriptorem libri Jobi incolam Palæſtinæ fuiſſe concluditur. At id facile refellitur ex Madianiticæ regionis ſitu, quæ ad Arabiæ, & Auſitidis occaſum poſita eſt, Nec enim Palæſtinæ ſolum incolis, ſed gentibus univerſis familiare eſt alias gentes ex ſitu appellare. Hinc Græcis ἀνατολία, quam Natoliam barbare appellamus.

XV. Moſe recentiorem operis hujus Scriptorem exiſtimarunt nonnulli, quod decimo quinto capite Chananeæ gentis excidium obſcure ſignificatum videatur. Verum ſi quis hæc attente perluſtret, non Chananææ potius, quam cujuslibet alterius regionis depopulationem, nec tam ut rem geſtam, quam ut rem gerendam illic expreſſam comperiet.

XVI. Gravius oritur argumentum ex his Jobi verbis, quæ extant viceſimo ſexto capite (*b*): *In fortitudine illius repente maria congregata ſunt, & prudentia ejus percuſſit ſuperbum*. Hebraice *rabab*, quod inter alia Ægyptum notat: unde ad Ægyptiorum, & Pharaonis interitum illa pertinere cenſuit R. Selomoh, & ex recentioribus Grotius. Uterque contra reliquorum omnium Interpretum fidem, cum antiquorum, tum recentium, qui alio penitus retulerunt. Horum opiniones ſi quis avet cognoſcere, adeat Spanhemianam Jobi hiſtoriam (*c*), luculentum opus, in quo ſolidis præterea rationibus hoc argumentum retunditur.

XVII. Poſtremum argumentum hoc Jobi dicto (*d*) continetur: *Et dixit Deus homini: Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia*. Exiſtimavit Sebaſtianus Caſtalio (*e*) hic tangi verba Deuteronomii (*f*), quibus ita Iſraëlitas Moſes compellat: *Scitis quod docuerim vos præcepta, atque juſtitias, ſicut mandavit mihi Dominus Deus meus: ſic facietis ea in terra quam poſſeſſuri eſtis, & obſervabitis, & implebitis opere. Hæc eſt enim veſtra ſapientia, & intellectus coram populis*. Quis non videt hæc vi detorquenda eſſe, ut iſtis accommodentur? Demus tamen nihil intereſſe: quis miretur eamdem ſententiam ab uno, & eodem Scriptore bis eſſe uſurpatam? Deum quidem id homini dixiſſe ait, verum non in colloquiis cum Moſe habitis, at potius cum mentes hominum intus voce ſua interpellat; quam cum audierimus, corda noſtra obdurari vetat. Fortaſſe & Jobo fuerat id a Deo ſignificatum per ſomnia aut viſa; cujuſmodi multa, & hic & alias ſæpe hominum animis ante Legem latam objiciebantur.

DE LIBRO PSALMORUM.

I. *Diſputatur de Auctore libri Pſalmorum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Plures variis temporibus fuiſſe videntur Libri hujus ſcriptores.* III. *Eſdras numerum Pſalmorum determinavit, eorumque volumen in Canonem dedicavit.* IV. *Probatur argumentis.* V. *Quæritur cur ordo Pſalmorum a temporum ordine diſcrepet.* VI. *Probatur Libri Pſalmorum* γνησιότης, *& antiquitas.* VII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VIII. *Secundum argumentum.* IX. *Tertium argumentum.* X. *Diſputatur de Pſalterio Salomonis a Johanne Ludovico de la Cerda edito.*

I. S*Ciamus errare eos, qui omnes Pſalmos David arbitrantur, & non eorum quorum nominibus inſcripti ſunt*. Verba ſunt Hieronymi ad Cyprianum ſcribentis, & in ejus gratiam Pſalmum octogeſimum nonum explanantis; quem Pſalmum cum ſequentibus decem a Moſe ſcriptum eſſe docet. Clariora etiam hæc ex ejuſdem Epiſtola ad Sophronium: *Pſalmos omnes eorum teſtamur Auctorum, qui ponuntur in titulis, David ſcilicet, Aſaph, & Idithun; filiorum Core, Eman Ezraithæ, Moyſi, & Salomonis. & reliquorum*

XIV. Septimum argumentum. (*a*) I. 3. *XV. Octavum argumentum.* *XVI. Nonum argumentum.* (*b*) 12. (*c*) Cap. 6. *XVII. Decimum argumentum.* (*d*) XXVIII. 28. (*e*) Præf. in Job. (*f*) IV. 5. 6. *I. Diſputatur de Auctore libri Pſalmorum. Variæ opiniones proponuntur.*

quorum quos Eſdras primo volumine comprehendit. Eamdem tuetur doctrinam Auctor Synopſeos, quæ Athanaſio tribuitur; eamdem & Hilarius (*a*). Par eſt ſententia R. Davidis Kimchi,& magnæ Rabbinorum partis. Contradicit vero Theodoretus, aliique complures,qua veteres,qua nuperi: iique unicum Pſalmorum omnium auctorem,Davidem agnoſcunt. Philaſtrius (*b*) etiam inter Hæreticos locat, qui ſecus ſenſerit. At titubat Auguſtinus, nunc totum Pſalterii opus uni Davidi adſcribens, velut in libris de Civitate Dei (*c*); nunc ſolum Davidis proprios eſſe ſtatuens,reliquos quatuor Cantorum,quos ipſe ad id ſelegerat: velut in diſſertatione ad titulum Primi Pſalmi. Variæ utrimque afferuntur rationes,quarum præcipua pars in ſequentibus excutietur.

II. Certum eſt jam inde a vetuſtiſſimis temporibus, ipſo etiam Noachico Diluvio antiquioribus,homines Dei præconia, victorias ſuas; & ſi quæ ſibi proſpera evenissent, hymnis, pſalmis, choris, ac tripudiis, tympanis etiam, tubis, cytharis, alioque muſico choragio celebrare fuiſse ſolitos. Certum quoque carminum illorum compoſitionem viros aliquos ingenio,ac eruditione præſtantes in ſe recepiſse; id quod de Moſe non ſemel, ac de ipſius ſorore Maria legimus. Certum etiam hoc hominum genus divino ſæpe afflatum numine multa prædixiſse. Talis Moſes, talis & David, & Jeremias, & Ezechiel,& Aggæus,& Zacharias. Inde eſt, quod apud profanas gentes a priſca ætate muſicam exercebant futurorum vaticinatores, & muſica Deo homines conjungere credebatur. Itaque vocabulo eodem Romanis dicebantur *Vates*, & qui funderent carmina,& qui futura prædicerent. Certum præterea carmina hujuſmodi apud Hebræos, eaque potiſſimum quæ eſsent ſacra,crebra recitatione ita fuiſse pervulgata, ut ea ſibi plurimi deſcriberent; curæque præſertim Levitis fuiſse,uti exemplaria eorum, quæ Dei celebrarent laudes, in Templi tabulariis ſervarentur inter ſacra Volumina,quæ in Templo fuiſſe recondita, & cuſtodita non uno loco Joſephus (*d*) aſſeverat. Hinc deprompta Cantica pleraque, quæ in Libris ſanctis vel deſcripta ſunt, vel memorata. Hinc certa quædam pro tempore ſelecta a Levitis, quæ Symphoniaci in Templo cantarent. Singulis porro Hymnis auctorum nomina crediderim fuiſſe adſcripta, eorumque nominum partem aliquam temporum lapſu, & hominum oblivione, aut librariorum oſcitantia intercidiſſe. Atque hinc porro evenit, ut Pſalmi aliquot ſint ἀνεπίγραφοι, & ἀδέσποτοι. (*inſcriptione, & auctoris nomine carentes*). Cum autem penum hunc Pſalmorum locupletare ſatageret, quiſquis poëtica erat arte inſtructus, valde eum creviſſe probabile eſt; quem deinde in immenſum auxerunt David, & Salomon, collato illuc magno carminum numero;ne videlicet tantis impenſis fundata ab eis domus Dei, tot ditata donariis, hac quoque parte liberalitatem eorum,ac munificentiam deſideraret. Ipſe potiſſimum David in veterum Hymnis recognoſcendis, ac digerendis, ſuis adjungendis, choris Symphoniacorum inſtruendis, melodiæ, ac concentuum temporibus determinandis, cantoribus ipſis deligendis, omnique apparatu muſico comparando, egregiam operam navavit. Quod & a Salomone deinde factum eſt. Non parum etiam ſacram hanc apothecam a ſequenti ætate canticis differtam reor, quoad Templum a Chaldæis direptum, & igne abſumptum eſt. Quo incendio maximam quoque congeſtarum cantionum partem conflagraſſe dubium non eſt. Poſtquam ventum eſt Babylonem, cum Deum pro ea, quæ ſuppetebat facultate laudare vellent Hebræi, tum vero collectas exiſtimo paucas tot Pſalmorum reliquias, vel ex memoria, vel ex aliquorum,ſi forte,privatorum hominum codicillis. Atque hæc carmina illuſtri aliqua pietatis ſignificatione, aut artificii ſpecimine inſignia, aut ad ea, quæ eſſent ex uſu populi, poſtulanda a Deo, videntur præ aliis fuiſſe accommodata; ut quæ ex cantu frequenti inhæſiſſent memoriæ,aut digna fuiſſent habita a quibuſdam,quæ in literas referrentur. Facit ad noſtram ſententiam inſigne hoc Philaſtri dictum (*e*): *Qui interpretati ſunt ſtudioſiſſime, hoc dixerunt, quod ſæpe exiſtente captivitate in Judæorum populo a Gentilibus propter Idolatriam, (quia cum illis colebant Judæi, & idola) inque his etiam Scripturæ divinæ inquirebantur, & comburebantur a gentibus. Si quis autem abſcondiſſet de Pſalmis aliquid exiſtente*

(*a*) Prol in Pſalm. (*b*) Hær. 126. (*c*) Lib. XVII. cap. 14. *II. Plures variis temporibus fuiſſe videntur Libri hujus Scriptores.* (*d*) Antiq. Lib. III. cap. 1. & Lib. V. cap. 1. (*e*) Hær. 126.

ſtente pace, poſtmodum requirebantur a paucis Sanctis eædem divinæ Scripturæ: cumque invenirentur, accipientes poſtea, qui erant illo tempore Sapientes, (quia non erant Prophetæ jam, ſed Sacerdotes timore detenti) juxta quod accipiebant a quibuſdam, ita componebant & textum Pſalmorum, & ita ordine exponi jubebant. Quamvis autem ad quinque ſupra mille carmina lucubraſſe Salomonem in Sacris Codicibus proditum ſit; attamen aut nulla eorum, aut perexigua pars ſervata eſt: ſive quod vulgi ſuperarent captum, ut ex Cantico Canticorum exiſtimare licet, ſive quod ad uſum chororum minime eſſent concinnati, ſive quod tam clari in iis non apparerent, neque tam expreſſi pietatis ſenſus, quam in illis Davidis, quem *egregium Pſalten Iſraël* fuiſſe ſanctæ Literæ teſtantur (*a*). Ad hos præterea Hymnos, qui ex Templi excidio, ſic tanquam reliquæ e naufragio tabulæ, emerſerunt, alii acceſſerunt, qui in vinculis Babylonicis, ad calamitates Iſraëliticæ gentis coram Deo deplorandas, a piis viris compoſiti ſunt: qualis ille eſt qui numero habetur centeſimus triceſimus ſextus, & quem titulus indicat eſſe Jeremiæ: *Super flumina Babylonis, illic ſedimus, & flevimus, cum recordaremur Sion.* Nam quamvis ſubjunxerit Pſaltes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* non id tamen ita accipiendum eſt, quaſi in Babylonia Deo Hymnos canere nefas ducerent Iſraëlitæ, nec omnino per tot annos cecinerint ullos; ſed quod eo apparatu, ac ſplendore id ipſis facere non liceret, quod olim Hieroſolymæ fieri ſolitum erat: nec ad juſſum Chaldæorum, aureſque profanæ gentis demulcendas ſacras Deo cantiones recitare, ac diſperdere ſuſtinerent. Sexageſimus quartus in fronte gerit hoc lemma: *Canticum Jeremiæ, & Ezechielis populo tranſmigrationis, cum inciperet exire.* Mala etiam apud Chaldæos tolerata quæritur Pſalmus ſeptuageſimus: *In te, Domine, ſperavi, non confundar in æternum: in juſtitia tua libera me, & eripe me.* Sic & ſeptuageſimus tertius: *Ut quid Deus repuliſti in finem? iratus eſt furor tuus ſuper oves paſcuæ tuæ.* Talis eſt & ſeptuageſimus octavus: *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt Templum ſanctum tuum, poſuerunt Jeruſalem in pomorum cuſtodiam.* Ejuſdem etiam generis eſt octogeſimus ſeptimus: *Domine, Deus ſalutis meæ, in die clamavi, & nocte coram te*, quem a Joachimo editum tradunt aliqui, dum Babylone in cuſtodia attineretur: & octogeſimus octavus: *Miſericordias Domini in æternum cantabo*, quem ab eodem in libertatem reſtituto compoſitum ferunt. Talis & centeſimus primus: *Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.* Adjectos eſſe, & alios poſt ſolutam Captivitatem Pſalmos minime dubium eſt. Hujuſmodi eſt centeſimus viceſimus quintus: *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati*: & centeſimus triceſimus ſeptimus: *Confiteor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam audiſti verba oris mei*: & centeſimus quadrageſimus ſeptimus. *Lauda anima mea Dominum; laudabo Dominum in vita mea, pſallam Deo meo quamdiu fuero.* Quid quod, & totos quadraginta poſtremos, ab eo videlicet, cui titulus eſt: *Reverſionis Aggæi, & Zachariæ*, in gratiam reditus Iſraëlitarum e Babylonico exilio in patriam ſcriptos nonnulli arbitrati ſunt. Intolerabilis vero fuit Pauli Samoſetani, vecordis & impuri Hæretici ſupinitas, cum Pſalmos novitatis arguere auſus eſt, & poſt Chriſtum elaboratos aſſeverare. Quem errorem vix perſuaderi poſſem amplexos eſſe nonnullos de grege Anabaptiſtarum, uti factum ab iis eſſe fertur, niſi ab illorum impudentia, pari inſcitia, & ſtupore conjuncta, omnia expectanda eſse ſcirem. At opinionis hujus ineptiam, & fatuitatem declarabit hæc a nobis inſtituta diſſertatio.

III. Exemtis Babylonico ſervitio Iſraëlitis, & in integrum reſtitutis, poſt inſtauratum Templi cultum, ſuadet nobis ratio Pſalmos quoque in Templo cantari ſolitos collegiſse Eſdram, & ex Synagogæ magnæ auctoritate recognoviſse, numerumque eorum ad centum quinquaginta determinaſse; ſepoſitis fortaſse aliquot, vel quorum incerta erat auctoritas, vel quos ad præſentem rerum ſtatum minus congruere cenſebat; eos in unum redegiſse volumen, & in Canonem ſacrorum Librorum dedicaſse; neque illuc poſtea ullos acceſſiſse Pſalmos; quod fuiſse creditum video aliquibus, qui ſeptuageſimum quartum, ſeptuageſimum octavum, & ſeptuageſimum

(*a*) 2. Reg. XXIII. 1. *III. Eſdras numerum Pſalmorum determinavit, eorumque volumen in Canonem dedicavit.*

Digitized by Google

mum nonum Antiochi temporibus adſcribunt. Nam totidem, quot nunc extant, Interpretati ſunt ſeptuaginta Senes Antiocho vetuſtiores, uti priſcis traditionibus, teſte Hilario (a) ferebatur.

IV. Opinionis, quam hic proponimus, præcipua capita ſacræ ipſius Scripturæ teſtimoniis confirmantur. Quæ quoniam fere ſunt in propatulo, & obvia unicuique, ſupervacaneum foret ea colligere. Reliqua vero probantur ex ipſis Pſalmorum lemmatis, quibus eorum Auctores indicantur; aut ex diſertis Pſalmorum verbis, rebuſque illic aperte narratis, unde ipſorum ætas deprehenditur. Tales ii ſunt, quorum capita proxime attulimus: eos ſi quis perlegat accurate, rerum, quarum gratia ſcripti ſunt, a Davidicis temporibus longe diſſitarum clariſſima cernet monumenta. Centeſimum triceſimum ſextum adducam in exemplum. Qui enim Davidis ævo accommodari ea poſſunt: *Super flumina Babylonis, illic ſedimus, & flevimus, cum recordaremur Sion:* ac ſequentia etiam, quæ palam edocent, & qui loquantur, captivi nempe; & cujates, Hieroſolymis nempe, & Sione profecti; & a quibus capti, nempe a Babyloniis; & quo deducti, nempe Babylonem. Quæ ſi quis ad Davidis ætatem referre nitatur, idem Ararim in Parthia, Tigrim in Germania reperire poſſit. Par de centeſimo viceſimo quinto, atque aliis porro, quos ſupra indicavimus, eſto judicium. Auguſtinus, qui in libris de Civitate Dei (b) totum Pſalmorum opus uni Davidi acceptum refert, hæc eum prophetice vaticinatum fuiſse ait; quemadmodum Joſiæ regis non futurum duntaxat ortum, & regnum, ſed nomen quoque Propheta quidam trecentis ante eventum annis prænuntiavit. Sed quorſum ad propheticas vaticinationes, & miracula recurremus, cum nulla nos eo cogat neceſſitas? Exiſtimet Lector æquus, utra præferenda ſit ſententia, vel quæ rationibus pugnet, vel quæ excogitatis miraculis ſe tueri cogatur. Sed & ex Pſalmorum plurimorum lemmatis, ut dixi, de eorum quoque ætate fieri arbitrium poteſt. Velut ex illo, quod centeſimo triceſimo ſexto præfixum eſt: *Pſalmus David, Jeremiæ:* apud Septuaginta, τῷ δαβὶδ, ἱερεμίου, manifeſtum eſt Pſalmum hunc Davidi adſcribi non poſſe, & Jeremiæ temporibus compoſitum fuiſſe. Verum quæſierit aliquis, qui hæc Babylone concinni potuerint a Jeremia, quem illuc cum aliis captivis deportatum non fuiſſe conſtat? Equidem a Jeremia ad captivos tranſmiſſum opinor, quam calamitati eorum deplorandæ lucubraverat. Pſalmo ſequenti hoc lemma præſcribunt editiones Septuaginta Interpretum: ψαλμὸς τῷ δαβὶδ, ἀγγαίου καὶ ζαχαρίου. Per genitivum caſum plane videntur Pſalmi Auctores ſignificari. Quid hoc eſt igitur. τῷ δαβὶδ; Hebraica habent, *ledavid*; Vulgata, *Ipſi David*. Sic alibi, *lebaſaph*, τῷ ἀσάφ & *lebene Quore*; Septuaginta, τοῖς υἱοῖς κορέ; Vulgata, *Filiis Core*. Exiſtimat Synopſeos Auctor, quicunque Pſalmi inſcripti ſunt, τῷ δαβὶδ, hoc eſt, *Ipſi David*, ab aliis lucubratos, Davidis perſonæ fuiſſe aptatos. Sententiam hanc refellit Auguſtinus (c) Soſpitatoris ipſius oraculo, qui Pſalmum centeſimum nonum Davidi tribuit, cum inſcriptus ſit, *Ipſi David*. Cenſuerunt vetuſtiores Magiſtri (d), quicunque Pſalmus præfixum haberet hoc lemma, *ledavid*, Davidem auctorem habuiſſe: verum hanc quoque opinionem rejicit Aben Ezra, & a Davide ſcriptum, aut Davidi adſcriptum ſtatuit: quibus addi velim, aut ex ejus formula, & exemplo lucubratum eſſe. Id ſi ſit, quod veri ſane perquam ſimile eſt, jam liquet cur Pſalmus centeſimus triceſimus ſextus ita inſcriptus ſit: τῷ δαβὶδ, ἱερεμίου; nimirum ut a Jeremia ſcriptus ſignificetur ad Pſalmorum Davidis exemplum; ac ſi diceres, Pſalmus Davidicus Jeremiæ. Ita *Syracoſio verſu* ludere ſe dicebat Virgilius (e), cum ad exemplum Theocriti Eclogas ſcriberet: ita & *Aſcræum carmen* (f) ſe per oppida Romana canere, cum ad Heſiodi imitationem Georgica componeret: ita & *Ceæ næniæ* munera retractare ſe ajebat Horatius (g), cum Simoniden Ceum imitaretur. Pſalmum centeſimum undecimum Aggæo; & Zachariæ tribuit Vulgata Editio; nec non & centeſimum quadrageſimum quintum. Hunc & ſequentes duos iiſdem adſcribunt Interpretes Septuaginta. Pſalmo ſexageſimo quarto hunc præfigit titulum Vulgata Editio: *Pſalmus David. Canticum Jeremiæ, & Ezechielis populo tranſmigrationis, cum inciperent exire.* Hunc & quædam Septuaginta Interpretum edi-

(a) Prol. Explan. in Pſalm. *IV. Probatur argumentis*. (b) Lib. XVII. cap. 14. (c) De Civit. Dei, Loc. cit. (d) Matth XXII. 42. & ſeq. (e) Ecl. VI. (f) Georg. Lib. II. (g) Carm. Lib. II. Od. 1.

editiones præferunt. Pſalmi ſeptuageſimi lemma hoc eſt: *Pſalmus David, filiorum Jonadab & priorum captivorum*; quod & apud Septuaginta Interpretes reperitur, & ad Joachinum regem Juda Babylonem a Nabuchodonoſore deportatum ſine dubio refertur. Hebræi Salomonem ſeptuageſimi ſecundi Pſalmi auctorem eſſe ferunt, quidam Pſalmorum trium, plurium etiam alii; Origenes (*a*) Pſalmorum graduum. Pſalmi octogeſimi noni titulus hic eſt: *Oratio Moyſi hominis Dei*, quem & Septuaginta Senum interpretatio, & Hebraica exemplaria exhibent; & Pſalmum ipſum Hebræi magno conſenſu volunt a Moſe fuiſſe cantatum, cum Deum placare vellet, Iſraëlitis iratum propter excitatam inter eos ab exploratoribus Terræ ſanctæ ſeditionem. Accedit ad hanc ſententiam Hieronymus in Epiſtola ad Cyprianum. Moſi itidem ſequentes decem Pſalmos adſcribunt Hebræi; adſcribunt & Hilarius (*b*), & Hieronymus (*c*); cum tamen de nonageſimo octavo Pſalmo verum id eſſe non poſſit, utpote in quo fit Samuelis mentio. Niſi Moſes ille fortaſſe unus fuerit ex cantoribus Davidis, ut viſum eſt Aben Ezræ: cui ne aſſentiar facit additum illud elogium, *Hominis Dei*, quod & in ſacris Literis alias Moſi tribui ſolet, & virum pietate inſignem notat. Nam quod reſpondent Hilarius, Hieronymus, & Auguſtinus (*d*), prophetice id a Moſe ſcriptum; ſalvo ſanctorum Patrum honore, ſine cauſſa mihi videtur dictum. Promtius enim & tolerabilius eſt, Pſalmum illum contra Hebræorum auctoritatem adjudicare Moſi, quam nulla urgente neceſſitate miracula & divinos vaticiniorum afflatus comminiſci. Pſalmum nonageſimum ſecundum, Adami canticum appellant Hebræi, & ab Adamo decantatum ſomniant matutinis primi ſabbathi horis, cum ſerotinis diei antecedentis eſſet creatus. Auctor R. David Kimchi. Adde reliquos adſcriptos Idithuni, filiis Core, Aſapho, Emani Ezrahitæ, & Ethani Eſrahitæ, quem ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος (*temporibus Babylonicæ migrationis*) vixiſſe quidam ſuſpicati ſunt, ſed falſo, ut docent Interpretes, quos ne longior ſim, adiri jubeo. Valde etiam falleretur, ſi quis crederet hunc eſſe Ethanem Leviten, Caſaiæ filium, quem ex inſtituto ac juſſu Davidis muſicam artem tractaſſe Paralipomena (*e*) aſſeverant: hic enim Levites fuit; ille de tribu Judæ. Huc facit inſigne Thalmudis (*f*), & Maſoræ teſtimonium, quo Pſalmi omnes ab Adamo, Melchiſedecho, Abrahamo, Moſe, Emane, Idithuno, Aſapho, & tribus Core filiis, Aſere, Elcana, & Abiaſapho, Moſis conſanguineis & æqualibus, dicuntur elaborati; a Davide vero in unum volumen collecti. Kimchio ad eamdem ſententiam præluxerunt Thalmudiſtæ. Is autem addit a Davide ipſo in quinque libros diviſum eſſe Pſalterium, ὥςτε εἶναι καὶ αὐτὸ ἄλλην πεντάτευχον: *adeo ut ſit alter Pentateuchus*: inquit Epiphanius (*g*). Pſalmi vero ἀνεπίγραφοι (*ſine inſcriptione*) cui tribuendi ſint, non levem eſſe inter Rabbinos controverſiam teſtatur Aben Ezra. Hæc cum ita ſint, liquidum eſt optima me ratione dixiſſe; Davidis nimirum, Pſalmos omnes, ſed cantorum complurium.

V. Quod ad ordinem Pſalmorum attinet, qui a ſerie temporum palam diſcrepat, exiſtimaſſe quoſdam refert Philaſtrius (*h*), eo ordine diſpoſitos fuiſſe Pſalmos a Sapientibus poſt Captivitatem, quo a ſanctis viris reperti ſunt; fortuito nempe, & tumultuario, cum Ethnici antea, cum rerum potirentur, conquiſitos eos cremaſſent, & funditus abolere tentaſſent. Mihi vero ea inceſſit ſuſpicio, hoc ordine fuiſſe ab Eſdra a Synagoga magna digeſtos, quo in templo canebantur, prout nempe vel anniverſariæ feſtivitates, vel ſacrorum ratio poſtulabat. Inde eſt quod collocatæ ab Eſdra in ordinandis Pſalmis operæ Hebræi non meminerunt: quippe Pſalmos neque ipſe, neque Synagoga magna digeſſit, ſed quem in iis ſervari ſolere comperit ordinem, eumdem retinuit. At cum ait Auctor Synopſeos Eſdram in ordinem Pſalmos diſpoſuiſſe, eum intellige, quem uſus Templi, non temporum ſeries deſiderabat. Inde eſt etiam quod nullas numerorum notas his Pſalmis Hebræi veteres præfigebant; & quod priſcæ traditiones ferunt, auctore Hilario (*i*), incompoſitos eos, nec pro temporum diverſitate digeſtos, Eſdram in unum volumen retuliſſe. Quod autem ex iiſdem traditionibus ſubjungit Hilarius, Septuaginta Senes in numerum & ordinem Pſalmos

Ii rede-

(*a*) Lib. III. περὶ ἀρχῶν. (*b*) Prol. in Pſalm. (*c*) Epiſt. ad Cypr. (*d*) De Civit. Dei, Lib. XVII. cap. 14. (*e*) XV. 17. 19. (*f*) Bab. bathr. cap. 1. (*g*) De pond. & menſ. *V. Quatenus ordo Pſalmorum a temporum ordine diſcrepet.* (*h*) Hæreſ. 126. (*i*) Prol. in Pſalm.

redegiſſe, ſingulos quoſque iis numeris adjungentes, quorum efficientia & vis argumento ſuo reſponderet, parum ſolidum eſt, quod cum pace & reverentia ſanctiſſimi viri dictum velim. Nihilo credibilius eſt quod ſubnectit, priores quinquaginta Pſalmos iis convenire, qui a vitiis ſeſe ad meliorem frugem recipiunt; ſequentes quinquaginta iis, qui jam aliquos fecerunt in pietate progreſſus; iis denique reliquos, qui ad ſummum virtutis apicem evaſere. Variis itidem virtutis ac pietatis gradibus vulgatam ac celebrem Pſalmorum in quinque partes diviſionem fuſa diſſertatione accommodat Gregorius Nyſſenus (*a*), & ad animorum emendationem, non ordinem temporum reſpexiſſe vult, qui Pſalmos ita digeſſerunt. At hæc quantumvis pie cogitata, vel ſola eorum lectio aperte refellit. Sed nec inter claſſium ſingularum Pſalmos ullam temporum rationem habitam videmus; quod facere potuiſſet Eſdras, etiamſi varios pietatis gradus ſpectaſſet. Cæterum partitionem illam Pſalterii in partes quinque, quam ab Hebræis uſurpari ajunt Hilarius (*b*), & Hieronymus (*c*), & quæ in eorum Libris hodieque adnotatur, Machabaicis temporibus haudquaquam vetuſtiorem reor.

VI. Quod attinet ad Libri hujus *γνησιότητα* & antiquitatem, ea juxta principia noſtra facile ſtatuitur: genuinum quippe ab omnibus proxime & continuata ſerie ſequentibus ætatibus eſſe habitum, probatur primum capite viceſimo ſecundo libri ſecundi Samuelis (*d*), quo totus Pſalmus decimus ſeptimus repræſentatur, & Davidi Auctori tribuitur. Tum capite ſequenti egregium ſe ipſe Iſraëlis Pſalten appellat, quod non temere ab eo jactari docet Saulis hiſtoria. Pſalmum item quartum ſupra centeſimum, & deinde nonageſimum quintum capite decimo ſexto (*e*) libri Paralipomenon prioris repetitos, ac in unum conjunctos reperias; quemadmodum Origenes obſervavit in Prologo Tomorum, in Canticum Canticorum, & in Epiſtola ad Africanum. Poſterioris vero libri Paralipomenon ſeptimo capite (*f*), extat Canticorum Davidis apertiſſima mentio: *Sacerdotes autem ſtabant in officiis ſuis, & Levitæ in organis carminum Domini, quæ fecit David Rex ad laudandum Dominum: Quoniam in æternum miſericordia ejus, hymnos David canentes per manus ſuas*. Pſalmum indicat centeſimum quintum, cujus hoc eſt exordium: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus*: quod & capite quinto (*g*), atque item viceſimo libri ejuſdem (*h*), & capite tertio libri prioris Eſdræ (*i*), & decimo tertio libri Judith (*k*), & triceſimo tertio Jeremiæ (*l*), & tertio Danielis (*m*) exhibetur. Cantica quoque Davidis viceſimo tertio capite libri ſecundi Paralipomenon (*n*) memorantur: ejus vero organa atque ſermones, hoc eſt hymni, viceſimo nono capite (*o*). Notabilis imprimis ille locus libri prioris Eſdræ (*p*), quem mox attigi: *Fundato igitur a cæmentariis Templo Domini, ſteterunt Sacerdotes in ornatu ſuo cum tubis, & Levitæ filii Aſaph in cymbalis, ut laudarent Deum per manus David regis Iſraël, & concinebant in hymnis, & confeſſione Domino; Quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia ejus*. Notabilis & ille e libro Eccleſiaſtici (*q*): *David de omni corde ſuo laudavit Dominum, & ſtare fecit cantores contra altare, & in ſono eorum dulces fecit modos*. Nec non & iſta e ſecundo Machabæorum (*r*): *Inferebantur autem in deſcriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc eadem, & ut conſtruens Bibliothecam congregavit de regionibus libros, & Prophetarum, & David*: quibus Davidici hymni haud dubie ſignificantur. Toti etiam Pſalterii verſiculi in poſteriorum Prophetarum, aliorumque ſacrorum Scriptorum libris, tacito Auctoris nomine occurrunt. Initium Pſalmi primi retulit his verbis Jeremias (*s*): *Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia ejus. Et erit quaſi lignum, quod tranſplantatur ſuper aquas, quod ad humorem mittit radices ſuas, & non timebit cum venerit æſtus. Et erit folium ejus viride, & in tempore ſiccitatis non erit ſolicitum, nec aliquando deſinet facere fructum*. Iſtud Iſaiæ (*t*): *Quoniam non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te*; germanum eſt illius e Pſalmo ſexto (*u*): *Quoniam non eſt in morte qui memor ſit tui; in inferno autem*

(*a*) Lib. I. in Pſalm. cap. 5. & Lib. II. cap. 11. (*b*) Prol. in Pſalm. (*c*) Epiſt. ad Sophr. & ad Cypr. *VI. Probatur libri Pſalmorum γνησιότης, & antiquitas.* (*d*) 2. (*e*) 16. & ſeqq. (*f*) 6. (*g*) 13. (*h*) 21. (*i*) 11. (*k*) 21. (*l*) 11. (*m*) 89. (*n*) 18. (*o*) Ibid. 26. (*p*) III. 10. 11. (*q*) XLVII. 13. (*r*) II. 13. (*s*) XVII. 7. (*t*) XXXVIII. 18. (*u*) 6.

tum quis confitebitur tibi? Ex his decimi ſeptimi Pſalmi (*a*): *Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti: ut lutum platearum delebo eos*, manifeſto manavit illud libri ſecundi Samuelis (*b*): *Delebo eos ut pulverem terræ; quaſi lutum platearum comminuam eos atque confringam*. Eſt in libro Proverbiorum (*c*): *Initium viæ bonæ facere juſtitiam; accepta eſt autem apud Deum magis quam immolare hoſtias*: cui conſimile eſt hoc Eccleſiaſtæ (*d*): *Multo enim melior eſt obedientia, quam ſtultorum victimæ*: hæc ſuppeditavit Pſalmus quinquageſimus (*e*). Unde illa Iſaiæ (*f*): *Paravit Dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri?* nempe ex illis Pſalmi nonageſimi ſeptimi (*g*): *Salvavit ſibi dextera ejus & brachium ſanctum ejus. Viderunt omnes termini terræ ſalutare Dei noſtri.* Unde & iſta tranſtulit Jeremias (*h*): *Tu autem Domine in æternum permanebis, ſolium tuum in generationem & generationem?* ex his nimirum centeſimi primi Pſalmi (*i*): *Tu autem, Domine, in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem & generationem.* Ait Iſaias (*k*): *Ecce omnes quaſi veſtimentum conterentur*: deinde (*l*); *Cœli ſicut fumus liqueſcent, & terra ſicut veſtimentum atteretur*: quippe ſcriptum legerat in centeſimo primo Pſalmo (*m*): *Initio tu, Domine, terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli. Ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur.* Id & in librum Eccleſiaſtici tranſlatum eſt (*n*): *Omnis caro ſicut fœnum veteraſcet.* Ait Amos (*o*): *Si deſcenderint uſque ad infernum, inde manus mea educet eos: & ſi aſcenderint uſque in cœlum, inde detrabam eos*: jam ante id cecinerat Pſaltes (*p*): *Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades.* Comma hoc Pſalmi centeſimi quadrageſimi ſecundi (*q*): *Collocavit me in obſcuris, ſicut mortuos ſæculi*, ſic expreſſit Jeremias in Threnis (*r*). *In tenebroſis collocavit me, quaſi mortuos ſempiternos.* Plura hujuſmodi adnotarunt Interpretes: ſed hæc viro veritatis amanti, neque nimis pertinaci ſatis ſane ſint. Longe vero clarioribus teſtimoniis libro huic fidem conciliant Novi Teſtamenti Scriptores. Quid his Matthæi diſertius (*s*): *Ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem: Aperiam in Parabolis os meum, eructabo abſcondita a conſtitutione mundi*: quæ e Pſalmo ſeptuageſimo ſeptimo (*t*) deprompta ſunt? Quid & illis (*u*): *Ut impleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentem: Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem*: quæ habentur Pſalmo ſupra viceſimum primo (*x*)? Verum omni penitus ambage præciſa ſic ipſe alibi (*y*): *Quomodo ergo David in ſpiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum?* quæ apud Marcum (*z*), & Lucam iiſdem verbis (*aa*) referuntur. Alio loco apud Lucam ſic Chriſtus (*bb*): *Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in Lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me.* Item Petrus Actorum primo (*cc*). *Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum: Fiat commoratio eorum deſerta, & non ſit qui inhabitet in ea, & epiſcopatum ejus accipiat alter.* Capite vero ſequenti (*dd*) quatuor e Pſalmo decimo quinto commata recitat; duo e Pſalmo ſecundo, capite quarto (*ee*); unum indidem capite decimo tertio (*ff*). Davidis quoq; ſuffragio Paulus ſe tuetur Epiſtolæ ad Romanos capite undecimo (*gg*); & Epiſtolæ ad Hebræos capite tertio (*hh*); ejuſdem vero ſententiam capite ſequenti (*ii*) uſurpat.

Jam ſi Ethnicorum ambiamus ſuffragia, hinc etiam nobis aliquid opis proveniet Philopatridos Auctor, qui Luciano tribuitur, reſpexit ad verba iſthæc e Pſalmo centeſimo tertio (*kk*): *Extendens cœlum ſicut pellem*, cum dixit: πανυχόμενος πεῖθε τῷ ἐμῷ, ἅπερ ζῆν χρῄζεις εἰς τὸν αἰῶνα, εἰ οὐρανὸν ὡς δέρριν ἐξεπέτασε. *Fidem habe documentis quibus ad religionem Chriſtianam a me erudiris, ſiquidem vitam æternam concupiſcis: ſi cœlum nunquam pellem expandit.* Ex eodem Pſalmo, in quo omnem ſtyli ſui ἁδρότητα καὶ ὕψος (*granditatem & ſublimitatem*) Propheta explicavit, nonnulla tranſtulit Numenius, quæ ab Euſebio (*ll*)

(*a*) 43. (*b*) XXII 43. (*c*) XVI. 5. (*d*) IV. 17. (*e*) 18. & ſeqq. (*f*) LII. 10. (*g*) I. 4. (*h*) Thr. V. 19. (*i*) 12. (*k*) L. 9. (*l*) LI. 6. (*m*) XXV. & ſeqq. (*n*) XIV. 18. (*o*) IX. 2. (*p*) Pſal. CXXXIX. 8. (*q*) 4. (*r*) III. 6. (*s*) XIII. 35. (*t*) 2. (*u*) Matth. XXVII. 35. (*x*) 19. (*y*) Matth. XXII 41. 44. (*z*) XII. 36. (*aa*) XX. 42. (*bb*) XXIV 44. (*cc*) 20. (*dd*) 25. & ſeqq. (*ee*) 25. (*ff*) 33. (*gg*) 9. (*hh*) 7. (*ii*) 12. (*kk*) 3. (*ll*) Præp. Ev. Lib. XI. & XIII.

adnotata ſunt. Tranſlata ſunt e Pſalmis in Orphica, quædam alia, quæ nec Euſebii diligentiam effugerunt. E celebri Pſalmi quinquageſimi (*a*) effato, ſupra a nobis commemorato, Charondæ Thuriorum legislatoris peritum illud reor, quod refert Porphyrius(*b*): *θεοὶ οὐ χαίρουσι τῶν πονηρῶν θυσίαις τε καὶ δαπάναις· ἀλλὰ ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν δικαίαις τε καὶ καλαῖς ἐπιτηδεύσεσιν. Dii non gaudent improborum ſacrificiis & impenſis, ſed juſtis & rectis bonorum virorum inſtitutis*. Commati huic e Pſalmo quinquageſimo ſexto (*c*): *Filii hominum, dentes eorum arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus*, gemina eſt ſententia iſta Solonis, qui linguam hominis nequam gladio eſſe acutiorem ſciſcit, & inter ejus effata fertur imprimis.

VII. His ſatis, ni fallor, comprobatis, ſupereſt ut aliqua diluamus pro more noſtro argumenta, quæ adverſus propoſitas opiniones vel objecta jam ſunt, vel objici certe poſſunt. Primum inde petitur, quod uni Davidi Pſalmorum opus inſcribi ſolet, ac proinde ab uno Davide auctore profectum eſſe dicendum eſt. Id probant auctoritate Chriſti ipſius, qui cum ait apud Lucam (*d*): *Ipſe David dicit in libro Pſalmorum: Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis*, totum Pſalterium Davidi videtur tribuere. Cui argumento ſic occurritur. Davidis nomine Librum inſcribi, qui ad plures pertinet; vel quod præcipuam Libri partem ipſe condiderit, quemadmodum Ciceronianarum Epiſtolarum volumen, etſi aliorum plurimorum Epiſtolis conſtat, uni tamen Ciceroni, cujus eſt major Epiſtolarum pars, tribuitur; vel quod in priſcorum hymnorum delectu, novorum adjectione, totoque muſico inſtrumento adornando, Davidis ita enituerit cura & induſtria, uti de ejus nomine tota Pſalmorum congeries appellata ſit. Qua reſponſione eo libentius utimur, quod eidem retundendo argumento ab Auctore Synopſeos adhibetur. Quod autem ſcribit alio loco, amicos Ezechiæ regis, ex ter mille Davidis Pſalmis, centum & quinquaginta ſelegiſſe, reliquos vero occuluiſſe, id ita accipio, tria illa Pſalmorum millia non a Davide lucubrata fuiſſe univerſa, ſed ab aliis ſcripta, ipſum in ordinem, ſuis etiam additis, diſpoſuiſſe. Quanquam & id mihi parum videtur veriſimile: cum certum ſit Pſalmos pleroſque illuc deinde fuiſſe adjectos, qui nunc ſuperſunt, ut demonſtravimus; unde conficitur totidem priori numero detrahendos fuiſſe, ut ſemper numerus idem centum & quinquaginta conſtaret: quod vix ſane credibile eſt. Adde Hilarium in Prologo, non Pſalmos Davidis, ſed librum Pſalmorum appellandum decernere, atque ita ab Hieronymo (*e*), & Auguſtino (*f*) appellari.

VIII. Minime fugit Anabaptiſtas id argumentum, Pſalmorum librum hac ratione oppugnare ſolitos, quod Davidis ſibi nomen non præſcriberet: quod argumentum quam parum adverſus nos valeat, perſpicuum eſt; qui Librum uti Davidi adſcriptum non eſſe fatemur, ita adſcribi non debuiſſe pertendimus; quippe qui non eum ſolum, ſed alios pleroſque auctores habeat. Quod autem addunt, unicum Pſalmum decimum ſeptimum vere eſſe Davidis; quippe qui ipſi tribuatur libro ſecundo Regum, capite viceſimo ſecundo, nos id non admittimus: nec enim minus vere Davidis eſt centeſimus nonus, quem Davidis eſſe Chriſtus ipſe docet (*g*); & alii quos eidem lemmata in codicibus Hebraicis, Græcis, & Latinis præfixa aſſignant.

IX. Conflatur tertium argumentum ex hac clauſula in qua definit Pſalmus ſeptuageſimus primus: *Defecerunt laudes David filii Jeſſe*: unde effici videtur ſuperiores Pſalmos eſſe Davidis, ſequentes vero aliorum. Hoc telo libri Pſalmorum dignitatem impugnabat Johannes Bodinus (*h*), ex perſona Salomonis Judæi, in tetro & exitiali opere de abditis rerum ſublimium arcanis. Cui argumento ſimile cudi poteſt ex his verbis, quæ capite viceſimo tertio libri ſecundi Regum Pſalmum Davidis decimum ſeptimum capite præcedenti deſcriptum excipiunt: *Hæc autem ſunt verba David noviſſima*: unde non abſque ſimilitudine veri aliqua concludi poteſt, non plures quam ſeptemdecim Pſalmos Davidem lucubraſſe. Prius argumentum ſic diſcutimus, poſtremum quidem Pſalmum ſeptuageſimum primum a Davide fuiſſe compoſitum, cum regnum Salomoni filio jam jam moriturus tranſcriberet; at extra ordinem in Pſalmornm ſerie fuiſſe collocatum. Poſterius

(*a*) 18. & ſeqq. (*b*) Περὶ ἐμψ. ἀποχ. Lib II. (*c*) 5. *VII. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* (*d*) XX.42. (*e*) Epiſt.ad Sophr. (*f*) De Civ.Dei, Lib.XVII. cap.14. *VIII. Secundum argumentum.* (*g*) Matth.XXII.43.44. *IX. Tertium argumentum*, (*h*) De arcan.Lib.V.

Digitized by Google

rius vero ſic excipitur, vel ex clauſula Pſalmi illius ſeptuageſimi primi apparere non in decimo ſeptimo Davidem loquendi vel canendi finem feciſſe; neque vero adnotationem illam, *Hæc autem ſunt verba David noviſſima*, ad antecedentia, verum ad ſequentia pertinere.

X. De Pſalmorum collectione agentibus nobis, minime prætermittendum eſt Salomonis Pſalterium, ex Auguſtanæ Bibliothecæ vetuſtiſſimis membranis ab Andrea Schotto deſcriptum, a Johanne Ludovico de La Cerda e Græco ſermone Latine redditum, & cum ejuſdem Scholiis editum. Conſtat illud Pſalmis octodecim, Græce ſcriptis, ita tamen ut Hebraiſmum & Septuaginta Senum ſtylum referant. Salomonis nomen præfixum gerunt, his verbis: ψαλμὸς τῷ σαλομῶν (*Pſalmus Salomonicus*). Quid de his ſtatuat Cerdanus incertus hæret, atque eo demum inclinat, ut vel Salomonis, vel viri ſacrarum literarum peritiſſimi, ex Salomonis perſona differentis, fœtum eſſe ſtatuat. Ego vero Salomonis eſſe præciſe nego: nec enim tam auguſtum ſacræ antiquitatis monumentum, tamdiu, tantiſque in tenebris jacuiſſe poſſe puto, ut aut Judæorum recentiorum ac veterum diligentiam effugeret, aut priſcorum Eccleſiæ Patrum, aut piorum hominum, aut doctorum denique, tam ſedula cura ſcrutantium quæcunque ad ſacra ſtudia promovenda pertinerent. Nam quis putet tam venerandas ſacrorum Codicum reliquias nulla aura afflaviſſe Origenem, aut Pamphilium, aut Euſebium, aut Hieronymum, qui tanto ſtudio priſca ſanctorum Voluminum exemplaria & interpretationes undique comparaverant? Tutius utique credi poteſt, Helleniſtæ alicujus opus eſſe, hominis in Librorum ſacrorum lectione detriti, plurimaque cum ex Davidicis Pſalmis, tum ex Iſaia, & Ezechiele, & aliunde etiam ad id opus mutuati. Ejuſmodi enim figmentis ſæpe induſtriam ſuam exercuiſſe Helleniſtas eruditi ſciunt. Tempus aſſignare promtum non eſt: aliquanto tamen poſt Chriſti tempora ſcriptum reor; alioquin ad notitiam ſanctorum Patrum perveniſſet. Salomonis autem perſonam Auctor aſſumſit, quod Pſalmos complures a Salomone ſcriptos intercidiſſe ſciret: non ut Lectoribus faceret fucum, & ab incautis pro genuina Salomonis lucubratione haberi vellet, ſed ut ſe ad imitationem Salomonis componeret, & ea ex illius perſona proferret, quæ ipſe proferre potuiſſet. Id indicat lemma iſtud, ψαλμὸς τῷ σαλομῶν (*Pſalmus Salomonicus*). Non enim hic titulus, ut dixi, Salomonis hunc eſſe Pſalmum oſtendit, cui præfixus eſt, ſed Salomoni eſſe adſcriptum, ejuſque perſonæ accommodatum. Quod autem a Judæo proficiſci hoc opus potuiſſe negat Cerdanus, quia quæ de Chriſto vaticinatur, religionem Chriſtianam adverſus Judæos firmant, de nihilo eſt; nam & ei quem expectant Meſſiæ eadem Judæi tribuunt, & in Prophetarum libris ſimilia reperiuntur. Quod de octodecim illis Pſalmis a me dictum eſt, idem de eo Pſalmo dicendum arbitror, quem extra centum & quinquaginta Canonicorum numerum exhibent editiones Septuaginta interpretum, & Horologia Græcorum, quemque Synopſeos Auctor commemoravit, aliis de eo altum ſilentibus.

DE LIBRO PROVERBIORUM.

I. *Diſputatur de Auctore libri Proverbiorum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Compoſitio Libri hujus, unius eſſe videtur Salomonis, compilatio multorum poſterioris ævi, ordo & conſtructio Eſdræ.* III. *Probatur eorum* γνησιότης, *& antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.*

I. HActenus per nubila fere & caliginem ſanctorum Codicum Auctores internovimus: ſic tamen ut etiam agnoverimus: Nunc vel perplexarum diſquiſitionum tricas eluctati, vel primævæ & obſcuræ vetuſtatis prætergreſſi tenebras, in luce deinceps paulo majori verſabimur, nobiſque Scriptores ſacri ſe ipſi apertius cognoſcendos dabunt. Libri quidem Proverbiorum auctorem ſe in fronte operis profitetur Salomon: *Parabolæ*, inquit, *Salomonis, filii David, regis Iſraël*. Tum ab his verbis initium ducit viceſimum quintum caput: *Hæ quoque Parabolæ Salomonis, quas tranſtulerunt viri Ezechiæ, regis Juda*: quæ ſic

X. *Diſputatur de Pſalterio Salomonis a Johanne Ludovico de la Cerda edito.* I. *Diſputatur de Auctore libri Proverbiorum. Variæ opiniones proponuntur.*

ſic intelligo, ſequentes Parabolas eſſe quoque Salomonis, itidem ut ſuperiores; verum a viris Ezechiæ fuiſſe collectas & deſcriptas; non & præcedentes, quod exiſtimavit Interpres Arabs. Id enim ſonat Hebraica dictio & ita intellexerunt Interpretes Septuaginta, & Thargum, & R. Levi ben Gerſon. Deinde quorſum notationem hujuſmodi in iſtum locum infarſiſſent, cum præfigi debuiſſet decimo capiti, quod Parabolarum initium eſt, ſi ad omnes æque Parabolas pertinuiſſet? Viri Ezechiæ, hoc eſt miniſtri, ii videntur fuiſſe Eliacim filius Helciæ, Sobna ſcriba, Johae filius Aſaph, a commentariis, & ipſe etiam fortaſſe Iſaias Propheta; quem R. Moſes Kimchi, aliorum Judæorum opinionem ſecutus, non Proverbia ſolum, ſed & Eccleſiaſten, & Canticum Canticorum ſcripſiſſe affirmat. Triceſimi deinde capitis hoc exordium eſt: *Verba Congregantis filii Vomentis;* cum ita reddi debeat: *Verba Agur filii Jake: Prophetiam dixit vir ad Ithiel, ad Ithiel & Ucbal*. Unde liquet aliam quoque eſſe hanc Proverbiorum mantiſſam, ab Agure γνωμολόγῳ collectam. Nomen ipſius in Septuaginta interpretum editione præfixum non eſt iis verbis, quæ illi adſcribuntur: at genuinum tamen eſt, cum in Hebraico exemplari, & in Vulgata, & in Thargum, & in Syro Interprete occurrat. Hunc fuiſſe ſapientem aliquem inter Hebræos Magiſtrum tempore Salomonis cenſet Aben Ezra, quod nulla probabili ratione nititur. Salomonem ipſum fuiſſe affirmant R. Nathan in Avoth, & R. Levi ben Gerſon. Perperam utique, nam de ſe ait Agur: *Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum: non didici ſapientiam, & non novi ſcientiam ſanctorum*(a). Quæ nullo pacto convenire poſſunt Salomoni de ſe hæc prædicanti in Eccleſiaſte (b): *Ecce magnus effectus ſum, & præceſſi omnes ſapientia, qui fuerunt ante me in Jeruſalem; & mens mea contemplata eſt multa ſapienter, & didici*. Crediderim potius ſequiori eum ævo vixiſſe ſub regibus Judæ, & ex magna Salomonicarum Parabolarum congerie collegiſſe aliquot, & pro captu digeſſiſſe; præfixo nomine ſuo ac elogio, quo quam abjecte de ſe, contemtimque ſentiret, declarare voluit. Sequuntur Lamuelis regis præcepta, quæ ab ultimi capitis initio exordiuntur; &, ut conjicio, in nono verſu deſinunt: nam cum reliqua capitis pars in mulieris fortis laudes excurrat, & in priori referat Lamuel, quicunque tandem ille ſit, quæ a matre acceperat, veriſimile non eſt mulierem illam, fortem quoque ipſam ac prudentem, ut vel ex his præceptis exiſtimari poteſt, mulieris prudentis præconia celebraſſe; quod perinde fuiſſet, ut ſi ſe ipſa laudibus exornaſſet. Præterea poſterior illa pars capitis a priore disjuncta in editione Septuaginta Interpretum reperitur. Denique Hebraicorum elementorum ordinem primæ ſingulorum verſuum literæ ſequuntur; & ut docet Auctor Commentariorum in Threnos Jeremiæ, qui tribuuntur Hieronymo, tetrametris jambicis concluduntur, cum nihil tale in ſuperioribus occurrat. Quis ſit ille Lamuel, multum diſputant Interpretes. Quidam Ezechiam eſſe putant, a matre Abia Zachariæ filia eruditum: R. Nathan in Avoth, aliique plures, Salomonem: quibus ut aſſentiar efficiunt iſta his conſimilia e quarto capite Proverbiorum (c): *Nam & ego filius fui patris mei tenellus: & unigenitus coram matre mea; & docebat me atque dicebat; Suſcipiat verba cor tuum, cuſtodi præcepta mea & vives.* Quid mirum autem, ſi ex aſſiduo cum Davide convictu tantum ſapientiæ Bethſabea hauſerit? Fieri autem potuit ut Lamuelis nomine Salomon a matre appellaretur, quemadmodum Moſem Hebræi tradunt a parentibus & propinquis diverſa nomina habuiſſe. Verumtamen, ne quid diſſimulem, ex vitiatis & male acceptis lemmatis hujus verbis, nomen Lamuelis prodiiſſe non vana prorſus ſuſpicione conjici poſſe puto. Sic enim Septuaginta Interpretes: *οἱ ἐμοὶ λόγοι εἴρηνται ὑπὸ Θεοῦ βασιλέως χρηματισμός, ὃν ἐπαίδευσεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ*. *Reſponſum Regis, quem erudivit mater ſua*. Neque verſu quarto ſequenti Lamuelis exhibent nomen. Alii Interpretes, Syrus, Aquila, Theodotion, & Symmachus, in eodem referendo multum diſcrepant. Laudes porro illas mulieris fortis ſubjeciſſe Salomonem ipſum reor maternis præceptis, quaſi minerval & honorarium, propter doctrinam ab ea ſibi traditam. Quod autem ex viceſimo tertio verſu viceſimi quarti capitis, ubi hæc occurrunt verba: *Hæc quoque ſapientibus*, conjectant quidam, ſequentes Parabolas a ſapientibus aliquibus Hebræorum Magiſtris poſt Salomonem fuiſſe excogitatas, & edi-

(a) Prov. XXX. 2. 3. (b) I. 16. (c) 3. 4.

& editas, ac ſi ſenſus ſit: Hæc quoque ſunt ſapientum; id mihi non probatur. Pluris eſt apud me interpretatio Septuaginta Senum, quæ eſt hujuſmodi: *ταῦτα δὲ λέγω ὑμῖν τοῖς σοφοῖς ἐπιγινώσκειν αἰδεῖσθαι πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν.* Ubi *τὸ αἰδεῖσθαι* adventitium videtur, & extrinſecus intruſum: cum ita ad Hebraici exemplaris fidem omnino legendum ſit: *ταῦτα δὲ λέγω ὑμῖν τοῖς σοφοῖς ἐπιγινώσκειν πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν. Hæc autem dico vobis ſapientibus: cognoſcere perſonam in judicio non eſt bonum.* Sic legerunt Aquila, Theodotion, & Symmachus. Firmatur hæc Septuaginta Senum interpretatio pari allocutione, quæ apud eoſdem extat paulo ſuperius: *τάδε λέγει ὁ ἀνὴρ τοῖς πιστεύουσι Θεῷ. Hæc dicit vir iis, qui Deo confidunt.* Eamdem ſequuntur, & Chaldæus Interpres, & Syrus, & Arabs, & Vulgatus.

II. Utcunque ſe res habet, manifeſtum eſt hanc Parabolarum collectionem non ſimul, ac ſemel fuiſſe compilatam, ſed variis temporibus, partim ante Ezechiam, partim Ezechiæ temporibus, partim & Aguris illius. Sic enim exiſtimo, cum ter mille Parabolas ſcripſiſſet Salomon, integram earum collectionem ante captivitatem Babylonicam in Templi tabulariis, & in doctorum piorumve hominum muſæis fuiſſe ſervatam: plurimos quoque ex ingenti hoc numero aliqua in ſuos uſus excerpſiſſe, quædam etiam memoriæ commendaſſe. Crematis deinde in clade Hieroſolymitana codicibus, quibus deſcriptæ continebantur univerſæ Salomonis Parabolæ, cum Scripturarum ſacrarum diſperſas deinde reliquias Eſdras in patriam redux colligere inſtituiſſet, ex ingenti Parabolarum numero aliquot tantum particulas, vel fortuito, vel ſtudioſorum aliquorum, ſanctorumve virorum diligentia, vel quod verius eſt certo Dei nutu flammis exemtas nactus eſt. Ac priora quidem viginti quatuor capita crediderim operis totius fuiſſe exordium; quale in ipſo Salomonis exemplari habebatur. Suadet id rerum ordo, & contextus. Tu modo poſtremos viceſimi quarti capitis verſus excipias, qui cum reliquis capitibus ſede ſua moti variis trajectionibus laborant. Reliqua ex ſuperſtitibus, quæ reperiri ab Eſdra potuerunt, compilationibus illuc adjecta ſunt. Igitur totius Proverbiorum libri unus Salomon auctor vere dicendus eſt: & priora quidem viginti tria capita, cum viginti duobus primis verſibus capitis viceſimi quarti, nulla ſui parte multata ſunt; ſed talia extare videntur, qualia a Salomone deſcripta fuerunt. Reliquorum ſeptem capitum compilatio, cum poſtrema viceſimi quarti parte, ex multorum ſcriniis petita eſt, & Parabolis hinc inde ex toto Salomonis opere excerptis conſtat. Partium illarum collocatio, & in Librum hunc quem habemus conſtructio, Eſdræ eſt, vel Sinagogæ magnæ potius, cujus auctoritate Eſdras ſacrorum Librorum recenſum egit. De ſola illa parte, quæ Aguris eſt, oboriri poteſt ſuſpicio: ſed & hanc quoque Salomonis eſſe minime dubitabit, quiſquis reputabit cum animo ſuo, ad tanti Regis, & tanto cultu, ac veneratione inter Hebræos habiti effata nõ paſſuros fuiſſe gentis illius Magiſtros obſcuri hominis ſententias adjungi. Scio ſuſpicatos eſſe nonnullos, non omnes illas ſententias repertorem habuiſſe Salomonem; ſed ex vetuſtiorum Scriptorum libris ab eo fuiſſe deſcriptas; quod nulla cauſſa dictum eſt: nec enim video quamobrem ſapientiſſimo, & eruditiſſimo Regi, ac divinis dotibus inſtructiſſimo, Parabolarum aliquot inventionem invideamus. Jam vero ad Septuaginta Senum interpretationem quod ſpectat, in qua ultimorum ſeptem capitum, cum viceſimi quarti parte poſtrema, ordo miris modis perturbatus eſt, & confuſus, factum id reor propter disjunctionem verſuum, & ſententiarum, quæ ita diſcretæ ſunt ab invicem, ut altera alterius opem minime poſcat. Hinc eveniſſe puto, ut earum alio alioque ordine pro libitu ſuo diſponendarum licentiam ſibi Helleniſta aliquis ſumſerit, in poſtremis præſertim capitibus; quorum diſpoſitionem Salomonis non eſſe cum vulgo notum eſſet, idem licere ſibi credidit, quod in his alii jam ſarcinatores attentaverant. Ex aliquo igitur hujus generis codice, atque ita ab Helleniſtis perverſo propagata eſſe arbitror, quæ ſuperſunt, Septuaginta Interpretum exemplaria; quamvis ipſos in primigenia ſua ſcriptione Hebraicorum codicum ordinem affectatos eſſe non dubitem.

III. Bene vero eſt, quod ex hac Parabolarum adjectione opinioni noſtræ accedit robur, veruſque Libri auctor deprehenditur. Nam

II. Compoſitio Libri hujus unius eſſe videtur Salomonis, compilatio multorum poſterioris ævi, ordo & conſtructio Eſdræ. III. Probatur ejus γνησιότης, & antiquitas.

Nam cum ſic ordiatur viceſimum quintum caput: *Hæ quoque Parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Judæ*, quod & in Hebraico exemplari legitur, & in Septuaginta Senum interpretatione, omnino hinc efficitur, & ſuperiores Parabolas fuiſſe Ezechia antiquiores, & a Salomone eſſe profectas; & eas quæ ſequuntur ad initium uſque triceſimi capitis, Ezechia haudquaquam eſſe recentiores. Operis præterea ætatem indicat comma iſtud e libro Eccleſiaſtis (*a*), quem poſt Parabolas a Salamone compoſitum eſſe Rabbini conſenſiunt: *Cumque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit populum, & enarravit, quæ fecerat: & inveſtigans compoſuit Parabolas multas*. Quibus conſonat, & iſtud e tertio Regum (*b*): *Locutus eſt quoque Salomon tria millia Parabolas*. Atque id ad hunc tantummodo, quem habemus, Parabolarum librum referendum eſſe vult Hieronymus in Quæſtionibus Hebraicis: *Locutus eſt*, inquit, *Salomon tria millia Parabolarum. In Proverbiis enim verſus noningenti, & quindecim continentur, in quibus etiam continentur tria millia Parabolæ*. Aliter Joſepho (*c*) viſum eſt, qui Parabolarum libros ter mille a Salomone ſcriptos ait; atque eos in Hieroſolymitano deinde excidio flammis periiſſe Rabbini docent. Plane Scripturæ ipſi repugnat Joſephus, quæ non ter mille Parabolarum libros, ſed Parabolas ter mille a Salomone conſcriptas eſſe docet (*d*): neque tamen Hieronymo aſſentior, qui eo quem habemus Proverbiorum libro ter mille Parabolas putat contineri. Rationem ducat attentus Lector, & arbitrium faciat. Credi ſatius eſt, quod dixi, magnum Parabolarum numerum temporis injuria periiſſe. Ex hoc præterea Libro in alios poſterioris ævi Codices ſacros ſententias aliquot, & Parabolas videmus fuiſſe traductas. Velut illa, quæ habetur Proverbiorum decimoſeptimo capite (*e*): *In facie prudentis lucet ſapientia: oculi ſtultorum in finibus terræ*, in Eccleſiaſtis librum (*f*) non ſemel tranſlata eſt. Translata & illuc eſt iſta e viceſimo ſexto capite (*g*): *Qui fodit foveam, incidit in eam*. Hæc quæ jacet in primo Proverbiorum capite (*h*): *Pedes eorum ad malum currunt, & feſtinant ut effundant ſanguinem*, tota apud Iſaiam (*i*) reperitur. In Eccleſiaſticum vero tot indidem ſententias deprompſit Sirachides, ut ſingula adnotare, hominis ſit tempori ſuo non ſatis parcentis. Talis ea eſt e decimo Proverbiorum capite (*k*): *Qui annuit oculo, dabit dolorem: & ſtultus labiis verberabitur*: & illa e capite duodecimo (*l*): *Melior eſt pauper, & ſufficiens ſibi, quam glorioſus, & indigens pane*: & paulo poſt (*m*): *Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus*: necnon & illa e decimo ſeptimo capite (*n*): *Servus ſapiens dominabitur filiis ſtultis*: & illa e capite decimo octavo (*o*): *Qui prius reſpondet, quam audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum*: & hæc e capite viceſimo primo (*p*): *Melius eſt habitare in terra deſerta, quam cum muliere rixoſa, & iracunda*: & hęc quoque e viceſimo ſecundo capite (*q*): *Melius eſt nomen bonum quam divitiæ multæ*: nec multo poſt (*r*): *Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicitur; de panibus enim ſuis dedit pauperi*: & iſta quoque e ſequenti capite (*s*): *Noli ſubtrahere a puero diſciplinam: ſi enim percuſſeris eum virga, non morietur*: & hæc denique e viceſimo ſeptimo capite (*t*): *Oculi hominum inſatiabiles*. Reliquas prætermitto.

Tranſeamus ad Ethnicos Scriptores, in quibus nec pauciora, nec obſcuriora deprehenduntur ex libro Proverbiorum arceſſita teſtimonia. Hinc expreſſit illud Theognis, quod extat decimo tertio capite (*u*): *Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit*: & hoc Sophocles e capite decimonono (*x*): *Divitiæ addunt amicos plurimos*; & iſtud etiam capite viceſimo quarto (*y*): *Time Dominum, fili mi, & regem*. Euripideum illud de Pace: γόοισι δ' ἐχθρά, τέρπεται δ' εὐπαιδίᾳ, ubi videtur poſtulare ſenſus, ut legatur τέρπεται δὲ παιδιᾷ, *Luctibus inimica eſt; hilaritate autem gaudet*: illud, inquam, ſimile hujus eſt e Proverbiorum duodecimo capite (*z*): *Qui pacis ineunt conſilium, ſequitur eos gaudium*. Meretricem foveam eſſe profundam dixerat Salomon (*aa*): hinc Anaxilaus de Phryne: ἡ δὲ Φρύνη τὴν Χάρυβδιν οὐχὶ πόῤῥω που ποιεῖ. *Phryne autem*

(*a*) XII 9. (*b*) IV. 32. (*c*) Antiq Lib. VIII. cap. 2. (*d*) 3. Reg IV. 32. (*e*) 24. (*f*) II. 14. & VIII. 1. (*g*) Prov. num. 27. Eccl. X. 8. (*h*) 16. (*i*) LIX 7. (*k*) 10. Eccl. XXVII. 25. (*l*) 9 Eccl. X. 30. (*m*) Ibid. 11. Eccl. XX. 30. (*n*) 2. Eccl. X. 28. (*o*) 13. Eccl. XI. 8. (*p*) 19. Eccl. XXV. 22. (*q*) 1. Eccl. VII. 2. (*r*) Ibid. 9. Eccl. XXXI. 28. (*s*) 13. Eccl. XXX. 1. (*t*) 20. Eccl. XIV. 10. (*u*) 20. (*x*) 4. (*y*) 21. (*z*) 20. (*aa*) Prov. XXIII. 27.

Digitized by Google

autem Charybdim non procul præſtat. Euſebius (*a*) aſſumtum eſſe in ſeptimum Platonis librum de legibus demonſtrat iſtud: *Memoria juſti cum laudibus*, *& nomen impiorum putreſcet*; quod legitur capite decimo libri Proverbiorum (*b*): in tertium vero de republica illud: *Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi*; quod habetur triceſimo capite (*c*), quod Alexis Comicus, & Horatius (*d*) in carmina ſua tranſtulerunt. Quod qui aliena rapiunt, ſemper in egeſtate futuros pronuntiaſſet Salomon in Proverbiis (*e*), hinc Menander raptores ſæpe cum dedecore repulſum, & multatum iri ait. Quod invidiam putredinem oſſium appellaſſet (*f*), hinc φθόνον σηπτικὸν καὶ φθισικὸν, *invidiam quæ putredinem, & labem inducit*, dixit Menander. Timeri idem jubet ſervi imperium, quod & capite Proverbiorum triceſimo (*g*) juſſerat Salomon. Quod de antiquitate Sapientiæ capite octavo prædicat, id apud Euſebium (*h*) repetit Ariſtobulus, qui Ptolemæi Philometoris temporibus floruit. Iſtud ejuſdem effatum (*i*): *Qui accipit mutuum, ſervus eſt fœnerantis*, a Græcis, & Latinis uſurpatum eſt. Uſurpatum & iſtud: *Mulierem fortem quis inveniet?* (*k*) & id quoque (*l*): *Quæſivit lanam, & linum*, in vetuſto mulieris fortis elogio laudi datum videmus (*m*). Sed neque hic omittendum, quod legitur in libro Juchaſin, Ariſtotelem librorum Salomonis, opera Alexandri, compotem factum, multa ex iis decerpſiſſe; ſuosque exornaſse.

IV. Facit ad dignitatem, & exiſtimationem Libri hujus, quod fere nullis impiorum hominum argumentis eſt oppugnatus. Unis, quod equidem ſciam, Rabbinis, qui credita ſibi eſse jactant eloquia Dei, in dubium vocatus eſt, ac fere e ſacrorum Librorum cenſu expunctus: & feciſsent, ſi non aliqua in eo eſsent nacti, quæ ad Legis commendationem opportuna eſse judicarunt. Id in Thalmude, tractatu Sabbathi, ſecundo capite, diſerte ſcriptum extat. Verum quod inde conflari poteſt argumentum, indidem diſsolvitur: nam quod id facere cogitarunt, nec fecerunt tamen, indicio eſt nefariam ipſorum voluntatem vi veritatis fuiſse oppreſsam, & utrimque penſitatis rationibus Libri tandem γνησιότητα, & ſanctitatem eos agnoviſse.

V. Temperare mihi non poſsum, quin hic Diſputatoris Theologo-Politici veternum excutiam, qui Proverbia hæc collecta fuiſse putat tempore ſecundi Templi, vel certe Joſiæ regis; hoc argumento, quod capite viceſimo quarto dicatur: *Hæc etiam ſunt Salomonis Proverbia, quæ tranſtulerunt viri Ezechiæ regis Juda*. Quia quædam Salomonis Proverbia ab Ezechiæ regis viris ſunt collecta, hinc concludit acutus ille Philoſophus collecta ea eſse ſecundi Templi, vel Joſiæ certe regis ævo. Cui pro reſponſione bonam mentem precamur.

VI. Notabile porro illud eſt, apud vetuſtos Eccleſiæ Patres eodem, vel σοφίας, vel πανάρετον σοφίας, vel πανάρετον nomine affici, & librum illum Proverbiorum, & Eccleſiaſten, & Canticum quoque Canticorum, nec non & librum Sapientiæ, & Sirachidæ Eccleſiaſticum, ut erudite nuper demonſtravit doctiſſimus Johannes Baptiſta Cotelerius, in Notis ad Epiſtolas Clementis. Thalmudiſtæ (*n*) quidem libros Proverbiorum, & Eccleſiaſtis appellant, *ſcemim ſiphre chochma*, *duos libros ſapientiæ*: quod & Maimonides expreſſit in Jad Chazacah, libro de fundamentis Legis (*o*): unde videtur effici incertas eſſe & ancipites Librorum illorum circumſcriptiones, qui uno eodemque ſignantur titulo; & minorem eorum eſſe dignitatem, quibus promiſcua eſt, & communis inſcriptio cum Sapientia, & Eccleſiaſtico, quorum controverſa fuit & dubia auctoritas. Quibus tantum abeſt, ut Libri hujus, ac Eccleſiaſtis, & Cantici elevetur fides, ut inde potius accreſcat, eoſque Salomonis eſſe pateat. Sic enim exiſtimo, & veriſimillimum eſt, omnibus Salomonis ſcriptionibus Sapientiæ nomen fuiſſe præfixum, quod Salomon ipſe Sapiens cognomine appellaretur. Porro & Eccleſiaſticus fœtus eſſe Salomonis a multis creditus eſt, & vere ex ipſius doctrina ac ſcriptis proveniſſe infra a me demonſtrabitur.

(*a*) Præp.Ev.Lib.XII. (*b*) 7. (*c*) 8. (*d*) Carm. Lib.II. Od.10. (*e*) XI.24. (*f*) Prov.XIV.30. (*g*) 22. (*h*) Præp. Ev. Lib.XIII. (*i*) Prov.XXII. 7. (*k*) Ib.XXXI. 10. (*l*) Ibi.13. (*m*) Muſæ Lap. Lib.I. Mem.27.
IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. V. Secundum argumentum. VI. Tertium argumentum. (*n*) In Babbathr. (*o*) Cap.6. §.12.

DE LIBRO ECCLESIASTIS.

I. *Diſputatur de Auctore libri Eccleſiaſtis. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adſcribitur.* II. *Probatur ejus γνησιότης, & antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.* VI. *Quartum argumentum.* VII. *Quintum argumentum.*

I. A Vulgata doctorum hominum, recentium ac veterum, ſententia, qui librum Eccleſiaſtis Salomoni tribuunt, receſſit Grotius (*a*), & eum Zorobabeli adſcripſit. Thalmudiſtæ vero capite primo Babæ bathræ, ab Ezechia lucubratum volunt, quem de ſe putant locutum his verbis, quæ Librum inchoant: *Verba Eccleſiaſtæ, filii David, regis Jeruſalem* (*b*): cum Zorobabelem ex perſona Salomonis hæc pronuntiaſſe Grotius pertendat. Verum ut id Ezechiæ accommodari poſſe demus, eane itidem ipſi poterunt convenire: *Locutus ſum in corde meo dicens: Ecce magnus effectus ſum, & præceſſi omnes ſapientia, qui fuerunt ante me in Jeruſalem* (*c*)? Num Salomonem Ezechias ſapientia præceſſit? Quomodocunque ſalvarit iſta, aut ad ſententiam ſuam flectant; qui ex inſigni iſta ſe clauſula expedient: *Cumque ſapientiſſimus eſſet Eccleſiaſtes, docuit populum & enarravit quæ fecerat: & inveſtigans compoſuit Parabolas multas: quæſivit verba utilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos ac veritate plenos* (*d*)? Quibus hæc adde: *Cuncta tentavi in ſapientia: dixi, Sapiens efficiar* (*e*): & hæc quoque: *Et appoſui cor meum, ut ſcirem ſapientiam* (*f*): nec non & iſta: *Inveni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor ejus; vincula ſunt manus illius* (*g*); & iſta etiam: *Magnificavi opera mea, ædificavi mihi domos, & plantavi vineas, feci hortos & pomaria, & conſevi ea cuncti generis arboribus, & extruxi mihi piſcinas aquarum, ut irrigarem ſylvam lignorum germinantium; poſſedi ſervos & ancillas, multamque familiam habui, armenta quoque & magnos ovium greges ultra omnes qui fuerunt ante me in Jeruſalem; coacervavi mihi argentum & aurum, & ſubſtantias regum & provinciarum: feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, ſcyphos & urceos ad vina fundenda, & ſupergreſſus ſum opibus omnes qui ante me fuerunt in Jeruſalem; ſapientia quoque perſeveravit mecum* (*h*). Quæ in Salomonem ita quadrant, ut expreſſius notari non potuerit: nam toties iterata illa ſapientiæ ab eo affectatæ laus, unius illius propria eſt, & velut χαρακτηριστικὸν ἰδίωμα (*nota peculiaris & propria, qua ab aliis diſcernitur*). Teſtis Deus ipſe, cujus hæc verba ſunt ad Salomonem (*i*): *Ecce feci tibi ſecundum ſermones tuos, & dedi tibi cor ſapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit. Sed & hæc quæ non poſtulaſti, dedi tibi, divitias ſcilicet, & gloriam, ut nemo fuerit ſimilis tui in regibus, cunctis retro diebus.* Ergo in Libro eodem (*k*) hoc ornatur elogio: *Et præcedebat ſapientia Salomonis ſapientiam omnium Orientalium & Ægyptiorum, & erat ſapientior cunctis hominibus.* Libros ſcripſit & Parabolas Salomon, uti ſcripſiſſe dicitur in Eccleſiaſte. Damnoſas quoque mulierum illecebras, quas ibidem criminatur, expertus eſt: *Cumque jam eſſet ſenex, depravatum eſt cor ejus per mulieres, ut ſequeretur Deos alienos* (*l*). Quæ notæ ad Ezechiam haudquaquam aptari poſſunt. Multo etiam validius ex his confutatur R. Moſis Kimchi ſententia, qui Judæos aliquot aſſectatus, confectionem Libri hujus Iſaiæ adſcripſit.

II. Sed & ſequentibus proxime ſeculis cognitus hic Liber & uſurpatus eſt. Nam pronuntiati iſtius e primo capite (*m*): *Generatio præterit, & generatio advenit*, germanum illud eſt Sirachidæ (*n*): *Generatio alia finitur, & alia naſcitur.* Sententia hæc Eccleſiaſtis (*o*): *Non eſt enim homo juſtus in terra, qui faciat bonum & non peccet*, Salomoni tribuitur in libro Regum (*p*). Multa ex eodem libro Eccleſiaſtis ad Ethnicos manaſſe a Grotio obſervatum eſt. Nam Sirachida antiquior Homerus cum dixit (*q*): οὐ γάρ τι δύ-
ιζω-

I. *Diſputatur de Auctore libri Eccleſiaſtis. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adſcribitur.* (*a*) In Eccl. I. & XII. 10. (*b*) Eccl. I. 1. & 12. (*c*) Id. 16. (*d*) Idem XII. 9. (*e*) Id. VII 24. (*f*) Id. VIII. 16. (*g*) Id VII. 27. (*h*) Idem II. 4. & ſeqq. (*i*) 3. Reg. III. 12. 13. (*k*) IV. 30. 31. (*l*) Ibid. XI 4. II. *Probatur ejus γνησιότης, & antiquitas.* (*m*) 4. (*n*) XIV. 19. (*o*) VII. 21. (*p*) 3. VIII. 46. (*q*) Iliad. x.

ἐρχομένω, *Duo ſimul euntes*, annon reſpexiſſe videtur ad illud Eccleſiaſtis (*a*): *Melius eſt ergo duos eſſe quam unum?* Theognis cum dixit:

> Πάντων μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον.
> Φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας Ἀΐδαο περῆσαι.
> *Optimum hominibus omnium non naſci,*
> *Natum vero quam citiſsime portas Orci*
> *penetrare*:

referre eum voluiſſe dicas hæc Eccleſiaſtis (*b*): *Et laudavi magis mortuos quam viventes, & feliciorem utroque judicavi qui necdum natus eſt*: atque item iſta (*c*): *Melior eſt dies mortis die nativitatis*: quod effatum Euripides quoque uſurpavit. Qui cum ſcriberet:

> Ὦ λαμπρὸς αἰθὴρ, ἡμέρας ἁγνὸν φάος.
> Ὡς ἡδὺ λεύσσειν.
> *O lucidum æthera! diei purum lumen*
> *Cernere quam ſuave eſt!*

& rurſum: ἡδὺ γάρ τὸ φῶς βλέπειν, *Suave enim eſt lucem cernere*: nonne ipſis fere verbis rependit illud Eccleſiaſtis (*d*): *Dulce lumen, & delectabile eſt videre Solem?* Horatianum denique iſtud (*e*):

> *Quid ſit futurum cras, fuge quærere; &*
> *Quem ſors dierum cunque dabit, lucro*
> *Appone*:

& rurſum hoc (*f*):

> *Tu ne quæſieris ſcire, nefas, quem mihi, quem tibi*
> *Finem Dii dederint, Leuconoe*:

numquid ex hoc expreſſum dicas (*g*): *Quid neceſſe eſt homini majora ſe quærere, cum ignoret quid conducat ſibi in vita ſua, numero dierum peregrinationis ſuæ, & tempore quod velut umbra præterit? aut quis ei poterit indicare quid poſt eum futurum ſub Sole ſit?* Tum ad iſtud etiam capitis ſequentis (*h*): *Laudavi igitur lætitiam, quod non eſſet homini bonum ſub Sole, niſi quod comederet, & biberet, atque gauderet; & hoc ſolum ſecum auferret de labore ſuo in diebus vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus ſub Sole*: alluſiſſe videtur eadem Ode Horatius:

> *Sapias, vina liques, & ſpatio brevi*
> *Spem longam reſeces: dum loquimur, fugerit invida*
> *Ætas: carpe diem quam minimum credula*
> *poſtero.*

Quibus & iſta ejuſdem conſonant (*i*):

> *Ille potens ſui,*
> *Lætuſque deget, cui licet in diem*
> *Dixiſſe, vixi; cras vel atra*
> *Nube polum, pater, occupato,*
> *Vel ſole puro.*

III. At graviſſimis argumentis Libri hujus oppugnatur dignitas & γνησιότης, quorum validiſſimum cuditur ex allatis proxime verbis, quibus ad vitam belluarum ritu tranſigendam incitantur homines, & ad fruendas voluptates, quæ ex guſtu, aliiſque corporeis ſenſibus percipiuntur: quaſi ſit unicus ille vitæ fructus, neque aliud laborum ſuorum ac virtutis præmium homo ſperare poſſit. Quod non ſemel hoc Libro iteratum reperias. Sed & hæc graviora (*k*): *Idcirco unus interitus eſt hominis & jumentorum, & æqua eſt utriuſque conditio: ſicut moritur homo, ſic & illa moriuntur: ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius. Cuncta ſubjacent vanitati, & omnia pergunt ad unum locum: de terra facta ſunt, & in terram pariter revertuntur. Quis novit ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum; & ſi ſpiritus jumentorum deſcendat deorſum? & deprehendi nihil eſſe melius quam lætari hominem in opere ſuo, & hanc eſſe partem illius. Quis enim eum adducet, ut poſt ſe futura cognoſcat?* Similia ſunt iſthæc (*l*): *Viventes enim ſciunt ſe eſſe morituros; mortui vero nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem, quia oblivioni tradita eſt memoria eorum*: & iſta quoque (*m*): *Quodcunque facere poteſt manus tua, inſtanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud Inferos, quo tu properas.* Quæ ſunt ejuſmodi, ut priſci Hebræorum Rabbini non tantum in Thalmudici libri *Jadaim*, capite tertio, auſi ſint dicere Eccleſiaſten manus contaminare, ſed de eo etiam repudiando penitus & abjiciendo aliquando deliberaverint; quemadmodum eſt in Thalmudico tractatu Sabbathi, ſecundo capite, & apud Maimoniden in More Nevochim, & Aben Ezram; nec alia re abſterriti ſint,

 quam

(*a*) IV. 9. (*b*) IV. 2. (*c*) VII. 2. (*d*) XI. 7. (*e*) Carm. Lib. I. Od. 9. (*f*) Ibid. Od. 11. (*g*) Eccl. VII. 1. (*h*) Ejuſd. 15. (*i*) Hor. Carm. Lib. III. Od. 29. *III. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* (*k*) Eccl. III. 19. & ſeq. (*l*) Ejuſdem IX. 5. (*m*) Ibid. 10.

quam quod initium Libri & finis Legi conſentiant. Factum id ab iis narrat quoque Hieronymus (*a*). At Philaſtrius (*b*) Hæreticos quoſdam hinc habuiſſe cauſſam ſcribit, quamobrem Librum rejicerent. Neque deſunt hac ætate homines in ſacris Voluminibus non tam vitiorum ſuorum medelam, quam impietatis patrocinium quærere ſoliti, qui his quæ mox adduximus verbis errores ſuos tueantur. Enimvero parum attente ſunt in Libri hujus lectione verſati: in quem ſi altius penetraſſent, non ex ſua ſententia proferre ea Salomonem reperiſſent. Is enim eſt Eccleſiaſtæ ſcopus propoſitus, ut de finibus bonorum & malorum diſſerat. Varias itaque ſtatim ab initio profert opiniones, eaſque ad examen ſe ſuum revocaſſe, ac tandem repudiaſſe ait: & in ea demum acquieſcit, quæ Deum timendum, ac mandata ejus obſervanda eſſe tradit. Nam poſtquam prioribus quatuor capitibus argumentum id in varias excuſſit partes; tandem ita concludit (*c*): *Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua ut audias: multo enim melior eſt obedientia, quam ſtultorum victimæ, qui neſciunt quid faciunt mali. Ne temere quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem coram Deo. Deus enim in cœlo, & tu ſuper terram; idcirco ſint pauci ſermones tui. Multas curas ſequentur ſomnia, & in multis ſermonibus invenietur ſtultitia. Si quid voviſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio, ſed quodcunque voveris, redde. Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam, neque dicas coram Angelo, Non eſt providentia: ne forte iratus Deus contra ſermones tuos, diſſipet cuncta opera manuum tuarum. Ubi multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates; & ſermones innumeri: tu vero Deum time.* Quibus impiorum hominum ſuſurros, & vanas adverſus Deum, Deique providentiam diſputationes aperte præcidit; Dei vero timorem ac reverentiam, tum & devoti Deo ac ſimplicis animi obſequium commendat. Septimo deinde capite (*d*) ſic diſſerit: *Luſtravi univerſa animo meo, ut ſcirem, & conſiderarem, & quærerem ſapientiam & rationem; & ut cognoſcerem impietatem ſtulti, & errorem imprudentium. Ecce hoc inveni, dixit Eccleſiaſtes, unum & alterum, ut invenirem rationem, quam adhuc quærit anima mea, & non inveni. Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus. Quis talis ut ſapiens eſt, & quis cognovit ſolutionem verbi?* Tum ſequenti capite (*e*): *Et appoſui cor meum ut ſcirem ſapientiam, & intelligerem diſtentionem quæ verſatur in terra. Et intellexi quod omnium operum Dei nullam poſſit homo invenire rationem, eorum quæ fiunt ſub Sole. Omnia hæc tractavi in corde meo, ut curioſe intelligerem. Sunt juſti atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei; & tamen neſcit homo utrum amore an odio dignus ſit, ſed omnia in futurum ſervantur incerta.* Idem alibi (*f*): *Quomodo ignoras quæ ſit via ſpiritus, & qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis, ſic neſcis opera Dei, qui fabricator eſt omnium.* Ex his agnoſcitur de rerum cauſſis & finibus diu multumque animo ſuo diſputaſſe Salomonem; quæcunque autem mente agitaverat, expoſuiſſe hoc Libro; quorum omnium ea tandem eſt concluſio, inanes eſſe ac frivolas, damnoſas etiam ac exitiales hujuſmodi diſquiſitiones; non aliter vero ſedatum iri motus illos animi ac fluctuationes, quam ſi nos ſupremo Dei arbitrio permittamus. Ex eo etiam quod repugnantia quædam attulerit hoc Libro, demonſtratur varias ipſum de finibus rerum ſententias proponere voluiſſe. Velut cum ait (*g*): *Melior eſt canis vivus leone mortuo*: ſupra tamen dixerat (*h*): *Et laudavi magis mortuos quam viventes, & feliciorem utroque judicavi qui nec dum natus eſt*: & alio loco (*i*): *Melior eſt dies mortis die nativitatis.* Scripſit quinto capite (*k*): *Hoc itaque viſum eſt mihi bonum, ut comedat quis & bibat, & fruatur lætitia ex labore ſuo, quo laboravit ipſe ſub Sole*: contra vero ſeptimo capite (*l*): *Melius eſt ire ad domum luctus, quam ad domum convivii.* Scripſit alibi (*m*): *Lætare, juvenis, in adoleſcentia tua*: tum ſtatim ſubjicit (*n*): *Adoleſcentia & voluptas vana ſunt.* Quæ ſi omnia ex ſua ipſius ſententia Salomon definiviſſet, inconſtantiæ ac levitatis merito argueretur. De exitu vero animæ, ejuſque immortalitate ac futura vita quid opinatus ſit,

(*a*) In fine Comm. in Eccl. cap. 12. (*b*) Hær. 130. (*c*) Eccl. IV. 17. & V. 1. & ſeq. (*d*) 26. & ſeq. (*e*) 17. & IX. 1. 2. (*f*) XI. 5. (*g*) IX. 4. (*h*) IV. 2. (*i*) VII. 2. (*k*) 17. (*l*) 3. (*m*) XI. 9. (*n*) Ibid. 10.

ſit, diſerte ipſe declarat his verbis (*a*) *: Scito quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium*: & iſtis quoque (*b*): *Antequam revertatur pulvis in terram ſuam unde erat , & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum*: & his denique, in quibus totius diſputationis finem facit, & unde ipſius certo debet ſpectari opinio (*c*): *Deum time, & mandata ejus obſerva; hoc eſt enim omnis homo*: *& cuncta quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, ſive bonum, ſive malum illud ſit*. Quæ quo majoris eſſent momenti in animis legentium, doctiſſimos viros a ſe conſultos eſſe, & ex eorum ſententia Librum a ſe conſcriptum ait: *Verba ſapientium*, inquit (*d*), *ſicut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi, quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt a paſtore uno*. Conſuli jubeo ſuper hoc argumento Gregorium Magnum (*e*), cujus hæc tantum afferam, cætera ſtudio Lectoris relinquam: *Hic liber idcirco Concionator dicitur , quia Salomon in eo quaſi tumultuantis turbæ ſuſcepit ſenſum , ut ea per inquiſitionem dicat , quæ fortaſſe per tentationem imperita mens ſentiat*. *Nam quot ſententias quaſi per inquiſitionem movet , quaſi tot in ſe perſonas diverſorum ſuſcipit. Sed Concionator verax, velut extenſa manu omnium tumultus ſedat , eoſque ad unam ſententiam revocat , cum in ejuſdem Libri termino ait : Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, & mandata ejus obſerva: hoc eſt enim omnis homo*.

IV. Dixi ſuperius Librum hunc a Thalmudiſtis Ezechiæ acceptum ferri: cujus opinionis rationes cum quærerem , hæ mihi ad animum occurrebant : quod Regum quarto (*f*) de Ezechia hæc legantur : *In Domino Deo Iſraël ſperavit: itaque poſt eum non fuit ſimilis ei de cunctis regibus Juda, ſed neque in his qui ante eum fuerunt* : & iſta ſecundo Paralipomenon (*g*) : *Fuit autem Ezechias dives & inclytus valde , & theſauros ſibi plurimos congregavit argenti, & auri, & lapidis pretioſi, aromatum, & armorum univerſi generis , & vaſorum magni pretii ; apothecas quoque frumenti , vini , & olei , & præſepia omnium jumentorum , caulaſque pecorum , & urbes ædificavit ſibi ; habebat quippe greges ovium & armentorum innumerabiles , eo quod dediſſet ei Dominus ſubſtantiam multam nimis* : & hæc libro eodem (*h*), de feſto Azymorum ab Ezechia celebrato: *Factaque eſt grandis celebritas in Jeruſalem, qualis in diebus Salomonis , filii David , regis Iſraël , in ea urbe non fuerat*. Eccleſiaſtes dicitur filius David; ita & Ezechias hoc ipſo Paralipomenon libro (*i*) : *Fecitque quod erat placitum in conſpectu Domini , juxta omnia quæ fecerat David pater ejus*. *Quoheleth*, deniq; appellatus eſt , ſive ἐκκλησιαστὴς, hoc eſt, Canticonator ; vel συναθροιστὴς , hoc eſt, Qui congregat : quippe Ezechias , *Adduxit Sacerdotes atque Levitas, & congregavit eos in plateam orientalem* , & ad eos hæc verba fecit, quæ viceſimo nono capite libri ſecundi Paralipomenon (*k*) referuntur : præterea *Perrexerunt curſores ex ejus imperio, & principum ejus , in univerſum Iſraël & Judam , juxta id quod Rex juſſerat , prædicantes : Filii Iſraël revertimini ad Dominum* , aliaque ſubjungentes, quæ cum iſtis ſequenti Libri ejuſdem capite recitantur . At cum a decem Tribubus, mandata regis Judæ ſpernentibus deriderentur curſores iſti , Regi ipſi a quo mittebantur, & cujus verbis populum alloquebantur , Concionatoris nomen per ridiculum & cavillum imponere potuerunt . His conjecturis , quantum ſuſpicione aſſequi poſſum , niti potuit Thalmudiſtarum opinio . Verum ut Librum hunc extorquerent Salomoni , Ezechiæ vero tribuerent , præter argumenta quibus Ezechiæ opus eſſe poſſe probant, alia afferenda erant, quibus Salomonis eſſe non poſſe probarent : quod non faciunt . Nos vero initio diſputationis hujus oſtendimus , iis ſignatum eſſe & expreſſum notis Libri hujus ſcriptorem , quæ uni Salomoni conveniunt . Quod ſi in cauſſæ ſuæ patrocinium Thalmudiſtæ afferant præfixam viceſimo quinto capiti Proverbiorum clauſulam, ſupra a me adnotatam , qua ſubnexæ Parabolæ a viris Ezechiæ collectæ eſſe & deſcriptæ dicuntur ; nos reſpondebimus hac clauſula viris Ezechiæ , non Ezechiæ ipſi adſcribi Parabolarum quarundam collectionem , non compoſitionem : etiamſi vero earundem compoſitionem concederemus Ezechiæ, non recte inde colligi libri Eccleſiaſtis lucubrationem huic quoque eſſe tribuendam . Adde recentiores Rabbinos a Thalmudiſtis hac in parte diſcedere ; quippe qui a Salomone adoleſcente ſcriptum doceant Canticum Canticorum,

(*a*) XI.9. (*b*) XII.7. (*c*) Ib.13. (*d*) Ib.11. (*e*) Dial.IV.c.4. *IV. Secundum argumentum.* (*f*) XVIII.5. (*g*) XXXII.27.& ſeq. (*h*) XXX.26. (*i*) XXIX.2. (*k*) N.4.& ſeq.

eorum, Proverbia ab eo jam ætate maturo; Eccleſiaſten vero ab eodem ſene, cum ipſum anteactæ vitæ, & ſcelerum muliebribus illecebris admiſſorum pœniteret. Unde prodiiſſe videtur tritum inter illos adagium, quod legitur in Jalkut; Hominem, dum adoleſcens eſt, cantilenas funditare; dum vir, parabolas; ſenem factum, ſermones de vanitate rerum. Rationes cur libros illos Rabbini adſcriberent Salomoni, optimas habuerunt; cur diverſis eorum confectionem ætatibus definirent, longe futiliſſimas; quod, inquiunt, Cantico nomen duntaxat ſuum intexuerit, in Proverbiorum fronte ſe Regem Iſraël; Regem vero Jeruſalem initio Eccleſiaſtis ſe appellaverit; quæ Rabbinicum ſalem ſapiunt. Dixiſſent Cantici argumentum, ſtilum, ac compoſitionem, juvenilis animi ſtudiis convenire; in Proverbiis virilem quamdam & conſtanti ætate dignam gravitatem apparere; in Eccleſiaſte, hominis longo rerum uſu ſubacti, ac humanæ vitæ rerumque mortalium vanitatem experti & edocti, & priſtinarum noxarum pœnitudine tacti, & ſenilem prudentiam adepti ſenſus eſſe expreſſos; nos quidem facile conſentientes haberent.

V. Quæ rationes ad Eccleſiaſten Ezechiæ adjudicandum valent, eæ ad oppugnandam Grotii ſententiam, quo Zorobabelem operis hujus conſtituit artificem, invalidæ ſunt: cum enim eum ex Salomonis perſona a Zorobabele ſcriptum doceat, minime in Zorobabele reperire neceſſe eſt, quæ de ſe Libri Auctor prædicat. Supereſt igitur ut argumenta perpendamus, quibus in eam ſententiam Grotius adductus eſt. Cum autem duo veniant probanda, alterum Salomonis non eſſe ſcriptionem hanc; alterum eſſe Zorobabelis, (nec enim probare ſatis eſſet opus eſſe Zorobabelis; nam ſi paris momenti argumentis probatur opus eſſe poſſe Salomonis, pluris eſſe debet poſtrema hæc ſententia, ut quæ non modo tot interpretum conſenſu, ſed ratione etiam nitatur; cum credibilius ſit, utpote uſitatius, Librum a ſe elaboratum nomine ſuo auctorem inſcripſiſſe, quam alienum ei falſo præfixiſſe) Zorobabelis eſſe, Grotius mera conjectura probavit, putare ſe dicens *Paſtorem*, qui *Verba ſapientum per magiſtrorum conſilium* collegiſſe ſe ait undecimo commate poſtremi capitis, eum eſſe Zorobabelem; filium vero ipſius Abiudem, quem verſu ſequenti alloquitur. Quæ cur ad Zorobabelem potius referat quam ad Salathielem, aut Eliacimum, aut alium quemcunque de poſteris eorum, cauſſam prorſus nullam video. Cur autem Salomoni Librum eriperet, hoc habuit argumentum, quod in eo multa occurrant vocabula, quæ non alibi quam in Daniele, Eſdra, & Chaldæis Interpretibus reperiuntur. Ego vero hanc peregrinarum vocum copiam a Salomone ipſo provenire potuiſſe reor; nam cum Librum ſcripſerit jam ſenex, ut Hebræi tradunt, & veriſimile eſt, eo jam tempore mulierum extranearum, Ægyptiarum, Moabitidum, Ammonitidum, Idumæarum, Sidoniarum, & Hethæarum ingentem numerum Hieroſolymam traduxerat, ſeſeque ita illis permiſerat, ut quæ priſtinos illos ritus & avitam inquinarunt religionem, mirum non ſit patriam quoque ipſius loquelam corrupiſſe; ad quam rem quantum muliebris ſexus valeat, quotidiana experientia compertum eſt. Ut omittam mihi perlevem videri cauſſam, quamobrem ſacrorum Scriptorum patria aut ætas vocentur in dubium, cum novæ aliquæ & inuſitatæ dictiones in iis occurrunt. Ac ſi nobis omnes puri & ſinceri Hebraiſmi voces cognitæ ſint, quas ex ſola ſanctæ Scripturæ lectione perſpectas habere poſſumus; ac non ſæpe pro peregrinis habeamus, quæ vernaculæ fuerunt ac gentilitiæ. Vidit hoc pro ſolertia ſua Maimonidis filius, & confeſſus eſt (a). *Conſtat*, inquit, *nos hodie linguæ noſtræ* (Hebræam notat) *non uſque adeo peritos eſſe; & modos ac rationes uniuſcujuſque linguæ eſſe varias ac multiplices*. Quot enim inter Hebræos vocabula fuiſſe putandum eſt, aſſiduo uſu contrita, ac penitus domeſtica, quæ a ſacris Scriptoribus nuſquam adhibita ſunt, quod eorum adhibendorum nulla ſe dederit occaſio? Quod ſi ex illis unus aliquis voces ab aliis neglectas uſurpaverit, ac eas deinde in Chaldaicis, ſi forte, aut Arabicis nanciſcamur ſcriptionibus, meritone idcirco aut Chaldæum, aut Arabem dicemus Scriptorem, qui vulgo Judæus fuerit habitus, aut recentiorem, qui antiquus? num potius eſt ut dicamus voces illas cum Chaldæis, aut Arabibus Judæos habuiſſe communes, quorum inter loquelas magnam affinitatem fuiſſe certum eſt? Ergo ut de Scriptoris ætate aut

patria

V. Tertium argumentum. (a) In More nev. Part.II.cap.67.

patria certius ex loquela arbitrium fieri poſſit, non voculæ ſufficiunt aliquot, ſed ſtylus, locutiones, & alienarum dictionum numerus, ſpectanda ſunt. Atque hoc non de Eccleſiaſtis ſolum libro, ſed de reliquis etiam Voluminibus ſacris dictum velim.

VI. Ad noſtram opinionem labefactandam uſurpari quoque poteſt iſtud e capite Eccleſiaſtæ octavo (*a*): *Ego os Regis obſervo*, quod de ſe Salomon profiteri non potuit, qui Rex fuit, nec ullum ipſe Regem obſervandum habuit. Adhiberi hic poſſet Hieronymi expoſitio, non alium Regem quam Deum ipſum ſignificari cenſentis. Verum omnino legendum *obſerva*; ſic enim Interpretes Septuaginta: στόμα βασιλέως φύλαξον. *Os Regis obſerva*. Ita & Thargum, & Syrus, & Arabs; & hunc ſubeſſe ſenſum admonet ipſe Hieronymus. Quod autem Hebraica habent *bani*. de nihilo eſt: nec enim id ſibi vult, *Ego obſervo*, alloqui legendum foret, *bani ſcomer*, in Benoni: cum legatur *bani ſchemor*, in Imperativo: *Ego obſerva*, hoc eſt, *Ego tibi præcipio, ut obſerves*; nam accentus διαχωριστικὸς indicat ſejungendum eſſe *bani*, a ſequentibus.

VII. Minime vero hic ſeria reſponſione refellere dignum eſt, quod de Eccleſiaſte dixit Lutherus (*b*): *Eccleſiaſtes liber non eſt plenus; multa habet abrupta; neque ocreis, neque calcaribus indutus; hoc eſt nullam habet perfectam ſententiam: equitat in arundine longa ſicuti & ego, dum eram in monaſterio*. Quiſquis enim animum attentum, Spiritus Sancti gratia, luce, & afflatu implorato, ad eum legendum appulerit, nihil in eo ſalebroſum, nihil abruptum, nihil inane aut imperfectum, ſed plena omnia & integra reperiet.

DE CANTICO CANTICORUM.

I. *Diſputatur de Auctore Cantici Canticorum. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adſcribitur, ejuſque probatur* γνησιότης, *& antiquitas*. II. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum*. III. *Secundum argumentum*. IV. *Tertium argumentum*. V. *Quartum argumentum*.

I. Auctor Cantici Canticorum, qui Salomon eſſe tam certis deprehenditur argumentis, & tanto Scriptorum omnium conſenſu agnoſcitur, in dubium tamen a nonnullis vocatus eſt. Thalmudiſtæ Ezechiæ, ipſiuſque familiaribus adſcribunt, ut eſt in Baba bathra: quorum auctoritatem ſecutum conjicio R. Moſem Kimchi, alioſque, qui ab Iſaia Propheta ex Canticis Salomonis excerptum illud fuiſſe ſuſpicati ſunt, utpote qui inter Ezechiæ familiares cenſeri poſſit. At Rabbini recentioris ævi a Salomone ſcriptum eſſe ſtatuunt, cum juvenili floreret ætate, quæ ætas amoribus magis dedita eſt; uti Proverbia, cum grandior eſſet natu; Eccleſiaſten, cum jam conſenuiſſet, ſicut a me paulo ſuperius dictum eſt. Titulus quidem operis, cum in Hebraico exemplari, tum in Septuaginta Senum interpretatione, Salomonem auctorem indicat. Loquens inducitur Salomon cum Sulamitide, Sponſus cum Sponſa: quæ a Salomonis nomine Sulamitidis nomen habet. Salomonem ipſum hæc ſcripſiſſe facile creditur, quem carminum, non quinque millia, ut ſcribunt Irenæus (*c*), & Synopſeos Auctor, & Hieronymus (*d*), & ut habent quædam Vulgatæ Interpretationis editiones, ſed quinque ſupra mille compoſuiſſe docent libri Regum (*e*); & quem *in cantilenis*, *& proverbiis*, *& comparationibus*, *& interpretationibus miratas eſſe terras* Sirachides tradit (*f*). Reliquis autem abſumtis, vel in Hieroſolymitana clade, & Babylonico exilio, vel aliis quibuſcunque temporibus, hoc ab interitu ſervatum fuit; ſive ſingulari Dei nutu, quod hoc egregio dramate ſuus erga Iſraëliticam gentem, vel erga humanam animam, vel Chriſti erga Eccleſiam amor exprimeretur; ſive propter eximiam operis elegantiam, quæ talis eſt, nihil ut in eo genere ſimile Theocritus, aut Catullus elaborarint. Nam ſi quaſdam ſimilitudines ac tranſlationes excipias paulo audaciores, ut eſt uſus gentium illarum, conſuetudini noſtræ minus congruens, tot porro veneres, tot lepores, motus tam molles ac περιπαθῶς (*vim affectuum exprimentes*) tam expreſſas, tam decoras imagines rerum, tam aptam & convenientem colloquentibus perſonis Sponſi ac Sponſæ, & juvenum ac virginum choris orationem

VI. Quartum argumentum. (*a*) 2. *VII. Quintum argumentum.* (*b*) Serm. Conviv. de libr. Vet. & Novi Teſt.
I. Diſputatur de Auctore Cantici Canticorum. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adſcribitur, ejuſque probatur γνησιότης, *& antiquitas.* (*c*) Lib. IV. cap. 45. (*d*) Quæſt. Hebr. in III. Reg. (*e*) 3. IV. 32. (*f*) Eccl. XLVII. 18.

nem invenies, ut merito ab Hebræis nobiliſſimum & eximium Canticum, & Canticorum Canticum appelletur. Quamobrem prudenter ab illis factum reor, cum viris ſolum jam ævo maturis Libelli hujus lectionem permiſerunt; ne in laſciviam prona ſponte ſua adoleſcentium ætas, ad arcanos ſenſus minime penetrans, illecebris ad amoris delicias invitaretur. Partim autem ex hac cauſſa, partim ex operis brevitate eveniſſe puto, ut inſequentium ætatum Scriptoribus ſacris vix ulla operis hujus veſtigia appareant: ſed ex iis quæ diximus ſatis perſpicitur ipſius antiquitas, & ex eo præterea quod in priſcum Canonem receptum eſt, & quod interpretatione ſua cum reliquis Voluminibus ſanctis id complexi ſunt Senes Septuaginta. Atque id ad inſtituti operis rationem ſatis ſuperque eſt.

II. Cæterum ita offendit nonnullos amatorium hoc ſcriptionis genus, ſecretiora nuptiarum arcana, leneſque amantium ſub noctem ſuſurros aperte revelans, ut a Deo auctore profectum, & divino afflatu conſcriptum plane negarent. Fuerunt in ea ſententia priſci quidam Hæretici, quos Theodoretus (*a*), & Philaſtrius (*b*) commemorant: fuerunt deinde & Anabaptiſtæ, nec ab ea receſſit Caſtalio. Verum ut Chriſtianos Interpretes prætercam, qui latentia illic myſteria pie & ſagaciter fuerunt ſcrutati, ita de eo ſenſit Rabbinorum omnium doctiſſimus & ſapientiſſimus Moſes ben Maimon, & Moſe hoc antiquior Chaldæus Paraphraſtes, ut amatorii illius ὀαρισμοῦ (*colloquii*) ſpecie, Dei erga dilectum ſibi ac fidelem populum amorem ſignificari affirmarint. Igitur Hebræi Philoſophiam Ethicis, Phyſicis, ac Theologicis diſciplinis contineri ſciſcunt: quas cum poſteris Salomon tradere vellet, multis expoſuiſſe libris, quorum plerique diuturnitate perierunt; ac Ethica quidem, libris Proverbiorum & Eccleſiaſtis, aliiſque per Parabolas digeſtis; Phyſica vero, libris ad Hiſtoriam plantarum, & animalium pertinentibus; Theologica denique Cantico Canticorum. Id ipſis videtur perſuaſiſſe tertius liber Regum (*c*), quo inter lucubrationes Salomonis *ſcidim*, *moſcelim*, & Diſputationes de rebus phyſicis commemorantur. Perſuaſit fortaſſe & ipſe Salomon, cum in libro Proverbiorum (*d*) ſapientiam ſe *deſcripſiſſe tripliciter* ait. At Chriſtiani Interpretes Canticum Canticorum ad Theologiam uno conſenſu referentes, & Proverbiorum librum ad Ethicen; Eccleſiaſten ad Phyſicen pertinere volunt. Multa in id argumentum differit Origenes (*e*); & Logicen præterea, quæ cum reliquis conſerta, connexaque eſt, a Salomone quoque libris iiſdem traditam fuiſſe demonſtrat: atque hinc Græcos Philoſophos doctrinam ſuam quatuor in partes diſcreviſſe; laudem inde ac gloriam, ſic tanquam ex proprio invento, quærentes, quod Salomoni inventori totum debebatur. Hunc locum tranſtulerunt Theodoretus (*f*), & Hieronymus (*g*).

III. Quamvis autem Dei nomen in hoc Cantico nuſquam extet, quod cauſantur aliqui, ſub Sponſi tamen perſona latere Deum ipſum dicimus; atque hic Salomonis nomen, Pacifici nimirum, & amato ſibi populo pacem optantis & conciliantis, uſurpare: nec magis Libri hujus auctoritati officere id poſſe, quam libro Eſther, qualem habent Hebræi, in quo etſi nulla de Deo mentio eſt, opus tamen Sancti Spiritus eſſe creditur.

IV. Cur autem Ezechiæ familiaribus id adſcripſerint Thalmudiſtæ, nullam aliam poſſum comminiſci cauſſam, quam quia libri Proverbiorum pars quædam ab ipſis collecta eſt, ut ſupra diximus; & Ezechiæ ipſi libri Eccleſiaſtis compoſitionem iidem Thalmudiſtæ cenſuerunt eſſe adſcribendam. Verum nemo non videt, a Proverbiis, & Eccleſiaſte ad Canticum quam ſit ἀνακόλουθον πρότασμα (*inconſequens propoſitio*). Sin ſuſpicetur aliquis, inde fortaſſe opinatos eſſe Thalmudiſtas, non Salomonis opus eſſe Canticum, ſed Salomoni affictum, & ex ejus perſona compoſitum, quod in Libri titulo nomini Salomonis, non ה, aut של, quæ notæ ſunt genitivi, ſed ל, quæ ſervit dativo, præfigatur: ſciat ille traditum eſſe a Grammaticorum filiis, articulum ל, non dativum ſolum, ſed genitivum etiam, & accuſativum aliquando notare. Ita capite primo libri primi Regum (*h*) *lejova*, vertunt Septuaginta τοῦ κυρίου; & primo Malachiæ capite (*i*), *lejangaquob*, vertunt iidem τοῦ Ἰακώβ. Sciat is quoque

II. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. (*a*) Præf. Expl. in Cantic. (*b*) Hær. 131. (*c*) IV. 12. 13. (*d*) XXII. 20. (*e*) Comm. in Cantic. (*f*) Explan. in Cantic. (*g*) In Eccl. I. 1. *III. Secundum argumentum.* *IV. Tertium argumentum.* (*h*) I. 3. (*i*) 2.

quoque Pſalmos,qui initio præfixum habent *ledavid*, a priſcis ipſis Rabbinis Davidi auctori adſcribi, ut obſervavi ſupra. Itaque hoc loco Cantici, Vulgata editio habet, *Salomonis*. Ita & Thargum, & Syrus, & Arabs.

V. Hic ipſe titulus, qui clarum auctoris dat indicium, opere ipſo recentior, & aſcititius credi poteſt, quod pleraque vetuſtiorum ſcripta lemmatis itidem inſignita ſint, multo poſtquam eſt Auctorum manibus exierunt. Verum is extat in Septuaginta Senum interpretatione: eumdem agnovit Origenes (*a*): neque de eo aliter exiſtimandum eſt ac de Pſalmorum titulis, unde ipſorum Auctores certo cognoſcuntur.

DE LIBRO SAPIENTIÆ.

I. *Diſputatur de Auctore libri Sapientiæ. Salomoni adſcribitur.* II. *Ex cujus libris excerptum fuiſſe veriſimile eſt, & a Philone Seniore Græce redditum.* III. *Probatur ejus* γνησιότης, *& antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.*

I. FŒtum quoque Salomonis eſſe librum Sapientiæ multa perſuadent: primum ipſe titulus, qui in Græca interpretatione, & Syriaca, & Arabica, Salomonis nomen præfert, deinde magna Chriſtianorum ſcriptorum pars, & Rabbini aliquot, qui Salomonem auctorem appellant: atque hæc præterea e capite nono Libri hujus (*b*), quæ rem omnino evincunt: *Tu elegiſti me regem populo tuo, & judicem filiorum tuorum & filiarum, & dixiſti me ædificare Templum in monte ſancto tuo, & in civitate habitationis tuæ altare, ſimilitudinem tabernaculi ſancti tui, quod præparaſti ab initio.* Et alio loco (*c*): *Diſponam populos, & nationes mihi erunt ſubditæ: timebunt me audientes reges horrendi.* Tum (*d*): *Puer autem eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam.* Deinde (*e*): *Adii Dominum, & deprecatus ſum illum..... Deus patrum meorum .... da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam.* Et alibi (*f*): *Diſponam populum tuum juſte, & ero dignus ſedium patris mei.* Quæ Salomoni, nec ulli præterea, omnia conveniunt. Ad hæc pleraque habet iſte Liber, quorum conſimilia in Libro Proverbiorum reperias: præcipue vero de Sapientia eadem utrobique diſputantur. Unde patet falſam eſſe Gregentii (vel Palladii potius, quem Gregentii Scholaſticum fuiſſe, ab eoque Alexandriam adductum Diſputationem ejus excepiſſe, & literis mandaſſe, ex ipſius libri lectione cognoſcitur) ſententiam, qui in ſua adverſus Herbanum velitatione Iſaiæ librum hunc tribuit. Niſi dicere malimus memoria lapſum eſſe.

II. Quamvis autem nunc Græce duntaxat ſcriptum extet primigenium operis hujus exemplar, nihilominus ſententiæ huic quam proponimus ſua conſtat fides; ex Hebraico ſiquidem archetypo, vel converſum eſſe, vel collectum, pluribus indiciis deprehenditur: nam & in eo Hebraiſmi occurrunt, & carmine adſtrictum fuiſſe, perinde ut reliquos Salomonis libros, & Jobum, & Pſalmos, nonnulli e Veteribus memoriæ prodiderunt. Nunc autem cum proſa oratione ſcriptum Græce habeamus, hinc efficitur ea lingua, unde prodiit, verſibus fuiſſe comprehenſum. Nulla vero lingua, præter Hebraicam, aſſignari alia poteſt. Teſtificatur quidem R. Moſes ben Nachman (*g*) ſe librum hunc Chaldaice ſcriptum vidiſſe: verum e Græco converſum puto ab aliquo ordinis Rabbinorum, ſodalibus ſuis gratificante, cum eos inſigni hoc Salomonis opere carere nollet, quod *ſepher chocmatah ravatah leſcalomoh*, *Librum ſapientiæ magnæ Salomonis* appellare ſolent. Nec a Salomone ipſo Chaldaica lingua exaratum fuiſſe auſus eſt aperte aſſeverare R. Azarias (*h*): Sed cum verba ipſa Nachmanidæ adduceret in teſtimonium in libro Imre binah (*i*), conjectat Chaldaice a Salomone eſſe ſcriptum, in gratiam regis alicujus ad Orientem poſiti *bimlob nangathaq*, *ſi non ſit converſus*. Itaque diſquirenti mihi ſcriptionis illius originem, id ad animum mihi veriſimillimum occurrit, unam hanc fuiſſe ex plurimis ſententiarum compilationibus ac eclogis, quas ex magno ethicorum ac gnomicorum Salomonis librorum numero prodiiſſe diximus; a viro pio ac ſtudioſo excerptam, & Græco deinde ſermone liberius

V. *Quartum argumentum.* (*a*) Comm. in Cantic. I. *Diſputatur de Auctore libri Sapientiæ. Salomoni adſcribitur.* (*b*) 7. 8. (*c*) VIII. 14. 15. (*d*) Ibid. 19. (*e*) Ibid. 21. (*f*) IX. 1. 4. (*g*) Num. 12. II. *Ex cujus libris excerptum fuiſſe veriſimile eſt, & a Philone ſeniore Græce redditum.* (*h*) Prol. Comm. in Pentat. (*i*) Cap. 57.

explicatam. Minime quidem reperitur in Canone, quod collectiones illæ, etſi e genuinis Salomonis ſcriptionibus provenerant, totæque Salomonicis ſegminibus contextæ erant & conſutæ, non tamen ut meræ Salomonis ſcriptiones habebantur; utpote quaa privati homines pro arbitrio ſuo & captu digeſſiſsent. Ut ergo hominum illorum haudquaquam par erat auctoritas, ita nec eadem fuit collectionum exiſtimatio. Aliquarum etiam ignorari potuerunt Concinnatores, propterea que ut dubiæ & incertæ fidei repudiari. Meminerimus præterea perſuaſum eſſe Judæis, admiſſos ab Eſdra & Synagoga magna in Canonem hos tantum libros, qui compoſiti eſſent per hujuſmodi afflatum, quem Spiritum Sanctum appellabant: cujus generis habitus ab illis non eſt liber Sapientiæ. Sic ſupra laudatus R. Azarias. Quid ſi dicamus poſt obſignatum a Synagoga magna & clauſum Canonem, repertas eſſe fortaſſis aliquas ex Salomonicis compilationibus quas dixi, ac idcirco ab eo excluſas, & inter apocryphos libros rejectas; unde tamen emerſeſint nonnullæ ſequenti ævo, & auctoritatem apud Helleniſtas, ac locum tandem in Canone ſint adeptæ? Videtur iſta quidem, quæ Sapientia inſcribitur, celebrari cœpiſſe, poſtquam Græce expoſita eſt a Philone Seniore. Eſt enim apud Hieronymum (*a*), nonnullos Scriptorum veterum Librum hunc adſcripſiſſe Philoni Judæo. Philonem Seniorem intellige, qui Judæorum Regum hiſtoriam ſcripſit: nam qui ad Philonem alterum Chriſto recentiorem referunt, non ſatis attenderunt plurimum diſcrepare ſtilum utriuſque, & pleraque ex eo Libro depromſiſse Scriptores alios Philone hoc vetuſtiores, neque inter ejus ſcripta recenſeri, quorum indicem Euſebius, & Hieronymus concinnarunt. De priſco Philone ſatis multa diximus ſupra, cum exoticorum Auctorum, qui Moſis meminiſſent, ſeriem pertexeremus. Nunc itaque animadvertendum ſupereſt, hanc Scriptorum veterum opinionem, quæ Philoni Seniori librum Sapientiæ tribuit, ita proponi ab Hieronymo: Liber Sapientiæ *apud Hebræos nuſquam eſt; quin & ipſe ſtilus Græcam eloquentiam redolet; & nonnulli Scriptorum veterum hunc eſſe Judæi Philonis affirmant.* Apud Hebræos nuſquam eſſe ait: quia ipſius jam ævo Hebraicum exemplar, unde fuerat exceptus, interciderat: Græcam redolere eloquentiam: quia in eo Græce repræſentando non caſtigatum ac preſſum, ſed liberum ac fuſum ſtilum Philo adhibuerat. Certe ex Helleniſtarum grege fuit Philo iſte: Helleniſtas autem fere omnes Hebraicæ loquelæ mediocrem conſtat habuiſſe notitiam, ac prope nullam. Hujus gregis fuerunt Philo Alexandrinus, Platonis imitator, & Joſephus, qui ſuis ſcriptionibus Hebraicæ linguæ rudes ſe prodiderunt. Igitur ad aſſequenda verba, & introſpiciendos ſenſus libri Sapientiæ, interprete uſum puto Philonem Seniorem, & res ſibi rudius expoſitas fuſius deinde ac ſubtilius retuliſſe. Scripſit nuper quidam Philonem hunc Seniorem eſſe commentitium; nullam ejus extare apud Joſephum, Euſebium, alioſque veteres Scriptores mentionem; meminiſſe eos tantum Philonis illius qui vixit ſub Cajo, & Philonis Byblii; atque hunc eſſe quem citat Joſephus (*b*). Ex his intelligas non omnium eſse hoc genus literarum attingere: nam primum Philonis Senioris diſerte meminit Joſephus; is & Senior, non Byblius ab eo appellatur. Philonis teſtimonio non ſemel utitur Alexander Polyhiſtor, qui vixit L. Sullæ temporibus, & ab Euſebio (*c*) in teſtimonium adducitur. Philo autem uterque, & Byblius, & qui Caji æqualis fuit, poſt Sullam extitere. Neutri convenire poteſt, quod ait Hieronymus (*d*), adſcriptum ei eſſe librum Sapientiæ a nonnullis antiquis Scriptoribus. Judæus autem ab Hieronymo dicitur eſſe Philo. Byblius vero Joſepho fuit recentior, quippe qui floruerit ævo Trajani & Hadriani. Denique non hi tres ſolum Philones, Senior, Alexandrinus, & Byblius, ſed alii præterea complures a Veteribus commemorantur.

III. Cæterum cum triplici modo ſpectari poſſit iſte Liber, vel qualis in ipſis Salomonis libris, vel qualis in compilatione librorum illorum, vel qualis in Græca compilationis hujus interpretatione habitus eſt; ex ſingulis arceſſitas nanciſcimur ſententias apud poſterioris ævi Scriptores ſacros. Velut ex Salomonicis ſcriptis illud Iſaiæ (*e*): *Quia hæc dicit Dominus Eunuchis; Qui cuſtodierint Sabbatha mea, & elegerint, quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea,*

(*a*) Præf. in Lib. Salom. (*b*) Lib. I. contr. Ap. (*c*) Præp. Evang. Lib. IX. (*d*) Præf. in Salom. *III. Probatur ejus γνησιότης, & antiquitas.* (*e*) LVI 4.

mea, & in muris meis locum, & nomen melius a filiis & filiabus: nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit: quæ manifeſte ex iſtis libri Sapientiæ verbis derivata ſunt (*a*): *Spado qui non operatus eſt per manus iniquitatem, nec cogitavit adverſus Deum nequiſſima, dabitur enim illi fidei donum electum, & ſors in Templo Dei acceptiſſima*. Hoc quoque Iſaiæ (*b*): *Venite, ſumamus vinum, & impleamur ebrietate*: prodiit haud dubie ex illis Sapientiæ (*c*): *Venite ergo, & fruamur bonis quæ ſunt, & utamur creatura tanquam in juventute celeriter, vino pretioſo & unguentis nos impleamus*. Item illud Iſaiæ (*d*): *Quis adjuvit ſpiritum Domini? aut quis conſiliarius ejus fuit, & oſtendit illi?* Germanum eſt illius e libro Sapientiæ (*e*): *Quis enim hominum poterit ſcire conſilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus?* Non aliter idolorum fabricationem & cultum derident, Iſaias capite quadrageſimo quarto (*f*), & Jeremias capite decimo (*g*), ac deriſa ea viderant iis locis libri Sapientiæ, qui ſunt capitibus decimo tertio (*h*), & decimo quarto (*i*). Scriptum eſt in libro Tobiæ (*k*): *Magnus es, Domine, in æternum, & in omnia ſæcula regnum tuum: quoniam tu flagellas & ſalvas; deducis ad inferos, & reducis*: ſumtum hoc eſt ex iſtis libri Sapientiæ (*l*): *Tu es enim, Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis & reducis*. At verba hæc Eccleſiaſtici (*m*): *Deus creavit de terra hominem, & ſecundum imaginem ſuam fecit illum*: habebantur in συλλογῇ (*collectione*) ex Salomoniciis ſcriptionibus excerpta; quæ ita in libro Sapientiæ (*n*) concepta ſunt: *Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum*. Quoniam autem ex omni ſacrorum Scriptorum numero, uni omnino Machabaicorum auctores Philonem Seniorem ætate ſubſecuti ſunt, iique in argumento hiſtorico verſati oppido paucas, ac propemodum nullas ex γνωμικοῖς operibus ſententias arceſſere, ac libris ſuis infarcire neceſſe habuerunt: inde fit ut ad Novi Teſtamenti Scriptores nobis decurrendum ſit. Matthæo ergo ſententiam hanc (*o*): *Tunc juſti fulgebunt ſicut Sol in regno patris eorum*, ſubminiſtravit iſtud comma libri Sapientiæ (*p*): *Fulgebunt juſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent*. Iſtud vero (*q*): *An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo judicabunt?* mutuatus eſt Paulus ex eodem Libro (*r*), in quo legitur: *Judicabunt juſti nationes*. Et hoc etiam Pauli (*s*): *Fide Enoch translatus eſt, ne videret mortem, & non inveniebatur, quia tranſtulit illum Deus: ante translationem enim teſtimonium habuit placuiſſe Deo*, ex illo ortum eſt (*t*): *Placens Deo factus eſt dilectus, & vivens inter peccatores translatus eſt*. Et iſtud Epiſtolæ ad Epheſios (*u*): *In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere, & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei*, detortum eſt ex illis (*x*): *Inducet pro thorace juſtitiam, & accipiet pro galea judicium certum; ſumet ſcutum inexpugnabile, æquitatem; acuet autem duram iram in lanceam*. Sed & illud Sapientiæ (*y*): *Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei majeſtatis, & imago bonitatis illius*, quæ de Sapientia ipſa pronuntiavit Salomon, ita retulit Paulus (*z*): *Ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei*: & alibi (*aa*): *Qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ*: rurſum (*bb*): *Qui cum ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus*. Iſtorum etiam Pauli (*cc*): *Inviſibilia enim ipſius a creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque ejus virtus & divinitas, ita ut ſint inexcuſabiles*, hæc eſt origo (*dd*): *Vani autem ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui eſt, neque operibus attendentes agnoverunt quis eſſet artifex*. Denique iſta clauſula libri Sapientiæ (*ee*): *Sed & figulus mollem terram premens laborioſe fingit ad uſus noſtros unumquodque vas, & de eodem luto fingit quæ munda ſunt in unum vaſa, & ſimiliter quæ his ſunt contraria: horum autem vaſorum quis ſit uſus, judex eſt figulus*; hanc Paulo ſuppeditavit (*ff*): *An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in*

(*a*) III. 14. (*b*) LVI. 12. (*c*) II. 6. (*d*) XL. 13. (*e*) IX. 13. (*f*) 13. & ſeq. (*g*) 3. (*h*) 10. & ſeq. (*i*) 11. (*k*) XIII. 1. 2. (*l*) XVI. 13. (*m*) XVII. 1. (*n*) II. 23. (*o*) XIII. 43. (*p*) III. 7. (*q*) 1. Cor. VI. 2. (*r*) Sap. III. 8. (*s*) Hebr. XI. 5. (*t*) Sap. IV. 10. (*u*) VI. 17. (*x*) Sap V 19. (*y*) VII. 26. (*z*) 2. Cor. IV. 4. (*aa*) Col. I. 15. (*bb*) Hebr. I. 3. (*cc*) Rom. I. 20. (*dd*) Sap. XIII. 1. (*ee*) XV. 7. (*ff*) Rom. IX. 21.

contumeliam? His adde Catholicam Barnabæ Epiſtolam, quæ hæc affert e libro Sapientiæ (*a*). *Væ animæ iniquorum, qui dicunt inter ſe: Circumveniamus juſtum, quia inſuavis eſt nobis*. Adde & priorem Clementis ad Corinthios Epiſtolam, cujus hæc verba ſunt e libro Sapientiæ (*b*) depromta: Τίς ἐρεῖ αὐτῷ, τί ἐποίησας; ἢ τίς ἀντιστήσεται τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ; *Quis dicet ipſi, Quid feciſti? aut quis reſiſtet robori potentiæ ejus?* Adi & Conſtitutiones ejuſdem Clementis nomine inſcriptas (*c*), quæ hæc Indidem petita uſurpant (*d*): δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ θεοῦ. *Juſtorum animæ in manu Dei*. Merito ergo de libro Sapientiæ ſic diſſerit Auguſtinus (*e*): *Ubi & illud teſtimonium ponit de libro Sapientiæ; Raptus eſt, ne malitia immutaret intellectum ejus. Quod a me quoque poſitum fratres iſtos ita reſpuiſſe dixiſtis tanquam non de libro Canonico adhibitum, quaſi & excepta hujus Libri atteſtatione res ipſa non clara ſit, quam volumus hinc doceri . . . . . Quæ cum ita ſint, non debuit repudiari ſententia libri Sapientiæ, qui meruit in Eccleſia Chriſti de gradu Lectorum Eccleſiæ Chriſti tam longa annoſitate recitari, & ab omnibus Chriſtianis, ab Epiſcopis, uſque ad externos Laicos fideles, pœnitentes, catechumenos, cum veneratione divinæ auctoritatis audiri*. Hæc retulimus ad confirmandam Libri hujus dignitatem adverſus ætatis hujus Heterodoxos, qui eam convellere magno conatu adorti ſunt.

IV. Horum argumenta a multis ſæpe obtrita, iiſque præſertim qui controverſias de religione quæſtiones ventilandas ſuſceperunt, ea quam de libri Sapientiæ Scriptione, collectione, interpretatione, & ætate propoſuimus ſententia diſcutit ipſa per ſe & retundit. Nam primum afferuntur nonnulla Veterum teſtimonia, qui a Salomone librum Sapientiæ ſcriptum fuiſſe negant; ac merito quidem, ſi Liber ille ſignificetur, qui ſupereſt ad hanc diem; nam etſi doctrina ipſa ac ſententiæ ſunt Salomonis, ordo certe, contextus, ac compoſitio ſunt alterius.

V. Plura etiam proferuntur Patrum teſtimonia, qui a Canone librum Sapientiæ ſegregant. In Eſdrino quidem Canone propter cauſſas a me expoſitas locum non habuit. At defectum hunc ſarſit demum Eccleſia Chriſti.

DE ECCLESIASTICO.

I. *Diſputatur de Auctore libri Eccleſiaſtici. Ex ethicarum Salomonis ſcriptionum compilationibus excerptum fuiſſe veriſimile eſt.* II. *Jeſu filio Sirach operis concinnatio, Joſepho Uzielidæ ipſius nepoti interpretatio adſcribitur.* III. *Diſputatur cur Latina interpretatio laxior, & multis laciniis auctior ſit Græca.* IV. *Diſputatur an Jeſus filius Sirach idem ſit qui Ben-Sira.* V. *Diſputatur de Hebraicis Eccleſiaſticis editionibus.* VI. *Probatur ejus* γνησιότης, *& antiquitas.* VII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VIII. *Secundum argumentum.*

I. Ex ethicarum Salomonis ſcriptionum compilationibus decerptus eſſe videtur Eccleſiaſticus liber. Id oſtendunt ſententiæ quamplurimæ e Proverbiis Salomonis detractæ, ex Eccleſiaſte etiam, & ex libro Sapientiæ. Illuc tranſlatas aliquot e Proverbiis collegit Druſius in Obſervationibus ſuis (*f*). Aliæ his multæ adjici poſſunt. Velut illa (*g*): *Servo ſenſato liberi ſervient*: maniſeſto prodiit ex iſta Proverbiorum (*h*): *Servus ſapiens dominabitur filiis ſtultorum*. Et iſta (*i*): *Melior eſt qui operatur & abundat in omnibus, quam qui gloriatur & eget pane*: ad hanc expreſſa eſt (*k*): *Melior eſt pauper & ſufficiens ſibi, quam glorioſus & indigens pane*. Hæc quoque (*l*): *Priuſquam audias, ne reſpondeas verbum*: ex iſta nata eſt (*m*): *Qui prius reſpondet quam audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum*. Gravis hæc & pia Eccleſiaſtici ſententia (*n*): *Initium ſapientiæ timor Domini*, αὐτολεξεὶ (*ipſis verbis*) in Proverbiis (*o*) reperitur: etſi ex Jobi (*p*), & Pſalmorum libris (*q*) primum profluxit. Effatum quoque hoc (*r*): *Arenam, & ſalem, & maſſam ferri facilius eſt ferre, quam hominem imprudentem, & fatuum, & impium*: & iſtud (*s*): *Commorari leoni & dra-*

(*a*) II. 12. (*b*) XI. 22. (*c*) Lib. VI. cap. 30. (*d*) Sap III. 1. (*e*) Lib. I. de Præd. Sanct. cap. 14. *IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. V. Secundum argumentum. I. Diſputatur de Auctore libri Eccleſiaſtici. Ex ethicarum Salomonis ſcriptionum compilationibus excerptum fuiſſe veriſimile eſt.* (*f*) Lib. I. cap. 18. (*g*) Eccl. X. 28. (*h*) XVII. 2. (*i*) Eccl. I. 10. 30. (*k*) Prov. XII. 9. (*l*) Eccl. XI. 8. (*m*) Prov. XVIII. 13. (*n*) I. 16. (*o*) I. 7. (*p*) XXVIII. 28. (*q*) CX. 10. (*r*) Eccl. XXII. 18. (*s*) Ejuſd. XXV. 23.

draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam: atque id etiam (*a*): *Qui diligit filium ſuum, aſſiduat illi flagella*: totidem pene concepta verbis extant in Proverbiis (*b*). Utrobique eædem Sapientiæ laudes, idem Sapientiæ ſtudium: (quorum conſimilia etiam habes in libro Sapientiæ) paria utrobique mulieris probæ præconia. Is comparationis inſtituendæ modus (*c*): *Duo genera abundant in peccatis, & tertium adducit iram & perditionem*: rurſum alibi (*d*): *Duas gentes odit anima mea, tertia autem non eſt gens quam oderim*, crebro in Proverbiis uſurpatur (*e*). Plura colliget, cui vacabit, nam obvia ſunt. Sed & iſtud Eccleſiaſtici (*f*): *Omnes aquæ in terram revertentur*: germanum eſt illius ex Eccleſiaſte (*g*): *Ad locum unde exeunt flumina, revertuntur ut iterum fluant*. Hæc vero (*h*): *In igne probatur aurum & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis*: ſimilia ſunt illorum ſapientiæ (*i*): *Tanquam aurum in fornace probavit illos, & quaſi holocauſti hoſtiam accepit illos*. Item illud (*k*): *Inveſtiga ſapientiam, & manifeſtabitur tibi, & continens factus ne derelinquas eam*: conſentit his Sapientiæ (*l*): *Et ut ſcivi quoniam aliter non poſſem eſſe continens, niſi Deus det, & hoc ipſum erat Sapientiæ, ſcire cujus eſſet hoc donum, adii Dominum*. Hoc denique (*m*): *Non tradent filii mulieris adulteræ radices, & rami ejus non dabunt fructum*: geminum eſt iſtius e Sapientia (*n*): *Spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec ſtabile firmamentum collocabunt*. Conjicere quoque licet Salomonis opus hoc eſſe, ex eo quod affirmat Epiphanius (*o*), verſibus ſcriptum fuiſſe; perinde ut alios libros Salomonis, Proverbia, Eccleſiaſten, & Canticum. Inde adeo ὀπαδὸς τοῦ Σολομῶντος, *Salomonis aſſecla*, appellatur Jeſus Libri hujus ſcriptor ab Athanaſio, ſeu quiſquis eſt auctor Synopſeos; non quod ejus ſolum in condendis Parabolis modum rationemque tenuerit, ſed etiam quod totas ipſius deſcripſerit Parabolas ac ſententias, & carminibus conſtrinxerit. Qua ratione contigiſſe opinor, ut veterum Patrum plerique auctorem libri hujus Salomonem prædicent, & nomine Salomonis in eorum ſcriptionibus non raro citetur, & inter Salomonis volumina in Eccleſia Latina haberi ſolitus ſit. Cum enim hæc legimus in viceſima ſecunda Origenis Homilia in Librum Numerorum: *In Libro, qui apud nos quidem inter Salomonis volumina haberi ſolet, & Eccleſiaſticus dici; apud Græcos vero, Sapientia Jeſu filii Sirach appellatur*, manifeſtum eſt Origenem, qui inter Græcos Alexandriæ natus fuit, de ſe ita locutum non fuiſſe, quaſi Græcus non eſſet; proindeque id eſſe Rufini interpretis additamentum, qui per ſummam intemperantiam, & perfidiam has interpretationes elaboravit, ut alibi dictum eſt a me. Vult ergo Rufinus Eccleſiaſticum, quem Græci Sapientiam Jeſu filii Sirach appellant, apud ſuos, Latinos nimirum, inter Salomonis volumina referri ſolere.

II. Cæterum operis concinnator fuit Jeſus filius Sirach Hieroſolymitanus, qui ad Salomonis ſententias adjecit & ſuas, ac aliorum fortaſſe ſacrorum Scriptorum nonnullas quoque adtexuit. Id oſtendunt hæc verba e quinquageſimo Libri capite (*p*): *Doctrinam ſapientiæ & diſciplinæ ſcripſit in codice iſto Jeſus filius Sirach Jeroſolymita*: & iſte e Prologo: *Avus meus Jeſus, poſtquam ſe amplius dedit ad diligentiam lectionis Legis, & Prophetarum, & aliorum librorum, qui nobis a parentibus noſtris traditi ſunt, voluit & ipſe ſcribere aliquid horum, quæ ad doctrinam, & ſapientiam pertinent*. Apertiſſima vero illhæc ex alio Prologo ἀνεπιγράφῳ (*inſcriptionem non habente*) Libri hujus, qui ex Athanaſiana Synopſi depromtus eſt: ὁ οὖν πάππος αὐτοῦ Ἰησοῦς, καθὰ καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ, φιλόπονός τε γέγονεν ἀνὴρ καὶ φρονιμώτατος· ὃς οὐ μόνον τὰ ἑτέρων τῶν πρὸ αὐτοῦ συνετῶν ἀνδρῶν ἀποφθέγματα συνήγαγεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἴδιά τινα ἀπεφθέγξατο πολλῆς συνέσεως καὶ σοφίας γέμοντα. *Jeſus ergo avus ejus, quemadmodum & ipſe teſtatur, vir fuit laborioſus & ſapientiſſimus, qui non aliorum duntaxat prudentium virorum, qui ipſum præceſſerunt, ſententias collegit, ſed & quædam ex proprio ingenio effatus eſt, multæ prudentiæ, & ſapientiæ plena*. Quæ de poſtremis præcipue capitibus dicta ſunt, in quibus prædicantur laudes ſanctorum virorum, quorum plerique Salomone recentiores fuere; ac ea proinde

(*a*) XXX. 1. (*b*) XIII. 24. & XXI. 19. & XXIII. 13. & XXVII. 3. (*c*) Eccl. XXIII. 21. (*d*) L. 27. (*e*) XXX. 15. & ſeqq. (*f*) XL. 11. (*g*) I. 7. (*h*) Eccl. II. 5. (*i*) III. 6. (*k*) Eccl. VI. 28. (*l*) VIII. 21. (*m*) Eccl. XXIII. 35. (*n*) IV. 3. (*o*) De pond. & menſ. II. *Jeſu filio Sirach Operis concinnatio, Joſepho Uzielida ipſius nepoti interpretatio adſcribitur*. (*p*) Eccl. 29.

proinde non ex alieno, ſed ex proprio penu Sirachides depromſiſſe credendus eſt. Atque hæc Hebraice deſcripta Græco ſermone retulit Jeſu iſtius nepos, cujus interpretatio ad hanc pervenit ætatem: Hebraico vero exemplari quid factum ſit poſt viderimus. Porro controverſum eſſe inter eruditos video, an ipſe Libri Auctor, Interpretis avus, is fuerit, qui Jeſus filius Sirach dictus eſt; an Interpres ipſe potius Auctoris nepos. Quæ etſi levis eſt momenti quæſtio, dicam tamen hoc nomine appellatum ipſum Libri Auctorem mihi videri; itaut cum Sapientia filii Sirach, & Eccleſiaſticus Jeſu Sirachidæ citatur, avum non nepotem ſignificari putem. Id perſuadet recepta communi Scriptorum uſu conſuetudo, qui ex Auctorum, non ex Interpretum nomine libros appellare ſolent. Indicat hoc ipſum locus ex quinquageſimo capite mox adductus: qui ſive ab Auctore ipſo avo ſcriptus eſt, ſive a nepote Interprete additus, ad eum omnino videtur pertinere, qui Librum ipſum lucubravit, quem Jeſum Interpretis avum fuiſſe conſtat. Probat id quoque capitis quinquageſimi initium: *Oratio Jeſu filii Sirach*; ea quippe oratio, ejuſdem videtur eſſe, cujus & reliquum opus, Jeſu nempe avi. Sunt qui exiſtiment Jeſum quoque appellatum fuiſſe nepotem Interpretem: nam cum tralatitio apud pleraſque gentes, ac Hebræos etiam more, nepotes nomine avos referre conſueverint, & Jeſus itidem dici potuit, & pater ipſius Sirach; adeout Sirachides uterque extiterit. Verum, cum non alium eſſe exiſtimem Libri hujus auctorem Jeſum filium Sirach, ac Ben-Siram, cujus Proverbia Hebraice ſcripta extant, uti mox oſtendam, ſequenda nobis eſt ejus auctoritas, qui Ben-Siram Scholiis Hebraicis illuſtravit, quique Uzielem Ben-Siræ filium, Joſephum nepotem fuiſſe docet. Itaque Joſephus ille idem fuerit, qui Sirachidæ Parabolas Græce reddidit, & cujus interpretatione fruimur. Ad eam cudendam anno ætatis ſuæ octavo, & triceſimo in Ægypto ſe comparavit hic Joſephus, cum Ægyptum regeret Ptolemæus Evergetes; non prior ille Philadelphi ſucceſſor, ut perperam exiſtimavit R. David Ganz; ſed alter, Phyſcon cognomento dictus, Philometoris frater. Ac proinde circiter Prolomæi Epiphanis ætatem vixiſſe liquet avum Interpretis Jeſum Sirachiden, non multo poſt Simonis, Oniæ filii, ſummi Judæorum Pontificis, obitum. Cur vero Syrus Interpres Libri hujus auctorem appellet Jeſum filium Simeonis Aſiro, & nomen Simeonis illuc intruſerit, non aliam reperire poſſum cauſſam, quam quod Simeonem Oniæ filium, & Sirachum patrem Jeſu, quorum præconia extant in eodem capite, perperam confuderit. Simonis enim & Simeonis nomina ſæpe permiſcentur.

III. Quærere dignum eſt, quid ſit cur Latinus Interpres tantum ſibi permiſerit, ut totas ſententias infarciret huc illuc, & Auctorem Græcum ſæpe deſerens foras ipſe tam licenter prodiret. Meliori uſum exemplari vulgaris eſt omnium reſponſio. At recurrit quæſtio, unde orta hæc exemplarium varietas. Mihi factum id videtur a viro aliquo pio & erudito, qui Librum deſcribens utilia pleraque & bonæ frugis plena paſſim aſperſerit, prout rerum quas habebat in manibus argumenta poſtulare cenſuit: Jeſu Sirachidæ invitatus exemplo, quem Salomonis effata colligentem, multa de ſuo largitum eſſe, & Salomonis adjeciſſe ſciebat.

IV. Diſputatur inter viros doctos, an Jeſus iſte filius Sirach idem ſit qui Ben Sira. Veri id quidem ſimile eſt, & ita cenſent Rabbini plerique: quippe afferuntur in Thalmude, & in Maimonidæ, aliorumque Magiſtrorum libris, effata pleraque Ben-Siræ, quæ in Siriachidæ Eccleſiaſtico extant: & magna pars ſententiarum Hebraicarum, quæ ſub Ben-Siræ nomine editæ ſunt, in Eccleſiaſtico reperitur. Nomina præterea conveniunt, & ut Sirachides ſcripſit Eccleſiaſticum, hoc eſt Eclogas Proverbiorum, ita & Ben-Siræ Proverbio circumferuntur. Nec ſententiam hanc elevat quod opponunt quidam, diſconvenire nomina; illum quippe *ben ſirabh*, [illegible], hunc vero *ben ſirab* appellari; illum exiitimari nepotem Jeſu, qui fuit Joſedeci filius; hunc verum filium Jeremiæ, ut eſt in Lekute, ſive Collectaneis R. Joſi Levi: denique quia in libro Ben-Siræ (a) *ſunt faſcinationes, vel illuſiones, ex faciei conciſione*, ipſius lectionem decreto Thalmudis ejuſdem interdici. Nam quod ad nominis diſcrepantiam pertinet; permutari facile ejuſdem inſtrumenti literas Grammatici ſciunt. Utriuſ-

III. Diſputatur cur Latina interpretatio laxior, & multis laciniis auctior ſit Græca. IV. Diſputatur an Jeſus filius Sirach idem ſit qui Ben Sira. (a) R. David Ganz. Germ. David.

Utriuſque vero ignorabilis proſapia eſt; falſa etiam & inepta, quæ Sirachidæ affingitur. Quomodo enim nepos Jeſu Joſedecidæ eſſe potuit, quod vult Iſidorus (*a*), qui totis trecentis annis eo recentior fuit? Suſpecta vero, & valde dubia, quæ tribuitur Ben-Siræ, cum Jeremiæ per matrem nepos fuiſſe dicitur; nam ſi id ita eſſet, major ejus foret utique apud ſequentes Scriptores celebritas & fides. Porro vitiatum in multis fuiſſe Ben-Siræ librum, etiam ante Thalmudis compoſitionem exiſtimo, multaque in eum inſerta, quæ Thalmudiſtis Magiſtris probari non potuerint. R. David Ganz in *tzamah david*, hoc Thalmudis interdictum ſic exponit, ut vetitum uſum libri Ben-Siræ velit, non quod pernicioſas res & malas, ſed quod excellentes & ſublimes contineat, quarum lubrica eſt & periculoſa inquiſitio. Sententiam Davidis iſtius adjuvat ipſum Thalmud, quod in Baba Cama, capite Hachobel, librum Ben-Siræ in Hagiographorum claſſem conjicit. Hagiographa intellige, non ea quæ proprie & κατ' ἐξοχὴν *chatuvim* appellabant Hebræi, & Spiritus Sancti afflatu ſcripta eſſe docebant; ſed inferioris generis, eorum nempe quæ per *bath qual* dictata erant; cujuſmodi creditos fuiſſe diximus libros Tobiæ & Judith.

Sententia igitur noſtra hæc eſt: cum ſcriptionem ſuam Hebraice excudiſſet Sirachides, utpote Hieroſolymita, idque ut videtur Hieroſolymis, ea deinde uſos eſſe Hieroſolymitas Judæos, & qui in Syriæ partibus degebant, ac multis deſcriptis exemplaribus ad poſteros propagaſſe: verum tractu temporis multa a Scribis, & Rabbinis, multa a Librariis mutata, detracta, adjecta eſſe, quod in libro ἀποκρύφῳ (*in Canonem non recepto*) id ſibi licere cenſerent; tandemque in eum quem habemus ordinem per literarum ſeriem, memoriæ fortaſſe cauſſa, eſſe digeſtum. Nec enim aſsentior Paulo Fagio (*b*), qui factum id a Ben-Sira ipſo aſſeverat. In Palæſtinam cum ſubinde veniſset Hieronymus exemplaria illic vulgata, ac jam adulterata nactum eſſe reor. Vitiata quoque venerunt in manus Thalmudiſtarum. At cum Græcam Libri ejuſdem interpretationem in Ægypto elaboraſſet Joſephus Uzielides, Sirachidæ, ſive Ben-Siræ nepos, & Helleniſtis communicaſset, credibile eſt argumenti gravitate, & dignitate operis permotos, id inter ſacros Libros repoſuiſſe. Quod demum Eccleſiæ Chriſti ab iis traditum cum reliquis Codicibus ſanctis, ambiguæ fuit aliquandiu auctoritatis, cum hinc admitteretur in Canonem ab Helleniſtis, inde a Judæis ſecluderetur; quoad Eccleſiæ demum Chriſtianæ conſenſu ac decretis auctoritatem adeptum eſt. Itaque valde diſpar exemplaris & interpretationis fors fuit, cum hæc conſecrata ſit ab Helleniſtis, illud inter apocrypha rejectum. Unde evenit, ut in ea attentare quicquam nefas duxerint Helleniſtæ, nihilque prorſus mutaverint: cum id Judæi interpolaverint ad libitum & recoxerint. Inde nata hæc quæ nunc eſt Eccleſiaſticum inter & Proverbia Ben-Siræ diſcrepantia.

V. Dixi Hebraico primum ſermone compoſitum fuiſſe librum hunc. Id utique clare teſtatur Prologus. Teſtatur & phraſis, quæ Hebraiſmum in multis olet, nonnunquam etiam mere Hebraica eſt: Puta illud e decimo capite (*c*), ἡμέρας ἀριθμοῦ, *dies numeri*, hoc eſt, *dies paucos*, purum putum Hebraicum eſt, *jame miſphar*, & iſtud indidem (*d*), διαθήκην αἰῶνος, *teſtamentum ſeculi*, hoc eſt, διαθήκην αἰώνιον, *teſtamentum æternum*, mere Hebraicum eſt, *berith ngolam*. Item hoc e decimo nono capite (*e*): ἀπὸ προσώπου λόγου, *a facie verbi*; & ἀπὸ προσώπου βρέφους, *a facie infantis*; hoc eſt, *propter verbum*, *propter infantem*: Hebraice ſcriptum erat, *miphne ngolel*, & *miphne davar*. Id vero e quadrageſimo quinto capite (*f*), *cujus memoria in benedictione eſt*, nunc quoque uſitatiſſimum eſt in Rabbinicis ſcriptionibus *zterone lebarchoth*. Quæ libri originem Hebraicam indicant. Hebraica lingua ſcriptum vidiſſe ſe Hieronymus aſſeverat (*g*). Munſterus quoque, ſacrarum literarum apprime peritus, accepiſſe ſe narrat, Judæos Conſtantinopolitanos Eccleſiaſticum Hebraico ſermone conceptum, itidem ut librum Tobiæ typis vulgaſſe. Paulus Fagius (*b*), in iiſdem ſtudiis ſubactus, ex viris fide dignis audiviſſe ſe ait, Eccleſiaſticum Hebraicum in Bibliotheca quadam extare. Verum merito dubitari poteſt, ipſumne hoc ſit Jeſu Sirachidæ archetypum Hebraicum, an Hebraica interpretatio e Græco profecta. Mihi probabile videtur, quod

(*a*) Lib. VI. Orig. c. 2. (*b*) In Ep. Præf. Ben-Sir. *V. Diſputatur de Hebraicis Eccleſiaſtici editionibus.* (*c*) Eccl. n. 9. (*d*) Ejuſd. n. 10. (*e*) Ejuſd. 11. (*f*) Ejuſd. 2. (*g*) Præf. in Lib. Salom. (*b*) Epiſt. præfix. Lib. Tob. Hebr.

quod dixi, Hebraicum Sirachidæ exemplar, ſed jam vitiatum, in manus Hieronymi, & Thalmudiſtarum veniſſe, novaſque ſubinde labes paſſum ad ſequentis ævi Rabbinos ſub Ben-Siræ nomine fuiſſe tranſmiſſum. At de exemplaribus Hebraicis Munſtero, & Fagio memoratis alia mihi ſuſpicio eſt: facile quippe crediderim ex Græco fuiſſe converſa, quod in libro Tobiæ factum dixi; apprime ſiquidem nota illis erant Proverbia Ben-Siræ. Antiquiſſimum eorum exemplar, Conſtantinopoli impreſſum, penes Munſterum fuiſſe docet nos Buxtorfius in Bibliotheca Rabbinica (*a*). Eadem vero Iſnæ edidit Paulus Fagius. Cum ergo operis hujus, & Eccleſiaſtici diſcrimen probe cognoſcerent, minime putandum eſt falſos in eo deluſoſque eſse, ſed potius re attente explorata caute ea diſtinxiſſe. Sed hæc propoſita tantum a me ſunt, non definita.

VI. Cæterum Libro huic a ſacris ſequentium temporum Scriptoribus ſuus honos habitus eſt, ex eoque depromptæ occurrunt non paucæ in Novo Teſtamento ſententiæ. Cujuſmodi illa eſt Johannis (*b*): *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit*: quæ germana eſt iſtius ex Eccleſiaſtico (*c*): *Qui diligunt Dominum, conſervabunt viam illius*. Confer illud ejuſdem (*d*): *Si dives fueris non eris immunus a delicto*, cum hoc Pauli ad Timotheum (*e*): *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli*, ſimilia eſſe dices. Item hoc Lucæ (*f*): *Dicam animæ meæ; Anima, habes multa bona poſita in annos plurimos: requieſce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus, ſtulte, hac nocte animam tuam repetunt; quæ autem paraſti, cujus erunt?* nonne interpretatio eſt horum Eccleſiaſtici (*g*): *Eſt qui locupletur parce agendo, & hæc eſt pars mercedis illius, in eo quod dicit, Inveni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis ſolus; & neſcit quod tempus præteriet, & mors appropinquet, & relinquat omnia aliis, & morietur*. Cum dixit Matthæus (*h*): *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata*: nonne iſtud Eccleſiaſtici (*i*) videtur expreſſiſse: *Si volueris mandata ſervare, conſervabunt te?* Cum dixit Lucas (*k*): *Ego vobis dico, facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*: numquid videtur reſpexiſſe clauſulam hanc Eccleſiaſtici (*l*): *Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo*: Prodiit etiam iſtud Pauli ad Romanos (*m*): *Annon habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* ex illo Sirachidæ (*n*): *Quaſi lutum figuli in manu ipſius, plaſmare illud & diſponere; ſic homo in manus illius qui ſe fecit.*

Quod ſi aliorum Scriptorum conquiramus teſtimonia, ex iis quoque Libri hujus vetuſtatem arguemus: verba quippe hæc Barnabæ ex Epiſtola Catholica: μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν, hæc ipſa ſunt Sirachidæ (*o*): *Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta*. Extant hæc eadem in Clementis Apoſtolicis Conſtitutionibus (*p*), in quibus alia plurima reperire licet indidem deprompta, & nonnulla quoque in opere Joſephi contra Apionem, & in Ignatianis Epiſtolis.

VII. Jam vero expedita eſt argumentorum, quæ ex contraria parte opponi poſſunt, & parata ſolutio: iſtius puta, quod Hieronymi ſubminiſtrabit auctoritas, Salomonem Libri hujus auctorem eſſe præciſe negantis, cum in Præfatione in libros Salomonis, tum præcipue in Commentariis ad nonum caput Danielis. Nempe ad Libri concinnatorem reſpexit, qui Sirachides fuit, ac etiam auctor dici potuit; perinde ut Stobæum Eclogarum ſuarum auctorem merito dicimus, & ut domus opifex cenſetur is, non qui materiam cædit, aut cæmenta tundit, ſed qui hæc aliunde ſubminiſtrata ordine collocat, & ſuis quæque locis ad condendam domum diſponit; ita ſententias a Salomone fere excogitatas, ſic tanquam cæmenta ac materiam collegit Jeſus Sirachi filius, & in ejus quo utimur operis fabricationem digeſſit. Qua de cauſſa, opinor, idem Hieronymus Eccleſiaſten interpretans, cum Eccleſiaſtici teſtimonio uteretur, Salomonem teſtem citare ſe profeſſus eſt.

VIII. Ad id autem quod legitur in Prologo ἀνεπιγράφῳ, (*titulo carente*) qui, ut dixi,

ex

(*a*) In *Ben-Sira*. *VI. Probatur ejus γνησιότης, & antiquitas*. (*b*) XIV. 23. (*c*) II. 18. (*d*) XI. 10. (*e*) VI. 9. (*f*) XII. 19. (*g*) XI. 18. 19. (*h*) XIX. 17. (*i*) XI. 16. (*k*) XVI. 9. (*l*) XXIX. 12. (*m*) IX. 21. (*n*) Eccl. XXXIII. 13. (*o*) IV. 36. (*p*) Lib. VII. cap. 11. *VII. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. VIII. Secundum argumentum.*

ex Athanaſiana Synopſi deſcriptus eſt, Jeſum Sirachiden, cujus nomen hic Eccleſiaſtici titulus præfert: σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σιράχ. *Sapientia Jeſu filii Sirach*, nepotem ipſum eſſe; reſpondere poſſumus Prologo huic *eatenus eſſe credendum, quatenus verum dicit*, quod jam olim reſpondit Johannes Druſius (*a*). Pari reſponſione excipiemus Epiphanium (*b*), cujus hæc ſunt verba: ἡ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ Σιρὰχ, ἐκγόνου δὲ τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ καὶ τὴν σοφίαν Ἑβραϊστὶ γράψαντος, ἣν ὁ ἔκγονος αὐτοῦ Ἰησοῦς ἑρμηνεύσας Ἑλληνιστὶ ἔγραψε. *Quæ eſt Jeſu filii Sirach, nepotis Jeſu, qui Sapientiam ſcripſit Hebraice, quam nepos ejus Jeſus interpretatus Græce conſcripſit*; & Damaſcenum (*c*), qui nec aliter videtur ſenſiſſe. Idem nos olim, re minus explorata ſcripſimus alibi; ut noſtra etiam noſmet vineta cædamus; nunc vero Scholiaſtæ Hebraici libri Ben-Siræ auctoritatem ſequimur, qui nepotem Sirachidæ Joſephum appellat. Synopſeos autem Auctori, aliiſque, cauſsa fuiſſe videtur ambigua Libri inſcriptio, cur Interpretem nepotem avo cognominem fuiſſe putarent: cum enim legiſſent in Libri lemmate: σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σιρὰχ πρόλογος, uti nunc quoque habet Vulgatæ editionis titulus: *In Eccleſiaſticum Jeſu filii Sirach Prologus*, id ita acceperunt, quaſi ſenſus eſſet, *Jeſu filii Sirach Prologus in Eccleſiaſticum*: cum potius id ſibi velit, *Prologus in Eccleſiaſticum Jeſu filii Sirach*, atque ita interpungenda Græca ſint, σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σιρὰχ, tum adjecta στιγμῇ ſubjici debeat, πρόλογος. Cæterum & Auctor Synopſeos, & Epiphanius, & fere quicunque nepoti, Jeſu Sirachidæ nomen fuiſſe cenſent, avo tamen Libri lucubrationem ultro concedunt. Addit Prologi hujus ἀνεπιγράφου (*titulo carentis*) Scriptor, mortuo Jeſu avo, cum ad ſummam Libri perfectionem aliqua etiamnum curatura deſideraretur, id nepotem præſtitiſſe: quod eatenus ab eo factum concedo, quatenus id Interpretis fides pati potuit, uti ex vulgato altero Interpretis ipſius Prologo intelligitur. Ex opinione autem falſo præcepta, Sirachidem eſſe nepotem, non avum, ſequi neceſſe fuit hanc alteram nepotis eſſe Orationem toti operi ſubjectam, ut quam Jeſu filio Sirach titulus adſcribat.

DE PROPHETIA ISAIÆ.

I. *Diſputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Iſaiæ nomen præfixum gerit. Iſaiæ ipſi adſcribitur.* II. *Probatur ejus* γνησιότης, *& antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.*

I. PRophetiæ, quæ Iſaiæ ſibi nomen præſcribit, Auctorem eſſe Iſaiam ipſum prima fronte Liber indicat: *Viſio Iſaiæ, filii Amos, quam vidit ſuper Judæam, & Jeruſalem, in diebus Uziæ, Joathan, Achaz, & Ezechiæ, regum Juda.* Vero, inquies, Prophetiam ipſam edidit Iſaias (*d*), at deſcripſit alter & Librum lucubravit. Fruſtra; ſe enim Libri ſcriptorem indicat aliis teſtimoniis compluribus, in quibus cum ſuum, patriſque ſui appoſuiſſet nomen, multa de ſe narravit, partim ex tertia perſona, partim ex prima: præcipue vero iſto, quo vaticinii hujus ſcriptorem ſe liquido profitetur: *Nunc ergo ingreſſus ſcribe ei ſuper buxum, & in libro diligenter exara illud, & erit in die noviſſimo in teſtimonium uſque in æternum.* Amoſi ſe filium eſſe declarat, non ejus qui inter duodecim Prophetas cenſetur, & *ngamos* nomen habet, ſed alterius, qui *hamoz* appellatus eſt. Id agnovit Hieronymus in primum caput Iſaiæ, & in Procemio Commentariorum in Amos; agnovit & Auguſtinus libro decimo octavo de Civitate Dei (*e*): *Iſaias filius Amos, ſive Prophetæ, ſive quod magis perhibetur, alterius, qui non Propheta eodem nomine vocabatur*; agnovit & Cyrillus (*f*): Ἕτερος ἦν Ἀμὼς ὁ Ἡσαΐου πατήρ. *Alter erat Amos Iſaiæ pater*, nempe a Propheta; agnovit & Procopius (*g*): λέγουσι δὲ μὴ τὸν ἕνα τῶν δώδεκα τοῦ Ἡσαΐου τὸν πατέρα τυγχάνειν· ἐκεῖνος γὰρ Ἀμὼς ψιλῶς λέγεται, καὶ ἑρμηνεύεται, λόγος σκληρός· ὁ δὲ τοῦ Ἡσαΐου, δασύνεται, καὶ σημαίνει τελείωσιν, καὶ δύναμιν, καὶ ἰσχύν. *Ajunt Iſaiæ patrem non eſſe unum e Duodecim. Is enim Amos tenuiter pronuntiatur, & exponitur, Sermo durus. At pater Iſaiæ aſpiratur, & ſignificat perfectionem, & potentiam, & robur.* In qua falſa

(*a*) In Eccl. Prol. 2. (*b*) De pond. & menſ. (*c*) De orth fid. Lib. IV. cap. 18. *I. Diſputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Iſaiæ nomen præfixum gerit. Iſaiæ ipſi adſcribitur.* (*d*) XXX. 8. (*e*) Cap. 27. (*f*) Præf. Expoſ. in Amos. (*g*) In Iſa. I. 1.

ratione quod verum erat probare conatus eſt Procopius. Nam ע, nomini Amoſi unius e Duodecim præfixa, validiſſima eſt Hebraicarum omnium aſpirationum; tenuiſſima vero eſt א, quæ præfixa eſt nomini patris Iſaiæ. Cæterum hæc eo notantur a me, ut appareat Clementis Alexandrini error, qui hæc ſcripſit (*a*): προφητεύουσι δὲ ἐπ' Ὀζίου Ἀμώς, καὶ Ἡσαΐας ὁ υἱὸς αὐτοῦ. *Sub Ozia autem vaticinantur Amos, & filius ejus Iſaias*: & Pſeudo-Epiphanii, qui in libro de vitis Prophetarum (*b*) eamdem ſententiam prodidit. Unde natam opinor Rabbinorum quorumdam opinionem, quos exiſtimaſſe ait R. David Ganz, Amoſum Iſaiæ patrem Prophetam fuiſſe. Idem incauto homini perſuadere iſta poſſunt, quæ habentur apud Iſaiam Hieronymianæ editionis (*c*): Ezechias *miſit Eliacim ad Iſaiam, filium Amos Prophetæ*. Item (*d*): *Intravit ad eum Iſaias, filius Amos Prophetæ*. Ubi Hieronymus: *Hic quia ipſe de ſe Iſaias ſcribebat hiſtoriam, non ſe appellavit Prophetam ſed filium Prophetæ*. Quod miror excidiſſe viro vetuſtas interpretationes explorare ſolito; nam utrobique Hebraica habent: *el iiſanghibu ben hamoz hanavih*, Septuaginta: πρὸς Ἡσαΐαν υἱὸν Ἀμὼς τὸν προφήτην, & capite ſequenti: Ἡσαΐας υἱὸς Ἀμὼς ὁ προφήτης. Vulgata: *Ad Iſaiam, filium Amos, Prophetam*. Item: *Iſaias, filius Amos, Propheta*. Similiter Cyrillus (*e*), & Procopius (*f*), Iſaiæ interpretes. Fuit Iſaias de tribu Juda, vir apprime nobilis, & ſi R. Iſaaco Abrabanieli (*g*) fides eſt, regia ſtirpe ortus; utpote Amoſo, Azariæ regis fratre natus. Diſertus & elegans, quod ipſius Liber indicat. Sed regibus Juda quatuor, Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia vaticinatum ſe declarat: & quid ſub unoquoque ſeorſum ſit vaticinatus, adnotat ſuis locis. Floruit Hieroſolymis, & in Judæa, ubi & uxorem duxit, vatem & ipſam. Duos ſuſcepiſſe filios Jaſub, & Emmanuelem ex perverſa ſeptimi capitis interpretatione priſci Judæi tradiderunt: ſed & filiam quoque, ut quem ſocerum fuiſſe dicant Manaſſis Judæorum Regis, a quo demum per ſummam crudelitatem ſerra lignea diſſectum eum ferunt, quod ipſius impietatem, optimatiumque corruptos mores libero ore carperet. Quam majorum ſuorum ſævitiam excuſare conantes Judæi, hanc ipſi inflictam pœnam commenti ſunt, quod Dominum Sabaoth oculis ſuis vidiſſe ſe prædicaſſet (*h*), cum Dei terga tantum Moſes vidiſſet. Ad Iſaiæ ſupplicium refertur iſtud ex Epiſtola ad Hebræos (*i*): ἐπρίσθησαν. *Serra ſecti ſunt*. Sepultus demum eſt ſub quercu Rogel, juxta Regum ſepulcra. Præter hunc, quem habemus, vaticiniorum Librum, alia ab ipſo ſcripta eſſe conſtat ex Paralipomenis (*k*), ubi res geſtas Oziæ regis literis prodidiſſe narratur, neque in eo qui extat Libro uſpiam comparent. Opera vero Iſaiæ nomine falſo inſcripta, quale fuit illud Iſaiæ Apocryphum, Origeni (*l*) ſæpe commemoratum; & Anabaticus Iſaiæ, cujus meminerunt Epiphanius (*m*), & Hieronymus (*n*); ſive duo hæc idem fuerunt opus, ſive duplex; & libellum quemdam ſuppoſititium, ſub Viſionis Iſaiæ titulo typis editum, ab hac diſſertatione removemus. Eam vero R. Moſis Kimchi ſententiam, quæ Judæis quibuſdam præeuntibus librum Proverbiorum, Eccleſiaſten; & Canticum Canticorum Iſaiæ tribuit, ſatis ſupra diſcuſſimus.

II. Jam vero Libri hujus γνησιότητα, & antiquitatem per conſequentium ætatum teſtimonia more noſtro adſtruere perfacile eſt. Nam primum Michæas, qui Iſaiæ fere æqualis fuit, ex ipſius Prophetia (*o*) clauſulam hanc integram, nec interpolatam ad ſe tranſtulit: *Et erit in noviſſimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob; & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus, quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jeruſalem. Et judicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium* (*p*). Id obſervatum eſt Origeni in Epiſtola ad Africanum, falſo cenſentem nullum e Prophetis vetuſtiorum Prophetarum ſententias uſurpaſſe; quaſi indignum hoc eſſet veritatis præconibus. Nahum

(*a*) Strom. I. (*b*) In Amos. (*c*) XXXVII. 2. (*d*) XXXVIII. 1. (*e*) Præf. in Amos. (*f*) In Iſa. XXXVII. 2. & XXXVIII. 1. (*g*) Præf. in Iſ. (*h*) Iſa. VI. 5. (*i*) XI. 37. (*k*) 2. XXVI. 22. (*l*) In Matth. XXIII. & Epiſt. ad Afric. (*m*) Hær. Archontic. cap. 2. & Hær. Hieracit. cap. 3. (*n*) In Iſ. LXIV. *II. Probatur ejus γνησιότης, & antiquitas.* (*o*) II. 2. & ſeq. (*p*) Mich. IV. 1. & ſeq.

bum (*a*) quoque adverſus Sennacheribum vaticinans cum dixit: *Infirmatus eſt Baſan, & Carmelus, & flos Libani elanguit*: ad iſta Iſaiæ (*b*) videtur attendiſſe, quæ de Sennacheribi itidem & Aſſyriorum expeditione protulit: *Luxit & elanguit terra, confuſus eſt Libanus, & obſorduit, & factus eſt Saron ſicut deſertum, & concuſſa eſt Baſan, & Carmelus*. Hoc autem vaticinium edidit Iſaias ſub Achazo, ſuum Nahumus ſub Ezechia, ut ſuo loco probabimus. Jeremias (*c*) quoque, centum circiter & quinquaginta annis Iſaia recentior, multa ex eo in ſuum vaticinium depromſit: cujuſmodi illud eſt: *Omne enim caput calvitium, & omnis barba raſa erit: in cunctis manibus colligatio, & ſuper omne dorſum cilicium. Super omnia tecta Moab, & in plateis ejus omnis planctus: quoniam contrivi Moab, ſicut vas inutile, ait Dominus*: quibus manifeſto exprimitur illud Iſaiæ (*d*): *Moab ululavit: in cunctis capitibus ejus calvitium, & omnis barba radetur. In triviis ejus accincti ſunt ſacco: ſuper tecta ejus, & in plateis ejus omnis ululatus deſcendit in fletum*. Ait Jeremias (*e*): *Qui fugerit a facie pavoris, cadet in foveam; & qui conſcenderit de fovea, capietur laqueo*: ſcripſerat ante Iſaias (*f*): *Qui fugerit a voce formidinis, cadet in foveam; & qui ſe explicaverit de fovea, tenebitur laqueo*. Eſt apud Jeremiam (*g*): *Confuſus eſt Bel, victus eſt Merodach, confuſa ſunt ſculptilia ejus, ſuperata ſunt idola eorum*: eſt apud Iſaiam (*h*): *Confractus eſt Bel, contritus eſt Nabo; facta ſunt ſimulacra eorum beſtiis & jumentis, onera veſtra gravi pondere uſque ad laſſitudinem*. Iſaiæ præterea triceſimum ſeptimum caput, cum ſequentis initio; totum item triceſimum nonum, in quarti Regum libri decimo nono ac viceſimo capite deſcripta ſunt, idque αὐταλεξεὶ, (*ipſis verbis*) ut non ſententias modo, ſed verba etiam illinc iſtuc tranſiiſſe liquidum ſit. Apertiſſime vero Paralipomenon (*i*), Auctor: *Reliqua autem ſermonum Ezechiæ & miſericordiarum ejus, ſcripta ſunt in Viſione Iſaiæ, filii Amos, Prophetæ*. Vere: nam geſtis Ezechiæ narrandis triceſimum ſextum Iſaiæ caput, cum ſequentibus tribus conſecratur. Narrat Joſephus (*k*) Cyrum Perſarum Regem pellectis iis quæ de ſe Iſaias ducentis circiter ante annis prædixerat, cum ſe certo Dei Iſraëlitarum conſilio, reſtituendis in integrum Hebræis, reparandæque Hieroſolymæ, & Templo reficiendo deſtinatum intellexiſſet, ad id opere præſtandum adjeciſſe animum, & reipſa compleviſse.

III. At quædam diſſolvenda veniunt argumenta, quibus oppugnatur iſte Liber. Primum a ſexti capitis initio exorſum eſse Prophetam vaticinium ſuum quidam volunt, idcirco quod propter oris ſui impuritatem ad id tempus tacuiſſe ſe ait: tum ſubjicit (*l*): *Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam, & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Et dixit, Vade*. Hæc ſi recte colliguntur, ſequitur vel perverſum eſſe Libri hujus ordinem, & priora quinque capita loco ſuo fuiſſe mota, vel adventitia eſse & ſuppoſita. Quæ tamen non ita ſunt: nec enim id ſibi vult Propheta, ſe ad hanc diem penitus obmutuiſse, & ſibi tum primum vaticinandi munus a Deo fuiſse impoſitum; ſed de hoc tantum viſo ſe diutius quam deceret tacuiſse, ejuſque vulgandi mandatum a Deo accepiſſe. Multis enim vaticiniis Prophetarum libri conſtant, multis viſis a ſe ita disjunctis & ſecretis, ut nequaquam temere permiſcenda ſint, & quæ unius ſunt, ad aliud minime ſint flectenda. Rem confirmabimus exemplo. Leguntur iſta triceſimo tertio capite Ezechielis (*m*): *Et factum eſt in duodecimo anno, in decimo menſe, in quinta menſis tranſmigrationis noſtræ, venit ad me qui fugerat de Jeruſalem dicens, Vaſtata eſt civitas. Manus autem Domini facta fuerat ad me veſpere, antequam veniret qui fugerat, aperuitque os meum, donec veniret ad me mane, & aperto ore meo non ſilui amplius*. Quis hinc colliget vaticinorum Ezechielis hoc eſse initium, nec ipſum antea ſuum os reſeraſſe? Nempe pertinet ſilentium illud Iſaiæ ad id tempus, quo animo ejus hoc viſum objectum eſt, neque ad alia priora eſt detorquendum. Huc adde aliam eſſe loci hujus ſententiam apud Septuaginta Interpretes, ut ab Hieronymo (*n*) quoque obſervatum eſt, qui ſic illud reddunt: ὦ τάλας ἐγὼ, ὅτι κατανένυγμαι. *O miſer ego, quia dolore punctus ſum!* Jonathan ben Uziel: *Væ mihi, quia peccavi!* Syrus: *Væ mihi, obſtupui!* Arabs: *Audax ſum!*

(*a*) I. 4. (*b*) XXXIII. 9. (*c*) XLVIII. 37. 38. (*d*) XV. 2. (*e*) XLVIII. 44. (*f*) XXIV. 18. (*g*) L. 2. (*h*) XLVI. 1. (*i*) 2. XXXII. 38. (*k*) Antiq. Lib. XI. cap. 1. *III. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* (*l*) VI. 8. (*m*) 21. 22. (*n*) In Iſa. VI. 5.

Recentiores Interpretes: Vatablus, & Forerius, *nidmeti*, exponunt, *Ilicet*, *perii*, *actum eſt de me*. Porro cum viſa, quæ toto opere narrantur, ſub quatuor Judæ Regibus, Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia, oblata ſibi fuiſſe ſcribat Iſaias; quæ autem ſexto referuntur capite, ad annum eum pertineant, quo deceſſit Ozias, & a multis credantur poſt Oziæ interitum ſub Joathane eveniſſe; ſententia vero quod ad triceſimum uſque & ſeptimum caput ſub Achazo contigerint, & reliqua demum ad Ezechiæ tempora referantur, ſequitur quinque priora capita in Oziæ regnum eſſe conferenda. Iis autem generales quædam continentur præceptiones, monitiones, caſtigationes, ac minæ, quibus refractarios ac contumaces popularium ſuorum animos ad Dei obſequium ſubigere ſtudebat: verum ne ſic quidem edomita eorum pervicacia, graviora denuntiavit. Nec mirum ſane aut novum videri debet, Iſaiam prioribus hiſce capitibus excidium genti ſuæ fuiſſe interminatum, quod Ozia regnante non contigit: nec enim temporis ordini ſemper congruit ratio vaticiniorum, in quibus ὕστερον πρότερον ſæpe occurrit.

IV. Cum in libro Proverbiorum (*a*) Thalmudiſtæ legiſſent, partem aliquam libri illius ab Ezechiæ regis famulis collectam fuiſſe; inter quos operam quoque ſuam ad id contuliſſe Iſaiam ſupra conjectavimus; ipſi contra Iſaiæ vaticinationes ab iiſdem Ezechiæ familiaribus & neceſſariis, ipſoque adeo Ezechia ſcriptas fuiſse cenſuerunt, ut eſt in Baba bathra. Nec enim aliud opinionis hujus argumentum reperio, quam hoc dictum libri Proverbiorum. Quaſi vero vel Ezechias, vel Ezechiæ familiares divino omnes impulſi fuerint inſtinctu, & vaticinia fundere potuerint: quo ſtolido commento quantum hominibus iſtis gloriæ addunt & decoris Thalmudiſtæ, tantum de Libri hujus exiſtimatione decerpunt, vaticinii dignitatem atque oraculi vim ipſi detrahentes. Ita religioſi illi ſacrorum voluminum cuſtodes, quibus *credita ſunt eloquia Dei* (*b*), quique in apices & literas ſtudioſe inquirunt, librorum ipſorum fidem, honorem, ac commendationem temere labefactant.

V. Rurſum hic in ſcenam prodit Philoſophus Theologo-Politicus, atque Libri hujus auctoritatem elevat hoc argumento, quod non is ipſe ſit Liber, in quem vaticinia ſua conjecit Iſaias, ſed tantum compilatio fragmentorum Libri hujus, quæ ut fors tulit, hinc inde collecta, potiſſimum vero ex Chronicis regum Juda & Iſraël, & in hoc quod habemus volumen compacta ſunt. Atque id vult adverſus reliquos Prophetarum libros valere. Rationes cur ita ſentiat has habet, quod diſturbato ordine ac perverſo digeſtæ ſint Iſaiæ Prophetiæ, nec eam tueantur ſeriem, qua primum ab Auctore diſpoſitæ inter ſe ac collocatæ ſunt; quod res geſtas Oziæ ſit literis perſecutus, ut adductum ſupra ex Paralipomenis (*c*) comma indicat; ſub eoque etiam ſit vaticinatus, ut apparet ex initio libri Iſaiæ qui nunc extat; cum tamen nec acta Oziæ referat idem ille Liber, nec ulla habeat vaticinia quæ ſub Ozia edita fuiſſe conſtet; quod certum ſit præterea, ex Rabbinorum ſententia, ſub Manaſſe quoque Iſaiam vaticinia edidiſse, quorum in ipſius Libro reperire liceat omnino nullum. Verum hæc facile diſsolvimus: nam quod ex confuſo in hoc Libro prædictionum ordine cauſsam repetiſſe putat, quamobrem eum Iſaiæ eripiat; imo vero, vel inde maxime apparet non eſse id humanæ mentis opus, res conferte contexteque explicantis, & rationum cohærentiam ſequentis, ſed afflatu potius cœleſti inſtinctæ & agitatæ, ac res futuras per interciſa & ſalebroſa pandentis oracula, quorum obſcuritas per ipſos demum eventus rerum erat illuſtranda. Negamus præterea Oziæ hiſtoriam inter vaticinia ſua Iſaiam deſcripſiſse, ſed peculiare opus ſuiſse cenſemus, temporum demum injuria deperditum. Supra enim auctoritate libri Paralipomenon (*d*), & Theodoreti (*e*) teſtimonio adducti docuimus, Prophetas, præter vaticiniorum ſuorum editionem, hiſtorias ſæpe temporum ſuorum peculiari opera literis commendaſſe. Nec fatemur vero, quæcunque prædixit Iſaias, fuiſſe relata in literas: ac proinde ſi qua ſub Manaſse præſignificavit, fruſtra in hoc Libro requiri putamus; cum præſertim titulus ipſe oſtendat hoc tantum opere contineri vaticinia ſub quatuor regibus, Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia edita. Nam quod attinet ad prædictiones, quæ in Oziæ tempora conveniunt, jam ſupra

IV. Secundum argumentum. (*a*) XXV. 1. (*b*) Rom. III. 2. *V. Tertium argumentum.* (*c*) 2. XXVI. 22. (*d*) 1. XXIX. & 2. XX. 34. (*e*) Præf. in Lib. Reg.

pra oſtendimus eas quinque prioribus capitibus deſcriptas videri.

DE PROPHETIA JEREMIÆ.

I. *Diſputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerit. Jeremiæ ipſi adſcribitur Libri compoſitio, Barucho vero deſcriptio.* II. *Variæ Jeremianorum vaticiniorum partes variis temporibus ſunt elaboratæ;* III. *Nec juxta temporum ordinem inter ſe ſunt diſpoſitæ.* IV. *Recenſentur Jeremiæ ſcriptiones quæ ſuperſunt.* V. *Probatur Prophetiæ Jeremiæ* γνησιότης, *& antiquitas.* VI. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VII. *Secundum argumentum.* VIII. *Tertium argumentum.*

I. Vaticiniorum nomine ſuo inſcriptorum auctorem ſe, cum ipſo initio, tum etiam paſſim profitetur Jeremias (*a*): *Verba Jeremiæ*, inquit, *filii Helciæ, de Sacerdotibus, qui fuerunt in Anathoth, in terra Beniamin*. Tum paulo poſt ſic ipſe de ſe non ſemel differit αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*): *Et factum eſt verbum Domini ad me.* Rurſum: *Et miſit Dominus manum ſuam, & tetigit os meum*. Quibus vero temporibus ſingula ſibi a Deo, a ſe vero Judæis, aliiſque gentibus edita ſint oracula, ſuis ſignavit locis unde cognoſcitur eum pene puerum, anno primum Joſiæ decimo tertio vaticinia ſua auſpicatum, regnantibus deinde Joachazo, Joakimo, Jechonia, & Sedecia, per annorum circiter quadraginta decurſum, ad Urbis uſque excidium, quod Sedeciæ undecimo contigit, Dei mandata ac futura in Judæ ac Beniamin tribubus mala, populo denuntiaſſe: Godolia deinde, qui Sedeciæ fuerat ſuffectus, ab Iſmaele interfecto, ipſum Jeremiam cum Barucho, a Johanano filio Caree, in Ægyptum fuiſſe abductum, & novis vaticiniis Judæos illic degentes, Ægyptum, aliaſque gentes conterruiſſe. Quo factum eſſe ferunt, ut concitatis adverſus ſe hominibus nefariis, gentilibus ſuis, quos crebris objurgationibus inceſſebat, lapidibus demum Taphnis oppreſſus ſit; quo pertinere creditur iſtud ex Epiſtola ad Hebræos (*b*), ἐλιθάσθησαν, *lapidibus cæſi ſunt:* vel juxta Gregentium (*c*), jaculis in cœno ſit confixus. Verum cum ejus obitus non aperte in ſcriptura ſit expreſſus, ſupereſſe eum ad hanc diem in vivis, & cum Elia ſupremis mundi temporibus appariturum fore plerique Patres arbitrati ſunt. Quidam ex Hebræis, in patriam ex Ægypto cum Barucho remeaſſe aſſeverarunt. Mirari porro ſubit, cur ſcripſerit Abrabaniel (*d*) Jeremiam cum Jechonia in Babyloniam fuiſſe deportatum, atque illic diem ſuum obiiſſe; Abulfaragius (*e*) vero, inventam in Ægypto ejus urnam Alexandrum deportaſſe Alexandriam, ibique eſſe ſepultum. Quæ inter Rabbinorum deliria & Arabum nugas amandamus. Porro non voce ſolum prolata hæc a ſe vaticinia, ſed in literas etiam Dei juſſu a ſe fuiſſe relata non ſemel docet; velut viceſimo quinto capite (*f*), cum ait: *Et adducam ſuper terram illam omnia verba mea, quæ locutus ſum contra eam; omne quod ſcriptum eſt in Libro iſto, quæcunque prophetavit Jeremias adverſum omnes gentes:* Item alibi (*g*): *Et hæc ſunt verba Libri, quem miſit Jeremias Propheta de Jeruſalem ad reliquias ſeniorum tranſmigrationis.* Et triceſimo capite (*h*): *Hoc verbum quod factum eſt ad Jeremiam a Domino dicens: Hæc dicit Dominus Deus Iſraël dicens: Scribe tibi omnia verba, quæ locutus ſum ad te, in libro.* Tum ad calcem vaticiniorum ſuorum (*i*): *Et ſcripſit Jeremias omne malum quod venturum erat ſuper Babylonem in Libro uno; omnia verba hæc quæ ſcripta ſunt contra Babylonem.* Ad ea autem deſcribenda uſum eum opera Baruchi, filii Neriæ, hæc indicant e quadrageſimo quinto capite (*k*): *Verbum quod locutus eſt Jeremias Propheta ad Baruch, filium Neriæ, cum ſcripſiſſet verba hæc in Libro ex ore Jeremiæ.* Clariora etiam iſthæc e triceſimo ſexto capite (*l*): *Factum eſt verbum hoc ad Jeremiam a Domino dicens: Tolle volumen Libri, & ſcribes in eo omnia verba, quæ locutus ſum tibi adverſum Iſraël, & Judam, & adverſum omnes gentes, a die qua locutus ſum ad te, ex diebus Joſiæ, uſque ad diem hanc. Vocavit ergo Jeremias Baruch, filium Neriæ, & ſcripſit Baruch ex* ore

I. *Diſputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerit. Jeremiæ ipſi adſcribitur Libri compoſitio, Barucho vero deſcriptio.* (*a*) I. 1.5.7.9. (*b*) XI. 17. (*c*) Diſput. cum Herbano Jud. (*d*) In Ezech. I. (*e*) Hiſt. Orient. Dyn. III. (*f*) Jer. n. 13. (*g*) XXIX. 1. (*h*) 1. (*i*) LI. 60. (*k*) 1. (*l*) 1.2.4.

ore Jeremiæ omnes ſermones Domini, *quos locutus eſt ad eum*, *in volumine Libri*. Deinde (*a*): *Jeremias autem tulit volumen aliud*, *& dedit illud Baruch*, *filio Neriæ*, *ſcribæ*, *qui ſcripſit in eo ex ore Jeremiæ omnes ſermones Libri*, *quem combuſſerat Joakim rex Juda igni*, *& inſuper additi ſunt ſermones multo plures quam antea fuerant*.

II. Ex his cognoſcitur duplicem primum fuiſse vaticiniorum Jeremiæ deſcriptionem; priorem oracula univerſa a Deo Jeremiæ edita ad Joakimi uſque tempora complexam, alteram vero longe ampliorem, majori nempe verborum ornatu ac pondere elaboratam, & novis prædictionibus adauctam, graviorumque pœnarum; comminationibus, quibus ulciſcendum Deus decreverat recens illud Joakimi regis facinus, cum priorem vaticiniorum Jeremiæ libellum diſcidit, & concremavit. His ergo neceſſe eſt multo poſt ſubjecta fuiſse vaticinia hæc, quæ Jeremiæ revelata ſunt Sedeciæ temporibus. Atque hæ duæ partes prius videntur totam Jeremianarum prædictionum complexionem conſtituiſſe. Manifeſte id oſtendit ipſum Libri prooemium: *Verba Jeremiæ: quod factum eſt verbum Domini ad eum in diebus Joſiæ*, *filii Amon*, *regis Juda*, *in tertio decimo anno regni ejus*. *Et factum eſt in diebus Joakim*, *filii Joſia*, *regis Juda*, *uſque ad transmigrationem Jeruſalem*, *in menſe quinto*. Poſtea vero ſubnexa ſunt ea quæ geſſit & prænuntiavit Jeremias poſt ultimam Hieroſolymorum cladem, & Sedeciæ deportationem, quoad ipſe cum Barucho in Ægyptum abductus eſt. Reliqua in Ægypto literis tradita ſunt & hac quinquageſimi primi capitis clauſula terminantur: *Hucuſque verba Jeremiæ*. Quæcunque vero adverſus Babylonem quinquageſimo capite ac ſequenti mala denuntiantur, eadem videntur in eo extitiſſe libro, quem per Saraiam Babylonem deferri, illicque prælegi, ac deinde in Euphratem projici juſſit. Poſtremum caput e duobus poſtremis quarti libri Regum totum fere depromtum eſt: quo partim ea narrantur, quæ jam ſupra narraverat Jeremias, partim quæ poſt ejus obitum evenerunt: velut obitus ipſe Jechoniæ. Qui cum multo junior fuerit Jeremia, uti chronologicis ratiociniis demonſtrare facile eſt; cumque violenta morte obiiſſe tradatur Jeremias, naturali vero Jechonias, non abſurde colligimus Jeremiæ ſuperfuiſse Jechoniam, reſque obitu Jeremiæ recentiores poſtremo hoc capite narrari. Iterationes autem rerum jam ſupra dictarum, etſi apud Hebræos non infrequentes ſunt, cum exiguæ ſunt atque breves; at prolixæ, & iiſdem verbis conceptæ apud eos fere ſunt inuſitatæ. Porro in clauſula illa, *Hucuſque verba Jeremiæ*, totum opus deſiiſse, ac proinde adventitia eſſe quæ ſubjecta ſunt, manifeſto liquet: nam quamvis perturbatus in eo ſit ordo rerum, locum tamen ſuum retinuerunt primum ac poſtremum caput. Id effecerunt clauſulæ utrique appoſitæ: hæc ſcilicet quæ primo præfixa eſt, *Verba Jeremiæ*; & iſta poſtremo ſubnexa, *Hucuſque verba Jeremiæ*; quibus velut certis notis Libri totius fines ſunt determinati. Splendide itaque hallucinabitur, quiſquis caput illud Jeremiani partem eſſe operis cenſuerit, uti ſupra adnotavi, cum de libris Regum diſſererem. Minime vero dubium mihi eſt, quin Voluminum ſacrorum concinnator Eſdras hoc caput a ſe compoſitum, & e libris Regum a ſe, ut nobis veriſimile ſit, elaboratis, magna ex parte decerptum illuc adtexuerit, ut eſſet argumentum ſequentium Jeremiæ Threnorum. Atque id propius ad verum videtur accedere, quam, quod opinatus eſt Sixtus Senenſis (*b*) a Barucho poſtremum id caput fuiſſe adjunctum: nec enim credibile eſt eadem illic iteraſſe ipſum de Sedeciæ infortuniis, quæ paulo ſuperius Jeremia dictante retulerat.

III. Minime vero temporum ordini capitum ſeries reſpondet, magnaque rerum ineſt confuſio; id quod obſervatum eſt ab Origene in Epiſtola ad Africanum, & ab Hieronymo (*c*). Nam quæ poſtrema ſunt, Joakimo regnante ſunt prædicta, atque alia itidem nonnulla, huc & illuc ſparſa; quibus inſerta alia ſunt, Sedeciæ temporibus edita; quædam etiam poſt ejus deportationem; ſive hoc ordine diſpoſita in Baruchi adverſariis, eo defuncto reperta ſint, cum morte fortaſſe oppreſſus ea nondum digeſſiſſet; ſive caſu deinde, aut librariorum incuria confuſa ea ſint; ſive denique temporum rationem inſuper habuerit Baruchus, & certis aliquibus de cauſſis alium ordinem ſecutus ſit; quod non temere credi poteſt. Nam cum quadraginta

(*a*) XXXVI. 32. *II. Varia Jeremianorum vaticiniorum partes variis temporibus ſunt elaborata*. (*b*) Bibl. Lib. I. *III. Nec juxta temporum ordinem inter ſe ſunt diſpoſita*. (*c*) Præf. in Jerem.

ginta quatuor prioribus capitibus Judaicas res expoſuiſſet, ſequens ad Baruchum pertinet, reliqua ad extraneas gentes. Conjectura noſtra nititur verbis Hieronymi, quæ de Jeremiæ prophetia ſic præfatur: *Præterea ordinem viſionum, qui apud Græcos, & Latinos omnino confuſus eſt, ad priſtinam fidem correximus*. Ergo Hieronymi interpretatio, quam hodie terimus, ad priſtinam fidem correcta eſt, priſtinumque ordinem ſequitur: neque eſt cur Critici novitii in reſtituendo hoc ordine deſudent; quaſi Barucho, & Eſdra ſapientiores eſſe velint. Confuſio autem interpretationi Septuaginta Senum adhæſit, nec ab Hieronymo emendata eſt. Generatim vero obſervare licet, res a Prophetis nullo ſervato ordine, ſed ſparſim ac confuſe fere eſſe narratas. Nempe ſic decuit viros, non rationis humanæ dictata ſequentes, & ſeriem rerum cogitate texentes, ſed divino impulſos motu, ac de cœlo afflatos, & ſacro, ſi ita loqui fas eſt, furore correptos. Legimus apud Auctorem libri de vita, & morte Prophetarum, qui Dorotheo tribuitur, omnes Prophetas, præter Davidem, & Danielem, vaticinia ſua non ipſos commendaſſe literis; ſed Scribas, qui in Templo erant, ea quoties quibuſque diebus ex vaticinantium ore excepiſſe: quæ cum alia, aliaque eſſent, & prout cœleſtis ſe dabat ille ſpiritus, diſſipato, & indigeſto ordine funderentur, ita a Scribis in libros fuiſſe relata. Hæc partim vera eſſe, partim aliter ſe habuiſſe puto, plures enim quam quos notat Pſeudo-Dorotheus, ſuas ipſos prædictiones ad poſteritatis memoriam arbitror deſcripſiſſe; nec omnium, qui hanc aliis reliquerunt curam, prophetias a Scribis illis fuiſſe ſcripto conſignatas.

IV. At præter hoc vaticiniorum opus, & Threnos, de quibus proxime acturi ſumus, alia pleraque Jeremias ſcripſiſſe fertur. Nam & libros Regum fœtum ipſius eſſe ſciſcunt Thalmudiſtæ (*a*); quæ a nobis ſupra improbata eſt opinio: & ipſius nomen præferunt, Pſalmus ſexageſimus quartus, & centeſimus triceſimus ſextus; & ejus Epiſtola ad captivos qui in Babyloniam abducendi erant conſtat ſextum Baruchi caput, de qua mox diſputabimus. Hæc autem Epiſtola, cum Threnis & Prophetia Jeremię, unicum efficiebat librum, uti tradunt Origenes apud Euſebium (*b*), & Hilarius. Denique ex eo libro, quo calamitates Babyloniis eventuras prædicebat, quemque per Saraiam Babylonem deferri, & in Euphratem mergi curavit, depromta videntur Jeremianorum vaticiniorum capita duo, quinquageſimum cum ſequenti. Reliquas Jeremiæ ſcriptiones accurate recenſet Sixtus Senenſis (*c*); quæ quoniam interciderunt, neque ad inſtitutum pertinent opus, eas prætermittimus.

V. Cæterum Jeremiani vaticinii γνησιότητα & antiquitatem præclara, ac manifeſta proximarum, & porro conſequentium ætatum teſtimonia confirmant. Nam primum Threni ipſi eas habent locutiones, quas ex eadem origine veniſſe unde & ipſum prædictionum opus, haud dubium eſt. Tale eſt iſtud Threnorum comma (*d*): *Plorans ploravit in nocte, & lacrymæ ejus in maxillis ejus*: quod hujus e Prophetia germanum eſt (*e*); *Plorans plorabit, & deducet oculus méus lacrymam, quia captus eſt grex Domini*. Iſta quoque e Threnorum ſecundo (*f*): *Deduc quaſi torrentem lacrymas per diem, & noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui*: paria ſunt iſtis (*g*): *Deducant oculi mei lacrymam per noctem & diem, & non taceant*. Baruch, Jeremiæ ſcriba ac familiaris, totas ex ejus ſcriptionibus ſententias libello ſuo inſeruit. Nam quod ait ſecundo capite (*h*): *Quod ſi non audieritis vocem Domini Dei veſtri, operari regi Babyloniæ, defectionem veſtram faciam de civitatibus Juda, & a foris Jeruſalem, & auferam a vobis vocem jucunditatis, & vocem gaudii, & vocem ſponſi, & vocem ſponſæ, & erit omnis terra ſine veſtigio ab inhabitationibus eam*: id liquido expreſſum eſt ex iſtis Jeremiæ (*i*): *Perdamque ex eis vocem gaudii, & vocem lętitiæ, vocem ſponſi, & vocem ſponſæ, vocem molæ, & lumen lucernæ: & erit univerſa terra hæc in ſolitudinem, & in ſtuporem, & ſervient omnes gentes iſtę regi Babylonis ſeptuaginta annos*: quibus ſimilia reperies capite Jeremiæ ſeptimo (*k*). Hanc autem locutionem ex Oſea ſumſiſſe Jeremiam infra oſtendam. Subjicit Baruch (*l*): *Ut transferrentur oſſa regum noſtrorum, & oſſa patrum noſtrorum de loco ſuo: & ecce projecta ſunt in calore Solis, & in*

IV. Recenſentur Jeremiæ ſcriptiones quæ ſuperſunt. (*a*) In Baba bathr. cap. 1. (*b*) Hiſt. Lib. VI. cap. 25. (*c*) Bibl. Lib. II. *V. Probatur Prophetia Jeremiæ γνησιότης, & antiquitas.* (*d*) I. 2. (*e*) XIII. 17. (*f*) II. 18. (*g*) Ejuſd. XIV. 17. (*h*) 22. 23. (*i*) XXV. 11. (*k*) 34. (*l*) II. 24.

in gelu noctis : quippe ſcripſerat Jeremias (*a*): *In illo tempore ait Dominus: Ejicient oſſa regum Juda, & oſſa principum ejus, & oſſa Sacerdotum, & oſſa Prophetarum, & oſſa eorum qui habitaverunt Jeruſalem, de ſepulchris ſuis, & expandent ea ad Solem, & Lunam.* Nec multo poſt hæc ſcribit Baruch (*b*): *Et ſtatuam illis teſtamentum alterum ſempiternum, ut ſim illis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum*: ut iſtis Jeremiæ (*c*) accineret: *Feriam domui Iſraël, & domui Juda fœdus novum*: deinde (*d*): *Ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum*. Alio loco ſic Baruch (*e*): *Adduxit enim ſuper illos gentem de longinquo, gentem improbam, & alterius linguæ*: præiverat Jeremias cum diceret (*f*): *Ecce ego adducam ſuper vos gentem de longinquo domus Iſraël, ait Dominus; gentem robuſtam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquetur.* Plurima indidem ab Ezechiele hauſta reperire licet: puta hæc e decimo octavo capite (*g*): *Quid eſt quod inter vos parabolam vertitis in proverbium iſtud in terra Iſraël, dicentes: Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt? Vivo ego, dicit Dominus, ſi erit ultra vobis parabola hæc in proverbium in Iſraël. Ecce omnes animæ meæ ſunt: ut anima patris, ita & anima filii mea eſt: anima quæ peccaverit, ipſa morietur*: ad iſtud exemplar videntur excuſa (*h*): *In diebus illis non dicent ultra: Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt; ſed unuſquiſque in iniquitate ſua morietur; omnis homo, qui comederit uvam acerbam, obſtupeſcent dentes ejus.* Totum illud Ezechielis comma, quo paſtores Iſraëlis inceſſit triceſimo quarto capite, plane ſimilia ſunt eorum quæ Jeremias capite viceſimo tertio in eamdem ſententiam diſſeruit. Omnem vero repugnandi anſam præcidit Daniel cum ait (*i*): *Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo Domini ad Jeremiam Prophetam, ut complerentur deſolationis Jeruſalem ſeptuaginta anni.* Nec aliter Auctor Paralipomenon (*k*): *Ut compleretur ſermo Domini ex ore Jeremiæ, & celebraret terra ſabbatha ſua: cunctis enim diebus deſolationis egit Sabbathum, uſque dum complerentur ſeptuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Perſarum ad explendum ſermonem Domini, quem locutus fuerat per os Jeremiæ, ſuſcitavit Dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum.* Eadem repetuntur initio libri Eſdræ. Atque ea ſignificantur, quæ extant capite viceſimo nono Jeremiæ (*l*): *Hæc dicit Dominus: Cum cœperint impleri in Babylone ſeptuaginta anni, viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum iſtum*: & quæ viceſimo quinto capite (*m*): *Et erit univerſa terra hæc in ſolitudinem, & ſtuporem, & ſervient omnes gentes iſtæ Regi Babylonis ſeptuaginta annis: cumque impleti fuerint ſeptuaginta anni, viſitabo ſuper Regem Babylonis.* Neque vero nobis prætermittendum videtur illud Zachariæ (*n*): *Hæc dicit Dominus exercituum. Convertimini de viis veſtris malis, & de cogitationibus veſtris peſſimis*: quod manavit ex his Jeremiæ (*o*): *Hæc dicit Dominus: Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem. Revertatur unuſquiſque a via ſua mala, & dirigite vias veſtras, & ſtudia veſtra. Qui dixerunt, Deſperavimus, poſt cogitationes enim noſtras ibimus.* Item alibi (*p*): *Miſi ad vos omnes ſervos meos, conſurgens diluculo, mittenſque, & dicens: Convertimini unuſquiſque a via ſua peſſima, & bona facite ſtudia veſtra; & nolite ſequi Deos alienos, & non inclinaſtis aurem veſtram, neque audiſtis me.* Confer & iſtud Zachariæ (*q*): *Ecce enim ego adducam ſervum meum Orientem*, cum iſto Jeremiæ (*r*): *Suſcitabo David germen juſtum*; utrobique vocem *zamach* reperies, quam interpretes varie reddiderunt: eamdem porro prædictionibus iſtis ſententiam ineſſe fatebere. Alibi Zacharias (*s*): *Et revertetur omnis terra uſque ad deſertum de colle Remmon ad Auſtrum Jeruſalem, & exaltabitur, & habitabit in loco ſuo, a porta Beniamin uſque ad locum portæ prioris, & uſque ad portam angulorum; & a turre Hananeel, uſque ad torcularia Regis*: quæ ſubminiſtrarunt iſta Jeremiæ (*t*): *Ædificabitur civitas Domino, a turre Hananeel, uſque ad portam anguli: & exibit ultra norma menſuræ in conſpectu ejus ſuper collem Gareb, & circuibit Goatha, & omnem vallem cadaverum, & cineris, & univerſam regionem mortis, uſque ad tor-*

(*a*) VIII. 1. 2. (*b*) Ibid. 35. (*c*) XXXI. 31. 32. (*d*) II. 33. (*e*) IV. 15. (*f*) V. 15. (*g*) 2. 3. 4. (*h*) Jer. XXXI. 29. 30. (*i*) IX. 2. (*k*) 2. XXXVI. 20. 21. (*l*) 10. (*m*) 11. 12. (*n*) I. 4. (*o*) XVIII. 11. 12 (*p*) XXXV. 15. (*q*) III. 8. (*r*) XXIII. 5. (*s*) XIV. 10. (*t*) XXXI. 38. & ſeq.

Digitized by Google

torrentem Cedron, *uſque ad angulum portæ equorum Orientalis. Sanctum Domini non deſtruetur, & non evelletur ultra in perpetuum.* Cum ergo Jeremiæ veſtigia tam ſtudioſe legiſſe Zachariam obſervaſſent Judæi, vulgari ſermone dicebant Jeremiæ ſpiritum in Zachariam tranſiiſſe. Cum ea ſcriberet Sirachides (*a*): *Incenderunt electam ſanctitatis civitatem, & deſertas fecerunt vias ipſius in manu Jeremiæ: nam male tractaverunt illum, qui a ventre matris conſecratus eſt Propheta, evertere, & perdere, & iterum ædificare, & renovare*: reſpiciebat proculdubio ad iſta Jeremiæ (*b*): *Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes, & ſuper regna, ut evellas, & deſtruas, & diſperdas, & diſſipes, & ædifices, & plantes.* Nec leve vetuſtatis argumentum capi poteſt ex menſibus, quos numeris ſuis Jeremias deſignavit, cum poſt captivitatem Babylonicam nominibus Chaldaicis eos fere Judæi ſignare conſueverint.

Quin etiam in Ethnicos ſparſa eſt Jeremianarum prædictionum fama, eaſque & ipſum Jeremiam præconio inſigni proſecutus eſt Alexander Polyhiſtor, qui Ptolemæi Lathyri temporibus vixit. Extat illud apud Euſebium libro nono Præparationis Evangelicæ; quod tamen ſi propius inſpexerimus, ea illic de Jeremia referri deprehendemus, quæ in ipſius prædictionibus nuſpiam occurrunt: ait enim Jeremiam impendentes clades, & mox futurum exilium, ac ſervitutem denuntiaſſe Judæis, ac propterea flammis eum a Jechonia rege eſſe deſtinatum; captum demum a Nabuchodonoſore Jechoniam ipſum, & Babylonem deportatum, cum univerſa Templi gaza, præter Arcam fœderis, & incluſas in ea Tabulas Legis. Quæ cum in Prophetia Jeremiæ non extent, videntur depromta ex ejus Deſcriptionibus, quæ Chaldæis Hieroſolymam diripientibus Arcam cum Tabernaculo, & Altari incenſo, in ſpeluncam montis Nebo a Jeremia fuiſſe illatam, & occultam docebant, uti teſtatur ſecundus liber Machabæorum. Ad ætatem autem Jaſonis Cyrenæi, cujus hiſtoria in epitomen contracta Machabaico eodem ſecundo (*c*) continetur, proxime acceſſit Alexandri Polyhiſtoris ætas, adeout ab hoc quoque legi potuerint Jeremiæ Deſcriptiones.

VI. At non Philoſophi Theologo-Politici cavillationes (*d*) effugit iſte Liber, ſed ex confuſo, ac perturbato, quem notavimus, temporum ordine, & ex ea quam in diverſis rerum earumdem narrationibus ineſſe putat diſcrepantia, ac repugnantia, criminandi ejus ſumit argumentum. Hæc autem inde eveniſſe cenſet, quod ex diverſis Hiſtoricis collectus ſit, & decerptus. Quæ tamen aliis plerique ex cauſis oboriri potuiſſe manifeſtum eſt. Nam quod ad temporum perturbationem ſpectat, id & jam ſupra a me oſtenſum eſt. Res vero ut diſcrepare viderentur depravatio Codicum, vel narrationis obſcuritas facere potuerunt. Verum ut temporum, ac rerum confuſionem ineſſe fateor, ita ullam ineſſe repugnantiam prorſus nego: nam quod ait viceſimo primo capite Scriptorem afferre cauſſam, cur in carcerem conjectus ſit Jeremias, nempe quod Urbis vaſtationem prædixerit Sedeciæ, tum capite ſequenti Joakimi tempora repetere, & interpoſitis deinde multis capitibus triceſimo octavo demum capite ad ea reverti, quæ viceſimo primo narrari cœpta fuerant; aliamque illic narrari cauſſam, quamobrem cuſtodiæ traditus ſit Jeremias, quam quæ ſuperiori capite fuerat allata: hoc, inquam, nulla ratione objicitur. Nam viceſimo primo capite de Jeremiæ comprehenſione, aut comprehenſionis cauſa nullum prorſus verbum extat: at viceſimo ſecundo capite, & ſequentibus duobus, quibus interrumpi putat annorum ſeriem, continuat Jeremias ſuam ad eoſdem Sedeciæ legatos orationem, & ad perterrefaciendum Sedeciam nonnulla refert, quæ ſibi a Deo adverſos Joachazum, ſive Sellumum, & Joakimum, & Jechoniam præſignificata fuerant. Caput vero triceſimum octavum, quod viceſimi primi continuationem eſſe putat, omnino non eſt; hoc enim Phaſſurum, & Sophoniam alloquitur Jeremias; illo Saphatiam, Gedeliam, Juchalem, & Phaſſurum ait audiviſſe ſermones; quos ad omnem populum habere ipſe conſueverat. Falſum quoque eſt, triceſimo ſeptimo capite, & triceſimo octavo diverſas afferri cauſſas, quamobrem Jeremias comprehenſus ſit: nam res penitus diverſæ utrobique narrantur; illic quippe Jeremias, cum rus ſuum peteret, ſic tanquam

Nn pro-

(*a*) XLIX. 8. 9. (*b*) I. 10. (*c*) II. 24. *VI. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.*
(*d*) Tract. Th. Polit. cap. 10.

Digitized by Google

profugus, & perduellionis reus, a Jeria cuſtode comprehenditur, & in carcerem Jonathanis compingitur: hic vero quod in hujus carceris veſtibulo ad populum verba faceret, & ad relinquendam Urbem ſollicitaret, Saphatias, Gedelias, Juchal, & Phaſsur, annuente Sedecia, inde extractum in lacum Melchiæ detruſerunt. Itaque annorum ſeriem, & narrationem rerum hoc Libro confuſam eſse fateor; res vero aut verba inter ſe diſcrepare plane nego; & ut utrumque darem, ex Hiſtoricorum tamen, unde petita ea vult Philoſophaſter, repugnantia & diſcordia prodire omnino inficiarer.

VII. Capite præterea viceſimo ſecundo carpendi fui, & in dubium revocandæ ſuæ γνησιότητος Diſputatori eidem cauſſam præbuit Jeremiæ Prophetia (*a*). Quæ cum hæc habeat: ***Numquid vas fictile, atque contritum vir iſte Jechonias? numquid vas abſque omni voluptate? quare abjecti ſunt ipſe, & ſemen ejus, & projecti in terram quam ignoraverunt? Terra, terra, terra, audi ſermonem Domini. Hæc dicit Dominus: Scribe virum iſtum ſterilem, virum qui in diebus ſuis non proſperabitur: nec enim erit de ſemine ejus vir, qui ſedeat ſuper ſolium David, & poteſtatem habeat ultra in Juda***; palam hæc repugnare ait Philoſophus libro quarto Regum (*b*), cujus poſtremum caput ſummis honoribus affectum ab Evilmerodacho Jechoniam fuiſse narrat; & libro Paralipomenon primo (*c*), cujus tertium caput octo filios Jechoniam ſuſcepiſse docet, Salathielem in his, & Phadajam Patrem Zorobabelis, qui populi dux fuit, & regium jus inter ſuos exercuit, licet regis nomen, regiaque ornamenta non uſurparit. At vel ex hac argumentatione oſtendit Philoſophus vix unquam ſe in Scripturæ ſacræ adyta penetraſse. Sciret hoc loco Paralypomenon alium notari Zorobabelem, quam qui Judæorum dux fuit, uti recte a Grotio (*d*) obſervatum eſt; hunc Salathielis fuiſse filium, ut habetur in libris Eſdræ, Aggæi, Matthæi, & Lucæ (*e*); illum Phadajæ: huic Reſam filium fuiſse, ut eſt apud Lucam; illum vero inter octo, quos genuit liberos, & quorum nomina extant in Paralipomenis (*f*) nullum Reſæ nomine appellatum habuiſse. Quod ergo habet Alexandrinus Codex, καὶ υἱοὶ σαλαθιὴλ, ζοροβάβελ, καὶ σεμεΐ. *Et filii Salathielis, Zorobabel, & Semei*, pro eo quod præferunt vulgati libri Septuaginta Interpretum capite tertio prioris Paralipomenon: καὶ υἱοὶ φαδαίας, ζοροβάβελ, καὶ σεμεΐ. *Et filii Phadajæ, Zorobabel, & Semei*: id videtur interpolatum aliquibus hanc clauſulam ſtudentibus ita conciliare clauſulis aliis, quæ Zorobabelem Salathielis filium faciunt. Mera vero corruptela eſt id, quod extat apud Interpretem Syrum, & Arabem: *Filii Nedabiæ, Zorobabel, & Semei*. Neque placet Judæorum reſponſio, qui Zorobabelem Salathielis nepotem fuiſse volunt, utpote Phadajæ filium, qui Salathiele genitus ſit: nepotes autem ſæpe filios dici, quippe qui ab avo patris genitore geniti cenſeantur. Quod ut tueri poſſint, dicere coguntur mancam eſse & hiulcam decimi octavi verſus orationem: *Melchiram, Phadaja, Senniſer, & Jecemia, Sama, & Nadabia*; atque ad eam explendam verba hæc eſse præfigenda: *Et filii Salathielis fuerunt*. Quæ ſi amplectamur, dicendum itidem erit, quod ab aliquibus dictum eſt, Moſollamum Zorobabelis filium, alio nomine dictum fuiſse Abiud, ut Matthæi verbis ſua conſtet fides. Verum cum hæc nulla veterum ſcriptorum aut codicum tueatur auctoritas, temere nequaquam videntur admittenda. Porro Salathielem illum Zorobabelis patrem, Neri fuiſſe filium docet Lucas (*g*): at in Paralipomenis ſic habent Hebraica: *Vebeni Iechoniah Haſir Salathiel benoch*. Septuaginta: καὶ υἱοὶ ἰεχονία, ἀσὶρ, σαλαθιὴλ υἱὸς αὐτοῦ. *Et filii Jechoniæ, Aſir, Salathiel filius ejus*. Id ſibi vult, Aſirum Jechoniæ natura filium fuiſſe, Salathielem vero Aſiri filium lege, hoc eſt ſucceſſione, ac bonis; quia nimirum Salathiel Aſiro ſucceſſit, eoque defuncto ſummus populi judex, dux, & princeps creatus eſt. Fidem aſtruit huic reſponſioni ſuperior verſus capitis ejuſdem Paralipomenon (*h*), ubi Hebraica, & Septuaginta habent: *Et filii Joakim, Jechonias filius ejus, Sedecias filius ejus*. At Sedeciam Joſiæ & Amitalis filium, Joakimi fratrem, Jechoniæ patruum fuiſſe docent libri Regum (*i*): hic autem Jechonias Joakimi filius fuiſſe dicitur, Sedecias autem Jechoniæ, quia nimirum in Jechoniæ locum a Nabuchodonoſore ſuffectus eſt: quod acute itidem vidit Grotius (*k*), & ante Grotium alind agens Eraſ-

VII. Secundum argumentum. (*a*) XXII.28. & ſeqq. (*b*) XXV.27. & ſeqq. (*c*) III.16. & ſeqq. (*d*) In Luc. III.23. (*e*) III.26. (*f*) 1.III.19.20. (*g*) III.27. (*h*) 19. (*i*) 4.XXIII. & XXIV. (*k*) Luc.III.23.

Eraſmus, præmonſtrante Philone. Itaque Jechonias appellatur vir ſterilis, non quod liberos non procreaverit, ſed quod *abjectus ſit ipſe & ſemen ejus, & projectus in terram, quam ignorabat, & quod non fuerit de ſemine ejus vir qui ſederet ſuper ſolium David, & poteſtatem haberet ultra in Juda* (a). Itaque Hebraicum ; *ngariri*, Septuaginta & Theodotion vertunt, ἐκκήρυκτον, hoc eſt, *exterminatum*; quod ſecutus eſt Arabs: Aquila, ἀναύξητον, *qui augeri non poteſt*; Symmachus, κενὸν, *vacuum*. Vas quoque fictile & contritum, vas ſine voluptate dicitur Jechonias, quod regno, patria, bonis, libertate dejectus, in externo ſolo ad alterius arbitrium vitam egerit: quarum rerum jacturam nulli honores, nulla præmia ſarcire poſſunt. Præclare igitur Jeremiæ liber convenit cum Paralipomenis, ſi quis non in Scripturæ ſacræ cortice cum Philoſtrato hærere, ſed intima enucleare ſciat.

VIII. Alio præterea argumento fidem Libri hujus ac auctoritatem convellere conatur Theologo-Politicus Tractator. Scripſit Jeremias tricesimo quarto capite (b): *Audi verbum Domini, Sedecia, rex Juda: Hæc dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio, ſed in pace morieris*. Hæc ei minime convenire ait ille libertatis Philoſophicæ patronus, cujus oculi effoſſi ſunt, poſtquam filiorum cædem ſpectavit. Quid ita vero? an cœcorum omnium violenta mors eſt? at notaſſet duo hæc invicem opponere Prophetam, *mori in gladio, & mori in pace*: violentam nempe & maturatam mortem, tranquillæ, ſpontaneæ, & naturali, quæ cœcis perinde ut oculatis contigit. Hanc oppetiit mortem Sedecias, cum prius lethi genus filii ejus ſubiiſſent. At qui ſe Philoſophum, Theologum, & Politicum duntaxat fuerat profeſſus, hic etiam Criticum agit, & in clauſula ſupra depromta e Jeremiæ viceſimo ſecundo capite, pro Jechoniæ nomine Sedeciæ nomen ſubjiciendum cenſet; hoc vero capitis triceſimi quarti loco, pro Sedeciæ nomine Jechoniæ nomen ſupponi jubet. Quam recte, videamus. Capite viceſimo ſecundo (c) verba ſupra recitata proxime hæc præcedunt: *Vivo ego, dicit Dominus, quia ſi fuerit Jechonias, filius Joakim regis Juda, annulus in manu dextera mea, inde evellam eum*. Deinde (d): *Et mittam te & matrem tuam, quæ genuit te, in terram alienam, in qua nati non eſtis, ibique moriemini*. Quæ Jechoniæ plane convenire iſta indicant e quarto Regum (e): *Tranſtulit quoque Joachim in Babylonem, & matrem Regis, & uxores Regis, & Eunuchos ejus*. Sedeciæ vero matrem illuc fuiſſe abductam nuſpiam legitur. Nihilo magis altera pericope, e triceſimo quarto capite (f), Jechoniæ aptari poteſt; nam cum totum caput pertinet ad Sedeciam, tum iſta maxime: *Hæc dicit Dominus Deus Iſraël: Vade & loquere ad Sedeciam, regem Juda, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Ecce ego tradam civitatem hanc in manus Regis Babylonis & ſuccendet eam igni*. Atqui a Nabuchodonoſore concremata eſt Hieroſolyma, poſtquam urgente fame Sedecias Urbem arrepta fuga deſeruit; minime vero cum eam Jechonias Nabuchodonoſori tradidit. Subjungit Jeremias (g): *Et tu non effugies de manu ejus, ſed comprehenſione capieris, & in manum ejus traderis, & oculi tui oculos Regis Babylonis videbunt*. Quippe e fuga retractus eſt Sedecias, & in vincula conjectus, & poſt viſum poſtremo Babylonium Regem luminibus oculorum eſt orbatus. At neque effugere conatus eſt Jechonias, cum in Nabuchodonoſoris poteſtatem ultro venerit, & in libera cuſtodia ſervatus ſit. Tantumne ineſſe poteſt temeritatis cuiquam aut impietatis, ut obtuſo adeo ac plumbeo ingenio, & ſeverioribus diſciplinis tam leviter tincto, ſacrorum Voluminum majeſtatem violare, & in venerandæ vetuſtatis ſcriptiones ita graſſari audeat!

DE LAMENTATIONIBUS JEREMIÆ.

I. *Diſputatur de Auctore Lamentationum, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerunt. Jeremiæ ipſi adſcribuntur*. II. *Diſputatur utrum idem ſit hic Liber, qui a Joakimo rege crematus eſt*. III. *Diſputatur de Auctore exiguæ Præfationis Threnis præfixæ. Septuaginta Interpretibus adſcribi poteſt*. IV. *Probatur Lamentationum Jeremiæ* γνησιότης, *& antiquitas*. V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.*

(a) Jer. XXII. 28. 30. *VIII. Tertium argumentum.* (b) 5. (c) 24. (d) Ibid. 26. (e) XXIV. 15. (f) Jer. n. 2. (g) Ibid. 3.

I. SEquuntur Lamentationes Jeremiæ, metro ſcriptæ, & in quatuor capita digeſtæ, quorum verſus Hebraicarum literarum numerum exæquantes, eo artificio compoſiti ſunt, ut priores ipſorum literæ ordinem elementorum Hebraicorum retineant; excepto tertio capite, quod ſingulis literis ter iteratis eodem ordine ſervato ternos verſus inchoat. Factum id memoriæ juvandæ cauſſa, ne quid in iis modulandis cantores turbarentur. Hieronymus in Epiſtola ad Lætam (*a*): *Ordinem teneat literarum, ut memoria nominum in canticum tranſeat*. Harum argumentum poſtremo vaticiniorum Jeremiæ capite continetur: quod ab Eſdra illuc e libris Regum translatum eſt, ut ſequentium Threnorum cauſſam aperiret. Cum autem unicum librum cum vaticiniis Threni efficerent, iiſque continuata ſerie cohærerent, facile evenit, ut quod pertinebat ad Threnos, antecedentibus vaticiniis ſit adjunctum. Illic autem dum miſerabile patriæ ſuæ excidium luget propheta, ſuas quoque capite tertio calamitates αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*) deplorat, quare operis auctorem ſeſe luculenter prodit; cum ſe a populo deriſum, contumeliis affectum, maledictis proſciſſum, a ſuis inimicis deinde in carcerem conjectum, & in lacum demerſum conqueritur, ſeque tandem Dei beneficio inde eductum, & libertati redditum, & inimicos ſuos facinorum pœnam tuliſſe ait; quæ cum ipſius vaticiniorum Libro accurate conſentiunt.

II. Hebræis nonnullis, ac præcipue R. Salomoni perſuaſum fuit, hunc ipſum eſſe Librum, quem Joakimus rex, poſtquam a Barucho juſſu Jeremiæ coram populo recitatus eſt, cum ſibi prælegeretur, ſcalpello conſcidit, & in ignem projecit, quemadmodum narratur tricesimo ſexto Jeremiæ capite; quemque Baruchus Jeremia dictante reſcripſit, gravibus comminationibus auctum, iis nempe quæ habentur quarto Threnorum capite, cum prius volumen tribus duntaxat primis capitibus conſtaret. His ne aſſentiar, duæ me cauſſæ abſterrent; prior, quod triceſimo ſexto capite Jeremianarum prædictionum (*b*) legatur: *Et ad Joakim regem Juda dices: Hæc dicit Dominus: Tu combuſſiſti volumen illud, dicens: Quare ſcripſiſti in eo annuncians, Feſtinus venit Rex Babylonis, & vaſtabit terram hanc, & ceſſare faciet ex illa hominem & jumentum?* Certum eſt itaque in priore illo volumine concremato poſtrema hæc verba extitiſſe. Quæcunque autem illic ſcripta erant, in alterum volumen Dei mandato relata ſunt. *Rurſum*, inquit (*c*), *tolle volumen aliud, & ſcribe in eo omnes ſermones priores, qui erant in primo volumine, quod combuſſit Joakim rex Juda*. Atqui vaticinium iſtud, Babylonii Regis adventum prænuntians, in Threnis minime reperitur. Præterea hæc eſt ingruentis mali denuntiatio, Threni vero ſunt illatæ jam cladis deploratio, ut oſtendit Præfatio Libro præfixa. Altera cauſſa oritur ex hoc commate ejuſdem capitis (*d*): *Jeremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch, filio Neriæ, Scribæ, qui ſcripſit in eo ex ore Jeremiæ omnes ſermones Libri, quem combuſſerat Joakim rex Juda igni: & inſuper additi ſunt ſermones multo plures quam ante fuerant*. Cum ergo tria prima capita totum efficerent priorem Librum, uti Hebræi volunt, longe ampliorem capitum numerum ſecundum volumen continebat, cum unico tantum capite auctor ſit Threnorum liber.

III. Exiguam illam, & vix unius verſiculi præfationem, quæ Libri hujus argumentum complectitur, & in Editione vulgata extat, Septuaginta quoque Senum interpretatio repræſentat; ſed nec Hebraico exemplari, neque in Chaldaica Jonathanis Paraphraſi, nec in Syriaca interpretatione habetur, neque in Hieronymo, qui Hebraica ſectatus eſt. Hanc ab eo tempore Libro adtextam arbitror, ex quo caput poſtremum vaticiniorum Jeremiæ, quod ab Eſdra argumenti loco fuerat Threnis præfixum, ut docuimus, a librariis inde ſejunctum, & ad præcedentis libri calcem fuit adnexum. Nam cum argumento jam inde careret Threnorum liber, præmittendum iſtud viri eruditi arbitrati ſunt. Septuaginta ipſos Interpretes facti auctores credunt plerique, neque nos diſſentimus. Id enim vel in vetuſtiſſimis eorum editionibus reperitur, & Arabica quoque, aliæque præferunt Interpretationes, ad Græcam illam expreſſæ.

IV. Cæ-

I. Diſputatur de Auctore Lamentationum, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerunt. Jeremiæ ipſi adſcribuntur. (*a*) Cap. III. *II. Diſputatur utrum idem ſit hic Liber, qui a Joakimo Rege crematus eſt.* (*b*) 29. (*c*) Ibid. 28. (*d*) 32. *III. Diſputatur de Auctore exiguæ Præfationis Threnis præfixæ. Septuaginta Interpretibus adſcribi poteſt.*

IV. Cæterum quoniam cohærebant Jeremiæ prædictiones & Threni, ut dixi, & in unum volumen compacta erant, hic quoque valere debent argumenta plurima ex iis, quibus illarum vetuſtatem probavimus. Idem oſtendit & cognatio ſtili, quam ſtatim ſubodorantur ii, quibus largitus eſt Deus ῥῖνα κριτικὴν (*narem criticam*). Oſtendunt & locutiones ſimiles in utroque opere & germanæ, quas ſupra adnotavimus. Oſtendit & parva illa Præfatio, quam ab ipſis Septuaginta Senibus videri præfixam docui. Oſtendunt & hæc Zachariæ (*a*): *Verumtamen verba mea & legitima mea, quæ mandavi ſervis meis Prophetis, numquid non comprehenderunt patres veſtros, & converſi ſunt, & dixerunt: Sicut cogitavit Dominus exercituum facere nobis ſecundum adinventiones noſtras, fecit nobis?* quæ derivata ſunt ex iſtis Threnorum Jeremiæ (*b*): *Fecit Dominus quæ cogitavit, complevit ſermonem ſuum, quem præceperat a diebus antiquis, deſtruxit, & non pepercit, & lætificavit ſuper te inimicum, & exaltavit cornu hoſtium tuorum.* Minime vero facit huc ille locus e ſecundo Paralipomenon (*c*): *Univerſus Juda & Jeruſalem luxerunt Joſiam, Jeremias maxime, cujus omnes cantores atque cantatrices uſque in præſentem diem Lamentationes ſuper Joſiam replicant; & quaſi lex obtinuit in Iſraël, Ecce ſcriptum fertur in Lamentationibus.* Quamvis enim de iis quæ ſuperſunt Lamentationibus hæc videatur ſcripſiſſe Joſephus libro Antiquitatum decimo (*d*): Ἰερεμίας δ' ὁ προφήτης ἐπικήδειον ἐπ' αὐτῷ συνέταξε μέλος θρηνητικόν, ὃ καὶ μέχρι νῦν διαμένει: *Jeremias autem propheta in Joſiæ funere lugubre carmen compoſuit, quod ſupereſt ad hanc diem:* & allata Paralipomenon verba ad eas quas habemus Lamentationes retulerit Hieronymus (*e*), cum dixit: *Quod enim Lamentationes prædictæ, non ſolum ſuper urbis Hieruſalem vaſtatione, & Judaici populi captivitate, ſed etiam ſuper Joſiæ Regis occaſu conſcriptæ ſint, liber Verborum dierum demonſtrat:* & quamvis arbitrati ſint Hebræi quidam, in hiſque R. Selomoh, leſſum in Joſiæ funere a Jeremia cantatum, quarto Threnorum capite (*f*) contineri, atque id maxime demonſtrari hoc verſu: *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris; cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus:* (quippe & is captus dici poteſt, qui eſt interfectus. Sic Valerius Flaccus dixit de Amazone (*g*), quam ſagitta Hercules occiderat: *Herculeæ mox vulnere prenſa ſagittæ.*) Nos tamen, contra horum omnium auctoritatem, Librum intercidiſſe judicamus. Nam & poſtremo hoc capite, & reliquis etiam, Urbis ac regionis vaſtationem, & communem patriæ interitum manifeſte luget, quæ in Joſuæ funere minime contigerunt. Vel hoc qui affertur verſu, etiamſi demus captum dici poſſe qui occiſus eſt, fatendum tamen eſt aptius id congruere in Sedeciam, qui captus eſt, non occiſus, & cujus captivitatem direptio urbis conſecuta eſt; quam in Joſiam qui occiſus, non captus eſt. Huc adde ſtatim poſt cædem Joſiæ næniam a Jeremia ſuper eo caſu ſcriptam videri, cum poſt captum Sedeciam, & exciſam Urbem, eas ſcripſerit Lamentationes, quæ ad hoc tempus pervenerunt.

V. At venire in dubium poteſt poſtremum Threnorum caput, quod Oratio Jeremiæ vulgo appellatur; nam neque lamentatio eſt, & a Theodoreto, qui Librum explanandum ſuſceperat, caput iſtud eſt prætermiſſum. Verum eſt caput ipſum Lamentatio non eſt, Lamentationum tamen clauſula eſt, qua poſt deploratas miſerias ſuas Deum orat Propheta, ut condonatis demum popularium ſuorum noxis gentem ſuam reſtituat in integrum, & priſtinis ſedibus reponat. Nam quod ad Theodoretum ſpectat, itane tandem ex Interpretum diligentiæ arbitrio pendebit ſacrorum Voluminum γνησιότης, & auctoritas? Jam ergo incerta erit viginti poſteriorum Jeremiæ capitum fides, quia priora tantum triginta duo, reliquis omiſſis, Hieronymus expoſuit. Jam ergo nutabit & fides totius Lamentationum operis, quod in Aquilæ, & Theodotionis Interpretationibus omnino non habebatur. Temere ſane a reliquo Threnorum opere partem hanc ſegregare tentaveris, quam & Hebraicum exemplar, & Septuaginta Senum interpretatio, & Chaldaica, & Syriaca, & Arabica, & Hieronymus quoque ab eo non ſejungunt.

DE

IV. Probatur Lamentationum Jeremiæ γνησιότης, & antiquitas. (*a*) I. 6. (*b*) II. 17. (*c*) XXXV. 24. 25. (*d*) Cap. 6. (*e*) Proœm. in Lamen. (*f*) 20. (*g*) Lib. V. *V. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unum argumentum.*

DE PROPHETIA BARUCH.

I. Diſputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Baruchi nomen præfixum gerit. Barucho ipſi adſcribitur. II. *Diſputatur de Auctore Syriacæ Baruchi Epiſtolæ. Scripta eſſe conjicitur a Chriſtiano aliquo, Syriæ monacho.* III. *Probatur Prophetiæ Baruchi* γνησιότης, *& antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.* VII. *Quartum argumentum.*

I. AUctoris nomen præſefert ipſe Liber Baruchi (*a*): *Et hæc verba Libri, quæ ſcripſit Baruch, filius Neriæ.* Notat & tempus (*b*): *In anno quinto, in ſeptimo die menſis, in tempore quo ceperunt Chaldæi Jeruſalem, & ſuccenderunt eam igni:* hoc eſt, quinque annis poſt cladem Hieroſolymitanam; nec enim alio referri poteſt id quinquennium; non ad Sedeciam, qui undecim jam annos regnaverat, cum exciſa ſunt Hieroſolyma; non ad Nabuchodonoſorem, qui imperium obtinuerat, etiam antequam Judæorum regnum Sedecias capeſſiviſſet. Tum etiam ſignificat exordium Libri, quorum cauſſa ſit lucubratus (*c*): *Et legit Baruch verba Libri hujus ad aures Jechoniæ, filii Joakim, regis Juda:* notat & locum (*d*): *Et ad aures populi, a minimo uſque ad maximum eorum omnium habitantium in Babylonia, ad flumen Sodi.* Ex his ergo & ſequentibus patet Baruchum librum hunc prælegiſſe Jechoniæ regi, reliquiſque Judæis, qui in Babylonia captivi detinebantur; ab iiſque ad Joakimum, Helciæ filium, Sacerdotem, cæteroſque a Nabuchodonoſore in patria, relictos miſſum fuiſſe. Tunc autem ab his capitis primi (*e*) verbis duxiſſe videtur initium: *Domino Deo noſtro juſtitia, nobis autem confuſio faciei noſtræ.* Superiora vero a Barucho ipſo præfixa ſubinde fuiſſe crediderim. Hic ipſe porro Baruchus eſt, Jeremiæ diſcipulus & amanuenſis, quem Joſephus (*f*) nobiliſſima ortum familia, & patria lingua præclare eruditum fuiſſe ait: quem támen vaticinandi facultatem a Deo minime conſequi potuiſſe colligit Maimonides (*g*) ex Jeremiæ capite quadrageſimo quinto, variaſque repulſæ hujus cauſſas comminiſcitur; quarum vanitatem, præter falſam Baruchi Epiſtolam, quæ inter Syros celebratur (*h*), vel unus ille quem habemus Baruchi liber abunde refellit; qui a viro Jeremianis præceptionibus inſtituto, aſſiduoq; ejus comite, convictore ac librario ſcriptus, haud ſecus quam Jeremiæ vaticinium cenſeri debet: uti reipſa habitus eſt a multis, qui ejus teſtimoniis ſub Jeremiæ nomine uſi ſunt. Porro hunc, itidem ut Jeremiam, Hieronymo (*i*) teſte, *tradunt Hebræi, priuſquam Nabuchodonoſor Ægyptum caperet, imminentem captivitatem morte vitaſſe*; cum alii tamen ex eodem Judæorum grege ipſum affirment Babylone mortuum eſſe & ſepultum, duodecim annis poſt Hieroſolymitanum excidium; quemadmodum habetur in Megillah (*k*), & apud R. Abrahamum Zacuth in libro Juchaſin. Qui vero Baruchum Jeremiæ amanuenſem a Barucho libelli hujus Auctore diſtinguunt, egregie hallucinantur; cum uterque dicatur Neriæ filius, & ætates conveniant.

II. Fertur & inter Syros, ut dixi, Epiſtola Baruchi, quam omnino ſuppoſitam dicas. Ita vero de futuro Judicio, & futuræ vitæ pœnis ac cruciatibus diſſerit, ut Chriſtiani hominis fœtum eſſe omnino exiſtimem; alicujus fortaſſe ex his Monachis, qui Syriæ deſerta primis Eccleſiæ temporibus magno numero incoluerunt. Nugatoria ſunt quæ de Angelis narrat, a Deo miſſis ad convellendas Hieroſolymitanas arces ac mœnia, & abſcondenda Templi vaſa, ne hæc polluerent hoſtes, & a ſe fuiſſe deſtructa illa gloriarentur. Scripta fingitur ad novem tribus ac dimidiam, trans Euphratem deportatas, ne hanc Iſraëliticæ gentis partem neglexiſſe videretur Baruchus, qui alios a Nabuchodonoſore Babylonem adductos, & reliquias populi in Judæa manentes alloquiis & adhortationibus ſuis, altero Libro deſcriptis, ad pietatem & pœnitentiam erexerat. Scripta fingitur poſt Hieroſolymitanum excidium, quod poſt eandem calamitatem Baruchi liber fuerit compoſitus. Quo quidem argumento colligitur pro certo habitum fuiſſe pri-

I. Diſputatur de Auctore Prophetia, qua Baruchi nomen præfixum gerit. Barucho ipſi adſcribitur. (*a*) I. 1. (*b*) Ib. 2. (*c*) Ib. 3. (*d*) Ib. 4. (*e*) 15. (*f*) Lib. X. c. 11. (*g*) Lib. II. c. 32. (*h*) Cap. 1. (*i*) Lib. VII. in Iſa. c. 30. (*k*) Cap. 1.
II. Diſputatur de Auctore Syriaca Baruchi Epiſtola. Scripta eſſe conjicitur a Chriſtiano aliquo, Syria Monacho.

priſcis temporibus, Prophetiam Baruchi editam fuiſſe, non ſolum poſt abductum Jechoniam, quod volunt quidam, ſed etiam poſt Sedecianam cladem. Capite ſecundo hujus Epiſtolæ ſcripta hæc leguntur. *In hunc etiam modum ſcripſi fratribus noſtris Babylonem, & ipſis quoque hæc eadem conteſtor*. Quibus ipſum Baruchi vaticiniorum librum notatum eſſe credi poteſt: quod tamen non eſt ita; nam Syri ſuppoſititiam hanc Epiſtolam, primam Epiſtolam appellant; Librum vero vaticiniorum Baruchi, ſecundam Epiſtolam: nempe quod prior illa non multo poſt Hieroſolymæ direptionem fingatur ſcripta, cum e Palæſtina nondum exceſſiſſet Baruchus; vaticinia vero, toto ab ea clade quinquennio. Præterea vaticiniorum Liber, Epiſtola non eſt ad Jechoniam miſſa, ſed Liber ipſi, aliiſque exulibus Babylone prælectus.

III. Huic autem lucubrationi conſequens ætas teſtimonium præbuit: nam ipſum operis exordium, quod olim, ut dixi, ab his verbis petebatur (*a*): *Domino Deo noſtro juſtitia, nobis autem confuſio faciei noſtræ, ſicut eſt dies hæc, omni Juda, & habitantibus in Jeruſalem*; *regibus noſtris, & principibus noſtris, ſacerdotibus noſtris, & prophetis noſtris, & patribus noſtris. Peccavimus ante Dominum Deum noſtrum, & non credidimus diffidentes in eum*; cum ſequentibus, Prophetiæ ſuæ accudit Daniel (*b*): ait enim: *Tibi Domine, juſtitia, nobis autem confuſio faciei, ſicut eſt hodie, viro Juda, & habitatoribus Jeruſalem, & omni Iſraël, his qui prope, & his qui procul, in univerſis terris ad quas ejeciſti eos, propter iniquitates eorum, in quibus peccaverunt in te. Domine, nobis confuſio faciei, regibus noſtris, principibus noſtris, & patribus noſtris qui peccaverunt: tibi autem Domino Deo noſtro, miſericordia & propitiatio, quia receſſimus a te, & non audivimus vocem Domini Dei noſtri, ut ambularemus in Lege ejus*. Reliqua prætermitto. Horum germana ſunt iſta Nehemiæ (*c*), & indidem deprompta: *Nunc itaque Deus noſter, magne, fortis, & terribilis, cuſtodiens pactum & miſericordiam, ne avertas a facie tua omnem laborem, qui invenit nos, reges noſtros, & principes noſtros, & ſacerdotes noſtros, & prophetas noſtros, & patres noſtros, & omnem populum tuum, a diebus Regis Aſſur, uſque in diem hanc. Et tu juſtus es in omnibus quæ venerunt ſuper nos, quia veritatem feciſti, nos autem impie egimus. Reges noſtri, principes noſtri, Sacerdotes noſtri, & patres noſtri non fecerunt Legem tuam, & non attenderunt mandata tua*. Scripſerat Baruchus (*d*): *Quia locutus eſt Dominus ſuper nos omnia mala hæc, quæ venerunt ſuper nos: & non ſumus deprecati faciem Domini Dei noſtri, ut reverteremur unuſquiſque noſtrum a viis noſtris peſſimis: & vigilavit Dominus in malis, & adduxit ea ſuper nos: quia juſtus eſt Dominus in omnibus operibus ſuis, quæ mandavit nobis; & non audivimus vocem ipſius, ut iremus in præceptis Domini, quæ dedit ante faciem noſtram*: ea ſic retulit Daniel (*e*): *Sicut ſcriptum eſt in Lege Moyſi, omne malum hoc venit ſuper nos, & non rogavimus faciem tuam, Domine Deus noſter, ut reverteremur ab iniquitatibus noſtris, & cogitaremus veritatem tuam. Et vigilavit Dominus ſuper malitiam, & adduxit eam ſuper nos. Juſtus Dominus Deus noſter in omnibus operibus ſuis quæ fecit; non enim audivimus vocem ejus*. Pergit Baruchus (*f*): *Et nunc, Domine Deus Iſraël, qui eduxiſti populum tuum de terra Ægypti in manu valida, & in ſignis, & in prodigiis, & in virtute tua magna, & in brachio excelſo, & feciſti tibi nomen, ſicut eſt dies iſte. Peccavimus, impie egimus, inique geſſimus, Domine Deus noſter, in omnibus juſtitiis tuis*; pergit & Daniel (*g*): *Et nunc, Domine Deus noſter, qui eduxiſti populum tuum de terra Ægypti, in manu forti, & feciſti tibi nomen ſecundum diem hanc, peccavimus, iniquitatem fecimus*: item hoc ipſo capite (*h*): *Peccavimus, iniquitatem fecimus, impie egimus, & receſſimus, & declinavimus a mandatis tuis ac judiciis*: his adſonat Nehemias nono capite (*i*): *Et dediſti ſigna atque portenta in Pharaone, & in univerſis ſervis ejus, & in omni populo terræ iſtius: cognoviſti enim quia ſuperbe egerant contra eos: & feciſti tibi nomen, ſicut & in hac die*. Sic paulo infra Baruchus (*k*): *Quia nomen tuum invocatum eſt ſuper Iſraël, & ſuper genus ipſius*: ſic paulo infra & Daniel (*l*): *Quia nomen tuum invocatum eſt ſuper civitatem, & ſuper populum tuum*. Poſtremo cum

III. *Probatur Prophetia Baruchi γνησιότης, & antiquitas.* (*a*) Bar. I. 15. 16. 17. (*b*) IX. 7. & ſeq. (*c*) 2. Eſdr. IX. 32. & ſeq. (*d*) II. 7. & ſeq. (*e*) IX. 13. & ſeq. (*f*) II. 11. & ſeq. (*g*) IX. 15. (*h*) 5. (*i*) 10. (*k*) II. 15. (*l*) Loc. cit. 19.

cum ita Deum oraſſet Baruchus (a): *Aperi oculos tuos, & vide quia non ſecundum juſtitias Patrum noſtrorum fundimus preces, & petimus miſericordiam ante conſpectum tuum, Domine Deus noſter, ſed quia miſiſti iram & furorem tuum ſuper nos:* hanc orationem ita expreſſit Daniel (b): *Aperi oculos tuos, & vide deſolationem noſtram, & civitatem ſuper quam invocatum eſt nomen tuum: neque enim in juſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuam, ſed in miſerationibus tuis multis.*

IV. Caveamus interim ne argumentationem hanc labefactet temporum ratio, & dum Baruchi veſtigia legiſſe Danielem credimus, ipſum ſe ad Danielis imitationem compoſuiſſe Baruchum deprehendamus. Quod ſane aliter ſe habet: nam cum Baruchus Babylonem venit, quintus a Sedeciæ captivitate annus agebatur. Atqui nonniſi triginta annis, poſtquam hoc iter ſuſcepit Baruchus, nonum prædictionum ſuarum caput ſcribere potuit Daniel, quippe cum jam Darius Medus Babylonicum regnum occupaſſet. Quo capite cum Jeremiæ vaticiniorum meminerit, proclivis conjectura eſt hoc ipſo tempore Baruchi librum ob oculos vel in mente habuiſſe, qui a Jeremiæ diſcipulo compoſitus, velut ipſius Jeremiæ fœtus habebatur; proindeque tantam inter Judæos obtinebat exiſtimationem, ut ejus lacinias ſcriptionibus ſuis aſſuere Daniel non dedignaretur. Atque id Libri hujus auctoritatem præclare confirmat adverſus ætatis hujus Heterodoxos.

V. Nam quod in Canone non eſt poſitus, unde ſecundum conflatur argumentum, id ex multorum conſuetudine evenit, qui inter Jeremiæ ſcriptiones Librum hunc ponebant. Atque conſuetudo a prima Eccleſiæ ætate prodita, a vetuſtis Patribus ſervata eſt. Nam Baruchi utentes teſtimonio, Jeremiam ſe teſtem citare ſæpiſſime profitentur. Loca indicarem ſexcenta, ſi non laborem hunc doctorum hominum induſtria jam ſæpius antevertiſſet. Atque hinc eveniſſe puto, ut Hebraicum exemplar interciderit: cum enim librarii Volumina ſacra exſcribentes, in eorum indice Baruchi nomen non reperirent, qui ſub Jeremiæ titulo continebatur, Librum quoque ejus inde amovendum cenſuerunt, cujus nomen in titulo non comparebat.

VI. Quamvis ergo Græca tantum oratione ſcriptus ad nos pervenerit; quamobrem eum a ſe, cum alios Prophetas exponeret, prætermiſſum teſtatur Hieronymus (c); ex Hebraico tamen exemplari, quod annorum diuturnitate conſumtum eſt, derivatam eſſe hanc interpretationem, non ut volunt quidam, confictam & ſubdititiam, evincunt Hebraiſmi complures, quibus opus totum perſperſum eſt; iiſque tam crebris, ut palam ſit opus eſſe Hebraicæ originis. Neque enim veriſimile eſt hominem Græcum, aut Helleniſtam Græce ſcribentem, tantum Hebraici coloris huic ſcriptioni allinere potuiſſe, niſi præeunte ipſo exemplari, cujus ductus fidus Interpres ſequebatur. Quod ſi homini Hebraice perito promtum fuiſſe dicas, etiam cum Græce ſcriberet, Hebraicæ linguæ ſaporem retinere, & crebros ubique Hebraiſmos aſpergere; mirum profecto videbitur, virum Hebraicæ loqueiæ ſcientem, cum Baruchi Hebræi nomine opus confingere & ſupponere vellet, Græcam orationem, non Hebraicam adhibuiſſe.

VII. Cuditur etiam adverſum nos argumentum ex ipſo Baruchi Prooemio, unde apparet ſcriptum ab eo fuiſſe Librum, ut jam monui, quinto poſt anno quam a Chaldæis diruta Urbs & incenſa eſt. Quod ad eam ſolum pertinere poteſt vaſtationem, quæ Sedecia regnante contigit. Nam cum Babylonem deportatus eſt Jechonias, Templi quidem vaſa detracta ſunt, multique ſimul abducti captivi, citra omnem Templi aut Urbis cladem; quæ incendio demum abſumta ſunt & diruta, cum Sedecias caperetur. Cum ergo poſt hoc excidium Librum ſuum ſignificet ſe ſcripſiſſe Baruchus, ſtante tamen etiam tum Templo ſcriptum videtur. Nam quid aliud hæc ſibi volunt quæ a Judæis exulibus ad Judæos in patria relictos ſcripta fuiſſe refert (d): *Ecce miſimus ad vos pecunias, de quibus emite holocautomata, & thus, & facite manna, & offerte pro peccato ad aram Domini Dei noſtri?* Deinde (e): *Et legite Librum iſtum quem miſimus ad vos recitari in Templo Domini, in die ſolemni, & in die oppor-*

(a) II. 19. (b) Loc. cit. 18. *IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. V. Secundum argumentum. VI. Tertium argumentum.* (c) Præf. in Jer. & Prooem. Comm. in Jer. *VII. Quartum argumentum.* (d) Bar. I. 10. (e) Ibid. n. 14.

opportuno. Et capite ſequenti (*a*) : *Reſpice, Domine, de domo ſancta tua in nos*. Ait præterea (*b*) : *Et miſerunt in Jeruſalem, ad Jakim filium Helciæ, filii Salom, Sacerdotem, & ad Sacerdotes, & ad omnem populum, qui inventi ſunt cum eo in Jeruſalem*. Quæ videntur aperte iis repugnare, quæ leguntur poſtremo capite libri quarti Regum (*c*) : *Et ſuccendit domum Domini, & domum Regis, & domos Jeruſalem, omnemque domum combuſſit igni*. Tum (*d*): *Reliquam autem populi partem, quæ remanſerat in civitate, & perfugas qui transfugerant ad Regem Babylonis, & reliquum vulgus tranſtulit Nabuzardan princeps militiæ. Et de pauperibus terræ reliquit vinitores & agricolas*. Hæc quantumvis ἀσύςατα (*ſimul non conſiſtentia*) facile conciliabimus, ſi meminerimus auctorum locutiones non eſſe ſemper ad vivum reſecandas, & ex verborum ſono interpretandas: nam quamvis conflagraſſe dicatur Templum, & univerſæ domus Jeruſalem, non tamen ſic accipiendum eſt, quaſi ne Templi quidem parietinæ, ne tugurium quidem, aut pergula incendio exempta ſit. Demus tamen tantam fuiſſe ignium vim, aut Chaldæorum furorem, ut viles etiam attegias conſumſerit; num credibile eſt per annos quinque, qui effluxerunt ab Hieroſolymitana clade, ad id tempus quo Liber Baruchi in Judæam miſſus eſt, vinitores illos & agricolas, quos ad excolendam terram incolumes Nabuzardan reliquerat, loci commoditate invitatos, in ipſis Urbis ruinis mapalia & incondita caſas non excitaſſe? & in vicinia habitantes incolas, religionis avitæ memores, Sacerdotes etiam ipſos & Levitas, ſtatis feſtivitatum diebus inter Templi rudera Deum numquam fuiſſe veneratos, & ad aram aliquam tumultuario opere ſtructam, & terream fortaſſe, cujuſmodi ſibi fieri Deus Moſi mandavit vigeſimo Exodi capite (*e*)? Huc accedit præterea, quod ſacra quædam Templi vaſa rapacitati Chaldæorum a Judæis fuerunt ſubducta, ut oſtendit ſuppoſititia Baruchi Epiſtola (*f*), quam habent Syri; quemadmodum Tabernaculum, & Arca, & Altare incenſa, a Jeremia ſervata ſunt: quæ vaſa deinde ad ſacrificiorum uſus adhiberi potuerunt.

DE EPISTOLA JEREMIÆ.

I. *Diſputatur de Auctore Epiſtolæ, quæ ſub Jeremiæ nomine edita eſt: Jeremiæ ipſi adſcribitur*. II. *Probatur ejus γνησιότης, & antiquitas*. III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum*. IV. *Secundum argumentum*. V. *Tertium argumentum*.

I. QUod quinque prioribus Baruchi capitibus ſubjici ſolet in editione vulgata ſextum & poſtremum caput, Jeremiæ illud Epiſtola eſt, a Baruchi libro non minus diſtincta ac ſejuncta, ac a Threnis liber Baruchi ſejungitur. Itaque in editionibus quibuſdam Senum Septuaginta ſubnexa eſt Threnis ipſis, & in Arabica, quæ ex Septuaginta Senum interpretatione expreſſa eſt. Unde Hilarius (*g*) ait vaticinia Jeremiæ cum Threnis & Epiſtola, unum conſtituere Librum, ex viginti illis duobus, quibus totus ſacrorum Voluminum Canon conſtat. Peccant ergo qui a Barucho ipſo adtextam libro ſuo arbitrantur. Scripta eſt ſtatim poſt dirutam Hieroſolymam, ad commonefaciendos Judæos, qui in Babyloniam jamjam erant deportandi, ne ad impium idolorum cultum, cui impenſe dedita erat Chaldæa gens, malo exemplo raperentur. Aliam ad eoſdem epiſtolam miſit Jeremias, cum jam in Babyloniam perveniſſent. Atque hæc, licet poſterior tempore, priorem tamen occupat locum, utpote quæ viceſimo nono Jeremiæ capite habeatur. Cæterum auctorem indicat Jeremiam lemma ipſum ac materies operis; tum & ii ad quos ſcripta eſt, & ſcriptionis tempus: & decimum præterea prædictionum ipſius caput, quod in eodem verſatur argumento, & ſententias habet ejuſdem ἐκφράσεις (*notæ*) magnam oſtendit germanitatem.

II. Agnovit Epiſtolæ hujus γνησιότητα Machabaici ſecundi ſcriptor, & luculenta teſtificatione confirmavit. Sic enim ille ſecundo capite (*h*) : *Invenerunt autem in deſcriptionibus Jeremiæ Prophetæ, quod juſſit eos ignem accipere qui tranſmigrabant; ut ſignificatum*

(*a*) 16. (*b*) I.7. (*c*) 9. (*d*) Ib.13.& ſeq. (*e*) 24.25. (*f*) Cap.1. *I. Diſputatur de Auctore Epiſtolæ, quæ ſub Jeremiæ nomine edita eſt. Jeremiæ ipſi adſcribitur*. (*g*) Prol. Explan. in Pſalm. *II. Probatur ejus γνησιότης, & antiquitas*. (*h*) 1.2.

ficatum eſt, & ut mandavit transſmigratis. Et dedit illis Legem, ne obliviſcerentur præcepta Domini, & ut non exerrarent mentibus, videntes ſimulacra aurea, & argentea, & ornamenta eorum. Quæ hanc, de qua diſſerimus, Jeremiæ Epiſtolam clariſſime ſignificant. Nec ea enim aliud ſibi proponit Jeremias, quam ut idolorum oſtendat vanitatem, ab eorumque cultu populares ſuos ſalubri conſilio deterreat.

III. Quæ quanquam ita ſunt, eam tamen ψευδέγραφον (*falſo nomine ſcriptam*) appellat Hieronymus (*a*), propterea que nec explanationibus ſuis dignatus eſt. At Hieronymo Cyprianum opponimus (*b*), qui teſtimonium inde depromens, Jeremiam teſtem citare ſe declarat. Opponimus & Hilarium (*c*), qui Jeremiæ prædictiones, Lamentationes, & Epiſtolam, unum e Canonicis libris efficere docet. Cujus rei ignari plerique Epiſtolam, vel propter exiguitatem ſuam facile deliteſcentem, inter Canonica ſcripta non poſuerunt. Hinc quoque contigiſſe puto, ut librariorum Hebraicos Codices deſcribentium diligentiam fugerit. Quamobrem Hieronymus Hebraico Baruchi exemplari deſiderato, cum eam præterea Baruchi libro, qui Græce ſolum deſcriptus extabat, ideoque ſibi ſuſpecto adjunctam reperiſſet, utrumque e Canone una litura ſuſtulit. Sed hæc accurate jam diſputata ſunt ab iis, qui adverſus recentiores Eccleſiæ perduelles ſunt velitati.

IV. Quid quod e Græcis quibuſdam Voluminum ſacrorum exemplaribus excidiſſe hæc Epiſtola deprehenditur? Nempe id effecit, tum ea quam diximus Libelli brevitas, tum & ſitus diverſitas: cum aliquando Threnis, nonnunquam Baruchi Prophetiæ ſubjungeretur. Fieri enim facile potuit, ut cum Threnos deſcripſiſset librarius ex uno Codice, in quo Epiſtola Jeremiæ ſubnexa erat Prophetiæ Baruchi, a Threnis una ſerie ad Baruchum deſcribendum progreſſus ſit: deinde vero cum Baruchum deſcriberet ex altero Codice, in quo Threnos excipiebat Jeremiæ Epiſtola, ab incauto & parum attento librario prætermiſſa ſit.

V. Quod ſi quis Theodoretum nobis objiciat, qui cum Baruchi librum explanaverit, Jeremiæ tamen Epiſtolam non attigit, reſpondebimus nihil ad Librum illum Epiſtolam pertinere; penitusque ab eo, ut dixi, fuiſſe diſcretam. Quoniam autem Threnos exponens, poſtremum caput, quo Jeremiæ habetur Oratio, omiſit, ideo Epiſtolam Jeremiæ, quæ pone ſequebatur, ſimul quoque omiſſam opinor. Cum cæteroquin ex ſacrorum Librorum fide nihil detrahat, ut dictum eſt ſuperius, Interpretum negligentia, vel ſtudium, huc, illucve pro arbitrio induſtriam ſuam conferentium.

DE PROPHETIA EZECHIELIS.

I. *Diſputatur de Ezechiele*. II. *Diſputatur utrum Ezechiel idem ſit ac Zaratus Aſſyrius, Pythagoræ præceptor*. III. *Ezechieli adſcribitur Prophetia, quæ nomen ipſius præfixum gerit; ejuſque probatur γνησιότης, & antiquitas*. IV. *Diſputatur de duobus Prædictionum voluminibus, quæ ab Ezechiele ſcripta fuiſſe tradit Joſephus; & de Pſalmo ſexageſimo quarto, nomine Ezechielis, aliorumque inſcripto*. V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum*. VI. *Secundum argumentum*. VII. *Tertium argumentum*.

I. Pergamus ad Ezechielem Prophetam, Leviticæ tribus, Buzi Sacerdotis filium, & filiis Pontificum oriundum; in terra Sarera natum; Jeremiæ æqualem; cum Jechonia rege in Chaldæam deportatum; ibique futura prædicere exorſum ad oram amnis Chobar, quinto anno quam illuc traductus eſt; & per viginti annorum decurſum vaticinatum; atque ibi demum interfectum a gentis ſuæ Principe, cum eum, populumque adeo ad idola colenda proniorem ad virtutem excitaret, & in eadem ſpelunca ſepultum, in qua Sem & Arphaxad, Abrahami progenitores, ad ripam Euphratis. Hæc ſcribimus ex fide Scriptoris, qui vitas Prophetarum retulit in literas ſub nomine Epiphanii; qui ad ætatem ſuam ſuperfuiſſe docet Ezechielis ſepulcrum, miraculis clarum, & magno Judæorum concurſu frequentatum. Tum vero nihil aliud fuiſſe narrat ſepulcrum hoc, quam duplicem ſpeluncam: at Beniamin

Tu-

III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum*. *Primum argumentum*. (*a*) Procem. Comm. in Jerem. (*b*) De orat. Domin. (*c*) Prol. Explan. in Pſalm. *IV. Secundum argumentum*. *V. Tertium argumentum*. *I. Diſputatur de Ezechiele*.

Tudelenſis ſupra ſepulcrum magnificentiſſimi operis teſtudinem a Jechonia, & triginta quoque Judæorum millibus extructam fuiſſe narrat, Jechoniæ, ipſiuſque comitum, & Ezechielis imaginibus decoratam: illic inſtitutam fuiſſe Synagogam, & locupletiſſimam Bibliothecam, in qua volumen ingens viſebatur Ezechielis manuſcriptum, & Expiationis die prælegi ſolitum; ad quam diem, a primo uſque Tisri die, quod anni initium eſt, magno peregrinorum illuc pietatis cauſſa confluentium concurſu ſolennia feſta agitari, & frequentiſſimis nundinis celebrari; nec Judæis ſolum, ſed Muhammedanis quoque ſacrum eſſe locum ac venerabilem. Fides eſto penes verbum hunc, qui in longinquis regionibus deſcribendis falſa immiſcere veris ſæpe deprehenditur. Certum eſt quindecim circiter Francicis leucis a Bagdado locum nunc quoque magnis Judæorum conventibus celebrari, in quo ſepultum Ezechielem arbitrantur. Contra vero Scriptor Itinerarii Hieroſolymitani, qui vixit Conſtantini temporibus, ſuo ævo prope Bethlehemum extitiſſe tradit Ezechielis ſepulcrum, atque idem fuiſſe quod Jobi, Jeſſe, Davidis, & Salomonis. Quod valde ineptum eſt. Faceſſat etiam Abrabaniel, qui Ezechielem & in terra Chanaan, & extra eam vaticinatum eſſe docet; cum quinto demum poſt deportationem ſuam anno futura prædicere aggreſſus ſit.

II. Eſt apud Clementem Alexandrinū (*a*), exiſtimare nonnullos Nazaratum Aſſyrium, quem Alexander, in libro de Pythagoricis ſymbolis, Pythagoræ præceptorem fuiſſe ſcribit, eumdem eſſe ac Ezechielem: quam demum opinionem rejicit. Mihi contra probatur; nec ſine argumentis. Nam primum emendandus eſt Clemens, in quo hæc leguntur: ἀλέξανδρ@ δὲ ἐν τῷ περὶ πυθαγορικῶν συμβόλων, ναζαράτῳ τῷ ἀσσυρίῳ μαθητεῦσαι ἱςορεῖ τὸν πυθαγόραν· ἰεζεκιὴλ τοῦτον ἡγοῦνταί τινες· οὐκ ἔςι δὲ, ὡς ἔπειτα δηλωθήσεται. *Alexander autem in libro de Pythagoricis ſymbolis, narrat Pythagoram Nazarati Aſsyrii auditorem fuiſse. Hunc quidam Ezechielem fuiſſe putant: haudquaquam vero eſt, ut infra oſtendetur.* Illic pro eo quod legi debet, ζαράτῳ τῷ ἀσσυρίῳ, perperam legitur, ναζαράτῳ, ex vitioſa iteratione poſtremæ literæ præcedentis. Zaratus autem is eſt, quem Zabratum appellat Porphyrius in vita Pythagoræ, & Zaratam Plutarchus (*b*). Atqui hunc eſſe Zoroaſtrem ſupra probavimus, qui & Zarades apud Theodoretum (*c*), & Agathiam (*d*) appellatur. His poſitis, ſi temporum ineatur ratio, deprehendemus juventutem Pythagoræ, qui Polycratis Samii æqualis fuit, in Ezechielis ſenectutem incidiſſe. Proindeque cum ad Chaldæos iviſſe Pythagoram conſtet, non ſolum fieri potuit, ut cum Ezechiele viro inter ſuos claro, & ſanctitate, vaticiniis, ac prodigiis celebrato fuerit converſatus, ſed aliter etiam fieri non potuit; cum ad ejuſmodi tantum viros noſcendos & alloquendos tam longinquas peregrinationes ſuſceperit. Supereſt ut cauſſam quæramus, cur Ezechiel dictus ſit Zaratus; quem Zaratum eſſe Zoroaſtrem, ſive Moſem, alibi docuimus. Hujus appellationis hæc mihi videtur eſſe ratio valde probabilis, quod pleraque Ezechieli evenere, quæ Zoroaſtri itidem eveniſſe traduntur. Nam matrem Zoroaſtris ſtatim poſt eum conceptum, cœlum ardens & quatuor gryphes vidiſſe ferunt; ipſum deinde Zoroaſtrem Deum aliquando cœleſtibus micantem flammis aſpexiſſe, atque hinc Zerduſt, ſive Zoroaſtrem dictum; hoc eſt, *Amicum ignis*. De ſe autem ita ſcripſerat Ezechiel (*e*): *Et vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone, & nubes magna, & ignis involvens, & ſplendor in circuitu ejus: & de medio ejus quaſi ſpecies electri, ideſt, de medio ignis: & ex medio ejus ſimilitudo quatuor animalium.* Deinde (*f*): *Et ſimilitudo animalium, & aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardentium, & quaſi aſpectus lampadarum. Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium, ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediens.* Zoroaſtrem in cœlum raptum narrant a Deo librum accepiſſe: idem ſibi eveniſſe narrat Ezechiel (*g*). Addunt Zoroaſtri tradita tunc eſſe a Deo præcepta, ad hominum eradenda vitia & mores emendandos: paria de ſe refert toto ſuo opere Ezechiel. Zoroaſtri quoque futurorum præſenſionem a Deo conceſſam tradunt, itidem ut Ezechieli. Ex Sinenſium finibus in Perſidem veniſſe Zoroaſtres fertur: ex Judæa in Babyloniam, quæ Perſidi contributa deinde fuit, migravit Ezechiel.

Oo 2 Hoc

II. Diſputatur utrum Ezechiel idem ſit ac Zaratus Aſſyrius, Pythagoræ præceptor. (*a*) Lib. I. Strom. 2. (*b*) Περὶ τῆς ἐν τιμαίῳ ψυχογονίας. (*c*) Serm. IX. de Legibus. (*d*) Lib. II. (*e*) I. 4. 5. (*f*) Ibid. 13. (*g*) Ib. 9. 10. & II. 2. 3.

Digitized by Google

Hoc itinere fluvios obſtantes a Zoroaſtre congelatos fingunt: ſcribit Pſeudo-Epiphanius (*a*) fluvium ab Ezechiele ſiccatum Hebræis Perſarum impetum fugientibus tranſitum præbuiſſe, Perſas ipſos obruiſſe. Prodigiis editis nobilitatum fingunt Zoroaſtrem: Ezechielis miracula refert idem Epiphanius. Humana oſſa Zoroaſtris lectulo ſuppoſita fuiſſe ferunt: in campum oſſibus areſactis plenum in ſpiritu deductus eſt Ezechiel (*b*). Multa Zoroaſtrem ſuæ de Deo, Deique cultu doctrinæ gratia paſſum volunt: pari de cauſſa mortem Ezechiel ſuſtinuit. Huc accedit quod de Zoroaſtris ætate, quam vix cognoſci poſſe ſcribit Agathias (*c*); tam varia, tamque dubia promſerunt Auctores, ut a quibuſdam etiam æqualis Hyſtaſpis poſitus ſit: hic autem ab Ezechielis ævo non multum abfuit. Hinc ergo planiſſime liquet, quamobrem annorum diuturnitate veram rerum notitiam abolente, cum Zoroaſtre ſive Zarato Ezechielem confuderint Græci, a quibus id videtur Clemens Alexandrinus accepiſſe; gens ubi veritatis deeſſet notitia, quod jam ſæpius iteravi, in figmentis comminiſcendis intemperanter luxuriari ſolita. Multum vero ſua ratio Clementem fallit: Pythagoram non negat audiviſſe Zaratum, at Zaratum negat eſſe Ezechielem; cum Zaratum ſive Zoroaſtrem, qui Moſes fuit, nec audiverit, nec propter annorum intervallum audire potuerit; Ezechielem vero audiviſſe valde probabile ſit. Sunt qui hæc Clementis verba ita interpretentur, quaſi Ezechielem non Zaratum, ſed Pythagoram haberi a quibuſdam voluerit, quod non ita eſſe cognoſcet, quiſquis locum totum attente luſtraverit. Porro figmenti hujus opifices ignoraſſe manifeſtum eſt Zoroaſtrem fuiſſe Moſem. Verum cum ex eorum diſcrepantia, quæ de Zoroaſtris ætate, patria, & rebus geſtis ſpargebantur, perſonatum eſſe hominem feliciter deprehendiſſent, in eo agnoſcendo aberrarunt; & Ezechielem eſſe conjecerunt, qui vere Moſes erat. Tantum abeſt ergo, ut opinioni noſtræ, qua Zoroaſtrem Moſem eſſe ſtatuimus, decedat aliquid roboris propter alterum iſtud eorum decretum, qui Ezechielem fuiſſe volunt, ut potius multum hinc eam confirmari putem. Nam & Zoroaſtrem, ſubdititiam eſſe perſonam, & ea magnum aliquem & ſanctum inter Iſraëlitas virum occultari nobiſcum ſentiunt; & morem modumque noſtrum antiquitates ſacras profanæ vetuſtatis ſpoliis ditandi & decorandi exemplo ſuo comprobant. Nunc utri ſagacius odorati ſint; illinc, cum Ezechielem, an nos, cum Moſem in Zoroaſtre latere conjectavimus, æqui & attenti Lectoris eſto arbitrium. Lineamenta enim Ezechielis aliqua, at ipſum Moſis os, totumque corpus in eo haud dubie agnoſcet.

III. Jam vero quod ad Prophetiæ, quæ Ezechielis nomine inſcripta eſt γνησίως, & antiquitatem pertinet, ipſe ſe initio operis auctorem Ezechiel declarat, idque αὐτοπροσώπως, (*ex propria perſona*) genus ſuum, vaticiniorumque locum, ac tempus accurate indicans. Huic deinde fidem adſtruit Daniel, qui quarto capite ſic diſſerit (*d*): *Magna arbor & fortis, & proceritas ejus contingens cælum: aſpectus illius erat uſque ad terminos univerſæ terræ: folia ejus pulcherrima, & fructus ejus nimius, & eſca univerſorum in ea: ſubter eam habitabant animalia & beſtiæ, & in ramis ejus converſabantur volucres cœli, & ex ea veſcebatur omnis caro*. Tum deinde (*e*): *Arborem quam vidiſti ſublimem atque robuſtam, cujus altitudo pertingit ad cælum, & aſpectus illius in omnem terram, & rami ejus pulcherrimi, & fructus ejus nimius, & eſca omnium in ea, ſubter eam habitantes beſtiæ agri, & in ramis ejus commorantes aves cœli: tu es, Rex, qui magnificatus es, & invaluiſti, & magnitudo tua crevit, & pervenit uſque ad cœlum, & poteſtas tua in terminos univerſæ terræ*. Similis hæc arboris deſcriptio iſti Ezechielis ex triceſimo primo capite (*f*): *Ecce Aſſur, quaſi Cedrus in Libano pulcher ramis, & frondibus nemoroſus .... Cumque extendiſſet umbram ſuam, in ramis ejus fecerunt nidos omnia volatilia cœli, & ſub frondibus ejus genuerunt omnes beſtiæ ſaltuum, & ſub umbraculo ejus habitabat cœtus gentium plurimarum*. Hinc parem fere interpretationem accepere viſæ multis per ſomnum arbores, Aſtyagi, Xerxi, Maiæ Virgilii matri. Porro ne quis fallatur, dum nos falli putat, ſciat caput hoc Ezechielis triceſimum primum, ante ab Ezechiele fuiſſe ſcriptum, quam quar-

(*a*) De Vit. Proph. (*b*) XXXVII. 1. & ſeq. (*c*) Lib. II. *III. Ezechieli adſcribitur Prophetia, quæ nomen ipſius præfixum gerit; ejuſque probatur γνησιότης, & antiquitas.* (*d*) 8. & ſeqq. (*e*) Ibidem 17. 18. 19. (*f*) 3. 6.

quartum operis ſui Daniel lucubraſſet. Illuſtre præterea, ad fidem Prophetiæ Ezechielis faciendam, teſtimonium Sirachidæ, cum ait (a): *Ezechiel, qui vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit illi in curru Cherubim: nam commemoratus eſt inimicorum in imbre, benefacere illis qui oſtenderunt rectas vias*: reſpiciebat nempe ad initium Ezechielis, ubi gloria Dei, & currus Cherubim deſcribuntur: maxime vero ad iſta e decimo capite (b): *Et egreſſa eſt gloria Domini a limine Templi, & ſtetit ſuper Cherubim, & elevantia Cherubim alas ſuas, exaltata ſunt a terra coram me, & illis egredientibus rotæ quoque ſubſecutæ ſunt*. Unde iſtud Platonis petitum eſſe recte a Juſtino (c) notatum eſt: ὁ δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα. *Magnus ſane imperator in cœlo Juppiter, alatum currum agitans*. Reſpiciebat item Auctor Eccleſiaſtici ad hæc decimi tertii capitis Ezechielis (d): *Propterea hæc dicit Dominus Deus: Et erumpere faciam ſpiritum tempeſtatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, & lapides grandes in ira in conſumtionem*. Reliqua ad triceſimum quartum, & triceſimum ſextum cum ſequenti pertinent. Iſta quoque e libro tertio Regum (e): *Operatus es mala ſuper omnes qui fuerunt ante te, & feciſti tibi Deos alienos & conflatiles, ut me ad iracundiam provocares, me autem projeciſti poſt corpus tuum*: at non alludunt ad illa Ezechielis (f): *Propterea hæc dicit Dominus Deus; quia oblita es mei, & projeciſti me poſt corpus tuum, tu quoque porta ſcelus tuum & fornicationes tuas?* Illud Zachariæ (g): *Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum; Diſperdam nomina idolorum, & non memorabunt ultra*, germanum eſt hujus ex Ezechiele (h): *Hæc dicit Dominus Deus: Et diſperdam ſimulacra, & ceſſare faciam idola de Memphis*.

IV. Porro non unum hoc, quod extat, Prophetiarum volumen edidiſſe fertur Ezechiel, ſed alterum quoque, quod per Judæorum ſocordiam intercidiſſe retur Auctor Synopſeos (i). His Joſephi verbis (k) nititur ea ſententia: οὐ μόνον δὲ οὗτος Ἱερεμίας προεθέσπισε ταῦτα τοῖς ὄχλοις, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης Ἰεζεκιῆλος, ὃς πρῶτος περὶ τούτων δύο βιβλία γράψας κατέλιπεν. *Non ſolum autem Jeremias iſte cœtibus hominum illa prædixit, ſed & Propheta Ezechiel, qui primus libros duos de his conſcriptos reliquit*. Quæ aliter accipienda cenſeo, ac vulgo accipi ſolent; nec enim alterum Ezechielis volumen interiiſſe exiſtimo, quod vulgo tamen credi video; præſertim poſt Joſephi ætatem, qua ætate per univerſas gentes vulgatæ erant, & in omnes propemodum linguas converſæ Scriptiones ſacræ. Sed hunc Ezechielis librum, quo nunc utimur, in duas partes Joſephi ævo diſtinctum fuiſſe puto; & ſi conjecturis patet locus, triginta novem prioribus capitibus primum volumen, poſtremis novem conſtitiſſe alterum, quo Templi reparatio ac Urbis dimenſio continentur. Profecto cum Pradus, & Villalpandus, diligentiſſimi libri hujus Interpretes, explanationem inter ſe partiri voluiſſent, ille triginta novem priora, hic reliqua exponenda ſuſcepit; cum neutrum tamen ad vetuſtam illam partitionem reſpexiſſe credam. Nempe ita res ferebat; nam prædictiones ſunt quaſi diſtinctæ penitus inter ſe & diſcretæ. Pſalmus præterea ſexageſimus quartus, Davidis, Jeremiæ, & Ezechielis nomen præſcriptum gerit: quod nimirum ad Pſalmorum Davidicorum formam in Jeremia compoſitum Ezechiel, ad quem fuerat miſſus, aliquibus fortaſſe adjectis, vel reſectis, vel mutatis, ad præſentem rerum ſtatum accommodaverit, & populo præcinendum dederit.

V. Sed nec immunis a male feriatorum hominum calumniis, & cavillationibus fuit iſte Liber: nam primam ſtruit Theologo-Politicus argutator ex Thalmudico tractatu Sabbathi (l), in quo legitur, propter ſententias aliquas Ezechielis, quæ Moſis effatis videntur repugnare, Rabbinos de expungendo ipſius Libro & rejiciendo conſilia agitaſſe; ac fuiſſe facturos, abſque Anania quidam fuiſſet, qui diſcrepantias illas conciliaturum, nodoſque omnes ſoluturum ſe recepit, ac re præſtitit. Tum deinde horum repugnantium locorum ſpecimen offert, eumque qui capite Ezechielis decimo octavo habetur, quo negat futurum Deus, ut majorum delicta immeriti nepotes luant, confert cum triceſimo quarto Exodi, & triceſimo ſecundo Jeremiæ,

(a) XLIX. 10. (b) 18. (c) Par. (d) 13. (e) XIV. 9. (f) XXIII. 35. (g) XIII. 2. (h) XXX. 13.
IV. Diſputatur de duobus Prædictionum voluminibus, quæ ab Ezechiele ſcripta fuiſſe tradit Joſephus; & de Pſalmo ſexageſimo quarto, nomine Ezechielis, aliorumque inſcripto. (i) Athan. in Synopſ. (k) Antiq. Lib. X. cap. 6. *V. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* (l) Cap. 2. & 11.

miæ, ubi Deus paternorum ſcelerum pœnas a nepotibus ac pronepotibus expetiturus eſſe dicitur. At hoc ipſo argumento convellitur Deuteronomii *γνωσθὼς*, quod huic Ezechielis doctrinæ conſentit his verbis: *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, ſed unuſquiſque pro peccato ſuo morietur* (*a*): convelluntur & Libri Regum ac Paralipomenon, quorum par eſt doctrina. Otioſi hominis eſſet huc afferre quæ ad has ſententias conciliandas Interpretes congeſſere. Paucis dicam, ob patrum noxas ſæpe filios plecti pœnis temporariis: unde vetus illud:

De male quæſitis non gaudet tertius hæres: æternis vero ſuppliciis ſua quemque peccata luere. Præterea cum poſt expenſam illam ſententiarum pugnam ac diſcordiam, Ezechielis librum nihilominus in Canone retinendum cenſuerint Rabbini, eamque Ananias compoſuerit, vel inde cognoſcitur, temere, ipſis Rabbinis judicibus, ac perperam facere, quiſquis Librum hunc propterea cenſeat oppugnandum.

VI. Ac velut infirmitatis argumenti hujuſce prioris conſcius idem Diſputator, aliud ad elevandam Prophetiæ Ezechielis auctoritatem excogitat, eamque majoris operis fragmentum eſſe quatuor rationibus probare ſatagit, quarum prima hæc eſt, Librum a conjunctione connexiva initium ducere. Altera ab his verbis petitur, quæ in fronte Libri apparent: *Et factum eſt in triceſimo anno*, unde concluditur Ezechielem res ſibi a Deo ſuperioribus quoq; annis præmonſtratas commemoraſſe. Tertiam ſuppeditant iſta tertii verſus primi capitis verba: *Fuerat ſæpe verbum Dei Ezechieli filio Buzi, Sacerdoti, in terra Chaldæorum*. Poſtrema oritur ex Joſepho, qui capite decimo libri decimi Antiquitatum, prædixiſſe Ezechielem narrat, futurum ut Sedecias Babylonem non videret, quod in eo libro Ezechielis, qui ſupereſt, nuſquam reperitur; ſed contra decimo ſeptimo capite in Babyloniam ductum iri prænuntiat. Quorum rationum levitatem arguere facile eſt: nam quæ ducitur ex conjunctione connexiva libro Ezechielis præfixa, eadem libris Joſue, & Ruth, & primo Regum, & Jonæ, & primo Machabæorum præmiſſa eſt; neque ſemper copulam ſignificat, ſed ſæpe ab Hebræis, vel ornatus adhibetur gratia, vel aliis de cauſſis quas afferunt Grammatici. Alterum confutat verborum, quæ opponit Adverſarius, legitima interpretatio: ea autem ex Jonathane, & R. Davide Kimchi petenda eſt; ille quippe triceſimum hunc annum numerandum eſſe ait ab eo tempore, quo Helcias ſummus Hebræorum Pontifex librum Legis invenit in domo Sanctuarii, anno nempe Joſiæ decimo octavo; David autem Kimchi hoc tempore actum fuiſſe annum Jubilæum docet. Quibus characteribus inſignitus ille annus, quidam fuit cardo temporis, unde conſequentes annos Ezechiel numeravit. Tertia vero falſo innixa fundamento ſponte corruit: *haja haja devar jehova hel jechezequiel*, dictiones iſtæ, *phengamim rabotb, multis vicibus*, hoc eſt *ſæpe*, nuſquam apparent, neq; Interpretes agnoſcunt. Denique quod ex Joſepho prodit argumentum, futile eſt: nam quæcunque vaticinatus eſt Ezechiel, in literas relata non ſunt; neque quidquid unquam retulit in literas, hoc quod habemus Volumine continetur. Itaque prædictio illa ad Sedeciam pertinens, vel voce tantum prolata eſt, & per nuntios Sedeciæ ſignificata, vel per epiſtolam ab Ezechiele miſſa; minime vero in Librum vaticiniorum relata. Quod autem addit Theologo-Politicus Doctor, contrarium haberi decimo ſeptimo Ezechielis capite, in eo ſtolide hallucinatur; nam Sedeciam non viſurum eſſe Babylonem, minime alteri huic vaticinio repugnat, Sedeciam ductum iri Babylonem: poſtquam enim oculis privatus eſt Sedecias, ductus eſt Babylonem; itaque Babylonem non vidit, & tamen Babylonem deportatus eſt. Atque id Sedeciam ipſum jam ante fefelliſſe ſcribit Joſephus (*b*): cum enim futurum aſſeveraret Jeremias, ut captivus Babylonem duceretur, negaret vero Ezechiel viſurum hunc Babylonem; repugnantes, ideoque vanas & incertas eſſe vaticinationes Sedecias ratus eſt, quas conſentientes ac veriſſimas eſſe eventus comprobavit.

VII. Tertia hæc afferri poteſt adverſus libri Ezechielis dignitatem contradictio, Thalmudiſtas capite primo Babæ bathræ, in Gemara, alioſque Rabbinos, lucubrationem ejus viris Synagogæ magnæ tribuere; cujus opinionis cauſſam hanc ibidem reddi. *Quod futurorum præſenſio tradita non ſit, ut extra*

Ter-

(*a*) Deuter. XXIV. 16. *VI. Secundum argumentum.* (*b*) Antiq. Lib. X. cap. 10. *VII. Tertium argumentum.*

Digitized by Google

Terram ſanctam ſcriberetur. Atqui in Daniele falſum hoc deprehenditur, ut infra oſtendam; falſum & in Jeremia, qui vaticiniorum ſuorum partem in Ægypto ſcripſit. Thalmudiſtis aſſentitur Iſidorus (*a*). Atque hinc dubitat Thomas Hobbeſius (*b*), utrum Ezechiel ſua ipſe vaticinia ediderit. Equidem & Ezechielem librum condidiſſe cenſeo, & Synagogæ magnæ Magiſtros ſuo ipſum nitori reſtituiſſe, & deſcripſiſſe, & multis exaratis exemplaribus publicaſſe; qui rarior fortaſſe erat, nec in aliena terra, inter profani cultus & damnatæ religionis gentes, tuto & commode vulgari potuerat; cum ſua ipſi vaticinia Iſaias, & Jeremias edidiſſent, ut idem Iſidorus adnotavit.

DE PROPHETIA DANIELIS.

I. *Diſputatur utrum Daniel fuerit Propheta.* II. *Diſputatur utrum Daniel fuerit Eunuchus*. III. *Diſputatur utrum Daniel idem fuerit qui Beleſis a Diodoro memoratus*. IV. *Diſputatur utrum Daniel Ecbatanis, an Suſis inſignem illam turrim a Joſepho, & Hieronymo memoratam extruxerit, & utrum Suſis, an Babylone fuerit ſepultus*. V. *Diſputatur utrum ad unum eumdemque Danielem pertineant, quæcunque in Danielis Prophetia narrantur, deque ejus interpretationibus Græcis*. VI. *Diſputatur de ordine partium libri Danielis*. VII. *Diſputatur cur partim Hebraice, partim Chaldaice, partim Græce ſcriptus extet*. VIII. *Nonnulla afferuntur ad auctoritatem Additamentis Danielis conciliandam*. IX. *Diſputatur de Senibus, a quibus attentata eſt Suſannæ pudicitia*. X. *Diſputatur de ſuppoſititiis Danielis ſcriptionibus*. XI. *Probatur Prophetiæ Danielis* γνησιότης, *& antiquitas*. XII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum*. *Primum argumentum*. XIII. *Secundum argumentum*. XIV. *Tertium argumentum*. XV. *Quartum argumentum*. XVI. *Quintum argumentum*

I. ΤΑ' βιβλία ὅσα συγγραψάμενος καταλέλοιπε Δανιῆλος, ἀναγινώσκεται παρ' ἡμῖν ἔτι καὶ νῦν, καὶ πεπιστεύκαμεν ἐξ αὐτῶν, ὅτι Δανιῆλος ὡμίλει τῷ Θεῷ. *Quoſcunque libros a ſe conſcriptos reliquit Daniel, leguntur hodieque apud nos: atque hi nobis fidem faciunt, Danielem cum Deo colloquia habuiſſe*. Ita de Daniele, Danieliſque libro ſentiebat Joſephus, ex cujus verbis ſcimus, & divinis Danielem præditum fuiſſe dotibus ac virtutibus, & genuinum eſſe ipſius vaticiniorum opus. Quod antequam probare aggredior, adnotanda veniunt quædam, vel obſervatione digna, vel parum explicata ad ſequentium quæſtionum enodationem opportuna. Quibus dilucide expoſitis, contradictiones plurimæ, adverſus Librum hunc jactari ſolitæ, concident ipſæ per ſe & evaneſcent. Danielem Prophetam non fuiſſe, fuiſſe vero Eunuchum conſentiens eſt Judæorum omnium opinio. Prophetam non fuiſſe has ob cauſſas exiſtimant, quas affert Maimonides in More nevochim (*c*); nimirum quod etſi Angelus ei videndum ſe dedit, eumque rerum futurarum notitia imbuit, per ſomnium tamen id factum ſit, nec Angelum in ſeſe deprehenderit, quod ad Prophetiam deſiderabatur; proindeque non inter Prophetias Librum ipſius, ſed inter *chetuvim*, hoc eſt Hagiographa, collocant: quanquam laxiori ſignificatione Prophetæ nomen ipſi Maimonides, aliique Rabbini largiuntur. Rationem præterea hanc addunt, nempe quod Daniel non Prophetico more vixerit, ſed δυναστευτικῶς (*more principum*): item quod Ezechia credatur prognatus, ac proinde ex Davide, cujus proſapiam reges, ipſumque adeo Meſſiam daturam putant, non Prophetas. Sunt denique qui cauſſam hanc afferant, quod Meſſiæ ortum non clarioribus ſolum prænuntiaverit verbis, quam Prophetam decuit, ſed tempus etiam certis notis ſignaverit. Adverſus ea conſurgunt Chriſtiani Patres, Chriſti auctoritatem ſecuti (*d*), a quo Daniel Prophetæ titulo donatus eſt, & Prophetam jure optimo dici contendunt; & recte quidem: quippe ſi Propheta vere is eſt, qui clare, & diſtincte eventura prænoſcit & prædicit, quis tandem futuras rerum converſiones, imperiorum interitus, Chriſti adventum & necem prænuntiavit apertius? quis temporibus accuratius diſtinxit? ſed & juxta Maimonidæ ipſius definitiones & principia, Prophetæ nomen etiam ſtricte ſumtum Danieli congruit: quodque Judæis os occludit, inter

(*a*) Orig. Lib. VI. cap. 2. (*b*) Lev. cap. 33. *I. Diſputatur utrum Daniel fuerit Propheta*. (*c*) Lib. II. cap. 45.
(*d*) Matth. XXIV. 15.

inter Prophetas cum Jeremia, Aggæo, Zacharia, Malachia recenſetur in Thalmudico libro Megillah, primo capite. Neque ſolum ὡς τις τῶν μεγίστων προφητῶν, *unus e maximis Prophetis* appellatur a Joſepho (*a*), & cum Deo colloquia habuiſſe dicitur, ſed aliis etiam anteponitur Prophetis: οὐ γὰρ inquit, τὰ μέλλοντα μόνον προφητεύων διετέλει, καθάπερ καὶ οἱ ἄλλοι προφῆται, ἀλλὰ καὶ καιρὸν ὥριζεν, εἰς ὃν ταῦτα ἀποβήσεται· καὶ τῶν προφητῶν τὰ χείρω προλεγόντων, καὶ διὰ τοῦτο δυσχεραινομένων ὑπὸ τῶν βασιλέων, καὶ τοῦ πλήθους, Δανιῆλος ἀγαθῶν ἐγίνετο προφήτης αὐτοῖς. *Non enim futura ſolum prædicere ſolebat, ita ut alii Prophetæ, ſed & tempus, quo hæc eventura erant, determinabat. Cumque alii Prophetæ mala prænuntiarent, proptereaque regum, & vulgi odia in ſe concitarent, bonorum prænuntius his erat Daniel.* Tum deinde laudat τὸ τῆς ἀκριβείας αὐτοῦ προφητείας ἀπαράλλακτον, *certæ ejus Prophetiæ immutabilitatem.*

II. At Eunuchum fuiſſe Danielem Judæis facile aſſentior: cum & hoc ſuadeant iſta, quæ ſolent proferre, verba Iſaiæ (*b*) ad Ezechiam: *De filiis tuis, qui exibunt de te, quos genueris, tollent, & erunt Eunuchi in palatio regis Babylonis.* Suadent & illa Danielis (*c*): *Et ait rex Aſphenes Præpoſito Eunuchorum, ut introduceret de filiis Iſraël, & de ſemine regio.* Tum (*d*): *Fuerunt ergo inter eos de filiis Juda, Daniel, Ananias, Miſael, & Azarias.* Itaque in eam ſententiam ultro conceſſerunt Origenes (*e*), & Hieronymus (*f*). Ajunt Pſeudo-Epiphanius, & Pſeudo-Dorotheus, in vitis Prophetarum, ſpadonem viſum Judæis, propter inſignem ipſius caſtitatem: ac ſi nulla ſint præter caſtitatem exectæ virilitatis indicia. Joſephus (*g*) quoſdam ex nobili illo captivorum flore Eunuchos fuiſſe autumat; an & ex illis Daniel fuerit, non affirmat; ſed a Gentilium ſuorum perſuaſione diſceſſiſſe vix credo. Quod autem ex Ezechiele (*h*) objici poteſt pro contraria parte; *Si fuerint tres viri iſti in medio ejus, Noë, Daniel, & Job, nec filios, nec filias liberabunt*, præclare diſſolvit Hieronymus (*i*), ut dicemus infra.

III. Dubitatum quoque eſt a nonnullis, annon Daniel idem fuerit qui Beleſis. Eum dico qui a Diodoro (*k*) memoratus eſt. Nec enim unus ille hoc nomine affectus apud veteres reperitur. Neque vana ſane ea eſt ſuſpicio, adeo multa ad fidem faciendam concurrunt. Nomina affinia, Beleſis, & Baltaſſar, *Balthaſabazar*: nam e medio vocabulorum litera T frequenter exteritur, ut a στιγμὴ, *ſignum*; a πτίλον, *pilus*. At R & S in fine permutantur; *arbor, arbos; honor, honos*. Eamdem dictionem, *Balthaſabazar*, uti conjicio, Græce expreſſerat Cteſias, Βελιτάρας, quemadmodum habet Plutarchus (*l*): quod nomen fuit ſciſſoris: quo ad necandam veneno Statiram, Artaxerxis Mnemonis uxorem, uſa eſt ejuſdem mater Paryſatis. Niſi legere mavis, Βελιτάσαρ. Pro quo ſcripſiſſe Dinonem, Μελάντας, legitur apud Plutarchum: perperam; vitium quippe dictioni huic inolevit ex ſimilitudine priſcæ figuræ τοῦ β, quæ ad figuram τοῦ μ accedebat. Sed ad rem. Beleſis erat de genere Chaldæorum: Chaldæis orti Hebræi progenitorum ſuorum nomine cenſebantur. Aſtrologicæ artis peritus & futurorum præſcius fuit Beleſis: Daniel fuit *eruditus omni ſapientia, cautus ſcientia, & doctus diſciplina* (*m*), & vaticinandi peritia imprimis nobilitatus. Unus ex Babyloniis fuit proceribus Beleſis, fuit & Daniel. Denique vix ulla ſeſe firmioribus argumentis approbaret conjectura, ſi non tempora penitus diſcreparent. Quippe Danielis deportationem annis pluſquam ſexaginta & ducentis anteceſſit Sardanapali interitus, cujus regnum opibus ac conſiliis Beleſis ſubnixus Arbaces occupavit. Ac fraudulentam præterea Beleſis avaritiam notat Diodorus (*n*); cujus labis ne ſuſpicio quidem poteſt in ſanctiſſimum virum cadere.

IV. Dignum etiam diſquiſitione eſt, utri habenda fides, Joſepho, an Hieronymo, quorum ille (*o*) a Daniele Ecbatanis Mediæ extructam ait fuiſſe turrim mirabili artificio, tantaque operis firmitate, ut ad ſuam ætatem integra, nec ulla omnino parte labefacta, aut vetuſtate deformata ſpectaretur; in ea ſepeliri ad eam diem Medorum, Perſarum,

(*a*) Antiq. Lib. X. cap. ult. *II. Diſputatur utrum Daniel fuerit Eunuchus.* (*b*) XXXIX. 7. (*c*) I. 3. (*d*) Ibid. 6. (*e*) Hom. IV. in Ezech. & in Matth. Hom. XV. (*f*) Lib. I. cap. 6. in Dan. & Lib. I. cap. 13. in Jov. (*g*) Antiq. Lib X. cap. 11. (*h*) XIV. 14. 15. (*i*) Lib. I. in Jov. cap. 13. *III. Diſputatur utrum Daniel idem fuerit qui Beleſis, a Diodoro memoratus.* (k) Lib. II. (*l*) In Artax. (*m*) Dan. I. 4. (*n*) Lib. II. *IV. Diſputatur utrum Daniel Ecbatanis, an Suſis inſignem illam turrim a Joſepho, & Hieronymo memoratam extruxerit; & utrum Suſis, an Babylone fuerit ſepultus.* (*o*) Antiq. Lib. X. cap. 12.

ſarum, & Parthorum Reges, ejuſque cuſtodiam Judæo Sacerdoti credi ſolere. Eadem refert Hieronymus (*a*) iiſdem fere verbis: hac una re diverſus, quod quæ Ecbatanis Joſephus, Suſis ipſe locat; quodque mirere, ea ſe a Joſepho ſumſiſſe profitetur. Profecto etſi multa in hac Darii Medi hiſtoria a Joſepho Xenophontem affectante peccata ſunt, contra Beroſi, Megaſthenis, & Abydeni fidem, qui Danieli præclare conſentiunt; velut cum eum Aſtyagis filium, Medorum regem, Cyri cognatum, ab eoque ad regnum Babylonium invadendum adjutum fingit, aliaque multa adverſus hiſtoriæ veritatem comminiſcitur, minime tamen in hac extructæ a Daniele turris narratione ab eo diſcedendum putamus. Nam poſt patratam cædem Baltaſſaris ſive Laboroſoarchodi, poſtremi ex ſtirpe Nabopollaſſari; qui pater fuit Nabuchodonoſoris, quo natus Evilmerodachus, & filia Nirigliſſororo nupta, Laboroſoarchodi mater, Darium oriundo Medum (non Hyſtaſpis filium, quod credulis & ſtolidis Lectoribus perſuadere conatus eſt Porphyrius (*b*), ut Danielis annos produceret) qui regno ad ſe delato, pro more gentis mutavit nomen, & *Nabonidus*, ſive *Nabannidochus* dictus eſt, Aſſueri filium, cædis auctorem, cum imperii ſui provincias luſtrare vellet, Mediam potiſſimum adiiſſe veriſimile eſt, unde genus ducebat; & Danielem in comitatu habuiſſe, cum propter hominis dignitatem, ſpectataſque virtutes, tum maxime quod ab eo fuiſſet prædictum, fore, ut poſt Baltaſſarem regnum eſſet adepturus. Cum itaque Ecbatanis ſubſtitiſſet Darius, turrim illic excitaſſe, vel ad urbis defenſionem, vel ut poſteris præclarum magnificentiæ ſuæ monumentum relinqueret, facile credo. Cui rei cum conſilium ſuum ac induſtriam præbuiſſet Daniel, inde factum ut Danielis opus diceretur. Deinceps vero cum in Suſianam perveniſſent, in qua magiſtratum aliquem jam ante geſſerat Daniel, Baltaſſare regnante, ut habetur capite Danielis octavo (*c*), regioni huic denuo præfectus eſt a Dario cum ſumma auctoritate, atque illic cum per annos aliquot, etiam ſub Cyri imperio, ad mortem uſq; vixiſſet, egregia ab eo extructa fuiſſe ædificia ad regionis tutelam, & ornatum probabile eſt. Horum gnarus quidem Hieronymus, ſed memoria tandem lapſus, commemoratam a Joſepho turrim Medicam cum Suſiana turri confudit. Conjecturæ noſtræ vim addit Beniamin Tudelenſis, qui Suſis ſua ætate ſummæ elegantiæ ædificium jam inde a priſcis temporibus extitiſse ait, ibidemque ſepultum fuiſse Danielem, quod habet quoque Abulfaragius (*d*). Vetuſtum illud & elegans ædificium, quod Beniamini ætate Suſis viſebatur, Hieronymi quoque ævo videtur extitiſse: hinc ejus error. Pſeudo-Epiphanius, & Pſeudo-Dorotheus, a quibus Prophetarum vitæ ſcriptæ ſunt, Danielem Babylone defunctum, in ſpelunca Babylonica fuiſse ſepultum narrant, ad ſuaque tempora notiſſimum fuiſse his in locis ſepulcrum Danielis & celebratiſſimum. Scimus nos, anno Cyri tertio, in Suſiana fuiſse Danielem, ut ex ipſius decimo capite (*e*) cognoſcitur. Tunc autem valde ſenex erat. Regreſsum autem fuiſse Babylonem, ibique diem clauſiſse, nemo ex vetuſtioribus Scriptoribus prodidit. Veri ergo propius eſt illic obiiſse, ubi ſenectutem egit. Præſertim cum magnas, ob ejus loculum & reliquias, concertationes Suſis ortas narrat Beniaminus. Cauſsam errori præbuiſse videntur priſca quædam ædificia, Danieli auctori adſcripta: velut illud quod viginti milliaribus Babele diſſitum, Judæorum cœtibus excipiendis deſtinatum commemorat idem ille Beniamin; & Turris illa, quæ inter ipſa Babylonis rudera viſebatur, Cotovico teſte (*f*). Multo etiam minus eorum mihi probatur ratio, qui Hieroſolymam ipſum rediiſse volunt, & Synagogæ magnæ interfuiſse, cum *robſce bagolah*, *Principibus captivitatis*. Quæ tamen ſententia viris eruditis placuit.

V. Gravior ea quæſtio eſt, eidemne & uni Danieli, an duobus, ea omnia tribuenda ſint, quæ in Prophetia Danielis referuntur. Cauſsam dubitationi præbent verba hæc Hieronymi e Proœmio Commentariorum Danielis: *Porphyrio Euſebius, & Apollinarius pari ſententia reſponderunt, Suſannæ, Beliſque ac Draconis fabulas non contineri in Hebraicô, ſed partem eſſe Prophetiæ Habacuc, filii Jeſu, de tribu Levi: ſicut juxta Septuaginta Interpretes in titulo ejuſdem Belis fabulæ ponitur: Homo quidam erat*

(*a*) In Daniel. VIII. (*b*) Apud Hieron. in Daniel. IX. (*c*) 1. (*d*) Hiſt. Orient. Dyn. V. (*e*) 1. 4. (*f*) Itin. Hieroſ. Lib. II. cap. 6. *V. Diſputatur utrum ad unum eundemque Danielem pertineant, quæcunque in Danielis Prophetia narrantur; deque ejus Interpretationibus Græcis.*

ſacerdos nomine Daniel, filius Abda, conviva regis Babylonis; cum Danielem, & tres pueros de tribu Juda fuiſſe ſancta Scriptura teſtetur. Unde & nos ante annos plurimos, cum verteremus Danielem, has viſiones obelo prænotavimus; ſignificantes eas in Hebraico non haberi. Eumdem titulum, & narrationis exordium Sixtus Senenſis (*a*) Græcis verbis repræſentavit; neſcio an ex ingenio, an ex libris: προφητεία τοῦ ἀββακοὺμ, υἱοῦ τοῦ ἰοῦδα, ἐκ φυλῆς λευί. Ἄνθρωπός τις ἦν ἱερεὺς, ὀνόματι δανιὴλ, υἱὸς τοῦ ἀβδὰ, συμπότης τοῦ βασιλέως τῆς βαβυλῶνος. Primum hic notari velim, titulum illum ad Beli ſolum & Draconis hiſtoriam pertinere; Euſebium vero, & Apollinarium ad Suſannæ etiam hiſtoriam ex conjectura, uti quidem veriſimile eſt, extendiſſe: quaſi nempe utraque hiſtoria ex Prophetia Habacuci hujus deprompta ſit; & idem Daniel, Sacerdos nempe, Abdæ filius, Suſannam ſervaverit; & Belum ac Draconem confecerit. Quarum nullum omnino extat in Hieronymo veſtigium: ait enim: *Sicut juxta Septuaginta Interpretes in titulo ejuſdem Belis fabulæ ponitur.* Notandum præterea, nullam eſſe cauſam, cur id ſibi velle Hieronymum credamus, ipſos Septuaginta Interpretes titulum hunc hiſtoriæ Beli a ſe Græce converſæ præfixiſſe; ſed credi poſſe eum in eodem volumine, quo ipſorum habebatur Interpretatio, fuiſſe repertum: quemadmodum hodieque in vulgatis Septuaginta Senum editionibus Græcam Danielis interpretationem, ſine ullo Interpretum diſcrimine, deſcriptam videmus, quamvis ſit Theodotionis: quemadmodum Lyſimachum ſupra diximus auctorem videri Græcæ interpretationis libri Eſther, quamvis in Septuaginta Senum editione extet: & quemadmodum videmus alias Scripturæ ſacræ partes Græce conceptas, quas á Septuaginta Interpretibus neutiquam profectas eſſe conſtat; cum eæ tamen uno nomine editionis Septuaginta Interpretum contineantur; toto nimirum opere a præcipua parte appellato. Notandum denique, idque accurate, alio loco ſuſpicari Hieronymum, hanc ipſam Danielis interpretationem, quæ Senibus Septuaginta tribuebatur, ab aliquo Chaldaicæ linguæ imperito, hoc nomine fuiſſe falſo editam. Sic enim ille Præfatione in Danielem: *Sive quia ſermo Chaldaicus eſt, & quibuſdam proprietatibus a noſtro eloquio diſcrepat, noluerunt Septuaginta Interpretes eaſdem linguæ lineas in tranſlatione ſervare; ſive ſub nomine eorum ab alio neſcio quo, non ſatis Chaldæam linguam ſciente, editus eſt Liber.*

His animadverſis, dico primum Danielem, Suſannæ vindicem, eumdem eſſe ac Prophetam: nam contrarium non ſuadet allatum Hieronymi teſtimonium: Euſebio autem, & Apollinario, opinioni huic adverſantibus, opponimus vetuſtiſſimas Editiones Græcas, in quibus tantum abeſt ut ulla diſcriminis nota diſtinguatur Daniel Suſannæ patronus a Daniele Propheta; ut potius ab hac Suſannæ hiſtoria initium capiat Danielis Prophetia; ſervato ſcilicet ordine temporum; quod Daniel etiam tum duodecim annorum puer ab hoc facinore inclareſcere cœperit, atque hoc primum virtutis & ſapientiæ ſpecimen ediderit. Opponimus & Synopſeos Auctorem (*b*), & Sulpitium Severum (*c*), & Euſebium (*d*) quoque ipſum, qui hiſtoriæ Suſannæ eumdem locum aſſignant. Dico præterea, ne Danielem quidem Beli ac Draconis domitorem, alium videri a Propheta. Comparetur narrationis hujus initium (*e*): *Erat autem Daniel conviva Regis, & honoratus ſuper omnes amicos ejus*, cum his ſexti capitis (*f*): *Daniel ſuperabat omnes Principes & Satrapas, quia Spiritus Dei amplior erat in illo. Porro Rex cogitabat conſtituere eum ſuper omne regnum: unde Principes & Satrapæ quærebant occaſionem, ut invenirent Danieli ex latere Regis*; eumdem ſignificari dices. Cur ergo, inquies, olim in exemplaribus Septuaginta Senum, alteri Danieli everſio Beli, & Draconis interfectio; alteri item Scriptori, Habacuco videlicet, hujus hiſtoriæ narratio tribuebatur? Per mihi ſimilis veri videtur mox allata Hieronymi conjectura, qui Danielis interpretationem Septuaginta viris adſcriptam, ψευδεπίγραφον (*falſa inſcriptione prænotatam*) fuiſſe ſuſpicatur. Adſtipulatur huic opinioni ſumma Interpretis licentia, qui peſſima fide opus hoc Græce convertit. Audiamus eumdem Hieronymum (*g*): *Exceptis Septuaginta Translatoribus, qui hæc omnia neſcio qua ratione præterierunt, tres reliqui interpretati*

(*a*) Bibl. Lib. I. (*b*) Athan. Synopſ. (*c*) Chron. Lib. II. (*d*) De Vit. Proph. (*e*) Dan. XIV. 2. (*f*) Ejuſ. 3. 4.
(*g*) In Dan. IV.

tati ſunt. Unde judicio magiſtrorum Eccleſiæ editio eorum in hoc volumine repudiata eſt, & Theodotionis vulgo legitur, quæ & Hebræo, & cæteris Translatoribus congruit. Unde & Origenes in nono Stromatum volumine aſſerit ſe quæ ſequuntur ab hoc loco in Propheta Daniele, non juxta Septuaginta interpretes, qui multum ab Hebraica veritate diſcordant, ſed juxta Theodotionis editionem diſſerere. At fluxam illam in interpretando fidem plane alienam fuiſſe a Septuaginta Senibus alio libro oſtendimus. Cum ergo artifex interpretationis hujus, homo videatur fuiſſe ingenii immodici, & nimium ſibi permittentis, credibile eſt ipſum conjectaſſe, poſtremi capitis, quo Beli & Draconis narratur hiſtoria, auctorem fuiſſe Habacucum Prophetam; quod mirificum ejus illic narretur facinus, & reliquis fere Prophetis ſolenne ſit caſus ſuos ac viſa memoriæ prodere, idemque proinde Habacucum ſibi faciendum cenſuiſſe: atque hac demum conjectura ita delectatum fuiſſe Interpretem, ut jam non tanquam conjecturam, ſed ut rem indubitatam in fronte capitis hujus adſcripſerit. Atque hanc ipſam hiſtoriam ψευδεπίγραφον (*falſo nomine inſcriptam*) ſignificaſſe videtur Synopſeos Auctor, cum inter apocryphos Veteris Teſtamenti libros Habacucum quemdam recenſet. Sed judicio Magiſtrorum Eccleſiæ repudiata eſt tota hæc Danielis interpretatio, aſcita vero eſt editio Theodotionis. Quamvis autem Danielem Sacerdotem dixerit levis ille Interpres, pluris mihi tamen eſt Theodotionis auctoritas, cujus editio, Hieronymo teſte (*a*), *& Hebræo, & cæteris Translatoribus congruit.* In Theodotione autem nihil comparet hujuſmodi. Verum concedamus ſummam fuiſſe Interpretis hujus fidem, quid ergo dixiſſe eum narrat Hieronymus (*b*)? iſtud nempe: ***Homo quidam erat Sacerdos, nomine Daniel:*** Sixtus vero: ἄνθρωπός τις ἦν ἱερεὺς, ὀνόματι Δανιήλ. Haud dubie Hebraica, quæ ſequebatur, ſic habebant: *biſc bajab choben danibel ſcemo.* Græcus Interpres; *choben*, reddidit ἱερεὺς, *Sacerdos*: perperam; nam hoc loco non *Sacerdotem*, ſed *Satrapam*, vel αὐλάρχην notat, qualis fuit Daniel. Sic libro Samuelis ſecundo, octavo capite (*c*), filii David dicuntur Sacerdotes, Hebraice *chobenim*, Septuaginta Senibus αὐλάρχαι; Jonathani *rabrebin*, *optimates*; Syro & Arabi, *Principes*. Auctor Paralipomenon (*d*) de iiſdem: *haroſcenim lejad hamelech*, Septuaginta: οἱ πρῶτοι διάδοχοι τοῦ βασιλέως. Vulgata ad verbum: *Primi ad manum Regis*. Sic *Sacerdos On*, dicitur Putiphar in Geneſi (*e*); ſic Jethro, *Sacerdos Madian*, in Exodo (*f*); ſic Ira Jairites, *Sacerdos David*, libro ſecundo Samuelis (*g*), qui principes fuerunt.

VI. Dixi Suſannæ hiſtoriam fuiſſe in fronte libri Danielis collocatam in Septuaginta Interpretum antiquiſſimis editionibus; quippe egregium Danielis admodum pueri factum exponentem; ratione videlicet habita temporis. Qui vero rejecerunt ad calcem, quod vulgatus fecit Interpres, Hebraici exemplaris auctoritatem videntur ſecuti, unde abeſſe hiſtoriam hanc intelligebant. Idem de Beli & Draconis hiſtoria cenſendum eſt. Illuc etiam orationem Azariæ, & trium puerorum Hymnum itidem ablegaſſent, ſi ſedibus ſuis emota ea ac diſtracta integram aliquam ac plenam hiſtoriam, non hiulcam ac imperfectam conſtituiſſent. Porro pertinet ea Suſannæ hiſtoria ad poſtremum hunc uſque capitis decimi tertii verſum: *Et rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, & ſuſcepit Cyrus Perſes regnum ejus.* Is enim verſus in optima Sixti V. editione Græca connectitur hiſtoriæ Beli & Draconis. Reliquis Danielis capitibus quæ videtur ineſſe perturbatio, nulla eſt: ſciendum quippe eſt, non hiſtoricum hic agere Danielem, ſed Prophetam; nec annales condere, ſed miracula Dei, & res ſibi a Deo revelatas ac præſignificatas ita referre, ut conducant Lectoribus, eorumque animos ad pietatem accendant. Prioribus itaque ſex capitibus aliena fere viſa narrat: ſex ſequentibus ſua ipſius exponit, accurate ſervata utrobique ſerie temporum. Nam etſi undecimo capite ad annum primum Darii Medi videtur reverti, cum ſuperiori capite annum Cyri tertium attigiſſet, non eſt ita; Angelus enim ſermonem capite decimo inchoatum, undecimo perſequitur, & res Darii Medi temporibus geſtas refert. Atque ea præpoſteri hujus ordinis longe probabilior eſt ratio, quam quæ ab Hieronymo (*h*) proponitur. Putat enim idcirco capite ſeptimo redire Baltaſſarem in ſce-

(*a*) In Dan. IV. (*b*) Proœm. Com. in Dan. (*c*) 18. (*d*) 1. XVIII. 17. (*e*) XLI. 45. (*f*) II. 16. (*g*) XX. 26.
VI. Diſputatur de ordine partium libri Danielis. (*h*) In Dan. VI.

ſcenam, cum præcedenti capite res Darii narrari eſſent cœptæ, *quod ſtatim hiſtoriam hiſtoriæ copulavit*, hoc eſt, voluiſſe ipſum hiſtoriæ quinti capitis, ſexti hiſtoriam ſerie continuata ſubnectere: cum tamen capitum etiam ſequentium, quæ non hiſtorias exponunt, ſed vaticinia, intricatus ordo ſit & perplexus. Quod ſi aliqua ſæpius iterata occurrunt, ſic habeto, non viſorum eorumdem repetitam eſſe narrationem, ſed viſa eadem ſæpius a Deo fuiſſe Danieli objecta, fortaſſe ut ejus animum validius perpellerent.

VII. Cur autem partim Chaldaice, partim Hebraice, partim etiam Græce ſcriptus extet liber Danielis, nobis quoque perveſtigandum eſt. Primum enim caput, cum tribus ſequentibus ſecundi verſiculis, Hebraice ſcriptum habemus: ſequentia ad octavum uſque caput Chaldaico narrantur ſermone, quæ ſubinde a R. Levi ben Gerſon Hebraice reddita ſunt; reliqua rurſum Hebraico, præter orationem Azariæ, Hymnum trium puerorum, Suſannæ, Beli & Draconis hiſtorias, quæ Græce ſcripta ſunt. Ac pia ſane & laudabilis doctorum virorum opinio eſt, qui diſcrepantiæ hujus cauſſas ſcrutantes, conſulto id factum a Daniele affirmarunt, ut ſex Chaldaicis capitibus haberent Chaldæi, quæ regibus ſuis eveniſſent; ſequentibus quinque docerentur Hebræi futura myſteria poſt exciſum Babylonicum imperium, Chriſti adventum & interitum, Hieroſolymitanam cladem, Judaicarum reliquiarum ſalutem, & mortuorum ad vitam revocationem. At cur tandem primum caput, cum prioribus tribus ſecundi verſibus, Hebraice conceptum eſt, quo res narrantur mere Chaldaicæ? cur viſa Chaldæorum regum ad ſeptimum uſque pertinent caput, ſermo vero Chaldaicus ad octavum producitur? Veri ergo mihi videtur propius, Librum Chaldaice primum fuiſſe exaratum a Daniele ipſo, qui Chaldaica lingua juſſu Regis Babylonii fuerat imbutus, & magnum linguæ hujus uſum diutina inter Chaldæos mora comparaverat; deinde Hebraice a Judæis reducibus, in gratiam & utilitatem ſuæ gentis, idque publica auctoritate; demum etiam Græce ab Auctore priſcæ Interpretationis, ab Aquila, a Theodotione, a Symmacho, & ab aliis. Inde contigit, ut male multatis & detruncatis exemplaribus, quod labentibus annis uſu veniſſe nimis verum eſt, in ea præſertim gente tot exiliis, ruinis, ac incendiis vaſtata, cum librarii ad ſcribendum opus & recomponendum accederent, quæ in Hebraico exemplari deerant, ex Chaldaico ſupplere cogerentur; unde ambiguus ille fœtus exortus eſt. Orationi vero Azariæ, Hymno trium puerorum, Suſannæ, ac Beli & Draconis hiſtoriis, quod lectu jucundæ, & ad vulgi captum eſſent accommodatæ, contigiſſe puto, ut valde celebrarentur inter Helleniſtas & Alexandrinos præſertim, reliquoſque Ægyptios, quorum ingenium hujuſmodi deliciis, & auditionibus mirifice capiebatur. Inde ergo prodeunte maxima Græcorum exemplarium copia, primigenia ipſa archetypa, ut fieri aſſolet, neglecta jacuerunt, ac ſenſum denique interciderunt; vel, ut acute conjicit Origenes (a), a Judæis ipſis dedita opera ſuppreſſa ſunt, cum majorum ſuorum infamiam, ſcelerumque veſtigia alio ſcelere abolere ſtuderent. Quod ut felicius ſuccederet, ipſum Hiſtoriæ Suſannæ artificem, Græcum quemdam hominem nominabant, ut refert Hieronymus (b); Interpretem ipſum fortaſſe, aut commentitiam aliquam perſonam, pro Auctore, nefaria arte obtrudentes.

VIII. Non eſt noſtri otii, aut inſtituti, ea colligere, quæ de Græcis illis libri Danielis partibus habitæ a piis juxta & eruditis hominibus adverſus horum temporum Heterodoxos diſputationes peperere. Duo tantum Lectorem monebo, quæ his reliquis auctoritatem aliquam conciliare poſſunt: multos primum in iis Hebraiſmos occurrere, quod ab eruditis jamdiu eſt obſervatum; quos ſi quis oculis æquis perſpexerit, Hebraice primitus fuiſſe conceptas fatebitur: deinde Judæos hiſtoriæ Suſannæ veritati non refragari, ſed Libri tantum hujus, quo ea continetur, auctoritatem oppugnare, unico hoc argumento, quod Hebraicis literis conſignatus non extet; cujus rei probabilem hanc dari cauſſam ab Origene (c), quam dixi, quæcunque progenitorum ſuorum corruptelas ac impuritates monumenta continerent, ſummo a recentioribus Judæorum Magiſtris ſtudio eraſa fuiſſe & obliterata.

IX. Ad

VII. Diſputatur cur partim Hebraice, partim Chaldaice, partim Græce ſcriptus extet. (a) In Ep. ad Afr. (b) Præf. in Dan. *VIII. Nonnulla afferuntur ad auctoritatem Additamentis Danielis conciliandam.* (c) In Epiſt. ad African.

IX. Ad opinionem ſuam comprobandam nonnulla affert Origenes, quæ ab Hebræo quodam ſeſe accepiſſe narrat; nempe vulgata traditione inter populares ejus ferri, deflоccatos illos & impudicos Senes Hebræarum mulierum pudicitiæ hac arte illudere fuiſſe ſolitos, cum apud eas in privatis colloquiis identidem prædicaret uterque, conceſſum ſibi a Deo, ut Chriſtum gigneret; id ſupinis auribus accipientes ſimplices fœminas corporis ſui copiam impiis viris ſine mora feciſſe; at Suſannæ caſtitati cum pari aſtu eſſent inſidiati, vafritiem illorum prudentiſſimam fœminam eluſiſſe: nomina autem illis *Achabo* filio Coliæ, & *Sedeciæ* filio Maaſiæ fuiſſe, quos Jeremias his verbis inceſſit (*a*): *Ponat te Dominus, ſicut Sedeciam, & ſicut Achab, quos frixit rex Babylonis in igne, pro eo quod fecerint ſtultitiam in Iſraël, & mœchati ſunt in uxores amicorum ſuorum, & locuti ſunt verbum in nomine meo mendaciter, quod non mandavi eis, ego ſum judex & teſtis, dicit Dominus*. Nam quod ignis ſupplicium inſonti Suſannæ falſo teſtimonio paraſſent, pœnam eamdem, juxta Deuteronomii (*b*) præceptum, quo talionis pœna ſancitur, relatam ipſis fuiſſe Hebræi volunt: cum & Chaldæi in adulteros igne animadvertere ſolerent; ſicuti & in Chananæa ante Legem fieri ſolitum fuiſſe diſcimus ex Judæ & Thamaris hiſtoria. Atque hanc narrationem, ſed interpolatam Thalmudiſtæ recinunt. Syrus Paraphraſtes ex editione Heracleenſi, non Achabum, & Sedeciam, ſed *Amidum*, & *Abidum* appellat. Utut eſt, quod Senes fuiſſe dicuntur, id potius eorum dignitatem notat, quam ætatem, Hebraice erat *zequenim*. Sic γέρων apud Græcos *Senem & Senatorem* ſonat; πρεσβύτερος, *Senem & Sacerdotem*. Hinc *Senior* Latinis. Gellius (*c*) *Seniorum hominum, & Romæ nobilium, atque in morum diſciplinarumque veterum doctrina, memoriaque præſtantium, diſceptatio quædam fuit*. Ex Latino *Senior*, Gallicum *Seigneur*. Sic *Senem Montis*, *Le Vieil de la Montagne*, appellant Hiſtorici noſtrates Regem Aſſaſſinorum, ſive potius Haſchiſchorum *ſcech elabſciſcih*: cum appellari debuiſſet, *Dominus Gebal*, *zequan baghebal*. Nam *zaquen*, *Dominum*, ſive *Principem* ſignificat hoc loco. Item *Gebal*, & regionem hujus nominis ſub monte Libano ſitam, & *montem* quoque apud Arabes ſignificat. Quo ſenſu ſumendum eſt illud Ezechielis (*d*) *ziqune ghavel*, *Principes Gabalitani*. Vera eſſe, quæ proponimus, non inficiabitur, qui Beniaminum Tudelenſem legerit. Cujus interpres (id enim ſilentio præterire non poſſum) in puerilem hoc loco incidit errorem, cum ait, Montanos omnibus paſſim eſſe terrori, *qui reges ſerra diſſecant*: cum vertere debuiſſet, *quia reges dolo interficiunt*. Decepit eum vox *maſirab*, cujus radix eſt *maſar*, quæ dictio ſonat, *dolo prodidit*, & *ſerra diſſecuit*. Hæc ſcripta erant a me, atque etiam edita, cum incidi in Origines Italicas Menagii noſtri, in iiſque hæc fere jam obſervata reperi a veteri amico & municipe noſtro Stephano Monachio, numquam ſine laude nominando. Ex his, quæ ſupra dixi, poteſt exiſtimari, quam non abſurde, nec ſine cauſſa conjectarit Origenes, Judæos gentis ſuæ, optimatumque ſuorum famæ conſulentes, tanti dedecoris memoriam ſuſtuliſſe.

X. Fecit præſtans Danielis fama, & explicandis potiſſimum ſomniis celebrata, ut vetus quidam Onirocriticorum Auctor operi ſuo Somnialiorum Danielis nomen falſo præſcriberet. Ejus uſum damnant Decreta Gratiani (*e*), utpote ſuppoſititii & impii. At incertum eſt, idne, vel ſimile quid notaverit Synopſis, cum inter Apocrypha Danielem collocavit. Certe Additamenta Danielis non reſpexit, quæ inter legitimos hujus Prophetæ fœtus ab eo recenſentur. Ego vero & Latinam Chriſtiani hominis ſcriptionem eſſe puto, cum nulla ejus appareat mentio, vel in Artemidoro, vel in Achmete; nec valde antiquam, cum inter eos qui ante Artemidorum idem tractaverunt argumentum, nomen Danielis nuſpiam extet.

XI. Sed jam tempus eſt, ut ad probandam Libri hujus γνησιότητα, & antiquitatem nos accingamus. Danielem ejus eſſe ſcriptorem, clauſula hæc indicat e ſeptimo capite (*f*), in qua ſic diſſerit: *Anno primo Baltaſſar, regis Babylonis, Daniel ſomnium vidit: viſio autem capitis ejus in cubili ſuo: & ſomnium ſcribens brevi ſermone comprehendit, ſummatimque perſtringens ait: Videbam*

IX. Diſputatur de Senibus, a quibus attentata eſt Suſannæ pudicitia. (*a*) XXIX. 22. (*b*) XIX. 18. 19. (*c*) Lib. XV. cap. 13. (*d*) XXVII. 9. *X. Diſputatur de ſuppoſititiis Danielis ſcriptionibus.* (*e*) Part. II. Cauſſ. 27. Quæſt. 5. cap. 16. *XI. Probatur Prophetiæ Danielis γνησιότης, & antiquitas.* (*f*) Ejuſd. 1. 2.

debam in viſione mea nocte. Item iſtud e ſequenti capite (*a*): *Tu ergo viſionem ſigna, quia poſt multos dies erit. Et ego Daniel langui.* Et id etiam e capite duodecimo (*b*): *Tu autem Daniel claude ſermones, & ſigna Librum uſque ad tempus ſtatutum. Et vidi ego Daniel*. Præclara ad hæc Danielis mentio apud Ezechielem (*c*), ſic tanquam viri pietate & ſapientia longe præſtantis. Scripſerat Daniel nono capite (*d*): *Et poſui faciem meam ad Dominum Deum meum, rogare & deprecari in jejuniis, ſacco, & cinere. Et oravi Dominum Deum meum, & confeſſus ſum, & dixi: Obſecro Domine Deus, magne, & terribilis, cuſtodiens pactum & miſericordiam diligentibus te, & cuſtodientibus mandata tua*. Manifeſto hæc imitatus eſt Nehemias primo capite (*e*): *Cumque audiviſſem verba hujuſcemodi, ſedi, & flevi, & luxi diebus multis: jejunabam, & orabam ante faciem Dei cœli; & dixi: Quæſo Domine Deus cœli, fortis, magne, atque terribilis, qui cuſtodis pactum, & miſericordiam cum his, qui te diligunt, & cuſtodiunt mandata tua*. Librum eumdem ſe verſaviſſe abunde teſtificatus eſt Mathathias, cum ait primo Machabaicorum (*f*); *Ananias, & Azarias, & Miſaël, credentes liberati ſunt de flamma. Daniel in ſua ſimplicitate liberatus eſt de ore leonum*. Danielem notant iſta ex Epiſtola ad Hebræos (*g*): *Obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis*. Danielem vero Chriſtus nominatim appellavit, cum dixit apud Mattheum (*h*): *Cum ergo videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt a Daniele Propheta, ſtantem in loco ſancto (qui legit, intelligat) tunc qui in Judæa ſunt, fugiant ad montes*. Quæ ſic a Daniele expreſſa ſunt (*i*): *Et erit in Templo abominatio deſolationis*. Ad hæc objectas ſibi de cœlo ſpecies in Apocalypſi referens Johannes (*k*), Danielem palam imitatur. Velut cum de Beſtia cornibus inſtructa, ſibi viſa diſſerit (*l*). Antiquum dierum ſic deſcribit Daniel (*m*): *Antiquus dierum ſedit; veſtimentum ejus candidum quaſi nix, & capilli ejus quaſi lana munda, thronus ejus flammæ ignis*: ſic & virum veſtitum lineis (*n*): *Et levavi oculos meos, & vidi: & ecce vir unus veſtitus lineis, & renes ejus accincti auro obryzo, & corpus ejus quaſi Chryſolithus, & facies ejus velut ſpecies fulguris, & oculi ejus ut lampas ardens; & brachia ejus, & quæ deorſum uſque ad pedes, quaſi ſpecies æris candentis; & vox ſermonum ejus ut vox multitudinis*; ſic Chriſtum Johannes (*o*): *Vidi ..... ſimilem Filio hominis, veſtitum podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea: caput autem ejus & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix, & oculi ejus tanquam flammæ ignis, & pedes ejus ſimiles orichalco, ſicut in camino ardenti, & vox illius tanquam vox aquarum multarum*. Apparet quoque imitatio, cum Regnum Sanctorum (*p*) prædicat, & Libros judicii (*q*); cum innumerabiles Miniſtrorum Dei copias infinitis millibus tentat comprehendere (*r*); cum Beſtiam igni toſtam exhibet (*s*); cum Filium hominis nube cumuli invectum (*t*), & Beſtiam viros pietate inſignes oppugnantem & expugnantem deſcribit (*u*); cumq; cornua decem Beſtiæ, Reges totidem præſignificare docet (*x*). Ait Daniel (*y*): *Cumque loqueretur ad me, prolapſus ſum pronus in terram, & tetigit me, & ſtatuit me in gradu meo*: & alibi (*z*): *Et audiens jacebam conſternatus ſuper faciem meam, & vultus meus hærebat terræ: & ecce manus tetigit me, & erexit me ſuper genua mea, & ſuper articulos manuum mearum, ... & ait ad me, Noli metuere Daniel*: ait Johannes (*aa*): *Et cum vidiſſem eum, cecidi ad pedes ejus tanquam mortuus; & poſuit dexteram ſuam ſuper me, dicens, Noli timere*. Cum Michaëlis prælium narrat Johannes (*bb*), Danielem (*cc*) aperte ſectatur. Sic Daniel duodecimo capite (*dd*): *Et audivi virum, qui indutus erat lineis, qui ſtabat ſuper aquas fluminis, cum elevaſſet dexteram, & ſiniſtram ſuam in cœlum, & juraſſet per Viventem in æternum, quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis*: ſic Johannes (*ee*): *Et angelus quem vidi ſtantem ſuper mare, & ſuper terram, levavit manum ſuam*

(*a*) Ejuſd. 26. (*b*) Ejuſd. 4. (*c*) XIV. 14. 15. 20. & XXVIII. 2. 3. 4. (*d*) 3. 4. (*e*) 4. (*f*) II. 59. 60. (*g*) XI. 33. (*h*) XXIV. 15. (*i*) IX. 27. (k) XIII. 1. (*l*) Dan. VII. 7. (*m*) Ib. 9. (*n*) Id. X. 5. 6. (*o*) Apoc. I. 13. 14. (*p*) Dan. VII. 22. 27. Apoc. XX. 4. (*q*) Dan. ibid. 10. Apoc. V. 7. & XX. 12. (*r*) Dan. ibid. Apoc. V. 15. & IX. 16. (*s*) Dan. ibid. 11. Apoc. XIX. 20. & XX. 9. (*t*) Dan. ibid. 13. Apoc. XIV. 14. (*u*) Dan. ibid. 21. Apoc. XI. 7. & XIII. 7. (*x*) Dan. ibid. 24. Apoc. XII. 12. (*y*) VIII. 18. (*z*) Id. X. 9. 10. 12. (*aa*) Apoc. I. 17. (*bb*) Apoc. XII. 7. (*cc*) X. 13. (*dd*) 7. (*ee*) Apoc. X. 5. 6.

ſuam ad cœlum, & juravit per Viventem in ſæcula ſæculorum. Hæc ipſa Danielis (*a*) locutio: *In tempus, & tempora, & dimidium temporis*, quam & alio loco uſurpat, a Johanne (*b*) itidem uſurpatur.

Nunc ſi a Scriptoribus exoticis petamus ſubſidia, plurima ſane ſuccurrunt. Placet imprimis Godefredi Wendelini (*c*) opinio, qui Pythagoræ τετρακτὺν, nihil aliud ſignificare conjectat, quam Dei nomen τετραγράμματον, idque a Daniele Magorum Principe, qui tum ſenex fuerit, Pythagoram accepiſſe. Addidiſſet & Ezechielem, quicum converſari potuiſſe Pythagoram oſtendimus ſupra. Adjungit & hoc e tertio Machabaicorum: σὺ τὰς κατὰ βαβυλωνίαν τρεῖς ἑταίρους πυρὶ τὴν ψυχὴν αὐθαιρέτως δεδωκότας, εἰς τὸ μὴ λατρεῦσαι τοῖς κενοῖς, διάπυρον δροσίσας κάμινον, ἐῤῥύσω μέχρι τριχὸς ἀπημάντους, φλόγα πᾶσιν ἐπιπέμψας τοῖς ὑπεναντίοις· σὺ τοῖς διαβολαῖς φθόνου λέουσι κατὰ γῆς ῥιφέντα θηρσὶ βορὰν Δανιὴλ εἰς φῶς ἀνήγαγες ἀσινῆ. *Tu in Babylonia tres ſodales, qui igni vitam ſuam ultro commiſerant, ne idola colerent, ardentem fornacem rore reſpergens, flammis illæſos præſtitiſti, in omnes eorum adverſarios flammam immittens. Tu Danielem, qui per invidorum calumnias feris leonibus in eſcam fuerat expoſitus, intactum in lucem eduxiſti.* Præclarum vero, neque ulli exceptioni obnoxium Joſephi teſtimonium (*d*). Alexandrum refert Hieroſolymitano populo tributorum immunitatem in ſeptimum quemque annum libenter dediſſe, ſuiſque uti legibus viveret conceſſiſſe, poſtquam ei Danielis vaticinia Pontifex oſtendiſſet, quibus Perſarum regnum a Principe Græcorum profligatum iri prædixit. Poſtmodum vero Græcis literis eadem Danielis Prophetia eſt explicata. Verumtamen huic interpretationi illa Theodotionis antepoſita eſt. itaque Joſephus ſe hanc narrare teſtatur hiſtoriam, itaut in vetuſtis Hebræorum Codicibus ſcriptam reperit: quos ſane Codices dicere vetuſtos non potuiſſet, niſi multis ante ipſius, Chriſtique adeo ætatem fuiſſent exarati.

XII. Quæ quamvis nullis argumentis appeti poſſe videantur, Porphyrius tamen e quindecim libris, quibus Chriſtianam religionem oppugnavit, toto duodecimo unum Danielis librum ſibi refellendum propoſuit. Sed a Methodio, Euſebio, & Apollinario confutatus eſt luculentis operibus, quæ diuturnitate conſumta ſunt. Multa quoque ejuſdem argumenta diſſolvit Hieronymus: velut quod ex his conflatur, ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, quod & Africanus, & Judæorum uſurparunt Magiſtri, ut Græci hominis opus hoc eſſe probarent, & ab Origene erudite diſcuſſum eſt, ut & ab Euſebio, & Apollinario. Plurima etiam adverſus Additamenta Danielis commentati ſunt novelli Heterodoxi: quæ cum egregie refellerint Catholicæ veritatis vindices, in iiſdem repetendis oleum operamque non perdemus. Sed & ſupra de Daniele diſſerentes, multas antevenimus contradictiones, vel iis data opera reſpondentes, vel ea certe afferentes in medium, ex quibus illarum naſcitur ſolutio. Progrediamur ergo ad ea quæ nobis profliganda ſuperſunt.

Ac primum falſo Danielis nomen Librum hunc præferre contendit Porphyrius; Antiochi enim Epiphanis ævo in Judæa fuiſſe a quodam compoſitum, qui res ad id tempus geſtas, ſic tanquam futuras prædixerit; reliqua autem, quæ vere futura erant, utpote a ſe ignorata, incertis & falſis vaticiniis prænuntiaverit. *Tanta enim*, inquit Hieronymus (*e*), *dictorum fides fuit, ut Propheta incredulis hominibus non videatur futura dixiſſe, ſed narraſſe præterita*. Nos falſa ea eſſe vaticinia negamus; perperam vero a Porphyrio intellecta cum Hieronymo dicimus: Beſtiam enim tertiam & quartam, Danielis capite ſeptimo memoratas, ad unum Macedonicum regnum refert, cum ad Romanum Imperium quarta pertineat. Cornua item decem, & parvulum cornu de medio eorum exorrum, pravis interpretationibus ad res præteritas detorquet, cum ad futuras trahi debere oſtendat Hieronymus (*f*), & ex Apocalypſi confirmet Sixtus Senenſis (*g*), ubi Beſtia deſcribitur, cornua itidem habens decem, ſymbola nempe decem Regum, *qui regnum nondum acceperant*, cum Apocalypſis (*h*), nedum cum liber Danielis ſcriberetur, *ſed poteſtatem tanquam Reges una hora accepturi erant poſt Beſtiam.*

XIII. Longius etiam abit Philoſophus Theologo-Politicus (*i*), & librum Danielis pro-

(*a*) VII. 25. (*b*) Apoc. XII. 14. (*c*) Diſſ. de Pythag. Tetr. (*d*) Antiq. Lib. XI. cap. 8. *XII. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* (*e*) Proœm. Comment. in Dan. (*f*) In Daniel. VII. (*g*) Bibl. Lib. VIII. (*h*) XVII. 12. *XIII. Secundum argumentum.* (*i*) Tract. Theol. cap. 10.

prodiiſſe demum cenſet, dudum poſt Inſtauratum a Juda Machabæo Templi cultum. Hujus ſane perquam intricatæ ſunt hoc loco opiniones, unde vix certi quicquam poſſis exſculpere. Nam capita poſtrema quinque ſine dubio Danielis ſcripta continere fatetur. Unde colligimus, quæcunque adverſus librum Danielis deinceps objicit, ad priora duntaxat ſeptem pertinere. Ea autem ſuſpicatur ex Chronologicis Chaldæorum libris eſſe depromta. Subjungit deinde, libro Danielis Eſdræ librum adnecti, huic illum Eſtheræ; unde concludit ejuſdem Auctoris opera eſſe, Danielis, Eſdræ, & Eſtheræ libros: quibus mantiſſam addit & illum Nehemiæ. Auctorem fatetur ſe prorſus ignorare. Tum ſubdit: *Quare non dubito, quin hi Libri, dudum poſtquam Judas Machabæus Templi cultum reſtauravit, ſcripti fuerint: idque quia tum temporis falſi Danielis, Eſdræ, & Eſtheris Libri edebantur a malevolis quibuſdam, qui ſine dubio ſectæ Sadducæorum erant: nam Phariſæi numquam illos Libros, quod ſciam, receperant...... Vel forte ea de cauſſa tum temporis deſcripti, atque editi ſunt, ut populo oſtenderent, Danielis Prophetias adimpletas eſſe, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de melioribus & futura ſalute in tantis calamitatibus deſperaret.* Quæ adeo perplexa ſunt, adeo vanitatis plena, ut hominem tantis de rebus, tamque ſeriis, tanta levitate diſſerentem, omnino ceritum fuiſſe neceſse ſit. Non patiuntur ſcriptionis hujus anguſtiæ nos pede collato ſingula pro merito ſuo retundere; quæ & partim jam ſupra de Eſdræ, Nehemiæ, & Eſtheræ libris diſputantes, tanquam mera ſomnia ac deliramenta, nulla ſolida ratione ſubnixa exploſimus; partim hic levi brachio excutiemus. Libro Danielis Eſdræ librum annecti ait; cujus opinionis cauſſam nullam affert; nos ejus repudiandi iſtam habemus, quod liber Danielis deſinat in anno tertio Cyri, a primo autem ejuſdem anno initium ducat liber Eſdræ, neque ulla intercedat argumenti ſimilitudo. Eſdræ libro Eſtheræ librum conjungit, idcirco, quod huic conjunctio præfixa eſt, quæ alio referri non poſſit. Nos rationis hujus infirmitatem ſupra de Ezechiele agentes declaravimus; neque video, cur ad Eſdram potius, quam ad alium quemcunque librum conjunctio iſthæc pertinere debeat. Demus tamen hæc conjungenda eſſe, proptereane eidem Scriptori tribuenda ſunt? Homeri Iliadem excipiunt Quinti Smyrnæi Paralipomena, Virgilii Æneidem Maphæi Vegii liber, idemne porro Quintus, & Homerus; Vegius, & Virgilius? Atque hos cur ejuſdem parentis fœtus eſſe diceret, aliquem attulit colorem; cur Nehemiæ etiam Librum, plane nullum. Nempe ea eſt hominis auctoritas, ut etiam ſine ratione nos frangere poſſit. Falſi illi Danielis, Eſdræ, & Eſtheræ libri, a Sadducæis poſt reſtitutum a Juda Machabæo Templi cultum editi, (quibus verbis ſignificari puto partes Græcas librorum Danielis & Eſtheræ, & Eſdræ tertium, de quo jam non diſputo) gerræ germanæ, gratis obtruſæ, gratis retruſæ. Quod ſequitur, Libros eos hac de cauſſa editos, ut Danielis prædictiones completas eſſe populus intelligeret, quid ſibi vult? An ea ſententia eſt, Judæos horum temporum, ex Chronologicis, ut conjectat, Chaldæorum libris accepiſse, talia olim a Daniele fuiſſe prædicta, quæ ut majorem apud vulgus haberent fidem, ſuppoſuiſſe librum ipſius Danielis nomine, eique has Prophetias inſeruiſſe? Hoc ſi cenſuit Conjector noſter, quæram ab eo, cujus ſectæ fuerint fabricatores doli: an Sadducæi? at Prophetias aſpernabantur: an Phariſæi? at non ita caute dolum inſtruere potuiſſent, ut eorum adverſariis Sadducæis fallacia non ſuboleret. Fraude autem patefacta, manifeſtum adiiſſent capitis diſcrimen: non minus enim impium fuiſſet & periculoſum, Judæorum moribus, Prophetias confingere, quam Prophetam agere, quod morte puniri juſſit Moſes (*a*). An vero ſignificat Diſputator, ad confirmandam quinque poſtremorum Danielis capitum veritatem, quæ a Daniele vere ſcripta eſſe confeſſus eſt, ſeptem priora ſuppoſita fuiſſe? At res plane diverſæ utrobique narrantur, nec ad confirmandam unam altera conducit quicquam. Ajo præterea ea quoque ſeptem capita temere vocari in dubium. Si quid enim id perſuadere poteſt, maxime hæc duo, quod Chaldaice ſcripta ſint, cum reliqua ſermone Hebraico ſint explicata; item quod in iis de Daniele ἑτεροπροσωπικῶς (*ex aliena perſona*) ſermo fiat, in reliquis αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*). At nos ſupra cauſſas conjectura videmur aſſecuti, unde

(*a*) Deut. XVIII. 20. 21.

Digitized by Google

unde factum, ut hæc partim Chaldaica, partim Hebraica loquela tradita ſint. Ad hæc primum Libri caput. & tres verſiculi priores capitis ſequentis, Hebraice concepta ſunt: unde ſequeretur eam quoque partem Danieli adjudicandam. Septimum vero, quod ἑτεροπροσωπικὸν (*ex aliena perſona prolatum*) eſt initio, pergit tamen αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*). *Daniel*, inquit, *ſomnium vidit: viſio autem capitis ejus in cubili ſuo*: hæc ἑτεροπροσωπικά (*prolata ex aliena perſona*). Pergit: *Et ſomnium ſcribens, brevi ſermone comprehendit, ſummatimque perſtringens ait*: hinc tamen ſe auctorem prodit. Tum addit: *Videbam in viſione mea nocte*: αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*) de ſe loqui hic incipit, ac porro pergit. Cur itaque caput octavum ac ſequentia Danieli tribuat Diſputator, non ſeptimum, cauſſa nulla eſt. Quod ſi ei ſeptimum largiatur, ubi partim ex ſua, partim ex aliena perſona diſſerit, cur non & reliqua, in quibus ex aliena? Diximus ſupra probabile eſſe Librum Chaldaice primum fuiſſe ſcriptum a Daniele, deinde & Hebraice a Judæis in patriam poſtliminio reverſis, in gratiam ſuæ gentis: hoc inſuper addo, res ſuas narrantem Danielem alienam induiſse perſonam, vel ex gentilium ſuorum uſu, ac Moſis præcipue, qui cum geſtorum ſuorum memoriam poſteris proderet, ἑτεροπροσωπικῶς (*ex aliena perſona*) locutus eſt; vel modeſtiæ & decori cauſsa, ne ſe virum captivum & extraneum apud victores Babylonios jactare videretur: Hebræos vero in Judæam reduces, & compotes libertatis, cum id opus lingua ſua referrent, Danielem partim ex ſua, partim ex alterius perſona indiſcriminatim diſserentem pro arbitrio induxiſse. At capite quarto, & fine tertii, Nabuchodonoſor verbis ſuis ſomnium ſuum refert; quod conſulto a Daniele factum eſt, ut majorem auctoritatem haberet oratio, edictum integrum ne mutatis quidem verbis repræſentans. Si quis præterea nos urgeat auctoritate Joſephi (*a*), qui res a Daniele ſcriptis traditas recenſens, poſtquam ad octavum pervenit caput, gradum ſiſtit, quaſi ſequentia non agnoſcat, reſpondebimus non ſingulas ſacrorum Librorum partes explicandas ſuſcepiſse Joſephum, ſed aliquas tantum carptim pro libitu delibaſse. Notabile vero eſt, hæc ipſum fere Danielis attigiſse capita, quorum γνησιότητα Tractator Theologo-Politicus in dubium revocavit. Sed & ſe reliquorum auctoritatem ſequi oſtendit alibi, cum Templi deſolationem a Daniele prædictam eſse ait, nono videlicet capite (*b*), atque item undecimo (*c*), & duodecimo (*d*).

XIV. Tertium ſuppeditat argumentum Thalmudiſtarum ſententia, qui capite primo Babæ bathræ, in Gemara, librum Danielis a viris Synagogæ magnæ elaboratum fuiſse ſciſcunt. Hos alii aſsectantur Rabbini. Iſidorus (*e*) a viris quibuſdam ſapientibus ſcriptum eſſe perhiberi ait. Hobbeſius (*f*) vero, an vaticiniorum ſuorum ſcriptor ipſe fuerit, ſciri non poſſe docet. Hac ratione nititur Thalmudiſtarum opinio, quod fas non fuerit literis Prophetias tradere extra Terram Sanctam, proindeque Ezechielis & Danielis vaticinia a Synagogæ magnæ viris, poſt reditum, in libros fuiſſe relata. At ſi Daniel fuerit unus ex illius Synagogæ proceribus, ut vult Maimonides in Jad Chazakah, utique non videtur rerum ſibi viſarum, ſuæque ipſius Prophetiæ literis conſignandæ munus alteri conceſſiſse. Sin ex illis non fuerit Daniel, uti ſtatuit Abrabaniel in Hereditate patrum, (quod veriſimillimum eſt, cum anno tertio Cyri eſſet in Suſiana, in qua & ſepultus fertur; anno autem Cyri primo Judæi patriis ſedibus ſint reſtituti) frivola etiam erit Thalmudiſtarum ratio, quippe cui refragatur ipſe Daniel, cum ait (*g*): *Daniel ſomnium vidit, & ſomnium ſcribens brevi ſermone comprehendit*: item (*h*): *Tu ergo viſionem ſigna*: tum (*i*): *Tu autem, Daniel, claude ſermones, & ſigna librum*. Præterea Jeremias vaticiniorum ſuorum partem literis prodidit in Ægypto. Falſum eſt ergo non licuiſſe extra Terræ ſanctæ fines Prophetias deſcribere: proindeque falſum quod inde colligitur, illam Danielis a Synagoga magna eſſe ſcriptam. Sed ut his careamus præſcriptionibus, hac certe petitionem iſtam excipiemus, revera Synagogæ magnæ viros librum Danielis ſcripſiſse, Hebraice nimirum, ut diximus, cum jam ante a Daniele Chaldaico ſermone fuiſſet exaratus. Verum quid iſtis immoror, cum idem argumentum jam ante refellerim in diſputatione de Prophetia Ezechielis?

Qq XV. Ex

(*a*) Antiq Lib. XII. cap. 11. (*b*) 2. (*c*) 11. (*d*) 12. *XIV. Tertium argumentum*, (*e*) Lib. VI. Orig. cap. 2. (*f*) Leviath. cap. 33. (*g*) VII. 1. 2. (*h*) Ibid. 26. (*i*) Id. XII. 4.

XV. Ex Habacuco diſcophoro, qui Danielis æqualis ponitur, & vaticinia tamen edidiſse Manaſſis temporibus fertur in Seder Olam, & multis rationibus perſuaderi poteſt, quartum prodit argumentum. Nam ſi rationem ineamus temporum, annos vixerit circiter centum & quinquaginta, juxta Euſebianos ἐπιλογισμοὺς (*computationes*): minimum certe annos pluſquam centum & triginta; cum mortuus fingatur biennio ante dimiſſos Iſraëlitas, quod vix credibile eſt. At ea nos facile fingimus, geminum Habacucum fuiſſe ſtatuentes; priorem Prophetam, Manaſſis æqualem, cujus vaticinia ſuperſunt ad hanc diem; alterum Prophetam quoque, qui eſcam ad Danielem deferre juſſus eſt. Hunc fuiſſe de tribu Levi oſtendit Lemma hiſtoriæ Beli, & Draconis præfixum in editione Septuaginta Interpretum, quod exhibet Hieronymus in Prooemio Commentariorum Danielis, & nos ſupra adduximus. Ille vero Symeonis tribu oriundus fuit, ut eſt apud Pſeudo-Epiphanium, & Pſeudo-Dorotheum, in libris de vitis Prophetarum. Sed id pluribus infra perſequemur. Demus tamen eumdem fuiſſe unumque Habacucum, ac vixiſſe annos pluſquam centum & triginta: quid in eo novum? quid incredibile? Neque vero de Libri hujus dignitate detrahit, quod Magiſtrum quemdam Judæum præſente ſe objeciſſe narrat Hieronymus (*a*), nullum in veteri Teſtamento exemplum occurrere hominis gravi corpore volantis, & tantillo tempore tanta terrarum ſpatia tranantis. Quaſi quæcumque vel in ſacris, vel in profanis narrantur hiſtoriis, fidem amittant, niſi ſimilia proferantur exempla. Detur e ſacris Codicibus exemplum Noachici diluvii, vel Sodomitici incendii, vel Metamorphoſeos uxoris Lothi. Nos vero, qui Chriſtum ſcimus a Diabolo in montis cacumen, ac Templi faſtigium fuiſſe delatum, Habacuci hiſtoriæ fidem facile tribuimus.

XVI. Quintum demum argumentum procudunt Anabaptiſtæ ex iſtis Ezechielis (*b*): *Si fuerint tres viri iſti in medio terræ, Noë, Daniel, & Job, nec filios, nec filias liberabunt.* Item (*c*): *Ecce ſapientior es tu Daniele?* Quibus exprimitur vir quidam Daniel, grandis natu, & multorum liberorum parens; cum Propheta Daniel, quo tempore hoc ſcribebat Ezechiel, anno nempe Joachimi ſexto, nondum pueriles annos exceſſiſset. Id vero præclare retunditur ex Hieronymo (*d*), qui ait Danielem adhuc puerum inter grandævos homines ab Ezechiele fuiſſe collocatum, utpote qui ex ſomniis Regis appoſite explanatis, & ex liberata Suſanna valde jam inclaruiſſet: ipſi vero non aliter liberos tribuiſſe, quam ἐξ ὑποθέσεως, (*ex fictione*) ac ſi dixiſſet: Etiamſi liberos haberent Noë, Job, & Daniel, non eos pœnis eximere poſſent.

DE LIBRO DUODECIM PROPHETARUM.

I. *Diſputatur de ordine librorum Duodecim Prophetarum.* II. *Probatur libri Duodecim Prophetarum* γνησιότης, *& antiquitas.*

I. ANtequam agamus ſigillatim de libris Duodecim Prophetarum, paucula quædam de iis in univerſum præfanda ſunt. Notat Hieronymus aliter diſpoſitos eſſe in Hebraico exemplari, ac in Septuaginta virorum Interpretatione, quam ſecutus eſt Auctor libri quarti Eſdræ (*e*); ſecuti & Euſebius, & Pſeudo-Epiphanius, & Pſeudo-Dorotheus, a quibus Prophetarum ſcriptæ ſunt vitæ. At Hebraicum Codicem affectatus Hieronymus priſtinam ſeriem reſtituit. Nulla tamen in ſex poſtremis occurrit utrobique diſcrepatio, nulla in primo loco Oſeæ tribuendo: de reliquis concertatio eſt; nam Joëlem ſecundum, Amoſum tertium, quartum Abdiam, quintum Jonam, ſextum Michæam ponunt Hebræi: Septuaginta vero, Amoſum ſecundum, Michæam tertium, Joëlem quartum, quintum Abdiam, ſextum Jonam. Utram perſequare ſententiam, parum refert, æquales quippe fuerunt ſex hi priores, exiguo vel nullo ætatis diſcrimine; atque hinc nata ea varietas eſt. Viri Synagogæ magnæ, a quibus in ordinem diſpoſiti ſunt, rationem habuerunt temporum, etiam in Abdiæ collocando libro: quamvis Abrabaniel in eo ſeriem temporum interruptam cenſeat, & Abdiam ætate priorem fuiſſe Joële, & Amoſo; his tamen eſſe ſubjectum, tum quod proſelytus fuerit, tum etiam quod in eodem

ac

XV. Quartum argumentum. (*a*) Præf. in Dan. *XVI. Quintum argumentum.* (*b*) XIV. 14. & ſeq. (*c*) XXVIII. 3. (*d*) Lib. I. adv. Jov. cap. 23. *I. Diſputatur de ordine librorum Duodecim Prophetarum.* (*e*) I. 38. 39. 40.

ac illi argumento verſatus ſit. Sed de his mox viderimus.

II. Luculento porro Libri hujus antiquitatem teſtimonio comprobat Sirachides, cum ait quadrageſimo nono capite (a): *Duodecim Prophetarum oſſa pullulent de loco ſuo: nam corroboraverunt Jacob, & redemerunt ſe in fide virtutis*. Quæ quidem teſtificatio, etiamſi reliquæ deeſſent omnes, omnibus Prophetarum vaticiniis, quæ hac collectione continentur, ſuam adſtruit antiquitatem & γνησιότητα. Unumquodque tamen ſingulatim percenſebimus, & præter generalem illam & late patentem, privata ſua cuique ac legitima continget probatio. Sed nec aſpernandum eſt teſtimonium Auctoris Beth-Iſraël (b), qui tradit Aggæum, Zachariam, & Malachiam Prophetias ſuas parvis Prophetiis adjunxiſſe, & in grandius volumen compegiſſe, ne ſeparatæ propter exiguitatem perirent. Ac cum R. Iſaac Aramah, Præfatione in Canticum, Synagogæ magnæ Magiſtris libri Duodecim Prophetarum ſcriptionem videtur tribuere, ſic intellige, quoſdam e Prophetis illis fuiſſe de numero Sapientum Synagogæ hujus, Aggæum videlicet, Zachariam, & Malachiam; totum vero conſeſſum Prophetias horum Duodecim in unum volumen compoſuiſſe.

DE PROPHETIA OSEÆ.

I. Diſputatur de Oſea. II. Probatur Prophetiæ Oſeæ γνησιότης, *& antiquitas.*

I. PRophetarum Duodecim, qui Minores appellantur, ſed & majorum etiam quatuor primus cenſetur Oſee, quippe qui primus omnium æqualium futura prædicere aggreſſus ſit, Oziæ, Joathanis, Achazi, & Ezechiæ, regum Juda, Jeroboami vero, filii Joas, regis Iſraël temporibus. Hoc inter ſuos munere functus eſt per longiſſimum annorum decurſum, quos ad nonaginta proferunt Hebræi; proindeque ad ſummam vixerit ſenectutem: adeout Iſraëlitici regni, teſte Hieronymo (c), futuram prænuntiaverit cladem, & luxerit ingruentem, & præteritam ad emendandum Judam commemoraverit. Tribu Iſſachar oriundum fuiſſe a Pſeudo-Epiphanio, & Pſeudo-Dorotheo (d) traditum eſt; oppido *Bethſemes*, non ut apud eos mendoſe legitur, *Belemoth*, quemadmodum a Druſio (e) obſervatum eſt; patre Beerl, non Beera illo, quem captivum abduxit Thelgathphalnaſar, & cujus meminerunt Paralipomena (f), uti opinantur Hebræi: nam præterquamquod nomina diſcrepant, cum hic ſit *beeri*; ille *beera*; Propheta fuit Iſſacharides, ut dixi; alterum vero principem Rubenitarum fuiſſe Paralipomena indicant.

II. At vaticinii hujus auctorem ſe ipſe declarat Oſee tertio capite (g), ſic de ſe diſſerens αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*): *Et dixit Dominus ad me: Adhuc vade, & dilige mulierem dilectam amico & adulteram*: tum (h): *Et fodi eam mihi quindecim argenteis*: deinde (i): *Et dixi ad eam, Dies multos expectabis me*. Inde porro plurima ſumſiſſe Jeremiam deprehendimus: cum enim ſcripſiſſet Oſee ſecundo capite (k): *Et ceſſare faciam omne gaudium ejus, ſolemnitatem ejus, neomeniam ejus, ſabbathum ejus, & omnia feſta tempora ejus*: ſic eadem repræſentavit Jeremias (l): *Et quieſcere faciam de urbibus Juda, & de plateis Jeruſalem, vocem ſponſi & vocem ſponſæ: in deſolatione enim erit terra*; quæ bis, tertioque repetit. Ea quoque ita repræſentavit Ezechiel (m): *Et quieſcere faciam multitudinem canticorum tuorum, & ſonitus cithararum tuarum non audietur amplius*. Talibus convitiis Hieroſolymitanam Synagogam inceſſerat Oſee (n): *Et hæc neſcivit quia ego dedi ei frumentum & vinum & oleum, & argentum multiplicavi ei, & aurum, quæ fecerunt Baal*: hæc ipſa ei objicit Ezechiel (o): *Et ſumens de veſtimentis tuis, feciſti tibi excelſa, hinc inde conſuta, & fornicata es ſuper eis, ſicut non eſt factum, neque futurum eſt. Et tuliſti vaſa decoris tui, de auro meo atque argento meo, quæ dedi tibi: & feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis. Et ſumſiſti veſtimenta tua multicoloria, & operuiſti illa; & oleum meum, & thymiama meum poſuiſti coram eis. Et panem meum, quem dedi tibi, ſimilam, &*

II. Probatur libri Duodecim Prophetarum γνησιότης, *& antiquitas.* (a) 12. (b) Ad Baba bathr. cap. 1. *I. Diſputatur de Oſea.* (c) In Oſe. I. (d) De Vit. Proph. (e) In Oſe. I. 1. (f) 1. V. 6. *II. Probatur Prophetia Oſeæ* γνησιότης, *& antiquitas.* (g) 1. (h) Ibid. 2. (i) Ibid. 3. (k) 11. (l) VII. 34. & XVI. 9. & XXV. 10. (m) XXVI. 13. (n) II. 8. (o) XVI. 16. & ſeq.

oleum, & mel, quibus enutrivi te, poſuiſti in conſpectu eorum, in odorem ſuavitatis, & factum eſt, ait Dominus Deus. Reliquum Ezechielis caput, ſi quis cum Oſeæ ſecundo contulerit, paria omnia deprehendet: utrobique enim Hieroſolyma acerrimis verbis caſtigatur propter impios idolorum cultus, qui adulterii & ſpurci amoris nomine adumbrantur; pœnæque olim infligendæ, atque iis demum toleratis venia ſcelerum condonanda, novumque fanciendum fœdus præſignificantur. Similis ſunt argumenti, quæ extant viceſimo tertio capite Ezechielis (a); atque hæc potiſſimum: *Sediſti in lecto pulcherrimo, & menſa ornata eſt ante te, thymiama meum, & unguentum meum poſuiſti ſuper eam.* Iſta quoque Oſeæ (b): *Et poſt hæc revertentur filii Iſraël, & quærent Dominum Deum ſuum, et David regem ſuum:* hæc Jeremiæ (c) pepererunt: *Non dominabuntur Jacob amplius alieni, ſed ſervient Domino Deo ſuo, et David regi ſuo:* & hæc quoque Ezechielis (d): *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem unum, qui paſcat eas, ſervum meum David: ipſe paſcet eas, et ipſe erit eis in paſtorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & ſervus meus David princeps in medio eorum.* Ex hoc denique Oſeæ (e): *Et adducet urentem ventum Dominus de deſerto aſcendentem, et ſiccabit venas ejus, et deſolabit fontem ejus, et ipſe diripiet theſaurum omnis vaſis deſiderabilis:* manifeſto hæc Ezechielis expreſſa ſunt (f): *Et ventus urens ſiccavit fructum ejus: marcuerunt, et areſactæ ſunt virgæ roboris ejus: ignis comedit eam: et nunc transplantata eſt in deſertum, in terra invia et ſitienti.*

DE PROPHETIA
JOEL.

I. Diſputatur de Joële. II. *Proponitur noſtra opinio de ætate Joëlis.* III. *Probatur Prophetiæ Joëlis γνησιότης, & antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.*

I. OSeam ſequitur Joël: de cujus patria, & tribu quamvis parum inter Hebræos conveniat, Rubenitam tamen facit Pſeudo-Epiphanius (g), ex agro *Bethor*, vel ut alii legunt, *Bethoron*. Dorotheus (h) ſcribit, *Bethomeron*. Bethoron locus eſt in tribu Ephraimitica. Id ſi ſequamur, Rubenita oriundo fuerit, Bethoronenſis natalibus. Quid ſi legamus, *Betharan*? quo nomine dictus fuit locus tribus Gaditicæ, Rubeniticæ propior: vel *Bethnemra*; Gaditicæ item tribus: vel *Bethabara*, vel *Beelmeon*, quæ trans Jordanem in Rubenitica tribu ſita fuere? Lectoris arbitrium eſto. Controverſa quoque ipſius eſt ætas, nam quod regnum Juda prædictionibus ſuis perſtringat, Iſraëlitici vero regni prorſus non meminerit, hinc nonnullos ea inceſſit opinio, poſt expugnatam a Salmanaſare Samariam, & exciſum Iſraëlis regnum, futura prædixiſſe Joëlem, Manaſſe videlicet inter Judæos regnante. Sic Seder Olam Rabba, & Zutha: ſic Hebræi Doctores alii, ut legitur apud R. David Ganz; quos & Chriſtiani aliquot ſubinde ſecuti ſunt. At Abrabaniel (i) Oſeæ tempore vaticinatum eum ſtatuit, ſed ante Amoſum; cum ab eo verſu auſpicatus ſit Amos Prophetiam, in quo ſuam Joël concluſerat; iſto nimirum: *Dominus de Sion rugiet.* Quæ Rabbinica ratiocinatio eſt, hoc eſt ſtolida, & inepta. Ad Jorami utriuſque tempora referri a nonnullis diſcimus ex R. Salomone Jarchio, & ex Davidibus Kimchio, & Ganzio. A Michæa Cabalam eum accepiſſe traditur in Juchaſin. At Hieronymus (k) in ea eſt ſententia, quam Abrabanieli placuiſſe dixi: cujus hanc affert rationem, quod in Hebræis Codicibus Oſeæ ſubnexus ſit Joël; quibuſcunque autem Prophetarum libris temporis nota præfixa non eſt, hi ad ea ſint tempora referendi, quæ in libro proxime præcedenti adnotata ſunt. Ex incerta hac Joëlis ætate factum eſt, ut in Codicibus Hebraicis, & Hieronymianis enarrationibus Oſeam ſequatur Joël, quartum vero inter Duodecim Prophetas locum Græcæ ei editiones tribuant.

II. In hac diſſenſione meam quoque proponere conjecturam jus faſque eſt. Scriptum fuiſſe hoc vaticinium poſt decem tribuum deportationem conjici poteſt ex his Joëlis (l): *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Joſaphat, & diſceptabo cum eis ibi ſuper*

(a) 41. (b) III. 5. (c) XXX. 8. 9. (d) XXXIV. 23. (e) XIII. 15. (f) XIX. 12. *I. Diſputatur de Joele.* (g) De Vit. Proph. (h) De Vit. Proph. (i) Præf. in XII. Proph. (k) Præf. in XII. Proph. & Præf. in Joël. & Comm. in Joël. I. 1. *II. Proponitur noſtra opinio de ætate Joëlis.* (l) III. 2. 3.

ſuper populo meo, & hæreditate mea Iſraël, quos diſperſerunt in nationibus, & terram meam diviſerunt; & ſuper populum meum miſerunt ſortem. Sin rem futuram, quaſi præteritam, a Profeta, uti ſæpe fit, enuntiatam fuiſſe reſpondeas; at altum præterea de Iſraëlitico regno ejus ſilentium omnino nos perſuadet exciſum penitus tum fuiſſe: nec enim perverſitatem Iſraëlitarum indictam prætermiſſurum fuiſſe veriſimile eſt. Sed & ante hanc calamitatem diu vixiſſe puto, itaut Oſeæ ætati ſuppar fuerit, vel æqualis: ipſe quippe Oſea, ut dixi, Iſraëlitici imperii excidium præceſſit, eidemque ſuperſtes fuit. Omnem vero dubitationem tollunt hęc Hieronymi (*a*): *Perſpicuum eſt prophetante Oſee, Eſaia, Joël, & Amos, & Abdia, & Jona, & Michea, qui σύγχρονοι, ideſt contemporanei ejus fuerunt, regnum decem tribuum eſſe finitum.* Credibilius etiam id fiet, ſi Auguſtinum (*b*), audimus, qui Joathanis regi Juda regno Joëlis ætatem adjungit. Itaquæ Oſeæ æqualis eſſe potuit Joël, ſed hujus prophetia prophetia illius recentior fuit, utpote poſt decem tribuum exilium ſcripta, quod illam præceſſit. Qui ergo libri Joëlis habuerunt rationem, quartum ipſi locum aſſignarunt; qui Joëlis ipſius, Oſeæ conjunxerunt.

III. Antiquitati Joëlis ſuffragantur poſteriores Prophetæ, qui in lucubrationes ſuas tranſcripſerunt inſignem hunc locum (*c*): *Canite tuba in Sion, ululate in monte ſancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ; quia venit dies Domini, quia prope eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis*. Deinde (*d*): *Sol & Luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum, & Dominus dedit vocem ſuam ante faciem exercitus ſui: quia multa ſunt nimis caſtra ejus, quia fortia, & facientia verbum ejus: magnus enim dies Domini & terribilis valde, & quis ſuſtinebit eum? Nunc ergo dicit Dominus: Convertimini in toto corde veſtro*. Nec multo poſt (*e*): *Et erit poſt hæc, effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ: ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & juvenes veſtri viſiones videbunt. Sed & ſuper ſervos meos, & ancillas, in diebus illis, effundam Spiritum meum. Et dabo prodigia in cælo, & in terra, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis. Et erit omnis qui invocaverit nomen Domini, ſalvus erit; quia in monte Sion, & in Jeruſalem erit ſalvatio, ſicut dixit Dominus*. Inde manifeſto prodierunt iſta Sophoniæ (*f*): *Dies iræ, dies illa, dies tribulationis & anguſtiæ, dies calamitatis & miſeriæ, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinis, dies tubæ et clangoris ſuper civitates munitas, et ſuper Angelos excelſos.* Indidem & illa Jeremię (*g*): *Væ, quia magna dies illa, nec eſt ſimilis ejus, tempuſque tribulationis eſt Jacob, et ex ipſo ſalvabitur*. Tum (*h*): *Tu ergo ne timeas, ſerve meus Jacob, ait Dominus, neque paveas Iſraël, quia ecce ego ſalvabo te de terra longinqua, et ſemen tuum de terra captivitatis eorum, & revertetur Jacob, et quieſcet, et cunctis affluet bonis, et non erit quem formidet*. Et hæc Petri Apoſtoli in Actis (*i*): *Hoc eſt quod dictum eſt per Prophetam Joël: Et erit in noviſſimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem: et prophetabunt filii veſtri, et filiæ veſtræ, et juvenes veſtri viſiones videbunt, et ſeniores veſtri ſomnia ſomniabunt. Et quidem ſuper ſervos meos, et ſuper ancillas meas, in diebus illis, effundam de Spiritu meo, et prophetabunt: et dabo prodigia in cælo ſurſum, et ſigna in terra deorſum, ſanguinem, et ignem, et vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, et Luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et manifeſtus. Et erit, omnis quicunque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit*. Quæ poſtrema verba a Paulo (*k*) etiam relata ſunt.

IV. Adverſatur nobis Hebræorum nonnullorum opinatio, Chriſtianorum etiam quorumdam calculo comprobata, qui Jorami regis Juda æqualem fuiſſe Joëlem putant hoc argumento, quod diram famem Judæis inſtantem prædixerit; atque hanc ipſam famem eſſe ajunt, quæ per ſeptem annos Judæam vexavit Jorami temporibus, quemadmodum narratur capite octavo libri quarti Regum. Ego vero res diverſas perperam confundi ajo: nam famem illam, quæ mortales hoc tempore afflixit, naturæ vitio exortam

(*a*) In Oſ.I. (*b*) De Civ. Dei, Lib. XVIII. cap. 27. *III. Probatur Prophetia Joelis γνησιότης, & antiquitas.* (*c*) Joël.II.1. (*d*) Ib.10.& ſeqq. (*e*) Ib.28. (*f*) I.15.16. (*g*) X.7. (*h*) Ib.10. (*i*) II.16.& ſeq. (*k*) Rom. X.13. *IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.*

tam eſſe certum eſt; quam vero penuriam annonæ prædixit Joël, hoſticis incurſionibus contractam eſſe conſtat.

V. Ad cenſuram quoque noſtram revocandi ſunt novitii quidam Scriptores, Theodoreti (*a*) ſententiam perſecuti, qui Joëlem Oſeæ æqualem ſtatuit, uti reipſa fuit; verum ea ducitur ratione, quam minime poſſum concoquere: patia quippe vaticinatum ait utrumque, vaſtandam nimirum ab Aſſyriis, & Babyloniis Iſraëliticam gentem, & in ſervitutem cogendam, & reſtituendam demum in libertatem. Quæ ſententia non rationibus expugnanda venit, ſed ſola libri Joëlis lectione, omniumque propemodum Interpretum ſuffragio obteritur, cum diſertis, & ſæpius iteratis verbis deſignentur Hieroſolyma, & regnum Juda; ſemel autem, ut videtur, Iſraëlitica captivitas, idque obiter. Nam quid hæc ſibi volunt (*b*): *Periit ſacrificium, & libatio de domo Domini, luxerunt Sacerdotes miniſtri Domini.* Utri autem conveniunt Hieroſolymæ, an Samariæ? Et iſta (*c*): *Accingite vos, & plangite Sacerdotes, ululate miniſtri altaris: ingredimini, cubate in ſacco, miniſtri Dei mei, quoniam interiit in domo Dei veſtri ſacrificium, & libatio Sanctificate jejunium, vocate cœtum, congregate ſenes, omnes habitatores terræ in domum Dei veſtri.* Et mox (*d*): *Numquid non coram oculis veſtris alimenta perierunt de domo Dei noſtri, lætitia, & exultatio?* Deinde (*e*): *Canite tuba in Sion, ululate in monte ſancto meo.* Tum (*f*): *Canite tuba in Sion, ſanctificate jejunium, vocate cœtum, congregate populum, ſanctificate Eccleſiam.* Et ſtatim (*g*): *Inter veſtibulum, & altare plorabunt Sacerdotes miniſtri Domini.* Nec multo poſt (*h*): *Et filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo veſtro.* Præterea (*i*): *In monte Sion, & in Jeruſalem erit ſalvatio.* Adde & iſtud (*k*): *Cum convertero captivitatem Juda, & Jeruſalem, congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Joſaphat.* Et hoc quoq; (*l*): *Et filios Juda, & filios Jeruſalem vendidiſtis filiis Græcorum.* Atque item illud (*m*): *Conſurgant, & aſcendant gentes in vallem Joſaphat.* Et id etiam (*n*): *Dominus de Sion rugiet, & de Jeruſalem dabit vocem ſuam.* Item (*o*): *Et ſcietis quia ego Dominus Deus veſter, habitans in Sion monte ſancto meo, & erit Jeruſalem ſancta.* Deinde (*p*): *Per omnes rivos Juda ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur.* Denique (*q*): *Judæa in æternum habitabitur, & Jeruſalem in generationem, & generationem; & Dominus commorabitur in Sion.* Verius itaque Hieronymus (*r*): *Sanctus Joël apud Hebræos poſt Oſee ponitur: & ſicut ibi ſub nomine Ephraim ad decem tribus confertur vaticinium, quæ vel Samaria, vel Iſraël ſæpe memorantur: ſic in hunc Prophetam omne quod dicitur, ad tribum Juda, & ad Jeruſalem pertinere credendum eſt, & nullam omnino Iſraëlis, id eſt decem tribuum, in hoc fieri mentionem.*

DE PROPHETIA AMOS.

I. *Diſputatur de Amoſo.* II. *Probatur Prophetiæ Amoſi γνησιότης, & antiquitas.*

I. DE Amoſo certiora, & liquidiora proferre licet, cum ſe paſtorem Thecuitam, Oziæ regis Juda, & Jeroboami regis Iſraëi ævo vaticinia protuliſſe ſignificet, biennio ante terræ motum. Thecnam locat Pſeudo-Epiphanius (*s*) in terra Zabulon; ſed refragantur Euſebius (*t*), Hieronymus (*u*), & Cyrillus (*x*), & ad Hyeroſolymorum Auſtrum ſitam eſſe docent; nimirum in tribu Juda. Terræ vero motum eum eſſe, qui tum contigit, cum Pontificale jus ſibi arrogavit Ozias, & cujus meminit Zacharias (*y*), cenſent Hebræi interpretes, & aſſentitur Hieronymus, & veriſimillimum eſt. Hoc ſi ſit, jam Prophetiæ hujus tempus compertum habebimus. Vaticinandi munere ad Achazum uſque regem Juda functum eſſe Amoſum Interpretes volunt, & non abſurde probant. Sed & diutius etiam vivere, & futura prædicere per ætatem potuit, & Oſeæ, qui ſub iiſdem floruit regibus, pietatis eſſe, & propheticorum muniorum conſors. Atque hinc extabit ratio, cur Oſeæ Libro Librum hunc Greci interpretes adjunxerint. Nihil autem attinet ea hic iterare, quæ attu-

V. Secundum argumentum. (*a*) Præf. in Joël. (*b*) Joël. I. 9. (*c*) Ibid. 13. 14. (*d*) Ibid. 16. (*e*) Id. II. 1. (*f*) Ibid. 15. (*g*) Ibid. 17. (*h*) Ibid. 23. (*i*) Ib. 32. (*k*) Ejuſd. III. 1. (*l*) Ibid. 6. (*m*) Ib. 12. (*n*) Ib. 16. (*o*) Ib. 17. (*p*) Ib. 18. (*q*) Ib. 20 & 21. (*r*) In Joël. I. 1. *I. Diſputatur de Amoſo.* (*s*) De Vit. Proph. (*t*) De loc. Hebr. (*u*) Prœm. in Amos, & de loc. Hebr. (*x*) Præf. Enarr. in Amos. (*y*) XIV. 5.

attulimus ſupra, cum Amoſum Iſaiæ patrem alium eſſe, ac Amoſum hunc Prophetam evinceremus. Crebras ei ab impio Bethelis ſacerdote Amaſia inflictas plagas, cum idolorum cultum ſumma libertate carperet, mortem deniq; ipſi ab Amaſiæ filio illatam, eliſis clava temporibus, narrant ψευδώνυμοι, (*falſum nomen gerentes*) Epiphanius, & Dorotheus (*a*).

II. Cum paſſim autem in ſuo prædictionum volumine de ſe ipſe αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*) differit Amos, tum maxime ſeptimo capite: *Et dixit Dominus ad me*, inquit (*b*): *Quid tu vides, Amos?* Quibus iſta ſubjicit, quæ quomodo ad Propheticum munus a Deo vocatus fuerit, exponunt (*c*): *Miſit Amaſias Sacerdos Bethel ad Jerobeam regem Iſraël, dicens: rebellavit contra te Amos .... Hæc enim dicit Amos, in gladio morietur Jeroboam, & Iſraël captivus migrabit de terra ſua. Et dixit Amaſias ad Amos, Quid vides? gradere, fuge in terram Juda: & comede ibi panem, & prophetabis ibi, & in Bethel non adjicies ultra ut prophetes; quia ſanctificatio Regis eſt, & domus regni eſt. Reſponditque Amos, & dixit ad Amaſiam: Non ſum Propheta, & non ſum filius Prophetæ, ſed armentarius ego ſum, vellicans ſycomoros; & tulit me Dominus cum ſequerer gregem, & dixit Dominus ad me: Vade, propheta ad populum meum Iſraël*. Et ſequenti capite (*d*): *Hæc oſtendit mihi Dominus Deus, Ecce uncinus pomorum; Et dixit, Quid tu vides, Amos?* Hæc clariſſima ſunt univerſis, non tamen Hobbeſio, qui hæc in Leviathani (*e*) proferri non dubitavit: *Liber Amos, prophetia ipſius eſt. An tamen ab eo ſcriptus ſit, non apparet*. Pro eo quoque teſtimonium abſque ulla ambage dicit Auctor libri Tobiæ (*f*), his verbis: *Cumque occultaſſet corpus, manducavit panem cum luctu, & tremore, memorans illum ſermonem, quem dixit Dominus per Amos Prophetam: Dies feſti veſtri convertentur in lamentationem, & luctum*. En tibi ipſa Amoſi verba (*g*): *Et convertam feſtivitates veſtras in luctum, & omnia cantica veſtra in planctum*: quæ priore quoque Machabaico (*h*) adhibita ſunt: *Sanctificatio ejus deſolata, & ſicut ſolitudo, dies feſti ejus converſi ſunt in luctum, ſabbatha ejus in opprobrium*. Ipſum quoque Amoſi exordium retulerunt Joël, & Jeremias. Sic Amoſus (*i*): *Et dixit: Dominus de Sion rugiet, & de Jeruſalem dabit vocem ſuam*: Sic Joel (*k*): *Et Dominus de Sion rugiet, & de Jeruſalem dabit vocem ſuam*: Sic Jeremias (*l*): *Et dices ad illos, Dominus de excelſo rugiet, & de habitaculo ſancto dabit vocem ſuam*. Id quoque Joëlis (*m*): *Et erit in die illa, ſtillabunt montes dulcedinem, et colles fluent lacte, et per omnes rivos Juda ibunt aquæ, et fons de domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem ſpinarum*: ex hoc Amoſi (*n*) profluxit: *Stillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt*. Dixerat Amoſus (*o*): *Ponam oculos meos ſuper eos in malum, & non in bonum*: dixit Jeremias (*p*): *Ecce ego ponam faciem meam in vobis in malum, et diſperdam omnem Judam*. Hoc Amoſi (*q*) dictum: *Percuſſi vos in vento urente, et in aurugine, multitudinem hortorum veſtrorum, & vinearum veſtrarum, oliveta veſtra, et ficeta veſtra comedit eruca, & non rediſtis ad me, dicit Dominus*: ſic expreſſum dedit Aggæus (*r*): *Percuſſi vos vento urente, et aurugine, et grandine omnia opera manuum veſtrarum, & non fuit in vobis, qui reverteretur ad me, dicit Dominus*. Hæc quæ a Stephano dicta ſunt (*s*): *Scriptum eſt in libro Prophetarum: Numquid victimas, & hoſtias obtuliſtis mihi annis quadraginta in deſerto, domus Iſraël? Et ſuſcepiſtis tabernaculum Moloch, & ſidus Dei veſtri Remphan, figuras quas feciſtis adorare eas*: ipſiſſima Amoſi (*t*) verba ſunt.

DE PROPHETIA ABDIÆ.

I. *Diſputatur de Abdia*. II. *Proponitur noſtra opinio de ætate Abdiæ*. III. *Probatur Prophetia Abdiæ* γνησιότης, *& antiquitas*. IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum*.

I. Abdiam Sichemitam fuiſſe, ex agro *Bethachamar*, tradit Epiphanius (*u*) ψευδώνυμος (*falſum nomen ferens*); *Bethacaram* ſcribit ψευδώνυμος (*falſum nomen ferens*) item Dorotheus (*x*). Nos ſcimus Bethacaram,

(*a*) De Vit. Proph. *II. Probatur Prophetia Amoſi* γνησιότης, *& antiquitas*. (*b*) Num. 8. (*c*) Ibid. 10. & ſeqq. (*d*) 1. 2. (*e*) Cap. 33. (*f*) II. 5. 6. (*g*) VIII. 10. (*h*) I. 14. (*i*) I. 2. (*k*) III. 16. (*l*) XXV. 30. (*m*) III. 18. (*n*) IX. 13. (*o*) IX. 4. (*p*) XLIV. 11. (*q*) IV. 9. (*r*) II. 18. (*s*) Act. VII. 42. (*t*) V. 25. 26. *I. Diſputatur de Abdia*. (*u*) De Vit. Proph. (*x*) De Vit. eorumd.

ram, ſeu Bethacarem, urbem montanam fuiſſe in tribu Juda, proindeque longe Sichemo diſſitam. Quid ſi legamus, *Betbacad*, qui vicus fuit Samariæ, uti ab Euſebio, & Hieronymo (*a*) notatum eſt? Sunt certe qui Samariæ ſepultum fuiſſe affirment. De tribu vero Abdiæ, ejuſque parentibus, nihil proditum eſt. Nos de ejus ætate dicturos ſummæ ambages circumſiſtunt, & ſatis amplus conjecturis quidem patet locus, firmæ vero, ac certæ aſſentioni vix exiguus. Sunt enim qui Achabi Iſraëlitici Regis ætate floruiſſe Abdiam volunt, atque hunc ipſum eſſe Abdiam regiæ domus diſpenſatorem, qui *cum interficeret Jezabel Prophetas Domini, tulit centum Prophetas, et abſcondit eos quinquagenos et quinquagenos in ſpeluncis, et pavit eos pane, et aqua* (*b*); quique irriguas convalles ad paſtum pecoris ab Achabo quærere juſſus, obvium Eliam habuit. Hanc opinionem Hebræis tribuit Hieronymus (*c*), atque ipſe etiam in Epitaphin Paulæ (*d*), Abdiæ huic, diſpenſatori domus Achab, Prophetæ nomen tribuit. Cujus opinionis argumenta quærenti mihi, unica occurrebat ad animum ſimilitudo nominis, qua nihil infirmius. In eadem tamen ſententia ſubinde etiam fuiſſe videntur R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi (*e*), & R. David Ganz (*f*); utpote quam ex majorum ſuorum auctoritate ſine confutatione proponant. Aliter vero Aben Ezra (*g*): *Ignoramus ætatem ejus, neque poſſumus dicere eum eſſe, cujus mentio fit in libro Regum; nam ibi ſcriptum eſt, Abdias erat timens Deum valde. Si ille fuiſſet ille Propheta, quare vocaret eum Scriptura, Timentem Deum, et non potius Prophetam? major quippe eſt Prophetæ dignitas*. Pentecontharcum hunc eſse autumant Pſeudo-Epiphanius, & ejus interpres Dorotheus, qui ab Ochozia ad Eliam miſsus, duobus jam igne cœleſti abſumtis, ſimilem pœnam pietate ſua effugit; deductoque ad Regem Propheta, ei demum comes adhæſit (*h*). At Clemens Alexandrinus (*i*), & Euſebius (*k*), Eliæ duntaxat æquævum ponunt, ſilent de reliquis. Veteribus Hebræorum Magiſtris placuiſse tradunt R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi (*l*), Idumæum fuiſſe, gentiſque ſuæ repudiatis ritibus ad Hebraicos tranſiiſse, propheticoque demum a Deo munere dotatum, popularibus ſuis futura mala prænuntiaſse. Idem ſenſit, & Abrabaniel (*m*). Fundamentum hoc eſt illius ſententiæ, quod unos Idumæos libello ſuo perſtringat, vana prorſus, & inani conjectura. Alii Oſeæ, Joëlis, & Amoſi, Prophetarum æqualem faciunt. Sententiam eamdem ſecuti ſunt priſci ſacrorum Voluminum Canonis concinnatores, qui eum Amoſum inter & Jonam collocarunt, ſecutus eſt & Cyrillus (*n*). Sunt denique qui Jeremiæ, & Ezechielis æqualem ſtatuunt. Hos inter ſuſpicantur quidam eum eſſe Abdiam, quem Paralipomena (*o*) Templi inſtauratoribus ἐργοδιώκτην (*urgendi operis impulſorem*) a Joſia adhibitum fuiſſe commemorant, una nominum ſimilitudine ducti.

II. Quibus omnibus expenſis accurate, & circumſpectis ſententiis, reque ipſa attente explorata, ea mihi placet in primis opinio, quæ Oſeæ, Joëlis, & Amoſi æqualem ponit. Nec enim facile diſcedendum arbitror ab auctoritate vetuſti Canonis, cujus antiquitatem ſuo loco probabimus. At in eo collocatos eſſe liquet Prophetas minores hoc ordine, quo vixerunt, uti & Abrabanieli (*p*) perſuaſum fuit. Cauſſas præterea his temporibus extitiſſe reperio, cur Idumæos ita Abdias inceſſeret: nam cum Raſin, & Phacee Romeliæ filius, hic Iſraëlis rex, ille Syriæ, Achazum perſequerentur armis, & Hieroſolymam obſidione fruſtra cinxiſſent, Ailam demum Judæis ereptam, Idumæis occupandam permiſerunt. In partem quippe periculi, ac prædæ venerunt Idumæi, multiſque interfectis Judæis amplas manubias retulerunt. Traditur id in libris Regum, & Paralipomenon. Hinc itaque frequentes Prophetarum συγχρόνων (*qui hac ætate vixerunt*) adverſus Idumæos expoſtulationes, & querelæ: Amoſi puta, cum ait (*q*): *Hæc dicit Dominus: Super tribus ſceleribus Edom, & ſuper quatuor non convertam eum, eo quod perſecutus ſit in gladio fratrem ſuum, & indignationem ſuam ſervaverit uſque in finem, mittam ignem in Thema:* & Joëlis (*r*): *Erit Idumæa in deſertum perditionis, pro eo quod inique*

(*a*) De loc. Hebr. (*b*) 3. Reg. XVIII. 4. (*c*) In Abd. I. (*d*) Cap. 6. (*e*) In Abd. I. (*f*) In Chron. (*g*) In Abd. I. (*h*) 4. Reg. I. 13. & ſeq. (*i*) Strom. I. (*k*) Chron. (*l*) In Abd. I. (*m*) Præf. in Prophet. min. (*n*) Præf. in Abd. (*o*) 2. XXXIV. 12. *II. Proponitur noſtra opinio de ætate Abdiæ.* (*p*) Præf. in Duodec. Prophet. (*q*) I. 11. 12. (*r*) III. 19.

inique egerint in filios Juda, & effuderint ſanguinem innocentem in terra ſua. Quibus ſi conferamus Abdiæ (*a*) verba, rem eamdem utrobique ſignificatam eſſe fatebimur. *Propter interfectionem*, inquit, *& propter iniquitatem in fratrem tuum Jacob, operiet te confuſio, & peribis in æternum. In die cum ſtares adverſus eum, quando capiebant alieni exercitum ejus, & extranei ingrediebantur portas ejus, & ſuper Jeruſalem mittebant ſortem, tu quoque eras quaſi unus ex eis.*

III. Itaque cum ſequentibus annis, Nabuchodonoſore Hieroſolymam expugnante, eadem adverſus Judæos attentaſſent Idumæi, ſimilibus ipſos caſtigavit objurgationibus Jeremias, & ipſa Abdiæ verba in eos olim in pari cauſſa jactata uſurpavit. Res apparebit ex verborum ipſorum contentione. *Auditum audivimus a Domino*, inquit Abdias (*b*), *& legatum ad gentes miſit; Surgite & conſurgamus adverſus eum in prælium. Ecce parvulum dedi te in gentibus: contemtibilis tu es valde. Superbia cordis tui extulit te habitantem in ſciſſuris petrarum, exaltantem ſolium tuum, qui dicis in corde tuo: Quis detrahet me in terram? Si exaltatus fueris ut aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus:* ſic autem Jeremias (*c*): *Auditum audivi a Domino, & legatus ad gentes miſſus eſt: Congregamini, et venite contra eam, et conſurgamus in prælium. Ecce enim parvulum dedi te in gentibus, contemtibilem inter homines. Arrogantia tua decepit te, et ſuperbia cordis tui, qui habitas in cavernis petræ, et apprehendere niteris altitudinem collis. Cum exaltaveris quaſi aquila nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus.* Pergit Abdias (*d*): *Si fures introiſſent ad te, ſi latrones per noctem, quomodo conticuiſſes? nonne furati eſſent ſufficientia ſibi? Si vindemiatores introiſſent ad te, numquid ſaltem racemum reliquiſſent tibi?* Hinc illa Jeremiæ (*e*): *Si vindemiatores veniſſent ſuper te, non reliquiſſent racemum: ſi fures in nocte, rapuiſſent quod ſufficeret ſibi.* Ait Abdias (*f*): *Numquid non in die illa, dicit Dominus perdam ſapientes de Idumæa, et prudentiam de monte Eſau?* inde Jeremias (*g*): *Ad Idumæam. Hæc dicit Dominus exercituum: Numquid non ultra eſt ſapientia in Theman? Periit conſilium a filiis, inutilis facta eſt ſapientia eorum.* Merito ergo dicit Hieronymus (*h*): *excepto ordine commutato, et aliis, quæ videntur diſcrepare, magna pars Abdiæ in Hieremiæ volumine continetur.* Atque ex his ſatis patet Libri hujus vetuſtas.

IV. Atenim qui Jeremiæ æqualem Abdiam eſſe docent, pugnabunt ipſius Abdiæ verbis, quæ poſt captam Hieroſolymam omnino ſcripta videntur. Nam quid aliud hæc ſonant (*i*): *In die cum ſtares adverſus eum, quando capiebant alieni exercitum ejus, & extranei ingrediebantur portas ejus, & ſuper Jeruſalem mittebant ſortem, tu quoq; eras quaſi unus ex iis.* Deinde (*k*): *Neque ingredieris portam populi mei in die ruinæ eorum.* Tum (*l*): *Quoniam juxta eſt dies Domini ſuper omnes gentes: ſicut feciſti, fiet tibi: retributionem tuam convertet in caput tuum. Quomodo enim bibiſtis ſuper montem ſanctum meum, bibent omnes gentes jugiter.* Refert hæc Hieronymus ad incurſionem Chaldæorum, & Hieroſolymæ excidium: atque iſta in eamdem ſententiam recitat e Pſalmo centeſimo triceſimo ſexto (*m*), quem poſt deportatos Babylonem Judæos ſcriptum alibi diximus: *Memento, Domine, filiorum Edom in die Jeruſalem dicentium, Exinanite uſq; ad fundamentum in ea.* Has actiones multis excludimus exceptionibus, nam primum minus hic me movet Hieronymi auctoritas, qui hanc Abdiæ explanationem dedit admodum adoleſcens: *In adoleſcentia mea*, inquit (*n*), *provocatus ardore, & ſtudio Scripturarum, allegorice interpretatus ſum Abdiam prophetam, cujus hiſtoriam neſciebam.* Sin opus ab eo ſubinde emendatum fuiſſe dicas; at ſciunt certe qui in literis ſacris, vel leviter ſunt verſati, de rebus futuris, ſic tanquam præteritis Prophetas diſſerere ſolere: quamvis ergo hæc concederemus ad captivitatem Babylonicam, & Hieroſolymitanam cladem pertinere, non hinc ſententia noſtra de ætate Abdiæ convelleretur. Verum nec iſtis concedimus Hieroſolymæ vaſtitatem præſignificari. Nam cum ait Propheta: *Extranei ingrediebantur portas ejus*, referri iſta poſſunt ad urbes plurimas, quas occupaſſe Syros neceſſe eſt, interfectis uno die centum, & viginti Judæorum millibus;

(*a*) 10. 11. *III. Probatur Prophetia Abdiæ γνησιότης, & antiquitas.* (*b*) 1. & ſeqq. (*c*) XLIX. 14. & ſeq. (*d*) 5. & ſeqq. (*e*) Ibid. 8. (*f*) 8. (*g*) Ibid. 7. (*h*) In Ab. I. *IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.* (*i*) Abd.v.11. (*k*) Id.v.13. (*l*) Id.v.15.16. (*m*) 7. (*n*) Proœm. Comm. in Abd.

ducentis vero captivorum millibus in ſervitutem abductis. Præcipue vero Ailam notat, quam expulſis Judæis Syri Idumæis tradiderunt. Addit autem: *Et ſuper Jeruſalem mittebant ſortem*, utris nempe poſt expugnationem cederet. Minime vero ad Idumæos verba hæc ſpectant: *Quomodo enim bibiſtis ſuper montem ſanctum meum, bibent omnes gentes jugiter*, ne juxta plurimos quidem ex iis, qui poſtremum bellum Chaldaicum hic notatum volunt. Ad Judæos enim illic convertitur oratio, quos hac pollicitatione ſolatur DEUS, futurum ut quas tolerarunt calamitates, eaſdem hoſtes ipſorum patiantur. Genuinam hanc eſſe ſignificationem metaphoræ iſtius oſtendit Chriſtus ipſe cum ait (*a*): *Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte*. Præclare mentem Abdiæ aperit Jeremias (*b*), ſic ipſum velut interpretans: *Quia hæc dicit Dominus: Ecce quibus non erat judicium, ut biberent calicem, bibentes bibent; & tu quaſi innocens relinqueris? non eris innocens, ſed bibens bibes.* Ad Idumæos, ſed de Judæis verba facit. Senſus autem hic eſt: Si Judæos, quos ſummo favore, ac benignitate complector, noxarum ſuarum pœnæ manent, putaſne, Idumeæ, impune tibi erunt ſcelera tua? Par eſt apud Abdiam ſententia, ſed inverſa oratio: alloquitur enim Judæos, ſed de Idumæis, aliiſque gentibus. Quemadmodum, inquit, in ſancto Monte Sion peccata veſtra luiſtis, cum circumſeſſam videretis Hieroſolymam, totamque regionem ferro flammaque vaſtatam, ita a reliquis gentibus criminum ſuorum pœnas expetam. Non alio igitur detorquendum hunc locum ratus eſt Aben Ezra, non Tremellius, non alii plerique ſacrorum Librorum interpretes.

DE PROPHETIA JONÆ.

I. *Diſputatur de Jonæ patria*. II. *& ætate*. III. *Probatur Prophetiæ Jonæ* γνησιότης, *& antiquitas*. IV. *Ex libro Jonæ quædam manarunt Græcorum fabulæ. Diſputatur de vera ſignificatione vocis* navich. V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.*

I. DE Jona quoque controverſia eſt. Scribunt Hieronymus, & Iſidorus, opinari Hebræos, filium eum fuiſſe viduæ Sareptanæ, quem ad vitam Elias revocavit. Cauſa credendi hæc eſt, quod Jonæ patri nomen fuiſſe dicatur Amathi: id *Veritatem* ſonat: vidua autem poſt ſuſcitatum puerum dixerit Eliæ: *Nunc in iſto cognovi, quoniam vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo Veritas eſt* (*c*): puerum itaque *Filium Amathi* dictum, hoc eſt *Filium Veritatis*. Frivola penitus, & caſſa ſunt hæc, euſa in Rabbinicis officinis: Repugnat etiam locorum ſitus; nam Sareptanæ viduæ filium, Sareptanum, & ipſum fuiſſe par eſt credere, cum Scriptura Sacra Jonam de Geth Opher prodiiſſe tradat libro quarto Regum (*d*). Situm Geth-Opher accurate indicat Hieronymus (*e*), non longe a Sephori, quæ Diocæſarea appellatur, verſus Tiberiadem, in tribu Zabulonitide, ubi & Jonæ ſepulcrum ſua ætate oſtenſum fuiſſe ait; nonnulloſque carpit, qui in alia Geth, Lyddæ, ſeu Dioſpoleos proxima, natum eum, & conditum volebant; Geth illam cum Geth Opher, Dioſpolin cum Diocæſarea permiſcentes. Benjamin quoq; in Itinerario Jonam ad Siporin in monte ſepultum tradit. Idem & indigenis perſuaſum fuiſſe ait Brochardus Argentoratenſis in Deſcriptione Terræ ſanctæ. Inſaniunt ergo ſolennia Pſeudo-Epiphanius, ejuſque imitator Dorotheus, cum ex terra Carjathmaum, non longe ab Azoto, (ſeu Carjathjarim legere mavis, quæ urbs eſt tribus Judæ, longe tamen ab Azoto) ortum fuiſſe garriunt, & in terra Saar mortuum ac ſepultum, in ſpelunca Ceneſæi judicis. Othonielem intelligunt, unum ex Iſraëlis Judicibus, filium Cenez, cui Caleb frater Axam filiam deſpondens, Cariath-ſepher doti dixit. Eſt autem Cariath-ſepher, quæ & Dabir, in tribu Juda. Atqui videtur Epiphanius ille nominum affinitate deluſus, Cariath-ſepher confudiſſe cum Geth-Opher, ſeu Geth-Epher; ſcribitur enim Hebraice *Gath hachepher*. At Muhammedanos delirare ſinamus, qui non longe a Ninives ruderibus Jonam ſepultum fuiſſe cenſent, ejuſque tumulum venerantur.

II. Quamvis autem Eliæ ævo vixiſſe Jonam Hebræi autument, Oſeæ tamen, Amoſi, & Iſaiæ æqualem ponunt, ut teſtatur Hieronymus. Sic viſum Abrabanieli. In eadem opinione eſt Euſebius (*f*), & id pati poſſunt opti-

(*a*) Matth. XXVI. 39. (*b*) XLIX. 12. *I. Diſputatur de Jonæ patria*. (*c*) 3. Reg. XVII. 24. (*d*) XIV. 25. (*e*) Proœm. Comm. in Jon. *II. Et ætate.* (*f*) Præp. Ev. Lib. X. cap. 14.

optimorum Chronologorum ratiocinia. Utut eſt, tempore certe præceſſit partam a Jeroboamo de Syris victoriam, utpote quam prædixit, quemadmodum habetur in quarto Regum (a), ac proinde Oſeæ, Amoſi, & Iſaiæ vel minimum æquævus eſſe potuit. Quatuor certe Majorum, & Minorum Duodecim Prophetarum nullum ſupereſt tantæ vetuſtatis vaticininm. In quæ tempora vero conferendum ſit Niniviticum ipſius iter, atque hujus itineris hiſtoria, plane incertum eſt. R. David Kimchi, aliique Hebræi, Jehu filii Namſi, & Eliſæi temporibus adjungunt. In Sardanapali ætatem, & initium Arbacis conjicit Scaliger (b), & in Joaſi ævum; ac propterea Niniven a Deo deſtinatum vult fuiſſe Jonam, quo ſolutos in flagitia & libidinem ad Regis exemplum Aſſyrios ad meliorem frugem revocaret. Sed parum ſolida hæc videtur conjectura. Profecto qui Canonem Librorum ſacrorum digeſſerunt, in collocandis duodecim Prophetarum libris ſpectaſſe videntur rationem temporum, ut dixi, ideoque exiſtimaſſe caſum hunc, vel caſus certe deſcriptionem, Oſeæ, Amoſi, vel Abdiæ prædictionibus ſupparem eſſe vel æqualem. Atque hæc eſt Clementis Alexandrini (c), Euſebii (d), Cyrilli (e), Auguſtini (f), Theodoreti (g), longeque plurimorum Interpretum aſſenſione probata opinio. Quanquam multo longius abit Clemens, velut priſtinæ deſertor ſententiæ, cum ſignum Jonæ, poſtremam Danielis in lacum Leonum miſſionem, & Tobiæ junioris nuptias in idem tempus conjicit.

III. Etſi vero manifeſto non apparet, utrum Libellum hunc ipſe ſcripſerit Jonas, utpote qui non αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*) de ſe ipſe diſſerat, genuinum tamen agnoſcere ſe Jonæ librum poſterior ætas non obſcure declaravit. Nam prætermiſſo iſto quarti Regum (h); *Jeroboam reſtituit terminos Iſraël, ab introitu Emath, uſque ad mare ſolitudinis, juxta ſermonem Domini Dei Iſraël, quem locutus eſt per ſervum ſuum Jonam, filium Amathi, Prophetam, qui erat de Geth, quæ eſt in Opher*: quod alterius Jonæ vaticinii, diuturnitate temporis aboliti, non ejus quod ſupereſt, antiquitatem probat; manifeſta ſunt illa Tobiæ (i): *In hora autem mortis ſuæ vocavit ad ſe Tobiam filium ſuum, & ſeptem juvenes filios ejus, nepotes ſuos, dixitque eis: Prope erit interitus Ninive; non enim excidit verbum Domini.* Ubi Græca editio: *ἄπελθε εἰς τὴν μηδίαν, τέκνον, ὅτι πέπεισμαι ὅσα ἐλάλησεν ἰωνᾶς ὁ προφήτης περὶ νινευὴ, ὅτι καταστραφήσεται. Vade in Mediam, Fili, quia quæcumque de Ninive dixit Jonas, futurum nempe ut evertatur, credo eſse eventura.* Et deinde: *καὶ νῦν, τέκνον, ἄπελθε ἀπὸ νινευὴ, ὅτι πάντως ἔσται ἃ ἐλάλησεν ὁ προφήτης ἰωνᾶς. Et nunc, Fili, exi Ninive, quia quæ effatus eſt Jonas Propheta, omnino contingent.* Addam etiam teſtimonium e tertio Machabaico, Auctoris ſatis antiqui: *τόν τε βυθοτρεφοῦς ἐν γαστρὶ κήτους ἰωνᾶν τηκόμενον ἀφιδῶς ἀπήμαντον πᾶσιν οἰκείοις ἀνέδειξας, πάτερ. Et Jonam pereuntem in ventre ceti viventis in profundo, prorſus illæſum omnibus notis exhibuiſti, Pater.* Quam hiſtoriam recitat Chriſtus Dominus apud Matthæum (k), & Lucam (l). Hauſta videntur ex iiſdem fontibus, & illa Joëlis (m), cujus librum libro Jonæ recentiorem puto: *Benignus & miſericors eſt, patiens & multæ miſericordiæ, & præſtabilis ſuper malitia*: Nempe hoc ipſum eſt quod dixit Jonas (n): *Tu Deus clemens & miſericors es, patiens & multæ miſerationis, & ignoſcens ſuper malitia*. Pergit Joël (o): *Quis ſcit ſi convertatur, & ignoſcat?* Jonas iiſdem verbis (p): *Quis ſcit ſi convertatur, & ignoſcat Deus?*

IV. At non ſacræ ſolum, ſed profanæ quoque literæ Jonæ memoriam retinent. Herculem enim, cujus famam aliorum facinoribus exornare Græci ſolent, finxerunt ad liberandam Heſionen, in os & alvum canis Tritonis, ſive canis Carchariæ, qui ad eam depaſcendam mittebatur a Neptuno, inſiliiſſe, triduumque in ejus viſceribus latuiſſe, neque hinc aliud ipſi acceſſiſſe incommodi, quam capillorum aliquot defluvium. Auctor Lycophron, & Lycophronis Interpres Iſacius Tzetzes: auctor quoque Cyrillus, & Theophilactus in Jonam: auctor denique Sextus Empiricus (q), & Phavorinus (r). Hoc vero diſcrimen adiiſſe eum, compage navis, qua

(a) XIV. 25. (b) Anim. in Euſeb. (c) Strom. 1. (d) Præp. Ev. Lib. X. cap. 14. (e) Præf. in Jon. (f) De Civ. Dei, Lib. XVIII. cap. 27. (g) Proœm. Comm. in XII. Proph. *III. Probatur Prophetia Jonæ γνησιότης, & antiquitas.* (h) XIV. 25. (i) XIV. 5. 6. (k) XII. 38. & ſeq. & XVI. 4. (l) XI. 29. & ſeq. (m) II. 13. (n) IV. 2. (o) Ib. 14. (p) III. 9. *IV. Ex libro Jonæ quædam manarunt Græcorum fabulæ. Diſputatur de vera ſignificatione vocis navis.* (q) Adv. Gramm. Lib. I. cap. 12. (r) In τριέσπερος.

vehebatur, ſoluta, narrat Æneas Gazæus in Dialogo de immortalitate animorum. Obſervat præterea Grotius (a) Amythaonidas fuiſſe apud Græcos, quemadmodum Jonas Amathi filius inter Hebræos, & Jonæ nomen habere poſſe ſignificationem hominis ex Græcia orti: nempe quod Græci Jonum nomine apud Hebræos cenſerentur, á Javane ducta appellatione, qui fuit Japhethi filius. Quid inde efficiat, non apponit; neque ego certe video: nam Amythaon bellum Trojanum multis præceſſit annis, quo Amathi Jonæ recentior fuit. Jonas vero, ſi ab Ionibus nomen habuit, ita Herculis caſus fuerit adſcriptus Jonæ, non vero Jonæ caſus Herculi, quod abſurdum eſt. Probabilius videtur, quod aliis venit in mentem, Arionis hiſtoriam a nautis in mare miſſi, & a Delphine excepti, & Corinthum delati, ex Jonæ hiſtoria detortam eſſe: nam tempora, licet non omnino conveniant, propius tamen accedunt, & in nomine Arionis veſtigia extant nominis Jonæ; & ut hic in mari Deum oravit & Pſalmum dixit, ita ille cantu delphinem deliniiſſe fertur. Jonas Propheta fuit, Arion citharœdus. Quemadmodum enim Ægyptiis multa ſonat vox Propheta, myſtagogum, myſtam, ſacrificulum, cantorem ſacrum, & quorumlibet ſacrorum miniſtrum: ſic Hebræis multiplex eſt ſignificatio vocis *navich*: præcipue vero Prophetam, & cantorem ſive Poëtam notat, ut Latinis vocabulum *Vates*, deſignat & *Prophetam* & *Poëtam*. *Quis ignorat*, inquit Quintilianus (b), *muſicen tantum jam in illis antiquis temporibus, non ſtudii modo, verum etiam venerationis habuiſſe, ut iidem muſici, & vates, & ſapientes judicarentur?* Sic viceſimo quinto capite prioris Paralipomenon (c), Aſaph, Heman, & Idithun, qui fidicines fuerunt, dicuntur *hechinoroth hanebiim*. Vulgata, *Qui prophetarent in citaris*. Septuaginta, ἀποφθεγγομένους ἐν κινύραις. His aſſentitur Syrus Interpres, & Arabs. Simile reperias paulo inferius. Sic ſoror Moſis in Exodo (d) appellatur, *Prophetiſſa*, *hanavihah*, quippe ſaltatrix & tympaniſtria. Sic Debbora in libro Judicum (e) eodem afficitur *Prophetiſſæ*, *naviah* nomine, cujus Canticum ſtatim ſubjicitur. David ipſe, non ob vaticinia ſolum, ſed & propter pſallendi ac carminum condendorum facultatem, Prophetæ nomen videtur eſſe conſecutus. Manichæi, Gnoſtici, Nicolaitæ vatem futurorum fuiſſe ipſum omnino negabant: negabat & Theodorus Mopſueſtenus, ut annotatur in Actis quintæ Synodi; & Prophetæ nomen, quod ſæpe illi tributum negare non poterant, ad unam canendi peritiam referebant. Sed non unicus hic error nefariis Hæreticis illuſit. Leguntur hæc capite decimo nono libri primi Samuel (f): *lahaquath hanivilm novcim*. Vertunt Septuaginta, ἐκκλησίαν τῶν προφητῶν. Vulgata, *Prophetarum vaticinantium*. Ita Syrus quoque & Arabs. At Jonathan vertit, *ſophere miſchechim*, *ſcribarum laudantium*. Et mox (g), ubi Vulgata habet, *& prophetare cœperunt*, habet Jonathan, *veſcavachu*, *Et laudaverunt*. Item Vulgata, *& ambulabat ingrediens, & prophetabat*: Jonathan, *& ivit iens & laudans*, *vemeſcaveh*. Vulgata, *Et prophetavit cum cæteris coram Samuele*: Jonathan, *Et laudavit*, *veſciveah*. Vulgata demum: *Num & Saul inter Prophetas?* Jonathan: *Num & Saul inter ſcribas? heſophre*. Verum enim veriſimilius eſſe dicas, ſignificari muſicum concentum, an hominum turbam, ſibi invicem obſtrepentium, & vaticinia ita fundentium, ut a nullo poſſent exaudiri? Exiſtimate ſatius eſt, chorum notari pſallentium & ſaltantium hominum. His cum ſe adjunxerunt Saulis nuntii, & Saul ipſe, nempe afflatu divino ita ſunt permoti, ut ipſos cantandi quoque & pſallendi ac ſaltandi libido inceſſeret. Quemadmodum Eliſæus (h), cum vaticinari vellet, fidicinem canere juſſit: qui cum caneret, *facta eſt ſuper* Eliſæum *manus Domini*. Quippe muſico concentu excitata mens Prophetæ, & velut reſerata, inſtinctui Dei facilius patebat. Quam artem ne impiarum quidem religionum miniſtros neſciviſſe cognoſcimus ex Epiſtola Porphyrii ad Anebonem, & ex Jamblichi libro de myſteriis (i): nam & Corybantes, & Bacchi, aliique hujus generis ſacerdotes, cymbalorum, & tympanorum ſonitu agebantur in tetrum illum, & Stygium furorem, quo ſtolidæ plebi illudebatur. Hac pſallendi, & canendi exercitatione uſque adeo incaluit Saul, ut veſtimenta detraheret, nimiaque demum laſſitudine confectus, in terram ſeſe nudus abjiceret. Quanquam non-

me

(a) In Jon. I. 1. (b) Lib. I. cap. 10. (c) 1. (d) XV. 20. (e) IV. 4. (f) 20. (g) Ibid. 23. (h) 4. Reg. III. 15. (i) Sect. 3. cap. 9.

me fugit,& Prophetis nonnumquam contingere,ut ſpiritus Dei correpti in terram prolabantur. *Qui viſionem omnipotentis intuitus eſt*,inquit Balaam (*a*), *qui cadit,& ſic aperiuntur oculi ejus*. Quod & iterat deinde. Hunc pſaliendi, ac tripudiandi morem inter Judæos receptum tenuit, & David,cum Arcam de domo Obededomi Hieroſolymam reduceret: nam ſeptem cantantium chorls ſtipatus,ad ſtrepitum citharæ, & turbarum ſtrenue ſaltabat. Verum Micholi hoc majeſtate regia indignum in Davide viſum eſt, univerſo vero populo in Saule: unde natum eſt adagium: *Num & Saul inter Prophetas*? Sed Dei inſtinctu factum id ab utroque neſciebant; quod quum ita ſit, tum vere exiſtunt Prophetæ: & hoc prophetiæ genus in ſecundo gradu collocat Rabbinorum doctiſſimus Maimonides in More nevochim (*b*): *Secundus*, inquit, *prophetiæ gradus eſt, cum homo in ſe ſentit rem, vel facultatem quampiam exoriri, & ſuper ſe quieſcere, quæ eum impellit ad loquendum; itaut loquatur vel de ſcientiis & artibus, vel Pſalmos & Hymnos, vel utilia, ac ſalutaria recte vivendi præcepta, vel res politicas,& civiles, vel denique divinas, & quidem inter vigilandum, & in vigore ſenſuum ordinario. Et hic eſt de quo dicitur quod loquatur per Spiritum ſanctum. Hac ſpecie Spiritus ſancti inſtinctus Pſalmos ſuos ſcripſit David*.Nec hic Zachariam præteribo, quem Lucas (*c*) Spiritu ſancto repletum prophetaſſe ait, cum hymnum Deo cecinit;etſi in eo futura quædam prædicta ſunt. Muita præterea communia ſunt Prophetis, & Poëtis. Utrique Deo agitante vaticinantur. Utrique læti, & ſoli cantant. Id de Prophetis perhibet Maimonides in libro de fundamentis Legis (*d*). Is & in More nevochim (*e*) ait triſtitiæ, & luctus tempore ceſſare prophetiam. De Poëtis teſtiſicantur Iſraëlitæ Babylone captivi, qui rogati a captivis ut ſe cantionibus oblectarent (*f*), negant ſe extorres, & captivos in luctu canere poſſe. Sic & Euripides (*g*):

> Τόνϑ' ὑμνοποιὸν, αὐτὸς ἂν τίκτῃ μέλη,
> Χαίροντα τίκτειν,
> *Et poëtam, ſi verſus, ipſe pariat,*
> *Lætum parere.*

Et Horatius lyram appellat jocoſam. Notum illud (*b*):

> *Carmina proveniunt animo deducta ſereno*,

Notum & hoc:

> *Sed me Muſarum diſerta per avia dulcis*
> *Raptat amor*,

Et illud quoque:

> *Carmina ſeceſſum ſcribentis, & otia quærunt.*

Item illud de Poëtis:

> *Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes.*

Quoniam igitur qui Spiritu Dei excitati pſallebant; *nebiim* dicebantur, hinc & fidicines omnes καταχρηστικῶς (*abuſive*) eodem nomine videntur appellati. Atque ita ex Jona Propheta; Arion fidicen confingi potuit.

V. Dixi ſuperius Jonæ vaticinium, libro quarto Regum (*i*) memoratum; annorum injuria periiſſe. Hinc ejus, quod extat, deprimendi anſam arripit Theologo-Politicus Diſputator (*k*), vel quaſi fragmenti alicujus e majori opere decerpti, vel certe quaſi e ſcriptionum complurium numero levis unius opuſculi, & contemnendi. Quam notam reliquis itidem inurit Prophetarum libris; una omnes opera abolere, in contemtum certe adducere ſtudens. Aliis quoque, ſed ſanlora ſentientibus de Libris ſacris,grandioris hiſtoriæ particula viſa eſt Prophetia Jonæ; idcirco quod a conjunctione connexiva initium capiat. Ii vero ſibi id reſponſi habeant, quæ edidit vaticinia Jonas præter Libellum hunc, non videri ab eo literis fuiſſe mandata, proindeque nec temporum lapſu conſumta; ea quippe duntaxat ſcriptis tradidiſſe Prophetas, quæ in longitudinem pertinebant, ne ex hominum animis memoria ipſorum evaneſceret: quæ autem proxime ſpectabant ad exitum, etſi nonnunquam in libros relata ſunt,minime tamen id ita neceſſarium fuiſſe, utpote quorum futura eſſet recens recordatio, tum cum eventu ipſo complerentur. Cujuſmodi fuit illud, quod de Jeroboamo prænuntiatum a Jona libri regum teſtantur: nam cum æquævi fuerint Jeroboamus, & Jonas, veriſimile eſt in re inſtanti, ac imminenti prædictionem hanc a Jona editam fuiſſe.

(*a*) Num.XXIV.4.16. (*b*) Lib.II.c.45. (*c*) I.67. (*d*) Cap.7.Par.V. (*e*) Part.II.c.36. (*f*) Pſal.CXXXVI. (*g*) Suppl.v.180. (*b*) Ovid. Triſt. Lib.I. Eleg.I. *V. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.* (*i*) XIV.25. (*k*) Tract.Theol.cap.10.

ſe. Favere nobis videtur Cyrillus: ait enim: ἔγγραφος μὲν οὖν τῆς παρ' αὐτῷ προφητείας λόγος ἕτερος οὐδεὶς παρὰ τοῦτον ἐστιν. *Prophetiæ ab illo prolatæ ſermo præter hunc nullus alter in literas relatus eſt*. Quæ autem ex conjunctione connexiva, initio Libri hujus poſita, petitur ratio, frivolam eſſe demonſtravimus alibi, cum librum Ezechielis contra Adverſariorum argumenta tueremur; utpote quam ab Hebræis in fronte ornatus gratia collocari Grammatici doceant. Poſtremo etiamſi majoris operis partem eſſe Prophetiam hanc fateremur, quid inde illi ex auctoritate ſua decederet, non intelligo. Imo vero hinc conjicere licet, nobiliſſimam viſam, ac utiliſſimam particulam hanc, quam adverſus edacem vetuſtatem ſtudium hominum, vel potius ſupremi numinis voluntas conſervavit, ne eximio hoc Chriſti per triduum mortui, ac deinde reſurgentis ſimulacro careremus.

DE PROPHETIA MICHÆÆ.

I. *Diſputatur de Michæa*. II. *Probatur Prophetiæ Michææ* γνησιότης, *& antiquitas*.

I. QUi ab Hebræis ſextus inter Prophetas duodecim ponitur Michæas, is tertius ab Interpretibus Septuaginta, aliiſque Græcis ſcriptoribus collocatus eſt. Tempus quo edita ipſi a Deo ſunt vaticinia, quibus nunc fruimur, ipſa in fronte indicant, nempe *in diebus Joatham, Achaz, & Ezechiæ regum Juda*. Proindeque munus Propheticum obire cœpit paulo poſt Oſeam, Joëlem, & Amoſum, qui Oziæ regis Juda temporibus vaticinia ſua exorſi ſunt. Et vix ſtare poteſt Hebræorum ſententia, qui Michæam Joëli Cabalæ myſteria tradidiſſe volunt (*a*). Patriam quoque titulus declarat, & Moraſthithen fuiſſe docet. Viculum autem non grandem ſua ætate fuiſſe Moraſthi, juxta Eleutheropolin Palæſtinæ urbem, tradit Hieronymus (*b*). Paria fere habet Euſebius in Topicis. Horum autem, in locorum ſanctorum explorando ſitu, ratio potiſſimum habenda eſt, utpote oculatorum teſtium, qui ad præclaram Scripturæ ſanctæ peritiam, diuturnam in his oris moram adjunxerunt. Minime igitur audiendus Paraphraſtes Chaldæus, qui pro Moraſthi Mareſam reddit. Utramque accurate diſtinguit Hieronymus cum in Epitaphio Paulæ (*c*), tum in libro de locis Hebraicis, ubi Mareſam eſſe ait in tribu Juda, altero ab Eleutheropoli lapide, cujus rudera tantum ſua ætate viſebantur, Moraſthi autem vicum eſſe ad Orientem Eleutheropoleos: quod ex Euſebii Topicis exſcripſit. Nihilo magis audiendus Druſius, cum ambigere ſe ait, num Moraſthi idem ſit locus, ac Moreſeth Gath, cujus commate decimo quarto capitis primi Michææ fit mentio: nam pro eo quod eſt in vulgata: *Super hæreditatem Geth*, Hebraicum exemplar habet: *ngal moraſcat geth*, quod quidam vertunt: *Ad Moreſeth Geth*: quaſi ſit nomen loci proprium. His præter Vulgatum Interpretem refragantur Septuaginta Senes, & Jonathan. Deinde ex ſequenti commate ſententiam hujus odorari licet: *Hæredem*, inquit DEUS, *adducam tibi, quæ habitas in Mareſa*. Futurum nempe minatur, ut Mareſitas de patria ſua alienus hæres a ſe adductus extrudat: unde apparet pari prorſus comminatione, & ſimili ſententia Gethæos exterrere voluiſſe: *Dabit emiſſarios ſuper hæreditatem Geth*. Scribit Pſeudo-Epiphanius interiiſſe Michæam ex alto præcipitatum a Joramo filio Achabi regis Juda, quem ob ipſius patrumque noxas crebris objurgationibus perſtringebat: quæ ineptiæ non ſcutica, ſed flagello animadvertendæ ſunt; nam neque rex Juda Achab fuit, aut Joramus ipſius filius, ſed Iſraël; nec Jorami ævo vixit Michæas Moraſthites, ſed poſt ejus ætatem annis minimum centum, ac triginta. Fraudi fuit inſulſo Scriptori Michæas alter, qui & Joſaphati, & Achabi ætate vixit, variiſque ab eo cruciatibus vexatus eſt. Decepit hunc quoque fortaſſe, quod legitur initio libri Michææ, Prophetias ipſum edere cœpiſſe: ἐν ἡμέραις ἰωαθὰμ, *in diebus Joatham*; ubi perperam legiſſe videtur, ἐν ἡμέραις ἰωρὰμ, *in diebus Joram*; non obſervatis iis, quæ ſequuntur, καὶ ἄχαζ καὶ ἐζεκίου βασιλέων ἰούδα, *& Achaz, & Ezechiæ regum Juda*. Deinde cum ait Epiphanius ille ὑποβολιμαῖος, (*ſuppoſititius*) patri Michææ nomen fuiſſe *Iramo*, ita videtur expreſſiſſe nomen *Iemla*, quod priſci illius Michææ pater geſſit. Sed nec ſupplicio affectum fuiſſe Moraſthiten ſatis oſtendere videntur iſta Jeremiæ (*d*): *Numquid*

I. *Diſputatur de Michæa*. (*a*) Juchaſ. & R. David. Ganz. Chronol. (*b*) Prol. in Mich. & de loc. Hebr. (*c*) Cap. 6. (*d*) XXVI. 19.

quid morte condemnavit Michæam Ezechias rex Juda, & omnis Juda? numquid non timuerunt Dominum, & deprecati ſunt faciem Domini, & pœnituit Dominum mali, quod locutus fuerat adverſum eos? Demum in patria ſepultum fuiſſe ait, prope Enacitarum ſepulcretum; celebremque ad ſuam ætatem tumulum ejus fuiſſe. Huic paria ſuccinit Dorotheus. Moraſthin certe, Michææ antea ſepulcrum, Eccleſiam vero ſua ætate fuiſſe ſcribit Hieronymus (*a*). Nomen vero Moraſthis, corruptum videtur apud Sozomenum (*b*), & Nicephorum (*c*), & mutatum in Berat-ſatia, ubi ſepultum Michæam narrant, ejuſque ſepulcrum dictum ſermone locorum iſtorum Nephſameemana, quod exponit Sozomenus, μνῆμα πιστόν. Vere; eſt enim *nataſc bamenah*. Unde apparet, ecqua fides habenda ſit iis, qui loca Terræ ſanctæ deſcripſerunt, dum in Oliveti montis deſcenſu ſepulcrum Michææ collocant.

II. Libri porro hujus, qui Michææ nomen præfert, ſcriptorem ſe Michæas ipſe ſatis prodit, cum alibi, tum maxime capite ſecundo (*d*) ubi ait: *Utinam non eſſem vir habens ſpiritum, & mendacium potius loquerer*. Item tertio (*e*): *Veruntamen ego repletus ſum fortitudine ſpiritus Domini, judicio & virtute; ut annuntiem Jacob ſcelus ſuum, & Iſraël peccatum ſuum*. Nec caret præterea ſequentium temporum teſtimonio. Illuſtre hoc eſt, & omni cavillatione majus; quod ipſi præbet Jeremias (*f*): *Michæas de Moraſthi, fuit Propheta in diebus Ezechiæ regis Juda, & ait ad omnem populum Juda, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: Sion quaſi ager arabitur, & Jeruſalem in acervum lapidum erit, & mons Domini in excelſa ſylvarum. Numquid morte condemnavit eum Ezechias rex Judæ, & omnis Juda? Numquid non timuerunt Dominum, & deprecati ſunt faciem Domini, & pœnituit Dominum mali, quod locutus fuerat adverſum eos?* Quæ expreſſit Joſephus (*g*): οἱ δὲ σοφῆς ὄντες διανοίας ἀπέλυσαν τὸν προφήτην ἀπὸ τῆς αὐλῆς, καὶ τοῖς ἄλλοις συνεβούλευσαν μηδὲν διαθεῖναι κακὸν τὸν Ἰερεμίαν· ἔλεγον γὰρ οὐ μόνον τοῦτον προλέγειν τῇ πόλει τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ Μιχαίαν πρὸ αὐτοῦ ταῦτα καταγγελκέναι, καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὧν οὐδεὶς ὑπὸ τῶν βασιλέων οὐδὲν ἔπαθεν ἀλλ' ὡς προφήτης τοῦ θεοῦ τιμῆς ἔτυχε. *Qui vero mentis erant ſanioris Prophetam ex aula dimiſerunt, aliiſque auctores fuerunt, ne quid mali adverſus Jeremiam deſignarent. Ajebant enim non hunc ſolum urbi futura prædicere, ſed & Michæam ante ipſum eadem eſſe vaticinatum, aliosque complures, quorum nullus a ſui temporis regibus malo ullo, ſed honore tanquam Propheta Dei eſſet affectus*. Hæc autem verba, quibus Hieroſolymæ excidium impune interminatus eſt Michæas, tertio capite ſic concepta ſunt: *Propter hoc cauſſa veſtri, Sion quaſi ager arabitur, & Jeruſalem quaſi acervus lapidum erit, & mons Templi in excelſa ſylvarum*. Videtur quoq; Sophonias (*h*) ex eodem Libro iſta hauſiſſe: *Salvabo claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confuſionis eorum*. Sic enim Michæas (*i*): *Et ponam claudicantem in reliquias, & eam quæ laboraverat in gentem robuſtam, & regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion*. Illa etiam Ezechielis (*k*): *Principes ejus in medio illius, quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas, & avari ad ſectanda lucra. Prophetæ autem ejus liniebant eos abſque temperamento, videntes vana, & divinantes eis mendacium, dicentes: Hæc dicit Dominus Deus, cum Dominus non ſit locutus:* affinia ſunt iſtorum Michææ (*l*): *Qui ædificatis Sion in ſanguinibus, & Jeruſalem in iniquitate. Principes ejus in muneribus judicabant, & Sacerdotes ejus in prophetia divinabant, & ſuper Dominum requieſcebant dicentes: Numquid non Dominus in medio noſtrum? non venient ſuper nos mala*. Appoſita quoque ad id argumentum teſtimonia Matthæi, & Johannis; unde intelligitur, ex prædictione Michææ conſentientem Judæorum omnium opinionem extitiſſe, futurum ut Bethlehemi Chriſtus naſceretur: nec enim ex ſua ipſorum perſona docent Evangeliſtæ id prænuntiaſſe Michæam, ſed pervulgato inter Judæos ſermone jactari iſtud ſolitum fuiſſe: talia enim de Herode refert Matthæus (*m*): *Et congregans omnes principes Sacerdotum, & Scribas populi, ſciſcitabatur ab eis ubi Chriſtus naſceretur. At illi dixerunt*

(*a*) Epit. Paul. cap. 6. (*b*) Lib. I. cap. 19. (*c*) Lib. XII. cap. 48. *II. Probatur Prophetia Michææ γνησιότης, & antiquitas.* (*d*) 11. (*e*) 8. (*f*) XXVI. 18. (*g*) Antiq. Lib. X. cap. 7. (*h*) III. 19. (*i*) IV. 7. (*k*) XXII, 27. 28. (*l*) III. 10. 11. (*m*) II. 4. & ſeqq.

runt ei : In Bethlehem Judæ ; ſic enim ſcriptum eſt per Prophetam : Et tu Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda : ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Iſraël. Item Johannes (*a*): *Quidam autem dicebant : Numquid a Galilæa venit Chriſtus? Nonne Scriptura dicit, Quia ex ſemine David, & de Bethlehem caſtello, ubi erat David, venit Chriſtus?* Jamdudum enim percrebuerat inter Judæos inſigne illud Michææ vaticinium (*b*) : *Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſraël, & egreſſus ejus ab initio, a diebus æternitatis*. Chriſtus ipſe denique verba ejus, & voces uſurpare dignatus eſt: nam cum apud Matthæum (*c*) ſic diſſerit : *Veni enim ſeparare hominem adverſus patrem ſuum, & filiam adverſus matrem ſuam, & nurum adverſus ſocrum ſuam ; & inimici hominis domeſtici ejus* : procul dubio in animo hæc habuit: *Veni enim ſeparare hominem adverſus patrem ſuum, & filiam adverſus matrem ſuam; & inimici hominis domeſtici ejus*: quæ Michææ ſeptimo capite reperiuntur.

DE PROPHETIA NAHUM.

I. Diſputatur de Nahumi patria. II. Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur; III. *Deinde noſtra.* IV. *Probatur Prophetiæ Nahumi* γνησιότης, *& antiquitas.* V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.*

I. DE Nahumi patria, & ætate, deque Ninives excidio, quod vaticiniis Nahumus præſignificavit ſuis, magnæ cientur inter eruditos velitationes, & oppido pauca, ac fere nulla poſterior ætas huic præbet teſtimonia; adeout quæcunque ad eum pertinent, jacebant propemodum in obſcuro, & denſis tenebris circumſepta ſint. Inſtitutum tamen tenere conabimur, & Librum hunc ab omni νοθείας ſuſpicione vindicare. Agamus primum de Nahumi patria. Simeonitide tribu oriundum fuiſſe ait Pſeudo-Epiphanius (*d*), Elceſi natum, trans Jordanem, verſus Begabar. Verba ipſius hæc ſunt : ἦν δὲ ἀπὸ ἐλκεσεὶ, πέραν τοῦ ἰορδάνου, εἰς βηγαβὰρ, ἐκ φυλῆς συμεών. *Hic erat ab Helceſi, trans Jordanem, in Begabar, de tribu Symeon.* Dorotheus vero (*e*) Epiphanii hujus ſimius : *Hic Nahum erat ab Elceſi, trans Bethabaran, de tribu Symeon*. Hinc emendandus Epiphanius, & pro βηγαβὰρ, legendum βηθαβαρᾶν. Bethabaran enim trans Jordanem eſſe ſitam docent Euſebius, & Hieronymus (*f*), illicque Johannem lavacro homines in noxarum emendationem abluiſſe. Idem habet Origenes (*g*). Elceſi igitur circa Bethabaran natus eſt Nahumus, ex Epiphanii, & Dorothei ſententia, ibidemque ſepultus. Elceſi quoque natum agnoſcunt Euſebius, & Hieronymus (*h*). Verum hic longe a Bethabara Elceſin locat, aitque *Helkeſai*, parvum Galilææ viculum; & vix veterum ædificiorum ruderibus agnoſcendum, ſua ætate extitiſſe Judæis notum, ſibique ab itineris duce monſtratum. Unde eos confutat, qui Nahumum Helceſæum putabant eſſe dictum, a patre Helceſæo, Propheta quoque, & ipſo. Si qua in re, certe in notitia Terræ ſanctæ fidem meretur Hieronymus (*i*), qui & ex diligenti luſtratione, & ex accurata ſacrorum Codicum lectione, & ex frequenti doctorum Judæorum conſuetudine Palæſtinæ loca apprime cognoverat.

II. Exploranda deinde Nahumi ætas, quam quidam ad Sardanapali tempora retulerunt; hoc Ninives excidium notatum ab eo eſſe volentes, quod Arbace auctore contigit, cum ab Aſſyriis ad Medos imperium tranſlatum eſt; Joa Judæorum, Jehu Iſraëlitarum regnum tenente. Id ſi ſit, ſacrorum omnium Prophetarum, majorum, & minorum, quorum ſcripta conſtant, antiquiſſimus ille fuerit. Probabilius Joſepho (*k*) viſum eſt, ad Joathami tempora Nahumum pertinere; quas autem adverſus Ninivitas edidit vaticinationes, poſt centum, & quindecim annos eſſe completas, Joſiæ nempe temporibus. Plures Ezechia regnante floruiſſe Nahamum cenſent, Hieronymus, Theodoretus, & Theophylactus (*l*), etiam poſt abductos a Salmanaſare in ſervitutem Iſraëlitas; & Deum tum eos, tum & reliquos Hebræos, qui Ezechiæ parebant, & variis modis ab iiſdem hoſtibus vexabantur, prædictinnis hujus ſolatio

recreare

(*a*) VII. 41. 42. (*b*) II. 1. (*c*) X. 35. 36. *I. Diſputatur de Nahumi patria.* (*d*) De Vit. Proph. (*e*) De Vit. eorumd. (*f*) De loc. Hebr. (*g*) In Joh. (*h*) De loc. Hebr. (*i*) Procem. in Nahum. *II. Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur.* (k) Antiq. Lib. IX. cap. 11. (*l*) Proœm. in Nahum.

recreare voluiſſe. Atqui idem Hieronymus, primo Nahumi capite prædictam fuiſſe ſentit cladem Sennacheribo, Aſſyriiſque illatam ab Angelo, dum Hieroſolymam oppugnarent. Unde colligitur editum eſſe vaticinium inter duas Aſſyriorum expeditiones, Salmanaſaris adverſus tribus decem, Sennacheribi adverſus reliquas duas, quarum illa vix novem annis hanc anteceſſit. At auctor Seder Olam, & ex eo R. Iſaac Abrabaniel, Hebræique fere omnes, cum Michææ, quem ſub Joathamo, Achazo, & Ezechia floruiſſe ſciebant, ſuccedere Nahumum in Canone viderent, eum, ejuſque prædictiones attribuendas duxerunt ævo Manaſſis, qui Ezechiæ regi ſucceſſit. Atque has prædictiones exitum habuiſſe ſtatuunt, Joakimo inter Judæos regnante, cum a Nabuchodonoſore Ninive diruta eſt. Jonathan vero, & Pſeudonymi Epiphanius, & Dorotheus, aliique, Ninivitis imminentes calamitates prædixiſſe rentur, quod Jonæ comminationibus ad meliora jam ante converſi, in priſtinas deinde noxas eſſent revoluti. Quot annis Jona fuerit recentior, accuratius definire inſuper habent, quod quidam nonaginta annorum ſpatio definiunt. Sunt qui Joſiæ ævo futura prædixiſſe velint. Omnium vero longiſſime extra oleas abit Clemens Alexandrinus (*a*), Ezechiele ipſo recentiorem Nahumum fingens.

III. In tanta Interpretum diſcordia, ad ſimilitudinem veri mihi valde videtur accedere Hieronymi ſententia, qui in Ezechiæ ætatem Nahumi vaticinium confert, inter Iſraëliticam deportationem, & Hieroſolymitanam Rabſacis obſidionem; nam & id poſtulare videtur ordo quem inter Prophetas minores obtinet, & eo inclinare video maximam eruditiorum Interpretum partem. Verum aliud præterea adjecit Hieronymus accurata obſervatione dignum: nam inflictam quidem Aſſyriorum exercitui pro mœnibus Hieroſolymitanis cladem, primo Nahumi capite prænuntiari ſentit; ſed reliqua duo libelli ejuſdem capita ad toleratas olim ab Iſraëlitis ærumnas, irrogataſque Judæis ab Aſſyriis contumelias, & exciſam demum a Nabuchodonoſore Niniven pertinere arbitratur. Quæ poſtrema capita duo priuſquam explanet, Lectorem monet ſe Hebræorum expoſitionibus adhærere. Quamobrem ſi Hebræos illos, quos ſecutum ſe profitetur Hieronymus, conciliare velimus aliis ejuſdem gentis Magiſtris, qui ſub Manaſſe editum Nahumi vaticinium rentur, dicemus primum caput temporibus Ezechiæ prodiiſſe, poſt deportatas decem tribus; eventum vero tum eſſe nactum, cum Sennacheribi copiæ ab Angelo deletæ ſunt, & ipſe Sennacheribus Niniven redux, a filiis interfectus eſt; reliqua vero capita duo multis poſt annis primum a Nahumo fuiſſe adjecta, & ita quidem adjecta, ut in unum contextum colligata ſimul videantur cohærere; nimirum quod conſimilis eſſent, & ejuſdem argumenti, & Aſſyriorum calamitates prænuntiarent; exitum vero habuiſſe, partim cum Niniven vaſtavit Cyaxares Medorum rex, Joſiæ temporibus; partim etiam ac præcipue, cum eam Nabuchodonoſor aliquot poſt annis funditus delevit. Idem quippe Hieronymus, Proœmio in Jonam, ſic diſſerit: *Quantum ad hiſtorias tam Hebræas, quam Græcas pertinet, & maxime Herodotum, legimus, Niniven, regnante apud Hebræos* Joſia, *& Aſtyage rege Medorum, fuiſſe ſubverſam*. At cladis hujus auctorem fuiſſe Cyaxarem tradit Herodotus (*b*). Illuc reſpexit Joſephus (*c*), cum Joathami æqualem Nahumum ſtatuens, poſt annos centum, & quindecim edita ab ipſo adverſus Niniven vaticinia, eventu comprobata fuiſſe refert; in Joſiæ quippe ætatem incurret illud tempus, ſi a Joathami ætate initium feceris numerandi. Itaque Nahumi prædictio adverſus Ninivitas, quæ duobus poſtremis capitibus ineſt, a Cyaxare, & Nabuchodonoſore diverſis temporibus completa eſt. Nec refragari videntur conditores priſci Librorum ſacrorum Canonis, a quibus Nahumus ſubjunctus eſt Michææ, qui Joathami, Achazi, & Ezechiæ æqualis fuit: in eo quippe deſiit Michæas, in quo vaticinari exorſus Nahumus ad Manaſſem pervenit.

IV. Bene vero eſt, quod Duodecim Prophetarum memoriam Sirachides(*d*) retinuit, unde ſatis probatur antiquitas Nahumi, qui unus ex illis ſemper habitus eſt, ut ex Septuaginta Senibus, aliiſque cujuſvis ætatis Interpretibus cognoſcere promtum eſt. Vix ulla autem Scriptoris hujus poſterior ætas ſervavit veſtigia. Unum hoc apud Habacucum, & Ezechielem nanciſcor, quod extat tertio

(*a*) Strom. 1. *III. Deinde noſtra.* (*b*) Lib. I. (*c*) Antiq. Lib. IX. cap. 11. *IV. Probatur Prophetia Nahumi ve- ritas, & antiquitas.* (*d*) XLIX. 12.

Nahumi capite (*a*). *Væ civitas ſanguinum, univerſa mendacii dilaceratione plena: non recedet a te rapina*. Ad id quippe videtur excuſum hoc Habacuci (*b*): *Væ qui ædificat civitatem in ſanguinibus, & præparat urbem in iniquitate*. Multo magis etiam iſtud Ezechielis (*c*): *Væ civitati ſanguinum, cujus ego grandem faciam pyram*. Incertum autem habeo, an a Nahumo Iſaias (*d*), an ab Iſaia Nahumus (*e*) hæc ſumſerit: *Ecce ſuper montes pedes evangelizantis & annunciantis pacem: celebra, Juda, feſtivitates tuas, & redde vota tua*: utrumque enim docuit vaticinia hæc Ezechiæ temporibus ſcripſiſse.

V. Diximus Sennacheribi, Aſſyriorumque interitum prædictum fuiſſe primo capite Nahumi; at poſtremis duobus illatas Ninivitis per Cyaxarem, & Nabuchodonoſorem clades: quam ſententiam Hieronymi ſuffragio tutati ſumus. Verum ſuppoſititii Epiphanius & Dorotheus (*f*) aliorſum vaticinationes illas detorquent; præſignificaſſe quippe Nahumum volunt, futurum ut exundante aqua, & ignibus erumpentibus Ninive ſubvertatur; atque id eveniſſe; terræ quippe motu ſtagnum, quo cingitur civitas, ripas ſupergreſſum, loca vicina, urbemque adeo ipſam ſubmerſiſſe, cum interea flamma aliunde effervescens eam depaſceret. Nempe hæc ad verbum interpretati ſunt (*g*): *Montes commoti ſunt ab eo, & colles deſolati ſunt, & contremuit terra a facie ejus*. Deinde (*h*): *Indignatio ejus effuſa eſt ut ignis, & portæ diſſolutæ ſunt ab eo*. Tum (*i*): *In diluvio prætereunte conſummationem faciet loci ejus*. Et alibi etiam (*k*): *Portæ fluviorum apertæ ſunt, & templum dirutum*. Paulo poſt (*l*): *Ninive, quaſi piſcina aquarum aquæ ejus*. Præterea (*m*): *Succendam uſque ad fumum quadrigas tuas*. Rurſum (*n*): *Devorabit ignis vectes tuos*. Verum quid iſtis fiet, quæ ibidem leguntur (*o*): *Miles captivus abductus eſt, & ancillæ ejus minabantur gementes ut columbæ, murmurantes in cordibus ſuis*: & iſtis (*p*): *Vox impetus rotæ, & equi frementis, & quadrigæ frementis, & equitis aſcendentis, & micantis gladii, & fulgurantis haſtæ, & multitudinis interfectæ*: & his quoque (*q*): *Ecce populus tuus mulieres in medio tui: inimicis tuis adapertione pandentur portæ terræ tuæ, devorabit ignis vectes tuos. Aquam propter obſidionem hauri tibi, exſtrue munitiones tuas, intra in lutum & calca, ſubigens tene laterem. Ibi comedet te ignis, peribis gladio*. Quæ manifeſto declarant bello domitam & dirutam fuiſſe Niniven, & militum copiis, non aquis inundatam; & flammis hoſtilibus, non naturæ vi ingruentibus abſumtam; quod neque conſentit cum fide hiſtoriæ, neque cum Ninives ipſius ſitu, quæ ſtagno haudquaquam circumfuſa fuit. Attendiſſent autem Epiphanius ille, & Dorotheus, quam ſæpe exotici & ſacri Scriptores, ac potiſſimum Prophetæ, ad bellicas clades exprimendas, hujuſmodi translationibus ex incendiorum, & exundationum impetu arceſſitis utantur.

VI. Leve quoque eſt argumentum, quod ex Theodoreti verbis (*r*) erui poteſt, quibus aſſeverat poſt interfectum a liberis Sennacheribum, imperium ad Chaldæos paulo poſt tranſiiſſe, & regum illorum genus extinctum fuiſſe. Hæc enim aperte pugnant cum hiſtoria a ſacris Auctoribus tradita, cujus fides non ad manifeſtas hallucinationes exigenda eſt, ſed hæ contra ex illa convincendæ. Certum quippe eſt Sennacheribo ſucceſſiſse Aſarhaddonum filium, ut docet poſtremus liber Regum (*s*); huic Saoſduchinum, quem excepit Cineladanus; quod cognoſcitur ex Canone Mathematico Regum Babyloniorum, quem repræſentat Georgius Syncellus. Imperium autem Aſſyriorum a Chaldæis exciſum non eſt ante Nabuchodonoſorem, qui æqualis Joakimi fuit. Itaque a Sennacheribi obitu ad dirutam a Chaldæis Niniven, anni intercedunt circiter centum & viginti. Caſtigandus hic ergo Theodoretus; multo etiam magis Cyrillus (*t*), qui a Nahumo prædici cenſet eam Ninives expugnationem, quæ auctore Cyro facta eſt; Niniven haud dubie cum Babylone confundens, quam Cyrus ditioni ſuæ ſubjecit.

DE

(*a*) I. (*b*) II. 12. (*c*) XXIV. 9. (*d*) LII. 7. (*e*) I. 15. *V. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* (*f*) De Vit. Proph. (*g*) Nah. I. 5. (*h*) Ibid. 6. (*i*) Ibid. 8. (*k*) II. 6. (*l*) Ibid. 8. (*m*) Ib. 13. (*n*) Id. III. 13. (*o*) II. 7. (*p*) III. 2. 3. (*q*) Ibid. 13. 14. *VI. Secundum argumentum.* (*r*) Proœm. in Nah. (*s*) XIX. 37. (*t*) Præf. in Nahum.

DE PROPHETIA HABACUC.

I. *Diſputatur de Habacuci patria*. II. *Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur.* III. *Deinde noſtra*. IV. *Diſputatur de libro apocrypho Habacuci.* V. *Probatur Prophetiæ Habacuci* γνησίως, *& antiquitas*. VI. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.*

I. DE Habacuci patria, & ætate nihilo certiora quam de Nahumo proferre poſſumus. Quid veſtigando tamen, & ſcrutando reperire poſſimus, experiamur. Patriam deſignavit Epiphanius ὑποβολιμαῖος (*ſuppoſititius*) quem ſecutus eſt Pſeudo-Dorotheus (*a*), oriundumque fuiſſe ait ex tribu Simeon, natum in agro *Bethſòcher*: cujus dictionis cum ambigua ſit, & parum conſtans in exemplaribus lectio, Dorotheus vero ſcribat *Biticuchar*, locum aſſignare promtum non eſt. Videndum an is ſit, qui ſexto capite prioris Machabaici (*b*) dicitur *Bethzachara*, Joſepho non ſemel memoratus; an qui ſequenti capite (*c*) *Bebtzecha* appellatur. Ait idem Epiphanius adventante in Judæam Nabuchodonoſore Habacucum fugiſſe Oſtracinen, (quam urbem in Iſmaëlitica terra collocat,) ad Caſſiotidem uſque, in qua Oſtracinen Ptolemæus ſtatuit, Iſmaëlitarum fines prorogans; poſt diſceſſum vero Chaldæorum rediiſſe in patriam, in eaque tandem fuiſſe ſepultum. Quæ perperam accepta Dorotheus interpretando pervertit. Epiphanio conſentit Said Ebn Batrik; in Iſmaëlitarum ſiquidem regionem fugiſſe vult Habacucum, atque inde in Ægyptum. Alii Levitica ipſum tribu prognatum fuiſſe volunt, & in urbe Cella ſepultum. Euſebius quidem narrat in Topicis ſua ætate ſepulcrum Habacuci Ceilæ monſtrari ſolitum fuiſſe. Quod ab illo ſumſerunt Sozomenus (*d*), & Nicephorus (*e*).

II. In ætate vero deprehendenda viri eruditi in varias opiniones diſceſſere. Exiſtimarunt Hebræi veteres filium fuiſſe Sunamitidis mulieris, quem vitæ reſtituit Eliſæus, quemadmodum Jonam Sareptanæ filium ab Elia ad vitam revocatum fuiſſe rati ſunt; argumento ducto ex convenientia nominis Habacuc, cum verbis, quibus Eliſæus Sunamitidi filium pollicitus eſt (*f*): *bhabaqt ben, amplecteris filium*; quæ Rabbinicæ nugæ ſunt. Saniora ſenſerunt Judæi recentiores, in Manaſſis tempora Habacuci vaticinium conferentes. Ita Seder olam, Rabbah, & Zuthah: unde Abrabaniel, & Rabbinorum greges ſua hauſere. Joſiæ ætati aſſignant alii; Sedeciæ & Jeremiæ, Clemens Alexandrinus (*g*), & Pſeudo-Epiphanius (*h*); Danielis etiam idem Epiphanius, Hieronymus (*i*), Dorotheus (*k*), aliique complures, quibus placet non alium eſſe Habacucum hunc, quam qui cibaria ad Danielem inter leones jacentem ab Angelo vectus detulit, biennioque ante obiit, quam libertatis compotes facti Judæi in patriam remeaſſent. A quo tempore ad Eliſæum retro computantur anni trecenti circiter & quinquaginta; quo intervallo Habacucum fuiſſe conſtat; ſed in loco intra hos limites accurate definiendo laborant interpretes.

III. Ego vero & ſupra jam dixi, cum de Daniele agerem, & nunc etiam aſſeverantius dico geminum fuiſſe Habacucum, alterum Danielis obſonatorem, alterum hunc Prophetam Manaſſis æqualem, de tribu Simeonis, cum illum Levitica prognatum eſſe declaret titulus hiſtoriæ Beli & Draconis, quem ex editione Septuaginta Senum repræſentat Hieronymus (*l*). Chaldæorum certe adverſus Judæos expeditionem præceſſit, quam & prædixit: *Quia ecce*, inquit, (*m*) *ego ſuſcitabo Chaldæos*. Chaldæorum ipſorum vaſtationem, ſic tanquam rem nondum inſtantem, ſed multis poſt annis eventuram denuntiat: *Quia adhuc viſus procul, & apparebit in finem, & non mentietur: ſi moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit* (*n*). His autem tangi videntur Manaſſis flagitia: *Lacerata eſt Lex, & non pervenit uſque ad finem judicium: Quia impius prævalet adverſus juſtū propterea egreditur judicium perverſum* (*o*). Rurſum (*p*): *Quare aſpicis ſuper iniqua agentes, & taces devorante impio juſtiorem ſe?* Iſta omnino

I. *Diſputatur de Habacuci patriâ.* (*a*) De Vit.Proph. (*b*) N.32. (*c*) VII.19. (*d*) Lib.VII.cap.29. (*e*) Lib. XII. cap.48. II. *Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur*. (*f*) 4.Reg.IV. 16. (*g*) Strom.1. (*h*) De Vit. Proph. (*i*) Prœm.in Lib.I.Habacuc. (*k*) De Vit.Proph. III. *Deinde noſtra.* (*l*) Prœm.Comm.in Dan. (*m*) Hab.I.6. (*n*) Id.II.3. (*o*) Id.I.4. (*p*) Ibid.13.

his adſonant, quæ de Manaſſe narrat poſterior liber Regum (*a*): *Inſuper & ſanguinem innoxium fudit Manaſſes multum nimis, donec impleret Jeruſalem uſque ad os; abſque peccatis ſuis, quibus peccare fecit Judam, ut faceret malum coram Domino*. Addit Joſephus (*b*), Deum intentatis per Prophetas minis ad meliorem mentem revocare ipſum fruſtra voluiſſe, cum interea novis ſeſe alligaret ſceleribus, & aliquem e Prophetis quotis quibuſque diebus ſupplicio afficeret. Cum autem poſt Babylonicum exilium mores in melius commutarit, plane dicendum eſt Habacuci vaticinium ad priora illa & nefaria Manaſſis tempora pertinere: nec abludit a vero prædictionem illam Chaldaicæ irruptionis, non ſolum poſtremam, qua diruta eſt Hieroſolyma, ſed & priorem illam ſpectare, cum Manaſſes Babylonem deportatus eſt. Nam quamvis narrent Paralipomena (*c*) captum eum fuiſſe a Principibus exercitus regis Aſſyriorum, nihilominus Chaldæos intelligere decet, qui a Principibus & Regulis ſupremum Regis Aſſyriorum imperium agnoſcentibus regebantur. Hanc autem Judæorum calamitatem notare videtur Propheta, cum Judæos monet e ventura illa ipſorum temporibus: *Opus*, inquit (*d*), *factum eſt in diebus veſtris*. Similibus Achazum & Ezechiam objurgationibus, & impendentis ab Aſſyriis, & Chaldæis exitii minis Iſaias aliquot ante annis perterruerat. Adeout æquævum ipſi Habacucum, ſimili inſtinctum afflatu, paribus denuntiationibus intonuiſſe credibile ſit. Denique ætatem ejus patefacit aſſignatus ipſi in Canone locus inter Prophetas minores Duodecim: Nahumum enim ſequitur, quem Ezechiæ æqualem diximus; Sophoniæ vero præit, qui Joſia regnante vaticinatus eſt.

IV. De libro apocrypho Habacuci, quem commemorat Auctor Synopſeos, etſi jam a me ſuperius diſputatum eſt, cum de Græcis Prophetiæ Danielis interpretationibus agerem, ai qua tamen hic iteranda ſunt, quæ prætermittere omnino locus non patitur. Hunc ergo apocryphum Habacuci librum, ipſam eſſe dixi Beli & Draconis hiſtoriam, in qua liber Danielis clauditur. Tradit enim Hieronymus (*e*), in Græca interpretatione Septuaginta virorum Habacuco adſcriptam fuiſſe hanc hiſtoriam, & Euſebium, ac Apollinarium cum Porphyrium refellerent, reſpondiſſe, Suſannæ, Beli, & Draconis hiſtorias partem eſſe Prophetiæ Habacuci de tribu Levi. At Græca libri Danielis interpretatio, quæ Septuaginta Senum nomen ſibi præſcripſerat, Hieronymo merito ſuſpecta fuit, & ab Eccleſiæ magiſtris repudiata eſt. Itaque quod Beli, & Draconis hiſtoria Habacuco tribuitur, perperam id factum dixi, cum mirabilem illam Prophetæ exportationem, non ab alio quam ab ipſo in literas relatam fuiſſe Interpres conjectaſſet; reliquorum Prophetarum conſuetudine deceptus, qui res a ſe geſtas memoriæ prodere conſueverunt aliquando, at nonnunquam id facere neglexerunt. Nimium igitur ſuſpicioni huic indulgens Interpres nomen Habacuci hiſtoriæ huic præmiſit. Sed prudenter fecerimus, ſi titulum leviter & temere excogitatum inducamus.

V. Prophetiæ autem Scriptorem ipſe ſuæ declarat Habacuc, cum ait ſecundo capite (*f*): *Super cuſtodiam meam ſtabo, & figam gradum ſuper munitionem, & contemplabor, ut videam quid dicatur mihi, & quid reſpondeam ad arguentem me. Et reſpondit mihi Dominus, & dixit: Scribe viſum, & explana eum ſuper tabulas, ut percurrat qui legerit eum*. Quibus ſignificat, ſe a Deo mandatum habuiſſe, ut res ſibi præmonſtratas literis traderet: cui mandato pro ſua pietate paruiſſe ipſum plane credendum eſt. Eas ergo αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*) diſſeruit. Unde Hobbeſium (*g*) mirari ſubit, qui incertum eſſe dicit, utrum prophetiam ſuam ipſe Habacuc ſcriptam ediderit. Earum præterea in novitiorum Prophetarum libris expreſſa licet reperire veſtigia. Cum enim gentem Chaldæam deſcripſiſset Habacuc (*h*): *Leviores pardis equi ejus, & velociores lupis veſpertinis, & diffundentur equites ejus: equites namque ejus de longe venient, volabunt quaſi aquila feſtinans ad comedendum*: ita Nabuchodonoſorem pinxit Jeremias (*i*): *Ideo percuſſit eos leo de ſylva, lupus ad veſperam vaſtavit eos, pardus vigilans ſuper civitates eorum*: ita & Ezechiel (*k*): *Hæc dicit Dominus Deus, Aquila grandis magnarum*

(*a*) XXI.16. (*b*) Antiq.Lib.X.cap.4. (*c*) 2.XXXIII.11. (*d*) Hab.I.5. *IV. Diſputatur de libro apocrypho Habacuci.* (*e*) Proœm.Comm.in Dan. *V. Probatur Prophetiæ Habacuci γνησιότης, & antiquitas.* (*f*) 2.2. (*g*) Lev. II.33. (*h*) I.8. (*i*) V.6. (*k*) XVII.3.

Digitized by Google

rum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis & varietate venit ad Libanum. Hæc quoque Jeremiæ (*a*) querela: *Juſtus quidem tu es, Domine, ſi diſputem tecum, verumtamen juſta loquar ad te: Quare via impiorum proſperatur, bene eſt omnibus qui prævaricantur, & inique agunt?* numquid videtur referre hanc Habacnci (*b*): *Mundi ſunt oculi tui, ne videas malum, & reſpicere ad iniquitatem non poteris: quare reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces devorante impio juſtiorem ſe?* Illud quoque Jeremiæ (*c*): *Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſraël: Bibite, & inebriamini, & vomite:* ex hoc Habacuci (*d*) detortum dicas: *Bibe tu quoque. & conſopire: circumdabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominiæ ſuper gloriam tuam*. Deinde vero Lucas in Actis (*e*) Habacucum deſignavit, cum diceret: *Videte ergo, ne superveniat vobis quod dictum eſt in Prophetis: Videte contemtores, & admiramini, & diſperdimini, quia opus operor in diebus veſtris, opus quod non credetis, ſi quis enarraverit vobis:* hæc enim ex Habacuci priore capite (*f*) petita ſunt. Cujus & iſtud (*g*): *Juſtus autem in fide ſua vivet*, Paulus non ſemel in Epiſtolis ſuis (*h*) uſurpavit.

VI. Circumſpicienti vero mihi, ſi qua parte oppugnari poſſet noſtra de Habacuci ætate ſententia, unum occurrit ejus ipſius teſtimonium, unde cudere contra nos argumentum queant Adverſarii. *Aſpicite*, inquit (*i*), *in gentibus, & videte: admiramini & obſtupeſcite: quia opus factum eſt in diebus veſtris, quod nemo credet cum narrabitur*. De Chaldæorum bello adverſum Judeos verba facere ipſum liquet, quod quum factum jam fuiſſe his diebus clariſſime ſignificet, hinc efficitur neceſſario, poſt vaſtatam a Nabuchodonoſore Judeam vixiſſe Habacucum, & vaticiniis inclaruiſſe. Verum id argumentum infringit ipſe commate ſequenti, cum ait: *Ecce ego ſuſcitabo Chaldæos:* nondum ergo fuerant ſuſcitati, quos ſuſcitaturum ſe Deus prænuntiat. Sed & Hebraicum exemplar, non futurum habet, *epeaal, faciam*, ſed Benoni *paal*, quod Hebræis præſentis, quo carent, vice fungitur. Itaque Septuaginta id reddunt: *ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι. Opus ego facio:* & Symmachus, juxta teſtimonium Hieronymi (*k*): *Opus fiet in diebus veſtris.*

DE PROPHETIA SOPHONIÆ.

I. *Diſputatur de Sophoniæ patria & tribu*, II. *Et ætate*. III. *Probatur Prophetiæ Sophoniæ γνησιότης, & antiquitas.*

I. PRophetiæ Sophoniæ lemma hoc præfixum eſt: *Verbum Domini quod factum eſt ad Sophoniam filium Chuſi, filii Godoliæ, filii Amariæ, filii Ezechiæ, in diebus Joſiæ filii Amon regis Judæ*. Inde Sophoniam vere Prophetam Dei fuiſſe cognoſcimus: tum & quibus parentibus ortus ſit, & quo tempore vixerit. Si patria ac tribus, unde prodiit, fuiſſent appoſitæ, nihil ultra requireremus. Verum occurrit deſiderio noſtro ſuppoſititius ille Epiphanins (*l*), ſæpe jam in partes vocatus; nam *Sarabatha* monte ortum fuiſſe tradit. At ſibi non conſtat in montis hujus nomine, ut neque in variis Libri illius locis Codicum fides; alii enim habent *Baratha*: Pſeudo-Dorotheus (*m*) ſcribit *Sabarthara*. An *Sarathaſar* legendum, quem locum montanum fuiſſe intra terminos Rabeniticæ tribus diſcimus ex libro Joſuæ? an *Saredatha*, quem commemorant Paralipomena (*n*), & *Sarthan* eſſe volunt quidam? an *Barad*, inter quem locum & Cades ſtatuit Moſes (*o*) Puteum Agaris? Addit Epiphanius fuiſſe tribu Simeonitam, cum eum tamen Ezechiæ regis Juda abnepotem, proindeque de tribu Juda oriundum fuiſſe ratus ſit Aben Ezra (*p*), auctor inter Hebræos non futilis: quam opinionem nec admittit, nec rejicit R. David Kimchi (*q*). Quibus argumentis hanc opinionem ſecutus ſit Aben Ezra, neſcio; profecto tempora apte conveniunt, neque alia videtur fuiſſe cauſſa, cur initio Libelli hujus, non pater ſolum Sophoniæ ſit appoſitus, ſed explicata præterea ſtemmatis ſerie, genus ab hoc capite contra Scriptorum ſacrorum, Prophetarumque omnium morem ſit repetitum, quam ut clariſſimo & ſanctiſſimo parente prognatum fuiſſe Prophetam

(*a*) XII. 1. (*b*) I. 13. (*c*) XXV. 27. (*d*) II. 6. (*e*) XIII. 40. 41. (*f*) 5. (*g*) II. 4. (*h*) Rom. I. 17. Gal. III. 11. Hebr. X. 38. *VI. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.* (*i*) I. 5. (*k*) In Hab. I. 5. *I. Diſputatur de Sophonia patria & tribu.* (*l*) De Vit. Proph. (*m*) De Vit. eorumd. (*n*) 2. IV. 17. (*o*) Gen. XVI. 14. (*p*) In Soph. I. (*q*) Eod. loc.

phetam appareret, neque nobilitatis tam præclaræ, & illuſtris honore fraudaretur. An ita ſenſit Cyrillus, cum fuiſſe eum ait: οὐκ ἄσημον τὸ κατὰ σάρκα γένος, *non ignobilem genere ſecundum carnem?* an propter commemoratos proavos minime quidem ignobilem credidit, quod & R. Davidi Kimchio viſum eſt, non vero regia ſtirpe ortum? Veri quidem id ſimilius eſt, quam quod aliis ex eadem Hebræorum gente perſuaſum eſt, deſcripta hic fuiſſe ab abavo uſque parentum nomina, quod Prophetæ eſsent; cum pro certo inter eos conſtet, quorumcunque Prophetarum nominantur in Codicibus ſacris parentes, Prophetas & hos fuiſse.

II. Ætatis ipſe ſuæ tempus cum definiverit Sophonias (*a*), Joſia regnum Judæ tenente vaticinatum ſe dicens, ſatis pro merito culpare non poſsum Thomam Hobbeſium (*b*), cum Prophetarum omnium antiquiſſimum Sophoniam, & Amaſiæ ac Oſiæ æqualem facit. Eorum vero mihi impenſe probatur ratio, qui ſub initia Joſiæ propheticum munus capeſſiviſse ipſum affirmant, antequam profanos & ſacrilegos idolorum cultus a Manaſſe inductos Joſias ſuſtuliſset; quod in duodecimum ipſius annum ab inito regno Paralipomena (*c*) conferunt. Flagitioſos enim & impios Judæorum ritus hac objurgatione arguit (*d*): *Extendam manum meam ſuper Judam, & ſuper omnes habitantes Jeruſalem: & diſpergam de loco hoc reliquias Baal, & nomina æedituorum cum Sacerdotibus, & eos qui adorant ſuper tecta militiam cœli, & adorant, & jurant in Domino, & jurant in Melchom.* Deinde (*e*): *Viſitabo ſuper omnem qui arroganter ingreditur ſuper limen in die illa: qui complent domum Domini iniquitate & dolo.* Nempe hæc ipſa ſunt, quæ Joſias præſtitit, ut diſcimus ex poſtremo Regum (*f*): *Præcepit Rex Helciæ Pontifici, & Sacerdotibus ſecundi ordinis, & janitoribus, ut projicerent de Templo Domini omnia vaſa, quæ facta fuerant Baal, & in luco, & universæ militiæ cœli.* Tum (*g*): *Et delevit eos qui adolebant incenſum Baal, & Soli, & Lunæ, & duodecim ſignis, & omni militiæ cœli, & efferri fecit lucum de domo domini foras Jeruſalem.* Deinde (*h*): *Contaminavit quoque Topheth, quod eſt in convalle filii Ennon, ut nemo conſecraret filium ſuum, aut filiam per ignem Moloch.* Verumtamen, ne ſic quidem eliſis penitus impietatis radicibus, novis ipſos commonitionibus Jeremias identidem urgebat: ſed ita tamen ut non tanquam hujus temporis noxas, ſed tanquam vetera flagitia fere ipſis objiceret. *Quid*, inquit (*i*), *invenerunt patres veſtri in me iniquitatis, quia elongaverunt a me, & ambulaverunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt?* Et paulo poſt (*k*): *A ſæculo confregiſti jugum meum, rupiſti vincula mea, & dixiſti, Non ſerviam. In omni enim colle ſublimi, & ſub omni ligno frondoſo tu proſternebaris meretrix:* Deinde (*l*): *Populus meus oblitus eſt mei diebus innumeris.* Tum (*m*): *Fornicata es cum amatoribus multis. In viis ſedebas expectans eos quaſi latro in ſolitudine, & polluiſti terram in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis.* Quanto aliter Sophonias (*n*)? non priſtina quidem recolens facinora, ſed tanquam in flagranti deprehenſos facinore increpans: *Diſperdem de loco hoc reliquias Baal, & nomina æedituorum cum Sacerdotibus, & eos qui adorant ſuper tecta militiam cœli, & adorant, & jurant in Domino, & jurant in Melchom. Viſitabo ſuper omnem qui arroganter ingreditur ſuper limen in die illa, qui complent domum Domini iniquitate & dolo.* Nempe hæc in re præſenti παρατραγῳδεῖ (*paratragœdiabat*) priuſquam Joſias violatam religionem reparaſſet, ablatis ſceleratis ceremoniis: quod, ut dixi, duodecimo poſt capeſſitum regnum anno facere inſtituit. Verum cum inolitum morem tollere haud ita promtum eſſet, & poſt multos annos antiquæ conſuetudinis veſtigia ſupereſſent, inſtabat Jeremias, ut quod coacti a Joſia fecerant Judæi, id ſponte jam præſtarent: *Non eſt*, inquit (*o*), *reverſa ad me prævaricatrix Juda in toto corde ſuo, ſed in mendacio, ait Dominus.* Conſtat itaque nondum avitam impietatem aboleviſſe Joſiam, cum hæc Sophonias vaticinaretur, atque inde licet prædictionis illius ætatem ante duodecimum Joſiæ annum liquido ſtatuere, proindeque & ante Jeremiæ prophetiam, quæ a decimo tertio Joſiæ anno ducit initium.

III. Quare & dicta quædam Sophoniæ videmus ſubinde Jeremiam, & Ezechielem uſurpaſſe. Ait Sophonias (*p*): *Audivi opprobrium*

II. Et ætate. (*a*) I. 1. (*b*) Lev. cap 33. (*c*) 2. XXXIV. 3. (*d*) Soph. I. 4. 5. (*e*) Ib. 9. (*f*) XXIII. 4. (*g*) Ibid. 5. 6. (*h*) Ib. 10. (*i*) Jer. II. 5. (*k*) Ib. 20. (*l*) Ib. 32. (*m*) Id. III. 1. (*n*) I. 4. 5. 9. (*o*) Jer. III. 10.
III. Probatur Prophetia Sophoniæ γνησιότης, & antiquitas. (*p*) II. 8. 9.

brium Moab, & blaſphemias filiorum Ammon, quæ exprobraverunt populo meo, & magnificati ſunt ſuper terminos eorum. Propterea vivo ego, dicit Dominus exercituum Deus Iſraël, quia Moab ut Sodoma erit, & filii Ammon quaſi Gomorrha, ſiccitas ſpinarum, & acervi ſalis, & deſertum uſque in æternum, reliquiæ populi mei diripient eos, & reſidui gentis meæ poſſidebunt illos: inde Jeremias (*a*): *Audivimus ſuperbiam Moab; ſuperbus eſt valde; ſublimitatem ejus, & arrogantiam, & ſuperbiam, & altitudinem cordis ejus. Ego ſcio, ait Dominus, jactantiam ejus, & quod non ſit juxta eam virtus ejus, nec juxta quod poterat conata ſit facere. Ideo ſuper Moab ejulabo, & ad Moab univerſam clamabo, ad viros muri fictilis lamentantes*: indidem & Ezechiel (*b*): *Et dices ad filios Ammon, Audite verbum Domini Dei, Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixiſti: Euge, euge, ſuper ſanctuarium meum, quia pollutum eſt, & ſuper terram Iſraël, quoniam deſolata eſt, & ſuper domum Juda, quoniam ducti ſunt in captivitatem. Idcirco ego tradam te filiis Orientalibus in hæreditatem, & collocabunt caulas ſuas in te, & ponent in te tentoria ſua*. Preſſius etiam Sophoniæ veſtigia ſectatur Ezechiel (*c*) cum ait: *Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini: animam ſuam non ſaturabunt, & ventres eorum non implebuntur, quia ſcandalum iniquitatis eorum factum eſt*: quid enim hæc diſtant iſtis Sophoniæ (*d*): *Sed & argentum eorum, & aurum eorum non poteſt liberare eos in die iræ Domini: in igne zeli ejus devorabitur omnis terra, quia conſummationem cum feſtinatione faciet cunctis habitantibus terram*. Cum ait Ezechiel (*e*): *Sacerdotes ejus contemſerunt Legem meam, & polluerunt ſanctuarta mea; inter ſanctum & profanum non habuerunt diſtantiam, & inter pollutum & mundum non intellexerunt, & a Sabbathis meis averterunt oculos ſuos, & coinquinabar in medio eorum: principes ejus in medio illius, quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas, & avare ad ſectanda lucra: Prophetæ autem ejus liniebant eos abſque temperamento, videntes vana, & divinantes eis mendacium, dicentes, Hæc dicit Dominus Deus, cum Dominus non ſit locutus*: nonne hæc Sophoniæ (*f*) referre voluit: *Principes ejus* (Jeruſalem) *in medio ejus quaſi leones rugientes; judices ejus lupi veſpere non relinquebant in mane: Prophetæ ejus væſani, viri infideles: Sacerdotes ejus polluerunt ſanctum, injuſte egerunt contra Legem*. Sed & ad Locum quemdam e Michææ tertio capite, quem indicavi ſupra, videtur illic reſpexiſſe.

DE PROPHETIA AGGÆI.

I. *Diſputatur de Aggæo.* II. *Probatur Prophetiæ Aggæi* γνησιότης, *& antiquitas*. III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Argumentum unicum.*

I. Aggæum ab aliquibus Angelum eſſe creditum, hominibus juvandis, & ad virtutem excitandis a Deo miſſum refert Hieronymus (*g*): cauſſa inde ducta quod *Malach Adonai* appelletur priore ipſius capite (*h*). Id & Angelum ſignificat, & nuntium Domini. Quaſi non & alii hoc nomine affecti ſint, quos Angelos fuiſſe nemo ſuſpicatus eſt. Unum e Synagogæ magnæ aſſeſſoribus cum Zacharia fuiſſe Rabbini aſſeverant. Synagogam vero magnam Darii Hyſtaſpidæ temporibus initium habuiſſe cenſent. Aggæi autem & Zachariæ vaticinia, quæ in annum ſecundum Darii Regis Scriptura Sancta confert, ad Darium Nothum pertinere arbitratus eſt Scaliger (*i*), aliique Scaligerum ſectati: quod Darius ille, cujus ætate futura prædixerunt Aggæus & Zacharias, quarto Eſdræ capite ſubjungatur Aſſuero, & Artaxerſi, quos Xerſem & Longimanum eſſe volunt. Sed certioribus niti videtur fundamentis eorum opinio, qui Darium hunc Hiſtaſpiden fuiſſe cenſuerunt. Hos inter, præter eos quos dixi Rabbinos, inſigne nomen eſt Joſephi (*k*), Clementis Alexandrini (*l*), Hieronymi (*m*), & Theodoreti (*n*); quibus maxima Chronologorum aſſenſa eſt pars. Aſſuerum vero & Artaxerſem, Darii hujus deceſſores, vel Cyrum & Cambyſen eſſe, itaut gemino nomine deſignetur uterque; vel Cambyſen certe & Smerdin; vel Cambyſen unicum,

(*a*) XLVIII. 29. & ſeq. (*b*) XXV. 1. & ſeq. (*c*) VII. 19. (*d*) I. 18. (*e*) XXII. 26. 27. 28. (*f*) III. 3. 4.
I. *Diſputatur de Aggæo*. (*g*) In Agg. I. 1. (*h*) 13. (*i*) Prol. & Lib. VI. de emend. temp. (*k*) Antiq. Lib. XI. cap. 4. (*l*) Strom. Lib. I. (*m*) Prol. in Agg. (*n*) Procem. Comm. in XII. Proph. & Arg. Comm. in Agg.

cum, ſed πολυώνυμον (*multis nominibus affectum*) eſſe ſunt arbitrati; quod Perſarum reges, poſtquam rerum eſſent potiti, Xerſis fere & Artaxerſis nomina uſurpare ſolerent. Hujus ſane controverſiæ, tot velitationibus in utramque partem excuſsæ, diſputationem hoc loco repetere, etſi eſt præter noſtrum inſtitutum, dicam tamen valde infirmum mihi videri argumentum, quod Scaligeranæ doctrinæ patroni eliciunt ex hoc commate Zachariæ (a): *Et reſpondit Angelus Domini, & dixit, Domine exercituum, uſquequo tu non miſereberis Jeruſalem, & urbium Juda, quibus iratus es? Iſte jam ſeptuageſimus annus eſt*: & ex iſto (b): *Loquere ad omnem populum terræ, & ad Sacerdotes, dicens: Cum jejunaretis, et plangeretis in quinto et ſeptimo per hos ſeptuaginta annos, numquid jejunium jejunaſtis mihi?* Eodem tempore vaticinati ſunt Aggæus & Zacharias, ut habetur quinto Eſdræ capite, & ut libri utriuſque oſtendunt. Ad utrumque ergo iſta pertineant. Anni, inquiunt, hi ſeptuaginta, non ſunt anni Babylonicæ captivitatis, qui deſierunt anno primo Cyri: vaticinia autem illa ſcribebat Zacharias anno ſecundo & anno quarto Darii, quorum neuter ſeptuageſimus erat ab excidio Hieroſolymæ: Darius porro hic Hyſtaſpides non eſt, nam ſi ab anno ejus ſecundo, vel quarto ſeptuaginta annos retro numeres, ubicunque illorum conſiſtat initium, nihil occurret, cui hæc oracula Zachariæ poſſint accommodari: unde concludunt non alium notari hic Darium, quam Nothum; ſeptuaginta vero annorum Zachariæ initia repetenda eſſe a primordiis regni Aſſueri, quem Xerſem eſſe ſtatuunt; apud quem accuſati ſunt Judæi, & graviſſimis deinde calamitatibus oppreſſi. Verum hæc ipſa Zachariæ dicta opportunam nobis commenti hujus confutationem ſubminiſtrant. Anno ſecundo Darii ſeptuageſimum annum Propheta numerat; anno item quarto ſeptuageſimum: numeraſſet utique ſeptuageſimum ſecundum anno quarto, ſi ſeptuageſimus in annum ſecundum cecidiſſet. Utrobique autem numeratur ſeptuageſimus, quod in annos illos Darii ſecundum & quartum, ſeptuaginta annorum finis non congrueret: definitum quippe jamdiu, ac circumſcriptum annorum ſignificabat ſpatium, quo Babylone captivi fuerant Iſraëlitæ. Hebraica vero verba, interpretatio Septuaginta Senum, & Jonathanis Paraphraſis, ſi recte intelligas, non magis præſens quam præteritum tempus notant. Hinc error natus eſt. Reſpondent ad numeri rotunditatem Septuaginta annos dixiſſe Prophetam, qui ſeptuaginta non erant. Cur idem igitur Propheta initio capitis utriuſque, primi & ſeptimi, non annos ſolum, ſed menſes & dies tam accurate diſtinxit? Adde ſplendidum Aggæi (c) teſtimonium: *Quis in vobis eſt derelictus, qui vidit domum iſtam in gloria ſua prima? et quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita eſt, quaſi non ſit in oculis veſtris?* Multum in his eludendis æſtuat Scaliger (d), ne fateri cogatur ex ſua ſententia conſequi, homines hac ætate ſuperfuiſſe centum ſeptuaginta ſex annis majores; atque ita hæc accipienda eſſe vult, quaſi diceret Propheta: O ſi quis veſtrum domum priorem vidiſſet, quam parvi hanc faceret! Verum quis non videt ſimilia hæc eſſe eorum, quæ leguntur tertio Eſdræ capite (e): *Plurimi etiam de Sacerdotibus et Levitis, et Principes patrum, et Seniores, qui viderant Templum prius cum fundatum eſſet, et hoc Templum in oculis eorum, flebant voce magna*. Multi ſupererant anno primo Cyri, vetuſtiores Templi excidio: quidam ex illis ad annum Darii Hyſtaſpidæ ſecundum protraxerunt vitam, qui annus a primo Cyri decimus octavus fuit. Hæc ſibi cohærent, & conſentanea ſunt. At Scaliger vim affert Aggæi verbis: ipſius tamen expoſitionem quamlibet violentam ſi admittamus, at fateri tamen cogetur ex opinione ſua conſequi, ad centum & quinquaginta annos, eoque amplius, vitam produxiſſe Jeſum Joſedeciden, & Zorobabelem; Eſdram etiam ad ducentos annos: quod viris ſobriis neutiquam perſuadebit. Scio aliter iſtud comma Zachariæ ab aliis exponi, ejuſque veriſimilem a Petavio (f) interpretationem afferri. Hanc defendant alii, dum meam mihi perſequi liceat. Sed hæc obiter, nunc ad rem. Docent libri Aggæi (g) & Eſdræ (h) propheticum munus adminiſtraſſe Aggæum, & Zachariam, antequam Templi inſtaurationi ſupremam manum impoſuiſſent Zorobabel, & Joſue Joſedecides Pontifex maximus. Unde & conſentaneum eſt quod habet Cyrillus (i), jam

inde

(a) I. 12. (b) Ejuſd. VII. 5. (c) II. 4. (d) Lib. VI. de emend. temp. (e) 3. 2. (f) De doctr. temp. Lib. XII. cap. 24. (g) I. 1. (h) 1. V. 2. (i) Lib. I. adv. Julian.

Digitized by Google

inde a Cyri temporibus vaticinia ipſos edidiſſe : & fides haberi poteſt Epiphanio, & Dorotheo (*a*) ψευδωνύμοις (*falſo nomine appellatis*) cum Aggæum adhuc juvenem Babylone profectum Hieroſolymam veniſſe , ibidemque mortuum , ac prope Sacerdotum ſepulcra humatum fuiſſe ſcribunt.

II. Ejus autem Libello luculentum conſtat teſtimonium in his libri Eſdræ verbis (*b*) : *Tunc intermiſſum eſt opus domus Domini in Jeruſalem , & non fiebat uſque ad annum ſecundum regni Darii regis Perſarum. Prophetaverunt autem Aggæus Propheta, & Zacharias filius Addo , prophetantes ad Judæos qui erant in Judæa & Jeruſalem , in nomine Dei Iſraël . Tunc ſurrexerunt Zorobabel filius Salathiel , & Joſue filius Joſedec, & cœperunt ædificare Templum Dei in Jeruſalem, & cum eis Prophetæ Dei adjuvantes eos .* Significantius etiam ſequenti capite (*c*) : *Seniores autem Judæorum ædificabant, & proſperabantur , juxta prophetiam Aggæi Prophetæ , & Zachariæ filii Addo , & ædificaverunt & conſtruxerunt jubente Deo Iſraël.* Nec de nihilo eſt quod Sirachides (*d*) ſcripſit: *Quomodo amplificemus Zorobabel ? nam & ipſe quaſi ſignum in dextera manu Iſraël :* nempe alludebat ad id Aggæi (*e*) : *In die illa , dicit Dominus exercituum , aſſumam te, Zorobabel , fili Salathiel , ſerve meus , dicit Dominus; & ponam te quaſi ſignaculum, quia te elegi , dicit Dominus exercituum .* Sed & iſtud ex Epiſtola ad Hebræos (*f*): *Cujus vox movit terram tunc , nunc autem repromittit dicens: Adhuc ſemel, & ego movebo non ſolum terram , ſed & cœlum ;* derivatum eſt ex his Aggæi (*g*) : *Quia hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum eſt, & ego commovebo cœlum , & terram , & mare , & aridam, & movebo omnes gentes.* Et deinde (*h*): *Loquere ad Zorobabel ducem Juda, dicens: Ego movebo cœlum pariter & terram .* Præter exiguum illum prædictionum Libellum, huic atque item Zachariæ Pſalmum centeſimum quadrageſimum quintum adſcribit Vulgata editio; adſcribunt & Interpretes Septuaginta , atque ſequentes inſuper duos, & centeſimum triceſimum octavum . Sed de collectione Pſalmorum ſatis ſupra egimus.

III. Porro quod inter magnæ Synagogæ συνέδρους (*aſſeſſores*) ponerentur ab Hebræis quibuſdam , Aggæus, Zacharias , & Malachias , idcirco ex albo Prophetarum ab aliis illorum gregalibus , & Iſaaco præſertim Abrabaniele expuncti ſunt . Hanc quippe Synagogam Sapientibus , non Prophetis , conflatam fuiſſe volunt . Hinc & Danielem inter Synagogæ magnæ proceres adſcribere volentes, Prophetæ dignitate fraudare conantur . At palam refragatur Maimonides (*i*) , qui Synagogæ magnæ conſeſſores Prophetas fuiſſe cenſet . Refragantur & ipſi Aggæi , Zachariæ , & Eſdræ libri, qui hos Prophetæ titulo honeſtant . Refragatur & Sirachides Eccleſiaſtici Auctor (*k*), qui cum Duodecim Prophetarum mentionem facit , tribus his poſtremis, perinde ut aliis, titulum hunc manifeſto tribuit . Refragarur & ipſa res, cum futurorum vaticinationes tum ipſorum, tum & Malachiæ ſcriptis contineantur . Hujus quoque refragatur inſcriptio : *Onus verbi Domini ad Iſraël, in manu Malachiæ*: quo *oneris* vocabulo calamitatum prædictiores a Prophetis editæ affici ſolent . Itaque ab aliis Rabbinis repudiatur temerarium hoc Abrabanielis dogma : & Auctor Beth Iſraël (*l*) Aggæum , Zachariam, & Malachiam fuiſſe ſtatuit *nebiim acheronim* , *poſtremos Prophetas ;* & in Avoth R. Nathan eximuntur e Synagogæ magnæ cenſu , ſed Cabalam Synagogæ magnæ tradidiſſe dicuntur.

DE PROPHETIA ZACHARIÆ.

I. *Diſputatur de Zacharia* . II. *Deque ejus avo Addone* , III. *& patre Barachia* . IV. *Probatur Prophetiæ Zachariæ* γνησιότης , *& antiquitas.*

I. SEquitur Zacharias , parentum ipſe ſuorum & ætatis index ; ſe quippe Deo afflatum fuiſſe anno ſecundo Darii , octavo menſe , duobus nempe menſibus poſt Aggæum , quem menſe ſexto ejuſdem anni vaticinatum eſſe Scriptura ſancta nos docet (*m*) ; filium vero Barachiæ , filii Addo, declarat . Levitica tribu ortum, Sacerdotibus

Tt pro-

(*a*) De Vir. Proph. *II. Probatur Prophetia Aggæi* γνησιότης, *& antiquitas.* (*b*) 1. IV.24. & V.1.2. (*c*) Ejuſd. n.14. (*d*) XLIX.13. (*e*) II.24. (*f*) XII.26. (*g*) II.7.8. (*h*) Ib.22. *III. Refelluntur argumenta Adverſariorum . Unicum argumentum.* (*i*) Part.I.cap.59. (*k*) XLIX.12. (*l*) Ad Bab.bathr. cap.1. *I. Diſputatur de Zacharia.* (*m*) Agg.I. 1.

prognatum, & Hieroſolymæ ſacerdotio functum fuiſſe produnt Cyrillus (*a*), & Pſeudo-Dorotheus (*b*). Jam grandem natu Hieroſolymam Babylone reveniſſe, plurimiſque prædictionibus ac prodigiis editis utrobique inclaruiſſe, a ſuppoſititio Epiphanio (*c*), eodemque ipſius ſectatore Dorotheo traditum eſt. In ſepulcro vero ipſius aſſignando a duce ſuo diſcedit Dorotheus. Ille enim prope Aggæum fuiſſe ſepultum narrat, Hieroſolymis videlicet, ut diximus: Dorotheus ab Eleutheropoli ſtadiis quadraginta, in Agro Noëman, cui Betharia, centum ac quinquaginta ſtadiis Hieroſolyma diſtito. Verum cum ſubjiciat hunc fuiſſe Zachariam Barachiæ filium, cujus meminit Iſaias, videtur Zachariam illum cum noſtro hoc confudiſſe; quos tamen diverſos fuiſſe ratio temporum demonſtrat, & nos mox oſtendemus. Supra notavimus Rabbinorum quorumdam eſſe ſententiam, inter Synagogæ magnæ παρέδρους (*aſſeſſores*) lectum eum fuiſſe, perinde ut Aggæum, cum quo plurima ipſi fuere communia. Ea jam ſemel obſervaſſe ſatis eſto. Nec de ætate, quæ æqualis utrique ſub Dario Hyſtaſpida fuit, verbum amplius addam. Tantum Lectorem commonefaciam, valde Cyrillum ſuam fefelliſſe memoriam, cum Zachariam Sophoniæ æqualem finxit, quem Joſiæ temporibus floruiſſe nulli dubium eſt. Sed Sancto ac erudito viro gratificantes credamus potius mendam inſediſſe ipſius codices, & nomini Aggæi Sophoniæ nomen ſubrepſiſse, ac illud ſedibus tandem ſuis extruſiſſe.

II. Nunc vero dubitationibus aliquot occurrere decet, quæ circa Zachariæ parentes oriri poſſunt. Nam primum videndum eſt, quid ſit, cur cum ſe dicat *filium Barachiæ*, *filii Addo*, initio Prophetiæ ſuæ, in libro tamen Eſdræ (*d*) filius Addo appelletur. Interpretes Septuaginta Zachariam Barachiæ, & Addo filium ſtatuunt his verbis: πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδδὼ τὸν προφήτην. Hieronymus quoque in interpretatione ſua ad Hebraicum excuſa: *Ad Zachariam filium Barachiæ, filium Addo Prophetam*: quam lectionem & in expoſitione ſua ſequitur: cum Vulgata tamen habeat, *filii Addo*. Atque hinc quæſtionem movet, neque ſolvit, *cum ſit filius Barachiæ, quare dicatur filius Addo.* Exiſtimat Cyrillus (*e*) natura filium fuiſſe Barachiæ, inſtitutione vero & imitatione Addonis Prophetæ. At exemplis fidem facere debuerat, quæ nuſquam extant. Credibilius eſſet natura alterius filium fuiſſe, alterius Lege; altero nimirum ſine liberis mortuo, alterum agnatum ad Moſaicæ Legis præſcriptum vidua ducta, Zachariam in defuncti agnati nomen & familiam genuiſse. Sed malumus in recentiorem Interpretum ſententiam concedere, qui Barachiam Zachariæ patrem, Addonem avum ponunt; filium vero Addonis dici apud Eſdram, quod generali filiorum nomine nepotes ab Hebræis appellari ſoleant. Teſtis unus pro omnibus Matthæus (*f*): *Liber generationis Jeſu Chriſti, filii David, filii Abraham*. Hebraicum exemplar libri Zachariæ utramque admittit interpretationem, *Filium Barachiæ, filii Addo; & Filium Barachiæ, filium Addo*. Atque hinc dubitationis origo. Minime vero ferendus eſt Hieronymus, cum Addonem hunc Zachariæ avum, cum ipſum eſſe ſine hæſitatione pronuntiat, qui ad Jeroboamum in Bethel ſacrificantem miſſus, futuram aræ demolitionem prædixit. Utcumque enim rationem ſubduxeris, non efficies, ut avum inter & nepotem intercedere poſſint quadringenti & quinquaginta anni; quo intervallo Darius Hyſtaſpides Jeroboamo Nabati filio recentior fuit.

III. Quærendum præterea, idemne ſit Zacharias hic noſter Barachiæ filius, an Zacharias alter Barachiæ itidem filius, cujus capite octavo Iſaias meminit. Id ne credamus, facit diuturnitas temporis, quæ Achazum regem Juda, ad cujus ætatem pertinet hoc Iſaiæ caput, a Dario Hyſtaſpida dirimit: anni enim interjacent pluſquam ducenti. Is præterea quem Vulgata Iſaiæ editio Barachiæ filium facit, Jebarechiæ filius fuit juxta Hebraicos Codices, *ben Jebarachiahu*: cum Propheta noſter dicatur *ben Barachiah, filius Barachiæ*. Longe etiam minus credibile eſt, noſtrum hunc Zachariam eum fuiſſe, quem Joaſi regis juſſu, in atrio domus Domini lapidibus necatum fuiſſe Paralipomena (*g*) narrant: quod tamen Auctor libri de vita & morte Prophetarum, qui Epiphanio adſcribitur, affirmaſſe legitur in Codice Auguſtano. Nam ſi Joaſi temporibus occubuit, quomodo

(*a*) Præf. Comm. in Zachar. (*b*) De Vit. Proph. (*c*) De Vit. eorumd. *II. Deque ejus avo Addone.* (*d*) 1. V. 1. (*e*) Præf. Comm. in Zachar. (*f*) I. 1. *III. Et patre Barachia.* (*g*) XXIV. 20.

modo ad Darii Hyſtaſpidæ tempora potuit pervenire, qui totis trecentis annis recentior fuit? Deinde hic Jojadæ filius fuit, ille Barachiæ. Utrum vero noſter ille ſit, quem apud Matthæum (*a*), & Lucam (*b*) Chriſtus interfectum fuiſſe dicit inter Templum & aram; an potius Zachariam alium ſignificaverit, qui Joaſi regis juſſu, ut dixi, in atrio domus Domini lapidibus necatus eſſe dicitur in Paralipomenis, dijudicare haud ita promtum eſt. Barachiæ quidem filius eſt noſter, ut ille Chriſti; inter Templum vero & aram cæſum fuiſſe ſcriptores ſacri haudquaquam tradunt. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου, inquit Origenes (*c*), φονευθέντος μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἀπὸ μὲν Ἰησοῦ μεμαθήκαμεν, ἀπ' οὐδεμιᾶς ἄλλης γραφῆς ἐγνώκαμεν. *Sed & de Zacharia filio Barachiæ, occiſo inter Templum & locum ſacrificiorum, a Jeſu quidem didicimus, a nulla vero alia Scriptura cognovimus.* Cæſus eſt ille Paralipomenon in atrio Templi, perinde ut ille Chriſti; at Barachiæ filius hic fuit, ille Jojadæ. Undique anguſtiæ. Cenſuiſſe nonnullos Prophetam noſtrum a Chriſto fuiſse notatum docet Hieronymus (*d*), optimus nodi hujus vindex: eoſdemque hoc argumento refellit, quod ejus temporibus vix Templi ruinæ ſuperfuerint. In alteram itaque abit ſententiam, & Zachariam a Joaſo morte affectum, cum eſse vult, quem Chriſtus commemoravit: atque hunc in Evangelio, quo utebantur Nazaræi, & cujus exſcribendi licentiam ſibi factam fuiſse ait ab iis qui Berœam Syriæ incolebant, non Barachiæ, ſed Jojadæ filium eſse dictum. Duos itaque tantum habemus Zacharias Barachię filios, alterum Iſaiæ æquævum, alterum Prophetam unum e Duodecim. Meminit præterea Joſephus (*e*), in libris de bello Judaico, Zachariæ cujuſdam, filii Baruchi, viri itidem pii & ſancti, in Templo quoque a Zelotis per invidiam interfecti; atque ita priorem Zachariam Joaſi æqualem, ut nomine, ſic moribus & vita, ac interitu etiam & mortis cauſa referentis.

IV. Genuinum autem Zachariæ fœtum eſſe Prophetiam ipſi adſcriptam oſtendunt primum Libri ipſius verba, quæ de ſe Zacharias ipſe αὐτοπροσώπως (*ex propria perſona*) profert. Puta cum ait (*f*): *Factum eſt verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ, filii Addo, Prophetam, dicens: Vidi per noctem, & ecce vir aſcendens ſuper equum rufum, & ipſe ſtabat inter myrteta, quæ erant in profundo; & poſt eum equi rufi, varii, & albi. Et dixit, Quid iſti, Domine mi? Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me, Ego oſtendam tibi quid ſint hæc.* Plurima hujuſmodi per totum opus ſparſa ſunt. Hic præterea valere debent teſtimonia, quæ ad fidem libro Aggęi conciliandam ſupra adduximus, cum par vaticiniorum utriuſque commemoratio iis contineatur. Nobis vero brevitati conſulentibus ea iterare nihil attinet. Recitemus potius iſtud Malachiæ (*g*): *Revertimini ad me, & revertar ad vos, dicit Dominus exercituum:* quod prodiiſſe liquet ex hoc Zachariæ (*h*): *Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, & convertar ad vos, dicit Dominus exercituum.* Jam vero ſi ad novum decurramus Teſtamentum, multa illic e Zacharia arceſſita offendemus: hoc præcipue apud Matthæum (*i*), *Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit tibi manſuetus, ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubjugalis:* quod & in Evangelium ſuum Johannes (*k*) tranſtulit. Et iſtud etiam: *Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiaverunt à filiis Iſraël, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus.* Referuntur hæc quidem apud Matthęum (*l*) ad Jeremiam, ſed id factum videtur oſcitantia librariorum. Quanquam alias alii cauſas afferunt. Proclivem in nominibus propriis eſſe lapſum ſciunt, qui manu ſcriptos Codices verſare ſolent. Sic apud Juſtinum (*m*) Zachariæ tribuuntur iſta, quæ Malachiæ (*n*) ſunt: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam.* Petitum eſt indidem hoc Matthęi (*o*): *Scriptum eſt enim, percutiam paſtorem & diſpergentur oves gregis;* quod & Marcus (*p*) repræſentat: & hoc Johannis (*q*): *Et iterum alia Scriptura dicit, Videbunt in quem tranſfixerunt:* αὐτολεξεὶ (*verbis ipſis*) vero iſtud Pauli (*r*): *Loquimini veritatem unuſquiſque cum proximo ſuo.* Zacharianum eſt denique illud Johannis in Apocalypſi (*s*): *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus*

(*a*) XXIII. 25. (*b*) XI. 51. (*c*) Epiſt. ad Afric. (*d*) In Matth. XXIII. & de Script. Eccleſ. (*e*) Lib. IV. *IV. Probatur Prophetia Zachariæ* γνησιότης, *& antiquitas.* (*f*) I. 7. 8. (*g*) III. 7. (*h*) I. 3. (*i*) XXI. 5. & Zach. IX 9. (*k*) XII. 15. (*l*) XXVII. 9. & Zach. XI. 12. (*m*) Dial. cum Tryph. (*n*) IV. 5. (*o*) XXVI. 31. (*p*) XIV. 27. & Zach. XIII. 7. (*q*) XIX. 37. & Zach. XII. 20. (*r*) Eph. IV. 25. & Zach. VIII. 16. (*s*) I. 7. & Zach. XII. 10.

lus, & qui eum pupugerunt'. Et plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ. Quam prædictionem jam ante attigerat in Evangelio.

Cæterum quæ ſupra diximus de Pſalmis aliquot Aggęi, & Zachariæ nomine inſcriptis, cum Aggęi prophetiam expenderemus, atque item argumentum quod adverſus Aggęi dignitatem prolatum confutavimus; quoniam ea Aggęo cum Zacharia communia ſunt, huc etiam æquo jure pertinento.

DE PROPHETIA MALACHIÆ.

I. Diſputatur de Malachia. II. Utrum fuerit Angelus. III. Utrum fuerit Eſdras. IV. Probatur Prophetię Malachię γνησιότης, & antiquitas.

I. MInorum Prophetarum agmen claudit Malachias, Synagogæ magnæ cum Aggęo, & Zacharia a Rabbinis quibuſdam adſcriptus. Scribit ſuppoſititius Epiphanius oriundum eum fuiſſe tribu Zabulonis, & natum in *Sopha*, poſt ſolutam Captivitatem; ſive ut habet Pſeudo-Dorotheus, *Supha*; vel ut alii legunt, *Socha*, loco tribus ejuſdem, ubi & ſepultum volunt, cum juvenis obiiſſet. Tempus quidem quo floruit, ipſe non adnotavit: at ſi verum eſt, quod ſciſcit Hieronymus (*a*), quibus Prophetiis temporis nota in titulo præfixa non eſt, eas hoc tempore fuiſſe editas, quod proxime præcedentes Prophetiæ adſcriptum præſerunt, æqualis fuerit Malachias Aggæo, & Zachariæ, & Darii Hiſtaſpidæ ævo floruerit. Ita ſenſit ex præſcripto ſuo Hieronymus; ita Euſebius (*b*), Theodoretus (*c*), & Auguſtinus (*d*); ita Cabaliſtæ, & Seder Olam, & R. David Ganz. Sed his ſuppar potius, quam æqualis cenſendus eſt, ſi juvenis obiit, nam dici non poteſt æqualem quidem iliis fuiſſe, ſed ſerius ad futura prænuntianda fuiſſe a Deo inſtinctum. Recte id aliquando, quanquam non ſemper, diſtinxerunt Clemens Alexandrinus (*e*), & Hieronymus (*f*); diſtinxit & Cyrilius (*g*). Itaque ut recentiorem eum credamus Prophetis reliquis undecim, poſtulat Libri ipſius locus, qui poſtremus eſt; poſtulat & ratio rerum, cum in Aggęi, & Zachariæ libris, tum & in illo Malachiæ traditarum. Illi enim Judæos ad Templum inſtaurandum impellunt, hic ut in Templo pie, ac reverenter ſe gerant Sacerdotes adhortatur. Illa ergo vaticinia ante reſtitutionem Templi edita ſunt; hoc poſt Templum reparatum. Audi Malachiam (*b*): *Offertis ſuper altare meum panem pollutum, & dicitis, In quo polluimus te? in eo quod dicitis, Menſa Domini deſpecta eſt*. Deinde (*i*): *Quis eſt in vobis, qui claudat oſtia, & incendat altare meum gratuito?* Tum (*k*): *Vos polluiſtis nomen meum in eo, quod dicitis, Menſa Domini contaminata eſt: & quod ſuperponitur contemtibile eſt, cum igne qui illud devorat*. Quid quod & Eſdra, ac Nehemia recentiorem ipſum ſtatuit Cyrillus? quod non patitur (ſane eorum opinio, qui juvenem ipſum fato functum putant, neque optimorum Chronologorum computationes. Mihi quidem ſit veriſimilius inter inſtaurationem Templi, quæ ſexto Darii Hiſtaſpidæ anno contigit, & Eſdræ reditum, qui incidit in ſeptimum Artaxerxis Longimani, Malachiam vaticinium ſuum edidiſſe; cum in Canonem ſit receptus, quem Synagogæ magnæ juſſu ab Eſdra concinnatum fuiſſe Artaxerxis Longimani temporibus paulo poſt oſtendemus.

II. Tangam obiter, & eam quæſtionem, inter veteres Chriſtianos controverſam, fueritne Malachias Angelus extraordinaria legatione a Deo in terras miſſus, ad emendanda vitia, & mentes hominum ad ſtudium veritatis excitandas, quod & de Aggęo creditum diximus. Præcipuus ſententiæ hujus auctor, & defenſor fertur Origenes, eumque hoc nomine in Origenianis noſtris non perfunctorie caſtigavimus; quippe ex perverſo προϋπάρξεως (*præexiſtentiæ*) animarum, & ęqualis rerum omnium ratione pollentium naturæ dogmate, inceſſit illi prava hæc ſuſpicio, Aggęum, Malachiam, Johannem Baptiſtam quoque, & Melchiſedechum, & Prophetas denique omnes, ac viros ſanctitate florentes, fuiſſe Angelos. Quanquam & ante Origenem plerique in eodem errore verſati ſunt. Nec de Malachia tamen idem ſenſiſſe puto Clementem Alexandrinum (*l*), quamvis, fere eum appellet τὸν ἐν τοῖς δώδεκα ἄγγελον (*Angelum inter Duodecim*) cum & ipſi ſuum ali-

I. Diſputatur de Malachia. (*a*) Præf. in Duodec. Proph. & Prooem. in Malach. (*b*) Chron. Lib. II. (*c*) Prooem. in XII. Proph. (*d*) Lib. XVIII. de Civ. Dei cap. 36. (*e*) Strom. 1. (*f*) Prooem. in Malach. (*g*) Præf. in Malach. (*h*) I. 7. (*i*) Ib. 10. (*k*) Ib. 12. *II. Utrum fuerit Angelus.* (*l*) Strom. 3.

aliquando Malachiæ nomen tribuat. Angelus quoque a Septuaginta Senibus appellatur in ipſo Prophetiæ Indice, atque item aliis. Quicumque autem hoc ipſum titulo decorarunt, non in eodem verſatos eſſe errore credendum eſt, ac Origenem. Tradunt ψευδώνυμοι (*falſa gerentes nomina*) Epiphanius, & Dorotheus (*a*), ſic ipſum vulgo fuiſſe vocatum, propter morum candorem, benignitatem, pietatem, ac formæ etiam præſtantiam, & commendationem oris. Ineptum vero eſt, quod addit Epiphanius, quæcunque prædicebat eodem die Angelum vulgo aſpectabilem iteraſſe. Iſidorus (*b*) Angeli nomine affectum eo fuiſſe vult, quod quæcumque loqueretur, haud ſecus ac Dei ipſius mandata acciperentur. Profecto Sacerdotes, & Prophetæ, & quicumque Dei juſſa hominibus ſignificant, merito appellantur Angeli, & ita nonnunquam in Libris ſacris nuncupantur: velut apud hunc ipſum Malachiam (*c*): *Labia enim Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum eſt*. Et alibi de Johanne Baptiſta (*d*): *Ecce ego mitto Angelum meum.* Quod & a Maimonide (*e*) probatum eſt. At propiorem cauſſam in Malachiæ nomine reperio, nam, *Malachi*, idem ſonat ac *Angelus meus*: quam rationem non magis nobis perſuadere debere ait Hieronymus (*f*), reipſa Angelum fuiſſe Malachiam; ac nomina Joſuæ, & Joëlis, & Jonæ; quorum illud *Servatorem* ſignificat, id *Deum meum*, hoc *Columbam*; fidem facere poſſunt hunc fuiſſe columbam, iſtum Deum, illum Servatorem.

III. Nihilo magis audiendus eſt Jonathan Chaldæus Paraphraſtes, vetuſtioreſque Hebræorum Magiſtri, cum Malachiam eumdem atque Eſdram fuiſſe docent. Cujus opinionis argumenta hæc affert Hieronymus (*g*); quod ætas utriuſque conveniat; quod *omnia quæ in libro illius continentur, etiam hic Propheta commemoret*; quod denique cum ait Malachias (*h*): *Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum eſt*, ſe Eſdram eſſe non obſcure declaraverit; Eſdram quidem Sacerdotem, & Legis inſtauratorem dicens, ſe vero Angelum Domini appellans, quod ſonat vocabulum, *Malachias*. Sed hæc diſſlare facile eſt: nam quod tempora congruant, efficitur æquævos eſſe, non unum & eumdem virum. Falſum eſt porro eadem libris utriuſque contineri. Quibus autem Malachiæ verbis oſtendi putant eumdem ipſum eſſe ac Eſdram, ea ad Levi primum, deinde ad univerſos Sacerdotes pertinere contextus orationis oſtendit. Et tamen futilibus his argumentis labefactatus Hieronymi (*i*) animus, opinationem iſtam ſi calculo aperte non comprobavit ſuo, at certe nec confutavit, pro eo ac debuit. Adde nec Prophetam in ſacris Codicibus appellari Eſdram, ſed Sacerdotem, & Scribam; cum decuiſſet tamen nobiliore eum titulo inſigniri. Itaque ſanior Chriſtianorum Patrum, ac Interpretum pars commentum hoc repudiavit.

IV. Ad propugnandam Libri hujus γνησιότητα, & antiquitatem vix ullis ex Veteri Teſtamento juvamur ſubſidiis, propter exiguitatem operis, & auctoris novitatem. Unicum ſe dat illud teſtimonium, quod ex Eccleſiaſtico Sirachidæ ſupra attulimus, quo generatim, atque univerſe Duodecim Prophetarum, inter quos poſtremus hic eſt, fit mentio. Sed multorum inſtar unum hoc eſſe poteſt. At in novi Inſtrumenti ſcriptoribus Malachiæ auctoritas crebrius uſurpatur. Matthæus (*k*) quippe, Marcus (*l*), & Lucas (*m*), in teſtimonium citant hæc ipſius verba: *Ecce ego mittam Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Scripſit Malachias (*n*): *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis, & convertet cor patrum ad filios*: id ſignificabant Chriſti Diſcipuli, cum dicerent apud Matthæum (*o*), & Marcum (*p*): *Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam primum oportet venire?* ſignificabat & Angelus, cum de Johanne Baptiſta Zachariæ patri hæc prænuntiaret apud Lucam (*q*): *Ipſe præcedet in virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios*. Malachiam quoque ſpectabat Paulus cum diceret (*r*): *Scriptum eſt, Jacob dilexi, Eſau autem odio habui*: hæc quippe αὐτολεξεὶ (*ipſis verbis*) Malachiæ (*s*) ſunt.

Nihil

(*a*) De Vit. Proph. (*b*) Orig. Lib. VII. cap. 8. (*c*) II. 7. (*d*) Id. III. 1. (*e*) More Nevoch. Part. II. cap. 42. (*f*) Proœm. in Malach. *III. Utrum fuerit Eſdras.* (*g*) Proœm. in Malach. (*h*) II. 7. (*i*) Proœm. in Malach. *IV. Probatur Prophetiæ Malachiæ γνησιότης, & antiquitas.* (*k*) XI. 10. (*l*) I. 2. (*m*) VII. 27. (*n*) III. 1. & IV. 5. (*o*) XVII. 10. (*p*) IX. 10. (*q*) I. 17. (*r*) Rom. IX. 13. (*s*) I. 2.

Nihil hic me movent Rabbini quidam, qui quod in Synagogam magnam allectum fuiſſe Malachiam nonnullis fuerit perſuaſum, cauſſam inde habuerunt, cur ei Prophetæ dignitatem detraherent; hos quippe refelli jam ſupra, cum de Aggæi Prophetia diſputarem.

DE LIBRIS MACHABÆORUM.

AC PRIMUM DE PRIORE.

I. Diſputatur de priore Machabaico. II. Probatur prioris Machabaici γνησιότης, & antiquitas.

I. Tantam nominis claritatem præclaris rebus geſtis adepti ſunt Aſſamonæi, ut eorum memoriam propagandam Judæi merito cenſuerint; quo poſteri ad religionem conſervandam, & tuendam libertatem, majorum exemplis incitarentur. Itaque ſive privatorum aliquorum hominum ſtudio, & induſtria, ſive, quod potius crediderim, auctoritate publica factum eſt, ut in literas Machabaica hiſtoria referretur, ſuppeditatis ad id, ut ſatis Libri ipſius primi finis indicat, publicis Commentariis, quos diligenter ab ea gente confici ſolitos fuiſſe ſupra notavimus. Atque id quidem non multo poſt res geſtas factum fuiſſe probabile eſt: quippe ſtyli ipſius character vetuſtatem indicat, & ad priſcorum exemplarium formam opus compoſitum eſt. Ac primum deſcriptum eſt Hebraica lingua, ſive potius Syriaca, ſeu Hieroſolymitana, ea nempe quæ hoc tempore inter Judæos patrium ſolum incolentes jam inde a ſoluta Babylonica captivitate uſurpabatur. Ergo hæc hiſtoria continebatur priore Machabæorum libro, qui diu Hebraicis deſcriptus literis ſuperfuit, quemque ſe vidiſſe teſtatur Hieronymus (*a*). Hinc Græca prodiit interpretatio qua fruimur; hinc & Latina quæ ad hanc diem extat: quippe Hebraiſmis utraque adeo oblita eſt, ut Hebraicam prorſus originem ſapiat. Hæc vero, Latinam dico, an ex Hebraico exemplari proxime petita ſit, an per Græcæ interpretationis fiſtulas derivata fuerit, incertum eſt. Titulum Libri Origenes indicat hunc fuiſſe, σαρβὴθ σαρβανὲ ἔλ. Hoc eſt, uti alibi expoſuimus, *ſcarbit jarabne el*, *ſceptrum rebellium Dei*; vel ſi ſecundam dictionem disjungas, atque ita ſcribas, *ſcarbit ſarbene el*, *ſceptrum principis filiorum Dei*. Atque id lemma libro Machabæorum priori, Hebraicum Hebraico præfixum primo fuit. Deinde vero cum Libro priori alter, & in aliquibus etiam Codicibus tertius quoque adjungeretur, omnes communem hanc appellationem tulerunt: quemadmodum libri Eſdræ titulum ſequens Nehemiæ liber participavit. Cauſſa itaque non eſt, cur tantopere miretur Scaliger (*b*) ſub Hebraicum titulum librum Græcum veniſſe, nec cur Origeni Judæos impoſuiſſe uſque adeo aſſeveranter affirmet. Ignoratur Libri hujus prioris Auctor, quem tamen conjectando quidam aſſequi tentarunt. Sunt qui Johannem, Hyrcanum fuiſſe putent, Simonis filium, quem diuturno potitum imperio, ac Pontificatu, & futurorum quoque præſcium fuiſſe narrat Joſephus (*c*): quod & tuto credi, & ſine periculo negari poteſt.

II. Quamvis autem ad probandam Libri hujus γνησιότητα vix quicquam nobis Libri ſacri præſtent opis, reliqui etiam oppido pauca, quod in Canonem Hebræorum nunquam, in illum Chriſtianorum ſero ſit admiſſus; ſatis clara tamen ad ejus agnoſcendam antiquitatem ſuperſunt veſtigia, ſi quis animum adhibeat minime refractarium, ac pertinacem, ſed ſtudioſum veritatis, qualem initio operis hujus deſideravimus. Primum autem non una res eſt, quamobrem ex priore Machabaico in ſecundum multa tranſiiſſe ſuſpicemur. Nam cum ex variis libris hinc inde compilatus ſit ſecundus, ut ex capite ſecundo liquet, ad Ægyptios autem Helleniſtas, inter quos prodiit, Hieroſolymitani Judæi multa ex ſuis tabulariis deprompta tranſmiſerint veteris memoriæ inſtrumenta, ut oſtendit idem caput, atque item primum, dubitari vix poteſt, quin Machabaicam quoque ipſis hiſtoriam impertiverint. Inde adeo non res ſolum eædem in utroque referuntur, ſed ſententiæ etiam aliquot occurrunt utrobique conſimiles. Nam quod his verbis expreſſerat Machabaicus prior (*d*): *Et ædificaverunt gymnaſium in Hieroſolymis ſecundum leges nationum, & fecerunt ſibi præputia, & receſſerunt a Teſtamento ſancto, & juncti*

I. Diſputatur de priore Machabaico. II. Probatur prioris Machabaici γνησιότης, & antiquitas.

(*a*) Prol. Galeat. (*b*) Animadv. in Euſ. (*c*) Antiqu. Lib. XIII. cap. 18. (*d*) I. 15.

cti ſunt nationibus, & venundati ſunt ut facerent malum: id ſic alter (*a*) retulit: *Etenim auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere; & optimos quoſque Ephebeorum in lupanaribus ponere*. Scripſerat prior (*b*): *Quicumque non feciſsent ſecundum verbum regis Antiochi, morerentur: Secundum omnia verba hæc ſcripſit omni regno ſuo, & præpoſuit principes populo, qui hæc fieri cogerent:* ſcripſit alter (*c*): *Decretum autem exiit in proximas gentilium civitates ſuggerentibus Ptolemæis, ut pari modo, & ipſi adverſus Judæos agerent, ut ſacrificarent: eos autem qui nollent tranſire ad inſtituta gentium, interficerent*. Illic Judas Machabęus adverſus Nicanorem præliaturus ait (*d*): *Qui miſſi erāt a rege Sēnacherib, Domine, quia blaſphemaverunt te, exiit Angelus, & percuſſit ex eis centū octoginta quinque millia:* iſtic vero (*e*): *Admonuit eos, & de auxiliis Dei, quæ facta ſunt erga parentes, & quod ſub Sennacherib centum octoginta quinque millia perierunt*. Nicanoris interitus, capitis ejus dextræque exectio; atque eorum contra Templum Hieroſolymitanum in ſublimi loco collocatio, & inſtituta victoriæ ab eo reportatæ anniverſaria celebritas, paribus fere verbis ab utroque recitantur. Plura non proferam, cum Librorum germanitas ex inſtituto ab aliis paralleliſmo præclare intelligatur. Ex his ſequitur ferri eorum non poſſe ſententiam, qui Theodotionem primum Libri hujus interpretem Græcum ponunt. Adde probabile haudquaquam videri, tamdiu paſſos fuiſſe Helleniſtas Judęos decora ſuæ gentis, & eximia Dei adverſum ſuos beneficia a popularibus ſuis ignorari. Jam ſi diſcedamus a ſacris Codicibus, Joſephum ita ſe ad prioris Machabaici affectationem compoſuiſſe reperiemus, ut totum in Archęologiam ſuam transtulerit. Id ultro fatentur Rabbini. Judęos a ſuperſtitioſo Sabbathorum cultu Tertullianus revocat exemplo Machabęorum, qui commiſſis Sabbathi die præliis patriam liberarunt. Meminit etiam hujus Origenes, ut dixi; & arceſſita ex eo teſtimonia uſurpat non ſemel Cyprianus.

DE LIBRO SECUNDO MACHABÆORUM.

I. *Variis conſtat partibus hinc inde collectis, & conſutis ſecundus Machabaicus.* II. *Diſputatur de Auctore Libri hujus.* III. *Probatur Machabaici ſecundi* γνησιότης, *& antiquitas*.

I. MUltis partibus conflatum eſſe Machabaicum ſecundum liquet. Nam primum ad Libri frontem pręfixæ ſunt Epiſtolæ duæ; prior populi Hieroſolymitani, ac Judaici ad Helleniſtas Ægyptienſes, quæ in nono verſu primi capitis deſinit: altera populi ejuſdem, Senatus, & Judæ ad Ariſtobulum, & eoſdem Ægyptienſes Judęos. Hæc eos ad celebrandum diem ignis; iſta ad diem Scenopegiæ menſis Chasleu, ſive Encęniorum feſto ritu traducendum hortatur. Quæ quoniam res Machabaicis geſtas temporibus continebant, & Machabaici erant argumenti, in hoc Machabaicum volumen merito relatæ ſunt. Subjecta eſt deinde Jaſonis Cyrenęi hiſtoriæ Epitome. Quid ea hiſtoria contineretur, tradit ipſe Epitomes Auctor (*f*): *De Juda Machabæo, & fratribus ejus, & de Templi magni purificatione, & de aræ dedicatione, & de præliis, quæ pertinent ad Antiochum Nobilem, & filium ejus Eupatorem, ab Jaſone Cyrenæo quinque libris comprehenſa, tentavimus nos uno volumine breviare*. Extrivi voculam; *itemque*, in editione Vulgata his dictionibus præfixam, *ab Jaſone Cirenæo*, unde imprudens aliquis alia ab Jaſone deſumta ſuſpicari poſſet, quam quę ſupra memorantur; nam vocem illam Græcum exemplar non agnoſcit. Quæcunque præterea Machabaicus ille ſecundus continet, haudquaquam Jaſon ille ſuppeditavit: puta caput tertium, & initium quarti, quæ res ſub Seleuco geſtas referunt; item poſtrema duo, quæ ad Demetrii Soteris tempora pertinent. Notandus interim obiter Blondellus (*g*), qui ignorari ait qua lingua hiſtoriam ſuam ediderit Jaſon Cyrenęus; cum clariſſima ratio ſuadeat, ea uſum eſſe lingua, qua Callimachus itidem Cyrenęus poëmatia ſua ſcripſit, Græca nimirum, quæ inter Cyrenæos Gręcæ originis homines uſurpabatur. Eadem quoque in multis Ægypti partibus, ac maritimis pręſertim

(*a*) IV. 12. (*b*) I. 52. (*c*) VI. 8. (*d*) 2. VII. 41. (*e*) 2. VIII. 19. *I. Variis conſtat partibus hinc inde collectis & conſutis ſecundus Machabaicus.* (*f*) 2. Mach. II. 20. (*g*) De Sibyll. Lib. II. cap. 24.

ſertim obtinebat, maxime vero Alexandriæ. Itaque harum regionum Incolæ Judęi Græco ſermone vulgo loquebantur, & Libros ſacros Græce ſcriptos in Synagogis prælegebant; Hebraicæ vero linguæ fere rudes erant, & inſcii. Quapropter Helleniſtæ dicti ſunt, quod cum Judaicæ eſſent originis, Græca loquela uterentur. Ex pluribus ergo libris exceptum eſſe Machabaicum ſecundum ſatis iſta indicant (*a*): *Conſiderantes enim multitudinem librorum, & difficultatem volenti bus aggredi narrationes hiſtoriarum, propter multitudinem rerum, curavimus volentibus quidem legere, ut eſſet animi oblectatio; ſtudioſis vero, ut facilius poſſint memoriæ commendare*. Tum deinde (*b*): *Libenter laborem ſuſtinemus, veritatem quidem de ſingulis auctoribus concedentes, ipſi autem ſecundum datam formam brevitati ſtudentes*. Ipſa præfatio in fine ſecundi capitis poſita, ad ſequentia viam muniens, non aliunde petita eſt, ſed e Scriptoris Machabaici penu deprompta. Valde porro credibile eſt ad id conſarcinandum opus, inter reliquas ſcriptiones, priore Machabaico uſum quoque fuiſſe, uti oſtendimus ſupra, aliiſque memoriis ex Hieroſolymitano tabulario deſumtis. Id ut ſignificaret, eam, quam dixi, Hieroſolymitanorum epiſtolam quaſi dedita opera repræſentavit, in qua hæc habentur (*c*): *Judas ea quæ deciderant per bellum, quod nobis acciderat, congregavit omnia, & ſunt apud nos. Si ergo deſideratis hæc, mittite qui perferant vobis*. Itaq; ne præclaro hoc patriæ fortitudinis, & divinæ erga gentem ſuam benignitatis monumento carerent Helleniſtę Ægyptienſes, quemadmodum reliquos Codices ſacros Hebraico ſermone deſcriptos Græce redditos habebant, ita Machabaicorum quoque geſtorum hiſtoriam literis Græcis, quibus utebantur, complexi ſunt; exemplar Hebraicum ita affectati, ut alios quoque ejuſdem argumenti libros adhiberent. Ex ipſa ſane phraſi Græce lucubratum eſſe vere dixit Hieronymus (*d*). Oratio operoſa affectata, præceptis abundans, & ſententiis, rhetoricis pigmentis fucata. Quidam non ſatis caute diſtinctis variis Libri hujus partibus, cum Librum ab Hieroſolymitanorum Epiſtola inchoatum eſſe perſpexiſſent, nec bene obſervaſſent Epiſtolæ hujus clauſulam, reliqua cohærere, totumque Librum Epiſtolam unam eſſe crediderunt. Fuit in ea ſententia Genebrardus (*e*); fuerunt, & alii, cum recentiores, tum antiqui. Veruſtam σημείωσιν (*notationem*) profert doctiſſimus Cotelerius (*f*), quæ Machabaicum ſecundum epiſtolæ formam habere definit. Eamdem ob cauſſam ab Hieroſolymitanis ſcriptum eſſe Rabanus Maurus opinatus eſt; ſed numero ſingulari Auctor de ſe ipſe loquens in poſtremis Libri verſibus deprehenditur, ut recte notatum eſt a Serario (*g*); & quæ ſunt Epiſtolæ; & ſecunda in decimo nono capitis ſecundi verſu clauditur.

II. At quis ea in librum unum compegerit, itidem ut prioris Machabaici Auctor, prorſus ignoratur; Philoni Judęo lucubrationem adſcribit Honorius Auguſtodunenſis (*h*); Joſepho alii. At ſtili character a Philonis ſtilo diſcrepat, etſi diſertus eſt; nec in Philonis ſcriptionibus occurrit quicquam, unde non modo fœtum ipſius hunc eſſe, ſed vel viſum ipſi conjectare liceat: quod eſset ſane aliter, ſi Libri auctor extitiſset. Joſepho autem cur ſit adſcriptus, cauſa manifeſta eſt. Scripſit is elegantem librum hoc titulo: εἰς μακκαβαίους, ἢ περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ. *De Machabæis, ſive, de imperio rationis*, quo Eleazari, ſeptemque puerorum, ac piiſſimæ matris ſupplicia narrantur. Hinc Hieronymus (*i*): *Joſephus Machabæorum ſcriptor hiſtoriæ, frangi, & regi poſse dixit perturbationes animi, non eradicari*. Idem alibi quoque apud eumdem reperias, ſed & apud Euſebium (*k*). Fraudi hæc fuerunt vel imperitis, vel incautis lectoribus, qui expreſſum ex Machabaico ſecundo libellum, cum Machabaico ipſo ſecundo confuderunt. Adde & nonnulla haberi in Archæologia Joſephi; quæ cum libro illo non ſatis conſentiant. At Serarius (*l*) Judæ cujuſdam Eſſæi opus hoc eſſe opinatur; quam opinionem his rationibus fulcit. Judæ primum id adſcribi vult his verbis ſecundi capitis (*m*): *Judas ea quæ deciderant per bellum, quod nobis acciderat, congregavit omnia, & ſunt apud nos*. Tum deinde diſquirens, quiſnam fuerit ille Judas,

(*a*) Ejuſd. II. 25. 26. (*b*) Ibid. 29. (*c*) 2. Mach. II. 14. 15. (*d*) Prol. Galeat. (*e*) In Chronol. (*f*) In Not. ad Canon. Apoſt. (*g*) In Mach. Præloq. 2. *II. Diſputatur de Auctore libri hujus*. (*h*) De Script. Eccleſ. in Philone. (*i*) Lib. I. adv. Pelag. cap. 1. & Lib. de Script. Eccl. in Joſepho. (*k*) Hiſt. Lib. III. cap. 10. (*l*) Præloq. 11. in Mach. & in cap. 1. & 2. Lib. II. (*m*) 2. Mach. II. 14.

Judas, eo tandem delabitur, ut conjecturas ſuas in Juda Eſſæo ſiſtat, quod magna ejus fuerit inter Ægyptios Judæos auctoritas, & quod vaticinandi etiam facultate floruerit, ut ex Joſepho (*a*) diſcimus. Nec alium eſſe putat quam qui huic ipſi Epiſtolæ ſcribendæ affuit, & in inſcriptione nominatur. Atque hujus demum ſententiæ auctorem laudat Rupertum. Ego contra hoc loco quem deſignat in ſecundo capite, minime adſcribi puto Judæ iſti Machabaici ſecundi lucubrationem. Judam ait res per bellorum motus diſſipatas recollegiſſe; quod de Bibliotheca accipiendum oſtendit antecedens comma. At aliud eſt colligere libros, aliud ſcribere. Præterea demus Judam libros ſcripſiſſe, non ideo Machabaicum hunc ſcripſerit. Nego etiam Judam Eſſæum hunc fuiſſe, qui etſi ſumma inter ſuos dignitate, ac futurorum præcognitione, non ideo ſcribendi quoque facultate præſtiterit. Nego denique eumdem eſſe Judam illum, quem Machabæum eſſe veriſimile eſt, ac qui in Epiſtolæ lemmate ponitur. Hanc ergo opinionem tam infirmis nixam radicibus corruere neceſſe eſt. Verum cum longe operoſius ſit reperire verum, quam falſum refellere; quis non fuerit hujus ſcriptionis Auctor oſtendiſſe contenti, quis fuerit tandem, eruditioribus, aut felicioribus inveſtigandum relinquemus.

III. Nunc quod inſtat agendum, & ſua γνησιότης, ac antiquitas Libro huic inter Codices ſacros poſtremo aſſerenda eſt. Opem ad id nobis præſtat Epiſtola ad Hebræos (*b*), cujus hæc verba: *Alii autem diſtenti ſunt, non ſuſcipientes redemtionem, ut meliorem invenirent reſurrectionem*, Theodoretus aliique eruditi viri complures, ex Eleazari, & ſeptem fratrum hiſtoria, ſexto & ſeptimo capitibus ſcripta, petita cenſuere. Nam quod habet ſcriptor Machabaicus (*c*): αὐθαιρέτως ἐπὶ τὸ τύμπανον προσῆγε. *Sponte ad tympani ſupplicium præibat*, ſic reddidit Paulus: ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν. *Alii Tympani ſupplicio ſunt affecti.* Hinc quoque inſtructus ad egregiam ejuſdem caſus narrationem conſcribendam videtur Joſephus acceſſiſſe; vel quisquis auctor eſt libelli περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ, (*de imperio rationis*) ſcriptor certe antiquus. Apertiſſime vero meminit Clemens Alexandrinus (*d*): τοῦ συνταξαμένου τὴν τῶν μακκαβαϊκῶν ἐπιτομήν. *Ejus qui compoſuit Machabaicorum Epitomen.* Apertius etiam Origenes Machabaicum utrumque poſt Librorum ſacrorum recenſionem commemorat, grandemque ex ſecundo hoc laciniam ſuis in Exodum Exegeticis aſſuit, atque alibi ſæpe ejus teſtimonio ſententias ſuas confirmat. Ejus quoque ſuffragio crebro ſe tuetur Cyprianus. His ſubjungere Zenonem Veronenſem, Ambroſium, aliorumque deinceps agmina tota, ſed acquieſcamus in Canonibus Apoſtolorum (*e*), apocryphis, ut voles, antiquis certe, qui Machabaicos tres agnoſcunt; & in Thalmudicis ſcriptoribus, a quibus ſeptem fratrum hiſtoria celebratur.

De Comparatione Teſtimoniorum, quæ ad Librorum ſacrorum probandam γνησιότητα, & antiquitatem tota hac Propoſitione ex his depromuntur.

I. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* II. *Secundum argumentum.*

I. NUnc antequam tollamus manum ex hac tabula, occurrendum eſt expoſtulationi cuidam, ſupra a nobis leviter jam delibatæ, hominum pertinacium, quos tamen ab his diſputationibus operis initio arcebamus. Queri enim poſſunt intutam eſſe, & maleſidam viam, quam ad ſacrorum voluminum γνησιότητα, & antiquitatem demonſtrandam ſumus ingreſſi. Nam cum ad id recentiorum Scriptorum teſtimonia protulerimus, tanquam depromta ex eorum libris, quos antiquiores probare volebamus, id nobis ut probatum ſumſiſſe, quod in quæſtione poſitum erat; tam fieri quippe potuiſſe, ut quos antiquiores credidimus, ii e contrario teſtimonia nobis prolata excerpſerint ex iis, quos finximus recentiores; vel utroſque fortaſſe eadem excerpſiſſe teſtimonia ex priſcis aliquibus Scriptoribus, quorum lucubrationes diuturnitate temporis conſumtæ ſint. Huic querelæ primum obnoxios non eſſe Scriptores ajo, quorum nomina, ac ſcripta in aliis memorantur. Exempli cauſſa, quod Jeremianæ prophetiæ nominatim meminerit Daniel, jure poſſum colligere vetuſtio-

(*a*) Antiq. Lib. XIII. cap. 19. & de bell. Jud. Lib. I cap. 3. (*b*) XI. 35. (*c*) 2. VI. 19. (*d*) Str. 5. (*e*) Can. LXXVI.

III. Probatur Machabaici ſecundi γνησιότης, & antiquitas. I. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.

Digitized by Google

tuſtiorem Daniele fuiſse Prophetiam Jeremiæ. Atqui complures e Scriptionibus ſacris in hac claſse ponendæ ſunt. Ajo præterea, etiamſi id ita eſse concedamus, ut volunt Adverſarii, vix nobis inde deperire quicquam, vix illos quicquam inde lucrari: nam dum antiquitatem detrahunt uni, alteri adſtruunt: utrumlibet enim priorem ponant, hujus certe probata fuerit antiquitas. Velut cũ dixit Origenes in Epiſtola ad Africanum, totam pericopen ex Iſaia (*a*) Michæam (*b*) tranſtuliſse; ſi ex Michæa translatum id potius dicere audeant Adverſarii, hoc ipſo Michææ Prophetiam, Iſaiæ Prophetiam antiquiorem cogentur agnoſcere. Atque ita Michææ antiquitatem, & *γνησιότητα* ſatis comprobatam habebimus. Sin & Iſaiam & Michæam ex vetuſtiore aliquo Propheta hæc hauſiſse contendant, utris potius habenda fides eſt, an his nullo argumento, ſola pertinacia pugnantibus, neque ullum commentitiæ quam afferunt originis propheticarum ſententiarum indicium, notamve dantibus; an nobis res liquidas clariſſimaque teſtimonia proponentibus? Arbitretur prudens & æquus Lector, & ſententiam ferat. Deinde ſi id quod volunt obtinent Adverſarii, & quas ſcriptiones antiquiores poſuimus, recentiores eſſe fateamur iis quas diximus poſteriores, tum illidentur Chronologiæ & Hiſtoriæ ſcopulis, quæ has rerum & temporum perturbationes vindicabunt. Ad hæc recordari debemus Librorum fere omnium Veteris Teſtamenti *γνησιότητα* generatim nos probaſſe initio Propoſitionis hujus, iis argumentis, quæ nullis Adverſariorum reſponſionibus eludi queant. Totam itaque volumus rationum quas adhibuimus molem ſpectari, quæ eſt hujuſmodi, ut cavillationes omnes facile contemnat.

II. Objici poteſt præterea Libros ſacros a Spiritu Sancto Prophetis eſſe dictatos, & verba Prophetarum verba eſſe Spiritus Sancti, non ex aliorum depromta libris, ſed ab eodem profecta Spiritu, qui a diverſis Prophetis res eaſdem denuntiari hominibus voluerit; ac idcirco temere nos facere, qui vetuſtiorum Prophetarum teſtimonia a novitiis uſurpata ſtatuamus. Jampridem hoc ipſum apud Origenem jactavit Africanus (*c*), velut arbitratus Prophetarum, Spiritus Sancti nuntiorum ac præconum, dignitati parum convenire, alienis dictis & ſententiis uti. Quam perverſam ei opinionem exemit Origenes (*d*), teſtimoniis ipſis Prophetarum in medium prolatis, quæ palam extant in antiquioribus: ac imprimis celebri illo, quod Michæas (*e*) ex Iſaiæ ſecundo capite (*f*) in quartum ſuum tranſtulit. Fateor equidem vaticinia Prophetarum Dei oraculo eſſe edita; at Spiritum Sanctum ajo afflatus ſuos ad ingenium Prophetarum, & hominum mores temperaſſe: *Diviſiones gratiarum ſunt, idem autem Spiritus*, inquit Paulus (*g*): *& diviſiones miniſtrationum ſunt, idem autem Dominus: & diviſiones operationum ſunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus*. Optime Maimonides in eximio opere More Nevochim (*h*): *Scito unumquemque Prophetam peculiare quid habere; & ea lingua, eaque loquendi ratione, quæ ipſi eſt familiaris & conſueta, impelli a Prophetia ſua ad loquendum et qui intelligit ipſum*. Iſaiam & Amoſum idem afflavit Spiritus; diſertus tamen eſt Iſaias, rudis & inconcinnus Amoſus: quemadmodum flatus uno ore emiſſus pro calamorum varietate varios ſonos edit e fiſtula. Alioquin unus eſſet Scriptorum omnium ſacrorum character, ſtylus unus, eadem oratio; quam tamen diverſam eſſe obſervamus. Ergo afflatus ac inſpiratæ ipſæ res, Spiritus Sancti ſunt; ſermo ac verba, ſunt Prophetarum, ſic tamen inſpirante & incitante Spiritu Sancto loquentium: quæ verba proinde ab aliis ſumere, & in proprios uſus convertere potuerunt. Atque ea non a Scriptoribus ſolum ſacris, ſed & ab Ethnicis nonnumquam mutuati ſunt; uti fecit Paulus (*i*), cum Arati, & Epimenidis ſententias ac verba protulit. Verba hæc fuiſſe Spiritus Sancti, nemo dixerit: ut a Paulo autem citarentur, Spiritus Sancti inſtinctu factum eſt. At vetuſtiorum Auctorum ſacrorum verba a recentioribus Auctoribus ſacris recitata, & ut primum ederentur a vetuſtioribus, & ut deinde a recentioribus citarentur, Spiritus Sanctus auctoritate & impulſu ſuo perfecit: fuerunt nihilominus Prophetarum verba, ſed movente & inſtigante Spiritu Sancto prolata.

DE

(*a*) II. 2. & ſeqq. (*b*) IV. 1. & ſeqq. *II. Secundum argumentum.* (*c*) In Epiſt. ad Origen. (*d*) Epiſt. ad Afric. (*e*) IV. 1. & ſeqq. (*f*) 3. 4. (*g*) 1. Cor. XII. 4. & ſeqq. (*h*) Part. II. cap. 29. (*i*) Act. XVII. 28. & ad Tit. I. 12.

DE CANONE LIBRORUM SACRORUM.

I. *Diſputatur de Auctore & ætate Canonis Librorum ſacrorum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Unicus ante Chriſtum editus fuiſſe videtur Canon, ab Eſdra compoſitus, & Synagogæ magnæ auctoritate comprobatus.* III *Diſputatur de Synagoga magna.* IV. *Probatur noſtra ſententia veterum Scriptorum auctoritate.* V. *deinde argumentis.* VI. *Diſputatur utrum inſcriptiones libris Prophetarum præfixæ, a Synagoga magna, an a Prophetis ipſis additæ ſint.* VII. *Nehemias & Judas Machabæus Canonem recognoverunt & confirmarunt, novum vero Eccleſia Chriſti edidit.* VIII. *Diſputatur de Arca in qua reconditi fuiſse feruntur Libri Canonici.* IX. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* X. *Secundum argumentum.* XI. *Tertium argumentum.* XII. *Quartum argumentum.* XIII. *Quintum argumentum.*

I. SUperiores omnes, quibus Librorum ſacrorum γνησιότητα probare conati ſumus, diſputationes, una de eorumdem Canone diſputatione continentur. Canonem dico, Librorum ſacrorum collectionem ac catalogum, legitimo Synagogæ, vel Eccleſiæ conſenſu determinatum ac comprobatum. Cauſſa nominis hæc eſt. *Canon* regulam primario ſignificat; deinde ea etiam quæ accedunt ad formam regulæ, ut virgulas, palos, pilas, columnas; tum etiam tabellas, ligna nempe levia & oblonga. Et quoniam tabellis hujuſmodi ea inſcribebantur, quæ ad omnium notitiam venire debebant, propterea que publice erant proponenda, Canonis nomen ad res Canoni inſcriptas tranſiit. Hinc Canones Mathematici, & Chronici, Chronologis & Mathematicis propoſiti: hinc & decreta Conciliorum Canonum nomine affecta ſunt: item indices & catalogi corporatorum ejuſdem ſocietatis tabellis inſcripti & palam propoſiti ſodalibus, ut ſibi inter ſe cogniti ſint; inde nomen Canonicorum: indices quoque omnes, quos vulgo legi & cognoſci intereſt, velut nominum Sanctorum, quorum commemoratio fieri debebat in Eccleſiis. Jam liquet ex his ratio nominis hujus ſacrorum Librorum indici tributi: quod nempe tabellæ inſcriptus, & Eccleſiæ palam ſit propoſitus. Qui aliam quærunt vocabuli originem, abutuntur operam. Quod ſi Canonem hunc Eſdræ temporibus conditum fuiſſe demonſtravero, libros omnes in eum collatos Eſdra vetuſtiores eſſe neceſse eſt, quod ad præſens inſtitutum eſt ſatis. Plurimum ergo refert hujus Canonis ætatem ſcrutari, quod pro rei momento ac dignitate ſatis accurate a nemine factum adhuc reperio. De Canone enim diſserunt omnes, hoſque vel illos libros κανονιζομένους, (*in Canonem receptos*) vel ἀκανονίστους (*in Canonem non receptos*) fuiſse affirmant, huncque vel illum Canonis conditorem fuiſse ajunt; qui vero legitimis id argumentationibus probaverit, quod equidem ſciam, nemo homo eſt. Nos huic quæſtioni, cum utili per ſeſe, tum ad propoſitum opus valde opportunæ paucis ſatisfaciemus. Ac non una primum de eo ſententia eſt. Plures quidem Canonis auctorem Eſdram agnoſcunt, eum qui Librorum ſacrorum inſtaurator & reparator habitus eſt. Synodo magnæ adſcribit Genebrardus (*a*), quam Quintam appellat, cuique Eſdram interſuiſse ait, at præter Eſdrinum hunc Canonem, alios inducit duos, alterum ab Hieroſolymitana Synodo Sexta conflatum, quam de ſacris Codicibus ad Ptolemæum Philadelphum mittendis, & Septuaginta Interpretibus Græce eos reddituris coactam fuiſse vult: in eum autem Canonem conjectos eſse docet Libros ſacros, qui poſt Quintam Synodum prodierant, puta Tobiæ ac Judith; Eccleſiaſticum item & Sapientiam, quos per utriuſque Synodi intervallum editos cenſet. Tertium demum Canonem exiſtimat fuiſse conditum in Septima Synodo, quam coiiſse arbitratur ad probandos Phariſæos, quorum duces Sammai, & Hillel; damnandos vero Sadoc, & Bariethos, Sadducæorum anteſignanos. Hujus porro Synodi decreto ſcribit fuiſse confirmatam librorum Tobiæ, & Judith, aliorumque auctoritatem, qui in antecedente Synodo fuerant cooptati in Canonem, in eumque tum primum adſcriptos libros Machabæorum. Serarius, aliique literati viri geminum tantum Canonem admittunt, priorem Eſdrinum, in Synodo magna confectum; recentiorem alterum, in quem dedicati fuerint Libri reliqui, quos prior non continebat.

I. *Diſputatur de Auctore & ætate Canonis Librorum ſacrorum. Variæ opiniones proponuntur.* (*a*) Chronol.

Diſputator vero Theologo-Politicus (*a*) pro more ſuo παραδοξολογῶν (*paradoxa pronuntians*) nullum ſacrorum Librorum Canonem ante Machabæorum tempora concinnatum fuiſſe aſseverat; cum ejus, qui Eſdræ tribuitur, libri aliquot Machabaico ævo haudquaquam vetuſtiores ſint.

II. His diligenter penſitatis ſententiis, veriſimillimum mihi viſum eſt unicum ante Chriſtum editum fuiſſe Canonem, ab ea nempe Synagoga, quæ Magna appellata eſt; cum in libris colligendis, digerendis, & adornandis primas partes ageret Eſdras, vir patriæ antiquitatis, Hebraicorum rituum, ſacrarumque literarum longe peritiſſimus: γραμματεὺς, καὶ νόμων ἱερῶν διδάσκαλος ἐπιφανής. *Scriba, & legum ſacrarum inſignis magiſter*, ut eum appellat Euſebius in Chronico; &, ut Eſdræ ipſius verbis utar (*b*), *Scriba velox in lege Moyſi. Scriba eruditus in ſermonibus & præceptis Domini, & ceremoniis ejus in Iſraël*: & ut in Epiſtola compellatur ab Artaxerſe: *Scriba legis Dei cœli doctiſſimus*. Cum itaque doctrina, & priſcorum Codicum uſu ac tractatione æqualibus ſuis antecelleret, dubium non eſt quin Librorum ſacrorum conquirendorum, excutiendorum, ac dijudicandorum provinciam ei demandaverit Synagoga Magna Judæorum; ſed ita tamen ut ipſe de rebus a ſe mature expenſis ad illam referret, quæ eas demum ſupremo arbitrio determinaret ac componeret.

III. Sciendum quippe eſt captivitate Babylonica ſolutos Judæos, & patriis laribus redonatos, cum de cultu Dei inſtaurando, & divinis ac humanis legibus reſtituendis cogitarent, viros gentis ſuæ ſapientia & eruditione florentiſſimos diverſis temporibus iis negotiis adminiſtrandis præfeciſse; Zorobabelem in his, Mardochæum, Joſuam Joſedeciden; Aggæum quoque, Zachariam, & Malachiam. Prophetas iſtos ex hac ſerie expungunt alii, qui hunc cœtum, ut dixi, Sapientibus, non Prophetis, conſtitiſſe volunt. Unde & Danieli dignitatem Prophetæ detrahunt, ut eum inter Synagogæ Magnæ conſeſſores collocent. Certe eum, & Ananiam, & Azariam, & Miſaëlem ſuperioribus adjungit Maimonides in Jad Chazacah, ſed contradicente Abrabaniele: & de Daniele quidem falſum eſſe ſupra nos oſtendimus. Vocabantur illi *roſce bagolah*. *Principes captivitatis*, & numeroſi fuiſse dicuntur centum ac viginti. Duodecim tantum ponit, ac nominatim etiam recenſet Abrabaniel in Præfatione ad *nachalath bavoth*. An ex 12. factum 120. an ex 120. factum 12.? proclivi ſane lapſu in numeris noſtratibus, unde error fortaſse ad Rabbinos propagatus eſt. Cur autem Synagoga Magna *cheneſeth hgbedolah*, dicatur a Judæis, diſcimus ex Tractatu Megillah, capite tertio, in Gemara; nempe quod majeſtatem in priſtinum ſtatum reſtituerit, non addito tantum ad reliquos Dei titulos titulo *gadol*, in oratione quadam, ut ibidem habet Gemara; ſed etiam quod totam Scripturam ſacram curis ſuis reparaverit. Ejus initia ad Darium Hyſtaſpiden probabiliter Rabbini referunt, cum nondum Babylone rediiſſet Eſdras, ut quo tempore reficiebatur Templum, ejus quoque concelebrandi leges renovarentur. In eumdem porro cœtum alii ſubinde ingenio præditi ac virtute ſunt cooptati: velut Eſdras, poſtquam Babylone reverſus eſt. Quamobrem aliis porro, aliiſque aſcitis, & in decedentium locum junioribus ſuffectis, diuturna fuit hæc Synagoga, & per multos annos perſeveravit. Nam & ex ea fuit Nehemias, qui ad Darii uſque Codomanni, & Alexandri tempora vitam prorogavit, & Simon cognomento Juſtus, qui Seleuci Nicanoris ævo ſummum Pontificatum tenuit, quemque poſtremum ex hoc conſeſſu ſuperfuiſse narratur in Miſna Thalmudica. At hanc ſententiam plerique nobis prævierunt Rabbini; aliis licet diſſentientibus, quibus placet, non poſt multas ætates, & continuatam plurimorum hominum ſeriem, ſed intra unius tantum ævi anguſtias Synagogam Magnam defloruiſse. Quamquam eam proprie Synagogam Magnam dicendam eſſe fatemur, quæ circiter Artaxerſis Longimani tempora viguit.

IV. Eam autem quam propoſui opinionem locupletibus primum auctoribus tueor. Conſtans eſt enim omnium fere conſenſio, crematos in Hieroſolymitano excidio, & in deportatione Babylonica amiſſos, aut neglectos Codices ſacros Eſdram Artaxerſis Longimani ævo recuperata libertate reparaſse.

Etſi

(*a*) Cap 10. *II. Unicus ante Chriſtum editus fuiſſe videtur Canon, ab Eſdra compoſitus, & Synagoga magna auctoritate comprobatus.* (*b*) 1. VII. 6. 11. 12. *III. Diſputatur de Synagoga Magna. IV. Probatur noſtra ſententia veterum Scriptorum auctoritate.*

Etſi de modo, quo res acta eſt, non ſatis convenit; cum alii numine afflatum, ſacrum id quod ſupereſt opus dictaſſe velint; prioribus libris penitus abolitis. Ita ſenſit Auctor libri quarti Eſdræ, qui decimo quarto capite commentitiam rei geſtæ hiſtoriam explicavit. Futilem hunc Scriptorem ſecutus eſt Clemens Alexandrinus Stromatum primo. Secutus eſt eum quoque Theodoretus Præfatione in Pſalmos. Apertiſſime vero omnium Baſilius in Epiſtola ad Chilonem. Et in eamdem ſententiam viri quidam docti recentiores abierunt. Propius accedit ad verum Irenæus (a), cum ait corruptas Scripturas Eſdram reſtituiſſe. Paria habent Tertullianus (b), & Hieronymus (c). Clariſſime vero Chryſoſtomus (d) Eſdram Deo inſtinctum Scripturæ ſacræ reliquias digeſſiſſe, & in unum corpus compoſuiſſe ſignificavit. Accuratius etiam Auctor Synopſeos, quæ Athanaſio tribuitur, ſacros Codices per Captivitatis diuturnitatem, & populi incuriam amiſſos Eſdram ait penes ſe ſervaſſe, & ſuo demum tempore protuliſſe, ac publici juris feciſſe. Profecto Moſaica Lege in Exilio Hebræos non caruiſſe inde patet, quod Eſdras (e) ſe *Scribam velocem in lege Moyſi* appellat: patet & ex capite nono Danielis (f), ubi Moſis liber tanquam ſuperſtes, & vulgo cognitus, ac verſari ſolitus, teſtis citatur. Nam quis credat tantam eſſe potuiſse cladem ac vaſtitatem, ut ne apud privatos quidem homines ulla ſervata ſint Codicum ſacrorum exemplaria? non apud Ezechielem, vel Mardochæum? nec apud ipſum quidem Jeremiam, quem Nabuchodonoſoris juſſu Nabuzardan militiæ magiſter ab omni injuria tutum præſtitit? Certum eſt igitur Eſdram Libros ſacros diſſipatos collegiſse, & inſtauraſſe. Utcunque vero egregius fuerit iſte labor, fructu tamen caruiſſet, niſi acceſſiſset publica Synagogæ auctoritas, quæ recognoviſſet opus, & expenſum comprobaſset, ejuſque uſum populo conceſſiſset. Quapropter non quaſi Eſdræ, ſed quaſi Synagogæ ipſius opus ab Elia Levita, aliiſque Rabbinis habitum eſt. Hinc Thalmudiſtæ capite primo Babæ bathræ, vaticinia Ezechielis, librum Duodecim Prophetarum, Danielis, & Eſtheris libros, a viris Synagogæ Magnæ ſcriptos eſse definiunt; quos ab aliis ſcriptos, ab Eſdra collectos ſuffragio ſuo Synagoga Magna firmavit. Memorabile habetur apud Joſephum, libro primo contra Apionem, teſtimonium, quod omnino conſuli velim. Gentilium enim ſuorum morem hunc eſſe ait, ut ſi quæ ingruant bella, pace demum compoſita veteres Scripturæ a ſuperſtitibus Sacerdotibus recognoſcantur, relegantur, ac renoventur; nec unicuique de rebus ſacris ſcripta in vulgus edere fas eſſe, ſed Prophetis ſolum, qui Dei inſtinctu, & præterita, & præſentia ſciunt: hinc duo ſolum ac viginti ſacra Volumina, & ea ſibi uſquequaque conſentanea gentem ſuam uſurpare, veterem omnem anteacti temporis memoriam complexa; a Moſis uſque temporibus, ad Artaxerſis Longimani ætatem ſcripta; ab hac vero ætate ſingula fuiſſe relata in literas, ſed eamdem quam ſuperiora fidem minime eſſe conſecuta. Ex his liquet poſt Babylonica bella ex more Judæorum inſtaurari debuiſſe Codices ſacros, idque Sacerdotum ſuperſtitum opera, qualis fuit Eſdras; horum vero Librorum collectionem in Artaxerſe Longimano deſiiſse: quod ſane fieri non potuit, niſi per Canonem publica auctoritate conditum; quo qui non continerentur, pari exiſtimatione carerent.

V. Nunc ſi argumentis pugnare libet, primum ſubminiſtrat Septuaginta Senum interpretatio, quam cum Ptolemæi Philadelphi cura elaboratam eſſe conſentiant omnes, ante hæc tempora collectos eſſe Libros ſacros, conſtatumque jam eorum Canonem oportuit. Convulſam enim & obtritam reor eam ſententiam, quæ Moſaicum duntaxat volumen a Septuaginta Interpretibus converſum fuiſſe fingit. Ab Iſraëlitarum autem liberatione ad Philadelphum, nulla ejus condendi magis opportuna ac neceſſaria apparet occaſio, quam poſt reſarta ac recollecta ſacra volumina; nullus operis hujus Auctor magis idoneus, quam Eſdras. Quadrageſimo præterea ac nono Eccleſiaſtici capite locum deprehendo, a nemine, opinor, adhuc obſervatum, unde vetuſtas Canonis præclare intelligitur. Nam cum ſanctos pleroſque viros Sirachides laudare inſtituiſſet, in iiſque Scriptores ſacros fere omnes; poſtquam de Iſaia, Jeremia, ac Ezechiele diſſeruit, tum ſervato Canonis Judaici ordine, qui tribus his

Pro

(a) Lib. III. cap. 25. (b) De habit. mul. cap. 3. (c) Adv. Helv. cap. 3. (d) Hom. VIII. in Epiſt. ad Hebr. (e) 1. VII. 6. (f) 12. 13. *V. Deinde argumentis,*

Prophetis Minores Duodecim ſubjungit, hęc addit (*a*) : *Et Duodecim Prophetarum oſſa pullulent de loco ſuo : nam corroboraverunt Jacob & redemerunt ſe in fide virtutis.* Quibus ſtatim ſubjicit Zorobabelem, & Jeſum Joſedeciden, principes Synagogæ Magnæ : non obſcure ſignificans poſt Duodecim Prophetas Synagogam Magnam extitiſſe. Itaque in unum librum jam compacta erant hoc tempore Duodecim Prophetarum vaticinia. Librum hunc haud dubie ſignificat Stephanus (*b*), cum hæc Amoſi (*c*) verba recitans: *Numquid victimas & hoſtias obtuliſtis mihi annis quadraginta in deſerto, domus Iſraël? Et ſuſcepiſtis tabernaculum Moloch, & ſidus Dei veſtri Rempham, figuras quas feciſtis, adorare eas?* ſcripta eſſe diceret in libro Prophetarum. Atqui collectio hæc Duodecim Prophetarum, & in unum corpus conjunctio, nonniſi in ſacrorum Voluminum redintegratione facta credi poteſt; cum nonnulli e Prophetis illis Duodecim exiguo annorum intervallo Eſdræ reditum præceſſerint; fortaſſe & vitam ad id uſque tempus produxerint. Profecto antequam Scripturæ totius ſacræ conderetur Canon, ſingulorum Librorum partes componi ſimul, & in unum corpus conflari, ac velut ſuo ſibi Canone determinari oportuit. Pſalmorum numerum definiri, & in unum colligi volumen neceſſe fuit, priuſquam in generalem Canonem conjicerentur. Factum id ab Eſdra docent Auctor Synopſeos, & Hilarius (*d*), atque ita vulgo credi : nos ab Eſdra & Synagoga Magna factum diximus ſupra. Idem de libro Duodecim Prophetarum dictum velim. Inde eſt quod in Baba bathra docent Thalmudiſtæ, & poſt illos Abrabaniel (*e*), viros Magnæ Synagogæ Duodecim Prophetarum libros in unum volumen compegiſſe. Porro Sirachiden Ptolemæi Epiphanis æqualem fuiſſe probavimus; unde efficitur vetuſtiorem hac ætate Canonem fuiſſe. Atque inde idem ac ſuperiori argumentatione colligimus, nullum videri aptius ejus conficiendi tempus, quam poſt recompoſitos Codices ſanctos; neque ulli probabilius ejus confectionem adſcribi poſſe, quam Eſdræ. Ad hæc cum Rabbinorum vulgatiſſima opinio ſit, Scripturam ſacram, quæ nullis ſectionibus, interpunctionibus nullis ad illam diem diſtincta erat, ſed veluti unico comprehenſa verſu tota ſimul cohærebat, a Synagoga Magna, cujus Eſdram fuiſſe ſcribam ajunt, in *pheriſcot*, & in *ſedarim*, & in *peſucot*, aliaſque partes eſſe diviſam; eamdem quoque a Scribis, eorumque principe Eſdra octodecim locis emendatam, quos Maſorethæ numerant, & *takum ſopherin*, *ordinationem Scribarum*, & *takun Eſdra*, *ordinationem Eſdræ* appellant; cum priſcos etiam Hebraicę lingue characteres hoc tempore Eſdra auctore Aſſyriis mutatos eſſe Thalmudiſtæ affirment in Tractatu Sanhedrin (*f*), doctique omnes aſſentiant; quæ ſine Synagogæ auctoritate & conſilio fieri haudquaquam potuiſſe manifeſtum eſt : quis credat tantum operæ ac ſtudii in Scripturæ ſacræ characteribus mutandis, ſectionibus determinandis, notandis lectionibus, diſtinguendis verſibus poſuiſſe Synagogam Magnam, ejuſque velut mentem Eſdram; totos vero Libros ipſos neglexiſſe, deq; eorum numero definiendo ac ſanciendo minime cogitaſſe? Hæc argumenta & teſtimonia ſi æquis animis expendiſſent nuperi quidam Scriptores, ſaniora utique & modeſtiora de Libris ſacris, deque noſtra ſententia protuliſſent. Nam argumenta noſtra quod attinet, nullum attigerunt fere, nedum confutarunt. Rabbinorum ſpernunt ſuffragia, utpote inepta: quaſi non extent apud Rabbinos pulcra Judaicæ antiquitatis veſtigia, quæ viri docti, & cordati agnoſcere ſciunt, & ad Librorum ſanctorum explicationem utiliter conferre. Patrum auctoritatem flocci faciunt, quaſi non vel propter ætatem, in majori verſati ſint literarum ſacrarum luce, plurimiſque uſi ſint Libris, quos temporis vetuſtas abolevit. Scripſi auctorem Synopſeos Athanaſio tribui ſolitæ, de ſacrorum Codicum reſtitutione per Eſdram facta accuratius eſſe locutum, quam Chryſoſtomum. Quippe Chryſoſtomus tradidit Eſdram Deo inſtinctum Scripturæ ſacræ reliquias in unum corpus compoſuiſſe : Auctor vero Synopſeos, non rem ſolum, ſed rei etiam modum explicavit, cum diceret Libros ſacros per captivitatis diuturnitatem a populo neglectos, & vulgo deperditos Eſdram penes ſe ſervaſſe, & demum reparaſſe. An non accuratiora hæc ſunt, & enucleatius expoſita, quam quæ protulit Chryſoſtomus? Atqui, inquiunt, incerta ea ſunt. Eſto: an non aliud eſt

accu-

(*a*) Eccl. XLIX. 12. (*b*) Act. VII. 42. 43. (*c*) V. 25. & 26. (*d*) Prol. in Pſalm. (*e*) Præf. in Iſa. (*f*) Cap. 2.

Digitized by Google

accurate ſcribere, aliud certo atque vere? Inſtant deinde, noſque contraria huic ſententiæ, & repugnantia ſubjeciſſe queruntur, cum diximus viros quoſdam pios, & eruditos Codicum ſacrorum exemplaria apud ſe ſervaſſe: quippe ſi deperdita fuerunt, nuſquam ſervata fuiſſe. Demus ſententiam hanc priori adverſari: an non nobis Auctori Synopſeos contradicere jus faſque eſt? Cum ſententiam ejus affero primum; huic deinde ſubjicio meam, jure meo mihi uti videor. Quid ſi vero conſentit utraque ſententia, & Auctoris Synopſeos, & noſtra, neque repugnat ullo modo, quis ſupererit cavillis locus? Ajo enimvero plane nobis cum hoc Auctore convenire. Is quippe affirmat Codices ſacros per populi incuriam fuiſſe amiſſos, ab Eſdra ſervatos, & reparatos: quod nos itidem aſſeveramus. Nam ſtantibus Hieroſolymis hi Codices ad ſacros uſus publica auctoritate adſervabantur in adytis; urbe deinde exciſa, populo deportato, & Codicibus crematis, nulla jam ſupererat publica eorum cuſtodia, qui nec ipſi ſupererant, nulli cuſtodes publica auctoritate appoſiti. At nihil aliud ad Eſdram, alioſque privatos homines; quorum pleroſque exemplaria Librorum ſacrorum, vel omnium, vel aliquorum, proprietate ſua, & ſtudio apud ſe habuiſſe nemo ſanus dubitare poteſt. Cum autem Babylone reduces, ea recognoſcere, & recolligere neceſſe haberent pro more gentis, quem morem clariſſimis verbis tradidit Joſephus; cui negotium hoc datum dicemus potius, quam ei qui Legis Divinæ, rerumque ſacrarum periſſimus habebatur: qui tam ſolidis rationibus contradicere amant, videant unde ſibi major gloria ſperanda ſit, vel ex modeſta, & ſalubri veritatis agnitione, vel ex immoderata ſanctiſſimarum rerum tractatione, & contemtu.

VI. Jam ſi id obtinemus, quod a nobis propoſitum eſt, nec ſine pertinacia negari poteſt, jam liquet non alium quærendum eſſe auctorem, quam Eſdram, & Synagogam Magnam, additamentorum quorumdam, quæ ad Librorum ſacrorum connexionem, vel illuſtrationem huc, & illuc ſparſa ſunt. Cujuſmodi ſunt, quæ de Moſis morte ad calcem Pentateuchi addita legimus. Aliam præterea operam in Codicibus ſacris exornandis ab hac Synagoga collocatam fuiſſe ratus eſt Grotius (*a*), ad inſcriptiones nimirum, ac lemmata libris Prophetarum præfigenda: quod ex titulo libri Amos apparere exiſtimat, qui talis eſt: ***Verba Amos, qui fuit in paſtoribus de Thecue, quæ vidit ſuper Iſraël in diebus Oſiæ regis Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis Iſraël, ante duos annos terræ motus.*** Ego vero, & inſcriptiones a Prophetis ipſis arbitror fuiſſe appoſitas, neque video quid ex hoc titulo pro contraria parte effici poſſit. Nam poſt terræ motum ſcribere hoc potuit Amos ipſe, & vaticinii tempus ex hoc caſu denotare, vel quod potius reor, imminentem terræ motum, pro ſua vaticinandi facultate prævidere, & prædicere potuit; quod & his capitis tertii verbis factum ab eo quidam Interpretes cenſent: ***Et percutiam domum hyemalem cum domo æſtiva: & peribunt domus eburneæ, & diſſipabuntur ædes multæ, dicit Dominus*** (*b*). Huc adde in ipſo vaticiniorum contextu ejuſmodi inſcriptiones occurrere, velut apud Zachariam, verſu ſeptimo primi capitis: ***In die vigeſima quarta undecimi menſis Sabath, in anno ſecundo Darii, factum eſt verbum Domini ad Zachariam, filium Barachiæ, filii Addo, Prophetam, dicens:*** item initio ſeptimi capitis. Plurima hujuſmodi reperies in breviſſimo Aggæi vaticinio, plurima & in illo Jeremiæ; nonnulla etiam in Iſaia, Ezechiele, & Daniele. Ea profecto quin ab ipſis Auctoribus profecta ſint, minime dubitandum eſt. Id ſi evicero, quod negari non poteſt, jam una quoque evicero vaticiniis ipſis præfixas inſcriptiones illarum conſimiles, & prorſus germanas, eorumdem quoque auctorum eſſe; cum credibile non ſit hos Auctores ſcriptionum ſuarum particulas his notis præmuniendas duxiſſe, tota vera opera *ἀνεπίγραφα καὶ ἀκέφαλα* (*titulo, & initio carentia*) omittenda cenſuiſſe.

VII. Cæterum operam Eſdræ circa ſancta Volumina, ac diligentiam imitatus Nehemias priſcos ſacrarum ſcriptionum Codices conquiſivit, magnam collegit antiquitatis memoriam, rerum a ſe, fortaſſe & ab aliis, geſtarum commentarios ipſe ſcripſit. Hæc ſequuntur ex iſto ſecundi Machabaici dicto (*c*):

Infe-

VI. Diſputatur utrum inſcriptiones libris Prophetarum præfixæ, a Synagoga magna, an a Prophetis ipſis additæ ſint.
(*a*) In Amos I.1. (*b*) Amos III.15. ***VII. Nehemias & Judas Machabæus Canonem recognoverunt & confirmaverunt; novum vero Eccleſia Chriſti addidit.*** (*c*) II 13.14.

Inſerebantur autem in deſcriptionibus, & commentariis Nebemiæ hæc eadem;& ut conſtruens Bibliothecam congregavit de regionibus libros,& Prophetarum,& David,& epiſtolas Regum, & de donariis. Quibus verbis Bibliothecam tantum a Nehemia adornatam qui putant ſignificari, non Librorum ſacrorum collectionem, & recognitionem, legitimum loci ſenſum ex ſequentibus intelligant: *Similiter autem,& Judas ea quæ deciderant per bellum,quod nobis acciderat,congregavit omnia, & ſunt apud nos*. Judam ait ſimilia eorum feciſſe, quæ fecerat Nehemias. Judaicæ autem gentis ea eſt conſuetudo, teſte Joſepho (*a*), ut poſt bella Libri ſacri recognoſcantur, & inſtaurentur, idque præſtitit Judas. Idem ergo factum fuerat a Nehemia. Quæ ſi ita ſunt, ut certe ſunt, Canonem haud dubie recognoverit Nehemias, & ex veterum exemplarium fide confirmaverit; Librumque demum, qui ejus nomine inſcriptus eſt, quemadmodum ſuum Eſdras, in ſacrum Canonem retulerit; atque hæc demum ſanxerit auctoritate Magnæ ejuſdem Synagogæ, ad quam unam librorum conſecratio pertinebat. Quamobrem exemplari illo aureis literis deſcripto, quod ad Philadelphum Eleazarus Pontifex miſit, Nehemiæ liber continebatur, utpote qui cum reliquis Voluminibus ſacris a Septuaginta Senibus interpretatione donatus ſit. Poſt annos centum circiter, & viginti, quum fieri id curavit Ptolemæus Philadelphus, Antiochi Epiphanis furias paſſis Hieroſolymis, direptiſque ac incenſis, ſacrorum Librorum curam ſumſit Judas Machabæus, & qui per bellum interciderant, recollegit; Nehemianam Bibliothecam ſupplevit, dedítque operam ne qua ſui parte Canon imminueretur: pro eo, ac fieri apud Judæos ſolitum fuiſſe notavi ex Joſepho (*b*), ut poſt bella ſanctos Libros Sacerdotes recenſerent. Nam quid aliud ſibi volunt iſta, quæ in Epiſtola Hieroſolymitanorum Judæorum ad Ægyptienſes Helleniſtas nobis exhibet ſecundus Machabaicus (*c*): teſtimonio indidem proxime depromto ſubnexa: *Similiter autem,& Judas ea quæ deciderant per bellum,quod nobis acciderat,congregavit omnia,& ſunt apud nos. Si ergo deſideratis hæc, mittite qui perferant vobis*. Ipſi quippe Helleniſtæ, ad quos hæc ſcripta ſunt, Hieroſolymitanam Synagogam de rebus Divinis conſulebant, ejuſque decreta ſequebantur. Quamobrem etſi libros quoſdam habebant in pretio, cujuſmodi fuerunt illi, qui dicti ſunt ἀπόκρυφοι, (*apocryphi*), & ἀκανόνιστοι (*in Canonem non relati*), & ἀντιλεγόμενοι (*vocati in Controverſiam*) quoſque ab Helleniſtis acceptos Eccleſia Chriſti multo poſt in ſuum Canonem admiſit, nunquam tamen ab ipſis pro Canonicis, & ἐνδιαθήκοις, (*in Arca repoſitis*) ac ἐντοῖς (*certæ auctoritatis*) habiti ſunt, cum nec eos Hieroſolymitana Synagoga conſecraſſet, nec id juris ipſi ſibi arrogarent. Profecto ſi in Helleniſtarum Canone habuiſſent locum eumdem,& in Canone vetuſtiorum omnium Chriſtianorum tenuiſſent; quod fuit ſecus: nam prioribus Eccleſiæ ſeculis a multis repudiati ſunt, & inter apocryphos habiti; at eos demum ſuſcepit univerſa Chriſti Eccleſia, & in ſuum Canonem dedicavit. In jura quippe,& auctoritatem priſcæ Synagogæ ſucceſſit Eccleſia, deque libris arbitria facere ipſam jus faſque fuit. Itaque ſuum ipſa concinnavit Canonem, & a piis omnibus ſuſcipi juſſit.

VIII. Operæ pretium hic me facturum puto, ſi quæſivero quamobrem Canonici Libri intra Arcam, Apocryphi vero extra Arcam fuiſſe dici ſoleant. Ac veterum ſcripta Auctorum memoria repetenti mihi primus omnium occurrit Epiphanius, qui id affirmaverit in libro de ponderibus, & menſuris (*d*): librum enim Sapientiæ, & Eccleſiaſticum, quamvis utiles, e Canonicorum albo ſecluſos fuiſſe ait: διὸ, inquit, καὶ ἐν τῷ ἀρῶν (*Arun*) οὐκ ἀνετέθησαν, τουτέστι ἐν τῇ τῆς διαθήκης κιβωτῷ. *Quamobrem & in Aron repoſiti non ſunt, hoc eſt in Arca Fœderis*. Quod dictum ſic expreſſit Johannes Damaſcenus (*e*): ἡ δὲ πανάρετος, τουτέστιν ἡ σοφία τοῦ σολομῶντος, καὶ ἡ σοφία τοῦ ἰησοῦ, ἐνάρετοι μὲν καὶ καλαί, ἀλλ' οὐκ ἀριθμοῦνται, οὐδὲ ἔκειντο ἐν τῇ κιβωτῷ. *At Panaretus, hoc eſt Sapientia Salomonis,& Sapientia Jeſu, egregia quidem virtutis præcepta continent, & pulchræ ſunt, ſed non numerantur, neque in Arca habebantur*. Hinc liquet emendandos eſſe vulgatos Epiphanii Codices, in quibus particula inficialis deſideratur, & hæc ita leguntur, καὶ ἐν τῷ ἀρῶν ἀνετέθησαν. *Et in Aron repoſiti ſunt*. Unde male colligit Scaliger (*f*) ἀποκρύφους ideo eſſe dictos Sapientiæ, & Eccleſia-

(*a*) Lib. I. contr. Ap. (*b*) Ibidem. (*c*) II. 14. *VIII. Diſputatur de Arca, in qua reconditi fuiſſe feruntur Libri Canonici.* (*d*) Cap. 4. (*e*) Orth. fid. Lib. IV. cap. 18. (*f*) In Euſ.

cleſiaſtici libros, quod intra Arcam Veteris Teſtamenti, in Sanctis ſanctorum adytorum reconderentur. Johannis Damaſceni interpres Jodocus Clichthovæus Arcam Fœderis intelligendam cenſet, atque id magno conſenſu recentiores pene omnes arripuerunt. At Judæorum varia, & multiplex opinio eſt. Somniarunt quidam duas fuiſſe Arcas, alteram a Moſe, a Beſeleele alteram fabricatam; hanc in Tabernaculo fuiſſe depoſitam, illam pro neceſſitate rerum huc illucque circumlatam; in hac reconditas fuiſſe Tabulas Legis integras repetitæ fabricationis, in illa Tabulas Legis confractas. Sic R. Jehuda ben Elai in Thalmudico libro *ſcecalim*, capite ſexto; ſic R. Bechai (*a*), & R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi (*b*), ſic & alii. Sententiæ autem hujus patronis quibuſdam perſuaſum eſt, in Arca Moſaica præter fragmina Tabularum fuiſſe etiam librum Legis. At Aben Ezra (*c*), Gerundenſis (*d*), Abrabaniel (*e*), & quorum melior ſententia menti, unicam fuiſſe Arcam volunt. Verum de rebus in ea reconditis haudquaquam inter illos convenit: quidam enim ſtatuunt illuc concluſas fuiſſe Legis Tabulas utraſque, & integras, & comminutas, librum Legis, virgam Aaronis, & urnam manna plenam; alii ſolas Tabulas, & fractas, & integras; in capſulam vero ad latus Arcæ librũ Legis, Virgam, & Urnam includunt. De Tabulis fractis, Virga, & Urna nunc non quærimus; diſputamus tantum de volumine Legis. Id in Arca ſervatum fuiſſe docet R. Meir in utroque Thalmude Hieroſolymitano (*f*), & Babylonico (*g*). Idem habetur in Debarim rabba, & apud Maimoniden (*h*). Hos ſequitur Iſaac Abrabaniel (*i*), hoc argumento, quod non minoris fuerit dignationis liber Legis, ac Tabulæ ipſæ, propterea que non alio loco fuerit aſſeverandus. Hi omnes, ipſeque adeo Epiphanius, unicum opinionis ſuæ præſidium collocant in celebri hoc commate Deuteronomii (*k*): *Poſtquam ergo ſcripſit Moſes verba Legis hujus in volumine, atque complevit, præcepit Levitis qui portabant Arcam Fœderis Domini, dicens: Tollite librum iſtum, & ponite eum in latere Arcæ Fœderis Domini Dei veſtri, & ſit tibi contra te in teſtimonium.* Illic latus Arcæ interius notari cenſuerunt, & R. Meir aliquem Arcæ angulum intellexit vacuum a Tabulis relictum, & a volumine Legis occupatum. Verum exterius Arcæ latus deſignari, videntur probare verba ipſa Moſis, *mezad aarum, a latere Arcæ*, quæ uſurpantur a Sacerdotibus, & Divinis Philiſtinorum, in primo libro Samuelis (*l*), cum vaſa aurea, quæ ſolvebant Deo, apponi jubent *in capſella, ad latus Arcæ*. Atqui hæc in Arcam ipſam condita fuiſſe nullus ex Interpretibus exiſtimavit. Docent nos præterea Tertius Regum (*m*), & Secundus Paralipomenon (*n*), non aliud fuiſſe quicquam in Arca Fœderis, quam duas Tabulas lapideas. Ergo Jonathan Paraphraſtes (*o*) in capſa, ad latus dextrum Arcæ, poſitum fuiſſe credidit Sepher, hoc eſt volumen Moſaicũ, & R. Juda in Babylonici Thalmudis citato loco, idem ſupra Tabellam ex Arca foris prominentem locat; & Gemara ad caput primum Babæ bathræ, & ad Thalmudicum librum *ſcecalim*, vult Moſem ad latus Arcæ adtexuiſſe capſulam, (*gloſcom*, hoc eſt, γλωσσόκομον) in eamque ſuum volumen incluſiſſe. Locat & extra Arcam Aben Ezra (*p*), & David Kymchi (*q*), & alii. At opinantur Arabes (*r*), Phinees Dei juſſu urnam conflaſse æneam, reconditiſque in ea quinque libris Legis, Tabulis duabus, virga Moſis, & virga Aaronis, quæ frondes emiſerat, & pauxillo Manna, plumbo obturaſse, & in ſpeluncam abdidiſse. Quæ veri ſpeciem non habent ullam. Cum autem librum Legis, ipſa Moſis manu exaratum, ſe in domo Domini reperiſſe ait Helcias (*s*) non fimeto infoſſum eruiſſe intellige, quod poſtulat Chryſoſtomus (*t*). Videtur enim data opera abſconditus fuiſse Codex Legis a Sacerdotibus, qui ob reverentiam ſacri Voluminis nefas duxiſsent in locum fœdum, & immundum id abjicere. Legitur in Gemara Sanhedrin, ſeptimo capite, factum id Manaſſis temporibus, qui cum Moſaicos libros violare inſtituiſset, archetypum ipſum Moſis exemplar furori ejus a piis Sacerdotibus eſse ſubductum. Inter tigna Templi occultum fuiſse vult Abrabaniel: quod probabilius utique eſt. Quocunque abditum fuiſse dicas, ſimul cum ipſa capſula

(*a*) In Deut.X.2. (*b*) In I.Sam.4. (*c*) In Deut.X.1. (*d*) Ibid. (*e*) In Prophet. prior. (*f*) Lib. *ſcechalim* cap.6. (*g*) In Baba bathr. (*h*) Præf. in Jad. Chaz. (*i*) In 1.Reg.VIII.9. (*k*) XXXI.24. & ſeq. (*l*) VI.8. (*m*) VIII.9. (*n*) V.10. (*o*) In Deut.XXXI. (*p*) In Exod.XXV.16. (*q*) In 1.Reg.VIII. (*r*) Abulf.Dyn.II. Hiſt. Or. (*s*) 4.Reg.XXII.8. (*t*) In Matth.II.Hom.IX.& in 1.Cor.II.Hom.VII.

qua inclusſus erat abditum dicito; nec enim ſacratum pignus aliter haberi decebat. Ego vero in capſa illa latibulum aliquot parari potuiſſe cenſeo, cujuſmodi recondendæ pretioſiori ſuppelleƈtili, & κειμηλίοις fieri videmus. Illic ita deliteſcere potuit jacer Codex, ut ſpeƈtantium oculos facile effugeret. Inde erutus eſt ab Helcia, cum ad inſtaurandum Dei cultum, ſacra omnia Templi vaſa, Arcamque adeo ipſam, & adtextam Arcæ capſulam diligētius luſtraret. Cum ait ergo Auƈtor Paralipomenon (*a*), tum repertum fuiſſe librum Legis ab Helcia, cum pecunia Templo offerretur, non inde colligendum eſt in eodem loco fuiſse & Librum, & pecuniam, ſed eodem tempore & pecuniam elatam, & Librum repertum. Utut eſt, magnam Interpretum partem in id conſentire videmus, non in Arca ipſa Fœderis, ſed in ſcrinio ad latus Arcæ Moſaicas inſcriptiones latuiſse. Concedamus tamen intra Arcæ ipſius conceptaculum ſervatas, non idcirco conceſserimus Epiphanio, & reliquos Canonicos libros illuc fuiſse infartos, quod nullo ſibi perſuaſit argumento: imo vero & falſum eſse probare facile eſt; nam Arcam Fœderis, cum Hierosolyma a Babyloniis excinderetur, in ſpelunca fuiſse a Jeremia abſconditam, legitur in ſecundo Machabaico (*b*); nec inde erutum iri, *quoad congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat*. Canonicorum autem Librorum pleroſque poſt illatam Babyloniis cladem ſcriptos, & Canonem ipſum multo poſt editum fuiſse declaravimus. Qui ergo intra, vel extra Arcam eſse poterant, qui necdum erant? Aliam prioris ſimilem in ſecundo Templo a Judæis dedicatam fuiſse Rabbini volunt. At ne in eo quidem omnes conſentiunt, cum e Thalmude tradant nonnulli loco Arcæ lapidem tribus digitis prominentem Judæos in terram deſtituiſse, eique thuribulum impoſuiſſe: Joſephus (*c*) vero, qui unus nobis eſt pro millibus, conceptis verbis pronuntiat, poſt reditum e Babylonia nihil prorſus fuiſſe in adyto, quod Sancta Sanƈtorum appellabant: ἔκειτο οὐδὲν ὅλως ἐν αὐτῷ. *Nihil prorſus in eo erat*. At in idem loculamentum, in quo repoſitos diximus libros Legis, conjeƈtos quoque fuiſse veriſimile eſt reliquos Codices, ſimul atque ex conſenſu Synagogæ fuerant conſecrati: direptis autem a Nabuchodonoſore Hieroſolymis, capſam quoque cum iis, quæ inerant Voluminibus ſacris periiſse: verum reſtitutis iis poſt ſolutam Captivitatem, & compoſito per Eſdram, & Synagogam Magnam Canone, novam capſam ſervandis iis fabricatam eſse; atque eam Arcam fuiſse, qua probati, & conſecrati Libri continebantur; non, ut vulgo creditur, Arcam Fœderis, quæ jamdiu ablata erat, nec unquam ſacris Voluminibus recondendis fuerat deſtinata. Præclare igitur Tertullianus, non Arcam appellavit hoc librorum receptaculum, ne falleret vocis ambiguitas, ſed armarium: *Scio*, inquit (*d*), *Scripturam Enoch quę hunc ordinem Angelis dedit, non recipi à quibuſdam, quia nec in Judaicum armarium admittitur*. Sed & ante captivitatem Helcias Pontifex librum Legis ſe reperiſse ait, non in Arca Fœderis, ſed in domo Domini: id quod a me ſuperius obſervatum eſt. Atque hinc Auguſtinus (*e*) libros Apocryphos ait non eſse *in eo Canone Scripturarum, qui ſervabatur in Templo populi Hebręi, ſuccedentium diligentia Sacerdotum*. Nunc quoque Judæi in Synagogis ſacrorum Legis volumen includunt armario, & depromunt identidem, ac populo ſpeƈtandum, & venerandum præbent. Cæterum non Libros ſolum ſacros, ſed eos etiam qui vulgo probarentur, & utiles eſse poſsent, in Templo fuiſſe repoſitos, & dedicatos, ex Joſephi (*f*) pluribus teſtimoniis diſcere licet.

IX. Refellenda ſuperſunt argumenta, quibus propoſita doƈtrina oppugnari poteſt. Primum arceſſi poſse video ex auƈtoritate veterum, qui locis à me ſupra notatis Eſdram quidem Canonis inſtauratorem appellant, Synagogæ vero Magnæ haudquaquam meminerunt. At nec Macedonum memini, cum Alexandrum Perſarum domitorem appello; quamvis ad ſubigendos Perſas, non Alexandrum ſolum, ſed pleroſque fortiſſimos Macedones operam contuliſse ſciam.

X. Genebrardus (*g*), qui triplicem finxit Canonem, primum Eſdrinum, ſecundum ab Hieroſolymitana Synodo Sexta concinnatum, priuſquam ad Libros ſacros interpretandos viri Septuaginta in Ægyptum mitterentur, tertium in Septima Synodo conditum, his

(*a*) 2 XXXIV. 14. (*b*) I. 5. (*c*) De bell. Jud. Lib. VI. c. 24. (*d*) De habit. mul. cap. 3. (*e*) De Civ. Dei, Lib. XV. cap. 23. (*f*) Antiq. Lib. III. cap. 1. & Lib. VI. cap. 5. *IX. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. X. Secundum argumentum.* (*g*) Chronol.

his argumentis ſuam tuebatur ſententiam; editis poſt primum Canonem libris aliquot magnæ auctoritatis, novo Cannne numerum Librorum ſacrorum fuiſſe determinandum, ne eos Græce redditurìs Interpretibus ulla in ea re exiſteret dubitatio, neve per errorem externis Gentibus proſana pro ſacris obtruderent, aut eas ulla ſacrorum Voluminum parte fraudarent; tertium vern Canonem componi debuiſſe poſt bella Machabaica, per quæ divinæ res, ac Libri ſacri neglecti jacuerant, tum & ut ad priores Canones Machabaici libri adjicerentur. Sed quorſum ſecundum confingemus Canonem, cũ primum jam recenſuiſſet Nehemias, qui ætatem ſuam ad proximum Septuaginta Interpretibus ævũ produxit, neque poſt illum ulli deinde ad Canònem Libri adjecti ſint? Nam quos ad priſcum Canonem adjiciendos fuiſſe Genebrardus cenſet Libros Tobiæ, Judith, Eccleſiaſtici, Sapientiæ, Machabæorum, eos in Judaicum Canonem nunquam admiſſos fuiſſe affirmamus; nam nulla unquam de iis in Eccleſia habita fuiſſet controverſia; quæ tamen prioribus ſeculis extitit. Quidquid vero Libris ſacris perturbationis, ac confuſionis intulerant Machabaici tumultus, per Judæ Machabęi eam, quam dixi, inſtaurationem ſanatum eſt.

XI. Serarius (*a*), ut geminum fuiſſe Canonem probet, quodam utitur teſtimonio, quod tanquam e Lege affert Joſephus libro ſecundn contra Apionem: *γυνὴ δὲ χείρων ἀνδρὸς εἰς τὰ πάντα, καὶ ἡ πονηρία αὐτοῦ ὑπὲρ ἀγαθοποιοῦ γυναικός. Mulier vero in omnibus pejor viro, cujus nequitia mulierem etiam beneficam ſuperat.* Atqui hæc habentur quadrageſimo ſecundo Eccleſiaſtici capite. Igitur vim Legis Eccleſiaſtico tribuit; quod non faceret, niſi fuiſſet relatus in Canonem. Alter ergo ab Eſdrino Canon conflatus eſt, in quem Eccleſiaſticus, aliique Libri ſacri Eſdrinis recentiores conjecti ſunt. Ego vero minime diffiteor magnam fuiſſe Libri hujus inter Judęos auctoritatem, qui, ut ſuo loco dixi, ex Salomonicarum Parabolarum collectionibus videtur fuiſſe compilatus, & Salomonicis ſcriptis ſupparem exiſtimationem habuiſſe, præſertim apud Helleniſtas, qui libris quibuſdam apocryphis, & a Canone ſecluſis ſtudioſe utebantur, ſummamque venerationem iis exhibebant; maxime vero Joſephi tempore, quo Libris iſtis jam prope eadem, ac Canonicis auctoritas tribuebatur. Sed Canonici nihilominus nec erant, nec habebantur: nam ſi fuiſſent, nullo penitus reverentiæ diſcrimine habiti fuiſſent. At Joſephus ipſe priore contra Apionem libro diſerte teſtificatur, quicunque ab Artaxerxe Longimano ad ſuam ætatem ſcripti ſunt Libri, non æqualem prioribus fidem eſſe conſecutos. Dicendum ergo eſt, ne a ſe ipſe diſſentiat Joſephus, ſententiam hanc ſic tanquam a Salomone editam, & ad ſuam ætatem per *πατροπαράδοτον διδαχὴν* (*doctrinam a majoribus acceptam*) propagatam, fortaſſe ipſum protuliſſe: cujuſmodi pleraque Prophetarum effata inter Judæos fuiſſe memoriter conſervata, in ſcripta vero ante non relata, quam in Novo Teſtamento uſurpata ſint, viri eruditi conſentiunt. Ad id credendum eo magis inclinat animus, quod ſententiæ hujus, quam affert Joſephus, prior illa pars, *γυνὴ δὲ χείρων ἀνδρὸς εἰς τὰ πάντα*, in Eccleſiaſtico non reperitur.

XII. Infirmis vero penitus, ac caducis nititur fundamentis Philoſophi Theologo-Politici opinio. Canonis enim, quem poſt Judam Machabæum conflatum fuiſſe vult, novitatem non aliunde arguit, quam ex imaginaria & commentitia ſacrorum ipſorum Codicum novitate, quam vaniſſimis rationibus probare conatus eſt, & nos toto hoc opere abunde refellimus.

XIII. Poſtremum hoc in nos cudi poteſt argumentum, cum duobus, ac viginti Libris conſtitiſſe Canonem Eſdrinum fateantur omnes, poſtquam ſuum deinde librum adjecit Nehemias, jam non viginti duos, ſed viginti tres fuiſſe; quod neque ullus dixit unquam, & aperte inficiatur Joſephus (*b*); nam viginti duobus Libris Judaicam religionem contineri docet, qui eo intervallo, quod a Moſe ad Artaxerxis uſque Longimani tempora interceſſit, editi, totius ævi præteriti memoriam complexi ſunt. Verum libros Eſdræ, & Nehemiæ unicum conſtituere volumen, notum omnibus, ac tralatitium eſt, & diſerte apud Euſebium (*c*) Origenes declaravit. Suum quippe librum Nehemias ad Eſdræ librum, utpote in ejuſdem argumenti continuatione verſatum, adtexuerat.

XI. Tertium argumentum. (*a*) Prol. Bibliac. cap. VIII. quæſt. 16. & Præf. III. in Mach. *XII. Quartum argumentum. XIII. Quintum argumentum.* (*b*) Lib. I. contr. Ap. (*c*) Hiſt. Eccl. Lib. VI. cap. 6.

EPILOGUS QUARTÆ PROPOSITIONIS.

Sed modum tandem imponamus quartæ huic Propoſitioni, prolixiſſimæ illi quidem, & fuſe diſputatæ, ſed pro rerum copia, & gravitate fortaſſe etiam brevi. Ac ſuſceptum quidem munus ita videmur adminiſtraſſe, ut jam conſtare poſſit Libros Veteris Teſtamenti ab iis auctoribus eſſe ſcriptos, quorum præ ſe ferunt nomina, & iis circiter temporibus quibus ſcripti eſſe feruntur. Unde ſequitur eſſe genuinos. Quod erat probandum.

PROPOSITIO V.
Multæ habentur Prophetiæ in Veteri Teſtamento.

Ludam operam, ſi multis propoſitionem hanc perſequi inſtituam; adeo crebra ſunt per totum Vetus Teſtamentum vaticinia. Colligamus tamen aliqua in exemplum, ne qua pars operis hujus diligentiam noſtram deſideret. Ac ordiamur a nobiliſſima illa Prophetia, qua diverſis temporibus Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo promiſit Deus (*a*) futurum, ut *in ipſis benedicantur omnes cognationes terræ*: quæ tum demum eventu ſunt completa, quum per univerſum orbem jacta Chriſtianæ religionis ſemina adoleverunt. Cum de futuro gemellorum partu Deum Rebecca conſuleret, reſpondit Deus (*b*): *Duæ gentes ſunt in utero tuo, & duo populi ex ventre tuo dividentur, populuſque populum ſuperabit, & major ſerviet minori.* Cum ſenectute confectus Iſaacus Jacobo filio fauſta apprecaretur: *Eſto*, inquit (*c*), *Dominus fratrum tuorum, & incurventur ante te filii matris tuæ*: & ad Eſau (*d*): *In pinguedine terræ, & in rore cæli deſuper erit benedictio tua. Vives in gladio, & fratri tuo ſervies: tempuſque veniet, cum excutias, & ſolvas jugum ejus de cervicibus tuis.* Quæ poſt obitum Moſis contigerunt, perinde ut iſta, quæ Jacobus lecto ex morbo decumbens, & jamjam moriturus de Manaſſe nepote vaticinatur (*e*): *Iſte quidem erit in populos: & multiplicabitur, ſed frater ejus minor, major erit illo, & ſemen ejus creſcet in gentes.* Reliquos deinde natos ſuos ad ſe arceſſens Jacobus: *Congregamini* inquit (*f*), *ut annuntiem quæ ventura ſunt vobis in diebus noviſſimis.* Totum ergo ipſius Teſtamentum prædictionibus fere conſtat, quæ eventum Moſe defuncto ſortitæ ſunt. Inſignis quoque Balaami prophetia (*g*): *Orietur ſtella ex Jacob, & conſurget virga de Iſraël, & percutiet duces Moab, vaſtabitque omnes filios Seth. Et erit Idumæa poſſeſſio ejus: hæreditas Seir cedet inimicis ſuis, Iſrael vero fortiter aget.* Reliqua pertinent ad Amalecitas, Cinæos, & Aſſyrios, & valde illuſtria ſunt. In futuris etiam prænuntiandis totum verſatur Teſtamentum Moſis. Sin veniamus ad Pſalmos, multa in iis occurrent prædicta in poſterum: velut in Septuageſimo Pſalmo: quem licet titulus ad Salomonem referat, nonnullaque in eo de Salomone intelligi poſſint, pleraque tamen alio ſpectare vel ipſis fatentibus Judæis, manifeſtum eſt. Sed ut reliqua deeſſent, Propoſitionem hanc aperte comprobant libri Prophetarum, quos vaticiniis totos conſtare, ipſa lectio indicat. Pauca ergo hæc de multis ſelegiſse ſufficiat, ex quibus facile cognoſcitur multas haberi Prophetias in Veteri Teſtamento. Quod erat probandum.

PROPOSITIO VI.
Multæ Prophetiæ Veteris Teſtamenti veraces ſunt.

Conſtabit Propoſitionis hujus veritas, ſi oſtendero multas Veteris Teſtamenti Prophetias ea præſignificaſſe, quæ eventu deinde completa ſunt; ut ex tertio noſtro Axiomate conſequitur. Neque hic univerſas vaticinationes corradere animus eſt, quæ exitum habuerunt, ſed eximias duntaxat aliquot, ad memoriam inſignes, & nullis cavillationibus opportunas. Præclara illa eſt quam protulit Noë, cum Chamum, & Chananum diris devoveret. *Maledictus*, inquit (*h*), *Chanaan, ſervus ſervorum erit fratribus ſuis.* Et fuit ſane; vel cum Chananæos in ſervitutem redegerunt Iſraëlitæ, & cum ipſorum reliquias Nabuchodonoſor bello adortus edomuit; & hic & illi Semo prognati: vel cum ab Alexandro, aut Romanis Japheto oriundis devicti ſunt. Futurum prædixit Jacob (*i*), ut Zabulon mare accolat: idem a Moſe prædictum eſt (*k*), atque item fore

(*a*) Gen. XII. 2. & XXVI. 4. & XXVIII. 14. (*b*) Ib. XXV. 23. (*c*) Ib. XXVII. 29. (*d*) Ib. 39. (*e*) Ib. XLVIII. 19. (*f*) Ibid. XLIX. 1. (*g*) Num. XXIV. 17. 18. (*h*) Gen. IX. 24. (*i*) Ibid. XLIX. 13. (*k*) Deut. XXXIII. 18. 19.

Digitized by Google

ſore ut Nephtali mare poſſideat; quod & contigit, cum Chanaanitis terra ſortito diviſa eſt: hic enim ad Geneſareticum mare, ille ad Mediterraneum ſitus fuit. Eventu quoque comprobatum eſt, quod de Iſſachare vaticinatus eſt Jacobus, futurum ut colendis agris vitam ignobilem nepotes ipſius impendant. Iſraëlitas ad capeſſendam virtutem, & mandata ſua ſervanda adhortans Deus in Levitico, ampliſſimis præmiis propoſitis, quibus morigeros incitet; graviſſimis in contrariam partem pœnis refractarios abſterret. *Vos*, inquit (*a*), *diſpergam in gentes, & evaginabo poſt vos gladium, eritque terra veſtra deſerta, & civitates veſtræ dirutæ.* Subnectit deinde paulo poſt (*b*): *Et tamen etiam cum eſſent in terra hoſtili, non penitus abjeci eos, neque ſic deſpexi ut conſumerentur, & irritum facerem pactum meum cum eis.* Quæ in Deuteronomio deinde iterando inculcat; cū alibi (*c*), tum præcipue viceſimo octavo capite (*d*): *Ducet te Dominus, & Regem tuum, quem conſtitueris ſuper te, in gentem quam ignoras tu. & patres tui.* Atque horum veritatem res ipſa olim, hodieque comprobavit. Luculenta vero, & omni admiratione digna eſt hæc Balaami de Iſraële vaticinatio quam exhibet Vulgatus Interpres (*e*): *Tolletur propter Agag rex ejus, & auferetur regnum illius*: quibus miſerabilis Saulis fortuna clariſſime prænuntiatur, cum per intempeſtivam, & impiam miſericordiam vitam Agago Amalecitarum regi, contra ac juſſerat Deus, conceſſa, regno ipſe excidit. Splendida & hæc arioli ejuſdem prædictio (*f*): *Venient in trieribus de Italia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabuntque Hebræos, & ad extremum etiam ipſi peribunt*: quo loco ſi per Hebraicam vocem *chetim*, quam Vulgatus Interpres *Italiam* reddidit, Græcos, & Alexandrum, aut Romanos, aut utroſque intelligas, manifeſta erit vaticinii fides. Decimo ſeptimo capite Deuteronomii (*g*) prædicit Moſes, futurum ut ſibi Regem Iſraëlitæ aliquando preficiant. Viceſimo vero octavo (*h*), Judæorum; Sedeciæque adeo ipſius captivitatem Babylonicam, tum & poſt futuras clades, calamitates, obſidionem, famem, horrendamque gentis, ac urbis excidionem clariſſime præſignificat. Joſuæ (*i*) diras adverſus Hierichuntis inſtauratorem manifeſtus exitus multis poſt annis eſt conſecutus. *Ædificavit Hiel de Bethel Hiericho; in Abiram primitivo ſuo fundavit eam, & in Segub noviſſimo ſuo poſuit portas ejus, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Joſue filii Nun* (*k*). Suum hic poſtularet locum memorabile illud vaticinium, quo Bethelica Jeroboami ara a Joſia olim deſtruenda prædicitur (*l*), quod poſt annos circiter ducentos evenit (*m*): ſed quoniam eodem libro & prædictio, & eventus referuntur, neque veritas rei ex diverſis ſcriptionum ætatibus firmari poteſt, pergo ad alia. Iſraëlitici regni excidium aperte prædixit Iſaias (*n*); quodque magis mirere, tempus definivit, quo id contingeret: *Adhuc ſexaginta, & quinque anni, & deſinet Ephraim eſſe populus.* Quæ partim per Salmanaſarem, partim per Aſarhaddonum ad exitum perducta ſunt. Unde ſexaginta quinque annorum illorum ducatur initium, hic non diſputo: conſuluntor Interpretes. Babylonicæ quoque urbis cladem adeo aperte vaticinatus eſt, ac ſi informia rudera, quæ ſuperſunt, oculis ipſe ſuis luſtraſſet: *Non habitabitur*, inquit (*o*), *uſque in finem, & non fundabitur uſque ad generationem, & generationem, nec ponet ibi tentoria Arabs, nec paſtores requieſcent ibi; ſed requieſcent ibi beſtiæ, & replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi ſtruthiones, & piloſi ſaltabunt ibi.* Quæ deinde non ſemel repetit (*p*), ac præſertim quadrageſimo ſeptimo capite (*q*). Eodem pertinent, & illa Jeremiæ (*r*): *Propterea habitabunt dracones cum Faunis ficariis, & habitabunt in ea ſtruthiones, & non habitabitur ultra in ſempiternum, nec extructur uſque ad generationem, & generationem.* Et hęc quoque (*s*) *Et erit Babylon in tumulos, habitatio draconum, ſtupor, & ſibilus, eo quòd non ſit habitator.* Eodem pertinent, & illa Pſalmi centeſimi triceſimi ſexti (*t*): *Filia Babylonis miſera, beatus qui retribuat tibi retributionem tuam, quam retribuiſti nobis: beatus qui tenebit, & allidet parvulos tuos ad petram.* Quam veræ ſint omnes iſtæ, ac præcipue Iſaiæ, & Jeremiæ vaticinationes, oſtendit

Benja-

(*a*) Lev. XXVI. 33. (*b*) Ibid. 44. (*c*) IV. 25. & ſeq. (*d*) N. 36. (*e*) Num. XXIV. 7. (*f*) Ibid. 24. (*g*) 14. (*h*) 36. 48. & ſeq. (*i*) VI. 26. (*k*) 3. Reg. XVI. 34. (*l*) Ib. XIII. 1. & ſeq. (*m*) 4. Reg. XXIII. 14. (*n*) VII. 8. (*o*) Id. XIII. 20. 21. (*p*) XIV. 23. (*q*) & ſeq. (*r*) L. 39. (*s*) Ejuſd. LI. 37. (*t*) 8. 9.

Benjamin Tudelenſis, cum ait ſua ætate viſum illic fuiſſe Nabuchodonoſoris palatium vaſtatum, ſerpentibus, ac ſcorpionibus plenum. Qui plura volet, Teixeiram conſulat, & Petrum Vallenſem, alioſque, qui peregrinationes ſuas literis conſignarunt. Prorſus vero mirabilem de Cyro prædictionem edidit Iſaias, nomine ejus expreſſo; dignitate quoque, ac rebus gerendis tanto ante præſignificatis, Hieroſolymorum videlicet, ac Templi reparatione. *Qui dico Jeruſalem*, inquit Deus (a), *Habitaberis; & civitatibus Juda; Ædificabimini, & deſerta ejus ſuſcitabo. Qui dico Cyro, Paſtor meus es, & omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Jeruſalem, Ædificaberis; & Templo, Fundaberis.* Pergit deinde (b): *Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut ſubjiciam ante faciem ejus gentes, & dorſa regum vertam, & aperiam coram eo januas, & portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo, portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. Et dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecretorum, ut ſcias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Iſraël. Propter ſervum meum Jacob, & Iſraël electum meum, & vocavi te nomine tuo; aſſimilavi te, & non cognoviſti me. Ego Dominus, & non eſt amplius: extra me non eſt Deus: accinxi te, & non cognoviſti me.* Quæ ſi quis ad hiſtoriæ fidem exigat, talia eſſe comperiet, qualia poſt Cyrum ipſum ſciri potuiſſent. Et hæc tamen ducentis propemodum ante Cyrum annis, eoque amplius, ſi Joſephum (c) ſequimur, prænuntiata ſunt. Quod ſtupendum ſane eſt. Itaque perlectis iis Cyrus rei divinitatem ſummopere demiratus eſt. Huc etiam conferendum eſt prædictum illud Iſaiæ (d): *In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum: Civitas Solis vocabitur una. In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in ſignum, & in teſtimonium Domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem, & propugnatorem qui liberet eos. Et cognoſcetur Dominus ab Ægypto, & cognoſcent Ægyptii Dominum in die illa, & colent eum in hoſtiis, & in muneribus, & vota vovebunt Domino, & ſolvent.* Docet Joſephus (e) id completum fuiſſe poſt ſexcentos annos, Ptolemæi Philometoris ævo, tum cum Leontopoli in Heliopolitana Præfectura templum Hieroſolymitani ſimile condidit Onias. Scio aliter nonnullos ſenſiſſe, & hæc ad Sennacheribi, & Pſammitichi tempora retuliſſe. Sed & res ipſa, Templum nempe Dei in media Ægypto; & locus ipſe, Civitas Solis; & rei auctor, tam perſpicue deſignantur, ut alio torqueri poſſe prophetia haudquaquam videatur. Cum præſertim accedat Joſephi auctoritas, quem duobus locis affirmaturum id non fuiſſe puto, niſi communi inter Judæos opinione receptum ſciſſet. Atque hoc quidem κατὰ λέξιν (*juxta verba*) nec enim quidquam vetat, quominus κατὰ σχῆμα (*juxta figuram*) ad vocationem gentium pertineat. Hieroſolymorum obſidionem, & direptionem prænuntiat Jeremias (f) his verbis: *Ecce ego convocabo omnes cognationes regnorum Aquilonis, ait Dominus: & venient, & ponent unuſquiſque ſolium ſuum in introitu portarum Jeruſalem, & ſuper omnes muros ejus in circuitu, & ſuper univerſas urbes Juda.* Alio loco (g): *Ecce ego adducam ſuper vos gentem de longinquo, domus Iſraël, ait Dominus; gentem robuſtam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquetur.* Tum (h) *Conteret urbes munitas tuas, in quibus tu habes fiduciam, gladio.* Promittit tamen non exciſum iri funditus (i): *Verumtamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in conſummationem.* Et paulo ſuperius (k): *Aſcendite muros ejus & diſſipate, conſummationem autem nolite facere: auferte propagines ejus, quia non ſunt Domini.* Iterum de Excidio (l): *Ejiciam vos de terra hac, in terram quam ignoratis vos, & patres veſtri.* Rurſum (m): *Omnes theſauros tuos in direptionem dabo.* Quæ ſæpius ſubinde iterat; tum demum ſubjicit (n): *Et poſt hæc, ait Dominus, dabo Sedeciam Regem Juda, & ſervos ejus, & qui derelicti ſunt in civitate hac a peſte, & gladio, & fame, in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis, & in manu inimicorum eorum, & percutiet eos in ore gladii, &*

non

(a) Iſa. XLIV. 26. 28. (b) Id. XLV. 1. & ſeq. (c) Antiq. Lib. XI. cap. 1. (d) XIX. 18. & ſeqq. (e) Antiqu. Lib. XIII. cap. 6. & de bell. Jud. Lib. VII. cap. 30. (f) I. 15. (g) Id. V. 15. (h) Ibid. 17. (i) Ibid. 18. (k) Ib. 10. (l) Id. XVI. 13. (m) Id. XVII. 3. (n) XXI. 7.

non flectetur, neque parcet, neque miſerebitur. Et in oratione Threnis ſubjecta (*a*): *Sion diſperiit, vulpes ambulaverunt in eo.* Quæ aſſonant his Michææ (*b*): *Sion quaſi ager arabitur, & Jeruſalem quaſi acervus lapidum erit.* Atqui vera hæc eſſe oculorum ſuorum teſtimonio hodieque peregrinatores ſciunt. Quæ primo capite pronuntiat: *Ab Aquilone pandetur malum ſuper omnes habitatores terræ* (*c*) ſunt qui ea referant ad irruptiones gentium ſeptentrionalium, quibus orbis prope univerſus vexatus eſt. At nobiliſſimum, & celebratiſſimum ejus vaticinium illud eſt, quo non Iſraëlitarum ſolum captivitatem, & victricem gentem, & pœnam huic ipſi olim irrogandam; ſed annos etiam captivitatis exprimit (*d*): *Et erit univerſa terra hæc in ſolitudinem, & in ſtuporem: & ſervient omnes gentes iſtæ regi Babylonis ſeptuaginta annis. Cumque fuerint ſeptuaginta anni, viſitabo ſuper regem Babylonis, & ſuper gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & ſuper terram Chaldæorum, & ponam illam in ſolitudines ſempiternas.* Et alib. (*e*): *Hæc dicit Dominus: Cum cœperint impleri in Babylone ſeptuaginta anni, viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum iſtum.* Tum (*f*) *Reducam captivitatem veſtram : . . . . . . & reverti vos faciam de loco, ad quem tranſmigrare vos feci*; quæ aliis locis ſæpe repetita invenies. Quæ de Ephree rege Ægypti prædixerunt Jeremias (*g*), & Ezechiel (*h*), eorum exitum narrat Herodotus in Euterpe; Aprien ſiquidem, qui idem eſt, ac Ephree, ab Amaſi captum, & in Saiticam cuſtodiam conjectum, ac tandem morti datum fuiſſe ſcribit. Quam accurate Babylonis excidium prænuntiaverit Jeremias capite quinquageſimo, & ſequenti, memoratu dignum eſt. A gente Aquilonari, ejuſque rege expugnatum iri ait; Medis nempe, eorumque rege Cyro; Perſarum quippe reges, Medorum, Perſarumque reges fuiſſe dictos apparet ex octavo capite Danielis: Reges Ararat, Menni, Aſcenez, & Mediæ adverſus eam præliaturos, reges nempe Lydorum, & Armenorum, aliorumque, quos Xenophon (*i*) Cyro in ea expeditione affuiſſe narrat. Oppugnationis quoque Babyloniæ rationem exponit Jeremias: *Siccitas*, inquit (*k*), *ſuper aquas ejus erit, & areſcent.* Deinde (*l*): *Currens obviam currenti veniet, & nuntius obvius nuntianti, ut annuntiet regi Babylonis; quia capta eſt civitas ejus a ſummo uſque ad ſummum, & vada præoccupata ſunt, & paludes incenſæ ſunt igni.* Hæc ita contigiſſe teſtes locupletes habemus Herodotum (*m*), & Xenophontem (*n*), qui Cyrum tradunt Euphratis aquas aliorſum derivaſſe, atque ita areſacto fluminis alveo facilem ſibi ad urbem capiendam tranſitum paraſſe. Ait quoque Jeremias (*o*): *Ceſſaverunt fortes Babylonis a prælio, habitaverunt in præſidiis.* Videlicet cum Nabonidus rex Borſippam ſe recepit, uti narrat Beroſus (*p*). Qua de prædictione quid exiſtimandum ſit, malo docere verbis Joſephi Scaligeri (*q*), viri doctiſſimi, quam meis: *Nabonidum in munimento Borſippeno incluſum tandem poſt diuturnam obſidionem expugnavit Cyrus. Quod a Jeremia ita ordine prædictum fuerat, ut dubitem majorne voluptas, an admiratio ſit, ea legere. Non enim vaticinium, ſed res geſta videtur.* Pergit Jeremias: *Incenſa ſunt tabernacula ejus, contriti ſunt vectes ejus. Currens obviam currenti veniet, & nuntius obvius nuntianti, ut annuntiet regi Babylonis; quia capta eſt civitas ejus a ſummo uſque ad ſummum.* Refert quippe Herodotus (*r*) tantam fuiſſe magnitudinem urbis, ut extremis jam captis, rem nondum inaudiverint, qui urbis meditullium incolebant. Idem habet Xenophon (*s*), atque orta demum luce ſe captos intellexiſſe, qui arces tenebant. At ineptum eſt, quod prodit Ariſtoteles (*t*), partem urbis aliquam die tertio ſe expugnatam nondum ſenſiſſe. Fieri ſane id potuiſſet, ſi Peloponneſi totius ambitum Babylonicorum murorum circumſcriptio exæquaſſet, quod perperam opinatus eſt. Ita error errorem trahit. Tandem Babylon *ubique dedit manum*, inquit Jeremias (*u*), *ceciderunt fundamenta ejus, deſtructi ſunt muri ejus; quoniam ultio Domini eſt.* Quippe partim a Perſis, partim a tempore rerum edace, Macedonumque negligentia, partim etiam a Seleuco Nicatore, cum ex ejus ruinis Seleuciam ad Tigrim con-

(*a*) V.18. (*b*) III.12. (*c*) Jer.I.14. (*d*) Id.XXV.11.12. (*e*) Id.XXIX.10. (*f*) Ib.14. (*g*) XLIV.30. (*h*) XXIX. (*i*) Cyr. Lib. V. (*k*) L.38. (*l*) LI.31. (*m*) Clio. (*n*) Cyr. Lib. VII. (*o*) Loc. cit. n.30. (*p*) Apud Joſeph Lib.I.contr.Ap. (*q*) Can.Iſag.Lib.III. (*r*) Clio, cap.191. (*s*) Cyrop.Lib.VII. (*t*) Polit.Lib.III.cap.3. (*u*) L.15.

condidit, conſumtam refert Strabo (*a*). Reditionis in patriam pollicitationibus, Hebræorum captivitatem ſolatus eſt Ezechiel (*b*): *Habitare vos faciam ſicut a principio, boniſq; donabo majoribus, quam habuiſtis ab initio, & ſcietis quia ego Dominus*. Et alibi (*c*): *Inducam vos in terram Iſraël*. Rurſum (*d*): *Requieſcere vos faciam ſuper humum veſtram*. Deinde (*e*): *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego aſſumam filios Iſraël de medio nationum, ad quas abierant, & congregabo eos undique, & adducam eos ad humum ſuam*. Quæcunque vero adverſus Tyrum futura denuntiat (*f*), ſive per Nabuchodonoſorem, ſive per Alexandrum, ſive quod potius reor, per utrumque exitum nacta ſint, eſſe certe nacta conſtat, planeque verax hoc oraculum habendum eſt. Hadrianum Parvillerium e Societate Jeſu, virum candidiſſimum, & Arabice doctiſſimum, qui decem annos in Syria egit, memini me audire aliquando cum diceret, ſibi olim ad collapſas Tyri ruinas accedenti, & rupes mari prætentas, ac disjectos paſſim in litore lapides procul ſpectanti, Sole, fluctibus, & auris deterſos, ac levigatos, & ſiccandis ſolum piſcatorum retibus, quæ tum forte plurima deſuper expanſa erant, utiles, veniſſe in memoriam hujus Prophetiæ Ezechielis de Tyro (*g*): *Dabo te in limpidiſſimam petram: ſiccatio ſagenarum eris, nec ædificaberis ultra, quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus*. At Daniel (*h*) non tam vaticinia fundere videtur, quam narrare hiſtoriam, cum de quatuor regnis per quatuor beſtiarum viſa ſibi adumbratis diſſerit. Ipſe vero velamen ſibi detrahit, cum citra omnem ambagem ait (*i*): *Aries, quem vidiſti habere cornua, rex Medorum eſt, atque Perſarum. Porro hircus caprarum, rex Græcorum eſt, & cornu grande, quod erat inter oculos ejus, ipſe eſt rex primus. Quod autem fracto illo ſurrexerunt quatuor pro eo, quatuor reges de gente ejus conſurgent, ſed non in fortitudine ejus. Et poſt regnum eorum, cum creverint iniquitates, conſurget Rex impudens facie*, nempe Antiochus. Quæ adeo perſpicua ſunt, ut expoſitione non egeant. Legi tantum velim libri decimi Archæologiæ Joſephi caput decimum. Cladem Judæis a Veſpaſiano, & Tito inferendam clariſſime denuntiat Daniel, dicens (*k*): *Poſt hebdomades ſexaginta duas occidetur Chriſtus, & non erit populus, qui eum negaturus eſt. Et civitatem, & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una; & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia, & ſacrificium, & erit in Templo abominatio deſolationis*. Undecimo præterea capite de prioribus Perſarum regibus ad Xerxem uſque, tum de Alexandro, ejuſque ſucceſſoribus Lagidis, & Seleucidis ea narrat, quæ non aliam ſibi depoſcunt interpretationem, quam ipſam hiſtoriam. Atque hoc caput eſt, quod Alexandro prælegiſſe Jaddum Judæorum Pontificem Joſephus (*l*) memoriæ prodidit. Horum itaque pondere oppreſſus Porphyrius, Chriſtianæ veritati ſemper infeſtus, eo recurrit, ut commentitium, & poſt res geſtas, Antiochi videlicet Epiphanis temporibus, confictum hunc librum fuiſſe reſponderet: ſed perfugium illud quarta noſtra Propoſitio præcluſit. Utcumque accipiantur iſta Oſeæ (*m*): *Dies multos ſedebunt filii Iſraël ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim; & poſt hæc revertentur filii Iſraël, & quærent Dominum Deum ſuum, & David regem ſuum, & pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus in noviſſimo dierum*: ſive hæc referas ad Babylonicam captivitatem, & Hebræorum reditum ad priſtinas ſedes, Zorobabele duce, juxta complurium Judæorum ſententiam; ſive ad calamitates a Judæis poſt Chriſti necem toleratas, ut Hieronymo (*n*), & multis Chriſtianis viſum eſt, conſtat utique ad eventum eſſe perducta. Iſraëlitarum quoque deportationem in Aſſyriam prædixit, cum diceret (*o*): *Vaccas Bethaven coluerunt habitatores Samariæ: quia luxit ſuper eum populus ejus, & æditui ejus ſuper eum exultaverunt in gloria ejus, quia emigravit ab eo: ſiquidem & ipſe in Aſſur delatus eſt, munus regi ultori*. Idem jam ante ſignificaverat his verbis (*p*): *Et factus eſt Ephraim quaſi columba ſeducta non habens cor: Ægyptum invocabant, ad Aſſirios abierunt*. Terræ motum, qui tum contigit, cum Pontificiale munus uſurparet

Ozias

(*a*) Lib.XVI. (*b*) XXXVI.11. (*c*) Id.XXXVII.12. (*d*) Ib.14. (*e*) Ib.21. (*f*) XXVI.27.28. (*g*) XXVI.5.14. (*h*) Cap.VII. (*i*) Id.VIII.20. & ſeq. (*k*) IX.26.27. (*l*) Antiq. Lib.XI. cap.8. (*m*) III.4.5. (*n*) In Oſe. III. (*o*) Oſe. X.5. (*p*) Id.VII.8.

Ozias biennio ante prædixerat Amos (*a*), ut ſupra oſtendi. Iſraëlitarum quoque captivitas, & reditio domum manifeſte ab eo prænuntiatæ ſunt: *Iſraël captivus*, inquit (*b*), *migrabit de terra ſua*. Et alibi (*c*): *Concutiam in omnibus gentibus domum Iſraël.* Deinde (*d*): *In gladio morientur omnes peccatores populi mei*. Et mox (*e*): *In die illa ſuſcitabo tabernaculum David, quod cecidit, & reædificabo illud ſicut in diebus antiquis*. Tum (*f*): *Et convertam captivitatem populi mei Iſraël, & ædificabunt civitates deſertas, & inhabitabunt; & plantabunt vineas.* Hieroſolymitanum excidium a Zacharia (*g*) apertiſſime prædictum eſt: *Ecce veniet dies Domini, & dividentur ſpolia tua in medio tui: & congregabo omnes gentes ad Jeruſalem in prælium, & capietur civitas, & vaſtabuntur domus, & mulieres violabuntur, & egredietur media pars civitatis in captivitatem, & reliquum populi non auferetur ex urbe*. Quæ ſive referas ad cladem ab Antiocho Epiphane Hieroſolymis illatam; ſive, quod probabilius videtur Euſebio (*b*), ad alteram a Veſpaſiano, & Tito inflictam, in qua ingens populi Judaici pars periit, & ad aliam ab Hadriano, cum magna civium multitudo Urbe ejecta eſt, vere utique χρησμὸς πληρωθεὶς (*oraculum eventu completum*) eſt. Fatendum ergo eſt, multas Prophetias Veteris Teſtamentis veraces eſſe. Quod erat probandum.

PROPOSITIO VII.

Multæ habentur in Veteri Teſtamento Prophetiæ de Meſſia.

I. *Vetus Teſtamentum, forma, & apparatus Novi*. II. *Duplex prædictionum genus, per ſigna, & per verba*. III. *Multiplex prædictionum genus per verba*. IV. *Exploditur duplex Grotii ſententia; prior, qua ſtatuit univerſis de Chriſto prophetiis duplicem ineſſe ſenſum; primarium, qui ad hiſtoriam temporis, quo editæ ſunt, referendus ſit; ſecundarium, qui ad Chriſtum:* V. *altera, qua negat prædictionibus vim argumenti ineſſe*. VI. *Duplex eorum ſecta, qui prædictum fuiſſe Chriſtum negarunt*. VII. *Colliguntur vaticinationes Chriſti prænuntiæ: e Geneſi*, VIII. *Exodo*, IX. *Numeris*, X. *Deuteronomio*, XI. *Libro Joſuæ*, XII. *Libris Regum, & Paralipomenon*, XIII. *Libro Job*, XIV. *Libro Pſalmorum*, XV. *Prophetia Iſaiæ*, XVI. *Prophetia Jeremiæ*, XVII. *Lamentationibus Jeremiæ*, XVIII. *Prophetia Baruchi*, XIX. *Prophetia Ezechielis*, XX. *Prophetia Danielis*, XXI. *Prophetia Oſeæ*, XXII. *Prophetia Joëlis*, XXIII. *Prophetia Amos*, XXIV. *Prophetia Abdiæ*, XXV. *Prophetia Michææ*, XXVI. *Prophetia Habacuc*, XXVII. *Prophetia Sophoniæ*, XXVIII. *Prophetia Aggæi*, XXIX. *Prophetia Zachariæ*, XXX. *Prophetia Malachiæ*, XXXI. *& libro primo Machabæorum*, XXXII. *Ethnici a Judæis, Judæorumque libris edocti Meſſiam prænoverunt, & expectarunt. Aſtutiſſima Joſephi fallacia deprehenditur.* XXXIII. *Pſeudochriſti complures*.

I. Meminerimus hanc nos ſupra Meſſiæ definitionem dediſſe: *Homo Deus, a Deo divinitus miſſus ad hominum ſalutem, & a Prophetis in Veteri Teſtamento prædictus.* Quod ſi nulla in Veteri Teſtamenro extaret de Meſſia prædictio, nullus utique vel foret, vel fuiſſet Meſſias, & rei non exiſtentis neque exituræ ea eſſet definitio, qualis Geometrica definitio puncti eſt, & lineæ, & ſuperficiei, quæ nec fuerunt unquam, nec eſſe poſſunt. Verum rem aliter ſe habere, declarabit hæc Propoſitio, qua ſparſa per Veteris Teſtamenti libros oracula de Chriſto in unum colligemus. Quod priuſquam facere aggredimur, verba præfari licet, quibus alloquitur Romanos Paulus (*i*): *Ei autem, qui potens eſt vos confirmare, juxta Evangelium meum, & prædicationem Jeſu Chriſti, ſecundum revelationem myſterii temporibus æternis taciti, (quod nunc patefactum eſt per Scripturas Prophetarum, ſecundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis gentibus cogniti, ſoli ſapienti Deo per Jeſum Chriſtum, cui honor, & gloria in ſecula ſeculorum:* Et hæc, quibus Corinthios (*k*) compellat: *Loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinavit Deus ante ſecula in gloriam:* & iſta Petri (*l*): *Redemti eſtis pretioſo ſanguine, quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati, præcogniti quidem ante mundi*

(*a*) I. 1. & III. 15. (*b*) Id. I. 11. (*c*) IX. 9. (*d*) Ibid. 10. (*e*) Ibid. 11. (*f*) Ibid. 14. (*g*) XIV. 1. 2. (*b*) Dem. Ev. Lib. VI. *I. Vetus Teſtamentum, forma & apparatus Novi.* (*i*) XVI. 25. 26. (*k*) 1. II. 7. (*l*) 1. I. 20.

di conſtitutionem, manifeſtati autem noviſſimis temporibus propter vos. Cum enim ab omni retro ævo tempus definiviſſet Deus omnipotens, quo humanum corpus ſubire Filium Unigenum decreverat, variis ſignis, ac figuris, multiſque Prophetarum prædictionibus, qua claris & apertis, qua obſcuris & involutis, ad futuri beneficii ſpem homines excitavit. Quorum ne intercideret aliquando memoria, quam vel ad ſplendorem rei, ac dignitatem, vel ad ſanctorum hominum alendam pietatem, vel ad impiorum contundendam pertinaciam retineri decebat, ſingula certis Dei juſſis in literas diligenter relata ſunt. Ad hæc ſi quis mentem ſimplicem, & ſincerum pectus adhibeat, Chriſtum, Chriſtique diſpenſationem tam luculentis agnoſcet expreſſam monumentis, ut finem Legis, & Prophetarum Chriſtum eſſe, & Vetus Teſtamentum formam eſſe, & apparatum Novi fateri cogatur. Hinc illud vetuſtiorum Hebræorum; *qol mah ſlenitzcar bethorab, benebiim ubechetubim ʀemezim bel-babochmab. Omnia quæcunque memorantur in Lege Prophetis, & Hagiographis, indicant ſapientiam*; hoc eſt Chriſtum. Nam ſi petitis a Moſaico Pentateucho initiis per univerſa priſci Fœderis volumina lectio decurrat, prænuntiatus uno concentu reperietur Chriſtus; homo videlicet quidam eximius, & divinus, imo & ipſe Deus, de nova Lege condenda, humani generis moribus in melius reformandis, ejuſdemque eluendis noxis, ac ſalute demum hominibus comparanda a Deo legatus. Quapropter cum apud Agrippam regem, & Berenicen, & Feſtum Præſidem cauſam ex vinculis diceret Paulus, hac præcipue teſtificatione crimen a ſe removebat: *Auxilio enim adjutus Dei uſque in hodiernum diem ſto, teſtificans minori atque majori, nihil extra dicens, quam ea, quæ Prophetæ locuti ſunt futura eſſe, & Moyſes, ſi paſſibilis Chriſtus, ſi primus ex reſurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus eſt populo, & gentibus* (*a*). Hac doctrina Romanos imbuebat, cum ad eos talia ſcriberet (*b*): *Finis enim Legis Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti*. Item apud Cornelium Centurionem de Chriſto ſic diſſerebat Petrus (*c*): *Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum*. Non alio ſæpius uſos argumento Apoſtolos, & Evangeliſtas reperimus, quam quod ſacrorum Vatum oracula ſubminiſtrabant: ut quemadmodum in Novo Teſtamento complebatur Vetus, ita Veteri Novum confirmaretur.

II. Duplex autem in veteris Inſtrumenti libris apparet prædictionum genus, ab antiquis Interpretibus optime agnitum utrumque & diſtinctum, alterum expreſſum verbis, ſignis alterum, ac ſimulacris adumbratum; pro more per Orientem jam inde a vetuſtiſſimis temporibus uſitatiſſimo, ac inter Judæos præcipue, quibus cogitationes, ſive ad futura, ſive ad præſentia, ſive ad præterita pertineant, formis, ac figuris ſignificare ſolenne eſt. Hujus generis fuit Ahiæ Silonitæ vaticinium, cum pallii novi, in duodecim partes ſciſſi, decem ſegmina colligere Jeroboamum juſſit; hac imagine Salomonici regni ſciſſuram præſignificans, cujus decem tribus ſub hujus imperium erant olim conceſſuræ. Sic Sedecias Propheta, cum Syros ab Hebræis profligatum iri ſignificare vellet (*d*), *Fecit ſibi cornua ferrea, & ait: Hæc dicit Dominus, His ventilabis Syriam, donec deleas eam*. Sic Eliſæus (*e*) moriens Joaſo Iſraëlitarum regi prænuntiat victorias adverſus Syros, jactu ſagittarum, & terra repetitis ictibus percuſſa. Sic Jeremias per ſubligaculum lineum in Euphrate putrefactum, Hieroſolymæ Judæorumque ſuperbiam depreſſum iri portendit. Eidem per agri Anathothici emtionem præmonſtravit Deus futurum, ut poſtliminio in patriam Babylone reverſi olim Judæi novas agrorum emtiones, venditiones contraherent, haud ſecus quam antea facere conſueverant. Imminentes Judęis calamitates per capillorum & barbę ſuę raſuram, Dei juſſu, pręmonſtrat Ezechiel (*f*). Scortum ducere jubetur Oſee (*g*), eoque procreare liberos, atque ea ipſis imponere nomina, quibus futurorum inerant indicia. Paulum in vincula conjectum iri prę ſignificavit Agabus (*h*), cum ſibi pedes atq; manus zona Pauli alligaſſet. Rationem moris hujus dat Hieronymus (*i*): *Vult Scriptura divina, non ſolum auribus doceri populum, ſed & oculis.*

Magis

(*a*) Act. XXVI. 22. 23. (*b*) X. 4. (*c*) Act. X. 43. *II. Duplex prædictionum genus, per ſigna & per verba.*
(*d*) 3. Reg. XXII. 11. (*e*) 4. Reg. XIII. 14. & ſeqq. (*f*) V. 1. & ſeqq. (*g*) I. 2. & ſeqq. (*h*) Act. XXI. 10. & ſeqq.
(*i*) In Jer. XIX.

Magis enim mente retinetur quod viſu, quam quod auditu ad animum pervenit. Utroque modo Chriſtus Jeſus Diſcipulos ſuos præceptis inſtruebat: *Dominus, ac Redemtor noſter*, inquit Gregorius Papa (*a*), *per Evangelium ſuum aliquando verbis, aliquando rebus loquitur*. Præclare id argumentum Paulus in priore ad Corinthios Epiſtola proſecutus eſt, cum diceret Hebræos (*b*) *in Moyſe baptizatos eſſe in nube & in mari, & omnes eamdem eſcam ſpiritualem manducaſſe, & omnes eumdem potum ſpiritualem bibiſſe, bibiſſe autem de ſpiritali conſequente eos petra, petram autem fuiſſe Chriſtum*. Tum addit (*c*): *Hæc autem in figura facta ſunt noſtri, ut non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt*. Et deinde (*d*): *Hæc autem in figura contingebant illis; ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum devenerunt*. Nobiliſſimum præterea, & obſervatione digniſſimum exemplum in duobus Abrahami filiis conſtituit, quorum alter ex libera, inſigni Dei beneficio, poſt iteratas pollicitationes natus erat, alter ex ancilla fuerat prognatus. Hos Teſtamenti utriuſque Veteris, & Novi figuram gerere docet Paulus (*e*): *Unum quidem in monte Sina in ſervitutem generans, quæ eſt Agar, Sina enim mons eſt in Arabia, qui conjunctus eſt ei, quæ nunc eſt Jeruſalem, & ſervit cum filiis ſuis. Illa autem quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ mater eſt noſtra*. Deinde ſubjicit (*f*): *Nos autem, fratres, ſecundum Iſaac promiſſionis filii ſumus. Sed quomodo tunc is, qui ſecundum carnem natus fuerat, perſequebatur eum, qui ſecundum ſpiritum, ita & nunc*. Idem alibi (*g*) feſtos dies, neomenias, ſabbatha, totamque adeo Legem futurorum bonorum umbram eſſe docet; quorum cultui deditos circumciſos, exemplari & umbræ cœleſtium deſervire; craſſos nempe, & pingues Judæos, literam conſectantes, obviam videlicet, & apertam horum ſignificationem; ſpiritum vero negligentes, intimam nempe ſignificationem, & reconditam; quam veri, & ex animo, intimiſque ſenſibus Judæi, & corde circumciſi perſequuntur.

III. Quæ verbis autem continentur Prophetiæ, vel nudam habent, ac ſimplicem ſignificationem, vel obſcuram, ac multiplicem. Prioris generis eſt celebris Danielis de Chriſti interitu prædictum. Tale et illud Oſee (*b*): *Dies multos ſedebunt filii Iſraël ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Teraphim*. Occulta inest, et implicata venturorum prædictio iſtis Iſaiæ (*i*): *Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtilo hominis: Velociter ſpolia detrahe: cito prædare*. Et his quoque ejuſdem Prophetæ (*k*): *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ovis ſimul morabuntur, & puer parvulus minabit eos: vitulus, & urſus paſcentur; ſimul requieſcent catuli eorum: & leo quaſi bos comedet paleas*. Hanc quam proponimus Prophetiarum diviſionem manifeſte amplectitur Origenes libro primo contra Celſum: λεκτέον οὖν πρῶτον ὅτι πολλοὶ προφῆται παντοδαπῶς προεῖπον τὰ περὶ χριστοῦ, οἱ μὲν δι' αἰνιγμάτων, οἱ δὲ δι' ἀλληγορίας, ἢ ἄλλῳ τρόπῳ, τινὲς δὲ καὶ αὐτολεξεί. *Primo igitur dicendum eſt, multos Prophetas res ad Chriſtum pertinentes omnibus modis prædixiſſe; alios quidem per ænigmata, quoſdam per allegoriam, vel alio modo; nonnullos etiam apertis verbis*. Ænigmata interpretor ſigna; allegorias vero vaticinia, quibus multiplex ſubeſt ſignificatio. Sed de variis hiſce prædictionum generibus uberius infra tractabimus. Nunc id tantum Lector admonendus eſt, in his teſtimoniis geminam ſignificationem, manifeſtam aliam, aliam latentem complexis, tenendam hanc eſſe regulam, ut quotieſcumque ſenſus obvius, & ex orationis contextu efflorefcens, præ ſe fert abſurdum aliquid, vel Legi Divinæ, aut Scripturæ Sacræ repugnans, tum inſuper habeatur, & ſpernatur ille ſenſus, nec in cortice Lector hæreat, ſed reconditam ſententiam enucleet, & evolvat.

IV. Minime vero probare poſſum Hugonis Grotii, viri de ſacris literis cæteroquin egregie meriti, ſententiam, qui Matthæi locum quemdam interpretans, pertinentes ad Chriſtum prædictiones, non aliquas, quod pateremur, ſed univerſas, primarium quemdam, & proprium, ac proximum ſenſum,

(*a*) Hom. XXXI. in Ev.. (*b*) X. 2. & ſeqq. (*c*) Ib. 6. (*d*) Ib. 11. (*e*) Gal. IV. 22. & ſeqq. (*f*) Ib. 28. (*g*) Col. II 17. Heb. X. 1. & VIII. 5. *III. Multiplex genus prædictionum per verba.* (*b*) III. 4. (*i*) VIII. 1. (*k*) XI. 6. 7. *IV. Exploditur duplex Grotii ſententia; prior, qua ſtatuit univerſis de Chriſto prophetiis duplicem ineſſe ſenſum; primarium, qui ad hiſtoriam temporis, quo dicta ſunt, referendus ſit; ſecundarium, qui ad Chriſtum.*

ſum, ad hiſtoriam ejus temporis, quo proferebantur, referendum involvere docet; ſecundarium vero, & myſticum, ac allegoricum & remotum ad Chriſtum. Hoc inquam, in multis verum eſſe fatemur; velut in illa prædictione Jeremiæ (*a*) : *Vox in excelſo audita eſt lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios ſuos, & nolentis conſolari ſuper eos, quia non ſunt*: quibus & calamitates illo tempore Bethlehemitis a Babyloniis illatæ ſignificantur primum, deinde & aliæ ab Herode inferendæ prænuntiantur. Hujuſmodi & illud eſt (*b*) : *Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium* : quod de Salomone prædictum a Deo per Nathanem, ad Chriſtum ſine hæſitatione refert Paulus in Epiſtola ad Hebræos (*c*) : Aliud quoque nobis exemplum ſuppeditat Hieronymus (*d*) : *Hic eſt mos Scripturæ ſanctæ*, inquit, *ut futurorum veritatem præmittit in typis, juxta illud, quod de Domino Salvatore in ſeptuageſimo primo Pſalmo dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia, quæ de eo dicuntur, Salomoni non valent convenire. Nec enim permanſit ille cum Sole, & ante Lunam generationis generationum, neque dominatus eſt a mari uſque ad mare, & a flumine uſque ad terminos Orbis terrarum, nec omnes gentes ſervierunt ei, neque ante Solem permanſit nomen ejus, nec benedictæ ſunt in ipſo omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificaverunt eum. Ex parte autem, & quaſi in umbra, & imagine veritatis in Salomone præmiſſa ſunt, ut in Domino Salvatore perfectius implerentur.* Verum alia eſſe pertendo Prophetarum oracula, quæ Chriſtum mere reſpiciant, ad ea vero quibus edita ſunt tempora, nulla quantumvis coacta, ac violenta expoſitione queant detorqueri : cujuſmodi ſunt prædictiones Jacobi Patriarchæ de abrogando ſceptro Juda, cum venerit Chriſtus; & Danielis de Chriſti adventu poſt hebdomades ſeptuaginta. Tale eſt & illud Zachariæ (*e*) : *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad ſtatuarium; decorum pretium, quo appretiatus ſum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad ſtatuarium.* Inuſitata illa Prophetarum acta, quæ Dei juſſu fiunt, futurorum fere ſigna eſſe, conſtat ex allatis paulo ſuperius exemplis. Hujuſmodi eſſe & hoc Zachariæ certum eſt : cui ecquodnam aliud contigerit πλήρωμα (*complementum*,) quam cum a Juda Chriſtus venditus eſt, comminiſci Grotium non poſſe puto. Simile eſt, & iſtud ejuſdem (*f*) : *Exulta ſatis, filia Sion; jubila, filia Jeruſalem: ecce rex tuus veniet tibi juſtus, & Salvator: ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.* Oſtendat Grotius regem aliquem Juda, juſtum, Salvatorem, pauperem, aſina vectum, pullo ſubſequente, Hieroſolymam iniſſe, non repugnabo. Simile & illud Davidis (*g*) : *Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto.* Dicat Grotius ecquando felle paſtus fuerit David, vel acetum biberit. Clariſſimum vero præ reliquis iſtud ejuſdem (*h*) : *Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumeraverunt omnia oſſa mea. Ipſi vero conſideraverunt, et inſpexerunt me: diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Quæ quem locum obtinere poſſint in hiſtoria Davidis, non intelligo. Scio hæc commentitiis quibuſdam allegoriis obtundere conatum eſſe olim Theodorum Mopſueſtenum, ſed vanis adeo, & frivolis, ut ſententiæ noſtræ veritatem adſtruant potius, quam deſtruant. Plura afferre poſſem, ſed iſta ſane vim Prophetiarum ſatis defendunt, quam Grotii opinio labefactat.

V. Eandem vero penitus infringit, cum ait vaticinia hæc, *non in vim argumenti proprie adhiberi, ſed ad illuſtrandam, atque confirmandam rem jam creditam* : quod perinde eſt ac ſi diceret, ad Chriſtianam fidem probandam infirma eſſe, & invalida, ornatus vero tantum, & fovendæ Chriſtianorum pietatis gratia, ſic tanquam quaſdam Veteris, & Novi Teſtamenti convenientias, & piis, & ingenioſis hominibus excogitatas, & κατὰ ἀλλαγήν (*per applicationem*) accommodatas, obſervari & proferri; cum nihil adponenda fidei fundamenta proſint. Quæ doctrina, tanti viri pace dixiſſe liceat, parum certe abeſt ab impietate, & tota Socini fermento turget. Ejus ſiquidem diſcipulus Smalzius capite nono de divinitate Jeſu Chriſti, in eamdem prorſus conſpirat ſententiam, quam & iiſdem fulcit rationibus. Sic & Luthero viſum narrant quidam. At aliter ſentiebat

(*a*) XXXI. 15. (*b*) 2. Reg. VII. 14. (*c*) I. 5. (*d*) In Dan. XI. 12. (*e*) XI. 12. 13. (*f*) IX. 9. (*g*) Pſal. LXVIII. 22. (*h*) Pſal. XXI. 18. 19. *V. Altera, quæ negat prædictionibus vim argumenti ineſſe.*

Digitized by Google

tiebat Auguſtinus, qui adverſus Fauſtum Manichæum (*a*) Prophetarum prædictiones reſpuentem diſputans, non fidem Chriſti miraculis & reſurrectione comparatam, vatum Prophetiis confirmandam eſſe cenſuit; ſed a vaticiniis potius Prophetarum ordiendam eſſe fidem, ad abſconditos deinde ſapientiæ & ſcientiæ theſauros penetrandum eſſe exiſtimabat: *Ea ipſa*, inquit, *eſt ſimplex fides, qua credimus, antequam cognoſcamus ſupereminentem ſcientiam caritatis Chriſti, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei, non ſine cauſa diſpenſationem humilitatis ejus, qua humanitus natus & paſſus eſt, a Prophetis, per propheticam gentem, per propheticum populum, per propheticum regnum tanto ante prædictam*. Tum: *Ibi ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, qui nulli aperiuntur, ſi ſibi per maternam carnem trajectum cibum, id eſt per Apoſtolica & Prophetica ubera lactis alimenta contemſerit*. Demum concludit: *Non ergo quod dicimus neceſſariam ſimplicem fidem, contrarium eſt ei quod dicimus, ut Prophetis credatur: magis enim ad hoc pertinet, ut Prophetis credatur, priuſquam purgata & roborata mente poſſit intelligi, qui per Prophetas ſic loquebatur*. Idem alibi (*b*): *Quid eſt Chriſtus? dicit Paganus; cui reſpondemus: Quem prænuntiaverunt Prophetæ*. Nempe Paganum Chriſti notitia & fidei rudimentis imbuendum, adire vult & conſulere Prophetas. Alio item loco totam Hebraicæ Reipublicæ adminiſtrationem, Chriſti prophetiam fuiſſe docet: *Cui prophetando venturo*, inquit (*c*), *gens una deputata eſt, cujus Reipublicæ tota adminiſtratio prophetia eſſet illius Regis venturi, & civitatem cæleſtem ex omnibus gentibus condituri*. Aliter ſentiebat & Euſebius, cum ſcriberet (*d*): *οὐ μικρὰ τυγχάνει τῆς καθ' ἡμᾶς ἀληθείας ἀπόδειξις, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ἑβραϊκῶν γραφῶν μαρτυρία, ἐν αἷς πρὸ μυρίων ὅσων ἐτῶν οἱ παρ' ἑβραίοις προφῆται τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ θνητῷ βίῳ κηρύξαντες, ὀνόματι τῆς τοῦ θεοῦ προσηγορίας ἐμνήσθησαν, καὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ παρουσίαν προὐθέσπισαν*. *Non levis eſt probatio veritatis, quam tuemur, Hebraicarum literarum teſtificatio, in quibus cum ante multos annos Hebræi Prophetæ bonorum promiſſionem omni mortali generi prædicaverint, nominatim Chriſti appellationis meminerunt, ejuſque adventum ad homines vaticinati ſunt*. Itaque oraculis præcipue Prophetarum dogmatis Chriſtiani veritatem in libris de evangelica demonſtratione adſtruxit. Aliter ſentiebat Sylveſter Papa, qui in diſputatione cum Judæis Romæ habita, quam hiſtoriæ ſuæ Cedrenus inſeruit, hoc uno propemodum argumento, quod ex Prophetiarum eventu ducitur, Chriſtianorum cauſam tuebatur. Aliter ſentiebat Conſtantinus Imperator, qui, cum colloquio huic interceſſit, ſic Judæos affatus eſt: *εἰ ταῦτα ταῖς ὑμετέραις περιέχεται βίβλοις, περιττῶς ἀντιλέγετε ὦ ἰουδαῖοι, τῶν παθημάτων ἕνεκεν τοῦ χριστοῦ, ἅπερ κατὰ τάξιν προλεχθέντα ἐν τῷ χριστῷ ἐπληρώθη*. *Si hæc veſtris continentur libris fruſtra, o Judæi, contradicitis, ob ea quæ paſſus eſt Chriſtus, quæ ordine prædicta in Chriſto completa ſunt*. Aliter ſentiebat Lactantius (*e*), cum ſic quemdam Chriſtianæ religionis adverſarium alloqueretur: *Diſce igitur, ſi quid tibi cordis eſt, non ſolum idcirco a nobis Deum creditum Chriſtum, quia mirabilia fecit, ſed quia vidimus in eo facta eſſe omnia, quæ nobis annuntiata ſunt vaticinio Prophetarum*. Et rurſus: *Non igitur ſuo teſtimonio (cui enim de ſe dicenti poteſt credi?) ſed Prophetarum teſtimonio, qui omnia quæ fecit ac paſſus eſt, multo ante cecinerunt, fidem divinitatis accepit*. Aliter ſentiebat Cyprianus, cum teſtimonia e Libris ſacris adverſus Judæos colligens ſcriberet in Præfatione ad Quirinum profuturas ei prædictiones Prophetarum, *ad prima fidei lineamenta formanda*. Aliter ſentiebat Origenes, cujus hæc verba ſunt adverſus Celſum (*f*): *τὸ μέγιστον τῶν περὶ τῆς συστάσεως τοῦ ἰησοῦ κεφαλαίων, ὡς ὅτι προεφητεύθη πρὸς τῶν παρὰ ἰουδαίοις προφητῶν, μωυσέως, καὶ τῶν μετ' αὐτόν, ἢ καὶ πρὸ μωυσέως*. *Omnium quæ ad adſtruendam Chriſti fidem adhiberi poſſunt argumentorum maximum hoc eſt, quod prædictus fuit a Prophetis, qui apud Judæos fuerunt, tum Moſe, tum & iis, qui Moſe vel recentiores fuerunt, vel vetuſtiores*. Idem etiam probationem, quæ fit per Prophetarum prædictiones, *ἰσχυροτάτην ἀπόδειξιν*, *Validiſſimam demonſtrationem* appellat (*g*). Aliter ſentiebat Tertullianus, qui librum ſuum adverſus Judæos hac abſolvit clauſula: *Hæc aut prophetata nega, quæ coram videntur; aut adimpleta, quum leguntur: aut ſi negas utrum*

(*a*) Lib. XII cap. 46. (*b*) Tract. XXXV. in Joh. (*c*) Id. Lib. I. de conſenſ. Evang. cap. 11. (*d*) Præp. Ev. Lib. I. cap. 3. (*e*) Inſt. Lib. V. cap. 3. (*f*) Lib. I. (*g*) Lib. II.

utrumque, in eo erunt adimpleta, in quem ſunt prophetata. Aliter ſentiebat Irenęus (*a*), qui homines Chriſti Jeſu miracula præſtigiis facta eſſe cavillantes, Prophetarum oraculis convincebat; atque non Prophetiarum veritatem adſtruebat Chriſti miraculis, quod fieri vult Grotius; ſed miraculorum Chriſti veritatem Prophetiis comprobabat. Aliter ſentiebat Athenagoras (*b*), qui repudiatis Philoſophorum opinionibus de Deo, & opinionum argumentis de Chriſtianorum dogmate, ajebat: ἡμεῖς δὲ ὧν νοοῦμεν καὶ πεπιστεύκαμεν, ἔχομεν προφήτας μάρτυρας. *Nos autem eorum, quæ novimus & credimus, Prophetas teſtes habemus.* Deinde: αἱ φωναὶ τῶν προφητῶν πιστοῦσιν ἡμῶν τοὺς λογισμούς. *Prophetarum voces ratiocinationes noſtras confirmant.* Aliter ſentiebat Juſtinus, qui Prophetarum fere prędictis dogma Chriſtianum adverſus Ethnicos & Judæos defendebat. Aliter ſentiebant Patres Quinti Concilii (*c*), qui Theodorum Mopſueſtenum anathemate feriebant, cum ob alias cauſas, tum quod *Prophetias, quæ de Chriſto ſunt, rejiciens, feſtinaret diſpenſationis pro noſtra ſalute magnum myſterium, quantum ad ſe pertinebat, reprobare.* Quo clare ſignificatur, Prophetiis quæ de Chriſto prolatæ ſunt peſſumdatis, ſacræ ejus diſpenſationis myſterium labefieri. Aliter ſentiebat & Paulus, cum ſic alloqueretur Epheſios (*d*): *Eſtis cives ſanctorum & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu:* cumque Theſſalonicenſes moneret (*e*), ne Prophetias ſpernerent: quod tuto certe facere poterant, ſi ſupervacanea erat illorum auctoritas; nec faciebant tamen, quemadmodum teſtificantur Acta (*f*): *Hi autem erant nobiliores eorum, qui ſunt Theſſalonicæ: qui ſuſceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie ſcrutantes Scripturas, ſi hæc ita ſe haberent:* item cum apud Romanos prædicaret (*g*) *revelationem myſterii temporibus æternis taciti, quod patefactum eſt per ſcripturas Prophetarum, ſecundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei:* quibus ſignificabat ad devinciendos in obſequium fidei hominum animos efficaciſſimum argumentum peti ex ſcripturis Prophetarum. Cum ergo Romæ Judæos ad ſe convenientes in Chriſtiana fide inſtituere vellet (*h*), *ſuadebat eis de Jeſu, ex lege Moyſi, & Prophetis, a mane uſque ad veſperam;* non ex Chriſti ipſius miraculis & reſurrectione, quod vult Grotius. Imo vero cauſam ſuam agens apud Agrippam, reliquis prætermiſſis argumentis, unico hoc, quod vatum prædictionibus conſtat, utpote ſolidiſſimo & utiliſſimo, uti ſe ſolere declarat (*i*): *Auxilio,* inquit, *adjutus Dei uſque in hodiernum diem ſto, teſtificans minori atque majori, nihil extra dicens, quam ea, quæ Prophetæ locuti ſunt, futura eſſe, & Moyſes, ſi paſſibilis Chriſtus, ſi primus ex reſurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus eſt populo & gentibus.* Cum ergo ſic Agrippam interpellaſſet (*k*): *Credis, rex Agrippa, Prophetis?* ſtatim reſpondit Agrippa: *In modico ſuades me Chriſtianum fieri,* quaſi id ſignificans, admiſſis Prophetarum vaticiniis, ſtatim Chriſto dandum eſſe nomen. Non alia ex nota Chriſtum agnoſcere ſe profitetur apud Nathanaëlem Philippus, quam ex vaticinationibus Prophetarum: *Quem ſcripſit Moyſes in Lege,* inquit (*l*), *& Prophetæ, invenimus, filium Joſeph a Nazareth.* Prophetas Evangeliſtarum præcurſores prædictionibus ſuis muniiſſe viam Evangelio docet Petrus (*m*): *De qua ſalute exquiſierunt atque ſcrutati ſunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetarunt; ſcrutantes in quod vel quale tempus ſignificaret in eis Spiritus Chriſti, prænuntians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones, & poſteriores glorias: quibus revelatum eſt, quia non ſibimetipſis, vobis autem miniſtrabant ea, quæ nunc nuntiata ſunt vobis per eos, qui evangelizarunt vobis, Spiritu ſancto miſſo de cœlo, in quem deſiderant Angeli proſpicere.* Sequenti deinde Epiſtola propheticis oraculis fidem potius jubet adjungi, quam ſuo fratrumque ſuorum quantumlibet vero teſtimonio (*n*): *Accipiens enim a Deo Patre honorem & gloriam, voce delapſa ad eum hujuſcemodi a magnifica gloria: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipſum audite. Et hanc vocem nos audivimus de cœlo allatam, cum eſſemus cum ipſo in monte ſancto. Et habemus firmiorem propheticum ſermonem; cui benefacitis attendentes quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo*

(*a*) Adv. Hær. Lib. II. cap. 57. (*b*) Leg. (*c*) II Conſtant. Collat. 8 (*d*) II 19. 20. (*e*) 1. V. 20. (*f*) XVII. 11. (*g*) XVI. 26. (*h*) Act. XXVIII. 23. (*i*) Ib. XXVI. 22. (*k*) Ibid. 27. (*l*) Joh. I. 45. (*m*) Ep. 1. I. 11. 12. (*n*) 2. I. 17. & ſeq.

ginoſo loco, donec dies elucefcet, & Lucifer oriatur in cordibus veſtris: hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando Prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Idem Hieroſolymitas hoc ipſo argumento ad eluendum pœnitentia crimen hortatur, quod Jeſum inſontem trucidando admiſerant: *Et nunc, fratres, ſcio, quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & Principes veſtri. Deus autem quæ prænuntiavit per os omnium Prophetarum, pati Chriſtum ſuum, ſic implevit. Pœnitemini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata veſtra (a).* Vides non ad fovendam duntaxat fidem jam animis hominum illapſam opportunum eſſe, & utile Prophetiarum ſubſidium, ſed ad parandos animos, & ſubigendos in fidei ſuſceptionem. Lucernæ lucenti in caliginoſo loco Propheticum ſermonem comparat; an fide jam illuſtratam mentem caliginoſum locum dixit? minime ſane. Ergo fidei prævius eſſe debet ſermo Propheticus, nedum comes, aut aſſecla. Apollo Alexandrinus (*b*): *Vehementer Judæos revincebat publice, oſtendens per Scripturas, eſſe Chriſtum Jeſum,* non utique per miracula ab eo edita. Ait Angelus Joanni in Apocalypſi (*c*): *Teſtimonium enim Jeſu, eſt ſpiritus prophetiæ:* ac ſi diceret, ad fidem Chriſto Jeſu conciliandam, non aliunde certiora duci quam ex oraculis Prophetarum teſtimonia. Emmauntios viatores graviſſimis verbis caſtigat Chriſtus, non quod ad patrata a ſe prodigia, ſed quod ad editas de ſe prædictiones parum adhiberent fidei: *O ſtulti, & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam? Et incipiens, a Moyſe, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipſo erant (d).* Eodem argumento Judæos urgebat, cum diceret (*e*): *Scrutamini ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere, & illæ ſunt quę teſtimonium perhibent de me...... Nolite putare, quia ego accuſaturus ſim vos, apud Patrem eſt, qui accuſat vos, Moyſes, in quo vos ſperatis. Si enim crederetis Moyſi, crederetis & mihi: de me enim ille ſcripſit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Quibus ſignificat, quicumque Moſem admiſerit, ſe quoque ut admittat, neceſſe eſſe: quippe ex eo non ſpecioſa quædam, & veriſimilia, ſed neceſſariæ conſequentiæ argumenta depromi, ad perſuadendam fidei Chriſtianæ veritatem. In eamdem ſententiam Apoſtolos affatur Chriſtus (*f*): *Hæc ſunt verba, quæ locutus ſum ad vos, quoniam neceſſe eſt impleri omnia, quę ſcripta ſunt in lege Moyſis, & Prophetis, & Pſalmis de me.* Profecto ſi Prophetarum multiplex eſt ſignificatio, aliaque ad res Veteris Teſtamenti ſpectet propius, alia ad Chriſtum accommodari poſſit, non tamen in vim argumenti adhiberi, quod arbitratus eſt Grotius, eam certe impleri neceſſe non eſt, quæ jam in prioris ſignificationis eventu πλήρωμα (*complementum*) ſuum eſt conſecuta: unde efficitur, neceſſe non fuiſſe impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſis, & Prophetis, & Pſalmis de Chriſto; quod cum ipſius Chriſti verbis ex adverſo pugnat. Item alibi Diſcipulos ſic alloquitur Jeſus Dominus (*g*): *Nunc dixi vobis priuſquam fiat, ut cum factum fuerit credatis*: efficaciſſimam eſſe docens ad perſuadendum futurorum prædictionem. Hoc ipſum ſignificatum voluit, cum in monte Moſem, & Eliam alloqui viſus eſt. Objiciat quiſpiam iſtud Pauli e priori Epiſtola ad Corinthios (*h*): *Itaque linguæ in ſignum ſunt, non fidelibus, ſed infidelibus: Prophetiæ autem non infidelibus, ſed fidelibus.* Si addatur vocula, quam ſuppleri debere Grotius ipſe agnoſcit, apertior erit loci ſententia: *In ſignum ſunt Prophetiæ, non infidelibus* ſolum, *ſed fidelibus.* Præterea futurorum prædictiones Prophetiarum nomine neutiquam hic ſignari conſentiunt Interpretes, & id ſatis indicat, quod extat initio capitis (*i*): *Nam qui prophetat hominibus, loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & conſolationem.* Quantum denique ad futurorum cognitionem roboris inſit prædictionibus Prophetarum, facile colligitur ex egregio hoc Amoſi teſtimonio (*k*): *Non facit Dominus Deus verbum, niſi revelaverit ſecretum ſuum ad ſervos ſuos Prophetas.* Quod ſi conſiliorum ſuorum conſcios habet Prophetas Deus, præcipue ſane eorum, quæ ad Meſſiam ſpectant, qui fuit Legis, ac Prophetarum finis. Atqui hęc arcana Prophetis aperit Deus,

ut

(*a*) Act. III. 19. & ſeq. (*b*) Ib. XVIII. 28. (*c*) XIX. 10. (*d*) Luc. XXIV. 25. & ſeq. (*e*) Joh. V. 39. & ſeq. (*f*) Luc. XXIV. 44. (*g*) Joh. XIV. 28. (*h*) XIV. 22. (*i*) Ibid. 3. (*k*) III. 7.

ut eadem illi hominibus prodant: ſubjungit quippe Amos (*a*): *Dominus Deus locutus eſt, quis non prophetabit?* Non aliam autem ob cauſam ſecreta ſua pandi vult hominibus, niſi ut cognoſcantur ab iis, & credantur; alioquin ſuam, Prophetarumque ſuorum operam luderet. Fidem ergo Prophetiis adjungi vult Deus, proindeque vis iis probationis ineſt, certiſſimaque inde argumenta conflantur. Atque horum profecto confeſſionem vis veritatis a Grotio expreſſit in explanationibus prioris Epiſtolæ ad Corinthios: illic enim ait Prophetiam cæteris donis præferri ab Apoſtolo (*b*), *Quia maximam ea res auctoritatem præſtabat Evangelio, convincebat incredulos, firmabat credentes; divinum enim,* inquit, *ab omnibus hominibus creditur eſſe prædictio, dicta ob id divinatio*. Ad id autem vi argumenti pollere Prophetiam neceſſe eſt. Conſtat itaque pleroſque Prophetarum prædictiones ad Chriſtum ſpectantes, eaſque præcipuas, eſſe hujuſmodi, ut Chriſtum mere, proprie, ac proxime reſpiciant, nec aliam iis ineſſe ſignificationem, niſi forte myſticam allegoricam, remotam, ad arbitrium excogitatam, minime vero neceſſariam; opportuniſſimum vero, ac præcipuum fidei Chriſtianæ argumentum, τὸ μέγιστον τῶν περὶ τῆς συστάσεως τοῦ Ἰησοῦ κεφαλαίων (*maximum eorum argumentorum, quibus Chriſto fides aſſeritur*) ut loquitur Origenes (*c*), ex ipſis vatum prædictionibus arceſſi. Addo & mihi videri valde probabile, teſtimonia Veteris Teſtamenti a Novi Scriptoribus Jeſu Chriſto, ejuſque doctrinæ accommodata, conſtanti omnium conſenſu hoc tempore credita eſſe de Chriſto venturo prædictiones continere; nec opportunius ullum Evangeliſtis, aliiſque Novi Teſtamenti Scriptoribus viſum eſſe argumentum, quo religionis Chriſtianæ veritatem perſuaderent. Quæ cum ajo, probationum aliarum vim haudquaquam oppugno. Quid de operibus ſuis Chriſtus Judæis dixerit, probe memini: *Opera*: inquit (*d*), *quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me: Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & ſi mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoſcatis, & credatis, quia Pater in me eſt, & ego in Patre.* Et Apoſtolis (*e*): *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me eſt? alioquin propter opera ipſa credite.* Et deinde (*f*): *Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Eadem eſt ſententia illorum Johannis Evangeliſtæ (*g*): *Multa quidem, & alia ſigna fecit Jeſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, quæ non ſunt ſcripta in libro hoc. Hæc autem ſcripta ſunt, ut credatis, quia Jeſus eſt Chriſtus Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Idem apud regulum Capharnaitam queritur Chriſtus (*h*), quod *Niſi ſigna, & prodigia non vidiſſent, non crederent*. Non ergo argumentorum, quæ ad fidem Religioni Chriſtianę faciendam, vel ex miraculis Chriſti, & Apoſtolorum, vel aliunde utiliter petuntur, robur infringo: (abſit a me hoc nefas) ſuum duntaxat Prophetiis ſervari volo. Utraq; complexus eſt Apoſtolus (*i*) hoc commate: *Et ſermo meus, & prædicatio mea, non in perſuaſibilibus humanæ ſapientię verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus, & virtutis:* ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. Demonſtrationem ſpiritus appellat, quæ fit per prophetias, cujuſmodi hæc noſtra eſt: demonſtrationem virtutis, quæ fit per miracula. Ita quidem interpretatur Origenes (*k*).

VI. Contra vero, vel proxime & directe, vel remote & oblique Chriſtum Jeſum eſſe prædictum præfracte negarunt alii: quorum tamen opinio non ſimplex eſt, & uniuſmodi, ſed in geminas videtur ſectas fuiſſe diviſa. Quidam enim Meſſiam a Prophetis prædictum eſſe non negant; at Jeſum eum eſſe Chriſtum, qui prædictus eſt, ejuſque vitam, mortem, aliaſve geſtas res in Veteri Teſtamento fuiſſe prænuntiatas, id vero negant. Quam opinionem defendunt Judæi, & olim defendebat Marcion. Alii vero, qui Chriſtum alium non expectant, quod faciunt Judæi, ſed Jeſum fatentur eſſe Chriſtum, prædictum tamen a Prophetis eſſe inficiantur. Qua in hæreſi fuerunt Manichæi, magnaque adverſus Fauſtum doctrinę hujus patronum Auguſtino (*l*) concertatio eſt. Eam deinde Theodorus Mopſueſtenus, nefarius Hæreticus, ſibi defendendam propoſuit, in ſuis Libri Duodecim Prophetarum explanationibus, ut diſcimus ex Collatione quarta Concilii Quinti. Quanquam eum ab hac hæreſi abſolvere

(*a*) III. 8. (*b*) Cap. XIV. (*c*) Lib. I. contr. Celſ. (*d*) Joh. V. 36 & X. 25. 37. 38. (*e*) Id. XIV. 11. 12. (*f*) Id. XVI. 24. (*g*) XX. 30. 31. (*h*) Joh. IV. 48. (*i*) 1. Cor. II. 4. (*k*) Lib. I. contra Celſ. *VI. Duplex eorum ſecta, qui prædictum fuiſſe Chriſtum negarunt.* (*l*) Adv. Fauſt. Manich. Lib. XII. cap. 1. & Lib. XVI. cap. 4.

vere conatur Facundus (*a*). Itaque conſentientes habemus, & faventes Judæos in ſeptimæ hujus Propoſitionis defenſione, quam multas haberi ſtatuimus in Veteri Teſtamento Prophetias de Meſſia: adverſarios vero Manichæos, & Theodorum, quos hic nobis oppugnandos proponimus: neque ſolum ad id colligemus verba Veteris Teſtamenti, quibus venturus prænuntiatur Meſſias, ſed res etiam, ac ſigna quibus adumbratur, & præſignificatur; non omnia quidem anxie corradentes, quæ in hanc ſententiam congeri poterant, ſed illuſtria tantum, & Ethnicorum, aut Hæreticorum cavillationibus majora: cavebimuſque interim, ne quod in aliquibus Chriſtianis carpebat olim Maimonides id admittamus, ne videlicet nimio partium ſtudio provecti longius, ſigni, ac typi, aut vaticinii vim, vel ingratiis tribuamus iis antiqui Fœderis teſtimoniis, quę utroque vacua ſunt. Deinde vero, Meſſiam illum fuiſſe Jeſum Nazarenum, ex eorundem Prophetarum prædictionibus alia Propoſitione oſtendemus. Impium porro Apellem, de Marcioniſtarum grege Hæreticum, qui Prophetias ut falſas ſibique contrarias, ac diſſonas penitus aſpernabatur, haudquaquam hic adoriemur. Quod opportunius fiet ab iis, qui interpretandas illas ſuſceperunt. Quanquam vel ex ſequentibus, iiſque præſertim, quæ Propoſitione nona colligemus, ſibimet conſentire ipſas, & in prænuntiando Chriſto Jeſu præclare convenire probabimus.

VII. Prima occurrit capite tertio Geneſeos (*b*), ubi ſerpentem inſidiatorem his verbis affatur Deus: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & ſemen tuum, & ſemen illius: Ipſe conteret caput tuum, & inſidiaberis calcaneo illius*. Vulgata quidem habet *Ipſa;* at Hebraicum exemplar, & Septuaginta Senum interpretatio, & Samaritana editio habent *Ipſe*. Ita & Onkelos, & Jacobus Tawoſus Judæus, Perſicus interpres, & Syrus. Ita Irenæus (*c*), Cyprianus (*d*), & Hieronymus (*e*). Nempe ſignificatur Chriſtus. Quod quamvis Judæi recentiores alio flectere ſunt conati, repugnat tamen vetuſtiorum fides, qui majori candore Chriſtum hic agnoſcunt. Ait quippe Jonathan ben Uziel, futurum ut filii mulieris, homines videlicet, præceptis divinis obtemperando caput ſerpentis conterant; rurſum calcem eorum dente invadat ſerpens, cum prolabentur in vitia; at ſerpenti remedium fore nullum, piorum vero hominum vulneri Chriſtum, cum venerit, medicinam facturum. Quod perinde eſt, ac ſi diceret, Chriſtum, per ſanctos homines auxilio ejus fretos, inſidiantem iis Dæmonem devicturum. Quam interpretationem amplexus eſt Hieroſolymitanus Paraphraſtes.

Altera venturi Chriſti prædictio iis continetur pollicitationibus, quibus Abrahami, Iſaaci, & Jacobi fidem, ac virtutem Deus (*f*) eſt proſecutus, cum futurum ipſis ſpopondit; ut *Benedicantur in iis, & in ſemine eorum, cunctæ tribus terræ*. Quæ ſic intellexit Petrus (*g*), cum ad Judæos verba faceret: *Vos eſtis filii Prophetarum, & Teſtamenti quod diſpoſuit Deus ad Patres noſtros, dicens ad Abraham: Et in nomine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. Vobis primum Deus ſuſcitans filium ſuum, miſit eum benedicentem vobis, ut convertat ſe unuſquiſque a nequitia ſua*. Nec aliter Paulus cum ſcriberet ad Galatas (*h*): *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus. Non dicit, & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in uno: Et ſemini tuo, qui eſt Chriſtus*. Sic intellexerunt & Judæi, ut apparet ex libro Chaſidim R. Samuelis, ubi promiſſio hæc Dei tunc ad effectum dicitur eſſe perventura, cum Chriſti temporibus boni erunt Abrahami poſteri. Reperitur & eadem pollicitatio in Pſalmo ſeptuageſimo primo, quem ex magna parte ad Chriſtum referri ſuo loco oſtendam, licet ἱςορικῶς (*juxta hiſtoriam*) in gratiam Salomonis ſcriptus ſit. Nunc ſi rem non ex auctoritate, ſed ex ratione ſpectemus, certum eſt, non aliter quam per merita Chriſti comparatam eſſe hominibus eam gratiam, qua juſti fiunt, quæque his locis *benedictio* appellatur; unde appoſite iis uſus eſt Paulus, cum probare vellet gratiam illam, qua juſti & ſancti efficimur, non ex Moſaicæ Legis operibus, ſed ex fide pendere. Nec id facturum fuiſſe Paulum credibile eſt, niſi inter Judæos conſtare ſciſſet, his promiſſis Deum Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo futurum ſpopondiſse, ut ex eorum proſapia Meſſias olim eſſet oriturus. Hæc enim certiſſima erat

(*a*) Lib. III. cap. 6. *VII. Colliguntur vaticinationes Chriſti prænuntia, e Geneſi.* (*b*) 15. (*c*) Lib. IV. cap. 78. (*d*) Teſt. Lib. II. cap. 19. (*e*) Trad. Hebr. in Gen. (*f*) Gen. XII. 3. & XVIII. 18. & XXII. 18. & XXVI. 4. & 28. (*g*) Act. III. 25. 26. (*h*) III. 16

Iſraëlitarum ſpes, fore ut ſui generis, ac ſanguinis eſſet Chriſtus, non aliis ſane quam his, quæ attulimus ſubnixa teſtimoniis. Sciebant præterea ex vaticinio Jacobi, Chriſtum eſſe *expectationem gentium*, & ex Aggæo venturum eſſe *Deſideratum cunctis gentibus*, proindeque non in alio *benedictum iri omnes gentes terræ*.

En vero inſigne illud Jacobi prædictum, quo Meſſiæ adventus, genus, tribus, tempus, & munus promittuntur: *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus; donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium* (*a*). En & hoc Aggæi (*b*): *Et movebo omnes gentes, & veniet Deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria, dicit Dominus exercituum*. Hæc recentiorum Judæorum plerique pro more ſuo commentitiis interpretationibus incruſtare ſatagunt. At vetuſtiores ad Meſſiam ſine hæſitatione referunt; Chaldæi præcipue Paraphraſtæ, & Thalmudiſtæ etiam, quos ſecuti ſunt R. Selomoh, & R. David Kimchi. Quoniam autem non Chriſti generatim prænuntium eſt illud teſtimonium, ſed eum quoque Jeſum fore indicat, alius erit infra de eo diſputandi locus.

VIII. Chriſti venturi ſymbola quædam profert Paulus priore ad Corinthios (*c*): *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt, in nube, & in mari: & omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt. Bibebant autem de ſpiritali conſequente eos petra: petra autem erat Chriſtus*. Tum ſubjicit: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis*. Duos hic Chriſti typos obſervat Paulus, manna, & rupem aquas profundentem: quorum illud Verbum Dei, hoc ſapientiam Dei, plane ad mentem Pauli Philo (*d*) interpretatur. Nempe quibus olim eſcæ, & potus ſymbolis diſſimulabatur Chriſtus, ſub iiſdem nunc quoque populo ſuo in Euchariſtiæ Sacramento ſe impertit. Manna itaque in vaſtam ſolitudinem alendis Iſraëlitis fame jam prope deficientibus cœlo depluens, Chriſtum præclare exprimebat, cœlo olim demittendum in terras bonæ virtutum frugis ſteriles, ad hanc ſublevandam inopiam, & hominum animos pietatis, ac ſapientiæ nutrimentis paſcendos. Petra quoque aquis ſalutaribus Iſraëlitarum in deſerti ſqualiore languentium ſitim ſedans, egregium Chriſti ſimulacrum erat, gratiæ ſuæ ſalubres undas mortali generi propinantis.

IX. Præclarum de Chriſto Balaami arioli prædictum liber Numerorum (*e*) ſuppeditat: *Videbo eum, ſed non modo; intuebor illum, ſed non prope. Orietur ſtella ex Jacob, & conſurget virga de Iſraël, & percutiet duces Moab; vaſtabitque omnes filios Seth; & erit Idumæa poſſeſſio ejus; hereditas Seir cedet inimicis ſuis*. Quibus Meſſiam prænuntiari olim fuiſſe Judæis perſuaſum oſtendit impii illius Ben Cuzibæ veſania, qui Meſſiam ſe ferens hanc ſibi prædictionem accommodabat: unde & Bar Cocheba, ſive *Filius ſtellæ* appellatus eſt. Idem oſtendunt Onkelos, & Jonathan, & Interpres Hieroſolymitanus; & R. Moſes Haddarſan in Bereſith Rabbah. Idem docet & Maimonides, atque hæc in myſticum ſenſum flectit: quod & faciunt Chriſtiani Interpretes, imprimiſque Euſebius (*f*). Is *duces Moab*, Deos interpretatur Moabitidis regionis præſides, puta Beelphegor; eoſque a Chriſto ſubactos, & domitos eſſe ait; tum cum is idolorum vanitatem adventu ſuo diſcuſſit. Filios quoque Seth, & Edom, gentes exponit Dæmonum tyrannide oppreſſas, & a Chriſto in libertatem vindicatas. Stellam ait appellari Chriſtum, quemadmodum Sol juſtitiæ a Malachia (*g*), oriens a Zacharia (*h*), lux ab Iſaia (*i*) appellatus eſt. Radicem eum nuncupat Balaamus; quemadmodum & germen, & virga, & ſurculus ab Iſaia (*k*), & Jeremia (*l*), & Johanne quoque in Apocalyſi (*m*) nuncupatur. Quanto hæc ſimiliora veris, quam quæ diſſerit R. Lipman in Nitzachon, hæc πρὸς λέξιν (*ad verbum*) ſumenda cenſens, atque ita Chriſtianis extorquere contendens? Alii hiſtoricum quidem ſenſum Davidi tribuunt, a quo devicti ſunt Moabitæ, ut capite octavo libri ſecundi Regum (*n*), & Pſalmo quinquageſimo nono (*o*), & centeſimo ſeptimo (*p*) traditur; myſticum vero Meſſiæ. Ego vero Maimonidæ Rabbinorum doctiſſimi auctoritatem ſecutus, id Balaami oraculum bifariam dividi poſſe

puto;

(*a*) Gen. XLIX. 10. (*b*) II. 8. *VIII. Exodo.* (*c*) X. 1. & ſeq. (*d*) Lib. Pejorem inſidiari meliori, & Lib. Quis ſit rerum divinarum hæres. *IX. Numeris.* (*e*) XXIV. 17. 18. (*f*) Dem. Ev. Lib. IX. (*g*) IV. 2. (*h*) III. 8. & VI. 12. (*i*) IX. 2 (*k*) IV. 2. & XI. 1. & LIII. 2. (*l*) XXIII. 5. (*m*) V. 5. (*n*) 2. (*o*) 8. (*p*) 9.

Digitized by Google

puto; Itaut pars prior ad Chriſtum, poſterior ad Davidem referatur. Cujuſmodi multa vaticinia bipertito interpretanda in ſacris Libris occurrunt. Utut eſt, hæc certe Balaami prædictio, atque item illa Jacobi Patriarchæ, tam perſpicuæ Origeni (*a*) viſæ ſunt, ut alias quidem in Lege typice & obſcure Chriſtum præſignificantes reperire ſe poſſe diceret; quæ vero duabus hiſce manifeſtiores eſſent, apud Moſem extare prorſus nullas.

X. Verumtamen clara hęc quoque ſunt e Deuteronomio (*b*): *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis ſicut me ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus: ipſum audies, ut petiſti a Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata eſt, atque dixiſtis: Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi, Bene omnia ſunt locuti: Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui, & ponam verba tua in ore ejus, loqueturq; ad eos omnia, quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor exiſtam.* Varie hęc interpretantur Judęi: quidam, quorum princeps Aben Ezra, Joſuam Moſis ſucceſſorem deſignatum volunt; Davidem Herbanus Judæus in Diſputatione cum Gregentio; alii Jeremiam, qui populum iiſdem, quibus Moſes, verbis, & argumentis adhortabatur; Kimchi, & Jarchi, omnes Prophetas, atque ita numero ſingulari vim συλληπτικὴν (*collectivam*) tribuunt: nos uni Chriſto convenire ſtatuimus, Petri, & Stephani auctoritate ducti (*c*), qui ad publicos Judæorum conventus verba facientes Chriſti venturi prædictionem his contineri declarant. Quod profecto non feciſſent, niſi id jam vulgata, & tralatitia perſuaſione creditum Judęis eſſe ſciſſent. Cum præſertim in Midraſch Eccleſiaſtæ prædictionis ſententia reperiatur his concepta verbis: *Qualis primus Redemtor, talis Redemtor poſtremus.* Et res ipſa id ſuadebit, ſi introſpexerimus. Nam ſi ſtamus verbis, neque vim facimus ſententiæ, unicus Propheta exiturus hic prædicitur, non plures: deinde quominus Prophetarum aliorum quemquam Moſi ſimilem fuiſſe dicamus, iſta obſtant e poſtremo capite Deuteronomii (*d*): *Et non ſurrexit ultra Propheta in Iſraël ſicut Moyſes.* Itaque doctiſſimus, & ſolertiſſimus magiſter Maimonides, in Libro de fundamentis Legis (*e*), quatuor rebus Moſis Prophetiam, & miracula illis Prophetarum reliquorum excellere docet. Quod & deinde iterat in More Nevochim; ex quo libro idonea multa ad complures Scripturę ſanctę ſolvendos nodos ſubſidia comparari poſſunt. Jeſum autem inter & Moſem quanta interceſſerit ſimilitudo, fuſe docet Euſebius libro Demonſtrationis tertio. Accurata inter utrumque inſtituta comparatione. Merito ergo Eulogius Alexandrinus Epiſcopus coacta Alexandriæ Synodo, & excuſſa Samaritanorum controverſia ſuper hoc prædicto Deuteronomii, quod alii Joſuæ, alii Doſitheo Samaritano accommodabant, utramque damnavit ſententiam, & Jeſum Chriſtum illic notatum eſſe definivit, ut ex ejus libris refert Photius (*f*). Non alio autem reſpexiſſe videtur Aggęus (*g*), quam ad hunc Deuteronomii locum, cum dixit: *Verbum quod pepigi vobiſcum, cum egrederemini terra Ægypti, & ſpiritus meus erit in medio veſtrum, nolite timere...... Et movebo omnes gentes, & veniet Deſideratus cunctis gentibus.*

XI. Quod libris Joſuæ, Judicum, Samuelis, & Regum ejuſmodi narrentur hiſtoriæ, quæ futurorum ſignificationes, & figuras contineant, propterea *nabiim reſcionim*, *Prophetæ priores* appellantur. Certe eximia in Joſua conſtat Chriſti effigies. Ut ille ſucceſſit Moſi; ita Moſaicæ Legi Meſſiæ Lex ſufficí debuit: ut Joſuæ Iſraëliticę genti præfuit, cum ad præliandum procederent; ita Meſſiæ ductu magna bella ſe feliciter confecturos ſperant Judęi: ut errantes, & extorres Iſraëlitas in promiſſam Chanaanitidem terram induxit Joſue; ita per Meſſiam ſe Judęi in avitas ſedes reſtitutum iri confidunt. Multo plura vero nos Chriſtiani in Jeſu Meſſia noſtro ſigna, ac notas reperimus, quibus Joſue conſimilis eſt: verum eas in Propoſitione nona colligemus. Hic vero forſitan mirabitur Lector, quæ cauſa ſit, cur cum ſeptima hac Propoſitione oſtendendum tantummodo ſuſceperim, multas ineſſe Veteri Teſtamento prophetias de Meſſia, nondum vero probare aggreſſus ſim Jeſum eſſe Meſſiam, hanc tamen diſputationem velut in anteceſſum, & ante conſtitutum tempus delibem. Sciat autem ille, duplici modo ſpectari poſſe

(*a*) In Joh. T. XIV. X. *Deuteronomio.* (*b*) XVIII. 15. & ſeq. (*c*) Act. III. 22. & VII. 37. (*d*) 10. (*e*) Cap. VII. §. 6. & ſeq. (*f*) Cod. 230. (*g*) II. 6. 8. XI. *Libro Joſue.*

Chriſtum Jeſum, vel tanquam Chriſtum, eum videlicet cui hoc a Deo munus impoſitum ſit, nulla perſonæ ipſius ratione habita; vel tanquam Jeſum, certum hunc nempe hominem, bis prognatum parentibus, hac ortum patria, hoc tempore natum, qui ſe Chriſtum ferens hæc, atque illa præſtitit, atque hac demum morte interiit. Hæc nos Propoſitione nona perſequemur. Nunc vero ea tantum obſervamus in Jeſu, quæ ad Meſſiæ munia pertinent. Is cum ſe Meſſiam eſſe, atque has ſibi partes a Deo fuiſſe datas palam profiteretur, ea haud dubie geſſit, quæ a Meſſia, juxta Prophetarum prędictiones, gerenda eſſe, omnes credere ſcivit. Hæc ſi vaticiniis Prophetarum conſentiunt, recte concludimus, utique haberi in Veteri Teſtamento prophetias de Meſſia. Cum improbiſſimus ille planus Ben Cuziba Meſſias haberi vellet, Bar-Cochebam ſe nomine dixit, hoc eſt, Filium ſtellæ, quod nempe Meſſiæ prænuntiam & haberi, & eſſe ſciret Balaami prophetiam, qua ex Jacob orituram eſſe ſtellam prænuntiavit. Hinc profecto colligere licet, Meſſiam hoc oraculo a Balaamo eſſe prædictum. Similis eſt noſtra in diſſimili Chriſti Jeſu cauſa ratiocinatio: qui jurene an injuria Meſſię titulos, ac decus ſibi arrogaverit, inferius, ut dixi, diſputabitur.

XII. Manifeſto Chriſtum venturum denotant illa Annæ, quæ fuit mater Samuelis: *Dominus judicabit fines terræ, & dabit imperium regi ſuo, & ſublimabit cornu Chriſti ſui* (*a*). Chriſti dignitatem prædicans Paulus in Epiſtola ad Hebræos (*b*), ſic diſſerit: *Cui enim dixit aliquando Angelorum* (Deus,) *Filius meus es tu, ego hodie genui te: Et rurſum: Ego ero illi in Patrem, & ipſe erit mihi in Filium?* Depromta ſunt poſtrema hæc e ſecundo Samuelis (*c*): *Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipſe ædificabit domum nomini meo, & ſtabiliam thronum regni ejus uſque in ſempiternum. Ego ero ei in Patrem, & ipſe erit mihi in Filium*: quæ πρὸς λέξιν, (*ad verbum*) in priore Paralipomenon (*d*) repetita extant. Id vaticinium ex eo genere eſt, cui multiplicem diximus ineſſe ſignificationem, quarum altera Salomonem, qui Chriſti typus fuit, propius reſpicit, altera Chriſtum; vel potius quædam Salomoni, Chriſto quædam, nonnulla utrique tribuenda ſunt. Conveniunt iſta quidem ſoli Chriſto: *Stabiliam thronum regni ejus uſque in ſempiternum*: tum & iſta quæ ſubnexa ſunt: *Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum uſque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter*. Ad quæ videtur alluſiſſe Angelus Gabriel, cum ſic Sanctam Virginem Mariam alloqueretur (*e*): *Hic erit magnus, & Filius Altiſſimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*. Unius autem Salomonis hoc eſt, quod ſtatim ſubjicitur: *Si inique aliquid geſſerit, arguam eum in virga virorum*. Pertinet vero ad utrumque, Davide prognatum eſſe, Dei filium eſſe, Salomonem quidem adoptione per Chriſtum, Chriſtum ipſum natura; & Deo domum ædificare.

XIII. Jobo etiam, quem Prophetam merito Auguſtinus (*f*) appellat, memoratus eſt Chriſtus; nam velut rem aliquam magnam nuntiaturus ſic præfatur (*g*): *Quis mihi tribuat, ut ſcribantur ſermones mei: Quis mihi det ut exarentur in libro ſtilo ferreo, & plumbi lamina, vel celte ſculpantur in ſilice?* Tum deinde præclarum hoc edit oraculum: *Scio enim quod Redemtor meus vivit, & in noviſſimo die de terra ſurrecturus ſum: & rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum; quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius: repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.* Sic quidem vulgata: at Hebraica aliter: *Et ego novi Redemtorem meum vivere, & noviſſimum ſuper pulverem ſtaturum.* Ex his Chriſtum carnem aſſumturum, & mortuos ſuſcitatum iri aperte docetur in Thargum, & in Interpretatione Syriaca, & in Arabica. Ita intellexit R. Haccadoſch in Revelante arcana. Ita ſumitur & in Bereſith Ketanna. Unde extat Grotii hallucinatio, qui nunquam hæc Judæos ad excitationem a mortuis retuliſſe affirmat, Redemptorem, ſive, ut Hebraica habent, *goel*; Meſſiam exponunt Rabbini. Sic Aben Ezra in Iſaiæ caput quinquageſimum nonum, comma viceſimum. *Goel* præterea propinquum, ſive cognatum ſonat, quod ei competat jus redimendi res propinqui venditas; atque

XII. Libris Regum & Paralipomenon. (*a*) 1. Sam. II. 10. (*b*) I. 5. (*c*) VII. 12. & ſeq. (*d*) XVII. 13. 14. & XXII. 6. & XXVIII. 2. & ſeq. (*e*) Luc. I. 32. 33. *XIII. Libro Job.* (*f*) Ep. ad Hieron. (*g*) Job. XIX. 23. & ſeq.

Digitized by Google

atque hoc ſenſu Chriſtus videtur a Jobo dictus *goel*, quod aſſumpta natura humana frater noſter ſit effectus. Hanc ſignificationem ſecutum eſſe Theodotionem teſtatur Chryſoſtomus. Jure ergo *goel* appellatur Chriſtus, & quod conſanguineus noſter ſit, & quod Redemtor. Noviſſimum ait ſuper terram ſtaturum; quemadmodum & in Apocalypſi (*a*) ſe eſſe ait Chriſtus Alpha, & Omega, primum & noviſſimum, principium & finem. Quo pertinet iſtud Iſaiæ (*b*): *Hæc dicit Dominus rex Iſraël., & Redemtor ejus Dominus exercituum; Ego primus, & ego noviſſimus, & abſque me non eſt Deus.* Eximiam præterea Chriſti venturi figuram in ſe expreſſiſſe Jobum, recte obſervarunt Polychronius, & alter incertus, qui Hieronymo conjunctus eſt, quique Beda a Mariano Victorio eſſe creditur: atque is collegit multa, quibus illa Chriſtum inter & Jobum conſtat ſimilitudo.

XIV. Etſi Pſalmorum librum inter Propheticos haudquaquam ponunt Judæi, ſed inter eos, quos *Chetubim* appellant; pleraque tamen de Chriſto prophetice dicta extare in eo non diffitentur. Spiritus quidem ſancti dictata referre ſe profeſſus eſt David (*c*), cum dixit: *Spiritus Domini locutus eſt ſuper me, & ſermo ejus per linguam meam: dixit Deus Iſraël mihi, locutus eſt fortis Iſraël.* At Chriſtus Jeſus in Lege, Prophetis, & Pſalmis prædictiones de ſe haberi aſſeverat (*d*). Is eſt Nempe *Sanctus, & Verus* Apocalypſeos (*e*), *qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit*; clavem nempe eam, quam abſtuliſſe Legis peritos conqueritur Jeſus, ne introirent ipſi, alioſve introire ſinerent, videlicet vaticiniorum intelligentiã, ac Davidicorum præcipue; quæ paucis ante Chriſtum cognita, & paucioribus etiam in vulgus celebrata, & expoſita, a Chriſto Jeſu demum & mente intellecta, & ipſa re completa, & publice ſunt interpretata: ſic tamen ut quorum animis luce ſua colluſtratis myſteria hæc pandere vellet, nullæ iis officerent, vel nequitiæ hominum, vel dæmonum præſtigiæ, quominus ad ea penetrarent: quos vero impietatis ſuæ tenebris circumſeptos efficacibus gratiæ donis ad ea capeſſenda myſteria non proſequeretur, nemo opem ipſis ad id præſtare poſſet. Is eſt *Leo de tribu Juda, radix David*, qui poteſt *aperire librum, & ſolvere ſeptem ſignacula ejus* (*f*). Contra vero Manichæi, Gnoſtici, & Nicolaitæ, Davidem Chriſti vaticinatorem fuiſse negabant; & cum probare vellent Quintæ Synodi Patres, Scripturæ ſanctæ teſtimonia Chriſti præſagientia in perverſum ſenſum deflexiſſe Theodorum Mopſueſtenum, non alia protulerunt, quam quæ e Pſalmis in eam ſententiam depromi ſolent, & in Novo Teſtamento fere allata ſunt.

Clariſſimas de venturo Chriſto prædictiones in Pſalmo ſecundo propoſitas eſſe vetuſtiores Judæi palam confeſſi ſunt. Legitur quippe in loco Thalmudis Sucah (*g*), & apud R. Selomoh Jarchi, a priſcis Rabbinis fuiſſe traditum, hæc ad Meſſiam dicta eſſe a Deo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: quod & legitur in Bereſith Rabba. Ait quippe illic R. Jonathan tres eſſe, quibus dictum eſt *Poſtula*, Salomonem, Achazum, & Meſſiam; quod poſtremum probat ex ſecundo Pſalmo (*h*), ubi Chriſto Deus dixiſſe traditur: *Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Non aliter de Pſalmi hujus ſignificatione ſentiunt R. Aben-Ezra, & R. David Kimchi: non aliter Saadias Gaon in Danielem, & Auctor *nephesc abbachma, Animæ ſapientis*, & R. Simeon in Jalcut, & Tryphon quoque apud Juſtinum, & Midraſch Thehillim. Sed & Muhammedani, non in Chriſtum tantummodo, ſed & in Jeſum ſpeciatim Pſalmum hunc convenire docent, teſte Muhammedo ebn Jacob Alſirauzabadio in Lexico, quod Camus, ſive Oceanum inſcripſit. At veteres tamen hi Judæi ſcriptorem libri Nitzachon in eamdem ſententiam non pellexerunt. Hi vero, quorum doctrinam nepotes ipſorum ſunt aſpernati, cum ad Chriſtum Pſalmum ſecundum referrent, majorum ſuorum dictata ſequebantur: nam ex libris Novi Teſtamenti oſtenditur, Chriſti temporibus, vulgo in eam partem, quam dixi, acceptum fuiſſe Pſalmum hunc. Sic enim primævæ illius ætatis Chriſtiani Deum precabantur (*i*): *Domine, qui Spiritu Sancto per os patris noſtri David pueri tui dixiſti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges, & Principes convenerunt in unum, adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus. Convenerunt enim vere in* civi-

(*a*) XXII.13. (*b*) XLIV.6. *XIV. Libro Pſalmorum.* (*c*) 2.Reg.XXIII.2. (*d*) Luc.XXIV.44. (*e*) III.7. (*f*) Apoc.V.5. (*g*) Cap.5. (*h*) 8. (*i*) Act.IV.24. & ſeq.

civitate iſta adverſus ſanctum puerum tuum Jeſum, quem unxiſti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus, & populis Iſraël, facere quæ manus tua, & conſilium tuum decreverunt fieri. Sic Paulus Judęos Piſidas publice in Synagoga adhortabatur (*a*): *Nos vobis annuntiamus eam; quæ ad patres noſtros repromiſſio facta eſt, quoniam hanc Deus adimplevit filiis noſtris, reſuſcitans Jeſum, ſicut & in Pſalmo ſecundo ſcriptum eſt, Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Atqui hæc Paulum tam diſerte affirmare auſurum non fuiſſe credibile eſt, niſi id communi perſuaſione inter Judæos receptum eſſe perſpectum habuiſſet. Nec id quoque ad Hebræos (*b*) ſcripſiſſet de Meſſia: *Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Idem alibi (*c*): *Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificavit, ut Pontifex fieret, ſed qui locutus eſt ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Confeſſionem hanc itaque a R. Selomoh veritas ipſa extorſit: *Majores noſtri ad Regem Meſſiam Pſalmum hunc totum referebant: oportet tamen eum referre ad Davidem juxta apparentem ſententiam, ſonumque verborum, propter Hæreticos*; videlicet Chriſtianos. Jam ſi ratione rem diſputemus, Pſalmum hunc parte ſui aliqua reſpicere Davidem, majore vero Chriſtum reperiemus; ſed ita tamen ut quæ Davidem, ea Chriſtum quoque; quæ Chriſtum, non itidem Davidem ſpectent. Nam Chriſtum, perinde ut Davidem, reges terræ ſibi adverſantes domiturum, & Hieroſolymis regnaturum Judæi cenſent; Davidem contra ad extremos uſque fines terram redegiſse in ſuam poteſtatem, dicere non audent, quod tamen facturum eſse Chriſtum opinantur. Nam quod ait in Demonſtratione Euſebius (*d*), neutiquam faſſuros Judęos ſtructum iri inſidias Chriſto ei, quem expectant, cum Regem æternum, & Redemtorem gentis ſuæ futurum eum e contrario putent, non ſatis cohęret: nec enim liberare eos, & redimere poterit, quin hoſtes eorum ſubigat, & expugnet. *Aſpice univerſas nationes*, inquit Tertullianus (*e*), *de voragine erroris humani exinde emergentes ad Dominum Deum creatorem, & ad Deum Chriſtum ejus. Et ſi audes, nega Prophetatum; ſtatim tibi promiſſio Patris occurrit in Pſalmis, dicens, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Nec poteris eum magis David filium dicere, quam Chriſtum; aut terminos terræ David potius promiſſos, qui intra unicam Judęam regnavit, quam Chriſto, qui totum jam orbem Evangelii ſui fide cepit, ſicut per Iſaiam dicit: Ecce dedi te in diſpoſitionem generis mei, in lucem gentium, aperire oculos cæcorum utique errantium, exolvere de vinculis vinctos, ideſt de delictis liberare, & de domo carceris, ideſt mortis, ſedentes in tenebris, ignorantiæ ſcilicet.* His ſuffragantur, & aliæ conſimiles Scriptorum ſacrorum locutiones, quibus denotari Chriſtũ conſtat. Chriſtus appellatur, quod eſt Meſſias, juxta illud quadrageſimi quarti Pſalmi (*f*): *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*. Rex dicitur, ut alias ſæpe, velut in commate jam prolato e Libro ſecundo Regum (*g*): *Firmabo regnum ejus . . . . . & ſtabiliam thronum regni ejus uſque in ſempiternum*: & apud Iſaiam (*h*): *Super ſolium David, & ſuper regnum ejus ſedebit, ut confirmet illud, & corroboret in judicio, & juſtitia, amodo, & uſque in ſempiternum*: & paſſim denique apud reliquos Prophetas. Addit Pſaltes (*i*): *Prædicans præceptum ejus*: cui adſonat Iſaias (*k*): *Ecce teſtem populis dedi eum: ducem, ac præceptorem gentibus*: & Joël (*l*): *Filii Sion exultate, & lætamini in Domino veſtro: quia dedit vobis doctorem juſtitiæ*. Memorata illic generatio Chriſti alibi quoque celebratur his verbis (*m*): *Ex utero ante Luciferum genui te*: & in Proverbiis (*n*): *Nondum erant abyſſi, & ego jam concepta eram. Ante colles ego parturiebar*: & apud Michæam (*o*): *Egreſſus ejus ab initio, a diebus æternitatis*. Unde Iſaias (*p*): *Generationem ejus quis enarrabit?* Quod ſubjicitur in eodem Pſalmo (*q*): *Poſtula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ*, id ipſum pollicetur ſeptuageſimus primus Pſalmus (*r*); Chriſti item, ut ſuo patefiet loco, prænuntius: *Dominabitur a mari uſque ad mare, & a flumine uſque ad terminos orbis ter-*

(*a*) Act. XIII. 32. & 33. (*b*) I. 4. 5. (*c*) V. 5. (*d*) Lib. IV. (*e*) Adverſ. Jud. cap. 12. (*f*) 8. (*g*) VII. 12. 13. (*h*) IX. 7. (*i*) II. 6. (*k*) LV. 4. (*l*) II. 23. (*m*) Pſ. CIX. 3. (*n*) VIII. 23. 24. (*o*) V. 2. (*p*) LIII. 8. (*q*) II. 8. (*r*) 8.

terrarum. Plura qui volet, conſulat Euſebii Demonſtrationem, in cujus quarto libro oſtenditur, quam vere, & aperte Chriſti diſpenſatio Pſalmo hoc fuerit prædicta.

Transeamus ad octavum Pſalmum (*a*), in quo leguntur iſthæc. *Quid eſt homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam viſitas eum? Minuiſti eum paulo minus ab Angelis; gloria, & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum: omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus, oves & boves univerſas, inſuper & pecora campi*. Hæc Chriſto ſic accommodat Paulus in Epiſtola ad Hebreos (*b*): *In eo quod omnia ſubjecit, nihil dim ſit non ſubjectum ei. Nunc autem nec dum videmus omnia ſubjecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus eſt, videmus Jeſum, propter paſſionem mortis, gloria, & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus guſtaret mortē*: & in priore ad Corinthios (*c*): *Omnia ſubjecit ſub pedibus ejus, & ipſum dedit caput ſupra omnem Eccleſiam*. Ea declarant profecto, quorſum iſthæc Pſalmi ſententia Apoſtolorum temporibus a Judæis traheretur. Tradunt itaque Magiſtri illorum a Chriſto gentiles ſuos expectaſſe, quæ illic commemorantur, nempe ut terrenarum rerum imperium, Adami peccato amiſſum, Chriſti beneficio reſtitueretur; & comma hoc ad Chriſtum ſine ambage referunt. Nam quod Adami prima fronte ſignificationem præfert, vel etiam Hominis, naturæ videlicet humanæ, qualis initio a Deo condita eſt, minime id quidem mirum, cum Adamus totius generis humani originem in ſe, ac velut ſummam geſſerit; & typus quoque fuerit Chriſti, qui noviſſimus Adamus a Paulo appellatur (*d*). Attamen ad Chriſtum convenientibus aptari rationibus conficiam, ſi non neceſſariis, at valde certe probabilibus. Prima ex eo petitur: *Aut filius hominis, quoniam viſitas eum* (*e*)? Adamus autem filius hominis dici non potuit, qui non hominem, ſed Deum patrem habuit: *Qui fuit Dei*, inquit Lucas (*f*): cum Chriſtus e contrario hanc appellationem videatur ſibi ſpeciatim ſeiegiſſe. Preterea cum ait Pſaltes, *Minuiſti eum paulo minus ab Angelis*, notat & prius extitiſſe eum qui minutus eſt; quod Adamo convenire non poteſt, qui de nihilo creatus eſt; & ex meliori ſtatu in deteriorem fuiſſe mutatum, quorum utrumque Chriſto præclare accommodatur, nam & ab omni retro æternitate fuit, & *ſemetipſum exinanivit formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem hominum factus* (*g*). Deinde pro eo, quod præfert Vulgata, *paulo minus* (*h*), Hebraicum exemplar habet *maaat*, quod brevitatem temporis notat hoc loco, ut & in ſecundo Pſalmo, vix ullo interpretum diſſentiente. Quadrat autem in Chriſtum, qui ad breve tempus infra Angelos ſe dimiſit, nec multo poſt gloria coronatus eſt; non autem Adamo, vel humano generi in Adamo ſpectato, quod non ad exiguum ſpatium infra Angelorum dignitatem poſitum eſt. Sin adverbio *maaat* dignitas, & gradus diſcrimen notari velis, ne ſic quidem Adamo, vel ſpectatæ in eo naturæ humanæ convenit; nam non paululum quod Angelus homini præſtat dignitate; at naturam humanam aſſumens Chriſtus eo evexit præſtantiæ, ut non multum Angelorum excellentiæ concederet; aliqua etiam ex parte ſuperaret. Denique neque Adamus, neque ſpectatus in eo Homo, conſtitutus eſt ſuper opera manuum Dei, cum exiguis finibus imperium ejus clauderetur; nam neque in cœlum, aut aſtra, neque in aërem, neque in mare, ſed in animalia ſolum, & fruges terræ, atque arborum baccas poteſtatem habuit. At Chriſto *data eſt omnis poteſtas in cœlo, & in terra* (*i*), *& Hæres* (*k*) mundi factus eſt: hominemque in Adamo damnatum, & priſtinis bonis magna parte multatum in melius reſtituit, ſuorumque ipſe bonorum fecit participem; unde efficitur non Adamum, & perditum in eo hominem, ſed Chriſtum, & reparatum in eo humanum genus intelligi illic debere. Nec movere nos debet, quod oves, & boves, cæteraque animalia ſibi Chriſtus non ſubjecerit, contra ac pollicetur iſte Pſalmus: ſic enim futurorum promiſſiones ſimulacris quibuſdam adumbrare ſolet Sanctus Spiritus, totamque Meſſiæ diſpenſationem ſenſilium rerum imaginibus implicare. Quod attinet autem ad hoc Pſalmi ejuſdem colon, *Ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem*, quod ſibi apud Matthæum (*l*) adſcripſit Chriſtus, ea re duo videtur præſtitiſſe: nam & pervulgatum Davidis effatum, ad id quod inibi gerebatur, ſcite aptavit, & Pſalmum hunc tot de ſe myſteria præfatum, hac quoque parte in

ſe

(*a*) 5. (*b*) II.8.9. (*c*) XV.26. (*d*) 1.Cor.XV.45. (*e*) Pſal.VIII.5. (*f*) III.38. (*g*) Phil.II.7. (*h*) Pſal. II.13. (*i*) Matth.XXVIII.18. (*k*) Rom.IV.13. (*l*) XXI.16.

ſe eventum habuiſſe declaravit.

Petrus ad Judęos Hieroſolymis concionem habens, verba hæc e Pſalmo decimo quinto (*a*) Chriſto accommodat: *Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam a dexteris eſt mihi ne commovear; propter hæc lætatum eſt cor meum, & exultavit lingua mea, inſuper & caro mea requieſcet in ſpe; quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi feciſti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua uſque in finem.* Hæc Davidi aptari non poſſe ait Petrus (*b*), cujus corpus poſt mortem ſepultum, & in tabem ſolutum more reliquorum cadaverum fuit; ad Chriſtum ergo eſſe referenda. Hoc ipſo argumento Paulus Chriſto accommodabat eamdem Pſalmi hujus pericopen, cum Judęos Piſidas alloqueretur (*c*). Quam autem a Patribus, uti veriſimile eſt, ejus interpretationem acceperant temporis illius Judęi, eamdem poſteris tradiderunt. Nam in Midraſch Thehillim eodem iſta flectunt Judęi, & Meſſiam hic præſignatum agnoſcunt. Nec ab his recedit Auctor *nephesc abbachma Animæ ſapientis*, qui Pſalmum hunc in eumdem ſenſum trahi debere docet, ac ſecundum Pſalmum, quem Chriſti prænuntium eſſe proxime oſtendimus. Ergo conſultius egiſſet R. Selomoh Jarchi, ſi eamdem tenuiſſet ſententiam, nec Davidi iſta aptare tentaſſet. Notis certe quibuſdam tam claris hic expreſſus eſt Chriſtus, ut neminem paulo oculatiorem latere poſſit: quem enim eſſe dicas Sanctum Dei, niſi qui a Daniele (*d*) Sanctus Sanctorum appellatur? cuinam delectationes ad dextram Dei promiſſas eſſe dicas, niſi cui Deum dixiſſe ait alio Pſalmo David: *Sede a dextris meis?* Temeraria ergo, & impia fuit Theodori Mopſueſteni vox, meritoque in Concilio Conſtantinopolitano ſecundo damnata, cum prædictum hoc Davidis ad Chriſtum haudquaquam ſpectare dixit, ſed ad Iſraëliticum populum; Petrum autem, & Paulum Chriſto pro re nata accommodaſse, verbis in res fortuito, non conſulto congruentibus. Longe alia vero ex ſermone utriuſque excipiet, ſi quis attenderit: nulla enim circuitione uſus Petrus hæc in Chriſtum Jeſum a Davide dicta eſſe aſſeverat. Tum addit, (*e*): *Propheta igitur cum eſſet, & ſciret quia jurejurando juraſſet illi Deus de fructu lumbi ejus ſedere ſuper ſedem ejus, providens locutus eſt de reſurrectione Chriſti, quia neque derelictus eſt in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.* Similiter Paulus eamdem Davidis prædictionem allaturus, ut Jeſum revixiſſe probaret, ait (*f*): *Et nos vobis annunciamus eam, quæ ad patres noſtros repromiſſio facta eſt, quoniam hanc Deus adimplevit filiis noſtris reſuſcitans Jeſum.* Ergo Petrus, & Paulus hoc Davidis teſtimonium, non tanquam γνώμην (*ſententiam*) attulerunt, ſed tanquā πρόῤῥησιν (*prædictionem*) de Chriſti reditu ad vitam. Quod ſi hæc de populo Iſraëlitico Davidem ceciniſſe, tunc Judæis fuiſſet perſuaſum, opinionem hanc ipſis utique eripere Petrus, & Paulus propoſitis rationibus ſtuduiſsent. Quod non fecerunt; verum hæc in Davidem minime convenire declararunt; unde cognoſcitur, quorſum ea vulgus hoc tempore referret. Parco nomini nuperi cujuſdā Scriptoris, in ſacrorum Voluminum, & Patrum lectione haud ſegniter verſati, opinioni ſane parcere non debeo, nec debet quiſquis ſuum Scripturæ ſacræ honorem integrum, ac tutum eſſe vult. Affirmare is non erubuit, ſe Petro, & Paulo *cedere non poſſe*, cum Prophetiæ hujus ſignificationem in Davidem neutiquam congruere, in Chriſto autem eventum habuiſse docent. Vox Chriſtiano homine prorſus indigna: ejurata enim ſanctiſſimorum, & θεοπνεύστων (*Deo afflatorum*) Apoſtolorum auctoritate, proximum eſt, ut ipſum Chriſti nomen, ac doctrina repudientur. Non hoc igitur accurata reſponſione, quæ ex ſuperioribus facile conflabitur, excipiendum eſt, ſed fuſis ad Deum precibus, ut cui doctrinam egregiam largitus eſt, eumdem benigna gratiæ ſuæ aura afflare, ac in majorem Verbi ſui venerationem, & reverentiam velit adducere.

Chriſtum quoque hoc Pſalmi decimi ſeptimi (*g*) commate præmonſtratum eſse ſcribit Paulus ad Romanos (*h*) *Propterea confitebor tibi in nationibus; Domine, & nomine tuo Pſalmum dicam.* Quibus addo, maximam Pſalmi ejuſdem partem venturi Chriſti prædictiones continere; hæc vero potiſſimum (*i*): *Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos ...... cadent ſubtus pedes meos ..... Conſtitues me in caput gentium. Populus quem*

(*a*) 8. & ſeq. (*b*) Act. II. 25. & ſeq. (*c*) Ib. XIII. 35. (*d*) IX. 24. (*e*) Act. II. 25. 31. (*f*) Ib. XIII. 32. (*g*) 44. (*h*) XV. 8. 9. (*i*) Pſal. XVII. 38. & ſeq.

Digitized by Google

quem non cognovi, ſervivit mihi; in auditu auris obedivit mihi. Quæ licet in Davide eſse quodammodo completa negari non poſſit, in Chriſto tamen feliciorem, ac promtiorem eventus expoſitionem habent. Sic enim de eo Pſalmus centeſimus nonus (*a*): *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum.* Sic & ſeptuageſimus primus (*b*): *Et dominabitur a mari uſq; ad mare, & a flumine uſq; ad terminos orbis terrarum.* Sic & Iſaias (*c*): *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur.*

Pſalmum viceſimum primum pertinere ad Chriſtum, docetur in Midraſch Thehillim; & in libro Thalmudico Sanhedrin, capite ultimo, tanquam certum id ſumitur. Ad Davidem certe, aut Davidis ætatem quadrare iſta neutiquam poſsunt: *Reminiſcentur, & convertentur ad Dominum univerſi fines terræ: & adorabunt in conſpectu ejus univerſæ familię gentium: quoniam Domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium* (*d*). Præclare vero illa Chriſto conveniunt: *Anima mea illi vivet, & ſemen meum ſerviet ipſi. Annuntiabitur Domino generatio ventura; & annuntiabunt cœli juſtitiam ejus populo qui naſcetur, quem fecit Dominus* (*e*). Sed quoniam longe opportuniora, & ad aliam inſtitutæ diſputationis partem aptiora teſtimonia ſubminiſtrat iſte Pſalmus, nos eum ſuo loco accuratius excutiemus. Id monuero Lectorē in anteceſsum, habere hunc ipſum Pſalmum, unde refellantur R. Selomoh Jarchi, Manaſse ben Iſraël, aliique eorum congerrones, a quibus totus Iſraël hic ſignatus exiſtimatur. Liquet enim ſingularem aliquam perſonam hic de ſe loqui (*f*): *Ego autem ſum vermis, & non homo.* Tum (*g*): *Quoniam tu es, qui extraxiſti me de ventre, ſpes mea ab uberibus matris meæ. In te projectus ſum ex utero, de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Deinde (*h*): *Diſperſa ſunt omnia oſſa mea; factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei.* Et mox (*i*): *Lingua mea adhæſit faucibus meis, & in pulverem mortis deduxiſti me.* Rurſum (*k*): *Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumeraverunt omnia oſſa mea . . . . . . diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Poſtea (*l*): *Erue a framea, Deus, animam meam, & de manu canis unicam meam.* Ac alium ſe facit ab Iſraëlitica gente his verbis (*m*): *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Eccleſiæ laudabo te. Qui timetis Dominum laudate eum; univerſum ſemen Jacob, glorificate eum:* Item illis (*n*): *Apud te laus mea in Eccleſia magna: vota mea reddam in conſpectu timentium eum.*

Paulus in Epiſtola ad Hebræos (*o*) cadere in Chriſtum ea cenſuit, quæ leguntur in Pſalmo triceſimo nono (*p*): *Sacrificium, & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi: holocauſtum, & pro peccato non poſtulaſti: tunc dixi, Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, ut facerem voluntatem tuam.* Ac non iſta ſolum, ſed totum Pſalmum ex Chriſti perſona a Davide pronuntiatum cenſuerunt Chriſtiani ſcriptores imprimis eruditi. Quæ ad Jeſum ſpeciatim pertinent, ea nos ſuo perſequemur loco: Chriſto vero generatim conveniunt iſta: *In capite libri ſcriptum eſt de me*; nempe initio Geneſeos, ubi prædicitur futurum, ut ſemen mulieris, Chriſtus ſcilicet, ſerpentis caput conterat (*q*): ſive rectius vertas: *In volumine libri*; in toto nempe Volumine ſacro Veteris Teſtamenti, quod creberrimas de venturo Chriſto vaticinationes continet, de Davide vero ſere nullas. Id adeo profitetur Chriſtus Jeſus, cum alibi, tum præcipue apud Lucam (*r*): *Neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in Lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me.* Propria etiam, & peculiari nota Chriſtum hæc deſignant (*s*): *Annuntiavi juſtitiam tuam in Eccleſia magna: ecce labia mea non prohibebo: Domine tu ſciſti. Juſtitiam tuam non abſcondi in corde meo: veritatem, & ſalutare tuum dixi. Non abſcondi miſericordiam tuam, & veritatem tuam a concilio multo.* Chriſti enim partes erant, non ſolum genus humanum perſoluto ſanguinis pretio redimere, ſed concionibus etiam, & adhortationibus ad redemptionis capiendos fructus preparare. Teſtatur Pſalmus ſecundus (*t*): *Prædicans præceptum ejus*; & viceſimus primus (*u*): *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Eccleſiæ laudabo te.* Sic Joël (*x*): *Doctorem juſtitiæ*; Iſaias (*y*): *præceptorem gen-*

Aaa tium

(*a*) 2.3. (*b*) 8. (*c*) XI.10. (*d*) Pſal.XXI 28.29. (*e*) Ibid.31.32. (*f*) Ibid.7. (*g*) Ibid 10. (*h*) Ib.15. (*i*) Ibid.16. (*k*) Ibid.18. (*l*) Ibid.21. (*m*) Ibid.23.24. (*n*) Ibid.26. (*o*) X.4. (*p*) 7.& ſeqq. (*q*) III.15. (*r*) XXIV.44. (*s*) Pſal.XXXIX.10.& ſeqq. (*t*) 6. (*u*) 23. (*x*) II.23. (*y*) XXX.20.& LV.4.

tium appellat. Atque id munus ſumma diligentia Jeſus obiit, verus divinæ Legis nuntius, ac interpres, & hominum magiſter: *Erat enim docens eos, ſicut poteſtatem habens(a)*. Quorum quid ſimile in Davide reperitur? aliud eſt enim pſallere, & Dei laudes carmine concelebrare; aliud concionari ad populum. Sacrificiorum præterea, & ceremoniarum abrogatio veterum Legem reſcindendam eſſe præmonſtrat, quod nonniſi per Chriſtum religionis inſtauratorem, & novæ Legis latorem erat faciendum. Clariſſime id indicant verba iſthæc (*b*): *Holocauſtum, & pro peccato uou poſtulaſti: tunc dixi, Ecce venio*. Chriſtum denique hæc deſignant: *Ego autem mendicus ſum, & pauper*, quod de eo variis locis, maxime vero a Zacharia prædicitur (*c*): *Exulta ſatis, filia Sion, jubila, filia Jeruſalem: Ecce rex tuus veniet tibi juſtus, & Salvator: ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ*. Id in ſe Chriſtus Jeſus agnoſcebat cum diceret (*d*): *Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet*. Unde Paulus ad Corinthios (*e*): *Scitis enim gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti: quoniam propter vos egenus factus eſt*.

Retulit & hæc ad Chriſtum Paulus in Epiſtola ad Hebræos (*f*), quæ extant in Pſalmo quadrageſimo quarto (*g*): *Thronus tuus, Deus, in ſeculum ſeculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ particibus tuis*. Pulchre hic Judæos inter & Chriſtianos convenit, cum Meſſiam utrique Pſalmo hoc prænuntiatum magna conſenſione agnoſcant. Ac iſta quidem: *Specioſus forma præ filiis hominum*, ſic παραφράζει (*fuſius explicat*) Chaldæus Interpres: *Pulcbritudo tua, Rex Meſſia, ſuperat filios hominum*. De toto vero Pſalmo ſic opinatur Aben Ezra: *Iſte Pſalmus dicitur de Davide, aut Meſſia*. Quod ſi propius quædam ad Salomonem, qui typus & ipſe Chriſti fuit, videntur ſpectare, quam ad Chriſtum, alia nos afferre poſſumus, quorum in Chriſto duntaxat legitima reperiri poteſt interpretatio. Cujuſmodi illud eſt (*h*): *Accingere gladio ſuo ſuper femur tuum potentiſſime*: item iſtud (*i*): *Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent, in corda inimicorum Regis*: quippe bellorum expers Salomon, re ac nomine pacificus, pacem quoad vixit coluit. Et id quoque (*k*): *Sedes tua, Deus, in ſeculum ſeculi*: ubi Deus eſſe dicitur is, ad quem verba fiunt; repugnantibus licet recentioribus Judæis, multaque ad incruſtandum vas ſincerum obgannientibus. Sequerentur Aquilæ gentilis ſui veſtigia, qui vocandi caſum expreſſit: ὁ θρόνος σου, θεὲ, εἰς αἰῶνα καὶ ἔτι, & Chaldæi Thargumiſtæ fidem, qui ita interpretatus eſt; & alterius Judæi, quẽ idem confeſſum eſſe narrat Origenes (*l*), licet ſenſum ad Deum Patrem deflecteret, ac ineptiſſime quidem, cum in eum neutiquam cadere poſſint iſta quæ præcedunt: *Specioſus forma præ filiis hominum; diffuſa eſt gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in æternum*: nec ea quæ ſequuntur: *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*. Quæ quanquam de eodem apparent eſſe dicta, negabat tamen Judæus ille Origeni memoratus, & poſteriora hæc Chriſto accommodabat, parum perſpecta loci totius cohærentia, qui nulla prorſus diviſione diſtractus hanc minime patitur diſtinctionem. At hic quoque, uti ſupra, Chriſtus dicitur Deus, a Deo ſuo unctus, hoc eſt Meſſias conſecratus; & oleo lætitiæ, Spiritus nempe ſancti gratia delibutus: qui de ſe hæc prædicat apud Iſaiam (*m*): *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me*. Certe ſi Chriſtum ſuperiori commate Deum dici concedatur, quod priſcos Judæos non negaſſe oſtendi, quænam erit invidia, & hic quoque Dei nomen ipſi tributum fateri? Hoc ergo ita eſſe ex Hebraicæ locutionis vocabulis approbare conatus eſt Euſebius (*n*), ex re ipſa Origenes (*o*), & Hieronymus (*p*); Auguſtinus (*q*) vero ex Græca oratione manifeſto id apparere ait; unde conjicere fas eſt, pro eo quod nunc habet Interpretatio Septuaginta Senum: διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ſcriptum olim fuiſse, ὦ θεὸς, ὁ θεός σου, verum ex affinium dictionum iteratione diſcrimen utriuſque evanuiſſe. Quanquam &, ὁ θεὸς, hoc loco pro, ὦ θεὲ, uſurpari potuiſſe, recte adnotat Euſebius (*r*).

Sic

(*a*) Matth. VII. 8. (*b*) Pſal. XXXIX. 18. (*c*) IX. 9. (*d*) Matth. VIII. 20. (*e*) 2. VIII. 9. (*f*) I. 8. (*g*) 7. 8. (*h*) Pſ. XLIV. 4. (*i*) Ejuſd. 6. (*k*) Ib. 7. (*l*) Lib. I. contr. Celſ. (*m*) LXI. 1. (*n*) Dem. Ev. Lib. IV. (*o*) Lib. I. contr. Celſ. (*p*) Epiſt. CXL. ad Pr. (*q*) In Pſal. XLIV. (*r*) Dem. Ev. Lib. IV.

Sic viceſimo primo Pſalmo (*a*): ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι, ἱνατί ἐγκατέλιπές με; quod a Marco expreſſum eſt (*b*): ὁ Θεός μου, ὁ Θεός μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπες; Sic Pſalmo triceſimo quarto (*c*): ἐξεγέρθητι, κύριε, καὶ πρόσχες τῇ κρίσει μου, ὁ Θεός μου, καὶ ὁ κύριός μου, εἰς τὴν δίκην μου. Sic Thomas Apoſtolus apud Johannem (*d*): ὁ κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. Et Atticorum quidem mos ille eſt, rectum pro vocandi caſu adhibere. Denique de Salomone haudquaquam exponi poſſunt iſta, quæ Chriſto mirifice conveniunt (*e*): *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii, conſtitues eos principes ſuper omnem terram:* Deinde (*f*): *Propterea populi confitebuntur tibi in æternum & in ſeculum ſeculi*. Chriſti præterea προαγγελτικόν (*prænuntium*) eſſe Pſalmum hunc colligitur ex conſentientibus Scriptorum ſacrorum de Chriſto ſententiis. Nam quod regnum ipſi portenditur (*g*), idem in Pſalmo ſecundo (*h*), & in ſecundo Regum (*i*) obſervavimus; & paſſim in Novo Teſtamento regios titulos Chriſto Jeſu tributos obſervare licet. Bellator prædicitur futurus: ſic Balaamus vates de Chriſto (*k*), *Percutiet duces Moab, vaſtabitque filios Seth:* ſic & apud Iſaiam (*l*): *Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium; & erit juſtitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus:* & alibi (*m*): *Quis ſuſcitavit ab oriente Juſtum, vocavit eum ut ſequeretur ſe? dabit in conſpectu ejus gentes, & reges obtinebit, quaſi pulverem gladio ejus, ſicut ſtipulam vento raptam arcui ejus?* in quibus non ſolum bellica ejus virtus, ſed juſtitia quoque prædicatur: quemadmodum & in hoc Pſalmo (*n*); *Propter veritatem & manſuetudinem, & juſtitiam*: ſimiliter in Apocalypſi de Chriſto Jeſu (*o*), *Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum juſtitia judicat & pugnat*. Quod autem manſuetum eum fore dicit, in eo quoque ſuffragantem habet Iſaiam (*p*), cum ait de Chriſto: *Quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum:* & Jeremiam ſic ex Chriſti perſona loquentem (*q*): *Et ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam*. Jeſus vero Chriſtus idem de ſe profitetur (*r*): *Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde*.

Sexageſimum octavum Pſalmum ſpectare ad Chriſtum quicunque negaverit, ſacris Novi Teſtamenti Scriptoribus fidem ille detraxerit, quorum in Chriſto illic agnoſcendo magna conſenſio eſt. Sibi quippe apud Johannem (*s*) hæc vindicat Chriſtus Jeſus: *Oderunt me gratis*. Proditum quoque eſt a Johanne ad eum ſpectare iſthæc (*t*): *Zelus domus tuæ comedit me*. Sequentia etiam: *Opprobrium exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me*, eodem flectenda eſſe Paulus Romanos (*u*) edocuit. Id præterea: *Fiat habitatio eorum deſerta*, uſurpat ad Matthæum Chriſtus Jeſus (*x*), & Scribis ac Phariſæis ſibi repugnantibus eventurum vaticinatur: in Juda vero proditore exitum habuiſſe narrat Petrus in Actis (*y*), Chriſti adverſariis hæc imprecatum eſſe Davidem ſcribit Paulus in Epiſtola ad Romanos (*z*): *Fiat menſa eorum in laqueum; & in retributiones, & in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurva*. Quæ loca ſi quis Davidicis quoq; rebus accommodari poſſe pertenderit: at iſta ſane uni Chriſto convenire infra oſtendemus: *Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto* (*aa*). Chriſto quoque addicunt Pſalmum hunc Veteris Teſtamenti Scriptorum ſuffragia. Nam quod ait (*bb*): *Quæ non rapui, tunc exſolvebam:* & deinde (*cc*): *Quoniam quem tu percuſſiſti, perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt:* hoc eſt quod ſignificatum voluit Iſaias (*dd*), cum diceret: *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit*. Item: *Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus*. Tum (*ee*): *Propter ſcelus populi mei percuſſi eum*. Quem ibidem *Deſpectum & non reputatum* fuiſſe ait Iſaias, Chriſtum videlicet, is ipſe Pſalmo hoc ſe *Extraneum factum eſſe fratribus ſuis, & peregrinum filiis matris ſuæ* conqueritur (*ff*). Quod ſubjicitur deinde (*gg*): *Suſtinui qui ſimul contriſtaretur, & non fuit: & qui conſolaretur, & non inveni*; hoc idem de ſe prædicat Chri-

(*a*) 2. (*b*) XV. 34. (*c*) 29. (*d*) XX. 28. (*e*) Pſal. XLIV. 17. (*f*) Ib. 18. (*g*) Ib. 5. 7. (*h*) 6. (*i*) VII. 12 13. (*k*) Num. XXIV. 17. (*l*) XI. 4. 5. (*m*) Id. XLI. 2. (*n*) XLIV. 5. (*o*) XIX. 11. (*p*) LIII. 7. (*q*) XI. 19. (*r*) Matth. XI. 29. (*s*) XV. 25. (*t*) II. 17. (*u*) XV. 3. (*x*) XXIII. 38. (*y*) I. 20. (*z*) XI. 9. (*aa*) Pſ. LXVIII. 22. (*bb*) Ibid. 5. (*cc*) Ib. 27. (*dd*) LIII. 4. 5. & 8. (*ee*) LXVIII. 9. (*ff*) Ibid. 21. (*gg*) LXIII. 5.

ſtus alio Iſaiæ loco (*a*): *Circumſpexi, & non erat auxiliator; quæſivi, & non fuit qui adjuvaret*. His ergo animadverſis minime dubitabit Aben Ezra, Pſalmi hujus vaticinia Chriſto adjungere.

Salomonis nomen præ ſe fert Pſalmus ſeptuageſimus primus, quaſi ab eo, vel quod probabilius eſt, in eum a Davide lucubratus ſit. At tametſi occurrunt paucula quædam, quæ Salomoni aptari poſſunt, longe tamen clarioribus notis deſignatur Chriſtus, quæ ſunt ejuſmodi, ut in Salomonem minime torqueri poſſint. Nam quis iſta de Salomone putet eſſe dicta (*b*): *Permanebit cum Sole & ante Lunam, in generatione & generationem. Deſcendet ſicut pluvia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram: orietur in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna: & dominabitur a mari uſque ad mare; & a flumine uſque ad terminos orbis terrarum: coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent: Reges Tharſis & inſulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſervient ei*. Deinde (*c*): *Ante Solem permanet nomen ejus: & benedicentur in ipſo omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum*. Chriſto hæc adſcribenda eſſe, conſimiles Scriptorum ſacrorum de eo prædictiones indicant. Ortum ejus temporibus ipſis antiquiorem, & æternitatis æqualem eſſe prædicat Michæas (*d*): *Et egreſſus ejus ab initio, a diebus æternitatis*: prædicat & David (*e*): *Ex utero ante Luciferum genui te*: quod & de ſe prædicat Chriſtus Jeſus (*f*): *Et nunc clarifica me, tu Pater, apud temetipſum, claritate quam habui, priuſquam mundus eſſet apud te*. Ut hic Chriſtus comparatur pluviæ, ſic apud Michæam (*g*) rori, utrobique etiam ſtellæ. Juſtitiam & pacem æternam eo regnante orituras ſpondet; ſic juſtitiam ſempiternam adducturum eum Daniel (*h*) pollicetur. Unde Iſaias (*i*): *Prope eſt Juſtus meus, egreſſus eſt Salvator meus*: unde & *Germen juſtum* a Jeremia (*k*) Chriſtus appellatur, qui deinde ſubjungit: *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Iſraël habitabit confidenter, & hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus juſtus noſter*: unde & Zacharias (*l*): *Ecce Rex tuus veniet tibi juſtus & Salvator*. Pacificum vero futurum eum paſſim tradunt Prophetæ, unus vero omnium apertiſſime Michæas (*m*): *Et erit iſte pax*. Quod videtur reſpexiſſe Paulus, cum dixit de Chriſto Jeſu (*n*): *Ipſe eſt pax noſtra*. Totum orbem quaqua patet, in ejus leges conceſſurum, ne regibus quidem imperium ejus detrectantibus, idem prædixit Michæas (*o*): *Magnificabitur uſque ad terminos terræ*. Item (*p*): *In die illa & uſque ad te veniet de Aſſur, & uſque ad civitates munitas, & a civitatibus munitis uſque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte*. Et paulo poſt (*q*): *Videbunt gentes, & confundentur ſuper omni fortitudine tua: ponent manum ſuper os, aures eorum ſurdæ erunt: lingent pulverem ſicut ſerpentes, velut reptilia terræ perturbabuntur in ædibus ſuis, Dominum Deum noſtrum formidabunt, & timebunt te*. Prædixit & Zacharias (*r*): *Poteſtas ejus a mari uſque ad mare, & a fluminibus uſque ad fines terræ*. Prædixit & Iſaias (*s*): *Et erunt reges nutricii tui, & reginæ nutrices tuæ vultu in terram demiſſo adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent*: quibus & iſthæc ejuſdem (*t*) adde: *Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes*: quod & jam ante in Pſalmo ſecundo (*u*) prædictum vidimus: *Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ*. Quod ſubjicit denique (*x*): *Et benedicentur in ipſo omnes tribus terræ*, hoc ipſum eſt, quod ſæpe Patriarchis pollicitus fuerat Deus, cum Chriſtum ex ipſorum ſtirpe olim proditurum obſcure ſignificaret. Ad Chriſtum porro pertinere Pſalmum hunc conſtans eſt Judæorum conſenſus. Id docent Chaldæus Paraphraſtes, & Midraſch Thehillim, & Liber Siphre, & R. Selomoh Jarchi, & Aben Ezra, & R. David Kimchi, & Saadias Gaon in Danielem. Quin etiam has voces decimi ſeptimi commatis *Innoun ſcemo*. Thalmudiſtæ quidam ſic intellexerunt, quaſi id ſibi vellent, *Innon eſt nomen ejus*, atque inde *Innon* nomen Meſſiæ futurum opinati ſunt. Jure igitur Hieronymus in ſuis in eumdem Prophetam Commentariis ſic diſſerit: *Hic eſt mos Scripturæ ſanctæ, ut futurorum veritatem*

(*a*) LXIII.5. (*b*) Pſ.LXXI.5.& ſeqq. (*c*) Ibid.17. (*d*) V.2. (*e*) Pſ.CIX.3. (*f*) Joh.XVII.5. (*g*) V.7. (*h*) IX.24 & ſeqq. (*i*) LI 5. (*k*) XXIII.5.6. (*l*) IX.9. (*m*) V.5. (*n*) Eph.II 14. (*o*) V.4. (*p*) VII.12. (*q*) Ibid.16.17. (*r*) IX.10. (*s*) XLIX.23. (*t*) LX.6. (*u*) 8. (*x*) Pſal.LXXI.17.

Digitized by Google

tem præmittat, in typis , juxta illud , quod de Domino Salvatore in Septuageſimo primo Pſalmo dicitur , qui prænotatur Salomonis , & omnia quæ de eo dicuntur , Salomoni non valent convenire . Neque enim permanſit ille cum Sole , & ante Lunam generationis generationum , neque dominatus eſt a mari uſque ad mare , & a flumine uſque ad terminos orbis terrarum , nec omnes gentes ſervierunt ei , neque ante Solem permanſit nomen ejus , nec benedictæ ſunt in ipſo omnes tribus terræ , neq; omnes gentes magnificaverunt eum: Ex parte autem , & quaſi in umbra & imagine veritatis in Salomone præmiſſa ſunt , ut in Domino Salvatore perfectius implerentur.

Qui Pſalmum octogeſimum octavum ad Davidem pertinere totum dixerit , perfricet frontem , doceatque ecquo tandem pacto in Davidem iſta convenire queant : *Ponam in mari manum ejus* (*a*): hoc eſt, mare imperio ejus ſubjiciam : quamvis enim gentes maris accolas imperio ſuo parere coëgerit , nunquam tamen trans littora ditionem ſuam prorogavit . In Chriſtum vero ut egregie congruant , oſtendimus ex Michæa (*b*): *In die illa & uſque ad te veniet de Aſſur , & uſque ad civitates munitas , & a civitatibus munitis uſque ad flumen , & ad mare de mari , & ad montem de monte*; & ex Zacharia (*c*): *Poteſtas ejus a mari uſque ad mare , & a fluminibus uſque ad fines terræ* . Longe minus etiam iſta Davidi aptari queunt (*d*): *Ego primogenitum ponam illum excelſum præ regibus terræ* . An etiam Aſſyriorum rege excelſior fuit David , aliiſve Regibus , quos Davide potentiores tum fuiſſe dubium non eſt ? At Chriſtus eſt , juxta Paulum (*e*) , *Primogenitus in multis fratribus* ; *Primogenitus omnis creaturæ* ; *Primogenitus ex mortuis , in omnibus primatum tenens* ; & juxta Johannem (*f*) , *Rex regum , & Dominus dominantium ; Primogenitus mortuorum , & Princeps regum terræ* . Quæ cum ſcriberent Johannes & Paulus, ad hunc quem tractamus locum reſpiciebant . Præterea quem *Excelſum* Vulgata appellat , is Hebraice *Aaelion* dicitur, quo nomine Deus notatur in Libris ſacris. Itaq; Sanchoniathon, qui Moſis libros verſaverat, ut dixi ſupra , narrat Elion fuiſſe patrem Cœli & Terræ . Elion vertit Philo Byblius ὕψιςον apud Euſebium (*g*) . Ita & Aquila vertit *Aaelion*, hoc loco de quo agimus , ut notat Theodoretus (*h*); & Symmachus , ἀνώτατον quod idem eſt ; qua item notione Deus in ſanctis Codicibus agnoſcitur . Fuit & apud Phœnices id vocabulum : *Halonium*, inquit Siſenna , *Pœni dicunt Deum*. Hinc *Deos, Deaſque* Pœnulus apud Plautum *Aaelionim, Aaelionot* appellat. Atque hoc demum nomine Deum afficere Thebanos Cadmus edocuit . Heſychius : ἐλιεύς , Ζεὺς ἐν Θήβαις . Chriſto autem Altiſſimi nomen convenire oſtendit iſtud Pauli ad Romanos (*i*) : *Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem , qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula* : & illud ad Philippenſes (*k*) : *Propter quod & Deus exaltavit illum , & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen* . Egregie & hæc in Chriſtum congruunt (*l*) : *Ipſe invocabit me : Pater meus es tu* : quippe & id de Chriſto præcinuit Pſalmus ſecundus (*m*): *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te* : & centeſimus nonus (*n*) : *Ex utero ante Luciferum genui te* . Sic & Oſee (*o*): *Ex Ægypto vocavi filium meum* . Itaque filium ſuum Deus clara voce de cœlo nuncupat Chriſtum Jeſum: *Hic eſt Filius meus dilectus* (*p*). Vides manifeſte deſignatum his verbis, non Davidem ipſum, ſed Chriſtum, quod & Rabbini ultro confeſſi ſunt . Subjicit Pſaltes (*q*) : *Ponam in ſeculum ſeculi ſemen ejus , & thronum ejus ſicut dies cœli* : & deinde iſtud (*r*) : *Semel juravi in ſancto meo, ſi David mentiar , ſemen ejus in æternum manebit : & thronus ejus ſicut Sol in conſpectu meo , & ſicut Luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis* . At Davidis ſoboles regnare deſiit in Jechonia, & Sedecia: de Chriſto autem Jeſu ita vaticinatur Angelus apud Lucam (*s*) : *Hic erit magnus , & filius Altiſſimi vocabitur , & dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ejus , & regnabit in domo Jacob in æternum , & regni ejus non erit finis* : Hæc plane germana ſunt eorum quæ attulimus . Quibus adde & quæ e ſeptuageſimo primo proxime, & quæ e ſecundo Samuelis paulo ſuperius a nobis depromta ſunt . Nempe regnum illud eſt, quod nunquam corruptum

(*a*) Ibid. 26. (*b*) VII. 12. (*c*) IX. 10. (*d*) Pſalm. LXXXVIII. 28. (*e*) Rom. VIII. 29. & Col. I. 15. 18. (*f*) Apoc. XIX. 16. & I. 5. (*g*) Præp. Evang. Lib I. (*h*) In Pſal. VIII. 8. (*i*) IX. 5. (*k*) II. 9. (*l*) Pſal. LXXXVIII. 27. (*m*) 8. (*n*) 3. (*o*) XI. 1. (*p*) Matth. III. 17. & XVII. 5. (*q*) LXXXVIII. 30. (*r*) Ibid. 36. (*s*) I. 32.

ruptum iri non uno loco Daniel prænuntiat. Itaque Pſalmi hujus intellectum ad Meſſiam pertinere conceditur in Bereſith utraque, Rabba & Ketanna, & in Veelle Semoth Rabba, & in Midraſch Cantici Canticorum. Concedunt id quoque R. Selomoh & Aben Ezra.

Verba iſthæc e Pſalmo nonageſimo ſexto (a): *Adorate eum omnes Angeli ejus*, regni Chriſti prænuntia eſſe, docet Paulus in Epiſtola ad Hebræos (b): *Cum iterum introducit* (Deus) *primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Nec aliam eſſe loci hujus ſententiam, Hebræi putant, & a R. Davide Kimchi traditum eſt.

Pſalmorum omnium, in quibus aliquæ venturi Chriſti prędictiones inſunt, nullus eſt centeſimo nono ad Chriſti divinitatem, generationem æternam, regiam dignitatem, ſacerdotium, victorias ac triumphos ſignificandos clarior & illuſtrior. Ac Chriſti quidem divinitatem iſta exprimunt: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis*: generationem æternam iſta: *Ex utero ante Luciferum genui te*: hæc regiam dignitatem: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, Dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum*: hæc ſacerdotium: *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec*; reliqua victoriam ipſi ac trophæa portendunt. Tam certum id olim inter Judæos & indubitatum fuit, ut cum publice eos alloqueretur Jeſus Chriſtus, pro confeſſo ſibi ſumſerit Meſſiæ prædictionem illic contineri, ut legimus in Evangelio Matthæi (c), qui ſubjicit: *Et nemo poterat ei reſpondere verbum: neque auſus fuit quiſquam ex illa die eum amplius interrogare*: Factum idem a Petro memorant Acta Apoſtolorum (d). Id & Paulum ſenſiſſe, prior ad Corinthios declarat Epiſtola (e). Apertiſſime vero Epiſtola ad Hebræos (f), in qua & reconditos Pſalmi hujus ſenſus Apoſtolus explanavit. Haudquaquam vero probabile eſt tantum ſibi fuiſſe permiſſuros, ut nobiliſſimo Pſalmo novam & adhuc inauditam ſententiam affingerent, apud Hebræos præſertim, ſuperſtitionibus deditam gentem, & in iis, quæ ad religionem pertinerent irritabilem, niſi id communi opinione receptum ac vulgo creditum ſciviſſent. Itaque opinionem hanc jam inde a vetuſtis ductam temporibus ſecuti ſunt Judæi complures. In his Thargumiſta, & R. Moſes Hadarſan (g), & R. Saadias Gaon in Danielem. Idem reperias apud R. Iſaacum ben Aramah, & in Midraſch Thehillim, & in ipſis Pandectis Judaicis, in Sucah, quinto capite, in Gemara. Quæ cum ita ſint, alii tamen Judæorum Magiſtri, etiam antiqui, at minus pudentes, ad eludendam vim argumentorum, quæ ex hoc Pſalmo adverſum ſe cudi ſentiebant, nihil non commenti ſunt. At quoniam ſimplex eſt & una veritas, anceps vero & multiplex mendacium, in diverſas opiniones diſſipati ſunt: quarum pleraſque in veteri Nitzachon expoſitas reperias. Quidam enim auctorem ipſum vocare in dubium conati ſunt, cum Pſalmum tribuerent Abrahami procuratori, cujus filius fuit Damaſcus Eliezer, & tum ab eo compoſitum vellent, cum poſt profligatos quinque Reges, ſedes ſuas Abrahamus repeteret. Conſuluntor libri Sanhedrin & Nedarin, & Midraſch Thillim, & Jarchius, & Lipmannus, hæc ad Abrahamum relata reperientur. Verum opinionem hanc præclare confutant Hieronymus (h), & Chryſoſtomus (i): quærunt enim, quomodo Abrahamo convenire iſta poſſint: *Ex utero ante Luciferum genui te*: & hæc: *Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec.* Quæro ego quoque, quomodo iſthic, *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis*, in Abrahamum Judæi conferre audeant, quem docet Thalmud ad Gehennæ fores excubare, ut populares ſuos illuc pro ſceleribus ſuis confluentes barathri ingreſſu arceat. Rabbinorum etiam multorum conſtans eſt doctrina, pios homines poſt mortem in beatas quaſdam ſedes longe a cœlo poſitas recipi. Sub ſolio gloriæ ligatas eſſe proborum hominum animas, tradit Cabala. Quem locum, ſi ſibi conſentire velint, Abrahamo quoque aſſignare debent, non eum ad ipſam Dei dextram collocare. Legatur ſuper hoc argumento Sepher Æmana (k); res egregie confirmata reperietur. Uni e Davidis cantoribus Pſalmi lucubrationem adſcribunt recentiores Judæi; & verſum hunc, *Dixit Dominus Domino meo*, id ſibi velle ajunt, David

(a) 8. (b) I.6. (c) XXII.41.& ſeq. (d) II.34. (e) XV.25. (f) I.13. & V.6. & VI.20. & VII.1.& ſeq.
(g) In Gen.XVIII.1. (h) In Matth.XXII. (i) In Pſal.CIX. (k) Cap.1.

vid Dominus meus dixit Salomoni Domino meo: iſtum vero, *Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec*, votum cantoris hujus eſſe volunt, qui regni diuturnitatem Salomoni apprecetur; *choen* quippe ſæpe *Principem* ſonare, non ſemper *Sacerdotem*; *leaolam* non infinitum tempus, ut ſæpe, ſed diuturnum, ut quandoque, ſignificare; *aal dibrati melchizedeq* male redditum eſſe, *Secundum ordinem Melchiſedec*, quod vertendum erat, *Super verbum meum regi meo juſto* Davidi a Deo dictum. Ad hanc ſententiam principes viam ſtraverunt Aben Ezra, & David Kimchi. Ille tamen in explicatione primi verſiculi, non Davidem alloqui cenſet Salomonem, ſed Deum alloqui Davidem: quod itidem viſum eſt Herbano Judæo, in diſputatione contra Gregentium Tephrenſem. Idem Aben Ezra *melchi zedeq* non *regem meum juſtum* interpretatur, ſed Melchiſedecum, quomodo ſumitur & in Thalmudico tractatu Nedarim, ſive de votis, atque ſenſum iſtum colligit: tu diu regnabis, & ex prædis hoſtium, quos ſubiges, decimas capies, ita ut cepit Melchiſedec ex prædis ab Abrahamo relatis. Chaldæi vero Paraphraſtæ expoſitio hæc eſt, Imperium diu tenebis, quia juſtus rex es. Plures denique Pſalmos recenſet Aben Ezra, inſcriptos *ledavid*, perinde ut hunc, qui tamen non Davidi, ſed Cantori de Davide loquenti tribuendi ſunt; quaſi *ledavid* non *Davidis*, ſed *Davidi* vertendum ſit. Alii ex eadem Judæorum ſecta, ab ipſis Eccleſiæ incunabulis Pſalmi centeſimi noni vaticinationes ad Ezechiam pertinere rati ſunt; *Quia is, ajunt, ſederit ad dextram Templi, & hoſtes ejus averterit Deus & abſumſerit; propter ea igitur & cætera, Ante Luciferum generavi te, in Ezechiam convenire, & in Ezechiæ nativitatem*. Verba ſunt Tertulliani (*a*), qui veſaniam hanc deinde obterit; quod antea fecerat Juſtinus (*b*). Quidam denique e Judæis Zorobabelem; nonnulli vero Iſraëliticum populum illic intelligendum eſſe arbitrati ſunt, quos obiter refellit Chryſoſtomus (*c*). Adverſus ea afferri multa poſſunt, quæ in pauca contrahemus. Primum quod ad inſcriptionem *ledavid* pertinet, ne ipſe quidem Aben Ezra, aliique Hebræi cenſent alium ſemper hac auctorem, quam Davidem notari, ſed eum nonnunquam alium; ut alibi oſtendimus; itaut aliquando reddi poſſit *Davidi*, aliquando *Davidis*. Cum res itaque hoc loco dubia ſit, ecquos eligere arbitros æquius eſt, quam veteres ipſos Hebræos, quos ex Jeſu Chriſti, Petri & Pauli teſtimonio, Pſalmi hujus confectionem Davidi adſcribere demonſtravimus? His adde Tryphonem Judæum, cui dubium ejus auctorem non fuiſſe inde intelligimus, quod adverſus eum diſputans Juſtinus haud cunctanter Davidi Pſalmum aſſignat. De Pſalmi vero ipſius interpretatione, ecqui nobis aptiores contingent controverſiæ diſceptatores, quam reliqui Scriptores ſacri, qui cum de Meſſia agerent, ſimilibus locutionibus, paribus ſententiis uſi ſunt? Hæc enim, *Dixit Dominus Domino meo*, quid ſibi velint, poteſt ex hoc Eccleſiaſtici (*d*) loco intelligi: *Invocavi Dominum patrem Domini mei*. Cur autem David Ezechiam, nepotem ſuum, ſibi vix, ac ne vix quidem æqualem, aut Zorobabelem, Dominum ſuum appellaſſet? Conſentaneum igitur erat, ut dicerent patroni hujus ſententiæ, temporibus Ezechiæ, aut Zorobabelis hoc eſſe ſcriptum; quod tamen dicere auſi non ſunt: nam ſi dixiſſent; id utique cum cæteris refellere non omiſiſſent Juſtinus, Tertullianus, & Chryſoſtomus, qui Ezechiam, aut Zorobabelem minime hic eſſe intelligendum adverſus eos acriter diſputarunt. Multo etiam minus Iſraëliticæ genti poteſt id convenire: nam ſubditum ſibi populum, Dominum ſuum appellaſſe Davidem, qui ſanus exiſtimare poſſit? Sequitur deinde: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion*. Hæc ſic expreſſit Iſaias (*e*): *Et erit in noviſſimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem*. Quæ verba πρὸς λέξιν (*ad verbum*) repræſentavit Michæas (*f*). Atqui agere illic utrumque de Meſſia obſcurum non eſt. Iſtud vero: *Ex utero ante Luciferum genui te*, quam ſimile eſt illorum, quæ ad Chriſtum in Pſalmo ſecundo (*g*) referuntur: *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te*: & horum quæ in Pſalmo ſeptuageſimo primo (*h*): *Permanebit cum Sole, & ante Lunam in generatione*,

(*a*) Lib. V. adv. Marc. (*b*) Adv. Tryph. (*c*) In Pſ. CIX. (*d*) LI. 14. (*e*) II. 2. & ſeq. (*f*) IV. 2. (*g*) 7. (*h*) 5.

tione, & generationem; Tum (*a*): *Ante Solem permanet nomen ejus*: & iſtorum quæ in Pſalmo octuageſimo octavo (*b*): *Ego primogenitum ponam illum, excelſum præ regibus terræ*: & horum, quæ de ſe Sapientia ait in Proverbiis (*c*): *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quicquam faceret a principio. Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis; antequam terra fieret. Nondum erant abyſſi, & ego jam concepta eram; necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes gravi mole conſtiterant: ante colles ego parturiebar.* Unde Iſaias (*d*): *Generationem ejus quis enarrabit?* Si pro his verbis: *Tu es Sacerdos in æternum*, reponamus, *Tu es Princeps in æternum*, quod recentiores Judæi volunt, ducto ex vocis *choen* ambiguitate argumento, quæ & *Principem*, & *Sacerdotem* ſonat, en tibi conſimile teſtimonium e Pſalmo octogeſimo octavo (*e*): quod Chriſtum reſpicit: *Juravi David ſervo meo uſque in æternum, præparabo ſemen tuum*: & iterum (*f*): *Semel juravi in ſancto meo, ſi David mentiar, ſemen ejus in æternum manebit.* Quæ ne temporis longitudinem, non æternitatem ſignificare putes, ſubnexa hæc ſunt: *Et thronus ejus ſicut Sol in conſpectu meo, & ſicut Luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis.* Quæ tamdiu regnaturum eum non vovent, ſed prædicunt quoad Sol manebit, & Luna, quam teſtem fidelem appellat, utpote quæ citima terris, omnium quæ in iis geruntur, ex doctrina Veterum, ſpectatrix ſit. Unde hoc Poëtæ cujuſdam antiqui apud Chariſium: *Luna Deum, quæ ſola vides perjuria vulgi.* At ſive Principem, ſive Sacerdotem intelligas, minime id profecto cadet in Hebræum populum, quem Pſalmo hoc notatum eſſe Judæi quidam, ut dixi, opinati ſunt. Sed quid his immoramur, cum veram vocis *choen* interpretationem res ipſa ſubminiſtret? Decimas capit Melchiſedec; an jure regio? an Pontificio? Decimæ quidem in Lege Sacerdotibus attribuuntur, Regibus non item. Atqui decimarum capiendarum jus hic ſignificari, putat ipſe Aben Ezra. Unde efficitur pontificiam dignitatem etiam ipſo judice notari, non regiam. Reliqua horſi germana ſunt ex Iſaia (*g*): *In umbra manus meæ protexi te, ut plantes cœlos, & fundes terram*: & illorum e Pſalmo decimoquinto (*h*): *Providebam in conſpectu meo ſemper; quoniam a dextris eſt mihi, ne commovear*; & iſtorum quoque e Pſalmo quadrageſimo quarto (*i*): *Deducet te mirabiliter dextra tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent in corda inimicorum regis. Sedes tua, Deus, in ſeculum ſeculi, virga directionis, virga regni tui.* Inprimis vero totum Pſalmum ſecundum cum iſthoc conferri velim; tanta apparebit ſententiarum, verborumque germanitas, ut rem unam, unum argumentum ſubeſſe utrique, vaticinationem nempe de Chriſto, omnino ſit fatendum. Denique opinionis Adverſariorum ad præjudicatum dogma defendendum conſulto excogitatæ novitas, nihil illi ſinceritatis, nihil veritatis ineſſe liquido nobis demonſtrat.

Et centeſimo decimo ſeptimo Pſalmo (*k*) hæc ſibi aptavit Chriſtus Jeſus, cum Principes Sacerdotum Judæorum, & Seniores populi alloqueretur (*l*): *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris.* Inde adeo Petrus Apoſtolus ad ſimilem Judęorum cœtum verba faciens, de Chriſto Jeſu ſic diſſerit (*m*): *Hic eſt lapis, qui reprobatus eſt a vobis ædificantibus, qui factus in caput anguli, & non eſt in alio aliquo ſalus*: quod & in Epiſtola priore (*n*) repetit. Inde Epheſios (*o*) per Epiſtolam Paulus ſic compellat: *Ergo jam non eſtis hoſpites, & advenæ, ſed eſtis cives Sanctorum, domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentū Apoſtolorum, & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in Templum ſanctum in Domino, in quo & vos coædificavi in habitaculum Dei in ſpiritu.* Inde & in Judęorum Synagogis creberrime legi ſolitum, & vulgo notiſſimum fuiſse, innuere videtur Hieronymus in Epiſtola ad Damaſum. Hinc quoque Iſaias in ſimili cauſa voces eaſdem uſurpat; Chriſtum enim prænuntiat his verbis (*p*): *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretioſum, in fundamento fundamentum: qui crediderit non feſtinet.* Et alio loco futurum prædicit, ut Chriſtus ſit (*q*): *In lapidem offenſionis, & in petram*

(*a*) Ib. 17. (*b*) 28. (*c*) VIII. 22. & ſeq. (*d*) LIII. 8. (*e*) 4. 5. (*f*) Ib. 36. (*g*) LI. 16. (*h*) 8. (*i*) 5. & ſeq. (*k*) 22. (*l*) Matth. XXI. 42. (*m*) Act. IV. 11. (*n*) I. 4. 7. (*o*) II. 19. & ſeq. (*p*) XXVIII. 16. (*q*) Id. VIII. 14.

petram ſcandali duabus domibus Iſraël. Eumdem comparat Daniel (a) lapidi de monte abſciſſo,& in montem magnum mutato, a quo terra univerſa impleta eſt. Subeſt deinde eodem Pſalmo (b): *O Domine, ſalvum me fac; O Domine, bene proſperare; benedictus qui venit in nomine Domini;* atque hæc ipſa ſunt, quæ Chriſto Jeſu Hieroſolymam ineunti plebs accinebat (c). Profecto R. Selomoh Jarchi hoc Pſalmi, quem primum indicavi, loco Chriſtum prædici aſſeveravit.

XV. Iſaias, qui non tam prophetiam Hieronymo (d) texere viſus eſt, quam Evangelium egregium de Chriſto, & Chriſti lege, & pace per ipſum orbi comparanda, tum & de reprobatione Judæorum, vaticinium edit ſecundo capite (e): *Et erit in noviſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus; quia de Sion exibit lex, verbum Domini de Jeruſalem. Et judicabit gentes & arguet populos multos; & conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Jacob venite, & ambulemus in nomine Domini.* Et deinde (f): *Et incurvabitur ſublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & elevabitur Dominus ſolus in die illa, & idola penitus conterentur, & introibunt in ſpeluncas petrarum, & in voragines terræ a facie formidinis Domini, & a gloria majeſtatis ejus, cum ſurrexerit percutere terram.* Chriſti regnum his prædici Hebræi & Chriſtiani uno ore declarant; David præſertim Kimchius & Aben Ezra in Michæam, apud quem iſta Iſaiæ totidem propemodum verbis repetita invenies. Quamvis autem in vulgatis Aben Ezræ editionibus alia legantur, ac in vetuſtis, quas legerat Raymundus Martini; utcunque tamen legas, Chriſti prædictionem hic ab eo agnitam dices. Certe mons ille, lapis eſt per ſomnium Nabuchodonoſori viſus, *abſciſſus de monte ſine manibus: qui factus eſt mons magnus, & implevit univerſam terram* (g): quibus Chriſti venturi myſterium ſubeſſe ſuo loco oſtendemus. Mons ille eſt, de quo Zacharias ait (h): *Quis tu, mons magne, coram Zorobabel?* quod ad Chriſtum Hebræi referunt. Pacem per ipſum orituram aliis verbis infra prædixit Iſaias (i): *Vocabitur nomen ejus, Princeps pacis*: & alio loco (k): *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit*. Idem jam ante in ſeptuageſimo primo Pſalmo (l) de eo fuerat prænuntiatum: *Orietur in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis*: ſic & de eo Michæas (m): *Et erit iſte pax*: & Aggæus in prophetia de reſtitutione Templi per Chriſtum (n): *Et in loco iſto dabo pacem, dicit Dominus exercituum*: & Zacharias de Chriſto venturo vaticinans (o): *In die illa, dicit Dominus exercituum, Vocabit vir amicum ſuum ſubter vitem, & ſubter ficum.* Unde & Chriſtus Jeſus de ſe ipſo apud Johannem (p): *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Futurum ait Iſaias ſecundo capite (q): *Judicabit gentes, & arguet populos multos;* & deinde (r): *Introibunt in ſpeluncas petrarum, & in voragines terræ a facie formidinis Domini, & a gloria majeſtatis ejus, cum ſurrexerit percutere terram.* Idem (s) de Chriſto prędixit alibi futurum ut terram percutiat, & ut impios, vano nempe idolorum cultui deditos homines interficiat; & ut (t) *ſtet in ſignum populorum, & ipſum gentes deprecentur*, ſupremoſque honores conſequatur; quemadmodum hic futurum ſpondet, ut *arguat populos multos*, & coram eo *incurvetur ſublimitas hominum, & humilietur altitudo virorum.* Atque hæc eventura ait Iſaias, *beabbarit ajamim, in noviſſimis diebus;* quo loco tradit Kimchius, ubicunque legitur, *abbarit ajamim*, Meſſiæ tempora notari.

Agnoſcunt quoque Jonathan, & Midraſch Cantici Canticorum, Chriſti prædictionem his ineſſe, quæ extant quarto Iſaiæ capite (u): *In die illa erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ ſublimis, & exultatio his, qui ſalvati fuerint de Iſraël. Et erit: Omnis qui relictus fuerit in Sion, & reſiduus in Jeruſalem, ſanctus vocabitur, omnis qui ſcriptus eſt in vita in Jeruſalem: Si abluerit Dominus ſordes filiarum Sion, &*

(a) II. 34. 35. (b) CXVII. 25. (c) Matth. XXI. 9. & ſeq. *XV. Prophetia Iſaiæ.* (d) Epiſt. ad Paulin. cap. 7., & præf. 127. in Transl. Iſa. (e) Iſa. II. 2. & ſeq. (f) Ibid. 17. & ſeq. (g) Dan. II. 34. & ſeq. (h) IV. 7. (i) IX. 6. (k) Id. XI. 6. (l) 7. (m) V. 5. (n) II. 10. (o) III. 10. (p) XIV. 27. (q) 4. (r) Ibid. 19. (s) XI. 4. (t) Ibid. 10. (u) 2. & ſeq.

ſanguinem Jeruſalem laverit de medio ejus in ſpiritu judicii & ſpiritu ardoris. At in Zohar referuntur iſta ad regnum, quod cum juſtis poſt ſex annorum millia Chriſtum habiturum Chiliaſtæ fingebant. Hæc deinde quæ ſubnexa ſunt (*a*); *Super omnem enim gloriam protectio*, quæ ad Antichriſtum referebant Judæi nonnulli, plures ex illis ad liberationem e Babylonica captivitate, Meſſiæ tribuit R. Abhu in Midraſch Pſalmorum. Porro quemadmodum hic *Germen* dicitur Chriſtus, ſic apud Jeremiam (*b*): *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo germen juſtum*: & alibi (*c*): *In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen juſtitiæ*: & apud Ezechielem (*d*): *Et ſuſcitabo eis germen nominatum*. Ergo Chriſti adventum his verbis apprecatur Iſaias (*e*): *Aperiatur terra, & germinet Salvatorem*. Hinc Chriſtus Jeſus ſe (*f*) *Vitem veram*, hinc ipſum J. hannes (*g*) *Davidis radicem* appellat. Chriſto gloriam eodem loco ſpondet Iſaias; ita & David (*h*): *Gloria & honore coronaſti eum*; & Daniel (*i*): *Et dedit poteſtatem, & honorem, & regnum; omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſervient*: Et Zacharias (*k*): *Et ipſe portabit gloriam, & ſedebit, & dominabitur ſuper ſolio ſuo*: & Iſaias ipſe alibi (*l*): *Ecce intelliget ſervus meus, exaltabitur, & elevabitur, & ſublimis erit valde*. His ſuccinunt Apoſtoli & Evangeliſtæ, & Chriſti Jeſu gloriam prædicant. Sic Petrus in Actis (*m*): *Deus patrum noſtrorum glorificavit filium ſuum Jeſum*: ſic in prima Epiſtola (*n*): *Cui eſt gloria & imperium in ſecula ſeculorum*. *Dominum gloriæ* Paulus appellat (*o*). Idem ad Philippenſes (*p*); *Dominus Jeſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris*; & ad Hebræos (*q*): *Cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus*: deinde (*r*); *Videmus Jeſum propter paſſionem mortis gloria & honore coronatum*: & Johannes in Apocalypſi (*s*); *Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & poteſtas in ſecula ſeculorum*. Quod ſubnectit Iſaias (*t*); *Si abluerit Dominus ſordes filiarum Sion, & ſanguinem Jeruſalem laverit de medio ejus in ſpiritu judicii & ſpiritu ardoris*; idem de eo vaticinatur alibi (*u*): *Iſte aſperget gentes multas*: ita & Jeremias (*x*) ex perſona Chriſti; *Et emundabo illos ab omni iniquitate ſua*; & Ezechiel (*y*); *Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris*: & Zacharias (*z*): *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jeruſalem, in ablutionem peccatoris & menſtruatæ*. Ergo provinciam hanc adminiſtrare ſe declarat Chriſtus Jeſus (*aa*); *Hic eſt Sanguis meus Novi Teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum*: & Johannes (*bb*); *Sanguis Jeſu Chriſti, filii ejus; emundat nos ab omni peccato*: & in Apocalypſi (*cc*): *Lavit nos a peccatis noſtris in ſanguine ſuo*.

Septimum, octavum, & nonum Iſaiæ caput in eodem fere verſantur argumento, & Judæos a Syriæ & Iſraëlis regibus oppreſſos, hoc quidem periculo exemtum iri prænuntiat, at longe gravius ab Aſſyriis & Ægyptiis impendere; vaſtatum iri ab iis Judæam, Syroſque ipſos, & Iſraëlitas Judæorum hoſtes maximis cladibus affectum iri ab Aſſyriis, & priſtinę demum tranquillitati Judęam iri reſtitutum; quorum omnium tempus definit intra eos annos, quibus Virgo filium gignet, in lucem edet, & citra rationis uſum educabit. Verba autem in rem conferre jubetur Propheta; nam cum ſeptimo capite Dei juſſu denuntiaſſet Achazo futurum, ut ab Iſraëlis quidem & Syriæ regibus nihil ipſi eveniret incommodi, ab Ægyptiis vero & Aſſyriis oppugnatus in maximas incideret calamitates, antequam Virgo concipere, filium parere, & ad annos rationi proximos educere poſſet; ſequenti capite hæc ſubjiciuntur (*dd*): *Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtylo hominis, Velociter ſpolia detrahe, cito prædare*. Quæ quoniam ab omnibus interpretibus, quos quidem mihi videre contigit, in alienum ſenſum flecti ſolent, explicare operæ pretium eſt. Deum non εὐθυῤῥήμονα (*verbis propriis & apertis utentem*), ſed σεμνοπρεπῶς (*decore*) & verecunde loquentem inducit Propheta: ἐπὶ τῶν κακεμφάτων καλοῖς ὀνόμασι χρώμενον, (*in rebus quæ honeſte dici non poſſunt verbis honeſtis utentem*) & tranſlatis verbis ac honeſtis negotium ſibi dantem uti uxorem du-

(*a*) Ibid. 5. (*b*) XXIII. 5. (*c*) XXXIII. 15. (*d*) XXXIV. 29. (*e*) XLV. 8. (*f*) Joh. XV. 1. (*g*) Apoc. V. 5. & XXII. 16. (*h*) Pſal. VIII. 6. (*i*) VII. 14. (*k*) VI. 13. (*l*) LII. 13. (*m*) III. 13. (*n*) IV. 11. (*o*) 1. Cor. II. 8. (*p*) II. 11. (*q*) I. 3. (*r*) Ib. II. 9. (*s*) V. 13. (*t*) IV. 4. (*u*) LII. 15. (*x*) XXXIII. 8. (*y*) XXXVI. 25. (*z*) XIII. 1. (*aa*) Matth. XXVI. 28. (*bb*) Ep. 1. I. 7. (*cc*) I. 5. (*dd*) Iſa. VIII. 1.

Digitized by Google

ducat, liberiſque cum ea operam det. Maxima enim fuit Hebraicæ linguæ verecundia; adeout genitalium partium & rerum propria vocabula nulla habeat; quemadmodum a Maimonide (*a*) obſervatum eſt. Etſi quando uſu venit, ut deſignandæ ſint, generales quaſdam & improprias aſciſcunt dictiones, quarum aliquas attulit Elias Levita in Thisbi (*b*). Uxorem itaque *Librum grandem* appellat: *Stilum hominis* nominat eam partem, quæ honeſte nominari non poteſt: jubet in eo ſcribere: *Velociter ſpolia detrahe, cito prædare*, hoc eſt, filium cum ea gignere, cui id nominis futurum erat. Paret itaque Iſaias Dei mandato; *Adhibui mihi*, inquit (*c*), *teſtes fideles, Uriam Sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ, & acceſſi ad Prophetiſſam, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari; quia antequam ſciat puer vocare patrem ſuum & matrem ſuam, auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ coram rege Aſſyriorum.* Hæc ſuperiora illuſtrant, & interpretationi noſtræ fidem faciunt. Tectior quidem verbis ſermo hic eſt, ſed ſententia plane germanus iſtis Oſeæ (*d*): *Dixit Dominus ad Oſee, Vade, ſume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationum: quia fornicans fornicabitur terra a Domino. Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaim, & concepit, & peperit ei filium. Et dixit Dominus ad eum, Voca nomen ejus Jezrahel, quoniam adhuc modicum, & viſitabo ſanguinem Jezrahel ſuper domum Jehu, & quieſcere faciam regnum domus Iſraël.* Ubi loquitur Propheta, *chelaſcion beno adam, juxta linguam hominum*, quod in explicanda Lege ſæpe dictum reperias apud Maimoniden, & Aben Ezram. Simile quid & in tertio Oſeæ capite reperias. Secus Iſaias, qui rem obſcœnam honeſta circuitione uſus diſſimulat. Uti factum a Salomone (*e*), qui ſtupra & adulteria exprimit per aquas furtivas, clandeſtinum panem, cibum, os, eſum: uti factum & ab Apolline Delphico, apud Euripidem (*f*), cum reſponſum daret Ægeo, oracula ſua de liberis quærendis ſciſcitanti; quippe eum vetat ſolvere petiolum, ſive canaliculum ex utre extantem, antequam in Atticam redierit: hoc eſt, liberis operam dare; dictionibus translatis partes obſcœnas, remque veneream notans. Paulus eadem metaphora ſcriptionis aliam rem ſignificat. Sic ille ad Corinthios (*g*): *Epiſtola noſtra vos eſtis, ſcripta in cordibus noſtris, quæ ſcitur & legitur ab omnibus hominibus: manifeſtati quod epiſtolæ eſtis Chriſti, miniſtrata a nobis; & ſcripta non atramento, ſed Spiritu Dei vivi; non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.* Ea porro quam damus, Iſaiani hujus vaticinii mihi longe probabilior videtur expoſitio, quam quæ affertur a Baſilio (*h*). Is quæ de libro & ſcriptione dicuntur ab Iſaia, interpretatur ad verbum, & juſſum eſſe Prophetam cenſet in libro revera ſcribere: at allegorice ſumenda docent, quæ de acceſſu illo ad Prophetiſſam narrantur; juſſumque eum mente ad Mariam Virginem accedere, ejuſque conceptum & partum animo contueri & in literas referre. Quod ergo juſſus erat ſcribere, Chriſti ortum videlicet, id ut ſcriberet, animum ad Mariam Virginem, eamdemque Prophetiſſam, & ad ejus conceptum ac partum appulit; iiſque animo prævisis ac præcognitis, in libro tandem deſcripſit. Ita, vel non multo certe aliter intellexiſſe videntur Cyrillus, & Procopius (*i*); quanquam obſcura eſt & intricata hujus oratio. Sed quorſum tandem illi teſtes, quos adhibere neceſſe non erat, ſi Prophetæ animo futura proſpicientis ſpeculatio mera fuerat narranda? contra vero, uxorem ducturus eos ut adhiberet, moris patrii ratio poſtulabat. Propius recedit a vero Epiphanius adverſus Ebionitas diſputans: nam *Librum grandem* exponit uterum ſanctæ Virginis; & ſcriptionem quæ fit ſtilo hominis, alias quidem notare cenſet opus virile, verum hoc loco Prophetæ dictum non eſſe ait, Scribet in eo libro homo quiſpiam, ſed *Scribe*; quo verbo jubetur ſcribere Propheta, non ipſe quidem Propheta, ſed Spiritus Sanctus, qui erat in Propheta, per quem concepit Jeſum Maria Virgo; nam per Prophetam ipſum, qui tot annis Mariam præceſſit, fieri id haudquaquam poterat. Vulgatas loci hujus interpretationes qui tuentur, quique librum, & ſtilum, & ſcriptionem intelligunt πρὸς λέξιν (*ad verbum*) non vident, id juſſum eſſe Prophetam a Deo, juxta ſuam expoſitionem, quod non præſtiterit; id præſtitiſſe, quod non juſſus ſit. Nono demum

(*a*) In More nev. P. III. cap. 8. (*b*) In *abar*, & alibi. (*c*) VIII. 2. & ſeq. (*d*) I. 2. & ſeq. (*e*) Prov. IX. 17. & XXX. 20. (*f*) Med. v. 674. & ſeq. & Schol. (*g*) 2. III. 2. 3. (*h*) In Iſa. VIII. (*i*) In Iſa. Ibid.

capite pueri ortum, & Judæ liberationem narrat, & futuras Iſraëlis calamitates prædicit. Verumtamen etſi eam quam dixi ſignificationem fronte præfert illa Iſaiæ vaticinatio, aliud tamen longe illuſtrius in receſſu latet myſterium; eaque arte totum hoc vaticinium contextum eſt, ut & præſens ſpectet tempus, ac hiſtoricum ſenſum ſpecie oſtentet, & ad futurum nihilominus tempus pertineat, & myſticum ſenſum introſpicienti promittat. Ambigua quippe verba iſta ſunt: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel*. Proximus enim ſenſus hic eſt; Virgo in manum viri conveniet, ex eorumque conjugio naſcetur filius; qui nomine ſuo Emmanuel, hoc eſt *Nobiſcum Deus*, opem Dei Judæos proſequentem & præſentem oſtendet: occultior vero ille eſt; Virgo Spiritus Sancti virtute, ſine viri conſortio, filium pariet, qui cum in lucem prodierit, tum vere erit *Nobiſcum Deus*, vereque de eo dicetur: *Et Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis* (a). Iſta deinde octavi capitis: *Sume tibi Librum grandem, & ſcribe in eo ſtilo hominis, Velociter ſpolia detrahe, cito prædare*, in duas partes trahi poſſunt, vel in eam quam mox dixi, ut jubeatur Propheta ducere virginem, ex eaque filium hujus nominis procreare; vel in alteram, qua Propheta jubetur in literas referre venturi Chriſti prædictionem, cujus id erit munus, ut peccato, Dæmone, ac mundo devictis, mortem quoque ſuperet ipſam, ejuſque ſpolia detracta prædetur. Paulo poſt de rege Aſſyriorum hæc ſcripta ſunt: *Et erit extenſio alarum ejus, implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel*: quorum ambiguus quoque ſenſus eſt, nam & Judæam filii ſui terram eſſe ait Propheta, quod ipſius patria ſit; & Chriſti quoque terra futura erat, quam jure regio erat poſſeſſurus. Terra itaque filii Iſaiæ dicitur, ut indigenæ; Chriſti, ut regis. Geminus etiam ſenſus illorum eſt (b): *Dominum exercituum ipſum ſanctificate, ipſe pavor veſter: & erit vobis in ſanctificationem; in lapidem autem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſraël, in laqueum & ruinam habitantibus Jeruſalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur*: quorum alter obvius ſenſus eſt, alter pertinet ad Chriſtum, *lapidem probatum, angularem, pretioſum, in fundamento fundatum*, ut alio loco Iſaiæ dicitur (c); *lapidem reprobatum ab ædificantibus, & factum in caput anguli*, uti centeſimo decimo-ſeptimo Pſalmo appellatum eum ſupra notavimus; in quem *qui ceciderit, confringetur: ſuper quem vero ceciderit, conteret eum*, inquit ipſe Jeſus apud Matthæum (d): quod repetunt ſubinde Petrus (e) & Paulus in Epiſtolis (f). Anceps & iſtud eſt noni capitis: *Primo tempore alleviata eſt terra Zabulon, & terra Nephthali, & noviſſimo aggravata eſt via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis*: nam & exitum iſta habuere per Teglath Phalaſarem primum, deinde per Salmanaſarem, qui Iſraëlitas graviſſimis exiliis & deportationibus multarunt; & Ezechiæ demum temporibus, cum ab Angelo cæſus eſt Sennacheribi exercitus. Sed plenius tamen & perfectius completa hæc eſſe per Chriſtum, Matthæus quarto capite (g) oſtendit. Anceps denique illud capitis ejuſdem, *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis* (h); Iſaiæ nempe filius, Dei juſſu procreatus, Achazo ſupra prædictus, tanquam futurorum ſignum; minime vero Ezechias, quem hic prædictum Judæi opinantur; ut pote quem annos novem natum fuiſſe conſtat, cum regnum iniit pater ipſius Achazus, ut demonſtrat Hieronymus (i): annos vero unum & triginta, cum ab Aſſyriis capta Samaria eſt, juxta hoc vaticinium; at inſuper iiſdem Iſaiæ verbis prædicitur Chriſtus, orbi terrarum univerſo, ſed Judæis primum datus. Enimvero cum hæc ipſum ſpectent propius, addi aliquid debuit, quæ uni illi congruerent, nec alio præterea torqueri poſſent. Iſta ſunt nimirum (k): *Et factus eſt principatus ſuper humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: ſuper ſolium David, & ſuper regnum ejus ſedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio & juſtitia a modo & uſque in ſempiternum. Zelus Domini exercituum faciet hoc. Verbum miſit Dominus in Jacob, & cecidit in Iſraël*. Quæ ſunt hujuſmodi, ut par-

(a) Joh. I. 14. (b) Iſa. VIII. 13. & ſeq. (c) XXVIII. 16. (d) XXI. 44. (e) 1. II. 4. 7. (f) Rom. IX. 33. (g) 15. (h) Iſa. IX. 6. (i) In Iſa. VII. 14. (k) Iſa. VIII. 6. & ſeq.

partim filio Iſaiæ convenire non poſſint; partim Ezechiæ, quem hic notarum Judæi putant; partim neutri; omnia vero Chriſto mirifice congruant. Neuter certe admirabilis, quod Dei proprium eſſe nomen intelligitur ex decimo tertio capite Judicum; neuter Deus; neuter proprie fortis, quod de ſe Deus ſæpe prædicat: *Ego ſum*, inquit (*a*), *fortiſſimus Deus*: & alibi (*b*): *Ego ſum Dominus Deus fortis*; ſic quoque Iſaias de Chriſto (*c*): *Requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, ſpiritus conſilii, & fortitudinis*: cui ſpiritus conſilii & fortitudinis ineſſe dicitur, hic *Conſiliarius* & *Fortis* appellatur; neutrius æterna pax, neutrius regnum ſempiternum: quæ Chriſti propria eſſe oſtendimus ſupra ex his Pſalmi octogeſimi octavi: *Ponam in ſeculum ſeculi ſemen ejus ſicut dies cœli*. Idem iſta demonſtrant ipſius Iſaiæ (*d*), quæ ſupra ad Chriſti regnum ſpectare dicebamus: *Et conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium*: & hæc quoque (*e*): *Egredietur virga de radice Jeſſe . . . . Et erit juſtitia cingulum lumborum ejus . . . . . . Habitabit lupus cum agno*: quæ regni ipſius æternam tranquillitatem portendunt: nec non & iſta Chriſti Jeſu ad Apoſtolos: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (*f*). Futurum vero ſpondet *principatum ſuper humerum ejus*, quippe datam ſibi omnem poteſtatem in cœlo, & in terra Jeſus Chriſtus prædicavit (*g*). Pluribus vaticinii hujus convenientiam cum Chriſto Jeſu demonſtrant alii, ac imprimis Procopius; ad quem brevitati conſulentes Lectorem amandamus. Jam ſi Judæorum perrogamus ſententias, ſi non omnium, ac certe aliquorum favorem experiemur: nam in Expoſitione magna Numerorum verba iſta ſeptimi capitis (*h*): *Butyrum & mel comedet, ut ſciat reprobare malum, & eligere bonum*, ad Meſſiam & ad Ezechiam referuntur. Unum quidem Ezechiam, vel unum Iſaiæ filium hic intelligendum eſſe autumant R. David Kimchi, & Aben Ezra, & R. Lipman in Nitzachon; cumque more reliquorum animalium gentium, ſed prodigialiter tamen natum fatentur idem Kimchi, & R. Selumoh Jarchi, quod ex puella viro nondum matura, Deo ſic volente, procreatus ſit. Ad Ezechiam quod attinet, jam natum fuiſſe cum hæc agerentur fatetur R. Selomoh, & ratio ipſa probat: unde res ad Iſaiæ filium redit, quem & nos hic quoque, ſed & Chriſtum præterea, cum Bemidbar Rabba agnoſcimus. Agnoſcunt Chriſtum & Thalmudiſtæ (*i*) in iſtis octavi capitis (*k*): *Et expectabo Dominum qui abſcondit faciem ſuam a domo Jacob, & præſtolabor eum*. Tralatitia autem inter illos opinio eſt, deſignari Chriſtum hac noni capitis (*l*) ſententia, cujus initium illud eſt: *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis*. Diſertis id apud Tharmugiſtam verbis hoc loco conceptum eſt; & in Bereſith Rabba, & in Seder Debarim Rabba, & in Echa Rabbathi, ſive Expoſitione magna Threnorum. Memorabile & illud eſt, quod adnotarunt Thalmudiſtæ in libro Sanhedrin, & R. Selomoh Jarchi ad has voces ſeptimi verſus ejuſdem capitis: *lemirba amiſcra, ad multiplicandum imperium*, cum quærerent, quare in medio dictionis hujus *lemirba* contra Hebraicæ Scripturæ leges reperiatur *mem ſeduma, Mem clauſum*; nempe latere illic occultum quippiam, cui venturi Meſſiæ prædictionem ineſſe Magiſtri aſſeverant. Et tamen in eodem libro Sanhedrin Ezechiæ tribuitur tota hæc prædictio, quod & ab Hebræis vulgo creditum queruntur Hieronymus, & Cyrillus (*m*); nec ulla in Doctoribus iſtis inceſſit religio, ipſi hæc accommodandi: *Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, conſiliarius, Deus fortis; pater ſempiternus, princeps pacis*. Hos refellit Hieronymus, ac de parvulo Infante recens nato agi vult, cum novem aut decem annos natus eſſet Ezechias, tum cum regnum capeſſivit Achazus pater, qui ſexdecim regnavit annos, annis vero viginti quinque majorem Ezechiam reliquit hæredem. Nos rationem non probamus Hieronymi, ad infantem hæc referentis, quæ ad unum Chriſtum ſpectare credimus. Factum tamen optime eſt, quod octo hæc nomina ad unam eamdemque perſonam referenda eſſe docent, ut inde retundi poſſit R. Salomonis Jarchi vecordia, qui quantum Chriſtiana fides hoc teſtimonio nitatur recte intelligens, commentitia illud interpretatione corrumpere

(*a*) Gen. XLVI. 3. (*b*) Exod. XX. 5. (*c*) XI. 2. (*d*) II. 4. (*e*) Ejuſd. XI. 1. 5. 6. (*f*) Joh. XIV. 27. (*g*) Matth. XXVIII. 18. (*h*) Iſa. num. 25. (*i*) In Lib. Sanhedr. cap. 1. (*k*) Iſa. num. 27. (*l*) Ejuſd. num. 6. (*m*) In Iſa. VII. 24.

pere tentavit; ac ſi priora ſex nomina Dei eſſent, poſteriora duo Ezechiæ, totuſque locus ſic eſſet ſumendus; *Et Deus admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, Pater æternus, vocavit nomen Ezechiæ, Principem pacis*. Qua explicatione diverſos caſus nominibus affingit ad libitum, alios nominandi, alios accuſandi, quorum tamen in Hebraico exemplari nulla apparet diſtinctio. Verum aliter ſenſerunt Chaldæus Paraphraſtes, & Maimonides (a), & alii qui uni Meſſiæ nomina hæc omnia aptarunt. In eo denique quod propoſuimus, unum eumdemque puerum toto hoc trium capitum vaticinio denotari, adſtipulatorem habemus R. Davidem Kimchi: quamquam in eo diſſentit a nobis, quod Ezechiam illic exprimi docet, nos filium Iſaiæ typum Chriſti gerere cenſemus, & aſſentientes habemus Euſebium (b), Baſilium, Hieronymum, Cyrillum, Theodoretum, & Procopium (c).

Inter Veteris Teſtamenti vaticinationes, quæ Meſſiæ adventum protendunt, celebratiſſima ea eſt, quæ undecimo, & duodecimo Iſaiæ extat capitibus, magnoque conſenſu a Chriſtianis, & Judæis Chriſto accommodatur: *Et egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet* (d): hæc humanam ejus naturam declarant. *Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini* (e): hæc ipſius divinitatem ſignificant. *Judicabit in juſtitia pauperes, & arguet æquitate pro manſuetis terræ, & percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorũ interficiet impium* (f): his impoſitum Chriſto munus explicatur. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit* (g), & reliqua futuræ per orbem pacis prænuntia, adminiſtrationis Chriſti effectionem demonſtrant. *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur* (h): hæc ejus auctoritatem, & poteſtatem notant: iſta vero honores illi poſt mortem exhibitos: *Et erit ſepulcrum ejus glorioſum* (i). Quas ob res ſequenti capite gratias Deo agit Propheta: *Ecce*, inquit (k), *Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem: haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris*. Quæ in ſe eventum habuiſſe Chriſtus oſtendebat, cum clamaret (l): *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat: qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Rurſum (m): *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum; ſed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam*. Cum Chriſtianis itaque fatentur Judæi, floridum illum ſtolonem, de radice Jeſſe proditurum, eum eſſe Chriſtum. Id aſſeverat Jonathan, aſſeverant & paſſim Thalmudiſtæ. Idem traditur & in Midraſch Thehillim, & in Bereſith Keranna, & apud R. Salomonem Jarchi, & R. Maimoniden. Proprium quoque id eſſe Meſſiæ, ut ſuper eum requieſcat Spiritus Domini, docetur in ultimo capite Thalmudici libri Sanhedrin, & in Bereſit utraque, Rabba, & Ketanna; idque auctore Iſaia, non hoc ſolum quem tractamus loco, ſed & quadrageſimo ſecundo capite (n): *Dedi Spiritum meum ſuper eum*: & ſexageſimo primo (o): *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me*. De Chriſto etiam dictum eſſe affirmat Bereſith Rabba, *Non ſecundum viſionem oculorum judicabit, neque ſecundum auditum arguet* (p). Sequens comma Chriſto addicitur apud Paulum in altera ad Theſſalonicenſes (q): *Tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jeſus interficiet ſpiritu oris ſui*. Iniquus ille, Antichriſtus eſt; qua in opinione Judæorum Magiſtrorum pleriq; fuerunt: alii Gog, & Magog hic notari volunt. Sed parvi id referr, conſtet modo, quod verum eſt, Judęos itidem ut Chriſtianos Meſſiæ locum hunc tribuere. Sic Bereſith utraque, Major, & Minor, ſic Midraſch Thehillim, & Midraſch Ruth. Subnexa aureæ velut ætatis, & animalium omnium concordiæ deſcriptione Chriſti regnum adumbratur, quod & ſupra prædicat Iſaias (r): *Et conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, non exercebuntur ultra ad prælium*. Aliquorum autem Judaici fermenti, & nonnullorum quoque Chriſtianorum, qui Hieronymi ævo Judaicis deliriis laborabant, tantus fuit ſtupor, ut hæc nude ſumenda putarent, quorum vanitatem Hieronymus (s), & deinde doctiſſimus Maimonides (t) exagitarunt. Allegorice quoque eadem interpretatus eſt R. Da-

(a) In Epiſt. ad Afric. (b) Dem. Ev. Lib. VII. (c) In Iſa. VII. VIII. & IX. (d) Iſa. XI. 1. (e) Ib. 2. (f) Ib. 4. (g) Ibid. 6. (h) Ib. 10. (i) Eod. n. 10. (k) 2. 3. (l) Joh. VII. 37. (m) Id. IV. 13. (n) Iſa. n. 1. (o) Ejuſd. 1. (p) Id. XI. 3. (q) II. 8. (r) II. 4. (s) In Iſa. XI. 6. (t) In Jad. Chaz.

R. David Kimchi (*a*). Chriſto etiam iſta adjudicantur in Epiſtola ad Romanos (*b*): *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur*. Sic etiam in Bereſith Rabba, & in Midraſch Thehillim. Quorum omnium ſimilia videre licet ſecundo Iſaiæ capite, quo Chriſtum prædici ſupra oſtendimus. Duodecimum vero caput Chriſto adſcribendum eſſe, ex Chaldaica hujus, & ſuperioris capitis interpretatione colligitur. Atque utinam Hugo Grotius, vir nobiliſſimi ingenii, & excellentis doctrinæ, & ob locatam egregie in Librorum ſacrorum interpretatione operam ſæpe a nobis laudatus, hic quoque veniret laudandus, vel noſtras ſaltem animadverſiones effugere poſſet; libenter profecto, pro noſtro adverſus tantum virum ſtudio, ab omni ejus ſuggillatione temperaremus. Sed quando potius eſſe debet veritatis ſtudium, in eo præſertim opere, quod circa primæ veritatis indagationem verſatur, atque ita poſtulat candor noſter, dicam libere, quod & jam ſupra dixi, valde mihi hanc ejus improbari rationem, qua Veteris Teſtamenti Prophetias, ac typos, ad futuram Chriſti diſpenſationem manifeſto, & ſummo Interpretum omnium, qua Hebræorum, qua Chriſtianorum, conſenſu pertinentes, alio ſolet avertere, & ad temporum illorum hiſtoriam accommodare: latentia vero illic Chriſti myſteria, vel prætermittere omnino, vel perſunctorie delibare, & levi brachio perſtringere. Quod paſſim quidem factum ab eo eſt, maxime vero his capitibus, quę cum apertam, & agnoſcendam, vel invitis Chriſti ſignificationem præ ſe ferant, univerſa tamen detorquet ad Ezechiam, & ſingulas prædictionis partes ipſi aptare ſatâgit. Chriſtum vero illic ſenſu ſublimiore laudari, obiter tantum, & ſtrictim fatetur; quatenus autem vaticinii membra particulatim ipſi congruãt, oſtendere negligit. In quo geminus eſt ipſius error, & quod in Ezechiam deflexit, quæ cadere in eum non poterant, & quod Chriſto invidiſſe viſus eſt, quæ ipſi apertiſſime conveniebant. Nam ad id primum: *Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini*, Spiritum Domini Ezechiæ perpetuo affuiſſe ait: tumne etiam, cum Merodach Baladanis legatis pretioſam ſuam omnem ſuppellectilem magnifice oſtentavit? *Non juxta beneficia, quæ acceperat, retribuit*, inquit Auctor Paralipomenon (*c*), *quia elevatum eſt cor ejus, & facta eſt contra eum ira, & contra Judam, & Jeruſalem*. Quamobrem Dei ipſe quidem minas; pœnas vero etiam progenies ipſius experta eſt. Ad id quod ſubnectit Propheta, futurum ut ſuper florem de radice Jeſſe ortum requieſcat Spiritus fortitudinis, Ezechiæ conſtantiam in adverſis notari opinatur Grotius, quam tempore Sennacheribi egregie teſtatus ſit: tumne, cum audita Sennacheribi adverſum ſe ſuſcepta expeditione, ad eum *miſit nuntios in Lachis, dicens: Peccavi, recede a me, & omne quod impoſueris mihi feram*, quod & re præſtitit, miſſa ad eum magna auri, & argenti vi, ſpoliato etiam ad id ipſo Dei Templo, & refixis laminis aureis, quas ad valvas affixerat? tumne, cum ex morbo decumbens, & morti proximus, terrore mortis perculſus *flevit fletu magno*? Quamquam ejus fortitudinem alias in ſacris literis prædicari non inficior. Ecquando vero *percuſſit terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interfecit impium*? Preces ipſius ad Deum interpretatur Grotius, per quas Aſſyrium confecit; quod quam violenter detortum ſit, Lector exiſtimet: hic enim, ut alias ſæpe, *Virga* regiam poteſtatem denotat; ut Pſalmo ſecundo (*d*): *Reges eos in Virga ferrea*; & quadrageſimo quarto (*e*): *Virga directionis, virga regni tui*; & centeſimo nono (*f*): *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum*. Quibus ſententiis regia Chriſti præſignificatur poteſtas; humilium vero Ezechiæ precationum ad Deum effectus minime exprimitur. Quid eximium vero præ cæteris habuit pax illa, quæ poſt profligatum Sennacheribum in Judæa floruit, ut tanta verborum, & ſententiarum amplificatione celebraretur, & ad miraculum uſque extolleretur? Addit Propheta (*g*): *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur*: Ad *Ezechiam*, inquit Grotius, *concurrent multi ex gentibus ad verum Deum converſi*: quod nullo Scripturæ ſacræ teſtimonio nititur: ſed & quædam repugnant. Nam cum ſcripſerit Iſaias: *Egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet*, liquet nondum egreſſam eſſe virgam hanc, nec florem illum aſcendiſſe, cum vaticinia hæc ederentur. At jam natus erat Ezechias; quippe hæc Achazo regnante ſcripta eſſe ſeptimum caput oſtendit. Regnavit

(*a*) Part. IV. Lib. de Reg. cap. 12. (*b*) XV. 12. (*c*) 2. XXXII. 25. (*d*) 9. (*e*) 7. (*f*) 2. (*g*) Iſa. XI. 10.

vit autem Achazus annos ſexdecim, cui cum ſucceſſit Ezechias, annum agebat quintum, & viceſimum. Ergo jam in vivis erat Ezechias. Unde efficitur nulla ratione hoc Iſaię dictum ad eum accommodari. Eadem certe de Meſſia, vel Judęis ipſis teſtibus, iterata extant Iſaiæ quadrageſimo ſecundo capite (*a*), quæ undecimo: *Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum: electus meus complacuit ſibi in illo anima mea; dedit ſpiritum meum ſuper eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet perſonam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quaſſatum non conteret, & linum fumigans non extinguet, veritate educet judicium. Non erit triſtis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus inſulæ expectabunt*. Et paulo poſt: *Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium*. Si quis duo hæc invicem contendat teſtimonia, eodem pertinere comperiet, & ſibi lucem, ac robur conciliare. Et tamen Grotius priore ad Ezechiam deflexo, poſterius ad Iſaiam torquet: multiplex quippe eſt erroris trames, unicus veritatis. Multo etiam minus in Joſiam cadere iſta poſſunt, quem hic notatum eſſe opinati ſunt quidam, cum nec Ezechiæ ſplendorem, ac divitias ęquaverit, & Pharaonem Nechao Ægypti regem temere, ac præter voluntatem Dei aggreſſus miſerabiliter confeſſus perierit; nedum mors ejus fuit glorioſa, quam utpote infelicem, & acerbam tamdiu lamentis populares ejus ſunt proſecuti. Vanum autem eſt, & nulla legitima auctoritate firmatum, quod commentus eſt R. Iſaac Abrabaniel; Joſiam propter gentis ſuæ nequitiam interiiſſe. Judęis vero ab Hieronymo memoratis; qui vaticinationes iſtas nondum exitum habuiſſe, ſed in fine rerum habituras eſſe, tuncq; exoriturum eſſe Chriſtum reorur, litem hic non moveo, cum Chriſtum hic prædici fateantur, quod unum obtinere Propoſitione hac conſtitui.

Diximus ſuperius lapidis ſymbolo Chriſtum ſic adumbrari in Pſalmo centeſimo decimo ſeptimo (*b*): *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli*. Eodem ſymbolo uſum quoque diximus Iſaiam (*c*) alio loco, cum Chriſtum futurum dixit lapidem offenſionis, & petram ſcandali, ex ejuſque offenſione plurimos contritum iri. Indidem quoque expreſſum eſſe notavimus iſtud Iſaiæ (*d*): *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentum Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretioſum, in fundamento fundatum, qui crediderit non feſtinet*; vel juxta aliam lectionem, quam ſecuti ſunt Petrus (*e*), & Paulus (*f*), *non confundetur*. Hoc ergo vaticinium, quod Jeſu addixerunt Petrus, & Paulus, Meſſiæ quoque R. Selomoh addixit.

Splendidis vero indiciis præmonſtratur Chriſtus toto triceſimo quinto capite Iſaiæ, potiſſimum vero hac clauſula (*g*): *Deus ipſe veniet, & ſalvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt: tunc ſaliet ſicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum*. Et mox (*h*): *Erit ibi ſemita, & via, & via ſancta vocabitur: non tranſibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, itaut ſtulti non errent per eam*; Deinde (*i*): *Et redemti a Domino convertentur, & venient cum laude, & lætitia ſempiterna ſuper caput eorum*. In iis Chriſto adſcribendis cum Chriſtianis conſpirant Judęi, qui ex hoc capite miracula quædam commenti ſunt, in ſuam gratiam olim a Chriſto edenda, cum reditum ipſis in Judæam parabit. Quin & ex poſtremo hoc quod attuli commate probat R. Moſes Hadarſan in Bereſith Rabba, pœnis Gehennę damnatos per Meſſiam liberatum iri, & Paradiſum ipſis fore reſerandum. Sed miſſis horum ſuffragiis, liquet profecto nulli, vel Regi Judæorum, vel Prophetæ, imo nec mortali homini congruere poſſe ea miracula, quæ hic patranda promittuntur: at Chriſto congruere demonſtrat Iſaias, cum ait (*k*): *Ego Dominus dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum*: & alibi (*l*): *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit*. Idem demonſtrant, & hæc Ezechielis (*m*) ex perſona Chriſti: *Quod confractum fuerat, alligabo; & quod infirmum fuerat, conſolidabo*. Quæ in Chriſto Jeſu completa eſſe, una eſt vox Scriptorum omnium Novi Teſtamenti.

Manifeſtas etiam venturi Chriſti teſtificationes, fatentibus Judęis, præfert Iſaię quadrageſimum caput (*n*): *Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri. Omnis vallis exaltabitur; & omnis mons, & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aſpera in*

vias

(*a*) 1. & ſeq. (*b*) 22. (*c*) XXVIII. (*d*) Ibid. num. 16. (*e*) 1. II. 16. (*f*) Rom IX. 32. & X. 11. (*g*) 4. & ſeq. (*h*) Ibid. 8. (*i*) Ibid. 10. (*k*) XLII. 6. 7. (*l*) Id. LIII. 4. (*m*) XXXIV. 16. (*n*) 3. & ſeq.

vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro, quod os Domini locutum eſt. Similia de Chriſto prædicuntur quadrageſimo ſecundo capite. Pergit deinde (*a*): *Super montem excelſum aſcende tu, qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jeruſalem; exalta, noli timere: dic civitatibus Juda, Ecce Deus veſter; ecce Dominus Deus in fortitudine veniet; & brachium ejus dominabitur; ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo levabit, fœtas ipſe portabit*. Hæc in Meſſiam convenire, tradunt R. Aben Ezra, & David Kimchi, & merito id quidem; nam inſolitum Dei adventum, & inuſitatam humanarum rerum adminiſtrationem hic prædicari manifeſtum eſt: at ſolennia ineptiunt, cum ſolitudinis muniendas vias, & ſcabritiem, ac aſperitates cōplanandas ex hoc Iſaiæ prædicto colligunt, ut inoffenſo pede a vitam terram repetant. Nec ab Iſaia modo typo paſtoris exprimitur Chriſtus, ſed & Jeremia (*b*): *Qui diſperſit Iſraël, congregabit eum, & cuſtodiet eum, ſicut paſtor gregem ſuum*: & ab Ezechiele (*c*): *Hęc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipſe requiram oves meas, & viſitabo eas, ſicut viſitat paſtor gregem ſuum, in die quando fuerit in medio ovium ſuarum diſſipatarum, ſic viſitabo oves meas*: tum alio loco (*d*): *Et ſervus meus David rex ſuper eos, & paſtor unus erit omnium eorum*: a Michea etiam (*e*): *In unum conducam reliquias Iſraël: pariter ponam illum quaſi gregem in ovili*, & a Zacharia (*f*): *Percute Paſtorem, & diſpergentur oves*. Eodem ſymbolo a ſe ipſo exhibetur Chriſtus Jeſus, & ab Apoſtolis. *Bonum ſe Paſtorem* appellat (*g*); *Paſtorem magnum ovium*, dicit Paulus (*h*); Petrus (*i*): *Paſtorem, & Epiſcopum animarum noſtrarum, & Principem paſtorum*.

Ex quadrageſimo ſecundo capite Iſaiæ multa in Novum Teſtamentum traducta, & Chriſto Jeſu aptata licet animadvertere: unde proclivis exiſtimatio eſt, creditum vulgo fuiſse Chriſti Jeſu temporibus, Meſſię adventum capite hoc prędici. Sic enim arbitror, ut jam ſupra dixi, quæ Veteris Teſtamenti prędictiones Jeſu accommodatæ in Novo reperiuntur, eas tanquam Chriſti certo prænuntias hac tempeſtate vulgo fuiſse habitas, proindeque utiliſſimum id eſse viſum Novi Teſtamenti Scriptoribus argumentum ad comprobandam Chriſtianam fidem. *Ecce ſervus meus*, inquit Iſaias (*k*), *ſuſcipiam eum, complacuit ſibi in illo anima mea, dedi ſpiritum meum ſuper eum, judicium gentibus proferet*. Totum hoc comma cum ſequentibus Chriſto Jeſu addicit Matthæus (*l*). Nempe hic ipſe notatur, de quo alio loco ait Iſaias (*m*): *Et tunc dicit Dominus, formans me ex utero ſervum ſibi, ut reducam Jacob ad eum*; & rurſum (*n*): *Juſtificabit ipſe juſtus ſervus meus multos*, & Jeſum Dominum formam ſervi accepiſse ſcribit Paulus (*o*): *in eoque ſibi complacuiſſe* clara voce de cœlo edita Deus non ſemel teſtatus eſt (*p*), & primum quidem, cum Dei Spiritus columbæ ſpecie ſuper eum lapſus eſset (*q*): quæ de Chriſto ab Iſaia (*r*) jam ſupra vidimus prędicta his verbis: *Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini*. Addit Iſaias (*s*): *Non erit triſtis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus inſulæ expectabunt*: & jam ante vaticinatus fuerat Jacobus futurum Chriſtum *expectationem gentium* (*t*). Idem infra de Chriſto verba facturus (*u*): *Audite inſulæ, & attendite populi de longe*; & rurſus (*x*): *Prope eſt juſtus meus, egreſſus eſt Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt*. Pſalmi vero ſeptuageſimi primi, quem Chriſto prænuntiando dicatum eſſe ſupra oſtendimus, initium hoc eſt: *Deus judicium tuum Regi da, & juſtitiam tuam filio Regis*. Et in Evangelio Johannis (*y*) ſic Jeſus ipſe de ſe: *Neque enim Pater judicat quemquam, ſed omne judicium dedit filio*. Pergit deinde Iſaias (*z*): *Ego Dominus vocavi te in juſtitia, & apprehendi manum, & ſervavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium: ut aperires oculos cæcorum, & educeres de concluſione vinctum, de domo carceris ſedentes in tenebris*. Et jam ante præmonuerat Iſaias nono capite (*aa*), quo Chriſtum prædictum eſſe oſtendimus, futurum ut *Populus, qui ambulabat in tenebris, viſurus eſſet lucem magnam*. Idem de Chriſto apertius alio loco (*bb*): *Parum eſt, ut ſis mihi ſervus ad ſuſcitandas tribus Jacob, & fæces*

(*a*) Cit. cap.9. & ſeq. (*b*) XXXI.10. (*c*) XXXIV.11.12. (*d*) Id.XXXVII.24. (*e*) II.12. (*f*) XIII.7. (*g*) Joh. X.11. & ſeq. (*h*) Hebr.XIII.20. (*i*) 1.II.25. & V.4. (*k*) XLII.1. (*l*) XII.15. & ſeq. (*m*) XLIX.5. (*n*) Id.LIII.11. (*o*) Philipp.II.6. (*p*) Matth.III.17. (*q*) Id.XVII.5. (*r*) XI.2. (*s*) XLII.4. (*t*) Gen.XLIX.10. (*u*) Iſ.XLIX.1. (*x*) LI.5. (*y*) V.22. (*z*) XLII.6.7. (*aa*) 9.2. (*bb*) XLIX.6.

Iſraël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut ſis ſalus mea uſque ad extremum terræ: Deinde (*a*): *Servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hæreditates diſſipatas, ut diceres his, qui vincti ſunt, Exite; Et his qui in tenebris, Revelamini.* Et hoc ipſo loco triceſimi quinti capitis (*b*), cui vaticinationem de Chriſto venturo ineſſe docui: *Deus ipſe veniet, & ſalvabit vos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt.* Adde illud meridiana luce clarius (*c*): *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem*; quæ in ſe eveniſſe Jeſus Dominus (*d*) Nazarethi inter populares ſuos publice prædicavit. Subjicit Iſaias (*e*): *Deſertos faciam montes, & colles, & omne gramen eorum exſiccabo, & ponam flumina in inſulas, & ſtagna areſaciam; ducam cæcos in viam quam neſciunt, & in ſemitis quas ignoraverunt ambulare eos faciam, ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta.* Quorum conſimilia iſta ſunt, quæ ſupra de Chriſto nuntiata fuiſſe probavimus (*f*): *Et erit ibi ſemita, & via, & via ſancta vocabitur, non tranſibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, itaut ſtulti non errent per eam.* Rurſum (*g*): *Parate viam Domini, rectas facite ſemitas Dei noſtri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons, & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aſpera in vias planas.* Opponi poteſt Septuaginta Interpretum auctoritas, qui ad Judaicam gentem hæc videntur deflexiſſe: ſic enim primum capitis comma reddiderunt: *Ἰακὼβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν ἡ ψυχή μου. Jacob ſervus meus, ſuſcipiam eum: Iſraël electus meus, ſuſcepit eum anima mea.* Hanc ſcripturam repræſentavit Juſtinus diſputans adverſus Tryphonem, quæ nec reliquis Interpretibus, præter eos, qui Septuaginta Senes ſecuti ſunt, neque Hebraico ipſi exemplari conſentit, nec a Matthæo agnoſcitur, ut ab Euſebio (*h*), & Hieronymo (*i*) obſervatum eſt. Sed verum tamen ſenſum retinuit Juſtinus, & Jacobi, ac Iſraëlis nominibus Chriſtum hic ſignari docuit, quod & ipſos Senes Septuaginta veriſimillimum mihi ſit intellexiſſe; vel *συνεκδοχικῶς* (*per ſynecdochen*) uſurpato Iſraëlis nomine, pro eo, qui Iſraële prognatus, & Iſraëliticæ gentis pars erat; quemadmodum Jacobi, & Iſraëlis, & ſeminis Abrahami nominibus affici Chriſtum tradit Theodoretus (*k*); quemadmodum & David alibi Chriſtus appellatur; & quemadmodum Albanos Romani dicuntur deviciſſe, quamvis unius Horatii virtute parta ipſis victoria ſit: vel potius typo pro re ſignata uſurpato, quod haudquaquam novum, & inſolens eſt; Chriſti autem typus fuit Iſraël, qui ut adverſus Angelum Dei tota nocte luctatus, neque tamen victus eſt, ſic Chriſtus Dei patris iræ ſe oppoſuit, eaque placata quaſi victor iræ illius extitit. Ergo & Chriſtum Iſraëlis nomine infra Iſaias (*l*) ſic compellat: *Servus meus es tu, Iſraël, quia in te glorlabor.* Alioqui nonnulla extant hoc capite, quæ de Iſraëlitico populo dicta eſſe nemo ſibi perſuadere queat, quod recte Euſebius (*m*) animadvertit; velut illud: *Legem ejus Inſulæ expectabunt* (*n*). Ecquando vero Iſraëlitis paruerunt ſitæ ad occaſum gentes, quæ inſularum vocabulo notantur? Quid hoc vero eſt: *Dedi te in fœdus populi* (*o*)? Quod perinde eſſet ut ſi dixiſſet, Dedi populum in fœdus populi. Subeſt deinde (*p*): *Quis cæcus niſi ſervus meus, & ſurdus niſi ad quem nuntios miſi?* & quæ his ſubnexa ſunt, quibus Iſraëlitarum impietatem a Deo argui autumant optimi interpretes, & in his Hieronymus, Cyrillus, & Procopius (*q*). Quis credat autem Judaico populo cæcitatem exprobraſſe Deum, de quo ſic proxime diſſeruerat: *Dedi ſpiritum meum ſuper eum, judicium gentibus proferet.* Deinde: *Ego Dominus vocavi te in juſtitia, & apprehendi manum tuam, & ſervavi te. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum.* Contraria hæc ſunt & ſimul pugnant, quæ non aliter componi poſſunt, quam ſi hic Chriſtum, illic Iſraëliticam gentem intelligas. Multo etiam minus convenire iſta poſſunt Iſaiæ, quem hic a Deo compellari Grotius (*r*) opinatur. Quamvis autem ſuperiori capite & ſequenti Judaica gens Iſraëlis & Jacobi vocabulis notetur, non idcirco concedimus, eamdem quoque hic notatam Septuaginta Senes exiſtimaſſe. Sciebant

(*a*) Ib. 8. (*b*) Ejuſd. 4. 5. (*c*) Id. VI. 1. (*d*) Luc. IV. 18. (*e*) XLII. 15. 16. (*f*) Id. XXXV. 18. (*g*) Id. XL. 3. 4. (*h*) Dem. Ev. Lib. IX. (*i*) In Iſa. XLII. (*k*) In Iſa. ib. (*l*) XLIX. 3. (*m*) Dem. Ev. Lib. IX. (*n*) Iſa. XLII. 4. (*o*) Ibid. 6. (*p*) Ibid. 19. (*q*) In Iſa. XLII. (*r*) In Iſa. XLII. 1.

Digitized by Google

bant illi quippe, vocabula eadem alias aliaſque ſubire ſignificationes, & eodem ſæpe capite ſenſum mutare. Utut eſt, in ſola certe Septuaginta Magiſtrorum interpretatione vitioſitas hæc reperitur. Vitioſitatem dico, quæ primigenium exemplar adulteravit, & ſuppoſititias intruſit voces, quæ ex Hebraicis fontibus non manarunt, nec in Aquila comparent, aut Theodotione, aut Symmacho, & jam ante Euſebium obelo fuerant inductæ, uti ipſe (*a*) teſtificatur, & quas in Evangelium non admiſerat Matthæus, qui totum comma tranſtulit. Venturi porro Chriſti myſterium capite hoc explicari, palam prædicat Jonathan ben Uziel. Idem & in Midraſch Thebillim reperies, & apud R. Davidem Kimchi, & Maimoniden.

Præcinitur quoque Meſſias in quadrageſimo nono capite Iſaiæ (*b*): *Audite inſulæ, & attendite populi de longe: Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus eſt nominis mei. Et poſuit os meum quaſi gladium acutum: in umbra manus ſuæ protexit me, & poſuit me ſicut ſagittam electam, in pharetra ſua abſcondit me: & dixit mihi, Servus meus es tu, Iſraël, quia in te gloriabor.* Hæc paria ſunt iſtorum Iſaiæ (*c*), quæ infra pertinere oſtendam ad Chriſtum: *Poſui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cœlos, & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.* Paria ſunt & iſtorum ejuſdem (*d*), quæ Chriſto congruere ſupra docui. *Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium.* Ergo cum ſe Johanni ſpectandum daret Chriſtus in Apocalypſi (*e*), *De ore ejus gladius utraque parte acutus exibat:* Apoſtolis vero ſuis ajebat (*f*): *Non veni pacem mittere, ſed gladium.* Unde Paulus in Epiſtola ad Hebræos (*g*): *Vivus eſt enim ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.* Phocylides ſcriptor νουθετικῶν (*Admonitionum*) vir Chriſtianus, vel Chriſtianorum certe doctrinis imbutus:

Ὅπλον τοι λόγος ἀνδρὶ τομώτερόν ἐστι σιδήρου.

Telum eſt homini ſermo, ferro acutius.

Acutæ quoque ſagittæ Chriſto, ſic tanquam viro bellatori tribuuntur in quadrageſimo quarto Pſalmo (*h*), quod conſtat vaticiniis de Chriſto. Servum denique Dei Chriſtum jam ſupra ab Iſaia dictum proxime notavimus. Pergit Iſaias (*i*): *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero ſervum ſibi, ut reducam Jacob ad eum, & Iſraël non congregabitur, & glorificatus ſum in oculis Domini, Deus meus factus eſt fortitudo mea: & dixit, Parum eſt, ut ſis mihi ſervus ad ſuſcitandas tribus Jacob, & feces Iſraël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut ſis ſalus mea uſq; ad extremum terræ:* quæ Meſſiam, & Meſſiæ officium perſpicue exponunt. Ac illuſtriora etiam quæ ſequuntur: *Hæc dicit Dominus redemptor Iſraël, ſanctus ejus, ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, ad ſervum dominorum; Reges videbunt, & conſurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis eſt; & ſanctum Iſraël, qui elegit te.* Idem de Chriſto prædictum jam ſupra deprehendimus in his Pſalmi ſeptuageſimi primi (*k*): *Reges Tharſis & Inſulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſervient ei.* Rurſus Iſaias (*l*): *Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die ſabbathi auxiliatus ſum tui, & ſervavi te, & dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hereditates diſſipatas; ut diceres his qui vincti ſunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini. Super vias paſcentur, & in omnibus planis paſcua eorum: non eſurient, neque ſitient, & non percutiet eos æſtus & Sol; quia miſerator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos: & ponam omnes montes meos in viam, & ſemitæ meæ exaltabuntur.* His ſimilia, ac propemodum eadem, quadrageſimo ſecundo capite de Chriſto dicta vidimus, quæ huc iterum adducere nihil attinet. Atque hæc pronuntiata de Chriſto Jeſu, quem Simeon vir pius *Lumen ad revelationem gentium* (*m*) appellaverat, ad ſe quoque pertinere arbitrati Jeſu Chriſti miniſtri Paulus & Barnabas, ſic apud Antiochenos Piſidas diſſerebant (*n*): *Sic enim præcepit nobis Dominus: poſui te in lucem gentium, ut ſis in ſalutem uſque ad extremum terræ.* Sic quoque Jeſus ipſe Paulum alloquebatur (*o*): *Ad hoc apparuit tibi, ut conſtituam te miniſtrum, & teſtem eorum quæ vidiſti, & eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de*

 populo

(*a*) Demonſtr. Evang Lib. IX. (*b*) 1. & ſeq. (*c*) LI. 16. (*d*) XI. 4. (*e*) I. 16. (*f*) Matth. X. 34. (*g*) IV. 12. (*h*) 6. (*i*) XLV. 5. 6. (*k*) 10. (*l*) XLIX. 8. & ſeq. (*m*) Luc. II. 32. (*n*) Act. XIII. 47. (*o*) Ibid. XXVI. 16.

Digitized by Google

populo & gentibus, in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem, & de poteſtate Satanæ ad Deum. Quippe hoc ipſe jam ante fuerat effatus (*a*): *Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipſe faciet*: & poſtea (*b*): *Verba quæ dediſti mihi, dedi eis*. Tempus illud placitum, & diem ſalutis, hoc tempus eſſe vult Paulus, quo per Chriſti Jeſu mortem parta hominibus gratia eſt: ſic enim ſcribit ad Corinthios (*c*): *Adjuvantes autem exhortamur ne in vacuum gratiam Chriſti recipiatis: ait enim: Tempore accepto exaudivi te, & in die ſalutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis*. Eos qui Agni, Chriſti videlicet Jeſu, ſanguine fuerint, non famis, aut ſitis vel æſtus incommoda fore ſenſuros ex his Iſaiæ prædictis probat Johannes in Apocalypſi (*d*). Quos hic *ad fontes aquarum poturum* Chriſtum prædicit Iſaias (*e*), eoſdem *hauſturos aquas in gaudio de fontibus Salvatoris* prædixerat capite duodecimo, quo prænuntiari Chriſtum docuimus. Totum hoc de ſe ipſum prædicaſſe Iſaiam contendebant olim nonnulli, ut teſtatur Procopius (*f*). Contendunt hoc ipſum Hebræorum Magiſtri, etſi non omnes; nam hic agnoſcitur Chriſtus in Midraſch Thehillim. Verum quis hæc in Iſaia (*g*) eventum habuiſſe putet? *Ecce dedi te in lucem gentium, ut ſis ſalus mea uſque ad extremum terræ*: & illa quoque (*h*): *Reges videbunt, & conſurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis eſt; & ſanctum Iſraël, quia elegit te*: & iſta præcipue (*i*): *Dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hæreditates diſſipatas, ut diceres his qui vincti ſunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini*.

Qui depromtorum hactenus ex Iſaia teſtimoniorum meminerit, minime is profecto dubitabit, quin Chriſti quoque σημαντικὰ (*ſignificatica*) ſint iſta e quinquageſimo primo ejuſdem capite (*k*) *Attendite ad me, popule meus, & tribus mea, me audite, quia lex a me exiet, & judicium meum in lucem populorum requieſcet. Prope eſt juſtus meus, egreſſus eſt Salvator meus, & brachia mea populus judicabunt: me inſulæ expectabunt, & brachium meum ſuſtinebunt*. His enim verbis Chriſtum ab Iſaia (*l*) promiſſum jam ſupra vidimus: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem, & judicabit gentes, & arguet populos multos*: & deinde (*m*): *Domus Jacob, venite, & ambulemus in nomine Domini*. Vidimus & ſæpe Chriſtum lucem gentium dictum. Vidimus id quoque Chriſti proprium, ac illorum pene germanum: *Non erit triſtis neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus inſulæ expectabunt* (*n*). Sic alibi quoque Iſaias (*o*) ex Chriſti perſona: *Me enim inſulæ expectant, & naves maris*. Alio vero loco Chriſtum apertiſſime nuntiaturus, hoc utitur exordio (*p*): *Brachium Domini cui revelatũ eſt?* Denotatur etiam Chriſtus hoc commate quinquageſimi primi capitis (*q*): *Poſui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cœlos & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu*. Simile hoc quoque eſt, quod de Chriſto ab Iſaia (*r*) dictum proxime vidimus: *Poſuit os meum quaſi gladium acutum, in umbra manus meæ protexit me, & dixit, Servus meus es tu Iſraël*. Scio exiſtimaſſe Cyrillum (*s*) dicta illa a Deo hominibus piis & fidelibus; ſed iſtam tamen Dei manum Chriſtum eſſe vult, & proxime deprompta a nobis capitis hujus verba ad Chriſtum ſpectare. Infra quoque Iſaias cœli novi & terræ novæ creationem in Chriſto non ſemel pollicetur. Nec hic indictam præterire poſſum Grotii interpretationem, parum ſane veritati ac pietati conſentaneam, qua Cyrum *Juſti & Salvatoris* vocabulis hic notatum eſſe contendit; inſularum vero nomine Perſas ſignificari; gentem tam inſularem, quam Germaniam. Profecto ſi nulla certior eſt Auctoris exponendi ratio, quam per ejuſdem verba, ſenſum loci hujus excipiemus ex aliis locis, in quibus dictum non ſemel ab Iſaia notavimus, Chriſtum ab inſulis expectari. Qua voce cum gentes omnes, tum eæ deſignantur potiſſimum ab Hebræis Scriptoribus, quæ ſpectant ad occaſum; quippe quę mari tantum ab iis adiri poſſint. Apud eas autem præcipue florere videmus Jeſu Chriſti cultum, juxta Iſaiæ prædictiones. Dicat deinde Grotius, utrumne Perſas intellexerit Iſaias, cum dixit ex perſona Chriſti (*t*): *Me inſulæ expectant, & naves maris in principio,*

(*a*) Joh. XIV. 12. (*b*) Id. XVII. 8. (*c*) 2. VI. 1. 2. (*d*) VII. 16. (*e*) XII. 3. (*f*) In Iſa. XLIX. (*g*) XLIX. 6. (*h*) Ibid. XLIX. 8. 9. (*i*) Id. 4. 5. (k) II. 3. 4. 5. (*l*) II. 3. & ſeq. (*m*) Ibid. 5. (*n*) Iſa. XLII. 4. (*o*) LX. 9. (*p*) Id. LIII. 1. (*q*) Ejuſd. 16. (*r*) XLIX. 2. 3. (*s*) In Iſa. LI. 16. (*t*) LX. 9.

pio, ut adducam filios tuos de longe. Haudquaquam vero prædictum hoc adſcripſiſſet Cyro, ſi partium ejus ἀλληλουχίαν (*connexionem*) obſervaſſet. *Lex*, inquit Iſaias, *a me exiet, & judicium meum in lucem populorum requieſcet*: legem populo ſuo ſpondet Deus: tum per quem ferenda ſit lex iſta ſtatim ſubjicit: *Prope eſt juſtus meus, egreſſus eſt Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt*. Ergo Hebræorum legiſlator Cyrus fuit, quod non puto Grotium facile conceſſurum. Videat, utrumne in Cyrum, an in Chriſtum cadant teſtimonia Iſaiæ conſimilia, quæ a nobis adducta ſunt, & quibus myſteria Chriſti manifeſto ſubeſſe demonſtravimus. Videat poſtremo, utri aptius conveniant *Juſti* & *Salvatoris* cognomina, Chriſto, an Cyro.

Venimus tandem ad celeberrimum Iſaiæ & clariſſimum de Chriſto teſtimonium, quod in quinquageſimi ſecundi capitis ſeptimo verſu exorſum, ad uſque ſequentis capitis finem pertingit. Parum caute ſane factum eſt, quod hæc apta ſponte ſua & connexa, in duas partes diſſociata ſunt, neglecta argumenti ſerie & cohærentia, ac auctoritate Veterum, Juſtini (*a*), Origenis (*b*), & Auguſtini (*c*), qui hæc conjunxerunt ſimul, & uno tenore repræſentarunt; ut unicam Prophetiam, triceſimam nempe Iſaiæ, apud Hebræos iſta conſtituunt. Vaticinii autem hujus initium a decimo tertio commate repetunt, Juſtinus (*d*) a decimo, nos Procopium (*e*) ſecuti, a ſeptimo. Magnum profecto aliquid & inexpectatum portendit hoc exordium (*f*). *Quam pulchri ſuper montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus*. Quibus Evangelii nuntiationem ſignificari non ſemel docet Paulus (*g*), regni nempe Meſſiæ: quod pleno ore Prophetas omnes promittere, partim jam probatum eſt, partim uberius probabitur infra. Addit Iſaias futurum, ut Prophetæ proſpectam mentis oculis Sionis emendationem palam prædicent. Tum ad lætitiam adhortatur Hieroſolymitas, propter parata illis a Deo ſolatia, futuramque eorum redemtionem, & ſalutem iis eximio Dei beneficio comparandam: cujus ut mereantur fieri compotes, jubet illos mundari, eluendo nempe labes animi ſalubri pœnitentia. Subnectit deinde ex Dei perſona (*h*). *Ecce intelliget ſervus meus, exaltabitur, & elevabitur, & ſublimis erit valde*. Meſſiam Deus ſervum ſuum ſæpe appellat, ut ſupra a nobis obſervatum eſt. Humilitatem præterea ejus & obſcuritatem prædicat, quam ſumma deinde gloria conſequatur. Quo reſpexiſſe videtur Paulus, cum ad Philippenſes (*i*) de Chriſto hæc ſcriberet: *Semetipſum exinanivit formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit ſemetipſum factus obediens uſq; ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen*. Deinde futurum prænuntiat Iſaias, ut gentes plurimas aſpergat, nempe ῥαντισμῷ αἵματος, vel ut alii interpretantur, *diſpergat*, aut juxta alios, *doceat*: hæc quippe omnia ad officium Meſſiæ pertinent, adeout reges ſtupore defixi ne hiſcant quidem cum cultum ejus per orbem increbreſcere, eique gentes barbaras ſe dedere videbunt. Quæ itidem de Chriſto Paulus interpretatur in Epiſtola ad Romanos (*k*). Neque ab his abludit Hebræorum doctrina: nam in Midraſch Schir Haſchirim Meſſiæ pronuntiatum hoc eſſe dicitur: *Quam pulchri ſuper montes pedes annuntiantis pacem!* Jam illud vero: *Ecce intelliget ſervus meus*, & ſequentia, ad Meſſiam ſpectare docetur in Thargum Jonathanis Uzielidæ, & in Expoſitionibus R. Selomoh Jarchi, & R. Iſaaci Abrabanielis, & R. Moſis Aiſchechi, qui & id a magiſtris ſuis accepiſſe ſe ajunt: item in Bereſith Rabba, & in Midraſch Thehillim, & in Thanchuma.

His animadverſis conſectarium eſt ad Chriſtum quoque ſequens caput, quod priori huic cohæret, pertinere. *Quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt? Et aſcendit ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti* (*l*). Sub radicis, & germinis, & virgæ, & ſurculi ſymbolo denotari Chriſtum conſtat: ſic Balaamus in libro Numerorum (*m*): *Conſurget virga de Iſraël*: ſic ſupra Iſaias (*n*): *In die illa erit germen Domini in magnificentia*; & aliquando poſt (*o*): *Et egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de*

(*a*) Ap. 2. & in Tryph. (*b*) Contr. Celſ. Lib. I. (*c*) De Civ. Dei, Lib. XVIII. cap. 29. (*d*) Dial. cum Tryph. (*e*) In Iſa. LII. (*f*) Iſa LI. 7. (*g*) Rom. X. 15. Eph. VI. 15. (*h*) Iſa. LII. 13. (*i*) II. 8. 9. (*k*) XV. 21. (*l*) Iſa LIII. 2. & ſeq. (*m*) XXIV. 17. (*n*) IV. 2. (*o*) Id. XI. 1.

de radice ejus aſcendet. Jeremias qunque (*a*): *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo David germen juſtum* : Johannes in Apocalypſi (*b*) : *Vicit leo de tribu Juda , radix David* . Itaque Chriſto Jeſu hæc adſcribunt Johannes & Paulus ; adſcribit & R. Moſes Hadarſan in Bereſith Rabba,& Maimonides in Epiſtolis . Appellatur deinde ab Iſaia (*c*), *Deſpectus & noviſſimus virorum , vir dolorum , & ſciens infirmitatem* . Sic & in Pſalmo viceſimo primo (*d*), cui præclara inſunt de Chriſto vaticinia: *Ego autem ſum vermis, & non homo , opprobrium hominum, & abjectio plebis :* ſic ſupra Iſaias (*e*) : *Hæc dicit Dominus ad contemtibilem animam :* & iterum (*f*); *Sic inglorius erit inter viros aſpectus ejus* . Unde Marcus (*g*) : *Scriptum eſt in Filium hominis, ut multa patiatur, & contemnatur* . Nec aliter Abrabaniel . Subeſt apud Iſaiam (*h*): *Vere languores noſtros ipſe tulit , & dolores noſtros ipſe portavit , ipſe autem vulneratur eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus* . Ex Matthæi (*i*), & Petri (*k*) teſtimoniis apparet exiſtimaſſe Veteres de Chriſto hæc eſſe dicta . Sic etiam Jonathan , hic & per totum fere caput . Sic Gemara capite ultimo libri Sanhedrin , unde diſcimus, Judæos ex vaticinio hoc Iſaiæ male accepto finxiſſe ſibi Meſſiam lepris laborare, & inter ægros eadem labe infectos in porta Romæ ſedere . Quod calculo ſuo confirmat R. Selomoh Jarchi . Longiſſime hi quidem recedunt a veteribus illis Rabbinis, quos opinatos eſſe refert R. Selomoh , mulieris capillo devinctum Meſſiam jacere in Paradiſi ambulacris , perverſe eo torquentes comma quintum ſeptimi capitis Cantici Canticorum . Refertur & ad Meſſiam hoc Iſaiæ prędictum in Siphre, libro veteri, qui Thalmude ipſo habetur antiquior, & in Bereſith Rabba R. Moſis Hadarſan . Subdit Iſaias (*l*) : *Omnes nos quaſi oves erravimus , unuſquiſque in viam ſuam declinavit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum* . Conſtat ſibi Petrus (*m*), & id quoque Chriſto tribuit; ac merito, qui & ſuperiora tribuerat. Eodem flexit ſequentia commata Philippus in Actis (*n*) , cum Eunuchum Candaces ad fidem capeſſendam inſtitueret . Ergo iſta ſatis indicant, quo reliqua pars capitis pertineat , in qua Chriſti innocentia, & mors, & mortis genus, ac fructus prædicuntur: *Si poſuerit*, inquit (*o*): *pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longævum, & voluntas Domini in manu ejus dirigetur . Pro eo , quod laboravit anima ejus, videbit, et ſaturabitur; in ſcientia juſtificabit ipſe juſtus ſervus meus multos, et iniquitates eorum ipſe portabit . Ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium dividet ſpolia , pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam, & cum ſceleratis reputatus eſt ; & ipſe peccata multorum tulit , & pro transgreſſoribus rogavit :* quæ præclara ſane ſunt. Fortium ſpolia diviſurum eum ait; quemadmodum ſupra nomen ipſi futurum prædixit (*p*) : *Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari* . Quæcunque autem continentur hoc loco, ſic per neceſſariam cohærentiam apta ſunt ex ſuperioribus, ut qui unum adſcripſerit Chriſto , alterum quoque eidem adſcribere neceſſe habeat . Quo magis miror Judæorum impudentem audaciam , qui cum poſtremam quinquageſimi ſecundi capitis partem a priſcis Magiſtris ſuis Chriſto applicari fateantur , ſequens tamen illud, cujus lucem ferre non poſſunt, & alio detorquent ipſi , & ab iiſdem detorqueri pertendunt. Quod etſi aliis argumentis oſtendi eſſe falſiſſimum, ſatis tamen utroſque, & priſcos, & recentiores coarguit capitis utriuſque ſeries, & connexio, ita colligata, ac conferta, ut unius ejuſdemque argumenti contextus , continuæ , & nuſquam interruptæ orationis complexio appareat . Itaque nulla certa ipſis , ac conſtans in hoc interpretando capite opinio eſt. R. Moſes Alſchech ſecundum comma capitis hujus exponens , Magiſtros ait , qui ſuperiora Regi Meſſiæ tribuerant , hæc ſequentia Juſto cuivis adſcribere , qui amoris in hac vita perſert anguſtias. Quod cum amplectatur ipſe , quippe priſcarum doctrinarum ſatis retinens, in nono tamen commate aliam tenet rationem, & quæ nulli certæ perſonæ applicaverat , Moſi tandem addicit ; atque ita Prophetiam hanc , quam unicam Judæi conſtituere ſolent, triceſimam videlicet , in tria membra ſecat , quorum prius in Meſſiam ſit conferendum; ſecundum a ſecundo commate quinquageſimi tertii capitis exorſum , in Juſtum illum quemvis virum ; tertium denique in Moſem , quem ta-

men

(*a*) XXIII.5. (*b*) V.5. (*c*) LIII.3. (*d*) 7. (*e*) XLIX.7. (*f*) Id.LII.14. (*g*) IX.11. (*h*) LIII 4.5. (*i*) VIII.16.17. (k) 1.II.24. (*l*) LIII.6. (*m*) 1.II.25. (*n*) VIII.32. (*o*) Iſa.LIII.10.& ſeq. (*p*) Id.VIII.13.

men videtur ſic tanquam Juſti illius exemplum proponere: Quæ interpretatio id habet commodi, quod cum juſtum quempiam ſecundo membro notari ſtatuat, Mediam non excludit; Moſem vero in tertio cum locat, non tanquam definite ſignificatum, ſed tanquam Juſti illius exemplum admittit. R. Iſaac Abrabaniel fatetur, etiam ſuperiora de Chriſto interpretatos eſſe Veteres, & primum præterea fortaſſe hujuſce capitis comma; at reliquam ejus partem ad populum Iſraëlitum vult referri. Atque id quidem priore ſua expoſitione. Quam ſententiam a recentioribus Judæis Jarchio, Kimchio, aliiſque magno conſenſu propugnatam, veteres Judæos tenuiſſe tradit quoque Origenes libris contra Celſum (a). Verum cujuſnam tandem dolores portavit Judaica gens? ecquis ejus livore ſanatus eſt? an morti *oblata eſt, quia ipſa voluit?* an *iniquitatem non fecit, nec dolus fuit in ore ejus?* an denique Deus populum Judaicum propter peccata populi ſui percuſſit? quod abſurdum dictu eſt. Quis non ex loci hujus lectione ſatis intelligit, non agi hic de multis hominibus, ſed de uno aliquo? Ergo ejus demum opinionis Abrabanielem pœnituit, cum alteram ſuam expoſitionem pertexeret, & Joſiam hic intelligi ſanxit. Idem allegoricas interpretationes hic admittit nonnunquam, ſi ſibi utiles ſint; nonnunquam reſpuit, ſi rationibus ſuis adverſentur. Vanitatem hominis ſatis ipſius inconſtantia coarguit. Ejuſmodi præterea argumento uſus eſt, quod nobis valde conducibile eſſe dixi. Petitur illud ex ſerie orationis, in qua cum populi Judaici ſupra, infraque mentio fiat, mentionem hic quoque ejus fieri concludit. At ſuo ſibi jugulatur gladio; nam cum Chriſti mentionem in fine ſuperioris capitis, & hujus initio fieri Veterum adductus auctoritate faſſus ſit, idem huic quoque capiti ſubeſſe argumentum fateri debuit. Verum ne primum quidem verſiculum capitis hujus ſibi Chriſtum vindicare patitur. Adde nec ipſi deinde tanti fuiſſe hoc argumentum, ut non priore repudiata explicatione novam adſciſceret, & in medio hocce de populo Judaico ſermone celebratum ab Iſaia fuiſſe Joſiam pertenderet. Quæ poſterior ſententia minus etiam tolerabilis eſt, cum contra Dei interdictum pugnaſſe Joſiam ſacræ teſtentur Litteræ, nec ulla ratione dici poſſit, livore ejus ſanatos eſſe Judæos, aut ipſum volentem interiiſſe, & ad certam mortem iviſſe, aut illatam ſilentio ſuſtinuiſſe, cum eam effugere conatus ſit, cumque prælio ad curandum vulnus exceſſiſſe eum tradant Paralipomena (b); aut propter toleratam mortem ſpolia fortium diviſiſſe. Hæc obiter: nec adverſus horum Judæorum diſputationes deeſſet nobis defenſio longior; quam cum viri docti ſuſcipere jam occuparint, addendum duntaxat ſupereſt, verſum nonum: *Et dabit impios pro ſepultura, & divitem pro morte ſua*, quem in Moſem convertit Alſchech, ab aliis quos ſequitur Aben Ezra ad Judæos in exilio mortuos, & gentes Iſraële ditiores detorqueri. Poſtremum quoque comma iiſdem adjudicat: quod Siphre, & liber Thalmudicus Sotah, perinde ut Alſchech, Moſi adſcribunt. Quæ opinionum varietas ex falſitatis fonte proficiſcitur, omnemque integritatem Prophetiæ luxant, & cohærentiam abrumpunt. Unum præ reliquis Grotium mirari ſubit, qui Saadiam Gaonem ducem ſecutus, ducem ipſe ſe Chriſtianis quibuſdam nimis facile ſequacibus præbens, totam hanc vaticinationem, quam ne Judæi quidem nobis integram eripiunt, ipſe tamen extorquere ſtudet, & quicquid a verſu ſeptimo capitis quinquageſimi ſecundi ad calcem uſq; ſequentis pertinet, Jeremiam, ipſiuſque adverſos caſus, contumelias, ignominias, carcerem, & demum gloriam proprie, ac præcipue præmonſtrare aſſeverat; ad Chriſtum vero eatenus pertinere, quatenus ejus figura fuit Jeremias, remote videlicet, & oblique. Quamvis enim iſta in Jeremiam quidem prius congruere dicat; ſed potius, ſublimiuſque, ſæpe etiam magis κατὰ λέξιν *(ad verbum)* in Chriſtum; ſingulas tamen prædictionis partes perſequitur accurate, ut Jeremiæ accommodet, de Chriſto plane ſecurus, quem leviter ac ne vix quidem attingit. Hujus tamen interpretationem ſi quis reſecet ad vivum, & propius aſpiciat, abſonam in multis, & parum congruam deprehendet. Nam id interpretans: *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit*, ait Iſaiam hæc affingere Judæis, talia poſt captam Urbem dicturis: Hæc immeritus tulit, quæ nos meriti ſumus. Primum quæro an *dolores noſtri* recte dici poſſint, qui utcunque nobis debiti, numquam tamen ad nos pervenient. Deinde utri potius credendum,

(a) Lib. I. (b) 2. XXXV. 23.

dum, Grotio ne nobile hoc prædictum ſic interpretanti, an Iſaię ipſi mentem ſuam ſubinde ſic exponenti: *Vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra*: tum: *Propter ſcelus populi mei percuſſi eum*. Atqui diverſa hæc ſunt: Scelera noſtra cauſsæ fuerunt, cur plecteretur, eaque ſupplicio ſuo expiavit, quod vult Iſaias, & Chriſto congruit, non Jeremiæ; &, Pœnas tulit immerito, qnas nos commeriti ſumus, quod vult Grotius, & utrique congruit. Sic deinde exponit iſta. *Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus*; Pacem, & ſalutem fuiſsemus conſecuti, ſi monitis ejus paruiſsemus. Quæ per indicativum reddita, uti reddi debuerant, quemadmodũ totius capitis contextus oſtendit, in Jeremia vero non erant; per potentialem autem modum expoſita, uti exponuntur a Grotio, ut ad Jeremiam flecti queant, Chriſto non conveniunt: vere enim livore ejus ſanamur ἀπολύτως (*abſolute*) non καθ' ὑπόθεσιν (*ex hypotheſi.*). Quis non videt præterea idem iſtis ſignificaſse Prophetam, ac illis: *Dolores noſtros ipſe portavit*: quæ cum per modum potentialem neq; reddiderit Grotius, neque reddi poſsint, fruſtra ac præter rationem modus ille hic adhibebitur, qui ſupra adhibitus non eſt. Quam vero recte hæc Jeremię conveniunt: *Oblatus eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum?* tumne, cum in nervum miſsus a Phaſsure, indeque eductus, maximas illi calamitates vaticinabatur, deinde ſuas ipſe conquerebatur miſerias, & natalem demum ſuum execrabatur? tumne, cum a Sacerdotibus, & Prophetis comprehenſus, & ſupplicio proximus, mortem deprecabatur? tumne, cum Sedeciam ſupplici hac oratione obteſtabatur: *Nunc ergo audi, obſecro, Domine mi rex, valeat deprecatio mea in conſpectu tuo, & ne me remittas in domum Jonathan ſcribæ, ne moriar ibi*; & cum iterum a Sedecia accerſitus, & de futuris interrogatus, *Si annuntiavero tibi*, inquit (*a*), *numquid non interficies me?* Nimius eſſem, ſi ſingula perſequerer: deſinam in his duobus: *Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longævum*. Dicat Grotius, ecquanam prole unquam auctus ſit Jeremias, quem virginitatem ſervaſſe ſcribit Hieronymus (*b*). Deinde: *Abſciſſus eſt de terra viventium*: quibus conſonant iſta: *Dabit impios pro ſepultura, & divitem pro morte ſua*: tum: *Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longævum*: & mox: *Tradidit in mortem animam ſuam*: hæc tum contigiſſe vult Grotius, cum in lacum cœnoſum demiſſus eſt, & cum ſe ipſe mortis periculis pro tuenda veritate objecit. Verum hic rurſus ad totius Prophetiæ connexionem attendi velim; manifeſtum procul dubio erit ex tot conſimilibus locutionibus veram mortem ſignificari. Idem perſuadet & iſtud: *Ipſe vulneratus eſt mebulal propter iniquitates noſtras*, quibus mors exprimi videtur: nam *balal* non vulneratum ſolum, ſed & trucidatum ſignificat. Itaque caput hoc, ut docui, Abrabaniel aptabat Joſiæ, qui ſagitta trajectus occubuit. Candidius ac verius de prædictionis hujus ſententia diſſeruit Grotius in libro de veritate religionis Chriſtianæ, ubi confutato Judæorum commento, qui Judaicam gentem hic denotari volunt, totam Prophetiam Chriſto aſſeruit. Jam vero ut diſſertationem hanc compendifaciam; ex iis quæ ſupra diſputata ſunt, manifeſtum eſt, corruere aliorum quorumdam Judæorum opiniones, quorum alii ad Abrahamum, alii ad Angelos miniſterii hæc torquere conati ſunt. At Meſſiæ clariſſimo ſuffragio adſcripſit R. Makir libro ſecundo Pulveris Aromatici: docet enim Deum in procreatione rerum Meſſiæ animam rogaſſe, num poſt certa annorum curricula homines redimere vellet, eorumque ſuſtinere morbos, uti deinde ab Iſaia prædictum eſt quinquageſimo tertio capite; atque hæc ſe libenter obituram reſpondiſſe. Sed & complures Judæos ita permovit una hæc prędictio, ut a Chriſtiano dogmate jam inde minus abhorrerent; quidam etiam palam id amplexi ſint. In his Johannes Iſaacus Levita (*c*), qui in ſcriptis ſuis hoc ingenue de ſe profeſſus eſt.

Significativa ſunt & illa Chriſti, quæ habentur quinquageſimo quinto capite (*d*): *Audite, & vivet anima veſtra, & feriam vobiſcum pactum ſempiternum, miſericordias David fideles*. Nempe fœdus illud eſt, quod in Chriſto cum hominibus pepigit Deus, quem ſupra ſic in Iſaia (*e*) loquentem audivimus: *Ego Dominus vocavi in juſtitia, & apprehendi manum tuam, & ſervavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium*.

Rur-

(*a*) Jer. XXXVIII. 25. (*b*) Adv. Jov. Lib. I. cap. 18. & in Jer XXIII. (*c*) Def. verit. Hebr. Script. Lib. II.
(*d*) Iſa. n. 3. 4. (*e*) XLII. 6.

Rurſum (a): ***Dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hæreditates diſſipatas***. His adſonant iſta Jeremiæ (b): ***Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël, & domui Juda fœdus novum, non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum***. Miſericordias autem David fideles, ſive ut habent Acta Apoſtolorum (c), juxta Græcam Interpretationem, ***Sancta David fidelia***, Chriſto Paulus aſſignat: aſſignat & R. Moſes Hadarſan in Bereſith Rabba, & R. David Kimchi. Nam ſive quod Chriſti typus fuerit David, quemadmodum ſupra diſſeruimus; ſive, ut cenſent Cyrillus, & Procopius (d), quod e Davidis proſapia proditurus eſſet Chriſtus, Davidis nomen Chriſto tribuitur, cum hoc Iſaiæ loco, tum iſto Jeremiæ (e): ***Servient Domino Deo ſuo, & David Regi ſuo, quem ſuſcitabo eis***; & illo Ezechielis (f): ***Et ſuſcitabo ſuper oves meas paſtorem unum, qui paſcet eas, ſervum meum David***: quod & apud eum non ſemel iteratum eſt. Quod ſi Davidis nomine Chriſtum hic indicari nolis, at pollicitationes certe Davidi datas de Meſſia ex ejus poſteris olim orituro intelliges. Hoc ſcilicet pactum æternum eſt, quod ſecum a Deo initium David ſibi gratulabatur (g): tum nempe cum dixit Deus (h): ***Ponam in ſeculum ſeculi ſemen ejus, & thronum ejus ſicut dies cœli***. Rurſum (i): ***Stabiliam thronum regni ejus uſque in ſempiternum: ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium***. Subjungit Iſaias (k): ***Ecce teſtem populi dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem quam neſciebat, vocabis; & gentes quæ te non cognoverunt, ad te current***; de Chriſto nempe futurum jam ſuperius nuntiaverat (l), ut poneret in terra judicium, legem ejus inſulæ expectarent. Nec ſine obſervatione prætermittendum eſt, quem Vulgatus Interpres *Ducem* appellat, in Hebraico exemplari dici *nagid*, quam dictionem Daniel uſurpavit nono capite (m), cum de Meſſia diſſereret. Igitur Jonathan Paraphraſtes hic apud Iſaiam (n), ***Regem ac dominatorem ſuper omnia regna*** intellexit, quod de ſolo Meſſia dicere potuit: quippe eamdem Iſaiæ prædictionem exponens Aben Ezra ſolum Meſſiam eſſe dicit *nagid*, *Ducem* ſuper univerſum orbem. Quod ait denique, fore ut montes & colles cantus edant, & flumina plaudant manu, & Dominus in ſignum æternum ponendus ſit, id ipſum de Chriſto ſupra prædixerat (o): ***Lætabitur deſerta & invia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium: gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron, ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri***. Prædixerat & David (p), cum diceret: ***Jubilate in conſpectu regis Domini, moveatur mare & plenitudo ejus, orbis terrarum, & qui habitant in eo: flumina plaudent manu, ſimul montes exultabunt a conſpectu Domini, quoniam venit judicare terram: judicabit orbem terrarum in juſtitia, & populos in æquitate***. Signum quoque poſitum iri Chriſtum alibi tradit Iſaias (q): ***Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium***: & deinde (r): ***In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur***. Matthæus (s) ſimiliter de Chriſto Jeſu: ***Tunc parebit ſignum Filii hominis in cœlo***: & Lucas (t): ***Et hoc vobis ſignum: invenietis infantem pannis involutum***. Multo hæc veri ſimiliora ſunt, quam quæ rurſum nobis occinit Grotius, ut Jeremiam hoc quoque capite prædici demonſtret: nam qua ratione dux ac præceptor gentium Jeremias dici poteſt? ecquas gentes ſibi ignotas vocavit? ecquæ gentes ad eum ipſis antea ignotum cucurrerunt? Pactum vero illud ſempiternum, quod icturum ſe hic pollicetur Deus, hoc ipſum eſſe vult, quod cum Noacho ex aquis diluvii ſervato icit Deus, futurum pollicens, ut nulla eum poſthac ſimilis lues invaderet. Hoc igitur fœdus iterum loco iſto proponi vult Grotius a Deo, gentes illas in id ſe recepturum promittente. Tum quod ſubeſt, *Miſericordias David fideles*, id ſibi velle ait: Beneficia in eos eadem conſtantia conferam, qua in Davidem contuli. Quæ ſane tanto viro indigna ſunt, ne quid pejus dicam. Nam quid abſurdius fingi poteſt, quam pactum iſtud hic oſtentari, quo de Diluvio in terras numquam inducendo cavit Deus? Ecquem vero legimus hanc pœnam ſceleſtis & impiis fuiſſe interminatum, futurum niſi reſipiſcerent, ut aquis Di-

(a) Id. XLIX. 8. (b) XXXI. 31. (c) XIII. 34. (d) In Iſa. LV. (e) XXX. 9. (f) XXXIV. 23. & XXXVII. 24. (g) 2. Reg. XXIII. 5. (h) Pſal. LXXXVIII. 30. (i) 2. Reg. VII. 13. 14. (k) LV. 4. 5. (l) Id. XLII. 4. (m) 21. (n) LV. 22. (o) Iſ. XXXV. 1. 2. (p) Pſ. XCVII. 7. & ſeqq. (q) VII. 14. (r) Id. XI. 10. (s) XXIV. 30. (t) II. 12.

Juvil obruerentur? *Feriam*, inquit Deus, *vobiſcum pactum ſempiternum*. Ergo nondum ictum fuerat. Quare ſic Jeremias (*a*) de eodem pactn: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël, & domui Juda fœdus novum, non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum*. Enimvero quæſiverim, quorſum fœdus illud iterare attinebat? ut in id, ait Grotius, gentes illæ admitterentur: quaſi non in id humanum omne genus, imo vero quidquid uſpiam mortale eſt in orbe terrarum admiſſum ſit. *Ecce ego*, inquit Deus (*b*) Noacho, ejuſque filiis poſt Diluvium, *ſtatuam pactum meum vobiſcum, & cum ſemine veſtro poſt vos, & ad omnem animam viventem, quæ eſt vobiſcum, tam in volucribus, quam in jumentis, & pecudibus terræ cunctis, quæ egreſſa ſunt de Arca, & univerſis beſtiis terræ*. Præterea quænam ſyntaxis pari poteſt, quæ afferat expoſitionem ſententiæ hujus: *Miſericordias David fideles?* Quis non intelligit ſuperioribus illa cohærere, eorumque eſſe velut interpretationem? Feriam vobiſcum pactum, hoc ipſum nempe quod ici cum Davide, & conſtanter ſervavi. Tam perſpicax ingenium tantum cœcutire mirabile eſt.

Quinquageſimo nono capite (*c*) leguntur iſthæc: *Et timebunt qui ab Occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus, cum venerit quaſi fluvius violentus, quem Spiritus Domini cogit: & venerit Sion redemtor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui eſt in te, & verba mea, quæ poſui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore ſeminis tui, dicit Dominus, a modo & uſque in ſempiternum*. En tibi iterum fœdus a Deo cum hominibus in Chriſto pactum: en tibi redemptorem Sion; quod Meſſiæ munus peculiare eſt. Quamobrem Domino Jeſu effatum hoc adſcribit Paulus in Epiſtola ad Romanos (*d*). Verba Dei in ore Chriſti poſita jam ſupra notavimus ad caput primum & quinquageſimum. Itaque in poſtremo capite libri Sanhedrin, & in Echa Rabbathi Chriſto Judæi iſta adjudicant.

Felicitatem per Chriſtum partam Eccleſiæ gratulatur Deus ſequenti capite (*e*): *Surge illuminare Jeruſalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt*: lumen videlicet illud verum, quod *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lumen ad revelationem gentium* (*f*), quod ſe lumen vitæ, & lucem mundi eſſe profeſſum eſt (*g*). Meſſiam certe iſtic notatum agnoſcit Bereſith Rabba. Quod ſubnectit Iſaias (*h*): *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore ortus tui*, conſimile horum eſt, quæ de Meſſia ab eodem (*i*) prænuntiata eſſe docuimus: *Ecce dedi te in lucem gentium, ut ſis ſalus mea uſque ad extremum terræ*. Quo capite, plurimis de Chriſto vaticinationibus referto, hæc quoque κατὰ λέξιν (*ad verbum*) fere ſcripta invenies, quæ in Iſaia deinceps leguntur (*k*): *Leva in circuitu oculos tuos, & vide; omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere ſurgent*. Ad Meſſiam item referuntur iſta in Bereſith Rabba: *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha: omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes* (*l*). Quorum germana ſunt illa e quadrageſimo quinto capite (*m*), vel typo ejus Cyro dicta; *Hæc dicit Dominus: Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim, viri ſublimes ad te tranſibunt, & tui erunt*: & iſta quoque e ſeptuageſimo primo Pſalmo (*n*): *Reges Tharſis & inſulæ munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent*. Quod autem ſubjicit Iſaias (*o*): *Me enim inſulæ expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe*, id de Chriſto ab Iſaia dictum non ſemel obſervavimus. Jam vero quod prædicitur, futurum ut Hieroſolymæ muros ædificent extranei, Reges ipſi famulentur, & portis die nocteque patentibus peregre venientes ea excipiat, neque vel Solari aut Lunari luce, ſed Deo ipſo colluſtretur, hæc de cœleſti Hieroſolyma, uxore Agni, Chriſti nempe Jeſu, narrat Johannes in Apocalypſi (*p*): *Et templum non vidi in ea, Dominus enim Deus omnipotens, templum illius eſt, & Agnus. Et civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus eſt Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus, & reges terræ afferent gloriam ſuam & honorem gentium in illam*. Quem Hieroſolymæ pol-

(*a*) XXXI. 31. (*b*) Gen. IX. 9. 10. (*c*) Iſa. 19. & ſeqq. (*d*) XI. 26. (*e*) Iſa. num. 1. (*f*) Joh. VIII. 12. (*g*) Luc. II. 32. (*h*) Cit. cap. n. 3. (*i*) XLIX. 6. (*k*) Ibid. 18. & LX. 4. (*l*) Iſ. LX. 6. (*m*) Ejuſd. 14. (*n*) 9. (*o*) LX. 9. (*p*) XXI. 22. & ſeqq.

pollicetur Iſaias populorum ac Regum cultum, cum ait (*a*): *Venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te, & adorabunt veſtigia pedum tuorum omnes, qui detrahebant tibi*; idem in quadrageſimo nono capite (*b*), Chriſti prænuntio, Sioni promittitur: *Erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ, vultu in terram demiſſo adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent*: & in quadrageſimo quinto (*c*): *Poſt te ambulabunt, vincti manicis pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur*: quæ vel de Chriſto dicta ſunt, vel de Cyro, qui Chriſti ſimulacrum fuit. Hæc igitur beneficia ſibi olim a Deo conceſſum iri ſperant Judæi, cum venerit tot annos fruſtra expectatus iis Meſſias, atque ea ſpe calamitates ſuas lenire conantur. Poſtremo in libro Sanhedrin, ſub finem, Meſſiæ adſcribitur prædictio illa ejuſdem capitis (*d*): *Populus autem tuus omnes juſti, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum*: qua germinis ſimilitudine gentes ad ſe converſas Chriſtus Jeſus, & poſt eum Paulus & Apoſtolus adumbrare ſolebat. Legi porro velim, quæ in hoc caput ſcripſit Theodoretus; quibus demonſtrat vaticiniorum illorum πλήρωμα (*complementum*) fruſtra quæri in Judaicis hiſtoriis, quod in Chriſti Jeſu hiſtoria manifeſto invenitur.

Quod ſequitur caput, ab his initium ducit verbis, quæ ſibi vindicavit Chriſtus Jeſus, & in ſe exitum habuiſſe palam in Nazarena Synagoga teſtatus eſt (*e*): *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo noſtro, ut conſolarer omnes lugentes* (*f*). Conſonant hæc iſtis quadrageſimi ſecundi capitis (*g*), quibus manifeſtam de venturo Meſſia vaticinationem ineſſe declaravimus: *Ego Dominus vocavi te in juſtitia, & apprehendi manum tuam, & ſervavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de concluſione vinctum, de domo carceris ſedentes in tenebris*; & iſtis quoque quadrageſimi noni capitis Iſaiæ (*h*): *Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die ſalutis auxiliatus ſum tui, & ſervavi te, & dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hæreditates diſſipatas; ut diceres his qui vincti ſunt, Exite; Et his qui in tenebris, Revelamini*: item & his ſexageſimi tertii capitis (*i*): *Dies enim ultionis in corde meo, annus redemtionis meæ venit*: conſonant & iſtis Pſalmi quadrageſimi quarti (*k*) Chriſti itidem, ut ſuo loco oſtendi, prænuntiis: *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*. Præclare obſervatum eſt ab Hieronymo (*l*), cohærere hæc cum ſuperioribus, & ab eodem eſſe prolata, qui proxime dixerat. *Ego Dominus in tempore ejus ſubito faciam iſtud* (*m*). Itaq; R. Saadias Gaon in Libro fidei, & R. David Kimchi in Libro radicum, ad Meſſiam haud cunctanter referunt. Pergit Chriſtus apud Iſaiam (*n*): *Vocabuntur in ea fortes juſtitiæ, plantatio Domini ad glorificandum*. Simile hoc ex proxime præcedenti capite (*o*) attulimus: *Populus autem tuus omnes juſti, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum*. Subeſt deinde (*p*): *Et ſtabunt alieni, & paſcent pecora veſtra, & filii peregrinorum, agricolæ & vinitores veſtri erunt. Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: miniſtri Dei noſtri dicetur vobis, fortitudinem gentium comedetis, & in gloria earum ſuperbietis*. Atque hæc ſibi miniſteria, poſt exortum ſuum Meſſiam, a Chriſtianis, cæteriſque gentibus ſibi exhibitum iri ſperant Judæi, ſe vero miniſtros Dei & Sacerdotes futuros.

Iterum Chriſti ortum proximo capite Iſaias pollicetur (*q*): *Propter Sion non tacebo, & propter Jeruſalem non quieſcam, donec egrediatur ut ſplendor Juſtus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt gentes Juſtum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum*. Idem ille nimirum *Juſtus* eſt & *Salvator*, quem quinquageſimo primo capite (*r*) prædictum ab eo notavimus, cum dicentem Deum induceret: *Prope eſt Juſtus meus, egreſſus eſt Salvator meus*. Hic eſt, de quo dixit idem quinquageſimo tertio capite (*s*): *Juſtificabit ipſe Juſtus ſervus meus multos*: Chriſtus videlicet, uti exponitur in Bereſith Rabba R. Moſis Hadarſan. Nec aliter ſu-

(*a*) LX. 14. (*b*) 23. (*c*) 14. (*d*) LX. 21. (*e*) Luc. IV. 18. & ſeqq. (*f*) Iſa. LXI. 1. & ſeqq. (*g*) Ejuſd. n. 6. (*h*) 8. 9. (*i*) Ejuſd. 4. (*k*) 8. (*l*) In Iſa. LXI. 1. (*m*) Iſa. LX. 22. (*n*) LXI. 3. (*o*) 21. (*p*) LXI. 5. 6. (*q*) LXII. 1. & ſeq. (*r*) 5. (*s*) 11.

menda ſunt poſtrema hæc capitis commata: *Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filiæ Sion: Ecce Salvator tuus venit: ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. Et vocabunt eos, Populus ſanctus, redemti a Domino*. Quibus ſimilia hæc quadrageſimo capite (*a*) de Chriſto dicta ſupra jam recitavimus: *Dic civitatibus Juda, Ecce Deus veſter, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.* Hinc in Apocalypſi Johannis (*b*) ſic ait Alpha & Omega, Primus & noviſſimus: *Ecce venio cito, & merces mea mecum eſt, reddere unicuique ſecundum opera ſua.*

Meſſiam rurſum ſpectant iſta e capite ſequenti (*c*): *Quis eſt iſte qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra, iſte formoſus in ſtola ſua, gradiens in multitudine fortitudinis ſuæ?* Prophetæ hæc ſciſcitanti reſpondet Chriſtus: *Torcular calcavi ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum: calcavi eos in furore meo, & conculcavi eos in ira mea, & aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia veſtimenta mea inquinavi. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemtionis meæ venit*. Non fruſtra nos hæc Chriſto vindicare, locupletem fidejuſſorem damus Jacobum ipſum Patriarcham, qui in Teſtamento ſuo futurum prædixit, ut de Juda prodituros olim Meſſias (*d*), *Lavet in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine uvæ pallium ſuum*. Unde iſtud Johannis in Apocalypſi (*e*); *Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei*. Itaque ergo finxerunt ſibi pingues & obtuſi Judæi, indutum iri Meſſiam *argaman tob mraa uaidama lejain. Purpuram pulchram viſu, & ſimilem vino*, futuramque ejus veſtem *melat edom chedam, Laneam, rubram ut ſanguinem*: quæ leguntur in Bereſith Rabba R. Moſis Hadarſan. Chriſtum præterea ſexageſimo primo capite (*f*), itidem ut hoc loco, *annum placabilem, & diem ultionis* veniſſe dicentem notavimus. Subnexa ſunt iſthæc apud Iſaiam (*g*): *Factus eſt eis Salvator; in omni tribulatione eorum non eſt tribulatus, & Angelus faciei ejus ſanavit eos: in dilectione ſua & in indulgentia ſua ipſe redemit eos, & portavit eos, elevavit eos cunctis diebus ſeculi*. Rectius Interpretes Septuaginta, & magis ad rem: καὶ ἐγένετο αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν ἐκ πάσης θλίψεως αὐτῶν· οὐ πρέσβυς, οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ἔσωσεν αὐτοὺς, διὰ τ' ἀγαπᾶν αὐτοὺς, καὶ φείδεσθαι αὐτῶν. *Et factus eſt ipſis in ſalutem ex omni eorum anguſtia. Non legatus, non nuntius ſed ipſe ſervavit eos, quod eos diligat, ipſiſq; parcat*. Quæ Meſſiæ officium optime deſignant, quippe non per legatos aut Angelos, ut olim, ſed ipſe ſe redemtionis hominum pretium dedit. At Grotius pro more ſuo vaticiniorum προαγορευτικῶν (*prænuntiorum*) Chriſti fidem accidens, flectit iſtud ad Judam Machabæum, qui Idumæos magnis attrivit cladibus, & Boſram funditus delevit. Verum ubi ad id ventum eſt: *Torcular calcavi ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum*, ægre ſe expedit Grotius, Judam affirmans ſolum, paucis Judæis comitatum, nullo extraneorum adjuvante, primum cum Philiſtæis, deinde cum Idumæis pugnaſſe: quæ non omnino vera ſunt; nam ſi Judæis aliquot, quamlibet paucis comitatus pugnavit, certe non ſolus pugnavit; quod fecit Samſon. Deinde paucoſne eos fuiſſe fatear, qui octo millia fuerunt? Nullas ille quidem ad hanc expeditionem externarum gentium aſcivit ſuppetias, ſed demum tamen icto cum Romanis fœdere, præſidio eorum & auctoritate ſeſe tutatus eſt. Minime profecto ferendus eſt Grotius, cum vel illuſtrioribus Prophetis, vel ducibus aut Regibus Iſraëliticis eximia quæque aptat vaticinia, tam pauca vero Chriſto adjudicat, qui Veteris Teſtamenti finis fuit, ad quem tota illa unice ſpectabat diſpenſatio, quemque propriis, claris, & crebris prædictionibus celebrari & nuntiari oportebat.

Poſtremo denique capite egregium venturo Chriſto teſtimonium Iſaias (*h*) præbuit his verbis: *Vox populi de civitate, vox de Templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis ſuis. Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus ejus, peperit maſculum. Quis audivit unquam tale? & quis vidit huic ſimile?* Deinde (*i*): *Ponam in eis ſignum, & mittam ex eis, qui ſalvati fuerint ad gentes in mare*. Vides ortum Chriſti prodigialem, qui in ſignum poſitus eſt gentibus; miſſoſque ejus legatos ad varias gentes, ut ad veritatis notitiam adducantur. Par illud eſt, quod ſupra protulimus (*k*): *Propter hoc*

dabit

(*a*) Ejuſd. 10. (*b*) XXII. 12. (*c*) Iſa. LXIII. 1. & ſeq. (*d*) Gen. XLIX. 11. (*e*) XIX. 13. (*f*) Iſa. 2. (*g*) LXIII 8 9. (*h*) LXVI. 6. 7. & ſeq. (*i*) Ibid. 19. (*k*) Ejuſd. VII. 14.

dabit Dominus ipſe vobis ſignum, Ecce virgo concipiet, & pariet filium: & hoc quoque (a): *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur*. Hinc expreſſum eſt illud Apocalypſeos (b): *Et ſignum magnum apparuit in cœlo, Mulier amicta Sole: & peperit filium maſculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea*. Maſculum ergo illum, Regem ſive Meſſiam interpretatur Jonathan in Thargum. Judæi quoque his adducti ſunt, ut crederent eo die natum eſſe Chriſtum, quo Templum ipſorum dirutum eſt, ut eſt in Bereſith Ketanna, aliiſque Judæorum libris. Aliter vero Bereſith Rabba R. Moſis Hadarſan: nam quod ſcripſerit Iſaias, *Antequam parturiret, peperit*, natum fuiſſe colligit Redemtorem primum, Chriſtum videlicet, antequam naſceretur, qui poſtremus Judæos in ſervitutem redegit, Titus nimirum.

XVI. Succedit Jeremias, nobilis & ipſe Chriſti præco, qui Chriſti diſpenſatione ac Teſtamento Vetus Teſtamentum abrogatum iri præcinuit his verbis (c): *Aſſumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion, & dabo vobis paſtores juxta cor meum, & paſcens vos ſcientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Teſtamenti Domini, neque aſcendet ſuper cor, neque recordabuntur illius, nec viſitabitur, nec fiet ultra. In tempore illo vocabunt Jeruſalem, Solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Jeruſalem, & non ambulabunt poſt pravitatem cordis ſui peſſimi. In diebus illis ibit domus Juda ad domum Iſraël, & venient ſimul de terra aquilonis, ad terram quam dedi patribus veſtris. Ego autem dixi, Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram deſiderabilem, hæreditatem præclaram exercituum gentium? Et dixi, Patrem vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis*. Magnam horum partem iteratam reperies viceſimo tertio Jeremiæ capite, quo capite Meſſiam prænuntiari in confeſſo eſt apud omnes prope Interpretes. Adſonat & Ezechiel, dum Chriſtum pollicetur his verbis (d): *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem unum, qui paſcat eas, ſervum meum David; ipſe paſcet eas, & ipſe erit eis in paſtorem*. Priſcæ vero Legis antiquationem hic prædictam, in ſe fuiſſe completam Chriſtus Jeſus Samaritanam mulierem edocuit? *Mulier*, inquit (e), *crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis Patrem; . . . . . . ſed venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate*. Unde Paulus ad Timotheum (f): *Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus ſine ira & diſceptatione*. Tum Moſaicorum rituum abrogationem prædicit, quam paſſim & alii Prophetæ ſunt vaticinati; *Ne memineritis priorum*, inquit Iſaias (g), *& antiqua ne intueamini, ecce ego facio nova*: & alibi (h): *Ecce enim ego creo cœlos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non aſcendent ſuper cor*: qua poſtrema locutione hic in pari cauſſa uſus eſt Jeremias. Notat tempus Daniel (i), quo auferendum eſt juge ſacrificium. Oſee vero, *Dies multos*, inquit (k), *ſedebunt filii Iſraël ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim*. Et Malachias (l): *Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim Solis uſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in Gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda*. Ipſe Jeremias (m) alio loco: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël, & domui Juda fœdus novum, non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum*: Subjicit Jeremias tunc vocatum iri Jeruſalem, Solium Domini, in eaque magnam fore hominum frequentiam: ſic Iſaias (n) de Meſſiæ temporibus: *Et erit in noviſſimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus in montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus, quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jeruſalem*: & Zacharias (o): *Hæc dicit Dominus exercituum: Reverſus ſum ad Sion, & habitabo in medio Jeruſalem; Et vocabitur Jeruſalem Civitas veritatis, & mons Domini*

(a) Ejuſd. XI. 18. (b) XII. 5. *XVI. Prophetia Jeremiæ.* (c) III. 14. & ſeq. (d) XXXIV. 23. (e) Joh. IV. 21. 23. (f) 1. II. 8. (g) XLIII. 18. 19. (h) Id. LXV. 17. (i) XII. 11. (k) III. 4. 5. (l) I. 10. 11. (m) XXXI. 31. 32. (n) II. 2. 3. (o) VIII. 3.

ni exercituum, *Mons ſanctificatus*: & Malachias (*a*): *Et ſtatim veniet ad Templum ſuum Dominator*, *quem vos quæritis*, *& Angelus teſtamenti*, *quem vos vultis*. Quod autem ſubeſt in Jeremia, congregatum iri omnes gentes Hieroſolymam *in nomine Domini*, huic quoque ineſt Meſſiæ indicium, vel Bereſith Rabba teſte, in qua profertur iſtud e Sophonia (*b*): *Quia tunc reddam populis labium electum*, *ut invocent omnes in nomine Domini*: tum ſubnectitur, nomen Domini illic memoratum nihil aliud eſſe quam Meſſiam, juxta hoc Iſaiæ (*c*): *Ecce nomen Domini venit de longinquo*. Spondet deinde Jeremias futurum ut gentes ad Chriſti tranſeant partes, & ad meliorem ſeſe frugem recipiant; & ſopitis Judam inter & Iſraëlem diſſidiis, univerſum genus Hebræorum alta pace compoſitum quieſcat. Nempe hoc ipſum jam ante vaticinatus fuerat Iſaias undecimo capite (*d*), quo Chriſtum promiſſum eſſe oſtendimus: *Et erit in die illa*, *adjiciet Dominus ſecundo manum ſuam ad poſſidendum reſiduum populi ſui*, *& levabit ſignum in nationes*, *& congregabit profugos Iſraël*, *& diſperſos Juda colliget a quatuor plagis terræ*, *& auferetur zelus Ephraim*, *& hoſtes Juda peribunt*; *Ephraim non æmulabitur Judam*, *& Judas non pugnabit contra Ephraim*. Idem futurum præmonſtrat Ezechiel, per lignorum duorum ſymbolum, quæ in unum conjungit, ut Iſraëlitarum & Judæorum futura per Chriſtum conjunctio ſignificetur: *Rex unus*, inquit (*e*), *erit omnibus imperans*, *& non erunt ultra duæ gentes*, *nec dividentur amplius in duo regna*. *Et ſervus meus David rex ſuper eos*, *& paſtor unus erit omnium eorum*. Ergo id a Jeſu Chriſto præſtitum Paulus ſcribebat ad Epheſios (*f*), cum *duos condidit in ſemetipſo in unum novum hominem faciens pacem*, *& reconciliavit ambos in uno corpore Deo per crucem*, *interficiens inimicitias in ſemetipſo*. Adoptaturum ſe deinde Judæos promittit Deus apud Jeremiam, itaut ab illis pater appellari velit, præclaramque ipſis hæreditatem pollicetur, quod & ad gentes Chriſti obſequio deditas pertinere Paulus oſtendit, ſic Romanos compellans (*g*): *Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum*, *in quo clamamus*, *Abba pater*. *Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro*, *quod ſumus filii Dei*; *ſi autem filii & hæredes*: *hæredes quidem Dei*, *cohæredes autem Chriſti*.

Quamvis autem hæc in Meſſiam & Gentium vocationem Rabbini plerique ultro conferant, quidam tamen Chriſtiani nihil aliud in hac ſententia quam Iſraëlitarum ex Babylonicis vinculis liberationem odorati ſunt. Perperam utique, nam ut acute iis occurrit Nicolaus de Lira, neque poſt hæc tempora inter ipſos omnis Arcæ vel mentio vel memoria intercidit; neque *Solium Domini* dicta eſt Jeruſalem, quæ fere ſpreta, ſæpe vexata, & tandem fœde diruta eſt; vix ulli vero ex circumjectis populis Judaicos ritus ſuſceperunt. Grotius quoque veteris cultus abrogationem haudquaquam hic notari docet, ſed poſt hæc verba, *Non dicent ultra*, *Arca Teſtamenti Domini*, ſuppleri vult, *Præcedat nos ad prælium*: & poſt illa, *Neque aſcendet ſuper cor*, ſuppleri iſta, *ad eum uſum*. Quod autem ſubeſt, *Nec viſitabitur*, *nec fiet ultra*, ſic exponit, *Nec pugnabitur*, *nec ea fient*, *quæ in bello fieri ſolent*. Fidem hic Lectorum appello. An per illud tempus, quo ſcribebat Jeremias, moris fuit Iraëlitis Arcam deferre in prœlia, quod olim Deo jubente factum, tum fieri deſierat? Præterea tantam Jeremiæ in ſcribendo indiligentiam non agnoſcimus, ut legentium perſpicacitati bonam ſententiarum ſuarum partem ſupplendam relinquat; illic præſertim, ubi ſignificationem plurimi intereſt certo, & ſine dubitatione teneri. Nec enim vel nihil, vel parvi refert, dixeritne Propheta tantam fore Judæorum potentiam, ut non amplius tutelari præſentis Arcæ præſidio prœlia ſua juvare neceſſe habeant; an Arcam venerari deſituros; quod perinde eſt, ut ſi ritus eorum, ac ceremonias mutatum iri dicas. Hoc præterea, *Nec viſitabitur*, ſic interpretari, *Non pugnabitur*, quam durum eſt, ac violentum? Admittamus tamen interpretationem illam; an hic verbis iſtis ſuberit ſenſus quem putat Grotius, Arcam deinceps haudquaquam delatum iri in prœlia? minime ſane; verum is loci erit intellectus, nullum deinceps commiſſum iri prœlium; quem nemo ſanus admittet. Sed & verbum *paqad*, nuſquam ſimpliciter ſignificat, *pugnare*. Quorſum denique attinebat tam exaggeratis, & efficacibus verbis rem eam expri-

(*a*) III. 1. (*b*) III. 9. (*c*) XXX. 27. (*d*) 11. & ſeq. (*e*) Ezech. XXXVII. 16. (*f*) II. 13. & ſeq. (*g*) VIII. 15. & ſeq.

Digitized by Google

exprimere, quæ ad aliam rem exprimendam ipſa aſcita erat? nam ut Judæorum potentiam notet, futurum ait ut Arcæ præſentis ope in prœliis carere poſſint. Satis enim id fuerat: *Non dicent ultra, Arca Teſtamenti Domini*. Cum addat vero, *Neque aſcendet ſuper cor, neque recordabuntur illius, nec viſitabitur, nec fiet ultra*, gravius ſignificatur quippiam, futura nempe Legis abrogatio. Grotio perverſæ hujus interpreationis præmonſtratores fuerunt R. David Kimchi, & R. Selomoh Jarchi: quos tamen egregie confutat Don Iſaac Abrabaniel (*a*) (etſi ab ea non multum abeſſe Jonathanem fatetur) quod neutiquam hic agatur de bello, aliiſve, quibus nativam ſententiam adulterant, & corrumpunt. Hunc vero ipſe loci intellectum eſſe vult: Non res ita, ut olim, ſic veniente Meſſia ſe habebunt, de quo tempore loquitur Propheta: olim enim Iſraëlitarum ſanctitas omnis in Arcæ, ac Templi cultu, & ceremoniis poſita erat, itaut eo fere univerſi ipſorum ritus referrentur: poſtquam autem venerit Meſſias, ea erit ipſorum pietas, ac ſanctitudo, ut non neceſſe habeant confluentes ad Meſſiam Gentes ex Arcæ, ac Templi majeſtate, & reverentia ſanctitatem Judæorum æſtimare; ſed totam urbem Hieroſolymam tot viris pietate florentibus refertam, Solium Domini appellaturæ ſint. Verum διαςρέφειν τ' ἀληθὲς (*diſtorquere veritatem*) & pervertere ſententiam hoc eſt, non interpretari: nam ante decimum ſeptimum comma nulla Gentium mentio; agitur ſolum de Judæis, quos prædicit Propheta, poſtquam multiplicati fuerint, non dicturos amplius, *Arca Teſtamenti Domini*. Nam cum ait, *Non dicent ultra, Arca fœderis Domini*, eos utique vult intelligi, qui prius id dicebant; nempe Judæos, qui Arcam ſanctiſſime colebant; non Ethnicos, qui ne noverant quidem. Sumit præterea κατὰ λέξιν, (*ad verbum*) Judaico more, quæ de Hieroſolyma dicuntur, quaſi foret olim in magnas opes, ac gloriam reſtituenda: cum tamen omnem ejus inſtaurandæ ſpem Judæis ademtam eſſe manifeſtis Prophetarum teſtimoniis probaturi ſimus in παραλληλισμῷ. At Eccleſiam Dei decebat intelligere, cujus typus eſt Hieroſolyma. Fruſtra ergo his ineſſe ἀσυςασίαν cauſatur, quæ apta ſimul eſſe vidiſſet ac connexa, ſi in literæ cortice non hæſiſſet. Deinde a Propheta; dum agitante ſpiritu fundit oracula, accuratus rerum ordo non eſt expectandus. Inſtat Abrabaniel, & ſi Judaicorum rituum hic ſignificetur abrogatio, mala prænuntiare ait Prophetam, non bona, *raaa velo tob*, cum tamen bona hic ſponderi manifeſtum ſit. Nos vero, umbras exoriente luce evaneſcere, & ſimulacra, ac imagines prodeunte archetypo obſoleſcere, id malum eſſe negamus.

Duo ſubjiciemus teſtimonia Jeremiæ, e capitibus, viceſimo tertio, & triceſimo tertio, partim prioris haud multum abſimilia, partim, & venturi Chriſti longe ſignificantiora, quæ propter paritatem minime a nobis fuerunt disjungenda: *Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas ejecero eos illuc, & convertam eos ad rura ſua: et creſcent, et multiplicabuntur. Et ſuſcitabo ſuper eos paſtores, & paſcent eos: non formidabunt ultra, & non pavebunt: & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus*. Quod per Chriſtum eſſe eventurum ſequentia indicant: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo David germen juſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit, & faciet judicium, & juſtitiam in terra* (*b*). Quæ triceſimo tertio capite (*c*) ſic retulit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: ſuſcitabo verbum bonum, quod locutus ſum ad domum Iſraël, & ad domum Juda. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen juſtitiæ: faciet judicium, & juſtitiam in terra*. Germen David nimirum illud eſt, quod *virgam de radice Jeſſe*, & *virgultum* ab Iſaia (*d*) dictum oſtendimus; quod & germen alibi appellat: *In die illa*, inquit (*e*): *erit germen Domini in magnificentia*. Illud eſt, quod a Zacharia (*f*) Oriens dictum eſt: *Ecce enim adduco ſervum meum Orientem*: & alibi (*g*): *Ecce vir, Oriens nomen ejus*. Unde Lucas (*h*): *Viſitavit nos Oriens ex alto*. Oriens autem his locis eſt *tzamah*, hoc eſt, *germen*. Quo nomine Meſſiam his Jeremiæ, & Zachariæ locis ſignificari Jonathan confitetur. Eodem pertinet, & iſtud Ezechielis (*i*) ſupra memoratum: *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem unum, qui paſcat eas, ſervum meum David: ipſe paſcet eas, & ipſe erit eis in paſtorem*. Subnectit Jeremias (*k*): *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Iſraël habitabit confiden-*

(*a*) In Font. Sal. ſup. Dan. IX. & in Jer. III. (*b*) Jer. XXIII. 5. & ſeq. (*c*) 14. & ſeq. (*d*) XI. 1. & LIII. 2. (*e*) Id. IV. 2. (*f*) III. 8. (*g*) Id. VI. 12. (*h*) I. 78. (*i*) XXXIV. 23. (*k*) XXIII. 6.

fidenter , *& hoc nomen quod vocabunt eum* , *Dominus juſtus noſter* . Quæ triceſimo tertio capite pene πρὸς λέξιν (*ad verbum*) iterantur. Idem de Meſſiæ adventu a Daniele (*a*) prædictum eſt: *Septuaginta hebdomades abbreviatæ ſunt,ut adducatur juſtitia ſempiterna.* Inde Paulus(*b*) ait Chriſtum Jeſum factũ eſſe nobis a Deo juſtitiam. Ergo hæc ad Chriſtum haud dubitanter relata ſunt in libro Thalmudico Beracoth, diſtinctione Meemarai, & in Babba bathra , capite quinto , & in Bereſith Rabba, & in Echa Rabbati, & in Midraſch Thehillim, & apud R. Joſephum Albo, in libro Fundamentorum, & apud R. Davidem Kimchi. Tum deinde tempus affuturum ſpondet Jeremias (*c*), quo recentibus, & amplioribus beneficiis cumulati Iſraëlitæ, veteris illius vix recordentur, cum Ægyptiorum ſervitute exemti ſunt: quod & decimo ſexto capite (*d*) jam ſupra fuerat pollicitus Capite vero triceſimo tertio (*e*) ſolennem illam Dei pollicitationem repetit , nunquam interituram Davidis ſobolem , perpetuiſque ipſam florentis regni opibus, ac potentia fruituram. Quod nonniſi in Chriſto exitum nanciſci poſſe Judæi fatentur: præſertim cum iis adſonet illuſtre hoc de Chriſto prædictum (*f*): *Non auferetur ſceptrum de Juda,& dux de femore ejus* , *donec veniat qui mittendus eſt* , & *ipſe erit expectatio gentium* . Antiquum hic obtinet Grotius ; nam quæ Chriſtum præmonſtrare non inanibus argumentis probavimus, priſcorum Judæorum , quibus fere ſe addixit , opinionem ſecutus , alio flectere conatur, & Zorobabeli accommodare. At quem hic prædicit Jeremias,eum & futurum regem , & regnaturum ait ; cum neque rex dictus fuerit Zorobabel , neque regnum tenuerit,uti rectiſſime Judæis idem cum Grotio ſentientibus objicit Theodoretus(*g*). Et improprie , ac parum accurate locutus eſt Saidus Batrikides , cum Zorobabelem dixit Hieroſolymis regnaſſe; cum præfuiſſe Reipublicæ dicere vellet, ac deberet. Quod autem addit, regem eumdem appellari capite nono Zachariæ (*h*) , *Ecce rex tuus veniet ibi Juſtus,& Salvator*; id vero ad Chriſtum itidem ſpectare pertendimus. Itaque incertum probat per incertius , & litem lite reſolvit. Hoc vero teſtimonio triceſimi tertii Jeremiæ capitis (*i*) : *Non interibit de David vir, qui ſedeat ſuper thronum domus Iſraël*, quo cauſam ſuam firmare ſtudet , hoc ipſo ad eam labefactandam utimur . Tametſi enim Iſraëliticæ gentis δημαγωγὸς (*plebis ductor*) & Æchmalotarcha fuerit Zorobabel , non proinde *ſedere ſuper thronum* Davidis dici potuit : uti nec inter Romanos , vel Conſules, vel Dictatores, etſi ſupremum geſſerint magiſtratum , ſuper Romuli thronum ſedere idcirco dicti ſunt. Nihilo magis probatur mihi, quod differit ad hunc locum (*k*): *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Iſraël habitabit confidenter ; & hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus juſtus noſter* : vult enim, contra ſaniorum Interpretum fidem , populum Iſraëliticum eum eſſe, cui prædicitur fore tribuendum nomen illud , *Dominus juſtus noſter*, ſive ut alii interpretantur , *Dominus juſtitia noſtra* . Verum ſi totius loci perpendatur connexio, ad Germen Davidis, de quo potiſſimum hoc commate ſermo eſt , referendum eſſe videbitur : nam cum illud appellaſſet *germen juſtum* , & *facturum judicium,& juſtitiam in terra* dixiſſet, ſubdit continuo vocatum iri , *Dominum noſtram juſtitiam:* quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet, poſt edita ſingularis juſtitiæ ſpecimina, Juſti nomen ac titulum meritis ſuis fore conſecuturum . Sic intellexerunt Hebræi Doctores quos dixi, ſic Chriſtiani pene omnes. Johannem Bodinum excipio , qui in peſtifero opere de abditis rerum ſublimium arcanis, ſub Salomonis Judæi perſona , ut hoc Jeremiæ teſtimonium elevet , id quod habet Vulgata , *Vocabunt eum* , quodque velut novum , & inauditum repudiat , ſic interpretandum eſſe ſtatuit, *Et clamabit*, ſive, *elata voce dicet populus*: cum tamen Vulgatam Editionem non univerſi ſolum Interpretes hoc loco, & conſimili, qui in triceſimo tertio Jeremiæ capite extat, ſed Bodinus etiam ipſe ſequatur . Addit deinde nomen illud, *Dominus juſtus noſter*, ſive, *Dominus juſtitia noſtra*, convenire, non in *Germen Davidis* , ſed in *Iſraël*; & quemadmodum in Geneſi (*l*) Jacob Aram a ſe erectam appellat , *Fortem Deum Iſraël* ; & quemadmodum Ezechiel (*m*) Civitati prædicit futurum nomen, *Dominus ibidem* . Hæc ſumſit Bodinus ex Munſteri expoſitione libri Jeremiæ (*n*): verum

(*a*) IX. 24. (*b*) 1.Cor.I. 30. (*c*) XXIII.7. & ſeq. (*d*) Ejuſd. 14, 15. (*e*) Ejuſd. 17. (*f*) Gen. XLIX. 10. (*g*) In Jer. XXXIII. 3. & ſeq. (*h*) 9. (*i*) 17. (*k*) Id. XXIII. 6. (*l*) XXXIII. 20. (*m*) XLVIII. 35. (*n*) XXIII.6.

Digitized by Google

verum ipſius reſponſionem diſſimulavit, quæ talis eſt: aliter Aræ, & Civitati, aliter Chriſto, Dei nomen tribui; illis ad oſtendendum divinæ gratiæ effectum; huic, ut Chriſti ſignificetur divinitas, & juſtitiæ noſtræ beneficium, quod benignitati ipſius, & gratiæ acceptum referimus. His addo, utrumque locum ex Geneſi, & Ezechiele longe ſecus exponere Interpretes, ac exponit Bodinus, quod Lectori conſulendos relinquo. Defricandus ipſe interim, qui dum Chriſtianis Theologis linguæ ſanctæ ignorationem exprobrat, ſuam ipſe ineptiſſime prodit. Nam ut oſtendat apud Ezechielem nomen, *Dominus ibidem*, ad Civitatem pertinere, repræſentat voces ipſas Hebraicas *adonai ſcama*, quarum poſtremam deſinere ait in ה, quæ nota eſt feminini generis, non maſculini; cum dictio *ſcama* hoc loco non ſignificet *Nomen ejus*, quod perperam cenſuit, ſed *illic*. Has cavillationes Bodino, quemadmodum & Grotio, ſubminiſtraſſe reperio pertinaces quoſdam Judæos, qui ſic præterea diſſerunt, Jeremiam capite triceſimo tertio his verbis mentem ſuam explicaſſe; *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Jeruſalem habitabit confidenter, (vere aſcer iqrà là) & iſte qui vocabit eam, Dominus juſtitia noſtra*: in quibus inquiunt *là*, fœminini generis eſt, nec alio referri poteſt, quam ad Jeruſalem; non ergo ad Meſſiam. Fateor: quid tum? Mentem Prophetæ non aſſequuntur, quæ hæc eſt: *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Jeruſalem habitabit confidenter, & qui eam vocaturus eſt ad ſe, nempe is erit Dominus juſtitia noſtra*, hoc eſt, Meſſias. At alius eſt ſenſus verborum viceſimi tertii capitis, nam cum Davidici germinis ortum prædixiſſet Jeremias, ſubjunxit: *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Iſraël habitabit confidenter (verè ſcemò aſcer iqareu), & hoc eſt nomen ejus, quod vocabunt eum* (qui nempe germen Davidis eſt) *Dominus juſtitia noſtra*. Itaque affixum maſculini generis, quod ineſt dictionibus hiſce, *ſcemò*, & *iqareu*, referendum eſt ad *zemabb, germen*, ſuperioris commatis, hoc eſt, Meſſiam, ubi poſtquam fore eum *juſtum*, & *facturum juſtitiam in terra* prænuntiavit, cōtinuo ſubjicit, fore illi nomen, *Dominus juſtitia noſtra*, ob inſignem nimirum juſtitiam, quam commemoravit: quæ cohærentia rerum, & ſeries manifeſta eſt. Alius quoque Judæorum fraudibus patuit locus viceſimi tertii capitis: ſic enim eum diſtinxerunt, ut hic ſenſus effloreſceret, ***Et hoc eſt nomen, quod vocabit eum Dominus, Juſtitia noſtra.*** Id cum proponere in medium auſi ſunt Judæi, receptam in codicibus interpunctionem manifeſto perverterunt: nam voci, *iqareu, vocabunt eum*, ſubjicitur accentus *chapach*, qui διαχριτικὸς (*disjunctivus*) eſt, & vocabulum, cui affixus eſt, a ſequenti diſtinguendum eſſe indicat. Falſo ergo annectunt illi dictionem ſequentem, *adonai*, quæ ab ea diſcreta eſt, & ſequentibus adhæret; vel R. Joſeph Albo teſte, qui in libro IKKarim ſcribit (*a*): *Appellat Scriptura nomen Meſſiæ Deus juſtitia noſtra*. Porro Septuaginta Senum interpretatio ſic habet: καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὃ καλέσει αὐτὸν κύριος ἰωσεδὲκ ἐν τοῖς προφήταις· quæ verba non uno vitio laborant. Videntur primum Septuaginta Interpretes nomen ipſum, quod hic Meſſiæ tribuitur, uti Hebraice conceptum erat, Græcis literis repræſentare voluiſſe, quemadmodum in nominibus propriis fieri amat, quæ integra ſine ulla interpretatione de lingua in linguam tranſire ſolent. Itaque nomen loco hoc Meſſiæ tributum, quod Hebraice ita ſcriptum eſt, *adonai tſedacrù*, ſic videntur Græce expreſſiſſe Interpretes, ἰωσεδέκ. Dictio vero κύριος, quæ proxime præcedit, adventitia eſt. Nam in antiquis codicibus Interpretationis Septuaginta Senum, quotieſcunque ſacra vox *adonai* occurrit, & ipſa, & ipſius interpretatio κύριος, exhibentur. Id obſervavimus in vetuſtiſſimo exemplari Renati Marchali, quo Græca Prophetarum omnium ſacrorum interpretatio continetur. Ubicunque enim ſe offert tetragrammaton nomen, in contextu ſcriptum eſt κύριος, in limbo ΠΙΠΙ, quod eſt Hebraicum *adonai*. Simile quidpiam factum hic eſt: nam & dictio Græca κύριος, & Hebraica *adonai*, adſcriptæ ſunt. Ergo vox κύριος, hic παρέλκει, (*redundat*) cum Hebraica dictio *adonai*, in voce ἰωσεδὲκ lateat. Sequitur, ἐν τοῖς προφήταις, cujus additamenti hæc ratio eſt. In nono, quod proxime ſequitur, commate hæc leguntur: *Ad Prophetas: Contritum eſt cor meum in medio mei*. Quæ ſic reddita extant apud Senes Septuaginta: ἐν τοῖς προφήταις· συνετρίβη ἡ καρδία μου ἐν ἐμοί. Septimum porro & octavum comma penitus fuiſſe ab illis prætermiſſa

(*a*) Lib. II. cap. 28.

miſſa notat Hieronymus (*a*). In vulgatis autem editionibus ad calcem capitis rejecta ſunt. Unde intelligitur, additamentum hoc poſt Hieronymum illuc irrepſiſſe: multaque hujuſmodi ſubinde a librariis vel ſtudioſis hominibus fuiſſe intruſa, parumque ſinceram interpretationem hanc ad nos perveniſſe. Utut eſt, ex hac duorum commatum prætermiſſione effectum eſt, ut ſextum & nonum comma cohærerent; voces vero iſtæ, τοῖς προφήταις, quæ noni commatis erant, ad ſextum pertinere exiſtimarentur: quæ opinio Theodoreti (*b*) temporibus jam inoleverat. Vocula porro, ἐν, ſexti commatis eſt, detorta ex τοῦ, quod ad dictionem Ἰωσεδὲκ pertinebat. Ergo ſic locum totum reſtitues: καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃ καλέσει αὐτὸν, Ἰωσεδέκ· τοῖς προφήταις· συνετρίβη ἡ καρδία μου ἐν ἐμοί· clariſſima ſententia; nam καλέσει refertur ad Ἰσραὴλ, quod præcedit. At τοῖς προφήταις videtur fuiſſe lemma ſequentibus præfixum, quo ſermonem ad Prophetas converti ſignificatur. Sed hæc obiter.

Futura etiam Meſſiæ myſteria aperiuntur triceſimo capite Jeremiæ (*c*), ubi Iſraëlitarum vincula rupturum ſe ſpondet Deus, & alieno exemtos imperio in priſtinam libertatem vindicaturum; quo tempore Deum ſoſpitatorem ſuum, & Davidem regem ſuum legitimo proſequentur obſequio: *Servient*, inquit, *Domino Deo ſuo, & David regi ſuo, quem ſuſcitabo eis*. Itaque ad abjiciendum timorem, & ſumendam fiduciam Iſraëlem adhortatur, futurum ſpondens, ut ei per ſe ſalus parta ſit, & ſecuritas, bonorumque omnium copia, dum præſentibus ipſum auxiliis proſequetur. Tum ſubjicit fore ut priſtinas ſedes recuperet Jacob, & civitas in excelſis ſtatuatur locis, Templumque rite fundetur. Deinde ait (*d*): *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me: quis enim iſte eſt, qui applicet cor ſuum, & appropinquet mihi, ait Dominus? et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum*. Davidem illum regem Iſraëliticæ genti promiſſum, quem alium eſſe dicam, quam qui Ezechieli memoratur, cum ait (*e*): *Et ſuſcitabo ſuper eas* (oves) *paſtorem unum, qui paſcat eas, ſervum meum David*: & rurſum (*f*): *Et ſervus meus David rex ſuper eos, et paſtor unus erit omnium*: & Oſeæ (*g*): *Poſt hæc revertentur filii Iſraël, et quærent Dominum Deum ſuum, et David regem ſuum*. Quo nomine Meſſiam de Davidis ſtirpe oriturum ſignari rerum ipſarum cum præcedentibus, ac ſequentibus cohærentia oſtendit: Id quod toto capite probavit Galatinus in libro Arcanorum (*h*). Nunc afferemus hoc unum ex Ezechiele (*i*), quod multorum inſtar eſſe queat: *Et habitabunt ſuper terram, quam dedi ſervo meo Jacob, in qua habitaverunt patres veſtri, et habitabunt ſuper eam ipſi, et filii eorum, et filii filiorum, uſque in ſempiternum, et David ſervus meus princeps eorum in perpetuum*. Dicat Grotius, qui hæc detorquet ad Zorobabelem, an ſempiternum in Judæos imperium Zorobabel tenuerit; an rex fuerit dictus, vel habitus; an recuperatam ejus auſpiciis Chananæam terram Judæi perpetuo coluerint. Quod autem addit a Davide Davidem dictum Zorobabelem; ſicut a Ptolemæo, Ptolemæos; a Cæſare, Cæſares; alium quempiam oſtendat ſic dictum, præter eum quem proponit Zorobabelem. Quod additur præterea a Jeremia (*k*): *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur*, germanum eſt prædictionis hujus Michææ (*l*), quam Meſſiæ propriam eſſe magna conſenſio eſt: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël*. Pergit Jeremias (*m*): *Et applicabo eum, & accedet ad me*: quod pontificiam dignitatem regia conjunctam exprimit, juxta illud Pſalmi (*n*): *Tu es Sacerdos in æternum*. Quæ interpretans Paulus in Epiſtola ad Hebræos (*o*) ſic diſſerit: *Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cælos, & Jeſum Filium Dei, teneamus confeſſionem*: & deinde (*p*): *Hic autem eo quod maneat in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium: unde & ſalvare in perpetuum poteſt accedentes per ſemetipſum ad Deum, ſemper vivens ad interpellandum pro nobis*. Non alium ergo Davidis nomine, quam Davidis filium Meſſiam, non alium ducem aut principem hic notatum cenſuit Jonathan Uzielides in Thargum; non alium Thalmudiſtæ capite poſtremo Sanhedrin, & in libro Bera-

(*a*) In Jer. XXIII. 6. (*b*) In Jer loc. cit. (*c*) 7. & ſeqq. (*d*) Ib. 21. 22. (*e*) XXXIV. 23. (*f*) Id. XXXVII. 24. (*g*) III 5. (*h*) Lib. III. cap. 25. (*i*) XXXVII. 25. (*k*) XXX. 21. (*l*) V. 2. (*m*) Ibid. XXX. 21. (*n*) CIX. 4. (*o*) IV. 14. (*p*) VII. 24. 25.

Beracoth Hieroſolymitano; nec Midraſch Thehillim.

Hæc leguntur ſequenti capite (*a*): *Erit dies, in qua clamabunt cuſtodes in monte Ephraim, Surgite & aſcendamus in Sion ad Dominum Deum noſtrum*. Quibus conſimilia differuiſſe Iſaiam (*b*) oſtendimus, cum Chriſtum prædiceret ſecundo capite, quæ & a Michæa (*c*) in pari cauſa uſurpata ſunt. Nec quicquam hic nobis prodeſſe volumus vocem *nozerim*, *cuſtodes*, quæ quod hujus ſimilis ſit *nazirim*, *Naziræi*, quo nomine Chriſtianos olim fuiſſe deſignatos legimus in Actis Apoſtolorum (*d*), Eccleſiæ Chriſtianæ paſtores a Jeremia notatos quidam voluerunt. Utiliora nobis illa ſunt, quæ ſequuntur (*e*): *Quia hæc dicit Dominus, Exultate in lætitia, Jacob, & hinnite contra caput Gentium: perſonate, & canite, et dicite, Salva, Domine, populum tuum, reliquias Iſraël. Ecce ego adducam eos de terra Aquilonis, et congregabo eos ab extremis terræ, inter quos erunt cæcus et claudus, prægnans et pariens ſimul, cœtus magnus revertentium huc*: quibus paria vidimus tertio Jeremiæ capite (*f*), & ad Meſſiam ſpectare oſtendimus: *In diebus illis ibit domus Juda ad domum Iſraël, et venient ſimul de terra aquilonis, ad terram, quam dedi patribus veſtris*. Quam autem cœco & claudo ſpondet gradiendi facultatem, eamdem Meſſiæ venturi beneficio conceſſum iis iri pollicitus fuerat Iſaias triceſimo quinto capite, cum diceret (*g*): *Deus ipſe veniet, et ſalvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures ſurdorum patebunt: tunc ſaliet ſicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum*. Deinde: *Erit ibit ſemita, et via, et via ſancta vocabitur*. Et paulo poſt: *et redemti a Domino convertentur, et venient in Sion cum laude*. Quæ de Meſſiæ ævo dicta eſſe ſupra a me demonſtratum eſt. Ergo hac pollicitatione Jeremiæ ſpes ſuas alere, & miſeriam ſuam ſolari Judæos docet nos R. Machir in *abaqat regel*. Subjicit Jeremias: *Uſque quo diſſolveris, filia vaga? quia creavit Dominus novum ſuper terram, Fœmina circumdabit virum*: quo mirabilis Chriſti ortus prædicitur. Nam geſtatio fœtus in utero fœminæ his verbis σεμνῶς (*ſervato decoro*) deſcribitur. Sic quarto Regum (*h*) pari locutione res eadem refertur. Nam quod habet Vulgata, *Habebis in utero filium*, id expreſſum eſt ex iſtis Hebraicis *ata hobebet ben: Tu amplexans filium*. Non autem communis fœtus concipiendi ratio hic prædicatur: quorſum enim dixiſſet Propheta: *Creavit Dominus novum ſuper terram?* qua præmonitione uti ſolent Scriptores ſacri, cum magnum quid & inſolitum portenditur. Sic cum Core, Dathan & Abiron terræ hiatu eſſent abſorbendi, ait Moſes (*i*): *Sin novam rem fecerit Dominus, ut aperiens terra os ſuum deglutiat eos*. Sic Deus apud Iſaiam (*k*): *Ecce ego facio nova, et nunc orientur, utique cognoſcetis ea; ponam in deſerto viam, et in invio flumina*. Ergo portentoſus filii conceptus apud Jeremiam prædicitur, quem ad Meſſiam pertinere R. Moſes Hadarſan ultro agnoſcit. Clariſſima deinde vaticinatione, Moſaicæ Legis & priſtini fœderis abrogationem denuntiat (*l*): *Ecce dies venient, dicit Dominus; et feriam domui Iſraël et domui Juda fœdus novum; non ſecundum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, et ego dominatus ſum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in viſceribus eorum, et in corde eorum ſcribam eam, et ero eis in Deum, et ipſi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum ſuum, et vir fratrem ſuum, dicens, Cognoſce Dominum, omnes enim cognoſcent me, a minimo eorum uſque ad maximum, ait Dominus, quia propitiabor iniquitati eorum, et peccati eorum non memorabor amplius*. Novi in Chriſto fœderis ſanctionem, priſtino abolito, his contineri ſcribit Paulus ad Hebræos (*m*). Jeremias quoque triceſimo capite (*n*), quod Meſſiam prænuntiare declaravimus, haud multum abſimilia habet: *Et erit dux ejus ex eo, et princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum*. Er… pite triceſimo tertio (*o*), quod ad Ch… quoque ſpectat: *Et emundabo illos … iniquitate ſua, in qua peccaverun… propitius ero cunctis iniquitatib…*

(*a*) Jer. XXXI. 6. & ſeqq. (*b*) II. 3. (*c*) IV. 1. 2. (*d*) XXIV. 5. (*e*) Jer. XXX… (*f*) 4. & ſeq (*h*) IV. 16. (*i*) Num. XVI. 30. (*k*) XLIII. 19. (*l*) Jer. XXXI. 31. & ſeq… ſeqq. (*n*) 21. 22. (*o*) Ejuſd. 8.

quibus deliquerunt mihi, & ſpreverunt me. Unde Lucas in Actis (*a*): *Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.* Futura illa divinæ Legis, non in tabulis lapideis, ſed in piorum hominum corde deſcriptio, quam & aliis locis pollicetur Jeremias, & ab Ezechiele quoque non ſemel promittitur, novo fœderi per Chriſtum paciſcendo debetur. Chriſtianos enim ſic compellat Apoſtolus (*b*): *Epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata a nobis, & ſcripta, non in tabulis lapidis, ſed in tabulis cordis carnalibus.* Debetur & novo fœderi univerſalis illa, quam promittit Jeremias, Dei notitia: Iſaias enim capite undecimo (*c*), quod Meſſiæ προλεκτικὸν (*prænuntium*) eſt, ſic loquitur: *Non nocebunt, & non occident in univerſo monte ſancto meo, quia repleta eſt terra ſcientia Domini, ſicut aquæ maris operientes.* Et alibi hæc ſpondet Eccleſiæ (*d*): *Ponam univerſos filios tuos doctos a Domino, & multitudinem pacis filiis tuis.* Quo reſpexit Jeſus Dominus, cum dixit apud Johannem (*e*): *Et ſcriptum eſt in Prophetis, & erunt omnes docibiles Dei.* Novo denique fœderi debetur memorata hic peccatorum abolitio, cujus potiſſimum gratia Chriſtum humano generi Deus promiſit. Ergo totam hanc prædictionem Chriſto adjudicandam eſſe ſtatuit R. Moſes ben Nachman. Ajo & Chriſti Eccleſiam ſignare poſtremum hoc capitis comma: *Sanctum Domini non evelletur, & non deſtruetur ultra in perpetuum* (*f*); nec enim Hieroſolymitanum Templum poteſt ſignare, quod funditus exciſum eſt.

XVII. Memorabilem quoque de Chriſto prophetiam Threnis ſuis Jeremias (*g*) intexuit: *Spiritus oris noſtri Dominus Chriſtus captus eſt in peccatis noſtris.* Quod quamvis Chaldæus Paraphraſtes & Rabbini plerique ad Joſiam, alii ad Sedeciam trahant, ſi quis tamen ſingulas voces accurate expenderit, vere hic notatum Meſſiam comperiet. *Spiritus oris noſtri* appellatur (*h*), quippe in quo *vimus, & movemur, & ſumus*, inquit poſt m Hieronymus (*i*); quod nonniſi coa- r aut Sedeciæ accommodari poteſt. dicitur, quippe qui ſupremum re- n tenet imperium. Captus eſſe dicitur propter peccata hominum, quod nec Joſiæ convenit, interfecto quidem, ſed non capto; niſi ſagittæ vulnere captum dicas, ut Amazonem Herculeæ ſagittæ vulnere prenſam dixit Valerius Flaccus, quod ſupra monui. Nec convenit Sedeciæ, qui non tantum alienarum, ſed ſuarum quoque noxarum meritiſſimas pœnas luit. Chriſtus vero Dominus & captus eſt, & *languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit*, ut de eo prædicavit Iſaias (*k*).

XVIII. Poſtquam librum nomine Baruchi inſcriptum, genuinum eſſe oſtendimus, verba ipſius attuliſſe ſufficiet, ut præviſam illi & prædictam Chriſti ἐνανθρώπησιν (*humanæ naturæ aſſumtionem*) manifeſtum fiat: *Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius adverſus eum. Hic adinvenit omnem viam diſciplinæ & tradidit illam Jacob puero ſuo, et Iſraël dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt* (*l*). Unde hæc ſumſiſſe Johannem (*m*) dicas: *Et verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus.* Scio ambigua videri Græci exemplaris verba, quæ ſunt hujuſmodi? μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Ita ut ὤφθη, συνανεστράφη, tam ad ἄλλον ἐπιστήμης referri poſſint, quam ad Θεός. Sed ſententiam hanc, quam admittunt verba, ratio prorſus reſpuit: nam ſi Jacobo Deus viam diſciplinæ tradidit, ſequitur in terris viſam fuiſſe, & cum hominibus vivente Jacobo converſatam. Quamobrem fruſtra ſubjunxiſſet Baruchus: *Poſt hæc in terris viſa eſt, & cum hominibus converſata.* Deinde quis tam audax eſt in tranſlationibus, ut dicere auſit viam diſciplinæ in terris viſam eſſe, & cum hominibus converſatam? Magno ergo conſenſu univerſus Patrum cœtus hoc teſtimonium juxta Vulgati Interpretis expoſitionem in Chriſtianæ cauſæ patrocinium uſurpavit.

XIX. Prodeat ſuo ordine Ezechiel, cujus luculentæ quoque extant de Chriſto prædictiones. Cum enim triceſimo quarto capite paſtorum populi ſui avaritiam & injuſtitiam expoſtulaſſet Deus, exauctoratis iis ſe gregis ſui curam geſturum ipſe promittit, morbidas oves ſanaturum, errantes quæſiturum, & in uberrima paſcua, lætiſſimaſque ſedes deducturum, ubi ſumma pace fruantur. Tum ſubjicit

---

(*b*) 2. Cor. III. 3. (*c*) 9. (*d*) Id. LIV. 13. (*e*) VI. 45. (*f*) Jer. XXXI. 4. *XVII. La-* ... (*g*) IV. 20. (*h*) Act. XVII. 28. (*i*) In Thr. IV. 20. (*k*) LIII. 4. *XVIII. Prophetia Ba-* ... II. 37. 38. (*m*) I. 14. *XIX. Prophetia Ezechielis.*

cit (*a*): *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem unũ, qui paſcat eas ſervum meum David: ipſe paſcet eas, & ipſe erit eis in paſtorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & ſervus meus David princeps in medio eorum: ego Dominus locutus ſum. Et faciam cum eis pactum pacis.* Deinde (*b*): *Et ſuſcitabo eis germen nominatum: & non erunt ultra imminuti fame in terra, neq; portabunt ultra opprobrium gentium. Et ſcient quia ego Dominus Deus eorum cum eis, & ipſi populus meus domus Iſraël, ait Dominus Deus. Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ, homines eſtis, & ego Dominus Deus veſter, dicit Dominus Deus.* Iterantur hæc eadem triceſimo ſeptimo capite (*c*): *Servus meus David, rex ſuper eos, & paſtor unus erit omnium eorũ.* Rurſum (*d*): *David ſervus meus, princeps eorum in perpetuum: & percutiam illis fœdus pacis, pactum ſempiternum erit eis, & fundabo eos, & multiplicabo eos, & dabo eis ſanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus: Et ſcient gentes, quia ego Dominus ſanctificator Iſraël, cum fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.* His Meſſiam præmonſtrari multis approbare poſſumus. Primum Paſtoris perſonam gerit: ſic de eo Iſaias quadrageſimo capite (*e*), quo capite Meſſiam prædici oſtendimus: *Sicut paſtor gregem ſuum paſcet: in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo levabit, fœtas ipſe portabit*: ſic & de ſe ipſe Dominus noſter Jeſus apud Johannem (*f*): *Ego ſum Paſtor bonus*: ſic eum Petrus in Epiſtola priore (*g*) Paſtorem, & Epiſcopum animarum noſtrarum, & principem paſtorum, & Paulus (*h*) paſtorem magnum ovium appellat. Servus Dei dicitur: ſic de eo Deus apud Iſaiam (*i*): *Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum*; & alio loco (*k*): *Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem ſervi ſui?* & iterum (*l*): *Ecce intelliget ſervus meus, exaltabitur, & elevabitur, & ſublimis erit valde*; deinde (*m*): *In ſcientia ſua juſtificabit ipſe juſtus ſervus meus multos*; & apud Zachariam: (*n*) *Ecce enim ego adducam ſervum meum Orientem.* Quapropter ſervili ſchema prodit Dominus Jeſus: unde Paulus de eo (*o*): *Semetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens.* David appellatur, & princeps, & rex, & germen: ſic apud Jeremiam (*p*): *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo David germen juſtum, & regnabit rex; & ſapiens erit*; & alibi (*q*): *Non dominabuntur ei amplius alieni, ſed ſervient Domino Deo ſuo, & David regi ſuo, quem ſucitabo eis*: parentis Davidis nomen ita gerente filio Meſſia; quemadmodũ & apud Aggæum (*r*) Zorobabelis nomen eamdem ob cauſſam Chriſto tribuitur. Sic & apud Iſaiam (*s*): *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus*: præterea (*t*): *Ecce teſtem populis dedit eum, ducem ac præceptorem gentibus.* Hinc Angelus ad Mariam de Chriſto Jeſu, apud Lucam (*u*); *Dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*; & de eodem Petrus in Actis (*x*): *Hunc principem, & Salvatorem Deus exaltavit dextera ſua.* Fœdus icturum ſe cum populo ſuo pollicetur Deus: ſic apud Iſaiam (*y*): *Feriam vobiſcum pactum ſempiternum, miſericordias David fideles*; ſic & apud Jeremiam (*z*): *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël, & domui Juda fœdus novum.* Pacem hoc fœdere ſancitum iri ait: ſic Iſaias (*aa*) de Meſſiæ temporibus: *Habitabit lupus cum agno*; & alibi (*bb*): *Non erit ibi leo, & mala beſtia non aſcendet, nec invenietur*; ſic Chriſtus apud Jeremiã (*cc*): *Revelabo illis deprecationem pacis. Pavebunt, & turbabuntur gentes in univerſis bonis, & in omni pace, quam ego faciam eis*: & apud Oſeam (*dd*): *Et percutiam cum eis fœdus in die illa cum beſtia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter.* Unde & Paulus (*ee*): de Chriſto Jeſu: *Ipſe enim eſt pax noſtra.* Ergo ad Meſſiam hæc Ezechielis ſine controverſia a Judęis referuntur, maxime vero ab Abrahamo Aben Ezra, & Davide Kimchi; & Davidis nomine Meſſiam noſci Thalmud docet. Nonnulli tamen ex hoc Judæorum grege, quos olim etiam Chriſtianos quoſdam eſſe affectatos conqueritur Theodoretus (*ff*), & quos noviſſime ſecutus eſt Grotius;

(*a*) Ez.XXXIV.23.& ſeq. (*b*) Ib.29.& ſeq. (*c*) Ejuſd.24. (*d*) Ib.25.& ſeqq. (*e*) 11. (*f*) X.11. (*g*) II. 25.& V.4. (*h*) Hebr.XIII.20. (*i*) XLII.1. (*k*) L.10. (*l*) LII.13. (*m*) LIII.1. (*n*) III.8. (*o*) Ph.II.7. (*p*) XXIII.5. (*q*) XXX. 9.10. (*r*) II. 24. (*s*) IX.5. (*t*) Id.LIII.4. (*u*) I. 32.33. (*x*) V. 31. (*y*) LV.3. (*z*) XXXI.31. (*aa*) XI.6. (*bb*) XXXV.9. (*cc*) XXXIII.6.9. (*dd*) II.18. (*ee*) Eph.II.14. (*ff*) In Ez XXXIV.23.

tius, Zorobabelem hic agnoſcere malunt, Templumque Zorobabelis tempore inſtauratum per hæc verba exprimi cenſent (*a*): *Et dabo ſanctificationem meam*, ſive juxta Hieronymum (*b*), *Sanctuarium meum in medio eorum in perpetuum*; deinde (*c*): *Et ſcient gentes, quia ego Dominus ſanctificator Iſraël, cum fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum*. Certe Templum illud a Romanis exciſum eſt, neque perſeverabit in perpetuum. Egregie præterea demonſtrat Theodoretus (*d*) minime Zorobabelis temporibus convenire, quæ hic pollicetur Deus (*e*) *Erunt in terra ſua abſque timore*; tum: *Habitabunt confidenter abſque ullo terrore*: poſtquam enim Babylone reverſi ſunt Judæi, crebris inſidiis appetiti, & apud Perſarum reges perduellionis accuſati ſunt, itaut Templi, & Urbis inſtauratio intermitteretur. Cum vero Urbis reparandæ licentiam deinde impetrarunt Nehemiæ temporibus, tanta illos inceſſit circumſtantium populorum formido, ut altera manu opus facerent, gladium altera tenerent. Addit deinde Theodoretus, neque in Zorobabelem ipſum cadere, quæ hic de Davide commemorantur; nam δημαγωγὸς (*populi ductor*) fuit, non rex; nec fuit *princeps in perpetuum* (*f*). Potior ergo videtur ſententia Hieronymi (*g*), hæc ad Eccleſiam Chriſti Jeſu, ipſiuſque tempora accommodantis, cum ſanctitate imbutis piorum animis, Spiritu inter illos habitavit, non corpore ſolum; poſitaque in eorum mentibus ſede, Templum illic æternum ſibi conſtituit. Quod & penitus confirmat Paulus, cum ſic Corinthios alloquitur (*h*): *Vos eſtis Templum Dei vivi, ſicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus*. Quæ cum ſcriberet, loca memorata Ezechielis procul dubio animo verſabat.

XX. *Illud in præfatione commoneo*, inquit Hieronymus de Daniele, in Proœmio Commentariorum, *nullum Prophetarum tam aperte dixiſſe de Chriſto. Non enim ſolum ſcribit eum eſſe venturum, quod eſt commune cum cæteris; ſed etiam quo tempore venturus ſit docet, & reges per ordinem digerit, & annos enumerat, ac manifeſto ſigno prænuntiat*: quæ totidem fere verbis Theodoretus declaravit. Unde Porphyrius, qui Danielem ſibi inſectandum propoſuerat, non tam ventura dixiſſe illum, quam præterita narraſſe jactabat. Verum ejus *impugnationem teſtimonium veritatis eſſe*, optime dictum eſt ab Hieronymo. Deinde num & Jeſu recentiorem dicet Libri Auctorem, qui tempus ejus aperte prædixit? Nos itaque vaticinia ejus de Chriſto colligentes, a ſecundo ordiemur capite (*i*), in quo ſymbolum Chriſti eſt, ejuſque regni, lapis ille de monte ſine manibus abſciſſus, qui poſt comminutam ſtatuam πολυμιγῆ (*ex variis rebus conflatam*) in tantum excrevit montem, ut orbem univerſum compleret: quo regnum portendi docuit Propheta, nullis unquam mutationibus obnoxium, ſed æternum, & univerſa olim terræ regna, non ope humana, ſed Dei nutu, & virtute everſurum. Lapidis quidem typo Chriſtum exprimi, & in Pſalmis, & apud Iſaiam, ſupra jam obſervavimus. Montis item ſpecie eum adumbrari, in Iſaiæ ſecundo capite (*k*) dictum eſt a nobis. Regni Chriſti æternitatem alio quoque loco prædicat Daniel: *Poteſtas*, inquit (*l*), *poteſtas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus, quod non corrumpetur*: prædicat & Michæas cum ait (*m*): *Regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc, & uſq; in æternum*. Unde Lucas (*n*) de Domino Jeſu: *Regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*. Univerſis quoque regnis excidio futurum Pſalmus ſecundus (*o*) præcinit: *Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos*: & Iſaias (*p*): *Gens, & regnum, quod non ſervierit tibi peribit, et gentes ſolitudine vaſtabuntur*. In alia fuerunt opinione Judæi quidam, atque item Porphyrius, qui montem illum magnum, a parvis initiis in tantam molem provectum, ad Iſraëliticam gentem referebant, quam in fine ſeculorum ad ſummam amplitudinem evectum iri, regniſque omnibus ſuperiorem fore arbitrabantur. Verum præterquamquod regnum illud in æternum fore perſeveraturum dicere ineptum eſt, vanitas eorum propterea coarguitur ex Bereſith Rabba, & ex Midraſch Thebillim, & ex Aben Ezra, & ex R. Selomoh, & ex R. Saadia, & ex R. Levi ben Gherſon, & ex Joſephi Jachiadæ Paraphraſi in Danielem, & ex Thalmude ipſo, in libro

(*a*) Ezech. XXXVII. 26. (*b*) In Ezech. Ibid. (*c*) 28. (*d*) In Eumd. cit. cap. 23. 24. (*e*) Ez. XXXIV. 27. 28. (*f*) Id. XXXVII. 5. (*g*) In Ezech. XXXVII. 27. (*h*) 2. VI. 16. XX. *Prophetia Danielis*. (*i*) Dan. 2. 34. & ſeq. (*k*) 2. (*l*) VII. 14. (*m*) IV. 7. (*n*) I. 32. (*o*) 9. (*p*) LX. 12.

Digitized by Google

libro Sanhedrin capite undecimo; in quibus iſta Danielis Meſſiæ adjudicantur.

Poſteriorem Chriſti adventum ſpectat nobiliſſima illa Danielis prædictio, quæ continetur ſeptimo capite (a): *Aſpiciebam in viſione noctis, & ecce cum nubibus cæli, quaſi Filius hominis veniebat, & uſq; ad Antiquum dierum pervenit, & in conſpectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ ipſi ſervient: poteſtas ejus, poteſtas æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus quod non corrumpetur.* Hoc ipſum de Chriſto prænuntiabat David, cum diceret (b): *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuę emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum:* & alibi (c): *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos. Et nunc Reges intelligite, erudimini qui judicatis terram, ſervite Domino cum timore, & exultate ei cum tremore.* Hoc idem Ezechieli (d) viſum eſt, quod Danieli: *Et ſuper firmamentum, quod erat imminens capiti eorũ, quaſi aſpectus lapidis ſapphiri ſimilitudo throni, ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper.* Viſum eſt & Johanni in Apocalypſi (e): *Et vidi,* inquit, *& ecce nubem candidam, et ſuper nubem ſedentem ſimilem Filio hominis, habentem in capite ſuo coronam auream, et in manu ſua falcem acutam.* Ait alio loco Johannes (f), Verbum Dei ſe vidiſſe, ſedens in equo albo, caput diadematis multis revinctum, cœleſtibus exercitibus comitatum, gladium ore vibrans, quo gentes ulturum eſt, utpote miniſtrum iræ omnipotentis Dei, veſte indutum Inſcripta hoc titulo, Rex Regum, & Dominus dominantium. Ergo Paulus ſcribebat ad Epheſios (g), Jeſum Dominum, poſtquam excitatus fuit ad vitam, ad Dei dextram in cœlo fuiſſe collocatum, ſupra omnem poteſtatem, & virtutem, & dominationem, non hujus ſolum ſeculi, ſed & futuri; omnibuſque infra ejus pedes ſubjectis, caput Eccleſiæ fuiſſe conſtitutum. Scribebat & ad Philippenſes (h) futurum, ut in nomine Jeſu omne genu flecteretur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, ejuſque gloriam gentes omnes agnoſcerent. Nec abſimilia ſunt, quæ leguntur initio Epiſtolæ ad Hebræos. Ipſe quoque Jeſus verba Danielis, coram Caipha, omniq; impiorum conſeſſu ſibi arrogavit (i): *Amodo videbitis Filium hominis ſedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli.* Item quod ait Daniel (k), perveniſſe Filium hominis ad Antiquum dierum, hoc de ſe non ſemel Jeſus Dominus prædicavit, cum ſe ad Patrem vadere diceret (l). Addit Daniel, traditam Filio hominis poteſtatem ab Antiquo dierum: idem quoque ſibi a Patre conceſſum Jeſus nos docuit (m): *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, et in terra.* Quæ vero hic Filio hominis dominationis æternitas portenditur a Daniele, eadem & ab hoc præmonſtrata eſt regno illi, cujus typus mons ille ingens fuit, ex lapidis fragmine ortus; in ſomnis Nabuchodonoſori viſus, quo Chriſtum præſignificatum eſſe proxime oſtendimus. Chriſtianæ interpretationi Judaica conſentit; Filium enim hominis hic deſcriptum, Meſſiam eſſe traditur in libro Sanhedrin, capite ultimo, & in Bereſith Rabba, & in Midraſch Thehillim. Ita intellexerunt R. Aben Ezra, & R. Selomoh Jarchi; Ita Saadias Gaon, & R. Abraham Seba in Faſciculo Myrrhæ: ita denique Joſephus Jachiades in Explanatione Danielis. Nec his tamen abſterritus eſt Grotius, quominus alia omnia fingeret, & ut lapide illo, quo pedes ſtatuæ contriti ſunt, ſic Filio hominis Populum Romanum a Daniele ſignatum pertenderet; cui poſtquam ſingulas vaticinii partes utcunque accommodare conatus eſt, tum vero nubes illas, cum quibus veniſſe narratur Filius hominis, ſic interpretatur, quaſi ad ſignificandam ſummam celeritatem, & motum rapidum, quo in omnes partes ferebatur, hæc poſita ſint. Quapropter dici vult veniſſe Filium hominis cum nubibus cœli, pro eo, quod dici debuerat, tanquam nubes cœli. Cui approbando locum afferte quarto capite Jeremiæ (n): *Ecce quaſi nubes aſcendet, & quaſi tempeſtas currus ejus.* Verum ut mittam præpoſitionis *aaim* ſignificationem, quæ numquam

defer-

(a) 13. 14. (b) Pſal. CIX. 1. & ſeq. (c) Pſal. II. 6. & ſeq. (d) I. 26. (e) XIV. 14. (f) Apoc. XIX. 11. & ſeq. (g) I. 20. & ſeq. (h) II. 9. & ſeq. (i) Matth. XXVI. 64. (k) VII. 13. (l) Joh. XVI. 14. (m) Matth. XXVIII. 18. (n) 13.

deſervit comparationi, quid fiet Ezechielis (*a*) teſtimonio, quod adduximus, in quo eadem ipſi in cœlo viſa referuntur, quæ vidit Daniel? quid illis Apocalypſeos (*b*), in quibus Filius hominis nubibus inſidens, & cœlo invectus deſcribitur? quid illo Pſalmi centeſimi noni (*c*), & altero Pauli (*d*), in quibus Chriſtus ad dextram Dei collocatur? quid illo denique Jeſu ipſius (*e*), qui venturum ſe in nubibus cœli denuntiat? Profecto mirifica hæc Scriptorum ſacrorum conſenſio veram loci ſententiam omnino aperit.

At omnem exceptionem ſuperat ſplendidum, & memorabile teſtimonium, capiti nono (*f*) inſertum, quo Danieli poſt futurarum rerum noſcendi avido Gabriel, non quæſita ſolum ſequentium annorum myſteria, ſed alia quoque longe abſtruſiora declarat. *Septuaginta*, inquit, *hebdomades abbreviatæ ſunt ſuper populum tuum, et ſuper Urbem ſanctam tuam, ut conſummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur juſtitia ſempiterna, et impleatur viſio, et Prophetia, et ungatur Sanctus ſanctorum*. His ſignari Meſſiam ajo; nam noxarum abſterſionem ſpondet, quod Meſſiæ proprium munus eſſe conſtat. Juſtitia illa ſempiterna Chriſtus eſt, de quo in Pſalmo ſeptuageſimo primo (*g*): *Orietur in diebus ejus juſtitia, et abundantia pacis, donec auferatur Luna:* de quo apud Iſaiam (*h*): *Judicabit in juſtitia pauperes, et arguet in æquitate pro manſuetis terræ*: tum alibi (*i*): *Ego Dominus vocavi te in juſtitia:* & rurſum (*k*): *Prope eſt juſtus meus egreſſus eſt Salvator meus*: & poſtmodum (*l*): *In ſcientia ſua juſtificabit ipſe Juſtus ſervus meus multos:* Deinde (*m*): *Propter Sion non tacebo, et propter Jeruſalem non quieſcam, donec egrediatur ut ſplendor Juſtus ejus, et Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt gentes Juſtum tuum, et cuncti Reges inclytum tuum*: & poſtea ſic Chriſtus ipſe de ſe (*n*): *Ego qui loquor juſtitiã.* Clariſſime vero Jeremias (*o*): *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et ſuſcitabo David germen juſtum, et regnabit rex, & ſapiens erit, et faciet judicium, & juſtitiam in terra. In diebus illis ſalvabitur Juda, et Iſraël habitabit confidenter, et hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus Juſtus noſter*; vel juxta aliorum interpretationem: *Dominus juſtitia noſtra*. Addamus & hoc Zachariæ (*p*): *Ecce rex tuus veniet tibi Juſtus et Salvator*. Ex his Paulus ſic de Chriſto Jeſu (*q*): *Qui factus eſt nobis ſapientia a Deo et juſtitia.* Implendam Chriſti temporibus prophetiam tradit Daniel, quod & de ſe Dominus Jeſus tradit apud Matthæum (*r*): *Omnes enim Prophetæ et Lex uſque ad Johannem prophetaverunt.* Sanctum ſanctorum ungendum prædicit, hoc eſt Meſſiam futurum, ſive Chriſtum, ſive ut veteres quoſdam Interpretes dictionem hanc reddidiſſe notat alicubi Lactantius (*s*), ἠλειμμένον (*Unctum*) Aquilam ſignificans. Inde Petrus Judæos increpitans Sanctum & Juſtum appellat Chriſtum Jeſum. Sic & de eo Chriſtiani in Actis (*t*): *Convenerunt vere in civitate iſta adverſus ſanctum puerum tuum Jeſum, quem unxiſti, Herodes, et Pontius Pilatus*: & Johannes in Epiſtola prima (*u*): *Vos unctionem habetis a Sancto*. Nec a noſtra diſcrepat R. Moſis ben Nachman in loci hujus interpretatione ſententia, aliorumve Judæorum, quorum opinionem exponit Hieronymus (*x*). Pergit Daniel (*y*): *Scito ergo et animadverte: Ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Jeruſalem uſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt, et rurſum ædificabitur platea et muri in anguſtia temporum*. Chriſtum illum ducem, Cyrum eſſe putant R. Selomoh, & R. Joſeph Jachiades; Nehemiam, Aben-Ezra; Zorobabelem, Judæi recentiores plerique; quæ Rabbinica ſapientia digna ſunt. Nam manifeſto poſt hebdomades novem & ſexaginta futurus eſſe dicitur Unctus ille; quem ſi Cyrum eſſe dicas, vel Zorobabelem, vel Nehemiam, unde ducetur hebdomadum illarum numerandi initium? præterea idem hic eſt Unctus, ac Sanctus ſanctorum proxime memoratus, quod de Cyro dicere abſurdum eſt, nec aliis ſatis convenit: quamvis enim ſanctitudine floruerint Zorobabel, & Nehemias, num juſtitia æterna temporibus illorum in orbem inducta eſt? num eliſæ ſunt vitiorum ſtirpes, & ſcelerum radix reciſa eſt? Hæc autem in Meſſiam congruunt, verum piorum ducem, juxta

(*a*) I. 26. (*b*) XIV. 14. (*c*) 1. 2. 3. (*d*) Eph. I. 20. (*e*) Matth. XXVI. 64. (*f*) Dan. IX. 24. & ſeq. (*g*) 7. (*h*) XI. 4. (*i*) Id. XLII. 6. (*k*) Id. LI. 5. (*l*) Id. LIII. 11. (*m*) Id. LXII. 1. 2. (*n*) Id. LXIII. 1. (*o*) XXIII. 5. 6. (*p*) IX. 9. (*q*) 1. Cor. I. 30. (*r*) XI. 13. (*s*) Lib. IV. cap. 7. (*t*) III. 14. & IV. 27. (*u*) II. 20. (*x*) In Dan. IX. (*y*) IX. 25.

juxta hoc Iſaiæ (*a*): *Ecce teſtem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus:* & iſtud Jeremiæ (*b*): *Et erit dux ejus ex eo*: ſed audire pergamus Danielem (*c*): *Et poſt hebdomades ſeptuaginta duas occidetur Chriſtus, et non erit ejus populus qui eum negaturus eſt: et civitatem et ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium: & erit in Templo abominatio deſolationis, & uſque ad conſummationem & finem perſeverabit deſolatio.* Hæc a Chriſto Jeſu notata ſunt, cum ad Diſcipulos de excidio Templi verba faceret, & cum Emmauntiis viatoribus diceret (*d*). *Sic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati.* Porro redintegratio illa & confirmatio fœderis, pertinet ad Chriſtum, quo ſequeſtro fœdus ſempiternum initurum ſe pollicetur Deus, eumque ipſum *in fœdus populi* daturum ſe ſpondet. Quibus cum Chriſtianam cauſſam magnopere firmari Judæi intellexiſſent, pravis interpretationibus ea pervellere conati ſunt. Igitur R. Saadias Gaon in Libro fidei, Meſſiam illum mactandum, ſignum eſſe vult eorum, qui hoc tempore obtinebunt ſacerdotium. Quaſi poſt inſtaurationem Templi ulla fuerit Sacerdotum unctio. Deinde quis non intelligit, unum hic eumdemque Meſſiam a Daniele ſignari, quem & Sanctum ſanctorum, & Chriſtum ducem appellat, & olim necandum eſſe prædicit? nam ſi tres diverſi fuiſſent, & Sanctis ſanctorum, & Chriſtus dux, & qui necandus erat, diſtinxiſſet, utique, neque errori cauſſam præbuiſſet. Hinc refellitur & R. Selomoh, qui trucidandum Meſſiam, Agrippam eſſe ſtatuit. Ineptior etiam Jachiades, qui Chriſtum illum occidendum interpretatur Templum, Cyri nutu reſtitutum, & olim exſcindendum: nam quis concedat Gabrielem res obſcuras Danieli exponentem, tam intricata, tam abſona metaphora uſum, & tam variis interpretationibus opportuna? Quis ædem Deo conſecratam, Chriſtum; quis ejus deſtructionem, necem dictam putet? Chriſti quidem typus Templum eſſe potuit, & fuit; at Templi typus Chriſtus haudquaquam fuit: ſcitum eſt enim, rem figuratam figura nobiliorem eſſe debere. Præterea proxime commemoratur futura illa Templi deſtructio: *Et civitatem, & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vaſtitas:* & paulo poſt: *Et erit in Templo abominatio deſolationis.* Quid ergo attinebat μεταφορικῶς καὶ αἰνιγματωδῶς (*metaphorice & ænigmatice*) proponere, quod mox ἰδιωτικῶς καὶ σαφῶς (*vulgariter & aperte*) enuntiaturus erat? Alia & ſaniora de totius hujus loci ſenſu opinati ſunt vetuſti illi Hebræi, quorum ſententiam Hieronymus (*e*) ſuis in Danielem Commentariis inſeruit: nam & Juſtitiam ſempiternam, & Sanctum ſanctorum, & Chriſtum ducem, & Chriſtum occidendum, unum idemque ſignificare cenſuerunt, Meſſiam videlicet Patribus promiſſum. Quæ profecto priſcis temporibus adeo pervulgata fuit & communi omnium conſenſu recepta interpretatio, ut in Libro temporum de hoc Danielis prædicto pronuntiaverit Africanus (*f*), *Nulli dubium eſſe, quin de adventu Chriſti prædictio ſit.* Nec recentiores Hebræos complures hanc majorum ſuorum doctrinam tueri puduit.

XXI. Inter Oſeæ vaticinationes imprimis celebratur illa (*g*): *Dies multos ſedebunt filii Iſraël, ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim. Et poſt hæc revertentur filii Iſraël, & quærent Dominum Deum ſuum, & David regem ſuum: Et pavebunt ad Dominum; & ad bonum ejus, in noviſſimo dierum.* Regem hunc David, Chriſtum eſſe ajo, qui avum ſuum nomine refert, & hic, & apud Ezechielem, & apud Jeremiam, uti ſupra non ſemel obſervavimus. Atque hunc ab Iſraëlitis quæſitum iri prædicit Propheta, poſtquam diu propriis religionis ſuæ ritibus, proprioque regimine caruerint. Hoc nunc fieri cernimus; illud ecquando futurum ſit, novit Deus. Meſſiam quidem hic notari traditur in Thargum Jonathanis Uzielidæ, & in libro Beracoth Hieroſolymitano, & apud Rabbinos pleroſque. Quo vero tempore rege & ſacrificiis, vel caruiſſe, vel carituros fore Iſraëlitas velit Propheta, diſputant Interpretes. Quidam Salmanaſaream deportationem intelligunt; hoc adducti Oſeæ effato (*h*), quo Iſraëlitis inferendam ab Aſſyriis calamitatem prænuncians, dicturos eos ait,

Fff Non

(*a*) LV. 4. (*b*) XXX. 21. (*c*) IX. 26. 27. (*d*) Luc. XXIV. 46. (*e*) In Dan. IX. (*f*) Apud Hieron. in Dan. XXI. *Prophetia Oſeæ.* (*g*) III. 4. 5. (*h*) X. 3.

Non eſt rex nobis, non enim timemus Dominum. Judæos vero ſcribit Hieronymus ad Babylonicam captivitatem hæc referre, qua demum exempti patrias ſedes repetierunt, Zorobabele duce, quem hic Davidis nomine indicari exiſtimant. Atque hanc opinionem amplexi ſunt Theodoretus, & Theophylactus (*a*): amplexus eſt & Grotius (*b*). Alii tempora reditum illum conſecuta hic intelligunt, quibus neque legitimos reges agnoverunt Iſraëlitæ, neque legitimos Sacerdotes, & Chriſtum Jeſum Davide prognatum, ejurata priſca religione, ducem ſecuti ſunt. Nam quod prædicit Propheta, futurum hoc *in noviſſimo dierum*, hoc ipſum habent Iſaias (*c*), & Michæas (*d*), cum de Chriſto ajunt: *Et erit in noviſſimo dierum, erit mons domus Domini præparatus in vertice montium*: Item Petrus ex Joële (*e*): *Et erit in noviſſimis diebus, effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem* (*f*). Alii denique, puta Hieronymus, Auguſtinus, Chriſtianorumque bona pars, præſentem reliquiarum Judaicarum διασπορὰν (*diſperſionem*) ſignatam putant ab Oſea, qua tamdiu extorres jactabuntur, quod Chriſto jugo colla ſubmittant. Interpretationem hanc valde mihi probabilem, ac veri ſimillimam facit illud Pauli (*g*): *Cæcitas ex parte contigit in Iſraël, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſraël ſalvus fieret, ſicut ſcriptum eſt; Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem a Jacob. Et hoc illis a me Teſtamentum, cum abſtulero peccata eorum*. Quidam etiam varios illos Iſraëlitarum caſus una iſta prædictione deſignari contendunt. Sunt & aliæ Prophetæ hujus vaticinationes, quas ad Chriſtum pertinere, nec Judæi diffitentur. Velut illa (*h*): *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: Ero mors tua, o mors; morſus tuus ero, inferne*: quam Bereſith Rabba addicit Chriſto. Item illa (*i*): *Sanabo contritiones eorum*, quibus Thargumiſta, & libet Joma pœnitentiam hominum, & remiſſionem peccatorum per Meſſiam futuram notari ſentiunt.

XXII. De Chriſto etiam agitur in iſtis Joëlis (*k*): *Filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo veſtro, quia dedit vobis Doctorem juſtitiæ*. Scio ambiguitatem ineſſe voci *morab*, quæ & *doctorem*, & *pluviam* ſonat, & quæ hic a nonnullis in poſteriorem ſignificationem trahitur: Aliter Chaldæus Interpres, aliter Septuaginta, & Vulgatus quoque. Aliud etiam ſuadet ipſa verborum convenientia, in quibus aptius eſt dicere *Doctorem juſtitiæ*, quam *pluviam juſtitiæ*. Idem ſuadet & Oſee (*l*), cum ait de Chriſto venturo: *Tempus requirendi Dominum, cum venerit, qui docebit vos juſtitiam*. Utrobique Doctor ille juſtitiæ, Chriſtus intelligendus eſt. Sin vertere malis *pluviam juſtitiæ*, Chriſtum nihilominus intelligito, qui & pluviæ ſymbolo notatur in Pſalmis (*m*): *Deſcendet ſicut pluvia in vellus*: ubi & iſtud ſubnectitur: *Orietur in diebus ejus juſtitia*. Ita apud Malachiam (*n*) Chriſtus appellatur *Sol juſtitiæ*. Deſignari autem Chriſtum hoc Joëlis (*o*) loco ſequentia oſtendunt: *Et ſcietis quia in medio Iſraël, ego ſum, & ego Dominus Deus veſter, & non eſt amplius; et non confundetur populus meus in æternum. Et erit poſt hæc, effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, et prophetabunt filii veſtri, et filiæ veſtræ: ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, et juvenes veſtri viſiones videbunt*: quæ quomodo ſumenda ſint, docet nos Petrus in Actis Apoſtolorum (*p*). Sed & R. Saadias Gaon in Libro fidei, & R. Machir in Pulvere aromatico, aliique Rabbinorum eruditiſſimi, hæc Meſſiæ temporibus accommodant. Quo & nos invitat illud, quod paulo poſt ſubjicit Joël (*q*): *In monte Sion, et in Jeruſalem erit ſalvatio*. Simile hujus apud Iſaiam (*r*) prædictionis de Meſſia: *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jeruſalem*. Conſentienti huic Interpretum ſententiæ contradicere auſus eſt Grotius, recoctaque veteri quadam prædicti hujus interpretatione, quam Rufino tribui video, Doctorem illum juſtitiæ Iſaiam eſſe ſtatuit; nec aliis tamen rationibus approbavit, quam quod Iſaiæ temporibus Prophetæ, & Prophetides extiterint, ipſiuſque Iſaiæ filii vaticinationes ediderint. Quaſi vel ante Iſaiam, vel poſt illum, nulli inter Judæos Prophetæ fuerint, vel Prophetides. Majus autem, & largius gratiæ cœleſtis donum, ac Sancti Spiritus infuſionem pollicetur apud Joëlem Deus, quam priſcis temporibus hominum generi conceſſerat: quod Iſaiæ ævo minime contigit. Quod autem

(*a*) In Oſe. III. (*b*) In Oſe. I. 6. (*c*) II. 2. (*d*) IV. 1. (*e*) II. 28. (*f*) Act. II. 17. (*g*) Rom. XI. 25. 26. & ſeq. (*h*) Oſe. XIII. 14. (*i*) Ejuſd. XIV. 5. *XXII. Prophetia Joëlis*. (*k*) II. 23. & ſeq. (*l*) X. 12. (*m*) LXXVI. 6. (*n*) IV. 2. (*o*) II. 27. 28. (*p*) II. 17. (*q*) II. 32. (*r*) II. 3.

autem probare nititur, Iſaiæ filios futuram prædixiſſe, ex his ipſius verbis (*a*): *Ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in ſignum, et portentum Iſraël*, fruſtra eſt, cum inde colligi nequeat, quod vult. Concedamus tamen id de filiis Iſaiæ: probet de filiabus: ait enim Joël: *Prophetabunt filii veſtri, et filiæ veſtræ*: probet itidem de ancillis, & ſervis, quos Spiritus Sancti aura afflatum quoque iri Joël prædixit.

XXIII. Eſt & Chriſti, ac Eccleſiæ προλεκτικὸν (*prænuntium*), id quod profatur Amos (*b*): *In die illa ſuſcitabo tabernaculum David, quod cecidit, et reædificabo aperturas murorum ejus, et ea quæ corruerunt inſtaurabo, et reædificabo illud, ſicut in diebus antiquis, ut poſſideant reliquias Idumeæ, et omnes nationes, eo quod invocatum ſit nomen meum ſuper eos, dicit Dominus faciens hæc*. Ut ſuperiora Joëlis Petrus, ſic iſta Amoſi Jacobus quo pertineant, oſtendit in Actis (*c*); ad Chriſtum nimirum, & gentes ſub ejus jugum cogendas. Nec inficiantur Judæi, qui in capite ultimo Thalmudici libri Sanhedrin, memoratum hic Tabernaculum David, Meſſiam eſſe volunt. Redeunt vero ad ingenium ſuum Judæi, cum prolixas loci hujus pollicitationes, tum ubertatis terræ, & fructuum proventus, tum diuturnitatis imperii & amplificationis ac ſecuritatis, κατὰ λέξιν (*ad verbum*) ſumi volunt, eoque nomine Hieronymo (*d*) pœnas dant. Et merito ſane; tales enim eſſe fructus hic ab Amoſo promiſſos intelligere par eſt, qualis ea fames eſt, cui ſedandæ comparantur hi fructus & promittuntur. Cujuſmodi autem fames illa ſit, palam fecit Amoſus ipſe (*e*), cum dixit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & mittam famem in terram; non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Domini*. Animadvertendum ergo idem a Grotio eſt, qui lethali literæ inhærens σαρκικῶς hæc & Judaice intellexit; & Tabernaculum illud David, cujus inſtaurationem ſpondet Propheta, domum David a Zorobabele reparatam eſſe docuit. Quod quam verum ſit, patet ex iis, in quibus Prophetiam ſuam Amoſus claudit: *Et non evellam eos ultra de terra ſua quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus*. Sedibus enim ſuis ita depulſa & exterminata eſt Judaica gens, ut nulla unquam longioribus & infelicioribus exiliis damnata eſſe feratur. Sed nec omnes nationes Judaico imperio ſubjectæ ſunt, vel Zorobabelis temporibus, vel ſequenti ætate; imo in alienam Judaica ipſa gens ditionem conceſſit. At Chriſtus (*f*) Davide oriundus τὴν σκηνὴν Δαβὶδ ἀνέστησε, (*reædificavit Tabernaculum David*), cum juxta Evangeliſtæ verba (*g*), ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. (*Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*), æternumque a Deo accepit regnum, crebris vaticiniis prædictum, & Davidi promiſſum. Optime hæc a Theodoreto adnotata ſunt adverſus eam ſententiam, quam deinde amplexus eſt Grotius, & quæ jam ipſius ævo invaluerat, & a Cyrillo quoque propugnata eſt; ſed ita tamen, ut hunc eſſe hiſtoriæ ſenſum vellet, alium autem veriorem ad Chriſtum pertinentem illic ineſſe cenſeret.

XXIV. *Et in monte Sion erit ſalvatio*, inquit Abdias (*h*), *& erit ſanctus: & poſſidebit domus Jacob eos, qui ſe poſſederant. Et erit domus Jacob ignis, & domus Joſeph flamma, & domus Eſau ſtipula, & ſuccendentur in eis, & devorabunt eos, & non erunt reliquiæ domus Eſau, quia Dominus locutus eſt*. Quoniam ſalutares ſuas leges Hieroſolymis primum & in Sione laturus erat Chriſtus, unde per totum orbem promulgandæ erant; idcirco & hic Abdias, & ſupra Joël (*i*), in Sione ſalutem per Chriſtum fore propoſitam prædicunt, & de Sione legem ac Domini verbum exiturum per Chriſtum Iſaias (*k*) prodidit; Ignis quoque ſymbolo ſæpe adumbratur Chriſtus, & ignitus deſcribitur; præcipue vero apud Ezechielem (*l*), & in Apocalypſi Johannis (*m*). Moſi in ardente rubo, & inter Sinai montis flammas locutum fuiſſe Chriſtum, Juſtini, Origenis, Hieronymi, aliorumque Eccleſiæ Magiſtrorum conteſtata ſententia eſt. Quo pertraxiſſe videtur eos Paulus in Epiſtola ad Hebræos (*n*), cum collatis inter ſe & compoſitis, hinc ardente ac procelloſo Sinai, inde Sione ac Hieroſolyma cœleſti; hinc tubæ ſono & formidoloſa illa, ac terribili voce, inde Eccleſia primitivorum ac Teſtamenti novi ſequeſtro Jeſu, ſubjungit: *Videte ne recuſetis loquentem: ſi enim illi non effugerunt, recuſantes eum qui ſuper terram loquebatur; multo magis nos, qui*

(*a*) VIII.18. *XXIII. Prophetia Amos.* (*b*) IX.11.& ſeq. (*c*) XV.13.& ſeq. (*d*) In Amos IX. (*e*) VIII.11. (*f*) Act.XV.16. (*g*) Joh.I.14. *XXIV. Prophetia Abdiæ.* (*h*) XVII. & ſeq. (*i*) II.32. (*k*) II.3. (*l*) I.27.& VIII.2. (*m*) I.14.& II.18.& XIX.12. (*n*) XI.25.29.

de cœlis loquentem nobis avertimus. Quaſi eumdem velit utrobique fuiſſe locutum. Et demum: *Etenim Deus noſter ignis conſumens eſt*. Quocirca hæc ajebat Jeſus ipſe de ſe (*a*): *Ignem veni mittere in terram: & quid volo niſi ut accendatur?* Abdiæ vero penitus conſonat Iſaias (*b*), cum ait: *Dixit Dominus, cujus ignis eſt in Sion, & caminus ejus in Jeruſalem*. Quod autem adjicit Abdias (*c*): *Et non erunt reliquiæ domus Eſau*: hoc ipſum de Chriſto a Balaamo prædictum vidimus (*d*): *Erit Idumæa poſſeſsio ejus, & erit poſſeſsio ejus Seir*: cui prædictioni ex altera hac Abdiæ R. Selomoh lucem affert, utpote ſignificationis ejuſdem, & ad Meſſiam ſpectantis. Par eſt illa Amoſi (*e*) proxime a nobis allata, & Meſſiæ itidem prænuntia: *Suſcitabo Tabernaculum David, ut poſſideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod invocatum ſit nomen meum ſuper eos; dicit Dominus faciens hæc*. In hoc denique commate prophetia Abdiæ (*f*) concluditur: *Et aſcendent ſalvatores in montem Sion judicare montem Eſau, & erit Domino regnum*. Meſſiæ hæc adſcribit doctiſſimus Rabbinorum Maimonides: adſcribimus & nos, & *Salvatores* Meſſiam, ac Meſſiæ miniſtros dictos cenſemus. Sion vero, unde primum nova Chriſti lex proficiſci, & in qua Eccleſia fundari debuit, Eccleſiam illam ſignificat: Eſau vero, Eccleſiæ perduelles. Cæterum & hi, & illa, Chriſtum regem ſunt agnituri, ut apertiſſime in ſecundo Pſalmo (*g*) de ſe ipſe Chriſtus prædicat: *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ*. Hinc adeo Jeſus Dominus dictus eſt Jeſus: *Vocabis nomen ejus Jeſum*, ait Joſepho Angelus (*h*); *ipſe enim ſalvum faciet populũ ſuum a peccatis eorum*. Hinc & regnum illi æternum portenditur: *Et regnabit*, ait Mariæ Angelus (*i*), *in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*. Hinc & in Actis Petrus (*k*): *Principem & Salvatorem* eum appellat. Hinc denique a Prophetis Regem, ducem, principem, ac præceptorem dictum eum ſupra obſervavimus.

XXV. *Congregatione congregabo, Jacob, totum te; in unum conducam reliquias, pariter ponam illum quaſi gregem in ovili, quaſi pecus in medio caularum: tumultuabuntur a multitudine hominum; aſcendet enim pandens iter ante eos: divident & tranſibunt portam, & ingredientur per eam: & tranſibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum*. Verba ſunt Michææ Prophetæ (*l*), quibus Chriſtum præmonſtrari contendo. Nam quamvis controverſa ſint inter eruditos, & ab aliis ad Samaritarum, Hieroſolymitarumque excidium, ac Sedeciæ calamitates trahantur, ab aliis ad Chriſtum; ego tamen vel apertiorem eam eſſe ajo interpretationem, quæ hæc Chriſto accommodat, vel utramque cette ſimul poſſe conſiſtere, quod ſæpe accidere, ex Paulo diſcere licet. Quippe proprium hoc Meſſiæ futurum eſſe officium Prophetæ docent, diſperſos Iſraëlitas congregare, quemadmodum errantes oves & diſſipatas in unum gregem cogere paſtores ſolent. Id ſibi volebat Oſee (*m*), cum diceret: *Et congregabuntur filii Juda, & filii Iſraël pariter, & ponent ſibimet caput unum, & aſcendent de terra*. Idem & Jeremias triceſimo primo capite (*n*), cui Chriſti προσηγορίαν ineſſe oſtendimus: *Qui diſperſit Iſraël, congregabit eum, & cuſtodiet eum, ſicut paſtor gregem ſuum*. Idem & Ezechiel (*o*): *Hæc dicit Dominus Deus, Adhuc in hoc invenient me domus Iſraël, ut faciam eis: multiplicabo eos ſicut gregem hominum, ut gregem ſanctum, ut gregem Jeruſalem in ſolemnitatibus ejus. Sic erunt civitates deſtructæ, plenæ gregibus hominum, & ſcient quia ego Dominus*. Præiturum quoque ipſis Chriſtum prædicit Iſaias in quinquageſimo ſecundo capite (*p*), quod Meſſiæ itidem clariſſimam prædictionem continet: *Non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis: præcedet enim vos Dominus, & congregabit vos Deus Iſraël*. Neque hic iterare opus eſt, quam ſæpe in Codicibus ſacris paſtoris munus, nomenque aſciſcere amet Chriſtus. Vetuſtiores itaq; Judæi Meſſiæ ἀντονομασίαν hic eſſe prædictam fatebantur, velut R Moſes Hadarſan, ſive Concionator in Bereſith Rabba.

Nobilem etiam capite quarto vaticinationem de Chriſto Michæas (*q*) edidit; quæ quoniam

(*a*) Luc. XII. 49. (*b*) XXXI. 9. (*c*) 18. (*d*) Num. XXIV. 17. (*e*) IX. 11. 12. (*f*) 21. (*g*) 6. & ſeq. (*h*) Matth. I. 21. (*i*) Luc. I. 33. (*k*) V. 31. *XXV. Prophetia Michææ*. (*l*) II. 12. 13. (*m*) I. 11. (*n*) 10. (*o*) XXXVI. 37. 38. (*p*) 12. (*q*) 1. & ſeq.

Digitized by Google

niam ne verbis quidem ab ea diſcrepat, quæ ſecundo Iſaiæ continetur capite, nihil repetere neceſſe eſt, quæ ad hanc aſſerendam ſupra attulimus. Pauca quædam illuſtrare ſolum convenit, quæ loco huic peculiaria ſunt. Velut illud: *Et corripiet gentes fortes uſque in longinquum:* cui ſimile hoc habet Pſalmus ſecundus de Chriſto: *Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea*. Subjicit Michæas. *Et ſedebit vir ſubtus vitem ſuam, & ſubtus ficum ſuam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutum eſt*. Hoc ipſum de Meſſiæ temporibus cecinit Zacharias (*a*): *In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum ſuum ſubter vitem, & ſubter ficum*. Pergit Michæas (*b*): *In die illa, dicit Dominus, congregabo claudicantem, & eam quam ejeceram colligam, & quam afflixeram, ponam & claudicantem in reliquias, & eam quæ laboraverat in gentem robuſtam*: conſona ſunt iſta Sophoniæ (*c*): *Ecce ego interficiam omnes, qui afflixerunt te in tempore illo, & ſalvabo claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confeſſionis eorum*. Addit Michæas (*d*): *Et regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc, & uſque in ſeculum*: paria de Chriſto nuntiantem Danielem audivimus (*e*): *Poteſtas ejus, poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus non corrumpetur*: & Angelum quoque apud Lucam (*f*) de Chriſto Jeſu: *Et regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis*. Notatur quoque Chriſtus in iſtis Michææ (*g*): *Et tu, turris gregis, nebuloſa filia Sion, uſque ad te veniet, & veniet poteſtas prima, regnum filiæ Jeruſalem. Nunc quare mærore contraheris? numquid rex non eſt tibi, aut conſiliarius tuus periit?* Eadem habet Iſaias (*h*) de Chriſto: *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus: Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſeculi, Princeps pacis*. Ergo hæc Michææ in Chriſtum tranſcribebat Jonathan ben Uziel. Libenter vero Grotio aſſentior, Turrim gregis apud Bethlehemum ſtatuenti, unde Chriſtum oriturum mox apertius Michæas (*i*) prædicet. Futurum is deinde ſpondet (*k*), ut filiam Sionis Chriſtus redimat: nempe a Jobo & ab Iſaia Chriſtum *Redemtorem* dictum notavimus. Sic demum filiam Sionis, Chriſti auxilio confirmatum Michæas (*l*) alloquitur: *Surge, & tritura, filia Sion, quia cornu tuum ponam ferreum, & ungulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos, & interficies, Domine, rapinas eorum*: ſimilia de Chriſto præcinuit David (*m*): *Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos*. Aptius etiam ad rem Iſaias (*n*): *Ego auxiliatus ſum tibi, dicit Dominus, & redemtor tuus ſanctus Iſraël: ego poſui te quaſi plauſtrum triturans novum, habens roſtra ſerrantia; triturabis montes, & comminues, & colles quaſi pulverem pones*. Quam Iſaiæ clauſulam Meſſiæ ſignificativam eſſe manifeſto illud indicat, quod præcedit (*o*): *Ego Deus tuus, confortavi te, & auxiliatus ſum tibi, & ſuſcepit te dextera Juſti mei*. Hæc Judæorum Interpretum diligentiam non fugerunt, qui tot teſtimoniorum conſenſione notata Chriſtum hic a Meſſia prædictum eſſe faſſi ſunt. Sic Bereſith Rabba, ſic R. Selomoh Jarchi, ſic Aben Ezra. Contra ea Grotius, ex verborum ſecundi capitis Iſaiæ, & quarti Michææ conſenſu, non ſententiæ paritatem collegit, pro eo ac debuit; ſed hæc ad illa πεπαρῳδημένα res alias ſignificare cenſuit: Iſaiam quippe de regno Ezechiæ, Michæam de temporibus, quæ reditum ex Babylone ſunt conſecuta, diſſeruiſſe opinatur. Arbitrentur æqui rerum æſtimatores, utrum veriſimilius ſit, quorum verba conſonant, eorum conſpirare ſententias; an ſumma verborum paritate, ſummam ſententiarum diſcrepantiam contineri. Num hæc Michææ præterea convenire dicemus, vel Ezechiæ ævo, vel recentioribus Babylonica captivitate temporibus: *Et regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc, & uſque in æternum?* minime vero. Atqui ſi ad neutrum illa pertinent, certe nec ſuperiora, quæ his arctiſſime cohærent. Adverſus perverſam hanc capitis iſtius interpretationem graviter excandeſcit Theodoretus (*p*), quam tum tuebantur, non Judæi ſolum, ſed & Chriſtiani quidam, ſolidiſque eam argumentis obterit. Quærit enim ecquæ gentes magno numero Legi Dei obtemperaturæ ad Tem-

(*a*) III. 10. (*b*) IV. 6. (*c*) III. 19. (*d*) IV. 7. (*e*) VII. 14. (*f*) I. 32. (*g*) IV. 8. 9. (*h*) IX. 6. (*i*) V. 2. (*k*) Id. IV. 10. (*l*) Ib. 13. (*m*) Pſal. II. 9. (*n*) XLI. 14. 15. (*o*) Ib. 10. (*p*) In Mich. IV.

.Templum Domini concurrerint poſt reditum Judæorum e captivitate Babylonica; quarum gentium controverſias arbitra ac diſceptatrix Domini Lex compoſuerit, eorumque noxas & flagitia caſtigaverit; qua item pace fruitus ſit Judaicus populus, qui variis exinde calamitatibus miſerrime afflictus, gentium multarum incurſiones ac vexationes perpeſſus eſt. Tum id quoque: *Nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei noſtri in æternum & ultra* (*a*), præclare oſtendit, Michæam non deſignaſſe Judæos, qui patriis ſedibus eliminati, totius orbis inquilini, & exules, ſacra Legis ſuæ munia obire non poſſunt. Unde nec ipſis hæc competere ait. *Et regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc & uſque in æternum*. Priorem capitis partem, juxta hiſtoricum, æque ſenſum & myſticum, Chriſto & Eccleſiæ adjungit Cyrillus (*b*); poſtremam, ab octavo commate ad capitis uſque finem, Sennacheribi, & Nabuchodonoſoris expeditiones ἱστορικῶς notare cenſet; Chriſtum vero, ſecundum λεπτότερον καὶ πνευματικώτερον λόγον (*ſubtiliorem & ſpiritalem ſenſum*).

Perpaucis quinti capitis verſiculis multa de venturo Meſſia poſteros Michæas (*c*) docuit. Nam primum patriam ejus indicavit, cum diceret: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël*. Deinde ut ortum ejus, non temporarium qualis hominum reliquorum eſt, ſed omnibus temporum initiis priorem, & ipſius æternitatis æqualem fore oſtendat, addit; *Et egreſſus ejus ab initio, a diebus æternitatis*. Sed muliere tamen proditurum eum ait per partum, atque ita humanæ naturæ participem, conſanguinitatis vinculo iri conjunctum omnibus hominibus, etiam barbaris; quos fraterno amore complexus, utpote eorum ſimilis, & ὁμοφυής (*ejuſdem naturæ particeps*), ad Iſraëlitarum jura vocabit; validoque, & magnifico moderabitur imperio, cujus is erit ſplendor, ea fama, ut ad orbis uſque pervadat fines, & remotiſſimas gentes ad ſe invitet, & alliciat, atq; altæ demum pacis compotes faciat. Verba hæc ſunt (*d*): *Propter hoc dabit eos uſque ad tempus, in quo parturiens pariet, et reliquiæ fratrum ejus convertentur ad filios Iſraël. Et ſtabit, et paſcet in fortitudine Domini, in ſublimitate nominis Domini Dei ſui, et convertentur, quia nunc magnificabitur uſque ad terminos terræ. Et erit iſte pax*. Ad Chriſtum hæc retuliſſe veteres Judæos, locuples teſtimonium ſuppeditat Evangelium Matthæi (*e*), atque illud Johannis (*f*); ex quibus clariſſime intelligitur tralatitiam hanc, & pervulgatam fuiſſe Judæorum ſententiam, ex hoc Michææ loco deductam, Bethlehemo Meſſiam proditurum. Hanc majorum ſuorum doctrinam tenuerunt ſequioris ævi Magiſtri. Sic Paraphraſtes Chaldæus Jonathan; ſic Thalmud in libro Sanhedrin, ultimo capite, & in libro de Paſchate, capite decimo, ſic & Midraſch Thehillim, & R. Selomoh, & R David Kimchi. Nempe & pleraſque alias de Chriſto vaticinationes huic conſonare ſciebant. Nam quod ait Michæas (*g*), futurum *egreſſum ejus ab initio, a diebus æternitatis*, hoc ipſum de Chriſto præcinuerat David (*h*), cum induceret Deum Patrem Chriſto dicentem: *Ex utero ante Luciferum genui te*. Idem habet de eo Pſalmus ſeptuageſimus primus (*i*): *Permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generatione, & generationem*; & poſtea: *Ante Solem permanet nomen ejus*. Hoc de ſe ſapientia ipſa, quæ Chriſtus eſt; prædicabat his verbis (*k*): *Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis, antequam terra fieret*. Hoc ſibi volebat Apoſtolus Johannes (*l*), cum Verbo, quod Chriſtus eſt, diceret: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum*. Hoc de ſe quoque ajebat Dominus Jeſus, ſic Deum Patrem compellans: *Et nunc clarifica me tu, Pater, apud ſemetipſum, claritate quam habui, priuſquam mundus eſſet, apud te* (*m*). Puerperam autem illam intelligo, quæ Iſaiæ ſeptimo, octavo, & nono capitibus commemoratur, pueri videlicet illius matrem, cui nomen. *Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari* (*n*), qui *Fortis* dicitur, & *Princeps pacis* (*o*), cujus immenſum prædicatur imperium, & æterna pax. Quæ ſi quis omnia perpendat accurate, præſenti Michææ loco conſona reperiet. Cum vero futurum pollicetur Propheta, ut Chriſtus gentes *paſcat in fortitudine*, paſtoris hic quoque,

(*a*) Mich. IV. 5. (*b*) In Mich. I. 6. (*c*) V. 2. & ſeq. (*d*) Mich V. 3. & ſeq. (*e*) II. 4. & ſeq. (*f*) VII. 40. & ſeq. (*g*) V. 2. (*h*) Pſal. CIX. 3. (*i*) 5. 17. (*k*) Prov. VIII. 23. (*l*) I. 1. 2. (*m*) Id. XVII. 5. (*n*) Iſa. VIII. 1. 3. (*o*) Id. IX. 6. 7.

que, ut alias ſæpe, perſona Chriſto imponitur, qui hunc habitum, & ornatum, hocque adeo munus, ſuæ erga homines benevolentiæ, & ſollicitudinis teſtificandæ gratia, gerere amat, ſibique impouit; quod ſupra jam a me animadverſum eſt, & inferius quoque commodus erit obſervandi locus. Magnificentiam vero ejus ad fines uſque orbis celebratum iri promittit, perinde ut ſuperiore vaticinatione de Meſſia prædictum vidimus, futurum ut *corripiat gentes fortes uſque in longinquum* (*a*). Idem Pſalmo ſecundo (*b*) de eo præſignificatur: *Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ*: & Pſalmo ſeptuageſimo primo (*c*): *Et dominabitur a mari uſque ad mare, & a flumine uſque ad terminos orbis terrarum*: & mox (*d*): *Omnes gentes magnificabunt eum*. Omnia vero tranquillaturum Chriſtum, & pacificaturum ſexcenties jam nos Prophetæ monuerunt. Quemadmodum ergo Chriſtum pacem futurum prædicit Michæas, ita Paulus (*e*) de Chriſto Jeſu: *Ipſe enim eſt pax noſtra*. Atenim tam perſpicua veritatis argumenta aſpernati Judęi complures, nec patrum ſuorum auctoritatem reveriti, hæc ad Zorobabelem detorquere tentarunt, quos & vetuſtos aliquot Sacræ Scripturæ Interpretes Chriſtianos aſſectatos fuiſſe video, Chryſoſtomum, Theophylactum, Euthymium; noviſſimeque Grotium (*f*). Adverſus hanc doctrinam inſurgit Theodoretus (*g*), & Zorobabelem Babilone natum eſſe oſtendit, non Bethlehemi; nec eſſe *egreſſum ejus a diebus æternitatis*. Scio quid ad hæc reſpondeat Grotius; Zorobabelem Bethlehemo ortum cenſeri, quod ex Davidis, qui Bethlehemi natus eſt, familia eſſet oriundus; egreſſum vero ejus a diebus æternitatis dici, quod longum ſtemma a Davide duceret, multæque inter ipſum, & Davidem interceſſiſſent *γενεαὶ*, longaque diuturnitas temporis, poſtquam Bethlehemo ſtirps illa prodierat. Id ſi accipimus, jam ergo multiplex nobis patria erit, totque natales terras numerabimus, quot locis majoribus noſtris ortum dederunt. Ergo & Zorobabel, præter Babylonem, in qua natus eſt, Jeruſalem quoque patriam habebat, in qua tot Reges ipſius deceſſores ſunt procreati; & Bethlehemum, in qua David, & Booz, & Obed, & Jeſſe; & Ægyptum, in qua Aminadab, & Naaſſon; & Haran Meſopotamiæ, in qua Judas; & regiones ad Chanaauitidis Auſtrum ſitas circa Berſabee & Gerara, in quibus Jacob, & Iſaac; & Ur Chaldæorum, in qua Abraham; quod neque dici, neque ferri poteſt. Præterea utrum exiſtimare ſatius eſt, Prophetam hunc, quem de Chriſto alias edidiſſe prædictiones oſtendimus, eam præmonſtrare voluiſſe urbem, quæ Chriſti patria futura erat, conſentientibus vetuſtiſſimis Judæis, uti & revera fuit; an cum Zorobabelis imperium, & res gerendas vaticinaretur, eam notaſſe urbem, quæ Davidis ipſius progenitoris patria fuiſſet? Adde & verba iſta, *Ab initio, a diebus æternitatis*, quæ ſic Hebraice concepta ſunt, *miqedem mime aaolam*, quaſi dicas, *Ab olim, a diebus æternitatis*, geminata rei ejuſdem ſignificatione, non longitudinem temporum, ſed ipſius æternitatis infinitatem indicare. Quis vero nominis ſui fama orbem credat Zorobabelem repleviſſe, exulum aliquot ducem, & gentis exiguæ, obſcuræ, ac jam pene funditus exciſæ principem, propter reparatum Templum, ſplendidum quidem olim, dum manebant regna, tunc autem rudiori opera refectum, ad cujus conſpectum prioris Templi memoria ſenibus lacrymas excutiebat? Quî pax denique dicetur Zorobabel, quem graviſſimis Chuthæorum Samarienſium calumniis, & criminationibus appetitum, vix inchoatum inſtaurationis Hieroſolymitani Templi opus abſolvere potuiſſe ſcimus? Comma ſeptimum capitis hujus Chriſto adſcribit liber Beracoth Thalmudis Hyeroſolymitani. Eſt autem hujuſmodi: *Et erunt reliquiæ Jacob in medio populorum multorum, quaſi ros a Domino, & quaſi ſtillæ ſuper herbam, quæ non exſpectat virum*. Quia videlicet ex Jacobi reliquiis ſuſcitandus erat Meſſias, qui rore gratiæ cœleſtis orbem univerſum irrigaturus erat, & fœcundaturus; de quo in eamdem ſententiam diſſerit Pſalmus ſeptuageſimus primus (*h*): *Deſcendet ſicut pluvia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram*.

Chriſti præterea venturi myſterium ſeptimo capite (*i*) tangit Michæas, cum Eccleſiæ inſtaurationem per Chriſtum futuram nuntiat his verbis: *Dies, ut ædificentur maceriæ tuæ*. Id ad Chriſtum Judæos quoſdam retuliſſe

(*a*) Mich. IV. 3. (*b*) 8. (*c*) 8. (*d*) Ibid. 17. (*e*) Eph. II. 14. (*f*) In Mich. V. 2. (*g*) In Eand. ibid. (*h*) 6. (*i*) 14. 14. & ſeqq.

liſſe ſcribit Hieronymus (*a*). Nec diſſimilis illa eſt Amoſi (*b*) de Chriſto prophetia, quam ſupra attulimus: *In die illa ſuſcitabo tabernaculum David, quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt inſtaurabo, & reædificabo illud ſicut in diebus antiquis*. Addit Michæas (*c*): *In die illa longe fiet Lex*: par illud, quod ſupra, & hic (*d*), & Iſaias (*e*) de Chriſto cecinerant: *De Sion egredietur Lex, & Verbum Domini de Jeruſalem*; & deinde (*f*): *Magnificabitur uſque ad terminos terræ*: paria, & in Pſalmis ſecundo (*g*), & centeſimo nono (*h*), Chriſti προαγορευτικοῖς (*prænuntiis*) vidimus: *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus, prædicans præceptum ejus*: tum: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum* Quod autem ſubjungit Michæas (*i*) ad Eccleſiam remotas gentes tranſituras, *A civitatibus munitis uſque ad flumen, & a mare de mari, & ad montem de monte*: idem de Chriſto prædictum extat Pſalmo ſeptuageſimo primo (*k*): *Et dominabitur a mari uſque ad mare, & a flumine uſque ad terminos orbis terrarum*: idem & apud Zachariam (*l*): *Loquetur pacem gentibus, & poteſtas ejus a mari uſque ad mare; & a fluminibus uſque ad fines terræ*. Sequitur apud Michæam (*m*): *Et terra erit in deſolationem*: nempe id quoque poſt Chriſtum Daniel (*n*) eventurum monuit. Chriſtum deinde adhortatur Propheta (*o*), *ut paſcat populum in virga ſua, gregem hæreditatis ſuæ*; de quo videlicet ſupra fuerat vaticinatus (*p*): *Et ſtabit, & paſcet in fortitudine Domini*, paſtorale officium, juxta Prophetarum omnium conſenſionem, Meſſiæ adſcribens. Reſpondet Chriſtus: *Secundum dies egreſſionis tuæ de terra Ægypti oſtendam ei mirabilia*: ſic in eodem ſeptuageſimo primo Pſalmo (*q*), qui Chriſtum prænuntiat: *Benedictus Dominus Deus Iſraël, qui fecit mirabilia ſolus*: ſic & apud Joëlem (*r*), illic ubi Meſſiam ab eo prænuntiari diximus: *Laudabitis nomen Dei veſtri, qui fecit mirabilia vobiſcum*. Pergit Michæas (*s*): *Videbunt gentes, & confundentur ſuper omni fortitudine ſua, ponent manus ſuper os, aures eorum ſurdæ erunt; lingent pulverem ſicut ſerpentes, velut reptilia terræ perturbabuntur in ædibus ſuis, Dominum Deum noſtrum formidabunt, & timebunt te*: his conſentanea Pſalmus idem ſeptuageſimus primus (*t*) ſuppeditat: *Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent: Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent, & adorabunt eum omnes reges terræ, & omnes gentes ſervient ei*: cui ſimile eſt, & iſtud Iſaiæ (*u*) de Meſſia: *Et erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ vultu in terram demiſſo adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent*. Facit huc quoque illud Oſeæ (*x*), Chriſti προλεκτικὸν (*prænuntium*): *Et poſt hæc revertentur filii Iſraël, & quærent Dominum Deum ſuum, & David regem ſuum, & pavebunt ad Dominum*. Flagitiorum deinde veniam per Chriſtum nobis largiendam promittit Michæas (*y*), quod paſſim de eo Prophetæ humann generi ſpondent. Ac demum quæ de venturo Chriſto, ſub jurisjurandi lege, Abrahamo, & Jacobo promiſſa ſunt, effecturum eum aſſeverat (z).

XXVI. Secundo capite Habacuc (*aa*) hæc leguntur: *Adhuc viſus procul, & apparebit in finem, & non mentietur: ſi moram fecerit, exſpecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit*. Quibus Meſſiæ adventum prædici conſentiunt Hebræi Interpretes, & Chriſtiani. De Chriſtianis dubitatio nulla eſt, qui Pauli (*bb*) auctoritatem ſecuti, vel ad Chriſti ſalutarem illapſum in animos hominum ſpectare iſta cenſuerunt, vel ad ejus deſcenſum in terras: quod & in Thalmudici libri Sanhedrin poſtremo capite, & apud R. Selomoh diſerte docetur.

Nec myſterio caret illud, quod extat in Oratione Habacuc (*cc*): *Egreſſus eſt in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo*. Scio nonnullos hic Joſuam notatum arbitrari; qui tamen unctus non fuit, nec Unctus dici potuit, niſi καταχρηστικῶς (*abuſivè*) & latiori ſignificatione; quemadmodum in Paralipomenis (*dd*): quicunque exierunt de Ægypto, Chriſti vocātur, ut adnotat Hieronymus (*ee*). Alii ad Davidem id flectunt. Utrumque certe Chriſti Jeſu figuram geſſiſſe diximus: cujus

nomen

(*a*) In Mich. VII. 12. (*b*) IX. 11. (*c*) VII. 11. (*d*) Id. IV. 2. (*e*) II. 3. (*f*) Mich. V. 4. (*g*) 6. (*h*) 2. (*i*) I. 12. (*k*) 8. (*l*) IX. 10. (*m*) VII. 13. (*n*) IX 26. (*o*) Mich. VII. 14. (*p*) V. 3. (*q*) 18. (*r*) II. 26. (*s*) VII. 16. 17. (*t*) 9 & ſeq. (*u*) XLIX. 23. (*x*) III. 5. (*y*) VII. 18. 19. (*z*) Ibid. 20. *XXVI. Prophetia Habacuc*. (*aa*) 3. (*bb*) Hebr. X. 37. & ſeq. (*cc*) III. 13. 18. (*dd*) 2. XVI. 22. (*ee*) In Hab.

Digitized by Google

nomen cum & ſignificationem habeat ſalutis, quæ hic promittitur, aptius ei videtur locus quam Davidi convenire; aptius etiam quam Joſuæ, cui minus proprie quam Jeſu competit Chriſti nomen. Itaq; ſic comma illud reddebat Sexta Editio, Hieronymo (*a*) teſte: ἐξῆλθες τοῦ σῶσαι τὸν λαόν σου διὰ ἰησοῦν χριςόν σου. *Exiiſti ad ſervandum populum tuum, per Jeſum Chriſtum tuum.* Et ad Meſſiam quoque id Hebræi retulerunt. Facit huc & id, quod paulo poſt ſubnectit Habacuc: *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jeſu meo.* Scio Hebraice ſcriptum eſſe *Jeſciaaal*, & ex nomine communi *Jaſciaab*, nomen proprium eſſe factum; ſed tamen ex adjunctione alterius prophetiæ, & utriuſque ἀλληλουχίᾳ (*mutua cohærentia*) Chriſtus utrobique homini non luſcitioſo videbitur expreſſus. Jonathan certe poſteriore hoc loco, itidem ut priore, Chriſtum reddidit.

XXVII. De Meſſiæ adventu Sophoniæ quoque vaticinatio extat tertio capite (*b*); ait enim ex Domini perſona: *Reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & ſerviant ei humero uno.* Nomen Domini hoc loco Regem Meſſiam ſignare, traditur in Bereſith Rabba, & in Pulvere aromatico R. Machir; totamque hanc prophetiam Chriſto adjudicaſſe Judæos teſtificantur. Recte ſane; completam enim prophetiam hanc fuiſſe novimus in mirifica priſcorum Chriſtianorum concordia, quorum *erat cor unum, & anima una.* Pergit Sophonias (*c*): *Ultra flumina Æthiopiæ, inde ſupplices mei, filii diſperſorum meorum deferent munus mihi*: ſimile illud Pſalmo quadrageſimo quarto (*d*), qui Meſſiæ προλεκτικός (*prænuntius*) eſt: *Filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes divites plebis*: ſimile quoque initio ſexageſimi capitis de Chriſto Iſaias prædicit; quod & in Eunucho Candaces Reginæ exitum habuit. Spondet deinde Sophonias (*e*) altam pacem reliquiis Iſraëlis: *Quoniam ipſi paſcentur, & accubabunt, & non erit qui exterreat*: quod Chriſti eventurum temporibus pollicentem itidem Michæam (*f*) audivimus, cum diceret: *Et ſedebit vir ſubtus vitem ſuam, & ſubtus ficum ſuam, & non erit qui deterreat.* Iſraëli poſtmodum promittit Sophonias (*g*) futurum ut in medio ejus ſedem ſuam Meſſias conſtituat: quod & apud Zachariam (*h*) ſemel iterumque reperitur: *Et habitabo in medio tui*: & apud Ezechielem (*i*): *Et erit tabernaculum meum in eis*: quod & Diſcipulis ſuis Chriſtus Jeſus promittebat (*k*): *Et ego vobiſcum ſum omnibus diebus, uſque ad conſummationem ſeculi.* Quod adjicit deinde Propheta (*l*): *Salvabo claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem*; hoc idem pene αὐτολεξεὶ (*ipſis verbis*) apud Michæam (*m*) de Chriſto prædictum ſupra vidimus.

XXVIII. Expectati Chriſti myſterium clariſſima prophetia, & celeberrima Aggæus explicavit. Nam primum cum ait (*n*): *Verbum quod pepigi vobiſcum, cum egrederemini de terra Ægypti, & ſpiritus meus erit in medio veſtrum, nolite timere*; Hebræis in memoriam revocare velle videtur nobile hoc vaticinium Moſis de Chriſto (*o*): *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus: ipſum audies.* Huic vaticinio ſubobſcure repetito ſubjungit Aggæus (*p*): *Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum eſt, & ego commovebo cœlum, & terram, & mare, & aridam; & movebo omnes gentes: & veniet Deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria, dicit Dominum exercituum, Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus iſtius noviſſimæ pluſquam primæ, dicit Dominus exercituum: & in loco iſto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.* Hanc orbis commotionem Chriſto accommodat Paulus in Epiſtola ad Hebræos (*q*); cujus aliorumque Novi Teſtamenti Scriptorum in Vetere explicando auctoritati multum tribuo; quod, ut ſuperius ſæpe dixiſſe memini, receptas, & pervulgatas hac ætate opiniones videantur ſecuti; nec enim in naſcentis Eccleſiæ primordiis, cum undique, & ab Ethnicis, & acrius etiam a Judæis ea oppugnaretur, tutum fuiſſet priſci Fœderis teſtimoniis abuti, & vulgo probatas interpretationes pervellere. *Deſideratus* autem *gentibus* is ipſe eſt, quem Patriarcha Jacob (*r*) futurum expecta-

 tio-

(*a*) In Hab. III. *XXVII. Prophetia Sophoniæ.* (*b*) 9. & ſeqq. (*c*) Ibid. 10. (*d*) 33. (*e*) Ibid. 13. (*f*) IV. 4. (*g*) III. 17. (*h*) II. 10. 11. (*i*) XXXVII. 27. (*k*) Matth XXVIII. 9. (*l*) Soph III. 19. (*m*) IV. 6. *XXVIII. Prophetia Aggæi.* (*n*) II. 6. & ſeq. (*o*) Deut. XVIII. 15. (*p*) Ibid. 7. & ſeqq. (*q*) XII. 25. & ſeqq. (*r*) Gen. XLIX 10.

tionem gentium moriturus promiſit. Is eſt de quo prædixit Iſaias (a), itaut verba ejus Paulus (b) repræſentat: *Exurget regere gentes, in eum gentes ſperabunt*; & qui Beata ſpes a Paulo ipſo (c) appellatur. Templo autem ſecundo novam per Chriſtum conciliatum iri gloriam vetuſtiſſimi Hebræi fatebantur: quam doctrinam recentiores peſſumdederunt, ſecundi Templi majorem fuiſſe gloriam fingentes quam primi, quod diutius aliquando perſeveraverit; quaſi ædificiorum ſplendor, ac gloria ex vetuſtate pendeat, quæ per eam contra obſoleſcit. Chriſtiani quidam Templum ſecundum, non quale a Zorobabele extructum eſt, ſed quale ab Herode inſtauratum, Solomonico auguſtius fuiſſe, & ſplendidius arbitrantur, atque eo ſpectare Aggæi vaticinationem. Hanc opinionem acute refellit Villalpandus (d) ex Joſepho (e), qui ædes duas, Cæſaream, & Agrippium, ab Herode extructas, Templum magnificentia ſuperaſſe ſcribit. Nos autem defendere priſcorum Judæorum doctrinam poſſumus, tum ex hoc Aggæi loco, tum ex Malachiæ tertio capite (f): maxime vero ex quadrageſimo tertio Ezechielis (g), ubi magnificum illud Templum ſibi viſum deſcribens, quale Judæi Meſſiæ temporibus excitatum iri aſſeverant, *Elevavit me*, inquit, *ſpiritus, & introduxit me in atrium interius, & ecce repleta erat gloria Domini domus. Et audivi loquentem ad me domo: & vir qui ſtabat ſuper me, dixit ad me: Fili hominis, locus ſolii mei, & locus veſtigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Iſraël in æternum, & non polluent ultra domus Iſraël nomen ſanctum meum, ipſi & reges eorum in fornicationibus ſuis*. Hinc David (h) appellat Chriſtum, *Regem gloriæ*; Paulus (i) *Dominum gloriæ*; hinc eo Zacharias (k): *Et ipſe portabit gloriam*. Pacem autem Templo ſuo dum hic apud Aggæum promittit Chriſtus, antiquum obtinet, quem jam ſexcentis Prophetarum teſtimoniis pacis principem, & auctorem eſſe didicimus. Igitur inter venientis Meſſiæ ſignificationes hanc quoque retulit vetuſtus Hebræorum Magiſter R. Akiba, ut in memorato jam a nobis poſtremo capite libri Sanhedrin proditum eſt.

Ea quam dedimus ſuperioris Aggæi (l) prædictionis expoſitio, viam munit ad eorum intelligentiam, in quibus ipſius Prophetia concluditur. Illic Zorobabeli nuntiare jubetur Aggæus, futurum ut cœlum, & terram Deus commoveat, regna ſubvertat, exercitus deleat: *In die illa, dicit Dominus exercituum, aſſumam te, Zorobabel fili Salathiel, ſerve meus, dicit Dominus; & ponam te quaſi ſignaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum*. Commotio illa cœli, & terræ, ea eſt quam adventante Meſſia gentibus deſiderato eventuram hoc ipſo capite ſupra dixit. Regnorum ſubverſionem eam intellige, quæ fit per *Arma militiæ, non carnalia, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum* (m). Sic Michæas quinto capite (n), quo Meſſiæ myſteria pandi docui: *Et erit in die illa, dicit Dominus, auferam equos tuos de medio tui, & diſpergam quadrigas tuas*. Sic Zacharias (o): *Et diſpergam quadrigam ex Ephraim, & equũ de Jeruſalem, & diſſipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus*. Zorobabelis autem parentis nomine Chriſtus filius intelligitur, uti apud Jeremiam, & Ezechielem Davidis nomine affectum eum vidimus. Poſiturum ſe eum ait Deus ſic tanquam ſignaculum: *Hunc enim pater ſignavit Deus*, inquit Johannes (p) de Chriſto Jeſu.

XXIX. Aggæo ſuccedit Zacharias, qui creberrimas & ipſe de Meſſia prædictiones edidit. Nos primam hanc depromemus ſecundo capite (q): *Hæc dicit Dominus exercituum: Poſt gloriam miſit me ad gentes, quæ ſpoliaverunt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei: quia ecce ego levo manum meam ſuper eos, & erunt prædæ his, qui ſerviebant ſibi, & cognoſcetis, quia Dominus exercituum miſit me. Lauda, & lætare, filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & ſcies quia Dominus exercituum miſit me ad te*. Diligenti obſervatione digna ſunt verba hæc; nam & prædicant Chriſti adventum, & ejus divinitatem manifeſto prædicant. Notandum quippe eſt loqui Dominum ipſum, & hæc de ſe profari: *Et ſcies quia Dominus exercituum miſit me*. Ergo Dominus a Domino miſſus, Deus a Deo, Filius a Patre, quo præclara Meſſiæ ſignificatio continetur. Sic centeſimo nono Pſalmo (r): *Dixit*

Do-

(a) XI.10. (b) Rom.XV.12. (c) Tit.II.13. (d) Tom.III.in Ezech.p.80. (e) De Bell.Jud.Lib.I.cap.16. (f) 1. & ſeqq. (g) 1. & ſeqq. (h) Pſal.XXIII. 7.18. (i) 1.Cor.II. 8. (k) VI.13. (l) II.22. & ſeq. (m) 2. Cor.X.4. (n) 10. (o) IX.10. (p) VI.27. XXIX. *Prophetia Zachariæ.* (q) 8.& ſeqq. (r) 1.

Dominus Domino meo, ſede a dextris meis. Porro ſimilia de Chriſto nuntiantem Sophoniam (*a*) ſupra audivimus: *Lauda, filia Sion; jubila, Iſraël; lætare, & exulta in omni corde, filia Jeruſalem: rex Iſraël Dominus in medio tui.* Sic & de ſe Meſſias ipſe apud Ezechielem (*b*): *Et erit tabernaculum meum in eis.*

Sequitur apud Zachariam (*c*) memorabilis illa de Meſſia prædictio: *Ecce enim ego adducam ſervum meum Orientem. In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum ſuum ſubter vitem, & ſubter ficum:* quam ſubinde repetit (*d*): *Hæc ait Dominus exercituum, dicens: Ecce vir oriens nomen ejus, & ſubter eum orietur, & ædificabit Templum Domino.* Qui apud Interpretem Vulgatum appellatur Oriens, & apud Græcos Interpretes ἀνατολὴ, ἀναφυὴ, βλάστημα, is Hebraice dicitur *tſemahh*, hoc eſt, *Germen*, quo nomine paſſim Chriſtus cenſetur, quemadmodum alibi a me dictum eſt. Nam *Germen Domini* dicitur Iſaiæ (*e*), & *Virga de radice Jeſſe*, & *Virgultum*, & *Radix*, & *Germen juſtum* Jeremiæ (*f*), & *Germen nominatum* Ezechieli (*g*). Orientis quoque nomen agnoſcitur in his verbis Balaami (*h*) ad Chriſtum pertinentibus: *Orietur ſtella ex Jacob:* & in illis ſeptuageſimi primi Pſalmi (*i*) Chriſtum quoque prænuntiantibus: *Orietur in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis:* & in iſtis Malachiæ (*k*), quæ ad Chriſtum quoque ſpectant: *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol juſtitiæ:* & in his Zachariæ alterius apud Lucam (*l*): *Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri viſitavit nos Oriens ex alto.* Servi quoque nomen ſæpe obtinet in libris Prophetarum, uti probavimus ſupra. Inde adeo Jonathan ben Uziel *Germen*, his Zachariæ locis, interpretatus eſt *Meſſiam*: ita & R. Selomoh Jarchi, & Maimonides; ita & in Hieroſolymitani Thalmudis libro Beracoth. Pacem qua mundum beabit Meſſias iiſdem pene verbis deſcribit Michæas (*m*): *Et ſedebit vir ſubtus vitem ſuam, & ſubtus ficum ſuam, & non erit qui deterreat.* Scio hæc a recentioribus Judæis, & a Cyrillo etiam, & Theodoreto, & noviſſime a Grotio, ad Zorobabelem referri: verum obſtare videtur quod ſequitur (*n*): *Et erit Sacerdos ſuper ſolio ſuo;* nec enim in veteri lege jus erat Sacerdotibus ſedendi in ſella regia. Itaque reddunt Judæi: *Et erit Sacerdos ante ſolium ejus*, ut *aal* poſitum ſit pro *liſne*, vel *nagad*. Sed hic *cohen* non Sacerdotem, ſed principem virum notare docent. Præterea quod capite quarto de Templi inſtauratione per Zorobabelem adminiſtranda poſitum eſt, eorum ſimile, quæ de Oriente ſexto capite narrantur, Judæorum favet opinioni. Sed tamen teſtimoniorum quæ attulimus conſenſio cum iſtis & germanitas, & priſcorum Hebræorum interpretatio noſtræ plane conſona, quam ſequi debeamus ſententiam plane oſtendunt. Niſi quis utramque ſic conciliare velit, ut quæ a Zorobabele geſta ſunt, ea Chriſti myſteriorum ſimulacra fuiſſe dicat.

Præclare vero conſpirant Interpretes Judæi & Chriſtiani in exponenda hac Zachariæ (*o*) vaticinatione: *Exulta ſatis, filia Sion; jubila, filia Jeruſalem: ecce rex tuus veniet tibi Juſtus & Salvator: ipſe pauper & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ. Et diſperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jeruſalem, & diſſipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & poteſtas ejus a mari uſque ad mare, & a fluminibus uſque ad fines terræ.* Ex Evangeliſtarum Matthæi, & Johannis teſtimoniis manifeſtum eſt, pro certo habitum fuiſſe ipſorum ætate, de Meſſia hæc Zachariam prædixiſſe. Nec aliter ſane poſteriores Judæi ſenſerunt: ſic enim habetur in libro Sanhedrin, undecimo capite; ſic in Bereſith utraque, Rabba & Ketanna; ſic in Baal Hatturim ad Exodi viceſimum tertium caput; ſic & in Midraſch Coheleth; nec aliter Aben Ezra, & Saadias Gaon, & R. Rachmon, & R. Abrabaniel, R. Moſes ben Maimon in Epiſtola, qua Meſſiæ κριτήρια (*notas*) aliquot expoſuit, eodemque pertinere duxit illud Iſaiæ (*p*): *Et vidit currum duorum equitum, aſcenſorem aſini, & aſcenſorem cameli.* Omnium vero clariſſime & R. Selomoh, qui non ſolum hæc accommodat Meſſiæ, ſed ne alteri quidem accommodari poſſe definit. Et tamen Judæi recentiores quidam, ſpretis majorum ſuorum ſuffragiis, Eſdram, alii Judam Machabæum hic notatum videre ſibi viſi ſunt; alii vero, quos affectatur Grotius, Zorobabelem. Perperam omnes niſi me prophetiæ ipſius verba

(*a*) III. 14. 15. (*b*) XXXVII. 27. (*c*) III. 8. (*d*) VI. 12. 13. (*e*) IV. 2. & XI. 1. & LIII. 2. (*f*) XXIII. 5. & XXXIII. 15. (*g*) XXXIV. 29. (*h*) Num. XXIV. 17. (*i*) 7. (*k*) IV. 2. (*l*) I. 78. (*m*) IV. 4. (*n*) Zach. VI. 13. (*o*) IX. 9. & ſeq. (*p*) II. 7.

ſallunt & ſententiæ. Nam quis illorum rex fuit? Zorobabel, inquit Grotius; hoc enim titulo decoratur a Jeremia (*a*), cum ait: *Suſcitabo David germen juſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit*: & ab Ezechiele (*b*), cum ait: ***Rex unus erit omnibus imperans***: & paulo poſt: *Et ſervus meus David rex ſuper eos.* Nempe ponis τὸ κρινόμενον ἀντὶ τοῦ ὁμολογουμένου, (*controverſum pro conceſſo*) quod ſuo loco demonſtravimus. Deinde quis Zorobabelem pauperem fuiſſe dicat, vel Eſdram, vel Machabæum? Satellitio, pompaque regia caruit Zorobabel, inquit Grotius, proptereaque pauper dictus eſt. Itane vero? Julius Cæſar ſine ſatellitio, regiaque pompa fuit, neque geſtavit coronam, neque regis nomen ſumſit, ideone pauper merito dici potuit? Præterea an aſino vectus eſt? Sic eſt, inquis, præ modeſtia nempe & ſtudio pacis. Quo auctore id affirmas? a nemine enim id proditum ad ſuam uſque ætatem fuiſſe ſcribit Theodoretus (*c*). Sic tibi videtur: mihi contra videtur fuiſſe indecorum, gentis ſuæ principem regio ſanguine prognatum, cujus poteſtas ex tua ſententia ad fines terræ pertinebat, patriam ſuam hoc ornatu iniiſſe, arbitrari etiam abſurdum. Miremur porro Grotii (*d*) inconſtantiam, qui alio loco ipſa hæc Judæ Machabæo applicanda eſſe docet. Nempe ſic incertum ferri oportebat, qui nimis ingenio ſuo permittebat. Quanto veriſimilius hæc Meſſiæ adſcribimus, de quo Iſaias (*e*) iiſdem quibus Zacharias verbis: *Prope eſt Juſtus meus, egreſſus eſt Salvator meus*: tum alibi (*f*): *Dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit*. Eadem de ſe ſpondentem Chriſtum vidimus apud Aggæum (*g*), quæ hic apud Zachariam: *Et ſubvertam ſolium regnorum, & conteram fortitudinem regni gentium, & ſubvertam quadrigam & aſcenſorem ejus*: item & apud Michæam (*h*): *Et erit in die illa, dicit Dominus, auferam equos tuos de medio tui, & diſpergam quadrigas tuas*. Reliqua ex Pſalmo ſeptuageſimo primo repetita eſſe dicas, in quo hæc de Meſſia prædicantur: *Orietur in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna, & dominabitur a mari uſque ad mare, & a flumine uſque ad terminos orbis terrarum.*

XXX. Meſſiam quoque, vel ipſo Domino Jeſu teſte, poſtremus Prophetarum Malachias prænuntiavit. Nam cum de Johanne Baptiſta præcurſore ſuo dixerit Jeſus (*i*): *Hic eſt de quo ſcriptum eſt, Ecce ego mittam Angelum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te*: ſe autem Meſſiam eſſe palam profeſſus ſit; ſequitur haud dubie & hoc loco ſignificatum a Malachia (*k*) Meſſiam voluiſſe: *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Et ſtatim veniet ad templum ſuum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Teſtamenti quem vos vultis. Et quis poterit cogitare diem adventus ejus, & quis ſtabit ad videndum eum?* Angelus Teſtamenti ſive Fœderis, Chriſtus illic appellatur, quod a Deo, ſic tanquam nuntius, & magni conſilii Angelus, miſſus ſit ad ſanciendum cum hominibus fœdus: unde de eo ait Dominus apud Iſaiam (*l*): *Dedi te in fœdus populi*: & iterum apud Jeremiam (*m*): *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël & domui Juda fœdus novum*: & rurſum apud Ezechielem (*n*): *Percutiam illis fœdus pacis, pactum ſempiternum erit eis*. Ergo hic prædictum Meſſiam Maimonides ultro agnovit in *alechod melachim*, & alibi quoque: agnovit & R. David Kimchi. Nec Meſſiam ſolum, ſed & ejus præcurſorem hic agnovit Saadias Gaon in Libro fidei. Quod & his vetuſtiores Hebræos ſenſiſſe tradit Hieronymus (*o*), præcurſorem illum Angelum Eliam, Dominatorem vero Meſſiam fore arbitrantes.

Dabimus & hanc de Chriſto vaticinationem e Malachia (*p*): *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol juſtitiæ*. Nempe hæc eſt ſtella, quam ex Jacob orituram Balaamus prædixit (*q*); de qua ſic diſſerit Iſaias (*r*): *Surge, illuminare Jeruſalem, quia venit lumen tuum*. Deinde (*s*): *Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec ſplendor Lunæ illuminabit te; ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucem ſempiternam*. Hinc Chriſtum Jeſum Simeon appellabat (*t*), ***Lumen ad revelationem gen-***

(*a*) XXIII. 5. (*b*) XXXVII. 22. 24. (*c*) In Zach. IX. (*d*) In Matth. I. 22. (*e*) LI. 5. (*f*) LXII. 11. (*g*) II. 23. (*h*) V. 10. *XXX. Prophetia Malachiæ.* (*i*) Matt. XI. 10. Marc. I. 2. Luc. I. 76. & VII. 27. (*k*) III. 1. & ſeq. (*l*) XLII. 6. (*m*) XXXI. 31. (*n*) XXXVII. 26. (*o*) In Mal. III. 1. (*p*) IV. 2. (*q*) Num. XXIV. 17. (*r*) LX. 1. (*s*) Ib. 19. 20. (*t*) Luc. II. 32.

Digitized by Google

gentium: & Johannes (*a*), *Lucem veram, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*: Daniel (*b*) autem *Juſtitiam ſempiternam* adducturum eſſe docet.

XXXI. Nec de Chriſto venturo ſiluerunt Scriptores Machabaici. Primis quidem (*c*) hæc verba ſunt: *Judæi & Sacerdotes eorum conſenſerunt eum eſſe ducem ſuum, & ſummum Sacerdotem in æternum, donec ſurgat Propheta fidelis*. Nempe Propheta is eſt, quem prænuntiaverat Moſes (*d*): *Et ait Dominus mihi, Bene omnia ſunt locuti, Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui, & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor exiſtam*: Propheta is de quo *Populi dicebant, Hic eſt Jeſus Propheta a Nazareth Galilææ* (*e*): qui cum Naimitam ſuſcitaret a morte, *Accepit omnes timor*, inquit Lucas (*f*), *& magnificabant Deum dicentes, Quia Propheta magnus ſurrexit in nobis*: de quo Emmauntios viatores dixiſſe tradit idem Lucas (*g*), *Qui fuit vir Propheta*: quem a Samaritide muliere ſic compellatum fuiſſe refert Johannes (*h*): *Domine, video quia Propheta es tu*: qui cum virorum aliquot millia pauculis piſcibus & panibus paviſſet, hoc ab univerſo populo teſtimonium conſecutus eſt: *Hic eſt vere Propheta, qui venturus eſt in mundum* (*i*): ad cujus ſermones Hieroſolymitæ obſtupeſcentes dicebant: *Hic eſt vere Propheta* (*k*): quem interrogatus Cœcus ab eo ſanatus, Prophetam eſſe agnovit.

XXXII. Has de Meſſiæ adventu & *imperio* vaticinationes e Veteris Inſtrumenti libris collegimus, multis prætermiſſis, quarum in controverſiam & contentionem vocari poterat ſignificatio; vel quæ ab ea quam quærimus longius remotæ ſententia, illuc allegoricis tantum & myſticis Interpretum expoſitionibus detortæ ſunt. De iis autem, quas propoſuimus, tanta fuit conſenſio, ut non inter Judæos ſolum, ſed Ethnicos etiam, quod infra quoque probabimus, magni alicujus Regis, ſanctitate ac potentia conſpicui, reſque humanas in meliorem ſtatum repoſituri, obſcura quædam ſpes concitata ſit. Profecto evolventi mihi excerpta quædam e libro ſecundo magni illius Sinenſium Philoſophorum principis Confucii, quæ Latine reddidit Proſper Intorcetta Siculus, e Societate Jeſu, nuper vero nobiſcum communicavit clariſſimus Thevenotius, vir ſingularis humanitatis & præſtantis doctrinæ, ſumma inceſſit admiratio, cum hæc legerem verba Confucii, Regem ad virtutem adhortantis; *Legibus cœli ac terræ facta ejus conſentiunt, neq; vereri debet, ut cum Sanctus ille expectatus advenerit, idem tum virtuti ejus, ac dum regnaret, bonos habeatur*. Prævidiſſe eumdem futurum ut Verbum caro fieret, proditum a Martinio eſt. Quod nemo profecto ſatis mirari poſſit. Atqui annis quinquaginta ſupra quingentos ortum Chriſti Sinenſis ille Socrates anteceſſit. Ergo jam ad Sinas Veteris Teſtamenti oracula pervaſerant. Inde adeo circa id tempus, quo exitus harum prædictionum expectabatur, & ſequenti quoque ævo, in multis viris eventum habuiſſe creditæ ſunt. Nam ut de Sibyllinis Oraculis taceam, quæ, Cicerone teſte (*l*), Regem Romanis hac ætate pollicebantur; (nam Sibyllini hujus vaticinii fidem elevavit Blondellus (*m*):) ut prætermittam Neronem de quo idem aliquibus veniſſe in mentem oſtendere videntur iſta Suetonii (*n*): *Spoponderant quidam deſtituto Orientis ordinationem, nonnulli nominatim regnum Hieroſolymorum*; quod vulgo jactatis per id tempus de Meſſia oraculis omnino niti videtur; Joſephus hiſtoricus (*o*) Veſpaſiano perſuaſit hæc in ipſo eventum habuiſſe. Totum locum, quoniam facit ad noſtrum inſtitutum, afferre operæ pretium eſt: τὸ δὲ ἐπάρων ἰουδαίους μάλιστα πρὸς τὸν πόλεμον, ἦν χρησμὸς ἀμφίβολος ὁμοίως ἐν τοῖς ἱεροῖς εὑρημένος γράμμασιν, ὡς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς χώρας τις αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης· τοῦτο οἱ μὲν ὡς οἰκεῖον ἐξέλαβον, καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ἐπλανήθησαν περὶ τὴν κρίσιν· ἐδήλου δ' ἄρα τὴν περὶ Οὐεσπασιανοῦ τὸ λόγιον ἡγεμονίαν, ἀποδειχθέντος ἐπὶ ἰουδαίας αὐτοκράτορος. *Quod autem Judæos ad bellum præcipue incitabat, vaticinium erat ambiguum ſimiliter in ſacris Codicibus repertum, futurum nempe ut hoc tempore*

(*a*) I. 9. (*b*) IX. 24. *XXXI. Et libro primo Machabæorum.* (*c*) XIV. 41. (*d*) Deut. XVIII. 15. & ſeq. (*e*) Matth. XXI. 11. (*f*) VII. 16. (*g*) XXIV. 19. (*h*) IV. 19. (*i*) Id. VI. 14. (*k*) Id. VII. 40. *XXXII. Ethnici a Judæis, Judæorumve Libris ſacris edocti Meſſiam praenoverunt & expectarunt. Aſtutiſſima Joſephi fallacia deprehenditur.* (*l*) Lib. II. de Divin. (*m*) De Sybill. Lib. I. cap. 12. & 22. (*n*) In Ner. cap. 40. (*o*) De Bell. Jud. Lib. III. cap. 28. & Lib. VII. cap. 31.

pore ex regione aliquis eorum toti orbi imperaret. Hoc nonnulli quidem tanquam ſibi proprium accipiebant, & multi ex Sapientibus in eo intelligendo hallucinati ſunt. Simul autem Veſpaſiani imperium ſignificabat oraculum, qui in Judæa Imperator creatus eſt. Alibi vero narrat, quomodo ex vinculis Veſpaſianum ipſum docuerit, de iis, quæ ſacra ei oracula portendebant. Sumſiſſe hæc ab eo Suetonium (*a*), & in hiſtoriam ſuam conjeciſſe, verba ipſa palam facient: *Percrebuerat Oriente toto vetus & conſtans opinio, eſſe in fatis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur. Id de Imperatore Romano, quantum eventu poſtea patuit, prædictum Judæi ad ſe trahentes rebellarunt.* Sumſiſſe indidem & Tacitum (*b*), ex verbis quoq; ipſius fiet manifeſtum: *Pluribus perſuaſio inerat, antiquis Sacerdotum literis contineri, eo ipſo tempore fore, ut valeſceret Oriens, profectique Judæa rerum potirentur: quæ ambages Veſpaſianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, ſibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adverſis quidem ad vera mutabantur.* Hæc ex Joſepho manaſſe, certa eſt fides, quem callide iſtud & malitioſe ad Veſpaſianum retuliſſe ex ejus teſtimonio convincemus. At primum oraculum illud flexiloquum & ambiguum, uti appellat Joſephus, quod Literis ſacris contineri ait, hoc eſſe apparet, quod Judæ filio Jacob moriens edidit (*c*). *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.* Tres enim oraculo huic ineſſe notationes vult Joſephus; primam temporis, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, (*illo tempore*); ſecundam loci, Judææ nempe, ex qua proditurus erat ille, quem prænuntiat oraculum, ἀπὸ τῆς χώρας, (*ex regione*); tertiam dignitatis, imperii videlicet per univerſum orbem patentis, ἄρξει τῆς οἰκουμένης (*toti orbi imperabit*). Quæ omnia in oraculo Jacobi, partim plana & aperta, partim adumbrata & implicita reperiri poſſunt. Deſignatur enim tempus, cum dicitur non ablatum iri ſceptrum de Juda, donec veniat qui mittendus eſt. Ex Judæa quoque proditurus nuntiari videtur iiſdem verbis. Orbis denique imperium iſta portendunt: *Et ipſe erit expectatio gentium.* Neutiquam ergo ſcopum attigit Caſaubonus (*d*), cum intelligendum illic cenſuit Michææ (*e*) vaticinium: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſraël.* Nulla enim in eo extat temporis ſignificatio, unde in ætatem Veſpaſiani oraculi hujus exitum homines contulerint; nec orbis imperium, ſed Iſraëlis tantum, Dominatori huic ſpondetur. Nihilo magis audiendi ſunt, qui a Suetonio & Tacito ſignari volunt prædictum hoc Iſajæ (*f*): *Parvulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſeculi, Princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.* Nam qui hæc in Veſpaſianum congruent, quem parvulum Judæa nunquam vidit? Felicius conjectant, non tamen uſquequaque vere, qui notatam opinantur hanc Iſaiæ (*g*) vaticinationem: *& erit in noviſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem: & judicabit gentes, & arguet populos multos, et conflabunt gladios ſuos in vomeres, et lanceas in falces.* Quanquam nulla his ineſt ſatis diſtincta temporis nota, ſi quis ea tamen tueri velit, non ægre patiar. Hæc autem ut Veſpaſiano accommodare poſſet Joſephus, intortam orationem ſibi exorſus eſt: ait enim hoc eſſe prædictum, futurum ut *ex regione aliquis eorum toti orbi imperaret*: ἀπὸ τῆς χώρας τις αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης, quibus magna ineſt ambiguitas, nec enim facile intelligas utrum dictio αὐτῶν (*eorum*) dictioni χώρας (*regione*), an dictioni τις, (*aliquis*) adjungenda ſit; ſive utrum ſic verba conſtruenda ſint: τις ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης (*aliquis ex regione eorum, imperabit orbi*); an ita: τις αὐτῶν ἀπὸ τῆς χώρας ἄρξει τῆς οἰκουμένης (*aliquis eorum ex regione imperabit orbi*). Nempe ſic Romanis blandiri illæſa gentis ſuæ dignitate volebat: nam ſi vocem αὐτῶν (*eorum*) adnexuiſſes voci χώρας (*regione*) Veſpaſiano id adſcribi poterat, qui

(*a*) In Veſp. cap. 4. (*b*) Hiſt. Lib. V. (*c*) Gen. XLIX. 10. (*d*) In Suet. Veſp. cap. 4. (*e*) V. 2. (*f*) IX. 6. 7. (*g*) II. 2. & ſeq.

qui ex regione Judæorum egreſſus, totius orbis dominus prodiit: ſin vocem eamdem *αὐτῶν* (*eorum*) conjunxiſſes voci *τις*, (*aliquis*) Meſſiæ a Judæis expectato convenire hæc poterant, quæ futurum ſpondebant, ut ex Judæorum regione aliquis ipſorum, Judæorum nempe, orbem recturus exiſteret; quæ ad Meſſiam unice ſpectant, & in Jacobi vaticinium facilius quadrare poſſunt. Verum probe ſciebat vir *στρεψίμαλλος* (*verſipellis*) & aſtutus, pollicitationes ſuas ad ipſum Prophetiæ codicem minime exacturum Veſpaſianum, graviſſimis tum curis diſtrictum, atque hujuſmodi blandimentis, ſive veris, ſive falſis gaudentem, & cujus intererat fidem eorum inter populares ſuos confirmari. Confidenter ergo hæc ſubjecit Joſephus; *τοῦτο οἱ μὲν ὡς οἰκεῖον ἐξέλαβον, καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ἐπλανήθησαν περὶ τὴν κρίσιν. Hoc nonnulli tanquam ſibi proprium accipiebant, et multi e ſapientibus in eo intelligendo errarunt.* Hæc quoque *ἀμφιβολικῶς* (*ambigue*) enuntiata ſunt: nam cum ait quoſdam hæc tanquam ſibi propria accepiſſe, populares ſuos deſignat, qui ad ſe, ſuoſque pertinere prædictionem hanc, uti re vera pertinebat, arbitrabantur: cum ſtatim vero ſubjungit, multos etiam e ſapientibus, in oraculi hujus interpretatione eſſe hallucinatos, non facile dicas, an eoſdem notet, quos mox id tanquam ſibi proprium accepiſſe dixerat, an alios. Atqui hoc monitione præmiſſa, Lectores ad commentitiam, quam propoſiturus erat, prædicti interpretationem præparabat, qua in Veſpaſiano completum illud fuiſſe docet. Quod perinde erat, ac ſi dixiſſet: Sapientes plerique oraculum hoc perperam expoſuerunt; quo facilius mihi concedenda eſt venia, ſi in eo quoque explicando erravero. Accurate præterea obſervanda eſt dictio *ἅμα*, *ſimul*, cum ait: *ἐδήλου δ' ἅμα τὴν περὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τὸ λόγιον ἡγεμονίαν. Simul autem imperium Veſpaſiani ſignificabat oraculum.* Quaſi dixiſſet, Aliæ quidem ſunt vaticinii hujus ſignificationes, ſed ſimul cum iis ineſt ibi quoque imperii Veſpaſiani ſignificatio. Ita nobiliſſimum vaticinium homo verſipellis, & alterplex affuſis tenebris opacavit, latebraſque adhibuit obſcuritatis, ut dum Romanis rerum dominis palpabatur, popularium tamen ſuorum reprehenſiones vitaret, exituſque ſibi, ac effugia quaqua verſus paterent. Atqui hunc ejus locum cum in lucubrationes ſuas referrent Johannes Zonaras (*a*), Nicephorus (*b*), Pſeudo Hegeſippus (*c*), Freculſus Lexovienſis (*d*) & Johannes Sariſberienſis (*e*), latentes ibi *πλάνας* (*dolos*) & verſutias haudquaquam animadverterunt. Unus Euſebius (*f*), quemadmodum optimi ipſius Codices habent, verba Joſephi cum tota ſua ambiguitate fideliter repræſentavit.

XXXIII. Tralatitia illa præterea, & pervulgata de venturo his temporibus Meſſia perſuaſione abuſi alii plerique, Chriſti nomen ac dignitatem uſurpare auſi ſunt, cum ante id tempus quemquam hoc attentaſſe nulla prodat hiſtoria. Primus hac impietate ſeſe alligavit Herodes Aſcalonita, cum Herodianorum, a quibus Meſſias habebatur, ſectam de ſe vocabulum habere paſſus eſt. Chriſtos poſtea ſe profeſſi ſunt vecordes illi Samaritani, Doſitheus, & Simon. Imperium deinde tenente Hadriano, Meſſiam ſe dixit Bar Cocheba, ſive Filius ſtellæ; hoc inſignitus nomine, quod ſibi nobile illud Balaami vaticinium accommodaret: *Orietur ſtella ex Jacob* (*g*): deinde vero Bar-Cuziba, hoc eſt Filiis mendacii dictus, poſtquam ejus impoſtura deprehenſa eſt. Regnum ejus poſtmodum tenuit Rufus ipſius filius, ac deinde Romulus nepos, Cuziba & ipſe dictus, avo cognominis. Multi exinde variis exorti ſunt temporibus Pſeudo-Chriſti, velut inſignis ille David Eldavid, qui Perſidis Regem bello laceſſere auſus veſaniæ tandem ſuæ pœnas capite luit; aliique plures in Epiſtola Maimonidæ ad Rabbinos Maſſilienſes, & in libro Schebet Jehuda commemorati: & nuper Sabbathæus apud Turcas.

Sed concludenda tandem hæc diſputatio eſt, in qua luculenter a nobis oſtenſum eſt, multas in Veteri Teſtamento haberi prophetias de Meſſia. Quod erat probandum.

PROPOSITIO VIII.

Is eſt Meſſias, cui uni conveniunt Prophetiæ omnes Veteris Teſtamenti de Meſſia.

VEteris Teſtamenti Prophetiis, quæ ſpectant ad Meſſiam, collectis ſimul, & ob oculos poſitis, certa continentur *κριτήρια*, & notæ

(*a*) Ann. Tom. II. (*b*) Lib. III. cap. 4. (*c*) Lib. V. cap. 44. & in Anaceph. (*d*) Chr. Tom. II. Lib. II. cap. 5. (*e*) Pol. II. cap. 4. (*f*) Hiſt. Eccl. Lib. III. cap. 8. XXXIII. *Pſeudo-Chriſti complures.* (*g*) Num. XXIV. 17.

Digitized by Google

notæ quædam ſingulares, quæ ſi in quoquam appareant, eum eſſe Meſſiam haud cunctanter aſſeverabimus: ſin extent nuſpiam, nec in illo ad hanc diem deprehenſæ ſint, confidenter pronuntiandum eſt, nec eſſe Meſſiam, nec fuiſſe. Factum id a Judæis, qui χριτήρια ſibi fingunt quædam, ad quorum normam Meſſiæ agnitionem exigere ſolent. Falſa autem ea cum ſint, falſa quoque illorum de Meſſia judicia conſequi neceſſe eſt. Omnis itaque eorum error in χριτηρίων notitia, & dijudicatione verſatur: multa enim, quæ in myſticum trahenda erant ſenſum, mortiferam ſectantes literam præpoſtere accipiunt. Velut cum forma præcellentem fore Meſſiam ajunt, propter iſtud Pſalmi quadrageſimi quarti (*a*): *Speciosus forma præ filiis hominum*. Et cum terreno regno potiturum eum arbitrantur, quod de eo ſcripta hęc legerint (*b*). *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ*. Bellatorem illum, & manu fortem, gentiumque multarum domitorem futurum ſperant, quod de eo prædicta illa ſint (*c*): *Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent*. Rebus tandem ab eo tranquillatis, ſumma pace, non homines ſolum inter ſe, ſed brutas quoque animantes fruituras his Iſaiæ (*d*) perſuaſi crediderunt: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: puer parvulus minabit eos: leo quaſi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere ſuper foramine aſpidis, & in caverna reguli, qui ablactatus fuerit manum ſuam mittet*. Sapientiſſimi Rabbinorum omnium Maimonidæ extat Epiſtola, qua deceptorem quemdam, Meſſiæ nomen uſurpantem, de quo fuerat interrogatus, damnat vanitatis, & mendacii, quod notæ illæ *διακριτικαὶ (ad diſcernendum opportunæ)*, quibus agnoſcendum eſſe Meſſiam ait, quaſque ex Libris ſacris colligi poſſe docet, in eo neutiquam apparerent. Tum multas ex iis affert, inter quas propriam hanc, & peculiarem eſſe docet, quod ſimul atque prodire in lucem hominum, munuſque ſuum obire cœperit, magnus apud Reges omnes terror ejus, & formido futura ſit, propter hanc Iſaiæ (*e*) prædictionem: *Super ipſum continebunt reges os ſuum: quia quibus non eſt narratum de eo, videbunt; & qui non audierunt, contemplati ſunt*. Futurum quoque addit, ut ſolius loquelæ ſuę vi homines interficiat, hoc nixus Iſaiæ teſtimonio (*f*): *Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium*. At quemadmodum κατὰ λέξιν (*juxta verbum*) interpretantur Judæi, quæ κατὰ σχῆμα (*juxta figuram*) intelligenda erant; ſic è contrario pleraque allegoricis fœdant interpretationibus, quæ fuerant ſumenda κατὰ λέξιν (*juxta verbum*.) Cujuſmodi eſt illud viceſimi primi Pſalmi (*g*): *Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumeraverunt omnia oſſa mea. Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem*: & id Pſalmi ſexageſimi octavi (*h*): *Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto*: & iſtud Zachariæ (*i*): *Ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ*; & deinde (*k*): *Projice illud ad ſtatuarium decorum pretium, quo appretiatus ſum: & tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad ſtatuarium*. Quorum omnium certiſſima ex eventu pendet dijudicatio. Vitio eodem laboravit vir Literarum ſacrarum cæteroqui peritiſſimus Origenes, qui cum reliqua allegorice interpretari ſoleret, unum id ſumſit κατὰ λέξιν (*juxta verbum*) quod ſolam interpretationem allegoricam admittebat; Servatoris nempe dictum, quo Eunuchiſmum cœleſtis regni cauſa ſuſcipere perſuademur. His ergo collectis in unum χριτηρίοις, (*ſive notis*) & quæ κατὰ λέξιν, (*juxta verbum*) explicanda veniunt, & quæ κατὰ σχῆμα, (*juxta figuram*) & quæ utroque modo; ſinguliſque intellectis probe, & in legitimam ſententiam deflexis; tum ſi cui omnia ea conveniunt, is profecto Meſſias ſine dubitatione habendus eſt: quippe χριτηρίοις illis vera Meſſiæ continetur definitio. Primum enim ſtatuit hominem eſſe propoſita initio operis hujus Meſſiæ definitio: id quoque de Meſſia ab Iſaia (*l*) traditur: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel. Virum dolorum* idem alibi (*m*) eum appellat: ſic & de eo Jeremias (*n*): *Fœmina circumdabit virum*; & Ezechiel (*o*): *Et ſuper ſimilitudinem throni ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper*; Daniel (*p*) quoque: *Ecce cum nubibus cœli quaſi Filius hominis*

(*a*) 3. (*b*) Pſalm.II. 8. (*c*) Pſalm.XLIV. 6. (*d*) XI. 6. & ſeq. (*e*) LII.15. (*f*) XI. 4. (*g*) 18. (*h*) 22. (*i*) IX.9. (*k*) Id.XI. 13. (*l*) VII.14. (*m*) LIII. 2. 3. (*n*) XXXI. 22. (*o*) I.26. (*p*) VII.13.

Digitized by Google

minis veniebat. Deum præterea eſſe vult noſtra Definitio: conſonat Iſaias (*a*): *Filius datus eſt nobis, & vocabitur nomen ejus, Deus fortis*; & alibi (*b*): *Deus ipſe veniet, ſalvavit vos*, & rurſum (*c*): *Dic civitatibus Juda, Ecce Deus veſter, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur*; conſonat & Baruch (*d*): *Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius adverſus eum. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus*; & Michæas (*e*): *Egreſsus ejus ab initio, a diebus æternitatis*. Addit definitio, a Deo divinitus miſſum eſſe ad hominum ſalutem; inde Job (*f*): *Scio enim quod Redemptor meus vivit*; inde & Iſaias (*g*): *Prope eſt juſtus meus, egreſſus eſt Salvator meus*; & alibi (*h*): *Et timebunt qui ab occidente nomen Domini; & qui ab ortu ſolis gloriam ejus: cum venerit quaſi fluvius violentus, quem Spiritus Domini cogit, & venerit Sion Redemtor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus*; & iterum (*i*): *Dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hæreditates diſſipatas: ut diceres his qui vincti ſunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini*; rurſus quoque (*k*): *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem: ut prædicarem annum placabilem Domino*: Idem toto quinquageſimo tertio capite prædicat. Succinit Jeremias (*l*): *In diebus illis ſalvabitur Juda*; item (*m*): *Redemit enim Dominus Jacob, & liberavit eum de manu potentioris*; & Habacuc (*n*): *Egreſſus es in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo*; & Zacharias (*o*): *Applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & ſcies quia Dominus exercituum miſit me*. Divinitus miſſum eſſe ſciſcit Definitio, hoc eſt miro quodam modo, qui modum naturæ, vireſque ſuperet: idem tradit Iſaias, cum eum ex Virgine proditurum vaticinatur: tradit & Daniel (*p*): *Ecce cum nubibus cœli quaſi Filius hominis veniebat*; ad id facit & illud Iſaiæ (*q*): *Generationem ejus quis enarrabit?* Denique a Prophetis prædictum eſſe docet Definitio, quod & demonſtrant tot a me prolata teſtimonia. Ergo in Prophetarum prædictionibus de Meſſia, vera Meſſiæ continetur definitio. Reciprocari autem debent definitio, & definitum. Cuicumque ergo competent κριτήρια illa definitionem complexa, hunc vero Meſſiam dicas: item qui Meſſias eſt, huic ineſſe dicas κριτήρια definitionem complexa. Vere ergo diximus, eum eſſe Meſſiam, cui uni prophetiæ omnes Veteris Teſtamenti de Meſſia conveniunt. Quod erat probandum.

(*a*) IX.6. (*b*) Id.XXXV.4. (*c*) Id.XL.10. (*d*) III.36. (*e*) V.2. (*f*) XIX.25. (*g*) LI.5. (*h*) Id.LIX.19.20. (*i*) Id. XLIX. 8. 9. (*k*) LXI.1. (*l*) XXIII.5.6. (*m*) XXXI.11. (*n*) III.13. (*o*) II.10.11. (*p*) VII.13. (*q*) LIII.8.

Finis primæ Partis.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Google